

ΕΛΕΝΗ Α. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, 1960-1963

**ΔΙΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗ, ΛΟΓΟΣ,
ΕΤΕΡΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΟΤΗΤΑ**

ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2020

© Ελένη Α. Χαραλάμπους, 2020.

ISBN 978-9925-7660-0-0

Ευχαριστίες

Με μικρές τροποποιήσεις, το βιβλίο αυτό αποτελεί έκδοση διδακτορικής διατριβής στη Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κύπρου. Η διεξαγωγή της παρούσας διατριβής δεν θα ήταν δυνατή χωρίς τη συμβολή πολλών ανθρώπων. Θερμές ευχαριστίες οφείλω στο προσωπικό του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, της βιβλιοθήκης του Πολιτιστικού Κέντρου του Ιδρύματος Αρχ. Μακαρίου Γ', της Βουλής των Αντιπροσώπων, της Κυπριακής και της Σεβέρειου Βιβλιοθήκης, του Atatürk Kültür Merkezi, και στον Νικόλα Καντζηλάρη για την πολύπλευρη βοήθεια του.

Ένα τεράστιο ευχαριστώ στους καθηγητές της Φιλοσοφικής Σχολής, της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών και Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου (Πέτρο Παπαπολυβίου, Γιώργο Καζαμία, Chris Schabel, Ευφροσύνη Ριζοπούλου-Ηγουμενίδου, Μαρία Ιακώβου, Θεόδωρο Μαυρογιάννη, Θεοχάρη Σταυρίδη, Μιχάλη Ν. Μιχαήλ, Christiane Bulut, Börte Sagaster, Ιωάννη Π. Θεοχαρίδη, Martin Strohmeier, Thomas Alexander Sinclair, Παρασκευά Κονόρτα, Ευτύχιο Γαβριήλ, Ismail Kemal, Neşe Yaşın, Ζέλεια Γρηγορίου, Ελένη Φτιάκα, Μαριάννα Παπαστεφάνου και Χαράλαμπο Χαραλάμπους). Η φοίτηση μου στα προαναφερθέντα τμήματα αποτέλεσε τη βάση της διεπιστημονικής προσέγγισης της παρούσας μελέτης. Ιδιαίτερες ευχαριστίες στον Ευτύχιο Γαβριήλ - η συμβολή του στην εκμάθηση της τουρκικής γλώσσας ήταν τεράστια -, στη Ζέλεια Γρηγορίου, η οποία μου έδωσε την ευκαιρία στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού της μαθήματος *Μεταποικιακή Θεωρία και Αναλυτικά Προγράμματα* να ασχοληθώ για πρώτη φορά με την εικόνα του Άλλου στο μεταποικιακό κυπριακό συγκείμενο, και στους Βαγγέλη Καλότυχο και Μιχάλη Ν. Μιχαήλ για τις πολύτιμες διορθώσεις τους.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στον επιστημονικό μου σύμβουλο Niyazi Kızılyürek για τη μεθοδική καθοδήγηση και στήριξη. Χωρίς τη βοήθεια του θα ήταν αδύνατη η αναλυτική και σε βάθος κατανόηση των πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών διεργασιών της Τουρκικής Κοινότητας. Από το προπτυχιακό του μάθημα *Ιστορία της Τουρκοκυπριακής Κοινότητας* είχα την ευκαιρία να έρθω σε επαφή με ένα άλλο ρεπερτόριο ιστοριογραφικού λόγου που αναδεικνύει πτυχές της Τουρκοκυπριακής Κοινότητας που η ελληνική ιστοριογραφία προσεγγίζει με ένα άλλο ρεπερτόριο λόγου.

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί ότι η ευθύνη για οτιδήποτε αρνητικό υπάρχει στη μελέτη αυτή, βαρύνει αποκλειστικά τη γράφουσα.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	i
Περιεχόμενα.....	ii
Συντομογραφίες	vi
Κεφάλαιο 1:	
Εισαγωγή	
1. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση : Κυπριακό Πρόβλημα 1960-1963 & Ετερότητα.....	1
2. Θεωρητικά Προλεγόμενα-Παρουσίαση εννοιών.....	24
3. Σκοποί και στόχοι της έρευνας.....	33
4. Ερευνητικά Ερωτήματα – Υποθέσεις.....	35
5. Το υπό έρευνα υλικό και τα κριτήρια επιλογής του.....	37
6. Η μεθοδολογία της ερευνητικής διαδικασίας - Μεθοδολογικά εργαλεία.....	39

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Το Κυπριακό Πρόβλημα

Κεφάλαιο 2:

Το Κυπριακό Πρόβλημα - Η περίοδος 1960-1963

1. Το Κυπριακό Πρόβλημα - Kıbrıs Sorunu.....	44
2. Η περίοδος 1960-1963 «λυδία λίθος» για το Κυπριακό Πρόβλημα	57

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Κεφάλαιο 3:

Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές

1. Ελληνική Κοινότητα	75
2. Τουρκική Κοινότητα.....	95

Κεφάλαιο 4:

Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

1. Πολιτικό συγκείμενο.....	114
2. Οικονομικό συγκείμενο.....	142
3. Εκπαιδευτικό & Πολιτιστικό συγκείμενο.....	162

Περιεχόμενα

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Κεφάλαιο 5:

Σχολικά εγχειρίδια

1. Τα υπό εξέταση σχολικά εγχειρίδια.....	203
2. Η σχολική ζωή ως «πειθαρχικός θεσμός».....	208
3. Τα σχολικά εγχειρίδια ως πολιτισμικά προϊόντα του εθνικισμού	213
4. Το μάθημα της Γεωγραφίας ως μέρος ενός ευρύτερου πολιτικού λόγου.....	217
5. Μετάπλαση του ιστορικού υλικού σε αυτόνομο μύθο.....	222

Κεφάλαιο 6:

Λογοτεχνία-Βιβλία ποικίλης ύλης

1. Ανασκόπηση των Δελτίων της Βιβλιογραφικής Εταιρείας Κύπρου.....	233
2. Φυλετικές μνήμες : Η λογοτεχνία ως μαρτυρία	243
3. Ο έρωτας ως ιδεώδης τρόπος οικείωσης	260

Κεφάλαιο 7:

Ημερήσιος Τύπος-Περιοδικός Τύπος

1. Χαρακτηριστικά Δημοσιογραφικού Λόγου «Journalistic Discourse».....	263
2. Ταυτότητα Ημερήσιου & Περιοδικού Τύπου.....	266
3. Ειδησεογραφικός λόγος & Σχολιογραφικός λόγος.....	271
4. Ο λόγος της συνέντευξης.....	278
5. Ο λόγος των εικόνων.....	279
6. Ο λόγος των διαφημίσεων.....	281
7. Η λογοτεχνική παραγωγή του Τύπου.....	282
8. Νεανική δημιουργία.....	288

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 8:

Πρακτικά κοινοβουλευτικών συνεδριάσεων

1. Ο Πολιτικός Λόγος « <i>Political Discourse</i> » ως πρακτική εξουσίας.....	296
2. Η πολιτική κουλτούρα των μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων.....	300
3. Τοποθετήσεις και η ιδεολογική συγκρότηση των λόγων	317

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Κεφάλαιο 9:

Τροπισμοί συγκρότησης του Άλλου

1. Ετερότητα.....	329
2. Είδη Ετερότητας.....	337
3. Η ιεράρχηση των σχέσεων και η αντιδιαστολή Εμείς –Αυτοί	360
4. Πράξεις εκφώνησης της Ετερότητας.....	372
5. Η ελληνική και τουρκική εκδοχή του « <i>αφελούς θετικού</i> » Άλλου.....	378

Κεφάλαιο 10:

Πολιτότητα

1. Η έννοια της Ιδιότητας του Πολίτη (citizenship).....	385
2. Ρηματικές παραστάσεις συμμετοχής.....	391
3. Ρηματικές παραστάσεις αποκλεισμού.....	414
4. Διαφορετικά περιεχόμενα μύθων & Υποτυπώδεις τροπισμοί αποδοχής του Άλλου	427

Περιεχόμενα

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

Συμπεράσματα

Κεφάλαιο 11:

Ρεπερτόρια λόγων, αποφάνσεις & πολιτικές αποτιμήσεις

1. Προγονική ταυτότητα & Πολιτότητα στα κυπριακά εγχειρίδια.....	430
2. Σφαίρες συμπερίληψης (inclusion) & αποκλεισμού (exclusion) στον Ημερήσιο Τύπο.....	434
3. Μύθοι του Κυπριακού Προβλήματος στον πεζό και στον έμμετρο λόγο.....	440
4. Συμβολή στην κατανόηση του Κυπριακού Προβλήματος.....	446
 Βιβλιογραφία.....	 452

Συντομογραφίες

ΑΔΗΣΟΚ	Ανανεωτικό Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Κίνημα
ΑΚΕΛ	Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού
ΑΟΝ	Ανορθωτική Οργάνωση Νέων
ΑΣΕΝ	Αντικομμουνιστικός Σύνδεσμος Εθνικής Νεολαίας
ΔΕΟΚ	Δημοκρατική Εργατική Ομοσπονδία Κύπρου
ΕΒΣΚ	Επιτροπή Βυζαντινών Σπουδών Κύπρου
ΕΔΜΑ	Ενιαίο Δημοκρατικό Μέτωπο Αναδημιουργίας
ΕΙΕΚ	Επιτροπή Ιστορικών Επιστημών Κύπρου
ΕΚΑ	Ένωση Κυπρίων Αγροτών
ΕΚΣΚ	Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου
ΕΛΔΥΚ	Ελληνική Δύναμη Κύπρου
ΕΟΚΑ	Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών
ΕΣΝΚ	Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας Κύπρου
ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
ΕΤΥΚ	Ένωση Τραπεζικών Υπαλλήλων Κύπρου
ΕΦΕΚ	Εθνική Φοιτητική Ένωση Κυπρίων
ΕΦΟΚ	Εθνική Φοιτητική Οργάνωση Κολλεγίου
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΑΤΑΚ	Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu
ΚΕΜ	Κυπριακό Ενωτικό Μέτωπο
ΚΜΤΗΡ	Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi
ΚΟΠ	Κυπριακή Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου
ΚΤİBF	Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Federasyonu
ΚΤΚF	Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu
ΚΤΜΒΡ	Kıbrıs Türk Milli Birlik Partisi
ΚΥΠ	Κυπριακή Υπηρεσία Πληροφοριών
NATO	North Atlantic Treaty Organization
ΟΕΛΜΕΚ	Οργάνωση Ελλήνων Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης Κύπρου
ΟΕΟΣ	Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Συντομογραφίες

ΟΘΑΚ	Οργανισμός Θεατρικής Ανάπτυξης Κύπρου
ΟΠΕΚ	Οργανισμός Προστασίας Ελλήνων Κυπρίων
ΟΧΕΝ	Ορθόδοξη Χριστιανική Ένωση Νέων
ΠΣΑΚ	Πανσπουδαστικός Σύνδεσμος Αγωνιστών Κύπρου
ΠΕΟ	Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία
ΠΕΟΝ	Παγκύπρια Εθνική Οργάνωση Νεολαίας
ΠΟΑΣ	Παγκύπρια Ομοσπονδία Ανεξάρτητων Συντεχνιών
ΠΣΑΚ	Πανσπουδαστικός Σύνδεσμος Αγωνιστών Κύπρου
ΡΙΚ	Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου
ΣΕΚ	Συνομοσπονδία Εργαζομένων Κύπρου
ΣΕΚΑ	Συντονιστική Επιτροπή Κυπριακού Αγώνα
ΤΜΤ	Türk Mukavemet Teşkilatı
ΤΚΣΚ	Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου
ΤΟΥΡΔΥΚ	Τουρκική Δύναμη Κύπρου
UNFICYP	United Nations Force In Cyprus
ΦΕΚΑ	Φιλική Ένωση Κυπρίων Αγωνιστών

Κεφάλαιο 1 :

Εισαγωγή

1. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση : Κυπριακό Πρόβλημα 1960-1963 & Ετερότητα

Σε επίπεδο διδακτορικών ερευνών και ειδικά στην ελληνική γλώσσα ελάχιστα έχουν γραφτεί που να εστιάζονται σε πτυχές του Κυπριακού Προβλήματος κατά τα τρία πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας.¹ Σε επίπεδο διδακτορικών διατριβών που καταπιάνονται με πτυχές της περιόδου 1960-1963 υποβλήθηκε η διδακτορική διατριβή της Άντρης Κωνσταντίνου με τίτλο *Το θέατρο στην Κύπρο από το 1960 ως το 1974: οι θίασοι, η κρατική πολιτική και η ίδρυση του Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου*, χωρίς οποιαδήποτε αναφορά στην αντίστοιχη θεατρική δραστηριότητα της Τουρκικής Κοινότητας. Το 2013 υποβλήθηκε από τον Άγγελο Μ. Χρυσοστόμου η διδακτορική διατριβή *Από τον Κυπριακό Στρατό μέχρι και τη δημιουργία της Εθνικής Φρουράς (1959-1964) : η διοικητική δομή, στελέχωση, συγκρότηση και οργάνωση του Κυπριακού Στρατού και η δημιουργία ένοπλων ομάδων-οργανώσεων στις δύο κοινότητες*. Η εν λόγω διατριβή ασχολείται με την πρώτη προσπάθεια συνύπαρξης «εν όπλοις».² Τέλος το 2015 κυκλοφόρησε το βιβλίο του Παύλου Μ. Παύλου *Κράτος, ιδεολογία, πολιτική και εκπαίδευση στην Κύπρο, 1959-1974*, βασισμένο στη διδακτορική διατριβή του *Κυπριακή εκπαίδευση 1959-1974: εξόχως πολιτική και εθνική*. Η διατριβή του Παύλου Μ. Παύλου καταπιάνεται με την Εκπαιδευτική Πολιτική των δύο μεγαλύτερων κοινοτήτων της Κύπρου κατά την περίοδο 1959-1974 και «συνιστά μian εμβάθυνση στη μελέτη του εκπαιδευτικού συστήματος, σε άμεση συνάρτηση με ό, τι περιγράφεται ως εθνικό πρόβλημα και την αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο, στην πιο καθοριστική περίοδο της κυπριακής ιστορίας».³

¹Μετά από 82 χρόνια όπου η Ελληνική και η Τουρκική Κοινότητα της Κύπρου έζησαν κάτω από τον βρετανικό αποικιακό κλοιό, το 1960 κλήθηκαν, μετά την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου, να αφήσουν στην άκρη τα όποια αλυτρωτικά οράματα τους για να συνυπάρξουν κάτω από τη δικαιοδική Κυπριακή Δημοκρατία.

Σε σχέση με την πρώιμη αγγλοκρατία στην Κύπρο το 2017 κατατέθηκε στη Σύγκλητο του Πανεπιστημίου Κύπρου η διατριβή της Αλεξίας Ι. Κούπανου με τίτλο *Η διαμόρφωση των σχέσεων χριστιανών και μουσουλμάνων της Κύπρου κατά την περίοδο της αποικιακής διακυβέρνησης (1878-1914) : ο δημόσιος λόγος, τα πεδία των αντιπαραθέσεων και οι αποτυχημένες προσπάθειες για κοινές διεκδικήσεις*.

²Συνέντευξη από τον Τούρκο υποψήφιο αξιωματικό του Κυπριακού Στρατού Ertogan Rifat. Βλ. Άγγελος Μ. Χρυσοστόμου, *Από τον Κυπριακό Στρατό μέχρι και τη δημιουργία της Εθνικής Φρουράς (1959-1964)*, Λευκωσία, 2015, σσ. 28, 30.

³Πρόλογος του Τάκη Χατζηδημητρίου στο Παύλος Μ. Παύλου, *Κράτος, ιδεολογία, πολιτική και εκπαίδευση στην Κύπρο, 1959-1974*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2015, σελ. 19.

Βιβλιογραφικές αναφορές σε σχέση με τις πολιτικές συνθήκες και τα νέα ερευνητικά ερωτήματα

Αν επιχειρηθεί μια βιβλιογραφική επισκόπηση διάφοροι λόγοι συνυπάρχουν ο ένας δίπλα στον άλλο ή μάχονται μεταξύ τους για το δικαίωμα να καθορίσουν την ιστορική αλήθεια. Ενώ στη διεθνή βιβλιογραφία η παραβίαση της αρχής της πλειοψηφίας δεν αποκλίνει από την αρχή της δημοκρατικής θεωρίας,⁴ στον ελληνικό ιστοριογραφικό λόγο η επιλογή της ανεξαρτησίας και οι διατάξεις του Συντάγματος του 1960 οδήγησαν σε φράσεις όπως «*Αυτό δεν ονομάζεται Δημοκρατία. Ονομάζεται κατάκτησις*», «*περιορισμένην δημοκρατίαν*»,⁵ και θεωρήθηκαν υπαίτιες για τα γεγονότα του 1963.⁶ Επιστρατεύτηκαν αναλύσεις για να υπερτονιστούν τα προβλήματα που ελλοχεύουν οι αυστηρές διατάξεις του Συντάγματος.⁷ Η επιλογή της ανεξαρτησίας χαρακτηρίζεται ως *truce* «*ανακωχή*»,⁸ ως μια επιλογή «*μεταξύ δύο αναναγκαίων κακών*». ⁹ Σε διάφορες βιβλιογραφικές πηγές αποτυπώνονται τα αισθήματα των δύο κοινοτήτων σε σχέση με τις Συμφωνίες. Απαντούν αναφορές όπως επήλθε δυσφορία λόγω της εξίσωσης,¹⁰ οι συνθήκες «*απογοήτευσαν και τις δύο κοινότητες*»,¹¹ «*δεν φαίνονται δυσαρεστημένοι οι Έλληνες με την ανεξαρτησία*»,¹² ο Τουρκικός λαός της Κύπρου «*Kıbrıs*

⁴Arend Lijphart, «Consociational Democracy», *World Politics*, Volume 21, No. 2 (January 1969), σσ. 207-214.

⁵Παύλος Β. Πετρίδης, *Ο Γεώργιος Παπανδρέου και το κυπριακό ζήτημα (1954-1965)*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1998, σσ. 197, 166.

⁶Stanley Kyriakides, *Cyprus constitutionalism and crisis government*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1968, σελ. 123.

⁷Elias Vlantou & Diane Alicia, «The 1959 Cyprus Agreement : Oracle of Disaster». & «Intelligence Report No. 8047 : Analysis of the Cyprus Agreements, July 14, 1959 by The Bureau of Intelligence and Research Department of State», *Journal of the Hellenic Diaspora*, Volume 11, No. 4 (Winter 1984), σελ. 25.

⁸Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Britain and the international status of Cyprus 1955-59*, Volume I, University of Minnesota, Minneapolis, 1997, σελ. 167.

⁹Stanley Mayes, *Cyprus and Makarios*, Putnam, London, 1960, σσ. 90-91.

¹⁰Στάυρος Παντελή, *A history of Cyprus : From Foreign domination to trouble independence*, East-West Publications, London, 2000, σελ. 293.

¹¹Rauf Denktaş, *The National Identities in Cyprus*, Photocopy of typed text. Dissertation (MA) in International Relations and Diplomacy, School of Oriental and African Studies, University of London, 1997, σελ. 33.

[...] Η αντίδραση των Ελληνοκυπρίων για το ιστορικό αυτό γεγονός ήταν χλιαρή. Είχαν δεχθεί απρόθυμα τη διευθέτηση της Ζυρίχης με την πεποίθηση ότι οποιαδήποτε άλλη λύση θα οδηγούσε ενδεχομένως στη διχοτόμηση. Οι Τουρκοκύπριοι θα προτιμούσαν τη διχοτόμηση. Παρ' όλα αυτά ατένισαν το μέλλον με συγκρατημένη αισιοδοξία. Βλ. Nancy Crawshaw, «Cyprus : The political background», Ιωάννης Κουμουλίδης (επιμ.), *Cyprus in transition, 1960-1985*, Trigraph, London, 1986, σελ. 1.

[...] Αντίθετα από την Ελληνοκυπριακή ηγεσία, που - όπως αναφέραμε πιο πάνω - αντιμετώπισε με στωικότητα και πνεύμα συνεργασίας τη λύση Ζυρίχης -Λονδίνου, οι ηγέτες των Τουρκοκυπρίων παρά τα πλεονεκτήματα που τους παρείχαν οι Συμφωνίες, δέχτηκαν το νέο καθεστώς με πολλή δυσπιστία και επιφυλακτικότητα, σαν ένα επιπλέον βήμα προς την πραγματοποίηση του τελικού σκοπού τους, που δεν ήταν άλλος από τη διχοτόμηση. Βλ. Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία : Κύπρος 1960-1974*, τ. Α', Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 1985, σελ.19.

¹²Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *ό. π.*, σελ. 167.

Türk halkı» είναι ικανοποιημένος από τις Συμφωνίες κ.τ.λ.¹³ Χαρακτηριστική η αναφορά του Nazım Beratlı στο αυτοβιογραφικό του βιβλίο «*iki bayrak çekilmeye başlandı*».¹⁴ Μελετητές εστιάζονται στις παρακρατικές δραστηριότητες,¹⁵ στον ρόλο της πολιτικής ελίτ,¹⁶ στο όραμα της Ένωσης και της Διχοτόμησης,¹⁷ και στον φόβο της κυπριοποίησης.¹⁸ Η

¹³Erol Manisalı, *Dünden bugüne Kıbrıs, Cumhuriyet, İstanbul*, 2000, σελ. 35. [Κύπρος : Από το χθες στο σήμερα]

[...]Οι Τουρκοκύπριοι ως μειονότητα αισθάνονταν εντονότερα από τους Ελληνοκύπριους την ανάγκη παραμερισμού των όποιων ενδοκοινοτικών διαφορών τους. Άλλωστε ήταν σε μεγάλο μέτρο ευτυχημένοι με τα επιτευχθέντα στη Ζυρίχη και στο Λονδίνο. Βλ. Παύλος Ν. Τζεργιάς, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας : Με αναδρομή στη ζωή της μεγαλονήσου στο διάβα των χιλιετιών*, Libro, Αθήνα, 2001, σελ. 349.

[...]Το βιοτικό τους επίπεδο άρχισε να ανεβαίνει σταθερά, και μεταξύ των φιλελεύθερων κύκλων του Τουρκικού πληθυσμού υπήρχε –στην πρώτη τουλάχιστο περίοδο της Δημοκρατίας –ένα έκδηλο αίσθημα αισιοδοξίας και μια ειλικρινής διάθεση συνεργασίας με τους Έλληνες συμπατριώτες τους. Βλ. Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία : Κύπρος 1960-1974*, ό. π., σσ. 20-21.

Χρίστος Οικονομίδης, *Απομυθοποιημένη ιστορία του κυπριακού στα τελευταία 129 χρόνια (1878-2007)*, Επιφανίου, Λευκωσία, 2008, σελ. 41.

¹⁴[...] άρχισαν να υψώνονται οι δύο σημαίες. Βλ. Nazım Beratlı, *Lefke sevgilim:anılar* (Αγαπημένη μου Λεύκα : αναμνήσεις), Işık, Lefkoşa, 2002, σελ. 123.

¹⁵Αναφορά στη μάνα του αγωνιστή της ΕΟΚΑ Ανδρέα Παντελίδη που διεκδικεί την τιμωρία του δολοφόνου του παιδιού της, που σκοτώθηκε στις 30 Αυγούστου 1962, και στο τέλος οδηγείται στο ψυχιατρείο τρελή.

Βλ. Χαρίτωνος Αδάμου, *Εξομολόγηση*, Λευκωσία, 1985, σελ. 25.

Ahmet An, *Kıbrıslı Türklerin siyasal tarihi (1930-1960):Basının aynasında Kıbrıslı Türklerin unutturulan siyasal geçmişi ve liderlik kavgası*, Ozyay Matbaacılık, Lefkoşa, 2006, σελ. 684. [Η πολιτική ιστορία των Τουρκοκυπρίων : Το πολιτικό παρελθόν των Τουρκοκυπρίων που ξεχάστηκε και η διαμάχη για την εξουσία.]

«*δίκτυα χαφιέδων*» ίδρυση *Κυπριακής Υπηρεσίας Πληροφοριών*, *Stay Behind*. Βλ. Μακάριος Δρουσιώτης, *Η πρώτη διχοτόμηση : Κύπρος 1963-1964*, Αλφάδι, Λευκωσία, 2005, σσ. 20-21.

¹⁶Mehmet Hasgüler, *Coğrafyasına Teslim Olan Ada Kıbrıs*, Ankara, 2004, σελ. 37. [Το νησί το οποίο παραδόθηκε στη γεωγραφία του]

Η πίεση της ελληνικής πολιτικής ελίτ επισύρει την παραίτηση του Γερμανού Δικαστή, του Προέδρου του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Βλ. Sabahattin İsmail, *100 soruda Kıbrıs sorunu*, Dilhan Offset, Lefkoşa, 1992, σελ. 54. [Το Κυπριακό πρόβλημα σε 100 ερωτήσεις]

Ρόλος αρχιεπισκόπου & υπουργού εργασίας Τάσσου Παπαδόπουλου Βλ. Yavuzalp Ercüment, *Kıbrıs yangınında büyükelçilik 1967-1970*, Bilgi, Ankara, 1993, σσ. 175,188.

Ρόλος Osman Örek στο πρόσφατο παρελθόν. Βλ. Hubert Faustmann, «Independence postponed: Cyprus 1959-1960», *Cyprus Review*, Volume 14, No. 2 (2002), σελ. 102.

Με την ανάδειξη του Feridun Erkin ως υπουργού εξωτερικών της Τουρκίας η εξτρεμιστική πλευρά της τουρκικής ηγεσίας στην Κύπρο πήρε το πάνω χέρι. Βλ. Δημήτρης Μπίτσιος, *Cyprus : The Vulnerable Republic*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1975, σελ. 119.

[...]The Turkish Cypriot elites were able to act with a confidence that reflected their belief that any potential threat to their political position by the Greek Cypriots would be immediately reacted to their external ethno-guarantor, Turkey.

Οι ηγέτες της Τουρκικής Κοινότητας ενεργούν με αυτοπεποίθηση. Αν η Ελληνική Κοινότητα με οποιαδήποτε ενέργεια της απειλούσε την πολιτική θέση της Τουρκικής Κοινότητας, η Τουρκική Κοινότητα θα προσέτρεχε στον εξωτερικό εθνο-εγγυητή της, την Τουρκία.

Βλ. Sean Byrne, «Power Politics as Usual in Cyprus and Northern Ireland : Divided Islands and the Roles of external ethno-guarantors», *Nationalism & Ethnic Politics*. Volume 6, No.1(2000), σελ. 7.

Κοινοτική νοοτροπία των οργάνων της πολιτείας. Βλ. Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, *Το κυπριακό πρόβλημα : Η ανάδειξη του ΟΗΕ και οι ξένες επεμβάσεις στην Κύπρο, 1960-1974*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1984, σελ. 37.

¹⁷Η Ένωση συμβόλιζε για τους Έλληνες περισσότερο μια πολιτισμική παρά πολιτική ένωση. Βλ. Thomas William Adams & Alvin J. Cottrell, *Cyprus between east and west*, Johns Hopkins Press, Baltimore, 1968, σελ. 8.

Η εναντίωση στην Ένωση αποτελεί «πολιτική αυτοκτονία» για κάθε ηγέτη της Ελληνικής Κοινότητας.

Βλ. Osman Örek, *Cyprus: Makarios on enosis?*, Public Information Office of the Turkish Cypriot Administration, Nicosia, 1974, σελ. 8.

συσπείρωση της κάθε κοινότητας στην εθνική της υπόθεση ενέτεινε τις πρακτικές κατοχύρωσης της εθνικής ταυτότητας, τους μηχανισμούς εθνικής κουλτούρας και εθνικής ευαισθητοποίησης,¹⁹ και υπονόμει τις έννοιες κυπριακό έθνος, κυπριακή συνείδηση, κυπριακή ταυτότητα και κυπριακός πατριωτισμός.²⁰ Βιβλιογραφικά απαντούν αναφορές σε

Για την Τουρκική Κοινότητα η Ένωση αποτελεί «υπαρξιακή απειλή». Βλ. Niyazi Kızılyürek, «Ομοσπονδιακή Κύπρος : Προβλήματα και προοπτικές», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 79.

Η Ένωση ισοδυναμεί με «υποδούλωση» *köleleşme*. Βλ. Sabahattin İsmail, *100 soruda Kıbrıs sorunu*, Dilhan Offset, Lefkoşa, 1992, σελ. 45. [Το Κυπριακό πρόβλημα σε 100 ερωτήσεις]

Για την Τουρκική Κοινότητα η Ένωση σημαίνει την πλήρη καταστροφή «for generations, their complete destruction». Βλ. Osman Örek, *ό. π.*, σελ. 14.

«Οι πράξεις τους, όπως η διατήρηση του ελληνικού εθνικού ύμνου και της ελληνικής σημαίας, δεν άφησαν ποτέ τους Τουρκοκύπριους να πιστέψουν πως η ιδέα της ένωσης ήταν νεκρή, παρ' όλες τις αντίθετες διαβεβαιώσεις» Βλ. Özdemir Özgür, *Η Κύπρος στη ζωή μου*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2000, σελ. 96.

«Επιθετικός ελληνικός εθνικισμός» Βλ. Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs' ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu, İletişim*, İstanbul, 2002, σελ. 299. [Το τέλος της πολιτικής της Ένωσης και της Διχοτόμησης στην Κύπρο]

Οι συνδηλώσεις του όρου «διχοτόμηση» Βλ. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *ό. π.*, σελ. 91.

Φόβος διχοτόμησης Βλ. Ζήνων Σταυρινίδης, *The Cyprus conflict : National identity and statehood*, CYREP, Nicosia, 1999, σελ. 49.

¹⁸Niyazi Kızılyürek, «The politics of separation and the denial of interdependence», *Cyprus Review*, Volume 10, No. 2 (1998), σελ. 37.

Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, τ. II, Modern Greek Studies, University of Minnesota, Minneapolis, 2006, σελ. 627.

Η διαδικασία του εξελληνισμού *Helenleştirme*. Βλ. Erol Manisali, *ό. π.*, σελ. 37.

«fears of subjection» «Ο φόβος της υποταγής». Βλ. Donald Horowitz, *Ethnic groups in conflict*, University of California Press, Berkeley & Los Angeles, 2000, σελ. 190.

¹⁹Turhan Feyzioğlu & Necati M. Ertekin, *The Crux of the Cyprus Question*, Lefkoşa, 1987, σελ. 9.

[...] It is an interesting circumstance that the revival of militant Enosis in Cyprus after 1950 has had the effect of making the Cypriote Turks more Turkish -minded than they have been for centuries.

Από τη δεκαετία του 50 το ενωτικό κίνημα της Ελληνικής Κοινότητας οδηγεί στην κλιμάκωση της ριζοσπαστικοποίησης του τουρκικού εθνικισμού.

Βλ. Harry Luke, *Cyprus : A portrait and an appreciation*, George G. Harrap, London, 1957, σελ. 183.

Aydın Taneri, *Türk kavramının gelişmesi*, Ocak Yayınlar, Ankara, 1993, σελ. 293. [Η εξέλιξη της τουρκικής συνείδησης]

Ο ρόλος του Κυπριακού Ιδρύματος Ραδιοτηλεόρασης. Βλ. Pierre Oberling, *The road to Bellapais:*

The Turkish Cypriot exodus to Northern Cyprus, Columbia University Press, New York, 1982, σσ. 68-69.

Βλ. Pierre Oberling, *Bellapais'e giden yol "Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs' a göçü"*, Genel kurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1987, σελ. 55.

Pınar Erkem Gülboy, *Sömürgeci ulus devlete (Από την αποικία στο έθνος-κράτος)*, Khoras, Lefkoşa, 2015, σελ. 354.

²⁰Αναφορά στον Ινδό Κρίσνα Μένον και στη σχέση του με την ιδέα του Κυπριακού Έθνους.

Βλ. Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σσ. 84-85.

Σταύρος Παντελής, *ό. π.*, σελ. 297.

Μαίρη Κουτσελίνη, «Εκπαιδευτική πολιτική και αναλυτικά προγράμματα στην Κύπρο από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα», Γεώργιος Προδρόμου (επιμ.), *Η Κύπρος στον 20ο αιώνα : Εκκλησία, Εκπαίδευση-Παιδεία, Επιδράσεις των Ξένων, Αρχαιολογία, Λογοτεχνία, Σχέσεις Ελληνοκυπρίων-Τουρκοκυπρίων, Πολιτική Εξέλιξη, Κοινωνία, Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Έκδοση Δήμου Λευκωσίας, Λευκωσία, 2007, σελ. 44.

Melek Firat, *Οι Τουρκοελληνικές σχέσεις και το Κυπριακό*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2012, σσ. 144-145.

Nadav Morag, «Cyprus and the clash of Greek and Turkish Nationalisms», *Nationalism & Ethnic Politics*, Volume 10, No. 4 (2004), σελ. 601.

«Δεν αρθρώθηκε καμιά κυπριακή εθνικιστική ιδεολογία» Βλ. Αδαμαντία Πόλλης, «Η κοινωνική κατασκευή της εθνοτικότητας και της εθνικότητας. Η περίπτωση της Κύπρου», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 34.

Τέλος κυπριακής ταυτότητας με τα γεγονότα 1963. Βλ. Mehmet Hasgüler, *Kıbrıslılık*, Agorakitaplığı, İstanbul, 2009, σελ. 7.

σχέση με τον μη ξεκάθαρο διαχωρισμό ανάμεσα στην εθνική ταυτότητα και στην πολιτική ιδιότητα του πολίτη.²¹ Από την πιο πάνω βιβλιογραφική ανασκόπηση κρίνεται απαραίτητο να μελετηθεί η έννοια της Πολιτότητας στο κυπριακό συγκείμενο και τα ρεπερτόρια λόγων *Interpretative Repertoires* που συμπλέκονται με αυτή.²²

Η ανάλυση της ρηματικής κατασκευής των ταυτοτήτων της Ελληνικής και της Τουρκικής Κοινότητας θα συμβάλει στην περαιτέρω κατανόηση της πολιτικής κουλτούρας των δύο κοινοτήτων και στην εξέταση των τροπισμών με τους οποίους μύθοι ως μετέωρα σημαίνοντα επενδύονται με διαφορετικά περιεχόμενα από τις δύο κοινότητες.

Ένας από τους μύθους του ελληνικού ιστοριογραφικού λόγου είναι ο μύθος του «ομόφυλου». Πέρα από τη συγκρότηση της Τουρκικής Κοινότητας ως *όχλου*,²³ ως απομεινάρια των Οθωμανών, ως ξένο σώμα από το κράτος,²⁴ ως μειονότητα,²⁵ την εικόνα του νωχελικού Τούρκου επιχειρηματία «*πάντα μισοκοιμισμένοι*»,²⁶ αξίζει να διερευνηθεί περαιτέρω η έννοια του «ομόφυλου». Πώς μεταφράζεται στον ελληνικό λόγο και ποιες οι πολιτικές συνέπειες της θέσης «*πρέπει οι σχέσεις μας προς τους Τουρκοκυπρίους να είναι αδελφικές, γιατί είναι κι αυτοί Έλληνες, που μέσα στα σκοτεινά χρόνια της Τουρκικής τυραννίας αλλαξοπίστησαν*».²⁷

[...]Η κυπριακή ταυτότητα ορίζεται ως ελληνική. Βλ. Σία Αναγνωστοπούλου, «The complexities of Greek Nationalism in its Cypriot Version», Ayhan Aktar κ.ά. (επιμ.), *Nationalism in the troubled triangle : Cyprus, Greece and Turkey*, Palgra ve Macmillan, New York, 2010, σελ. 203.

Συνέντευξη İhsan Ali (8/8/1975) «*πρώτα σκέφτομαι ως Κύπριος και μετά ως Τούρκος*». Βλ. Dr. İhsan Ali, *Turkish Cypriot Leader and Champion of Peaceful Coexistence*, Public Information Office, Nicosia, 1979, σελ. 48.

Τριαντάφυλλος Γεροζήσης (επιμ.), *Το Κυπριακό στη Βουλή των Ελλήνων*, τ. Γ' 1959-1967, Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, Αθήνα, 1994, σσ. 34, 46, 133.

Μία χώρα ένας λαός «*Esas olarak tek ülke ve tek halk olmalıyız*» Βλ. Ahmet An, *Kıbrıslılık bilincinin geliştirilmesi*, Galerî Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1998, σελ. 14. [Η ανάπτυξη της κυπριακής συνείδησης] Harry Luke, *ό. π.*, σελ. 182.

Νεόφυτος Λοϊζίδης, «Ethnic Nationalism and Adaptation in Cyprus», *International Studies Perspectives*, Volume 8, Issue 2, 1 May 2007, σελ.180.

²¹Niyazi Kızılyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους Ulus ötesi Kıbrıs*, Λευκωσία, 1993, σελ. 67.

[...] Η Ελληνική Κοινότητα επιχειρούσε να προβάλλει την έννοια του πολίτη της Δημοκρατίας, ενώ η Τουρκική την έννοια της διακοινοτικότητας. Βλ. Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων : (1960-1963)*, Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 2003, σελ. 61.

Ανδρέας Γ. Καραγιώργης, *Education development in Cyprus, 1960-1977*, Nicosia, 1986, σελ. 44.

²²Κεντρική θέση στη θεωρία των Potter και Wetherell αποτελούν τα «*ερμηνευτικά ρεπερτόρια*».

Κάθε ρεπερτόριο επιτρέπει την κατασκευή διαφορετικών εκδοχών της πραγματικότητας. Βλ. Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, SAGE Publications, London, 2002, σσ. 106-107.

²³Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σελ. 75.

²⁴Τάσος Παπαδόπουλος, «Η εκτελεστική εξουσία», *Κυπριακή ζωή και κοινωνία: λίγο πριν την ανεξαρτησία και μέχρι το 1984*, Διαλέξεις Λαϊκού Πανεπιστημίου 3, Έκδοση Δήμου Λευκωσίας, Λευκωσία, 1993, σελ. 35.

²⁵*Kıbrıs'ın tarihi gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Ankara, 1984, σελ. 24. [Η ιστορική εξέλιξη της Κύπρου και η Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου]

²⁶Lawrence A. Durrell, *Πικρολέμονα*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1959, σελ. 56.

²⁷Κυριάκος Χατζηγιάννου, *Η καταγωγή των Τουρκοκυπρίων και το κυπριακό*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 1997, σσ.10,11.

Βιβλιογραφικά οι εργασίες του Μενέλαου Χριστοδούλου, από έρευνα η οποία διεξήχθη το 1962,²⁸ του Παρασκευά Σαμαρά και του Κυριάκου Χατζηιωάννου τη δεκαετία του 90 εδράζονται στον μύθο «της φυλετικής συγγένειας».²⁹ Έτσι, η Τουρκική Κοινότητα συγκροτείται όχι ως υποκείμενο της πολιτικής αλλά ως πολιτιστικό στοιχείο,³⁰ αφενός λόγω των ανατολίτικων-μουσουλμανικών της στοιχείων και αφετέρου λόγω των εκφυλισμένων στοιχείων της.³¹ Από την άλλη, στον τουρκικό ιστοριογραφικό λόγο τονίζεται ότι η Κύπρος είναι από τις κατηγορίες κρατών με πολλά έθνη.³²

Βιβλιογραφικά έχει επισημανθεί ότι οι δύο κοινότητες αποτελούν «προέκταση» των μητέρων πατρίδων και ότι διαφαίνεται μια αδυναμία ταύτισης με τον τόπο τους.³³ Οι ιστοριογραφικοί λόγοι των δύο κοινοτήτων προσπάθησαν να αμφισβητήσουν τόσο τους εθνικούς δεσμούς της άλλης κοινότητας όσο και τους δεσμούς της με την «κυπριακή γη»

²⁸Μενέλαος Ν. Χριστοδούλου, «Περί των Λινοβαμβάκων», Χρυσάνθος Στ. Κυπριανού (επιμ.), *Συμπόσιον λαογραφίας του περιοδικού "Λαογραφική Κύπρος"*, Λευκωσία, 1972, σσ. 105-106.

Στους κρυπτοχριστιανούς δόθηκαν από τον λαό διάφορες ονομασίες. Η πιο διαδεδομένη ονομασία ήταν «Λινοπάμπακος».

[...] λαμβανόταν μεταφορικά από το πανί που ήταν υφασμένο από λινάρι και βαμβάκι και είχε ίσια και ανάποδη πλευρά, υποδηλώνοντας έτσι τις δύο όψεις της πίστης τους : τη λινή, τη βασανισμένη δηλ. χριστιανική και την παμπακερή, την Τουρκική.

Βλ. Παρασκευάς Σαμαράς, *Η ελληνική καταγωγή των Τουρκοκυπρίων : ιστορική μελέτη*, Αθήνα, 1987, σελ. 12.

Ahmet An, *Kıbrıs'ta isyanlar ve anayasal temsiliyet mücadelesi : 1571-1948*, Mez-Koop Yayınları, Lefkoşa, 1996, σελ. 10. [Εξεγέρσεις στην Κύπρο και αγώνας για συνταγματική εκπροσώπηση : 1571-1948]

Θεόδωρος Παπαδόπουλλος, «Πρόσφατοι εξισλαμισμοί αγροτικού πληθυσμού εν Κύπρω», *Κυπριακά Σπουδαί*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, 1965, σσ. 29-47.

²⁹Κυριάκος Χατζηιωάννου, *ό. π.*, σελ. 32.

³⁰Niyazi Kızılyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους Ulus ötesi Kıbrıs*, Λευκωσία, 1993, σελ. 21.

³¹Φαίδωνας Θ. Παπαδόπουλος, *Τούρκοι, Μουσουλμάνοι ή Κρυπτοχριστιανοί (Λινοβάμβακοι); Γνωριμία με το σύνολο στοιχείο*, Λευκωσία, 2002, σσ. 156-157.

Θεόδωρος Παπαδόπουλλος, «Πρόσφατοι εξισλαμισμοί αγροτικού πληθυσμού εν Κύπρω», *Κυπριακά Σπουδαί*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, 1965, σσ. 29-47.

Χριστοφής Οικονομίδης, «Η εξέλιξη του ελληνικού και τουρκικού πληθυσμού της Κύπρου επί Τουρκοκρατίας και οι "εξισλαμισμοί"», *Κυπριακά Χρονικά*, τ. 53, Ιούνιος-Ιούλιος 1966, σσ. 127-135.

³²Εφημερίδα *Cumhuriyet* 2 Ocak 1961. Βλ. Ahmet An, *Kıbrıs'ta firtmalı yıllar, 1942-1962*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1996, σελ. 168. [Θυελλώδη χρόνια στην Κύπρο, 1942-1962]

³³Niyazi Kızılyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους Ulus ötesi Kıbrıs*, *ό. π.*, σελ. 15.

«Η Κύπρος δεν γινόταν αντιληπτή ως αυτοτελής εδαφική οντότητα, όπου θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα ανεξάρτητο κράτος αλλά ως εδαφικό υπόλοιπο το οποίο νοηματοδοτείται μόνο ως μέρος της μεγάλης οικογένειας του ελληνικού ή και του τουρκικού έθνους». Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, Μαύρη Λίστα, Αθήνα, 1999, σελ. 144.

«Οι "διανοούμενοι εκπαιδευτές" τόσο της ελληνοκυπριακής ελίτ όσο και της τουρκοκυπριακής ελίτ εμπόδισαν τον Κύπριο, που για αιώνες ζούσε σ' αυτό το νησί, να ταυτιστεί με τον τόπο του». Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, *ό. π.*, σελ. 36.

«Έλληνες και Τούρκοι θα εξακολουθήσουν να είναι προσηλωμένοι εις τας οικείας πατρίδας των» Βλ. Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961-Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 523.

συγκροτώντας μια μονοπωλιακή σχέση με τον τόπο.³⁴ Στην τουρκική ιστοριογραφία αμφισβητείται η ελληνικότητα της Ελληνικής Κοινότητας.³⁵ Στην ελληνική ιστοριογραφία η Τουρκία ως μητέρα πατρίδα χαρακτηρίζεται ως «*επίπλαστον προϊόν*».³⁶ Στον ελληνικό ιστοριογραφικό λόγο η παρουσία της Τουρκικής Κοινότητας στον κυπριακό χώρο είναι τυχαία, καιροσκοπική, συγκυριακή, συμπτωματική. Πολύ χαρακτηριστικά τα πιο κάτω αποσπάσματα που απογυμνώνουν την Τουρκική Κοινότητα από κάθε πατριωτικό αίσθημα.

[...]Οι Τούρκοι ποτέ δεν αισθάνθηκαν «σπίτι τους» στην Κύπρο. Τούτο είναι άλλωστε φυσικό διότι πρόκειται για τους απογόνους των στρατιωτών και των υπαλλήλων της Οθωμανικής κυριαρχίας στην Κύπρο. Ο αριθμός τους, σε σχέση με τον ελληνικό πληθυσμό, συνεχώς μειωνόταν από τότε που έληξε η Οθωμανική κυριαρχία. Και τούτο παρά την πολιτική των βρετανικών αρχών που ενεθάρρυναν συστηματικά την είσοδο και εγκατάσταση Τούρκων από την Τουρκία και τον εκπατρισμό των Ελληνοκυπρίων από τους οποίους 300,000 ζουν σήμερα στην Αγγλία. Σύμφωνα με επίσημες απογραφές των Βρετανών, το 1881 η αναλογία των Τούρκων προς Έλληνες ήταν 24,4%. Σε έναν πληθυσμό 186,173 ψυχών, 45,458 ήταν Τούρκοι και 137,631 ήταν Έλληνες. Από τη μια απογραφή στην άλλη το ποσοστό αυτό μειωνόταν προοδευτικά : 22,89% το 1891, 21,64% το 1901, 20,59% το 1911, 19,75% το 1920, 18,46% το 1931, 17,89% το 1946 και 17,5% το 1956.³⁷

Στο κάτωθι απόσπασμα επικρίνεται η συμβιβαστική πρόταση του Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας σε σχέση με τις βρετανικές βάσεις και υιοθετείται το ίδιο ρεπερτόριο λόγου «*Οι Τούρκοι δεν εξέφρασαν καμιά «δυσφορία» για τη διατήρηση των βρετανικών*

³⁴Στην Κύπρο η εθνικιστική αντίληψη της έκφρασης της συγγένειας των ανθρώπων με τη γη φαίνεται να μην είναι βιολογική αλλά ιστορική, με την ιστορία να αντικαθιστά τη βιολογία ως φυσική δύναμη, ακόμη και αν η ιστορία είναι περισσότερο πολιτισμικά κατασκευασμένη παρά βιολογικά.

«*the relationship of land and people is not biological but historical, and so history replaces biology as a natural force*» Βλ. Rebecca Bryant, *Imagining the Modern : The cultures of nationalism in Cyprus*, I. B. Tauris, London - New York, 2004, σελ. 206.

Γιάννης Παπαδάκης κ.α., «Introduction: Modernity, History and Conflict in Divided Cyprus, An overview», in Γιάννης Παπαδάκης, Νίκος Περιστιάνης & Gisela Welz (επιμ.), *Divided Cyprus : Modernity, history, and an island in conflict*, Indiana University Press, Bloomington, 2006, σελ. 19.

«*the relationship of land and people is not biological but historical, and so history replaces biology as a natural force*» Βλ. Rebecca Bryant, *Imagining the Modern : The cultures of nationalism in Cyprus*, I. B. Tauris, London - New York, 2004, σελ. 206.

Δημιουργήματα αυτού του τόπου Βλ. Γιώργος Μολέσκης, *Σύγχρονοι Τουρκοκύπριοι ποιητές : Απόπειρα επικοινωνίας*, Τόπος, Αθήνα, 2010, σελ.14.

³⁵*Kıbrıs'ın tarihi gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, ό. π., 1984, σελ. 1.

³⁶Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, *Σύντομος Ιστορία της Κύπρου*, Λευκωσία, 1972, σελ. 168.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 102. Σε ομιλία του ο βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Πατριωτικού Μετώπου Βάσος Λυσσαρίδης αναφέρεται σε «*υποθετικούς εθνικούς αγώνες*» της Τουρκικής Κοινότητας.

³⁷Ελευθέριος Ν. Τζελέπης, *Το Κυπριακό και οι συνομήτοές του*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1965, σελ. 353.

βάσεων στην Κύπρο. Και στην περίπτωση αυτή, έμεναν πιστοί στη γενική τους στάση που εκφραζόταν με την τέλεια αδιαφορία τους για τα καθαρώς κυπριακά συμφέροντα, σαν να μην τους αφορούσαν καθόλου τα ζητήματα που είχαν ζωτική σημασία για τη νήσο και για το μέλλον της».³⁸

Ιστοριογραφικά έχει επισημανθεί ο καταλυτικός ρόλος του τουρκικού στρατού στην πολιτική κουλτούρα της Τουρκικής Κοινότητας. Ο στρατός, ως κομμάτι του τουρκικού έθνους, αποτελεί τον φρουρό της κυπριακής υπόθεσης «και ο λαός εφησυχάστηκε».³⁹ Ο Αχιλλέας Αιμιλιανίδης στο βιβλίο του *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων* αναφέρει «Η υπόσταση της Τουρκικής Κοινότητας, ως χωριστής πολιτικής δύναμης, δεν θα μπορούσε ποτέ να ολοκληρωθεί, αν οι Τουρκοκύπριοι δεν αποκτούσαν ελεγχόμενες από τους ίδιους ένοπλες δυνάμεις».⁴⁰ Από την άλλη, δεν υπάρχουν βιβλιογραφικές αναφορές οι οποίες να εξετάζουν τη στρατιωτική ιδιότητα ως δομικό στοιχείο της Πολιτότητας και της πολιτικής κουλτούρας των δύο κοινοτήτων, παράμετρο την οποία η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να ερευνήσει.

Επίσης, δεν έχει εξεταστεί κατά πόσον η κεμαλική αρχή της εκκοσμίκευσης συνυπάρχει/αντιπαλεύει το έντονο θρησκευτικό αίσθημα της Ελληνικής Κοινότητας, δεδομένου ότι η ελληνικότητα και η χριστιανική ορθοδοξία κατόρθωσαν να γίνουν ένα στη συλλογική ταυτότητα της Ελληνικής Κοινότητας.⁴¹ Στο αυτοβιογραφικό βιβλίο του ο Αδάμος Χαρίτωνος

³⁸Ελευθέριος Ν. Τζελέπης, ό. π., σελ. 137.

³⁹«*halk da huzura kavuştu*» Βλ. Ahmet An, *Kıbrıs'ta firtınalı yıllar, 1942-1962*, ό. π., σελ. 167.

⁴⁰Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων : (1960-1963)*, Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 2003, σελ. 77.

⁴¹Hüseyin Mehmet Ateşin, *Doktor Fazıl Küçük ve Şeyh Nazım Kıbrısı Kıbrıs'ta Türklük ve Müslümanlık Kimliği'nin Şahsiyet Bulma Mücadelesinde Menfi ve Müsbet En Etkin İki Odak*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1997, σσ. 363, 368. [Δρ. Fazıl Küçük και Şeyh Nazım Kıbrısı: Η θετική και αρνητική συμβολή τους στον αγώνα συγκρότησης της τουρκικής και μουσουλμανικής ταυτότητας.]

Από τη μία πλευρά οι θέσεις του αρχηγού του κράτους και του επικεφαλής της Εκκλησίας συγχωνεύθηκαν στο πρόσωπο του αρχιεπισκόπου και από την άλλη πλευρά ο Müftü είχε σταδιακά παραγραφεί από την ενεργό πολιτική ζωή. Βλ. Altat Nevzat, «Securing the office of müftü : Nationalism, Religions and the Turks of Cyprus», Ayhan Aktar κ.ά. (επιμ.), *Nationalism in the troubled triangle : Cyprus, Greece and Turkey*, Palgra ve Macmillan, New York, 2010, σελ. 171.

Müftü : ειδικός νομομαθής που αμείβεται για να παρέχει νομικές συμβουλές με βάση τον ισλαμικό κανονικό νόμο. Απολαύει σεβασμού. Πρώτος τη τάξει ανάμεσα στους μουφτίδες είναι ο σείχουλislam.

Βλ. Erik J. Zürcher, *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2004, σελ. 57.

Σύμφωνα με τον Altay Nevzat η διατήρηση παραδοσιακών ισλαμικών θεσμών όπως του Müftülük συμβολίζει τη διαφορετικότητα από τους πολυπληθείς ελληνορθόδοξους του νησιού. Από τη άλλη, η αναγέννηση των ισλαμικών θεσμών δεν έχει πολιτικό αντίκτυπο, έτσι οι Τούρκοι εθνικιστές, των οποίων η εξουσία εδράζεται σε κοσμικές βάσεις, μπορούν να επικεντρωθούν επιφανειακά τουλάχιστον στην ουσία του κοσμικού κεμαλικού κράτους. Βλ. Altay Nevzat, ό. π., σελ. 173.

Εφημερίδα *Halkın Sesi* 30 Ekim 1963. Βλ. Hüseyin Mehmet Ateşin, ό. π., σελ. 247.

Κήρυγμα στην Ιερά Μονή Κύκκου στις 15 Αυγούστου 1962 [...] *Η θρησκεία ή το η δύναμεις εκείνη δια της οποίας επεζήσαμεν εις τας εθνικάς περιπετείας μας και εμείναμεν και θα μείνωμεν Έλληνες*. Βλ. Ουρανία Κοκκίνου &

τονίζει για τη νεοσύστατη πολιτεία «*Μακάριος ...Μακάριος το κράτος του Θεού*».⁴² Ενώ στην τουρκική ιστοριογραφία γίνεται αναφορά στην ύπαρξη μη "κοσμικού" συντάγματος στην Κύπρο «*laik bir anayasa değildi*»,⁴³ αξίζει να εξεταστεί κατά πόσον μέλη της Τουρκικής Κοινότητας προτάσσουν τον ισλαμισμό ως αντίβαρο στον χριστιανισμό και πώς συμπλέκεται το θρησκευτικό αίσθημα της κάθε κοινότητας με το δικαίωμα της στην Πολιτότητα.

Βιβλιογραφικές αναφορές σε σχέση με τις κοινωνικές συνθήκες και τα νέα ερευνητικά ερωτήματα

Όσον αφορά τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων και τις διαστάσεις που προσλαμβάνει η ανθρώπινη επαφή ανάμεσα στις δύο κοινότητες στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία απαντούν μεταξύ άλλων οι αναφορές του τελευταίου κυβερνήτη της Κύπρου Sir Hugh Foot «*People who have been to the brink of fell dont' want to go over the edge*»⁴⁴ και του ιστορικού Stanley Mayes «*it is miracle that relations between Greek and Turkish Cypriots are still as good as they are*».⁴⁵ Η Στέλλα Σουλιώτη, η οποία υπήρξε η πρώτη γυναίκα υπουργός της Κυπριακής Δημοκρατίας, στο βιβλίο της *Fettered independence* παραθέτει αναφορά σε σχέση με την οικονομική κατάσταση της Κύπρου *Report on the Economic Situation of Cyprus* (16 Σεπτεμβρίου 1963) όπου στην παράγραφο 12 αναφέρεται ότι οι σχέσεις των δύο κοινοτήτων δεν έχουν σταθεροποιηθεί «*have yet not been stabilized*».⁴⁶ Ο T. W. Adams το 1964 στην έκθεση του *U.S. Army Area Handbook for Cyprus* για το U. S. Army Research Office, πέρα από τα δημογραφικά στοιχεία που παραθέτει, αναφέρεται στον κοινωνικό διαχωρισμό «*socially separate*» και στην οικονομική αυτοτέλεια της κάθε κοινότητας «*self-sufficient economically*».⁴⁷

Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 361.

Αλέξης Ηρακλείδης, *Το κυπριακό : σύγκρουση και επίλυση*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2002, σελ. 209.

⁴²Χαρίτωνος Αδάμου, *Εξομολόγηση*, Λευκωσία, 1985, σελ. 25.

⁴³Mehmet Hasgüler, *Coğrafyasına Teslim Olan Ada Kıbrıs*, Ankara, 2004, σελ. 76. [Το νησί το οποίο παραδόθηκε στη γεωγραφία του]

⁴⁴«Οι άνθρωποι που βρίσκονται στο χείλος του γκρεμού δεν θέλουν να περάσουν πέρα από την άκρη».

Βλ. Hugh Foot, *A start in freedom*, Hodder and Stoughton, London, 1964, σελ. 187.

⁴⁵«οι σχέσεις μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων είναι ακόμη καλές»

Βλ. Stanley Mayes, *ό. π.*, σελ. 90.

⁴⁶Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, τ. Ι, *ό. π.*, σελ. 262.

Μιχάλης Μιχαηλίδης, «Kıbrıs Türk işçi sınıfı ve Kıbrıs işçi hareketi 1920-1963», Masis Kürkcügil (επιμ.), *Kıbrıs dün ve bugün*, İthaki, İstanbul, 2003, σελ. 339. [«Τουρκοκυπριακή εργατική τάξη και κυπριακή εργατική κίνηση 1920-1963», *Κύπρος χθες και σήμερα*]

⁴⁷Thomas William Adams, *U.S. Army Area Handbook for Cyprus*, U.S. Government Printing Office, Washington, 1964, σσ. 59, 64, 66.

Στην έκθεση του μεσολαβητή των Ηνωμένων Εθνών Gala Plaza, ενώ αναφέρεται πως «παρατηρείται σημαντική ανάμειξις των δύο κοινοτήτων, κυρίως εις την εργασίαν και το εμπόριον, αλλά και, εν τινι μέτρω, εις το κοινωνικόν επίπεδον», τονίζεται ότι «έχουν διατηρήσει διαφορετικά χαρακτηριστικά και είναι χωρισμένοι», και ότι οι κάτοικοι συγκεντρώνονται σε χωριστούς τομείς.⁴⁸ Παρόμοια στοιχεία υπάρχουν και στα βιβλία των Panagides (1968) «*Purely Greek or Turkish villages are side by side, only a few miles apart, or often adjacent to each other*»⁴⁹ και Richard Patrick.⁵⁰

Ο καθηγητής David Hunt αναφέρεται στην αποξένωση των δύο κοινοτήτων «*were marked by a growing estrangement*»,⁵¹ ενώ ο Γάλλος δημοσιογράφος Jean-François Drevet, τέως ανώτερος αξιωματούχος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, συγγραφέας δυο βιβλίων για την Κύπρο, αναφέρεται στη σταδιακή επιδείνωση των σχέσεων «*Dans ce context, la periode 1960-63 correspond a une deterioration graduelle des relations entre les deux communautés*».⁵² Ο Nadav Morag αναφέρει ότι λίγο πριν από την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας ο αριθμός των μικτών χωριών είχε μειωθεί στα 33.⁵³

Στην ελληνόφωνη βιβλιογραφία, ο Ευάγγελος Αβέρωφ – Τοσίτσας, που από το 1956 ως το 1963 διετέλεσε υπουργός εξωτερικών της Ελλάδας, στο βιβλίο του *Ιστορία χαμένων ευκαιριών* αναφέρει «από τις πρώτες ημέρες άρχισαν ν' αποκαθίστανται οι σχέσεις μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων της Μεγαλονήσου».⁵⁴ Υπάρχει η αναφορά του Θεοφάνη Δημητρίου

⁴⁸Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σσ. 385-387.

Βάσος Αργυρού, *Tradition and modernity in the Mediterranean: The wedding as symbolic struggle*, Cambridge University Press, New York, 1996, σσ. 58-59.

Ο τρόπος και τα μοτίβα κατανομής των κατοίκων. Βλ. Ελένη Λύτρα & Χάρης Ψάλτης, *Πρώην Μικτά Χωριά στην Κύπρο : Αναπαραστάσεις του Παρελθόντος, του Παρόντος και του Μέλλοντος*, Όμιλος Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας, Λευκωσία, 2011, σελ. 35.

⁴⁹«Χωριά με αμιγώς ελληνικό ή τουρκικό πληθυσμό είναι δίπλα-δίπλα, λίγα μίλια μακριά ή συχνά γειτονικά»

Βλ. Stahis Panagides, «Communal Conflict and Economic Considerations: The Case of Cyprus», *Journal of Peace Research*, Volume 5, No. 2 (1968), σελ. 134.

⁵⁰Richard Arthur Patrick, *Political geography and the Cyprus conflict, 1963-1971*, Dept. of Geography, Faculty of Environmental Studies, University of Waterloo, Waterloo, 1976, σελ. 12.

⁵¹David Hunt (επιμ.), *Footprints in Cyprus : An illustrated history*, Trigraph, 1982, σελ. 284.

⁵²Jean-François Drevet, *Chypre en Europe*, Harmattan, Paris, 2000, σελ.123.

⁵³Nadav Morag, «Cyprus and the clash of Greek and Turkish Nationalisms», *Nationalism & Ethnic Politics*, Volume 10, No. 4 (2004), σελ. 599.

⁵⁴Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας, *Ιστορία χαμένων ευκαιριών : Κυπριακό, 1950-1963*, τ. Β', Βιβλιοπωλείον της Έστιας, Αθήνα, 1982, σελ. 201.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Δ'*, Απρίλιος 1959-Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 281.

Η έκθεση προς το 12^ο συνέδριο της ΠΕΟ το 1961 αναφέρει ότι η συνεργασία Ελλήνων και Τούρκων κυβερνητικών εργατών είναι αρκετά καλή.

Βλ. *Ιστορία ΠΣΕ - ΠΕΟ 1941-1991*, ΠΕΟ, Λευκωσία, 1991, σελ. 255.

πρώην υπαρχηγού της αστυνομίας,⁵⁵ η αναφορά του Ελευθέριου Ν. Τζελέπη δημοσιογράφου - ανταποκριτή στο Γραφείο Τύπου της Αγγλικής Πρεσβείας «ήταν πάντα πρόθυμος να συναδελφωθεί με τους Έλληνες και να ζήσει ειρηνικά μαζί τους όπως συνέβαινε και στο παρελθόν»,⁵⁶ αλλά και η αναφορά του Χρήστου Μιτσίδη ο οποίος κατατάγηκε στον νεοϊδρυθέντα κυπριακό στρατό και τον Δεκέμβριο του 1961 πήρε το βαθμό του Ανθυπολοχαγού.⁵⁷ Σχετικά με τη σύνθεση των χωριών παρατίθενται στοιχεία στο βιβλίο *Το κυπριακό και οι συνωμότες του*,⁵⁸ και το βιβλίο του Γιώργου Καρούζη «Άλλωστε και σε χρόνια αρμονικής συμβίωσης οι Τουρκοκύπριοι ζούσαν σχεδόν πάντα σε ξεχωριστούς τομείς των μικτών, οικισμών αστικών ή αγροτικών».⁵⁹

Από την τουρκόφωνη βιβλιογραφία ξεχωρίζουν τα αυτοβιογραφικά έργα των Kutlu Adalı και Nazım Beratlı,⁶⁰ και η αναφορά του Τούρκου Πρέσβη Yavuzalp Ercument σε σχέση με την πολιτισμική αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο κοινοτήτων.⁶¹

Οι διακοινοτικές συγκρούσεις του 1958 αποτελούν την απαρχή του φαινομένου της προσφυγιάς και των επιβεβλημένων μετακινήσεων.⁶² Ένα φαινόμενο που τα επόμενα 20

⁵⁵Αναφορά στη φιλία του Ahmet Niyazi αρχηγού της χωροφυλακής με τον Γιάγκο Ανδρέα Βλ. Θεοφάνης Δημητρίου, *Πολιτικά εγκλήματα : Άγνωστες ιστορικές πτυχές 1960-1978*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 2007, σσ. 89-90.

⁵⁶Ελευθέριος Ν. Τζελέπης, *ό. π.*, σελ. 350.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962*, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σσ. 488, 522.

⁵⁷[...]Τοποθετήθηκα λοιπόν ως Διοικητής του προαναφερομένου Λόχου με υποδιοικητή τον Τουρκοκύπριο Ανθυπολοχαγό Ορστούπ, δεν θυμάμαι το πλήρες όνομα του. Εκείνο που θυμάμαι όμως πολύ καλά είναι ότι από την πρώτη ημέρα της λειτουργίας μας σαν μεικτή στρατιωτική δύναμη, άρχισαν και τα προβλήματα. Ο Τουρκοκύπριος υποδιοικητής του Λόχου έδωσε διαταγή στους Τουρκοκυπρίους οπλίτες να μην εκτελούν διαταγές που δεν εδίδοντο αποκλειστικά από αυτόν, με επακόλουθο να αρχίσουν οι προστριβές μεταξύ μας. Μετά τις πρώτες απειθαρχίες των Τουρκοκυπρίων οπλιτών και αφού εξακρίβωσα τα προαναφερόμενα, ως ήταν φυσικό κάλεσα τον Τουρκοκύπριο συνάδελφο στο γραφείο μου και τον παρατήρησα. Αρχικά αντέκρουσε το ότι αυτός ευθυνόταν για τις απειθαρχίες στο Λόχο από τους ομοεθνείς του οπλίτες, και φεύγοντας από το γραφείο μου υποσχέθηκε ότι θα αντιμετώπιζε το πρόβλημα. Από την επόμενη μέρα όμως οι απειθαρχίες όχι μόνο δεν σταμάτησαν αλλά πολλαπλασιάστηκαν, υποχρεώνοντάς με να αναφέρω το γεγονός στο Διοικητή του Κυπριακού Στρατού Στρατηγό Μενέλαο Παντελίδη. Βλ. Χρίστος Μιτσίδης, *Διά πυρός και σιδήρου*, Λάρνακα, 2008, σσ. 120-121.

⁵⁸Ελευθέριος Ν. Τζελέπης, *ό. π.*, σελ. 351.

⁵⁹Γιώργος Καρούζης, *Μειονότητες : Με ειδική αναφορά στην Τουρκοκυπριακή μειονότητα*, Στράβων, Λευκωσία, 1977, σελ. 147.

⁶⁰Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, Işık Kitabevi, Lefkoşe, 1997, σσ. 65, 86, 87, 89, 115, 119, 121, 139, 140, 140, 151, 152.

Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, Işık Kitabevi, Lefkoşe, 2000, σελ. 23.

Nazım Beratlı, *Lefke sevgilim: anılar (Αγαπημένη μου Λεύκα : αναμνήσεις)*, Işık, Lefkoşa, 2002, σσ. 12, 22, 24, 118-121.

Κακές σχέσεις στο χωρίο Άγιος Θεόδωρος της Αμμοχώστου. Βλ. Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyetinin doğuşu-çöküşü ve KKTC' nin kuruluşu 1960-1983*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1992, σσ. 133-134. [Η γένεση και η κατάρρευση της Κυπριακής Δημοκρατίας και η ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου]

⁶¹Yavuzalp Ercument, *ό. π.*, σελ. 232.

⁶²Γιάννης Παπαδάκης, *Η ηχώ της Νεκρής Ζώνης : Οδοιπορικό στη διαιρεμένη Κύπρο*, Scripta, Αθήνα, 2009, σελ. 228.

χρόνια θα βιώσουν διαδοχικά και οι δύο κοινότητες. Ο Kutlu Adalı στις αναφορές του παρουσιάζει ενδιαφέροντα στοιχεία τόσο για τις διακοινοτικές σχέσεις όσο και για το φαινόμενο των μετακινήσεων.⁶³ Στοιχεία εντοπίζονται στα αυτοβιογραφικά έργα του Nazım Beratlı από τη Λεύκα,⁶⁴ και του İhsan Ali από την Πάφο.⁶⁵ Με ποιους τροπισμούς στο υπό εξέταση υλικό συγκροτείται το φαινόμενο της προσφυγιάς, ιδιαίτερα όταν αφορά τον Άλλο; Η απουσία στόχου για κοινωνική διπλογλωσσία και η υιοθέτηση της γλωσσικής πολιτικής της μητρόπολης αποτυπώνεται σε πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές.⁶⁶ Η παρούσα μελέτη καλείται να ερευνήσει ποια ρεπερτόρια λόγων συγκροτούνται σε σχέση με το ζήτημα της κοινωνικής διπλογλωσσίας και κατά πόσον και πώς συνδέονται με την Πολιτότητα. Οι μικτοί γάμοι είναι σπάνιοι. Φαίνεται ότι η διαφορά της θρησκείας αποτελεί το κυριότερο εμπόδιο.⁶⁷ Η μελέτη αυτή καλείται να ερευνήσει το εν λόγω στοιχείο όχι μόνο ως κοινωνικό

Diana Markides-Weston, *Κύπρος 1957-1963*, Μεσόγειος, Αθήνα, 2009, σελ. 150.

⁶³Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 86.

Kutlu Adalı, *Köy raporları 1961*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1961, σσ. 13, 17, 24, 45, 53, 56, 58.

Kutlu Adalı, *Köy raporları 1962*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1962, σσ. 42, 48, 55, 57, 64.

Kutlu Adalı, *Köy raporları 1963*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1963, σσ. 28, 33, 39, 40, 48, 71.

⁶⁴Nazım Beratlı, *Lefke sevgilim*, ό. π., σσ. 22, 23, 43, 118, 120.

⁶⁵«Υπάρχουν στοιχεία που επιβεβαιώνουν την πράξη του αυτή. Για παράδειγμα, αρκετό καιρό πριν από τα επεισόδια, υποχρέωσε τους Τούρκους στις πόλεις να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους που βρίσκονταν στις ελληνικές συνοικίες. Ανάγκασε, επίσης και τους Τούρκους που ζούσαν σε μικτά χωριά να τα εγκαταλείψουν, με το πρόσχημα ότι οι Έλληνες θα τους έκαναν επίθεση».

Βλ. İhsan Ali, *Τα απομνημονεύματά μου*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1980, σσ. 38, 39.

⁶⁶Δήμητρα Κάρουλλα-Βρίκη, «50 χρόνια γλωσσικής πολιτικής στην Κυπριακή Δημοκρατία : Ενίσχυση ελληνικής, κυπριακής ή ευρωπαϊκής ταυτότητας;», Χρυσόστομος Περικλέους (επιμ.), *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια : Επώδυνη Πορεία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2010, σσ. 139, 140.

Με βάση τα στατιστικά που παρατίθενται 1 εκπαιδευτικός δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, 45 δημόσιοι υπάλληλοι και 7 ιδιωτικοί υπάλληλοι μαθαίνουν Τουρκικά. Βλ. L. K. Koullis, *Greek Education in Cyprus*, Education Office Greek Communal Chamber, Nicosia, 1964, σελ. 68.

Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σσ. 10, 43, 47, 153, 154.

Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, ό. π., σελ. 56.

[...]Προσπάθησε δηλαδή η Τουρκική Διοίκηση να εμποδίσει την φυσική επικοινωνία νέων και γερόντων ώστε να μην επηρεάζονται οι νέοι από τους ελληνόφωνους παππούδες ή πατεράδες τους.

Βλ. Παρασκευάς Σαμαράς, ό. π., σελ. 37.

Το ζήτημα των εγκυκλίων στα Ελληνικά προκαλεί τη δυσανεξία των Τούρκων υπαλλήλων.

Βλ. Εφημερίδα *Bozkurt* 28 Οκτωβρίου 1960. Βλ. Ahmet An, *Kıbrıslı Türklerin siyasal tarihi (1930-1960)*..., ό. π., σελ. 694.

Yavuzalp Ercüment, ό. π., σελ. 232.

⁶⁷Πάυλος Β. Πετρίδης, ό. π., σσ. 386-387.

Nazım Beratlı, *Lefke sevgilim ...*, ό. π., σσ. 5, 7.

Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης, «Οι Μέρες πριν από την Ανακήρυξη», *Κυπριακή Κυπριακή ζωή και κοινωνία: λίγο πριν την ανεξαρτησία και μέχρι το 1984*, Διαλέξεις Λαϊκού Πανεπιστημίου 3, Έκδοση Δήμου Λευκωσίας, Λευκωσία, 1993, σσ. 16-17.

[...]Προ πάντων όταν-καθώς όχι σπανίως συνέβαινε - ο φτερωτός θεός κατώρθωνε να εξαλείψει την θρησκευτική διαφοράν μεταξύ του «γκιαούρ» και των πιστών θεραπεινίδων του Αλλάχ και με τα μικρά βέλη του να πληγώσει την καρδιάν Τουρκάλλας με τρόπον ώστε μόνον ωρισμένος ραγιάς να μπορή να γίνη ο γιατρός της πληγής της. Βλ. Κωνσταντίνος Α. Κωνσταντινίδης, *Η αγγλική κατοχή της Κύπρου του 1878*, Λευκωσία, 1930, σελ. 58.

Ελένη Λύτρα & Χάρης Ψάλτης, *Πρώην Μικτά Χωριά στην Κύπρο : Αναπαραστάσεις του Παρελθόντος, του Παρόντος και του Μέλλοντος*, ό. π., σελ. 33.

στοιχείο, ως ιδεώδη τρόπο οικείωσης, αλλά κατά πόσον οι μικτοί γάμοι συμπλέκονται με τον έμφυλο χαρακτήρα του Άλλου και με την Πολιτότητα του.

Βιβλιογραφικές αναφορές σε σχέση με τις οικονομικές συνθήκες και τα νέα ερευνητικά ερωτήματα

Μια σημαντική μελέτη που παρουσιάζει το κυπριακό οικονομικό συγκείμενο είναι το βιβλίο των Albert Julius Meyer - Σίμου Βασιλείου *The economy of Cyprus* όπου μεταξύ άλλων αναφέρεται στον οικονομικό διαχωρισμό ο οποίος ξέσπασε μετά το 1957. Σε άρθρο του δημοσιογράφου Κ. Χαζηαργύρη αναφέρεται ότι οι Έλληνες απάντησαν με ένταση του οικονομικού πολέμου.⁶⁸ Ο Στάθης Παναγίδης αναφέρεται στην εισοδηματική ανισότητα «*income inequality coefficient*».⁶⁹ Ο Nadav Morag αναφέρει ότι το χάσμα μεταξύ των δύο κοινοτήτων διευρύνθηκε μετά την ανεξαρτησία.⁷⁰ Στην τουρκική ιστοριογραφία συγκροτείται όχι μόνο ο λόγος του ανηλεούς «οικονομικού πολέμου», του οικονομικού διαχωρισμού, αλλά και οι επιζήμιες ενέργειες της τουρκικής ηγεσίας.⁷¹ Ο Niyazi Kızılyürek αναφέρεται στη δημιουργία της Τουρκικής Αγοράς *Türk Çarşısı* το 1958, στην κατάρρευση της Τουρκικής Αγοράς με την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, και στον λόγο που συγκροτεί η πολιτική ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας τασσόμενη υπέρ της οικονομικής απόσχισης.⁷² Τέλος, ο ρόλος της επιχειρηματικής κοινότητας στην πολιτική σκηνή έχει ερευνηθεί επιφανειακά, με ιδιαίτερη έμφαση στην αρθρογραφία του επιχειρηματία Νίκου Λανίτη.⁷³

⁶⁸Κώστας Χατζηαργύρης, «Το κυπριακό στα πλαίσια του διεθνούς ανταγωνισμού», *Η Νέα Οικονομία*, τ. 2(206), 1964, σελ. 142.

⁶⁹Stahis Panagides, *ό. π.*, σελ.141.

⁷⁰Nadav Morag, *ό. π.*, σελ. 610.

⁷¹Salih Öztoprak, *Kıbrıs'ta Hısıraltı Belgeler 1925-1975*, Yazır, Yenikent-Gonyeli, 2006, σσ. 58, 59. [Άγνωστα έγγραφα : Κύπρος 1925-1975]

Derviş Manizade, *65 yıl boyunca Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği (İstanbul Subesi) Yayınları, İstanbul, 1993, σελ.79.[Η Κύπρος σε διάστημα 65 χρόνων]

Derviş Manizade, *Kıbrıs dün, bugün, yarın*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği (İstanbul Subesi) Yayınları, İstanbul, 1975, σελ. 35. [Κύπρος χθες, σήμερα, αύριο]

An Ahmet, *Kıbrıs Türk toplumunun geri kalmışlığı (1862-1962)*, Şadi Kültür ve Sanat Yayınları, Lefkoşa, 2006, σσ. 252, 253. [Η υπανάπτυξη της Τουρκικής κοινότητας της Κύπρου 1862-1962]

⁷²Niyazi Kızılyürek, *Paşalar ve pazılar : Kıbrıs ve hegemonya*, Khorā, Lefkoşa, 2011, σσ. 66-76. [Πασάδες και παπαδαριό : Κύπρος και ηγεμονία]

Niyazi Kızılyürek, *Kıbrıs Sorununda iç ve dış etkenler*, Işık Kitabevi, Lefkoşa, 2001, σσ. 62-70. [Εσωτερικοί και εξωτερικοί παράγοντες στο Κυπριακό Πρόβλημα]

⁷³Η Φανούλα Αργυρού παραθέτει τηλεγράφημα του αναπληρωτή ύπατου αρμοστή στην Κύπρο Sir Alec Bishop προς τον λόρδο Hood σε σχέση με τον ρόλο του επιχειρηματία Νίκου Λανίτη. Στο τηλεγράφημα τονίζονται «Προς το παρόν η επιχειρηματική κοινότητα που σκέπτεται όπως αυτός έχει λίγη ή καθόλου φωνή στα κοινά της Κύπρου». Βλ. Φανούλα Αργυρού, *Top secret :Η βρετανική κηδεμόνευση του κυπριακού...και πως φθάσαμε στο σχέδιο «Ανάν»*, Γερμανός, Θεσσαλονίκη, 2004, σελ. 108.

Κρίνεται σκόπιμο να ερευνηθεί πώς συγκροτούνται οι οικονομικές δοσοληψίες με τον Άλλο; Πώς συγκροτείται το οικονομικό status της κάθε κοινότητας και πώς συμπλέκεται με την έννοια της Πολιτότητας;⁷⁴

Βιβλιογραφικές αναφορές σε σχέση με τις πολιτιστικές συνθήκες και τα νέα ερευνητικά ερωτήματα

Βιβλιογραφικά πέρα από την εκπαιδευτική ανάπτυξη μετά το 1960,⁷⁵ και τις πρώτες τοποθετήσεις σχετικά με την ίδρυση ή όχι Πανεπιστημίου,⁷⁶ έχει εξεταστεί και ο ρόλος των σχολικών εγχειριδίων. Ο Λώρης Κουλλαπής αναφέρει ότι στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια της περιόδου 1960-1974 απουσιάζει ο όρος Τουρκοκύπριοι. Οι τελευταίοι εκλαμβάνονται ως Τούρκοι, έχουν περιθωριακή παρουσία στο ιστορικό γίνεσθαι, παρατηρείται μια συστηματική καλλιέργεια προκαταλήψεων και το στερεοτυπικό σχήμα της «τουρκικής απληστίας».⁷⁷

Εντοπίζονται αναφορές σε σχέση με τους εκκολλαπτόμενους επιστήμονες και τα φοιτητικά κινήματα.⁷⁸ Αναφορές σε σχέση με τα τουρκικά φοιτητικά κινήματα απαντούν στο έργο

Ahmet An, *Kıbrıslılık bilincinin geliştirilmesi*, ό. π., σελ. 9.

⁷⁴Πλουτής Σέρβας *Η τραγωδία της Κύπρου: Πώς τα καταφέραμε και φτάσαμε στο μηδέν*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 2005, σσ. 130, 131.

Stahis Panagides, ό. π., σελ. 140.

The Cyprus dilemma : options for peace, Institute for Mediterranean Affairs, New York, 1967, σσ. 82-84.

Ζήνων Σταυρινίδης, ό. π., σελ. 82.

Richard Patrick, ό. π., σελ. 14.

An Ahmet, *Kıbrıs Türk toplumunun geri kalmışlığı (1862-1962)*, ό. π., σσ. 245, 249, 252, 253.

Η Ελληνική Κοινότητα ως η κοινωνικοοικονομική ελίτ του νησιού. Βλ. Nadav Morag, ό. π., σσ. 608-611.

Δημήτρης Μπίτσιος, *Cyprus : The Vulnerable Republic*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1975, σελ. 119.

Albert Meyer, *The Economy of Cyprus*, Harvard University Press, Cambridge, 1962, σελ. 32.

⁷⁵An Ahmet, *Kıbrıs Türk toplumunun geri kalmışlığı (1862-1962)*, ό. π., σελ. 238.

Ali Suha, «Turkish Education in Cyprus», in *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri : The First International Congress of Cypriot Studies*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1971, σσ. 235-252.

The Cyprus dilemma : options for peace, ό. π., σελ. 85.

Thomas William Adams, *U.S. Army Area Handbook for Cyprus*, ό. π., σσ. 135-136.

Stahis Panagides, ό. π., σελ. 135.

Ανδρέας Καραγιώργης, ό. π., σσ. 31, 42, 43.

Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σσ. 140, 145.

⁷⁶Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Δ',* Απρίλιος 1959-Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 455.

Α. Καραγιώργης, ό. π., σελ. 120.

⁷⁷Λώρης Κουλλαπής, «Ιδεολογικοί προσανατολισμοί της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης με έμφαση στο μάθημα της ιστορίας», *Σύγχρονα θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 284.

⁷⁸Η Εθνική Φοιτητική Ενωση Κυπρίων Θεσσαλονίκης (ΕΦΕΚΘ) ιδρύθηκε το 1954. Βλ. Αντώνης Μανδρίτης, *Κυπριακό φοιτητικό κίνημα στη Θεσσαλονίκη*, Λάρνακα, 2000, σελ. 3.

Kıbrıs Türk yüksek öğrenim gençliği hareketleri όπου μεταξύ άλλων γίνεται αναφορά σε ομάδες φοιτητών οι οποίες συμμετέχουν στον *Σύνδεσμο Αποφοίτων Κυπριακών Λυκείων Kıbrıs Liselerinde Mezunlar Derneği*, γίνεται αναφορά στο *Τουρκικό Πολιτιστικό Σωματείο Κύπρου Kıbrıs Türk Kültür Derneği*, στο *Τμήμα Νεολαίας του Τουρκικού Πολιτιστικού Συλλόγου Κύπρου της Άγκυρας Ankara Kıbrıs Türk Kültür Derneği Gençlik Kolu*, αλλά και στο πρώτο συνέδριο της *Τουρκικής Φοιτητικής Ένωσης Κύπρου της Κωνσταντινούπολης İstanbul Kıbrıs Türk Talebe Cemiyeti* το 1962.⁷⁹ Τέλος τόσο η ελληνική όσο και η τουρκική ιστοριογραφία αναφέρονται στον επιζήμιο ρόλο του εγχώριου Τύπου.⁸⁰

Ο ρόλος της πνευματικής ελίτ έχει επισημανθεί ακροθιγώς.⁸¹ Στην ελληνική ιστοριογραφία τονίζεται ότι οι διανοούμενοι της εποχής, με κάποιες εξαιρέσεις, δεν έχουν κριτικό λόγο. Στην τουρκική ιστοριογραφία γίνεται αναφορά στη δράση των Τούρκων διανοουμένων και

Οι εθνικές φοιτητικές ενώσεις Κυπρίων (ΕΦΕΚ) που λειτουργούσαν στις πόλεις όπου υπήρχαν πανεπιστημιακές σχολές (Αθήνα και Θεσσαλονίκη) αποτελούσαν τα πρωτοβάθμια σωματεία που συγκέντρωναν στις τάξεις τους φοιτητές κυπριακής καταγωγής. Η ΕΦΕΚ Αθήνας συστάθηκε στις 7 Μαΐου 1949. (σσ. 20, 28)

[...] Τέλος ως αποτέλεσμα της φοιτητικής αγανάκτησης συγκροτήθηκε στην Αθήνα από φοιτητές-τέως μέλη της ΕΟΚΑ, ο "Πανσπουδαστικός Σύνδεσμος Αγωνιστών Κύπρου" (ΠΣΑΚ). Η οργάνωση εξέφραζε την αδιάλλακτη γραμμή της "Ένωσης και μόνον της Ένωσης"... (σελ. 44)

Βλ. Μιχαήλ-Παναγιώτης Κυριάκος Μωραϊτίδης, *Το φοιτητικό κίνημα στην Ελλάδα: Πολιτική ριζοσπαστικοποίηση και συλλογική δράση: 1956-1964*, Σχολή Επιστημών του Ανθρώπου, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Διδακτορική Διατριβή, Σεπτέμβριος 2015, σσ. 44.

Βράβευση φοιτητών που έλαβαν μέρος στον αγώνα της ΕΟΚΑ από τον πρύτανη Πανεπιστημίου Αθηνών. Βλ. Πέτρος Στυλιανού, *Οι Κύπριοι φοιτητές στην Αθήνα και ο Αγώνας του 1955-1959*, Αιγαίον, Λευκωσία, 2010, σελ. 53.

⁷⁹Öntaş Düzgün & Tamer Öncül, *Kıbrıs Türk yüksek öğrenim gençliği hareketleri, 1960-1981*, Naci Talat Vakfı Yayınları, 1999, σσ. 8- 9. [Νεολαιύστικες κινήσεις ανώτατης εκπαίδευσης των Τούρκων της Κύπρου]

Αργότερα οι φοιτητές εντάσσονται σε νέες οργανώσεις. Βλ. Öntaş Düzgün & Tamer Öncül, *ό. π.*, σελ. 11.

Σώτος Κτωρής, *Τουρκοκύπριοι: Από το Περιθώριο στο Συνεταιρισμό (1923-1960)*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2013, σελ. 355.

Φοιτητές της Τουρκικής Κοινότητας επιστρέφουν στην Κύπρο το 1964. Βλ. Rebecca Bryant, «Justice or respect? A comparative perspective on politics in Cyprus», *Ethnic and Racial Studies*, Volume 24, No. 6, 2001, σελ. 908.

⁸⁰Ο Χριστόφορος Χριστοφόρου αναφέρει «Όλες σχεδόν οι εφημερίδες "διαπιστώνουν" ή εκφράζουν την άποψη ότι οι Συμφωνίες δεν ανταποκρίνονται στις προσδοκίες του Κυπριακού λαού. Λέχονται όμως πως είναι ανάγκη να γίνουν αποδεκτές». Βλ. Χριστόφορος Χριστοφόρου, «Πώς λειτούργησαν τα μέσα μαζικής πληροφόρησης», στο *Κυπριακή ζωή και κοινωνία : λίγο πριν την ανεξαρτησία και μέχρι το 1984*, *ό. π.*, σσ. 185, 189.

Υποδαυλίζει την ένταση η εφημερίδα *Nacak*. «*gerginliği körüklemekten, ne kadar da zevk alıyor*». Βλ. Ahmet An, *TMT'nin kurbanları*, *ό. π.*, σελ. 54.

Ο An Ahmet εξέδωσε το *Kıbrıs'ta fırtınalı yıllar, 1942-1962* και το *Kıbrıslı Türklerin siyasal tarihi (1930-1960): Basının aynasında Kıbrıslı Türklerin unutturulan siyasal geçmişi ve liderlik kavgası*, όπου αναδημοσιεύονται πολλά αποσπάσματα από τουρκόφωνες εφημερίδες της Κύπρου.

Salahi R. Sonyel, *Cyprus : The Destruction of a Republic, British documents, 1960-65*, Eothen Press, Huntingdon, Cambridgeshire, 1997, σελ. 15.

⁸¹Εκθεση Βρετανού Lawrence Durrell όπου γίνεται αναφορά στη διαμόρφωση της «Cypriot culture» μέσω ενός συμβουλίου Καλών Τεχνών «Arts Council» και ενός Εθνικού Θεάτρου «National Theatre». Βλ. Φανούλα Αργυρού, *ό. π.*, σελ. 230.

Mehmet Hasgüler, *Coğrafyasına teslim olan ada Kıbrıs*, *ό. π.*, σελ. 76.

στην παρότρυνση του İhsan Ali για δημιουργία ενός αντιπολιτευτικού κόμματος από τους Τούρκους λόγιους.⁸²

Πέρα από την καταγραφή των πολιτιστικών δραστηριοτήτων των δύο κοινοτήτων και την ανάδειξη του ιστορικού περιεχομένου τους, με μοναδικό σκοπό την αναίρεση της ιστορικής νομιμοποίησης του Άλλου, η μελέτη αυτή καλείται να αξιοποιήσει ποιοτικό υλικό από το πεδίο λογοτεχνία, θέατρο, τοποθετήσεις πνευματικών ανθρώπων στον Τύπο, καλλιτεχνικές δραστηριότητες κ.τ.λ., και να ερευνήσει τους τροπισμούς συγκρότησης της εικόνας του Άλλου και της Πολιτότητας του.

Κυπριακό Πρόβλημα & Διεπιστημονική Μεθοδολογία

Το Κυπριακό Πρόβλημα δεν έχει εξεταστεί μόνο στο πλαίσιο της παραδοσιακής ιστορικής προσέγγισης. Η διεπιστημονική μεθοδολογία, η επιστράτευση των Ανθρωπιστικών Σπουδών,⁸³ των Πολιτικών Επιστημών,⁸⁴ της Ψυχολογίας,⁸⁵ της Κοινωνιολογίας,⁸⁶ της Επίλυσης Συγκρούσεων, των Προσφυγικών Σπουδών,⁸⁷ των Λογοτεχνικών και Πολιτισμικών Σπουδών,⁸⁸ των Σπουδών Φύλου,⁸⁹ της Παιδαγωγικής της Ειρήνης έχει αναδείξει νέες πτυχές

⁸²Derviş Manizade, *Kıbrıs dün, bugün, yarın*, ό. π., σελ. 35.

Ahmet An, Ahmet An, *TMT' nin kurbanları (Ta θύματα της TMT)*, Birleşik Kıbrıs Partisi Yayınları, Lefkoşa, 2008, σελ. 52.

⁸³Rebecca Bryant, «Justice or respect? A comparative perspective on politics in Cyprus», *Ethnic and Racial Studies*, Volume 24, No. 6, 2001, σσ. 892-924.

⁸⁴Γιάννης Κατσουρίδης, «The National Question in Cyprus and the Cypriot Communist Left in the Era of British Colonialism (1922 –59)», *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Volume 16, No. 4, 2014, σσ. 474–501.
Tozun Bahcheli & Sid Noely, «The Quest for a Political Settlement in Cyprus: Is a Dyadic Federation Viable?», *The Journal of Federalism*, Volume 44, Issue 4, October 2014, σσ. 659-680.

⁸⁵Χάρης Ψάλτης, «Collective Memory, Social Representations of Intercommunal Relations, and Conflict Transformation in Divided Cyprus», *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, Volume 22, No. 12, 2016, σσ. 19 –27.

⁸⁶Καίσαρ Μαυράτσας, «National Identity and Consciousness in Everyday Life: Towards a Sociology of Knowledge of Greek-Cypriot Nationalism», *Nations & Nationalism*, Volume 5, Issue 1, January 1999, σσ. 91-104.

Madeleine Leonard, «Echoes from the Past: Intergenerational Memories in Cyprus», *Children & Society*, Volume 28, 2014, σσ. 66–76.

Ελευθέριος Αντωνίου, *Στρατηγικές προσέγγισης: Κοινωνικές σχέσεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων*, Βιβλιοεκδοτική, Λευκωσία, 2009.

⁸⁷Roger Zetter, «Reconceptualizing the Myth of Return: Continuity and Transition Amongst the Greek-Cypriot Refugees of 1974», *Journal of Refugee Studies*, Volume 12, Issue 1, January 1999, σσ. 1-22.

⁸⁸Λογοτεχνικός διάλογος με τον Άλλο

Νάντια Χαραλαμπίδου, «Εικόνες του Άλλου στην Κυπριακή πεζογραφία», *Σημείο*, τ. 4, 1996, σσ. 247-255.

Άννα Κατσιγιάννη, «Η ανάδυση μιας υβριδικής πολιτισμικής ταυτότητας : Η τουρκοκυπριακή γραφή», *Σύγκριση / Comparison*, τ. 24, 2013, σσ. 75-84.

Γιώργος Μολέσκης, *Σύγχρονοι Τουρκοκύπριοι ποιητές: Απόπειρα επικοινωνίας*, Τόπος, Αθήνα, 2010.

Λευτέρης Παπαλεοντίου & Ibrahim Aziz (επιμ.), *Διηγήματα Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων : δίγλωσση ανθολογία*, Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία, 2013.

Λευτέρης Παπαλεοντίου, «Εικόνες Τουρκοκυπρίων και Τούρκων σε πεζογραφήματα Ελληνοκυπρίων», *Νέα Εποχή*, τ. 284, Άνοιξη 2005, σσ. 5-16.

του Κυπριακού Προβλήματος και τις διαφορετικές νοηματοδοτήσεις του.⁹⁰ Μεταξύ άλλων η ανάγνωση των πολιτισμικών συμβόλων και η ανάλυση ανθρώπινων αφηγημάτων ανέδειξαν την κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας,⁹¹ τους τροπισμούς συγκρότησης της Εθνικής Ταυτότητας και της Ετερότητας, τους τροπισμούς νομιμοποίησης και απονομιμοποίησης της Πολιτότητας, τους τροπισμούς συγκρότησης της μνήμης και της λήθης, της εμπειρίας της προσφυγιάς μέσα από τη διχοτομία Εαυτός - Άλλος,⁹² τους τροπισμούς συγκρότησης του θύματος,⁹³ και τις συνδηλώσεις του αίματος και του όρου αγνοούμενα πρόσωπα.⁹⁴

Η έννοια της ταυτότητας

Μελετητές καταπιάστηκαν με την εθνική αυτοσυνειδησία και υπερηφάνεια των δύο κοινοτήτων, την αποικιακή αποδόμηση των ταυτοτήτων, τον ρόλο της εκπαίδευσης και της ηθικής πειθαρχίας στη διαμόρφωση των ταυτοτήτων, και τους αυτοπροσδιορισμούς της Ελληνικής Κοινότητας και της Τουρκικής Κοινότητας.⁹⁵

Λευτέρης Παπαλεοντίου, «Ποίηση στην κυπριακή διάλεκτο», *Περγαμηνή*, τ. Γ', Πανεπιστημίου Κύπρου, Λευκωσία, 2008, σσ. 105-124.

Εγχώρια κυπριακή θεματική. Βλ. Γιώργος Μολέσκης, *Σύγχρονοι Τουρκοκύπριοι ποιητές : Απόπειρα επικοινωνίας*, Τόπος, Αθήνα, 2010, σελ. 13.

Κατανόηση και αποδοχή Ετερότητας μέσω της λογοτεχνίας. Βλ. «ANEMOEΣΣΑ ΚΥΠΡΟΣ» : *Ανθολογία 24 Τουρκοκύπριοι ποιητές*, Εκδόσεις Αριστοτέλους, 2007.

⁸⁹Ολγα Δημητρίου & Μαρία Χατζηπαύλου-Τριγιώργη, «The Impact of Women's Activism on the Peace Negotiations in Cyprus», *Nationalism & Ethnic Politics*, Volume 24, Issue 1, January-March 2018, σσ. 50-65.

Μαρία Χατζηπαύλου-Τριγιώργη, «No Permission to Cross: Cypriot women's dialogue across the divide», *Gender, Place & Culture*, Volume 13, Issue 4, 2006, σσ. 329-351.

⁹⁰Μιχαλίνος Ζεμπύλας, «The affective (re)production of refugee representations through educational policies and practices: Reconceptualising the role of emotion for peace education in a divided country», *International Review of Education / Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, Volume 58, Issue 4, August 2012, σσ. 465-480.

⁹¹Νεόφυτος Λοϊζίδης, «Ethnic Nationalism and Adaptation in Cyprus», *International Studies Perspectives*, Volume 8, Issue 2, May 2007, σελ. 185.

Κοινωνική κατασκευή ελληνοκυπριακής ταυτότητας μετά το 1974. Βλ. Καίσαρ Μαυράτσας, *Όψεις του ελληνικού εθνικισμού στην Κύπρο: Ιδεολογικές αντιπαραθέσεις και η κοινωνική κατασκευή της ελληνοκυπριακής ταυτότητας 1974-1996*, Κατάρτι, Αθήνα, 1998.

⁹²Μιχαλίνος Ζεμπύλας, «The affective (re)production of refugee representations through educational policies and practices: Reconceptualising the role of emotion for peace education in a divided country», *International Review of Education / Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, Volume 58, Issue 4, August 2012, σελ. 468.

⁹³Μιχαλίνος Ζεμπύλας, *ό. π.*, σελ. 470.

⁹⁴Moirra Killoran, «Nationalisms and Embodied Memory in Northern Cyprus», Βαγγέλης Καλότυχος (επιμ.), *Cyprus and its people : Nation, identity, and experience in an Unimaginable community, 1955-1997*, *ό. π.*, σσ. 163-164.

Μιχαλίνος Ζεμπύλας, *ό. π.*, σελ. 472.

⁹⁵Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «From coexistence to confrontation : The dynamics of ethnic conflict in Cyprus», Μιχάλης Ατταλίδης (επιμ.), *Cyprus reviewed: The result of a seminar on the Cyprus problem held in June 3-6 1976 by the Jus Cypri Association and the Coordinating Committee of Scientific and Cultural Organizations*, Jus Cypri Association, Nicosia, 1977, σελ. 57.

Rebecca Bryant, *Imagining the Modern : The cultures of nationalism in Cyprus*, I. B. Tauris, London - New York, 2004.

Η Αδαμαντία Πόλλις αναφέρεται στους ανταγωνιστικούς εθνικισμούς του νησιού, στην κοινωνική κατασκευή των δύο εθνοτικοτήτων, στους παράγοντες οι οποίοι συνέβαλαν στη δόμηση των εθνοτικών ταυτοτήτων, αλλά και στη συμβολή του εκπαιδευτικού συστήματος στη συγκρότηση των κοινοτικών ταυτοτήτων. Αν και στην Κύπρο η εθνοτικότητα αναδείχθηκε σταδιακά σε κύρια ομάδα αναφοράς και αντικατέστησε τη θρησκευτική και ταξική ταυτότητα, η Αδαμαντία Πόλλις τονίζει ότι η εθνοτικότητα δεν είναι πάγια, η αναψηλάφηση της κυπριακής ιστορίας αναιρεί την έννοια της εθνοτικότητας ως ταυτότητας σταθερής και πρωταρχικής.⁹⁶ Ο Βαγγέλης Καλότυχος τονίζει ότι «τα ζητήματα ταυτότητας γίνονται αντικείμενο διαμεσολάβησης μέσα από εθνικιστικές συντεταγμένες που διαχέονται ακόμα και στα λίγο εκείνα ενδιάμεσα πολιτικά σώματα που παρεμβάλλονται ανάμεσα στο άτομο και στο κράτος» και ότι η ταυτότητα διαμορφώνει τον Εαυτό σε έναν αριθμό επικουρικών επιπέδων αυτοπροσδιορισμού και διαφοροποίησης. Τονίζει ότι η ταυτότητα στην Κύπρο δεν εξυπηρετείται ούτε από έναν στατικό εθνικισμό με εθνοτικά χαρακτηριστικά ούτε από έναν καθολικό κυπριωτισμό.⁹⁷ Ο Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης αναφέρεται στις πολλαπλές ταυτότητες των πολιτών της Κυπριακής Δημοκρατίας και στον παραλογισμό της ακόλουθης προσδοκίας, ο καλός Τουρκοκύπριος συμπεριφέρεται ως Ελληνοκύπριος.⁹⁸

Μετά την τουρκική εισβολή μελετητές εντοπίζουν μια κυπροκεντρική στροφή, την ιδεολογική διαμάχη ανάμεσα στον ελληνοκυπριακό εθνικισμό και τον κυπριωτισμό, την αλλαγή στην πρόσληψη των μελών της Τουρκικής Κοινότητας, μια προσπάθεια κατασκευής της ελληνικής καταγωγής των μελών της Τουρκικής Κοινότητας, και τη διαφορά στη φυλετική σύσταση μεταξύ Τούρκων και Τουρκοκυπρίων. Από την άλλη η Τουρκική Κοινότητα ως υποκείμενο μετά το 1974 παραιτείται σταδιακά από τον εαυτό της και «η ζωή του έθνους μετατρέπεται στην πιο ιερή αξία».⁹⁹

Ζέλια Γρηγορίου, «De-scribing hybridity in "unspoiled Cyprus": Postcolonial tasks for the theory of education», *Comparative Education*, Volume 40, No. 2, May 2004, σελ. 251.

⁹⁶Πόλλις Αδαμαντία, «The social construction of ethnicity and nationality: The case of Cyprus», *Nationalism and Ethnic Politics*, Volume 2, No. 1, 1996, σσ. 67-90.

⁹⁷Βαγγέλης Καλότυχος, «Η Κύπρος και ο Λαός της: Έθνος, Ταυτότητα και Εμπειρία σε μια Μη-Φανταστική Κοινότητα (1955-1997)», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 52.

Βαγγέλης Καλότυχος (επιμ.), *Cyprus and its people : Nation, identity, and experience in an Unimaginable community, 1955-1997*, Westview Press, America, 1998.

Καίσαρ Μαυράτσας, *ό. π.*, σελ. 31.

⁹⁸Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Κυπριακές πολιτικές στάσεις και λύση του Κυπριακού», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 109.

⁹⁹Ο Κύρκος Δοξιάδης τονίζει ότι στον εθνικιστικό λόγο τοποθετείται η ενότητα του έθνους στα βάθη της ιστορίας, ενώ η κυπρολογία τοποθετεί στη θέση της εναρκτήριας στιγμής της την τουρκική εισβολή.

Βλ. Κύρκος Δοξιάδης, «Βόρειοι και Νότιοι», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ.125.

Λώρης Κουλλαπής, «Ιδεολογικοί προσανατολισμοί της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης με έμφαση στο μάθημα της ιστορίας», *Σύγχρονα θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 284.

Η ανάδυση του Άλλου

Τα θέματα και οι στρατηγικές των εθνικιστικών λόγων καθώς και τα μέσα και οι μορφές της γλωσσικής τους υλοποίησης κατασκευάζουν την ταυτότητα του Εαυτού και του Άλλου.¹⁰⁰ Η έννοια της ταυτότητας είναι συνυφασμένη με την έννοια της Ετερότητας, αφού η Ετερότητα αποτελεί προϋπόθεση του Συλλογικού Εαυτού Collective Self και της Εθνικής Ταυτότητας.

Ο Άλλος στο κυπριακό συγκείμενο αποτελεί ένα είδος λύσης για την πολιτική ελίτ του νησιού.¹⁰¹ Ο Niyazi Kizilyürek αναφέρεται στην αλληλοάρνηση ως αναπόσπαστο κομμάτι της ταυτότητας και στον ρόλο των διανοουμένων, οι οποίοι εξασφαλίζουν την εθνική μοναδικότητα.¹⁰² Ο Αλέξης Ηρακλείδης αναφέρεται στην απόρριψη / άρνηση της ταυτότητας του Άλλου,¹⁰³ και ο Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης στη «διαλεκτική της μισαλλοδοξίας».¹⁰⁴ Ο Γιάννης Παπαδάκης αναφέρεται στην απόρριψη της εκδοχής του Άλλου σαν λανθασμένης και της εμπειρίας του σαν προπαγάνδα.¹⁰⁵

Η διχοτομία Εαυτός - Άλλος ως υποκείμενο - αντικείμενο στοχεύει στην απανθρωποποίηση του Άλλου.¹⁰⁶ Ο Άλκης Ρήγος αναφέρεται στις πολύβουες σιωπές των αντιπαρατιθέμενων

Τα μέλη των δύο κοινοτήτων ανάλογα με το ιστορικό πλαίσιο και τον φορέα του λόγου συγκροτούνται ως Έλληνες χριστιανοί-Τούρκοι μουσουλμάνοι, Έλληνες της Κύπρου-Τούρκοι της Κύπρου, Έλληνες-Τούρκοι, Ελληνοκύπριοι -Τουρκοκύπριοι.

Καίσαρ Μαυράτσας, *Ώσεις του ελληνικού εθνικισμού στην Κύπρο: Ιδεολογικές αντιπαραθέσεις και η κοινωνική κατασκευή της ελληνοκυπριακής ταυτότητας 1974-1996*, ό. π., σσ. 83, 180-189.

Niyazi Kizilyürek, «Υπό την ψευδαίσθηση του Έθνους», Νίκος Περιστιάνης & Γιώργος Τσαγγαράς (επιμ.), *Ανατομία μιας μεταμόρφωσης : Η Κύπρος μετά το 1974 : κοινωνία, οικονομία, πολιτική, πολιτισμός*, Intercollege Press, Λευκωσία, 1995, σσ. 401-417.

¹⁰⁰Ελευθέριος Κληρίδης, «(Re)reading national identities in school historiographies: Pedagogical implications from the case of Cyprus», *Pedagogy, Culture & Society*, Volume 24, No. 2, 2016, σελ. 274.

¹⁰¹Mehmet Yaşın, «Three Generations, Three Identities, Three ' Patries ' Within Twentieth -Century Cypriot Poetry», Βαγγέλης Καλότσης (επιμ.), *Cyprus and its people : Nation, identity, and experience in an Unimaginable community, 1955-1997*, ό. π., σελ. 231.

Καίσαρ Μαυράτσας, ό. π., σελ. 164.

Niyazi Kizilyürek, «Υπό την ψευδαίσθηση του Έθνους», Νίκος Περιστιάνης & Γιώργος Τσαγγαράς (επιμ.), *Ανατομία μιας μεταμόρφωσης : Η Κύπρος μετά το 1974 : κοινωνία, οικονομία, πολιτική, πολιτισμός*, Intercollege Press, Λευκωσία, 1995, σελ. 411.

¹⁰²Niyazi Kizilyürek, «Υπό την ψευδαίσθηση του Έθνους», ό. π., σσ. 409, 411.

¹⁰³Αλέξης Ηρακλείδης, «Κυπριακό: Η άλυτη διένεξη;», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 97.

¹⁰⁴Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Η πεντηκονταετηρίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας και οι ιδεολογικές προϋποθέσεις της συμφωνίας των δύο κοινοτήτων», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τ. 37, Ιούνιος 2011, σελ. 15.

¹⁰⁵Γιάννης Παπαδάκης, «20 χρόνια μετά από τί; Η πολλαπλή νοσηματοδότηση του 1974», Νίκος Περιστιάνης & Γιώργος Τσαγγαράς (επιμ.), *Ανατομία μιας μεταμόρφωσης : Η Κύπρος μετά το 1974 : κοινωνία, οικονομία, πολιτική, πολιτισμός*, ό. π., σελ. 365.

¹⁰⁶Μαρία Χατζηπαύλου-Τριγώρη, «No Permission to Cross: Cypriot women's dialogue across the divide», *Gender, Place & Culture*, Volume 13, Issue 4, 2006, σελ. 348.

Καίσαρ Μαυράτσας, ό. π., σελ. 183.

στρατηγικών του Άλλου.¹⁰⁷ Στον Άλλο συμποσούνται τα αρνητικά και τα απάνθρωπα.¹⁰⁸ Ο Niyazi Kızılyürek αναφέροντας ότι οι δύο κοινότητες αποτελούν τα θύματα της εθνικιστικής προσέγγισης του Άλλου τονίζει ότι οι κακοί βρίσκονται πάντα στην άλλη πλευρά, αφού η κυπριακή κοινωνία ως τύπος κοινωνίας αποκλείει τον Άλλο,¹⁰⁹ και ο Άλλος δεν μπορεί να ιδωθεί παρά ως εχθρός.¹¹⁰ Η χρήση του ενικού αριθμού ως σημειολογικής στρατηγικής συγκροτεί τον Άλλο ως *homogeneous*.¹¹¹

Αν και τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας αναπαράγοντας την ιδεολογία η οποία τους συγκροτεί ως τους καθυστερημένους της Μέσης Ανατολής «*"backward" Middle Easterners*» συγκροτούν την Τουρκική Κοινότητα ως καθυστερημένη,¹¹² στον ελληνικό λόγο μετά τα γεγονότα του 1974, υποβόσκει μιας μορφής θαυμασμός για τον Άλλο, οι οποίοι συγκροτούνται ως μακροπρόθεσμοι σχεδιαστές και ως αναπτυγμένοι σε θέματα στρατηγικής.¹¹³

Με βάση το ρεπερτόριο λόγου του κυπριωτισμού, οι πολιτισμικές καταβολές των Κυπρίων έχουν αποκτήσει κάποια *sui generis* χαρακτηριστικά τα οποία διαφοροποιούν τα μέλη της Ελληνικής και Τουρκικής Κοινότητας από τους Έλληνες και τους Τούρκους αντίστοιχα.¹¹⁴ Έτσι, ερευνητές ασχολήθηκαν με την αρνητική νοηματοδότηση της έννοιας του *καλαμαρά*,¹¹⁵ και κάτω από ποια ρεπερτόρια λόγου τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας αποτελούν τον Άλλο σε σχέση με τον Τούρκο του μητροπολιτικού χώρου «*Εάν όμως ένας Τουρκοκύπριος ποιητής έχει μπορέσει να βρει «όντας άλλος» μία θέση στην Τουρκική Λογοτεχνία, αυτό αποτελεί*

¹⁰⁷ Άλκης Ρήγος, «Το τείχος μας: "...η μνήμη που και να την αγγίξεις πονεί..." (Γ. Σεφέρης, Μνήμη Α')», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ. 130-131.

¹⁰⁸ Ελευθέριος Κληρίδης, «(Re)reading national identities in school historiographies: Pedagogical implications from the case of Cyprus», *ό. π.*, σελ. 277.

¹⁰⁹ Niyazi Kızılyürek, «Το τείχος μας: Ένας καθρέπτης», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ. 117-118.

¹¹⁰ Καίσαρ Μαυράτσας, *ό. π.*, σελ. 195.

¹¹¹ Σπύρος Σπύρου, «Images of 'the Other': 'the Turk' in Greek Cypriot children's imaginations», *Race Ethnicity and Education*, Volume 5, No. 3, 2002, σσ. 260-261.

¹¹² Βάσος Αργυρού, *Tradition and modernity in the Mediterranean: The wedding as symbolic struggle*, Cambridge University Press, New York, 1996, σελ. 58.

Λεύκιος Νεοφύτου, «Η κληρονομιά της αποικιοκρατίας στην Κύπρο και η επίδραση της στην εκπαίδευση», Αθανάσιος Γαγάτσης κ.ά. (επιμ.), *Σύγχρονες τάσεις στην εκπαιδευτική έρευνα και πρακτική : Πρακτικά VIII Παγκύπριου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου*, Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία, Μάιος 2004, σσ. 99-111.

¹¹³ Paul Sant Cassia, «Διατεμένο παρελθόν και ενωμένο παρόν : Αντιλήψεις του ελληνικού αγωνιστικού εθνικισμού στην Κύπρο», Νίκος Περισιτιάνης & Γιώργος Τσαγγαράς (επιμ.), *Ανατομία μιας μεταμόρφωσης : Η Κύπρος μετά το 1974 : κοινωνία, οικονομία, πολιτική, πολιτισμός*, *ό. π.*, σσ. 176-177.

¹¹⁴ Καίσαρ Μαυράτσας, *ό. π.*, σσ. 85-86.

¹¹⁵ Καίσαρ Μαυράτσας, *ό. π.*, σελ. 84.

Strategy of assimilating the self into the Greek nation & Strategy of differentiating the self from the Greek nation
Βλ. Ελευθέριος Κληρίδης, «(Re)reading national identities in school historiographies: Pedagogical implications from the case of Cyprus», *ό. π.*, σελ. 276.

Μιχάλης Ατταλίδης, *Cyprus : Nationalism and International Politics*, Q Press, Edinburgh, 1979, σελ. 75.

δείκτη ότι δεν είναι εντελώς ξένος προς αυτή τη λογοτεχνία. Αντίθετα είναι απόδειξη ότι ανήκει με την «ετερότητά» του εκεί»,¹¹⁶ ή ο Τούρκος του μητροπολιτικού κέντρου συγκροτείται ως Άλλος.¹¹⁷

Η Μαρία Χατζηπαύλου-Τριγιώργη τονίζει ότι οι διακοινοτικές επαφές και τα άμεσα ατομικά βιώματα εξανθρωπίζουν τον Άλλο και μπορεί έτσι να αποκτήσει υπόσταση, όνομα, ηλικία και προσωπική ιστορία.¹¹⁸ Ο Γιάννης Παπαδάκης αναφέρεται στη διερεύνηση της Ετερότητας,¹¹⁹ ο Βαγγέλης Καλότυχος στο πνεύμα αμοιβαίας αναγνώρισης του πολιτισμικού πλαισίου της κάθε κοινότητας,¹²⁰ ο Γιώργος Μολέσκης στην κατανόηση του Άλλου ως ανθρώπου,¹²¹ και ο Μιχαλίνος Ζεμπύλας στην έννοια της Ενσυναίσθησης, πώς το πολιτικό, πολιτιστικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο διαμορφώνει τη διαδικασία της Ενσυναίσθησης *Empathy* και πώς λειτουργεί στο πλαίσιο του αντιθετικού σχήματος ο Εαυτός ως θύμα και ο Εχθρός-Άλλος «*enemy-other*» ως αυτουργός.¹²² Ο Μιχαλίνος Ζεμπύλας αναφέρεται στη ρητορική του εναγκαλισμού του Άλλου ως διαφορετικού «*rhetoric of embracing the other as "different"*»,¹²³ ενώ ο Καίσαρας Μαυράτσας στην ανάγκη συνειδητοποίησης ότι το κράτος του Rauf Denktaş είναι ψευδοκράτος, αλλά οι Τουρκοκύπριοι δεν είναι ψευδάνθρωποι.¹²⁴

Μνήμη & Λήθη ως πολιτική επιλογή και ως σχέση ισχύος

Η συλλογική μνήμη είναι θεμελιώδης για τη συγκρότηση της ατομικής και συλλογικής ταυτότητας.¹²⁵ Ρεπερτόρια λόγων αναφέρονται στην πολιτικοποίηση της νοσταλγίας, η οποία

¹¹⁶Mehmet Yaşın, «Περί κυπριακής λογοτεχνίας και απροσδιορίστων ταυτοτήτων: Μεταμορφώσεις της ταυτότητας στην ποίηση, το παράδειγμα του Καβάφη και του Σεφέρη», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 316.

¹¹⁷Μαρία Χατζηπαύλου-Τριγιώργη, «No Permission to Cross: Cypriot women's dialogue across the divide», *ό. π.*, σελ. 342.

Αίσθημα διαφορετικότητας από Τούρκους Τουρκίας Βλ. Καίσαρ Μαυράτσας, *ό. π.*, σσ. 179-180.

¹¹⁸Μαρία Χατζηπαύλου-Τριγιώργη, «Επαναπροσέγγιση: Η σκέψη πέρα από την διχοτόμηση», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68 -70, 1999, σελ. 83.

¹¹⁹Γιάννης Παπαδάκης, «History Education in Divided Cyprus : A Comparison of Greek Cypriot and Turkish Cypriot Schoolbooks on the "History of Cyprus"», *PRIO Cyprus Center Report 2*, International Peace Research Institute, Oslo, 2008.

¹²⁰Βαγγέλης Καλότυχος, «Η Κύπρος και ο Λαός της: Έθνος, Ταυτότητα και Εμπειρία σε μια Μη-Φανταστική Κοινότητα (1955-1997)», *ό. π.*, σελ. 53.

¹²¹Γιώργος Μολέσκης, *Σύγχρονοι Τουρκοκύπριοι ποιητές : Απόπειρα επικοινωνίας*, *ό. π.*, σελ. 12.

¹²²Μιχαλίνος Ζεμπύλας, «The Emotional Complexities of "Our" and "Their" Loss: The Vicissitudes of Teaching about/for Empathy in a Conflicting Society», *Anthropology & Education Quarterly*, Volume 44, Issue 1, 2013, σσ. 23, 26.

¹²³Μιχαλίνος Ζεμπύλας, «Affective citizenship in multicultural societies: implications for critical citizenship education», *Citizenship Teaching & Learning*, Volume 9, No. 1, 2014, σσ. 11, 12.

¹²⁴Καίσαρ Μαυράτσας, *ό. π.*, σελ. 195.

¹²⁵Madeleine Leonard, «Echoes from the Past: Intergenerational Memories in Cyprus», *Children & Society*, Volume 28, 2014, σελ. 66.

προωθεί μια εξιδανικευμένη εκδοχή του παρελθόντος «παλιές καλές μέρες»,¹²⁶ στη μνήμη ή στη λήθη γεγονότων του παρελθόντος ως υποχρέωση των μελλοντικών πολιτών,¹²⁷ στους μηχανισμούς διατήρησης της μνήμης της «collective loss»,¹²⁸ στη μνήμη η οποία εθνικοποιείται,¹²⁹ στον ρόλο των εθνικών ηρώων στην κοινωνική μνήμη,¹³⁰ στη συλλογική μνήμη της θυματοποίησης,¹³¹ και στην έννοια του τραύματος και στην ενίσχυση των συλλογικών αφηγήσεων.¹³²

Ο Paul Sant Cassia, στηριζόμενος στη σύγχρονη εμπειρική ανθρωπολογία, τονίζει ότι η αφήγηση ιστοριών δεν στοχεύει μόνο στη σήμανση γεγονότων, αλλά επίσης στην πραγμάτωσή τους. Αναφέρεται στο τρίπτυχο μνήμη-γραφή-αμνησία, στους τροπισμούς αναπαραγωγής και ενίσχυσης της κρατικής επιβολής της ταξινόμησης, στις προσωπικές αναμνήσεις οι οποίες διατηρούν τις δομές της ισχύος και στο λεξιλόγιο της δικαίωσης και της αντιδικαίωσης.¹³³ Η Isabelle Calleja και η Μιράντα Χρίστου αναφέρονται στην εθνική μνήμη και στον ρόλο της εκπαίδευσης.¹³⁴ Ο Βαγγέλης Καλότυχος αναφέρεται στη διαδικασία της ανάμνησης και της λήθης ως πολιτικής επιλογής.¹³⁵

Η Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Σε ρεπερτόρια λόγου, η πολιτότητα είναι οργανικά συνδεδεμένη με την εθνότητα, συνδέεται με την εθνική συγγένεια της γης και του ανθρώπου, την καθαρότητα του πνεύματος και τη

¹²⁶Madeleine Leonard, «Echoes from the Past: Intergenerational Memories in Cyprus», *ό. π.*, σελ. 70.

Μιχαλίνος Ζεμπύλας, «Reclaiming nostalgia in educational politics and practice: counter-memory, aporetic mourning, and critical pedagogy», *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, Volume 32, No. 5, December 2011, σσ. 644-646.

¹²⁷Madeleine Leonard, *ό. π.*, σελ. 70.

¹²⁸Roger Zetter, «Reconceptualizing the Myth of Return: Continuity and Transition Amongst the Greek-Cypriot Refugees of 1974», *Journal of Refugee Studies*, Volume 12, Issue 1, January 1999, σελ. 4.

¹²⁹Καίσαρ Μαυράτσας, *ό. π.*, σελ. 32.

¹³⁰Καίσαρ Μαυράτσας, *ό. π.*, σελ. 38.

¹³¹Χάρης Ψάλτης, «Collective Memory, Social Representations of Intercommunal Relations, and Conflict Transformation in Divided Cyprus», *ό. π.*, σσ. 21, 26.

¹³²Μιχαλίνος Ζεμπύλας, «Trauma, justice and the politics of emotion: the violence of sentimentality in education», *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, Volume 29, No. 1, March 2008, σσ. 1, 2, 5, 6, 8, 10, 14.

¹³³Paul Sant Cassia, *ό. π.*, σσ. 157, 166, 175, 177.

¹³⁴Isabelle Calleja, «Education and the teaching of history in the light of encouraging conflict resolution in Cyprus», *Mediterranean Journal of Educational Studies*, Volume 13, No. 2, 2008, σσ. 49-50.

Μιράντα Χρίστου, «A Double Imagination: Memory and Education in Cyprus», *Journal of Modern Greek Studies*, Volume 24, 2006, σσ. 285-306.

Μιράντα Χρίστου, «The Language of Patriotism: Sacred History and Dangerous Memories», *British Journal of Sociology of Education*, Volume 28, No. 6, November 2007, σσ. 709-722.

¹³⁵Βαγγέλης Καλότυχος, «Η Κύπρος και ο Λαός της: Έθνος, Ταυτότητα και Εμπειρία σε μια Μη-Φαντασιακή Κοινότητα (1955-1997)», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 54.

δύναμη του αίματος,¹³⁶ τα τραύματα και το πένθος.¹³⁷ Ο Peter Loizos αναφέρεται στο δίπτυχο Πολιτότητα - συγγένεια «*citizenship is mediated by kinship*».¹³⁸

Ο Καίσαρ Μαυράτσας αναφέρεται στις διακηρύξεις του Νεοκυπριακού Συνδέσμου. ο οποίος ιδρύθηκε το 1975 ως αντίδραση στα γεγονότα του 1974. Στις διακηρύξεις του Νεοκυπριακού Συνδέσμου η έμφαση είναι στις έννοιες του πολίτη, της πλουραλιστικής κοινωνίας και στην προστασία των δημοκρατικών διαδικασιών.¹³⁹

Σύγχρονα ρεπερτόρια λόγων αναφέρονται στη συναισθηματική πολιτότητα *affective citizenship*,¹⁴⁰ στους πολίτες του κόσμου «Οι τουρκοκύπριοι ποιητές, στο «σταυροδρόμι των πολιτισμών», αναδομούν τον εαυτό τους ως πολίτη του κόσμου, προσφέροντας στην ποίησή τους τη δυνατότητα διατήρησης της εθνικής ταυτότητας και της παράλληλης συγχώνευσης του γηγενούς με το διεθνές στοιχείο»¹⁴¹ και στις έμφυλες συνδηλώσεις του Συντάγματος.¹⁴² Η Μαρία Χατζηπαύλου-Τριγιώργη στο πλαίσιο της Ανάλυσης και της Επίλυσης των Διεθνών Συγκρούσεων αναφέρεται στους μηχανισμούς που μπορούν να ενεργοποιήσουν τη «*democratic citizenship*».¹⁴³

¹³⁶Rebecca Bryant, «The Purity of Spirit and the Power of Blood: A Comparative Perspective on Nation, Gender and Kinship in Cyprus», *Journal of the Royal Anthropological Institute*, Volume 8, No. 3, September 2002, σσ. 509-530.

Rebecca Bryant, *Imagining the Modern : The cultures of nationalism in Cyprus*, I. B. Tauris, London - New York, 2004.

Tuğrul İltır, «The Island of Love / The Island of Conflict: Hospitality and Hostility of Turkish Cypriot Identity and Citizenship in North Cyprus», *Communication and Critical/Cultural Studies*, Volume 12, No. 1, March 2015, σελ. 33.

Καίσαρ Μαυράτσας, *ό. π.*, σελ. 41.

Ως απειλή για την Εθνική Ταυτότητα Βλ. Niyazi Kızılyürek, «The politics of identity in the Turkish Cypriot community : A response to the politics of denial ?», *Méditerranée : Ruptures et Continuités. Actes du colloque tenu à Nicosie les 20-22 octobre 2001*, Université Lumière-Lyon 2, Université de Chypre. Lyon : Maison de l'Orient et de la Méditerranée Jean Pouilloux, 2003, σελ. 201.

¹³⁷Μιχαλίνος Ζεμπύλας, «Making sense of traumatic events: Toward a politics of aporetic mourning in educational theory and pedagogy», *Educational Theory*, Volume 59, No 1, 2009, σελ. 96.

¹³⁸Peter Loizos, *The Greek gift : Politics in a Cypriot village*, Bibliopolis, Mannheim & Mohnesee, 2004, σελ. 63.

¹³⁹Καίσαρ Μαυράτσας, *ό. π.*, σελ. 97.

¹⁴⁰Μιχαλίνος Ζεμπύλας, «Citizenship Education and Human Rights in Sites of Ethnic Conflict: Toward Critical Pedagogies of Compassion and Shared Fate», *Studies in Philosophy and Education*, Volume 31, Issue 6, November 2012, σσ. 558-565.

Μιχαλίνος Ζεμπύλας, «Affective citizenship in multicultural societies: implications for critical citizenship education», *Citizenship Teaching & Learning*, Volume 9, No. 1, 2014, σσ. 6, 7, 8,

¹⁴¹Άννα Κατσιγιάννη, *ό. π.*, σελ. 79.

¹⁴²Όλγα Δημητρίου & Μαρία Χατζηπαύλου-Τριγιώργη, «The Impact of Women's Activism on the Peace Negotiations in Cyprus», *Nationalism & Ethnic Politics*, Volume 24, Issue 1, January-March 2018, σελ. 58.

¹⁴³Μαρία Χατζηπαύλου-Τριγιώργη, «The Cyprus Conflict: Root Causes and Implications for Peacebuilding», *Journal of Peace Research*, Volume 44, No. 3, 2007, σελ. 362.

2. Θεωρητικά Προλεγόμενα-Παρουσίαση εννοιών

2.1. Κοινωνικός Κονστρουξιονισμός (Social Constructionism)

Ο Κοινωνικός Κονστρουξιονισμός έχει τις ρίζες του στην κοινωνιολογία. Έχει συνδεθεί με τη μεταμοντέρνα περίοδο στην Ποιοτική Έρευνα. Χρησιμοποιείται για να αναδείξει τον ρόλο της γλώσσας στη συγκρότηση κοινωνικών φαινομένων. Οι Berger και Luckmann (1966) ήταν οι πρώτοι οι οποίοι διατύπωσαν με σαφήνεια και ανέδειξαν την κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας.¹⁴⁴

Ο Κοινωνικός Κονστρουξιονισμός δύναται να αποδομεί κατηγορίες και ταξινομήσεις. Καλεί «να αναγνωρίσουμε τη διαφορετικότητα, την αποσπασματικότητα και την τοπικότητα της εμπειρίας και της υποκειμενικότητας».¹⁴⁵ Καταπιάνεται με πτυχές της ανθρώπινης συμπεριφοράς και εμπειρίας οι οποίες κατασκευάζονται από την κουλτούρα (culture) στην οποία υφίσταται και δρα.¹⁴⁶ Η θεωρία της κοινωνικής κατασκευής είναι αντι-ουσιακρατική «anti-realist».¹⁴⁷ Αδρομερώς, κρατά μια κριτική στάση απέναντι τις γνώσεις που θεωρούνται δεδομένες, τονίζει την ιστορική και πολιτισμική ιδιαιτερότητα, τη σύνδεση γνώσης και κοινωνικών διαδικασιών, όπως και τη σύνδεση γνώσης και κοινωνικών δράσεων.¹⁴⁸

Η παρούσα εργασία αναφέρεται στον Κονστρουξιονισμό ο οποίος ενώ αποδέχεται ότι υπάρχει μια αντικειμενική πραγματικότητα, ασχολείται με το πώς κατασκευάζεται η γνώση,¹⁴⁹ πώς οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τη γλώσσα για να κατασκευάσουν την πραγματικότητα τους, δεδομένου ότι «γνώση και κοινωνική δράση πάνε μαζί».¹⁵⁰

¹⁴⁴Chris A. M. Hermans, «Social Constructionism and Practical Theology : An Introduction», Chris A. M. Hermans et al. (επιμ.), *Social Constructionism and Theology*, Brill, Leiden, 2002, σελ. xii.

¹⁴⁵[...]to recognize the diversity, fragmentariness and localness of experience and subjectivity. Βλ. Vivien Burr, «Overview:Realism, Relativism, Social Constructionism and Discourse», Ian Parker (επιμ.), *Social Constructionism, Discourse and Realism*, SAGE Publications Ltd, London, 1998, σελ. 17.

¹⁴⁶James Giles, «Social Constructionism and Sexual Desire», *Journal for the Theory of Social Behaviour*, Volume 36, No. 3(2006), σελ. 225.

¹⁴⁷Tom Andrews, «What is Social Constructionism?», *The Grounded Theory Review*, Volume 11, No. 1(2012), σελ. 39.

¹⁴⁸Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ό. π.*, σσ. 5-6.

¹⁴⁹Chris A. M. Hermans, *ό. π.*, σελ. vii.

¹⁵⁰Ανδρέας Κυριάκου, *Οι επαγγελματικές φιλοδοξίες και ο οικογενειακός προσανατολισμός των μαθητριών και μαθητών της Β' τάξεως λυκείου από αστικές και αγροτικές περιοχές της Κύπρου*, Πανεπιστήμιο Πατρών, Διδακτορική Διατριβή, 2010, σελ. 49.

Η προσωπική αφήγηση ως μια πολιτική πράξη «the personal narrative is also a political praxis»

Βλ. Μαρία Χατζηπαύλου, «Different Relationships to the Land : Personal Narratives, Political Implications and Future Possibilities in Cyprus», Βαγγέλης Καλότσης (επιμ.), *Cyprus and its people : Nation, identity, and experience in an Unimaginable community, 1955-1997*, Westview Press, America, 1998, σελ. 252.

2.2. Λόγος, Θέσεις Υποκειμένου & Έγκληση στην Ανάλυση Λόγου (Discourse Analysis)

Η Ανάλυση Λόγου ανήκει στον Κοινωνικό Κονστρουξιονισμό.¹⁵¹ Η κύρια επιδίωξη της Ανάλυσης Λόγου είναι να προβάλλει και να περιγράφει τις παγιωμένες αντιλήψεις του κοινού του *noun masculine*, αποδομώντας δομές (deconstruction) που θεωρούνται δεδομένες,¹⁵² και αναδεικνύοντας ότι κάθε δεδομένη μορφή οργάνωσης του κόσμου είναι απόρροια πολιτικών διαδικασιών που έχουν συγκεκριμένες κοινωνικές συνέπειες (*social consequences*).¹⁵³ Οι φορείς του λόγου συγκροτώντας μύθους με διαφορετικά περιεχόμενα προσπαθούν να επικρατεί η δική τους ερμηνεία για την κοινωνία.¹⁵⁴ Ένας από τους στόχους της Ανάλυσης Λόγου είναι να προβάλλει και να αναλύει τους μύθους της κοινωνίας, οι οποίοι προϋποτίθενται στην ομιλία και σε άλλες κοινωνικές πρακτικές.¹⁵⁵ Ένα βασικό ερώτημα είναι πώς ορισμένοι μύθοι εμφανίζονται ως αντικειμενικά αληθείς, ενώ άλλοι παρουσιάζονται ως αδύνατοι.¹⁵⁶

Ας αποφημισθεί αρχικά η έννοια του «λόγου». Ο λόγος δεν είναι το ίδιο πράγμα με τη γλώσσα. Η γλώσσα είναι ταυτόχρονα το όργανο και το προϊόν της ομιλίας.¹⁵⁷ Η γλώσσα

¹⁵¹Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ό.π.*, σσ. 4, 176-178.

¹⁵²Το κίνημα του Αποδομισμού αρχικά κάνει την εμφάνιση του στον χώρο της λογοτεχνίας, της τέχνης, της κριτικής και θεωρίας του κινηματογράφου. Αργότερα επεκτείνεται στην ψυχαναλυτική, την παιδαγωγική και την κοινωνική θεωρία. Η Αποδόμηση αναδεικνύει τι αποκλείει το κείμενο με το να δείχνει τι περιλαμβάνει. «*what the text excludes by showing what it includes*». Βλ. Hugh J. Silverman (επιμ.), *Derrida and Deconstruction*, Continental Philosophy II, Routledge, New York & London, 1989, σσ. 3-4.

¹⁵³Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ό.π.*, σελ. 48.

σύνολα συμβάσεων «*sets of conventions*». Βλ. Norman Fairclough, *Language and power*, Longman, London, 1989, σελ. 17.

¹⁵⁴Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ό.π.*, σελ. 40.

¹⁵⁵Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ό.π.*, σελ. 40.

¹⁵⁶Σύμφωνα με τη θεωρία του λόγου των Laclau και Mouffe, τη θεωρία τους για τις ηγεμονικές πρακτικές του λόγου (*hegemonic practices of discourse*), μέσω του ηγεμονικού κλεισίματος υιοθετούνται σημασιολογικές δυνατότητες και αποκλείονται άλλες σημασιολογικές δυνατότητες. Βλ. Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ό.π.*, σελ. 186.

Κλειδιά για την κοινωνική οργάνωση του νοήματος : κομβικά σημεία, κύρια σημαίνοντα και μύθοι.

Βλ. Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ό.π.*, σελ. 50.

¹⁵⁷Ferdinand de Saussure, *Μαθήματα γενικής γλωσσολογίας*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1979, σελ. 49.

Η διάκριση του Ferdinand de Saussure μεταξύ του σημαίνοντος και του σημαινόμενου, του ονόματος και του υποδηλούμενου. Βλ. Michel Foucault, *Η αρχαιολογία της γνώσης*, Εξάντας, Αθήνα, 1987, σελ. 137.

Ο Ferdinand de Saussure υποστηρίζει ότι τα σημεία αποτελούνται από δύο διαστάσεις τη μορφή *signifiant* σημαίνον και το περιεχόμενο *signifie* σημαινόμενο. Βλ. Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ό.π.*, σσ. 9-10.

[...]langue as a system or code which is prior to actual language use, which is the same for all members of a language community, and which is the social side of language

Η *langue* ως σύστημα προηγείται της πραγματικής χρήσης της γλώσσας, είναι ίδια για όλα τα μέλη μιας γλωσσικής κοινότητας, είναι η κοινωνική πλευρά της γλώσσας.

Βλ. Norman Fairclough, *ό.π.*, σελ. 20.

δύναται να είναι το όχημα παραγωγής γνώσης.¹⁵⁸ Ο λόγος κατασκευάζει αντικείμενα, βιώματα και υποκείμενα. Τα φυσικά αντικείμενα ασφαλώς υπάρχουν αλλά αποκτούν νόημα μόνο μέσω του λόγου. Οι γνώσεις μας και οι παραστάσεις μας για τον κόσμο δεν είναι απλές αντανakλάσεις αλλά προϊόντα του λόγου.¹⁵⁹

Ο λόγος αποτελεί μια πρακτική που σχηματίζει συστηματικά τα αντικείμενα για τα οποία μιλά, «που έχει δικές της μορφές αλληλουχίας και διαδοχής».¹⁶⁰ Ένα γεγονός που εκτυλίσσεται σε ένα ιδιαίτερο σημείο στο χρόνο είναι δυνατό να νοηματοδοτηθεί με βάση πολλές διαφορετικές αντιλήψεις ή λόγους.¹⁶¹ Ένας λόγος μπορεί να παράγεται από πολλά άτομα και σε διαφορετικό θεσμικό πλαίσιο.¹⁶² Ο λόγος discourse είναι ένα «socially constructed meaning-systems» «κοινωνικά κατασκευασμένο σύστημα νοήματος»,¹⁶³ που «ενέχει εξουσία ή αντίστροφη αντίσταση».¹⁶⁴

Το βασικό διακύβευμα δεν είναι κατά πόσον ένας λόγος είναι αληθής ή ψευδής, αλλά πόσο αποτελεσματικός είναι στο να οργανώνει και να ρυθμίζει σχέσεις εξουσίας.¹⁶⁵ Η κοινωνική εντολή του λόγου «social order of discourse» αποτελεί το κεκρυμμένο αποτέλεσμα της εξουσίας του.¹⁶⁶

[...] Η ιδεολογία είναι η αναπαράσταση των κοινωνικών σχέσεων που καθοδηγεί το πράττειν, δηλαδή ο λόγος που ταξινομεί τις κοινωνικές σχέσεις και που – κατά συνέπεια – καθοδηγεί - αναλόγως - το πράττειν.¹⁶⁷

[...] Ως κοινωνική ταξινόμηση που καθοδηγεί το πράττειν, η ιδεολογία ενέχει πάντοτε έναν αξιολογικό χαρακτήρα.¹⁶⁸

¹⁵⁸Stuart Hall & Bram Gieben, *Η διαμόρφωση της νεωτερικότητας : οικονομία, κοινωνία, πολιτική, πολιτισμός*, Σαββάλας, Αθήνα, 2003, σελ. 425.

¹⁵⁹Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ό. π.*, σελ. 21.

¹⁶⁰Michel Foucault, *Η αρχαιολογία της γνώσης*, *ό. π.*, σσ. 77, 254.

«language as a form of social practice» Βλ. Norman Fairclough, *ό. π.*, σελ. 22.

¹⁶¹Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ό. π.*, σελ. 9.

¹⁶²Stuart Hall & Bram Gieben, *ό. π.*, σελ. 425.

¹⁶³Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ό. π.*, σελ. 21.

¹⁶⁴Paul Chilton και Christina Schaeffner στο Ruth Wodak κ. ά., *The Discursive Construction of National Identity*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1999, σελ. 3.

Stuart Hall & Bram Gieben, *ό. π.*, σσ. 429-430.

[...] *Η γνώση που παράγει ένας λόγος συγκροτεί ένα είδος εξουσίας*. (σελ. 429)

¹⁶⁵Stuart Hall & Bram Gieben, *ό. π.*, σσ. 431.

¹⁶⁶«η δύναμη πίσω από τον λόγο» «power behind discourse» ο λόγος ως το κρυφό αποτέλεσμα της εξουσίας «a hidden effect of power»

Βλ. Norman Fairclough, *ό. π.*, σελ. 55.

¹⁶⁷Κύρκος Δοξιάδης, *Ανάλυση Λόγου : Κοινωνικό- φιλοσοφική θεμελίωση*, Πλέθρον, Αθήνα, σελ. 182.

¹⁶⁸Κύρκος Δοξιάδης, *ό. π.*, σελ. 183.

Η Κριτική Ανάλυση Λόγου από το 1970 έχει προσελκύσει μεγάλο ενδιαφέρον, όχι μόνο μεταξύ των ειδικών της γλωσσολογίας και των σπουδών περί γλώσσας, αλλά και στο πλαίσιο άλλων κλάδων των κοινωνικών επιστημών.¹⁶⁹ Σύμφωνα με την Κριτική Ανάλυση Λόγου ο λόγος συγκροτεί και συγκροτείται. Η Κριτική Ανάλυση Λόγου δεν καταπιάνεται μόνο με τις πρακτικές του λόγου, οι οποίες κατασκευάζουν παραστάσεις του κόσμου, κοινωνικά υποκείμενα και κοινωνικές σχέσεις,¹⁷⁰ αλλά και με τον ρόλο που διαδραματίζουν αυτές οι πρακτικές του λόγου στην προώθηση συμφερόντων ιδιαίτερων κοινωνικών ομάδων «*in furthering the interests of particular social groups*».¹⁷¹ Η Κριτική Ανάλυση Λόγου αποκαλύπτει τις σχέσεις «καταπίεσης, ανισότητας, εκμετάλλευσης», σχέσεις οι οποίες δεν αποτυπώνονται στη χρήση της γλώσσα και στον λόγο μόνο, αλλά παράγονται και αναπαράγονται από τον λόγο και τη γλώσσα.¹⁷²

Η συμβολή του Michel Foucault

Ο λόγος αποτελείται από δηλώσεις, οι οποίες δεν είναι υποχρεωτικά όλες ίδιες, από ομάδα αποφάνσεων που λειτουργούν από κοινού για να διαμορφώσουν ένα «*σχηματισμό λόγου*», ο οποίος ως σύστημα κανόνων νομιμοποιεί κάποιες αποφάνσεις σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές και συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο. Στο πλαίσιο του διαμορφώνονται τα αντικείμενα της γνώσης «*object of knowledge*».¹⁷³

Σύμφωνα με τον Foucault η γνώση δεν αποτελεί απλή αντανάκλαση της πραγματικότητας, η αλήθεια σε μεγάλο βαθμό είναι μια κατασκευή του λόγου, οι λόγοι ρυθμίζονται από κανόνες που θέτουν όρια στο νόημα, και η εξουσία είναι σε άμεση σχέση με τον λόγο και με την αλήθεια.¹⁷⁴

¹⁶⁹Ruth Wodak κ. ά., ό. π., σελ. vii.

¹⁷⁰[...]είναι ένα σύνολο ανώνυμων, ιστορικών, πάντα καθορισμένων μέσα στο χρόνο και στο χώρο, κανόνων, που έχουν προσδιορίσει, σε μια δεδομένη εποχή, και για μια δεδομένη κοινωνική, οικονομική, γεωγραφική ή γλωσσολογική ατμόσφαιρα τις συνθήκες άσκησης της αποφαντικής λειτουργίας. Βλ. Michel Foucault, *Η αρχαιολογία της γνώσης*, ό. π., σελ. 180.

¹⁷¹Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, ό. π., σελ. 63.

¹⁷²Θεόδωρος Ιωσηφίδης, *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2008, σελ. 152.

¹⁷³Stuart Hall & Bram Gieben, ό. π., σσ. 425-426.

Michel Foucault, *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*, Vintage Books, New York, 1994, σελ. 296.

Michel Foucault, *Η αρχαιολογία της γνώσης*, ό. π., σσ. 61, 70, 177, 179.

¹⁷⁴Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, ό. π., σσ. 12-14.

«Θέσεις Υποκειμένου» & «Ιδεολογικό Υποκείμενο»

Σύμφωνα με τις «Θέσεις Υποκειμένου» (*Subject Positions*) και τη θεωρία της «τοποθέτησης» (*positioning*) της Φουκωδικής Ανάλυσης Λόγου, κάθε σύστημα λόγου περιγράφει τα άτομα ή τα υπαινίσσεται με έναν συγκεκριμένο τρόπο, με συγκεκριμένες «Θέσεις Υποκειμένου» (*Subject Positions*). Αν επιχειρηθεί ένας παραλληλισμός των όρων «Θέσεις Υποκειμένου» (*Subject Positions*) και κοινωνικοί ρόλοι «*social roles*» με το σχολικό συγκείμενο, θα μπορούσε να επισημανθεί ότι ο δάσκαλος και οι μαθητές συγκροτούνται με βάση αυτό που κάνουν «*are what they do*».¹⁷⁵

Το Υποκείμενο είναι υποχρεωμένο να δρα μέσω του λόγου σε προκατασκευασμένες Θέσεις Υποκειμένου «*discoursally in preconstituted subject positions*».¹⁷⁶ Για τον Foucault, το Υποκείμενο είναι αποτέλεσμα του λόγου,¹⁷⁷ αποτελεί «*προϊόν της ιστορίας*» και της «*εξουσίας*», μιας εξουσία που δεν αποτελεί μόνο έναν αρνητικό μηχανισμό ελέγχου αλλά είναι και «*παραγωγική*»,¹⁷⁸ και αποκαλεί πειθαρχία τη διαδικασία καθυπόταξης του μέσω της εξουσίας - γνώσης «*serve to subjugate (shape, form, and transform) the subject through discourse*».¹⁷⁹

Στον μαρξιστικό δομισμό του Althusser το Υποκείμενο συνδέεται με την ιδεολογία και τη διαδικασία της Έγκλησης.¹⁸⁰ Το άτομο γίνεται ιδεολογικό υποκείμενο μέσα από τη διαδικασία της Έγκλησης. Έγκληση (*interpellation*), επομένως, είναι η διαδικασία με την οποία η γλώσσα διαμορφώνει μια κοινωνική θέση για το άτομο, καθιστώντας το έτσι ιδεολογικό υποκείμενο.¹⁸¹ Κατά τον Althusser, η ιδεολογία η οποία λειτουργεί μέσω των κατασταλτικών και ιδεολογικών μηχανισμών του κράτους, ελέγχει όλες τις διαστάσεις του κοινωνικού.¹⁸² Ο Althusser πιστεύει ότι κατά κανόνα υιοθετούνται οι θέσεις αυτές, δεν υπάρχει δυνατότητα αντίστασης, αφού ο λόγος είναι εξουσία και ιδεολογία, και «*δεν υπάρχει πρακτική παρά δια*

¹⁷⁵Norman Fairclough, *ό. π.*, σελ. 38.

¹⁷⁶Norman Fairclough, *ό. π.*, σελ. 169.

¹⁷⁷Chris Barker and Dariusz Galasinski, *Cultural Studies and Discourse Analysis : A Dialogue on Language and Identity*, SAGE, London, 2001, σελ. 13.

Το Υποκείμενο είναι το αποτέλεσμα ενός λόγου «*the subject is not as stable universal entity but an effect of discourse*», αφού υποτάσσεται στην κανονιστική εξουσία αυτού του λόγου «*to be subjected to the regulatory power of that discourse*».

¹⁷⁸Chris Barker and Dariusz Galasinski, *ό. π.*, σελ. 31.

¹⁷⁹Rusla Anne Springer & Michael E. Clinton, «Doing Foucault: Inquiring into nursing knowledge with Foucauldian discourse analysis», *Nursing Philosophy*, Volume 16, 2015, σελ. 90.

¹⁸⁰Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ό. π.*, σελ. 15.

¹⁸¹Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ό. π.*, σελ. 15.

¹⁸²Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ό. π.*, σελ. 15.

της ιδεολογίας και υπό την κυριαρχία της»,¹⁸³ πτυχή της θεωρίας του που συναντά αντιδράσεις.¹⁸⁴

Ενώ η θεωρία του λόγου του Foucault δέχεται ότι το Υποκείμενο καθορίζεται από τις δομές, η Κριτική Ανάλυση Λόγου τονίζει ότι οι άνθρωποι είναι και «κύριοι και σκλάβοι της γλώσσας».¹⁸⁵ Οι επικριτές των θεωριών του Foucault και του Althusser τονίζουν ότι το πεδίο του λόγου δεν ελέγχεται από μία και μόνη ιδεολογία. Τα Υποκείμενα δεν καταλαμβάνουν μία μοναδική Θέση Υποκειμένου, όταν εγκαλούνται ιδεολογικά. Οι «Θέσεις Υποκειμένου» (*Subject Positions*) είναι πολυδιάστατες «*multi-dimensional*»,¹⁸⁶ αφού διάφοροι λόγοι αποδίδουν διαφορετικές θέσεις, θέσεις που ενδέχεται να είναι αντιφατικές μεταξύ τους «*contradictory*».¹⁸⁷

¹⁸³Louis Althusser, *Θέσεις : (1964-1975)*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1994, σελ. 106.

¹⁸⁴Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ό. π.*, σελ. 16.

¹⁸⁵Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ό. π.*, σελ. 17.

¹⁸⁶Norman Fairclough, *ό. π.*, σελ. 148.

¹⁸⁷Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ό. π.*, σελ. 17.

2.3. Λογοτεχνικοί τύποι & Στερεότυπο στην Πολιτισμική Εικονολογία (Imagologie)

Η εξέταση της εικόνας του ξένου αποτελεί έναν ιδιαίτερο κλάδο της Συγκριτικής Γραμματολογίας, τη Συγκριτική Στερεοτυπολογία ή την Πολιτισμική Εικονολογία (*Imagologie*).¹⁸⁸ Οι εικονολογικές σπουδές έχουν αποκτήσει έναν διεπιστημονικό χαρακτήρα, αφού αναπτύσσονται γύρω από διαφορετικούς άξονες που περιλαμβάνουν την Ιστορία της Λογοτεχνίας, την Ιστορία των Ιδεών και Νοοτροπιών, την Πολιτική Ψυχολογία, και την Κοινωνιολογία της Λογοτεχνίας.¹⁸⁹ Η Ιωάννα Οικονόμου -Αγοραστού αποδίδει στα Ελληνικά το όρο *Imagologie* ως «*Συγκριτική Στερεοτυπολογία των εθνικών εικόνων στη λογοτεχνία*», ενώ η Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου προτείνει για την απόδοση του όρου *Imagologie* τον όρο «*Πολιτισμική Εικονολογία*».

Αντικείμενο της Πολιτισμικής Εικονολογίας είναι η εξέταση των πολιτισμικών εικόνων, των εικόνων, των κατασκευών του ξένου και του πολιτισμού του.¹⁹⁰ Στην εικονολογική ανάλυση μεταξύ άλλων τίθενται υπό ανάλυση ζητήματα γλώσσας, δηλαδή τίθεται υπό ανάλυση η χρήση των λέξεων και των λεκτικών σχηματισμών, τίθενται υπό ανάλυση τα ζητήματα της παραγωγής του κειμένου όπως η συγκρότηση του χώρου του Άλλου ως συμβόλου, και οι όροι εκφώνησης της Ετερότητας.¹⁹¹

Λογοτεχνικοί τύποι (Stock types), «Ψευδοπολυφωνία» και το «Αλλιώς» του Bakhtin

Στη λογοτεχνική παράδοση απαντούν οι λεγόμενοι λογοτεχνικοί τύποι, δηλαδή τα τυποποιημένα προσχηματικά πρόσωπα *stock types, caracteres litteraires*.

[...]Από την αρχαιότητα, και κυρίως από την εποχή της ρωμαϊκής κωμωδίας, διαμορφώθηκε μια σειρά χαρακτηριστικών λογοτεχνικών τύπων, δηλαδή χαρακτηριστικών προσώπων, τα οποία επαναλαμβάνονταν στα έργα με ελάχιστες μεταβολές, χωρίς ιδιαίτερη συμμετοχή στο μύθο. Η παρουσία αυτών των χαρακτηριστικών προσώπων ή τύπων είναι ιδιαίτερα έντονη σε λογοτεχνικά είδη που προορίζονται για το ευρύτερο κοινό, όπως η κωμωδία και το λαϊκό μυθιστόρημα. Τα προσχηματικά αυτά πρόσωπα (*stock types, caracteres litteraires*) εμπλουτίζονταν

¹⁸⁸Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *Ο άλλος εν διωγμώ : Η εικόνα του Εβραίου στη λογοτεχνία: ζητήματα ιστορίας και μυθοπλασίας*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1998, σελ. 11.

¹⁸⁹Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σσ. 239, 241.

¹⁹⁰Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 242.

¹⁹¹Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 276.

ανάλογα με την εποχή και δεν έπαψαν να χρησιμοποιούνται σε διάφορα λογοτεχνικά είδη.¹⁹²

Μυθιστοριογράφοι, παρά την πρόθεση τους για πολυφωνία, εγκλωβίζουν τους μυθιστορηματικούς τους ήρωες σε προϋπάρχοντες λογοτεχνικούς τύπους, με αποτέλεσμα όλοι οι λόγοι να υποτάσσονται σε μία φωνή που καλύπτει όλες τις άλλες. Αυτό ο Bakhtin το ονομάζει ψευδο-πολυφωνία.¹⁹³ Εν αντιθέσει προς την ψευδο-πολυφωνία, το «αλλιώς» περιλαμβάνει όλα τα υλικά του μυθιστορήματος στο μορφολογικό επίπεδο, μεταξύ άλλων και τα πρόσωπα. Καλείται να διαφέρουν όλοι και όλα από το προσδοκώμενο και το σύνηθες, «να διεγείρουν τη σκέψη, να την ξαφνιάσουν και να τη δραστηριοποιήσουν- δηλαδή να δραστηριοποιήσουν τον λόγο του άλλου».¹⁹⁴

Μια ιδιαίτερη φόρμα της εικόνας : Στερεότυπο

Στις κοινωνικές επιστήμες ο όρος στερεότυπο αναφέρεται σε ανθρώπινες ομάδες και έχει συνδεθεί με τη φυλετική προκατάληψη. Αναφέρεται σε συλλογικές παραστάσεις που κυκλοφορούν σε μια κοινότητα, και απαντούν σε διαφορετικά κείμενα. Ο όρος στερεότυπο συνδέεται με τον Walter Lippmann, ο οποίος υποστηρίζει ότι αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα μέσα από εικόνες που είναι σχηματισμένες ήδη στα κεφάλια μας (*pictures in our heads*).¹⁹⁵ Τα στερεότυπα είναι μια «ακατέργαστη ομάδα νοητικών απεικονίσεων του κόσμου», προκατασκευασμένες ιδέες «που δεν στηρίζονται στην εμπειρία,

¹⁹²Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, ό. π., σελ. 112.

¹⁹³Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, ό. π., σελ. 260.

¹⁹⁴Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, ό. π., σελ. 262.

¹⁹⁵Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, ό. π., σσ. 157-158.

[...]Στις κοινωνικές επιστήμες, ο όρος στερεότυπο αναφέρεται σε ανθρώπινες ομάδες : εθνότητες, έθνη, τάξεις, φύλα και έχει συνδεθεί με τη φυλετική προκατάληψη. Πρόκειται για τις συλλογικές παραστάσεις που κυκλοφορούν στην κοινότητα και εντοπίζονται στα πιο διαφορετικά κείμενα, και όχι μόνο στα λογοτεχνικά. [...] Ο όρος στερεότυπο έχει συνδεθεί με τον Walter Lippmann, ο οποίος επεσήμανε, στο έργο του *Η δημόσια γνώμη* (1922), ότι αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα μέσα από εικόνες που είναι σχηματισμένες ήδη στα κεφάλια μας (*pictures in our heads*), εικόνες από δεύτερο χέρι, που διαμεσολαβούν στη σχέση μας με το πραγματικό. Στην πραγματικότητα δεν αντιλαμβανόμαστε παρά εκείνο που ο πολιτισμός στον οποίο ανήκουμε έχει προσδιορίσει από πριν για μας.

[...] Για τη ψυχολογία, το στερεότυπο είναι μια ιδέα που υπάρχει εκ των προτέρων και, χωρίς να έχει αποκτηθεί από την εμπειρία, επιβάλλεται στα μέλη μιας ομάδας και έχει τη δυνατότητα να αναπαράγεται χωρίς να μεταβάλλεται. Πρόκειται δηλαδή για μια ψευδή ταξινομική έννοια, απλή και αδιαφοροποίητη, παραπλανητική και από δεύτερο χέρι, που αντιστέκεται στις μεταβολές. Τα στερεότυπα που αφορούν κοινωνικές ομάδες στηρίζονται σε γενικεύσεις, αποδίδοντας σ' αυτές γενικά, πάγια και σταθερά επαναλαμβανόμενα χαρακτηριστικά για όλα τα μέλη μιας δοσμένης ομάδας, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι παραλλαγές που υπάρχουν ανάμεσα στα μέλη αυτής της ομάδας, δηλαδή χωρίς τον παράγοντα της εξατομίκευσης του ανθρώπινου προσώπου.

δεν έχουν συγκεκριμένα θεμέλια, κυριαρχούν στα μέλη μιας ομάδας και έχουν τη δυνατότητα να αναπαράγονται αμετάβλητες».¹⁹⁶

Τα στερεότυπα αποτελούν μορφή κατηγοριοποίησης, τακτοποιημένη, περισσότερο ή λιγότερο συμπαγή εικόνα του κόσμου, προσαρμόζουν τη στέψη κατά τρόπο συλλεκτικό και επιμεριστικό με αποτέλεσμα να την αλλοιώνουν και να την παραμορφώνουν, εκφράζουν και εξυπηρετούν τα κοινωνικοπολιτικά και οικονομικά συμφέροντα, συνδέονται με ρόλους ανάλογα με τις κοινωνικές προσδοκίες, και αλλάζουν κάτω από διαφορετικά κοινωνικά συστήματα. Τα στερεότυπα προηγούνται της χρήσης της λογικής και δεν συνοδεύονται απαραίτητα από θετικές ή αρνητικές κρίσεις.¹⁹⁷

¹⁹⁶Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, ό. π., σσ. 160-161.

[..]Η θεωρία της λογοτεχνίας και της επικοινωνίας χρησιμοποιεί τον όρο στερεότυπο με τη σημασία που αποκτά στην ψυχολογία, στην οποία τα στερεότυπα ορίζονται ως προκατασκευασμένες ιδέες που δεν στηρίζονται στην εμπειρία, δεν έχουν συγκεκριμένα θεμέλια, κυριαρχούν στα μέλη μιας ομάδας και έχουν τη δυνατότητα να αναπαράγονται αμετάβλητες. Μέσα από τις προκατασκευές αυτές αναφέρεται ο λόγος για τον Άλλο. Η δημιουργία των στερεοτύπων τοποθετείται στο στάδιο της αναγνώρισης του κόσμου και του εαυτού στην παιδική ηλικία, και στις διαδικασίες που αυτή συνεπάγεται, δηλαδή στη διάκριση καλού και κακού, «επιτρεπτού» και «απαγορευμένου».

¹⁹⁷Walter Lippmann, *Κοινή γνώμη*, Κάλβος, Αθήνα, 1988, σσ. 94, 97.

Ευαγγελία Κανταρτζή, *Εικόνα της γυναίκας : Διαχρονική έρευνα των αναγνωστικών βιβλίων του Δημοτικού Σχολείου*, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1991, σσ. 29-30.

3. Σκοποί και στόχοι της έρευνας

Η Κύπρος εν έτη 2020 παραμένει ημικατεχόμενη και οι ποικίλες νοηματοδοτήσεις των όρων «Κυπριακό Πρόβλημα», «Κυπριακό Ζήτημα», «δίκαιη λύση του Κυπριακού Προβλήματος» αποτυπώνουν τα ποικίλα ρεπερτόρια λόγων που επιστρατεύονται τόσο από τις δύο κοινότητες όσο και από το εσωτερικό της κάθε κοινότητας. Η εργασία αυτή εστιάζεται σε μια συγκεκριμένη πτυχή του Κυπριακού Προβλήματος, στα τρία πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας, δεδομένου ότι η περίοδος 1960-1963 αποτελεί το αποτυχημένο στοίχημα «για ένα δικοινοτικό, δημιουργικό κράτος», μιας και η ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν σηματοδοτεί μια σειρά αλλαγών στον λόγο που αρθρώνουν τα μέλη των δύο κοινοτήτων.¹⁹⁸

Μέσα από ένα ετερογενές ποιοτικό υλικό που αντλήθηκε από κυπριακά κειμενικά είδη της περιόδου 1960-1963 (ελληνόφωνα και τουρκόφωνα), από άτομα που ζουν «εν ιδεολογία», καταγράφονται ποικίλα ρεπερτόρια λόγων, οι ρηματικές πρακτικές και οι ιδεολογικές, πολιτικές συνέπειες αυτών των ρηματικών πρακτικών, με σκοπό να ανιχνευτούν και να αποδομηθούν οι τροπισμοί με τους οποίους η έννοια της Ετερότητας στο κυπριακό συγκείμενο συμπλέκεται με την στέρηση της Πολιτότητας.

Η εξέταση της λογοτεχνικής παραγωγής, των λογοτεχνικών εικόνων του Άλλου, των ιδεολογικών τους απηχήσεων,¹⁹⁹ με ανάλογες εικόνες του Άλλου σε σύγχρονες πολιτισμικές μαρτυρίες π.χ. στον Τύπο, στα σχολικά εγχειρίδια, στα κοινοβουλευτικά πρακτικά είναι επιβεβλημένη, καθότι ο ερευνητής αφενός πρέπει «να εγγράψει τη λογοτεχνική σκέψη σε μια γενική ανάλυση που αφορά τον πολιτισμό μιας ή περισσότερων κοινωνιών»,²⁰⁰ και αφετέρου τοιουτοτρόπως δύναται να μετριάσει τα όποια προβλήματα υποκειμενικότητας, δεδομένου ότι οι ποιοτικές ερμηνευτικές μέθοδοι έρευνας συνδέονται με την έννοια της υποκειμενικότητας.

¹⁹⁸[...] Η λύση του Κυπριακού Προβλήματος κρύβεται εν μέρει στον σύντομο βίο του ανεπιθύμητου βρέφους. Βλ. Νίκος Στέλγας, *Ο θάνατος του ανεπιθύμητου βρέφους: Το εγχείρημα της Συνεταιρικής Δημοκρατίας στα πρωτοσέλιδα του Τουρκοκυπριακού Τύπου 1960-1963*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2015, σελ. 213.

¹⁹⁹Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, ό. π., σελ. 247.

²⁰⁰Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, ό. π., σελ. 246.

[...] Τα «σύνθετα είδη λόγου» (για παράδειγμα το μυθιστόρημα, το θέατρο, ο πολιτικός και ο επιστημονικός λόγος, κτλ) προκύπτουν από μια αρκετά σύνθετη διαδικασία πολιτισμικών (καλλιτεχνικών ιδεολογικο-κοινωνικών) ανταλλαγών, κυρίως στο επίπεδο του γραπτού λόγου. Η διαδικασία αυτή έχει δύο φάσεις : κατά την πρώτη, τα σύνθετα είδη απορροφούν «απλά είδη λόγου» πάσης φύσεως (τα οποία έχουν δημιουργηθεί και λειτουργούν σε διαφορετικές ως προς τα σύνθετα είδη, συνθήκες, δεδομένου ότι είναι άμεσα συνδεδεμένα με την κοινωνική πραγματικότητα και καλύπτουν βασικές και πιο αυθόρμητες επικοινωνιακές ανάγκες) και κατά τη δεύτερη τα μετατονίζουν. Βλ. Δημήτρης Αγγελάτος, *Η "φωνή" της μνήμης : Δοκίμιο για τα λογοτεχνικά είδη*, Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1997, σελ.160.

Οι αναγνώσεις του ποιοτικού υλικού και τα όποια συμπεράσματα του ερευνητή πρέπει να συνυπολογίζουν το τρίπτυχο εξουσία-γνώση-λόγος.²⁰¹ Δεν ερευνάται η ορθότητα ή μη των λόγων του πρωτογενούς υλικού. Ο στόχος είναι να διερευνηθούν οι κοινωνικές συνέπειες των διάφορων ρηματικών παραστάσεων της πραγματικότητας, να αποδομηθούν μύθοι που ως μετέωρα σημαίνοντα στο πλαίσιο του Κυπριακού Προβλήματος επενδύονται με διαφορετικά περιεχόμενα από τις δύο κοινότητες.

Στο πλαίσιο της κατανόησης της πολιτικής κουλτούρας των δύο κοινοτήτων θα παρουσιαστεί και ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα του λογοτεχνικού, πολιτικού, δημοσιογραφικού, σχολικού λόγου της Τουρκικής Κοινότητας, μιας κοινότητας που συγκροτείται ως «*το βουβό σώμα της Κύπρου*».²⁰² Στόχος της παρούσας μελέτης είναι παράλληλα με τον διχοτομικό λόγο του Άλλου, που ποικιλοτρόπως έχει αναπαραχθεί σε ελληνόφωνα κειμενικά είδη, να προβληθούν και άλλα ρεπερτόρια λόγων που συγκροτούν τα ίδια μέλη της Τουρκικής Κοινότητας.

²⁰¹Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ό. π.*, σελ. 14.

²⁰²Πρόλογος Σίας Αναγνωστοπούλου στο Νίκος Στέλγιας, *Ο θάνατος του ανεπιθύμητου βρέφους: Το εγχείρημα της Συνεταιρικής Δημοκρατίας στα πρωτοσέλιδα του Τουρκοκυπριακού Τύπου 1960-1963*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2015, σελ. 15.

4. Ερευνητικά Ερωτήματα – Υποθέσεις

Βασικό ερώτημα στην παρούσα ερευνητική διαδικασία αποτελεί το πώς οι πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας αντιλαμβάνονται τη διαμορφωθείσα πραγματικότητα μετά τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου και την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Γίνεται προσπάθεια να μελετηθούν οι τρόποι με τους οποίους τα υποκείμενα της μελέτης κατασκευάζουν την έννοια του εθνικού «Άλλου» μέσω της άρθρωσης ενός λόγου προκειμένου να συγκροτήσουν τους ιδιαίτερους τρόπους που ερμηνεύεται η πραγματικότητα. Συγκεκριμένα, εξετάζονται οι σχηματισμοί του λόγου που συγκροτούν τα υποκείμενα της μελέτης σχετικά με την Ετερότητα και την Πολιτότητα.

Η μελέτη καλείται να εξετάσει σε ποιο πλαίσιο παρουσιάζεται ο Άλλος (ιδιότητα, χαρακτηριστικό ανθρώπου, κατάσταση, δραστηριότητα, συμπεριφορά, υλικός πολιτισμός). Με ποιους τροπισμούς «απολαύουν» ή «εκπίπτουν» της Πολιτότητας οι δύο κοινότητες της Κύπρου; Ποιες πληροφορίες μπορούν να αντληθούν από το υπό εξέταση υλικό που αφορούν το ιστορικό, κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό συγκείμενο, και σχετίζονται με το δίπολο Εαυτός-Άλλος;

Ποιοι κανόνες διαμόρφωσης ενός σχηματισμού του λόγου επιτρέπουν κάποιες αποφάνσεις να εμφανίζονται σε συγκεκριμένο πλαίσιο; Ποιοι λόγοι συνυπάρχουν ο ένας δίπλα στον άλλο ή μάχονται μεταξύ τους για να καθορίσουν την αλήθεια σε σχέση με την Πολιτότητα του Άλλου; Ποιες οι πολιτικές αποτιμήσεις των ιδεολογικών συνεπειών των λόγων σε σχέση με την Πολιτότητα; Ποιος ο βαθμός διαρρηματικότητας και διακειμενικότητας στα κείμενα που εξετάζονται; Εντοπίζεται αναπαραγωγή λόγων ή αλλαγή λόγων μέσα από νέα συνδυαστικά στοιχεία; Ποιες συγκεκριμένες Θέσεις Υποκειμένου υιοθετούν σκόπιμα και ενεργητικά τα άτομα; Με ποιους εναλλακτικούς λόγους τα Υποκείμενα του λόγου θα μπορούσαν να είχαν κατασκευαστεί;

Με ποιους τροπισμούς αναγορεύεται το υποκείμενο σε φορέα δράσης, ηθικό υποκείμενο δράσης ή παθητικό υποχείριο; Με ποιους τρόπους τα υποκείμενα παίρνουν το δικαίωμα της ομιλίας; Πώς συνδέονται ή δεν συνδέονται τα συμβάντα και οι διαδικασίες με τα υποκείμενα και τα αντικείμενα, και ποια η ιδεολογική συνέπεια των γραμματικών μορφών; Πώς εισάγεται ο Άλλος σε ένα λογοτεχνικό κείμενο; Με βάση τις αφηγηματικές ακολουθίες πώς κατανέμεται η σειρά του Εγώ vs Άλλος; Πώς συγκροτείται ο χώρος του Άλλου και ποιες οι διαδικασίες οργάνωσής του; Πώς συγκροτούνται οι πράξεις εκφώνησης της Ετερότητας μέσα από τα χαρακτηριστικά, τα κοστούμια, τις χειρονομίες, τον τρόπο ομιλίας και ό, τι άλλο

αποτελεί διαχωριστική γραμμή; Σε ποιους πολιτισμικούς μύθους στηρίζεται το εκάστοτε σενάριο και κατά πόσον σενάρια ανατρέπουν τους πολιτισμικούς μύθους; Ποιο είναι το σύστημα αξιών του Άλλου;

Η βασική υπόθεση εργασίας είναι ότι η μελέτη του λόγου του Άλλου δύναται να ανατρέψει τα ρεπερτόρια λόγων και μύθων που συγκροτούν στον λόγο τους μέλη της μίας κοινότητας για την άλλη κοινότητα, και να καταδείξει τους μύθους που συγκροτούν το Κυπριακό Πρόβλημα.

Σε σχέση με τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα η βασική υπόθεση εργασίας είναι ότι το ποιοτικό υλικό θα καταδείξει μια παραδοξότητα. Αν και η εκπαίδευση καλείτο να διαδραματίσει έναν καθοριστικό ρόλο για την ανάπτυξη της υγιούς Πολιτότητας στο πλαίσιο της δικοινοτικής δημοκρατίας,²⁰³ οπτική η οποία απαιτούσε και τη συστράτευση των άλλων πολιτικών, κοινωνικών θεσμών και δυνάμεων, τα εθνικά όνειρα κατέστησαν την ενεργή Πολιτότητα ασύμβατη με την Ετερότητα.

²⁰³Ευθυμία Χρίστου, «Η έννοια της πολιτότητας και η εκπαίδευση του πολίτη», Ν. Τσαγγαρίδου, Σ. Συμεωνίδου, Κ. Μαύρου, Ε. Φτιάκα & Λ. Κυριακίδης, *Διαχείριση Εκπαιδευτικής Αλλαγής: Έρευνα, Πολιτική, Πράξη*, Πρακτικά 11^{ου} Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου, 4-5 Ιουνίου 2010, Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία, 2010, σσ. 66-73.

Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, SAGE Publications, London, 2002.

5. Το υπό έρευνα υλικό και τα κριτήρια επιλογής του

Το ποιοτικό υλικό αντλήθηκε από άτομα που ζουν «εν ιδεολογία», δηλαδή σε μια καθορισμένη παράσταση του κόσμου, της οποίας «η φαντασιακή παραμόρφωση εξαρτάται από την επίσης φαντασιακή σχέση του ατόμου με τις συνθήκες ύπαρξής του».²⁰⁴ Τόσο τα λογοτεχνικά εγχειρήματα όσο και τα βιβλία ποικίλης ύλης αποτελούν μια μεγάλη ποικιλία κειμένων που απηχούν τις συλλογικές παραστάσεις,²⁰⁵ έχουν σκοπό να ενισχύσουν την «ιδεολογική απήχηση»²⁰⁶ και οι φωνές τους να βρουν ένα «ευήκοον ους»,²⁰⁷ δεδομένου ότι ο λόγος τους είθισται να απηχεί αυτόν της ομάδας στην οποία απευθύνεται.²⁰⁸

Αν και ορισμένες λογοτεχνικές μορφές προσφέρονται περισσότερο για στερεοτυπικές χρήσεις από ό,τι άλλες, τα λογοτεχνικά θέματα αποκαλύπτουν ποικίλες κοινωνικές συμπεριφορές, και αποτελούν ένα σημαντικό πεδίο λόγου, εξουσίας και ιδεολογίας. Το κύριο χαρακτηριστικό της λογοτεχνικής παραγωγής αμέσως μετά από έναν πόλεμο είναι λογοτεχνικά είδη όπως τα ημερολόγια, τα οδοιπορικά και τα χρονικά. Η αφήγηση ιστοριών πολέμου «είναι στοιχείο της κοινωνικής συνοχής, αφού κάθε ανθρώπινη κοινότητα σ' αυτές στηρίζεται, αυτές τη συνέχουν, και αυτές διατηρεί ως κληρονομιά». Τα κείμενα των λογοτεχνών για ένα ιστορικό γεγονός αποτελούν μια μαρτυρία για την ιστορία των πράξεων, των ιδεών, των νοοτροπιών αλλά και των λογοτεχνικών ιδεών.²⁰⁹ Έτσι, την εν λόγω τριετία κυκλοφορούν μεταξύ άλλων : *Η Κυπριακή Βασιλίτσα, Το τραγούδι των ξυπνημένων ανθρώπων, Απομνημονεύματα αγώνος Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959, Şehitler albümü* κ.τ.λ..²¹⁰ Πιο κάτω θα παρουσιαστούν οι ιδιαιτερότητες

²⁰⁴Louis Althusser, *Θέσεις* (1964-1975), ό. π., σελ. 103.

²⁰⁵Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, ό. π., σελ. 25.

²⁰⁶Ο. π., σελ. 102.

²⁰⁷Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, ό. π., σελ. 469. Με αφορμή τις διακοινοτικές ταραχές του 1963 ο Παντελής Μηχανικός γράφει το ποίημα «Ωδή για ένα σκοτωμένο Τουρκάκι» όπου μεταξύ άλλων διαπραγματεύεται την ισότιμη αποδοχή του Άλλου. Το ποίημα θα δημοσιευτεί με δέκα χρόνια καθυστέρηση. Οι Κεχαγιόγλου-Παπαλεοντίου αναφέρουν ότι το εν λόγω ποίημα «θα ενοχλούσε πολλούς στην Κύπρο της δεκαετίας του 60»

²⁰⁸Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, ό. π., σελ. 111.

²⁰⁹Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, ό. π., σσ. 10, 63, 65, 87, 109.

²¹⁰Γιάννης Λεύκης, *Το τραγούδι των ξυπνημένων ανθρώπων κι άλλα ποιήματα*, Λεμεσός, 1963, σελ. 12.

Şehitler albümü, Türk Cemaat Meclisi Sosyal İşler Dairesi, Lefkoşa, 1963.

Το *Λεύκωμα ηρώων Şehitler albümü* μνημονεύει τους ήρωες της Τουρκικής Κοινότητας κατά τον αγώνα της ΕΟΚΑ, τις συγκρούσεις με τους Βρετανούς και τις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1958 : Ulus Ülfet, Mustafa Ertan, İsmail Beyoğlu, Kubilây Altaylı, Mustafa Ahmet, Sermet Kanatlı, Şerife Mehmet, İbrahim Ali, Mehmet Ahmet Bondiko, Safer Muharrem, Fuat Yusuf, Cufer Ferhat, Mehmet Hasan Karga, Mehmet Hüseyin, Kemal Salih, Mehmet Ahmet Pekmez, İsmail Celâl, Feruh Cambaz, Ahmet İbrahim Sarandagi, Reşat Mehmet, Peyker Ahmet, İrfan Ali, Ahmet Beyaz, İbrahim Yusuf, Hasan Mustafa, Kemal Ali, Aydan Derviş, Asaf Elmaz, Hüseyin Sabri, Yusuf Mehmet Hilmi, Ayşe Mehmet Ali, Saydam Mustafa, Cemal Ali, Nihat Vasıf, Kâzım Salih, Adil Ahmet Akil, Ali Mustafa, Özkan Hasan, Ali Salih, Cemal Mehmet, Mehmet Mustafa, İbrahim Yılmaz, Hikmet Rezvan, Ahmet Veli Pire, Ali Mustafa Yorgancı, Hüseyin Hasan, Ahmet Hasan, Yusuf Hasan, Ali Arif, Tahir Hasan, Derviş Hasan Mercan, Ahmet Hüseyin, Halid Derviş, Ali Hüseyin, Aesliye Nazım, İbrahim Mehmet,

του κυπριακού λογοτεχνικού συγκείμενου και θα τεθούν οι βάσεις για να διασταυρωθεί αργότερα η λογοτεχνική εικόνα του Άλλου με σύγχρονες και παράλληλες μαρτυρίες.²¹¹

Τα άρθρα, οι στήλες των ημερήσιων και των περιοδικών εντύπων αποτελούν αντιπροσωπευτικό δείγμα του δημοσιογραφικού λόγου, ο οποίος επιτελεί τη λειτουργία της διαμεσολάβησης «ο δημοσιογραφικός λόγος διαμεσολαβεί μεταξύ της πραγματικότητας - έτσι όπως την αντιλαμβάνεται ή θέλει να την αντιλαμβάνεται ο παραγωγός του δημοσιογραφικού κειμένου - και του δέκτη, μεταξύ της κοινής γνώμης - όποια θεωρεί ως τέτοια ο πομπός- και του δέκτη, και σε τελευταία ανάλυση μεταξύ της γνώσης που αποκτά ο πομπός και της άγνοιας του δέκτη».²¹²

Από την άλλη, τα πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων αποτελούν δείγμα της αξιοποίησης «του επιστημονικού πεδίου της κοινοβουλευτικής ιστορίας ως μεθόδου για την ερμηνεία του κυπριακού προβλήματος». Η Κυπριακή Κοινοβουλευτική Ιστορία ως μεθοδολογικό εργαλείο συνδυάζει στοιχεία «από τρεις τουλάχιστον επιστημονικούς κλάδους, την ιστορία, την πολιτική επιστήμη και τη συνταγματική πρακτική».²¹³ Οι τοποθετήσεις των Βουλευτών αποτελούν δείγμα των πρακτικών του πολιτικού λόγου, του λόγου της πολιτικής ελίτ των δύο κοινοτήτων.

Τέλος, τα σχολικά εγχειρίδια αποτελούν «πολιτικό, πληροφοριακό και παιδαγωγικό μέσο», προϊόν και παράγοντα κοινωνικών διαδικασιών.²¹⁴ Ο σχολικός λόγος μεταφέρει την «επίσημη επιδοκιμασία» και παρουσιάζεται «στην τάξη με ένα περίβλημα αυθεντίας σε παιδιά που δεν έχουν αποκτήσει ακόμη κριτική σκέψη».²¹⁵

Salih Mustafa, Hüseyin Seyit Ahmet, Mustafa Halil Çavuş, Hüseyin Hasan, Mustafa Emir Osman, Ahmet Sadık, Erol Ahmet, Rasih Mustafa, Salih Tahir, Hasan Mustafa Hacı Arif, Orhan Derviş, Roze Mehmet, Hasip Hüseyin, Zalihe Hasip Hüseyin, Orhan Hasan Salih, Akşit Mehmet Ali, Nihat Mehmet, Özkan Hüseyin, Lisani Ahmet, Abdullah Ali Riza, Şerifali Tahir, İbrahim İbrahim, Mehmet Ali Hasan, Ali Hasan, Mustafa Necib, Halil Mustafa, Hüseyin Ali Bektaş, Şadan Kara Ahmet, Saffet Hasan, Mustafa Ali Bektaş Gön, Emir Ali Osman, Emine Emir Ali Osman, Osman Ali Kasnak, Arif Hasan, Tahir Cafer, Mehmet Zihni, Kemal Musa, Hasan Süleyman.

²¹¹Ο. π., σελ. 246.

²¹²Σωφρόνης Χατζησαββίδης, *Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος* ..., ό. π., σελ. 35.

²¹³Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη*..., ό. π., σελ. 5.

²¹⁴Κυρ. Μπονίδης & Ε. Χοντολίδου, «Ερευνα σχολικών εγχειριδίων : Από την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου σε ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης - Το παράδειγμα της Ελλάδας», Μιχάλης Ι. Βαμβούκας - Αντώνης Γ. Χουρδάκης (επιμ.), *Παιδαγωγική επιστήμη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη: τάσεις και προοπτικές: Πρακτικά Ζ' διεθνούς συνεδρίου Ρέθυμνο 3-5 Νοεμβρίου 1995*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1997, σελ. 188.

²¹⁵Ευαγγελία Κανταρτζή, «Τα στερεότυπα για το ρόλο των δύο φύλων μέσα από τις εικόνες των αναγνωστικών», *Σύγχρονη εκπαίδευση*, τ. 62, Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1992, σελ. 59.

6. Η μεθοδολογία της ερευνητικής διαδικασίας -Μεθοδολογικά εργαλεία

Από την εισαγωγή έχει επισημανθεί ότι η παρούσα διατριβή μελετά πώς ο έντυπος λόγος της εποχής, όπως αποτυπώνεται μέσα από την εγχώρια λογοτεχνία, τον Ημερήσιο Τύπο, τα περιοδικά, τα έντυπα ποικίλης ύλης, τα πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων και τα σχολικά εγχειρίδια, συγκροτεί την εικόνα του Άλλου, «του εθνικού εταίρου» και τις σφαίρες συμπερίληψης και αποκλεισμού της Πολιτότητας.

Η παρούσα εργασία στο πρώτο της μέρος επιχειρεί μια σύντομη ιστορική αναδρομή μέχρι την εισβολή της Τουρκίας στο νησί το 1974, με ιδιαίτερη έμφαση στην τριετία 1960-1963. Το δεύτερο της μέρος (κεφ. 3-4) έχει ως αντικείμενο την παρουσίαση των εσωτερικών δυναμικών συντελεστών (Ελληνική Κοινότητα & Τουρκική Κοινότητα) και του ιστορικού πλαισίου, με αναφορές στο πολιτικό, στο οικονομικό και στο εκπαιδευτικό-πολιτιστικό συγκείμενο. Το τρίτο της μέρος (κεφ. 5-8) έχει ως αντικείμενο την παρουσίαση των συνθηκών διαμόρφωσης και των τυπικών χαρακτηριστικών του ερευνώμενου υλικού (σχολικά εγχειρίδια, λογοτεχνία-βιβλία ποικίλης ύλης, Ημερήσιος Τύπος-Περιοδικός Τύπος, πρακτικά κοινοβουλευτικών συνεδριάσεων). Το τέταρτο της μέρος (κεφ. 9-10) έχει ως αντικείμενο την παρουσίαση των τροπισμών συγκρότησης της Ετερότητας και τις σφαίρες συμπερίληψης και αποκλεισμού της Πολιτότητας στο κυπριακό συγκείμενο. Τέλος το πέμπτο της μέρος (κεφ. 11) έχει ως αντικείμενο την παρουσίαση των συμπερασμάτων.

Για την εξέταση των πρακτικών των κοινοβουλευτικών συνεδριάσεων αξιοποιήθηκαν από το αρχείο της Βιβλιοθήκης της Βουλής των Αντιπροσώπων οι τόμοι *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων (16 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960)*, *(16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960)*, *(Α' Βουλευτική περίοδος-Σύνοδος Α' 1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961)*, *(Α' Βουλευτική περίοδος-Σύνοδος Β' 16 Αυγούστου 1961- 31 Δεκεμβρίου 1961)*, *(Α' Βουλευτική περίοδος-Σύνοδος Β' 1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962)*, *(Α' Βουλευτική περίοδος-Σύνοδος Γ' 16 Αυγούστου 1962 -31 Δεκεμβρίου 1962)*, *(Α' Βουλευτική περίοδος-Σύνοδος Γ' 1 Ιανουαρίου 1963- 15 Αυγούστου 1963)* και *(Α' Βουλευτική περίοδος-Σύνοδος Δ' 16 Αυγούστου 1963-31 Δεκεμβρίου 1963)*, που εκδόθηκαν από το τυπογραφείο της Κυπριακής Δημοκρατίας την περίοδο 1963-1992. Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης μελετήθηκαν τεύχη κυπριακών περιοδικών, τα οποία φυλάσσονται κυρίως στη Βιβλιοθήκη Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', όπως *Απόστολος Βαρνάβας* Ιανουάριος 1960-Αύγουστος 1963, *Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου* 1960-1962, *Καιροί της Κύπρου*, *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, *Κυπριακά Χρονικά*

Νοέμβριος 1960-Οκτώβριος 1963, Κυπριακαί Σπουδαί 1960-1963, Μαθητική Εστία 1960-1963, Μαθητικοί Αντίπαλοι Οκτώβριος 1962-Φεβρουάριος 1964, Μόρφωσις 1960-1963, Νέα Αγροτική Επιθεώρησις Ιανουάριος 1960 - Απρίλιος 1963, Νέα Εποχή, Δελτία Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών 1962-1963, Παιδική Χαρά Μάρτιος 1962-Απρίλιος 1963, Πνευματική Κύπρος 1960-1963 και Φιλολογική Κύπρος 1960-1963. Παράλληλα αποδελτιώθηκαν οι καθημερινές εφημερίδες *Ελευθερία* και *Halkın Sesi* (15 Αυγούστου 1960- 20 Δεκεμβρίου 1963), που αρχειοθετούνται στο Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών.

Η αξιοποίηση του αρχείου της Σεβέρειου Βιβλιοθήκης, της Βιβλιοθήκης Φανερωμένης, της βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Κύπρου και της Εθνικής Βιβλιοθήκης *Πολιτιστικό Κέντρο Atatürk Milli Kütüphanesi-Atatürk Kültür Merkezi*, αλλά και η ανασκόπηση των Δελτίων της Βιβλιογραφικής Εταιρείας Κύπρου των ετών 1960-1963 συνέβαλαν στον εντοπισμό λογοτεχνικών βιβλίων - βιβλίων ποικίλης ύλης που εκδόθηκαν την εν λόγω περίοδο.

Τέλος, σε σχέση με τα σχολικά εγχειρίδια αξιοποιήθηκε το αρχείο που διατηρεί η Σεβέρειος Βιβλιοθήκη και η *Milli Kütüphanesi-Atatürk Kültür Merkezi*. Σποραδικά εγχειρίδια εντοπίζονται στη Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου, στην Κυπριακή Βιβλιοθήκη και στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Λάρνακας.

Η συστηματοποίηση εννοιολογικών κατηγοριών βοήθησε στην αποδελτίωση του υλικού. Η διάκριση σε κατηγορίες αποτελεί την πεμπτουσία της Ανάλυσης Περιεχομένου, καθώς το σύστημα των κατηγοριών χρησιμεύει ως πλαίσιο για τη διαλογή του αναλυτέου υλικού. Η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων μέσω της τυπολογικής ανάλυσης *typology* συνέβαλε στη δόμηση του υλικού σε κατηγορίες ή θεματικά πεδία.²¹⁶ Η κωδικοποίηση του ποιοτικού υλικού με τη θεωρητική-ερμηνευτική κωδικοποίηση *theoretical hermeneutical coding* απέδωσε νόημα στα ποιοτικά δεδομένα, και κωδικοποίησε ερμηνείες, ιδέες, αντιλήψεις και αναπαραστάσεις.²¹⁷ Οι κατηγορίες που δημιουργήθηκαν με βάση τα ερευνητικά ζητούμενα είναι οι ακόλουθες : «*Ταυτοτική συγκρότηση Εαυτού*», «*Ταυτοτική συγκρότηση Άλλου*», «*Πολιτικό συγκείμενο*», «*Οικονομικό συγκείμενο*», «*εκπαιδευτικό-πολιτιστικό συγκείμενο*», «*εθνική Ετερότητα*», «*θρησκευτική Ετερότητα*», «*γλωσσική Ετερότητα*», «*κοινωνικοταξική διαρθρωτική Ετερότητα*», «*Πράξεις εκφώνησης της Ετερότητας*», «*Σφαίρες συμπερίληψης (inclusion) της Πολιτότητας (citizenship)*», «*Σφαίρες αποκλεισμού (exclusion) της Πολιτότητας (citizenship)*».

²¹⁶Θεόδωρος Ιωσηφίδης, ό. π., σελ. 176.

²¹⁷Θεόδωρος Ιωσηφίδης, ό. π., σελ. 183.

Κάτωθι παρουσιάζονται τα βασικά θεωρητικά εργαλεία που καθοδηγούν και βάσει των οποίων αναλύονται τα αποτελέσματα της έρευνας. Σε σχέση με το θεωρητικό υπόβαθρο αξιοποιούνται φιλοσοφικές παραδοχές για τον ρόλο της γλώσσας στην κοινωνική κατασκευή του κόσμου χωρίς όμως να ακολουθούνται πιστά μεθοδολογικές οδηγίες και ειδικές τεχνικές ανάλυσης. Το φιλοσοφικό οπλοστάσιο του Κοινωνικού Κονστρουξιονισμού θα αναδείξει νέες συνδηλώσεις που η μονόπλευρη περιγραφική-ιστορική ανάλυση θα αδυνατούσε να αναδείξει.²¹⁸ Παράλληλα, θα αξιοποιηθεί το θεωρητικό πλαίσιο που συνδέεται με τους όρους Ετερότητα «*Otherness*» και Οριενταλισμός «*Orientalism*».

Η ποιοτική ανάλυση επιμένει στο να υπολογισθεί το υπονοούμενο, το υποβόσκον, το υφέρπον περιχόμενο, το «μη-ειπωμένο» και τα συμφέροντα που εξυπηρετεί.²¹⁹ Το ενδιαφέρον στρέφεται περισσότερο στο καινούριο ανεξάρτητα από τη συχνότητα που απαντά.²²⁰ Πέρα από την περιγραφική, ιστορική, ερμηνευτική μέθοδο γνωστή από την παράθεση ιστορικών πηγών σε ιστορικές μελέτες,²²¹ που αξιοποιείται στο πρώτο μέρος όπου επιχειρείται με βάσει το υπό εξέταση υλικό η ανασύνθεση του πολιτικού, οικονομικού και πολιτιστικού συγκείμενου και η σκιαγράφηση των δύο βασικών εσωτερικών δυναμικών συντελεστών, μέσα από μια πολυμεθοδολογική ερευνητική στρατηγική *mixed method research*,²²² μέσα από την επιστράτευση ποικίλων ερευνητικών εργαλείων, όπως της Ανάλυσης Λόγου, της Ανάλυσης Περιεχομένου και της Πολιτισμικής Εικονολογίας, η παρούσα διατριβή στοχεύει να παρουσιάσει πώς λειτουργούν συνδυαστικά η Ποιοτική Ανάλυση Περιεχομένου, η Ανάλυση Λόγου αλλά και η εικονολογική έρευνα, και πώς μπορεί αυτός ο συνδυασμός να συμβάλει στην ανίχνευση της ιδεολογίας των κειμενικών ειδών, και να καταδείξει τους τροπισμούς με τους οποίους ο Άλλος εκπίπτει της Πολιτότητας.

Στο πλαίσιο ανάλυσης της λογοτεχνικής παραγωγής του 1960-1963 θα αξιοποιηθεί η εικονολογική έρευνα. Η εικονολογική έρευνα μπορεί να καταδείξει ιδέες και νοοτροπίες που κυριαρχούν σε μια δεδομένη ιστορική στιγμή και οι οποίες παράγουν και νομιμοποιούν τις εικόνες που περνούν στη λογοτεχνική παραγωγή. Αποτελεί εργαλείο για τη λογοτεχνική εικόνα του Άλλου, εργαλείο για τη μελέτη των εικόνων ως κατασκευών.²²³ Η εικονολογική

²¹⁸Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ό. π.*, σελ. 4.

²¹⁹Michel Foucault, *Η αρχαιολογία της γνώσης*, *ό. π.*, σελ. 41.

²²⁰Κυρ. Μπονίδης & Ε. Χοντολίδου, *ό. π.*, σελ. 198.

²²¹Κυρ. Μπονίδης & Ε. Χοντολίδου, *ό. π.*, σελ. 197.

²²²Θεόδωρος Ιωσηφίδης, *ό. π.*, σελ. 274.

διεπιστημονικότητα Βλ. Βαγγέλης Καλότυχος, «Η Κύπρος και ο Λαός της: Έθνος, Ταυτότητα και Εμπειρία σε μια Μη-Φαντασιακή Κοινότητα (1955-1997)», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 45.

²²³Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 241.

ανάλυση, που αποτελεί μια γλωσσική εξήγηση της πραγματικότητας της συλλογικής αντίληψης του Άλλου, εξετάζει την οργάνωση του κειμένου σε διάφορα επίπεδα : στο σημείο των λέξεων (χρήση βασικού λεξιλογίου), των ιεραρχήσεων και τέλος του σεναρίου. Βασικό ζητούμενο εξέτασης στην παρούσα μελέτη είναι οι πράξεις εκφώνησης της Ετερότητας.

Το θεωρητικό οπλοστάσιο της Ανάλυσης λόγου επικουρικά, ως μια δεύτερη ανάγνωση, θα καταδεικνύει σε επιλεγμένα αποσπάσματα τους τροπισμούς κατασκευής των εννοιολογικών κατηγοριών «Άλλος» και «Πολιτότητα». Θα προσφέρει τη δυνατότητα εστίασης και ανάδειξης των συνδηλώσεων, των αποσιωπημένων λόγων, τη δυνατότητα καταγραφής και ερμηνείας των ευκρινών και λανθανόντων νοημάτων, λαμβανομένου υπ' όψιν του συγκεκριμένου κοινωνικού και πολιτικού πλαισίου. Βασικά ζητούμενα είναι οι τρόποι εκφοράς του λόγου (πώς χρησιμοποιείται η γλώσσα, από ποιους, για ποιους λόγους, πότε),²²⁴ η μελέτη λέξεων επιβαρυνμένων με συγκεκριμένα νοηματικά πλέγματα που επιδέχονται κυρίαρχες ερμηνείες, όπως «μειονότητα», «σύννοικοι», «τρομοκράτες»,²²⁵ και πώς διαμορφώνονται συγκεκριμένες αντιλήψεις και ιδέες.²²⁶ Με την αποφυσικοποίηση της ιδεολογίας, δεδομένου ότι η μελέτη επικεντρώνεται στην ιδεολογική λειτουργία του λόγου, της εικόνας, των λεκτικών σχηματισμών, και με την ερμηνεία των νοημάτων που αποτυπώνουν με λανθάνοντα ή ρητό τρόπο στις αντιλήψεις θα αναδειχθούν οι συνδηλώσεις και θα αποδομηθούν πτυχές της πολιτικής κουλτούρας των δύο κοινοτήτων και του Κυπριακού Προβλήματος.

Έχει επισημανθεί ότι οι ερευνητές-αναλυτές, όταν ανήκουν συχνά και οι ίδιοι στο πολιτισμικό συγκείμενο που ερευνούν, δυσκολεύονται να εξετάσουν πώς και γιατί ορισμένες προτάσεις και όχι άλλες γίνονται αποδεκτές ως αληθείς ή φυσικοποιούνται. Δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί ούτε το ιδεολογικό υπόβαθρο του ίδιου του ερευνητή, ούτε η αρχική επισήμανση στο τρίπτυχο εξουσία-γνώση-λόγος, και κατ' επέκταση το ενδεχόμενο να παραχθεί ένας ιδεολογικός λόγος από τον ίδιο τον ερευνητή. Τοιουτοτρόπως και ο ίδιος ο ερευνητής καλείται να συνυπολογίσει τις συνέπειες της δικής του συμβολής.²²⁷

Πέρα από τις όποιες δυσκολίες στον εντοπισμό ενός αντιπροσωπευτικού τουρκόφωνου δείγματος, το μεγαλύτερο πρόβλημα στην υλοποίηση του στόχου της μελέτης έγκειται στο

[...]Οι εικόνες που μελετά η πολιτισμική εικονολογία μπορούν να είναι εξίσου το έργο ενός συγγραφέα προσηλωμένου στα πολιτισμικά στερεότυπα όσο και ενός συγγραφέα που κρατά μια κριτική στάση απέναντι στις συλλογικές παραστάσεις. (σελ. 242.)

²²⁴Θεόδωρος Ιωσηφίδης, ό. π., σελ. 151.

²²⁵Θεόδωρος Ιωσηφίδης, ό. π., σελ. 152.

²²⁶Θεόδωρος Ιωσηφίδης, ό. π., σελ. 45.

²²⁷Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, ό. π., σσ. 21-22.

γεγονός ότι ο ερευνητής, που ανήκει στην άλλη κοινότητα, καλείται να μεταφέρει το ακριβές περιεχόμενο και τις συνδηλώσεις του εκάστοτε λόγου, εγχείρημα που ενέχει δυσκολίες. Τέλος, η μελέτη χρησιμοποιεί τους όρους "Έλληνες" και "Τούρκοι" για να περιγράψει τις δύο πληθυσμιακές ομάδες της Κύπρου. Η παράθεση αποσπασμάτων από πρωτογενείς ή δευτερογενείς πηγές ακολουθεί πιστά τα κείμενα, χωρίς παρέμβαση στη σύνταξη ή την ορθογραφία. Η μόνη διαφορά είναι ότι χρησιμοποιείται το μονοτονικό σύστημα.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

Κεφάλαιο 2 :

Το Κυπριακό Πρόβλημα - Η περίοδος 1960-1963

1. Το Κυπριακό Πρόβλημα - Kıbrıs Sorunu

Το Κυπριακό Ζήτημα έχει χαρακτηριστεί ως «ένα από τα πιο μακρόχρονα προβλήματα» του 20^{ου} και πλέον του 21^{ου} αιώνα,¹ ως «κλασικό παράδειγμα αλληλεπίδρασης των εθνικών και διεθνών διαφορών και της δυσκολίας οριοθέτησης μεταξύ τους»,² ως φάση του Ανατολικού Ζητήματος,³ ως μια σύγκρουση για την εθνική αυτοδιάθεση «ulusal bir kendi kaderini tayin çatışması olmasıdır»,⁴ ως «πρόβλημα εθνικής επιβιώσεως»,⁵ που λαμβάνει χώρα σε

¹Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, Μαύρη Λίστα, Αθήνα, 1999, σελ.13.

²[...] Thus the Cyprus question remains a classic example of the interplay of national and international disputes and of the difficulty of delineating between them. Βλ. Βαγγέλης Κουφουδάκης, «United Nations Peacekeeping and Peacemaking and the Cyprus Question», *The Western Political Quarterly*, Volume 29, No. 3 (September 1976), σελ. 457.

³Θεόδωρος Παπαδόπουλλος, *Το εθνολογικόν πρόβλημα του Ελληνισμού εις την κυπριακήν αυτού φάσιν*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1964, σελ. 4.

Το Ανατολικό Ζήτημα συνδέεται με την «αναζήτηση τρόπου επίλυσης των προβλημάτων που προέκυπταν από τη συνεχιζόμενη εδαφική διάβρωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας». Συνδέεται με τη στρατιωτική καταστροφή του 1683 και τη μείωση της ικανότητας των Οθωμανών να υπερασπίζονται την εδαφική τους ακεραιότητα. Αποτελεί «ένα από τα πρωτεύοντα προβλήματα της διεθνούς διπλωματίας κατά τον 19ο αιώνα». Η ευρωπαϊκή συναίνεση όσον αφορά την ανάγκη διασφάλισης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας συντέλεσε στη διατήρηση του οθωμανικού κράτους. Βλ. Donald Quataert, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία: Οι τελευταίοι αιώνες, 1700-1922*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006, σσ. 9-10, 100.

[...]Η Οθωμανική Αυτοκρατορία υπήρξε μια από τις μεγαλύτερες, πιο εκτεταμένες και μακροβιότερες αυτοκρατορίες στην ιστορία. Περιλάμβανε τα περισσότερα από τα εδάφη της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και κατείχε τμήματα της βόρειας Βαλκανικής και της βόρειας ακτής της Μαύρης Θάλασσας, περιοχές τις οποίες το Βυζάντιο ποτέ δεν είχε εξουσιάσει. Οι κτήσεις αυτές δεν ήταν εφήμερες - η Οθωμανική Αυτοκρατορία γεννήθηκε πριν από το 1300 και κράτησε μέχρι και μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. Βλ. Donald Quataert, *ό. π.*, σσ. 4-5.

Suraiya Faroqhi, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία και ο κόσμος γύρω της*, Εικοστός Πρώτος, 2009, Αθήνα, σσ. 19-20.

[...]Η Οθωμανική Αυτοκρατορία της κλασικής περιόδου η οποία έχει οριστεί ότι καλύπτει το διάστημα από τις αρχές του 14^{ου} μέχρι τα τέλη του 16^{ου} αιώνα, στήριζε τη συνοχή και εσωτερική της λειτουργία σε θεσμούς οι οποίοι τροφοδοτούσαν το δημόσιο ταμείο και τον στρατό της, ενίσχυαν το αίσθημα της κρατικής ευθύνης έναντι των υπηκόων της αυτοκρατορίας και κυρίως, απέκλειαν κάθε δυνατότητα για αυτόνομη λειτουργία αξιωματούχων ή συλλογικών ομάδων που βρίσκονταν στον δικό της χώρο.[...] Ο κύριος στυλοβάτης του συστήματος αυτού ήταν το τιμαριωτικό σύστημα, η εφαρμογή του οποίου επέτρεπε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία να επεκταθεί, αλλά και να διατηρήσει τις κατακτήσεις της για μεγάλο χρονικό διάστημα, χάρη στην ικανότητα της να διατηρεί ένα αξιόμαχο και πολυπληθές στράτευμα πεζικού, την ίδια ώρα που το σώμα αυτό λειτουργούσε και ως μέρος της επαρχιακής διοίκησης.

[...] Ωστόσο, από τα τέλη του 16^{ου} αιώνα ήδη - περίοδος κατά την οποία η Κύπρος εντάσσεται στην Οθωμανική Αυτοκρατορία-αρχίζουν να γίνονται διακριτά τα σημάδια παρακμής του τιμαριωτικού συστήματος, μια αλλαγή και παρακμή στις δομές της αυτοκρατορίας που υπονόμει τους κοινωνικούς και οικονομικούς της θεσμούς...

Βλ. Μιχάλης Ν. Μιχαήλ, *Η εκκλησία της Κύπρου κατά την οθωμανική περίοδο : 1571-1878 : Η σταδιακή συγκρότηση της σε θεσμό πολιτικής εξουσίας*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία, 2005, σσ. 49, 51.

⁴Pınar Erkem Gülboy, *Sömürgeci ulus devleti (Από την αποικία στο έθνος-κράτος)*, Khorā, Lefkoşa, 2015, σελ. 415.

⁵Θεόδωρος Παπαδόπουλλος, *ό. π.*, σελ. 11.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

ευπαθέστατο γεωγραφικό χώρο, στο ανά τους αιώνες κατακτημένο νησί της Μεσογείου «*Η Κύπρος μας που στέναζε τόσους αιώνες σκλάβοι*», την Κύπρο,⁶ με βασικούς πρωταγωνιστές δύο κοινότητες, την Ελληνική και την Τουρκική. Η πρώτη αντλώντας τη δύναμη της από το εσωτερικό προτάσσει την πληθυσμιακή της υπεροχή, καθότι εκπροσωπεί τη συντριπτική πλειοψηφία του γηγενούς πληθυσμού, ενώ η δεύτερη αντλώντας τη δύναμη της από την ευρύτερη περιοχή προτάσσει τη γεωγραφική εγγύτητα με την Τουρκία,⁷ αλλά και τα κυριαρχικά δικαιώματα της Τουρκίας ως διαδόχου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η Κύπρος αποτέλεσε κτήση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από το 16^ο αιώνα μέχρι και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα όπου ανακηρύσσεται βρετανική αποικία.

Βασική συνιστώσα του Κυπριακού Ζητήματος αποτελεί μια διακριτή μορφή του Εθνικισμού, ο Εθνοτικός Εθνικισμός, αλλά και ο αντίκτυπος του πολιτικού συστήματος διακυβέρνησης της Βρετανικής Αποικιοκρατίας, και των πολιτικών διεργασιών, επιδιώξεων και αναγκαιοτήτων της διεθνούς διπλωματίας του Ψυχρού Πολέμου.⁸ Αναλυτικότερα θεμελιώδης ψηφίδα στην κατανόηση του Κυπριακού Ζητήματος αποτελεί η ταύτιση της Ελληνικής Κοινότητας με την Ελλάδα και της Τουρκικής Κοινότητας με την Τουρκία, η οποία στηρίχθηκε σε «*μια βαλκανική αντίληψη του εθνοτικού εθνικισμού*».⁹ Με τη βρετανική εμπλοκή, ιδιαίτερα μετά το 1925 όπου η Κύπρος ανακηρύχθηκε αποικία του αγγλικού στέμματος, η εξέλιξη του Κυπριακού Ζητήματος καθίσταται εξαιρετικά δυσχερής. Οι Βρετανοί αποικιοκράτες προσεγγίζουν το Κυπριακό Ζήτημα με βασική επιδίωξη τη «*διαιώνιση της κυριαρχίας τους στην Κύπρο*», τη διασφάλιση των δικών τους γεωστρατηγικών

⁶Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Κύπρος :Αναγκαίο σημείωμα*, Αλεξάνδρεια, 1962, σελ. 3.

«*χώμα βασανισμένο της γης μου*», «*πολυβασανισμένα χώματα*» Βλ. Ξάνθος Λυσιώτης, *Θρόμβοι και σταλαχτίτες (1955-1958)*, Λευκωσία, 1960, σσ. 15, 28.

«*γη πυρπωλημένη από τα άρματα των ηνιόχων*» Βλ. Ξάνθος Λυσιώτης, *Αποδημία*, Λευκωσία, 1961, σελ. 44.

«*Η διαδοχή των κατακτητών χρόνια τώρα κατατρώνει σαν ένα καρκίνωμα τον λαό και τη Γη μας.*» Βλ. Κώστας Κλεάνθους, *Προσφορά*, Λευκωσία, 1962, σελ. 7.

«*Ποιός Άδης σας εξέρασεν παιδικιά των αρκαδρώπων τζι'εκάμετε πκιόν κόλασιν της Τζιύπρου μας τον τόπον;*» Βλ. Παύλος Λιασιδής, *Δώδεκα παρά δέκα*, Αυγή, Κύπρος, 1960, σελ. 33.

⁷Diana Markides-Weston, *Κύπρος 1957-1963*, Μεσόγειος, Αθήνα, 2009, σελ. 39.

Και οι δύο κοινότητες συμπεριφέρονται ως μειονότητες ανασφαλείς για το status τους «Both Cypriot communities acted like minorities unsure of their status» Βλ. Nadav Morag, *ό. π.*, σελ. 619.

⁸Ο όρος παραπέμπει στο μεταπολεμικό διεθνές σύστημα που καθοριζόταν από το δίπολο ΗΠΑ – ΕΣΣΔ, την ιδεολογική αντιπαράθεση Ανατολής –Δύσης. Το 1989 και ιδιαίτερα το 1991 αποτελεί ιστορική τομή, καθότι με την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης ανατρέπεται ο κόσμος της διπολικής «*ισόρροπης αντιπαράθεσης*».

Βλ. Χριστόδουλος Κ. Γιαλλουρίδης, «Εισαγωγικές παρατηρήσεις σ' ένα μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα», Χριστόδουλος Κ. Γιαλλουρίδης & Παναγιώτης Ι. Τσάκωνας (επιμ.), *Η νέα διεθνής τάξη, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1993, σσ. 27-31.

Στα τέλη του 1949 η Ευρώπη είχε χωριστεί σε δύο οικονομικά, ιδεολογικά, πολιτικά και στρατιωτικά μπλοκ. Βλ. Serge Bernstein & Pierre Milza, *Ιστορία της Ευρώπης*, τ. 3, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1997, σελ. 185.

⁹Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, *ό. π.*, σελ. 14.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

συμφερόντων στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Η Βρετανία δρα μεριμνώντας όχι μόνο για τη «διασφάλιση των στρατηγικών της επιδιώξεων», αλλά και έχοντας υπ' όψιν «την ευρύτερη συνοχή της Δυτικής Συμμαχίας» όπου συνυπάρχουν τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία.¹⁰ Τέλος η νεοσύστατη Κυπριακή Δημοκρατία, που ιδρύθηκε τη δεκαετία του 1960, ανδρώνεται στα ψυχροπολεμικά χρόνια, τα οποία φέρουν τη δική τους σφραγίδα στην εξέλιξη του Κυπριακού Ζητήματος. Βιβλιογραφικά η αμερικανική πολιτική στο Κυπριακό Ζήτημα αποτελεί κλασικό παράδειγμα ψυχροπολεμικής διπλωματίας,¹¹ ενώ η πολιτική της Μόσχας διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο στην υπεράσπιση της ανεξαρτησίας της Κυπριακής Δημοκρατίας την περίοδο 1960-1964 και αποτρέπει την επίλυση του Κυπριακού Ζητήματος στα στενά όρια της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (NATO).¹²

Κατά την περίοδο της οθωμανικής (1571-1878) και βρετανικής κυριαρχίας (1878-1960), το Κυπριακό Ζήτημα ορίζεται στην ελληνική ιστοριογραφία ως μια έκφανση του προβλήματος του αλυτρωτισμού «irredentism»,¹³ της «Μεγάλης Ιδέας».¹⁴ Παρά την ανάληψη της διοίκησης

¹⁰Σώτος Κτωρής, *Τουρκοκύπριοι: Από το Περιθώριο στο Συνεταιρισμό (1923-1960)*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2013, σσ. 511, 551.

Robert Holland, *Britain and the Revolt in Cyprus 1954-1959*, Clarendon Press, Oxford, 1998, σελ. 21.

¹¹«Thus, American policy in the Cyprus Question has been and remains a classic example of Cold War diplomacy». Βλ. Βαγγέλης Κουφουδάκης, «United States foreign policy and the Cyprus question : A case study in Cold War diplomacy», στο Μιχάλης Ατταλίδης (επίμ.), *Cyprus reviewed: The result of a seminar on the Cyprus problem held in June 3-6 1976 by the Jus Cypri Association and the Coordinating Committee of Scientific and Cultural Organizations*, Jus Cypri Association, Nicosia, 1977, σελ. 101.

Η Diana Markides αναφέρει ότι δεν υπήρξε επαρκής ανάμειξη των Ηνωμένων Πολιτειών, ώστε να επιβάλουν μια συμφωνία στα κύρια συνταγματικά θέματα και πως η πιο πάνω στάση προκύπτει από την αμερικανική αντίληψη ότι η Κύπρος μέχρι το 1964 αποτελεί βρετανική ευθύνη. Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 34.

¹²Χαράλαμπος Τσαρδανίδης, «Η Σοβιετική Ένωση και το Κυπριακό», Χριστόδουλος Κ. Γιαλλουρίδης & Παναγιώτης Ι. Τσάκωνας (επιμ.), *Η νέα διεθνής τάξη, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό*, *ό. π.*, σελ. 265.

Το NATO αποτελεί συμμαχία των ΗΠΑ και των κρατών της Δυτικής Ευρώπης. Βλ. Παναγιώτης Τσάκωνας, «Το Διεθνές Σύστημα σε Μετάβαση και η «Νέα Διεθνής Τάξη». Πολιτικές και Στρατηγικές Παράμετροι», Χριστόδουλος Κ. Γιαλλουρίδης & Παναγιώτης Ι. Τσάκωνας (επιμ.), *Η νέα διεθνής τάξη, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό*, *ό. π.*, σελ. 65.

Στις 4 Απριλίου 1949 υπογράφηκε το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο από δύο βορειοαμερικανικά κράτη και δέκα ευρωπαϊκές χώρες. Στα επόμενα χρόνια διαμορφώθηκε ο Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO).

Βλ. Serge Bernstein & Pierre Milza, *ό. π.*, σσ. 184-185.

¹³Αλέξανδρος Ξύδης, «Cyprus :What kind of problem?», στο Μιχάλης Ατταλίδης (επίμ.), *Cyprus reviewed: The result of a seminar on the Cyprus problem held in June 3-6 1976 by the Jus Cypri Association and the Coordinating Committee of Scientific and Cultural Organizations*, *ό. π.*, σελ. 21.

Η Μεγάλη Ιδέα συνδέεται με την αγόρευση του Ιωάννη Κωλέττη στις 14 Ιανουαρίου 1844 κατά την Εθνοσυνέλευση για το ζήτημα των ετεροχθόνων, δηλαδή των αλύτρωτων υπόδουλων Ελλήνων που δεν ενσωματώθηκαν στο νεοσύστατο Ελληνικό κράτος το 1830 μετά την ένοπλη εξέγερση του 1821, που είχε ως στόχο την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού (1453-1830). Βλ. Έλλη Σκοπετέα, *Το "Πρότυπο Βασίλειο" και η Μεγάλη Ιδέα : Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα, 1830-1880*, Εκδόσεις Πολύτυπο, Αθήνα, 1988, σελ. 257.

Αν και η Μεγάλη Ιδέα του Κωλέττη αναφέρεται «στο ιδεώδες της μεγάλης πατρίδας και της ενότητας όλων των Ελλήνων μέσα και έξω από το κράτος», ο Βασίλης Κρεμμυδάς υποστηρίζει ότι αυτός ο όρος χρησιμοποιήθηκε για πολιτισμικούς λόγους και ότι η ιδέα αυτή δεν είχε αλυτρωτικό περιεχόμενο. Ενώ ο Βασίλης Κρεμμυδάς αμφισβητεί το αλυτρωτικό περιεχόμενο της Μεγάλης Ιδέας, παραδέχεται ότι τις επόμενες

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

της Κύπρου το 1878 από τους Βρετανούς, η μουσουλμανική μειονότητα τονίζει ότι το νησί παραμένει οθωμανικό έδαφος. Με το άρθρο 20 της Συνθήκης της Λωζάνης (1923) η Τουρκία αποποιείται κάθε δικαίωμα της επί της Κύπρου. Ενώ, από το 1925 η Ελληνική Κοινότητα εντείνει τις προσπάθειες της για Ένωση με την Ελλάδα,¹⁵ η μουσουλμανική μειονότητα ιδρύοντας την πρώτη πολιτική οργάνωση της, το *Ίδρυμα Τουρκικής Μειονότητας Κύπρου KATAK Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu* και υιοθετώντας τις κεμαλικές κοσμικές μεταρρυθμίσεις με την επικράτηση μιας εθνικιστικής νεωτεριστικής ελίτ, σταδιακά μεταμορφώνεται σε μια κοσμική κοινότητα.¹⁶ Με τη διεθνοποίηση «internationalization» του Κυπριακού Ζητήματος, με το Ψήφισμα 814 (ΙΧ) στις 17 Δεκεμβρίου 1954 στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών,¹⁷ ανακύπτουν νέες δράσεις. Η διεθνής εκστρατεία της ηγεσίας της Ελληνικής Κοινότητας θορυβεί την Τουρκική Κοινότητα, η οποία εντείνει τις προσπάθειες της για εμπλοκή της Τουρκίας στο Κυπριακό,¹⁸ και επιφέρει την απότομη

δεκαετίες έγινε η σημαία του ελληνικού αλυτρωτισμού. Βλ. Βασίλης Κρεμμυδάς, *Η μεγάλη ιδέα: Μεταμορφώσεις ενός εθνικού ιδεολογήματος*, Τυπωθήτω, Αθήνα, 2010, σσ. 20, 25, 27.

«το όραμα του Ρωμιού» Βλ. Βασίλης Μιχαηλίδης, *Ποιήματα*, Δημοτική Βιβλιοθήκη Λεμεσού, Λευκωσία, 1960, σελ. 49.

Douglas Dakin, *Ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία 1821-1833*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 1999, σελ. 391.

Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος, *Νέα ελληνική ιστορία : 1204-1985*, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1987, σσ. 180-181, 199.

Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της νεώτερης Ελλάδας : Από την επανάσταση του 1821 ως το κίνημα του Γουδί (1909)*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 1998, σελ. 9.

Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από το γένος στο έθνος: Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους, 1821-1862*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ. 79.

¹⁴Το Κυπριακό Ζήτημα αντιμετωπίζεται «ως εθνική υπόθεση του ελληνισμού». Βλ. Πολύβιος Πολυβίου, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2009, σελ. 93.

[...] *Tarihin Bir İronisi : Kıbrıs' ta Helen Milliyetçiliğinin Yükselişi, Yunanistan' da Megali İdea' nın Çöküşü*.

Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kışkırtıcılığı Kıbrıs (Η Κύπρος στη δαγκάνα του εθνικισμού)*, İletişim, İstanbul, 2002, σσ. 49, 82.

Ο Niyazi Kızılyürek επισημαίνει μια αντινομία, μια ειρωνεία της ιστορίας «*Tarihin Bir İronisi*». Ενώ η Μεγάλη Ιδέα /*Büyük Ülkü* στην Σμύρνη καταβαθρώνεται με τα γεγονότα του 1922 «*Yunanistan' da Megali İdea' nın Çöküşü*», στην Κύπρο γίνεται λάβαρο με πρωτοστάτη την Εκκλησία, και καταγράφεται αυτή η αντιθετική πορεία «*Kıbrıs' ta Helen Milliyetçiliğinin Yükselişi*».

¹⁵Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz idaresinde Kıbrıs (Η Κύπρος υπό αγγλική διοίκηση)*, Ekin Basımevi, İstanbul, 1960, σελ. 35.

¹⁶Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 189.

¹⁷Βαγγέλης Κουφουδάκης, «United Nations Peacekeeping and Peacemaking», *ό. π.*, σσ. 457- 473.

Ο εθνικός χαρακτήρας της προσφυγής στον ΟΗΕ & το Κυπριακό Ζήτημα ως αποικιακό πρόβλημα Βλ. Τάκης Χατζηδημητρίου, *Κύπρος 1955-1959 Το Τέλος του Αλυτρωτισμού : Πολιτική και ιδεολογική θεώρηση*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2018, σσ. 173, 188.

¹⁸Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 411.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

όξυνση της επίσημης τουρκικής πολιτικής.¹⁹ Παράλληλα καταγράφεται το αμερικανικό ενδιαφέρον με ποικίλους τρόπους.²⁰

Η ανάληψη δυναμικότερων πρωτοβουλιών εκ μέρους της πολιτικής ελίτ της Ελληνικής Κοινότητας, της εθναρχίας και της Δεξιάς, αποτελεί κομβικό σημείο στην πορεία του Κυπριακού Ζητήματος. Στο ηγεμονικό κλείσιμο της ελληνικής ιστοριογραφίας, ο ένοπλος ενωτικός αγώνας της Εθνικής Οργάνωσης Κυπρίων Αγωνιστών (ΕΟΚΑ) την περίοδο 1955-1959 συγκροτείται ως ο αγώνας του κυπριακού λαού.²¹ Αν και ο αγώνας της ΕΟΚΑ είχε ως βασική επιδίωξη την Ένωση με την Ελλάδα, την ενσωμάτωση στον ελληνικό εθνικό κορμό, οδηγεί σε όξυνση των σχέσεων των δύο κοινοτήτων και επισύρει την ανάδυση του τουρκικού αιτήματος της διχοτόμησης. Διαχρονικά η Τουρκική Κοινότητα αντιστρατεύεται την Ένωση και στην τουρκική συλλογική συνείδηση η οργάνωση της ΕΟΚΑ συγκροτείται ως μια τρομοκρατική οργάνωση «*Ama 1 Nisan 1955' de ortaya çıkan terör örgütü EOKA Kıbrıs halkının huzurunu kaçırdı*».²² Την ίδια περίοδο η μετεξέλιξη της τουρκικής μειονότητας σε Τουρκική Κοινότητα,²³ τα πολιτικά ερείσματα της, συγκυριακά ή μη, η αδυναμία σωστής αξιολόγησης αυτής της μετεξέλιξης από την Ελληνική Κοινότητα, η ανάδυση του νέου εθνικού στόχου της Τουρκικής Κοινότητας - από το «*επανάκτηση της Κύπρου στην Τουρκία*» στο αίτημα της διχοτόμησης «*Taksim sadecce Taksim*» ως μιας μορφής αυτοδιάθεσης,²⁴ η ίδρυση της TMT τον Νοέμβριο του 1957 και η διακίνηση οπλισμού,²⁵ η περαιτέρω

¹⁹Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 452.

²⁰Βαγγέλης Κουφουδάκης, «United States foreign policy and the Cyprus question : A case study in Cold War diplomacy», *ό. π.*, σελ. 102.

²¹«*Η εξέγερσις των Κυπρίων υπήρξεν καθολική...*». Βλ. Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Ε.Ο.Κ.Α. ΕΘΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΥΠΡΙΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ», τ. 3, Απρίλιος 1963, σελ. 105.

²²[...] *Αλλά η τρομοκρατική οργάνωση ΕΟΚΑ που εμφανίστηκε την 1^η Απριλίου 1955 συγκλόνησε τον λαό της Κύπρου*. Βλ. Kamil Tuncel, *Düşmana inat. Bir gün daha yazamak* (Πείσμα στο αντίθετο. Μια μέρα θα ζήσουμε ξανά), Mavi Basın -Yayın, Lefkoşa, 2005, σελ. 53.

²³Ενώ στις 18 Απριλίου 1943 ιδρύεται το *Τδρυμα Τουρκικής Μειονότητας Κύπρου Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu* (ΚΑΤΑΚ), στα μέσα της δεκαετίας του 50, στο πλαίσιο των παρασκηνιακών διαβουλεύσεων, το ζήτημα της πολιτικής ισοτιμίας της Τουρκικής Κοινότητας θα κυριαρχήσει στις τουρκικές προτάσεις. (Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 177,730)

²⁴Niyazi Kızılyürek, *Şiddet mevsiminin saklı tarihi*, Heterotopia Yayınları, Limasol, 2015, σελ. 15. [Η κρυφή ιστορία της βίαιης εποχής]

αυτοδιάθεση «*kendi kendine belirleme*» Βλ. Pınar Erkem Gülboy, *ό. π.*, σελ. 119.

²⁵Η Τουρκική Οργάνωση Αντίστασης (Türk Mukavemet Teşkilatı) ανέλαβε να διαμορφώσει μετά το 1958 τις γεωγραφικές προϋποθέσεις για την επιβολή της διχοτόμησης «*είτε Διχοτόμηση είτε Θάνατος*» «*ya Taksim ya Ölüm*». Προώθησε πολιτικές που επηρέασαν όλες ανεξαιρέτως τις εκφάνσεις της καθημερινότητας της Τουρκικής Κοινότητας «*Mıla Τουρκικά*» «*Türkçe konuş*», «*Από Τούρκο σε Τούρκο*» «*Türkten Türke*». Στην οργάνωση αυτή συμμετείχαν πολλές προσωπικότητες της Τουρκικής Κοινότητας, που αναδείχθηκαν κατά την περίοδο 1960-1963 σε διάφορα κοινοτικά ή κρατικά αξιώματα. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 563.

Νεοκλής Σαρρής, *Η άλλη πλευρά*, τ. Β', Βιβλίο Α' (1955-1963), Γραμμή, Αθήνα, 1983, σελ. 409.

Hikmet Afif Mapolar, *Kıbrıs güncesi 40 yılın anıları 2* (Κυπριακό ημερολόγιο Οι αναμνήσεις 40 χρόνων 2), Galeri Kültür Yayınları, 2002, σελ. 141.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

ριζοσπαστικοποίηση της Τουρκικής Κοινότητας με την εκλογή του Rauf Denktaş στην προεδρία της *Ομοσπονδίας Τουρκικών Οργανώσεων Κύπρου Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu*,²⁶ οι διακοινοτικές συγκρούσεις το καλοκαίρι του 1958,²⁷ η συγκρότηση συνθηκών επί του εδάφους οι οποίες συντείνουν στη διχοτομική διευθέτηση το πρώτο επτάμηνο του 1958,²⁸ ο διοικητικός διχοτομικός εφιάλτης του σχεδίου Macmillan το φθινόπωρο του 1958,²⁹ ο Μαύρος Οκτώβρης του 1958,³⁰ αλλά και η συζήτηση του Κυπριακού Ζητήματος στη σύνοδο του NATO στις 6 Οκτωβρίου 1958 δημιουργούν αλυσιδωτά μια τεταμένη κατάσταση την οποία καλούνται να εξομαλύνουν οι δύο μητέρες πατρίδες, η Ελλάδα και η Τουρκία.³¹

Με τις Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου (1959) ιδρύεται η Κυπριακή Δημοκρατία και οι δύο κοινότητες, η Ελληνική και η Τουρκική, καθίστανται συνιδρυτές εταίροι της Κυπριακής Δημοκρατίας.³² Ενώ τον Φεβρουάριο του 1959 οι πρωθυπουργοί Harold Macmillan, Adnan

²⁶Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 548, 551, 579, 583, 586, 589, 580, 587.

Σε δίκες των αγωνιστών της ΕΟΚΑ υπήρξε Δημόσιος Κατήγορος. Την περίοδο 1960-1963 υπήρξε ο Πρόεδρος της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης, και υπ' αριθμόν δύο ηγέτης της Τουρκικής Κοινότητας.

²⁷Μεταξύ άλλων η τουρκική θηριωδία στο Κιόνελλι, η ελληνική θηριωδία στο Σίντα αποτελούν παραδείγματα της κατάρρευσης των σχέσεων των δύο κοινοτήτων. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 640-645.

Αναφορά στα γεγονότα της Αφάνειας, της Βασιλείας. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Buna "tahrikçilik" derler», 5 Temmuz 1962. [Λένε αυτό "προκλητικότητα"]

Μετακινήσεις πληθυσμών. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 648.

Niyazi Kızılyürek, *ό. π.*, σσ. 10, 95-134.

«Οι Οκτώ εθνομάρτυρες» Βλ. Κωνσταντίνος Γιαγκουλλής (επιμ.), *Τα άπαντα του Μαρωνίτη ποιητή Ιωσήφ Α. Μιχαήλ*, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία, 2005, σσ. 121-133.

Ποίημα *ΔΕΙΛΙΝΟ ΤΟΥ 1958*[...] *ω γλυκειά μου Αμμόχωστος! σέρνεσαι ξανά στο δρόμο του μαρτυρίου*. Βλ. Ξάνθος Λυσιώτης, *Θρόμβοι και σταλαχτίτες (1955-1958)*, *ό. π.*, σελ. 36.

²⁸Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 659. «βίαιος πληθυσμιακός διαχωρισμός»

²⁹Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 36.

Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 668.

³⁰Τον Οκτώβριο του 1958 συνολικά 69 Βρετανοί έχασαν τη ζωή τους στην Κύπρο και 144 τραυματίστηκαν. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 664.

³¹Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 664, 665, 671, 673.

Διάλεξη του Σερ Χιου Φουτ, τελευταίου Βρετανού Κυβερνήτη της Κύπρου, στη Βασιλική Κοινοπολιτειακή Εταιρεία για τον διακανονισμό της Ζυρίχης. Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, 29 & 30 Δεκεμβρίου 1960.

³²Οι υπουργοί εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας, Ευάγγελος Αβέρωφ και Fatin Zorlu, στις 11 Φεβρουαρίου 1959 ανακοίνωσαν την ίδρυση ανεξάρτητου κράτους στην Κύπρο μετά τις διαβουλεύσεις και τις συζητήσεις στο ξενοδοχείο Dolder της Ζυρίχης. Η εν λόγω Συμφωνία είχε περιλάβει 4 έγγραφα, το «Gentlemen's Agreement», μια μυστική συμφωνία που προέβλεπε την ένταξη της Κύπρου στο NATO και την παρεμπόδιση ανάπτυξης κομμουνιστικών δραστηριοτήτων, το «Treaty of Alliance» που μεταξύ άλλων προέβλεπε στρατιωτική παρουσία στην Κύπρο, το «Treaty of Guarantee», ενώ το τέταρτο έγγραφο αφορούσε στην εγγύηση των Βασικών Άρθρων του Κυπριακού Συντάγματος από τις Βρετανία, Ελλάδα και Τουρκία. Βλ. Alan James, «The making of the Cyprus Settlement 1958-1960», *The Cyprus Review*, Volume 10, No. 2 (Fall 1998), σσ. 13-14.

Η λύση συμφωνήθηκε χωρίς κυπριακή εκπροσώπηση στη Ζυρίχη. Βλ. Thomas Ehrlich, *ό. π.*, σσ. 47-48.

Στο Λονδίνο, λίγες μέρες αργότερα, στην παρουσία της Βρετανίας, ολοκληρώθηκε η Συμφωνία, μετά την ικανοποίηση και των βρετανικών συμφερόντων. Στις 17 Φεβρουαρίου στο Λονδίνο άρχισε η τελική διάσκεψη με τη συμμετοχή και των δύο ηγετών των δύο κοινοτήτων της Κύπρου, του αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' και του Fazıl Küçük, που έληξε με την υπογραφή των Συμφωνιών στις 19 Φεβρουαρίου 1959. Βλ. Λεόντιος

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

Menderes και Κωνσταντίνος Καραμανλής της Αγγλίας, Τουρκίας και Ελλάδας αντίστοιχα «accept the documents annexed to this Memorandum as the agreed foundation for the final settlement of the problem of Cyprus»,³³ και λίγους μήνες μετά την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου η σειρά Πολιτική και Κοινωνική Βιβλιοθήκη σε μπροσούρα της ανέφερε ότι το «ζήτημα της Κύπρου ελύθη δια της δημιουργίας ανεξάρτητου κυπριακού κράτους»,³⁴ στα έντυπα της Ελληνικής Κοινότητας οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου αποτελούν μια διευθέτηση του Κυπριακού Ζητήματος,³⁵ μια πολιτική λύση του Κυπριακού Ζητήματος που δεν επιλύει «το εθνικό μας πρόβλημα».³⁶ Από την άλλη, τονίζεται ότι γεννήθηκε ένα μεγάλο πρόβλημα, το Τουρκικό Πρόβλημα.³⁷ Ο Τάκης Χατζηδημητρίου, μέλος της εκδοτικής ομάδας του περιοδικού *Κυπριακά Χρονικά*, τονίζοντας ότι η «αυτοδιάθεση της Κύπρου είναι συνυφασμένη με την ύπαρξη της» αναφέρει «Σήμερα μας εξαναγκάζουν να δεχτούμε κάτι που έγινε ερήμην μας, να πιστέψουμε σ' ένα καθεστώς που εφεύρε η δολοπλοκία του κόσμου της φθοράς για να μας ξανασφίξει στα πλοκάμια του».³⁸ Σύμφωνα με τον Κύπριο ακαδημαϊκό Niyazi Kızılyürek το Κυπριακό Πρόβλημα για την Ελληνική Κοινότητα ξεκινά από το 1960, εξαιτίας της «συνειδησιακής ταραχής» που βιώνει. Για την Ελληνική Κοινότητα οι Συμφωνίες συμβολίζουν την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας αλλά και τη γένεση του Κυπριακού Προβλήματος «*Kıbrıs sorunu*», αφού από το 1960 η Κύπρος από εθνική υπόθεση «*milli dava*» μετατρέπεται σε πρόβλημα.³⁹ Στον

Ιεροδιακόνου, «Το Κυπριακό από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ως την ανεξαρτησία», στο Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμ.), *Κύπρος : Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 2009, σσ. 188-189.

Rauf Denktaş, *The Cyprus triangle*, K. Rustem & Brother, London, 1988, σελ. 25.

³³ «αποδέχονται τα έγγραφα που επισυνάπτονται στο παρόν Μνημόνιο ως τη συμφωνημένη βάση για την τελική διευθέτηση του προβλήματος της Κύπρου» Βλ. Alan James, *ό. π.*, σελ. 4.

³⁴ *Ο κυπριακός αγών και οι κομμουνιστάι*, Πολιτική και Κοινωνική Βιβλιοθήκη 2, Δυτικός-Ανατολικός Κόσμος, Αθήνα, σελ. 3.

³⁵ Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Η Ελληνική Δύναμη Κύπρου και η συμβολή της στην ασφάλεια του νησιού», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 13.

Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Εδώ είναι τα πετρωμένα μας», τ.13, Ιανουάριος 1961, σελ. 7.

³⁶ Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Χαιρετισμός του κ. Προέδρου της Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως Δρος Κ. Σπυριδάκι», τ. 10, 1961, σελ. 216.

Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Από τη σκοπιά της Νέας Εποχής», τ.18, Ιούλιος 1960, σελ. 5.

³⁷ Σε άρθρο του Αλ. Κωνσταντινίδη [...] *Υπάρχει τώρα εδώ ένα μεγάλο πρόβλημα που ονομάζεται Τουρκικό πρόβλημα και που η Ζυρίχη έκανε καθημερινό μας βίωμα*. Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Φρίξου Βραχά «Οκτώ Ελληνικά Θέματα»», τ. 25, Νοέμβρης 1962, σελ. 38.

³⁸ [...] *Κανείς μας δεν πιστεύει σ' αυτή την πολιτεία, κι' όμως αποτελεί την πραγματικότητα της ζωής μας [...]* Με τις διεθνείς δεσμεύσεις που υποτάσσουν την Κύπρο νομιμοποιήθηκε ο αδιάστακτος αρρωστημένος Τουρκικός σωβινισμός. Στο φανατισμό τους πρέπει ν' αντιτάξουμε την αποφασιστικότητά μας μέχρι που να τον περιορίσουμε μέσα στα φυσιολογικά του πλαίσια, βασική προϋπόθεση ειρήνης και ελευθερίας για την Κύπρο.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Κυπριακό Πρόβλημα», τ. 9-10, Ιούλιος-Αύγουστος 1961, σσ. 385-386.

³⁹ Niyazi Kızılyürek, *Doğmamış bir devletin tarihi : Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti (Ηνωμένη Κυπριακή Δημοκρατία : Η ιστορία ενός αγέννητου κράτους)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, σσ. 104, 403.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

αντίποδα εξέχουσες προσωπικότητες της τουρκικής πολιτικής ελίτ της Κύπρου αμφισβητούν ευθύς εξαρχής τη βιωσιμότητα του κρατικού μορφώματος και αναμένουν μια μελλοντική αξιοποίηση πολιτικών συγκυριών για να υλοποιήσουν τη διχοτόμηση.⁴⁰

Την υπογραφή των Συμφωνιών ακολούθησε μια μεταβατική περίοδος,⁴¹ οι διαβουλεύσεις για τη Συμφωνία Εγκαθίδρυσης,⁴² η προετοιμασία του Συντάγματος και της νομοθεσίας μέσα από μια πενταμελή Συνταγματική Επιτροπή,⁴³ η σύσταση της Επιτροπής του Λονδίνου⁴⁴ και της Μεταβατικής Επιτροπής,⁴⁵ η μονογράφιση του προσχεδίου του Συντάγματος τον Απρίλιο του 1959 και η συμφωνία για το καθεστώς των δύο βρετανικών βάσεων κ.ά.⁴⁶ Κατά την περίοδο αυτή καταγράφεται η δημόσια διαφωνία του Γεώργιου Γρίβα για τις Συμφωνίες αλλά και η συνάντηση εξομάλυνσης Μακαρίου - Γρίβα τον Οκτώβριο του 1959,⁴⁷ η νομιμοποίηση του ΑΚΕΛ,⁴⁸ η άρνηση υπουργοποίησης του Rauf Denktaş,⁴⁹ το πραξικόπημα

[...] Αλλά τοιαύτη λύσις του Κυπριακού ζητήματος, επιδιωχθείσα δι' εγκληματικών και ανηθικών μέσων, διεθνώς απαράδεκτων, δεν είναι δυνατόν να θεωρηθή ποτέ ως μία λύσις, δεσμεύουσα τον Ελληνικόν Κυπριακόν λαόν.

Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 3 Νοεμβρίου 1960.

⁴⁰Νεοκλής Σαρρής, *ό. π.*, σελ. 548.

⁴¹Λόγω της αποτυχίας της Διάσκεψης του Λονδίνου τον Ιανουάριο του 1960, η μεταβατική περίοδος επεκτάθηκε για έξι μήνες. Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 141.

⁴²Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 136.

⁴³Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 687.

Pinar Erkem Gülboy, *ό. π.*, σελ. 242.

⁴⁴Ασχολείται κυρίως με τον καθορισμό των δικαιωμάτων και το status του βρετανικού στρατού.

⁴⁵Αποτελεί ένα υποτυπώδες υπουργικό συμβούλιο.

Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 141.

⁴⁶Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 712.

⁴⁷Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 173.

Ο Γεώργιος Γρίβας (Διγενής) υπήρξε ο στρατιωτικός αρχηγός της ΕΟΚΑ. Το 1959 αποχωρεί από την Κύπρο και την υπό εξέταση τριετία επιχειρεί να πολιτευτεί στην Ελλάδα. Από εκεί αντιπολιτεύεται τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ', τον πρώτο πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Βλ. Kyriacos C. Markides, *The rise and fall of the Cyprus Republic*, Yale University Press, New Haven and London, 1977, σελ. 90.

Pierre Oberling, *The road to Bellapais: The Turkish Cypriot exodus to Northern Cyprus*, Columbia University Press, New York, 1982, σσ. 40-41.

Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 698.

Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' υπήρξε τη δεκαετία του 1950 ο ηγέτης του αντιβρετανικού κινήματος στην Κύπρο για την ένωση με την Ελλάδα και ο πολιτικός αρχηγός της ΕΟΚΑ. Την κρίσιμη τριετία 1960-1963 υπήρξε ο θρησκευτικός και πολιτικός αρχηγός της Ελληνικής Κοινότητας, καθότι κατείχε ταυτόχρονα το αξίωμα του αρχιεπισκόπου Κύπρου και του προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας. Στον ελληνικό ιστοριογραφικό λόγο συγκροτείται ως «Εθνάρχης». Βλ. Kyriacos C. Markides, *ό. π.*, σσ. 35-75.

Η Pinar Erkem Gülboy αναφέρεται στην αντιπαλότητα του με τον Γρίβα σε σχέση με το ποιος είναι ο θεματοφύλακας του ενωτικού ιδεώδους. Ο Γρίβας συγκροτείται ως ο αντίπαλος του Μακαρίου. «*Makarios için bu rakip Grivas' dir*» Βλ. Pinar Erkem Gülboy, *ό. π.*, σελ. 335.

Charles Foley, *Legacy of strife : Cyprus from rebellion to civil war*, Penguin Books, Baltimore, 1964, σελ. 161.

⁴⁸Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού. Τέθηκε εκτός νόμου στις 14 Δεκεμβρίου 1955. Η απαγόρευση εξέπνεε στις 14 Δεκεμβρίου 1959.

Το αριστερό κόμμα της Ελληνικής Κοινότητας, παρά τις αгаστές σχέσεις που υπεραίρεται ότι διατηρεί με την Τουρκική Κοινότητα, δεν μπορεί να αντισταθεί στην ενωσιολογία. Βλ. Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Το ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου :κριτική θεώρηση», στο Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμ.), *Κύπρος : Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, *ό. π.*, σσ. 458-459.

Ανδρέας Φάντης, *Ο ενταφιασμός (ενός «γλυκύτατου» ονείρου) της Ένωσης*, Λευκωσία, 1995, σσ. 404, 406.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

στην Τουρκία και η επιβεβαίωση της νομιμοφροσύνης της Τουρκικής Κοινότητας στη νέα κυβέρνηση,⁵⁰ η ιδέα της άτυπης ομοσπονδιακής δομής,⁵¹ η σύσταση του ΕΔΜΑ και του Κυπριακού Ενωτικού Μετώπου στην Ελληνική Κοινότητα και του Milli Cephe στην Τουρκική Κοινότητα,⁵² αλλά και φήμες για συγκέντρωση οπλισμού για κάθε ενδεχόμενο.⁵³ Ως αποτέλεσμα των εσωτερικών και περιφερειακών πολιτικών εντάσεων, οι Συμφωνίες «κωδικοποίησαν το Κυπριακό Πρόβλημα», παρά να το λύσουν.⁵⁴ Αν και οι μονόπλευρες

Παύλος Δίγκλης, *Πικρές αλήθειες: Κυπριακό 1878-2004*, Λευκωσία, 2006, σσ. 116, 159, 229.

Ibrahim Aziz, *Ματιά στο παρασκήνιο Perde aralığindan*, Περί λύχνων αφάς, Λευκωσία, 2011, σελ. 30.

Λουκάς Κακουλλής, *Η αριστερά και οι Τουρκοκύπριοι: Το κυπριακό από μια άλλη σκοπιά*, Εκδόσεις Κασουλίδη, Λευκωσία, 1990, σσ. 31, 109.

[...] Παρατηρείται και μια τάση όλα τα προβλήματα που αντιμετώπιζε ο τόπος, όλα τα δυσάρεστα γεγονότα που σημειώθηκαν, ανεξάρτητα του αν σημειώθηκαν εξαιτίας δικών μας λαθών και δικής μας απερισκεψίας, να τα φορτώνουμε στον ιμπεριαλισμό. Βλ. Πανίκος Παιονίδης, *Ανδρέας Ζιαρτίδης : χωρίς φόβο και πάθος*, Λευκωσία, 1995, σελ. 227.

Εζεκίας Παπαϊωάννου, *Ενθυμήσεις από τη ζωή μου*, Πυρσός, Λευκωσία, 1988, σσ. 117, 124.

Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 703.

⁴⁹ Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 704.

⁵⁰ Στις 26 Μαΐου 1960 ανατρέπεται η Τουρκική Κυβέρνηση που υπέγραψε και υπερψήφισε στη Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου. Η επέμβαση του στρατού το 1960 προκλήθηκε από τις παρεκκλίσεις στις αρχές και το πρόγραμμα του Κεμαλισμού από το Δημοκρατικό Κόμμα του Α. Menderes κατά τη δεκαετία του 50. Βλ. Χριστόδουλος Κ. Γιαλλουρίδης, *Η Τουρκία σε μετάβαση*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1997, σελ. 75.

Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 710, 711.

⁵¹ Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 715.

⁵² Ενιαίο Δημοκρατικό Μέτωπο Αναδημιουργίας. Αποτέλεσε την ετερόκλητη πολιτική οργάνωση που σύστησε ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' για να στεγάσει πολιτικά τους πρώην αγωνιστές της ΕΟΚΑ και να έχει τον απόλυτο έλεγχο τους. Οι ενέργειες του Γεώργιου Γρίβα (Διγενή) προκάλεσαν τη διάσπαση του. Βλ. Kyriacos C. Markides, *ό. π.*, σελ. 90. Η ΕΟΚΑ στο μεταβατικό στάδιο «μετεμψυχώθηκε» στο ΕΔΜΑ, και λίγο αργότερα εν όψει των πρώτων εκλογικών αναμετρήσεων «αναδιπλώθηκε» με την ίδρυση του Πατριωτικού Μετώπου. Βλ. Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Το ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου : κριτική θεώρηση», στο Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμ.), *Κύπρος : Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, *ό. π.*, σελ. 456.

Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 163.

Σάββας Χρίστου, *Ο γολγοθάς και η απολύτρωση της Κύπρου*, Λάρνακα, 1959, σσ. 136-144.

Το Κυπριακό Ενωτικό Μέτωπο αποτελεί μια νεοσυσταθείσα οργάνωση που προωθεί την Ένωση με τη χρήση βίας. Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 168.

Κυπριακό Ενωτικό Μέτωπο Kıbrıs İlhak Cephesi Βλ. Pınar Erkem Gülboy, *ό. π.*, σελ. 328.

Το Εθνικό Μέτωπο Milli Cephe αντλεί τις καταβολές του από το Ενιαίο Τουρκικό Εθνικό Κόμμα Κύπρου *Kıbrıs Türk Milli Birlik Partisi* που ιδρύθηκε το 1945 και το 1955 μετονομάστηκε σε *Η Κύπρος είναι Τουρκική Kıbrıs Türkçü Partisi*. Βλ. Μιχάλης Ατταλίδης, «Οι σχέσεις των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκυπρίους», Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμέλεια), *Κύπρος : Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, *ό. π.*, σσ. 420-421.

Pierre Oberling, *The road to Bellapais: The Turkish Cypriot exodus to Northern Cyprus*, *ό. π.*, σσ. 55, 57.

⁵³ [...] *Σύνθημα και καθήκον για όλους : ούτε ένα πιστόλι παράνομο ούτε μια σφαίρα στα χέρια του τυχόντα.*

Βλ. Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Αποφασιστικός ο χρόνος που πέρασε», τ. 9, Οκτώβρης 1959, σελ. 3.

Οπλισμένες ομάδες αποτελούν στοιχείο της ενδοκοινοτικής πολιτικής. Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 370.

Οι οπλισμένες αυτές ομάδες είναι περισσότερο αφοσιωμένες στον αρχηγό τους. Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 438.

⁵⁴ Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 37, 39.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

εθνικιστικές προσπάθειες τόσο για Ένωση όσο και για Διχοτόμηση απέτυχαν,⁵⁵ η πολιτική ελίτ της κάθε κοινότητας καταχρώμενη τον κρατικό μηχανισμό συνεχίζει υπόγεια,⁵⁶ και οι όποιες αναφορές για αναζήτηση πιο ρεαλιστικών και ανθρώπινων λύσεων στο Κυπριακό Πρόβλημα προσκρούουν στο τι η κάθε πλευρά αντιλαμβάνεται ως πιο ανθρώπινο, πιο ρεαλιστικό, πιο δημοκρατικό.⁵⁷ Η βραχύβια δικοινοτική Κυπριακή Δημοκρατία κλυδωνίζεται από τις συνταγματικές κρίσεις, από τις προσφυγές πολιτών και θεσμών στο δικαστήριο,⁵⁸ από τη διχογνωμία του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου,⁵⁹ από την έλλειψη νομικού πλαισίου για τη διοίκηση των τοπικών αρχών,⁶⁰ αλλά και από τον πολιτικό πολυκερματισμό, τις πολιτικές διεργασίες και τις ιδεολογικές ζυμώσεις στο εσωτερικό της κάθε κοινότητας. Στην Τουρκική Κοινότητα κυριαρχεί η διαρχία Fazıl Küçük-Rauf Denktaş,⁶¹ η παρασκηνιακή δραστηριότητα και επιρροή της TMT και ιδιαίτερα η δράση του τουρκικής καταγωγής Celal Hordan,⁶² αλλά και η ίδρυση του αντιπολιτευτικού *Kıbrıs Türk Halk Partisi*,⁶³ ενώ στην

⁵⁵Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 37.

⁵⁶Σχέδιο Ακρίτας Βλ. Pınar Erkem Gülboy, ό. π., σελ. 321.

Μυστικό τουρκικό έγγραφο που ανευρέθηκε στο χρηματοκιβώτιο του Fazıl Küçük.

Βλ. Γλαύκος Κληρίδης, *Η κατάθεσή μου*, τ. Α', Αλήθεια, Λευκωσία, 1988, σελ. 499.

Melih Esenbel, *Kıbrıs : Ayağa kalkan adam 1954-1959*, Bilgi, Ankara, 1993, σελ. 126. [Κύπρος : Ο άνθρωπος που σηκώθηκε όρθιος 1954-1959]

⁵⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Realist çareler», 24 Ocak 1963. [Ρεαλιστικές λύσεις]

⁵⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προσφυγή 11 Τούρκων εις το Συνταγματικόν Δικαστήριον», 8 Δεκεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Συμβιβαστική λύσις δια τους 12 Τούρκους Δασοφύλακας», 1 Μαρτίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Τούρκοι εξήτησαν ίδρυσιν ιδικού των Ραδιοσταθμού και σταθμού τηλεόρασεως», 2 Μαρτίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προσφυγή Τούρκου Υπαλλήλου εις το Συνταγματ. Δικαστήριον», 5 Ιουλίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η προσφυγή του Χαμπή Ζαχαρία εις το Συνταγματικόν Δικαστήριον», 21 Σεπτεμβρίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προσφυγαί Τούρκων υπαλλήλων εις το Συνταγματικόν Δικαστήριον», 21 Σεπτεμβρίου 1961.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 30^η Ιανουαρίου 1963, σελ. 28. Ο Πρόεδρος της Βουλής εξουσιοδοτείται να καταχωρίσει προσφυγή στο Συνταγματικό Δικαστήριο δυνάμει του άρθρου 139.

Βλ. Diana Markides-Weston, ό. π., σελ. 321.

⁵⁹Diana Markides-Weston, ό. π., σελ. 349.

Thomas Ehrlich, ό. π., σσ. 44-45.

⁶⁰Diana Markides-Weston, ό. π., σσ. 223, 235, 240, 243, 372.

⁶¹Διετέλεσε Αντιπρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας την περίοδο 1960-1963. Υπήρξε ο εκπρόσωπος της Τουρκικής Κοινότητας και υπ' αριθμόν ένα ηγέτης της. Πριν από την ανεξαρτησία ξεχώρισε προωθώντας μέσα από το κόμμα του *Η Κύπρος Είναι Τουρκική Kıbrıs Türktürk Partisi* τη διχοτόμηση. Μέσα από την κυπριακή εφημερίδα *Halkın Sesi* προώθησε αρχικά τις κεμαλιστικές ιδέες και αργότερα την ιδέα της διχοτόμησης.

⁶²Συνεργάτης του Rauf Denktaş και Πρόεδρος της Τουρκικής Οργάνωσης Νεολαίας *Kıbrıs Türk Gençlik Teşkilatı*, ο οποίος επέβαλε μεταξύ άλλων στους λίγους ελληνόφωνους την υποχρεωτική χρήση της τουρκικής γλώσσας και την τιμωρητική πολιτική απέναντι σ' αυτούς που δεν ακολουθούσαν τις εντολές της TMT. Κατόπιν αιτήματος του Βρετανού Κυβερνήτη της Κύπρου απαιτείται ο επαναπατρισμός του στην Τουρκία. Βλ. Σώτος Κτωρής, ό. π., σσ. 594, 695, 696.

Χαρακτηρίστηκε ως «μαύρη κηλίδα που δεν παραγράφεται» «*silinmezliği olan bir leke*». Βλ. Hikmet Afif Mapolar, ό. π., σελ. 313.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

Ελληνική Κοινότητα ο διχασμός του Πατριωτικού Μετώπου.⁶⁴ Πολιτικές ενέργειες της μίας κοινότητας προκαλούν την πολιτική δυσφορία της άλλης.⁶⁵ Οι βόμβες στο τέμενος *Bayraktar Camii*,⁶⁶ η βόμβα στο άγαλμα του αγωνιστή της ΕΟΚΑ Μάρκου Δράκου τον Δεκέμβριο του 1963,⁶⁷ και οι δολοφονίες των δικηγόρων Ayhan Hikmet και Ahmet Gürkan,⁶⁸ δημιουργούν μια δυσοίωνη περιρρέουσα ατμόσφαιρα που επισκιάζει τις όποιες «ρωγμές οικείωσης», την επανένωση του δήμου Κερύνειας, την επιστροφή στην ελληνική αγορά των Τούρκων κρεοπωλών, την επίσκεψη του αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' στην Τουρκία τον Νοέμβριο του 1962, αλλά και τον μεσολαβητικό ρόλο του Βρετανού Ύπατου Αρμοστή Arthur Clark.⁶⁹ Το «εμείς» και το «αυτοί» ποτέ δεν εξαλείφθηκε.⁷⁰ Η πολιτική ελίτ της Κύπρου παρουσιάζεται ανέτοιμη στη διαχείριση των δεδομένων που προέκυψαν μετά την ανακήρυξη, από τα έδρανα

⁶³27 Σεπτεμβρίου 1960 ίδρυση του κόμματος *Kıbrıs Türk Halk Partisi* (Τουρκικό Λαϊκό Κόμμα) με μέλη τους Ahmet Muzaffer Gürkan, Ayhan M. Hikmet, Hüseyin Dilaver, Behzat Altıok, Hikmet Mehmet κ.α.

Στις 3 Απριλίου 1961 ο Τούρκος βουλευτής Ahmet Mithat Berberoğlu παραιτείται από το κόμμα *Milli Cephe*. Σε διάσκεψη τύπου καυτηριάζει τις φυγόκεντρες τάσεις στο εσωτερικό της πολιτικής ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας «*Cemaat idarecileri arasında parçalanma*».

Βλ. Ahmet An, *TMT' nin kurbanları (Τα θύματα της TMT)*, Birleşik Kıbrıs Partisi Yayınları, Lefkoşa, 2008, σσ. 53, 57, 59.

Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 158, 176, 221.

⁶⁴Μετά την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας η συντριπτική πλειοψηφία των εδρών της Ελληνικής Κοινότητας στη Βουλή προέρχεται από το Πατριωτικό Μέτωπο, 30 έναντι 5 που παραχωρήθηκαν στο κόμμα της Αριστεράς, το ΑΚΕΛ. Η υποστήριξη στον αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ' αποτελεί τον μοναδικό συνεκτικό δεσμό των μελών του Πατριωτικού Μετώπου «*a loosely organized coalition of nationalists that supported Makarios*».

Χαρακτηρίστηκε ως «*Τριτοκοσμική μονοκομματική διαμόρφωση*» Βλ. Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Το ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου :κριτική θεώρηση», στο Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμ.), *Κύπρος : Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, *ό. π.*, σελ. 459.

Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Τεθλασμένη πορεία*, Αλήθεια, 2003, σελ. 128.

Kyriacos C. Markides, *ό. π.*, σελ. 66.

Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 253.

⁶⁵Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 33, 235.

Ο αντιπρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Fazıl Küçük εκφράζει την πολιτική του δυσφορία απέναντι στην ενέργεια του προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' να παραστεί στη Συνάντηση των Αδεσμεύτων, ενώ η Ελληνική Κοινότητα δυσανασχετεί με την παρέμβαση της Τουρκίας σε συνταγματικά και κοινοτικά θέματα.

⁶⁶Τέμενος που χτίστηκε στο σημείο όπου ο Οθωμανός στρατιώτης κάρφωσε τη σημαία του κατά την πολιορκία της Λευκωσίας από τους Οθωμανούς το 1571.

Βλ. Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi (M.E. 1450 - M.S. 1878) Ve Belli başlı Antikitepleri*, M. Fikri Matbaasında, Lefkoşa, 1939, σελ. 138. [*Κυπριακή Ιστορία & Τα πιο σημαντικά αρχαιολογικά μνημεία*]

⁶⁷Αγωνιστής της ΕΟΚΑ από τη Λεύκα. Μνημονεύεται στο αυτοβιογραφικό έργο *Lefke sevgilim anılar* του ομοχώριου του Nazım Beratlı. Βλ. Nazım Beratlı, *Lefke sevgilim:anılar (Αγαπημένη μου Λεύκα : αναμνήσεις)*, Işık, Lefkoşa, 2002, σελ. 43.

⁶⁸Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 250, 251, 306, 434.

Ahmet Gürkan Βλ. Hikmet Afif Mapolar, *ό. π.*, σελ. 177.

[...] *πρόμαχοι σοβαρού ανοίγματος διακοινοτικής προσέγγισης*. Βλ. Μιλιτιάδης Χριστοδούλου, *Η πορεία μιας εποχής : Η Ελλάδα, η κυπριακή ηγεσία και το κυπριακό πρόβλημα*, τ. Β', Φλώρος, Αθήνα, 1987, σελ. 317.

⁶⁹Η προσπάθεια να διατηρηθεί ο Τουρκικός Δήμος Κερύνειας που συστάθηκε το 1958 απέτυχε. Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 258, 262, 35.

⁷⁰[..]"Biz" ve "onlar" hiç bir zaman ortadan kalkmadı. Βλ. Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin tarihi (Η ιστορία των Τουρκοκυπρίων)*, 3. Kitap, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, σελ. 11.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

της Βουλής προωθώντας τον μύθο της «μη συνύπαρξης» τονίζει τον κοινοτισμό και υιοθετεί την πολιτική της έχθρας και της αντιδικίας «*husumet politikası*».⁷¹

Τα «Υποδεικνύόμενα μέτρα για την απομάκρυνση των αιτιών τριβής μεταξύ των δύο κοινοτήτων»,⁷² τα 13 σημεία, που υπέβαλε ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας στις 30 Νοεμβρίου 1963 και τα αιματηρά διακοινοτικά γεγονότα που ακολούθησαν τον Δεκέμβριο του 1963, πυροδότησαν τον αναγκαστικό εγκλεισμό και την προσφυγοποίηση της Τουρκικής Κοινότητας κατά την τουρκική ιστοριογραφία, την υποκινούμενη αποσκίρτηση, αποστασία, απόσχιση κατά την ελληνική ιστοριογραφία.⁷³ Στη συλλογική συνείδηση της Τουρκικής Κοινότητας το σύνολο των συνταγματικών δικαιωμάτων της επέχει θέση τείχους έναντι των πολιτικών φιλοδοξιών της Ελληνικής Κοινότητας.⁷⁴ Από την άλλη, στην ελληνική ιστοριογραφία μια μονοδιάστατη και μονολιθική προσέγγιση ανάγει την αποτυχία του 1963 στα δικαιώματα αυτά, με ιδιαίτερη μνεία στη χρήση του δικαιώματος αρνησικυρίας ως πολιτικού όπλου από την πλευρά της Τουρκικής Κοινότητας.⁷⁵ Άλλες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις επισημαίνουν ότι τα 13 σημεία ήταν ανάθεμα για την Τουρκική Κοινότητα, επειδή παρέπεμπαν «στην κατάργηση των περισσότερων σημείων στήριξης του διαχωρισμού, πάνω στα οποία οι Τουρκοκύπριοι βάσιζαν το υπάρχον status τους»,⁷⁶ δεδομένου ότι τα 13 σημεία θα κατέστρεφαν «την κοινοτική ισορροπία, που ήταν ο ακρογωνιαίος λίθος των συνταγματικών και πολιτειακών ρυθμίσεων του 1960».⁷⁷ Στα τέλη του 1963, και

⁷¹Niyazi Kızılyürek, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2016, σελ. 307. [Μία μνησικάκη και βίαιη ιστορία : Αγώνας status και εθνοτική σύγκρουση στην Κύπρο]

Μετά τη δημιουργία του κυπριακού κράτους κοινωνικές ομάδες αρθρώνουν έναν διαφορετικό λόγο. Κινούνται διστακτικά από το «ethno-nation» στο «territorial state», τονίζοντας τη σχέση τους με τη γη και τη δυναμική του «δήμου» έναντι του «έθνους». Οι εν λόγω φωνές, παρά την όποια υποτυπώδη προσπάθεια άρθρωσης τους το διάστημα 1960-1963, δεν θα τύχουν ιδιαίτερης απήχησης μέχρι και το 1974.

Βλ. Niyazi Kızılyürek, «The Politics of Separation and the Denial of Interdependence », *The Cyprus Review*, Volume 10, No. 2, σσ. 35-36.

⁷²Στα τέλη του 1963 ξέσπασαν μεταξύ των δύο κοινοτήτων ένοπλες συγκρούσεις. Η πρόθεση του Προέδρου, να αλλάξει 13 σημεία του Συντάγματος, κινητοποίησε τους πολεμοχαρείς και των δύο κοινοτήτων, και αυτό που περίμεναν ήταν μόνο μια τυχαία αφορμή, που ήρθε παραμονές των Χριστουγέννων. Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kaskacında Kıbrıs*, ό. π., σελ. 272.

Diana Markides-Weston, ό. π., σσ. 367, 427.

Σπύρος Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του κυπριακού (1959-1967)*, τ. Α', Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Αθήνα, 2000, σσ. 231-249.

⁷³«οδηγούμενη από ξένα συμφέροντα». Βλ. Α. Γ. Μούσκος, *Ανταποδώσατε πύρ! : Πατριωτικό δράμα εις πράξεις τέσσαρας*, Κύπρος, 1965, σελ. 3.

⁷⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs' ta istikrar ve huzur açılışı», 12 Ağustos 1963.[Η έλλειψη σταθερότητας και ησυχίας στην Κύπρο]

⁷⁵Σπύρος Παπαγεωργίου, ό. π., σελ. 236.

Pınar Erkem Gülboy, ό. π., σελ. 102.

⁷⁶Diana Markides-Weston, ό. π., σελ. 427.

⁷⁷Πολύβιος Πολυβίου, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, ό. π., σελ. 22.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

συγκεκριμένα στις 21 Δεκεμβρίου 1963, εγκαινιάζεται η δεύτερη κρίση στην Κύπρο.⁷⁸ Ο Δεκέμβριος του 1963 αποτελεί σημαντικό ιστορικό σταθμό για την Τουρκική Κοινότητα, δεδομένου ότι για την κοινότητα αυτή ξεκινά το Κυπριακό Πρόβλημα.⁷⁹ Στον τουρκικό ιστοριογραφικό λόγο τα γεγονότα του 1963 αποτελούν το «σημείο εκκίνησης για τον αγώνα» της κοινότητας αυτής να διεκδικήσει τη δική της φωνή και τον έλεγχο της δικής της μοίρας συστήνοντας τη «Διεύθυνση της Τουρκοκυπριακής Γενικής Ασφάλειας», τις «Κυπριακές Τουρκικές Αρχές» κ.τ.λ..⁸⁰

Η Συμφωνία κατάπαυσης του πυρός στις 31 Δεκεμβρίου 1963, η χάραξη της *Green Line Πράσινης Γραμμής*,⁸¹ η επίκληση στον γεωγραφικό διαχωρισμό για λόγους ασφαλείας, η σύγκρουση της ιδέας του ομοσπονδιακού κράτους με του ενιαίου, η απογοήτευση από τον μητροπολιτικό χώρο, τα Τούρκικα Δημοτικά Συμβούλια ως όργανα υποπεριφερειακής διοίκησης στους θύλακες, η έννοια του θύλακα ως «παρέκκλισης» αλλά και ως δηλωτικού στοιχείου μιας δεινοπαθούσας κοινότητας, το Ψήφισμα 186 του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών με το οποίο αποστέλλεται Ειρηνευτική Δύναμη στην Κύπρο χωρίς να ακυρώνει ταυτόχρονα τη Συνθήκη Εγγυήσεως, αλλά και το Κυπριακό Πρόβλημα στην ατζέντα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών αποτελούν το πολιτικό συνονθύλευμα που επέφερε η θύελλα της 21^{ης} Δεκεμβρίου.⁸²

⁷⁸Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 451- 452.

Franz Georg Maier, *Cyprus: From earliest time to the present day*, Elek Books Limited, London, 1968, σελ. 163.

⁷⁹Niyazi Kızılyürek, *Doğmamış bir devletin tarihi : Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*, *ό. π.*, σελ. 242.

Rebecca Bryant, «Justice or respect? A comparative perspective on politics in Cyprus», *Ethnic and Racial Studies*, Volume 24, No. 6, 2001, σελ. 907.

Γιάννης Παπαδάκης, *Η ηχώ της Νεκρής Ζώνης : Οδοιπορικό στη διαιρεμένη Κύπρο*, Scripta, Αθήνα, 2009, σελ. 134.

⁸⁰Mashoed Bailie & Naile Berberoğlu, «Electronic Media In The Service Of The National Struggle : A Political Economy Of Communication In The Turkish Republic Of Northern Cyprus», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & Mehmet Kansu (επιμ.), *Second International Congress for Cyprus Studies*, 24-27 November 1998, Cyprus Issue-History, Centre for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 1999, σελ. 204.

Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 440.

⁸¹Συμφωνία κατάπαυσης πυρός ή Συμφωνία πράσινης γραμμής. Υπεγράφη στις 30 Δεκεμβρίου 1963. Μεταξύ άλλων, προνοούσε να εκκενωθούν τα ελληνικά και τουρκικά φυλάκια στο σημείο της Λευκωσίας όπου χαράχτηκε η διαχωριστική πράσινη γραμμή από τον Άγγλο διοικητή Young. Βλ. Γλαύκος Κληρίδης, *Η κατάθεσή μου*, *ό. π.*, σσ. 248-249.

Η Πράσινη Γραμμή επιβλήθηκε ανεπίσημα το 1958 λόγω των γεγονότων του 1958. Το 1963 πήρε τη μορφή «ημι-μόνιμης» διαίρεσης, και το 1974 έγινε μόνιμη. Βλ. Γιάννης Παπαδάκης, «The politics of memory and forgetting», *Journal of Mediterranean Studies*, Volume 3, No. 1, 1993, σσ. 139-154.

⁸²Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 480-481.

2. Η περίοδος 1960-1963 «λυδία λίθος» για το Κυπριακό Πρόβλημα

[...]Το επιχείρημα εφ' ου εβασίζοντο οι Τούρκοι ηγέται ήτο ότι τα γεγονότα απέδειξαν πλέον αναμφισβητήτως ότι αι δύο κοινότητες δεν ηδύναντο να ζήσουν εν ειρήνη και ότι ώφειλον να διαχωρισθούν φυσικώς.⁸³

Η περίοδος 1960-1963 αποτελεί τη μοναδική περίοδο στην ιστορία των δύο κοινοτήτων, κατά την οποία οι δύο κοινότητες της Κύπρου, η Ελληνική και η Τουρκική, έχουν από κοινού τη μοναδική ευθύνη άσκησης και εφαρμογής της εκτελεστικής, νομοθετικής και δικαστικής εξουσίας, βασιζόμενες στις Συνθήκες Ζυρίχης-Λονδίνου που υπογράφηκαν τον Φεβρουάριο του 1959, παρά το γεγονός ότι δεν υπήρχε μέχρι εκείνη την περίοδο στην Κύπρο ελεύθερος πολιτικός βίος, κοινοβουλευτική πείρα, κοινοβουλευτικά θέσμια ή κοινοβουλευτική παράδοση.⁸⁴

Η εν λόγω περίοδος άλλοτε «δοκιμάστηκε» από τα κατάλοιπα της συλλογικής μνήμης των δύο κοινοτήτων,⁸⁵ με την έννοια ότι δομικά στοιχεία της συλλογικής συνείδησης των δύο κοινοτήτων δεν κατόρθωσαν να μετασχηματιστούν ή τουλάχιστο να προσαρμοστούν στα νέα πολιτικά δεδομένα και οι δύο κοινότητες κατέληξαν να «οπτασιάζονται»,⁸⁶ και άλλοτε η

⁸³Στο Παύλος Β. Πετρίδης, *Ο Γεώργιος Παπανδρέου και το κυπριακό ζήτημα (1954-1965)*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1998, σελ. 399. Υπάρχει μεταφρασμένη η έκθεση του Galo Plaza, του μεσολαβητή των Ηνωμένων Εθνών για την Κύπρο, που δημοσιεύθηκε στις 26 Μαρτίου 1965.

⁸⁴Γλαύκος Κληρίδης, «Η Νομοθετική εξουσία», *Κυπριακή ζωή και κοινωνία: λίγο πριν την ανεξαρτησία και μέχρι το 1984*, Διαλέξεις Λαϊκού Πανεπιστημίου 3, Έκδοση Δήμου Λευκωσίας, Λευκωσία, 1993, σελ. 19.

Η περίοδος 1960-1963 αποτελεί το αποτυχημένο στοίχημα «για ένα δικοινοτικό, δημοκρατικό κράτος». Πρόλογος Σίας Αναγνωστοπούλου στο Νίκος Στέλγιας, *Ο θάνατος του ανεπιθύμητου βρέφους: Το εγχείρημα της Συνεταιρικής Δημοκρατίας στα πρωτοσέλιδα του Τουρκοκυπριακού Τύπου 1960-1963*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2015, σελ. 15.

⁸⁵Stanley Kyriakides, *Cyprus constitutionalism and crisis government*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1968, σελ. 91. Αναφορά στον ψυχολογικό φόβο της διχοτόμησης από πλευράς της Ελληνικής Κοινότητας.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Δ',* Απρίλιος 1959-Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 281.

«Δηλώσεις του Εθνάρχου Μακαρίου εις κοινήν μετά του Δρος Κιουτσούκ Διάσκεψιν Τύπου» στις 4 Ιουλίου 1959 [...] *Είναι γεγονός ότι από της επομένης της υπογραφής της Συμφωνίας του Λονδίνου ήρχισαν αμέσως να αποκαθίστανται μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων αι φιλικαί σχέσεις, αι οποίαι διεταράχθησαν κατά την τελευταίαν τριετίαν.*

⁸⁶Αλέξανδρος Ξύδης, «Το ψυχολογικό πλέγμα», Αλέξανδρος Ξύδης, Σπύρος Λιναρδάτος & Κώστας Χατζηαργύρης (επιμ.), *Ο Μακάριος και οι σύμμαχοί του*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 1974, σελ. 31.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

πολιτική εμπειρία της εν λόγω περιόδου συγκροτήθηκε από τον σύγχρονο ιστοριογραφικό λόγο των δύο κοινοτήτων με τέτοιο τρόπο για να νομιμοποιήσει τις μετέπειτα πολιτικές πρακτικές, τη νομιμοποίηση της διαίρεσης και της de facto διχοτόμησης μέσα από μια «δαιμονοποιημένη» συγκρότηση της περιόδου 1960-1963 και τη νομιμοποίηση της επανένωσης της Κύπρου μέσα από μια επίπλαστη εξωραϊσμένη συγκρότηση της περιόδου 1960-1963.⁸⁷

Δομικά στοιχεία της συλλογικής συνείδησης των δύο κοινοτήτων, που δεν κατόρθωσαν να μετασχηματιστούν ή τουλάχιστο να προσαρμοστούν στα νέα πολιτικά δεδομένα, είναι μεταξύ άλλων η άρνηση της Ελληνικής Κοινότητας να αποδεχτεί την αλλαγή του πολιτικού status της Τουρκικής Κοινότητας, το εθνικό ιδεώδες της Ελληνικής Κοινότητας που αποτέλεσε εθνική καταπίεση και ανασταλτικό παράγοντα για το δικοινοτικό μέλλον, ο ρόλος του Εθνάρχη στις πολιτικές διεργασίες, αλλά και το πολιτικό αίτημα της Τουρκικής Κοινότητας για κατοχύρωση του κοινοτισμού υπό εδαφικούς όρους.

Προκόπης Βανέζης, *Makarios: Pragmatism v. Idealism*, Abelard-Schuman, London, 1974, σελ. 114.

Η εφημερίδα καυτηριάζει το γεγονός ότι ο μητροπολίτης Κυρηνεάς Κυπριανός βαδίζει σε έναν δρόμο εκτός πραγματικότητας «*Gibrianos'un bukadar realite dişi bir yolda yürümesi*». Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Realite haşındır...*», 8 Ekim 1961. [Η πραγματικότητα είναι σκληρή]

⁸⁷Ο βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του ΑΚΕΛ Ανδρέας Ζιαρτίδης αναφέρει «*Ημουν επίσης τότε κοντά στα πολιτικά πράγματα και μπορώ χωρίς δυσκολία να πω, ότι ομαλά, κανονικά, ελειτούργησε και το Υπουργικό Συμβούλιο. Παρόλες τις δυσκολίες που παρουσιαζόντουσαν*». Βλ. Πανίκος Παιονίδης, *ό. π.*, σελ. 97. Ο πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων Γλ. Κληρίδης δεκαετίες μετά αναφέρει ότι στα περισσότερα ζητήματα ψήφιζαν μάλλον συμφώνα με την κοινωνική ιδεολογία τους, παρά με την κοινοτική καταγωγή τους. Βλ. Γλαύκος Κληρίδης, *Η κατάθεσή μου, ό. π.*, σελ. 117.

Γιάννης Παπαδάκης κ.α., «Introduction: Modernity, History and Conflict in Divided Cyprus, An overview», in Γιάννης Παπαδάκης, Νίκος Περιστιάνης & Gisela Welz (επιμ.), *Divided Cyprus : Modernity, history, and an island in conflict*, Indiana University Press, Bloomington, 2006, σελ. 13.

[...]It has become commonplace in studies of Cyprus to note that in official histories, Greek-Cypriots emphasize remembering the past while Turkish-Cypriots emphasize forgetting.

Σε σχέση με το παρελθόν, στην ελληνοκυπριακή ιστοριογραφία δίνεται έμφαση στη θύμηση, ενώ στην τουρκοκυπριακή στη λήθη.

Βλ. Rebecca Bryant, «Writing the Catastrophe : Nostalgia and Its Histories in Cyprus», *Journal of Modern Greek Studies*, Volume 26, No. 2, 2008, σελ. 401.

«*Παλιές καλές μέρες*» «*good old days*» Βλ. Μαρία Χατζηπαύλου, «Different Relationships to the Land : Personal Narratives, Political Implications and Future Possibilities in Cyprus», Βαγγέλης Καλότσης (επιμ.), *Cyprus and its people : Nation, identity, and experience in an Unimaginable community, 1955-1997*, Westview Press, America, 1998, σελ. 264.

2.1. «Λυδία λίθος»⁸⁸ για ό, τι προηγήθηκε

Το θεσμικό πλαίσιο ως απόρροια του διαιρεμένου παρελθόντος

Το θεσμικό πλαίσιο του 1960 αντανακλά το διαιρεμένο παρελθόν και τον ανταγωνισμό των δύο κοινοτήτων,⁸⁹ διατηρεί την ισορροπία μεταξύ δύο κοινοτήτων που ζουν εν δυσπιστία,⁹⁰ περιλαμβάνει ασφαλιστικές δικλείδες για τη διασφάλιση της κοινοτικής αυτονομίας,⁹¹ αποτελεί μια σαφή εναντίωση στην αιματοχυσία,⁹² και συνυπολογίζει τα αντικειμενικά δεδομένα του κυπριακού ζητήματος.⁹³ Ο Πολύβιος Πολυβίου αναφέρει ότι το θεσμικό πλαίσιο «ήταν ο υπέρτατος Νόμος της Πολιτείας και βασιζόταν στην συνύπαρξη δύο κοινοτήτων, οι οποίες δεν ήταν συμμετέχοι στον απελευθερωτικό αγώνα. Έπρεπε όμως να γίνουν συνέταιροι στο σύστημα διακυβέρνησης μετά το 1960»,⁹⁴ ενώ ο Edward Johnson κάνει

⁸⁸[...]Η περίοδος 1961-1963 είναι η λυδία λίθος πάνω στην οποία κρίνεται και ό, τι προηγήθηκε και ό, τι επακολουθήσε. Βλ. Νεοκλής Σαρρής, *ό. π.*, σελ. 621.

⁸⁹Ιωσήφ Ιωσήφ, *Cyprus : Ethnic Conflict and International Politics: From Independence to the Threshold of the European Union*, Mcmillan press, London, 1997, σελ. 19.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 30^{ης} Ιανουαρίου 1963, σελ. 25. Τοποθέτηση βουλευτή της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας 1961-1963 Halit Ali Riza «Τούτο σημαίνει ότι μια *de facto* κατάσταση, η οποία εδημιουργήθη τον Ιούνιο του 1958, εγένετο αργότερον αποδεκτή δια διεθνούς συμφωνίας, ως είναι η Συμφωνία της Ζυρίχης.»

⁹⁰Nancy Crawshaw, «Cyprus : The political background», Ιωάννης Κουμουλίδης (επιμ.), *Cyprus in transition, 1960-1985*, Trigraph, London, 1986, σελ. 1.

Από την άλλη, η Nancy Crawshaw τονίζει ότι το θεσμικό πλαίσιο αποτελεί «το κληροδότημα της δικοινοτικής διαμάχης», παρά ένα μοντέλο ορθής δημοκρατικής διακυβέρνησης. Βλ. Nancy Crawshaw, *The Cyprus revolt : An account of the struggle for union with Greece*, George Allen & Unwin, London, 1978, σελ. 361.

Κωνσταντίνος Σβολόπουλος (επιμ.) *Κωνσταντίνος Καραμανλής : αρχείο, γεγονότα & κείμενα*, τ. 6, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1994, σσ. 126-127.

Πανταζής Τερλεζής, *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού : Ανατομία ενός λάθους*, Κέδρος, Αθήνα, 2004, σελ. 398.

⁹¹Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 734.

⁹²Salahi R. Sonyel, *Cyprus : The Destruction of a Republic, British documents, 1960-65*, Eothen Press, Huntingdon, Cambridgeshire, 1997, σελ. 16.

Kutlu Adalı, *Köy raporları 1961*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1961, σσ. 13, 16, 33, 45, 47, 53, 56, 58, 62. (Αναφορές χωριών 1961)

Kutlu Adalı, *Köy raporları 1962*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1962, σσ. 15, 20, 37, 44, 48, 55, 57, 64.

Kutlu Adalı, *Köy raporları 1963*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1963, σσ. 16, 22, 28, 33, 36, 48, 53, 71.

⁹³Francois Crouzet, *Η κυπριακή διένεξη 1946-1959*, τ. Β', MIET, Αθήνα, 2011, σελ. 1131.

⁹⁴Πολύβιος Πολυβίου, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, *ό. π.*, σελ. 89.

[...]Με τη γέννηση της Κυπριακής Δημοκρατίας γεννιέται και η απέχθεια των Ελληνοκυπρίων κατά της «ασήμαντης μειονότητας» η οποία απέτρεψε την ιστορική διεκδίκηση της ένωσης. Αυτή η απέχθεια (*Ressentiment*) θα συνιστούσε τον κυριότερο παράγοντα για διαιώνιση της εθνικής διένεξης. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 735.

Ενθάρρυνε τη μνησικακία και τον διαχωρισμό «encouraged resentment and separation». Βλ. Σταύρος Παντελής, *A history of Cyprus : From Foreign domination to trouble independence*, East-West Publications, London, 2000, σελ. 293.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

λόγο για «επιβεβλημένη δημοκρατία» που οι δύο κοινότητες της δεν διαπραγματεύτηκαν τους όρους της.⁹⁵

«Το εθνικό ιδεώδες» της Ελληνικής Κοινότητας ως εθνική καταπίεση

Ιστοριογραφικά το ενωτικό ιδεώδες αποτελεί κινητήριο απελευθερωτικό μοχλό της νεότερης ιστορίας της Κύπρου, εθνική καταπίεση, αλλά και ανάθεμα.⁹⁶ Η ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας αποτελεί για την Ελληνική Κοινότητα «βαριά ήττα»,⁹⁷ μια διευθέτηση απρόθυμη «βαδίζοντας στα ερείπια μιας αθεμελιωτής ιθακής».⁹⁸ Από την άλλη, η βαθιά πεποίθηση ότι οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου αδίκησαν την Ελληνική Κοινότητα και η αντίληψη ότι η Τουρκική Κοινότητα εμπόδισε την Ένωση,⁹⁹ δημιουργεί «μια πολιτική οργή» η οποία μεταφράζεται από τη μία ως «έντονη αντίδραση» κατά της Τουρκικής Κοινότητας,¹⁰⁰ και από την άλλη ως επιθυμία για απαλλαγή από τις Συμφωνίες «προκειμένου να επιτευχθεί η πλήρης απαλλαγή του λαού μας από τα νέα Ζυριχικά δεσμά και το Εθνικόν μας ζήτημα να πάρη την ορθήν και πρέπεισαν κατεύθυνσιν και να λυθή βάσει της αρχής της Αυτοδιαθέσεως».¹⁰¹ Ο ποιητής Τίτος Μπάτης μοιρολογώντας:

⁹⁵[...]It was, however, an imposed independence as neither the Greek nor Turkish Cypriots played any role in its terms. Βλ. Edward Johnson, «British Strategic Interests and Enosis in Colonial Cyprus», στο Μιχάλης Μιχαήλ & Αναστάσιος Τάμης, *Cyprus in the Modern World*, Vainias, Thessaloniki, 2005, σελ. 22.

Μελετητές αναφέρουν ότι η ανεξαρτησία, σε ορισμένες περιπτώσεις, είχε μεγεθύνει τις παλιές διαφορές και είχε οδηγήσει στην αποξένωση.

Salahi Sonyel, *ό. π.*, σελ. 13.

David Hunt (επιμ.), *Footprints in Cyprus : An illustrated history*, Trigraph, 1982, σελ. 284.

Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σελ. 252. Τοποθέτηση του Γεωργίου Παπανδρέου στις 25 Ιουνίου 1964 [...] *Η Ζυρίχη απεδείχθη μέση λύσις, επιδεινώσασα το πρόβλημα.*

Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, Işık Kitabevi, Lefkoşe, 1997, σελ. 65.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Δ',* Απρίλιος 1959-Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 316. Αναφορά στη δολοφονία του Φίλιππου Ιακώβου από την Παλλουριώτισσα στη Μανσούρα.

Jean-François Drevet, *Chypre en Europe*, Harmattan, Paris, 2000, σελ.123.

⁹⁶Paul Cassia Sant, «Διαιρεμένο παρελθόν και ενωμένο παρόν : Αντιλήψεις του ελληνικού αγωνιστικού εθνικισμού στην Κύπρο», Νίκος Περισιτιάνης & Γιώργος Τσαγγαράς (επιμ.), *Ανατομία μιας μεταμόρφωσης : Η Κύπρος μετά το 1974 : κοινωνία, οικονομία, πολιτική, πολιτισμός*, Intercollege Press, Λευκωσία, 1995, σελ.168.

Λουκάς Αξελός, *Κύπρος : Η ανοιχτή πληγή του Ελληνισμού : αυτοδιάθεση-ανεξαρτησία-διχοτόμηση*, Στοχαστής, Αθήνα, 1994, σελ. 31.

⁹⁷Νίκος Ψυρούκης, *Κύπρος : Από την αυτοδιάθεση στην κατοχή : Άρθρα, μελετήματα και συνεντεύξεις, 1958-1998*, Αιγαίον-Κουκίδα, Λευκωσία, 2005, σελ. 309.

⁹⁸Ποίημα *ερείπια*. Βλ. Νίκη Λαδάκη-Φιλίππου, *ατονα*, Κύπρος, 1963.

⁹⁹Rauf Denktas, *The Cyprus triangle*, *ό. π.*, σελ. 24.

[...] η μιάλη Αγγλιτέρα έκαμεν προότες φίλους, τζιούλλον το Τουρκομαννιόν. Βλ. Νεόφυτος Χ. Μαυρίδης, *Η Αθάνατη Τζιούπρος : τζιυπριώτικα τραούδια*, τ. Γ', Νέα Σπάρτη, Αμμόχωστος, 1959, σελ.7.

¹⁰⁰Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2009, σελ. 55.

¹⁰¹*Το Εθνικό Ζήτημα και Εμείς*, Ελεύθερον Εργατικών Κέντρον Αμμοχώστου, Μάρτιος, 1964, σελ. 2.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

Δεν είν' αυτή η Ιθάκη που για χρόνια
παλεύαμε να φτάσουμε. Τ' αγέρι
δεν τραγουδά τα ωραία' κι ούτε ξέρει
η αγάπη πια να στάζει απ' τα πλεμόνια.

Τις μέρες δε μετρούν με χελιδόνια.
Τυφλός ο γέρο Λαέρτης' και το χέρι
του Εύμαιου εχθρικό σφίγγει μαχαίρι'
τα αισθήματα χλωμοί σωροί από χιόνια.

Άγνωστη πια για μένα ετούτ' η χώρα
που γέννησαν της πλάνητάς μου οι κόποι.

Ύπουλος λύκος ο Άργος τώρα,
ξεράδια και τα λίγα καρποφόρα,
οι Ιθακήσιοι ξένοι αγριανθρώποι
κι αδιάντροπη πουτάνα η Πηνελόπη.¹⁰²

Ο ρόλος του «Εθνάρχη»

Το εθνικό ιδεώδες στο πρόσφατο παρελθόν ταυτίστηκε με την εθναρχική δράση, δεδομένου ότι στην Κύπρο η Αυτοκέφαλή Εκκλησία αποτελεί την κινητήριο δύναμη της εθνικής ευαισθητοποίησης.¹⁰³ Τώρα ο εθναρχικός ρόλος με το «ιερατικό βυζαντινό περίβλημα»¹⁰⁴ και

¹⁰²Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Άγνωστη Ιθάκη», τ. 5, Μάρτιος 1961, σελ. 192.

¹⁰³[...] *In Cyprus, the vehicle of this national awareness has been the autocephalous church.* Βλ. Franz Georg Maier, *ό. π.*, σελ. 142.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 92.

Philip S. Le Geyt, *Ο Μακάριος στην εξορία*, Λευκωσία, 1961, σελ. 72.

Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *ό. π.*, σελ. 3.

Ο Franz Georg Maier επικρίνει τον ρόλο της Εκκλησίας κατά τη διάρκεια του αγώνα της ΕΟΚΑ «*The Church played a sinister part in the struggle*». Βλ. Franz Georg Maier, *ό. π.*, σσ. 142, 156.

Αυτοκέφαλη Εκκλησία : Η ίδρυση της Εκκλησίας της Κύπρου συνδέεται με τον Απόστολο Παύλο και τον Σαλαμίνιο Απόστολο Βαρνάβα (45 μ.Χ.). Η Εκκλησία της Κύπρου αντιπροσωπεύθηκε στην Α' Οικουμενική Σύνοδο στη Νίκαια (325 μ.Χ.) με τρεις Επισκόπους. Με τον 8° κανόνα της η Γ' Οικουμενική Σύνοδος επιβεβαιώνει το αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Κύπρου (431 μ.Χ.). Το αυτοκέφαλο επιβεβαιώνεται και στην Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο (691 μ.Χ.) Βλ. Βάσος Καραγιώργης, «Η Κύπρος στην αρχαιότητα», στο Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμ.), *Κύπρος : Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, *ό. π.*, σσ. 35, 38.

Μετά την κατάκτηση της Κύπρου από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, μεταφέρεται στην Κύπρο το σύστημα των *millet*, των θρησκευτικών κοινοτήτων. Το σύστημα αυτό αναβαθμίζει τον ρόλο της Εκκλησίας της Κύπρου σε σχέση με τη θέση που είχε κατά τη διάρκεια της ενετικής περιόδου. Από νωρίς δόθηκε στην Εκκλησία της Κύπρου το δικαίωμα της είσπραξης των φόρων από τους ορθοδόξους. Στη συνέχεια αναγνωρίστηκε η πολιτική εξουσία των αρχιερέων της Εκκλησίας της Κύπρου, αφού ορίζονταν ως οι εκπρόσωποι της θρησκευτικής κοινότητας των ορθοδόξων με το δικαίωμα απευθείας πρόσβασης στην Υψηλή Πύλη (Σουλτάνο). Βλ. Niyazi Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, *ό. π.*, σσ. 21-24.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

ο συνταγματικός ρόλος του Προέδρου της δικαιοδικής δημοκρατίας συμπλέκονται σε ένα πρόσωπο, στο πρόσωπο του αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', τουτέστιν συμπλέκονται στο ίδιο πρόσωπο δύο ετερόκλητες ιδιότητες. Ο εθναρχικός του ρόλος συνέτεινε στη διαμόρφωση μιας άκαμπτης στάσης έναντι της Τουρκικής Κοινότητας και επιβάρυνε τη σχέση του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Τουρκικής Κοινότητας.¹⁰⁵ Η απονομιμοποίηση του προεδρικού αξιώματος μονοπωλεί το ενδιαφέρον του τουρκικού Τύπου.¹⁰⁶ Κατηγορείται ότι

Το 25% των εδαφών ανήκει στην Εκκλησία της Κύπρου. Βλ Stanley Mayes, *ό. π.*, σελ. 250.

Η Εκκλησία της Κύπρου αποτελεί έναν θεσμό με πολλαπλές αρμοδιότητες και δραστηριότητες, έναν θεσμό πολιτικής εξουσίας, έναν αυτόνομο πολιτικό εξουσιαστικό θεσμό. Από τα μέσα του 17^{ου} αιώνα εντάσσεται στους μηχανισμούς και τις δομές εξουσίας της οθωμανικής διοίκησης. Οι Αρχιεπίσκοποι, ως αξιωματούχοι της οθωμανικής διοίκησης, εργάζονται για τη διατήρηση ενός διοικητικού ελέγχου στον πληθυσμό, εμπλέκονται στον εκκρηματισμό της κυπριακής οικονομίας και λειτουργούν ως μια επιμέρους κρατική υπηρεσία διανομής και εισπράξης των φόρων του οθωμανικού δημοσίου. Με την αποχώρηση των Οθωμανών, η αγγλική διοίκηση εισάγει νεωτερικούς θεσμούς και μειώνει την πολιτική ισχύ της Εκκλησίας. Έτσι, η Εκκλησία της Κύπρου μετατρέπεται σε φορέα των πατριωτικών ιδεωδών της Ελληνικής Κοινότητας.

Βλ. Μιχάλης Ν. Μιχαήλ, *Η εκκλησία της Κύπρου κατά την οθωμανική περίοδο : 1571-1878 : Η σταδιακή συγκρότηση της σε θεσμό πολιτικής εξουσίας*, *ό. π.*, σσ. 13, 58, 61, 63, 64, 65, 76, 85, 133, 134, 146, 307, 310, 311, 312, 313, 317.

Hugh Dominic Purcell, *Cyprus*, Ernest Benn Ltd, London, 1969, σελ. 27.

George Hill, *A history of Cyprus*, τ. 4 The Ottoman Province: The British Colony 1571-1948, Cambridge University Press, Cambridge, 1952, σσ. 305-380.

¹⁰⁴«his hieratic Byzantine exterior» Βλ. Προκόπης Βανέζης, *Makarios: Faith and Power*, Abelard-Schuman, London, 1971, σελ. 150.

[...] *Διάδοχος μιας μακραίωνης εκκλησιαστικής κληρονομιάς, μ' όλο το βυζαντινό πατριαρχισμό της*. Βλ. Πλουτής Σέρβας, *Η τραγωδία της Κύπρου: Πώς τα καταφέραμε και φτάσαμε στο μηδέν*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 2005, σελ. 154.

Mehmet Hasgüler, *Kıbrıslılık*, Agorakitaphlığı, İstanbul, 2009, σελ. 8.

¹⁰⁵Stanley Kyriakides, *ό. π.*, σσ. 59,73.

Philip S. Le Geyt, *ό. π.*, σελ. 191.

Αναδημοσιεύει απόσπασμα από το ημερολόγιο του Γεώργιου Γρίβα

[...] 23 Ιουνίου 1955 : Έστειλα επιστολή στον «Γενικόν» συμβουλευόντάς τον να λάβη μέτρα για την προστασία της ζωής του ύστερα από πληροφορίες που πήρα ότι οι Τούρκοι οργανώνουν την δολοφονία του.

¹⁰⁶Νίκος Στέλγιας, *ό. π.*, σελ. 147.

Η Ελληνική Κοινότητα εξέλεξε τον Μακάριο.

[...] *Makarios 'u Kıbrıs Rum 'ları seçmiştir*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Müdahale şarttır», 7 Nisan 1961.

Μιχάλης Μιχαηλίδης, «Kıbrıs Türk işçi sınıfı ve Kıbrıs işçi hareketi 1920-1963», Masis Kürkcügil (επιμ.), *Kıbrıs dün ve bugün*, İthaki, İstanbul, 2003, σελ. 339. [«Τουρκοκυπριακή εργατική τάξη και κυπριακή εργατική κίνηση 1920-1963», *Κύπρος χθες και σήμερα*]

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι "Ταΐμς" Νέας Υόρκης προβάλλουν την αντίθεση των Τούρκων εις την προεδρία του Μακαρίου», 24 Αυγούστου 1963.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Makariosun isim günü Türk Memurlara zorla tatil yaptırıldı», 23 Ocak 1962. [Κατά την ονομαστική γιορτή του Μακαρίου με το ζόρι επιβλήθηκε αργία στους Τούρκους Υπαλλήλους.]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Göz boyama kabilinden», 11 Haziran 1962. [Όπως το να πουλάς φύκια για μεταξωτές κορδέλες]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bu ne biçim başkanlık», 20 Şubat 1963. [Αυτό τι είδους προεδρία είναι;]. Με αφορμή ομιλία του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας για τον Νικόλαο Καταλάνο, τον πρώτο πολιτικό εξόριστο των Βρετανών.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Birbirine uymıyan konuşmalar», 28 Şubat 1963. [Αταίριαστα λόγια]. Ο τουρκικός Τύπος επικρίνει τον παραλληλισμό του Μακαρίου μεταξύ ανάστασης Χριστού και Ένωσης.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Makarios meşruiyet dışına çıkıyor», 5 Haziran 1963. [Ο Μακάριος βγαίνει εκτός νομιμότητας]

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

ενεργεί όχι ως Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας αλλά ως ηγέτης της Ελληνικής Κοινότητας.¹⁰⁷ Ο Πλουτής Σέρβας πολύ χαρακτηριστικά αναφέρει «Ο Μακάριος δεν πραγματοποίησε έστω και μια επίσκεψη σε τουρκοχώρια ή τουρκοσυννοικίες».¹⁰⁸ Το 1967 ο Ercüment Yavuzalp, ως *Lefkoşe Büyükelçiliği Daimi Maslahatgüzari* (Μόνιμος Επιτετραμμένος), φτάνει στην Κύπρο. Στο αυτοβιογραφικό του βιβλίο *Kıbrıs yangınında büyükelçilik* αναφέρει ένα περιστατικό, το οποίο του το διηγήθηκε ο αντιπρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Fazıl Küçük, στο οποίο διαγράφεται η στάση του αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ σε σχέση με την Τουρκική Κοινότητα. Το επεισόδιο ανάγεται στην εποχή όπου με βάση τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου η Κύπρος καλείτο να διαβουλευτεί με τη Βρετανία για το ζήτημα των βρετανικών βάσεων.

[...]Makarios Küçük'e, "Ben ipi kopacak noktaya kadar gererim. Kopacağı vakit gevşetirim. O zamana kadar ne elde edilirse kârdır. Merak etme ip daha kopmaz" demiş.

Makarios, bu felsefeyi olaylardan sonra Türklere karşı hep uyguladı.İpin kopacağı zamanı da genellikle iyi hesapladı.¹⁰⁹

Πέρα από την επικίνδυνη πολιτική του «τεντωμένου σκοινιού», ο Κύπριος ερευνητής Mehmet Hasgüler αναφέρεται στο ζήτημα της εκκοσμίκευσης. Σύμφωνα με τον Mehmet Hasgüler, η πιο σημαντική παράμετρος σε ένα πολιτικό οικοδόμημα που ιδρύουν μαζί δύο κοινότητες διαφορετικής θρησκείας είναι η εκκοσμίκευση «*laiklik*». Εντούτοις, στην Κύπρο την πολιτική

¹⁰⁷Nihat Erim, *Bildiğim ve gördüğüm ölçüler içinde Kıbrıs*, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1975, σελ. 203. [Η Κύπρος στο μέτρο που την γνώρισα και την είδα]

[...] Makarios, Bakan atanmaları için önerdiği kişiler nedeniyle, iki toplum arasındaki ilişkilere büyük zarar vermişti.

Οι επιλογές του σε σχέση με τους Υπουργούς της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας επιδείνωσαν τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων.

Βλ. Ahmet Gazioğlu, *Enosis çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne: İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yıl, 1958-60*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Ankara, 2000, σελ. 155. [Από την Ένωση στην Κυπριακή Δημοκρατία : Η Κύπρος στην Αγγλοκρατία : Τα δύο τελευταία χρόνια, 1958-1960]

¹⁰⁸[...]Ο Μακάριος δε πραγματοποίησε έστω και μια επίσκεψη σε τουρκοχώρια ή τουρκοσυννοικίες, ενώ τα κατάφερνε να επισκέπτεται πλήθος αφρικανοασιατικές χώρες και γενόμενος με πομπές δεχτός από το λαό αυτών των χωρών, τους βάφτιζε χριστιανούς κατά χιλιάδες. Βλ. Πλουτής Σέρβας, ό. π., σελ. 111.

Ο πρόεδρος της ΤΚΣΚ Rauf R. Denktas ζητά την παραίτηση του Μακαρίου. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İstifa etmesi gereken devlet başkanı», 2 Nisan 1963. Βλ. Νίκος Στέλγιας, ό. π., σελ. 127. [Ο πρόεδρος πρέπει να παραιτηθεί]

¹⁰⁹Ercüment Yavuzalp, *Kıbrıs yangınında büyükelçilik, 1967-1970*, Bilgi, Ankara, 1993, σελ. 175. [Πρεσβεία στη δίνη της Κύπρου]

Ο Μακάριος φαίνεται πως είπε στον Küçük «Εγώ θα τεντώνω το σκοινί μέχρι το σημείο που θα κοπεί. Τη στιγμή που θα κοπεί θα το χαλαρώσω, μέχρι τότε είναι κέρδος ό, τι αποκτηθεί. Μην ανησυχείς το σκοινί ακόμη δεν κόβεται.»

Ο Μακάριος πάντα εφάρμοζε αυτή τη φιλοσοφία απέναντι στους Τούρκους. Και το χρόνο που το σκοινί θα κοβόταν συνήθως το υπολόγισε καλά.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

ορίζει ένας κληρικός «*bir papaz politikaya atildi*».¹¹⁰ Αυτό ενδυναμώνει και το θρησκευτικό αίσθημα και της άλλης κοινότητας «*Birisi inandığımız Allaha, ikincisi mucizeler yaratan Ataya...*».¹¹¹ Ο Βρετανός Ύπ. Αρμοστής P. E. Ramsbotham, αναφερόμενος στον θρησκευτικό συμβολισμό του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, τονίζει ότι λειτουργεί ως τροχοπέδη για τη διακυβέρνηση της Κύπρου με τον τρόπο που απαιτείται κατά τον 20^ο αιώνα.¹¹²

Τέλος, σε αντίθεση με το εσωτερικό, στο περιφερειακό και στο διεθνές περιβάλλον το ευμετάβλητο των πολιτικών συσχετισμών είναι εμφανές. Ενώ το 1959 ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄ ήταν χρήσιμος στο περιφερειακό και στο διεθνές περιβάλλον για την υλοποίηση των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου, αφού «είχε αρκετή λαϊκή υποστήριξη για να πραγματοποιήσει συμφωνίες, που έρχονταν σε τόσο μεγάλη αντίθεση με το λαϊκό αίσθημα»,¹¹³ το 1963 αποτελεί το κυριότερο εμπόδιο για τη διατήρηση του νησιού στη σφαίρα επιρροής των Δυτικών.¹¹⁴

Η Τουρκική Κοινότητα από το περιθώριο στο συνεταιρισμό

Με τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου η Τουρκική Κοινότητα «δεν ορίζεται ως μειονότητα αλλά ως κοινότητα που κατέχει θεσμικό ρόλο με ποσοστιαία συμμετοχή στη διαχείριση της

¹¹⁰Mehmet Hasgüler, *Coğrafyasına Teslim Olan Ada Kıbrıs*, Ankara, 2004, σελ. 76. [Το νησί που παραδόθηκε στη γεωγραφία του]

¹¹¹Απόσπασμα από ομιλία του Fazıl Küçük. «*Birisi inandığımız Allaha, ikincisi mucizeler yaratan Ataya...*» Πρώτα δηλώνουν πίστη στον Allah και μετά στον θαυματοουργό Atatürk. Βλ. Hüseyin Mehmet Ateşin, *Doktor Fazıl Küçük ve Şeyh Nazım Kıbrısı Kıbrıs'ta Türklük ve Müslümanlık Kimliği'nin Şahsiyet Bulma Mücadelesinde Menfi ve Müsbet En Etkin İki Odak*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1997, σελ. 247. [Δρ. Fazıl Küçük και Şeyh Nazım Kıbrısı: Η θετική και αρνητική συμβολή τους στον αγώνα συγκρότησης της τουρκικής και μουσουλμανικής ταυτότητας.]

¹¹²Φανούλα Αργυρού, *Top secret :Η βρετανική κηδεμόνευση του κυπριακού...και πως φθάσαμε στο σχέδιο «Ανάν»*, Γερμανός, Θεσσαλονίκη, 2004, σσ. 166-167.

Η Φανούλα Αργυρού παραθέτει μια έκθεση (Μάρτιος 1971) του αποχωρούντος Βρετανού Ύπ. Αρμοστή P.E. Ramsbotham που σκιαγραφεί τον χαρακτήρα του Αρχιεπισκόπου.

Ο Stanley Mayes χαρακτηρίζει το καθεστώς του Μακαρίου «φεουδαρχική θεοκρατία» «*feudal theocracy*». Βλ. Stanley Mayes, *Cyprus and Makarios*, Putnam, London, 1960, σελ. 250.

Από την άλλη, αμφισβητούνται και τα πολιτικά του θέλω.

[...]Ο Μακάριος πιθανώς δε θέλει καθόλου την ένωση με την Ελλάδα, την πραγματοποίηση αυτού του «Ιδανικού» γιατί τότε θάτανε μόνο πολιτικός αρχηγός μιας επαρχίας, είναι τώρα πνευματικός και πολιτικός ηγέτης ενός ανεξάρτητου κράτους.

Βλ. Κ. Σκλάβος, «Η Κύπρος και οι ξένοι», *Η Νέα Οικονομία*, τ. 9(213), Αθήνα, 1964, σελ. 739.

Αναδημοσιεύει μεταφρασμένο στα ελληνικά το άρθρο «Δυστυχησμένη Κύπρος» του περιοδικού *DIE ZUKUNFT* της Βιέννης (τ. 6), που εκδόθηκε τον Μάρτιο του 1964.

¹¹³Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 136.

«Μακάριος νόμος βαρύς στα κεφάλια επάνω μας στέκει» Βλ. Θεοκλής Κουγιάλης, *Μολυβιές στο περιθώριο : απομνημονεύματα 1958-59*, Χρ. Γ. Σταυρινίδης, Λευκωσία, 1960, σελ. 19.

¹¹⁴Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 485.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

κεντρικής εξουσίας και περιορισμένα δικαιώματα λειτουργικής αυτοδιοίκησης».¹¹⁵ Ενώ αρθρογράφος της κυπριακής εφημερίδας *Halkın Sesi* αναφέρει ότι η αντίληψη περί πλειονότητας και μειονότητας στην Κύπρο αποτελεί μια αντίληψη *muzelik* «μουσειακή»,¹¹⁶ και στις τοποθετήσεις της τουρκικής ηγεσίας καταγράφεται μια αγκίστρωση στην αρχή της πολιτικής ισότητας,¹¹⁷ ο Ελλαδίτης διπλωμάτης Κωστής Παλαμάς, σχολιάζοντας τις Συμφωνίες και τον νέο θεσμικό ρόλο της Τουρκικής Κοινότητας, αναφέρεται σε «νομικά κατασκευάσματα» που δεν μπορούν να αλλοιώσουν ποσοτικά δεδομένα, όπως την πληθυσμιακή αναλογία.

[...] Η τουρκική κοινότητα είναι μειονότητα. Η εμπειρία έχει αποδείξει ότι δεν είναι δυνατόν να μεταβληθούν οι αριθμοί με νομικά κατασκευάσματα. Ως μειονότητα η τουρκική κοινότητα νομιμοποιείται να εξασφαλίσει ισχυρότατες διασφαλίσεις.¹¹⁸

Η συγκρότηση της Τουρκικής Κοινότητας ως «κοινότητας» ανέτρεπε δομικά στοιχεία της συλλογικής συνείδησης της Ελληνικής Κοινότητας. Η Ελληνική Κοινότητα δεν μπορούσε να δεχθεί ότι η Τουρκική Κοινότητα «δεν ήταν μειονότητα αλλά ουσιώδες τμήμα του κυπριακού λαού».¹¹⁹ Η ελληνική ιστοριογραφία εμμένει, η Τουρκική Κοινότητα δεν κατόρθωσε «να αναπτύξει της απαραίτητες εκείνες πρωτοβουλίες» που θα καθιστούσαν την Τουρκική Κοινότητα «δυναμικό παράγοντα πολιτισμικής ανάπλασης, ανθεκτική συνιστώσα στη διαμόρφωση της σύγχρονης πολιτισμικής φυσιογνωμίας του νησιού».¹²⁰ Η περίοδος 1960-1963 κατέδειξε τη διαχρονική στάση της Ελληνικής Κοινότητας να μονοπωλεί και να ορίζει τις πολιτικές πρακτικές του νησιού, τη δυσφορία της για την

¹¹⁵Thomas William Adams & Alvin J. Cottrell, *Cyprus between east and west*, Johns Hopkins Press, Baltimore, 1968, σελ. 76.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İki ayrı cemaat var», 1 Ağustos 1961.[Υπάρχουν δύο ξεχωριστές κοινότητες.]

[...] *bizi "ortak" olarak kabul etmeleri (να αποδεχτούν εμάς ως εταίρους)*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Müdahale şarttır», 7 Nisan 1961. [Καθίσταται επιτακτική η επέμβαση]

Πέτρος Λιάκουρας, *Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη : Σε αναζήτηση ομοσπονδιακής επίλυσης*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2007, σσ. 51-52.

Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 712-713.

¹¹⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sütunlarda seyahat», 5 Eylül 1960.[Ταξίδι στις στήλες]

¹¹⁷Πρόλογος Σίας Αναγνωστοπούλου στο Νίκος Στέλγιας, *ό. π.*, σελ. 17.

¹¹⁸Γλαύκος Κληρίδης, *Η κατάθεσή μου*, *ό. π.*, σελ. 256.

¹¹⁹Π. Κανελλόπουλος στο Κώστας Χατζηαντωνίου, *Κύπρος 1954-1974 : Από το Έπος στην τραγωδία*, Ιωλκός, Αθήνα, 2007, σελ. 88.

¹²⁰Λουκάς Αζελός, *ό. π.*, σελ. 36.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

πολιτική εξίσωση, αλλά και το πόσο επιφανειακή ήταν η φράση «ελληνοτουρκική φιλία», αφού αποτελούσε μόνο σχήμα φραστικό που δεν ενείχε πολιτικές διαστάσεις.¹²¹

Ο κοινοτισμός υπό εδαφικούς όρους

Τη δεκαετία του 60 σε χωριά όπως η Ομορφίτα *Küçük Kaymaklı*, το Μιντζέλι *Ortaköy* και το Κιόνελλι *Gönyeli* καταγράφεται αυξημένη τουρκική παρουσία,¹²² στον Τύπο εντοπίζεται πλειάδα ειδοποιήσεων, ανακοινώσεων όπου πολίτες και των δύο κοινοτήτων δίνουν ή παίρνουν εκτάσεις γης και συναινούν στη δημιουργία ενός άτυπου γεωγραφικού διαχωρισμού,¹²³ ενώ τα γεγονότα του 1963 οδηγούν σε πολύ μεγάλο βαθμό στο τέλος του ιστορικού φαινομένου των μικτών δικοινοτικών χωριών.¹²⁴

¹²¹ Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kiskacında Kıbrıs*, ό. π., σελ. 306.

Νεοκλής Σαρρής, ό. π., σελ. 814.

[...] Όμως ποτέ στην ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν έγινε σκέψη για την οργάνωση Ελληνοτουρκικής Εταιρείας... Βλ. Πλουτής Σέρβας, ό. π., σελ. 131.

¹²² Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, τ. I, Modern Greek Studies, University of Minnesota, Minneapolis, 2006, σελ. 136.

¹²³ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Να δοθή τέρμα», 30 Ιανουαρίου 1962.

[...] Επιπροσθέτως, κατά τα διαρρέυσαντα από του 1960 και εντεύθεν 2½ έτη επραγματοποιήθη καλυτέρα εξέλιξις προς την κατεύθυνσιν της εφαρμογής αυτών των διατάξεων του Συντάγματος. Διότι κατά την διάρκειαν της περιόδου αυτής πολλάί περιουσίαι και πρόσωπα ανήκοντα και εις τας δύο Κοινοτήτας, αι οποίαι ευρίσκοντο εντός των «ντε φάκτο» ορίων, έχουν μετακομισθή εντός των ορίων του οικείου των δήμου, πολλά δε άτομα έχουν αλλάξει τόπον διαμονής. Τοποθέτηση Βουλευτή Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας Orhan Müderrisoğlu. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 31^η Δεκεμβρίου 1962, σελ. 271.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 10 Μαΐου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ειδοποίησις», 28 Ιανουαρίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Γνωστοποίησις», 18 Απριλίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Γνωστοποίησις», 26 Απριλίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Γνωστοποίησις», 12 Μαΐου 1961, 4 Ιουνίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Κτηματολογικόν Γραφείον Πάφου», 26 Μαΐου 1961, 3 Ιουνίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ειδοποίησις», 21 Ιουνίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Κτηματολογικόν και Χωρομετρικόν γραφείον», 8 Αυγούστου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ειδοποίησις», 11 Νοεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ειδοποίησις», 11 Σεπτεμβρίου 1960, 11 Νοεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ειδοποίησις», 2 Δεκεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Γνωστοποίησις», 9 Δεκεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Γνωστοποίησις», 18 Οκτωβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Γνωστοποίησις», 11 Δεκεμβρίου 1960.

¹²⁴ Jan Asmussen, «"Leaving the past" The 1964 Exodus of the Cyprus mixed villages. The Social And Historical Dimension», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & Mehmet Kansu (επιμ.), *Second International Congress for Cyprus Studies*, 24-27 November 1998, ό. π., σελ. 261.

Richard Arthur Patrick, *Political geography and the Cyprus conflict, 1963-1971*, Dept. of Geography, Faculty of Environmental Studies, University of Waterloo, Waterloo, 1976, σελ. 12.

Το 1891 υπάρχουν 346 μικτά χωριά, το 1931 252 χωριά, το 1960 114 χωριά, το 1970 48 χωριά, ενώ μετά το 1974 μόνο το χωριό Πύλα.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

Ο Ευάνθης Χατζηβασιλείου, αναφερόμενος στις μετακινήσεις της Τουρκικής Κοινότητας από το καλοκαίρι του 1958 στη βόρεια πλευρά του νησιού, υποστηρίζει ότι είναι περισσότερο τουρκική κρατική πρωτοβουλία.¹²⁵ Παρόλα αυτά δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί και ο παράγοντας φόβος,¹²⁶ αλλά και το γεγονός ότι από το 1958 τόσο στο επίπεδο της ελίτ όσο και στο επίπεδο της μάζας της Τουρκικής Κοινότητας έχει ενταχθεί η συλλογιστική της διχοτόμησης.¹²⁷ Από την άλλη, στο βιβλίο του ο Σώτος Κτωρής αναφερόμενος σε χωρία της επαρχίας Πάφου επισημαίνει χαρακτηριστικά «Είναι αξιοσημείωτο πως, παρά την αιματηρή αντιπαράθεση ανάμεσα στις δύο κοινότητες το καλοκαίρι του 1958 και τη συστηματική προσπάθεια της τουρκοκυπριακής ηγεσίας να εξωθήσει σε μετακινήσεις τους Τουρκοκύπριους, αμέσως μετά την κατάπαυση του πυρός και συγκεκριμένα τον Σεπτέμβριο του ίδιους έτους 28 από τις 32 οικογένειες που εγκατέλειψαν την κοινότητα Ακουρσού εκδήλωσαν την έντονη επιθυμία να επιστρέψουν στο χωριό τους».¹²⁸

Η περίοδος 1960-1963 αποτελεί «λυδία λίθο» για τη συλλογιστική της διχοτόμησης και καταδεικνύει την πάγια θέση της ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας για εδαφική πολιτική αυτονομία. Παρά το γεγονός ότι «υπήρχε σε σημαντικό βαθμό χωριστή πολιτική οργάνωση των δύο κοινοτήτων», αυτή η πολιτική οργάνωση δεν είχε γεωγραφική βάση. Μοναδικό νομικό έρεισμα αποτέλεσε η πρόβλεψη του Συντάγματος για τη συγκρότηση χωριστών δήμων στις πέντε μεγάλες πόλεις του νησιού,¹²⁹ στοιχείο το οποίο δεν θα άφηνε ανεκμετάλλευτο η Τουρκική Κοινότητα. Τόσο ο λόγος περί διακρίσεων σε βάρος της,¹³⁰ όσο και η προτεραιότητα της «περί συστάσεως ξεχωριστών δήμων», ως μιας μορφής άτυπης υποτυπώδους εδαφικής διχοτόμησης,¹³¹ υποδηλώνει την ανάγκη για πολιτική αυτονομία και

¹²⁵Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Britain and the international status of Cyprus 1955-59*, Volume I, University of Minnesota, Minneapolis, 1997, σελ. 166.

¹²⁶Doros Alastos, *Cyprus –What now ?*, Zeno, 1964, σελ. 26.

¹²⁷Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 551.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Makul bir teklife dair», 20 Nisan 1962. [Σχετικά με μια λογική εισήγηση] Sabahattin İsmail, *100 soruda Kıbrıs sorunu*, Dilhan Offset, Lefkoşa, 1992, σελ. 63. [Το Κυπριακό πρόβλημα σε 100 ερωτήσεις]

Σε συνέντευξη του Fazıl Küçük στις 8 Ιουνίου 1965 τονίζεται ότι ο φυσικός διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων αποτελεί τον πιο αποτελεσματικό τρόπο ασφάλειας της Τουρκικής Κοινότητας. Βλ. Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σελ. 329.

¹²⁸Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 655.

Σε σχέση με τις μετακινήσεις πληθυσμών ως αποτέλεσμα των διακοινοτικών ταραχών και της διαμόρφωσης των *de facto* Δήμων. Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 100, 149-150.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Τουρκόπληκτοι Κώμης Κεπίρ», 25 Οκτωβρίου 1960.

¹²⁹Πολύβιος Πολυβίου, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, *ό. π.*, σελ. 18

¹³⁰Diana Markides, *ό. π.*, σελ. 311.

¹³¹Ο γεωγραφικός διαχωρισμός «*sine qua non*» για τη λύση του Κυπριακού Ζητήματος. Βλ. Diana Markides, *ό. π.*, σελ. 153.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

εδαφική δικαιοδοσία.¹³² Τοιουτοτρόπως, η ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας επιχείρησε να οικοδομήσει τη θεσμοποίηση του διαχωρισμού κάνοντας ακόμη ένα βήμα για τη δημιουργία δικής της «κρατικής οντότητας».¹³³

Το πρόσφατο παρελθόν εισήγαγε στη συλλογική συνείδηση των δύο κοινοτήτων το φαινόμενο της προσφυγιάς, η επανεγκατάσταση των οποίων μετά την ανεξαρτησία αφέθηκε στην πρωτοβουλία των κοινοτήτων.¹³⁴ Ο Κύπριος ποιητής Özker Yaşın στο αυτοβιογραφικό του ποίημα *Bir eski ev Peristeronada Ένα παλιό σπίτι στην Περιστερώνα* (1958), από τη συλλογή *Babil daha uzakta* (1963), εκφράζει τη χαρά του νόστου και εύχεται αυτό το συναίσθημα να μη χαθεί ποτέ, ευχή που θα διαψευσθεί τον Δεκέμβριο του 1963:

[...] Gerçekten mutluyum artık
Tertemiz ışıklarla aydınlık içim
Rabbim daim olsun evimde sevincim
Bitmesin bu huzur ve rahatlık ¹³⁵

Ο Κύπριος ιστορικός Κ. Κέντης αναφερόμενος στον Άγιο Θεόδωρο, ελληνικό χωριό με μερικούς Τούρκους κατοίκους, επισημαίνει ότι οι Τούρκοι, μετά τις διακοινοτικές ταραχές, εγκατέλειψαν το χωριό και εγκαταστάθηκαν στην Αμμόχωστο και τα άλλα γύρω τουρκικά

¹³²Diana Markides, ό. π., σελ. 455.

¹³³Πρόλογος Ανδρέας Κλ. Σοφοκλέους στο Νίκος Στέλγιας, ό. π., σελ. 22.

¹³⁴Στον ελληνικό λόγο οι Έλληνες πρόσφυγες πριν από το 1974 συγκροτούνται ως Τουρκόπληκτοι. Βλ. Γιάννης Παπαδάκης, *Η ηχώ της Νεκρής Ζώνης : Οδοιπορικό στη διαιρεμένη Κύπρο*, ό. π., σελ. 228
Diana Markides-Weston, ό. π., σελ. 150.

Σύμφωνα με τις αναφορές του Κύπριου Kutlu Adalı, το 1958 Τούρκοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους «*Türklerin 1958 yılında Rumlar'a bırakarak kaçtıkları, bir daha da dönmedikleri köyler*». Μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν επέστρεψαν πίσω στις εστίες τους οι Τούρκοι των χωριών *Μελάναργα*, Βασίλι, Άγιος Σέργιος, Στύλλοι, Σπαθαρικό, Περιστερώνα, Λευκόνοικο, Άσσια, Αναλύνοντας, Καταλιώντας, Άγιος Επίκτητος, Κρήτου Μαρόττου, Αμαργέτη, Μονόνερο, Αναρίτα και Ψημολόφου. «*Melanarga, Vasili, Aysergi, Stillos, Spathariko, Piperisterona, Lefkonuk, Paşaköy, Analyonda, Kadalyonda, Çatalköy, Girit Marot, Amarget, Mononero, Anarida, Somolof..*».

Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 86.

Kutlu Adalı, *Köy raporları 1961*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1961, σσ. 24, 25, 63.

Kutlu Adalı, *Köy raporları 1962*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1962, σσ. 42, 46.

Kutlu Adalı, *Köy raporları 1963*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1963, σσ. 19, 28, 36, 39-41, 50.

¹³⁵[...] Πλέον είμαι πραγματικά ευτυχισμένος
το μέσα μου είναι φωτεινό με ολοκάθαρο φως
Θεέ μου εις πολλά έτη η αγαλλίαση μου στο σπίτι μου
Να μην τελειώσει αυτή η γαλήνη και η ξεγνοιασιά....

Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, Çevre Yayınları, İstanbul, 1986, σελ. 118. [Όλα τα ποιήματα / Πρώτα ξυπνούν τα πουλιά]

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

χωρία.¹³⁶ Από την άλλη, η κυπριακή εφημερίδα *Ελευθερία* σε άρθρα της όπως «Ο επαναπατρισμός των Τουρκόπληκτων κατοίκων Λεύκας», «Οι Τουρκόπληκτοι Λεύκας. Η ιστορία αγώνων 3 ½ ετών» αναφέρεται στους Τουρκόπληκτους από τη Λεύκα που «είδον απεράντους κήπους να καταστρέφονται και εκατοντάδες οικιών να αποτεφρούνται».¹³⁷ Αποτυπώνει τις αντιθέσεις «Υπάρχει δηλαδή εν ναι και εν όχι όσον αφορά εις το θέμα της επανόδου των Ελλήνων, παρά των ιδίων των ενδιαφερομένων»,¹³⁸ και τις διεργασίες που καταγράφονται εντός της Επιτροπής *Τουρκόπληκτων Λεύκας Μόρφου*. Γίνεται αναφορά στην απόσχιση 32 ατόμων και στη σύσταση μιας άλλης επιτροπής που θα αναλάμβανε την προώθηση του αιτήματος του επαναπατρισμού των Ελλήνων της Λεύκας και της αποζημίωσης τους.¹³⁹ Η εφημερίδα *Ελευθερία* σε άρθρο της με τίτλο «Οι Τουρκόπληκτοι και οι παθόντες Πάφου» γνωστοποιεί ότι σε παρόμοιες ενέργειες προβαίνουν και οι «Τουρκόπληκτοι» της Πάφου. Στο εν λόγω άρθρο παρατίθεται ανακοίνωση της *Μονίμου Επιτροπής Τουρκόπληκτων και παθόντων Πάφου* «όπως το συντομότερον εκλέξουν κατά χωρίον ένα αντιπρόσωπόν των, ο οποίος να συγκεντρώση τα στοιχεία δια τας ζημίας και να υποβάλη εις την Επιτροπήν γραπτήν έκθεσιν δια τον κάθε ένα ξεχωριστά».¹⁴⁰ Στον Τύπο επίσης γίνεται αναφορά στους Τουρκόπληκτους από τη Λεύκα, το Απλίκι και το Αμπελικού που εγκαταστάθηκαν στην Πεντάγυια.¹⁴¹ Σε άρθρο της *Ελευθερίας* αναφέρεται ότι οι κάτοικοι των χωριών Κτήμα, Μανδριών και Σουσκιούς της επαρχίας Πάφου έγιναν πρόσφυγες στα γειτονικά χωριά Κούκλια, Τίμη, Αναρίτα και Νικόκλεια.¹⁴²

¹³⁶Περιοδικό *Κυπριακαί Σπουδαί*, «Τοπωνύμια και παραδόσεις του χωριού Αγίου Θεοδώρου Καρπασίας», τ. ΚΔ' Λευκωσία, 1960, σελ. 171.

Σύμφωνα με τη Rebecca Bryant, η Τουρκική Κοινότητα εγκατέλειψε οριστικά τις εστίες της στις πιο κάτω περιοχές : Καϊμακλί, Πάνω Λακατάμια, Αναλιόντας, Καταλιώντας, Αυλώνα, Ψημολόφου, Άσσια, Κοντέα, Λευκόνοικο, Περιστέρωνα Πηγής, Άγιος Σέργιος, Σπαθαρικό, Βασίλι, Μελάναργα, Αμαργέτη, Μονόνερο, και Αναρίτα. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 654-655.

¹³⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 10 Σεπτεμβρίου 1960.

¹³⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Τουρκόπληκτοι Λεύκας. Η ιστορία αγώνων 3 ½ ετών», 19 Νοεμβρίου 1961.

¹³⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ο επαναπατρισμός των Τουρκόπληκτων κατοίκων Λεύκας», 14 Σεπτεμβρίου 1960.

¹⁴⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Τουρκόπληκτοι και οι παθόντες Πάφου», 24 Σεπτεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Τουρκόπληκτοι Κώμης Κεπίρ», 25 Οκτωβρίου 1960.

¹⁴¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Κατανόησιν της θέσεως των απαιτούν οι Τουρκόπληκτοι», 11 Οκτωβρίου 1960.

¹⁴²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Συντάσσεται ειδικόν νομοσχέδιον δι' αποζημίωσιν των Τουρκόπληκτων», 4 Φεβρουαρίου 1961.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

2.2. Οι νέες διαστάσεις του Κυπριακού Προβλήματος

Elveda Bareskeva! Elveda Atina !¹⁴³

Η έννοια της προδοσίας

Οι διακοινοτικές συγκρούσεις του 1963-1964 κατέδειξαν ότι το Κυπριακό Πρόβλημα δεν ήταν μια τελειωμένη υπόθεση «*fait accompli*». ¹⁴⁴ Μήνες μετά τα γεγονότα του 1963 τίθεται προς διευκρίνιση η νομική ισχύς των Συμφωνιών Ζυρίχης –Λονδίνου. ¹⁴⁵ Η απουσία πλέον της μίας εκ των δύο κοινοτήτων από τον κρατικό ιστό και ο πρόωρος ενταφιασμός της όποιας προσπάθειας δημιουργίας κοινής πολιτικής ταυτότητας αποτελούν τις νέες διαστάσεις του Κυπριακού Προβλήματος. ¹⁴⁶ Παράλληλα, το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, με το Ψήφισμα 186, αποστέλλει το 1964 ειρηνευτική αποστολή στο νησί (UNFICYP) και εγκαινιάζει την πρακτική των ειρηνευτικών αποστολών στην Κύπρο. ¹⁴⁷

Αν και οι χειρισμοί της Ελλάδας απογοήτευσαν την Ελληνική Κοινότητα «*Ο Αβέρωφ δεν δεχότανε καμία τροποποίηση και της Ζυρίχης έψαλλε, πεισμώνως το τροπάριο και στους Κυπρίους έστειλε σαφώς προειδοποίηση ότι θα εγκατέλειπε σύζυλο τον Μακάριο*», ¹⁴⁸ μετά τα γεγονότα του 1963 μέχρι και το 1974 δεν γίνεται απλώς λόγος για απογοήτευση, αλλά συγκροτείται η έννοια της «προδοσίας» «*betrayal*» και η αίσθηση της εγκατάλειψης από τη μητέρα πατρίδα. Τον Αύγουστο του 1964 κατά τον βομβαρδισμό της Τηλλυρίας από τις τουρκικές δυνάμεις καταγράφονται πιέσεις για τη μη κάθοδο των Ελλήνων. ¹⁴⁹ Στον αντίποδα, ο ποιητής Özker Yaşın από την Περιστερώνα, αποκαρδιωμένος από τη μη επέμβαση των *Mehmetcik*, του τουρκικού στρατού, με πικρία αναφωνεί «*έπρεπε να έμπαιναν στην Αμμόχωστο*», «*girmeliydiler Magusa'ya*». ¹⁵⁰

¹⁴³Elveda / Αντίο Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, ό. π., σελ. 251.

¹⁴⁴Νίκος Λανίτης, *Our destiny : A consideration of some crucial problems pertaining to Cyprus*, Nicosia, 1963, σελ. 30.

¹⁴⁵Γιώργος Τενεκίδης, «Η νέα φάση του Κυπριακού Προβλήματος από της σκοπιάς του Διεθνούς Δικαίου», *Η Νέα Οικονομία*, τ. 3(207), Μάρτιος 1964, σελ. 221.

¹⁴⁶Mashoed Bailie & Naile Berberoğlu, ό. π., σελ. 204.

Στέφανος Κωνσταντινίδης, *Επισκόπηση της Νεότερης Κυπριακής Ιστορίας : Κοινωνικές Δομές, Θεσμοί και Ιδεολογία : Από την Οθωμανοκρατία και την Αγγλοκρατία στην Ανεξαρτησία*, Ταξιδευτής, Αθήνα, 2011, σελ. 304.

¹⁴⁷Ιωάννης Κουμουλίδης, «Turks, English, Greeks 1571-1960», Σπύρος Βρυώνης (επιμ.), *Cyprus Between East and West : A Political and Moral Dilemma: The Past as Prologue to the Present*, Crete University Press, Herakleion, 1994, σελ. 47.

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964, σσ. 173-180.

Hugh Dominic Purcell, ό. π., σσ. 28-33.

¹⁴⁸Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σελ. 26.

¹⁴⁹Nikos A. Stamatakis, «History and Nationalism : The cultural reconstruction of the Modern Greek Cypriot Identity», *The Cyprus Review*, Volume 3, No. 1 (Spring 1991), σελ. 70.

¹⁵⁰Ali Nesim, *Kıbrıs Türk Edebiyatında Sosyal Konular (Κοινωνικά θέματα στην Τουρκική Λογοτεχνία Κύπρου)*, Lefkoşa, 1986, σελ. 92.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

Η εμπειρία της αδικίας

21 Aralık'tan bu yana
Türklerden
Ölü :136,
Yaralı : 603,
Kayıp 148 kişi imiş,
Ve 25.000' den fazla
Evsiz kalanlar.¹⁵¹

Ο Δεκέμβριος του 1963 σηματοδοτεί, εκτός από τη φανερή σύγκρουση των «*Denktaşçılar*» και με τους «*Doktorcular*»,¹⁵² και ένα σύνολο αλλαγών για την Τουρκική Κοινότητα, ιδιαίτερα στο πολιτικό και οικονομικό επίπεδο. Αν και στην Ελληνική Κοινότητα η συλλογική ιστορική μνήμη και η «*εμπειρία της αδικίας*» συγκροτείται κυρίως με τα γεγονότα του 1974,¹⁵³ για την Τουρκική Κοινότητα οι επώδυνες μνήμες ξεκινούν από το 1963 και επικεντρώνονται κυρίως στην περίοδο 1963-1974. Οι βιωματικές τους αναμνήσεις αφορούν την *exodus* «έξοδο» και την περιορισμένη υπανάπτυκτη τους ζωή στους θύλακες.¹⁵⁴ Ακόμη

¹⁵¹Με βάση τους στίχους από το ποίημα του Özker Yaşın «*Από τις 21 Δεκεμβρίου 136 Τούρκοι πέθαναν, 603 τραυματίστηκαν, 148 αγνοούνται και περισσότεροι από 25.000 έγιναν πρόσφυγες*».

Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, ό. π., σελ. 355.

20.000 εκτοπισμένοι Βλ. Thomas Ehrlich, *Cyprus 1958-1967*, Oxford University Press, London, 1974, σελ. 62.

Pierre Oberling, ό. π., σσ. 91, 100.

Niyazi Kızılyürek, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, ό. π., σελ. 356.

Από το 1959-1967 10,330 μέλη της Τουρκικής Κοινότητας μετανάστευσαν. Βλ. Mustafa Ergün Olgun, «Economic Overview», Ciement Dodd (επιμ.), *The Political, Social, and Economic Development of Northern Cyprus*, The Eothen Press, Huntingdon, England, 1993, σσ. 270, 271.

Richard Patrick, ό. π., σελ. 340.

¹⁵²Διαμάχη Fazıl Küçük & Rauf Denktaş Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kaskacında Kıbrıs*, ό. π., σελ. 273.

¹⁵³Harry Anastasiou, «Communication across conflict lines: The case of ethnically divided Cyprus», *Journal of Peace Research*, Volume 39, No. 5 (September 2002), σσ. 582-583.

¹⁵⁴Salahi Sonyel, ό. π., σελ. 55.

Harry Anastasiou, ό. π., σελ. 582.

Τα γεγονότα του 1963-1964 αποτελούν ορόσημο στην ατομική και συλλογική μνήμη της Τουρκικής Κοινότητας. Βλ. Etienne Copeaux & Claire Mauss-Copeaux, *Taksim!: Chypre divisée, 1964-2005*, Aedelsa, Lyon, 2005, σελ. 41.

«*çarışmalıyım hürriyet için*» πρέπει να παλέψω για την ελευθερία «*Bu Lefkoşanın kadınları Onlar da savaşın çilesini çekmektedirler*» Αυτές οι γυναίκες της Λευκωσίας και Αυτές υποφέρουν τα βάσανα του πολέμου.

Βλ. Süleyman Uluçamgil & Orbay Deliceirmak, *Asi : şiirler*, 1966, σσ. 30, 36.[Αντάρτης : ποιήματα]

[...]Al diyor Enosisini geri

Ver bana Bağımsız Kıbrısını geri.

Λέει πάρε πίσω την Ένωση σου

Δώσ' μου πίσω την Ανεξάρτητη Κύπρο μου.

[...]Adayı Türk kantonlarına bölen

Paraz Makarios'a dir.

Είναι για τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο που χώρισε το νησί σε Τουρκικά καντόνια.

Βλ. Kutlu Adalı, *Nasrettin Hoca ve Kıbrıs*, Beşparmak, Lefkoşa, 1971, σελ. 58. [Nasrettin Hoca και Κύπρος]

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

και ο πληθυσμός που παραμένει εκτός θυλάκων ζει σε συνθήκες στέρησης.¹⁵⁵ Μόνο το 1,6% της περιοχής της Κυπριακής Δημοκρατίας ελέγχεται από την «Προσωρινή Τουρκοκυπριακή Διοίκηση» και περιέχει σχεδόν τον μισό πληθυσμό της Τουρκικής Κοινότητας.¹⁵⁶

Η οριοθέτηση της τουρκικότητας

Στη συλλογική συνείδηση της Ελληνικής Κοινότητας τα γεγονότα του 1963 συνδέονται με την καταβράθρωση των Συμφωνιών. Σε ομιλία στο θέατρο Χατζηχρήστου κατά τη μεγάλη συγκέντρωση που οργάνωσε στις 20 Ιανουαρίου 1964 η Επιτροπή Πνευματικών Καλλιτεχνικών, Επιστημονικών, Συνδικαλιστικών και Φοιτητικών Οργανώσεων ο Μελής Νικολαΐδης, που είχε διατελέσει εκπρόσωπος των Κυπρίων στην Πανελλήνια Επιτροπή Αυτοδιαθέσεως Κύπρου και Εθναρχικός Σύμβουλος, τονίζει ότι η Τουρκική Κοινότητα, οι

Arif Feridun, *Unutulmasın diye*, İstanbul, 2011, σσ. 129-131. [Για να μην ξεχαστεί]

[...] *Peristerona'daki evimiz*

Yağma edilmiş. To σπίτι μας στην Περιστέρωνα γκρεμίστηκε. Βλ. Özker Yaşın, *Oğlum Savaş'a mektuplar : Bir şahlanışın destanı II*, Çevre, Lefkoşa, 1965, σελ. 146. [Γράμματα στον γιο μου τον πόλεμο]

[...] *İlaç ve her türlü tıbbi malzeme*

Rumların elinde.

Τα φάρμακα και όλα τα ιατρικά είδη

είναι στα χέρια των Ελλήνων.

Βλ. Özker Yaşın, *Kanlı Kıbrıs : Bir şahlanışın destanı*, Varlık, İstanbul, 1964, σελ. 17. [Αιματοβαμμένη Κύπρος]

[...] *Contrary to much writing on the subject, the issue is not that Greek-Cypriot writings are nostalgic and Turkish-Cypriot writings are anti-nostalgic, but that they are each nostalgic for different sites of memory. While Greek-Cypriot writings express longing for their way of life in the village before disaster, Turkish-Cypriot writings show no longing for the village, but a nostalgia for the solidarity and inter-dependency that existed in the period when they lived in enclaves between 1964 and 1974.*

Σύμφωνα με τη Rebecca Bryant, στον λόγο της Ελληνικής Κοινότητας συγκροτείται η νοσταλγία, η αναπόληση του παρελθόντος, του δικαιοδικού πνεύματος και της συνύπαρξης στο χωριό. Στον τουρκικό λόγο δεν απαντά αυτό το συναίσθημα. Αντίθετα, αναπολούν την αλληλεγγύη και την αλληλεξάρτηση που υπήρχε μεταξύ των μελών της Τουρκικής Κοινότητας κατά την περίοδο 1964 - 1974.

Βλ. Rebecca Bryant, «Writing the Catastrophe : Nostalgia and Its Histories in Cyprus», *ό. π.*, σελ. 403.

[...] *Bu dönemin ilk üç yılında edebiyatımızda bir durgunluk yaşanmış. 1963 yılında başlayan Rum saldırıları ile eski coşkulu şiirler edebiyatımızda yeniden yer almaya başlamıştır.*

Ενώ κατά τη διάρκεια των τριών πρώτων χρόνων αυτής της περιόδου καταγράφεται μια ύφεση, το 1963 με τις επιθέσεις των μελών της Ελληνικής Κοινότητας επανεμφανίζονται τα λυρικά ποιήματα.

Βλ. Mustafa Yeniasır, *ό. π.*, σελ. 2288.

[...] *It would not only require many deaths to identify Cyprus as the patrie for the Turkish Cypriots but also the realisation that the Turkish Cypriots died for Cyprus, and for specific places in Cyprus. It was at the juncture of killing and dying for Cyprus that the Turks of Cyprus became the Turkish Cypriots.*

Τα αιματηρά γεγονότα, οι θάνατοι, οι θυσίες και ο εγκλεισμός δημιουργούν ένα δέσιμο με τη γη και οδηγούν σε έναν νέο αυτοπροσδιορισμό. Μετά τα γεγονότα της περιόδου 1963-1964 τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας από Τούρκοι της Κύπρου αυτοπροσδιορίζονται ως Τουρκοκύπριοι.

Βλ. Kudret Akay, «Past Experiences and Future Prospects», Ανδρέας Ιωάννου, Ανδρέας Θεοφάνους, Νίκος Περιστιάνης (επιμ.), *The Cyprus problem : Its solution and the day after : Proceedings of the international symposium and held on 3-6 April, 1997*, Research and Development Center Intercollege, Nicosia, 1998, σελ. 35.

¹⁵⁵Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 476.

¹⁵⁶Μιχάλης Ατταλίδης, «Οι σχέσεις των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκύπριους», *ό. π.*, σελ. 428.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

«*αρχομανείς Τουρκοκύπριοι τυραννίσκοι*» και ο «*όχλος της*», έσβησε στο αίμα τις Συμφωνίες «*καταρρακώνοντας έτσι άθελα τους οι ίδιοι μέσα στην καταστροφή και σβήνοντας στο αίμα τις κακοποιές Συμφωνίες*».¹⁵⁷ Εντούτοις, οι πολιτικές αποτιμήσεις της καταβαράθρωσης του δικαιοδικού κράτους, και κατ' επέκταση του ασφυκτικού εναγκαλισμού μετά το 1963 της Τουρκικής Κοινότητας από την Τουρκία υποτιμήθηκαν.¹⁵⁸ Από το 1963 και μετά η εθνική ταυτότητα της Τουρκικής Κοινότητας εξαρτάται άμεσα από τη μητέρα πατρίδα, δεδομένου ότι η τουρκικότητα της δεν ορίζεται πλέον στο πλαίσιο του κυπριακού κράτους, αλλά στο πλαίσιο του τουρκικού έθνους.¹⁵⁹

Η «απομακρυσμένη επαρχία» του τουρκικού κρατικού προϋπολογισμού

Μετά το 1957 ο οικονομικός διαχωρισμός κερδίζει έδαφος και το οικονομικό χάσμα ανάμεσα στην Ελληνική και στην Τουρκική Κοινότητα ερμηνεύεται από την κάθε πλευρά με διαφορετικό τρόπο.¹⁶⁰ Σε ομιλία του στην Κωνσταντινούπολη στις 23 Αυγούστου 1960 ο παντουρκιστής Δρ. Derviş Manizade, πρόεδρος του συνδέσμου *Τουρκικό Πολιτιστικό Σωματείο Κύπρου Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi*, αναφέρει ότι ο «*tek derdi*» μοναδικός καημός της Τουρκικής Κοινότητας είναι η επιθυμία της να συναγωνιστεί το ελληνικό στοιχείο στον πολιτικό και οικονομικό τομέα, ενώ 15 χρόνια μετά τονίζει ότι η οικονομική ενδυνάμωση της Τουρκικής Κοινότητας τα τρία πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας φόβισε «*korkuttu*» την Ελληνική Κοινότητα.¹⁶¹ Η επιτυχής έκβαση του

¹⁵⁷Μελής Νικολαΐδης, *Η Κύπρος μας : Η ομορφιά της Η ζωή της Ο αγώνας της*, Αθήνα, 1965, σελ. 125.

¹⁵⁸[...] *Η προσήλωσή τους στην Τουρκία συνεχίστηκε έντονη και ήταν φανερό πώς η Άκυρα καθοδηγούσε από την αρχή την τουρκοκυπριακή πολιτική*. Βλ. Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, *Το κυπριακό πρόβλημα : Η ανάμειξη του ΟΗΕ και οι ξένες επεμβάσεις στην Κύπρο, 1960-1974*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1984, σελ. 41.

[...] *Ενώ δηλαδή η Ελληνοκυπριακή ηγεσία είχε τη δυνατότητα να διαφωνεί με την Αθήνα, η Τουρκοκυπριακή ήταν τελείως υποταγμένη στην Άγκυρα*. Βλ. Άριστος Κάτσης, *Από την ανεξαρτησία στην τουρκική εισβολή*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1978, σελ. 22.

¹⁵⁹Σία Αναγνωστοπούλου, «Η Κυπριακή Δημοκρατία, καθρέφτης πολλαπλών ανακλάσεων : Τουρκία και Τουρκοκυπριακή Κοινότητα 1960-1983», Χρυσόστομος Περικλέους (επιμ.), *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια : Επώδυνη Πορεία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2010, σσ. 314, 306.

[...] *Türkliğinizi kaybetmek rahasına imzalamadık. [...] Δεν υπογράψαμε [...] με κόστος να χάσουμε την Τουρκικότητα μας*.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk Cemaat meclisi dün toplandı», 24 Eylül 1960. [Χθες συνεδρίασε η Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση]

¹⁶⁰Albert Meyer, *The Economy of Cyprus*, Harvard University Press, Cambridge, 1962, σελ. 74.

Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs' ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İletişim, İstanbul, 2002, σελ. 219. [Το τέλος της πολιτικής της Ένωσης και της Διχοτόμησης στην Κύπρο]

¹⁶¹Derviş Manizade, *65 yıl boyunca Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği (İstanbul Subesi) Yayınları, İstanbul, 1993, σελ.79.[Η Κύπρος σε διάστημα 65 χρόνων]

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Το Κυπριακό Πρόβλημα

οικονομικού αγώνα της Τουρκικής Κοινότητας συνδέεται άρρηκτα με μια αίσια, τελική διευθέτηση του Κυπριακού Ζητήματος, αλλά και με τη διατήρηση των κεκτημένων της, όπως πολύ χαρακτηριστικά είχε δηλώσει τον Σεπτέμβριο του 1960 ο πρόεδρος της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης Rauf Denktaş.¹⁶²

Αν και μια ακριβής εκτίμηση του οικονομικού χάσματος μεταξύ των δύο κοινοτήτων δεν είναι δυνατή, μετά το 1963 η αναλογία προοδευτικά έχει μετατοπιστεί περαιτέρω υπέρ της Ελληνικής Κοινότητας.¹⁶³ Ο εγκλεισμός επέδρασε καίρια και στον προϋπολογισμό της Τουρκικής Κοινότητας, ο οποίος από το 1963 και μετά τίθεται υπό τον πλήρη έλεγχο της Τουρκίας.¹⁶⁴ Έτσι, η Τουρκική Κοινότητα από συνιστώσα του δημοσιονομικού προγράμματος της Κυπριακής Δημοκρατίας μετατρέπεται σε «απομακρυσμένη επαρχία» του μητροπολιτικού τουρκικού κρατικού προϋπολογισμού.

Derviş Manizade, *Kıbrıs dün, bugün, yarın*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği (İstanbul Subesi) Yayınları, İstanbul, 1975, σελ. 35. [Κύπρος χθες, σήμερα, αύριο]

Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 355.

¹⁶²Ahmet An, *Kıbrıslı Türklerin siyasal tarihi (1930-1960):Basının aynasında Kıbrıslı Türklerin unutturulan siyasal geçmişi ve liderlik kavgası*, Ozyay Matbaacılık, Lefkoşa, 2006, σελ. 685. [Η πολιτική ιστορία των Τουρκοκυπρίων : Το πολιτικό παρελθόν των Τουρκοκυπρίων που ξεχάστηκε και η διαμάχη για την εξουσία.]

¹⁶³Ζήνων Σταυρινίδης, *The Cyprus conflict : National identity and statehood*, CYREP, Nicosia, 1999, σελ. 82.

Nadav Morag, «Cyprus and the clash of Greek and Turkish Nationalisms», *Nationalism & Ethnic Politics*, Volume 10, No. 4 (2004), σελ. 611.

Με βάση το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, ο μέσος όρος των εισφορών το 1963 ορίζεται στο 80,2% για την Ελληνική Κοινότητα και στο 12.6% για την Τουρκική Κοινότητα. Βλ. Stahis Panagides, «Communal Conflict and Economic Considerations: The Case of Cyprus», *Journal of Peace Research*, Volume 5, No. 2 (1968), σελ. 137.

Hugh Dominic Purcell, *ό. π.*, σσ. 60-65.

¹⁶⁴Ercüment Yavuzalp, *ό. π.*, σελ. 131.

Λεόντιος, *The Cyprus Question*, Almquist and Wiksell, Sweden, 1971, σελ. 278.

Κεφάλαιο 3 :

Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές

1. Ελληνική Κοινότητα

1.1. Το όραμα της κυρίαρχης εθνικής ομάδας

[...]Γιατί οι πρόγονοί μου σέρνουν μαζί τους ξεφτισμένες σημαίες
[...] Και κάνουμε είδωλα τα λόγια των προγόνων μας¹

[...] Θα καθρεφτιστεί ξανά σ' αυτή την καρδιά η λαμπράδα του Απριλίου;²

Στη συλλογική συνείδηση της Ελληνικής Κοινότητας η ιστορία της Κύπρου «διακηρύττει περιτράνως με υπερηφάνειαν ότι είμεθα γέννημα και θρέμμα συνεχούς επαναστάσεως, τέκνα της αιωνίου φυλής των Ελλήνων, σάρκα από την σάρκα των, και οστούν εκ των οστών της Ελληνικής Πατρίδος». Το όραμα της Ελληνικής Κοινότητας,³ της κυρίαρχης εθνοτικής ομάδας του νησιού, το οποίο το προστάζει «ο αδέκαστος νόμος της Ιστορικής Αλήθειας» και η «στοιχειώδης Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια»,⁴ είναι προϊόν συναισθήματος και όχι στρατηγικής,⁵

¹Σοφοκλής Λαζάρου, *Ενδοσκόπιο : ποιήματα*, Κύπρος, 1961, σελ. 9.

²Ξάνθος Λυσιώτης, *Αποδημία*, ό. π., σελ. 44.

³[...]Από πολέμους δεν ξέραμε.[...] Ένα όνειρο-παραμύθι-μνήμη βρισκόταν τυλιγμένο γύρω μας σαν ομφάλιος λώρος. Βλ. Ήβη Μελεάγρου, *Ανατολική Μεσόγειος*, Λευκωσία, 1969, σελ. 27.

Επίσημα η απαρχή του αιτήματος της Ένωσης ανάγεται στο 1830. Βλ. Pınar Erkem Gülboy, ό. π., σελ. 197.

Thomas Ehrlich, ό. π., σελ. 9.

Από το 1878 η ιδέα της Ένωσης καθίσταται πολιτικό ζήτημα. Βλ. Ιωσήφ Ιωσήφ, «Post-Colonial Period 1960-1974: Expectations and Failures», Μιχάλης Μιχαήλ & Αναστάσιος Τάμης (επιμ.), *Cyprus in the Modern World*, Vánias, Thessaloniki, 2005, σελ. 53.

Παρουσίαση του ενωτικού αγώνα από τον βουλευτή Αθηνών Γιάννη Π. Κουτσοχέρα.

Βλ. Γιάννης Π. Κουτσοχέρας, *Το ιστορικό της Κύπρου: Πορεία προς την Ένωση*, Αθήνα, 1965.

Αλέξης Χρ. Αλέκου, *1948 : Ο ελληνικός εμφύλιος και η Κύπρος*, Power Publishing, Λευκωσία, 2012, σελ. 44.

Hugh Dominic Purcell, ό. π., σσ. 192-196, 227-237.

George Hill, *A history of Cyprus*, τ. 4 The Ottoman Province: The British Colony 1571-1948, Cambridge University Press, Cambridge, 1952, σσ. 488-541.

⁴Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', Εκδόσεις Άλφα, Αθήνα, 1963, σελ. 12.

«Η Ένωση έρχεται ως λογική και ηθική ιστορική αναγκαιότητα»

Βλ. Σάββας Λοιζίδου, *Κύπρος μεγάλη ιδέα του ελληνισμού σήμερα*, Γραφείο Εθναρχίας, Λευκωσία, 1949, σελ. 8.

⁵ «This was a policy dictated by sentiment rather than strategy»

Βλ. Νίκος Λανίτης, *Our destiny : A consideration of some crucial problems pertaining to Cyprus*, Nicosia, 1963, σελ. 5.

Ακόμα και αν η Ένωση συνεπάγεται τη «μετατροπή ενός λαού μ' έντονη και αναπτυγμένη προσωπικότητα σε πληθυσμό μακρινής επαρχίας ενός κράτους συγκεντρωτικού μ' απαρχαιωμένη γραφειοκρατία και με διάφορα πολιτικά και οικονομικά «κατεστημένα» που βλέπανε την Κύπρο απλώς σα χώρο επέχτασης των υπηρεσιών και

αφού «εδώ κάθε ελληνική λέξη ήταν και μια πράξη πίστης, κάθε ελληνική χειρονομία και μια πρόκληση σ' όλους τους νόμους των ιστορικών πιθανοτήτων»,⁶ μα πάνω από όλα «πετρωμένο σχεδιασμένο από το Θεό».⁷ Ταυτοχρόνως, το όραμα της Ένωσης επισκίαζε, απαξίωνε, υποτιμούσε τις αντιδράσεις της άλλης κοινότητας, οι δε αντιδράσεις της, οι «ξενοκίνητες» αντιδράσεις της εκλαμβάνονταν ως «απρόματα»,⁸ «τζι' οι Τούρτζιοι πιόν αππόνουνται, τζιαί κάμουν παναϋρκα».⁹

Ο ενωτικός αγώνας που διενήργησε την περίοδο 1955-1959 υπό την καθοδήγηση της ΕΟΚΑ δεν ήταν ο πρώτος αγώνας. Στον ελληνικό ιστοριογραφικό λόγο η πρώτη ΕΟΚΑ ιδρύθηκε το 1931, λίγα χρόνια μετά την ανακήρυξη της Κύπρου ως βρετανικής αποικίας, με την οργάνωση *Εθνική Ριζοσπαστική Ένωσις Κύπρου*, με πολιτική στόχευση τη «μετά του Ελληνικού πολιτειακού συνόλου ενώσεως της Κύπρου».¹⁰ Αν εξαιρεθεί το αποτυχημένο βραχύβιο «ξεσήκωμα του 1931», η βρετανική διοίκηση μέχρι το 1955 κύλησε μέσα σε συνεχείς ειρηνικούς αγώνες για το εθνικό μέλλον του τόπου, με διαβήματα, με τις παραιτήσεις των Ελλήνων Βουλευτών του Νομοθετικού Συμβουλίου ως ένδειξη διαμαρτυρίας,¹¹ με την

των υποκαταστημάτων τους», η Ελληνική Κοινότητα ήθελε την Ένωση, κάτι το οποίο οι «Ελλαδικοί δε θέλησαν να το αντιληφθούν». Βλ. Αλέξανδρος Ξύδης, «Το ψυχολογικό πλέγμα», στο Αλέξανδρος Ξύδης, Σπύρος Λιναρδάτος, Κώστας Χατζηαργύρης (επιμ.), *Ο Μακάριος και οι σύμμαχοί του*, ό. π., σελ. 32.

⁶Ρόδης Ρούφος, *Η χάλκινη εποχή : Το μυθιστόρημα του Κυπριακού αγώνα*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 1960, σελ. 40.

⁷Diana Markides-Weston, ό. π., σελ. 28.

⁸«Γιατί τούτοι αποθήκασιν οι Τούρκοι μες την Κύπρον». Βλ. Νεόφυτος Χ. Παπαχαλαράμπους, *Το ορφανό παιδί και η κακιά μυτριά*, μέρος Β', Λευκωσία, Απρίλιος 1964, σελ. 13.

⁹Νίκος Μηλιώτης, *Μολών Λαβέ : Το έπος της Κύπρου*, Η Κιβωτός, Βαρώσια-Αμμόχωστος, 1959, σελ. 44. Το ποίημα του *Ανάστασης Καμπάνα* πρωτοδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Εφημερίς* 3 Σεπτεμβρίου 1952.

¹⁰Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, Αλεξάνδρεια, 1962, σελ. 23.

Θεόδωρος Παπαδόπουλλος, *Ενωτικόν δημοψήφισμα 1921*, Εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία, 2003, σελ. vi.

¹¹Θεσμικό εφεύρημα, υποτυπώδες νομοθετικό σώμα της Βρετανικής Αποικιοκρατίας στην Κύπρο από το 1878-1931 που λαμβάνουν μέρος και μέλη των δύο κοινοτήτων, με συγκεκριμένη αριθμητική αναλογία, «δια νομοθετικών μέτρων μεταρρύθμισις ή συμπλήρωσις του διοικητικού συστήματος», νόμων και διαταγμάτων που θα διασφαλίζουν την ειρήνη, την τάξη και την καλή διοίκηση. Βλ. Φίλιος Ζαννέτος, *Ιστορία της νήσου Κύπρου*, τ. Β', Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 1997, σσ. 73, 74, 162, 278.

[...] Η παραχώρηση του Νομοθετικού Συμβουλίου στην Κύπρο αποτελούσε μια προσπάθεια των Βρετανών να δημιουργήσουν στους κατοίκους την εντύπωση της ενεργής τους συμμετοχής στις λειτουργίες της διοίκησης, χωρίς όμως σε κανένα σημείο να αποκτήσουν ουσιαστικό ρόλο στη διακυβέρνηση του νησιού.

[...]Εντούτοις, σύντομα το κοινό μέτωπο των αιρετών μελών διασπάστηκε, με την υιοθέτηση μιας «συμφεροντολογικής πολιτικής» από τους Οθωμανούς βουλευτές εντός του Συμβουλίου. Με την πάροδο του χρόνου, όμως, και την αύξηση του εθνικισμού στο νησί, η αγηλοτουρκική συνεργασία γινόταν όλο και πιο συχνή, ακόμα και σε νομοσχέδια ήσσονος σημασίας, με στόχο την παραχώρηση πολιτικών ανταλλαγμάτων από τους Βρετανούς εντός του Συμβουλίου. (σσ. 161, 414)

[...]Το πρώτο σοβαρό ζήτημα που απασχόλησε το Νομοθετικό Συμβούλιο και διατηρήθηκε σχεδόν καθ' όλη τη λειτουργία του, ήταν το σχετικό με το φόρο υποτελείας, (σελ. 559)

[...] Οι Έλληνες, πέραν του ενωτικού ζητήματος, επέμεναν στην επιβολή της «αρχής της αναλογικότητας» εντός της διοίκησης, (σελ. 561)

έκφραση αλληλεγγύης και με τη συμμετοχή στους εθνικούς αγώνες της Ελλάδας (π.χ. κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους),¹² με πρεσβείες στο εξωτερικό, με την ίδρυση της Συντονιστικής Επιτροπής Κυπριακού Αγώνα (ΣΕΚΑ) το 1949, τη διενέργεια του ενωτικού δημοψηφίσματος τον Ιανουάριο του 1950 και την προώθηση του Κυπριακού Ζητήματος στον ΟΗΕ το 1954.¹³

Στην «εθνικόφρονα» ιστοριογραφία η 1^η Απριλίου 1955, που σηματοδοτεί την έναρξη του αγώνα της Εθνικής Οργάνωσης Κυπρίων Αγωνιστών (ΕΟΚΑ), ανοίγει «ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο στην ιστορία των εθνικών αγώνων της Κύπρου».¹⁴ Στην πρώτη του προκήρυξη ο αρχηγός της ΕΟΚΑ Γεώργιος Γρίβας, ο οποίος υπέγραφε τις προκηρύξεις του με το ψευδώνυμο Διγενής, γνωστοποιούσε «Με την βοήθειαν του Θεού, με πίστιν εις τον τίμιον αγώνα μας, με την συμπαράστασιν ολοκλήρου του Ελληνισμού και με την βοήθειαν των Κυπρίων ΑΝΑΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΙΝΑΞΙΝ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ

[...] Δεν είναι τυχαίο ότι η επικράτηση ενός κλίματος συνεννόησης στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, με την προσέγγιση Βενιζέλου-Ατατούρκ, επί θητείας του Storrs, είχε τις επιπτώσεις της και στη συνεργασία Ελλήνων και Τούρκων βουλευτών στο Νομοθετικό Συμβούλιο. (σελ. 560)

Βλ. Χρίστος Κ. Κυριακίδης, *Το Κυπριακό Νομοθετικό Συμβούλιο, 1878-1937: ίδρυση, λειτουργία και κοινοβουλευτικές αντιπαραθέσεις: συνταγματικές ελευθερίες υπό περιορισμό και αμφισβήτηση*, Βουλή των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία, 2016.

Περικλής Μιχαηλίδης, *Στοιχειώδης τοπογραφία η πολιτική γεωγραφία της νήσου Κύπρου : προς χρήσιν ιδίως των μαθητών αυτής : μετά 40 εικονογραφιών*, Εκδόσεις Κυριακίδη, Λευκωσία, 2009, σελ. 41.

¹² Παύλος Τζερμίας, «Το απελευθερωτικό κίνημα των Κυπρίων (εικοστός αιώνας) : Μια ανασκόπηση», στο Ιωάννης Θεοχαρίδης (επιμ.), *Πρακτικά του Τρίτου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία 16-20 Απριλίου 1996)*, τ. Γ' Νεότερο Τμήμα, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 2000-2001, σελ. 624.

[...] Η συμμετοχή Κυπρίων στους ελληνικούς απελευθερωτικούς πολέμους και στα επαναστατικά κινήματα των ποικιλώνων αλυστικών οργανώσεων της Κρήτης, της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας ήταν συνεχής από την εποχή της επανάστασης του 1821. Βλ. Πέτρος Παπαπολυβίου, *Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι : Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, Λευκωσία, 1997, σελ. 13.

«Ένας σημαντικός σταθμός στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού ήταν η συμμετοχή στην κρητική επανάσταση του 1866-1869». Βλ. Πέτρος Παπαπολυβίου, *Φαεινόν σημείον ατυχούς πολέμου: Η συμμετοχή της Κύπρου στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία, 2001, σσ. 215-216.

Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Οι Κύπριοι εθελοντές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου: Τα μητρώα, οι κατάλογοι και ο φόρος του αίματος*, Πολιτιστικές Υπηρεσίες, Λευκωσία, 2012, σσ. 548-552.

Κλεόβουλος Ι. Μυριανθόπουλος, *Ζωή και τάφος Χριστόδ. Σώζου*, Χρ. Γεωργίου, Λεμεσός, 1951, σελ. 40.

Στο ποίημα *Εις τον ηρωϊκώς πεσόντα Χρ. Σώζον* «επολέμησες μιάλην να δης Ελλάδα» Βλ. Βασίλης Μιχαηλίδης, *Ποιήματα*, Δημοτική Βιβλιοθήκη Λεμεσού, Λευκωσία, 1960, σελ. 61.

Λοΐζος Φιλίππου, *Κύπριοι αγωνιστάι*, Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία, 1953, σελ. 3.

[...] Στα νιάτα του ο Μπόζας πολέμησε στον Ελληνικό στρατό τους Βουλγάρους και τους Τούρκους. [...] Ήταν ο εθελοντής στρατιώτης «Μπόζας Ιωάννης». «Μπράβο ορέ Κυπριόπουλο», του φώναζε κτυπώντας τον στην πλάτη ο αξιωματικός. «Να δώση ο Θεός σύντομα να κατεβούμε και στο δικό σου το νησί» ξανασμπλήρωσε.

Βλ. Σπύρος Παπαγεωργίου, *Τέσσερα διηγήματα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1963, σελ. 8.

¹³ Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 208.

Σπύρος Παπαγεωργίου, *Αρχείον των παράνομων εγγράφων ...*, *ό. π.*, σελ. 15.

¹⁴ Σπύρος Παπαγεωργίου (επιμ.), *Αρχείον των παράνομων εγγράφων του Κυπριακού αγώνος 1955-1959 : έγγραφα Διγενή, Ε.Ο.Κ.Α., Π.Ε.Κ.Α., Α.Ν.Ε. και ποικίλα άλλα*, Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 1984, σελ. 15.

ΖΥΓΟΥ».¹⁵ Στον ελληνικό λόγο ο ένοπλος ενωτικός αγώνας της ΕΟΚΑ συγκροτείται ως απελευθερωτικός αγώνας, ξεπήδησε από τη «συνείδηση του εθνισμού»,¹⁶ και χαρακτηρίζεται από μαζικότητα «γιατί με χέρια μιας Μαρούλλας, κάποιου Αντρέα, άναβε σε μια στιγμούλα τόση δα μέσ' στ' Ακρωτήρι έξη αεροπλάνα και τακανε λαμπάδες».¹⁷

Το αίτημα της Ένωσης δεν είναι ένας γεωπολιτικός στόχος, αλλά η έκφραση «της διατήρησης του τρόπου ζωής»,¹⁸ η εκπλήρωση ενός «αρχαίου πόθου ιστορικός δικαιολογημένου».¹⁹ Εντούτοις, όταν το εν λόγω αίτημα έφερε προ των πυλών τη διχοτόμηση του νησιού και το αιματοκύλισμα, φαίνεται πως η Ελληνική Κοινότητα τάχθηκε υπέρ της ειρήνης, αν το τίμημα της Ένωσης ήταν η συνεχιζόμενη βία.²⁰ Παρά τις όποιες αναφορές «ο εθνικός οραματισμός θα πραγματοποιηθή μια μέρα»,²¹ το εν λόγω αίτημα είχε κατακουρελιαστεί μετά τις τελευταίες πολιτικές εξελίξεις, την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου και τη δημιουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ο ανεκπλήρωτος πόθος της κυρίαρχης εθνοτικής ομάδας αποτυπώνεται μεταξύ άλλων στο ποίημα Σπουδή του Μάκη Φ. Καλοζώη «Στον πρώτο μας αγώνα οίχτρα αποτύχαμε, μα η λήθη, ας τον σκεπάσει πέρα ως πέρα»,²² και στο ποίημα Αναζήτηση του Θεοκλή Κουγιάλη «Το μάτι του Κύκλωπα πέτρωσε μπρος στην Ιθάκη των ιδανικών μας».²³ Στην ελληνική συλλογική συνείδηση η ελευθερία ορίζεται εθνικά.²⁴ «Η αποικιοκρατία έφυγε. Μέγα το γεγονός, αλλά διάφορον ηθέλαμεν την διάδοχον κατάστασιν. Και

¹⁵Σπύρος Παπαγεωργίου, *Αρχείον των παράνομων εγγράφων* .., ό. π., σελ. 59.

¹⁶Γιώργος Φ. Πιερίδης, *Σκληροί καιροί : Διηγήματα*, Κέδρος, Αθήνα, 1963, σελ. 13.

¹⁷Γιάννης Κ. Παπαδόπουλος, *Τότε που πολεμούσαμε*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1963, σελ. 14.

Από την άλλη, ιστοριογραφικοί λόγοι αναφέρονται στον αποκλεισμό τόσο του αριστερού κινήματος της Ελληνικής Κοινότητας όσο και της Τουρκικής Κοινότητας στο σύνολο της από τον ένοπλο αγώνα της ΕΟΚΑ. [...] Ο αποκλεισμός της Αριστεράς από τον αντιαποικιακό αγώνα ήταν μια διαδικασία που ξεκίνησε αμέσως μετά το ενωτικό δημοψήφισμα αφού το ΑΚΕΛ, παρά τις όποιες προσπάθειες για κοινές ενέργειες με τη Δεξιά, δεν πέτυχε να συμμετέχει σε καμιά από τις δραστηριότητες της εθναρχίας για διεθνοποίηση του κυπριακού (πρεσβείες, επαφές στον ΟΗΕ).

Βλ. Αλέξης Χρ. Αλέκου, ό. π., σσ. 289.

¹⁸[...] the preservation of their way of life. Βλ. Patrick Richard, ό. π., σελ. 27.

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964, σελ. 31.

¹⁹Θεόδωρος Παπαδόπουλος, «Η κρίσις της κυπριακής συνειδήσεως», *Φιλολογική Κύπρος*, Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1964, σελ. 206.

²⁰Peter Loizos, *Unofficial views: Cyprus society and politics*, Intercollege Press, Nicosia, 2001, σελ. 25.

²¹Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Κύπρος : Αναγκαίο Σημείωμα*, ό. π., σελ. 10.

²²Μάκης Φ. Καλοζώης, *Κυπριακά μοτίβα : ποιήματα*, Κύπρος, 1962, σελ. 22.

²³Θεοκλής Κουγιάλης, *Μολυβιές στο περιθώριο : απομνημονεύματα 1958-59*, Χρ. Γ. Σταυρινίδης, Λευκωσία, 1960, σελ. 15.

²⁴[...] For Cypriots freedom was defined ethnically Βλ. Rebecca Bryant, «Justice or respect? A comparative perspective on politics in Cyprus», ό. π., σελ. 897.

ακριβώς εις αυτό συνίσταται ο συγκλονισμός ψυχής : ευχαρίστησις, συναίσθησις της προγενόμενης αδικίας, νοσταλγία, ελπίς».²⁵

Παρά την υπογραφή των Συμφωνιών και την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, οι αναφορές στην Ένωση δεν είναι ουκ ολίγες από την πολιτική ελίτ και τους κρατικούς αξιωματούχους.²⁶ Η αναφορά «εις τον δρόμον του εθνικού καθήκοντος»,²⁷ η στερεοτυπική φράση «ο αγών δεν έληξεν»,²⁸ η έκδοση των απομνημονευμάτων του στρατιωτικού αρχηγού της ΕΟΚΑ Γεώργιου Γρίβα τον Δεκέμβριο του 1961 είναι μερικές από αυτές.²⁹ Η συγκρότηση της Ένωσης ως ελλαδικού και ελληνοκυπριακού στόχου την Άνοιξη του 1965,³⁰ η αποκήρυξη της τον Ιανουάριο του 1968 μέσα από την πολιτική του εφικτού,³¹ και η κάθοδος του Γεώργιου Γρίβα το 1971 για την επανεκκίνηση του αγώνα για την Ένωση αποτελούν μεταξύ άλλων τις κύριες κύκνειες πράξεις πριν από τον ενταφιασμό της Ένωσης,³² ο οποίος επήλθε με την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974 και την παράνομη κατοχή του 36,2% των κυπριακών εδαφών από την Τουρκία μέχρι και σήμερα.³³

²⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Συναίσθηματα», 17 Αυγούστου 1960.

²⁶Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 219.

²⁷Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 174.

Ανδρέας Φάντης, *Κυπριακό 1960-1974 : Αναζητώντας την αλήθεια*, μέρος Α' (1960-1968), Λευκωσία, 1999, σελ. 55.

Τοποθέτηση του βουλευτή του Πατριωτικού Μετώπου Βάσου Λυσσαρίδη «Ο Κυπριακός λαός [...] με βασικά καθήκοντα ακόμη ανεκπλήρωτα» Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 20^η Νοεμβρίου 1961, σελ. 563.

²⁸Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 431.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 362.

Γιάννης Η. Ιωάννου, «Η Κυπριακή Δημοκρατία σε αναζήτηση κρατικής ταυτότητας», Χρυσόστομος Περικλέους (επιμ.), *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια : επώδυνη πορεία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2010, σελ. 97.

«την ολοκλήρωση της Ελευθερίας μας» Βλ. Ευριπίδης Νεοκλέους & Ανδρέας Αθηνοδώρου, *Αυτοί που δεν λύγισαν : σε πράξεις τέσσερεις*, Κύπρος, 1963, σελ. 7.

²⁹Diana Markides, *ό. π.*, σελ. 244.

³⁰Hal Kosut, *Cyprus, 1946-68, Facts on File*, New York, 1970, σελ. 170.

[...] Με τις νέες εξελίξεις στην Κύπρο τον χειμώνα του 1963-1964, επανήλθε από την πλευρά της Αθήνας η ιδέα της Ένωσης ως της καταλληλότερης οριστικής λύσης, με ισχυρό συμπαράστατη αυτή τη φορά τις ΗΠΑ (προεδρία Λίντον Τζόνσον).

Βλ. Αλέξης Ηρακλείδης, *Το κυπριακό : σύγκρουση και επίλυση*, *ό. π.*, σελ. 110.

³¹Niyazi Kızılyürek, *Γιώργος Βασιλείου : Στοχασμοί για το χθες και το αύριο*, Ετεροτοπία, Λευκωσία, 2014, σελ. 50.

³²Kyriacos C. Markides, *ό. π.*, σελ. 94.

³³Στον τουρκικό λόγο η τουρκική εισβολή συγκροτείται ως τουρκική επέμβαση προκειμένου να προστατεύσουν την Τουρκική Κοινότητα.

1.2. Η ρητορική της πρώην καταπιεστικής αποικιοκρατίας από τις κυριαρχούμενες συλλογικότητες : «Ιδέα πολιτισμικής ανωτερότητας»

Για 82 χρόνια οι δύο κοινότητες της Κύπρου, ως κυριαρχούμενες συλλογικότητες, ήταν στη θέση του «υποδεέστερου» έναντι του Βρετανού αποικιοκράτη, και βίωναν όλους αυτούς τους «τροπισμούς κατάκτησης» της ρητορικής της καταπιεστικής αποικιοκρατίας - «ρητορική της αθωότητας», «ταξινόμηση της ράτσας», «μονάδες εξελιξιμότητας», «δαιμονοποίηση του Άλλου», «ζωοποίηση του ιθαγενούς», «αισθητικοποίηση»³⁴. Ο Frantz Fanon στο έργο του *Της γης οι κολασμένοι* αναφέρεται στο αποικιακό λεξιλόγιο, όταν ο άποικος μιλάει για τον αποικιοκρατούμενο, στη γλώσσα του αποίκου, που «είναι μια γλώσσα ζωολογική», αλλά και στην προσπάθεια του αποικιοκρατούμενου «να εξομοιωθεί με τον αποικιακό κόσμο».³⁵ Στο κυπριακό συγκείμενο η Ελληνική Κοινότητα, η οποία αποτελεί τη γηγενή «οικονομικά επικρατούσα ομάδα» με τη μακραίωνη «αυτόνομη πολιτική αντιπροσώπευση», ενδύεται αυτό τον ρόλο.³⁶ Στις 6 Σεπτεμβρίου 1962 στην εφημερίδα *Halkın Sesi* αναφέρεται ότι οι Έλληνες διακατέχονται «από νοοτροπίαν υπεραποικιοκρατικήν»³⁷:

³⁴Mary Louise Pratt, *Imperial eyes: Travel writing and transculturation*, Routledge, New York & London, 2008, σελ. 32 ταξινόμηση της ράτσας «categorization of humans», σελ. 72 πολιτιστική αποστολή («civilizing mission», σελ. 123 ο λόγος της συσσώρευσης, της αφθονίας και της αθωότητας «discourse of accumulation, abundance, and innocence», σελ. 210 αισθητικοποίηση «aestheticization».

³⁵Frantz Fanon, *Της γης οι κολασμένοι*, Κάλβος, Αθήνα, 1982, σσ.16, 17, 35.

Frantz Fanon, *Black skin, white masks= Peau noire, masques blancs*, Pluto Press, 1986, London, σελ. 18.

Ashis Nandy, *Exiled at home*, The intimate enemy, Oxford University Press, 2005, σελ. 64.

Λεύκιος Νεοφύτου, «Η κληρονομιά της αποικιοκρατίας στην Κύπρο και η επίδραση της στην εκπαίδευση», στο Αθανάσιος Γαγάτσης ... [κ.ά.] (επιμ.), *Σύγχρονες Τάσεις στην Εκπαιδευτική Έρευνα και Πρακτική : Πρακτικά VIII Παγκύπριου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρίας Κύπρου*, Μάιος 2004, Πανεπιστήμιο Κύπρου, σελ. 100.

Η Ελληνική Κοινότητα ως ο Λευκός ηγεμονικός εξουσιαστικός χριστιανός και η Τουρκική Κοινότητα ως ο μουσουλμάνος Άλλος. Βλ. Φλόγα Ανθίας, «Researching Society and Culture in Cyprus : displacements, hybridities, and dialogical frameworks», in Γιάννης Παπαδάκης, Νίκος Περισιτιάνης & Gisela Welz (επιμ.), *Divided Cyprus ...*, ό. π., σελ.177.

Μέλη της Ελληνικής Κοινότητας αναπαράγουν την ιδεολογία η οποία τους συγκροτούσε ως τους «καθυστερημένους» της Μέσης Ανατολής «"backward" Middle Easterners»

Βλ. Βάσσος Αργυρού, *Tradition and modernity in the Mediterranean: The wedding as symbolic struggle*, Cambridge University Press, New York, 1996, σελ. 58.

Από την άλλη, μέλη των δύο κοινοτήτων συγκροτούν αντιαποικιακούς λόγους. Ο μαθητής του Παγκυπρίου Γυμνασίου Μιχάλης Πασιαρδής (Στ.'Ι κλασ.) στο ποίημα του 1958 αναφέρεται στους πολιτισμένους βαρβάρους «οι «πολιτισμένοι» βάρβαροι του αιώνα μας», ενώ ο Özker Yaşın με σαρκασμό αναφέρεται στο δημοκρατικό αγγλικό έθνος [...] *demokrat İngiliz Milletinin! Του δημοκρατικού Αγγλικού Έθνους!*

Βλ. Özker Yaşın, *Mehmetçik Kıbrıs'ta*, Çevre, Lefkoşa, 1960, σελ. 8.

Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «1958», αρ. 30, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1961, σελ. 4.

³⁶Μιχάλης Ατταλίδης, «Οι σχέσεις των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκυπρίους», Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμέλεια), *Κύπρος : Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, ό. π., σελ. 420.

³⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 7 Σεπτεμβρίου 1962.

[...] bizim ortaklarda super-sömürgeci zihniyeti hakimdir; ama iyi bilsinler, ki bütün çeşitleriyle birlikte sömürgecilik iflas etmiştir.³⁸

Στις 7 Σεπτεμβρίου 1962 το εν λόγω σχόλιο αναδημοσιεύεται από την ελληνόφωνη εφημερίδα *Ελευθερία*. Ο αρθρογράφος της εφημερίδας *Ελευθερία* χαρακτηρίζει ως γελοίο τον ισχυρισμό περί νοοτροπίας υπεραποικιοκρατικής τονίζοντας το δημοκρατικό παρελθόν των Ελλήνων «έχομεν ως Έλληνες αναπτύξαντες από των αρχαιοτάτων χρόνων και διδάξαντες εις όλον τον κόσμον τους δημοκρατικούς θεσμούς, τα δημοκρατικά και φιλελεύθερα ιδεώδη». Στην ελληνική συλλογική συνείδηση το παρελθόν αποτελεί συνώνυμο του πολιτισμού, και ο εκπολιτισμός, ο εξανθρωπισμός ορίζεται ως ελληνικότητα.³⁹

Ο ελληνικός ιστοριογραφικός λόγος συγκρότησε κυρίως ρηματικές πρακτικές που μετέθεταν τις ευθύνες της κατάρρευσης της Κυπριακής Δημοκρατίας σε άλλους παράγοντες, αλλά και στην ίδια τη συνταγματική διάρθρωση. Μια τετριμμένη πρακτική είναι η μετάθεση των ευθυνών σε τρίτα κέντρα π.χ. η θύελλα του Δεκέμβρη του 1963 «υπήρξε το αποτέλεσμα του ανοικτού παρεμβατισμού των δυνάμεων του ιμπεριαλισμού και της αποικιοκρατίας».⁴⁰ Άλλες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις κατέδειξαν τον επιζήμιο ρόλο του δρόμου της ασυνέπειας, την απουσία καθιέρωσης πλήρους πολιτικής ισοτιμίας μεταξύ των δύο κοινοτήτων και τον ανασταλτικό ρόλο της περιφρονητικής στάσης της Ελληνικής Κοινότητας.⁴¹ Η αγέρωχη πολιτισμική ανωτερότητα, η υπεροψία, το περιφρονητικό βλέμμα, ως βασικά χαρακτηριστικά της Ελληνικής Κοινότητας, δεν επιτρέπουν να συνυπολογιστούν τα συμφέροντα και οι φόβοι,

Νίκος Στέλγιας, *ό. π.*, σελ. 188.

Niyazi Kızılyürek, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, *ό. π.*, σελ. 85.

³⁸ Διακατέχονται από μια νοοτροπία υπεραποικιοκρατική σε σχέση με το συνεταιρισμό μας, αλλά να ξέρουν καλά ότι η αποικιοκρατία και ό, τι σχετίζεται με αυτή χρεωκόπησε.

³⁹ Rebecca Bryant, «On the condition of Postcoloniality in Cyprus» in Γιάννης Παπαδάκης, Νίκος Περιστιάνης & Welz Gisela (επιμ.), *Divided Cyprus ...*, *ό. π.*, σσ. 59-60.

⁴⁰ Νίκος Ψυρούκης, *Το κυπριακό δράμα (1958-1986) : άρθρα-μελετήματα*, Επικαιρότητα, Αθήνα, 1987, σελ. 37.

⁴¹ Πλουτής Σέρβας, *ό. π.*, σσ. 34, 129.

ελληνο – κυπριοποίηση του κράτους Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Γλαύκος Κληρίδης : Η πορεία μιας χώρας*, *ό. π.*, σελ. 81.

Άγγελος Βλάχος, *Μια φορά κι ένα καιρό, ένας διπλωμάτης... : 50 Κυβερνήσεις*, τ. Δ', Εστία, Αθήνα, 1999, σελ. 481.

Ο Ζαφίρ Ζίφνι, πρόεδρος της Ένωσης Δημοσίων Υπαλλήλων της Τουρκικής Κοινότητας, σε συνέντευξη του στις 8 Νοεμβρίου 1962 στον Π. Τερλεξή στηλιτεύει την αδιαλλαξία της Ελληνικής Κοινότητας.

Βλ. Πανταζής Τερλεξής, *ό. π.*, σελ. 400.

Λουκάς Κακουλλής, *ό. π.*, σελ. 104.

οι ανάγκες και οι θέσεις της άλλης κοινότητας.⁴² Η Ελληνική Κοινότητα μεταχειρίζεται ρήματα όπως «ανεχθώμεν», «υποστώμεν»,⁴³ θέλοντας να τονίσει το βαρύ φορτίο που έχει επωμισθεί με το να ανέχεται την Τουρκική Κοινότητα και τα αιτήματά της- τις ιδιοτροπίες της. Στον ελληνικό λόγο στο πλαίσιο της «*the violence of objectification*», η Τουρκική Κοινότητα συγκροτείται ως «υπόλοιπο»,⁴⁴ και εκπίπτει των πολιτικών της δικαιωμάτων. Αλυσιδωτά αυτό επισύρει την αντίδραση, ακόμη και την άλογη αντίδραση της Τουρκικής Κοινότητας.

⁴²Αλέξης Ηρακλείδης, *Το κυπριακό : σύγκρουση και επίλυση*, ό. π., σσ. 22,78, 89.

Καίσαρας Μαυράτσας, *Όψεις του ελληνικού εθνικισμού στην Κύπρο : Ιδεολογικές αντιπαράθεσεις και η κοινωνική κατασκευή της ελληνοκυπριακής ταυτότητας 1974-1996*, Κατάρτι, Αθήνα, 1998, σσ. 83-84.

Άγγελος Βλάχος, *Δέκα χρόνια Κυπριακού*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 1980, σελ. 264.

Απέτυχε να διασφαλίσει τα δικαιώματα της Τουρκικής Κοινότητας «*failed to ensure the rights of Turkish Cypriots*» Βλ. Stanley Kyriakides, ό. π., σελ.120.

Michael Moran, ό. π., σσ. 80, 81.

Salahi Sonyel, ό. π., σελ.15.

Robert Henry Stephens, *Cyprus a place of arms : Power politics and ethnic conflict in the eastern Mediterranean*, Pall Mall Press, London, 1966, σελ.173.

Christian Heinze, *Cyprus conflict 1964-1985*, K. Rustem, 1986, σελ. 11.

[...] Goodwill, honesty and trust was needed. But none of these came from the Greek side.

Η ελληνική πλευρά δεν αντιμετώπισε την τουρκική πλευρά με τη δέουσα καλή θέληση, ειλικρίνεια και εμπιστοσύνη.

Βλ. *Cyprus : Turkish reply to Archbishop Makarios' proposals*, Aid Society of New York, New York, 1964, σελ. 4.

⁴³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 2 Ιουλίου 1961.

⁴⁴Zelia Gregoriou, «De-scribing hybridity in "unspoiled Cyprus" : Postcolonial tasks for the theory of education», *Comparative Education*, Volume 40, No. 2 (May 2004), σελ. 244.

1.3. Ο ορισμός της κυπριακής ταυτότητας ως ελληνικής & Η ιδέα του Ίωνα Δραγούμη

[...]Κοινά ιδεώδη ενώνουν τον λαόν μας⁴⁵

Στην ελληνική συλλογική συνείδηση υπάρχει μια διακριτή διαφορά ανάμεσα στους όρους «Κύπριοι» και «Ελληνοκύπριοι». Ενώ ο όρος «κυπριακός λαός», ο λαός της Κύπρου χρησιμοποιείται για να προβληθούν τα πολιτικά θέλω ενός λαού ομοιογενή ομοεθνή «Στο τίμιο Δημοψήφισμα του φωτεινού Γενάρη με το χρυσάφι της ψυχής υπέγραψε ο λαός σου»,⁴⁶ χρησιμοποιείται για να προβληθεί η εναντίωση αυτού του λαού στις Συμφωνίες Ζυρίχης Λονδίνου «εφαρμοζόμενη παρά την θέλησιν του ενδιαφερομένου λαού»,⁴⁷ χρησιμοποιείται για να προβληθούν οι αγώνες «Πρωταπριλιά που γέννησες, της Κύπρου τον αγώνα,»⁴⁸ και οι νεκροί του «Και τότε σεις Αθάνατοι, θα φτερουγάτε πάλι, ντυμένοι την αρματωσιά, θα παίρνετε την στράτα, και δίπλα σας μια μουσική, τραγούδια θασας ψάλλη, ενώ μυριάδες ο Λαός, την Λευτεριάν εκράτα»,⁴⁹ και τέλος επιστρατεύεται για να νομιμοποιηθούν πολιτικές προθέσεις «λαμβάνων υπ' όψιν το γενικόν συμφέρον του Κυπριακού λαού, θα παραγνωρίσω οιαδήποτε συνταγματική διάταξιν»,⁵⁰ ο όρος «Ελληνοκύπριοι» ξενίζει, αφού αποτελεί βρετανικό λεκτικό επινόημα,⁵¹ και αναφέρεται σε μια περίοδο της ιστορίας της Κύπρου που έχει παρέλθει, στην Αγγλοκρατία. Ο Δρ. Χ. Χαραλάμπους, ως μέλος της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης, με αφορμή την προκήρυξη θέσεων στην εφημερίδα της κυβέρνησης με τον όρο αυτό τονίζει :

⁴⁵ Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Δ', Απρίλιος 1959-Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 469.

⁴⁶ Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Κύπρος*, Αλεξάνδρεια, 1962, σελ. 36.

⁴⁷ Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 137.

⁴⁸ Κώστας Σωκράτους, *Ηρώες : ποιήματα*, Π. Οικονόμου, Αθήνα, 1959, σελ. 14.

⁴⁹ Ο. π., σελ. 6.

⁵⁰ Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 587.

⁵¹ Οι Βρετανοί πρότειναν μια εναλλακτική προσέγγιση σε σχέση με τις ταυτότητες των ντόπιων. Βλ. Γιάννης Παπαδάκης κ.α., «Introduction: Modernity, History and Conflict in Divided Cyprus, An overview», in Γιάννης Παπαδάκης, Νίκος Περισιτιάνης & Gisela Welz (επιμ.), *Divided Cyprus...*, ό. π., σελ. 7.

Agnes Smith, *Through Cyprus in 1887*, Opheltis Publications, Nicosia, 1996, σσ. 112, 229.

[...] Το πράγμα δι' εμέ αποτελεί ασυνέπειαν προς τας αρχάς ημών ως Ελλήνων, και ως μέλος της Ελληνικής Κοινοτικής Βουλής διαμαρτύρομαι δια την χρησιμοποίησιν του όρου «Ελληνοκύπριος», εισηγούμαι δε όπως η Βουλή ημών ζητήσει από την Κυβέρνησιν την εις το μέλλον ορθήν χρησιμοποίησιν του όρου, ορθώς δε είναι Έλλην, και όχι Ελληνοκύπριος.⁵²

Η «διαχρονική παρουσία» και η «χρήση της ελληνικής γλώσσας» συγκροτούν την κυπριακή ταυτότητα ως ελληνική. Ο Αντώνης Σωτηριάδης (D.P. 811) στο *Τραγούδια των Κρατητηρίων* τονίζει :

Αυτό το χώμα που πατείς, ο αέρας π' αναπνέεις,
απ' τον καιρό που πλάστησαν, ήταν πάντα δικά μας !

Στον τόπο τούτο πούμαστε, τον τόπο που πατούμε,
τον είχαν οι προγόνι μας, οι πάπποι κι' οι προπάπποι.
Που κουβεντιάζαν σαν κι' εμάς, τη γλώσσα που μιλούμε,
-τη γλώσσα την ελληνική-, σαν μαρτυρούν κι' οι τάφοι.⁵³

Στα *Ποιητικά άπαντα 1928-1962 Αθήνα - Κύπρος - Λονδίνο* του Τεύκρου Ανθία η Τουρκική Κοινότητα δεν νομιμοποιείται να έχει εθνικές επιδιώξεις, καθότι η παρουσία της στο νησί αποτελεί ατυχή συγκυρία «Σουλτάνοι, που τους έδωσε μια θέση στον τροχό της Ιστορίας η ζύμωση κ' η θύελλα των καιρών».⁵⁴ Στον αντίποδα η Ελληνική Κοινότητα νομιμοποιείται «λόγω φυλετικών κληρονομικών τίτλων».⁵⁵

[...] Εφ' όσον η Ελλάς εγένετο κράτος, ελευθέρα πολιτειακώς στερεωθείσα Πατρίς, οι Κύπριοι λόγω φυλετικών κληρονομικών τίτλων, αξιούσαν την μετά της Μητρός των Ένωσιν.⁵⁶

⁵²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ο Δρ Χαραλάμπους εισηγήθη όπως παύση η χρησιμοποίησις του όρου «Ελληνοκύπριος»», 29 Μαρτίου 1961.

Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 170.

Ο Δρ Χρ. Χαραλάμπους διετέλεσε πρόεδρος της ΟΕΛΜΕΚ. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 435.

⁵³Αντώνης Σωτηριάδης, *Τραγούδια των κρατητηρίων (Ημερολόγιο Α')*, Πάφος, 1961, σελ. 26.

⁵⁴Τεύκρος Ανθίας, *Ποιητικά άπαντα 1928-1962 Αθήνα-Κύπρος-Λονδίνο*, Aegean Press, Λονδίνο, 1962, σελ. 502.

⁵⁵«ο πληθυσμός της νήσου γενόμενος καθαρός ελληνικός» Βλ. Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Η καταγωγή των Κυπρίων*, Νέος Κόσμος, Λευκωσία, 1936, σελ. 351.

⁵⁶Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, *ό. π.*, σελ. 21.

Μετά την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου η Κύπρος συγκροτείται και ως ένα δεύτερο ελληνικό κράτος,⁵⁷ ενώ η Ελλάδα, ως μητρόπολη της κλασικής και βυζαντινής παράδοσης, δύναται να επωφεληθεί από τα «αγνά στοιχεία» του κυπριακού πολιτισμού, καθότι η Κύπρος «διετήρησε την ελληνικήν παράδοσιν γνησιωτέραν».⁵⁸ Η Κύπρος, ως ένα δεύτερο ακμάζον ελληνικό κέντρο, εδράζεται στη θέση που ανέπτυξε ο Ίωνας Δραγούμης το 1916, σύμφωνα με την οποία η αποκατάσταση της ελληνικής φυλής μπορεί να επιτευχθεί μέσα από τη μορφή ενός ή περισσότερων κρατών.⁵⁹ Σε αρχιεπισκοπική εγκύκλιο (9 Απριλίου 1961) ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄ συγκροτεί την Κύπρο ως «κοιτίδα του Ελληνοχριστιανικού πολιτισμού»,⁶⁰ ενώ σε επιστολή του προς τον Γεώργιο Γρίβα τονίζει ότι με τις Συμφωνίες «δημιουργείται μια μικρά Ελλάδα».⁶¹ Στην εργασία *Κύπριοι βασιλείς του 4 αι. π.χ. (411-311/10 π.χ.) : Μετά εισαγωγής περί του ελληνικού χαρακτήρος της αρχαίας κυπριακής ιστορίας* του προέδρου της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης Κωνσταντίνου Σπυριδάκη και στην ποιητική συλλογή του Μιχαήλ Ν. Πισσά *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων* αναφέρεται ότι «οι Κύπριοι υπήρξαν εν τη Ανατολή τεταγμένοι Ακρίτες της Ελληνικής ιδέας» και ότι η Κύπρος αποτελεί «ακραίο προπύργιο του ελληνικού έθνους».⁶² Για αυτό και ο

Σχέση με Κόμμα των Χιτών Βλ. Αλέξης Χρ. Αλέκου, ό. π., σσ.149, 166, 234.

Ο Μιχαήλ Ν. Πισσάς κρατήθηκε στο στρατόπεδο συγκέντρωσης της Κοκκινотριμιθιάς τον Νοέμβριο του 1956.

⁵⁷Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Η θέση των νέων», τ. 3, Ιανουάριος 1963, σελ. 120.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πώς βλέπω την έκδοσιν της «Πνευματικής Κύπρου»», αρ. 1, Οκτώβριος 1960, σελ. 2.

Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Για τις πνευματικές μας σχέσεις με την Ελλάδα», αρ.13(112), 24 Μαρτίου 1961, σελ. 5.

⁵⁸Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Οι πνευματικές σχέσεις Κύπρου Ελλάδος», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 21.

Περιοδικό *Μαθητική εστία*, «Η εκδρομή μας στην Ελλάδα», τ. 30, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 1961, σελ. 45.

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Οι πνευματικές σχέσεις Κύπρου Ελλάδος», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 21.

⁵⁹[...] Όσο για το έθνος, αυτό πρέπει, είναι ανάγκη, να ζήσει με οποιαδήποτε πολιτική μορφή ή με πολλές μορφές και ξένες ίσως, και κομματιαστά ακόμη, αν δεν γίνεται αλλιώς, για να δημιουργήσει κάτι.

Βλ. Ίων Δραγούμης, *Ελληνικός πολιτισμός*, Φιλόμυθος, Αθήνα, 1993, σελ. 41.

Άγγελος Βλάχου, *Δέκα χρόνια Κυπριακού*, ό. π., σελ. 264.

Χρίστος Οικονομίδης, ό. π., σελ. 45.

Φρίξος Π. Βραχάς, *Οκτώ ελληνικά θέματα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962, σελ. 9.

⁶⁰Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄*, τ. Ε΄, Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, Λευκωσία, 1995, σελ. 50.

⁶¹Γεώργιος Γρίβας, ό. π., σελ. 387.

⁶²Κωνσταντίνος Γ. Σπυριδάκης, *Κύπριοι βασιλείς του 4 αι. π.χ. (411-311/10 π.χ.) : Μετά εισαγωγής περί του ελληνικού χαρακτήρος της αρχαίας κυπριακής ιστορίας*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1963, σσ. 9, 155.

Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, ό. π., σελ. 21.

ποιητής παρομοιάζει την Κύπρο με ένα άγαλμα που «μ' ελληνικού αγάλματος θε νόμοιαζε κορμό».

[...] Γύρω του τώρα νέοι, πιο μεγάλοι πλέκονταν σκοποί. Μα κι έτσι νάμενε πάλι θα το χαιρόταν. Μ' ελληνικού αγάλματος θε νόμοιαζε κορμό που ο τεχνίτης του άφισε για ύστερα να σκαλίση τη θεία κεφαλή και των χεριών το άπλωμα ως να βρη της αρμονίας του πανώριου ανέκφραστου κόσμου του την υλοποιημένη μορφή.⁶³

Στον λόγο της Τουρκικής Κοινότητας κυριαρχεί η ρητορική της ύπαρξης πολλών κοινοτήτων στην Κύπρο. Αντί του κυπριακού λαού επιστρατεύει την έννοια της κοινότητας «*varlık*»,⁶⁴ η οποία ισχύει και για τους αρμένιους (μονοφυσίτες χριστιανούς) και για τους μαρωνίτες.⁶⁵ Στον τουρκικό λόγο τονίζεται ότι η κυπριακή ταυτότητα εμπερικλείει, συμπυκνώνει πολλές διακριτές ταυτότητες. Προβάλλοντας την ανομοιογένεια «*heterogeneity*», την ασυνέχεια «*discontinuity*» και την περιφερειακή πολυμορφία «*regional diversity*»,⁶⁶ αποκρούει το ρεπερτόριο λόγου της Ελληνικής Κοινότητας, τουτέστιν της μονοδιάστατης, μονόπλευρης εκδοχής της κυπριακής ταυτότητας.

⁶³Αχιλλέας Αιμίλιος, *Η συμφωνία του λυτρωμού*, Δίφρος, Κύπρος, 1960, σελ. 25.

⁶⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bizi nasıl görüyorlar», 20 Eylül 1961. [Πώς μας βλέπουν]

⁶⁵[...] Ο πληθυσμός της Κύπρου κατά τα τελευταία στατιστικά δεδομένα (απογραφή Δεκ. 1960) ανέρχεται εις 573.566 εκ των οποίων 442.138 είναι Έλληνες Χριστιανοί Ορθόδοξοι, 104.320 είναι Τούρκοι Μωαμεθανοί και 27.108 Αρμένιοι, Μαρωνίται, Άγγλοι, Αιγύπτιοι κλπ.

Βλ. Νώντας Περ.Σακελλαρόπουλος, *Αγωγή του Κύπριου πολίτου*, Λευκωσία, 1963, σελ. 13.

⁶⁶Βλ. Julie Scott, «Mapping the past: Turkish Cypriot narratives of time and place in the Canbulat museum northern Cyprus», *History and Anthropology*, Volume 13, No. 3 (2002), σελ. 228.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 538.

Σε δημοσιογραφική διάσκεψη (10 Ιουνίου 1961) ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' ανέφερε στους εκπροσώπους του αραβικού, κυπριακού και του παροικιακού τύπου ότι στον όρο Κύπριοι περικλείονται και τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας, ενώ στις 5 Ιουνίου 1962 σε ερώτηση γιατί δεν συμπεριέλαβε και Τούρκο υπουργό στο ταξίδι του στην Αμερική δήλωνε «Όλοι είμεθα Κύπριοι».

Βλ. Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961-Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σσ. 538, 646.

Η εφημερίδα *Ελευθερία* επισημαίνοντας τις καταστροφικές συνέπειες που θα έχει για ολόκληρο τον κυπριακό λαό η ακραία πολιτική κάποιων στοιχείων της Τουρκικής Κοινότητας συμπεριλαμβάνει και την Τουρκική Κοινότητα στον όρο κυπριακός λαός. «*απεργάζονται κακά δ' ολόκληρον τον Κυπριακόν λαόν*».

Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά» 2 Δεκεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 2 Νοεμβρίου 1960.

Αντρέας Φάντης, *ό. π.*, σελ. 335.

Pinar Erkem Gülboy, *ό. π.*, σελ. 341.

1.4. Το ιδεολογικό περιεχόμενο του σύννοικου στοιχείου

Στο ηγεμονικό κλείσιμο του ελληνικού λόγου η Τουρκική Κοινότητα συγκαταλέγεται ανάμεσα στις «παρείσακτες μειονότητες», και τα μέλη της χαρακτηρίζονται ως «επήλυδες»,⁶⁷ ως «απομεινάρια μιας επιδρομής, κατάκτησης».⁶⁸ Από την άλλη, η Ελληνική Κοινότητα αποτελεί τους «αφεντάδες»,⁶⁹ και ο ποιητής Τεύκρος Ανθίας καλεί να ακουστεί «η μυριόστομη κραυγή» του «Είμαι ο λαός. Κ' είναι το σπίτι μου. Θεμελιωμένο σε κόκκαλα, χτισμένο για να χει σκέπη τον γαλάζιον ουρανό και την Ελλάδα οικόσημο, σφραγίδα της ψυχής του».⁷⁰ Στην πολιτική κουλτούρα της Ελληνικής Κοινότητας η Τουρκική Κοινότητα εξωθεί «τα πράγματα εις τα άκρα»,⁷¹ όταν χαρακτηρίζει την Κύπρο ως πατρικό έδαφος, αφού αποτελεί μια «μειοψηφία που δεν έπαιξε ποτέ κανένα σχεδόν ρόλο στην εμπορική ή πνευματική ζωή του νησιού».⁷² Όπως έχει επισημάνει και ο Σώτος Κτωρής η στάση υποτίμησης των διεκδικήσεων της Τουρκικής Κοινότητας υπήρξε καθοριστικός παράγοντας στη διαδικασία συγκρότησης του τουρκικού εθνικισμού στην Κύπρο,⁷³ αφού ουδέποτε «αντιμετωπίστηκαν ως συστατικό στοιχείο του κυπριακού χώρου».⁷⁴

[...]Εμείς, να σας πω, τελειώσαμε μ' αυτό το νησί,
εμάς τέλειωσε το χαμόγελό μας μ' αυτό το νησί.
Όλα όσα ζήσαμε,
όλα όσα αγαπήσαμε,
όλα όσα είπαμε δικά μας,
θα επαναλαμβάνονται στην απουσία μας
μ' άλλους να τα ζουν,

⁶⁷Σάββας Χρίστου, *ό. π.*, σελ. 36.

⁶⁸Γιώργος Καρούζης, *ό. π.*, σσ. 170, 179.

Σάββας Λοϊζίδης, *Συνέπειαι των συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου* : Κρίσις εκ του διαχωρισμού των δήμων, οι Τούρκοι και η Κύπρος, η απειλή επεμβάσεως, Αθήνα, 1963, σελ.16.

⁶⁹Κύπρος Χρυσάνθης, *Παγκυπριονίκες*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία,1963, σελ. 8.

Ομιλία του βουλευτή του Πατριωτικού Μετώπου Βάσου Λυσσαρίδη. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^{ης} Φεβρουαρίου 1961, σελ. 102.

⁷⁰Τεύκρος Ανθίας, *Ποιητικά άπαντα 1928-1962*, *ό. π.*, σελ. 512.

⁷¹Περιοδικό *Κύπρος /Cyprus Greek-American Review*, «Φυλετικός διαχωρισμός », αρ. 43, Μάιος 1961, σελ. 1. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προτού θερίσουν άλλοι», 16 Απριλίου 1961.

⁷²Περιοδικό *Νέα Εποχή* «Οι άνθρωποι του πνεύματος και της τέχνης της Ελλάδας στο πλευρό του κυπριακού λαού», τ. 58, Δεκέμβριος 1963, σελ. 28.

⁷³Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 191.

⁷⁴Ο. π., σελ. 196.

[...] Τα άνθη αυτά είναι ανάμικτα καθ'ότι έτσι ηθέλησαν αι προστάτιδες Δυνάμεις. Δεν είναι γνησίως Ελληνικά, εκ του λαμπρού προγονικού ανθώνος.

Βλ. Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, *ό. π.*, σελ. 38.

άλλους να τ' αγαπούν,
άλλους να τα λεν δικά τους.⁷⁵

Ο όρος «*το σύνοικον στοιχείον*» απαντά συχνά στους λόγους του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ποιες είναι οι πολιτικές αποτιμήσεις του όρου «*σύνοικος*»,⁷⁶ και πού εδράζεται η επαγγελλόμενη συνεργασία, η ειρηνική και αρμονική συμβίωση «*μετά των Τούρκων συνοίκων*».⁷⁷ Η φράση «*Το σύνοικον στοιχείον δύναται να βαδίση τον ιδικόν του δρόμον όπως και εις την αρχαιότητα οι Φοίνικες*»⁷⁸ συμπυκνώνει όλη την πολιτική ουσία του ζητήματος. Η Τουρκική Κοινότητα αποτελεί πολιτιστική ψηφίδα όχι πολιτικό υποκείμενο, είναι πολιτιστικό συμφραζόμενο, κατάλοιπο των πρότερων χαλεπών καιρών του κυπριακού οίκου-χώρου, πάροικοι χωρίς πολιτικά δικαιώματα, εξού και η διάκριση Κύπριοι – Τουρκοκύπριοι.⁷⁹

Από την άλλη, η Τουρκική Κοινότητα αποκρούει το ρεπερτόριο λόγου της Ελληνικής Κοινότητας περί μειονότητας «*azınlık nazarı ile bakarak*».⁸⁰ Θεμελιώδες αξίωμα της πολιτικής ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας είναι ότι στο νησί συνυπάρχουν δύο διακριτές και ισότιμες κοινότητες «*eşit ve ortak bir hüviyete sahibiz*».⁸¹

⁷⁵Ποίημα *Καινούργιες «Στιγμές»* του Κώστα Μόντη. Βλ. Περιοδικό Πνευματική Κύπρος, «Καινούργιες «Στιγμές»», αρ. 8, Μάιος 1961, σελ. 376.

⁷⁶Η Τουρκική Κοινότητα ως σύνοικος συνδέεται με τη ραθυμία, συγκροτείται ως φερέφωνο άνομων σχεδίων, δεν πράττει σύμφωνα με τα συμφέροντα του κυπριακού πληθυσμού, και δεν νομιμοποιείται να έχει τα πολιτικά δικαιώματα που διασφάλισε. Οι σύνοικοι έχουν δικαιώματα «*πέραν του δικαίου*» Βλ. Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 202.

[...]Ο Έλλην φορολογούμενος δεν θα ανεχθή να συντηρή το σύνοικον στοιχείον.

Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 3 Φεβρουαρίου 1961.

[...]υποθάλλεως των συνοίκων μας υπό οργάνων του Βρετανικού ιμπεριαλισμού.

Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Ιουνίου 1961.

⁷⁷Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «Η επέτειος της 1^{ης} Απριλίου», Μάρτιος – Απρίλιος 1960, σελ. 105.

⁷⁸Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Οι πνευματικές σχέσεις Κύπρου Ελλάδος», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 21.

⁷⁹Özdemir Özgür, *ό. π.*, σελ. 71.

⁸⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tedirginlik», 15 Şubat 1963. [Ανησυχία]

Ο μύθος των μειονοτήτων «Azınlıklar Masası» Βλ. Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, *ό. π.*, σελ. 10.

Σία Αναγνωστοπούλου, «The Complexities of Greek Nationalism in its Cypriot Version», in *Nationalism in the Troubled Triangle : Cyprus, Greece and Turkey*, Palgrave Macmillan, New York, 2010, σελ. 203.

⁸¹Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 272.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs' ta yaşıyan halklar», 20 Ekim 1963. [Οι λαοί που ζουν στην Κύπρο]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İyi geçinmenin şartları», 1 Eylül 1960. [Κανόνες καλής συνύπαρξης]

1.5. Η Τουρκική Κοινότητα ως οδόφραγμα στον δρόμο της Ελληνικής Κοινότητας

Το αίτημα της Ένωσης συνδέθηκε με τον μύθο «*μεγάλη, όμως, μάζα των ήσυχων και καλοκαγάθων Τούρκων της νήσου θα δεχθή την Ένωσιν*». Στο κάτωθι απόσπασμα η Ένωση συνδέεται με τη «*λύτρωση*» της Τουρκικής Κοινότητας από την παραδοσιακή, μουσουλμανική ηγεσία της.

[...] Η μεγάλη, όμως, μάζα των ήσυχων και καλοκαγάθων Τούρκων της νήσου θα δεχθή την Ένωσιν όχι μόνον άνευ δυσφορίας αλλά και με κρυφήν χαράν ως εκ της ελπίδας ότι θα συνεπιφέρει αυτή την απαλλαγήν των από τους διαφόρους Μουνήρ, Εγιούμπ, Μαχμούτ Ζελαλεντίν και τους ολίγους άλλους Παλαιοτούρκους άρχοντας.⁸²

Αν και ο εν λόγω μύθος κινείται στα «*όρια της αφελούς πίστης*», έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην πολιτική δράση της Ελληνικής Κοινότητας. Έχει επισημανθεί ότι η ιστορική διεκδίκηση της Ελληνικής Κοινότητας για Ένωση τοποθέτησε την Τουρκική Κοινότητα εκτός του πολιτικού γίγνεσθαι,⁸³ και κατέδειξε την πρόθεση της για μονομερή διαμόρφωση της ιστορίας.

[...]Συνοπτικά, όταν διαμορφωνόταν η κυπριακή ιστορία, προβλήθηκαν οι Τουρκοκύπριοι για να παρεμποδιστούν οι Ελληνοκύπριοι να διαμορφώσουν την δική τους ιστορία.

Αυτό το πολιτικό γεγονός είναι μια από τις αιτίες του τρέφει την οργή των Ελληνοκυπρίων προς τους Τουρκοκυπρίους. Είναι όμως δικαιολογημένη αυτή η οργή; Ασφαλώς όχι! Διότι όταν οι Ελληνοκύπριοι προσπαθούσαν να διαμορφώσουν την κυπριακή ιστορία, στην πραγματικότητα ξεκίνησαν να γράφουν τη δική τους ιστορία, αφήνοντας "έξω" τους Τουρκοκυπρίους. Κατά συνέπεια τα εξωτερικά πολιτικά συμφέροντα μπόρεσαν να χρησιμοποιήσουν τους Τουρκοκυπρίους σαν οδόφραγμα στο δρόμο των Ελληνοκυπρίων. Απ' αυτό το γεγονός πηγάζει η αδυναμία των Ελληνοκυπρίων να διαμορφώσουν μόνοι τους ιστορία.⁸⁴

⁸² Αλέξης Κύρου, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, Βιβλιοπωλείον της 'Εστίας', Αθήνα, 1984, σελ. 391.

⁸³ Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, ό. π., σελ. 12.

⁸⁴ Niyazi Kızılyürek, *Ολική Κύπρος*, Λευκωσία, 1990, σσ. 33-34.

Αν και η εμπλοκή της Τουρκικής Κοινότητας στον ενωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ συγκροτείται ως εφεύρημα των Άγγλων αποικιοκρατών, και η Τουρκική Κοινότητα ως τεχνητός αντίπαλος,⁸⁵ η Τουρκική Κοινότητα απέναντι στο αίτημα της Ελληνικής Κοινότητας είναι ξεκάθαρη. Σε τουρκική μαντινάδα ο συνθέτης της διερωτάται τι σημαίνει Ένωση και πώς αυτό το αίτημα συνάδει με την ανάγκη της να θεοποιεί την τουρκικότητα της «*Enosis ne demekmiş Ben Türklüğe taparım*».⁸⁶ Για την Τουρκική Κοινότητα το αίτημα της Ένωσης ισοδυναμεί με «*δουλεία χειρότερου είδους*»,⁸⁷ με τον ελληνικό αποικισμό «*colonization*»,⁸⁸ συγκροτείται ως «*ανάθεμα· ένας απαράδεκτος και αλαζονικός σωβινισμός*»,⁸⁹ ως ένα αίτημα που στηρίζεται μόνο στο επιχείρημα της πληθυσμιακής υπεροχής «*sadece nüfus çoğunluklarına dayanarak*».⁹⁰

Αν και το αίτημα της Ένωσης αποτέλεσε τη γενεσιουργό αιτία του τουρκικού εθνικισμού, ως αντιδραστικού εθνικισμού «*bir kontra-milliyetçilik*»,⁹¹ και κάθε αναφορά σε αυτό αναζωπύρωνε τα παλιά πάθη,⁹² ο ενωτικός αγώνας του 1955-1959 ενέδωσε με ακόμη πιο μελανά χρώματα αυτό το αίτημα.⁹³ Ο Κύπριος ποιητής Mustafa Muzzaffer Özboşnak τονίζει ότι η Ένωση τα έκανε όλα γης μαδιάμ «*Enosis olsun diye uğraşır didindiler Böylece*

⁸⁵Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Το χρονικό του Αγώνα», αρ. 92, 15 Ιουλίου 1960, σελ. 12.

⁸⁶Erdoğan Saracoğlu, *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru : Bildiriler*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, Lefkoşa, 1989, σελ. 18 [Τουρκική Λαϊκή Λογοτεχνία και Λαογραφία της Κύπρου: Φυλλάδια]

⁸⁷«*tantamount to slavery of the worst kind*» Βλ. Rauf Denктаs, *The Cyprus triangle*, ό. π., σελ. 23.

⁸⁸Rauf Denктаs, *The Cyprus triangle*, ό. π., σελ. 24.

⁸⁹Αλέξης Ηρακλείδης, *Το κυπριακό : σύγκρουση και επίλυση*, ό. π., σελ. 98.

⁹⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yirminci asır sömürgeciliği», 19 Eylül 1963. [Η αποικιοκρατία του 20^{ου} αιώνα]

⁹¹Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kiskacında Kıbrıs*, ό. π., σελ. 230.

⁹²Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 64.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kuşbeyinlilerin kurnazlığı», 12 Haziran 1963. [Η πονηριά ενός κοκορόμυαλου] [...]*Girit geliyor gözümün önüne. H Kρήτη έρχεται μπροστά στα μάτια μου*. Βλ. Rauf R. Denктаs, *12'ye 5 kala Kıbrıs : Kıbrıs davası hakkında düşünceler, notlar ve hatıralar*, Ankara, 29 Ekim 1966, σελ. 21. [*Η Κύπρος στο 12 παρά 5*]

Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kiskacında Kıbrıs*, ό. π., σελ. 231.

⁹³«για την Ένωση για 4 χρόνια χύθηκε αίμα, για 4 χρόνια μετατράπηκε η χώρα σε κόλαση», «*Enosis için dört yıl kan döküldü, dört yıl memleket cehenneme döndü*». Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Bağımsız Değil mi ?», 21 Ekim 1960. [Η Κύπρος δεν είναι ανεξάρτητη;]

«*H 1^η Απριλίου είναι η μέρα που οι Τούρκοι δημιούργησαν έπος*». Βλ. Εφημερίδα *Bozkurt*, «1 Nisan Türkün destanlar yarattığı gündür», 1 Nisan 1963.

Από το 1955 η τάξη, η ασφάλεια, η ησυχία χάθηκαν, και η Κύπρος από ξεκομμένο κομμάτι του παραδείσου «*cennetten kopmuş bir parça gibi*» μετατράπηκε σε κόλαση «*cehennem*». Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Usandık bu kepezeliklerden», 10 Haziran 1961. [Απνυθήσαμε από αυτές τις γελοιότητες.]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Mücadele demokrasi için olsaydı», 24 Ekim 1961. [Αν ήταν αγώνας για τη δημοκρατία]

Για χρόνια έβαζαν το κεφάλι τους στον τορβά για αυτό το αίτημα «*"Enosis" le kelle koltukta savaşılanları*». Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Doğru yol», 15 Kasım 1961. [Σωστός δρόμος]

Kutlu Adalı, *Köy raporları 1961*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1961, σελ. 13.

her şeyini allak bullak ettiler».⁹⁴ Η χρήση του όρου τρομοκρατία για την περίοδο του αγώνα της ΕΟΚΑ νομιμοποιείται στην τουρκική συλλογική συνείδηση,⁹⁵ αφενός επειδή το περιεχόμενο του εν λόγω αγώνα δεν συνάδει με τις πολιτικές στοχεύσεις της, και αφετέρου επειδή για 4 χρόνια με αυτό τον όρο ο αποικιακός βρετανικός λόγος συγκροτούσε τον εν λόγω αγώνα.⁹⁶

Ακόμη και μετά την ανεξαρτησία τονίζεται ο ανασταλτικός ρόλος της Ένωσης «*Enosisden gelen anlaşmazlıklara bir hal çaresi*».⁹⁷ Στον τουρκικό Τύπο τονίζεται ότι κανείς δεν μπορεί να στοιχειοθετήσει ότι υπάρχει τουρκικός κίνδυνος «*Türk tehlikesi*», παρά μόνο ο κίνδυνος της Ένωσης «*Enosis tehlikesi*»,⁹⁸ αφού η Τουρκική Κοινότητα πρεσβεύει την κεμαλική αρχή «*ειρήνη στη χώρα ειρήνη στην οικουμένη*» «*Yurtta sulh cihanda sulh*».

Με αφορμή το ψήφισμα για τον αλγερινό λαό ο βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Πάφου του ΑΚΕΛ Χρύσης Δημητριάδης αναφέρει :

[..]Ο έντιμος συνάδελφος ομιλών δια τον αγώνα του Αλγερινού λαού απέφυγε να αναφερθή εις το γεγονός ότι ο αγών του Αλγερινού λαού είναι αγών δι' αυτοδιάθεσιν του.[..]Αυτή είναι η αρχή την οποίαν και ημείς πιστεύομεν, και δια την οποίαν ηγωνίσθη ο Κυπριακός λαός.[..]Εχουμεν πικράν πείραν του τι μπορεί να μαγειρευθή γύρω από την λέξιν «δικαία λύσις» από τους ιμπεριαλιστάς και τα όργανα των.⁹⁹

⁹⁴Suna Atun & Bülent Fevzioğlu, *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatında Destanlar ve Ağıtlar Üzerine Bilgiler-Belgeler -Araştırmalar*, cilt 3, Mağusa Tarihini Araştırma ve Yazın Vakfı Samtay Vakfı Yayınları, Gazımağusa, 2003, σελ.126. [Πληροφορίες - Έγγραφα- Έρευνες σε σχέση με τα έπη και τα μοιρολόγια στην Τουρκική Λαϊκή Λογοτεχνία της Κύπρου]

⁹⁵Νίκος Στέλγιας, *Ο αγώνας της ΕΟΚΑ 1955-59 στα Πρωτοσέλιδα του Τουρκοκυπριακού Τύπου*, Ινστιτούτο Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, Λευκωσία, 2014, σσ. 25-27.

⁹⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 25^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 229.

⁹⁷«λύση στη διχόνοια που προέρχεται από την Ένωση» Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Anlaşmazlıkların kökü», 24 Haziran 1961.[Η ρίζα των ασυμφωνιών] Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Eoka Türk-Rum işbirliğini bozuyor», 22 Eylül 1963. [Η ΕΟΚΑ χάλασε την τουρκοελληνική συνεργασία]

⁹⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Hayır, öyle değildir», 25 Haziran 1961.[Όχι, δεν είναι έτσι]

⁹⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 12.

Ο βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Πατριωτικού Μετώπου Βάσος Λυσσαρίδης, υπονοώντας ότι τόσο ο κυπριακός λαός όσο και ο αλγερινός ακόμη παλεύουν για την αυτοδιάθεση τους, αναφέρει «ο Κυπριακός λαός έχει ακόμα να διανύση μακρόν δρόμον, σκληρόν αγώνα, μέχρις ότου επιτύχη αυτό δια το οποίον μάχεται ο Αλγερινός λαός».¹⁰⁰ Ανταπαντώντας ο βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Κερύνειας του Milli Cephe Ahmet Mithat Berberoğlu επικρίνει το γεγονός ότι «ωρισμένοι έντιμοι Έλληνες συνάδελφοι, λαμβάνοντας το Αλγερικόν ως αφορμήν, ετόλμησαν να ομιλήσουν χωρίς να λάβουν υπ' όψιν των τον όρκον, τον οποίον έδωσαν δυνάμει του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας».¹⁰¹ Τα αποσπάσματα αποτυπώνουν τη στάση των δύο κοινοτήτων απέναντι στο άρθρο 185 παράγραφος 2 του Συντάγματος «Η καθολική ή μερική ένωσις της Κύπρου μεθ' οιουδήποτε άλλου Κράτους ή η χωριστική ανεξαρτησία αποκλείονται».¹⁰² Από τη μία αποτυπώνεται η «πολιτική οργή» για τη ματαίωση της Ένωσης, ενός πόθου με ιστορικό παρελθόν,¹⁰³ μέσα από τη φράση «έχουμεν πικράν πείραν του τι μπορεί να μαγειρευθεί», και από την άλλη η εμμονή στην αποφυγή ακόμη και έμμεσων αναφορών οι οποίες θα επανέφεραν στο προσκήνιο τον «απαράδεκτο και αλαζονικό σωβινισμό» που εγκυμονεί η υλοποίηση της Ένωσης για την Τουρκική Κοινότητα υποδηλώνει την αποστροφή της για αυτό το αίτημα.

¹⁰⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 10.

¹⁰¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 13.

¹⁰²Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία 1960, σελ. 72.

¹⁰³İhsan Ali, ό. π., σελ.13.

Πρώτη Απριλίου 1955

(*Απόρρητη συνομιλία*) του Δημήτρη Χαμπουλίδη

*Οι ψυχές των μαρτύρων του Κυπριακού αγώνα
γονατιστές προσεύχονται.
Προσεύχονται ζητώντας απ' τη Θεία Πρόνοια
να ξεκαθαρίσει τη θέση της
σχετικά με την στάση που πήρε
σε τούτο τον απελευθερωτικό των Κυπρίων αγώνα.
Μπας και το πήρε τάχα
για πρωταπριλιάτικο ψέμα
και γι' αυτό δεν έστερξε
να βγη σε καλό....*

Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «*Πρώτη Απριλίου 1955 (Απόρρητη συνομιλία)*», Ιανουάριος 1962, σελ.16.

Η συμπερίληψη της ειδικής πρόνοιας για αποκλεισμό της Ένωσης αποτελεί από τη μία «θρίαμβο» για την Τουρκική Κοινότητα,¹⁰⁴ και από την άλλη την εξισώνει στο ηγεμονικό κλείσιμο του ελληνικού λόγου ως τον εθνικό και θρησκευτικό εχθρό που αντιτίθεται στην Ένωση.¹⁰⁵ Η κατάληξη του ενωτικού αγώνα «*Η Ένωσις που χάσαμεν έννεεν ζημιιά;*»,¹⁰⁶ η δράση της Τουρκικής Κοινότητας κατά τον αγώνα της ΕΟΚΑ,¹⁰⁷ η ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, οι συνταγματικές πρόνοιες που αφορούν την Τουρκική Κοινότητα, και η εξίσωση των δύο κοινοτήτων επισύρουν τη μνησικακία *hınç* «*η θύμηση σα λόφος θα ντύνεται τη σκέψη μου το πόνο μου να τρέφει*»,¹⁰⁸ την οργή «*το αίμα στα μάτια μου κι' ένας τυφώνας οργής βυσσομανά μέσα μου*»,¹⁰⁹ και τον πόνο «*ας κρύψουμε τον πόνο μας*».¹¹⁰ Το αρνητικό συναίσθημα της μνησικακίας και η θεϊκή νομιμοποίηση του αποτυπώνονται και στο πιο κάτω ποίημα του Αλέξη Καπλάνη :

[...] Και θα ρθῇ ἡ ὥρα νὰ πληρωθοῦν
αὐτά, στὴν ἰδική των ἄσωτη χώρα.

¹⁰⁴[...] *Η τουρκοκυπριακή πολιτική ελίτ πρόταξε από το 1923 και εντεύθεν τρεις βασικούς στόχους. Πρώτον, την αποτροπή της ένωσης. Δεύτερον, την αναγνώριση της ύπαρξης των Τουρκοκυπρίων ως μιας ισότιμης και διακριτής κοινότητας. Και τρίτον, την κατοχύρωση πως η Κύπρος δεν θα συνιστούσε δυνητική απειλή για την στρατηγική ασφάλεια της Ανατολίας.* Βλ. Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 712.

¹⁰⁵Rauf Denktas, *The Cyprus triangle*, ό. π., σελ. 22.

«αυτοί οι κύριοι προσπάθησαν να παρεμποδίσουν τον εθνικό-απελευθερωτικό μας αγώνα» Βλ. Απόσπασμα από τοποθέτηση του βουλευτή του Πατριωτικού Μετώπου Βάσου Λυσσαρίδη. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 102.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Εικοστός αιώνας», τ. 2, Δεκέμβριος 1960, σελ. 52.

¹⁰⁶Πάυλος Λιασίδης, *Δώδεκα παρά δέκα*, ό. π., σελ. 42.

¹⁰⁷[...] *Κατά την ιδίαν τετραετή περίοδο ο Ελληνικός Κυπριακός λαός υπέφερε τα πάνδεινα εκ μέρους των Αγγλων και Τουρκοκυπρίων. Πλείστοι Έλληνες εφονεύθησαν ή απιγχονίσθησαν, άλλοι εφυλακίσθησαν και άλλοι έχασαν τας περιουσίας των, μερικά δε Ελληνικά Εκκλησία κατεστράφησαν ή ελεηλατήθησαν υπό φανατικών Τούρκων.* Βλ. Μιχάλης Κουμάς, *Ιστορία και γεωγραφία της Κύπρου*, Αμμόχωστος 1959, σελ. 43.

¹⁰⁸Λεύκιος Κρίνας (Κώστας Σωκράτους), *Αντάρτικη φλόγα και σκορπισμένα γιασεμιά: ποιήματα*, 1959, σελ. 35.

Niyazi Kızılyürek, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, ό. π., σσ. xix, 12, 14, 271, 280, 555, 592.

Με αφορμή την είσοδο του τουρκικού στρατού στη Σμύρνη στις 9 Σεπτεμβρίου 1922 στο τουρκικό χωριό Φώτα της Κύπρου ο Έλληνας αστυνομικός, που κοιτούσε τον Τούρκο να κάνει θυσία, περιγράφεται ως ακολούθως «*Gözleri kinle ve korkuyla bakıyordu*» «*Τα μάτια του κοιτούσαν με μίσος και φόβο*». Βλ. Orbay Deliceirmak (επιμ.), *Süleyman Uluçamgil : Bütün eserleri*, KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1998, σελ. 159. [Süleyman Uluçamgil : Όλα τα έργα του]

[...] *κι' ένα βασανιστικό αίσθημα μείωσης πλήγωσε το λαό μας, σαν αντίκρουσε τα Τουρκικά προνόμια.*

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Εθνικιστικό εθνικό και πανανθρώπινο ιδεώδες», τ. 16, Φλεβάρης 1962, σελ. 161.

[...] *Απ' τ'από της Ζυρίχης ποτήρι αργοπίνω καϋμό και χολή,*

Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Όχι τέρμα στη Ζυρίχη», Οκτώβριος 1963, σελ. 21.

¹⁰⁹Κώστας Κλεάνθους, *Προσφορά*, ό. π., σελ. 12.

¹¹⁰Πάυλος Δ. Πικροδάφνης, *Ο πόνος του αρκάτη : ποιητική συλλογή*, ό. π., σελ. 45.

Υπάρχει Θεός δικαιοσύνης.¹¹¹

Παρά το γεγονός ότι η μνησικακία είναι ένα δυσάρεστο ηθικό συναίσθημα, στον ελληνικό λόγο θα επιφέρει την αποκατάσταση της πολιτικής ισορροπίας και της ηθικής τάξης.¹¹² Το μίσος κατά του εχθρού είναι θεμιτό.¹¹³ Σε προκήρυξη της με τίτλο «ΠΑΥΣΑΤΕ ΠΥΡ» η *Ελληνική Οργάνωση Κυπρίων*, μετά τις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1963, επιχειρώντας την πολιτική υποβάθμιση της Τουρκικής Κοινότητας,¹¹⁴ τονίζει «*Βασική γραμμή πολιτικής έναντι των Τούρκων παραμένει να κατανοήσουν ούτοι ότι δεν αποτελούν παρά μίαν απλήν μειονότητα και ότι επομένως δεν δικαιούνται να έχουν τα υπερπρονόμια τα οποία σήμερα έχουν*».¹¹⁵ Τα «υπερπρονόμια» του Άλλου γεννούν ένα αρνητικό μεν συναίσθημα,¹¹⁶ το οποίο μπορεί να μην ταιριάζει με το περιεχόμενο της θρησκείας της, αλλά νομιμοποιείται, γιατί η Ελληνική Κοινότητα φέρει στους ώμους της το βαρύ φορτίο της αποκατάστασης του μέτρου, που η ύβρης της Τουρκικής Κοινότητας έχει διαταράξει. Το συναίσθημα της μνησικακίας αποτελεί την κινητήριο δύναμη για τη διαδικασία της κάθαρσης. Η νέμεσις και η άτη μοιραία θα επιφέρουν τη συντριβή της Τουρκικής Κοινότητας, όχι με την έννοια της φυσικής εξόντωσης και του αφανισμού της, αλλά με την έννοια της συντριβής του επίπλαστου πολιτικού της status, που επέβαλε ο ετσιθελισμός των Συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου.

¹¹¹Αλέξης Καπλάνης, *Φλογισμένοι ύμνοι των αθανάτων νεκρών της ΕΟΚΑ* : ποιήματα, τ. Β', Κύπρος, 1959, σελ. 25.

¹¹²Στον ελληνικό λόγο οι Έλληνες έχουν τον Θεό μαζί τους, γιατί δεν βρίσκονται με το μέρος της ύβρεως. Βλ. Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Ο ανθρωπισμός του Μακρυγιάννη κι' η ουσία του νεοελληνισμού», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1961, σελ. 48.

¹¹³Walter Lippmann, *ό. π.*, σελ. 166.

¹¹⁴Niyazi Kızılyürek, *Η Ομοσπονδία στον κόσμο Η Ομοσπονδιακή Κύπρος*, Heterotopia, Λεμεσός, 2015, σελ. 125.

Αποσπάσματα από συνέντευξη του Niyazi Kızılyürek

[...]Και δεν θεωρούσαν τους Τουρκοκυπρίους ως πρόβλημα, ούτε τους μισούσαν, γιατί απλούστατα δεν τους υπολόγιζαν.[...]Αυτό άρχισε να γίνεται μετά το 1959, όταν οι Ελληνοκύπριοι συνειδητοποίησαν ότι οι Τουρκοκύπριοι έχουν οντότητα, πήραν σημαντικά δικαιώματα, ισότητα και μάλιστα ανέκοψαν τον δρόμο προς την Ένωση. Ακόμη και τα γεγονότα του 1963-64, η βία, το σχέδιο «Ακρίτας», δεν ήταν αποτέλεσμα του μίσους των Ελληνοκυπρίων απέναντι στους Τουρκοκυπρίους. Ήταν αποτέλεσμα της πικρίας και της έκπληξης για το ότι οι Τουρκοκύπριοι απέκτησαν οντότητα. Στην Κύπρο είχαμε σύγκρουση και πόλεμο χωρίς μίσος. Ήταν ένας πόλεμος στάτους, οι Ελληνοκύπριοι ήθελαν να δείξουν στους Τουρκοκυπρίους τα όριά τους.

Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 892.

Ελληνική Οργάνωση Κυπρίων Βλ. Κεφάλαιο 3, σσ. 131-132.

Σχέδιο Ακρίτας Βλ. Pınar Erkem Gülboy, *ό. π.*, σελ. 321.

¹¹⁵Σπύρος Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του κυπριακού...*, *ό. π.*, σελ. 278.

¹¹⁶«*τη μνήμη του αρετή δεν τη στολίζει*». Βλ. Dante Alighieri, *Η Θεία Κωμωδία : Η κόλαση*, Εκδόσεις Ελένης Καζαντζάκη, Αθήνα, 1969, σελ. 36.

2. Τουρκική Κοινότητα

2.1. Γεωγραφική εγγύτητα vs Δημογραφική ανασφάλεια

Παρά το γεγονός ότι η Κύπρος στην ελληνική συλλογική συνείδηση συγκροτείται ως «της Αρκαδίας βλαστάρι»,¹¹⁷ ανατολική Ελλάδα,¹¹⁸ με μεταφορές που παραπέμπουν στον ελλαδικό γεωγραφικό χώρο «Θ' ανεβούμε μαζί στον Ταΰγετο»,¹¹⁹ στη βυζαντινή κληρονομία «Στου Βυζαντινού ουρανού σου την αψιδωτή πτυχή»,¹²⁰ και στην ελληνικότητα της που αναβλύζει από κάθε στοιχείο του κυπριακού χώρου «Θα σου τον πούνε τα βουνά, τα χώματα, οι βράχοι, θα σου τον πούνε οι νεκροί που κρύβονται στα βάθη στον τόπον τον δικόν μας»,¹²¹ η πατρίδα με γεωγραφικούς όρους περιγράφεται μακρινή «μακρυνής πατρίδας»,¹²² «παιδιά κάποιας μητέρας που τ' άρπαξε ο σίφουνας μιας κακής ημέρας και τ' άριζεν μακρυνά»,¹²³ «εξόριστη γη».¹²⁴ Η γεωγραφική θέση του νησιού στάθηκε μεγάλη πληγή, πηγή δυστυχίας και αιτία μακραίωνης δουλείας.¹²⁵ Πέρα από τη μη γεωγραφική γειτνίαση, ο διευθυντής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου Φρ. Π. Βραχάς επισημαίνει ακόμη έναν ανασταλτικό παράγοντα «Γιατί, απλούστατα, δεν υπήρξε και δεν υπάρχει ίσως έθνος μικρότερο πληθυσμιακά από το ελληνικό και τόσο μόνο, χωρίς συγγενείς και με πιο περιφρονημένα συμφέροντα».¹²⁶

Ενώ στον ελληνικό ιστοριογραφικό, λογοτεχνικό λόγο, η μη γεωγραφική γειτνίαση και η μη πληθυσμιακή υπεροχή σε περιφερειακό επίπεδο προβάλλονται ως ανασταλτικοί παράγοντες, η γεωγραφική εγγύτητα με την Τουρκία, η οποία καθιστά εθνική πλειονότητα «büyük çoğunluğu» την Τουρκική Κοινότητα,¹²⁷ αλλά και η άρνηση ενίοτε της Τουρκίας να ασκήσει

¹¹⁷Αντης Περνάρης & Κύπρος Χρυσάνθης (επιμ.), *Ωδές και μπαλλάντες στον Γρηγόρη Αυξεντίου*, Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου, Λευκωσία, 1963, σελ. 32.

¹¹⁸Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, ό. π., σελ. 8.

¹¹⁹Μιχάλης Πασιαρδής, *Ποιήματα II*, Κύπρος, 1964, σελ. 61.

¹²⁰Ιωάννης Ο. Οικονομίδης, *Νεανικοί παλμοί: ποιήματα*, Λευκωσία, 1961, σελ. 12.

¹²¹Πάυλος Δ. Πικροδάφνης, *Ο πόνος του αρκάτη :ποιητική συλλογή*, ό. π., σελ. 6.

¹²²Κύπρος Χρυσάνθης, *Παγκυπριονικές*, ό. π., σελ. 8.

¹²³Πάυλος Δ. Πικροδάφνης, ό. π., σελ. 6.

¹²⁴Ξάνθος Λυσιώτης, *Αποδημία*, ό. π., σελ. 48.

¹²⁵Ανθίας Τεύκρος, *Η ζωντανή Κύπρος: Λαογραφικά θέματα*, Anthias Publications, London, 1963, σελ.16.

¹²⁶Φρίξος Π. Βραχάς, *Οκτώ ελληνικά θέματα*, ό. π., σελ. 11.

¹²⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kader Birliği Yaptıklarımız», 3 Kasım 1962. [Αυτά που ένωσαν τη μοίρα μας]

Η γεωγραφία με πολιτικούς όρους είναι με το μέρος της Τουρκικής Κοινότητας. Βλ. Γιάννης Παπαδάκης, *Η ηχώ της Νεκρής Ζώνης : Οδοιπορικό στη διαιρεμένη Κύπρο*, ό. π., σελ. 220.

πιέσεις στην πολιτική ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας συνέτειναν στην υιοθέτηση μιας αλαζονικής στάσης.¹²⁸ Στην τουρκική συλλογική συνείδηση η γεωγραφική εγγύτητα με την Τουρκία, ως εθνικό κέντρο αναφοράς, και η πρότερη οθωμανική-τουρκική διοίκηση του νησιού νομιμοποιούν την παρουσία της στο νησί, και το δικαίωμα της να συν-ορίζει τα πολιτικά γενόμενα του νησιού.¹²⁹

Από την άλλη, η δημογραφική σύνθεση, που προξενεί ανασφάλεια, μιας και αποτελεί το 1/5 του πληθυσμού του νησιού, καθιστά επιτακτική ανάγκη τη συγκρότηση διακριτής εθνικής οντότητας «*milli bir varlık mücadelesi*» και τη σύμπλευση με την Τουρκία, στην οποία οφείλει την εθνική οντότητα της.¹³⁰ Στην ελληνική ιστοριογραφία στηλιτεύεται η «προσήλωση τους στην Τουρκία»,¹³¹ το γεγονός ότι η ηγεσία της Τουρκικής Κοινότητας είναι ξεκάθαρα ηγεσία δεύτερης διαλογής, αφού εξυπηρετεί ουσιαστικά τις αποφάσεις που λαμβάνονται από την Άγκυρα.¹³²

Οι δολοφονίες και οι ξυλοδαρμοί που διαπράττουν μέλη της Ελληνικής Κοινότητας εναντίον ομοεθνών τους εντείνουν την ανασφάλεια της Τουρκικής Κοινότητας. Τέτοιες ενέργειες

[...]Επιμένω πολύ επί του σημείου ότι οι περιστοιχίζοντες την Ελληνικήν αυτήν εσχατιάν λαοί είναι κατά 95% περίπου Ισλαμικοί και ότι και αυτή η εν τη Νήσω ξένη μειονότης είναι επίσης Ισλαμική.

Βλ. Θεόδωρος Παπαδόπουλος, *Το εθνολογικόν πρόβλημα του Ελληνισμού εις την κυπριακήν αυτού φάσιν*, ό. π., σελ. 8.

Διαδικασία αδελφοποίησης δήμων. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Anavatan Belediyeleri Kıbrıs T. Belediyelerine sonuna kadar yardımcı olacaklarını ilan ettiler», 13 Ocak 1963. [Οι Δήμοι της μητέρας πατρίδας δήλωσαν ότι θα είναι συνοδοιπόροι μέχρι τέλους στους Τουρκικούς Δήμους της Κύπρου]

Αδελφοποίηση Δήμου Κωνσταντινούπολης με τον Τουρκικό Δήμο Αμμοχώστου και του Δήμου Άγκυρας με τον Τουρκικό Δήμο Λευκωσίας.

¹²⁸Sean Byrne, ό. π., σελ. 7.

¹²⁹«*Bir bayrak dalgalanıyor*

Her millî günde..

Bir bayrak ki

Yüzbinlerin gönlünde».

«Μια σημαία κυματίζει

Σε κάθε εθνική μέρα ...

Μια σημαία που είναι

στην καρδιά 100.000».

Βλ. Ποίημα «KIBRISTA BAYRAK» του Özker Yaşın στην Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1963. [Η ΣΗΜΑΙΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ]

¹³⁰Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, ό. π., σελ. 50.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bu Gazetenin Yolu», 25 Aralık 1962.[Ο δρόμος αυτής της εφημερίδας]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Anavatana bağlıyız», 2 Nisan 1961. [Είμαστε εξαρτημένοι από τη μητέρα πατρίδα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Ankara'ya Niçin Gidiliyor», 6 Ocak 1963. Στενές επαφές με Άγκυρα από το 1946. [Γιατί πηγαίνουμε στην Άγκυρα]

¹³¹Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, *Το κυπριακό πρόβλημα*, ό. π., σελ. 41.

Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered independence Cyprus, 1878-1964*, τ. Ι, ό. π., σελ. 135.

¹³²Αδαμαντία Πόλλις, «Colonialism and Neo-Colonialism : Determinants of ethnic conflict in Cyprus», in Peter Worsley and Πασχάλης Κιτρομηλίδης (επιμ.), *Small states in the modern world : The conditions of survival*, Cyprus Sociological Association : New Cyprus Association, Nicosia, 1979, σελ. 62.

εκλαμβάνονται ως τρομοκρατία και της κοινότητας τους «βάφουν στο αίμα ξανά την χώρας μας, τρομοκρατούν την Τουρκική Κοινότητα» «*Memleketimizi yenibaştan kana boyanmak, Türk cemmatini yıldırmak*».¹³³ Στην τουρκική ιστοριογραφία επισημαίνεται ότι το συναίσθημα της έλλειψης ασφάλειας ενισχύεται από την επιλογή των Ελλήνων κρατικών αξιωματούχων,¹³⁴ και από τον έλεγχο των τελωνείων και των λιμανιών από την Ελληνική Κοινότητα.¹³⁵

Παρά την όποια υπεροχή σε περιφερειακό επίπεδο, η Τουρκική Κοινότητα προσπαθεί να αμβλύνει τη δημογραφική ανασφάλεια. Η δημιουργία χωριστών τουρκικών δήμων στις πέντε κυριότερες πόλεις του νησιού, με την αξιοποίηση της πρόνοιας του άρθρου 173, αποτελεί το κεντρικό στοιχείο της τουρκικής πολιτικής μεταξύ του 1957-1963.¹³⁶ Η τουρκική εδαφική δικαιοδοσία θα επέφερε τη διατήρηση της ομοιογένειας της Τουρκικής Κοινότητας και τον έλεγχο της από την ηγεσία της.¹³⁷ Άλλωστε στην τουρκική συλλογιστική η

¹³³ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kime bu tehditler?», 31 Ekim 1961.[Για ποιον είναι αυτές οι απειλές;]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Mağusada bir Rum vuruldu», 10 Ekim 1961.[Κτυπήθηκε στην Αμμόχωστο ένας Έλληνας]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Silahlı ve maskeli şahısların tecavüzüne uğradı», 7 Aralık 1963.[Άτομα που έφεραν όπλα και μάσκες έκαναν επίθεση]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk semtinde Rumların tecavüzüne uğradı», 11 Aralık 1963. Η περίπτωση του Tuncer Hüseyin που εξήλθε από το καφενείο.[Έλληνες επιτέθηκαν σε τουρκική συνοικία]

Εφημερίδα *Cumhuriyet* 30 Αυγούστου 1960. Βλ. Ahmet An, *TMT'nin kurbanları*, ό. π., σελ. 51.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Solcu Haravgi gazetesinin bir mürettibi öldürüldü», 26 Ekim 1961.[Δολοφονήθηκε ο στοιχειοθέτης της αριστερής εφημερίδας Χαραυγή]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Gaddarca bir cinayet daha Eski bir Eokacı ve Rum D. Birlik Partisinin bir üyesi vurularak öldü», 20 Ağustos 1961. [Ακόμη ένα απάνθρωπο έγκλημα : Πρώην Αγωνιστής της ΕΟΚΑ και μέλος του κόμματος Δημοκρατική Ένωση, αφού χτυπήθηκε, σκοτώθηκε.]

¹³⁴ Ahmet Gazioğlu, *Enosis çemberinden Kıbrıs Cumhuriyetine*, ό. π., σελ. 155.

¹³⁵ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Limanların, gümrüklerin kontrolü», 23 Kasım 1960. [Ο έλεγχος των λιμανιών και των τελωνείων]

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 24^{ης} Ιανουαρίου 1961, σελ. 73.

¹³⁶ Diana Markides, ό. π., σελ. 488.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 24^{ης} Φεβρουαρίου 1962, σελ. 97.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 27^{ης} Αυγούστου 1962, σελ. 9. Για όγδοη φορά παράταση της ισχύος του περί Δήμων Νόμου.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 31^{ης} Δεκεμβρίου 1962, σελ. 269. Οι Έλληνες Βουλευτές τάσσονται υπέρ των «Μικτών Συμβουλίων δια την διοίκησιν των Δήμων».

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 30^{ης} Ιανουαρίου 1963, σελ. 22.

Ερώτηση του βουλευτή του Milli Cephe Halit Ali Riza στις 25 Οκτωβρίου 1960 σχετικά με τον περί Δήμων Νόμο.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 1^{ης} Νοεμβρίου 1960, σελ. 243.

¹³⁷ Diana Markides, ό. π., σελ. 455.

διχοτόμηση των δομών και των λειτουργιών της Κυπριακής Δημοκρατίας βασίζεται στις Συμφωνίες.¹³⁸

Πέρα από τη δημιουργία χωριστών τουρκικών δήμων στις πέντε κυριότερες πόλεις, προβάλλεται η ανάγκη υπαγωγής χωριών σε άλλα δημοτικά όρια.¹³⁹ Ο βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Milli Cephe Kemal Deniz στις 2 Ιουνίου 1961 αναφέρει ότι «*Το Αγκολέμι υπάγεται διοικητικώς εις την περιοχήν Μόρφου αντί της Λεύκας*».¹⁴⁰ Εντός της Βουλής προβάλλεται το αίτημα να συμπεριληφθεί έκταση ανήκουσα στην κοινότητα Κοτσιάτη στην κοινότητα αυτή και όχι στην Αγ. Βαρβάρα στην οποία βρίσκεται.¹⁴¹ Σε ερώτηση του στις 2 Μαρτίου 1961 ο βουλευτής Kemal Deniz αναφέρει τα ακόλουθα :

[..]Παρά το γεγονός ότι άπαντες οι κάτοικοι του χωρίου Καζιβερά είναι Τούρκοι, εν τούτοις, το χωριόν αυτό απεσπάσθη εκ της περιοχής της Λεύκας και περιελήφθη από

Η Diana Markides αναφέρει ότι το ζήτημα του γεωγραφικού διαχωρισμού δεν έχει αφομοιωθεί, αφού πολλοί Τούρκοι δεν αναγνωρίζουν τους τουρκικούς δήμους, που προσωρινά έχουν συσταθεί μέχρι τη νομική διευθέτηση του ζητήματος, και αρνιούνται να πληρώνουν τις υποχρεώσεις τους.

Βλ. Diana Markides,ό. π., σσ. 220-221. Παραπέμπει στις τουρκικές εφημερίδες *Halkın Sesi*, 16 Φεβρουαρίου 1961 & *Bozkurt* 16 Φεβρουαρίου 1961.

¹³⁸Νίκος Στέλγιας, ό. π., σελ. 64.

Αίτημα για ξεχωριστή αστυνομική υπηρεσία. Βλ. Νίκος Στέλγιας, ό. π., σελ. 115.

Ο Παναγιώτης Παπαδημήτρης αναφέρει ότι στις 14 Μαΐου 1963 στην ημερήσια διάταξη της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης ο βουλευτής της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης Hazım Remzi έθεσε το ζήτημα της σύστασης αστυνομικής οργάνωσης από την Τουρκική Κοινότητα. Βλ. Παναγιώτης Παπαδημήτρης, *Η κυπριακή δημοκρατία, 1960-1963:Συνεχείς καυγάδες Ελλήνων και Τούρκων μέχρι που μίλησαν τα όπλα στις 21.12.1963: Το σχέδιο Ανάν σε σχετικό ένθετο, πλήρης ανάλυση του σχεδίου με απλά λόγια*, Λευκωσία, 2004, σελ. 148.

Αίτημα για ξεχωριστή οικονομική βοήθεια από ΗΠΑ. Βλ. Νίκος Στέλγιας, ό. π., σελ. 116.

¹³⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 5^{ης} Ιουνίου 1962, σελ. 304.

¹⁴⁰Γεννήθηκε το 1920 και πέθανε το 2000. Βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Milli Cephe 1960-1963. Βλ. Γεωργία Ανδρονίκου, *Πενήντα Χρόνια Κυπριακού Κοινοβουλίου : Οι αντιπρόσωποι του λαού Kıbrıs Meclisi'nin Elli Yılı : Halkın Temsilcileri Fifty years of Cyprus parliament : There representatives of the people*, Υπηρεσία Ερευνών, Μελετών και Εκδόσεων, Βουλή των Αντιπροσώπων, Λευκωσία, 2010, σελ. 171.

Εξελέγη Βουλευτής κατά τις αναπληρωματικές εκλογές της Τουρκικής Κοινότητας τον Σεπτέμβριο του 1960. Βλ. Ahmet An, *Kıbrıslı Türklerin siyasal tarihi (1930-1960):Basının aynasında Kıbrıslı Türklerin unutturulan siyasal geçmişi ve liderlik kavgası*, ό. π., σελ. 689.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 25^{ης} Αυγούστου 1961, σελ. 389.

Αγκολέμης : Τουρκικό χωριό στο δρόμο Ασπρομερίτη –Πέτρας Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Χωριά και πολιτείες της Κύπρου : για να γνωρίσωμε την Κύπρο μας*, Λευκωσία, 1961, σελ. 4.

¹⁴¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^{ης} Νοεμβρίου 1961, σελ. 578.

διοικητικής πλευράς εις την περιοχήν Μόρφου, οι δε Τούρκοι χωρικοί δεν δύνανται να διεξάγουν τας εργασίας των λόγω γλωσσικών δυσκολιών.¹⁴²

Ο βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Milli Cephe Kemal Deniz στις 9 Ιανουαρίου 1961 αναφέρει :

[...]Παρά το γεγονός ότι το χωριό Χαμίτ ευρίσκεται εντός των ορίων της επαρχίας Λευκωσίας, μέγα μέρος της περιουσίας του εν λόγω χωριού ευρίσκεται εντός των ορίων της επαρχίας Κυρηνείας και κατά συνέπεια υπάγεται εντός των ορίων του Δικώμου. Η φορολογία δημόσιας υγείας ήτις επιβάλλεται δυνάμει των περί δημοσίας υγείας νόμων δια περιουσίαν εντός ξένης περιοχής είναι πολύ υψηλή, και γίνεται κατ' έτος αφορμή προκλήσεως ποικίλων διαφορών.¹⁴³

Στις 17 Μαρτίου 1961 αναφέρει :

[..]γη εκτάσεως περίπου 700 στρεμμάτων ανήκουσα εις την κοινότητα Κουρού Μοναστήρ ευρίσκεται εντός των συνόρων του χωριού Αγκαστίνας. Η περίληψις αγρών ανηκόντων εις εν χωρίον εντός των συνόρων άλλου χωριού οδηγεί εις παρεξηγήσεις όσον αφορά την κατανομήν φόρων, ως οι περί αγροφυλακής και υδρεύσεως εις ωρισμένας δε περιπτώσεις και εις επεισόδια.¹⁴⁴

Η τουρκική πολιτική ελίτ ενισχύει με κάθε τρόπο την αντίληψη ότι «η διαίρεση του νησιού υποσχόταν μια ζωή με ασφάλεια».¹⁴⁵ Η κυρίαρχη ιδεολογία του τουρκικού εθνικισμού στην Κύπρο από τη μία αντιμάχεται το αίτημα για Ένωση, και από την άλλη διαμορφώνει το δικό

¹⁴²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^η Μαρτίου 1961, σελ. 182.

¹⁴³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 27^η Απριλίου 1961, σελ. 270.

Απαντώντας ο Υπουργός Εσωτερικών ανέφερε :

[...] ο ισχυρισμός ότι μέγα μέρος της περιουσίας του χωριού Χαμίτ υπάγεται εντός των ορίων του Δικώμου της επαρχίας Κυρηνείας είναι ανακριβής. Η έκταση της περιουσίας των κατοίκων του χωριού Χαμίτ, ήτις ευρίσκεται διασκορπισμένη εντός της περιοχής του χωριού Δικώμου, είναι μόνον 65 σκάλαι, κείται δε αυτά πλησιέστερον προς το Δίκωμον παρά προς το Χαμίτ. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 27^η Απριλίου 1961, σελ. 270.

¹⁴⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 25^η Αυγούστου 1961, σελ. 386.

¹⁴⁵Niyazi Kızılyürek, «Υπό την ψευδαίσθηση του έθνους», στο Νίκος Περισιτιάνης και Γιώργος Τσαγγαράς (επιμ.), *Ανατομία μιας μεταμόρφωσης ...*, ό. π., σελ. 409.

της εθνικό στόχο που είναι η διχοτόμηση της Κύπρου.¹⁴⁶ Ο Arif Hasan Tahsin παραθέτει γράμμα ανώτερου στελέχους της TMT όπου αποτυπώνεται η ευθέως ανάλογη σχέση των δύο οραμάτων, Ένωσης - Διχοτόμησης.

[...] Παρά την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, οι Έλληνες φρόντισαν να κρατήσουν ζωντανό το ιδανικό της Ένωσης. Σε αντιπαράθεση προς αυτό, ως αρχή, η ηγεσία της TMT κράτησε ζωντανό το ιδανικό της Διχοτόμησης και έτσι η χρησιμοποίηση οποιασδήποτε ευκαιρίας [για την επίτευξη της Διχοτόμησης] μετατράπηκε σε φυσιολογικό καθήκον για την TMT.¹⁴⁷

Η τρομοκρατία ως πολιτικό εργαλείο,¹⁴⁸ η πολιτική βία που εξουσίαζε τους δρόμους,¹⁴⁹ οι απαγορευμένες ζώνες,¹⁵⁰ συντείνουν στην υποχώρηση της ρητορικής υπέρ του «Ομόσπονδου Μοντέλου» και στην ενίσχυση ιδιαίτερα μετά το 1962 της ρητορικής υπέρ του «Μοντέλου της Ινδίας». Σύμφωνα με τον τουρκικό Τύπο, το «Μοντέλο της Ινδίας», ο διαχωρισμός της χώρας σε Ινδία και Πακιστάν θα μπορούσε να εφαρμοστεί και στην Κύπρο «*Kıbrıs için de yarabilecek budur*».¹⁵¹

Στην τουρκική συλλογική συνείδηση η απάμβλυνση της δημογραφικής ανασφάλειας συνδέεται με την απαγκίστρωση από την κυπριακή ταυτότητα, η οποία θα μπορούσε να αφομοιώσει την Τουρκική Κοινότητα,¹⁵² και με την αντίληψη ότι ο στρατός και γενικότερα

¹⁴⁶Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, ό. π., σελ. 72.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk Cemaat Meclisi Başkanı Delegetlere Mektup Gönderdi», 11 Eylül 1963. [Ο Πρόεδρος της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης έστειλε επιστολή στους συνέδρους]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Taksim doğru», 19 Ekim 1963.[Προς τη διχοτόμηση]

¹⁴⁷Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 86.

¹⁴⁸Νίκος Στέλγιας, *Ο θάνατος του ανεπιθύμητου βρέφους*: ό. π., σελ. 199.

¹⁴⁹Νίκος Στέλγιας, ό. π., σελ. 201.

¹⁵⁰Νίκος Στέλγιας, ό. π., σελ. 203.

¹⁵¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Herşey Açığa vuruldu», 29 Mayıs 1962. [Καθετί αποκαλύφθηκε]

Νίκος Στέλγιας, ό. π., σελ. 67.

¹⁵²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk ordusu her zaman ve her yerde huzur ve sukûnun tek sembol ve garantisidir», 4 Ekim 1962. [Ο τουρκικός στρατός αποτελεί πάντα και παντού μοναδικό σύμβολο και εγγύηση γαλήνης και ηρεμίας]

Κώστας Χατζηαντωνίου, ό. π., σελ. 101.

Γιάννης Παπαδάκης, «The National Struggle Museums of a divided city», *Ethnic and Racial Studies*, Volume 17, No. 3 (1994), σελ. 404.

Αρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* εισηγείται όπως οι αρχηγοί των σωμάτων ασφαλείας αποστέλλονται από τα δύο μητροπολιτικά κράτη. [...] *Türkiye ve Yunanistandır, bu iki devletin göndereceği emniyet şefleri de halkın emniyetini teminat altına almış olacaktır*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İçişlerine Müdahale Sayılmaz», 16 Mayıs 1961. [Δεν θεωρείται παρέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις]

Fazlıoğlu Cemal Oğuz Öcal, *Kıbrıs'a seferim var*, Sinan Matbaası, İstanbul, 1958, σελ. 5. [Έχω αποστολή στην Κύπρο]

τα σώματα ασφαλείας αποτελούν παράγοντα ηρεμίας για την Τουρκική Κοινότητα, Σε ερώτηση κατά πόσον μπορούν να ζήσουν ειρηνικά ως Κύπριοι «*"Kıbrıslı olarak yaşıyalım" diyorlar*»,¹⁵³ αρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* απαντά πως δεν μπορούν ως κοινότητα να δώσουν θετική απάντηση, γιατί θα «έβραζαν» στο καζάνι της Ελληνικής Κοινότητας, όπως θα δήλωνε δεκαετίες αργότερα ο ηγέτης της Τουρκικής Κοινότητας Rauf Denktaş.¹⁵⁴ Κενοί περιεχομένου θεωρούνται και οι όροι «Ελληνοκύπριοι» «Τουρκοκύπριοι».¹⁵⁵ Από την άλλη, η τουρκόφωνη αντιπολιτευόμενη εφημερίδα *Δημοκρατία Cumhuriyet* στις 2 Ιανουαρίου 1961 με τίτλο «*Η Κύπρος ανήκει στους Κυπρίους*» «*Kıbrıs Kıbrıslarıdır*» επενδύει πολιτικά στον όρο Κύπριοι, με την Κύπρο ως ένα κράτος με πολλά έθνη.¹⁵⁶

¹⁵³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Huzuru bulabilmek», 30 Kasım 1961. [Μπορούμε να βρούμε την ηρεμία]

¹⁵⁴Pier Blanc, *Ο διαμελισμός της Κύπρου : Η γεωπολιτική ενός διχασμένου νησιού*, Ολκός, Αθήνα, 2002, σελ. 73. C. H. Dodd, «The Ascendancy of the Right 1985-1993», Ciement Dodd (επιμ.), *The Political, Social,...*, ό. π., σελ. 149.

«*If we are deceived into thinking we are Cypriots we shall boil in the Greek-Cypriot pot*».

¹⁵⁵Pier Blanc, ό. π., σελ. 73.

Niyazi Kızılyürek, «A federal Cyprus : Problems and Prospects», Ανδρέας Ιωάννου, Ανδρέας Θεοφάνους, Νίκος Περιστιάνης (επιμ.), *The Cyprus problem : Its solution and the day after : Proceedings of the international symposium and held on 3-6 April, 1997*, ό. π., σελ. 158.

¹⁵⁶Ahmet An, *Kıbrıs'ta fırtınalı yıllar, 1942-1962*, ό. π., σελ. 168.

2.2. Ετεροχρονισμένη εισαγωγή στη νεωτερικότητα

Ο όρος νεωτερικότητα είναι δηλωτικός μιας ιστορικής περιόδου που συνδέεται με την ανάδυση του έθνους κράτους, την ανάπτυξη των αστικών καπιταλιστικών κοινωνιών, τη βιομηχανική επανάσταση, την οργάνωση της κοινωνικής ζωής «με όρους αναγνώρισης των ατομικών δικαιωμάτων», τις αστικές μεταναστεύσεις, και την απεριόριστη πίστη στον ορθό λόγο, που εκτείνεται χρονολογικά από το 18^ο αιώνα μέχρι τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αι.¹⁵⁷

Η Τουρκική Κοινότητα χαρακτηρίζεται ως η χαμένη της νεωτερικότητας. Η δυναμική της νεωτερικότητας λειτουργεί εις βάρος της. Βιβλιογραφικά επισημαίνεται ότι η οικονομική και κοινωνική υστέρηση της σχετίζεται με την άνιση «*eşitsiz modernleşme*» και ετεροχρονισμένη εισαγωγή της νεωτερικότητας. Έχει επισημανθεί ότι ο εθνικισμός της Ελληνικής Κοινότητας «*Enosis Milliyetçiliği*» θεωρείται απότοκος μιας δυναμικής νεωτερικότητας, σε αντίθεση με την ανάπτυξη του τουρκικού εθνικισμού, ως ανταγωνιστικού εθνικισμού «*Karşı Milliyetçiliği*», ο οποίος θεωρείται απότοκος μιας υποτυπώδους νεωτερικότητας «*Zayıf modernleşme*».¹⁵⁸

Η καθυστερημένη εξέλιξη της Τουρκίας ως εθνικού κράτους,¹⁵⁹ η καθυστερημένη συγκρότηση αυτόνομης πολιτικής αντιπροσώπευσης της Τουρκικής Κοινότητας,¹⁶⁰ η

¹⁵⁷Άννη Ασημάκη, Γεράσιμος Κουστουράκης & Ιωάννης Καμαριανός, «Οι έννοιες της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας και η σχέση τους με τη γνώση : Μια κοινωνιολογική προσέγγιση», *Το βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, τ. 60, Καλοκαίρι 2011, σελ. 101.

Ο εθνικισμός υπήρξε φαινόμενο του δέκατου ένατου αιώνα, το ρομαντικό υποπροϊόν του εθνικού κράτους στην ακμή του. Βλ. Τοποθέτηση Gertrude Himmelfarb στο Martha Craven Nussbaum, *Υπέρ πατρίδος: πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός;* Εκδόσεις Scripta, Αθήνα, 1999, σελ. 92.

Οι θεσμικές διαστάσεις της νεωτερικότητας. Βλ. Anthony Giddens, *Οι συνέπειες της νεωτερικότητας*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2001, σσ. 79, 83.

¹⁵⁸Εισαγωγικό σημείωμα Niyazi Kızılyürek στο Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ.19.

Niyazi Kızılyürek, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, *ό. π.*, σσ. xvii, 43, 50.

Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kaskacında Kıbrıs*, *ό. π.*, σελ. 77.

Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, Galerî Kültür, Lefkoşa, 1999, σσ. 30-31.[Κείμενα πάνω στην τουρκική κουλτούρα της Κύπρου]

Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 722.

Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türk kimliği'nin oluşması : Neden ortak bir Kıbrıslı kimliği yok?* Işık Kitabevi, Lefkoşa, 1999, σελ. 21. [Η συγκρότηση της ταυτότητας των Τουρκοκυπρίων : Γιατί δεν υπάρχει κοινή κυπριακή ταυτότητα;]

¹⁵⁹Μιχάλης Ατταλίδης, «Οι σχέσεις των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκυπρίους», *ό. π.*, σελ. 419.

¹⁶⁰Ο. π., σελ. 420.

Περίπτωση Sir Münür Βλ. Kudret Akay, «Past Experiences and Future Prospects», Ανδρέας Ιωάννου, Ανδρέας Θεοφάνους, Νίκος Περισιτιάνης (επιμ.), *The Cyprus problem : Its solution and the day after : Proceedings of the international symposium and held on 3-6 April, 1997*, *ό. π.*, σελ. 34.

απουσία μεσαίας αστικής τάξης «που δυνητικά θα λειτουργούσε ως φορέας μιας νεωτεριστικής αντίληψης», η ολιγωρία και ο αρνητικός ρόλος της πνευματικής ελίτ,¹⁶¹ η υπονόμευση της εθνικής της συγκρότησης και η αποψίλωση των κυριότερων κοινοτικών της θεσμών κατά την περίοδο της Βρετανικής Αποικιοκρατίας επιβράδυναν την έλευση της νεωτερικότητας.¹⁶² Ακόμη και το εγχείρημα δημιουργίας Σχολής Καλών Τεχνών *Sanat Okulu* το 1904 από τον Δρ. Hafız Cemal Lokman Hekim αποτέλεσε ένα βραχύβιο εγχείρημα.¹⁶³

Η άνιση και ετεροχρονισμένη εισαγωγή της νεωτερικότητας επέσυρε την πολιτική, πολιτιστική, οικονομική και κοινωνική υστέρηση της Τουρκικής Κοινότητας.¹⁶⁴ Η πολιτιστική και κοινωνική μειονεξία στις αρχές της δεκαετίας του 1940 ήταν καθολικά αναγνωρισμένη.¹⁶⁵ Όπως επισημαίνει και ο Tom Nairn, το πρότυπο του διαφορετικού οικονομικού εκσυγχρονισμού θα αποτελέσει μια σημαντική διαρθρωτική διάσταση του μελλοντικού ανταγωνισμού των δύο κοινοτήτων.¹⁶⁶

Όσο ενδυναμωνόταν το ενωτικό κίνημα τόσο περισσότερο αυξάνονταν οι πολιτικές, συνδικαλιστικές οργανώσεις της Τουρκικής Κοινότητας, η ανάγκη για κοινοτική ανασυγκρότηση. Από την *Οργάνωση της Μουσουλμανικής / Ισλαμικής Κοινότητας Cemaat-i İslam Teşkilatı* το 1913,¹⁶⁷ στο *Ίδρυμα Τουρκικής Μειονότητας Κύπρου KATAK* το 1943 (*Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu*), στο *Εθνικό Τουρκικό Λαϊκό Κόμμα Κύπρου Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi* το 1944, στο *Ενιαίο Τουρκικό Εθνικό Κόμμα Κύπρου Kıbrıs Türk Milli Birlik Partisi* το 1945 και στην *Ομοσπονδία Τουρκικών Οργανώσεων Κύπρου Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu* το 1949. Το 1942 ιδρύεται η *Ένωση Τούρκων Εργατών Türk*

¹⁶¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Herseyden önce aydın», 30 Aralık 1961.[Προπάντων οι διανοούμενοι]

¹⁶²Σώτος Κτωρής, ό. π., σσ. 51, 58, 72, 77.

[...]Έτσι, η νεωτερικότητα του 19^{ου} αιώνα στην Κύπρο είναι ελληνική, η διαμόρφωση της μεσαίας αστικής τάξης είναι ελληνική, όπως επίσης ελληνική είναι και η πολιτική κινητοποίηση που βασίζεται στις ιδέες του έθνους και του εθνικισμού. Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, ό. π., σελ. 28.

Αλέξης Χρ. Αλέκου, ό. π., σσ. 30, 36.

¹⁶³Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ayyıldız Matbaasında, Ankara, 1964, σελ. 125. [Κυπριακή Ιστορία και τα Τουρκικά έργα στην Κύπρο]

¹⁶⁴«πολιτιστική καθυστέρηση» Βλ. Ελευθέριος Ν. Τζελέπης, ό. π., σελ. 141.

Σώτος Κτωρής, ό. π., σσ. 72, 722.

¹⁶⁵Σώτος Κτωρής, ό. π., σσ. 52, 58.

¹⁶⁶Tom Nairn, «Cyprus and the theory of nationalism», in Peter Worsley and Πασχάλης Κυτρομηλίδης (επιμ.) *Small states in the modern world ...*, ό. π., σελ. 31.

¹⁶⁷Haşmet Muzaffer Gürkan, *Bir Zamanlar Kıbrıs'ta : Tarih Yazıları 1860-1945*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2006, σελ. 225. [Κάποτε στην Κύπρο: Ιστορικά Κείμενα 1860-1945]

Cemmat-ı İslamiye Teşkilatı Βλ. Harid Fedai & Mustafa Haşim Altan (επιμ.), *Fadıl Niyazi Korkut : Hatıralar*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, 2000, σελ. 31. [*Fadıl Niyazi Korkut : Αναμνήσεις*]

Amele Birliği και το 1943 η *Ένωση Τούρκων Γεωργών Κύπρου Kıbrıs Türk Çiftçiler Birliği*.¹⁶⁸

Το ελληνικό εθνικό κίνημα, ιδιαίτερα τη δεκαετία του 1950, αλλά πολύ περισσότερο τα γεγονότα του 1958 επιτάσσουν την αναδίπλωση της Τουρκικής Κοινότητας. Τη σχολική χρονιά 1958-1959 ιδρύεται μέσω του *Τουρκικού Πολιτιστικού Συνδέσμου Κύπρου Kıbrıs Türk Kültür Derneği* το Atatürk Enstitüsü, παραχωρούνται υποτροφίες από την τουρκική κυβέρνηση και πραγματοποιούνται μαθήματα που απευθύνονται στις γυναίκες των χωριών «*kadın kursları*».¹⁶⁹ Η Ένωση Κυπρίων Πολιτικών Επιστημόνων με πρόεδρο τον İsmet Kotak διοργανώνει συνέδριο με θέμα την ανόρθωση της Τουρκικής Κοινότητας.¹⁷⁰ Πνευματικοί άνθρωποι όπως ο Bener Hakkı Hakeri αρθρογραφούν στον Ημερήσιο Τύπο «*εμείς οι καλλιτέχνες τι είδους κοινότητα θέλουμε;*» «*Biz sanatçılar nasıl bir toplum istiyoruz?*».¹⁷¹ Ο Afif Mapolar και ο Özker Yaşın αναγνωρίζουν στο πρόσωπο του Kemal Atatürk έναν μεγάλο ηγέτη που δύναται με την παρακαταθήκη του να οδηγήσει στη νεωτερικότητα την κοινότητα τους, να απαλλάξει την Τουρκική Κοινότητα από τη βραδυκίνησια, την απαισιοδοξία και τον πεσιμισμό.¹⁷² Το 1960 τα εκπαιδευτικά προγράμματα αλλάζουν και ακολουθούν τα εκπαιδευτικά προγράμματα της Τουρκίας.¹⁷³ Ο αρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* C. Turanlı αναφέρεται στην αξιολόγηση πρόοδο της δημοτικής εκπαίδευσης και στην υιοθέτηση των βιβλίων που είναι σύμφωνα με τα πρωτοβάθμια αναλυτικά προγράμματα της Τουρκίας «*Son yıllarda ilk öğretim işlerimizde, bilhassa Okullara Türkiye müfredat programına uygun kitapların da kabulünden sonra, hissedilir bir ilerleme kaydedildiği şüphesizdir*».¹⁷⁴

¹⁶⁸Pınar Erkem Gülboy, *ό. π.*, σσ. 217-218.

¹⁶⁹Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi ve Kıbrıs'ta Türk eserleri*, *ό. π.*, σελ. 125.

Με βάση τα στατιστικά δεδομένα της εποχής, ο αναλφαβητισμός μεταξύ των Ελλήνων ήταν στο 16,1% και των Τούρκων στο 23,6%, ενώ το 80,5 % των Ελλήνων και το 19.5 % των Τούρκων ήταν με πανεπιστημιακό τίτλο. Βλ. Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Το κυπριακό πρόβλημα : Πορεία προς τη χρεωκοπία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήναι, 1975, σελ. 358.

Ανόρθωση χωριών Βλ. Rebecca Bryant, «An Aesthetics of Self: Moral Remaking and Cypriot Education», *Comparative Studies in Society and History*, Volume 43, No. 3 (2001), σελ. 603.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk köylüsü», 19 Haziran 1963.[Τουρκική αγροτιά]

«*köy kalkınması davası*» το ζήτημα της ανάκαμψης των χωριών Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «En büyük problem», 23 Eylül 1960. [Το πιο μεγάλο πρόβλημα]

¹⁷⁰Öntaş Düzgün & Tamer Öncül, *ό. π.*, σελ. 10.

¹⁷¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İstedğimiz toplum», 20 Şubat 1962.[Η κοινότητα που θέλουμε]

¹⁷²Ali Nesim, *Kıbrıs Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, *ό. π.*, σελ. 62.

¹⁷³Behrooz Morvaridi, «Social Structure and Social Change», Ciement Dodd (επιμ.), *The political.*, *ό. π.*, σελ. 263.

¹⁷⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İlk öğretim ve gösteriş», 26 Eylül 1960. [Πρωτοβάθμια εκπαίδευση]

Σε άρθρα της εφημερίδας *Ελευθερία* αναφέρεται ότι καταρτίζονται στην Άγκυρα «πρόγραμμα εκπαιδεύσεως» και μακροπρόθεσμο «Πρόγραμμα Αναπτύξεως».¹⁷⁵ Σύμφωνα με το «Πρόγραμμα Αναπτύξεως» θα δοθούν σε αγρότες εργαλεία και σπόροι, ενώ στους βιοτέχνες μικρές πιστώσεις, και ο επιθεωρητής της Αγροτικής Τράπεζας της Τουρκίας Fethi Soysal θα παραχωρήσει πιστώσεις σε αγρότες της Τουρκικής Κοινότητας.¹⁷⁶

Παρά τα ελπιδοφόρα βήματα, ακόμη και μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας αρθρογράφος της *Halkın Sesi* αναφέρεται στην ανάγκη εκβιομηχάνισης «*sanaileşmek zorundayız*», στηλιτεύεται η έλλειψη πλάνου ανάκαμψης της οικονομίας «*plansızlık*»,¹⁷⁷ και το γεγονός ότι η ελαφριά βιομηχανία δεν τυγχάνει της δέουσας υποστήριξης «*Mevcut hafif sanayii bile desteklememek*», ενώ στον ελληνικό Τύπο γίνεται αναφορά στον οικονομικό και πολιτιστικό μαρασμό της Τουρκικής Κοινότητας, αλλά και στην αποτυχία «*αναπροσαρμογής των προς τας συγχρόνους εξελίξεις*».¹⁷⁸ Σε χωριά όπως τα χωριά Αλεύκα και Σελλάν τ' Άπη της περιοχής Τηλλυρίας «*υπάρχουν άνθρωποι, οι οποίοι ζουν ευτελεστέραν ζωήν παρομοίαν με την των Αφρικανών*»,¹⁷⁹ σπίτια στερούνται «*υγειονομικών διευκολύνσεων*» και οι μάνδρες των βοσκών βρίσκονται εντός της κατοικημένης περιοχής.¹⁸⁰ Το νερό, η ενέργεια και οι άλλες εγκαταστάσεις είναι ανεπαρκείς, με στέγαση συχνά άθλια, εκπαιδευτικά πρότυπα ετεροχρονισμένα.¹⁸¹

¹⁷⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Καταρτίζεται εις Άγκυραν μακροπρόθεσμον πρόγραμμα αναπτύξεως των εδώ Τούρκων», 10 Φεβρουαρίου 1961.

Ο Robert Henry Stephens αναφέρεται στην πρόθεση του Fazıl Küçük να στείλει μέλη της κοινότητας του στην Τουρκία να εκπαιδευτούν, για να μπορούν να αναλάβουν και υψηλόβαθμες θέσεις στο δημόσιο. Βλ. Robert Henry Stephens, *Cyprus a place of arms power...*, ό. π., σελ. 175.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Δημόσιοι Υπάλληλοι», 4 Ιουλίου 1961.

¹⁷⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η Αγροτική Τράπεζα της Τουρκίας ήνοιξε πιστώσεις εις Τούρκους αγρότας της Κύπρου», 5 Αυγούστου 1961.

¹⁷⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Sanaileşmek zorundayız*», 3 Ocak 1961.[Είμαστε αναγκασμένοι να εκβιομηχανιστούμε]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Kıbrıs Türk Toplumunu Nasıl Kalkındırabiliriz?*», 19 Şubat 1962. [Πώς μπορούμε να αναπτύξουμε την Τουρκική Κοινότητα της Κύπρου;]

¹⁷⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 4 Ιουλίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τα γεγονότα», 2 Μαρτίου 1962.

¹⁷⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 26^{ης} Φεβρουαρίου 1962, σελ. 134.

¹⁸⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 5^{ης} Ιουλίου 1962, σελ. 345.

¹⁸¹Charles Foley & W. I. Scobie, *The struggle for Cyprus*, Hoover Institution Press, Stanford & Calif, 1975, σελ. 161.

2.3.Κεμαλική ιδεολογία ως πηγή έμπνευσης και αναφοράς & Αντικομμουνιστική οπτική

Atatürk'ün istediği çocuklar ¹⁸²

Η Τουρκική Κοινότητα από πολύ νωρίς υιοθέτησε τις κεμαλικές μεταρρυθμίσεις,¹⁸³ «*Harf devrimi*»,¹⁸⁴ «*Kıyafet devrimi*»¹⁸⁵ «*Medeni kanun*».¹⁸⁶ Ο αντίκτυπος της κεμαλικής ιδεολογίας ανάγεται στη δεκαετία του 20.¹⁸⁷ Όπως και στην Τουρκία, το 1928 εισάγεται το λατινικό αλφάβητο. Στα τέλη του 30 η επικράτηση των κοσμικών εθνικιστικών στοιχείων είναι γεγονός και κατ' επέκταση ο παραγκωνισμός των θρησκευτικών στοιχείων.¹⁸⁸

¹⁸²Münir Hayri Egeli, *Atatürk'ün istediği çocuklar : Milli hikayeler*, Akın Kitabevi, İstanbul, 1954. [Τα παιδιά τα οποία θέλει ο Atatürk : Εθνικές ιστορίες]

¹⁸³Με τις μεταρρυθμίσεις του ιδρυτή της Τουρκικής Δημοκρατίας Kemal Atatürk γίνεται μια πολιτισμική στροφή «*medeniyet değiştirme*» με κατεύθυνση τα δυτικά ιδανικά «*Battıya ve Batılılaşmaya yönelen*» Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kaskacında Kıbrıs*, ό. π., σελ. 175.

Οι ιδρυτικές αρχές του Κεμαλισμού υιοθετήθηκαν στις 10 Μαΐου 1931 στο συνέδριο του *Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού κόμματος Cumhuriyet Halk Partisi*. Αυτές είναι ο ρεπουμπλικανισμός, η εκκοσμίκευση, ο εθνικισμός, η λαϊκότητα, ο κρατισμός και η επαναστατικότητα. Η εκκοσμίκευση και η άμεση συνέπεια της ο τουρκικός εθνικισμός αποτελούν την καρδιά του Κεμαλισμού. Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κεμαλισμός : Η γένεση και η εξέλιξη της επίσημης ιδεολογίας της σύγχρονης Τουρκίας*, ό. π., σσ. 55-57.

Ποίημα *İzinde Στα ίχνη του* του Behçet Kemal Çağlar Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 10 Kasım 1960.

Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 151.

Η υιοθέτηση των κεμαλικών μεταρρυθμίσεων, σύμφωνα με τον Kutlu Adalı, εξασφάλισε την ελευθερία και την αξιοπρέπεια που απολάμβαναν οι Τουρκάλες, και συνέτεινε ακόμη και στη σύσταση γυναικείων συλλόγων. Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, ό. π., σσ. 99, 101.

Από την άλλη, ο πρόεδρος του Συνδέσμου Mustafa Kemal Δρ. Mustafa Dikengil τονίζει ότι η Τουρκική Κοινότητα θα εργαστεί ούτως ώστε να εφαρμόσει τις μεταρρυθμίσεις του Kemal Atatürk, λαμβανομένων υπ' όψιν των δικών της δεδομένων. [...] *Biz Kıbrıs Türkleri de burada bünyemize uygun bir şekilde Atatürk inkılaplarına uymağa çalışacağız*.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Mustafa Kemal Derneği Başkanı Dr. Mustafa Dikengil dün bir basın toplantısı yaptı», 16 Eylül 1960.[Ο Πρόεδρος του Συνδέσμου Mustafa Kemal Δρ. Mustafa Dikengil παραχώρησε χθες διάσκεψη τύπου]

¹⁸⁴Αντικατάσταση του αραβικού αλφαβήτου από το λατινικό.

Βλ. Hasan Behçet, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi : (1571-1968)*, Lefkoşa, 1969, σελ. 130.

¹⁸⁵Κατάργηση των θρησκευτικών και παραδοσιακών ενδυμασιών.

¹⁸⁶Αντικατάσταση του ισλαμικού δικαίου με μια διασκευή του ελβετικού αστικού κώδικα. Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κεμαλισμός*, ό. π., σελ. 63.

¹⁸⁷[...] *Η συναισθηματική ταύτιση των Τουρκοκυπρίων με τις προσπάθειες του Κεμάλ Ατατούρκ να εκδιώξει τον ελληνικό στρατό από τη Μ. Ασία την περίοδο 1919-22 οδήγησε μια μεγάλη μερίδα τους να ασπαστεί με πάθος τις αρχές του κεμαλισμού*. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, ό. π., σελ. 676.

¹⁸⁸Niyazi Kızılyürek, «The Turkish Cypriot Community and Rethinking of Cyprus», Μιχάλης Μιχαήλ & Αναστάσιος Τάμης (επιμ.), *Cyprus in the Modern World*, ό. π., σσ. 234-35.

Αναφορά στον ιδιοκτήτη της εφημερίδας *Söz* (1931) Mehmet Remzi και στον αγώνα του να διασφαλίσει μέσα από τις λεκτικές εκφορές το status που επιθυμούσε για την κοινότητα του. Παρά τις αποικιακές επισημάνσεις συνεχίζει να χρησιμοποιεί τον όρο *Türk* και όχι *İslam*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Makarios' un silindiri», 6 Haziran 1963. [Ο οδοστρωτήρας του Μακαρίου]

[...] *Η ιδιότητα του μέλους Κοινοτικής Συνέλευσης προδιαγραφόταν ως ασυμβίβαστη με μια σειρά από πολιτειακές ιδιότητες (βουλευτές, στρατιωτικοί, μέλη δημοτικών συμβουλίων κλπ.). Λόγω των κεμαλικών προτύπων, ειδικά για*

Από την άλλη, καταγράφονται και παρεκκλίσεις, όπως καταγγέλλει ο Kutlu Adalı. Σε τουρκικό καφενείο, λίγο πριν από την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, δεν υπήρχε η εικόνα του Kemal Atatürk, ενώ σε σχολείο βρισκόταν αναρτημένη η εικόνα της βασίλισσας της Αγγλίας Ελισάβετ II.¹⁸⁹ Παράλληλα, ο Kutlu Adalı αναφέρεται στα παιχνίδια των Δημοκρατικών «*Demokratçılık oyunu*», φέρνοντας ως παράδειγμα την ανάγνωση στα αραβικά του καλέσματος του μουεζίνη για την έλευση των πιστών στην προσευχή «*Ezani Arapça okuyacağiz*», και την άρνηση των κοριτσιών να αποχωριστούν τη μαντίλα *zarşaf*, παρά την προτροπή των γονιών τους.¹⁹⁰

Στον αντίποδα, στην ελληνική συλλογική συνείδηση, ο μητροπολιτικός χώρος ταυτίζεται με τη χριστιανική θρησκεία.¹⁹¹ Ο πατριωτισμός είναι συνυφασμένος με τη θρησκευτική πίστη. Μέσω του καθοδηγητικού της ρόλου η Εκκλησία της Κύπρου, διαμέσου της χριστιανικής πίστης, επηρεάζει τις ιδέες και τη ζωή, παραστέκεται στον αγώνα για εθνική και πνευματική επιβίωση.¹⁹² Η Εκκλησία της Κύπρου καθίσταται στοιχείο της ταυτότητας της Ελληνικής Κοινότητας και ο ενωτικός της αγώνας είναι θεόπνευστος, όπως στο ποίημα *Αναφορά στο θεό*

τα μέλη της ΤΚΣΚ, προδιαγραφόταν ως ασυμβίβαστη και με την ιδιότητα του θρησκευτικού λειτουργού (άρθρο 101, παρ. 1 του Συντάγματος). Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, ό. π., σελ. 205.

Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Mehmet Çağlar [...] Στην Τουρκοκυπριακή Εκπαίδευση της περιόδου 1959-74 το μάθημα των Θρησκευτικών ήταν προαιρετικό και προσφερόταν μόνο στη Στοιχειώδη Εκπαίδευση. Στην Τουρκία ήταν υποχρεωτικό και στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο. Σε αυτό το επίπεδο η Τουρκοκυπριακή Εκπαίδευση ήταν πολύ πιο κοσμική απ' ό,τι εκείνη της Τουρκίας. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, ό. π., σελ. 888.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tarih inkar edilemez», 3 Eylül 1961. [Η ιστορία δεν μπορεί να διαψευσθεί]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Gerçeklere saygı», 1 Temmuz 1963. [Σεβασμό απέναντι στην πραγματικότητα]

¹⁸⁹Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σσ.139-140, 145.

¹⁹⁰Το 1950 στην Τουρκία ανέρχεται στην εξουσία το Δημοκρατικό Κόμμα με σύνθημα την ελευθερία της πίστης. Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κεμαλισμός : Η γένεση και η εξέλιξη της επίσημης ιδεολογίας της σύγχρονης Τουρκίας*, ό. π., σελ. 113.

Ο Afif Mapolar αναφέρεται στη δράση του Celal Hordan μέσα από την οργάνωση νεολαίας *Gençlik Teşkilatı*. Οι περισσότερες γυναίκες στα τουρκικά χωριά δεν θέλουν να εγκαταλείψουν τη μαντίλα «*zarşaf*». Οι άντρες του Celal Hordan γυρνούσαν από σπίτι σε σπίτι, από αυλή σε αυλή, και αρχικά με ευγενικό τρόπο και μετά με βίαιο τρόπο, αν τα κορίτσια δεν υπάκουαν, έπαιρναν τη μαντίλα από το κεφάλι των κοριτσιών. Βλ. Hikmet Afif Mapolar, ό. π., σελ. 317.

Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, ό. π., σσ. 94, 99, 100, 101.

Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 47.

¹⁹¹Μελής Νικολαΐδης, *Δύο διαλέξεις πάνω στο δημοτικό τραγούδι*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1963, σελ. 9.

Η δεσπόζουσα θέση των θρησκευτικών συμβόλων στον ελληνικό εθνικισμό σε αντίθεση με τον τουρκικό. Βλ. Γιάννης Παπαδάκης, «The National Struggle Museums of a divided city», ό. π., σελ. 404.

¹⁹²Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «Παγκύπριον Συνέδριον Εκπαιδευτικών-Κατηχητικών. Η εισαγωγική ομιλία του κ Μ. Μαραθεύτη», τ. 3-4, Μάρτιος – Απρίλιος 1960, σελ. 91.

[...] Γενικά το θρησκευτικό συναίσθημα των Ελλήνων, μαζί με την επίμονη αγάπη των προς την πατρίδα, ήσαν οι δύο τροχοί που κυλίστηκαν ανάμεσα στους αιώνες, κρατώντας απάνω στους τροχούς αμετάβλητο τον Ελληνικό χαρακτήρα ώστε να διατηρηθή η Ελληνική φυλή δια μέσου τόσων αιώνων και να μη χαθή όπως χάθηκαν τόσες άλλες φυλές στο ίδιο χρονικό διάστημα. Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα ιστορίας για την Δ' δημοτικού*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 48.

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964, σελ. 74.

«Κι' Εσύ, δίκαιος, ευλογάς τον αγώνα μας».¹⁹³ Ο Αρχιμ. Κωνσταντίνος Σ. Λευκωσιάτης, Διευθυντής της Ιερατικής Σχολής *Απόστολος Βαρνάβας*, επί τη λήξει των εργασιών του σχολικού έτους 1960-1961, αναφέρει ότι ο «κλήρος υπήρξε ο οδηγός της φυλής και το στήριγμα της», και ότι η θρησκευτική αναγέννηση αποτελεί το «θεμέλιο πάσης προόδου», αφού ο ενοριακός κλήρος δύναται να διαμορφώσει «εναρέτους και χρηστούς ανθρώπους και πολίτας κατά την επίγειον ζωήν των».¹⁹⁴

Στα ρεπερτόρια λόγου της Τουρκικής Κοινότητας κυριαρχεί και ο αντικομμουνιστικός λόγος, επειδή ο κομμουνισμός είναι ασύμβατος με τον Κεμαλισμό.¹⁹⁵ Η συγκρότηση της Τουρκικής Κοινότητας ως της δύναμης η οποία μαζί με την Τουρκία μπορεί να αποσοβήσει τον κομμουνιστικό κίνδυνο και να αποτελέσει τον προμαχώνα της Δύσης «εις την Μέσην Ανατολήν το απόρθητον τείχος των δυτικών» εμπίπτει στην κεμαλική ιδεολογική θεώρηση.¹⁹⁶ Μέχρι το 1948 το σύνολο της πολιτικής ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας έχει προσχωρήσει στη συλλογιστική του τουρκικού εθνικισμού, υιοθετώντας μια δεξιά αντικομμουνιστική ρητορική.¹⁹⁷

Από την άλλη, σε σχέση με την Ελληνική Κοινότητα τονίζεται ότι δείχνει συμπάθεια στον κομμουνισμό, ότι από το 1930 έχει εισχωρήσει το μικρόβιο του κομμουνισμού, και έχουν

¹⁹³Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Τα ανθρώπινα*, Αλεξάνδρεια, 1963, σελ.16.

Pinar Erkem Gülboy, *ό. π.*, σελ. 189.

¹⁹⁴«φιλόθρησκο λαό» Βλ. Αρχιμ. Κωνσταντίνος Λευκωσιάτης, *Λογοδοσία επί τη λήξει των εργασιών του σχολικού έτους 1960-61*, Λευκωσία, 1961, σσ. 4-6.

«Πρέπει να καταστήσωμεν την πατρίδα μας Κράτος Θεού» Βλ. Ομιλία αρχιμ. Μ. Κουρσουμπά με θέμα: Ο ιερέας ως εθνικός παράγων Βλ. Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «Τέταρτον Ιερατικόν Συνέδριον Αρχιεπισκοπικής Περιφέρειας», Ιούλιος – Αύγουστος 1961, σελ. 226.

Στον τουρκικό λόγο ο ρόλος της Εκκλησίας ως πολιτικού θεσμού είναι καταστροφικός. Ο εκ Τουρκίας εκπαιδευτικός Kızım Nami Duru, ο οποίος το 1925 ήρθε στην Κύπρο ως διευθυντής του Τουρκικού Λυκείου, σε συνέντευξη του, που παραχώρησε στην εφημερίδα *Halkın Sesi*, αναφέρει ότι ήταν αδελφικές οι σχέσεις των δύο κοινοτήτων «*Kardeşçe Yaşadıkları*» και ότι ήταν καταστροφικός ο ρόλος των ιερέων και των ανταρτικών ομάδων «*Papazlarına ve Komitecilerini*». Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «86 yaşındaki Kazım Nami Durunun hatıratı», 30 Nisan 1961. [Οι αναμνήσεις του 86χρονου Kazım Nami Duru]

¹⁹⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yüz kızartıcı yalanlar», 14 Temmuz 1961.[100 εξοργιστικά ψέματα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk işçiler PEO'ya yardım etmeği reddettiler», 13 Temmuz 1963.[Οι Τούρκοι εργάτες αρνήθηκαν να βοηθήσουν την ΠΕΟ]

Η πολιτική μόδα της εποχής ήταν η πολιτική εξόντωση αντιπάλων με το πρόσχημα «Εσύ είσαι κομμουνιστής» «*Sen komünistsin*». Βλ. Hikmet Afif Mapolar, *ό. π.*, σελ. 79.

Thomas William Adams, *AKEL: The communist party of Cyprus*, Hoover Institution Press, Stanford, Calif, 1971, σελ. 44.

Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, *ό. π.*, σελ. 142.

¹⁹⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Τούρκοι εξακολουθούν να προβάλλουν εαυτούς ως την μόνην δυτικήν έπαλξιν εν Κύπρω», 25 Οκτωβρίου 1961.

Bülent Gökay and Lily Hamourtziadou, «Whiter than White': Race and Otherness in Turkish and Greek National Identities», *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Volume 18, No. 2, 2016, σσ. 177-189.

¹⁹⁷Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 275.

τάση προς τα αριστερά.¹⁹⁸ Η εφημερίδα *Ελευθερία* υποστηρίζοντας ότι η ροπή προς τον κομμουνισμό είναι απόρροια του ζυριχικού καθεστώτος ισχυρίζεται ότι η ίδια ροπή υπάρχει «εν κρυπτώ» και στην Τουρκική Κοινότητα.¹⁹⁹

Είναι γεγονός ότι η κεμαλική ιδεολογία αποτέλεσε πηγή έμπνευσης και αναφοράς για την Τουρκική Κοινότητα και το ήθος του Τούρκου κεμαλιστή αποτελεί πρότυπο χρηστού πολίτη.²⁰⁰ Εντούτοις, όπως επισημαίνει και ο εκπρόσωπος της πνευματικής ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας Hikmet Afif Marolar, η λατρεία του Kemal Atatürk πόρρω απέχει από την ενσυνείδητη κατανόηση των αρχών του «*Çünkü Kıbrıs Türkündeki Atatürk sevgisi başkadır, Atatürk anlayışı ise, daha başkadır*».²⁰¹

¹⁹⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İşte bu olmadı», 21 Nisan 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Komünizm karşısında», 1 Aralık 1961. [Απέναντι στον κομμουνισμό]

¹⁹⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 8 Ιουνίου 1961.

²⁰⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «SOSYAL DÜŞMANLAR», 26 Eylül 1963.[Κοινωνικοί εχθροί]

Halil Sadrazam, *ό. π.*, σελ. 99.

Hüseyin Mehmet Ateşin, *ό. π.*, σελ. 245.

²⁰¹Hikmet Afif Mapolar, *ό. π.*, σελ. 130.

Niyazi Kızılyürek, *Κεμαλισμός*, *ό. π.*, σελ. 65.

2.4. Οι αλύτρωτες διεκδικήσεις & Η συλλογιστική της διχοτόμησης

Μετά την ανακήρυξη της Τουρκικής Δημοκρατίας το 1923 η Τουρκική Κοινότητα αδυνατούσε να οικοδομήσει ένα αξιόπιστο αλυτρωτικό κίνημα, αφού το μητροπολιτικό της κέντρο απέφευγε επιμελώς να υιοθετήσει μια αλυτρωτική πολιτική για την Τουρκική Κοινότητα της Κύπρου. Αυτό οδήγησε στην υποχώρηση της αλυτρωτικής ρητορικής και στην ενίσχυση της ρητορικής υπέρ της διαιώνισης της βρετανικής κυριαρχίας στο νησί.²⁰² Από την άλλη, ο αδιάλλακτος αλυτρωτικός χαρακτήρας των ελληνικών επιδιώξεων καθόρισε το ιδεολογικό περιεχόμενο του εθνικισμού της Τουρκικής Κοινότητας και ενεργοποίησε την πολιτική δραστηριότητα της. Η ηγεσία της καθόρισε ως πρωταρχικό στόχο την προσέλκυση του τουρκικού ενδιαφέροντος προβάλλοντας τον κίνδυνο ενσωμάτωσης της Κύπρου στην Ελλάδα. Η αυξημένη πολιτική δραστηριότητα της στα τέλη της δεκαετίας του 1940 ενέγραψε το Κυπριακό Ζήτημα στην τουρκική δημόσια ατζέντα και πέτυχε την ετεροχρονισμένη ένταξη της Κύπρου στο πλαίσιο των αποδεκτών αλυτρωτικών επιδιώξεων της Τουρκίας.

Οι εδαφικές διεκδικήσεις «αλύτρωτων» εδαφών, η θύμηση χαμένων πατρίδων, η οικειοποίηση παρτίδων αποτελούν ρεπερτόρια λόγου που αξιοποιούνται στην υπό εξέταση περίοδο. Στο ποίημα *Δεν τέλειωσε Bitmedi* ο Özker Yaşın αναφέρει ότι η επιθυμία τους ακόμη δεν πραγματοποιήθηκε «*henüz gerçekleşmedi özlemimiz*», ο ιερός πόλεμος δεν τέλειωσε «*bitmedi kutsal savaş*».²⁰³ Ο Κύπριος φοιτητής Süleyman Uluçamgil στο ποίημα *Ξέρω δεν θα ξεχάσεις Unutmayacaksın Bilirim* αναφέρει «*Bilirim görüyorsun Türkiyem*» «*Ξέρω βλέπεις Τουρκία μου*», αναφωνεί «*unutmamalısın bizleri*» «*δεν πρέπει να μας ξεχάσεις*».²⁰⁴ Στο ποίημα *Η Λευκωσία το Παλικάρι των Πόλεων Şehirlerin Efesi Lefkoşa* η Urkiye Mine Balman οραματίζεται την αποκατάσταση της κοινότητας της ως *Milleti-Hakime*, ως διοικούσας κοινότητας «*πρέπει να επανέλθει η κυριαρχία μας*» «*Yeniden başlamalı saltanatımız*».²⁰⁵ Από

²⁰²Ο τουρκικός εθνικισμός δεν περιλαμβάνει ως συστατικό του στοιχείο την αλυτρωτική διάσταση. Μέχρι την άνοιξη του 1954 τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία αποφεύγουν σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής να διατυπώσουν θέσεις στο ζήτημα της Κύπρου. Στην περίπτωση του τουρκικού εθνικισμού οι αλυτρωτικές τάσεις υποτάσσονται στην ανάγκη για επιβίωση του νέου κράτους, και είναι καθοριστική η επίδραση των ιδρυτικών αρχών του Κεμαλισμού, ιδιαίτερα του ρεπουμπλικανισμού, της εκκοσμίκευσης και του εθνικισμού. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 18, 19, 76, 77, 79, 93, 106, 110, 112, 115, 259, 277, 303, 333, 336, 338, 359, 362, 398, 440, 544.

²⁰³Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, *ό. π.*, σελ. 154.

²⁰⁴Orbay Deliceirnak (επιμ.), *Süleyman Uluçamgil : Bütün eserleri*, *ό. π.*, σελ. 106.

²⁰⁵Zübeyir Yılmaz & Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk şiiri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1992, σελ. 54.

Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, *ό. π.*, σελ. 21.

την άλλη, στον ελληνικό λόγο τονίζεται «ζουν ακόμη με τα όνειρα της σημαίας του Βαρβαρόσσα και της αναστήσεως της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το έδειξαν εις το ζήτημα του Σαντζακίου της Συρίας και εις το Κυπριακόν».²⁰⁶

Η συλλογιστική της διχοτόμησης «διχοτόμηση ή θάνατος» «ya taksim ya ölüm» σφυρηλατείται πάνω σε ένα κράμα προσδοκιών, εμμονών και ανασφαλειών. Από τη μία, συμπυκνώνει τις αλύτρωτες διεκδικήσεις της Τουρκικής Κοινότητας για μια Τουρκία με πιο διευρυμένα σύνορα. Από την άλλη, συγκροτεί τους υπαρξιακούς φόβους και τις φυλετικές μνήμες της Τουρκικής Κοινότητας. Το «σύνδρομο της Κρήτης» και το «σύνδρομο των Δαρδανελίων», η πεποίθηση ουσιαστικά ότι οι δυτικές δυνάμεις επιβουλεύονται το οθωμανικό και κατόπιν το τουρκικό κλέος, συνδέονται άρρηκτα με τη συλλογιστική της διχοτόμησης.²⁰⁷

Η αγγλική διοίκηση επέφερε μια δραματική αλλαγή στην πυραμίδα των εξουσιαστικών σχέσεων, ένα καθεστώς θεσμικής ισονομίας. Βλ. Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, «Παράλληλες διαδρομές διαφορετικές ταχύτητες: Η γένεση του ελληνικού και τουρκικού εθνικισμού στην Κύπρο», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 21.

²⁰⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Θαρσείν χρη», 10 Μαρτίου 1961.

[...] Η προσάρτηση της Αλεξανδρέττας (στα τουρκικά : Hatay) - εδάφους υπό γαλλική κηδεμονία, διεκδικούμενου από τη Συρία - το 1939, μετά το θάνατο του Ατατούρκ, δεν ανταποκρινόταν στην πολιτική αλυτρωτισμού : Η Τουρκία αρκέστηκε στο να εκμεταλλευτεί μια μοναδική διεθνή συγκυρία, χωρίς στρατιωτικές ενέργειες και απειλές. Niyazi Kızılyürek, *Κεμαλισμός : Η γένεση και η εξέλιξη της επίσημης ιδεολογίας της...*, ό. π., σελ. 184.

Hasan Elmas, «Η Κύπρος στην τουρκική πολιτική», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 172.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Akdenize doğru», 30 Ağustos 1963. [Προς τη Μεσόγειο]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Girit' i Türklerden nasıl almışlardı», 12 Aralık 1963-18 Aralık 1963. [Πώς πήραν την Κρήτη από τους Τούρκους]

²⁰⁷Αφηγήσεις αναξωπυρώνουν το «σύνδρομο της Κρήτης», το «σύνδρομο της Ρόδου», το «σύνδρομο της Θράκης», το «σύνδρομο των Σεβρών», το «σύνδρομο των Δαρδανελίων» κ.τ.λ.. Συγκροτούν αντιλήψεις οι οποίες σταδιακά καθίστανται μόνιμες εμμονές. Το «σύνδρομο της Κρήτης», το «σύνδρομο της Ρόδου», το «σύνδρομο της Θράκης» κ.τ.λ., παραπέμπουν στον εκτοπισμό / στη δίωξη των μουσουλμάνων στα Βαλκάνια, την Κρήτη και γενικότερα από όλες τις περιοχές που αποτελούσαν κάποτε εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αποδεικνύει τη μοίρα που θα ανέμενε κάθε τουρκικό - μουσουλμανικό πληθυσμό που θα υπαγόταν σε ελληνική διοίκηση, και εμπέδωσε την πεποίθηση ανάμεσα στην Τουρκική Κοινότητα πως ανάλογη θα ήταν και η δική της μοίρα στην Κύπρο. Ο αλυτρωτικός χαρακτήρας των πολιτικών επιδιώξεων του ελληνικού εθνικού κράτους αποτέλεσε για την Τουρκική Κοινότητα την κυρίαρχη αιτία για τη συνεχή συρρίκνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Βλ. Σώτος Κτωρής, ό. π., σσ. 18, 81, 83, 108.

Το «σύνδρομο της Κρήτης» ως ιδεολογικό εργαλείο στη διαδικασία ενίσχυσης του τουρκικού εθνικισμού στο νησί. Βλ. Σώτος Κτωρής, ό. π., σσ. 81, 83, 86.

Michael Moran, *Rauf Denktaş at the United Nations speeches on Cyprus*, Eothen Press, Huntington & Cambs, 1997, σελ. 371.

Οι εδαφικές απώλειες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μεταξύ 1909-1914 συνέβαλαν στη διαμόρφωση μιας υπαρξιακής φοβίας ανάμεσα στην Τουρκική Κοινότητα.

Βλ. Εισαγωγικό σημείωμα Niyazi Kızılyürek στο Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 18.

Το «σύνδρομο των Σεβρών» παραπέμπει στην ελληνοβρετανική συνωμοσία σε βάρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και των τουρκικών δικαιωμάτων, αποδίδει τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην ετεροβαρή και μεροληπτική στάση υπέρ της Ελλάδας, και υποδηλώνει την αντιβρετανική διάσταση του τουρκικού εθνικισμού στην Κύπρο. Βλ. Σώτος Κτωρής, ό. π., σσ. 98, 99.

Σύνδρομο των Σεβρών Βλ. Αλέξης Ηρακλείδης, «Imagined Enemies: The Aegean Conflict», *Mediterranean Politics*, Volume 16, No. 2 (July 2011), σελ. 234.

Στην τουρκική συλλογική συνείδηση, η μη εγκατάλειψη του αιτήματος για Ένωση θα οδηγούσε στην αυτοδιάθεση και της Τουρκικής Κοινότητας και κατ' επέκταση στη διχοτόμηση «*Enosis'e karşı TAKSİM!*».²⁰⁸ Εξαιτίας του πραξικοπήματος της 27^{ης} Μαΐου 1960, με τον οποίο ανατράπηκε στην Τουρκία η κυβέρνηση Adnan Menderes, η εφαρμογή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου θα βρισκόταν στα χέρια όχι αυτών που επικύρωσαν τη Συμφωνία αλλά στα χέρια αυτών που την επέκριναν ως υποχώρηση από τη διχοτόμηση στη Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση, στοιχείο που αναπτέρωνε τις προσδοκίες μιας μερίδας της Τουρκικής Κοινότητας.²⁰⁹ Προσδοκίες που σύντομα διαψεύστηκαν, αφού η νέα κυβέρνηση διαβεβαίωσε ότι θα τηρήσει τις ζυριχικές δεσμεύσεις της.²¹⁰ Από την άλλη, σε φύλλο του 1963, η εφημερίδα *Halkın Sesi* αναφέρει ότι η Τουρκία μελετά σχέδια διχοτόμησης.²¹¹ Συνήθης ρηματική πρακτική της ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας είναι ότι στην Κύπρο υπάρχει ένα καθεστώς «*Derebeyliğin hüküm sürdüğü bir memlekette mi yaşıyoruz*» δουλοπαροικίας, «*diktatörlük*» δικτατορίας, «*terör rejimi*» τρομοκρατίας.²¹² Τονίζεται ότι η καλή βούληση της Τουρκικής Κοινότητας προσκρούει καθημερινά στην έλλειψη καλής

Μια από τις σημαντικότερες μάχες στη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου είναι η εκστρατεία των Δαρδανελίων/Çanakkale όπου οι δυνάμεις της Εγκάρδιας Συνεννόησης (Αγγλία, Γαλλία) απέτυχαν να καταλάβουν τα στενά των Δαρδανελίων/ Çanakkale. Στην τουρκική συλλογική συνείδηση αποτελεί έμπρακτη απόδειξη των δυτικών μεθοδεύσεων για την αποσύνθεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 468.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bir Alçaklık Örneği», 15 Şubat 1962. [Ένα μικροπρεπές παράδειγμα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Denyada 2 Türk çobana ateş açıldı», 15 Mayıs 1963. [Πυροβολήθηκαν στη Δένεια 2 Τούρκοι βοσκοί]

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ο Ντενκντάς επετέθη χθες κατά του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου», 6 Μαΐου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η «Νατζακ» έγραψε χθες : Φιλική προειδοποίησης του κ. Ινονού δια την εφαρμογήν του συντάγματος», 7 Ιουλίου 1962.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «2 günde yedi şehit verdik», 27 Ocak 1962. Τα γεγονότα του Ιανουαρίου του 1958 αποτελούν μια νέα περίπτωση Δαρδανελίων «*yeni bir Çanakkale*». [Σε δύο μέρες δώσαμε 7 ήρωες]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Taşa silah çekenler», 27 Ocak 1962. [Αυτοί που απειλούν με όπλο την πέτρα]

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Δριμεία επίθεσις κατά των Άγγλων εις Τουρκοκυπριακήν εφημερίδαν», 17 Φεβρουαρίου 1963.

²⁰⁸ «Απέναντι στην Ένωση είναι η ΔΙΧΟΤΟΜΗΣΗ» Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Self-determination Türküsü», 4 Ağustos 1961. [Το Δημοτικό Τραγούδι της Αυτοδιάθεσης]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Buna ne buyrulur», 12 Haziran 1962. [Τι λέτε για αυτό;]

²⁰⁹ Melek Fırat, *Οι Τουρκοελληνικές σχέσεις και το Κυπριακό*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2012, σελ. 139.

²¹⁰ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Το Τουρκικόν Υπουργείον Εξωτερικών εδήλωσεν ότι δεν δύναται να συζητηθή αναθεώρησης των περί Κύπρου Συμφωνιών», 11 Νοεμβρίου 1960.

²¹¹ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Taksim projesini ele almaktır», 4 Ekim 1963. [Ασχολείται με το θέμα της Διχοτόμησης]

²¹² Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Derebeyliğin hüküm sürdüğü bir memlekette mi yaşıyoruz», 1 Eylül 1963. [Ζούμε σε μια χώρα που βασιλεύει η δουλοπαροικία]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İşte demokrasi», 5 Ocak 1963. [Ίδού δημοκρατία]

[...] Bugün Kıbrıs' taki rejim, fiili bir diktatörlüğe doğru hızla seyrediyor. Το καθεστώς στην Κύπρο σήμερα, οδεύει με ταχύτητα προς μια πραγματική δικτατορία.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bu Rejimin Adı Ne?», 2 Haziran 1963. [Ποιο είναι το όνομα αυτού του καθεστώτος;]

θέλησης από μέρους της Ελληνικής Κοινότητας.²¹³ Η επίκληση στη βία σε συνδυασμό με το υποβόσκον σύνδρομο της Κρήτης εντείνουν τη συλλογιστική της διχοτόμησης. Η επίκληση στη βία σημειώνεται τόσο το 1958 για να νομιμοποιηθεί η ίδρυση χωριστών Δήμων, όσο και το 1963 για την απόσυρση της Τουρκικής Κοινότητας.²¹⁴ Ενδεικτική η μπροσούρα μετά τα αιματηρά γεγονότα του 1963-1964 *Η σχεδιασμένη σφαγή των Τούρκων της Κύπρου*.²¹⁵

Στον αντίποδα στον ελληνικό Τύπο από πολύ νωρίς αναφέρονται στους «*Μεντερικής νοοτροπίας και εμπνεύσεως*» συνοίκους που οραματίζονται τη διχοτόμηση.²¹⁶ Στην ελληνική ιστοριογραφία το επεισόδιο *Deniz* στις 18 Οκτωβρίου 1959 επιβεβαιώνει από πολύ νωρίς ότι η ΤΜΤ είναι ακόμη ενεργή, ότι η Τουρκική Κοινότητα εφοδιάζεται όχι μόνο για λόγους προστασίας, αλλά για να επιτεθεί εν ευθέτω χρόνω εναντίον της Ελληνικής Κοινότητας, για να υλοποιήσει τα διχοτομικά της σχέδια.²¹⁷ Η διχοτόμηση στη συλλογική συνείδηση της Ελληνικής Κοινότητας δεν νομιμοποιείται και δεν εδράζεται πουθενά. Αντίθετα αποτελεί μια πράξη επιβολής, εξαναγκασμού, υλοποίηση μιας επιθυμίας που παραβιάζει τα δίκαια ενός λαού. Πολύ χαρακτηριστική η δήλωση του Προέδρου της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης «*προσπαθεί να υπαγορεύσει στον ελληνικό πληθυσμό της Κύπρου τη θέληση της μέσω των προσπαθειών της για διχοτόμηση*» «*is trying to dictate its will upon the Greek population of Cyprus by its efforts for partition*». ²¹⁸ Απέναντι σε αυτό το ενδεχόμενο ο ελληνικός Τύπος αναφέρει ότι δεν έχουν κάνει βίωμα τους τις κεμαλικές αρχές «*θέλουν ίσως να βαυκαλίζονται με την ιδέα, ότι μπορούν να διχοτομήσουν μιαν μικράν Νήσο και εδαφικώς*». ²¹⁹

²¹³Cyprus : Turkish reply to Archbishop Makarios' proposals, 1964, σελ. 25.

«*is rather due to the lack of good-will to make use of it*» Βλ. Christian Heinze, ό. π., σελ.11.

²¹⁴Αδαμαντία Πόλλης, «The social construction of ethnicity and nationality: The case of Cyprus», *Nationalism and Ethnic Politics*, Volume 2, No. 1 (1996), σελ. 78.

Για τα γεγονότα του 1963 «*Ματωμένα Χριστούγεννα*» «*Kanlı Noel*» Βλ. Γιάννης Παπαδάκης, «Nation, narrative and commemoration: political ritual in divided Cyprus», *History and Anthropology*, Volume 14, No. 3 (2003), σελ. 264. Diana Markides-Weston, ό. π., σελ. 451.

Αλέξης Ηρακλείδης, *Το κυπριακό : σύγκρουση και επίλυση*, ό. π., σελ. 22.

²¹⁵*Planned massacre of Turks in Cyprus*, Turkish Aid Society of New York, 1964.

²¹⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 14 Δεκεμβρίου 1960.

²¹⁷Στις 18 Οκτωβρίου 1959 ακταιωρός του Βρετανικού Βασιλικού Ναυτικού συνέλαβε ανοικτά της Καρπασίας το τουρκικό πλοιάριο «*Deniz*» το οποίο μετέφερε μεγάλες ποσότητες πυρομαχικών από την Τουρκία. Βλ. Diana Markides, «Η Μεταβατική Περίοδος, Φεβρουάριος 1959-Αύγουστος 1960», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *1960-2010: Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας*, τ. 1, 1960-1969: Η δεκαετία της εγκαθίδρυσης, Λευκωσία 2010, σσ. 25-26.

Σταύρος Παντελή, ό. π., σελ. 287.

²¹⁸Περιοδικό *Cyprus to-day*, «An interview with the President of the Greek Communal Chamber Dr. C. Spyridakis», Volume 1, No. 4 (July –August 1963), σελ. 7.

²¹⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Πικρία και ελπίς», 3 Μαρτίου 1961.

Κεφάλαιο 4:

Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

1. Πολιτικό συγκείμενο

Συναινετική δημοκρατία, λειτουργική ομοσπονδία ή ενιαίο κράτος

Στη βιβλιογραφία ποικίλα ερμηνευτικά ρεπερτόρια συγκροτούνται σε σχέση με την εσωτερική δομή της πολιτικής εξουσίας της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας.¹ Ερμηνευτικά ρεπερτόρια που θέλουν να ενισχύσουν τη ρητορική της πολιτικής ισότητας, του δικαιονοτικού χαρακτήρα της Κυπριακής Δημοκρατίας σε όλα τα επίπεδα εξουσίας, της υπεροχής της δυαρχικής αρχής «*dual chief executive*», την αντίληψη ότι η κρατική βούληση καλείται να συμπυκνώνει τη βούληση των δύο κοινοτήτων αναφέρονται στις αλληλεξαρτώμενες αρμοδιότητες των οργάνων της εκτελεστικής, της νομοθετικής και της δικαστικής εξουσίας.² Ερμηνευτικά ρεπερτόρια που στοχεύουν να αναδείξουν τον ρόλο της συμμετοχικότητας και της συναινετικής δημοκρατίας προτάσσουν το σύστημα του Arendt Lijphart.³ Ο Arendt Lijphart, ο θεωρητικός της Συναινετικής Δημοκρατίας, μέσα από το πρότυπο της Συναινετικής Δημοκρατίας, προτάσσει ένα πρότυπο συμβίωσης «μεταξύ βαθιά χωρισμένων εθνικών ομάδων με δυνάμει αντίθετες τάσεις πλειοψηφικής εξουσίας από την πλευρά της αριθμητικά ισχυρότερης ομάδας, καθώς και χωρισμού και απομάκρυνσης από την

¹Το Σύνταγμα της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας αποτελείται από τέσσερις κύριες ομάδες διατάξεων. Η πρώτη ομάδα διατάξεων αναγνωρίζει «εις εκάστην των δύο κοινοτήτων» χωριστή ύπαρξη, η δεύτερη ομάδα καθορίζει τη συμμετοχή των δύο κοινοτήτων στον κυβερνητικό ιστό και εξασφαλίζει σε ορισμένα θέματα «μερικήν διοικητικήν αυτονομίαν εις εκάστην κοινότητα», η τρίτη ομάδα καθορίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες, και η «τέταρτη κυρία σειρά διατάξεων αποτελεί περίπλοκον σύστημα εγγυήσεων κυριαρχίας του Συντάγματος».

Βλ. Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σελ. 389.

²«Intelligence Report No. 8047 : Analysis of the Cyprus Agreements, July 14, 1959 by The Bureau of Intelligence and Research Department of State», *Journal of the Hellenic Diaspora*, Volume 11, No. 4 (Winter 1984), σσ. 10, 15.

Δημήτρης Μέλισσας, *Η οργάνωση της πολιτικής εξουσίας στην κυπριακή πολιτεία*, τ. Α' Το εκλογικό σώμα Η Βουλή των Αντιπροσώπων Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1996, σελ. 52.

Niyazi Kızılyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους*, *ό. π.*, σελ. 17.

Kudret Özersay, «Uluslararası Hukukta Objektif Rejim (Statü) Yaratın Anlaşmalar ve 1959-1960 Kıbrıs Anlaşmaları», *Journal of Cyprus Studies*, τ. 8/9, 2002/2003, σσ. 119, 121.

³Πέτρος Λιάκουρας, *ό. π.*, σελ. 178.

Arendt Lijphart, *ό. π.*, σσ. 213, 216.

Χαρακτηριστικά *Συναινετικής Δημοκρατίας Ortaklıkçı Demokrasileri*

Βλ. Pınar Erkem Gülboy, *ό. π.*, σσ. 15, 16, 90.

Consociationalism Βλ. Πόλλις Αδαμαντία, «The social construction of ethnicity and nationality: The case of Cyprus», *Nationalism and Ethnic Politics*, Volume 2, No. 1, 1996, σελ.79.

αριθμητικά υποδεέστερη και ασθενέστερη». Η ευελιξία που απαιτείται σε αυτές τις περιπτώσεις δεν μπορεί να ανευρεθεί στον κανόνα της πλειοψηφίας. Υπό το σύστημα της Συναινετικής Δημοκρατίας ενθαρρύνεται η διανομή της εξουσίας ανάμεσα στην πλειονότητα και τη μειονότητα μέσω της χρήσης επινοήσεων, οι οποίες μπορούν εκ της φύσεως τους να περιορίσουν την ισχύ της πλειονότητας. Ο Arendt Lijphart προτείνει μεταξύ άλλων «την ισόρροπη διανομή εκτελεστικής εξουσίας, την ισόρροπη αντιπροσώπευση στα κοινοβουλευτικά σώματα και το δικαίωμα αρνησικυρίας της μειονότητας». Το ουσιώδες χαρακτηριστικό της Συναινετικής Δημοκρατίας δεν είναι κάποια συγκεκριμένη θεσμική ρύθμιση, αλλά η σκόπιμη κοινή προσπάθεια της πολιτικής ελίτ να σταθεροποιήσει το σύστημα.

Ερμηνευτικά ρεπερτόρια που ευνοούν την ομοσπονδιακή λύση του Κυπριακού Προβλήματος συγκροτούν την Κυπριακή Δημοκρατία του 1960 ως «*λειτουργική ομοσπονδία*». Ο Niyazi Kizilyürek στο βιβλίο του *Η Ομοσπονδία στον κόσμο Η Ομοσπονδιακή Κύπρος*, στηριζόμενος σε μελετητές που ασχολήθηκαν με τη μορφή του κυπριακού κράτους, χαρακτηρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία του 1960 «*λειτουργική ομοσπονδία*» :

[...] Μπορεί στο Σύνταγμα της Κύπρου να μην αναφέρεται ρητά η λέξη «ομοσπονδία», εντούτοις η Κυπριακή Δημοκρατία είναι μια λειτουργική ομοσπονδία βασισμένη στην αρχή των χωριστών κοινοτήτων.⁴

Ερμηνευτικά ρεπερτόρια υπερτονίζουν ότι ο «*κοινωνικός δυαδισμός*» που διατρέχει το Σύνταγμα δεν υφέρπει τη διάσπαση της ενιαίας κυριαρχίας του κράτους σε δύο ξεχωριστές κυριαρχίες των δύο κοινοτήτων.⁵

Ποια ρεπερτόρια λόγων, λοιπόν, συγκροτεί η πολιτική ελίτ της κάθε κοινότητας σε σχέση με την εσωτερική δομή της πολιτικής εξουσίας ; Ενώ ο Niyazi Kizilyürek χαρακτηρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία «*λειτουργική ομοσπονδία*», βασισμένη στην αρχή των χωριστών κοινοτήτων, η Ελληνική Κοινότητα στα ρεπερτόρια λόγου που υιοθετεί επιδιώκει την κατάργηση του δικοινοτικού χαρακτήρα του κράτους, την πλήρη ενοποίηση του, τη μεταμόρφωση της δικοινοτικής Κυπριακής Δημοκρατίας σε ένα κράτος στο οποίο το «*κυρίαρχο σώμα*» θα είναι η Ελληνική Κοινότητα, ενώ αρνείται να δεχθεί ότι το Σύνταγμα θεμελιώνεται στην πολιτική ισότητα των δύο κοινοτήτων. Ο Κρίτων Τορναρίτης, ο οποίος

⁴Niyazi Kizilyürek, *Η Ομοσπονδία στον κόσμο Η Ομοσπονδιακή Κύπρος*, ό. π., σσ. 121, 123.

⁵Κύπρος Χρυσοστομίδης, *Το κράτος της Κύπρου στο διεθνές δίκαιο*, Σάκκουλα, Αθήνα, 1994, σελ. 73.

Πολύβιος Πολυβίου, *Μακάριος :Τα τρία λάθη*, ό. π., σελ. 33.

Niyazi Kizilyürek, *Η Ομοσπονδία στον κόσμο...*, ό. π., σσ.123, 125, 128.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

διετέλεσε Γενικός Εισαγγελέας της Κυπριακής Δημοκρατίας από το 1960-1984, δίνοντας τους ορισμούς του ενιαίου και του ομοσπονδιακού κράτους, τονίζει ότι η «*μορφή του κράτους του ιδρυθέντος δια του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας ουδεμία δύναται να χωρήση αμφιβολία ότι είναι η του ενιαίου και ουχί του συνθέτου κράτους*». Ενώ ο Κρίτων Τορναρίτης απορρίπτει τον όρο «*συνεταιρισμός*»,⁶ σε έντυπα της καθημερινής τουρκόφωνης εφημερίδας *Halkın Sesi* οι αρθρογράφοι τονίζουν ότι η διοίκηση είναι κοινή / συνεταιρική «*müsterek bir idaresi*».⁷

Ιθαγένεια

Ο κάθε πολίτης μπορεί να επιλέξει την κοινότητα στην οποία θέλει να ανήκει, ακόμη και αν η επιλογή του δεν συμβαδίζει με την επιλογή της θρησκευτικής του ομάδας (άρθρο 2 παράγραφος 3). Σύμφωνα με τις διατάξεις της πρώτης και της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 2 την Ελληνική Κοινότητα αποτελούν «*άπαντες οι πολίται της Δημοκρατίας, οίτινες είναι ελληνικής καταγωγής και έχουσιν ως μητρικήν γλώσσαν την ελληνικήν ή μετέχουσιν των ελληνικών πολιτιστικών παραδόσεων ή ανήκουσιν εις την Ελληνικήν Ορθόδοξον Εκκλησίαν*», ενώ την Τουρκική Κοινότητα αποτελούν «*άπαντες οι πολίται της Δημοκρατίας, οίτινες είναι τουρκικής καταγωγής και έχουσιν ως μητρικήν γλώσσαν την τουρκικήν ή μετέχουσιν των τουρκικών πολιτιστικών παραδόσεων ή είναι μωαμεθανοί*».

Η Ελληνική και η Τουρκική Κοινότητα εκλέγουν αντίστοιχα «*εκ των μελών αυτών Κοινοτικήν Συνέλευσιν*» (άρθρο 86), η οποία παραπέμπει στο σύστημα των «*millet*» του οθωμανικού διοικητικού οικοδομήματος. Όλες οι εκλογές διενεργούνται με βάσει χωριστούς κοινοτικούς εκλογικούς καταλόγους (άρθρο 63 και 94) και χωριστή ψηφοφορία (άρθρο 1, 39, 62, 86, 173 και 178).⁸

Οι έμφυλες διαστάσεις της Πολιτότητας αποτυπώνονται στο άρθρο 2 παράγραφος 7(α). Σύμφωνα με το άρθρο 2 παράγραφος 7(α) «*η ύπανδρος γυνή ανήκει εις την κοινότητα του*

⁶Κρίτωνος Γ. Τορναρίτης, *Η γένεσις του Κυπριακού κράτους και η μορφή αυτού*, Λευκωσία, 1974, σελ. 16.

⁷ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Cumhuriyetinde Türkçe», 30 Eylül 1960. [Τα Τουρκικά στην Κυπριακή Δημοκρατία]

⁸Οι Συμφωνίες δεν επιτρέπουν στους πολιτικούς της μίας κοινότητας να έχουν εκλογική περιφέρεια στην άλλη κοινότητα. Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 138.

«Intelligence Report No. 8047 : Analysis of the Cyprus Agreements, July 14, 1959 by The Bureau of Intelligence and Research Department of State», *ό. π.*, σελ. 20.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

συζύγου αυτής». Την κοινότητα των παιδιών ορίζει επίσης ο πατέρας μέχρι το 21^ο έτος της ηλικίας τους.

Τα εθνικά αισθήματα των πολιτών

Ταυτόχρονα το Σύνταγμα περιφρουρεί και σέβεται τα εθνικά αισθήματα των πολιτών. Απαντά άρθρο για τον εορτασμό των εθνικών εορτών (άρθρο 5) και την ανάρτηση των εθνικών σημαιών σε οικίες και καταστήματα πολιτών (άρθρο 4 παράγραφος 4). Σε οργανισμούς κοινής ωφελείας οι πολίτες *«έχουν το δικαίωμα να αναρτώσι κατά τις εορτάς ταυτοχρόνως ομού μετά της σημαίας της Δημοκρατίας την ελληνικήν ή την τουρκικήν σημαίαν»* (άρθρο 4 παράγραφος 2).

Ο κοινοτισμός στο Σύνταγμα

Οι Συμφωνίες επιδιώκουν την αναγνώριση και τη συνταγματική κατοχύρωση *«διακρίσεως μεταξύ των δύο κοινοτήτων και τη διατήρησιν κάποιας ισορροπίας μεταξύ των αντιστοίχων δικαιωμάτων και συμφερόντων των»*.⁹ Σύμφωνα με το άρθρο 125 παράγραφος 3 οποιαδήποτε απόφαση της Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας λαμβάνεται *«δι' απολύτου πλειοψηφίας των μελών αυτής»*. Όταν η απόφαση αφορά αποκλειστικά Τούρκο *«αυτή λαμβάνεται δι' απολύτου πλειοψηφίας, εις ην δέον να περιλαμβάνονται αι ψήφοι τουλάχιστον δύο τουρκικών μελών της επιτροπής»*, όταν η απόφαση αφορά Έλληνα *«αυτή λαμβάνεται δι' απολύτου πλειοψηφίας, εις ην δέον να περιλαμβάνονται αι ψήφοι τουλάχιστον τεσσάρων ελληνικών μελών της επιτροπής»* (άρθρο 125 3(3)). Η ομόφωνη πρόταση πέντε ελληνικών μελών της Επιτροπής *«προκειμένου περί επιλογής Έλληнос»* ή η ομόφωνη πρόταση τριών τουρκικών μελών *«προκειμένου περί επιλογής Τούρκου δεσμεύουσι την επιτροπήν»* (άρθρο 125 3(4)). Σύμφωνα με το άρθρο 171 παράγραφος 1 *«εις τις ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπάς μεταδίδονται προγράμματα δι' αμοιότροπας τις κοινότητας, την ελληνικήν και την τουρκικήν»*. Η διάρκεια των ραδιοφωνικών προγραμμάτων για την Τουρκική Κοινότητα *«δεν θα είναι βραχυτέρα των εβδομήκοντα πέντε ωρών εβδομαδιαίως»* (άρθρο 171 (2)). Όλες οι επίσημες ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές γίνονται στις δύο κρατικές γλώσσες (παράγραφος

⁹Πέτρος Λιάκουρας, *ό. π.*, σελ. 241.
Πάυλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σελ. 388.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

4). Σύμφωνα με το άρθρο 173 (1) χωριστοί δήμοι θα δημιουργηθούν στις 5 μεγαλύτερες πόλεις της Δημοκρατίας *«υπό τον όρον ότι ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας θέλουν εντός τεσσάρων ετών από της ενάρξεως της ισχύος του Συντάγματος εξετάσει το ζήτημα, αν ο χωρισμός ούτος των δήμων των ειρημένων πόλεων θα συνεχισθή ή όχι»*. Σύμφωνα με το άρθρο 173 παράγραφος 3 σε κάθε πόλη *«συνίσταται οργανισμός συντονισμού αποτελούμενος εκ των δύο μελών εκλεγμένων υπό του συμβουλίου του ελληνικού δήμου, δύο μελών εκλεγμένων υπό του συμβουλίου του τουρκικού δήμου και ενός προέδρου εκλεγμένου κοινή συμφωνία υπό των δύο συμβουλίων των εν λόγω δήμων της πόλεως»*. Παρά το γεγονός ότι οι Συμφωνίες επιδιώκουν την αναγνώριση και τη συνταγματική κατοχύρωση του κοινοτισμού, κάποιες διατάξεις εμποδίζουν την ανάπτυξη κοινής πολιτικής ταυτότητας *«Εν περιπτώσει προσωρινής απουσίας ή προσωρινού κωλύματος του Προέδρου της Δημοκρατίας ή του Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας»* αντικαθίσταται από τον Πρόεδρο ή τον Αντιπρόεδρο της Βουλής αντίστοιχα (άρθρο 36 παράγραφος 2). Οι διατάξεις που αφορούν την απονομή δικαιοσύνης επίσης επικρίθηκαν, καθότι υπονομεύουν την αμεροληψία του θεσμού.¹⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 155 παράγραφος 3 το Ανώτατο Δικαστήριο *«κατ' αποκλεισμόν παντός άλλου δικαστηρίου καθορίζει την σύνθεσιν του δικαστηρίου, όπερ κρίνει πάσαν αστικήν υπόθεσιν, εις ην ενάγων και εναγόμενος ανήκουσιν εις διαφορετικάς κοινότητας και του δικαστηρίου, όπερ κρίνει πάσαν ποινικήν υπόθεσιν, εις ην κατηγορούμενος και βλαβέν πρόσωπον ανήκουσιν εις διαφόρους κοινότητας. Το δικαστήριο τούτο θα απαρτίζεται εκ δικαστών ανηγόντων εις αμφοτέρας, την ελληνικήν και την τουρκικήν κοινότητα»*. Σύμφωνα με το άρθρο 159 (1) όταν ο ενάγων και ο εναγόμενος ανήκουν στην ίδια κοινότητα, το δικαστήριο απαρτίζεται *«εκ δικαστού ή δικαστών ανηγόντων εις την κοινότητα ταύτην»*.

Εκτελεστική εξουσία :

Το πολίτευμα της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι *«προεδρικό»* (άρθρο 1) με επίσημες γλώσσες την Ελληνική και την Τουρκική (άρθρο 3 παράγραφος 1) και με *«ιδίαν σημαίαν»* (άρθρο 4 παράγραφος 1). Η εκτελεστική εξουσία διασφαλίζεται *«υπό του Προέδρου και του Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας»* (άρθρο 46), οι οποίοι μεταξύ άλλων χαίρουν του

¹⁰Ο İhsan Ali υποστηρίζει ότι τα χωριστά δικαστήρια δεν εξυπηρετούν κανένα σκοπό. Αντίθετα υπάρχει κίνδυνος να μην απονεμηθεί σωστά η δικαιοσύνη. Σκοπός τους είναι η απομάκρυνση της μίας κοινότητας από την άλλη. Βλ. İhsan Ali, *ό. π.*, σελ. 25.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

δικαιώματος οριστικής αρνησικυρίας *«οιουδήποτε νόμου ή αποφάσεως της Βουλής των Αντιπροσώπων εν όλω ή εν μέρει»* επί σειρά θεμάτων (άρθρο 50), και του δικαιώματος αναπομπής ή οριστικής αρνησικυρίας απόφασης του Υπουργικού Συμβουλίου (άρθρο 57). Ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας *«ιδία εκάτερος ή από κοινού έχουν το δικαίωμα της οριστικής αρνησικυρίας οιαδήποτε νόμου ή αποφάσεως της Βουλής των Αντιπροσώπων εν όλω ή εν μέρει»* σε θέματα που αφορούν τις εξωτερικές υποθέσεις, τα θέματα άμυνας και ασφάλειας (άρθρο 50 παράγραφος 1).

Το Υπουργικό Συμβούλιο αποτελείται από 7 Έλληνες και 3 Τούρκους Υπουργούς. Από τα 10 υπουργεία *«εν εκ των κάτωθι υπουργείων, ήτοι το υπουργείον των εξωτερικών, το υπουργείον αμύνης ή το υπουργείον των οικονομικών ανατίθεται εις τούρκον υπουργόν»* (άρθρο 46). Οι Έλληνες Υπουργοί *«θα διατηρώσι το αξίωμα αυτών, μέχρις ου παυθώσιν»* από τον Πρόεδρο, και οι Τούρκοι Υπουργοί από τον Αντιπρόεδρο (άρθρο 59). Οι αποφάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου λαμβάνονται *«δι' απολύτου πλειοψηφίας»* (άρθρο 46).

Νομοθετική εξουσία :

Η νομοθετική εξουσία της Κυπριακής Δημοκρατίας ασκείται *«υπό της Βουλής των Αντιπροσώπων»* (άρθρο 61). Ο αριθμός των Βουλευτών ορίζεται *«εις πενήκοντα» «τα εβδομήκοντα επί τοις εκατόν εκλέγονται υπό της ελληνικής κοινότητας και τα τριάκοντα επί τοις εκατόν υπό της τουρκικής κοινότητας κεχωρισμένως εκ των μελών εκάτερας της κοινότητος»* (άρθρο 62 παράγραφος 2).

Ο Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων είναι Έλληνας και εκλέγεται *«υπό των παρά της ελληνικής κοινότητος εκλεγόμενων βουλευτών»*, ενώ ο Αντιπρόεδρος είναι Τούρκος και εκλέγεται *«υπό των παρά της τουρκικής κοινότητος εκλεγόμενων βουλευτών»* (άρθρο 72 παράγραφο 1). Τόσο ο Πρόεδρος όσο και ο Αντιπρόεδρος της Βουλής εκλέγονται *«κατά τα ανωτέρω κεχωρισμένως»*.

Σύμφωνα με το άρθρο 73 παράγραφος 1, μετά την εκλογή του Προέδρου και του Αντιπροέδρου της Βουλής, πρέπει να καταρτιστεί Επιτροπή Επιλογής αποτελούμενη από τον Πρόεδρο της Βουλής, τον Αντιπρόεδρο της Βουλής, 6 Έλληνες Βουλευτές και 2 Τούρκους Βουλευτές. Κατά τον καταρτισμό και διορισμό *«δέον να λαμβάνονται υπ' όψει αι προτάσεις αι υποβαλλόμεναι υπό της ελληνικής κοινοτικής ομάδας και της τουρκικής*

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

ομάδος ή υπό των πολιτικών κομματικών ομάδων εν τη Βουλή των Αντιπροσώπων» (άρθρο 73 παράγραφος 3).

Οι νόμοι και οι αποφάσεις της Βουλής των Αντιπροσώπων ψηφίζονται «δι' απλής πλειοψηφίας». Από την άλλη, κάθε τροποποίηση του εκλογικού νόμου ή ψήφιση νόμου «αφορώντος εις τα δημαρχεία και παντός νόμου επιβάλλοντος φόρους ή τέλη» «απαιτεί χωριστήν απλήν πλειοψηφίαν των υπό της ελληνικής και τουρκικής κοινότητος αντιστοίχως εκλεγμένων βουλευτών των μετεχόντων της ψηφοφορίας» (άρθρο 78 παράγραφος 2).

Δικαστική Εξουσία

Το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο αποτελείται από έναν Έλληνα, έναν Τούρκο και έναν ουδέτερο δικαστή. Πρόεδρος του Δικαστηρίου είναι ο ουδέτερος δικαστής (άρθρο 133). Σύμφωνα με το άρθρο 137 ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας «ενεργούντες ιδία εκάτερος ή από κοινού δικαιούνται να προσφύγωσιν ενώπιον του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου, κατά τους όρους του παρόντος άρθρου, επί τω λόγω ότι νόμος ή απόφασις της Βουλής των Αντιπροσώπων ή διάταξις τις αυτών ποιείται δυσμενή διάκρισιν εις βάρος μιας εκ των δύο κοινοτήτων» (άρθρο 137 παράγραφος 1).

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας «εν σχέσει προς οιονδήποτε νόμον ή απόφασιν της ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως» και ο Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας «εν σχέσει προς οιονδήποτε νόμον ή απόφασιν της τουρκικής Κοινοτικής Συνελεύσεως» «δύνανται προ της δημοσιεύσεως του νόμου ή της αποφάσεως αυτής, ν' αναφερθώσιν εις το Ανώτατον Συνταγματικόν Δικαστήριον, ίνα τούτο γνωματεύση, κατά πόσον ο εν λόγω νόμος ή η απόφασις ή ωρισμένη διάταξις αυτών ευρίσκεται εις αντίθεσιν ή ασυμφωνίαν προς τινα διάταξιν του Συντάγματος» (άρθρο 142 παράγραφος 1). Από την άλλη, το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο δεν αποκαθιστά κατ' ανάγκη τη λύση του οποιουδήποτε αδιεξόδου που μπορεί να ανακύπτει, καθότι δύναται μόνο να επιλύει προβλήματα ερμηνείας και όχι πολιτικές διαφορές.¹¹

Το Ανώτατο Δικαστήριο αποτελείται από δύο Έλληνες δικαστές, έναν Τούρκο και έναν ουδέτερο δικαστή. Πρόεδρος είναι ο ουδέτερος δικαστής, ο οποίος διαθέτει δύο ψήφους. (άρθρο 153 παράγραφος 1(1)).

¹¹Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σελ. 392.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Δημόσια Υπηρεσία

Η Δημόσια Υπηρεσία αποτελείται «κατά εβδομήκοντα επί τοις εκατόν εξ Ελλήνων και κατά τριάκοντα επί τοις εκατόν εκ Τούρκων» (άρθρο 123 παράγραφο 1). Εντούτοις, αυτή η ποσοτική κατανομή εφαρμόζεται «καθ'όν μέτρον καθίσταται τούτο πρακτικώς δυνατόν, εις άπαντας τους βαθμούς της ιεραρχίας εν τη δημοσία υπηρεσία» (άρθρο 123 παράγραφος 2). Από την Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας «επτά εκ των μελών της επιτροπής είναι Έλληνες και τρεις Τούρκοι» (άρθρο 124 παράγραφος 2).

Στρατός-Σώματα Ασφαλείας

Σύμφωνα με το άρθρο 129 η Κυπριακή Δημοκρατία διαθέτει στρατό δύο χιλιάδων ανδρών, εκ των οποίων το 60% είναι Έλληνες και 40% είναι Τούρκοι (παράγραφος 1).¹² Τα σώματα ασφαλείας της Κυπριακής Δημοκρατίας «συντίθενται κατά εβδομήκοντα επί τοις εκατόν εξ Ελλήνων και κατά τριάκοντα επί τοις εκατόν εκ Τούρκων» (άρθρο 130 παράγραφος 2). Σύμφωνα δε με το άρθρο 130 παράγραφος 2 «κατά την αρχικήν όμως περίοδον και ινα μη απολυθώσιν οι Τούρκοι, οίτινες υπηρετούν εις το αστυνομικόν σώμα την 11^η Φεβρουαρίου, 1959» το ποσοστό των Τούρκων «δύνатаι να διατηρηθή κατ'ανώτατον όριον εις τεσσαράκοντα επί τοις εκατόν» και κατ' επέκταση το ποσοστό των Ελλήνων «δύνатаι να μειωθή μέχρι εξήκοντα επί τοις εκατόν» (άρθρο 130 παράγραφος 2).

Σύμφωνα με το άρθρο 131 παράγραφος 1 οι αρχηγοί και οι υπαρχηγοί του στρατού, της αστυνομίας και της χωροφυλακής διορίζονται από κοινού από τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο. Σύμφωνα με την παράγραφο 2 όταν ο αρχηγός του στρατού, της αστυνομίας ή της χωροφυλακής ανήκει στη μία κοινότητα, ο υπαρχηγός ανήκει στην άλλη κοινότητα.

¹²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 20^η Φεβρουαρίου 1962, σελ. 85.

Οι διατάξεις που αφορούν τις Μητέρες Πατρίδες και την πρώην αποικιοκρατική δύναμη

Σε αντίθεση με τη Συνθήκη της Λωζάνης, οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου εμπλέκουν και νομιμοποιούν την Τουρκία στις κυπριακές υποθέσεις. Η Τουρκία, η Ελλάδα και η Βρετανία εγγυώνται την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου.¹³ Η Τουρκική Κοινότητα τάσσεται υπέρ της μέγιστης τουρκικής και βρετανικής επιρροής «*ως εγγύηση απέναντι σε μια μελλοντική κυριαρχία της Ελληνικής Κοινότητας ή ως εγγύηση απέναντι στις προσπάθειες για επίτευξη της Ένωσης*».¹⁴ Η καθολική ή μερική ένωση της Κύπρου με οιοδήποτε άλλο Κράτος ή η χωριστική ανεξαρτησία αποκλείονται (άρθρο 185 παράγραφος 2).

Σύμφωνα με το άρθρο 108 οι δύο Κοινοτικές Συνελεύσεις δύνανται να δεχθούν «*παρά της ελληνικής ή της τουρκικής Κυβερνήσεως αντιστοίχως επιχορηγήσεις*» αλλά και «*προσωπικόν, όπερ η ελληνική ή η τουρκική Κυβέρνησις αντιστοίχως θέλουσι παράσχει*» (παράγραφος 2).

Με βάση το άρθρο IV της Συνθήκης Εγγυήσεως «*εκάστη των τριών εγγυητριών δυνάμεων επιφυλάσσει εαυτή το δικαίωμα όπως ενεργήση με μόνον σκοπόν την επαναφοράν της δια της παρούσης συνθήκης δημιουργηθείσης καταστάσεως*». Είναι δυνατόν, όμως, εξαιτίας του εν λόγω άρθρου ή ενεργειών που απορρέουν από το εν λόγω άρθρο να οδηγηθούν σε ρήξη οι εγγυήτριες δυνάμεις.¹⁵ Με βάση τη Συνθήκη Συμμαχίας και το άρθρο III εγκαθιδρύεται στην Κύπρο το Τριμερές Στρατηγείο. Τη διοίκηση του Τριμερούς Στρατηγείου αναλαμβάνει εκ περιτροπής «*δια περίοδον ενός έτους έκαστος, Έλλην, Τούρκος και Κύπριος ανώτατος αξιωματικός, όστις θα διορίζεται αντιστοίχως υπό των κυβερνήσεων της Ελλάδος και της Τουρκίας και υπό του Προέδρου και του Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας της Κύπρου*». Με βάση το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο υπ. αριθμό 1 (I) συμμετέχουν στο Τριμερές

¹³Doros Alastos, *ό. π.*, σελ. 18.

«Intelligence Report No. 8047 : Analysis of the Cyprus Agreements, July 14, 1959 by The Bureau of Intelligence and Research Department of State», *ό. π.*, σελ. 10.

Alan James, «The Making of the Cyprus Settlement 1958-1960», *The Cyprus Review*, Volume 10, No. 2 (Fall 1998), σελ. 16.

Η τουρκική αρθρογραφία δεν θα διστάσει να ζητήσει συνδιοίκηση, τριαρχία στην Κύπρο «*üçlü bir idare altında bulundurmaları*», των τριών εγγυητριών δυνάμεων. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Müdahale şarttır», 7 Nisan 1961.

¹⁴Hubert Faustmann, *ό. π.*, σελ. 107.

¹⁵«Intelligence Report No. 8047 : Analysis of the Cyprus Agreements, July 14, 1959 by The Bureau of Intelligence and Research Department of State», *ό. π.*, σελ. 27.

Μιλτιάδης Χριστοδούλου, *Η πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων και η Κύπρος*, τ. Β', *ό. π.*, σσ. 132-133.

Η Κύπρος με το καθεστώς του 1960 καθίσταται «*μια προκεχωρημένη ζώνη Ελληνοτουρκικού πολέμου*»

Βλ. Τριαντάφυλλος Γεροζής (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 31. Απόσπασμα από την τοποθέτηση του βουλευτή της Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς (ΕΔΑ) Ηλία Ηλιού (2 Φεβρουαρίου 1959).

Στρατηγείο, από τα δύο μητροπολιτικά κέντρα, απόσπασμα ελληνικό (ΕΛΔΥΚ) και τουρκικό (ΤΟΥΡΔΥΚ), συγκεκριμένα 950 Έλληνες αξιωματικοί, υπαξιωματικοί και οπλίτες και 650 Τούρκοι αξιωματικοί, υπαξιωματικοί και οπλίτες.¹⁶ Στο άρθρο 170 παράγραφος 2 γίνεται αναφορά στις «βάσεις και τας στρατιωτικές διευκολύνσεις τας παραχωρηθείσας εις το *Ηνωμένον Βασίλειον*». Τα εν λόγω άρθρα δύνανται να θεωρηθούν, σύμφωνα με την έκθεση του μεσολαβητή των Ηνωμένων Εθνών Galo Plaza, «πρόσθετον στρατιωτικήν εγγύησιν της ακεραιότητος της Κύπρου και της τηρήσεως του Συντάγματος της».¹⁷

Η αντιμετώπιση της λύσης

Ενώ ο Κύπριος λογοτέχνης Afif Maroular, όπως και η πολιτική ελίτ στο σύνολο της, φραστικά τουλάχιστο, μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας νουθετώντας καλούν τους Κυπρίους να ζουν ως καλοί συμπατριώτες «χωρίς να ψηλαφίζουμε το χθες», «*Bu memlekette düne dokunmadan iyi vatandaşlar olarak yaşamak zorundayız*», το χθες είναι παρόν σε κάθε ρηματική πρακτική. Στο «*δέντρο της λευτεριάς*» του Αχιλλέα Πυλιώτη που έμεινε κούτσουρο, στο όνειρο του Κώστα Κλεάνθους στο *ΕΚΑΣ ΟΙ ΒΕΒΗΛΟΙ* που η κατάληψη του τον συνθλίβει «*Μα έτσι που αντικρύζω την οίχτρή παραμόρφωση του ...κι ένας τυφώνας οργής βυσσομανά μέσα μου*», και στο «*τέρας της αφύσικης γέννας*».¹⁸

Η ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας απαξιώνεται, γίνεται συνώνυμο της πολιτικής ανηθικότητας.¹⁹ Η Πίτσα Γαλάζη στην ποιητική συλλογή *Στιγμές εφηβείας*, η οποία είναι

¹⁶Melek Fırat, *ό. π.*, σελ. 136.

¹⁷Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σελ. 395.

Hugh Dominic Purcell, *ό. π.*, σσ. 33-35.

¹⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Beşikteki çocuklara kadar....», 6 Kasım 1960. [Μέχρι τα παιδιά που είναι στην κούνια]

Ποίημα *Ο θάνατος του τραγουδιστή* Νοέμβριος 1960. *Κείμενα : ένα βιβλίο με εργασίες μελών της Ένωσης Λογοτεχνών Κύπρου*, Λευκωσία, 1990, σελ. 58.

«είχα ένα όνειρο κι' ακέριος του δόθηκα αληθινά κι' ανθρώπινα». Βλ. Κώστας Κλεάνθους, *Προσφορά*, *ό. π.*, σσ. 12-13.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Δ',* Απρίλιος 1959- Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 281.

Συλλογική αμνησία Βλ. Βαγγέλης Καλότυχος, «Η Κύπρος και ο Λαός της: Έθνος, Ταυτότητα και Εμπειρία σε μια Μη-Φαντασιακή Κοινότητα (1955-1997)», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 53.

¹⁹Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Άγνωστη Ιθάκη», τ. 5, Μάρτιος 1961, σελ. 192.

[...]Οι Ζυρίχες και τα Λονδίνα δεν μπορούν να ξεγράψουν από τες καρδιές των Ελλήνων της Κύπρου τα όνειρα Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Υμνος προς τον πολυμήνητον Διγενή», Νοέμβριος 1963, σελ. 5.

[...]σκλάβος τώρα γίνηκε της ανεξαρτησίας. Βλ. Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σελ. 27.

[...]και ας του πούμε «Γιασιασίν» που με ψιλή μας κούρεψε ενώ εμείς πηγαίναμε αίσίως για μαλλί. Βλ. Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σελ. 27.

αφιερωμένη στον έφηβο του 1955-1959, αναφέρει ότι τα «χαμόγελα των κοριτσιών ωρίμασαν» και τα «χαμόγελα των αγοριών σκλήρυναν»,²⁰ αφού «νίκησες και σου κλέψαν και σου κλέψαν τη νίκη», και ο Νέαρχος Κληρίδης χαρακτηρίζει την ανεξαρτησία ως «κάποια λευτεριά[.....]που να δείχνει μονάχα το μίσος και την εκδίκηση τους ενάντια στους Έλληνες».²¹ Στα διηγήματα *Σκληροί Καιροί* ο Γιώργος Πιερίδης περιγράφοντας το κλίμα μετά τους εορτασμούς αναφέρει :

[...]Μετά τους γιορτασμούς στη χώρα γύρισαν στο χωριό, όπου καταπιάστηκαν, ο καθένας με τον edικό του τρόπο, με τη δική του αντίληψη, να ζήσουνε στην πράξη κείνο που όλοι ήτανε σύμφωνοι να ονομάζουν συνέχιση του αγώνα με ειρηνικά μέσα.²²

Στο ποίημα του Άνθου Λυκαύγη οι πολίτες που επικροτούν τις Συμφωνίες συγκροτούνται ως όχλος «*Ας βροντάνε τα τύμπανα στις πλατείες κι' ας πανηγυρίζει ο όχλος*»,²³ και στον Κώστα Κλεάνθους με πιο απαξιωτικές ρηματικές παραστάσεις «*Ξεχείλησαν οι υπόνομοι της αναίδειας κι' η δυσοσμία των "θριάμβων" περιφέρεται μέσα στους δρόμους επιδεικνύοντας με κομπασμό ένα παράπλασμα νίκης*».²⁴ Ο Μιχαήλ Μαραθεύτης αναφέρεται σε αυτούς οι οποίοι στην αρχή είδαν τις Συμφωνίες ως τον τρόπο για να ανέλθουν στην εξουσία, και η μη ευόδωση των στόχων τους τους έκανε να στραφούν κατά των Συμφωνιών.

Στον αριστερό λόγο οι Συμφωνίες συγκροτούνται «ως έκφραση της επιθυμίας των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων να επιβάλουν στην Κύπρο μια κατάσταση της αρεσκείας τους, μια κατάσταση που θα εξασφάλιζε :

Α) Τον δια παντός αποκλεισμό του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης.

Β) Τη δια παντός ύπαρξη ιμπεριαλιστικών πολεμικών βάσεων στην Κύπρο.

Γ) Τη διαιώνιση της ανωμαλίας στις σχέσεις μεταξύ των κοινοτήτων της νήσου με την παροχή αντιδημοκρατικών δικαιωμάτων στη μειονότητα σε βάρος της πλειονότητας».

Βλ. Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Αποφασιστικός ο χρόνος που πέρασε», τ. 11, Ιανουάριος 1960, σελ. 3.

[...] Τα Μεχμετζίκ περπατούν στους δρόμους της Κυριακής. Τους διώξαμε και ξαναγύρισαν. [...] Τι σίγουρα πατούν τα πόδια τους, μάθαν τους δρόμους καλύτερα από μας, κοίτα πως στρίβουν δεξιά, βέβαιοι που βγαίνουν .. Άλλοι δυό, τώρα, να... Άκου, πως αντηχεί, σαν κυρίαρχο, το βήμα τους.

Βλ. Ήβη Μελεάγρου, *Ανατολική Μεσόγειος*, ό. π., σελ. 90.

Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Η αποφράδα μέρα του ελληνισμού κι ο μαρμαρωμένος βασιλιάς του», αρ.18 (117), 2 Ιουνίου 1961, σελ. 22.

²⁰Πίτσα Γαλάζη, *Στιγμές εφηβείας: ποιήματα*, Φέξης, Αθήνα, 1963, σσ. 21, 24.

«*hayal kırıklığı*» απογοήτευση Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Paşalar ve papazlar : Kıbrıs ve hegemonya*, ό. π., σελ. 19.

²¹Νέαρχος Κληρίδης, *Ο Διγενής Ακρίτας: Ο καινούριος μυθικός ήρωας των Ελλήνων: Ιστορία και θρύλοι στο Βυζάντιο και στην Κύπρο*, Α. Π. Πολίτης, Βαρώσια, 1961, σελ. 112.

²²Γιώργος Φ. Πιερίδης, *Σκληροί καιροί : διηγήματα*, ό. π., σελ. 83.

²³Άνθος Λυκαύγης, *Κραυγές*, Αθήνα, 1961, σελ. 37.

²⁴Κώστας Κλεάνθους, ό. π., σελ. 12.

[...]Με περιφρόνησιν ας κλείσωμεν τα ὦτα εἰς τὰς κραυγὰς τῶν πατριδοκαπήλων, οἱ οἱποῖοι με αναιδῆ δημοκοπίαν καὶ ευθηνὴν πολιτικολογίαν κατακρίνουν τὰς Συμφωνίας ὡς δῆθεν καταστρεπτικὰς, ἔστω καὶ εἰαν ἐπεζήτησαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὰς Συμφωνίας αὐτὰς ὡς βᾶθρον γιὰ νὰ ἀνέλθουν εἰς τὴν ἀρχήν.²⁵

Ο Τάκης Χατζηδημητρίου τονίζει ὅτι οἱ νέες ιστορικὲς ἐξελίξεις «δημιούργησαν κατάλληλες συνθήκες γιὰ ἐκτεταμένες κοινωνικὲς ανακατατάξεις καὶ ἐπροκάλεσαν οξύτατα κοινωνικά προβλήματα».²⁶

Πέρα ἀπὸ τὸν ἐνταφιασμό τῆς Ἑνώσης «Πετάξαμε τὴ στολή, ξεπλύναμε τὰ χέρια ἀπ'τ' αμάρτημα, ἀφήσαμε τὰ προσώπεια καὶ ἀλλάξαμε πατρίδα»,²⁷ τὴ «φιλυποψία», τὸ «ψυχολογικὸ κενό»,²⁸ στὴ συλλογικὴ συνείδηση τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος οἱ συνταγματικὲς διατάξεις δὲν νομιμοποιοῦνται καὶ δὲν ἐδράζονται σὲ κανένα ἄρθρο τοῦ Χάρτη τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων,²⁹ δὲν συνυπολογίζουν τὶς «ἐπικρατούσες τοπικὲς συνθήκες»,³⁰ καὶ ἀποτελοῦν αἰτίες πολιτικῶν προστριβῶν,³¹ ἀντιλήψεις οἱ ὁποῖες ἔχουν υιοθετηθεῖ καὶ ἀπὸ τὴ σύγχρονη ἐλληνικὴ ιστοριογραφία. Ἡ ἐλληνικὴ ιστοριογραφία ἐπικεντρώνεται στὴ συνταγματικὴ δομὴ, ἡ ὁποία ἐμποδίζει τὴν ομαλὴ λειτουργία τοῦ κυβερνητικοῦ μηχανισμοῦ καὶ καθιστᾷ ἀδύνατη τὴ διακυβέρνηση,³² καὶ στο γεγονός ὅτι ἀποτελεῖ λανθασμένη πρακτικὴ ὅτι ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ συνυπάρχουν οἱ δύο κοινότητες εἶναι «με τὴν ἐξασφάλιση συνταγματικοῦ καὶ πολιτικοῦ κοινοτικοῦ διαχωρισμοῦ».³³ Ἐπισημαίνεται ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ κοινοτικοῦ διαχωρισμοῦ,³⁴ οἱ πρόνοιες τοῦ Συντάγματος ἀποτελοῦν πηγὴ προστριβῶν καὶ εἶναι ἐπιζήμιες γιὰ τὴν εὐημερία τοῦ λαοῦ.³⁵ Στὴ διεθνή ιστοριογραφία δὲν υπερτονίζεται ὁ ἀρνητικὸς ρόλος τοῦ Συντάγματος σὲ σχέση με τὴν ἐκβίαση τοῦ καθεστώτος τοῦ 1960 «is capable of being

²⁵Περιοδικὸ *Απόστολος Βαρνάβας*, «Ἡ ἐπέτειος τῆς 1^{ης} Ἀπριλίου», τ. 3-4, Μάρτιος – Ἀπρίλιος 1960, σελ. 104.

²⁶Περιοδικὸ *Κυπριακὰ Χρονικά*, «Ἡ "αἰσιοδοξία" στὴν τέχνη», τ. 12, Οκτώβριος 1961, σελ. 517.

²⁷Πίτσα Γαλάζη, ὁ. π., σελ. 55.

²⁸Πανταζὴς Τερλεξὴς, ὁ. π., σσ. 398, 402.

²⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 23 Σεπτεμβρίου 1960.

Γιάννης Π. Κουτσοχέρας, *Τὸ ἱστορικὸ τῆς Κύπρου: Πορεία πρὸς τὴν Ἑνωση*, Αθήνα, 1965, σελ. 12.

³⁰Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *The Zurich and London Agreements and the Cyprus Republic*, Imprimerie A. Klissiounis, Athenes, 1961, σελ. 9.

³¹Σάββας Λοιζίδης, ὁ. π., σελ. 16.

[...]Οἱ συνθήκες τῆς Ζυρίχης καὶ τοῦ Λονδίνου, πέρα ἀπὸ τὸ ὅτι καταργοῦσαν τὴ βασικὴ ἀντίφαση τοῦ «Κυπριακοῦ Ζητήματος» ὑπὲρ τῆς ὑπερλαϊκῆς ἀντεπανάστασης, τοῦ νεοαποικισμοῦ, ὅζυνε ὅλες τὶς ἄλλες ἀντιθέσεις.

Βλ. Νίκος Ψυρούκης, *Κύπρος : Ἀπὸ τὴν αυτοδιάθεση στὴν κατοχή...*, ὁ. π., σελ. 403.

³²Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, *Τὸ κυπριακὸ πρόβλημα...*, ὁ. π., σελ. 35.

Ελευθέριος Τζελεπῆς, ὁ. π., σελ. 122.

³³Γλαῦκος Κληρίδης, *Ἡ κατάθεσή μου*, ὁ. π., σελ. 126.

Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, *Τὸ κυπριακὸ πρόβλημα.....*, ὁ. π., σελ. 37.

³⁴Γλαῦκος Κληρίδης, ὁ. π., σελ. 130.

³⁵Σπύρος Παπαγεωργίου, ὁ. π., σσ. 231-232.

implemented».³⁶ Επισημαίνεται ότι το Σύνταγμα δεν είναι λειτουργικό λόγω «της διαφοράς αντίληψης για το χαρακτήρα της νεοσύστατης Δημοκρατίας».³⁷ Από την άλλη το State Department και η αρμόδια του υπηρεσία, το Bureau of Intelligence and Research (Γραφείο Πληροφοριών και Έρευνας), συντάσσει και υποβάλλει στις 14 Ιουλίου 1959 την έκθεση «*Analysis of the Cyprus Agreements*» όπου μεταξύ άλλων υποδεικνύει τη «μεγάλη δυσκαμψία» των άρθρων του Συντάγματος.³⁸

Από την άλλη, η Τουρκική Κοινότητα κάνει τον δικό της απολογισμό για όσα προηγήθηκαν, τον αγώνα εναντίον των αποικιοκρατών και τις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1958. Η έλευση των *Mehmetcik*, που φέρνει γαλήνη, ικανοποίηση και ενθουσιασμό «*Nihayet savaşı bitmiştir ve Mehmetcik' in Kıbrıs' a ayak basışı Kıbrıs Türkü için bir özlemin doğuşu, bir coşku ve bir doyum olmuştur*», επισκιάζει την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας.³⁹ Ο Oğuz Kusetoğlu στο ποίημα *Εσείς από τότε που φύγατε Siz Göçüp gideli* περιγράφει την αλλαγή της κοινωνίας μετά το 1960, τον πόνο που αισθάνονται αυτοί που μένουν πίσω και κλαίνε πάνω στα μνήματα «*Çıldırıya ağladık mezarlarınızda*», ενώ την ίδια στιγμή είναι αναγκασμένοι στο περιβάλλον τους να ανέχονται σαθρούς ανθρώπους «*çirkef yürekli insanlarla doldu çevremiz*».⁴⁰ Στο παρελθόν η Τουρκική Κοινότητα για χάρη των γεωστρατηγικών συμφερόντων και της εδαφικής ακεραιότητας του μητροπολιτικού της χώρου, που κινδύνευε από τις ρωσικές επιβουλές, είδε εν μια νυκτί το πολιτικό status της να καταρρέει, με τη μετάβαση της Κύπρου από την οθωμανική στη βρετανική κυριαρχία.⁴¹ Η δικοινοτική βάση της συνταγματικής διάρθρωσης της Κυπριακής Δημοκρατίας αποτελεί επιβράβευση για την πολιτική ταλαιπωρία της Τουρκικής Κοινότητας και αποκατάσταση της ηθικής τάξης, δεδομένου ότι στην τουρκική συλλογική συνείδηση η Κύπρος αποτελεί τουρκική κτίση.⁴²

³⁶Ζήνων Σταυρινίδης, *ό. π.*, σελ. 54.

³⁷Diana Markides, *ό. π.*, σελ. 502.

³⁸Μιλτιάδης Χριστοδούλου, *Η πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων και η Κύπρος*, τ. Β', *ό. π.*, σελ. 132.

³⁹Ali Nesim, *Kıbrıs Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, *ό. π.*, σελ. 90.

⁴⁰Ali Nesim, *ό. π.*, σελ. 12

⁴¹Εφημερίδα *Bozkurt* «Kıbrıs İngiltereye Nasıl Terkedilmişti?», 16 Αυγούστου 1960. [Πώς εγκαταλείφθηκε η Κύπρος στην Αγγλία]

⁴²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tarih inkar edilemez», 3 Eylül 1961. [Η ιστορία δεν μπορεί να διαψευσθεί] Η Ζυρίχη ολοκλήρωσε τη Λωζάνη.

Kemal Rüstem (επιμ.), *Güzel Kıbrıs resimlerle*, Rüstem, Lefkoşa, 1961, σελ. 89.

Καινούρια κυπριακή πολιτική πραγματικότητα

Το κράτος που δημιουργείται το 1960 είναι μια δημοκρατία χωρίς πολίτες «*yurttaşsız cumhuriyet*».⁴³ Η πολιτική ελίτ υιοθετεί την πολιτική της εχθρότητας «*düşmanlık politikası*»,⁴⁴ της μη διαφύλαξης της ειρήνης, αφού τα συμφέροντα και η επιβίωση της «εξαρτιόταν από τη διαιώνιση της διχοστασίας»,⁴⁵ και θεωρεί τη δημοκρατία ως εμπόδιο για την επίτευξη των εθνικών υποθέσεων «*milli dava*».⁴⁶

Εμμονή στο Σύνταγμα που τη νομιμοποιεί ως «Συνιδρυτική Κοινότητα»

Η Τουρκική Κοινότητα τάσσεται κατά οποιασδήποτε τροποποίησης του Συντάγματος.⁴⁷ Θεωρεί τα δικαιώματα που της παραχωρήθηκαν από τις Συμφωνίες ως την ελάχιστη προστασία της θέσης της ως συνιδρυτικής κοινότητας, παρά ως μειονότητας που χρειάζεται προστασία.⁴⁸ Από την άλλη, συνειδητοποιεί ότι «η απόκτηση και η διατήρηση των δικαιωμάτων αυτών εξαρτάτο σχεδόν αποκλειστικά από αυτούς τους περιορισμούς στην υπόσταση της κυπριακής ανεξαρτησίας» και δεν ευνοούσε σε καμία περίπτωση την τροποποίηση του Συντάγματος, παρά μόνο τη χρήση «προσωρινών διευθετήσεων».⁴⁹ Σύμφωνα με τον τότε πρόεδρο της Βουλής των Αντιπροσώπων Γλαύκου Κληρίδη, το 1962 οι Τούρκοι Βουλευτές δέχτηκαν να εγκαταλείψουν το δικαίωμα χωριστής πλειοψηφίας για τους φορολογικούς νόμους, αν η Βουλή συμφωνούσε να επιχορηγεί την παιδεία κάθε κοινότητας με αναλογία 70:30. Η πρόταση αυτή, όμως, δεν έγινε αποδεκτή από τον

⁴³Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kaskacında Kıbrıs*, ό. π., σελ. 13.

Απουσία καλής θέλησης «*lack of goodwill*», νομιμοφροσύνης, αφοσίωσης και κατανόησης από τα μέλη των δύο πολιτικών συνιστωσών.

Nancy Crawshaw, ό. π., σελ. 365.

Καίσαρας Μαυράτσας, ό. π., σελ. 94.

⁴⁴Niyazi Kızılyürek, «Birinci Cumhuriyet' ten yeni Kıbrıs' ta», Masis Kürkcügil (επιμ.), *Kıbrıs dün ve bugün*, ό. π., σελ. 27. [Από την Πρώτη Δημοκρατία στη νέα Κύπρο]

⁴⁵Αδαμαντία Πόλλης, «Η κοινωνική κατασκευή της εθνοτικότητας ..», ό. π., σσ. 34.

⁴⁶Niyazi Kızılyürek, «Birinci Cumhuriyet' ten yeni Kıbrıs' ta», ό. π., σελ. 25.

⁴⁷Σπύρος Παπαγεωργίου, ό. π., σελ. 249.

[...] *Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı ile, Türk bakanlara da eşit şartlar içinde icra yetkisi tanınmalıdır. Το μόνο ενδεχόμενο που βλέπει ευμενώς είναι την περίπτωση μετεξέλιξης του μοντέλου διακυβέρνησης με τέτοιο τρόπο ούτως ώστε οι Τούρκοι Υπουργοί και ο Τούρκος Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας να ασκούν την εκτελεστική εξουσία επί ίσοις όροις με την Ελληνική Κοινότητα.*

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bunun Arkası gelir», 23 Haziran 1962. [Επεται συνέχεια]

⁴⁸Βαγγέλης Κουφουδάκης, *Κύπρος : Ένα σύγχρονο πρόβλημα σε ιστορική προοπτική*, Πατάκη, Αθήνα, 2008, σελ. 179.

⁴⁹Λεόντιος Ιεροδιακόνου, ό. π., σελ. 352.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, ο οποίος επέμεινε στην άποψη του, ότι η εγκατάλειψη από τους Τούρκους Βουλευτές του δικαιώματος χωριστής πλειοψηφίας έπρεπε να γίνει με τροποποίηση του Συντάγματος και όχι με υπογραφή σχετικού Πρωτοκόλλου, όπως είχε προτείνει η Τουρκική Κοινότητα.⁵⁰

Εμμονή στην ανατροπή του καθεστώτος της άλλης κοινότητας

Από την άλλη, η Ελληνική Κοινότητα αποβλέπει στην ανατροπή των Συμφωνιών. Το 1962 η Ελληνική Κοινότητα απέρριψε τις προτάσεις της Τουρκικής Κοινότητας για εξεύρεση «πρακτικών λύσεων» στα συνταγματικά προβλήματα, που ακόμη και η Τουρκική Κοινότητα παραδεχόταν ότι υπήρχαν.⁵¹ Μετά τον Μάιο του 1963, η έμφαση στις επιδιώξεις της Ελληνικής Κοινότητας μετακινήθηκε από «τις προσπάθειες για τροποποίηση των προβληματικών διατάξεων του Συντάγματος στην αναζήτηση μεθόδων για τροποποίηση των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου».⁵² Το 1963 ο Σάββας Λοϊζίδης, πρώην σύμβουλος του αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' - Βουλευτής Αθηνών, στο *Συνέπεια των συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου : κρίσις εκ του διαχωρισμού των δήμων, οι Τούρκοι και η Κύπρος, η απειλή επεμβάσεως*, υπέδειξε να καταγγελθούν οι Συμφωνίες «ως ασυμβιβάστων προς τον Χάρτην των Ηνωμένων Εθνών» και να καθοριστούν τα δικαιώματα της Τουρκικής Κοινότητας «βάσει του περί μειονοτήτων Διεθνούς Δικαίου».⁵³

Στον ελληνικό λόγο τονίζεται ότι η Ελληνική Κοινότητα επιχειρεί να προβάλλει την έννοια του πολίτη της Δημοκρατίας, ενώ η Τουρκική την έννοια της διακοινοτικότητας.⁵⁴ Το ζήτημα είναι κατά πόσον προσπάθησε να νομιμοποιήσει τις πολιτικές της πρακτικές και φιλοδοξίες πίσω από την Ιδιότητα του Πολίτη, κατά πόσον συνειδητοποίησε τις βαρύτατες ευθύνες που είχε ως η ισχυρή οικονομικά, πολιτικά, αριθμητικά κοινότητα, κατά πόσον προσπάθησε να ασκήσει ορθά και συναινετικά την Πολιτότητα της.

⁵⁰Χρίστος Οικονομίδης, *Απομυθοποιημένη ιστορία του κυπριακού στα τελευταία 129 χρόνια (1878-2007)*, Επιφανίου, Λευκωσία, 2008, σελ. 221.

⁵¹Αλέξης Ηρακλείδης, *Το κυπριακό : σύγκρουση και επίλυση*, ό. π., σελ. 88.

⁵²Diana Markides, ό. π., σελ. 373.

⁵³Σάββας Λοϊζίδης, ό. π., σελ. 16.

Σάββας Λοϊζίδης Βλ. Τάκης Χατζηδημητρίου, *Κύπρος 1955-1959 Το Τέλος του Αλυτρωτισμού : Πολιτική και ιδεολογική θεώρηση*, ό. π., σελ.119.

⁵⁴Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη...*, ό. π., σελ. 61.

Εθνική ταυτότητα vs Πολιτική Ιδιότητα του Πολίτη

Στο Σύνταγμα παρατηρείται η ολοκληρωτική απουσία της λέξης λαός.⁵⁵ Όπως επισημαίνει και ο Πασχάλης Κιτρομηλίδης, η πρωταρχική και καθοριστική βάση «της πολιτικής ταυτότητας των υπηκόων του νέου κράτους» είναι η ιδιότητα του μέλους κοινότητας και όχι η ιδιότητα του ατόμου-πολίτη.⁵⁶ Συνηγορώντας η Στέλλα Σουλιώτη τονίζει ότι κανένας πολίτης της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν μπορεί να έχει κανένα δικαίωμα, εκτός αν ανήκει στη μία ή την άλλη κοινότητα.⁵⁷ Από την άλλη, ο Κύπρος Χρυσοστομίδης επισημαίνει ότι η Ιδιότητα του Πολίτη αποτελεί «αναγκαίο εννοιολογικό στοιχείο του λαού της Κυπριακής Δημοκρατίας», αφού το σύνολο των πολιτών αποτελεί τον κυπριακό λαό, τον φορέα «της εσωτερικής κυριαρχίας στην Κυπριακή Δημοκρατία».⁵⁸

Ένα κράτος που βασίζεται όχι στην έννοια του έθνους αλλά του πολίτη και της κοινωνίας των πολιτών πρέπει να κρατάει ίσες αποστάσεις από όλες τις εθνότητες που βρίσκονται κάτω από την κυριαρχία του και να δίνει σημασία στην ιθαγένεια «*vatandaşlık*».⁵⁹ Εντούτοις, η Κύπρος δεν γινόταν αντιληπτή ως αυτοτελής εδαφική οντότητα όπου θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα ανεξάρτητο κράτος, αλλά ως «εδαφικό υπόλοιπο», το οποίο νοσηματοδοτείται μόνο ως μέρος της μεγάλης οικογένειας του ελληνικού ή και του τουρκικού έθνους.⁶⁰

⁵⁵Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη...*, ό. π., σελ. 10.

⁵⁶Πασχάλης Κιτρομηλίδης, «Ο ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου : κριτική θεώρηση», ό. π., σελ. 455.

⁵⁷Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, τ. I, ό. π., σελ. 115.

⁵⁸«το άρθρο 63 του Συντάγματος η ιδιότητα του πολίτη και κατ' επέκταση του λαού προβάλλεται και είναι προϋπόθεση της ιδιότητας του μέλους κοινότητας και κατ' επέκταση της κοινότητας γενικά»

Βλ. Κύπρος Χρυσοστομίδης, ό. π., σελ. 78.

⁵⁹Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 122.

Pinar Erkem Gülboy, ό. π., σελ. 305.

⁶⁰Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 144.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Δ',* Απρίλιος 1959-Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 285.

Εισήγηση του Τούρκου διπλωμάτη Kırca όπως δοθεί διπλή ιθαγένεια στα μέλη των δύο κοινοτήτων, κυπριακή και ελληνική ή τουρκική αντίστοιχα.

[...]στην περίπτωση που θα αναγνωριζόταν η ευχέρεια αυτή στους Τουρκοκυπρίους θα ήταν εφικτή η αποστολή βουλευτών της Τουρκοκυπριακής Κοινότητας στη Μεγάλη Εθνοσυνέλευση της Τουρκίας. (σελ. 285)

Kıbrıs'ın tarihi gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, ό. π., σελ. 1.

«παραμεθόριος της νότιας Ελλάδας» Βλ. Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyetinin ...*, ό. π., σελ. 82.

[...]Άλλωστε δεν πρέπει να ξεχνάμε πως στην Κύπρο οι Έλληνες έχουμε επαυξημένες εθνικές ευθύνες, που απορρέουν από την ακριτική μας τοποθέτηση. Βλ. Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Μια εκπαιδευτική εκδρομή στην Ελλάδα», αρ. 23(122), 11 Αυγούστου 1961, σελ. 24.

Με τον μη ξεκάθαρο διαχωρισμό ανάμεσα στην εθνική ταυτότητα και την πολιτική Ιδιότητα του Πολίτη η κυπριακή πατρίδα καθίσταται ξένη. Η ταύτιση με το κράτος ισοδυναμεί στην ουσία με την απάρνηση της εθνικής ταυτότητας,⁶¹ και τα διάφορα θεσμικά όργανα του κράτους θεωρούνται «*ρυθμίσεις που επινοήθηκαν από τους συνταγματικούς εμπειρογνώμονες*» για να μπορεί η Ελληνική και η Τουρκική Κοινότητα να μοιραστεί την εξουσία.⁶²

Η νομιμοφροσύνη προς τις κοινότητες αποδεικνύεται ισχυρότερη από τη νομιμοφροσύνη που οφείλουν στο κυπριακό κράτος.⁶³ Πολύ χαρακτηριστικό περιστατικό του τρόπου με τον οποίο γίνονται αντιληπτοί οι διάφοροι κρατικοί αξιωματούχοι αποτελεί η αντίδραση της Τουρκικής Κοινότητας στις αποκαλύψεις του Υπουργού Εσωτερικών, ο οποίος παρουσιάζοντας ορισμένες μαγνητοταινίες, μετά τη δολοφονία των δημοσιογράφων Ayhan Hikmet και Muzaffer Gürkan, αποκάλυψε ότι τους δέχτηκε στο γραφείο του.

[...]Σύμφωνα μ' αυτές οι δολοφονηθέντες Αϊχάν Χικμέτ και Μουζαφέρ Γκιουρκάν είχαν επισκεφτεί τον Γιωρκάτζη και είχαν ζητήσει τη βοήθεια του. Σε κανονικές συνθήκες, αυτή η ενέργεια των δικηγόρων θα μπορούσε να θεωρηθεί φυσιολογική. Αλλά στις συνθήκες της εποχής εκείνης στην Κύπρο, και σύμφωνα με τις επικρατούσες στο λαό αξίες, δεν μπορούσε να θεωρηθεί φυσιολογική.⁶⁴

Οι δύο δημοσιογράφοι δεν συνάντησαν τον Υπουργό Εσωτερικών για να του διοχετεύσουν πληροφορίες. Συνάντησαν τον Υπουργό Εσωτερικών, γιατί ήταν ο Υπουργός Εσωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας, για να του εκθέσουν τις ανησυχίες τους και να ζητήσουν τη λήψη μέτρων διασφάλισης της τάξης.⁶⁵ Εντούτοις, σύμφωνα με τις «*επικρατούσες στο λαό αξίες*», η νομιμοφροσύνη προς την κοινότητα είναι υπεράνω της νομιμοφροσύνης που οφείλουν στο κυπριακό κράτος. Η οποιαδήποτε παρέκκλιση θα οδηγούσε στην προπηλάκισή του πολίτη και στην αποδόμηση του «*προδότης*». Η ίδια νοοτροπία απαντά και στην περίπτωση των αγροφυλάκων «*desteban-korucu*». Αν ο αγροφύλακας δικαίωσε μέλος του «*άλλου έθνους*» τότε στιγματιζόταν ως «*προδότης της πατρίδας*» «*vatan haini*». Ο Kutlu Adalı αναφέρεται σε

⁶¹Niyazi Kızılyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους*, ό. π., σελ. 67.

Niyazi Kızılyürek, *Ολική Κύπρος*, ό. π., σελ. 40.

Καίσαρας Μαυράτσας, ό. π., σελ. 55.

Pier Blanc, ό. π., σελ. 98.

⁶²«*simply arrangements devised by constitutional experts*» Βλ. Ζήνων Σταυρινίδης, ό. π., σσ. 42-43.

⁶³Γλαύκος Κληρίδης, ό. π., σελ. 227.

⁶⁴Γιάννης Η. Ιωάννου, ό. π., σελ. 97.

⁶⁴Tahsin Arif Hasan, *Η άνοδος του Ντενκτάς στην κορυφή*, Διαφάνεια, Λευκωσία, 2001, σελ. 90.

⁶⁵Ibrahim Aziz, ό. π., σελ. 207.

μέλη της Τουρκικής Κοινότητας που δεν καταβάλλουν τα τέλη τους, όταν ο αγροφύλακας είναι από την άλλη κοινότητα.⁶⁶

Η έννοια της Ιδιότητας του Πολίτη και οι ευθύνες που απορρέουν από αυτή για κάθε πολίτη της Κυπριακής Δημοκρατίας υπονομεύονται και από τον λόγο που αρθρώνουν οι εκπρόσωποι της πολιτικής ελίτ. Ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας στις 31 Μαρτίου 1961 σε ομιλία του στην εκδήλωση της OXEN για την επέτειο της 1^{ης} Απριλίου αναφέρει «είχον το θάρρος και την γενναιότητα να αναλάβω μόνος την ευθύνην έναντι της ιστορίας και να υπογράψω τας συμφωνίας»,⁶⁷ και σε συνέντευξη του στον ανταποκριτή της εφημερίδας *Φιλελεύθερος* δήλωνε «Ουδείς, πλην εμού, έχει την ευθύνην της υπογραφής των συμφωνιών».⁶⁸ Ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας καθίσταται ο καθ' ύλην αρμόδιος για να αποφασίζει, ενώ τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας - οι πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας μετατρέπονται σε «άβουλη άφωνη ομάδα».⁶⁹ Σε κοινές διασκέψεις τύπου του Προέδρου και του Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας γίνεται αναφορά σε Έλληνες και Τούρκους κατοίκους όχι πολίτες.⁷⁰ Οι προαναφερθείσες ρηματικές πρακτικές ενέχουν σε πολύ μεγάλο βαθμό την ανάγκη απόσχισης ευθυνών, των ευθυνών που έχουν οι ίδιοι οι πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας να διαφυλάττουν την κρατική τους υπόσταση, δεδομένου ότι στη συλλογική συνείδηση των δύο κοινοτήτων είναι απαραίτητη η συνύπαρξη του έθνους και του κράτους για την υπόσταση και την προστασία του δεύτερου.⁷¹

Βιβλιογραφικά επισημαίνεται η απουσία στόχου κοινωνικής διπλογλωσσίας και η υιοθέτηση της γλωσσικής πολιτικής της μητρόπολης.⁷² Η χρήση και η υπόσταση της

⁶⁶Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 121.

⁶⁷Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 43.

⁶⁸Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 491.

⁶⁹Σία Αναγνωστοπούλου, «The complexities of Greek Nationalism in its Cypriot Version», ό. π., σελ. 201.

[...] *Η δημιουργία της συγκατάθεσης δεν είναι καινούργια τέχνη. Είναι πολύ παλιά και υποτίθεται ότι πέθανε με την εμφάνιση της δημοκρατίας. Αλλά δεν πέθανε.* Βλ. Walter Lippmann, ό. π., σελ. 224.

⁷⁰Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Δ', Απρίλιος 1959- Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 281.

⁷¹Περιοδικό Κυπριακά Χρονικά, «Ποια πρέπει να είναι τα ιδανικά του Ελληνικού Κυπριακού λαού σήμερα;», τ. 6, Απρίλιος 1961, σελ. 235.

⁷²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 3 Δεκεμβρίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η Γαλλική εις τα τουρκικά σχολεία», 18 Οκτωβρίου 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Resmi Dil Türkçe», 1 Nisan 1961. [Τα Τουρκικά είναι επίσημη γλώσσα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türkçeye dikkat etmiyoruz», 19 Şubat 1962. [Δεν μεριμνούμε για τα Τουρκικά]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Hava Yolları Münhaller», 13 Ekim 1963. Σε ανακοίνωση των Κυπριακών Αερογραμμών αναφέρεται ότι ακόμη και η υποτυπώδης γνώση της γλώσσας της άλλης κοινότητας θα θεωρείται πλεονέκτημα. [Κενές θέσεις στις Κυπριακές Αερογραμμές]

γλώσσας είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την αντίστοιχη εθνική ταυτότητα.⁷³ Παρά την απογραφή του 1960 όπου το 38% των Τούρκων μιλούν Ελληνικά, ενώ μόνο το 1% των Ελλήνων μιλά Τουρκικά,⁷⁴ σε ερώτηση δημοσιογράφου «Δεδομένου ότι οι δύο επίσημοι γλώσσες της Δημοκρατίας, είναι η Ελληνική και η Τουρκική πρόκειται μήπως να εισαχθεί η διδασκαλία της Ελληνικής εις τα Τουρκικά σχολεία και της Τουρκικής εις τα Ελληνικά;»,⁷⁵ ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας απαντά «Δεν αντιμετωπίζομεν επί του παρόντος τοιούτον θέμα», και το πρόβλημα της γλώσσας στην Αστυνομική Ακαδημία διευθετείται με τη χρήση της Αγγλικής.⁷⁶

Εντούτοις, την κρίσιμη αυτή τριετία υπάρχουν διάφορα εκπαιδευτικά ιδρύματα που προσφέρουν μαθήματα εκμάθησης της Τουρκικής, όπως μαρτυρεί η διαφήμιση του Ανδρέα Ι. Λοϊζίδη διευθυντή της Εμπορικής Ακαδημίας Κύπρου,⁷⁷ η διαφήμιση του Ινστιτούτου Ξένων Γλωσσών,⁷⁸ του Ινστιτούτου Ξένων Γλωσσών Λεμεσού⁷⁹ και του Ανώτερου Εμπορικού Ινστιτούτου.⁸⁰ Σύμφωνα με τον πίνακα των Ινστιτούτων Ξένων Γλωσσών,⁸¹ μαθήματα Τουρκικών προσφέρονται το 1961 σε όλη την Κύπρο:

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türkçe lisanına saygisızlık», 22 Ocak 1962. [Έλλειψη σεβασμού στην τουρκική γλώσσα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tahkir EDİLİYORUZ», 1 Eylül 1962. [Ταπεινωνόμαστε]

⁷³Δήμητρα Κάρουλλα Βρίκκη, *ό. π.*, σσ. 139-140.

[...]Το πιο σπουδαίο αναφορικά με τη γλώσσα είναι η ικανότητά της να παράγει φαντασιακές κοινότητες, συγκροτώντας ουσιαστικά ιδιαίτερες σχέσεις αλληλεγγύης. Βλ. Benedict Anderson, *Φαντασιακές κοινότητες : Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, Νεφέλη, Αθήνα, 1997, σσ. 194, 134.

⁷⁴Richard Patrick, *ό. π.*, σελ. 13.

Χωριά της επαρχίας Πάφου που μιλούν Ελληνικά στο σπίτι, αν και ξέρουν Τουρκικά π.χ. Aktepe/Ασπρογιά, Soğucak/ Μαμουνταλι, Bozalan/ Λαπηθιού, Faslı/Φασλί, Kalkanlı/ Πάνω Αρόδες. Σε κάποια χωριά οι ηλικιωμένοι περισσότερο μιλούν Ελληνικά : Akincilar/Λουρουτζίνα, Dereliköy/Ποταμιά, Gürnar/ Αγία Μαρίνα.

Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, *ό. π.*, σσ. 43, 47, 153, 154.

Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, *ό. π.*, σσ. 7, 8, 9, 56.

⁷⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Μια νέα συνέντευξις του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου», 26 Οκτωβρίου 1960.

⁷⁶Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Η αστυνομική σχολή και τα προβλήματα της», αρ. 5(104), 2 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 10.

⁷⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οικονομικά, Εμπορικά, Λογιστικά και Ξέναι Γλώσσαι», 1 Οκτωβρίου 1960.

⁷⁸Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Γραφείον Ελληνικής Παιδείας Ινστιτούτα Ξένων Γλωσσών Κύπρου», τ. 12, Οκτώβριος 1961, σελ. 482.

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Πανεπιστήμιο στην Κύπρο», αρ. 68, 1960, σελ. 7.

⁷⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Το Ινστιτούτο Ξένων Γλωσσών Λεμεσού», 21 Οκτωβρίου 1961.

⁸⁰Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Ανώτερον Εμπορικών Ινστιτούτον», αρ. 2 (101), 15 Οκτωβρίου 1960, σελ. 48.

⁸¹Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Ινστιτούτα Ξένων Γλωσσών», αρ. 24, Φεβρουάριος 1961, σελ. 7.

Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Οι ξένες γλώσσες», αρ. 3, Ιανουάριος 1963, σελ. 91.

[...]Στο Ινστιτούτο παρεχόταν και η δυνατότητα διδασκαλίας της Τουρκικής, κατά τα πρώτα χρόνια. Μεγάλος αριθμός νέων και ενήλικων Ελληνοκυπρίων επέδειξε ενδιαφέρον. Από τα μέσα του 1961 (οπότε άρχισαν τα πρώτα σημάδια σοβαρής έντασης μεταξύ των δύο Κοινοτήτων) το ενδιαφέρον μειώθηκε αισθητά, παρά τη μεγάλη αύξηση του συνόλου των φοιτούντων στο Ινστιτούτο. Μετά τα γεγονότα του 1963-1964, το ενδιαφέρον για την Τουρκική μειώθηκε κατακόρυφα. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 274.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

ΛΕΥΚΩΣΙΑ	75
ΛΕΜΕΣΟΣ	16
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ	19
ΛΑΡΝΑΚΑ	-
ΚΕΡΥΝΕΙΑ	9
ΠΑΦΟΣ	12

Σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα των σχολικών ετών 1962-1963 και 1963-1964 στα Ινστιτούτα Ξένων Γλωσσών υπάρχουν 94 εγγραφές τη σχολική χρονιά 1962-1963 και 53 τη σχολική χρονιά 1963-1964. Τα εν λόγω τμήματα είναι τμήματα ενηλίκων.⁸² Από την άλλη, το Εμπορικό Λύκειο Haydarpaşa και το Ινστιτούτο Atatürk παραδίδουν μαθήματα Ελληνικών.⁸³

Συγκεφαλαιώνοντας, η ρομαντική αντίληψη του έθνους, τουτέστιν η ταύτιση της εθνικότητας και της Ιδιότητας του Πολίτη, η ρητορική της πολιτικής ελίτ και η υιοθέτηση της γλωσσικής πολιτικής της μητρόπολης οδηγούν στην υπονόμηση της αντίληψης των ισότιμων πολιτών, στην «υπονόμηση της κυπριακής πολιτείας»,⁸⁴ και το αίσθημα της αλληλοάρνησης συγκρότησε όχι την έννοια του «συμπατριώτη» αλλά του «γείτονα».⁸⁵

[...]Τέλος, ζήτημα συνεργασίας των δύο Κοινοτήτων σε θέματα γλώσσας δεν τέθηκε, ούτε ακόμη και κατά την πρώτη περίοδο της Ανεξαρτησίας (1960-1963). Συνακόλουθα, δεν ενθαρρύνθηκε η εκμάθηση της Τουρκικής από τους Ελληνοκυπρίους και της Ελληνικής από τους Τουρκοκυπρίους. Στα (Ελληνοκυπριακά) Ινστιτούτα Ξένων Γλωσσών προσφερόταν η Τουρκική, όμως ο Κ. Σπυριδάκης απέκλεισε οποιαδήποτε σκέψη για προώθηση διαδικασιών πιστοποίησής της σε συνεργασία με την ΤΚΣΚ. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 349.

⁸²Ministry of Education Annual Report 1966-67 (with reference to and statistical data of, the year 1962-1966), Ministry of Education, Nicosia.

⁸³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Atatürk Enstitüsü Müdürlüğünden», 8 Ekim 1961. [Από τη Διεύθυνση του Ινστιτούτου Atatürk]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Haydarpaşa Ticaret Lisesi Müdürlüğünden», 27 Ağustos 1960. [Από τη Διεύθυνση του Εμπορικού Λυκείου Haydarpaşa]

⁸⁴Niyazi Kızılyürek, «Ομοσπονδιακή Κύπρος : προβλήματα και προοπτικές», *ό. π.*, σελ. 79.

Πλουτής Σέρβας, *ό. π.*, σελ. 129.

⁸⁵Niyazi Kızılyürek, «Υπό την ψευδαίσθηση του Έθνους», Νίκος Περιστιάνης & Γιώργος Τσαγγαράς (επιμ.), *Ανατομία μιας μεταμόρφωσης : Η Κύπρος μετά το 1974 : κοινωνία, οικονομία, πολιτική, πολιτισμός*, *ό. π.*, σελ. 409.

Ζήνων Σταυρινίδης, *ό. π.*, σελ.15.

Harry Luke, *ό. π.*, σελ. 182.

«Hain -i vatan» *προδότης της πατρίδας*, «Rum Casusu» Έλληνας κατάσκοπος Βλ. Hikmet Afif Mapolar, *ό. π.*, σελ.118.

Κυπριακή Ταυτότητα

[...] Η «Κυπριοσύνη» συμπεριλαμβάνετο και στους στόχους του Ζυριχικού παζαρέματος.⁸⁶

[...] Πλήρης διαχωρισμός της Κυπριακής από της Ελληνικής πορείας - Δημιουργία Κυπριακής εθνικής συνειδήσεως.⁸⁷

Η κυπριακή ταυτότητα συγκροτείται ως ένα βρετανικό επινόημα, θεωρείται απότοκη του ζυριχικού παζαρέματος και δεν νομιμοποιείται από την ίδια την ιστορία.⁸⁸ Αρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* τονίζει ότι η ταυτότητα «*Kıbrıs Kıbrıslı*» «*Κύπριος της Κύπρου*» δεν υφίσταται, αφού δεν υπάρχει κυπριακό έθνος.⁸⁹

Αν και έχει προταθεί ότι το Σύνταγμα στερείται επαρκούς κοινής κυπριακής ιδεολογίας και ότι υπονομεύει την πολιτική σύνδεση ανάμεσα στον λαό,⁹⁰ με αφορμή τη συμπαράσταση του Fazıl Küçük στον αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ' στο ζήτημα των βρετανικών βάσεων το περιοδικό *Νέα Εποχή* αναφέρεται στην «*αυτοτέλεια του κυπριακού παράγοντος, ο οποίος τώρα εις την διαμόρφωσιν των τάσεών του δεν λαμβάνει υπ' όψιν παρά το συμφέρον των Κυπρίων*».⁹¹

Μετά τη δημιουργία του κυπριακού κράτους κοινωνικές ομάδες αρθρώνουν έναν διαφορετικό λόγο. Κινούνται διστακτικά από το «*ethno-nation*» στο «*territorial state*», τονίζοντας τη σχέση τους με τη γη και τη δυναμική του δήμου έναντι του έθνους. Οι εν

⁸⁶Φανούλλα Αργυρού, *Από την ένωση στην κατοχή*, Dorographics, Λευκωσία, 1995, σελ. 137.

⁸⁷Θεόδωρος Παπαδόπουλος, «Η κρίσις της κυπριακής συνειδήσεως», *ό. π.*, σελ. 206.

⁸⁸Φανούλλα Αργυρού, *Top secret... ό. π.*, σελ. 226.

Η κυπριακή ταυτότητα συνδέθηκε με τον Βρετανό συγγραφέα Lawrence Durrell, ο οποίος από την 1 Σεπτεμβρίου 1954 κλήθηκε και ανέλαβε καθήκοντα ως επικεφαλής των Υπηρεσιών Πληροφόρησης της Κύπρου.

Άλλα ρεπερτόρια λόγου αναφέρουν ότι μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας ο «*μετα-εθνικός πατριωτισμός*», η ενιαία ανεξάρτητη κυπριακή πολιτική ταυτότητα θα έπρεπε να προκύψει ως φυσική αναγκαιότητα. Εντούτοις, καθολική ήταν η αντίδραση σε κάθε αναφορά για δημιουργία κυπριακής ταυτότητας. Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, *ό. π.*, σελ. 148.

Özdemir Özgür, *ό. π.*, σελ. 202.

Στέφανος Κωνσταντινίδης, *Επισκόπηση της Νεότερης Κυπριακής Ιστορίας.., ό. π.*, σελ. 282.

Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σελ. 95.

⁸⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Cezayir ve Kıbrıs», 15 Nisan 1962. [Αλγερία και Κύπρος]

⁹⁰Δήμητρα Κάρουλλα Βρίκκη, *ό. π.*, σελ. 137.

Niyazi Kızılyürek, «Birinci Cumhuriyet' ten yeni Kıbrıs' ta», Masis Kürkcügil (επιμ.), *Kıbrıs dün ve bugün*, *ό. π.*, σελ. 25.

⁹¹Από τον Φεβρουάριο του 1959 η βρετανική πολιτική επικεντρώνεται στην προσπάθεια στήριξης του αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' από την υποστήριξη της Τουρκικής Κοινότητας, επιδιώκοντας να πείσει τον Fazıl Küçük να αποδεχθεί δημόσια τις βρετανικές προτάσεις για τις βρετανικές βάσεις.

Βλ. Diana Markides -Weston, *ό. π.*, σελ. 187.

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Επίκαιρα», αρ. 68, 29 Ιανουαρίου 1960, σελ. 6.

λόγω φωνές, παρά την υποτυπώδη μορφή άρθρωσης τους το διάστημα 1960-1963, δεν θα έχουν ιδιαίτερη απήχηση μέχρι και το 1974.⁹²

Μετά τη δημιουργία του κυπριακού κράτους ο κυπριωτισμός αρχίζει να συνδέεται με την οικονομική ελίτ, η οποία έχει «*λίγη ή καθόλου φωνή στα κοινά της Κύπρου*».⁹³ Η οικονομική ελίτ ευελπιστεί πως θα έχει οικονομικά οφέλη από την ύπαρξη μιας ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας.⁹⁴ Από τον επιχειρηματικό στίβο ξεχωρίζουν οι πολιτικές τοποθετήσεις του Νίκου Λανίτη. Σύμφωνα με τον Νίκο Λανίτη η συνεργασία ανάμεσα στις δύο κοινότητες είναι αναγκαία για τον εκσυγχρονισμό, την οικονομική ανάπτυξη και την πρόοδο.⁹⁵

Στην Τουρκική Κοινότητα οι πρώτες αναφορές στην κυπριακή ταυτότητα «*Kıbrıslılık*» προέρχονται από τον κόσμο του Τύπου.⁹⁶ Οι Κύπριοι δημοσιογράφοι Ayhan Hikmet και Ahmet Muzaffer Gürkan εκδίδουν την εφημερίδα *Δημοκρατία Cumhuriyet*. Χωρίς να αρνούνται την εθνική ταυτότητα τους, αναπτύσσουν έναν κυπριακό πατριωτισμό πέραν του εθνικισμού, ο οποίος βασίζεται στον σεβασμό των δικαιωμάτων όλων των πολιτών και την ειρηνική συμβίωση.⁹⁷ Τελικά, οι δυνάμεις της «*μετριοπάθειας*», «*της ανοχής*» και «*της ευσπλαχνίας*» δεν κατορθώνουν να επικρατήσουν.⁹⁸

⁹²Niyazi Kızılyürek, «The Politics of Separation and the Denial of Interdependence», *The Cyprus Review*, Volume 10, No. 2, σσ. 35-36.

⁹³Φανούλα Αργυρού, *Top secret...*, ό. π., σελ. 108.

⁹⁴Καίσαρας Μαυράτσας, ό. π., σσ. 87, 91. Ο Καίσαρας Μαυράτσας παραπέμπει στο 13^ο τεύχος του *Νεοκυπριακού Συνδέσμου* του 1980.

⁹⁵Ο Νίκος Λανίτης γεννήθηκε το 1917. Υπηρέτησε στην κυβέρνηση το διάστημα 1941-1942. Ετοίμαζε αναφορές σχετικά με τα οικονομικά προβλήματα της Κύπρου. Το 1943 ίδρυσε την Εταιρεία Αδερφών Λανίτη. Τον Μάρτιο του 1963 δημοσίευσε άρθρα στην εφημερίδα *Cyprus Mail*. Αναφερόταν στην «*ιδέα της Κύπρου ως πατρίδας*», στην αρχηγική θέση της Ελληνικής Κοινότητας «*in a position of leadership*», στον «*απαρχαιωμένο εθνικισμό που υπήρχε στην Κύπρο*» και τόνιζε τη διαφορά ανάμεσα στην αρχηγία «*leadership*» και στην κυριαρχία «*domination*». Τόνιζε ότι έπρεπε να δοθεί έμφαση στην κυπριακή σημαία και στις κυπριακές γιορτές.

Βλ. Νίκος Λανίτης, ό. π., σσ. 23, 27-28, 30-31.

Καίσαρας Μαυράτσας, ό. π., σελ. 87.

⁹⁶Ahmet An, *Kıbrıslılık bilincinin geliştirilmesi*, ό. π., σελ. 137.

⁹⁷Niyazi Kızılyürek (επιστημ. επιμέλεια), *Οι δημοσιογράφοι της Δημοκρατίας : Ayhan Hikmet και Ahmet Muzaffer Gürkan : Οι φονευθέντες υπερασπιστές της Ανεξαρτησίας*, Heterotopia, Λεμεσός, 2015, σσ. 11-12.

⁹⁸Hugh Foot, *A start in freedom*, ό. π., σελ. 187.

Αποτυχία συγκρότησης κουλτούρας διαφάνειας

Η καταπάτηση των δημοκρατικών ελευθεριών του λαού και του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης,⁹⁹ η κατοχή δημόσιων αξιωμάτων από αξιωματούχους με σκοτεινό παρελθόν π.χ. η «*ρυπαρή δραστηριότητα του Λογοδόντη*»,¹⁰⁰ το αστυνομοκρατούμενο κράτος,¹⁰¹ το πελατειακό σύστημα,¹⁰² οι δολοφονικές απόπειρες,¹⁰³ οι προσωπιδοφόροι,¹⁰⁴ οι παραστρατιωτικές οργανώσεις και οι σύνδεσμοι,¹⁰⁵ οι συνθήκες «*που εκτρέφουν το έγκλημα και τη*

⁹⁹Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Να παταχθεί το έγκλημα», τ. 40, Ιούνης 1962, σελ. 5.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 11 Μαρτίου 1961 «Η επιδρομή κατά τυπογραφείου εν Λευκωσία, εις το οποίον εκτυπούνται η Αρμενική εφημερίς «*Χιεναράν*»»

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ο δικηγόρος κ. Κ. Σιακαλλής υπέστη επίθεσιν δι' αλύσεως πλησίον της οικίας του εν Λάρνακι», 13 Αυγούστου 1961.

Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Τεθλασμένη πορεία*, ό. π., σσ. 61-62, 67, 70.

¹⁰⁰Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Μάσκα, Πιστόλι, Αυτόματο δολοφονούν την Κυπριακή Δημοκρατία», αρ. 41, Ιούλης 1962, σελ. 6.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 5^η Ιουλίου 1962, σελ. 347.

¹⁰¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Hesap soruyoruz», 10 Şubat 1962. [Ζητούμε λογαριασμό]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk dükkanlarına ani baskınlar devam», 17 Ekim 1963. [Συνεχίζονται οι ξαφνικές έφοδοι σε τουρκικά καταστήματα]

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1963-31 Δεκεμβρίου 1963), συνεδρίαση 10^η Δεκεμβρίου 1963, σελ. 107. Ο βουλευτής Kemal Deniz κάνει λόγο για «*παράνομον και χοντροειδή τρόπον*».

¹⁰²Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Κενή θέση», τ. 32-33, Ιούνης-Ιούλης 1963, σελ. 294.

¹⁰³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τρεις Κύπριοι φοιτηταί κατεδικάσθησαν εν Αθήναις εις τετράμηνον φυλάκισιν», 4 Απριλίου 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İp ucu bulunmuyor», 4 Mayıs 1962. [Δεν εντοπίζεται η άκρη του νήματος]

Γαβριήλ Μηνάς, *Η εθνική αυτοματαίωση του ελληνισμού στην Κύπρο : Ιστορική επισκόπηση 1959-1974*, Αρμός, Αθήνα, 2007, σελ. 165.

Αδάμος Χαρίτωνος, ό. π., σελ. 25.

¹⁰⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προσωπιδοφόροι», 19 Σεπτεμβρίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προσωπιδοφόροι εις καφενεία της Αχερίτους», 8 Δεκεμβρίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Επιδρομή ενόπλων προσωπιδοφόρων εις καφενείον», 27 Δεκεμβρίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προσωπιδοφόροι επετέθησαν εναντίον Τούρκου Μουκτάρου», 1 Ιουλίου 1962.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Baf' ta iki cemaat mensupları arasında dün sokak kavgası çıktı», 4 Mayıs 1963. [Χθες στην Πάφο σημειώθηκε στον δρόμο καβγάς μεταξύ μελών των δύο κοινοτήτων]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Denya cinayetinin iç yüzü», 11 Mayıs 1963. [Δολοφονία στη Δένεια]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bodamya' da maskeliler bir kadını sopa ile dövdü», 6 Aralık 1963. [Στην Ποταμιά μασκοφόροι χτύπησαν με ρόπαλο μια γυναίκα]

¹⁰⁵Mashoed Bailie & Naile Berberoğlu, ό. π., σελ. 216.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961-Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 654.

Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kıskacında Kıbrıs*, ό. π., σσ. 266-267.

Niyazi Kızılyürek, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, ό. π., σσ. 470-472.

Salih Öztoprak, ό. π., σελ. 58.

Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Από τη σκοπιά της 'Νέας Εποχής'», αρ. 9, Οκτώβρης 1959, σελ. 3.

Ο Γεώργιος Λαγοδόντης τον Αύγουστο του 1960 τοποθετήθηκε ως υπεύθυνος του Αστυνομικού Σταθμού Λευκωσίας. (σελ. 20) Τον Απρίλιο του 1961 διορίστηκε επικεφαλής του Τμήματος Επιχειρήσεων της ΚΥΠ. (σελ. 22) Ο Γεώργιος Λαγοδόντης χρηματοδοτούσε διάφορες μικρές οργανώσεις, όπως τον Οργανισμό Προστασίας Ελλήνων Κυπρίων (ΟΠΕΚ) του Νίκου Σαμφών και τον Αντικομμουνιστικό Σύνδεσμο Εθνικής

διαφθορά»,¹⁰⁶ δυσχεραίνουν κάθε προσπάθεια συγκρότησης κουλτούρας διαφάνειας.¹⁰⁷ Το κράτος «ομοιάζει» με έναν ψυχροπολεμικό συνεταιρισμό,¹⁰⁸ ποσότητες οπλισμού τοποθετούνται σε κρύπτες σε διάφορα μέρη του νησιού,¹⁰⁹ ενώ την ίδια περίοδο δρομολογείται η ίδρυση της Κυπριακής Υπηρεσίας Πληροφοριών και η αρχή του φακελώματος των πολιτών.¹¹⁰

Το έγκλημα, ως συστατικό στοιχείο της καθημερινής ζωής,¹¹¹ δεν μένει ασχολίαστο και από την πνευματική ελίτ. Ο Κώστας Κλεάνθους αναφέρεται σε αυτούς που «μ' απάθεια κι ανοχή κλείνουν τα μάτια όταν βροχή πέφτει πιστόλι»,¹¹² ενώ ο Özker Yaşın σε αυτούς που εντοπίζονται στο κρεβάτι τους μέσα σε μία λίμνη κατακόκκινου αίματος, όχι από μία σφαίρα

Νεολαίας (ΑΣΕΝ). Ο Γεώργιος Λαγοδόνης χρησιμοποίησε τις οργανώσεις αυτές για αντικομμουνιστική δραστηριότητα, και για την επιβολή του ως προστάτη του υποκόσμου με εκβιασμούς, απειλές, ξυλοδαρμούς και φόνους. (σελ. 23). Βλ. Μακάριος Δρουσιώτης, *ό. π.*, σελ. 23.

Η μυστική οργάνωση με την επωνυμία Κυπριακό Ενωτικό Μέτωπο (ΚΕΜ) κυκλοφορεί φυλλάδια εναντίον του αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' και της ελληνικής κυβέρνησης, αποκηρύσσοντας ταυτόχρονα τους αντιπάλους της Ένωσης. Βλ. Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Το κυπριακό πρόβλημα*, *ό. π.*, σελ. 347.

¹⁰⁶Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Από τη σκοπιά της «Νέας Εποχής»», αρ. 16, Ιούνιος 1960, σελ. 5.

¹⁰⁷Γιάννης Ιωάννου, *Θεωρία της συνωμοσίας και κουλτούρα της διχοτόμησης : Δοκίμιο για τον πολιτικό πολιτισμό της Κύπρου*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2009, σελ. 103.

¹⁰⁸Σία Αναγνωστοπούλου, *Τουρκικός εκσυγχρονισμός : Ισλάμ και Τουρκοκύπριοι στη δαιδαλώδη διαδρομή του Κεμαλισμού*, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2004, σελ. 198.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Δεν υπήρχε σχέδιον να φονευθούν Αθηαίνονται υπό Τούρκων εξ Αγίας Κεπίρ», 7 Αυγούστου 1962.

¹⁰⁹Μακάριος Δρουσιώτης, *Η πρώτη διχοτόμηση : Κύπρος 1963-1964*, *ό. π.*, σελ. 19.

Halil Ibrahim Salih, *Cyprus: An Analysis of Cypriot Political Discord*, Theo. Gaus' Sons, Brooklyn, 1968, σελ. 92.

Ο Υπουργός Εσωτερικών απαιτεί την παροχή οπλισμού από τον Υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδας.

Βλ. Αλέξης Ηρακλείδης, *Το κυπριακό : σύγκρουση και επίλυση*, *ό. π.*, σελ. 82.

Ο Υπουργός Εσωτερικών δεν θα διστάσει να καταγγείλει δημόσια στις 15 Απριλίου 1961 τον Υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδας για το θέμα αυτό. Βλ. Κώστας Χατζηαντωνίου, *ό. π.*, σελ. 100.

Παναγιώτης Παπαδημήτρης, *Η κυπριακή δημοκρατία (1960-1963)...*, *ό. π.*, σελ. 25.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Πόσα όπλα παρεδόθησαν», 28 Σεπτεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kanunlar nasıl yürütülür», 11 Ocak 1962. [Οι νόμοι πώς εφαρμόζονται]

¹¹⁰Στα τέλη του 60 σε συνάντηση που έγινε στο γραφείο του Γιωρκάτζη αποφασίστηκε η ίδρυση της ΚΥΠ. Στη διοικητική δομή της ΚΥΠ διευθυντής ορίστηκε ο Γεώργιος Γεωργιάδης, προϊστάμενος του Γραφείου Κομμουνισμού ο Πέτρος Στυλιανίδης, προϊστάμενος διοικητής ο Ανδρέας Χατζησάββας, υπεύθυνος στο Γραφείο Ασφάλειας ο Νεόφυτος Μιχαηλίδης και προϊστάμενος στο Γραφείο Αλλοδαπών ο Αχμέτ Κεμάλ. Παράλληλα με την ΚΥΠ ιδρύθηκε και επίσημα η παρακρατική οργάνωση του δικτύου Stay Behind. Ο Άνδρος Νικολαΐδης ήταν υπεύθυνος Τμήματος Αντικομμουνισμού και ο Νίκος Ιωάννου Ψωμάς του Τμήματος Τεχνικών Μέσων για τις υποκλοπές και για την παρακολούθηση των τουρκικών δραστηριοτήτων.

Βλ. Μακάριος Δρουσιώτης, *ό. π.*, σελ. 21.

Στις 15 Ιανουαρίου 1961, επέτειο του Ενωτικού Δημοψηφίσματος, σημειώθηκαν σοβαρά επεισόδια. Σε πορεία στους δρόμους της Λευκωσίας «Αστυνομικοί φωτογράφιζαν ένα-ένα όσους έπαιρναν μέρος στην πορεία. Ήταν η αρχή των φακελωμάτων των πολιτών από την Κ.Υ.Π.» (σελ. 53)

Βλ. Παναγιώτης Παπαδημήτρης, *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου*, *ό. π.*, σελ. 53.

¹¹¹Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Εγκλήματα χωρίς τιμωρία», αρ. 42, Αύγουστος 1962, σελ. 8.

¹¹²Το 1962 ο Κώστας Κλεάνθους δημοσιεύει το ποίημα *Μοντέρνοι Ιούδες*. Βλ. *Κείμενα : ένα βιβλίο με εργασίες μελών της Ένωσης Λογοτεχνών Κύπρου*, *ό. π.*, σελ. 29.

αλλά από σφαίρες «*Vurdular Tek kurşunla değil kurşunlar! Kan içinde yatağı Kıpkızıl kan içinde...*».¹¹³

Η Κυπριακή Πολιτεία αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα μετά την εγκαθίδρυση της. Το νέο κράτος στερείται ιστορικής νομιμοποίησης, αφού η κυπριακή ανεξαρτησία δεν νομιμοποιήθηκε ποτέ ιδεολογικά, ενώ την ίδια στιγμή οι πρώην αγωνιστές της ΕΟΚΑ αισθάνονται παντοδύναμοι.¹¹⁴ Το σύνολο των πρώτων Ελλήνων Υπουργών ή Υφυπουργών είναι δεξιοί, ηγετικά στελέχη ή μέλη της ΕΟΚΑ. Στελέχη της ΕΟΚΑ επανδρώνουν και σημαντικούς τομείς του κρατικού τομέα ή μεγάλων επιχειρήσεων - «κατευνάζοντας έτσι και αποπροσανατολίζοντας τα απογοητευμένα από την έκβαση του αγώνα μέλη και οπαδούς της».¹¹⁵

Η εμπλοκή των αγωνιστών της ΕΟΚΑ αποτελεί ανασταλτικό στοιχείο για τη δημοκρατία, τόσο γιατί βασικά στελέχη της ΕΟΚΑ που συμμετέχουν στη διοίκηση πιστεύουν ότι οι Συμφωνίες του 1959 τους έχουν αδικήσει,¹¹⁶ όσο και γιατί στη συλλογική μνήμη της Τουρκικής Κοινότητας οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ συγκροτούνται ως «τρομοκράτες»,¹¹⁷ «αδίστακτοι» που τώρα «ενδύθηκαν» έναν νέο ρόλο στο διοικητικό μηχανισμό, στη δημόσια υπηρεσία και στον στρατό, διατηρώντας τον παλιό τους χαρακτήρα.¹¹⁸

¹¹³Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, ό. π., σελ. 128.

Το ποίημα του *Θρήνος Ağit* αναφέρεται στη δολοφονία του Ayhan το 1962, ενώ το ποίημα *Salim* στη δολοφονία του İhahi Salim το 1963. (σελ. 132)

¹¹⁴Πολύβιος Πολυβίου, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, ό. π., σσ. 19, 50, 94.

Παναγιώτης Παπαδημήτρης & Αντώνης Νεοφύτου, ό. π., σελ. 261.

¹¹⁵Λουκάς Αξελός, ό. π., σελ. 34.

Peter Loizos, *The Greek Gift : Politics in a Cypriot Village*, Bibliopolis, Mannheim & Mohnesee, 2004, σελ. 136.

[...]Όταν η ηγεσία αποφάσισε γραμμή και επέλεγε στελέχη για την υλοποίησή της έκανε και συνειδητή επιλογή τακτικής. Βλ. Τάκης Χατζηδημητρίου, *Κύπρος 1955-1959 Το Τέλος του Αλυτρωτισμού...*, ό. π., σελ. 29.

¹¹⁶Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 39.

Στέφανος Κωνσταντινίδης, *Το Κυπριακό πρόβλημα : Δομές της κυπριακής κοινωνίας και εθνικό θέμα*, Κέντρο Ελληνικών Ερευνών, Καναδάς, 1995, σελ. 72.

¹¹⁷Ahmet C. Gazioğlu, «Turkish Cypriot Nationalism, Relations With Turkey And Efforts To Get Organized Against The Enosis Campaign», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & Mehmet Kansu (επιμ.), *Second International Congress for Cyprus Studies*, ό. π., σελ. 167.

Στο νεκροταφείο της Ομορφίτας υπάρχουν τα Μνημεία Ηρώων «*Küçük Kaymaklı kabristanlığındaki Şehit Mezarları*». Είναι ο τόπος όπου είναι θαμμένα 27 μέλη της Τουρκικής Κοινότητας που δέχτηκαν επίθεση από αγωνιστές της ΕΟΚΑ την περίοδο 1956-1960. Υπάρχουν 24 άντρες και 3 γυναίκες που δολοφονήθηκαν την περίοδο 23/4/1956- 27/1/1961. Από αυτούς οι 7 ήταν αστυνομικοί, οι 2 μαθητές και μία νοικοκυρά.

Βλ. Halil Sadrazam, *Kıbrıs'ta varoluş mücadelemiz şehitliklerimiz ve anıtlarımız*, Türkiye Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, σσ. 154-155. [Η παρουσία στην Κύπρο οι αγώνες οι ήρωες και τα μνημεία μας]

Σύμφωνα με τον Derviş Manizade, οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ, που στο πρόσφατο παρελθόν ασχολούνταν στα βουνά, αυτή τη φορά, μπαίνοντας στην κρατική μηχανή, έδειξαν ότι με το ίδιο πνεύμα άρχισαν να κάνουν δολοπλοκίες στα τμήματα του επίσημου κράτους. Βλ. Derviş Manizade, *Baştan sona Kıbrıs gerçeği*, Kıbrıs Türk Kultur Derneği Yayınları, İstanbul, σσ. 31, 41.[Η κυπριακή πραγματικότητα από την αρχή μέχρι το τέλος]

¹¹⁸Sabahattin İsmail, ό. π., σελ. 72.

Η κληρονομία της ΕΟΚΑ (μυστική εσωτερική δομή, αφοσίωση, τυφλή υπακοή) επενεργεί δυσμενώς στην πολιτική κουλτούρα τόσο των κυβερνόντων όσο και της λαϊκής βάσης.¹¹⁹

[...] η πειθαρχημένη οργάνωσις την οποίαν μας εκληροδότησεν ο απελευθερωτικός αγών [...] μετετράπη εις φατρίας και καπετανάτα, έκαστον των οποίων, ως λέγεται, ενδιαφέρθη και ενδιαφέρεται κυρίως δια την τοποθέτησιν μερικών στελεχών, ή φίλων εις διαφόρους κυβερνητικούς θέσεις». ¹²⁰

Πολλές φορές η θέληση ενός ή περισσοτέρων αγωνιστών είναι υπεράνω του Νόμου.¹²¹ Στο πρόσφατο παρελθόν δολοφονικές ενέργειες συγκροτήθηκαν ως πράξεις δικαιοσύνης. Στο μυθιστόρημα *Η Χάλκινη Εποχή* ο Ρόδης Ρούφος αποδίδοντας μυθοπλαστικά τις δολοφονίες που διαπράττουν μέλη της ΕΟΚΑ κάνει λόγο για πράξεις δικαιοσύνης «*Απελευθερωτικός αγώνας ήταν τούτος. Κατά τη γενική αντίληψη, η εκτέλεση ενός προδότη δεν ήταν φόνος για ταπεινά ελατήρια : ήταν μια αναγκαία, όσο και δυσάρεστη, πράξη δικαιοσύνης*».¹²²

Από την άλλη, ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας σε μια προσπάθεια να αποδυναμώσει το κλέος τους χρησιμοποιεί τη μέθοδο του «*διαίρει και βασίλευε*» στις τάξεις των αγωνιστών της ΕΟΚΑ. Στα σχέδια του αυτά, όπως υποστηρίζει στο βιβλίο του *Εξομολόγηση* ο Αδάμος Χαρίτωνος, εμπλέκει και τον υπουργό εσωτερικών Πολύκαρπο Γιωρκάτζη.¹²³

Γεώργιος Γρίβας, *Απομνημονεύματα αγώνος Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959*, ό. π., σελ. 404.

Γεώργιος Ξ. Ιωαννίδης, «Πολιτικά Κόμματα και Ροπές της 25ετίας», *Κυπριακή ζωή και κοινωνία*., ό. π., σελ. 65.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Eoka'cılar bugün Limasol'da toplanıyor», 4 Aralık 1961. [Οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ σήμερα θα συγκεντρωθούν στη Λεμεσό]

¹¹⁹Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Τεθλασμένη πορεία*, ό. π., σελ. 52.

¹²⁰Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Το καθήκον της εθνικής ηγεσίας», αρ.101(2), 15 Οκτωβρίου 1960, σελ. 4.

¹²¹Πολύβιος Πολυβίου, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, ό. π., σσ. 19, 50, 94.

Παναγιώτης Παπαδημήτρης & Αντώνης Νεοφύτου, ό. π., σελ. 261.

¹²²[...] Σε μια περίπτωση πιάσανε τον εκτελεστή, και βρέθηκε να ναι ένα σεμνό παλικάρι είκοσι δύο χρόνων, κυβερνητικός υπάλληλος με άσπιλο μητρώο. Ήταν ολοφάνερα σίγουρος ότι δεν είχε παρά το καθήκον του σαν πατριώτης, σύμφωνα με τους κανόνες ενός ολοκληρωτικού πολέμου για τη λευτεριά.

Βλ. Ρόδης Ρούφος, *Η χάλκινη εποχή : Το μυθιστόρημα του Κυπριακού αγώνα*, ό. π., σελ. 169.

Στο *Το κρησφύγετο* μεταξύ άλλων παρουσιάζεται η ηθικοποίηση-νομιμοποίηση των εκτελέσεων «*Δυστυχώς επανάσταση δεν πάει με τη συνηθισμένη ηθική. Λοξοδρομεί προσωρινώς. Κι έχει τη δικαιολογία της*».

Βλ. Κύπρος Χρυσάνθης, *Το κρησφύγετο : τρίπρακτο*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1960, σελ. 15.

Το θέμα των εκτελέσεων αναπτύσσεται και στο *Το δίλημμα*. Βλ. Κύπρος Χρυσάνθης, *Η ανάσταση του αντάρτη. Το δίλημμα : δύο μικρά μονόπρακτα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.

Σκοτώνουν χωρίς να κάνουν ερωτήσεις, αφού μία κατηγορία, ένας υπαινιγμός ήταν αρκετός.

[...] *Their job was to kill -to kill without asking questions. As accusation, a hint was enough.* Βλ. Doros Alastos, *Cyprus Guerrilla : Grivas, Makarios and the British*, Heinemann, London, 1960, σελ. 190.

¹²³Αδάμος Χαρίτωνος, ό. π., σελ. 117.

Γεννήθηκε στις 24 Νοεμβρίου 1930. Φοίτησε στην Εμπορική Σχολή Σαμουήλ. Σε ηλικία 24 χρονών γίνεται μέλος της ΕΟΚΑ με το ψευδώνυμο «*Κικέρων*». Συνελήφθη πολλές φορές από τις βρετανικές δυνάμεις και κατόρθωσε να αποδρά, εξού και το ψευδώνυμο «*Χουντίνι*». Συμμετείχε στη μεταβατική Κυβέρνηση ως

" Anavatanlar" - Η περίπτωση του Emin Dirvana

Ενώ οι κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας κράτησαν μια στάση σύγκλισης, οι ηγεσίες των δύο κοινοτήτων ακολούθησαν τον δρόμο του εθνικισμού.¹²⁴ Η Ελλάδα και η Τουρκία σε συνεργασία με την Αγγλία συναίνεσαν στη δημιουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας, ως μιας λύσης που θα συνέβαλε στη συνέχιση της συνεργασίας και της φιλίας των τριών,¹²⁵ ως μελών του NATO. Έτσι οι πρέσβεις της Ελλάδας και της Τουρκίας στην Κύπρο δεν όφειλαν να υπηρετούν την Ελληνική ή την Τουρκική Κοινότητα, αλλά να ακολουθούν μια «πολιτική συμβιβασμού».¹²⁶ Ο Emin Dirvana αποτέλεσε τον πρώτο πρέσβη της Τουρκίας στην Κύπρο μετά την ανεξαρτησία.¹²⁷ Μετριοπαθής και πεπειραμένος

Υπουργός Εργασίας και κατά την περίοδο 1960-1963 ως Υπουργός Εσωτερικών. Κατά την περίοδο 1960-1963 σύστησε τη μυστική οργάνωση *Ελληνική Οργάνωση Κυπρίων* με το ψευδώνυμο Ακρίτας. Στις 15 Μαρτίου 1970 δολοφονείται. Βλ. Παναγιώτης Παπαδημήτρης & Νεοφύτου Ανδρέας, *Πολύκαρπος Γιωρκάτζης: Ο Χουντίνι της Ε.Ο.Κ.Α.*, Λευκωσία, 1998, σσ. 15,17, 54, 119, 122,180, 310, 416.

Η οργάνωση *Ελληνική Οργάνωση Κυπρίων*, αν και προτάθηκε ότι ιδρύθηκε ενάντια σε πιθανή ενέργεια των Τούρκων, υπάρχει η παραδοχή πως ενδέχεται να συστάθηκε για την ισχυροποίηση του Γιωρκάτζη.

Βλ. Παντελάκης Πανταζής, *Το οδοιπορικό μιας μοιρασμένης πατρίδας*, Λάρνακα, 2007, σελ. 27.

Ο Rauf Denktaş ήταν ο «ομόλογος» του Πολύκαρπου Γιωρκάτζη στην άλλη όχθη. Βλ. Παύλος Ν. Τζεργιάς, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας: Με αναδρομή στη ζωή της μεγαλονήσου στο διάβα των χιλιετιών*, ό. π., σελ. 341.

«Με τας ολίγας γνώσεις της Μέσης Εκπαιδύσεως και χωρίς προηγούμενην πείραν, ο Μακάριος τον έκαμε Υπουργόν Εσωτερικών».

Βλ. Ελευθέριος Παπαδόπουλος, *Η μαρτυρία μου ενώπιον της Adhoc επιτροπής της Κυπριακής Βουλής δια τον "Φάκελον Κύπρου" : Προδότες και προδοσίες εις βάρος της πατρίδος μου, της γλυκείας Κύπρου*, τ. Α', Λευκωσία, 2010, σελ. 99.

«ένας από τους πιο φανατικούς τρομοκράτες της Ε.Ο.Κ.Α.» Βλ. Pierre Oberling, ό. π., σελ. 68.

Planned massacre of Turks in Cyprus, ό. π., σελ. 3.

¹²⁴Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kıskacında Kıbrıs*, ό. π., σελ. 266.

¹²⁵Παρατίθεται κείμενο του Bülent Ecevit, το οποίο αναδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* στο ένθετο Ιστορικά στις 8 Ιουνίου 2008, όπου αναφέρεται ως αιτία ίδρυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας η συνέχιση της συνεργασίας και της «φιλίας» ανάμεσα στα μέλη του NATO, Ελλάδα, Τουρκία και Αγγλία.

Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, ό. π., σελ. 89.

Παύλος Β. Πετρίδης, ό. π., σελ. 165.

Cyprus Turkish reply to Archbishop Makarios' proposals, 1964, σελ. 11.

[...] Yunan Genel seçimlerinde Konstantin Karamanlis' in kazanmış olması, Yunan Milletinin Zürih ve Londra antlaşmalarını'da tasvip ettiğini ispatlamaktadır. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi* «Yunan Seçimleri», 2 Kasım 1961. Η νίκη του Κωνσταντίνου Καραμανλή στις ελληνικές εκλογές καταδεικνύει ότι το Ελληνικό Έθνος επιδοκιμάζει τις συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου.

Νίκος Στέλγιας, ό. π., σελ. 103.

Özler A. Baha, *Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluş anlaşmaları*, İstanbul, 1959, s. 12. [Οι συμφωνίες της ίδρυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας]

¹²⁶Ο υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Ευάγγελος Αβέρωφ, σε απαντητική επιστολή του, που παρατίθεται στα πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων κατά τη συνεδρίαση της 20^{ης} Φεβρουαρίου 1962, αναφέρει σε ένα απόσπασμα από τη συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας σε ανταποκριτή της Τουρκικής Κοινότητας : [...]Μερικοί νομίζουν ότι ο Τούρκος Πρέσβης (εν Κύπρω) οφείλει να υπηρετή μόνον τους Τουρκοκυπρίους, ενώ καθήκον του είναι ν' ακολουθή μιαν πολιτικήν συμβιβασμού....(σελ. 171)

Βλ. Τριαντάφυλλος Γεροζήσης (επιμ.), ό. π., σελ. 171.

¹²⁷Ο Emin Dirvana απόστρατος αξιωματικός, ο οποίος κατάγεται και ο ίδιος από την Κύπρο, καταβάλλει τη

προσπάθησε να αμβλύνει τις διακοινοτικές αντιθέσεις.¹²⁸ Δεν δίστασε να δημοσιεύσει στην εφημερίδα *Milliyet* της Κωνσταντινούπολης στις 13 Μαΐου 1964 άρθρο που κατηγορούσε τον Πρόεδρο της Τουρκικής Συνέλευσης για αμέλεια καθηκόντων και εμμονή στο να αλληλοτρώνεται με την Ελληνική Κοινότητα.¹²⁹ Στα χρόνια που διετέλεσε πρέσβης πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα της συναινετικής του πολιτικής αποτελεί η εναντίωση του στην πρόθεση του Rauf Denktaş να ανακηρύξει την 7^η Ιουνίου «*Ημέρα Εθνικού Αγώνα*».¹³⁰ Παρά τις εντάσεις του Τούρκου πρέσβη ο αντιπρόεδρος της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης Δρ. Necdet Ünöl προβαίνει σε αντίθετες ενέργειες. Η αντίδραση της Άγκυρας είναι άμεση. Τον εξαναγκάζουν να παραιτηθεί.¹³¹

Η αντικατάσταση του Emin Dirvana από τον Mazhar Özkoι επιφέρει «αλλαγή στον τόνο και στην έμφαση» της πολιτικής της Άγκυρας. Η νέα πολιτική γίνεται αντιληπτή τόσο με τις προσπάθειες της Άγκυρας να αποτρέψει θετική έκβαση σε σχέση με το ζήτημα των Δήμων τον Δεκέμβριο του 1962 και τον Μάιο του 1963, όσο και με τη διαφορετική ανάγνωση του άρθρου 4 της Συνθήκης Εγγυήσεων.¹³² Σε μια στιχομουθία μεταξύ του διπλωμάτη Δημήτρη Μπίτσιου με τον αρχιεπίσκοπο Μακάριος Γ', ο δεύτερος φαίνεται να λέει σε σχέση με μια συμβιβαστική λύση για το θέμα των Δήμων «αν το επιτρέψει η Άγκυρα» υποδηλώνοντας το πραγματικό κέντρο πολιτικής εξουσίας και τον ανασταλτικό του ρόλο.¹³³

μεγίστη θετική προσπάθεια μέχρι τον Σεπτεμβρίου του 1962 που παραμένει εν υπηρεσία.

Βλ. Melek Fırat, *ό.π.*, σελ. 144.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ο Τούρκος πρεσβευτής επεσκέφθη χθες εν Περιστερώνα ελληνικόν καφενείον και αρχαίον ναόν», 28 Δεκέμβριο 1962.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türkiye Büyükelçisi Emin Dirvana Kıbrıs'tan ayrılıyor», 29 Ağustos 1962.

[Ο Τούρκος πρέσβης Emin Dirvana αποχωρεί από την Κύπρο]

¹²⁸Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, τ. Ι, *ό.π.*, σελ. 236.

Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kışkacında Kıbrıs*, *ό.π.*, σελ. 268.

Η Στέλλα Σουλιώτη αναφέρεται σε μικτό χωριό που ζητά βοήθεια από τον Τούρκο πρέσβη. Βλ. Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, τ. Ι, *ό.π.*, σελ. 236.

¹²⁹Niyazi Kızılyürek, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, *ό.π.*, σελ. 624.

Δημήτρης Μπίτσιος, *Κρίσιμες ώρες*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, σσ. 130-131.

¹³⁰Παραπέμπει στις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1958. Στις 7 Ιουνίου 1958 εξερράγη βόμβα στα γραφεία του τουρκικού προξενείου στο νησί. Η βόμβα αποτέλεσε το πρόσχημα-έναυσμα για εκτεταμένες καταστροφές περιουσιών μελών της Ελληνικής Κοινότητας και τη δολοφονία δύο μελών της Ελληνικής Κοινότητας.

Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό.π.*, σελ. 639.

Μαύρος Ιωάννης «Kara Haziran» Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Şiddet mevsiminin saklı tarihi*, *ό.π.*, σελ. 10, 84-90.

¹³¹Salih Öztoprak, *ό.π.*, σελ. 56.

Ο Emin Dirvana είναι επικριτικός με τη φράση του Rauf Denktaş «*ευελπιστούμε να φύγετε ως Κυβερνήτης από το νησί*» Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό.π.*, σελ. 718.

¹³²Diana Markides-Weston, *ό.π.*, σσ. 268, 360, 362, 364.

¹³³Δημήτρης Μπίτσιος, *Cyprus ...*, *ό.π.*, σελ. 115.

2. Οικονομικό συγκείμενο

Η Κύπρος χαρακτηρίζεται ως «μια καθυστερημένη και υπανάπτυκτη» περιοχή με έντονο τον αγροτικό χαρακτήρα της οικονομίας της, μιας και το 52% του πληθυσμού απασχολείται με αυτή,¹ και αποτελεί «μια εκ των πλέον βαρέως φορολογημένων χωρών του κόσμου», αφού το «23% επί του συνόλου του Κυπριακού εισοδήματος καταβάλλεται υπό μορφήν εμμέσων και αμέσων φόρων».² Η ολική έκταση της καλλιεργήσιμου γης ανέρχεται στα 3,197,748 στρέμματα εκ των οποίων τα 652,468 (20%) είναι υπό την κατοχή της Τουρκικής Κοινότητας.³ Σε άρθρο του Δρ. Πέτρου Α. Λοιζίδη αναφέρεται ότι η όλη έκταση της Κύπρου είναι 3.572 τετρ. μίλια ή 6.915.392 κυβερνητικές σκάλες. Η έκταση κατανέμεται ως ακολούθως.⁴

	Σκάλες
Γεωργική γη κατεχόμενη υπό ιδιωτών	4.530.986
Κυβερνητικά δάση	1.206.010
Βοσκότοποι και ακαλλιέργητες κυβερνητικές γαίες	698.280
Πόλεις, χωριά, δρόμοι, ποταμοί κτλ	480.116
Σύνολο	6.915.392

Σε σχέση με τη δευτερογενή παραγωγή, από το 1954 ο αριθμός των βιομηχανικών επιχειρήσεων καταγράφει αύξηση της τάξης του 30%.⁵ Η Ελληνική Κοινότητα κατέχει περισσότερα από 70 εργοστάσια και σχεδόν 300 βιομηχανικές επιχειρήσεις. Δεν υπάρχει έστω και μία βιομηχανία ελληνοτουρκικής ιδιοκτησίας.⁶ Στα τέλη του 1961 υπάρχουν

¹Σπύρος Σπύρου «Η γεωργική κατάσταση της Κύπρου και τα επιβαλλόμενα μέτρα για την βελτίωση της», *Νέα Αγροτική Επιθεώρησης*, Ιανουάριος 1960, τ. 157, σελ. 39.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 1^ης Μαρτίου 1963, σελ. 61.

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964, σσ. 183-278.

Hugh Dominic Purcell, *ό. π.*, σσ. 55-60.

²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 1^ης Μαρτίου 1963, σελ. 59.

³Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «Οι νοήμονες προτιμούν τα δεδομένα», τ. 24, Σεπτέμβριος 1963, σελ. 13.

Ένα μεγάλο ποσοστό της Τουρκικής Κοινότητας κατοικεί στα χωριά και απασχολείται με τη γεωργία.

Σύμφωνα με την επίσημη απογραφή του 1960, τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας είναι ιδιόκτητες γεωργικής γης 100.000 τεμαχίων συνολικής έκτασης περίπου 650.000 κυπριακών στρεμμάτων.

Βλ. Χρίστος Οικονομίδης, *ό. π.*, σελ. 239.

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964, σελ. 22.

⁴Πέτρος Α. Λοιζίδης, «Η Γεωργία της Κύπρου και οι δυνατότητες αναπτύξεώς της», *Νέα Αγροτική Επιθεώρησης*, Ιούλιος 1961, τ. 175, σελ. 263.

⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 10^ης Δεκεμβρίου 1962, σελ. 161.

⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τι ανακοινού ο πρόεδρος του Τουρκικού Επιμελητηρίου δια την συνεργασίαν Ελλήνων και Τούρκων;», 1 Μαρτίου 1962.

εγγεγραμμένες 334 συντεχνίες εκ των οποίων οι 40 είναι τουρκικές. Λειτουργούν επίσης 294 παραρτήματα εκ των οποίων τα 10 είναι τουρκικά. Συνολικά από τους 64.181 εγγεγραμμένους εργαζομένους οι 5000 είναι Τούρκοι.⁷ Η κάθε κοινότητα διατηρεί το δικό της εμπορικό επιμελητήριο. Ο πρόεδρος του Ελληνικού Εμπορικού Επιμελητηρίου Ν. Γ. Δημητρίου σχολιάζοντας τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου επισημαίνει «*Η συγκρότηση μιας νέας πολιτείας είναι εν πάση περιπτώσει έργο δυσχερές, υπό τας ιδιαζούσας δε συνθήκας, αιτινες εκπηγάζουν εκ της δοθείσης εις το Κυπριακόν λύσεως δυνάμει των Συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου, το έργο τούτο καθίσταται έτι δυσχερέστερον*».⁸ Η Τουρκική Κοινότητα διατηρεί το δικό της Τουρκικό Εμπορικό Επιμελητήριο *Türk Ticaret Odası* από το 1958.⁹ Πρόεδρος του *Kıbrıs Türk Ticaret Odası* είναι ο Kemal Rüstem.¹⁰ Σε άρθρα της εφημερίδας *Halkın Sesi* γίνονται αναφορές στις διαβουλεύσεις του Προέδρου του *Kıbrıs Türk Ticaret Odası* για την ίδρυση Τράπεζας Αναπτύξεως,¹¹ και στην κάθοδο του Υφυπουργού του Υπουργείου Εμπορίου της Τουρκίας.¹²

Η Κύπρος με την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας έρχεται αντιμέτωπη με την επιζήμια πολιτική της προσφάτως απελθούσας Βρετανικής Αποικιοκρατίας,¹³ αλλά και με την επεκτεινόμενη οικονομική κρίση από την απόσυρση της.¹⁴ Βουλευτές επικρίνουν την

⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 3^{ης} Δεκεμβρίου 1962, σελ. 147.

Ανδρέας Φάντης, *Το κυπριακό συνδικαλιστικό κίνημα στα χρόνια της Αγγλοκρατίας : 1878-1960*, τ. Β', Λευκωσία, 2005, σελ. 815.

⁸Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Επιβάλλεται η δημιουργία ενός πρόσφορου εδάφους», τ. 16, Απρίλιος 1961, σελ. 13.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rum Ticaret Odası Başkanı, Türk Tüccarları Rumlarla İşbirliği Yapmağa Davet Etti», 26 Şubat 1962. [Ο Πρόεδρος του Ελληνικού Εμπορικού Επιμελητηρίου καλεί τους Τούρκους εμπόρους να συνεργαστούν με τους Έλληνες]

⁹Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 152.

Şemsi Belli, *Yavru vatan'dan notlar*, Başşehir, Ankara, 1960, σελ. 74. [Σημειώσεις από τη μικρή πατρίδα]

¹⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Üç Konu Bir Arada», 24 Haziran 1962. [Τρία θέματα μαζί]

Ahmet An, *Kıbrıs Türk toplumunun geri kalmışlığı (1862-1962)*, *ό. π.*, σσ. 239-240, 244.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk Ticaret Odası Sayın Üyelerine», 20 Haziran 1962. [Στα αξιότιμα μέλη του Τουρκικού Εμπορικού Επιμελητηρίου]

¹¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Heyetler Türk Ticaret Odası Başkanını Ziyaret Etti», 20 Temmuz 1962. [Αντιπροσωπίες επισκέφτηκαν τον Πρόεδρο του Τουρκικού Εμπορικού Επιμελητηρίου]

¹²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk ticaret heyeti dün gitti», 23 Temmuz 1962. [Χθες έφυγε η τουρκική εμπορική αντιπροσωπία]

¹³«Νόμος δια την Κατάργησιν του περί Επιβολής Φόρου επί Αιγών (Ελευθέρας Βοσκήs) Νόμου» Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 30^{ης} Μαρτίου 1961, σελ. 198.

¹⁴Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 185.

«αντιαγροτική» πολιτική της,¹⁵ την «εγκληματική αδιαφορία» της έναντι των ελαιοπαραγωγών «επέτρεψε να οργιάζει η νοθεία του ελαιόλαδου»,¹⁶ και τον οικονομικό αναρχισμό «του *laissez faire* δι' οιονδήποτε βιομήχανον ή επιχειρηματίαν».¹⁷ Επίσης βουλευτές επισημαίνουν νομοθετικές ρυθμίσεις που εντείνουν την οικονομική ασφυξία, όπως το *Δασμό Προτιμήσεως* και τον *Περί Φρεάτων Νόμο*.¹⁸

Οι διακοινοτικές ταραχές του 1958 αφήνουν τον δικό τους αντίκτυπο στην κυπριακή οικονομία.¹⁹ Οι διακοινοτικές ταραχές του 1958, ο διορισμός των πρώτων αμιγώς Τουρκικών Δημοτικών Συμβουλίων, η κατάληψη από μέλη της Τουρκικής Κοινότητας των δημοτικών αγορών σε Λευκωσία και Λεμεσό, η διαμόρφωση του Ελληνικού και του Τουρκικού Τομέα Λευκωσίας εξανάγκασαν τους λαχανοπώλες, τους κρεοπώλες και τους ιχθυοπώλες της Κεντρικής Δημοτικής Αγοράς να εγκατασταθούν στην Αλάμπρα. Στον Ελληνικό Τομέα Λευκωσίας λειτουργούν τρεις δημοτικές αγορές, στον Άγιο Αντώνιο, στους Αγ. Ομολογητές και στον Αγ. Ανδρέα.²⁰ Η Τουρκική Κοινότητα, εντείνοντας τον αγώνα της για οικονομικό

¹⁵Εκθεση κοινοβουλευτικής επιτροπής επί των γεωργικών ζητημάτων Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 275.

¹⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 261.

¹⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 25^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 227.

¹⁸*Περί Φρεάτων Νόμος* : κάθε ιδιώτης διατηρητής μπορεί να είναι κάτοχος «άδειας διατηρητού».

«Είναι ατυχές το γεγονός ότι διαρκούσης της καταστάσεως εκτάκτου ανάγκης οι πλείστοι των ιδιωτών διατηρητών και μέχρι προσφάτως τινές τούτων έδρων άνευ αδείας».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 22^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 315.

[...] Όσον αφορά τον δασμόν προτιμήσεως, επί του παρόντος, τούτου εξακολουθούν ν' απολαμβάνουν όλα τα εισαγόμενα προϊόντα ουχί μόνον εξ Αγγλίας αλλά και εξ όλων των χωρών της Βρετανικής Κοινοπολιτείας. Παρομοίως τα Κυπριακά προϊόντα άτινα εξάγονται εις τας χώρας της Κοινοπολιτείας απολαμβάνουν του ιδίου πλεονεκτήματος. Το ζήτημα του δασμού προτιμήσεως είναι συνυφασμένον με το ζήτημα της παραμονής ή όχι της Κύπρου εντός της Κοινοπολιτείας.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 1^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 232.

¹⁹Özay & Selçuk Arif, *Echoes from the past: The Turkish Cypriot community of Limassol and its heritage. Geçmişten yankılar Leymosun: Kıbrıs Türk cemaati ve mirasi* Ηχώ από τα παλιά :Η Τουρκοκυπριακή Κοινότητα της Λεμεσού και η κληρονομιά της, Terra Cypria, Limassol, Cyprus, 2008, σελ. 30.

Thomas William Adams, «The first Republic of Cyprus : A Review of an unworkable constitution», *Western Political Quarterly*, Volume XIX , No. III, 1996, σελ. 488.

Μετά την αποχώρηση των Ελλήνων κατοίκων του χωριού Αμπελίκου οι Τούρκοι κάτοικοι δεν μπορούν να επωμισθούν μόνοι τους τον υδρευτικό φόρο.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 23^η Οκτωβρίου 1961, σελ. 493.

²⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 23^η Νοεμβρίου 1962, σελ. 138.

διαχωρισμό, ιδρύει το 1958 την Τουρκική Αγορά *Türk Çarşısı*, εγχείρημα που θα καταρρεύσει με την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας.²¹

Οι Συμφωνίες του 1959 συνδέονται τόσο με την κατάργηση του ενιαίου συνεργατικού κινήματος όσο και με την κατοχύρωση της ποσοστιαίας συμμετοχής στη διαχείριση της κεντρικής εξουσίας. Το πιστωτικό οικοδόμημα της Κύπρου αλλάζει άρδην. Το ενιαίο κυπριακό συνεργατικό κίνημα αποτελεί παρελθόν και τα πιστωτικά ιδρύματα γίνονται κοινοτικά.²² Κατά το 1959 120 περίπου Τουρκικές Συνεργατικές Εταιρείες «απεσχίσθησαν δυνάμει των προνοιών της Συνθήκης Ζυρίχης-Λονδίνου και ίδρυσαν χωριστήν Συνεργατικήν Τράπεζαν, αφού έλαβον εκ του Γενικού Αποθεματικού το οποίο ανήρχετο τότε εις £460,000, ποσόν £70,000».²³ Από την άλλη, η Παγκύπρια Συνδιάσκεψη των Δημόσιων Υπαλλήλων αναλαμβάνει αγώνα «προσβολής των διατάξεων 70:30»,²⁴ ομάδα Τούρκων δασοφυλάκων κάνει προσφυγή στο Συνταγματικό Δικαστήριο εναντίον της Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας,²⁵ και η Τουρκική Ομοσπονδία Εργατικών Ενώσεων Κύπρου *Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Federasyonu* μέσω του γραμματέα της απορρίπτει ότι οι Τούρκοι εργάτες μπορούν να εκπροσωπούνται από τον Έλληνα εκπρόσωπο.²⁶

Ενώ στον εγχώριο Τύπο έχει προταθεί ότι οι κινήσεις των ελεύθερων και δημοκρατικών συνδικάτων δύνανται να δημιουργήσουν σχέσεις συνεργασίας, δεδομένου ότι η ανάπτυξη του συνδικαλιστικού κινήματος στην Κύπρο αντικατοπτρίζει και τον ρόλο που θα μπορούσε να διαδραματίσει στα πολιτικά ζητήματα, ο λόγος των ηγεσιών των εργατικών συνδικάτων

²¹Niyazi Kızılyürek, *Kıbrıs Sorununda iç ve dış etkenler*, ό. π., σελ. 57.

Niyazi Kızılyürek, *Raşalar ve papazlar ...*, ό. π., σσ. 66, 72, 76.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Διακοινωνική Συνεργασία», 16 Οκτωβρίου 1960.

Ο Afif Marpoler αναφέρεται στην κατάργηση της Τουρκικής Αγοράς και στην επικράτηση εκ νέου των Ελλήνων λιανοπωλητών. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kendi kendimizi koruyamaz mıyız ?» 7 Aralık 1962. [Δε μπορούμε να προστατέψουμε τον εαυτό μας ;]

²²Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Επείγει η ίδρυσις Τραπεζής Βιομηχανικής Πίστεως εν Κύπρω», τ. 2, Φεβρουάριος 1960, σελ. 7.

Thomas William Adams, *U.S. Army Area Handbook for Cyprus...*, ό. π., σελ. 351.

Μιχάλης Ατταλίδης, «Οι σχέσεις των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκυπρίους», ό. π., σελ. 426.

²³Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Η ιστορία των εν Κύπρω Τραπεζών», τ.13, Ιανουάριος 1961, σελ. 11.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Αι Τουρκικαί συνεργατικάι εταιρείαι», 12 Φεβρουαρίου 1961.

²⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Και εις απεργίαν θα κατέλθουν οι Δημόσιοι Υπάλληλοι δια το 70:30», 9 Απριλίου 1963.

Στις 22 Μαΐου 1960 οι Έλληνες Δημόσιοι Υπάλληλοι οργάνωσαν συλλαλητήριο στη Λευκωσία και σε ψήφισμα τους τόνισαν ότι η εφαρμογή του 70:30 θα έπληττε καίρια τα δικαιώματα των Ελλήνων Δημοσίων Υπαλλήλων. Βλ. Παναγιώτης Παπαδημήτρης, *Η κυπριακή δημοκρατία (1960-1963)*..., ό. π., σελ. 126.

Πανταζής Τερλεξής, ό. π., σσ. 399-400.

²⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Συμβιβαστική λύσις δια τους 12 Τούρκους δασοφύλακας», 1 Μαρτίου 1961.

²⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Federasyonu Genel Sekreterliğinden Açıklama», 5 Temmuz 1963. [Ανακοίνωση από τη Γενική Γραμματεία της Ομοσπονδίας]

αναπαράγει τον λόγο της πολιτικής ελίτ «για απαλλαγή του τόπου μας από τη Ζυριχική δουλεία και ολοκλήρωση της Εθνικής Λευτεριάς».²⁷ Εντούτοις, στα θετικά μπορεί να καταγραφεί η ανάγνωση του χαιρετισμού του Γ.Γ. των Τουρκικών Συντεχνιών στο Ζ' Παγκύπριο Συνέδριο της ETYK στις 15 Απριλίου,²⁸ και η διακήρυξη της κοινής σύσκεψης των τεσσάρων συντεχνιακών ομοσπονδιών (ΠΕΟ, ΣΕΚ, ΠΟΑΣ, ΚΤΙΣΦ).²⁹

Από την άλλη, καταγράφονται κοινές συλλογικές διεκδικήσεις για τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του Κύπριου εργαζομένου και πολίτη, π.χ. το κοινό διάβημα Ελλήνων και Τούρκων τελωνοφυλάκων,³⁰ η απεργία των αρτοποιών,³¹ η κοινή απεργία του τμήματος Οικοδομικών Κατασκευών,³² οι κοινές απεργίες των τραπεζικών υπαλλήλων,³³ τα κοινά διαβήματα των κυβερνητικών εργατών,³⁴ η απεργία των εργατών φορτώσεως της Μεταλλευτικής Εταιρείας στον Ξερό, με αφορμή δυστύχημα κατά το οποίο σκοτώθηκε ο εκ Γαλήνης εργάτης Ανδρέας Ταλίπης με το εργολαβικό σύστημα εργασίας,³⁵ οι κοινές αντιπροσωπίες Ελλήνων και Τούρκων κατοίκων του χωριού Κώμη Κεπίρ για την ύδρευση του χωριού τους,³⁶ του χωριού

²⁷Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Η ETYK κατέστη πανίσχυρος και ακατανίκητος έπαλξις. Χαιρετισμός Γ. Ο. Γ. της ΣΕΚ κ. Α. Βασιλείου», τ. 42, Ιούνιος 1963, σελ. 37.

Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «"Μη μετακινηθήτε ουδέ κατά βήμα εκ του οχυρού της Οργανώσεώς σας"», τ. 29, Μάιος 1962, σελ. 29.

Annual Report of the Ministry of Labour and Social Insurance for the year 1963, Republic of Cyprus, Nicosia, 1964, σσ.139-140.

Οι νοσηλευτές και οι μαίες είναι οργανωμένοι σε μία συντεχνία, Ελληνική και Τουρκική.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 10^η Μαΐου 1962, σελ. 280.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Şoförler Makarios' u Ziyaret Etti», 29 Aralık 1960. [Οι οδηγοί επισκέφτηκαν τον Μακάριο]

²⁸Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «"Μη μετακινηθήτε ουδέ κατά βήμα εκ του οχυρού της Οργανώσεώς σας"», τ. 29, Μάιος 1962, σελ. 29.

²⁹Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Οι εργατοϋπάλληλοι της Κύπρου στο πλευρόν της ETYK», τ. 22, Οκτώβριος 1961, σελ. 33. Γίνεται αναφορά στον Necati Taşkın, Γ.Γ. Kıbrıs Türk İşçi Sendikaları Federasyonu.

³⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Κοινόν διάβημα Ελλήνων και Τούρκων τελωνοφυλάκων», 2 Ιουλίου 1961.

³¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ενώ οι αρτοποιοί συνεχίζουν την απεργίαν η κυβέρνηση ελπίζει εις βελτίωσιν της αρτοπρομήθειας», 2 Μαρτίου 1963.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Ekmekçi müddetsiz olarak grev yapacaklar», 21 Şubat 1963. [Αρτοποιοί θα απεργήσουν επ' αόριστον]

³²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İnşaat Dairesi Türk ve Rum işçileri grev yaptı», 6 Temmuz 1962. [Έκαναν απεργία οι εργάτες του Τμήματος Οικοδομικών Κατασκευών]

³³²⁴η απεργία της Γεωργικής Τράπεζας (8/8/1961)

Βλ. Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «ETYK - Γεωργική Τράπεζα», τ. 20, Αύγουστος 1961, σελ. 8.

Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Η τελευταία προκήρυξις της κεντρικής απεργιακής επιτροπής», τ. 23, Νοέμβριος 1961, σελ. 5.

Η απεργία της Οθωμανικής Τράπεζας διήρκεσε 48 ημέρες και έλαβε τέλος στις 25 Οκτωβρίου 1961.

Η απεργία ξεκίνησε στις 7 Σεπτεμβρίου 1961. (Βλ. Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Ο αγώνας μας θα δικαιωθεί», τ. 21, Σεπτέμβριος 1961).

³⁴Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Από τη σκοπιά της Νέας Εποχής», τ. 20, Οκτώβρης 1960, σελ. 5.

³⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Απεργία εργατών φορτώσεως εις Ξερόν», 30 Σεπτεμβρίου 1960.

³⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ελληνοτουρκική αντιπροσωπεία δια την ύδρευσιν χωριού», 9 Σεπτεμβρίου 1960.

Περιστερώνα σχετικά με τον δρόμο Λευκωσίας - Αστρομερίτη,³⁷ του χωριού Δένεια για την έλλειψη πόσιμου νερού,³⁸ το πνεύμα συνεργασίας στα χωριά Aşağı Binatlı Κάτω Πολεμίδα,³⁹ Gilan Κοιλάνι,⁴⁰ Silifke Συλίκου⁴¹ και Demirci Άγιος Ισίδωρος.⁴²

Μετά την υπογραφή των Συμφωνιών οικονομικές και πολιτικές συνθήκες δεν είναι ευνοϊκές «δια να ενθαρρύνουν το Κυπριακόν κεφάλαιον εις παντός είδους επενδύσεις»,⁴³ και η εισροή ξένων επενδύσεων αποθαρρύνεται από την περιρρέουσα πολιτική κατάσταση,⁴⁴ ενώ την ίδια στιγμή τεράστιες ποσότητες συναλλάγματος φυγαδεύονται «δια την εισαγωγήν κρέατος, γαλακτοκομικών προϊόντων και υποπροϊόντων, με αποτέλεσμα την πλήρη εξάρθρωσιν και τον οικονομικόν εξανδραποδισμόν και καταστροφήν της εις νηπιακήν κατάστασιν ευρισκομένης κτηνοτροφίας».⁴⁵ Από την άλλη, τεράστια οικονομική αιμορραγία έχει υποστεί η οικονομία λόγω της εισαγωγής χιλιάδων ιδιωτικών αυτοκινήτων.⁴⁶

Η κυπριακή οικονομία διατηρεί στενότερες οικονομικές σχέσεις με την Ελλάδα, την Αγγλία, τη Βρετανική Κοινοπολιτεία και την Τουρκία.⁴⁷ Η εφημερίδα *Ελευθερία* αναφέρει ότι μετά την καθυστέρηση ρωσικού φορτίου 2500 τόνων ποσότητας ζάχαρης, οι έμποροι προτίμησαν να εισάγουν ζάχαρη από την Τουρκία, αφού η τιμή είναι κατά δύο λίρες τον τόνο πιο φτηνή.⁴⁸ Από την άλλη, Τούρκοι Βουλευτές αναφέρονται στην απόρριψη αιτήσεων για εισαγωγή τσιμέντου από την Τουρκία, όταν εισάγονται τσιμέντα από χώρες οι οποίες δεν είναι μέλη του ΟΕΟΣ. Ο υπουργός εμπορίου Αντρέας Αραούζος αποκρούει την κατηγορία

³⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Διαμαρτυρία Ελλήνων και Τούρκων της Περιστερώνας», 19 Φεβρουαρίου 1961.

³⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 12^η Ιουνίου 1962, σελ. 318.

³⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Adım adım Türk Köyleri – Aşağı Binatlı (Polemitya)», 27 Temmuz 1962.

⁴⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Adım adım Türk Köyleri – Gilan (Ceylan)», 30 Temmuz 1962.

⁴¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Adım adım Türk Köyleri – Silifke (Siliku)», 1 Ağustos 1962.

⁴²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Adım adım Türk Köyleri – Demirci (Aysideros)», 11 Eylül 1962.

⁴³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 27 Σεπτεμβρίου 1961.

⁴⁴Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 372.

Το διάστημα Μάρτιος-Σεπτέμβριος 1960 φυγαδεύτηκε από τις ξένες τράπεζες της Κύπρου στο εξωτερικό ποσό £3,250,000. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 23^η Μαρτίου 1961, σελ. 189.

⁴⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 24^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 114.

⁴⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 12^η Ιανουαρίου 1962, σελ. 18.

⁴⁷Νώντας Περ. Σακελλαρόπουλος *Αγωγή του Κύπριου πολίτου*, Λευκωσία, 1963, σελ. 74.

Παρόλο που υπάρχει αρκετή ομοιότητα μεταξύ της παραγωγής της Τουρκίας και της Κύπρου, διεξάγεται εμπόριο μεταξύ των δύο χωρών. Αν και η Κύπρος εισάγει εμπορεύματα αξίας £ 40 εκ. περίπου, οι εισαγωγείς από την Τουρκία δεν υπερβαίνουν τις 180.000 λίρες το χρόνο.

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Στο τουρκικό περίπτερο της 8^{ης} Διεθνούς Εκθέσεως Κύπρου», αρ. 21(120), 14 Ιουλίου 1961, σελ. 13.

⁴⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ειδικά άδεια δι' εισαγωγήν ζαχάρεως από την Τουρκίαν», 19 Ιουλίου 1961.

και τονίζει ότι προτιμήθηκαν άλλες χώρες, όπως η Τσεχοσλοβακία, η Αίγυπτος και ο Λίβανος, γιατί «αι εισαγωγαί αυταί εγένοντο δι' ανταλλαγής Κυπριακών προϊόντων».⁴⁹ Ψυχροπολεμικό αποκύημα της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ αποτελεί η οικονομική βοήθεια σε κράτη που δύνανται να αποτελέσουν τροχοπέδη για την εξάπλωση του κομμουνισμού. Στις 8 Δεκεμβρίου 1960 υπογράφεται συμφωνία μεταξύ Κύπρου – ΗΠΑ. Σύμφωνα με τους όρους της Συμφωνίας οι ΗΠΑ «αναλαμβάνει την δωρεάν παροχήν εις την Κυβέρνησιν ποσότητος σίτου εκ 40,000 τόννων και κριθής εκ 10,000 τόννων».⁵⁰ Παράλληλα, γίνεται αναφορά στην επίσκεψη του Αμερικανού πρέσβη Fraser Wilkins, στα έργα που γίνονται με αμερικανική βοήθεια στο χωριό Παλαιχώρι και στο τουρκικό χωριό Επηχώ (Λευκωσία).⁵¹ Από την άλλη, αρθρογράφος του περιοδικού *Νέα Αγροτική Επιθεώρησης* τονίζει «Η Κύπρος πρέπει να δεχτή βοήθεια από κάθε πλευρά, με βάση όμως την αρχή της ισοτιμίας και της μη επέμβασης στα εσωτερικά της».⁵²

Από τις πρώτες συνεδριάσεις της Βουλής των Αντιπροσώπων αποτυπώνεται το ζοφερό οικονομικό σκηνικό του 1960. Γενική «κατάπτωση»,⁵³ ανεργία,⁵⁴ αγροτικά χρέη,⁵⁵ έξαρση της

⁴⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 3^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 97.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 12^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 125.

⁵⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 8^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 171.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 25^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 211.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 31^η Αυγούστου 1962, σελ. 12.

⁵¹Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Εκτελούμενα έργα εκ της αμερικανικής βοήθειας», αρ.20 (119), 30 Ιουνίου 1961, σελ. 20.

⁵²Περιοδικό *Νέα Αγροτική Επιθεώρησης*, «Οικονομικές σχέσεις της Κύπρου», Σεπτέμβριος 1960, τ. 165, σελ. 450.

⁵³Στην *Επίσημον Επισκόπησιν του 1959*, που εκδόθηκε από το Τμήμα Στατιστικών του Υπουργείου Οικονομικών, υπάρχει η έκφραση «general decline». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 28^η-29^η Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 79.

⁵⁴Εζεκίας Παπαϊωάννου βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του ΑΚΕΛ «Ο αριθμός των ανέργων σήμερα ανέρχεται εις τας 12,000 περίπου.» Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 12^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 144.

Χρύσης Δημητριάδης βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Πάφου του ΑΚΕΛ Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 29^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 134.

Πανίκος Σιβιτανίδης και Γεώργιος Ιωαννίδης βουλευτές εκλογικής περιφέρειας Πάφου του Πατριωτικού Μετώπου «Δεδομένου ότι η Πάφος εν συγκρίσει με τας άλλας επαρχίας της Δημοκρατίας, λόγω της επί σειράν ετών παραμελήσεως της υπό της αποικιοκρατίας έχει την μεγαλύτεραν ανάγκην έργων αναπτύξεως και ιδίως αρδευτικών και υδρευτικών έργων, και β) το μεγαλύτερον ποσοστόν ανέργων κατ' αναλογία πληθυσμού»

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 29^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 137.

τοκογλυφίας,⁵⁶ οξύτατο υδρευτικό⁵⁷ και αρδευτικό πρόβλημα,⁵⁸ μετανάστευση,⁵⁹ και ελάττωση της ελαιοπαραγωγής συνθέτουν το κυπριακό οικονομικό πλαίσιο.⁶⁰

Αν και ο γεωργικός κόσμος αποτελεί τη μεγαλύτερη και την πλέον παραγωγική τάξη του τόπου, υποφέρει και καλείται με την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας να αντιμετωπίσει τις συνέπειες της ανταγροτικής πολιτικής της αποικιοκρατίας «*Η φυγή και η απάρνησις του γεωργικού επαγγέλματος υπό του πληθυσμού της αγροτικής υπαίθρου είναι ζήτημα το οποίον έπρεπε να αντιμετωπισθή από των πρώτων ημερών της εγκαθιδρύσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας*».⁶¹ Η ανομβρία, οι φυτικές αρρώστιες και η αδυναμία στη διάθεση ορισμένων

⁵⁵Το σύνολο των χρεών ξεπερνά τα 15 εκατομμύρια λίρες. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 268.

⁵⁶Χαμπής Μιχαηλίδης βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Αμμοχώστου του ΑΚΕΛ.

[...]Το 1960, μόνον εις τους 8 πρώτους μήνας, είχαμεν αποφάσεις για 317 καταναγκαστικές πωλήσεις. [...] Κτηνοτρόφος από την Ξυλοφάγου ήλθεν εις την Λάρνακα δια να πάρη δάνειον £45, και υπεχρεώθη να υπογράψη δάνειον δια £60 για τρεις μήνες. Γεωργός από την Αθηαίνου, επίσης εις την Λάρνακα, για δάνειον £90 υπεχρεώθη να υπογράψη εις τον τοκογλύφο γραμμάτιον £130 για έξι μήνες.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 28^η - 29^η Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 83.

⁵⁷Εζεκίας Παπαϊωάννου βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του ΑΚΕΛ «*Τα 42% των χωρίων της Κύπρου σήμερα δεν έχουν νερό, διψούν*». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 19^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 190.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 23^η Μαρτίου 1961, σελ. 184.

⁵⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 12^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 139.

⁵⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 28^η-29^η Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 74.

Ενώ στο πρώτο οκτάμηνο του 1959 μετανάστευσαν 2610 άτομα, στο πρώτο οκτάμηνο του 1960 μετανάστευσαν 7884 άτομα. Βλ. Έκθεση Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων σε σχέση με ανεργιακό πρόβλημα Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 272.

Ahmet An, *TMT' nin kurbanlari*, ό. π., σελ. 57.

Turhan Feyzioglu & Necati M. Ertekun, ό. π., σελ. 29.

Το ποίημα με τίτλο *Κυπριακό* του Γιώργου Τάσσου έχει θέμα τη μετανάστευση.

Βλ. Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Κυπριακό», τ. 54, Αύγουστος 1963, σελ. 24.

«*Από της εγκαθιδρύσεως της Δημοκρατίας μέχρι σήμερα έχουν εκδοθή 36464 διαβατήρια*».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 6^η Φεβρουαρίου 1962, σελ. 49.

Τον Μάρτιο του 1962 800-1000 μέλη της Τουρκικής Κοινότητας μετανάστευσαν στην Αυστραλία, Γερμανία, Καναδά, Βρετανία και Βόρεια Αφρική. Βλ. Hasan A. Binatli, *Yunanistan ve Kibris Rumlari*, Halkin Sesi Basimevi, Lefkoşa, 1980, σελ. 35. [Ελλάδα και η Ελληνική Κοινότητα]

Kutlu Adali, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σσ. 83-86.

⁶⁰Σωτήρης Γιαννάκης βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Λάρνακας του Πατριωτικού Μετώπου

«*η ελάττωση της ελαιοπαραγωγής η οποία, εκτός της αιτίας εκ της ανομβρίας, προέρχεται κυρίως εκ των διαφόρων εντομολογικών και άλλων φυτικών ασθενειών*»

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 29^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 135.

⁶¹Έκθεση Κοινοβουλευτικής Επιτροπής επί των γεωργικών ζητημάτων. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 275.

αγροτικών προϊόντων οξύνουν το πρόβλημα.⁶² Το 1960 το μέγεθος της ζημιάς στην παραγωγή κριθαριού είναι £11,865 και σιταριού £579,380.⁶³ Ο υπουργός γεωργίας Fazıl Plümer αναφέρει ότι έγιναν 300.000 αιτήσεις για οικονομική βοήθεια.⁶⁴ Ακόμη και λογοτεχνικά ή ποικίλης ύλης έντυπα αφουγκράζονται τον καημό του αγρότη. Ο Νέοφυτος Μαυρίδης γεωργός, αγροτικός ποιητής από τη Νέα Σπάρτη της Μεσαορίας οραματίζεται τον λυτρωμό του γεωργικού κόσμου από την άγρια εκμετάλλευση στο ποίημα *Ο Ρεσπέρης, κι ο Πούρκος*.⁶⁵ Η Κύπρος κατ' αναλογία προς τον πληθυσμό και την έκταση της αποτελεί την πρώτη αμπελουργική χώρα στον κόσμο. Η αμπελουργική τάξη αποτελεί τη μεγαλύτερη τάξη του γεωργικού κόσμου, τη σπονδυλική στήλη της κυπριακής οικονομίας και συντηρεί έναν από τους σοβαρότερους κλάδους της βιομηχανίας της Κύπρου. Αν και τα προϊόντα της αποτελούν «ένα εκ των βασικότερων ειδών εξαγωγής», τώρα υφίσταται «δοκιμασίαν λόγω της χαμηλής παραγωγής και της τιμής».⁶⁶

Τα αγροτικά χρέη αποτελούν έναν από τα σοβαρότερα αγροτικά προβλήματα την εποχή εκείνη.⁶⁷ Η Γεωργική Τράπεζα Κύπρου κατά την τελευταία πενταετία εξέδωσε δάνεια της

Περιοδικό *Νέα Αγροτική Επιθεώρησης*, «Το κυπριακόν αγροτικόν πρόβλημα», Σεπτέμβριος 1962, τ. 189, σελ. 343.

⁶²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 268.

Εξαιτίας της ανομβρίας η παραγωγή χαρουπιών το 1960 στην επαρχία Λεμεσού μειώθηκε κατά 75%.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 22^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 318.

Αρρώστια «πανώλης των ίππων» Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 19^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 174.

⁶³Εκθεση Κοινοβουλευτικής Επιτροπής επί των γεωργικών ζητημάτων Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 276.

⁶⁴Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «300.000 χωρικοί ζητούν οικονομική βοήθεια», αρ.3(102), 4 Νοεμβρίου 1960, σελ. 5.

⁶⁵Νέοφυτος Χ. Μαυρίδης, *Ο φιλόσοφος ρεσπέρης*, Νέα Σπάρτη (Μεσαορίας) Αμμόχωστος, 1961, σελ. 32.

⁶⁶«επηρεάζει εισοδήματα που ανέρχονται στα £2,000,000 ετησίως, εκ των οποίων τα 48% αναλογούν εις την επαρχίαν Πάφου τα δε υπόλοιπα σχεδόν εξ ολοκλήρου εις την επαρχίαν Λεμεσού». (σελ. 250)

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 1^η Νοεμβρίου 1960, σσ. 248, 250.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 22^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 318.

⁶⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^η Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 19.

Τον Σεπτέμβριο του 1960 για να αποτραπεί η πώληση μεγάλης αγροτικής κτημοσύνης ψηφίστηκε *Ο περί Οφειλετών (Αναβολή και Περιορισμός Πωλήσεων Ακινήτου Περιουσίας)*. Το 1961 κατατέθηκε από την κυβέρνηση νομοσχέδιο *Ο περί Οφειλετών (Αναβολή και Περιορισμός Πωλήσεων Ακινήτου Περιουσίας) (Τροποποιητικός) Νόμος 1961*. Η κυβέρνηση ζητά να παραταθεί ο νόμος μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1961.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^η Σεπτεμβρίου 1961, σσ. 430, 433.

τάξης των £569,405 για την Ελληνική Κοινότητα και £195,883 για την Τουρκική Κοινότητα.⁶⁸ Στο τελευταίο τρίμηνο του 1960 (Οκτώβριος-Δεκέμβριος) στην επαρχία Λευκωσίας κινήθηκαν 565 αγωγές για χρέη χωρικών και πούληθηκε κινητή περιουσία 194 χωρικών (132 Ελλήνων και 62 Τούρκων).⁶⁹ Ο βουλευτής Kemal Deniz αναφέρει ότι το 70% του πληθυσμού της χώρας αποτελείται από χωρικούς εκ των οποίων το 60 ή 70% είναι καταχρεωμένοι.⁷⁰

Οι οικονομικές δραστηριότητες της νήσου δεν παρεμποδίζονται μόνο από την ανομβρία, «ήτις συνεχίζεται από τριών ή τεσσάρων ετών»,⁷¹ αλλά και από το υδρευτικό και αρδευτικό πρόβλημα. Αναφορές όπως το πόσιμο νερό του χωριού Αγία Μαρίνα (Πόλεως Χρυσοχούς) είναι επηρεασμένο κατά το 88% υπό ακαθαρσιών,⁷² 25 χωριά της επαρχίας Λεμεσού στερούνται πόσιμοι ύδατος, «Υδωρ δι' αυτοκινήτου» μεταφέρεται από τη Διοίκηση Λεμεσού στα χωριά Ύψωνας, Μέσα Γειτονιά, Μουταγιακά, Αρμενοχώρι, Μανδριά, Αγίος Θεράπων και Μοναγρούλλι»,⁷³ αποτυπώνουν τη δεινή θέση στην οποία περιήλθαν πολλές περιοχές.

Οι συχνές αναφορές στο ανεργιακό πρόβλημα αποτυπώνουν το μέγεθος του προβλήματος.⁷⁴ Ενώπιον της Βουλής των Αντιπροσώπων ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας την 21^η Αυγούστου 1961 αναφέρει ότι ο αριθμός των εγγεγραμμένων ανέργων το διάστημα 1959-1960 έχει

Νομοσχέδιο που ρυθμίζει το θέμα της αγροτικής ακίνητης περιουσίας. Στο νομοσχέδιο αναφέρεται η επιβολή χαμηλότερης φορολογίας επί της αγροτικής ακίνητης περιουσίας. Νόμος που ψηφίστηκε τον Μάρτιο του 1932 και βρισκόταν σε ισχύ κατά τη συζήτηση στη βουλή προνοούσε πιο ψηλή φορολογία.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 5^η Οκτωβρίου 1961, σελ. 441.

⁶⁸[...]Τα υφιστάμενα κατά την 31/10/60 δάνεια, κατανέμονται κατά εθνικότητα ως εξής

Εις Έλληνες 76,11%

Εις Τούρκους 23,89%

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 6^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 151.

⁶⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 142.

⁷⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 28^η-29^η Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 83.

⁷¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 15^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 294.

⁷²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 15^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 300.

⁷³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 263.

Αρμενοχώρι «Στο χωριό αυτό σήμερα κατοικούν Τούρκοι». Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Χωριά και πολιτείες..*, ό. π., σελ. 46.

⁷⁴[...] Η ανεργία κατά τα τελευταία τρία έτη παρουσιάζει συνεχή ανιούσαν. Τον Ιούλιο του 1959 είχαμε εις τα Γραφεία Εξευρέσεως Εργασίας 4,279 εγγεγραμμένους ανέργους εργατοϋπαλλήλους. Τον Ιούλιο του 1960 ο αριθμός ανέβη εις τας 6,165. Από αυτούς συμφώνως προς τα στοιχεία του Γραφείου Εργασίας οι 5,900 ήσαν μόνιμως άνεργοι. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^η Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 41.

ανέλθει πέραν των 9000 χιλιάδων και «ήτο ο μεγαλύτερος βαθμός ανεργίας, όστις είχε ποτε παρουσιασθή εν τη νήσω».⁷⁵ Το ανεργιακό πρόβλημα στην Κύπρο χαρακτηρίζεται από διάφορα είδη ανεργίας. Η ανεργία είναι εν μέρει κυκλική ως αποτέλεσμα των περιοδικών κρίσεων, τεχνολογική ως αποτέλεσμα της μηχανοποίησης των ξένων μεταλλευτικών εταιρειών,⁷⁶ δημογραφική και διαρθρωτική ως αποτέλεσμα της μεταβολής της πολιτικής διάρθρωσης της χώρας λόγω του τετραετούς αγώνα της ΕΟΚΑ και του τερματισμού της Βρετανικής Αποικιοκρατίας.⁷⁷ Ταυτόχρονα, σημειώνεται εγκατάσταση Κυπρίων από την Αίγυπτο, διογκώνοντας το εργατικό δυναμικό που αναζητεί δουλειά.⁷⁸

Η οικονομική δυσπραγία, τα αγροτικά χρέη,⁷⁹ η στενότητα χρήματος, η έλλειψη αγροτικής πίστης, η στενότητα της «επιτοκίου αγοράς»,⁸⁰ η αύξηση της μετανάστευσης,⁸¹ το μέγεθος του ανεργιακού «10,000 πλέον άνεργοι»,⁸² του υδρευτικού – αρδευτικού προβλήματος,⁸³ η υποτυπώδης βιομηχανική εξέλιξη που οφείλεται σε «ιδιωτικήν πρωτοβουλίαν», η μεγάλη

⁷⁵Πενταετής Πρόγραμμα Οικονομικής Αναπτύξεως : Προσφώνησις Του Προέδρου της Δημοκρατίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Προς την Βουλήν των Αντιπροσώπων την 21^η Αυγούστου 1961, Κυπριακή Δημοκρατία, Λευκωσία, 1961, σελ. 34.

⁷⁶Τον Δεκέμβριο του 1960 απασχολούνται στα Κυπριακά Αμιαντορυχεία Αμιάντου 750 εργάτες. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 25^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 217.

⁷⁷Ενώ κατά την τελευταία δεκαετία οι μεγαλύτεροι εργοδότες στην Κύπρο είναι κατά σειρά μεγέθους εργοδότησης, οι στρατιωτικές αρχές, η κυβέρνηση και τα μεταλλεία,⁷⁷ κατά τη μεταβατική περίοδο περιορίζονται οι στρατιωτικές εργασίες και η εκτέλεση δημόσιων έργων.

Βλ. Έκθεση Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων σε σχέση με το ανεργιακό πρόβλημα. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 272.

⁷⁸Έκθεση Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων σε σχέση με το ανεργιακό πρόβλημα. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 272.

⁷⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^η Σεπτεμβρίου 1961, σελ. 430.

⁸⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^η Αυγούστου 1961, σελ. 373.

⁸¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 8^η Νοεμβρίου 1961, σσ. 523, 525.

⁸²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 144.

Στην Πάφο σύμφωνα με τα στατιστικά των Συντεχνιών Οικοδόμων από τους 1500 εγγεγραμμένους οικοδόμους μόνο οι 300 εργοδοτούνται. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 20^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 51.

⁸³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^η Αυγούστου 1961, σελ. 372.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 1^η Σεπτεμβρίου 1961, σσ. 391-392.

«Από 8300 στρέμματα κήπων που αρδεύονται εις την περιοχήν Αμμοχώστου 4300 στρεμμάτων έχουν αλμυρίσει ή μισοαλμυρίσει τα νερά». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 20^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 51.

ανάπτυξη του εισαγωγικού εμπορίου, η ανομβρία των τελευταίων 3 χρόνων, οι μολύνσεις π.χ. εχινόκοκκος,⁸⁴ η ανεπαρκής ρυμοτομική υποδομή, τα υποτυπώδη έργα υποδομής και κοινής ωφελείας,⁸⁵ συνθέτουν το οικονομικό πλαίσιο του 1961 όπου ο αριθμός των φορολογουμένων είναι μεταξύ 12,000-13,000.⁸⁶

Από την άλλη, στην ομιλία του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας στη Βουλή των Αντιπροσώπων το 1962 σκιαγραφείται μια ελπιδοφόρα οικονομική πραγματικότητα. Ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας αναφέρεται στο Πάγιο Ταμείο που έχει ενεργητικό υπόλοιπο, στον επαναπατρισμό κεφαλαίου και στη νομισματική σταθερότητα, στη συμμετοχή σε διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς, στα αρδευτικά έργα, στο νέο λιμάνι στην Αμμόχωστο, στη βιομηχανική παραγωγή και στα προστατευτικά μέτρα (π.χ. την κονσερβοποιία), στη μείωση της ανεργίας, και στην ίδρυση από τον Σεπτέμβριο του 1961 του Συμβουλίου Παραγωγικότητας Κύπρου.⁸⁷ Στα θετικά επίσης καταγράφεται η υπογραφή του σχεδίου εργασίας για την ίδρυση του Ινστιτούτου Γεωργικών Ερευνών.⁸⁸

Από την άλλη, μέσα από τις τοποθετήσεις των Βουλευτών γίνεται αναφορά στη διαμαρτυρία της Εθνικής Ομοσπονδίας Φρουτοπαραγωγών της Αγγλίας,⁸⁹ στο οξύ πρόβλημα διάθεσης του γάλακτος,⁹⁰ στη χαλαζοθύελλα που έπληξε χωρία της Λεμεσού,⁹¹ στη φυτική ασθένεια στην Πέγεια, στην καθίζηση εδαφών στο Κοιλάνι και την καταστροφή αμπελώνων και

⁸⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 24^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 113.

⁸⁵Η Κύπρος δεν διαθέτει ένα σύγχρονο λιμάνι. Βλ. *Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής Αναπτύξεως*, ό. π., σελ. 22.

Στο 98% των κατοίκων των πόλεων και στο 18% των κατοίκων της υπαίθρου παρέχεται ηλεκτρικό ρεύμα. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^η Αυγούστου 1961, σελ. 382.

[...] Υπολογίζεται ότι εντός της προσεχούς πενταετίας θα παραχωρηθή ηλεκτρικόν ρεύμα εις 200 περίπου χωριά. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^η Ιουνίου 1961, σελ. 376.

⁸⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 11^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 609.

⁸⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 26^η Οκτωβρίου 1962, σσ. 85-94.

⁸⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 14^η Σεπτεμβρίου 1962, σελ. 20.

⁸⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 26^η Φεβρουαρίου 1962, σελ. 109.

⁹⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 3^η Δεκεμβρίου 1962, σελ. 146.

⁹¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 5^η Ιουνίου 1962, σελ. 303.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

οικιών,⁹² στη συνέχιση του αμπελουργικού και υδρευτικού προβλήματος,⁹³ και στην ανεργία των αποφοίτων γυμνασίου που αυξήθηκε κατά 11% από το 1961.⁹⁴

Το 1963 σημαδεύεται από την κυβερνητική απόφαση για τερματισμό της επιχορήγησης του ψωμιού,⁹⁵ τις τροποποιήσεις σε άρθρα των κανονισμών του Ταμείου Ασφαλείας των Αγροτικών Προϊόντων για να μην καλύπτει η κυβέρνηση πλέον έστω και το 50% των ζημιών στην αγροτική παραγωγή των μετόχων του Ταμείου,⁹⁶ τα αγροτικά χρέη που ανέρχονται στις £15.600.000,⁹⁷ το χαλάζι, τη σκωρίαση, τη θεομηνία του Περονόσπορου,⁹⁸ τις φυτικές αρρώστιες και τις χαμηλές τιμές ορισμένων αγροτικών προϊόντων.⁹⁹

Ενώ ιστοριογραφικά επισημαίνεται ότι η Κύπρος το 1960 είχε όλο κι όλο δύο καράβια και άρχιζε μόλις τότε να δημιουργεί την εμπορική ναυτιλία της με την ύψωση της σημαίας της, μιας σημαίας που σύμφωνα με τον Νίκο Ψυρούκη αποτελεί μια σημαία «ενός νεοαποικιακού εξηρημένου κρατιδίου και όχι μιας πραγματικά εθνικής σημαίας», σε πλοία εφοπλιστών εξ Ελλάδος,¹⁰⁰ μόλις το 1963 θεσπίζονται νόμοι που θα διέπουν το οικονομικό αυτό πεδίο.¹⁰¹

⁹²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 14^η Σεπτεμβρίου 1962, σελ. 19.

⁹³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 25^η Σεπτεμβρίου 1962, σελ. 31.

⁹⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 28^η Δεκεμβρίου 1962, σελ. 248.

⁹⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 17^η Ιανουαρίου 1963, σελ. 7.

⁹⁶Το Ταμείο Ασφαλείας των Αγροτικών Προϊόντων λειτουργεί από το 1956. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 16^η Μαΐου 1963, σελ. 159.

⁹⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 29^η Ιανουαρίου 1963, σελ. 18.

⁹⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 13^η Ιουνίου 1963, σελ. 240.

⁹⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1963-31 Δεκεμβρίου 1963), συνεδρίαση 16^η Αυγούστου 1963, σελ. 4.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1963-31 Δεκεμβρίου 1963), συνεδρίαση 15^η Νοεμβρίου 1963, σελ. 69.

¹⁰⁰Η δημιουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας ως μιας «δεύτερης Ελλάδας» αποδίδεται και στις διεργασίες του ελληνικού καπιταλισμού, για οικονομική αξιοποίηση του νεοσύστατου κυπριακού νηολογίου.

Βλ. Νίκος Ψυρούκης, *Κύπρος: Από την αυτοδιάθεση στην κατοχή...*, ό. π., σσ. 402-403, 410.

¹⁰¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 6^η Ιουνίου 1963, σελ. 216.

Το οικονομικό status quo της Τουρκικής Κοινότητας

Στην κοινωνική συνείδηση της Ελληνικής Κοινότητας γίνεται αντιληπτή η ύπαρξη αρνητικών κοινωνικών προτύπων για την Τουρκική Κοινότητα, και καταδεικνύεται η εθνική και η ταξική υποτίμηση από τον κυρίαρχο ελληνικό λόγο.¹⁰² Οι ιστοριογραφικές προσεγγίσεις, ανάλογα με τον εθνικό τους προσανατολισμό και τις πολιτικές ή άλλες επιδιώξεις τους, συγκροτούν ποικίλα ρεπερτόρια λόγων σε σχέση με την οικονομική κατάσταση της Τουρκικής Κοινότητας. Ο Νίκος Κρανιδιώτης, εξέχων πρόσωπο της ελίτ της Ελληνικής Κοινότητας, πρέσβης της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Αθήνα την εν λόγω περίοδο, αναφερόμενος στα πρώτα βήματα της Κυπριακής Δημοκρατίας, επισημαίνει ότι το βιοτικό επίπεδο της Τουρκικής Κοινότητας «άρχισε να ανεβαίνει σταθερά».¹⁰³ Από την άλλη, ο Nadav Morag αναφέρει ότι μετά την ανεξαρτησία το οικονομικό χάσμα μεταξύ των δύο κοινοτήτων διευρύνθηκε.¹⁰⁴

Στην ελληνική ιστοριογραφία υπάρχει η παραδοχή ότι η πλειονότητα της Τουρκικής Κοινότητας δεν επωφελήθηκε από την οικονομική πρόοδο της περιόδου 1961-1973,¹⁰⁵ και

¹⁰²Νίκος Περισιτιάνης, «Η κατάρρευση του δικοινοτικού συναινετικού κράτους», Χρυσόστομος Περικλέους, (επιμέλεια), *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια ...*, ό. π., σελ. 252.

Ενώ το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα της Τουρκικής Κοινότητας είναι 20% χαμηλότερο από εκείνο της Ελληνικής Κοινότητας, ένας Τούρκος εργάτης ή αγρότης δεν είναι πιο φτωχός από τον αντίστοιχο Έλληνα.

Βλ. Μιχάλης Ατταλίδης, «Οι σχέσεις των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκυπρίους», Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμέλεια), *Κύπρος : Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, ό. π., σελ. 433.

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964, σσ. 22-24.

¹⁰³Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία : Κύπρος 1960-1974*, ό. π., σελ. 21.

Στον τουρκικό λόγο προβάλλεται το επιχείρημα ότι ενδυναμώθηκε οικονομικά η Τουρκική Κοινότητα εκείνη την κρίσιμη τριετία «*Türk aydınları ve iş adamlarının ilk üç yıl içerisinde sosyal ve economic alanda yaptıkları ileri atılımları*» και ότι αυτό προκάλεσε το φθόνο και την ανησυχία της Ελληνικής Κοινότητας και του Μακαρίου «*Makarios'un ve Kıbrıs Rumlarının gözüünü kortuttu*».

Βλ. Derviş Manizade, *Kıbrıs dün, bugün, yarın*, ό. π., σελ. 35.

¹⁰⁴Nadav Morag, «Cyprus and the clash of Greek and Turkish Nationalisms», ό. π., σελ. 610.

¹⁰⁵Ανδρέας Χαραλάμπους, «Σύγκριση της οικονομίας στις κατεχόμενες περιοχές με την οικονομία στις ελεύθερες περιοχές», Νίκος Περισιτιάνης και Γιώργος Τσαγγαράς (επιμέλεια), *Ανατομία μιας μεταμόρφωσης...*, ό. π., σελ. 372.

Οι Τούρκοι το 1963 κατέχουν το 13% της γεωργίας, το 6% της βιομηχανίας, το 1% των εξορύξεων μετάλλευσης (το 75% ήταν σε μη κυπριακά χέρια), το 3% των εισαγωγών και το 0.2% των εξαγωγών.

Βλ. Diamond Jenness, *The economics of Cyprus : A Survey to 1914*, McGill University Press, Montreal, 1962, σσ. 59, 62.

Σε σχέση με την κυπριακή οικονομία και τις εθνικές ομάδες :

Παραγωγή	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΤΟΥΡΚΟΙ
Ακαθάριστη αξία αγροτικών προϊόντων 1963	87,4	12,6
Ακαθάριστη αξία μεταποιητικής παραγωγής 1962	91,8	6,1

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

υπογραμμίζεται ότι η οικονομικοκοινωνική υστέρηση της Τουρκικής Κοινότητας δεν οφειλόταν σε οποιαδήποτε φυλετική ή θρησκευτική διάκριση από μέρους της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά στην πολιτική της τουρκικής ηγεσίας της που εξυπηρετώντας κακώς νοούμενα συμφέροντα αυτοπαρουσιαζόταν ως «η φτωχομειονότητα, η παραμελημένη και η παραγνωρισμένη από «το Μακαριακόν καθεστώς»». ¹⁰⁶ Σύμφωνα με τον Patrick Richard η οικονομική διαφορά των δύο κοινοτήτων οφείλεται σε κοινωνικούς και πολιτισμικούς λόγους, παρά σε «any policy of 'explotation' by Greek-Cypriots». ¹⁰⁷ Από την άλλη, υπάρχει και η παραδοχή ότι η «μυωπική και εγκληματική» πολιτική, επίσημη και ανεπίσημη, της Ελληνικής Κοινότητας, οδήγησε στη διεύρυνση των ανισοτήτων. ¹⁰⁸

[...] Η διαφορά ανάμεσα στους Έλληνες και τους Τούρκους στην Κύπρο είναι σε μεγάλο βαθμό οικονομικό-κοινωνική, με τους Τούρκους συμπιεσμένους ιστορικά σε ένα χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο. Αυτή είναι μια πολύ κακή βάση για τη συνεννόηση των δύο λαών και η αστική ηγεσία της Κύπρου δεν κατάλαβε ποτέ το θέμα και δεν καταπιάσθηκε ποτέ με αυτό έστω κι' αν ο ίδιος ο Μακάριος, μιλώντας προς τον

Ακαθάριστη αξία εξορύξεων	24,1	1,2
Εμπόριο :Ακαθάριστη αξία εισαγωγών 1963	85,4	2,8
Εμπόριο :Ακαθάριστη αξία εξαγωγών 1963	71,3	0,2

Βλ. Patrick Richard, *ό. π.*, σελ. 14.

	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΤΟΥΡΚΟΙ
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ ΓΗΣ	79,3	20,7
ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ	87,4	12,6
ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΕΣΠΕΡΙΔΟΕΙΔΩΝ	90	10
ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ	86	14
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ	93,8	6,2
ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	96,1	3,9
ΕΞΑΓΩΓΕΣ	99,5	0,5
ΦΟΡΟΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΠΡΟΣΟΔΩΝ	94,1	5,9
ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ	93,9	6,1
ΙΑΤΡΟΙ	86,1	13,9
ΟΔΟΝΤΟΓΙΑΤΡΟΙ	81,3	18,7
ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΙ	91,6	8,4

Βλ. Ζήνων Σταυρινίδης, *ό. π.*, σελ. 83.

Nadav Morag, *ό. π.*, σσ. 608-610.

Niyazi Kızılyürek, *Kıbrıs Sorununda iç ve dış etkenler*, *ό. π.*, σσ. 63, 66, 67, 68.

Μιχάλης Ατταλίδης, *Cyprus : Nationalism and International Politics*, *ό. π.*, σελ. 88.

¹⁰⁶Γιώργος Καρούζης, *ό. π.*, σελ. 17.

¹⁰⁷Patrick Richard, *ό. π.*, σελ.15.

Γιώργος Καρούζης, *ό. π.*, σελ. 58.

¹⁰⁸Λουκάς Κακουλλής *ό. π.*, σελ. 130.

γράφοντα κατά καιρούς, έδειξε ότι κατανοεί τη σπουδαιότητα του προβλήματος. Το ότι οι Τουρκοκύπριοι εισφέρουν υπό κανονικές συνθήκες στην άμεση φορολογία ένα ποσοστό πολύ περιορισμένο και που εκτιμάται από πέντε έως οκτώ τοις εκατό του συνόλου, δεν είναι ένδειξη δυνάμεως αλλ' αδυναμίας των Ελλήνων, αφού δημιουργεί μια μόνιμη αιτία για αμφισβητήσεις ανάμεσα στις δύο εθνότητες.¹⁰⁹

Στην ελληνική ιστοριογραφία γίνεται αναφορά στην επιβίωση «οπισθοδρομικών θεσμών μεταξύ των Τούρκων της Κύπρου»,¹¹⁰ και στο γεγονός ότι στο πρόσφατο παρελθόν για να κατορθώσουν να συμβαδίσουν με «τους ρυθμούς του ελληνοκυπριακού εκσυγχρονισμού», οι Τούρκοι ηγέτες κατέληξαν να βασίζονται σε μια «διακριτική υπέρ τους μεταχείριση» από τις βρετανικές αρχές και να λειτουργούν στα χρόνια της ΕΟΚΑ ως «εφεδρία των Βρετανών»,¹¹¹ παράγοντες που υπογραμμίζουν τη «μετέωρη κατάσταση» στην οποία περιήλθαν με την αποχώρηση των Βρετανών. Από την άλλη, στην τουρκική ιστοριογραφία τονίζεται ότι αν απολάμβαναν τα οφέλη του Ενκaf, η θέση τους θα ήταν διαφορετική, και ότι τους κόστισε η αποικιακή «μεροληψία».¹¹²

Χάρη στις Συνθήκες Ζυρίχης-Λονδίνου η Τουρκική Κοινότητα θα απολάμβανε θέσεις στον κρατικό μηχανισμό με σημαντικότατο κριτήριο την ποσόστωση 70:30 ή 60:40, ρήτρα που θα απέφερε οικονομικά οφέλη και αναβάθμιση του κοινωνικού της status.¹¹³ Στην ελληνική ιστοριογραφία η αναλογία 70:30 στη δημόσια υπηρεσία είχε παραμείνει στο 25% κατά την τριετία 1960-1963 λόγω της έλλειψης Τούρκων με επαρκή προσόντα.¹¹⁴

¹⁰⁹Κώστας Χατζηαργύρης, *ό. π.*, σελ. 141.

Μιχάλης Μιχαηλίδης, *ό. π.*, σελ. 336.

¹¹⁰Αλέξης Κύρου, *Ελληνική εξωτερική πολιτική*, *ό. π.*, σελ. 391.

¹¹¹Πανίκος Παιονίδης, *ό. π.*, σελ. 222.

¹¹²Το Ενκaf είναι ο πιο ισχυρός κοινωνικός θεσμός της Τουρκικής Κοινότητας. Οι διορισμοί γίνονται από τους Άγγλους. Στις 14 Απριλίου 1956 η Τουρκική Κοινότητα αναλαμβάνει τη διαχείριση του.

Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, *ό. π.*, σελ. 57.

Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, *ό. π.*, σσ. 50, 209.

Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 53-72.

¹¹³Μιχάλης Ατταλίδης, *ό. π.*, σελ. 426.

Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, *ό. π.*, σελ. 253.

Ευάγγελος Παναγιώτου, *Πικρές μνήμες : Οι μαύρες μέρες του 1974*, Πάφος, 2011, σελ. 32.

Ένας σημαντικός τόπος επαφής Ελλήνων και Τούρκων είναι οι Κεντρικές Φυλακές. Στις Κεντρικές Φυλακές τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας υπερτερούν. Απασχολούνται περίπου διακόσια άτομα με ποσοστό 45% Έλληνες και 55% Τούρκοι. Βλ. Παναγιώτης Παπαδημήτρης & Αντώνης Νεοφύτου, *ό. π.*, σελ. 320. Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Η οργάνωση, τα προβλήματα και οι δραστηριότητες της αστυνομικής δυνάμεως Κύπρου», αρ. 4(103), 18 Νοεμβρίου 1960, σσ. 5-9.

¹¹⁴Σύμφωνα με τα πρακτικά της συνάντησης στο προεδρικό στις 23 Νοεμβρίου 1962 η εφαρμογή της αναλογίας 70:30 προχωρά ομαλά και η σύνθεση της Δημόσιας Υπηρεσίας είναι : Έλληνες 74,8% Τούρκοι 25,2%.

Βλ. Γλαύκος Κληρίδης, *ό. π.*, σελ. 447.

Σε σχέση με τις ανώτερες θέσεις στη Δημόσια Υπηρεσία στις 26 Φεβρουαρίου 1963 ήταν στο 27% για τους Τούρκους. Βλ. Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, τ. Ι, *ό. π.*, σσ. 165, 159.

[..]Εκτός τούτου, η πολιτιστική καθυστέρηση της τουρκικής κοινότητας προκαλούσε πρόσθετες δυσκολίες γιατί δεν υπήρχαν αρκετά στελέχη της για να επανδρώσουν τις θέσεις που οι συμφωνίες παραχωρούσαν αυτόματα στους Τουρκοκυπρίους.¹¹⁵

Στην ελληνική ρητορική προβάλλεται επίσης το επιχείρημα πως αν εφαρμοζόταν η αναλογία 70:30 αυστηρά, οι προσοντούχοι Έλληνες υποψήφιοι θα παραγκωνίζονταν από τους λιγότερο προσοντούχους Τούρκους.¹¹⁶ Η τουρκική ρητορική, από την άλλη, αναφέρει ότι είχε προσοντούχο προσωπικό για πολλές από τις θέσεις και ότι η καθυστέρηση στην υλοποίηση της αναλογίας ήταν μια τακτική των Ελλήνων με σκοπό την «*αέναη ματαίωση αυτού του συνταγματικού τους προνομίου*».¹¹⁷ Αν και υπάρχει η παραδοχή ότι σε ορισμένες περιπτώσεις δεν υπήρχαν έμπειρα άτομα για την πλήρωση των θέσεων που προορίζονταν για τους ανώτερους βαθμούς,¹¹⁸ επικρίνεται η τακτική των Ελλήνων να δημιουργούν στατιστικά για να δείχνουν ότι το 25% των Τούρκων κατέχει θέσεις στην ανώτερη και κατώτατη ιεραρχία, την ίδια στιγμή που το ποσοστό στις ενδιάμεσες κλίμακες κυμαίνεται μεταξύ 17% - 20.50 %.¹¹⁹ Χαρακτηριστικά ο βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Πάφου του Milli Ceph 1960-1961 Aziz A. Altay διερωτάται γιατί έστειλαν 7 Έλληνες και μόνο έναν Τούρκο ως μαθητευόμενους για τον έλεγχο της εναέριου συγκοινωνίας.¹²⁰ Ο υπουργός συγκοινωνιών και έργων Ανδρέας Παπαδόπουλος, σε απαντητική επιστολή του, αναφέρει ότι η Μεταβατική Κυβέρνηση επέλεξε 25 υποψηφίους σύμφωνα με τη διάταξη της ποσοστιαίας αναλογίας 70:30 για εκπαίδευση στον έλεγχο της εναέριας κυκλοφορίας με σκοπό να αξιοποιηθούν στον Αερολιμένα Λευκωσίας. Πριν αρχίσει η εκπαίδευση, η Μεταβατική Κυβέρνηση δήλωσε

Diana Markides, *ό. π.*, σελ. 420.

Σπύρος Παπαγεωργίου, *ό. π.*, σελ. 244.

Χαρακτηριστικό το απόσπασμα από το Βρετανικό Κοινοβούλιο, από την ομιλία του Francis Noel-Baker μετά τη μονογράφιση των κειμένων για την ανεξαρτησία.

[..] *Το ποσοστό των Τούρκων εις την Κύπρον είναι 18% και όχι 30% και μια μάλλον μικρά αναλογία από τα 18% είναι κατάλληλοι διά διοικητικήν εργασίαν και ολίγοι εξ αυτών κατάλληλοι δι' ανωτέρας διοικητικής θέσεις ως το γνωρίζει πολύ καλά ο Υφυπουργός των Αποικιών.* Βλ. Παναγιώτης Παπαδημήτρης, *Ιστορική εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου*, *ό. π.*, σελ. 311.

¹¹⁵Ελευθέριος Ν. Τζελέπης, *ό. π.*, σελ. 141.

¹¹⁶John Reddaway, *Burdened with Cyprus the British connection*, Weidenfeld & Nicolson, London, 1986, σελ. 145.

¹¹⁷Robert Henry Stephens, *ό. π.*, σελ. 175.

Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Το κυπριακό πρόβλημα: Πορεία προς τη χρεωκοπία*, *ό. π.*, σελ. 358.

¹¹⁸Salih Halil Ibrahim, *Cyprus : The impact of diverse nationalism on a state*, University of Alabama Press, Tuscaloosa & AL, 1978, σελ. 21.

¹¹⁹John Reddaway, *ό. π.*, σελ. 145.

¹²⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 269.

στους επιλεγέντες ότι η εκπαίδευση τους θα γινόταν αρχικά στην Κύπρο και με τη συμπλήρωση της εν λόγω εκπαίδευσης θα υποβάλλονταν σε γραπτή εξέταση «*προς τον σκοπόν της επιλογής των οκτώ καλύτερων δια μετεκπαίδευσιν εν τω Ηνωμένω Βασιλείω. Οι επιλεγέντες απεδέχθησαν γραπτώς την δήλωσιν της Κυβερνήσεως, ουδέποτε δε ήγειρον ζήτημα ποσοστιαίας αναλογίας*».¹²¹

Από την άλλη, είναι πολύ χαρακτηριστικό το σχόλιο του διπλωμάτη Özdemir A. Özgür. Πολλές φορές κρατικές επιλογές υπαγορεύονται από συγκεκριμένους «*πρακτικούς λόγους*» και δεν ενέχουν πολιτικές σκοπιμότητες ή φυλετικές διακρίσεις.

[...] Αλλά ο Ηλιάδης μου ζήτησε να καταλάβω πως, όσο καλός κι αν μπορούσε να είναι ένας Τουρκοκύπριος, η θέση του Λονδίνου προοριζόταν για έναν Ελληνοκύπριο, για πρακτικούς λόγους, όπως λ.χ. το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου με τον Ηνωμένο Βασίλειο το ασκούσαν Ελληνοκύπριοι και ότι η γλώσσα που κυριαρχούσε ήταν αναγκαστικά η ελληνική. Με διαβεβαίωσε πως η επόμενη θέση εμπορικού ακολούθου θα ήταν στην κυπριακή πρεσβεία της Βόννης και πως θα'κανε τα πάντα για να με βοηθήσει να πάρω αυτή τη θέση. Κατάλαβα πως τα επιχειρήματα του ήταν λογικά και δε σκέφτηκα πως υπήρχε θέμα εθνοτικής διάκρισης.¹²²

Ενώ κατά τη συζήτηση του Κυπριακού Προβλήματος στα Ηνωμένα Έθνη ο Άγγλος διπλωματικός απεσταλμένος Selwyn Lloyd αναφέρεται στον ρόλο που θα μπορούσε να διαδραματίσει η Τουρκική Κοινότητα στην πρόοδο του νησιού,¹²³ η μυωπική πολιτική στόχευση της πολιτικής ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας είναι η πρόοδος της Τουρκικής Κοινότητας μέσω του οικονομικού διαχωρισμού, οροθεσίας, αποκοπής.¹²⁴ Πολύ

¹²¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 20^η Δεκεμβρίου 1960, σσ. 289-290.

¹²²Özdemir Özgür, *ό. π.*, σελ. 52.

¹²³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yıkıcı Rum Siyaseti», 27 Ekim 1963. [Καταστροφική ελληνική πολιτική]

¹²⁴Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος: Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, *ό. π.*, σελ. 85.

«*Dolayısıyla 1960 Cumhuriyeti sermaye ve emek hareketliliğini sınırlandırmadığı için cılız Kıbrıs Türk burjuvazisinin ve sürdürdüğü kampanyanın ayakta kalmasına imkân yoktu*».

Σύμφωνα με τον Mehmet Hasgüler, ήταν ανέφικτο να ορθοποδήσει η καμπάνια που συντηρούσε η αδύναμη μπουρζουαζία των Τούρκων, επειδή δεν έγινε κατορθωτό να περιοριστεί η κινητικότητα του κεφαλαίου και του εργατικού δυναμικού.

Βλ. Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim...*, *ό. π.*, σελ. 220.

Σύμφωνα με τον Albert Meyer, ο οικονομικός διαχωρισμός μεταξύ της Ελληνικής και της Τουρκικής Κοινότητας επιταχύνθηκε μετά το 1957. Σύντομα, όμως, αυτή η ροπή μετεστράφη. Η τουρκική πλευρά κατανόησε ότι οικονομικά δεν μπορούσε να ανταπεξέλθει, ενώ η ελληνική επιχειρηματική κοινότητα άφησε στην άκρη την αλαζονική της στάση.

Βλ. Albert Meyer, *ό. π.*, σσ. 74-75.

χαρακτηριστικές οι εισηγήσεις δύο αξιωματούχων της Τουρκικής Κοινότητας. Ο Πρόεδρος της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης αναφέρει στον εξ Ελλάδος διπλωμάτη Δημήτρη Μπίτσιο «δεν θα είμαι ικανοποιημένος παρά όταν μοιρασθούν όλα στο ποσοστό που μοιράσθηκαν οι πολιτικές εξουσίες. Το εμπόριο, η βιομηχανία, όλα»,¹²⁵ και ο βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Πάφου του Milli Cerphe Aziz Ahmet Altay στις 21 Σεπτεμβρίου 1960 διερωτάται «Δεν θα ήτο ορθότερον όπως οι Τούρκοι και οι Έλληνες άνεργοι εγγραφούν εις χωριστά μητρώα;» με τον υπουργό εργασίας Τάσσο Παπαδόπουλο να ανταπαντά «η Κύπρος αποτελεί ενιαίον κράτος».¹²⁶

Προς την κατεύθυνση αυτή θα ιδρυθεί το *Kıbrıs Türk Ticaret Odası* το 1958,¹²⁷ το Τουρκικό Υπουργείο Μονοπωλίων θα ιδρύσει στη Λευκωσία με τη σύμπραξη της Τουρκικής Κοινότητας οиноποιείο παραγωγής όπου θα περιλαμβάνει δια συγχωνεύσεως και την Εταιρεία κατασκευής οίνων της Τουρκικής Κοινότητας «*Yüksel*»,¹²⁸ και αντί της COCA COLA και της PEPSI COLA θα εμψιαλωθεί η Bel-Cola.¹²⁹ Στον τουρκικό Τύπο πέρα από το γεγονός ότι επικρίνεται η στάση των μελών της Ελληνικής Κοινότητας που δεν φιλοξενούν στα καταστήματα τους τουρκικά προϊόντα,¹³⁰ γίνονται εκκλήσεις να προστατευθεί η ντόπια βιομηχανία, αφού τα τελευταία χρόνια η παραγωγική δυνατότητα χάθηκε και εργοδοτούνται πλέον μόνο 5-10 εργάτες.¹³¹ Η Κυπριακή Εταιρεία Τουρκικών Τσιγάρων *Türk Tütünleri*

Εκστρατεία από Τούρκο σε Τούρκο «Türkten Türkiye kampanyası», Εκστρατεία αποταμίευσης των οικονομιών σε Τουρκικές Συνεργατικές ή Τράπεζες. «Tasarrufların Türk Kooperatiflerinde ya da Bankalarında biriktirilmesi kampanyası».

Βλ. Salih Öztoprak, *ό. π.*, σελ. 58-59.

Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, *ό. π.*, σσ. 76, 85.

¹²⁵Δημήτρης Μπίτσιος, *ό. π.*, σελ. 130.

¹²⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 260.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 28^η-29^η Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 75.

Μέχρι τα τέλη Σεπτεμβρίου ενεγράφησαν 53,763 άνεργοι (Έλληνες 60,80 % Τούρκοι 30,20%). Κατά την ίδια περίοδο τοποθετήθηκαν σε διάφορες εργασίες 7,035 Έλληνες και 3,052 Τούρκοι.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^η Νοεμβρίου 1960, σσ. 260-261.

¹²⁷*Yurttaşlık Bilgisi II*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, σελ. 12.

¹²⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τουρκικών οиноποιείον θα ιδρυθή εν Λευκωσία», 18 Νοεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Υπό εγγραφήν Τουρκική Εταιρεία Οινοπνευματωδών», 29 Δεκεμβρίου 1960.

¹²⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οικτρών άρθρον περί Κύπρου, πλήρες ανακριβείων, εδημοσιεύθη προσφάτως εις γαλλικήν επιθεώρησιν», 13 Σεπτεμβρίου 1963.

Albert Meyer, *ό. π.*, σελ. 74.

¹³⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Boşuna Laf Etmiyoruz», 28 Eylül 1960. [Εμείς δεν μιλάμε άσκοπα]

¹³¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yerli sanayii koruma», 27 Aralık 1960. [Προστασία εγχώριας βιομηχανίας]

Kıbrıs Ltd Şirketi καλεί τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας να χρησιμοποιούν μόνο τουρκικά τσιγάρα, καθότι παράγονται από τουρκικό καπνό και με τον κόπο Τούρκων εργατών.¹³²

Αν και στον Τύπο καταγράφονται περιστατικά στα οποία οι διακοινοτικές οικονομικές συναλλαγές τιμωρούνται από ακραία στοιχεία και των δύο κοινοτήτων,¹³³ η Τούρκικη Συνεργατική Πιστωτική Εταιρεία Γενάγων δανείζει τους Έλληνες κατοίκους του χωριού,¹³⁴ πολίτες αναθέτουν την υπεράσπιση τους στο δικαστήριο σε δικηγόρο της άλλης κοινότητας,¹³⁵ η τεχνική διεύθυνση του τουρκικού εργοστασίου οινόπνευμάτων *Hayat* έχει ανατεθεί εδώ και 6 χρόνια στον Χημικό Μηχανικό Σταύρο Ι. Αγγελίδη,¹³⁶ Τούρκοι ποδοσφαιριστές συμμετέχουν σε ελληνικά ποδοσφαιρικά σωματεία,¹³⁷ η Τουρκική Εταιρεία Υποδημάτων *Kıbrıs Türk Kundura Şirketi* δραστηριοποιείται στις τουρκικές και ελληνικές αγορές,¹³⁸ ελληνικά πανηγύρια ακόμη και με πιο ακριβό κρασί προσελκύουν και τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας κτλ.¹³⁹

¹³²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Muhterem Müşterilerimiz, Size hitap ediyoruz», 12 Kasım 1960. [Αξιότιμοι Πελάτες μας, απευθυνόμαστε σε σας]

¹³³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «22ετής νέος εξ Αγίας Μαρίνης ανευρέθη φονευμένος δια μαχαίρας εις σήραγγα ύδατος», 16 Ιουλίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προσωπιδοφόροι ηπέιλησαν μαθητήν σχολείου Μ. Παιδείας», 29 Σεπτεμβρίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 8 Σεπτεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προσωπιδοφόροι ηπέιλησαν Έλληνα εκ Πέτρας, εργαζόμενον εις τον τουρκικόν χωριόν Αγκολέμυ», 25 Ιουλίου 1963.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 18 Αυγούστου 1963.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά» 25 Σεπτεμβρίου 1963.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İrkçılığı kim yapıyor», 15 Mayıs 1961. [Ποιος υιοθετεί την πολιτική του φυλετικού διαχωρισμού]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Gittikçe kuduruyorlar», 9 Aralık 1961. [Όσο πάει σκυλιάζουν]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bir Türke ateş edildi», 28 Aralık 1961. [Πυροβολήθηκε ένας Τούρκος]

Ο Ömer Ali Muhtemel πουλούσε τσιγάρα σε ελληνικό μαχαλά.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Defterada Rumlar bir Türk'e 500 Lira zarar yaptı», 29 Haziran 1962.

[Στη Δευτέρα Έλληνες προκάλεσαν ζημιά της τάξης των £500 σε Τούρκο]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rum vatandaşlarımızın yeni bir "işbirliği" örneği», 14 Temmuz 1963.

[Νέο παράδειγμα "συνεργασίας" των Ελλήνων συμπατριωτών μας]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bir Türk satıcı Rum semtinde tecavüze uğradı», 27 Temmuz 1963.

[Τούρκος πωλητής δέχθηκε επίθεση σε ελληνικό μαχαλά.] Η περίπτωση του Ramadan Hasan.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türke mal satmak istiyen Rum döndü», 13 Ekim 1963.

[Χτυπήθηκε Έλληνας που θέλησε να πουλήσει εμπόρευμα σε Τούρκο]

¹³⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Δεν αντεμετωπίσθη εισέτι η ίδρυση οργανισμού διαθέσεως γεωργικών προϊόντων», 26 Οκτωβρίου 1960.

¹³⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τα εν Λευκωσία κακουργιοδικεία», 3 Φεβρουαρίου 1961.

¹³⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Δήλωσις» 26 Απριλίου 1963.

¹³⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 18 Αυγούστου 1963.

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964, σελ. 122.

¹³⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Müjdesi», 27 Ağustos 1960. [Χαράς ευαγγέλια]

¹³⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Olmuyor efendim ; olmuyor», 29 Ağustos 1960. [Δεν γίνεται Κύριε, δεν γίνεται]

3. Εκπαιδευτικό & Πολιτιστικό συγκείμενο

Η εκπαίδευση αποτελεί μια «ιδεολογική πρακτική», ένα ακόμη πεδίο της «ηθικής πειθαρχίας της εθνικιστικής ιδεολογίας» «*moral discipline of nationalist ideology*»,¹ και διαχρονικά συνιστά αναγκαίο κομμάτι για το εθνικό μέλλον.² Διατηρώντας την «ιερότητα» της συνυφαίνεται με την αναλλοίωτη αφήγηση του Εαυτού,³ και την εθνική αυτοσυναίσθηση, η οποία αποτελεί τη βασική προϋπόθεση της ιστορικής δικαίωσης, της ηθικής και πνευματικής προκοπής.⁴ Οι δύο μητέρες-πατρίδες εξάγοντας το εκπαιδευτικό τους σύστημα στην Κύπρο, εξάγουν μαζί και τον εθνικισμό τους.⁵ Η «εθνοπρεπής αγωγή» προσαρμόζεται στις αφηγήσεις των μητέρων πατρίδων,⁶ παραγκωνίζει κάθε προσπάθεια «κοινής κρατικής στοχοθεσίας» και επιμελώς συγκροτεί και συντηρεί στο πλαίσιο της «*choicelessness*» τις «σιωπές» των σχολικών εγχειριδίων.⁷ Από την άλλη, η κυπριακή συνείδηση αποτελεί το «*απευκαταίο*».⁸ Η εξάρτηση και η διαμόρφωση της πολιτιστικής και εκπαιδευτικής πολιτικής στην Κύπρο από την Ελλάδα και την Τουρκία συντηρεί τη διαφορά, «*προλειαίνει τη διχοτόμηση και ανατρέπει τις προσπάθειες για την επιβίωση του ενιαίου κράτους*».⁹

¹Rebecca Bryant, *Imagining the modern : The cultures of nationalism in Cyprus*, ό. π., σελ. 158.

Ernest Gellner, *Εθνη και εθνικισμός: Συνοδεύεται από το κείμενο "Εθνικισμός και πολιτική στην Ανατολική Ευρώπη"*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1992, σελ. 76.

²Rebecca Bryant, *Imagining the modern : The cultures of nationalism in Cyprus*, ό. π., σσ. 125-126.

³Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, Εκδόσεις Παπαζήση, ό. π., σσ. 141-142.

⁴Έννοια της «εθνικής καθαρότητας» Βλ. Λώρης Κουλλαπής, ό. π., σελ. 284.

⁵Φρίζος Π. Βραχάς, *Οκτώ ελληνικά θέματα*, ό. π., σσ. 8-9.

⁶Γιάννης Παπαδάκης, *Η ηχώ της Νεκρής Ζώνης : Οδοιπορικό στη διαιρεμένη Κύπρο*, ό. π., σελ. 110.

Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, *Η εκπαίδευση της Κύπρου μπροστά στην πρόκληση της Ευρώπης*, Τυπογραφία Στέλιου Λειβαδιώτη, Λευκωσία, 1996, σελ. 12.

Σήφης Μπουζάκης, «Η εκπαίδευση στην Ελλάδα και στην Κύπρο ανάμεσα στον εθνοκεντρισμό και τον ευρωπαϊσμό, μια ιστορικοσυγκριτική προσέγγιση», *Η κυπριακή εκπαίδευση από το 1960 μέχρι ...*, ό. π., σελ. 72.

⁷Rebecca Bryant, «On the condition of Postcoloniality in Cyprus» in Γιάννης Παπαδάκης, Νίκος Περισιτιάνης & Welz Gisela (επιμ.), *Divided Cyprus ...*, ό. π., σελ. 62.

⁸Έννοια «περιφερειακού έθνους» Βλ. Nadav Morag, ό. π., σελ. 606.

⁹Rebecca Bryant, *Imagining the modern : The cultures of nationalism in Cyprus*, ό. π., σελ. 171.

Λώρης Κουλλαπής, ό. π., σελ. 284.

Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, ό. π., σσ. 141-142.

⁸Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών στην Κύπρο*, Έκδοση Γρηγόρη, Αθήνα, 1997 σελ. 164.

Γ. Α. Καραγιώργης, ό. π., σελ. 31.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Ε', Ιανουάριος 1961-Δεκέμβριος 1962*, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 188.

⁹Δημήτρης Μέλισσας, ό. π., σελ. 167.

Αναφορά στην απουσία ουσιαστικού αντιλόγου από τον χώρο της αριστεράς.

Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, ό. π., σσ. 153, 210.

Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Α' Πανελλήνιον Συνέδριον Παιδαγωγικών Ακαδημιών 11-14 Απριλίου 1961», τ. 10, Ιούνιος 1961, σελ. 214.

3.1. Η εκπαίδευση μετά τη Ζυρίχη

Η ανεξαρτητοποίηση της Κύπρου από τον αποικιακό κλοιό επιφέρει αλλαγές και στο εκπαιδευτικό σύστημα.¹⁰ Το Σύνταγμα προνοεί χωριστές Κοινοτικές Συνελεύσεις που μεταξύ των άλλων κοινοτικών θεμάτων κύρια ευθύνη τους είναι η διεύθυνση της εκπαίδευσης της κοινότητας τους (Άρθρα 86-111). Σύμφωνα δε με το άρθρο 108 τόσο η Ελληνική όσο και η Τουρκική Κοινότητα δικαιούνται να λαμβάνουν από την Ελληνική και Τουρκική Κυβέρνηση επιχορηγήσεις «*δια τα εκπαιδευτικά, μορφωτικά, αθλητικά και φιλανθρωπικά ιδρύματα*» τους.¹¹ Οι Κοινοτικές Συνελεύσεις έχουν την αρμοδιότητα να ασκούν νομοθετική εξουσία (άρθρο 87 παράγραφος στ') «*επί της επιβολής προσωπικών εισφορών και προσωπικών τελών εις τα μέλη της αντιστοίχου κοινότητας*»,¹² με σκοπό να καλύπτουν τις ανάγκες των ιδρυμάτων που έχουν υπό τον έλεγχο τους.¹³

Δομικό στοιχείο της κυπριακής εκπαίδευσης αποτελεί ο κοινοτικός χαρακτήρας σε όλες τις βαθμίδες.¹⁴ Παραδοσιακά δικοινοτικά ιδρύματα όπως το Διδασκαλικό Κολλέγιο διχοτομούνται. Το Διδασκαλικό Κολλέγιο (Τμήμα Αρρένων) ιδρύθηκε το 1937 στη Μόρφου υπό αγγλική διεύθυνση. Κατά το πρώτο έτος φοίτησαν μόνο σπουδαστές της Ελληνικής Κοινότητας, αλλά στη συνέχεια το Κολλέγιο έγινε δικοινοτικό. Το Τμήμα Θηλέων ιδρύθηκε στη Λευκωσία το 1943 υπό ελληνική διεύθυνση, ενώ το 1948 έγινε δικοινοτικό υπό αγγλική διοίκηση. Τον Ιανουάριο του 1958 «*μετεφέρθη εις το νέον εν Λευκωσία οίκημα*» «*δια φοιτητάς αμφοτέρων των κοινοτήτων και φύλων*».¹⁵ Στις 9 Ιουνίου 1958 οι Τούρκοι σπουδαστές αποχώρησαν από το

¹⁰Ali Suha, «Turkish Education in Cyprus», in *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri ...*, ό. π., σσ. 235-252.

The Cyprus dilemma : options for peace, ό. π., σελ. 85.

Thomas William Adams, *U.S. Army Area Handbook for Cyprus...*, ό. π., σσ. 135-136.

Α. Καραγιώργης, ό. π., σσ. 31, 42, 43.

Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Ένας χρόνος ελεύθερης παιδείας», αρ. 20 (119), 30 Ιουνίου 1961, σελ. 4.

Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Το σχολικόν έτος 1960-1961 : Απολογισμός και προοπτικά», αρ. 22 (121), 28 Ιουλίου 1961, σελ. 5.

«*Η απελευθέρωση της εθνικής μας παιδείας στάθηκε ασφαλώς το λαμπρότερο γέρας του μεγάλου Αγώνος*»

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Προβλήματα και κατευθύνσεις της Ελληνικής Παιδείας εν Κύπρω», τ. 10, Ιούνιος 1961, σελ. 240.

¹¹Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, ό. π., σελ. 42.

¹²Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, ό. π., σελ. 36.

¹³Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, ό. π., σελ. 109.

Ali Suha, ό. π., σελ. 244.

¹⁴Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της άρνησης της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης να δεχθεί μικρό αριθμό μαθητών της Τουρκικής Κοινότητας που είχαν υποβάλει αίτηση για φοίτηση σε νυχτερινά τμήματα Τεχνικών Σχολών της Ελληνικής Κοινότητας. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, ό. π., σελ. 127.

¹⁵Περιοδικό *Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου*, «Το ιστορικόν του Διδασκαλικού Κολλεγίου», 1959-1960, σελ. 9.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Διδασκαλικό Κολλέγιο και συνέχισαν την εκπαίδευση τους στο παλιό κτήριο του Terra Santa στην Πύλη Πάφου, στο *Türk Öğretmen Koleji*.¹⁶ Το Διδασκαλικό Κολλέγιο περιήλθε στην Ελληνική Κοινότητα την 1 Μαΐου 1959 και τα εγκαίνια του ως Παιδαγωγικής Ακαδημίας τελέστηκαν στις 5 Οκτωβρίου 1959. Η ίδρυση της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου, με την ανάληψη της ελληνικής παιδείας από το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, χαρακτηρίζεται ως «μια εκ των σημαντικωτέρων εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων».¹⁷ Εκτός από τη διχοτόμηση του Διδασκαλικού Κολλεγίου, λειτουργεί μία Γεωργική Σχολή στη Μόρφου για τους Έλληνες και μία στην Πέργαμο για τους Τούρκους.¹⁸

Ο κοινοτικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης συνδέεται και με τη σημασία της γλωσσικής διδασκαλίας. Ο «*fetishization of language*» αποτελεί κομμάτι της εθνικιστικής διεργασίας. Πολύ πιο εύκολα παρατηρούνται αποκλίσεις στο περιεχόμενο του Αναλυτικού Προγράμματος σε άλλα θέματα, παρά σε θέματα γλωσσικά,¹⁹ αφού η εθνική αγωγή είναι έργο της γλωσσικής διδασκαλίας.²⁰

Το 1935 καταργείται το *Παγκύπριον Διδασκαλείον* και το 1937 το *Διδασκαλείον Θηλέων Φανερωμένης*. Η μόρφωση των διδασκάλων ανελήφθη από την αγγλική κυβέρνηση του νησιού. Στο Διδασκαλείο «*εισήρχοντο σπουδασταί πάσης εθνικότητας και θρησκείας*», η δε διδασκαλία γινόταν στα αγγλικά.

Βλ. Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, «Εκπαιδευτικά μεταρρυθμίσεις εν Κύπρω», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, τ. 1, Οκτώβριος 1959, σσ. 6-7.

Κλεόβουλος Ι. Μυριανθόπουλος, *Η παιδεία εν Κύπρω επί Αγγλοκρατίας 1878-1946*, Λεμεσός, 1946, σελ. 155.

¹⁶Bahire Özad, «Öğretmen Koleji 1937-1974», Bozkurt İsmail, Ateşin Hüseyin & Kansu Mehmet (επιμ.), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 27-27 Kasım 1998*, τ. IV. Halkbilim- Çeşitli Konular, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Gazimağusa, 1999, σελ. 361. [Διδασκαλικό Κολλέγιο 1937-1974]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Türk Öğretmen Koleji Müdürlüğünden», 12 Eylül 1960. [Από τη Διεύθυνση του Τουρκικού Διδασκαλικού Κολλεγίου]

Απόφοιτοι ετών 1960-1968. Βλ. Hasan Behçet, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi : (1571-1968)*, Lefkoşa, 1969, σελ. 306. [Η ιστορία της Τουρκικής Παιδείας της Κύπρου]

¹⁷Περιοδικό *Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου*, «Το ιστορικόν του Διδασκαλικού Κολλεγίου», 1959-1960, σελ. 7.

Η ΕΚΣΚ και η ΤΚΣΚ διαδέχθηκαν τα αντίστοιχα Μεταβατικά Εκπαιδευτικά Συμβούλια, τα οποία είχαν αναλάβει τη διαχείριση των δύο εκπαιδευτικών συστημάτων κατά τη μεταβατική περίοδο.

Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 212.

¹⁸Η Αγροτική Σχολή Μόρφου μετατρέπεται σε Γεωργικό Γυμνάσιο. Βλ. Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, «Η εθνική εξέγερσις της Κύπρου και τα Ελληνικά σχολεία αυτής», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, τ. 4, 1960, σελ. 168.

Thomas William Adams, *U.S. Army Area Handbook for Cyprus*, *ό. π.*, σελ. 136.

¹⁹Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, *ό. π.*, σελ. 11.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Δ', Απρίλιος 1959-Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 455.

²⁰Rebecca Bryant, *Imagining the modern : The cultures of nationalism in Cyprus*, *ό. π.*, σελ. 140.

Χριστίνα Κουλούρη, *Ιστορία και γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία (1834-1914): Γνωστικό αντικείμενο και ιδεολογικές προεκτάσεις*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Αθήνα, 1988, σελ. 87.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Το Ελληνικό Γραφείο Παιδείας υπό την άμεση εποπτεία της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης ασχολείται με θέματα που αφορούν τη λειτουργία των σχολείων. Πρόεδρος της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης είναι ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης,²¹ και διευθυντής του Ελληνικού Γραφείου Παιδείας ο Κλεάνθης Γεωργιάδης.²² Γενικοί διευθυντές της Μέσης Εκπαίδευσης είναι ο Κώστας Πηλαβάκης, ο Χριστόδουλος Παπαχρυσόστομου και ο Θεόκλητος Α. Σοφοκλέους, ενώ γενικός επιθεωρητής της Στοιχειώδους Παιδείας ο Ανδρέας Κούρος.²³ Το Ελληνικό Διοικητικό Συμβούλιο της Εκπαίδευσης ελέγχει 532 Δημοτικά, 34 Γυμνάσια, 3 Τεχνικές Σχολές και 1 Σχολή Διδασκάλων.²⁴

Σημαντικό ρόλο στην άσκηση της εκπαιδευτικής πολιτικής διαδραματίζει το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο. Απαρτίζεται από 11 μέλη, από τα οποία 6 ex officio (Διευθυντής Γραφείου Παιδείας, 2 Τμηματάρχες, 2 Προϊστάμενοι και ο Διευθυντής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας). Στο Συμβούλιο συμμετέχουν εκπρόσωποι των δύο εκπαιδευτικών οργανώσεων (ΟΕΛΜΕΚ και ΠΟΕΔ) και 3 πολίτες που ορίζονται από την Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση.²⁵

Τη δεκαετία του 1960 εισάγονται θεσμοί, νόμοι και κανονισμοί.²⁶ Η στοιχειώδης εκπαίδευση με τον Νόμο 14 του 1962 καθίσταται υποχρεωτική για όλα τα παιδιά ηλικίας 6-12 χρονών.²⁷ Το

²¹Ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης διετέλεσε γυμνασιάρχης του Παγκυπρίου Γυμνασίου, μέλος του Εκπαιδευτικού και Εθναρχικού Συμβουλίου, και πρώτος πρόεδρος της ΟΕΛΜΕΚ. (σελ. 44)

Διετέλεσε πρόεδρος του Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου (1959-1960), πρόεδρος της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης (1960-1965) και ο πρώτος υπουργός Παιδείας (1965-1970).

Βλ. Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, ό. π., σελ. 109.

²²Διετέλεσε Πρώτος Εκπαιδευτικός Λειτουργός, με πλούσιο συγγραφικό έργο.

Ανδρέας Κλ. Σοφοκλέους, *Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού τύπου 1945-1960*, τ. Στ', μέρος Α', Εκδόσεις Νικοκρέων, Λευκωσία, 2011, σσ. 22, 566.

Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου*, 6^η έκδοση, Λευκωσία, 1960.

Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Από την Ρωμαιοκρατίαν μέχρι της Ενετοκρατίας, διά την Γ' και Δ' τάξιν Σχολών Μέσης Παιδείας*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1962.

Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων, διά την Α' και Β' τάξιν Σχολών Μέσης Παιδείας*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1962.

²³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η εκπαίδευση στην Κύπρο», 20 Αυγούστου 1960.

²⁴Thomas William Adams, *U.S. Army Area Handbook for Cyprus...*, ό. π., σελ. 135.

Σχολική χρονιά 1960-1961 : Δημοτικά Σχολεία : 525 Ελληνικά και 229 Τουρκικά.

Αριθμός άλλων σχολείων : 38 Ελληνικά και 20 Τουρκικά.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 6^η 5 Οκτωβρίου 1961, σελ. 460.

²⁵Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, ό. π., σελ. 109.

²⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι διδάσκαλοι μόνον ως Έλληνες και Χριστιανοί δύνανται να εργάζονται», 13 Νοεμβρίου 1960.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

καλοκαίρι του 1961 αποφοιτούν οι πρώτοι μαθητές των *Οκταταξίων Δημοτικών Σχολείων*.²⁸ Στην ύπαιθρο ιδρύονται Νυκτερινά Επιμορφωτικά Κέντρα.²⁹ Αμέσως μετά την ανεξαρτησία εισάγεται στην Κύπρο ο θεσμός του Προγραμματισμού Αναπτύξεως με τη δημιουργία το 1961 του Γραφείου Προγραμματισμού.³⁰ Εκτός από το Γραφείο Προγραμματισμού διερευνώνται και δράσεις σύσφιξης των σχέσεων με τον εθνικό κορμό. Σε επιστολή του διευθυντή της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου Φρίξου Βραχά τονίζεται η ανάγκη σύστασης Ειδικής Υπηρεσίας Πνευματικών Σχέσεων.³¹

Αν και η βασική επιδίωξη είναι η προσπάθεια «ολικής μετακένωσης της ελληνικής παιδείας στο νεοσύστατο κράτος», με στόχο την ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη, τίθεται το δίλλημα κατά πόσον η Ελληνική Κοινότητα πρέπει να συνεχίζει να εφαρμόζει πλήρως τα ελληνικά εκπαιδευτικά προγράμματα ή να εισαγάγει καινούριες μορφές εκπαίδευσης.³² Πιο συγκεκριμένα σε αυτή τη δεκαετία καταγράφεται η αντιπαράθεση μεταξύ της τεχνοκρατικής παιδείας και των κλασσικών γυμνασίων,³³ η σύγκρουση του Κλεάνθη Γεωργιάδη (διευθυντή του Ελληνικού Γραφείου Παιδείας) με τον Τάσσο Παπαδόπουλο (υπουργό εργασίας) σε σχέση με την κατεύθυνση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ενώ μέχρι τη σχολική χρονιά 1961-1962 λειτουργούν δύο μόνο τεχνικές σχολές, τη σχολική χρονιά 1962-1963 ιδρύονται τεχνικές και επαγγελματικές σχολές στον Ξερό και στη Λάρνακα, και το 1963-1964 στην Πόλη Χρυσοχούς και την Αμμόχωστο.³⁴

²⁷Ετήσια έκθεσις 1966-1967 (Με Αναφοράν και Στατιστικά Στοιχεία των ετών 1962-1966), Υπουργείον Παιδείας, σελ. 14.

Περιοδικό *Δελτίον Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών Κύπρου*, «Η υποχρεωτική εκπαίδευσις εν Κύπρω και αλλαχού», τ. 4, Δεκέμβριος 1963, σελ. 35.

²⁸Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, ό. π., σελ. 110.

Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Εξαίρετα τα αποτελέσματα των οκταταξίων σχολείων», αρ. 21(120), 14 Ιουλίου 1961, σελ. 3.

²⁹Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Ένας χρόνος ελεύθερης παιδείας», αρ.20(119), 30 Ιουνίου 1961, σελ. 56.

³⁰Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, ό. π., σελ. 108.

³¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 28 Αυγούστου 1960.

³²Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, «Σύντομη ιστορική θεώρηση της ελληνικής κυπριακής εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια της πεντηκονταετίας 1960-2010», *Η κυπριακή εκπαίδευση από το 1960 μέχρι το 2010: Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου*, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία, 2012, σελ. 22.

³³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Το θέμα προσαρμογής της παιδείας της νήσου προς την τεχνοκρατικήν εποχήν δεν είναι και τόσο απλόν», 5 Αυγούστου 1962.

³⁴Ετήσια έκθεσις 1966-1967... ό. π., σελ. 33.

Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Εκπαιδευτική προσαρμογή», Οκτώβριος 1963, σελ. 29.

Στ. Ν. Συρίμης, προϊστάμενος της Τεχνικής Εκπαίδευσης Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Μαθήματα Εποπτείας», Οκτώβριος 1963, σελ. 29.

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964, σελ. 104.

KIBRIS TÜRK MAARİF DAİRESİ

Η αναδιοργάνωση της παιδείας της Τουρκικής Κοινότητας υλοποιείται πάνω σε νέα βάση με θεαματικές αλλαγές. Πλέον η Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση είναι απόλυτα ελεύθερη να ορίζει τα Αναλυτικά Προγράμματα των σχολείων της.³⁵ Η αναδιοργάνωση της τουρκικής παιδείας αποτυπώνεται στο 5ετές πρόγραμμα *Kıbrıs Türk Maarifinin inkışafına dair beş yıllık plan 1962-1967*, με στόχο την ανάπτυξη της παιδείας της Τουρκικής Κοινότητας.³⁶ Πρόεδρος της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης είναι ο Rauf Raif Denktaş, αντιπρόεδρος ο Necdet Ünel, πρόεδρος της Επιτροπής Παιδείας στην Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση ο Δρ. Ali Fikret και διευθυντής του Τουρκικού Γραφείου Παιδείας *Kıbrıs Türk Maarif Dairesi* και πρόεδρος της Τουρκικής Επιτροπής Παιδείας *Türk Maarif Encümeni* ο Hüsnü Feridun.³⁷ Το Διοικητικό Συμβούλιο της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Τουρκικής Κοινότητας *Tali Okullar İdare Heyeti* την περίοδο 1961-1963 αποτελείται από τα ακόλουθα μέλη: Nazım Ali İleri, Tahsin Salih Gözmen, Ali Vasıf, Hatice Necati και Hüseyin İrfan.³⁸

³⁵Ali Suha, ό. π., σελ. 244.

[...]Το αίτημα για αυτονόμηση της τουρκοκυπριακής εκπαίδευσης από τη βρετανική κηδεμονία υπήρξε διαχρονική διεκδίκηση της πολιτικής ηγεσίας των Τουρκοκυπρίων από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Άλλωστε το συγκεκριμένο αίτημα, μαζί με την εκχώρηση της διαχείρισης του *Enkaf* και την επανασύσταση του Γραφείου του Μουφτή, είχαν ιεραρχηθεί ως τα κορυφαία πολιτικά αιτήματα της τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Βλ. Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 296.

³⁶Hasan Behçet, ό. π., σσ. 273, 276.

Στον Τύπο μεταξύ άλλων γίνονται αναφορές στην υλικοτεχνική υποδομή των σχολείων και στις προσπάθειες επιδιόρθωσης ή αναβάθμισης σχολικών εγκαταστάσεων, στην επιδιόρθωση του σπιτιού του δασκάλου του χωριού Dilekkaya Αγία στα νοτιοανατολικά της Λευκωσίας, του σχολείου στο χωριό Yoğurtçular (Γαλαταριά) της Πάφου, του σχολικού κτηρίου στο χωριό Αρεδιού Aratya της επαρχίας Λευκωσίας, στις τεχνικές δυσκολίες του *Γυμνασίου Gazi (Gazi Ortaokulu)* και στο νέο μοντέρνο κτήριο που θα στεγάζεται το Λύκειο Αρρένων Λευκωσίας *Lefkoşa Türk Erkek lisesi*.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tali okullarımız dün yeni ders yılını başladı», 28 Eylül 1960. [Τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ξεκίνησαν χθες τη νέα σχολική χρονιά.]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Teklifname davet olunur», 2 Eylül 1960, 16 Eylül 1960. [Οι απαντήσεις της Διεύθυνσης Παιδείας στα αιτήματα των σχολείων]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Gazi Ortaokulu Müdürlüğünden», 24 Eylül 1960. [Από τη Διεύθυνση του Γυμνασίου Gazi]

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 6^η Οκτωβρίου 1961, σελ. 461.

³⁷*Yurttaşlık Bilgisi VI*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, σελ. 9.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tali okullarımız dün yeni ders yılını başladı», 28 Eylül 1960. [Τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ξεκίνησαν χθες τη νέα σχολική χρονιά.]

Τμήμα Τουρκικής Παιδείας Kıbrıs Türk Maarif Dairesi 1959-1960 Βλ. Hasan Behçet, ό. π., σσ. 265-266.

³⁸Hasan Behçet, ό. π., σελ. 143.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Ο Παύλος Μ. Παύλου εξετάζοντας την οργανική σχέση μεταξύ των Κοινοτικών Συνελεύσεων και των αντίστοιχων Γραφείων Παιδείας, επισημαίνει μια αντίθεση. Αν και το Γραφείο Ελληνικής Παιδείας υπάγεται στην Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση, η σχέση είναι εξωτερική.³⁹ Από την άλλη, το Τουρκικό Γραφείο Παιδείας *Kıbrıs Türk Maarif Dairesi* είναι οργανικό τμήμα της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης. Η Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση ελέγχει και διευθύνει την εκπαίδευση μέσα από τον Διευθυντή της Εκπαίδευσης. Μαζί του ο Βοηθός Διευθυντής, ο Επικεφαλής της Πρωτοβάθμιας, της Δευτεροβάθμιας και της Ειδικής Εκπαίδευσης.⁴⁰ Το Τουρκικό Διοικητικό Συμβούλιο της Εκπαίδευσης ελέγχει την περίοδο 1961-1962 10 νηπιαγωγεία, 227 δημοτικά, 14 γυμνάσια, 5 λύκεια, 3 τεχνικές σχολές, 1 σχολή διδασκάλων και 43 νυχτερινά σχολεία.⁴¹ Ενώ η Δημοτική Εκπαίδευση στην Τουρκική Κοινότητα είναι δωρεάν,⁴² η Γυμνασιακή Εκπαίδευση ανεξαρτήτως οικογενειακού βαλαντίου, απαιτεί την καταβολή ετήσιων διδάκτρων της τάξης των 6 λιρών.⁴³

Σημαίνοντα πρόσωπα του *Kıbrıs Türk Maarif Dairesi* καταπιάνονται με ποικίλες εκφάνσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς της Τουρκικής Κοινότητας. Ο επιθεωρητής εικαστικών μαθημάτων Cevdet Çağdaş ιδρύει το πρώτο τουρκικό μουσείο στην Κύπρο.⁴⁴ Ο Ali Süha, που διετέλεσε

³⁹Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σσ. 373-374.

Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευσις και το έργο της κατά την πρώτην περίοδον 1960-1961», αρ. 23(122), 11 Αυγούστου 1961, σσ. 4-6.

Ο Πάνος Αδαμίδης είναι ο διευθυντής των Γραφείων της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης. Γραφεία της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης : Επιτροπής Επιλογής και Διοίκησης, Παιδείας, Οικονομικών, Ανακουφίσεως Παθόντων, Συνεργατισμού, Δήμων και Ευημερίας, Κανονισμών και Θρησκείας.

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964, σελ. 92.

Η Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση *Türk Cemaat Meclisi* περιλαμβάνει το Τμήμα Παιδείας, Οικονομικών, Διαχείρισης των Θρησκευτικών Υποθέσεων και του Ενκaf, του Συνεργατισμού, και των Κοινωνικών και Δημοτικών Ζητημάτων *Maarif Dairesi, Maliye Dairesi, Vakıflar ve Din İşleri Dairesi, Kooperatif İşleri Dairesi, Sosyal İşler ve Belediye İşleri Dairesi*.

Βλ. Rauf Raif Denktaş, *Türk Cemaat Meclisi İcra Heyeti Başkanı Rauf Raif Denktaş'ın T.C. Meclisinin 1' inci devre 4' üncü çalışma yılının başlaması dolayısıyla Cemaat Meclisinin faaliyetleri hakkında irat ettiği nutuk : 15 Eylül 1963*, Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1963, σσ. 11, 13, 14, 19, 21, 23.

⁴⁰Ali Suha, *ό. π.*, σελ. 244.

⁴¹Thomas William Adams, *U.S. Army Area Handbook for...*, *ό. π.*, σελ. 135.

Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σσ. 380-381.

⁴²Ονομαστικός κατάλογος δημοτικών σχολείων Τουρκικής Κοινότητας ανά περιοχή

Βλ. Hasan Behçet, *ό. π.*, σσ. 278-281.

⁴³Ali Suha, *ό. π.*, σελ. 245.

⁴⁴Gülgün Serdar, *1571'den 1964'e Kıbrıs Türk Edebiyatında, gazavetname, destan, efsane, kahramanlık şiiri*, Ulus, Lefkoşa, 1986, σελ. 204. [Τουρκική Λογοτεχνία στην Κύπρο : δίστιχα ποιήματα, επικά, μυθικά ποιήματα ανδραγαθίας]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"Cyprus under the Turks" eserinin yazarı Kıbrısta», 21 Mayıs 1963. [Στην Κύπρο ο συγγραφέας του έργου " Η Κύπρος κάτω από τους Τούρκους"]

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

επιθεωρητής *öğretim müfettişliği* και προϊστάμενος των Τουρκικών Γυμνασίων *Türk Ortaokulları Yönetici*, συμμετέχει ως αντιπρόεδρος στο *Kıbrıs Türk Tarih Kurumu*.⁴⁵

Τα τουρκικά σχολεία δέχονται οικονομική ενίσχυση από την Άγκυρα,⁴⁶ και εκπαιδευτικούς, κυρίως διευθυντές για περίοδο τριών χρόνων.⁴⁷ Η κάθοδος εκπαιδευτικών (Hüseyin Metin, Mümtaz Cönger, İbrahim Zeki Burdurlu) από τη μητρόπολη για την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών αναγκών εκτός από το γεγονός ότι κατοχυρώνεται συνταγματικά (άρθρο 108 παράγραφος 2), προσλαμβάνει διαστάσεις εθνικού χρέους «*görev*».⁴⁸

ΚΡΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΗ ΔΙΚΟΙΝΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Ενώ η Πολιτότητα συνδέεται άρρηκτα με τα «*φυσιολογικά*» και «*αρτιμελή*» παιδιά, στην περίπτωση των μη «*φυσιολογικών παιδιών*», εκεί όπου δεν διακυβεύεται η έννοια της Πολιτότητας, αφού έχει επισκιαστεί από την αναπηρία, εκεί όπου τα σχολεία δεν αποτελούν πεδίο σύγκρουσης λόγων, αλλά πεδίο κοινωνικής συνύπαρξης, αφού η «*κατάσταση*» των παιδιών αποκλείει εξ αρχής την ύπαρξη πολιτικού λόγου, Ελληνόπουλα και Τουρκόπουλα μπορούν να συνυπάρχουν σε ένα κοινό εκπαιδευτικό σύστημα.⁴⁹ Οι περιπτώσεις που Ελληνόπουλα και Τουρκόπουλα φοιτούν μαζί το διάστημα 1960-1963 είναι λίγες. Μέχρι τον Δεκέμβριο του 1963 λειτουργούν δικοινοτικά σχολεία για τα κωφά και τυφλά παιδιά,⁵⁰ και η

⁴⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Türk Tarih Kurumu dün kuruldu», 3 Temmuz 1961. [Ιδρύθηκε χθες η Τουρκική Ιστορική Εταιρεία]

⁴⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η τουρκική κυβέρνηση έδωσε χθες εις τους Τουρκοκυπρίους βοήθειαν 102,685 λιρών», 12 Μαΐου 1962.

⁴⁷Thomas William Adams, *U.S. Army Area Handbook for..*, ό. π., σελ. 135.

⁴⁸Παύλος Παρασκευάς (επιμ.), *Δελτίο Βιβλιογραφικής Εταιρείας Κύπρου*, τ. Γ', Βιβλιογραφική Εταιρεία Κύπρου, Έκδοση αρ.10, Λευκωσία, 1991, σσ. 189, 193.

Ποίημα *Kıbrıs aynı vatan / Κύπρος ίδια πατρίδα* του İbrahim Zeki Burdurlu

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 29 Ekim 1963.

⁴⁹Μέχρι το 1955 Τούρκοι πήγαιναν σε ελληνικά δημοτικά και γυμνάσια, και Έλληνες πήγαιναν σε τουρκικά σχολεία π.χ. στα χωριά Δάλι, Ποταμιά, Λουρουτζίνα, Περιστερώνα. Αναφορά στην περίπτωση του Γ. Α. Φασσουλιώτη (1894-1944) που δίδαξε για δύο χρόνια σε τουρκικό λύκειο της Λεμεσού.

Βλ. An Ahmet, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, ό. π., σσ. 32-33.

Όπως αναφέρει ο Πλουτής Σέρβας την περίοδο της ύστερης Αγγλοκρατίας στις επαρχιακές πόλεις τουρκικά γυμνάσια δεν υπήρχαν και οι Τούρκοι δε δίσταζαν να στέλνουν τα παιδιά τους σε ελληνικά γυμνάσια, όπως στην περίπτωση της Σχολής Σιακαλλή. Παράλληλα, αναφέρει ότι σε τουρκικό λύκειο ο κ. Κυδωνόπουλος, παλιός Μικρασιάτης πρόσφυγας, δίδασκε ελληνική φιλολογία και ιστορία.

Βλ. Πλουτής Σέρβας, ό. π., σελ. 25.

⁵⁰Μετά από ερώτηση του βουλευτή της εκλογικής περιφέρειας Λεμεσού του Πατριωτικού Μετώπου Αιμίλιου Φράγκου σε σχέση με τη Σχολή Κωφάλαων, η ολομέλεια της βουλής την 1^η Σεπτεμβρίου 1961 τυγχάνει της

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Αναμορφωτική Σχολή. Η Αναμορφωτική Σχολή Λαπήθου *Lapta Islah Okul* αποτελείται από 24 Τούρκους και 46 Έλληνες, ενώ το εκπαιδευτικό προσωπικό από 22 Έλληνες και 3 Τούρκους. Τα κοινοτικά σχολεία εν ολίγοις είναι σχολεία με «προβληματικά» παιδιά σε μια εκπαίδευση «περιθωριοποιημένη, σκοτεινή, στιγματισμένη, αποτυχημένη», την ειδική εκπαίδευση.⁵¹

Τα Κοινά Σχολεία όπως η *Αναμορφωτική Σχολή Λαπήθου*,⁵² η *Σχολή Τυφλών*,⁵³ η *Σχολή Κωφάλαλων*,⁵⁴ υπάγονται «εις το Κοινόν Εκπαιδευτικό Γραφείο». Από την άλλη, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου ο τουρκικός Τύπος υποστηρίζει ότι αυτά τα σχολεία τελούν «υπό πλήρη ελληνικήν κυριαρχίαν».⁵⁵ Για να τονιστεί η ανάγκη να διχοτομηθεί η Αναμορφωτική Σχολή χαρακτηρίζεται ως «σχολείο βασανιστηρίων» «*ışkence okulu*».⁵⁶

Από την άλλη, κοινοτικά σχολεία λειτουργούν κάτω από ένα υγιές πλαίσιο, όπως η Αγγλική Σχολή,⁵⁷ η Αμερικανική Ακαδημία,⁵⁸ και το Κοινοτικού Σχολείου Φράνκλιν Χάουζ.⁵⁹ Ο Ahmet

ακόλουθης ενημέρωσης. Η Σχολή διαθέτει 70 θέσεις (55 Έλληνες και 15 Τούρκοι). Υπάρχουν ακόμη 60 παιδιά τα οποία αναμένουν εισδοχή. Η Σχολή ιδρύθηκε πριν από 7 χρόνια και δεν υπάρχουν ακόμη απόφοιτοι. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 1^η Σεπτεμβρίου 1961, σελ. 396.

Γ. Α. Καραγιώργης, *ό. π.*, σελ. 44.

⁵¹Ελένη Φτιάκα (επιμ.), *Περάστε για έναν καφέ :Σχέσεις οικογένειας και σχολείου στην κόψη της διαφορετικότητας*, Ταξιδευτής, Αθήνα, 2008, σελ. 12.

⁵²24 Τούρκοι και 46 Έλληνες μαθητές. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, ««*ışkence okulu*»», 8 Ekim 1960.

Το σχολείο έχει 78 παιδιά από την Ελληνική και Τουρκική Κοινότητα. Βλ. *Annual Report of the Ministry of Labour and Social Insurance for the year 1963*, Republic of Cyprus, Nicosia, 1964, σελ. 19.

⁵³Το σχολείο έχει 25 παιδιά από την Ελληνική Κοινότητα και 7 από την Τουρκική Κοινότητα. Βλ. *Annual Report of the Ministry of Labour and Social Insurance for the year 1963*, Republic of Cyprus, Nicosia, 1964, σελ. 18.

⁵⁴Το σχολείο έχει 64 παιδιά από την Ελληνική Κοινότητα και 18 από την Τουρκική Κοινότητα. Βλ. *Annual Report of the Ministry of Labour and Social Insurance for the year 1963*, Republic of Cyprus, Nicosia, 1964, σελ. 18.

⁵⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η Nacak επιμένει να διορισθεί Τούρκος ως πρέσβης εν Ουάσιγκτον ή ως αντιπρόσωπος εις την Ο.Η.Ε.», 10 Σεπτεμβρίου 1960.

⁵⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, ««*İşkence okulu*»», 8 Ekim 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Συκοφαντικά δημοσιεύματα των τουρκικών εφημερίδων», 4 Ιουλίου 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Unutulan bir konu», 5 Eylül 1960. [Ένα θέμα που ξεχάστηκε]

⁵⁷Ο Canon Frank Darvall Newham υπήρξε ο ιδρυτής της Αγγλικής Σχολής (1900). Το 1936 η Σχολή περνά κάτω από τον έλεγχο των Βρετανών αποικιοκρατών. Η βασική γλώσσα διδασκαλίας είναι τα Αγγλικά. Αν και ο χαρακτήρας της Σχολής είναι χριστιανικός, είναι κατοχυρωμένη η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης του κάθε μαθητή. Μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας ο έλεγχος της Σχολής περνά στην κυπριακή κυβέρνηση. Βλ. Yiltan Taşci, *İngiliz Okulu'nda öğrenim görmüş Kıbrıslı Türk değerler : biyografi-röportaj*, Deniz Plaza Yayınları, İstanbul, 2010. [Διακεκριμένοι Τουρκοκύπριοι που σπούδασαν στην Αγγλική Σχολή]

Την περίοδο του αγώνα της ΕΟΚΑ στην Αγγλική Σχολή σημειώνονται αποχωρήσεις Ελλήνων μαθητών, και σε ανακοινώσεις η Αγγλική Σχολή αποκαλείται «καμουφλαρισμένο κέντρο του αποικισμού».

Κλεόβουλος Ι. Μυριανθόπουλος, *Η παιδεία εν Κύπρω επί Αγγλοκρατίας 1878-1946*, Λεμεσός, 1946, σελ. 273.

Βλ. Εφημερίδα *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Από την δράσιν των Ελληνοπαίδων των κυβερνητικών σχολείων», τ. 4, 1960, σελ. 170.

Από τη σχολική χρονιά 1962-1963 λειτουργεί ως μικτή σχολή ανεξαρτήτως φύλου και εθνικότητας.

Βλ. Hasan Behçet, *ό. π.*, σελ. 157.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

C. Gazioğlu στην εφημερίδα *Halkın Sesi* παραθέτει απόσπασμα από το βιβλίο του Antony Nutting «*I saw for myself*» στο οποίο ο Βρετανός διπλωμάτης Antony Nutting καλεί να υιοθετηθεί το πνεύμα που διαπνέει την Αγγλική Σχολή.⁶⁰ Τέλος μία από τις ελάχιστες διαφημίσεις κοινοτικών σχολείων εντοπίζεται στην εφημερίδα *Ελευθερία* στην οποία δημοσιεύεται ανακοίνωση του Κοινοτικού Σχολείου Φράνκλιν Χάουζ στην Αμμόχωστο :

[...]Υπό την αιγίδα του ΜΙΚΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ δέχεται μαθητάς και μαθητριάς αμφοτέρων των κοινοτήτων από 4 ως 12 ετών δια το σχολικόν έτος 1960-1961 δια γενικήν εκπαίδευσιν.⁶¹

⁵⁸Hasan Behçet, ό. π., σελ. 158.

⁵⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Χορηγίαί εις μη κυβερνητικά διακοινοτικά σχολεία», 30 Σεπτεμβρίου 1961.

⁶⁰An Ahmet, *Kıbrıs Türk toplumunun geri kalmışlığı (1862-1962)*, ό. π., σελ. 238.

⁶¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΦΡΑΝΚΛΙΝ ΧΑΟΥΖ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ», 9 Σεπτεμβρίου 1960.

3.2. Όταν η εκπαίδευση συμπλέκεται με τα πολιτικά δρώμενα

Το σχολείο αποτελεί όργανο επεξεργασίας διανοουμένων διαφόρων βαθμών, συμβάλλει με τον ιστορικό και παιδαγωγικό-κανονιστικό του λόγο στη δημιουργία και στη διάδοση «μιας κατασκευασμένης συναίνεσης» σχετικά με διάφορα κρίσιμα θέματα της πολιτικής ζωής», αποσκοπεί στην υπαγόρευση συγκεκριμένων κριτηρίων συμπεριφοράς σε όλους όσους έχουν μερίδιο στην «εθνική συνείδηση».⁶² Στο πλαίσιο αυτό οι εκπαιδευτικοί λειτουργούν ως οργανικοί διανοούμενοι.⁶³

⁶²Antonio Gramsci, *Οι διανοούμενοι*, Στοχαστής, Αθήνα, 2005, σσ. 53, 57, 58, 59, 60.

Ο Antonio Gramsci τονίζει ότι «Όλοι οι άνθρωποι είναι διανοούμενοι `μα δεν έχουν όλοι τους λειτουργία διανοούμενου μέσα στην κοινωνία». Σύμφωνα με τον Antonio Gramsci, κάθε κοινωνική ομάδα δημιουργεί μαζί της οργανικά ένα ή περισσότερα στρώματα διανοουμένων που της προσδίδουν ομοιογένεια και συνείδηση της αποστολής της, όχι μόνο στο οικονομικό πεδίο αλλά και στο κοινωνικό και στο πολιτικό. Ο Antonio Gramsci αναφέρεται σε οργανικούς και παραδοσιακούς διανοούμενους. Ο παραδοσιακός τύπος διανοούμενου εκπροσωπείται από τον λόγιο, τον φιλόσοφο και τον καλλιτέχνη. Ο τρόπος ύπαρξης του νέου διανοούμενου βασίζεται στη δραστήρια ανάμειξη του στην «πραχτική ζωή, σα δημιουργός, οργανωτής και "μόνιμα πειστικός" προπαγανδιστής».

Οι διανοούμενοι συνδέονται με τους φορείς της πολιτικής εξουσίας. Οργανώνουν και ενημερώνουν τη συλλογική συνείδηση της «*resistive group*». Ο οργανωτικός και συνδετικός τους ρόλος, η ηγετική, οργανωτική και εκπαιδευτική τους λειτουργία τους καθιστά «υπαλλήλους» της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας. Βλ. Renate Holub, *Antonio Gramsci: Beyond Marxism and Postmodernism*, Routledge, London, 1992, σσ. 23, 165.

Μάκης Τρικούκης, *Πολιτική και φιλοσοφία στο Γκράμσι*, Εξάντας, Αθήνα, 1985, σελ. 106.

Franco Lombardi, *Οι παιδαγωγικές αντιλήψεις του Αντόνιο Γκράμσι*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1986, σελ. 57.

Jenni Simon, «Locating Gender and Resistance Through a Feminist Application of Gramsci's "Organic Intellectual"»: An Analysis of Time Magazine's 2002 "Person(s) of the Year"», *Southern Communication Journal*, Volume 78, No. 1, January–March 2013, σελ. 59.

Antonio Gramsci, *Οι διανοούμενοι*, ό. π., σελ. 62.

Γεώργιος Μαμάκης, «Εθνικισμός, πολιτική και διπλωματία : Το παράδειγμα της εκπαιδευτικής περιφέρειας Μεραμβέλλου της Κρήτης», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 125, Ιούλιος-Αύγουστος 2002, σελ. 109.

⁶³Οι διανοούμενοι στο κυπριακό συγκείμενο :

Στην Κύπρο οι "διανοούμενοι εκπαιδευτές" εμπόδισαν τον Κύπριο, που για αιώνες ζούσε σε αυτό το νησί, να ταυτιστεί με τον τόπο του. Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 36.

Niyazi Kızılyürek, *Paşalar ve papazlar : Kıbrıs ve hegemonya*, ό. π., σελ. 32.

Οι ιερωμένοι ως διανοούμενοι :

[...] Μιά φορά τον ρώτησα γιατί αυτός σα θρησκευτικός ηγέτης της Ελληνορθόδοξου εκκλησίας αναμειγνυόταν στα πολιτικά. Μου εξήγησε ότι από αμνημονεύτων χρόνων οι ιερωμένοι στην Κύπρο ήσαν οι διανοούμενοι της χώρας και ότι ο κόσμος προσέβλεπε σ' αυτούς σα τους εθνικούς ηγέτες. Αυτό βέβαια είναι αληθινό και συνέβηκε και σ' άλλες χώρες, αλλά η αποκέντρωση της παιδείας θα πρέπει να έχει παραγωγή κι άλλους ηγέτες πολύ πιο κατάλληλους εξ' επαγγέλματος για την τέχνη της πολιτικής. Μου είπε ότι δε νόμιζε ότι υπήρχε οποιοσδήποτε άλλος στην Κύπρο για να επωμισθή τις ευθύνες του ηγέτη των Ελληνοκυπρίων και ότι γι' αυτό το λόγο που εξελέγη από το λαό, όχι μόνο σαν πνευματικός ηγέτης αλλά και σαν Εθνάρχης.

Βλ. Philip S. Le Geyt, *Ο Μακάριος στην εξορία*, Λευκωσία, 1961, σελ. 72.

Οι εκκλησιαστικοί ηγέτες ως διανοούμενοι είναι εφοδιασμένοι με ιδιαίτερα γνωρίσματα, δεν είναι δύναμη γήινη.

Βλ. Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, *Οκτώ άρθρα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1959, σελ. 20.

Εκπαιδευτικοί πολλές φορές παρουσιάζονται «ανεπίκαιροι» σε σχέση με τις πολιτικές συνθήκες και τα νέα πολιτικά δεδομένα. Μεταξύ άλλων ο φιλόλογος Ι. Κατσούρης συνέγραψε και δίδαξε το μονόπρακτο δράμα *Μαρία η Συγκλητική* με φόντο την τουρκική κατάληψη του 1571, και σε άρθρο της Καίτης Καραμάνου, καθηγήτριας στο Α' Γυμνάσιο Θηλέων Λεμεσού, αναφέρεται το παράπονο του Κανάρη «Ο Κανάρης είχε ένα παράπονο ! ότι δεν μπόρεσε ποτέ, μ' όλη την πολεμική του δράση, να πιάσει να σκοτώσει ένα Τούρκο με τα χέρια του».

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Η εμπλοκή των εκπαιδευτικών στα πολιτικά δρώμενα και τους πολιτικούς αγώνες δεν είναι ασύμβατη με τη συλλογική συνείδηση των Κυπρίων. Χαρακτηριστικό το περιστατικό που περιγράφει ο Νέαρχος Κληρίδης στο βιβλίο του *Η αρχαία πολιτεία της Ταμασσού*. Το περιστατικό αναφέρεται στον πρώτο δάσκαλο του σχολείου των Περάτων Ιωάννη Τζουβανάκη. Το 1861 ανήρτησε πάνω στη στέγη του σχολείου πανί που ανέγραφε «ΠΑΤΡΙΣ –ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ» και ο Τούρκος Μουρίδης (Τούρκος επιθεωρητής επαρχίας) τον ανάγκασε να την κατεβάσει.⁶⁴ Στο πρόσφατο παρελθόν εκπαιδευτικοί και μαθητές συμμετείχαν στους πολιτικούς αγώνες των κοινοτήτων τους.⁶⁵ Ο Τούρκος εκπαιδευτικός Selcuk Osman συμμετείχε στην τουρκική οργάνωση *Volkan*,⁶⁶ ενώ ο εκπαιδευτικός Φώτης Πίττας είχε εγκαταλείψει τη διδασκαλική του έδρα και έγινε αγωνιστής της ΕΟΚΑ.⁶⁷ Στη σύσκεψη των αντιπροσώπων που κλήθηκαν στο

Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1961-1962*, «Πρόγραμμα Εορτασμού επί τη Εθνική Επετείω της 25^{ης} Μαρτίου», Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσσης, Λευκωσία, 1963, σελ. 24.

Βλ. Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «86 χρόνια από τότε που πέθανε ο Κωνσταντίνος Κανάρης», αρ. 8, Σεπτέμβριος 1963, σελ. 295.

Kutlu Adali, *Dağarcık*, 2. cilt, ό. π., σελ. 8.

⁶⁴Νέαρχος Κληρίδης, *Η αρχαία πολιτεία της Ταμασσού στα προ και μετά Χριστόν χρόνια*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1963, σσ.13-14.

⁶⁵Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1955-56*, «Καθηγηταί του Παγκυπρίου Γυμνασίου καταδικασθέντες εις φυλάκισιν ή αποσταλέντες εις κρατητήρια», Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1961, σελ. 18.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Toplumda örgütmenin rolü», 5 Aralık 1960. [Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην κοινότητα] Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1955-56*, «Κατάλογος πεσόντων και καταδικασθέντων μαθητών και μαθητριών του Παγκυπρίου Γυμνασίου κατά τον υπέρ ελευθερίας Αγώνα», Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1961, σσ. 18-19.

Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, «Η εθνική εξέγερσις της Κύπρου και τα Ελληνικά σχολεία αυτής», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, τ. 4, 1960, σσ. 165-169.

Αναφορά στη δράση των μαθητών : ποίημα *Γρηγόρης Αυξεντίου και Κυριάκος Μάτσης (Πρώτο Σχέδιο)* «όταν τα κοριτσάκια του Γυμνασίου ...».

Βλ. Κώστας Μόντης, *Ποίηση του Κώστα Μόντη*, Λευκωσία, 1962, σελ. 42.

Ποίημα *Στον μαθητή Χρυσάνθο Μυλωνά*. Βλ. Σοφοκλής Λαζάρου, ό. π., σελ. 19.

[...] Στις 10 Δεκεμβρίου τραυματίστηκε ένας Τούρκος αστυνομικός σε επιχείρηση εναντίον του Παγκύπριου Γυμνασίου, που οι εξεγερμένοι γυμνασιόπαιδες είχαν μετατρέψει σε φρούριο. Κυκλοφόρησε η φήμη ότι αυτός ο αστυνομικός είχε σκοτωθεί, και σχηματίστηκε μια ομάδα από Τούρκους διαδηλωτές για να επιτεθεί κατά της ελληνικής συνοικίας, όπου προέβη σε διάφορες αδικοπραγίες, λεηλατώντας καταστήματα και βάζοντας φωτιά σε αυτοκίνητα. Βλ. Francois Crouzet, ό. π., σελ. 987.

Franz Georg Maier, ό. π., σελ. 156.

Αναφορά στα γεγονότα της 27^{ης} Ιανουαρίου και στην αποχή των Τούρκων μαθητών από τα μαθήματα.

[...] *Öğrenciler derslerini boykot ederek sokaklara döktü. Οι μαθητές απέχοντας από τα μαθήματα τους ξεχύθηκαν στους δρόμους.*

Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Şiddet mevsiminin saklı tarihi*, ό. π., σελ. 19.

⁶⁶Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 498.

Μεγάλο ποσοστό των Τούρκων δασκάλων ήταν μέλη της TMT. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, ό. π., σελ. 142.

⁶⁷[...] *Η μνήμη σας αιώνια, αιώνιον μεγαλείον*

Σαμάρρα, Ηλία, Κάρνε, συνάδελφε μας Πίττα. Βλ. Αλέξης Καπλάνης, *Φλογισμένοι ύμνοι των αθανάτων νεκρών της «Ε.Ο.Κ.Α.» : ποιήματα*, τ. Β', Κύπρος, 1959, σελ. 33.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Λονδίνο από τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ΄ στις 16 Φεβρουαρίου 1959 για να συζητήσουν τις Συμφωνίες της Ζυρίχης, προτού αυτές υπογραφούν από την Ελληνική Κοινότητα, μεταξύ αυτών που συμμετείχαν ήταν ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης γυμνασιάρχης Λευκωσίας, ο Κυριάκος Χατζηγιάννου γυμνασιάρχης Αμμοχώστου, ο Κλεάνθης Γεωργιάδης γυμνασιάρχης Κυρηνείας και ο Παύλος Παυλίδης γυμνασιάρχης Πάφου.⁶⁸

Εκπαιδευτικοί και μαθητές εμπλέκονται στα πολιτικά δρώμενα της βραχύβιας Κυπριακής Δημοκρατίας.⁶⁹ Η εμπλοκή εκπαιδευτικών σε προεκλογικές εκστρατείες για την ανάδειξη του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας και η έκδοση ψηφισμάτων υπέρ πολιτικών προσώπων θα αποτελεί έκτοτε μια συνήθη πρακτική.⁷⁰ Από την άλλη, εκπαιδευτικοί εκδιώκονται, δέχονται

Γεννήθηκε στο Φρέναρος στις 28 Φεβρουαρίου 1935. Τον Σεπτέμβριο του 1947 εγγράφη στο Ελληνικό Γυμνάσιο Αμμοχώστου. (σελ.182) Τον Σεπτέμβριο του 1953 εισήχθη στο υπό βρετανική διεύθυνση Διδασκαλικό Κολλέγιο Μόρφου από το οποίο αποφοίτησε τον Ιούνιο του 1955. Τον Σεπτέμβριο του 1955 διορίστηκε διδάσκαλος στο Δημοτικό Σχολείο Άχνας. (σελ. 183) Τον Νοέμβριο του 1955 έκανε επίθεση κατά του αστυνομικού σταθμού Άχνας, ως αρχηγός της ομάδας της ΕΟΚΑ στην Άχνα. Υπό τη διπλή του αυτή ιδιότητα, του εκπαιδευτικού και του τοπικού υπευθύνου της ΕΟΚΑ, εργάστηκε μέχρι τις 19 Οκτωβρίου 1956. Στις 10 Ιανουαρίου 1957 συνελήφθη, στις 31 Ιανουαρίου 1957 μεταφέρθηκε στα Κρατητήρια Κοκκινότριμιθιάς και αργότερα στα Κρατητήρια Πύλας. Στις 13 Μαρτίου 1958 δραπέτευσε. Στις 2 Σεπτεμβρίου 1958 μετά από μάχη με τις βρετανικές δυνάμεις σκοτώθηκε στον Αχυρώνα του Λιοπετρίου. (σελ. 184)

Βλ. Μιχάλης Ι. Μαραθεύτης, «Φώτης Πίττας, ο ήρωας διδάσκαλος», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, τ. 4, 1960, σσ. 182-184.

⁶⁸Γαβριήλ Μηνάς, *Η εθνική αυτοματαίωση του ελληνισμού στην Κύπρο : Ιστορική επισκόπηση 1959-1974*, τ. Α΄, Αρμός, Αθήνα, 2007, σσ. 61-62. Ο Γαβριήλ Μηνάς υπήρξε μέλος του Κεντρικού Διοικητικού Συμβουλίου της ΟΕΛΜΕΚ.

⁶⁹[...] Η απουσία πανεπιστημίου, μετέτρεπε τους μαθητές γυμνασίων στην κύρια δεξαμενή άντλησης στελεχών για όσους ήθελαν να αξιοποιήσουν τη νεολαία. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 130.

Τον Απρίλιο του 1961 η ΠΟΕΔ υποχρεώθηκε να εκδώσει ανακοίνωση για τον ανταγωνισμό των πολιτικών οργανώσεων στα Δημοτικά σχολεία. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ.161.

Σύμφωνα με δημοσίευμα της εφημερίδας *Halkin Sesi* μέλη της οργάνωσης *Άλκιμος Εθνική Νεολαία* (υπό την επιτροπή του Π. Γιωρκάτζη) και της οργάνωσης μαθητών που πρόσκειται στην αριστερά, διανέμουν φυλλάδια πολιτικού περιεχομένου εντός και εκτός σχολείου.

Βλ. Εφημερίδα *Halkin Sesi*, «Onlar ve Biz», 7 Ekim 1960. [Αυτοί και Εμείς]

Για ΑΟΝ Βλ. Αλέξης Χρ. Αλέκου, *ό. π.*, σελ. 237.

[...]Ουδέποτε διευκρινίστηκε επίσημα αν θ΄ ακολουθείται η προ των συμφωνιών της Ζυρίχης γραμμή, ή άλλη στηρίζουσα την σημερινήν πολιτικήν κατάστασιν. [...]Ενδεικτική πάντως της συγχύσεως η οποία επικρατεί και του κινδύνου δημιουργίας εσφαλμένων αντιλήψεως - ινα οι εκδηλώσεις μαθητών και μαθητριών-αδιάφορον ποίων σχολείων – κατά την επέτειον του Δημοψηφίσματος της 15^{ης} Ιανουαρίου 1950.

Βλ. Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Ένας χρόνος ελεύθερης παιδείας», αρ.20 (119), 30 Ιουνίου 1961, σελ. 6.

Δραστήρια συμμετοχή της εκπαιδευτικής ηγεσίας στα πολιτικά δρώμενα. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 140.

⁷⁰[...]Ήταν παρόντες στη συνεδρία οι καθηγητές και όλων των παραρτημάτων του Παγκυπρίου Γυμνασίου, γύρω στους 120. Θέμα της συνεδρίας, όπως ανακοινώθηκε στην αρχή της, ήταν η έκδοση ψηφίσματος με το οποίο θα εκφραζόταν η υποστήριξη του Καθηγητικού Συλλόγου του Παγκυπρίου Γυμνασίου προς την υποψηφιότητα της Αυτού Μακαριότητος του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου

[...]Θεωρώ εντελώς απαράδεκτη την εμπλοκή του Καθηγητικού Συλλόγου στον προεκλογικό αγώνα.[...] Τόλμησα να διαφωνήσω, ένας μαζί με άλλους δύο, τον Γεώργιο Χατζηνικολάου και τον Ανδρέα Χριστοφίδη, ανάμεσα στους 120.

Βλ. Γαβριήλ Μηνάς, *ό. π.*, σσ. 140-141.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

δολοφονικές απόπειρες, επειδή οι απόψεις τους συγκρούονται με αυτές της πολιτικής ελίτ των δύο κοινοτήτων.⁷¹ Πολύ χαρακτηριστική η απόφαση του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας το 1962 σχετικά με τον μη διορισμό του Παπαφώτη ως θεολόγου, ο οποίος αντιμάχεται τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ',⁷² η απόπειρα δολοφονίας στις 26 Δεκεμβρίου 1961 του διευθυντή του Τουρκικού Δημοτικού Σχολείου στο χωριό Κορνόκηπος Σατή Ζιγιά, ο οποίος είναι οπαδός του İhsan Ali,⁷³ αλλά και η δολοφονία του Τούρκου διδασκάλου στα Κνώδαρα.⁷⁴

Από την άλλη, στο δημοσιογραφικό λόγο στηλιτεύεται η επίσημη στάση των εκπαιδευτικών της άλλης κοινότητας. Ο τουρκικός Τύπος καταγγέλλει ότι Έλληνες εκπαιδευτικοί μεταφέρουν όπλα, ότι μαθαίνουν τους μαθητές να είναι κατά των Συμφωνιών,⁷⁵ και επικρίνει επιστολή της *Οργάνωσης Ελλήνων Λειτουργών Μέσης Εκπαιδεύσεως Κύπρου* προς τον Κύπριο Πρέσβη στην Ελλάδα. Στην εν λόγω επιστολή ο συντάκτης αναφέρει ότι βαδίζουν πιστά προς την επίτευξη των εθνικών τους πόθων.⁷⁶ Από την άλλη, η εφημερίδα *Ελευθερία* αναφέρεται σε εμπρηστικό λόγο Τούρκου εκπαιδευτικού.⁷⁷

Αλέξης Χρ. Αλέκου, *ό. π.*, σελ. 193.

⁷¹Η "κουλτούρα της αντίστασης" (διώξεις ή απειλές εναντίον των εκπαιδευτικών) αποτελεί θεμελιώδες και διαχρονικό χαρακτηριστικό των εκπαιδευτικών συστημάτων. Βλ. Γεώργιος Μαμάκης, *ό. π.*, σελ. 109.

⁷²Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Τεθλασμένη πορεία*, *ό. π.*, σσ. 60-61.

⁷³Γεννήθηκε στην Πάφο το 1934. Ο γιατρός İhsan Ali στις 2 Οκτωβρίου 1953, ως πρόεδρος της Σχολικής Εφορείας του Γυμνασίου Πάφου, με το να αποδεχθεί να ενταχθεί το γυμνάσιο του στο πρόγραμμα υποστήριξης της αποικιακής κυβέρνησης, προκάλεσε την έντονη αντίδραση της ηγεσίας της Τουρκικής Κοινότητας. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 310. Ο İhsan Ali χαρακτηρίζεται ως «κομμουνιστής» Βλ. Diana Markides, *ό. π.*, σελ. 239. Ο İhsan Ali χαρακτηρίζεται ως «πολέμιος του Kışık». Βλ. Ahmet An, *Kıbrıs Türk liderliğinin oluşması : 1900-1942*, Galerî Kültür, Lefkoşa, 1997, σελ. 283. [Η διαμόρφωση της τουρκικής ηγεσίας στην Κύπρο 1900-1942] Θεοφάνης Δημητρίου, *ό. π.*, σελ. 95.

⁷⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 25 Σεπτεμβρίου 1963.

⁷⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tabanca Taşıyan Rum Öğretmenin İstinafi Reddolundu», 31 Ekim 1962. [Η έφεση του Έλληνα εκπαιδευτικού που οπλοφορούσε απορρίφθηκε] Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σσ. 146-147.

⁷⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İşte itiraf ediyorlar», 7 Kasım 1961. [Ιδού ομολογούν]

Περιοδικό *Επετηρίς Παγκυπρίου Γυμνασίου Κύκκου*, 1961-1962, 1962-1963, Λευκωσία, 1964, σελ. 28.

⁷⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ο αντιπρόεδρος Δρ Κιουτσκούκ συκοφαντεί τους Έλληνες, ότι επιδιώκουν καταστροφή των Τούρκων!», 16 Ιανουαρίου 1962.

3.3. Αντιθέσεις στο εκπαιδευτικό συγκείμενο

Οι αντιθέσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ιστορική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος της κάθε κοινότητας. Θεσμοί όπως η Εκκλησία της Κύπρου και το Ενκaf, το περιεχόμενο της εκπαίδευσης, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις των εκπαιδευτικών, άλλοτε επιταχύνουν και άλλοτε επιβραδύνουν την εκπαιδευτική διαδικασία και την πολιτιστική ανάπτυξη της κάθε κοινότητας.⁷⁸

Αν οι θεσμοί ορίζονται ως οι κανόνες δικαίου αλλά και οι οργανισμοί που δημιουργούν δικαιώματα και υποχρεώσεις σε ομάδες ανθρώπων, τέτοιοι θεσμοί στο κυπριακό συγκείμενο είναι μεταξύ άλλων οι θρησκευτικοί θεσμοί όπως η Εκκλησία της Κύπρου και το Ενκaf, αλλά και ομάδες όπως οι εκπαιδευτικές οργανώσεις.⁷⁹ Στα χρόνια της βρετανικής αποικιοκρατίας οι δύο ισχυροί θρησκευτικοί θεσμοί των δύο κοινοτήτων τυγχάνουν διαφορετικής μεταχείρισης, γεγονός που επηρεάζει ποικιλοτρόπως την ανάπτυξη των δύο κοινοτήτων. Η Εκκλησία της Κύπρου διαδραματίζει από την περίοδο της κυριαρχίας των Οθωμανών, και ιδιαίτερα με την αναγνώριση του Αρχιεπισκόπου Κύπρου ως εθνάρχη (1884), «εποπτικό» ρόλο στην εκπαίδευση της Ελληνικής Κοινότητας, και η ευαισθησία της σε σχέση με τα εκπαιδευτικά θέματα είναι έκτοτε διαχρονική.⁸⁰ Ενώ η Εκκλησία της Κύπρου επί Βρετανικής Αποικιοκρατίας

⁷⁸Ahmet An, «An overview of the research on the identity of the Turkish Cypriot», Murat Bülbülcü (επιμ.), *Edebiyat eleştirisi ve inceleme : Literary criticism and study*, Freebirds, Girne, 2009, σελ. 562.

Εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά 1960 :

	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΤΟΥΡΚΟΙ
ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΟΙ	16,1	23,6
ΔΕΝ ΠΗΓΑΝ ΠΟΤΕ ΣΧΟΛΕΙΟ	28,8	37,1
ΔΗΜΟΤΙΚΟ : ΦΟΙΤΟΥΝ	55,1	47,9
ΓΥΜΝΑΣΙΟ-ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ : ΦΟΙΤΟΥΝ	14,2	13,7
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ : ΦΟΙΤΟΥΝ	0,59	0,61

Βλ. Stahis Panagides, *ό. π.*, σελ. 135.

Απόφοιτοι πανεπιστημίου : Τούρκοι 640 (19,5%) Έλληνες 2.634 (80,5%)

Βλ. Sabahattin İsmail, *100 soruda Kıbrıs sorunu*, *ό. π.*, σελ. 60.

Παράγοντες που επηρέασαν εκπαιδευτικό σύστημα Ελληνικής Κοινότητας Βλ. Μιχαλάκης Ι. Μαραθεύτης, *Κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα : Σταθμοί και θέματα*, Λευκωσία, 1992, σσ. 46-59.

Κλεόβουλος Ι. Μυριανθόπουλος, *Η παιδεία εν Κύπρω επί Αγγλοκρατίας 1878-1946*, Λεμεσός, 1946, σσ. 9, 12, 13, 14, 16, 19, 23, 65, 81, 273, 274, 275.

⁷⁹Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα*, *ό. π.*, σελ. 15.

⁸⁰Ali Suha, *ό. π.*, σελ. 246.

Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *ό. π.*, σελ. 28.

Περικλής Μιχαηλίδης, *ό. π.*, σελ. 44

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

χαίρει της αυτενέργεια της,⁸¹ ο αντίστοιχος ισλαμικός θεσμός, το *Evkaf* το οποίο ελέγχει την τουρκική εκπαίδευση, βρίσκεται υπό καταδυνάστευση «*tahakkümüne*»,⁸² και βρετανικές αποφάσεις παρεμποδίζουν την ομαλή ανάπτυξη του.⁸³ Το 1878 αλλάζει το καθεστώς του *Evkaf* και τη διοίκηση του αναλαμβάνουν εξολοκλήρου δύο εκπρόσωποι (*Murahhas*), ένας Τούρκος και ένας Άγγλος. Έτσι, οι Άγγλοι αρχίζουν να έχουν με την «καθεστωτική αλλαγή» του 1878 λόγο στην εκπαίδευση της Τουρκικής Κοινότητας.⁸⁴ Μόλις το 1955 και συγκεκριμένα στις 22 Ιουλίου 1955 παραχωρείται η εκχώρηση διαχείρισης του *Evkaf* στην Τουρκική Κοινότητα.⁸⁵ Στις 15 Απριλίου 1956 η *Evkaf Yüksek Meclisi* Ανώτατη Βουλή του *Evkaf* αναλαμβάνει τη διοίκηση του και στις 9 Ιουνίου 1959 η παιδεία της Τουρκικής Κοινότητας παραδίδεται σε αυτή.⁸⁶

Ενώ η Εκκλησία της Κύπρου ανεμπόδιστα μέσω της παιδείας σφυρηλατεί το εθνικό αίσθημα της κοινότητας της, μέσω της ελεγχόμενης τουρκικής παιδείας υπονομεύεται η εθνική ταυτότητα της Τουρκικής Κοινότητας.⁸⁷ Η Τουρκική Κοινότητα, επικαλούμενη τη λιγότερο διευρυμένη διδακτέα ύλη,⁸⁸ τους Βρετανούς διευθυντές στα τουρκικά λύκεια, και τον έλεγχο των σχολικών εγχειριδίων ισχυρίζεται ότι αν αναγνωρίζονταν στους ίδιους τα δικαιώματα που αναγνωρίστηκαν στους Έλληνες, τότε η οικονομική και η κοινωνική τους θέση θα ήταν καλύτερη.⁸⁹

⁸¹Η Εκκλησία της Κύπρου υφίστατο αντιεκκλησιαστικούς νόμους την περίοδο μετά την εξέγερση του 1931. Για παράδειγμα ο αντιεκκλησιαστικός νόμος του 1935, με αποκορύφωμα τον νόμο 34 σύμφωνα με τον οποίο ο υπονήφιος Αρχιεπίσκοπος έπρεπε να εγκρίνεται από τον Άγγλο Κυβερνήτη και να είναι Κύπριος. Νόμος που ήταν σε ισχύει μέχρι το 1946.

Βλ. Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *ό. π.*, σελ. 23.

⁸²Hüseyin Mehmet Ateşin, *ό. π.*, σελ. 161.

«*Bu kötü idare yüzünden Evkaf malları büyük zararlara uğradı*». Εξαιτίας της κακής διοίκησης μεγάλη ζημιά υπέστη η περιουσία του *Evkaf*.

Βλ. *Kıbrıs tarihi notları*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, σελ. 112. [Σημεία της κυπριακής ιστορίας]

⁸³Mustafa Hâşim Altan, *Belgelerle Kıbrıs Türk vakıflar tarihi : 1571-1974*, Kıbrıs Vakıflar İdaresi, 1986, σελ.

1184. [Η ιστορία των τουρκικών βακουφικών γαιών στην Κύπρο με έγγραφα]

Από το 1928 το *Evkaf* καθίσταται κρατικό τμήμα «*Hükümet daire*».

⁸⁴Από τις πρώτες τους ενέργειες είναι η σύσταση το 1884 του «*Moslem Board of Education*».

Ali Suha, *ό. π.*, σελ. 241.

⁸⁵Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 470.

⁸⁶*Kıbrıs tarihi notları...*, *ό. π.*, σελ. 112.

Hasan Behçet, *ό. π.*, σελ. 175.

⁸⁷Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, *ό. π.*, σσ. 140, 145.

⁸⁸Ανάγνωση του Κορανίου στα αραβικά. Βλ. Agnes Smith, *Through Cyprus in 1887*, Opheltis Publications, Nicosia, 1996, σελ. 176.

Πάυλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 876.

⁸⁹Pierre Oberling, *ό. π.*, σσ. 57-58.

Pierre Oberling, *ό. π.*, σελ. 72.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις ΟΕΛΜΕΚ⁹⁰ και ΠΟΕΔ⁹¹ την περίοδο αυτή είναι οργανωμένες πάνω σε «επαγγελματική βάση», ασκούν πιέσεις και εξελίσσονται «σε σημαντικούς παράγοντες πολιτικής πίεσης».⁹² Σε αντίθεση με τις οργανώσεις Ελλήνων διδασκάλων και καθηγητών που είναι οργανωμένες πάνω σε «επαγγελματική βάση» και «τελείως ανεξάρτητες από την πολιτική ηγεσία», σύμφωνα με αναδημοσιευμένο άρθρο της εφημερίδας *Akin* στην εφημερίδα *Ελευθερία*,⁹³ η Ένωση Τούρκων Διδασκάλων *Türk Öğretmenler Birliği*, με πρόεδρο τον Nazım Refet,⁹⁴ είναι «εν διαλύσει». Σύμφωνα με τον αρθρογράφο της *Ελευθερίας*, η γενεσιουργός αιτία της παραπαίουσας αυτής οργάνωσης είναι το γεγονός ότι είναι δέσμια της πολιτικής ηγεσίας της.⁹⁵

Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, ό. π., σσ. 122, 123.

Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, ό. π., σελ. 114.

Τη σχολική χρονιά 1936-1937 τα Τουρκικά λύκεια «*Türk lisesi*» μετατρέπεται σε «*İslam lisesi*». Βλ. Hasan Behçet, ό. π., σελ. 190.

Μαθητές που είναι ξυπόλητοι, χωρίς ποδιά στο σχολείο, και τα μαλλιά τους σκεπάζουν τα αυτιά τους.

Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, ό. π., σελ. 9.

⁹⁰Η *Οργάνωση Ελλήνων Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσεως Κύπρου* ιδρύθηκε με πρωτοβουλία του αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' με στόχο «την προάσπιση της εθνικής παιδείας». Βλ. Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, ό. π., σελ. 36.

Στις 29 Νοεμβρίου 1953 πραγματοποιήθηκε η ιδρυτική συνέλευση της ΟΕΛΜΕΚ.

Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, ό. π., σελ. 433.

Απεργία ΟΕΛΜΕΚ 4 Νοεμβρίου 1963- 14 Νοεμβρίου 1963. Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1963-1964*, Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1965, σελ. 13.

Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Η Ο.Ε.Λ.Μ.Ε.Κ.», Απρίλιος 1963, σελ. 40.

⁹¹Η *Παγκύπρια Οργάνωση Ελλήνων Δασκάλων* (ΠΟΕΔ) ιδρύθηκε στις 9 Απριλίου 1953 και εγγράφηκε για τους σκοπούς του νόμου για τις Συντεχνίες στις 3 Ιουνίου 1953.

Κατά την περίοδο 1959-1974 η ΠΟΕΔ αριθμούσε 2.000 μέλη. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, ό. π., σελ. 425.

⁹²Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, ό. π., σελ. 106.

Σύσταση "Μικτής Επιτροπής ΟΕΛΜΕΚ-ΠΟΕΔ" τον Οκτώβριο του 1963. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, ό. π., σελ. 451.

⁹³Η πρώτη οργάνωση εκπαιδευτικών στην Τουρκική Κοινότητα ήταν η *Ένωση Διδασκάλων Öğretmenler Birliği* τη δεκαετία του 20. Η οργάνωση αυτή ήταν οργάνωση των δασκάλων. Το 1959 εντάσσονται και οι υπόλοιποι εκπαιδευτικοί των άλλων βαθμίδων και έτσι ιδρύεται η *Ένωση Τούρκων Διδασκάλων Türk Öğretmenler Kurumu*. Το 1968 θα διασπαστεί στις δύο βαθμίδες *Ένωση Δασκάλων İlkul Öğretmenler Birliği* και *Ένωση Καθηγητών Orta ve Tali Öğretmenler Birliği*. Βλ. Hasan Behçet, ό. π., σελ. 267.

Παύλος Μ. Παύλου, ό. π., σελ. 454.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Dünkü öğretmenler toplantısında konuşan Denктаş : "Türk Varlığını şerefle korumalısınız" dedi», 5 Eylül 1961. [Ο Denктаş που μίλησε στη χθεσινή συνάντηση των εκπαιδευτικών είπε " Πρέπει να προστατεύετε με σεβασμό την Τουρκική Περιουσία"]

Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, ό. π., σελ. 114.

⁹⁴Süheyla Küçük, *Dr. Küçük'le bir ömür*, Lefkoşa, 2009, σελ. 118.

⁹⁵*Ελευθερία*, «Λακωνικά», 23 Ιανουαρίου 1963.

Η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση μετά την ανεξαρτησία έδωσε στους εκπαιδευτικούς της αύξηση. Η Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση δεν προέβη στην αντίστοιχη αύξηση. Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 166.

3.4. Δράσεις νομιμοποίησης των πολιτικών προσδοκιών

-... κι ετοιμάζονται για νέο εορτασμό. Στο τέμενος Μπαϊρακτάρη αυτή τη φορά, για την επέτειο της καταλήψεως της πόλεως.

- Στον Μπαϊρακτάρη ! Καταντά πρόκληση, μέσα στην καρδιά των σπιτιών μας.

- Συντηρούν τον εθνικισμό τους, Γιώργο...

-Όχι ακριβώς. Μάλλον το αντιστάθμισμα, θά 'λεγα, και το εμπόδιο που αντιτάσσουν στην ιστορική επιταγή του τόπου.

-Το αντιστάθμισμα αυτό είναι ένας κύριος συντελεστής που δε στερείται εν τούτοις περιεχομένου. Ο εθνικισμός τους αποτελεί σήμερα μια πραγματικότητα. Στην αρχή ήταν ένας μύθος, σύμφωνοι, που ανεκάλυψαν οι Άγγλοι για να πλήξουν εκ των έσω τον αγώνα μας. Κι αυτοί οι ίδιοι το χρησιμοποίησαν ως έρεισμα για να καλύψουν πίσω του την έμφυτη ροπή τους στη βία και να δώσουν διέξοδο στο απωθημένο μίσος τους εναντίον μας, πράγματα που αποτελούσαν ουσιαστικά το αληθινό κίνητρο του υποτιθέμενου αγώνα τους. Αλλά, σου επαναλαμβάνω, η κατάσταση διαφοροποιήθηκε..... Ήρθαν οι Συμφωνίες.... το Σύνταγμα....

Η βία και το έγκλημα ευεργετήθηκαν, η μειονότης γίνεται «κοινότης», αποκομίζει υπερβολικά προνομιακήν θέσιν. Και φυσικό επακόλουθο, εκ των υστέρων αποκτά ο αγώνας τους ιδεολογικό περιεχόμενο.... Γι' αυτό σου λέω, Γιώργο σήμερα πιστεύουν Ιδίως η νέα γενεά πιστεύει με φανατισμό στην καταγωγή της και σ'ένα πεπρωμένο του τόπου απόλυτα ταυτισμένον με τες επιταγές αυτής της καταγωγής. Αντιλαμβάνεσαι την φρίκη των Συμφωνιών ! Όχι μόνον εγκαταλείψαμε ένα όραμα αιώνων αλλά θεμελιώσαμε γι'αυτούς μια πατρίδα άλλη, μέσα στη δική μας,⁹⁶

Το 1969 η Ήβη Μελεάγρου εξέδωσε το μυθιστόρημα *Ανατολική Μεσόγειος*. Μέσα από τη στιχομυθία των δύο Ελλήνων, με αφορμή τον εορτασμό για την επέτειο της κατάληψης της Λευκωσίας από τους Οθωμανούς στο τέμενος Μπαϊρακτάρη, χαρακτηρίζεται ο εθνικισμός της Τουρκικής Κοινότητας ως «αντιστάθμισμα». Πώς λοιπόν ο εθνικισμός της κάθε κοινότητας αποτελεί την εν λόγω περίοδο μια πραγματικότητα. Ποιες δράσεις δρομολογούνται για να δοθεί περιεχόμενο στον εθνικισμό τους. Πώς η μνήμη και ιδιαίτερα η ιστορική μνήμη, η ιστορική συλλογική συνείδηση συγκροτούνται μέσα από τις «δράσεις των ανθρώπων».

⁹⁶ Ήβη Μελεάγρου, *Ανατολική Μεσόγειος*, Λευκωσία, 1969, σελ. 183.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

«*Ενδογενείς δράσεις*» : Άμεσες με την εκπαιδευτική διαδικασία που προάγουν την «*εθνική αλήθεια*»

Ωρολόγιο πρόγραμμα :

Η ταύτιση της Μέσης Γενικής εκπαίδευσης στα ελληνικά σχολεία με την ελλαδική δεν αποσκοπεί απλώς στη διατήρηση της ελληνικότητας του νησιού, αλλά αποβλέπει στη διατήρηση του διακαούς πόθου για την Ένωση.⁹⁷ Η κυπριακή ιστορία έχει μια πολύ περιθωριακή θέση στο μάθημα της Ιστορίας, ουσιαστικά δεν διδάσκεται στα κρατικά σχολεία ως ξεχωριστό μάθημα και θεωρείται μέρος της ελληνικής ιστορίας.⁹⁸ Σε ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολικού έτους 1961-1962 στον πίνακα μαθημάτων εμφανίζεται το μάθημα *Ιστορία και Αγωγή του Πολίτη* μαζί και χωριστά το μάθημα *Ιστορία της Κύπρου*,⁹⁹ και σε ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολικού έτους 1962-1963 το μάθημα *Ιστορία της Κύπρου* διδάσκεται στη ΣΤ΄

⁹⁷Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *ό. π.*, σελ. 163.

[...]η σκέψις μας εστρέφη προς την πνευματικήν και πολιτιστικήν κατεύθυνσιν και την ανάπτυξιν στενωτάτων δεσμών μετά της Ελλάδος ως προς μόνην ορθήν πολιτικήν, η οποία, ενώ αφ' ενός θα αποτελεί αντίδοτο της γενομένης εκ των αρχικών σκοπών μας υποχωρήσεως, θα εχρησίμευε ταυτοχρόνως και ως το μέσον εθνικής ανατάσεως και εθνικής συγκροτήσεως μας.

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Για τις πνευματικές μας σχέσεις με την Ελλάδα», αρ.13 (112), 24 Μαρτίου 1961, σελ. 5.

⁹⁸Καίσαρας Μαυράτσας, *ό. π.*, σελ. 83.

Πρόγραμμα ωρών μαθημάτων τμήματος αρρένων και θηλέων του Παγκυπρίου Γυμνασίου κατά το σχολικό έτος 1959-1960. *Ιστορία της Κύπρου* 1 περίοδος στη Στ΄ τάξη κλασσικού.

Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1959-1960*, Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1961, σελ. 35.

Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1960-1961*, Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1962, σσ. 38-39.

Από τη σχολική χρονιά 1959-1960 μέχρι τη σχολική χρονιά 1962-1963 απονέμεται το βραβείο "Βραβείον Κυπριακής Ιστορίας".

[...] "Βραβείον Κυπριακής Ιστορίας" (ιδρυθέν υπό του δημοδιδασκάλου κ. Βάσου Παπαφιλίππου εις μνήμην των εθνικών αγωνιστών της Κυπριακής Επαναστάσεως του 1955 και απονεμόμενον εις τους επιδείξαντας την μεγίστην επίδοσιν εις την Ιστορίαν της Κύπρου τελειοφοίτους μαθητάς).

Τη σχολική χρονιά 1963-1964 διδάσκεται μόνο το μάθημα *Ιστορία*, ενώ το βραβείο "Βραβείον Κυπριακής Ιστορίας" δεν απονεμήθηκε.

Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1963-1964*, Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1965, σσ. 34, 42.

Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *ό. π.*, σσ. 51-52.

Τη σχολική χρονιά 1959-1960 απονέμεται το βραβείο "Βραβείον διαγωνισμού Κυπριακής Ποιήσεως".

Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1959-1960*, Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1961, σελ. 52.

⁹⁹Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1961-1962*, Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσεως, Λευκωσία, 1963, σελ. 17.

Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1962-1963*, «Θέματα υποβληθέντα εις τας απολυτηρίους εξετάσεις Ιστορία – Αγωγή, Ιστορία της Κύπρου», Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσεως, Λευκωσία, 1964, σελ. 37.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

τάξη του κλασσικού (½ διδακτική περίοδο).¹⁰⁰ Το μάθημα *Αγωγή του Πολίτη* μελετά μεταξύ άλλων τις έννοιες έθνος, πατρίδα, λαός, φυλή, ελληνική πατρίδα, ελληνικό έθνος, θρησκευτική συνείδηση, ούτως ώστε ο «εκκολλαπτόμενος» πολίτης να «έχη επίγνωσιν των κοινωνικών και εθνικών του καθηκόντων».¹⁰¹

Το 1962 η διεύθυνση του Τουρκικού Γραφείου Παιδείας εκδίδει το εγχειρίδιο *Yurttaşlık bilgisi* *Πατριδογνωσία*, το οποίο έχει ως στόχο τη διαμόρφωση νοημόνων πολιτών «*anlayışlı bir vatandaş*».¹⁰² Το εν λόγω μάθημα ασχολείται μεταξύ άλλων με τη διάκριση ανάμεσα στην Κύπρο *Kıbrıs* ως πατρίδα «*yurdumuz*» και την Τουρκία *Türkiye* ως μητέρα πατρίδα «*Anavatanımız*».

Σχολικές εκδηλώσεις - Σεμινάρια - Μετεκπαίδευση - Αποστολές μαθητών :

Η οργάνωση μιας σχολικής εορτής ή γενικότερα πολιτιστικής δραστηριότητας, τα πατριωτικά μονόπρακτα,¹⁰³ οι σχολικοί λογοτεχνικοί διαγωνισμοί με θέμα την ΕΟΚΑ,¹⁰⁴ ο θεσμός των οργανωμένων αποστολών μαθητών για συμμετοχή σε αθλητικούς αγώνες στην Ελλάδα,¹⁰⁵ οι εκπαιδευτικές εκδρομές στην Ελλάδα,¹⁰⁶ αποτελούν ένα εναλλακτικό τρόπο μετακένωσης της ελληνικής παιδείας στο νεοσύστατο κράτος, ως απαραίτητη εθνική προσφορά στα Ελληνόπουλα

¹⁰⁰Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1962-1963*, «Ωρολόγιον Πρόγραμμα Κλασσικού Τμήματος», Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσσης, Λευκωσία, 1964, σελ. 19.

¹⁰¹Περιοδικό *Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου*, «Αγωγή του πολίτου», 1960-1961, σελ. 205.

¹⁰²*Yurttaşlık Bilgisi I*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, σελ. 1.

¹⁰³Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Το πατριωτικό μονόπρακτο», Δεκέμβριος 1960, αρ. 3, σελ. 143.

[...] «Αδούλωτο νησί». Ένα τρίπρακτο πατριωτικό δραματάκι διά τα δημοτικά σχολεία γραμμένο από τον συγγραφέα Α. Γ. Μούσκον. Το περιεχόμενό του επάρθη από τον τελευταίον Κυπριακόν αγώνα και αφιερώνεται εις τον μαθητήν Αντώνην Παναγή που εφονεύθη υπό των Άγγλων την 19.11.1956.

Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Νέαι Εκδόσεις», Ιούνιος-Ιούλιος 1960, σελ. 21.

Στις 27 Μαρτίου 1948 στο θέατρο "Χατζηχαμπή" ο μαθητής του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου Γρηγόρης Αυξεντίου υποδύθηκε τον Εθνομάρτυρα Κυπριανό. Βλ. Κυριάκος Χατζηιωάννου (επιμ.), *Η 9η Ιουλίου 1821 εν Κύπρω: δράμα εις κυπριακήν διάλεκτον : ποίημα Βασίλη Μιχαηλίδη*, Εκδόσεις Βιβλιοθήκης Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου, Αμμόχωστος, 1960, σελ. 7.

¹⁰⁴Το πρώτο βραβείο δόθηκε στον μαθητή του σχολείου Αστική Αγίου Αντωνίου Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη.

Βλ. Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Ήσουν αληθινός Έλληνας», Δεκέμβριος 1962, τ. 4, σσ. 16, 21.

Το δεύτερο βραβείο δόθηκε στον μαθητή Σταύρο Λούρα της Στ' α του Ελένιου Δημοτικού Σχολείου.

Βλ. Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Ένας μικρός αγωνιστής», Ιανουαρίου 1963, τ. 5, σσ. 8, 11.

¹⁰⁵Πάυλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 625.

¹⁰⁶Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Μια εκπαιδευτική εκδρομή στην Ελλάδα», αρ. 23(122), 11 Αυγούστου 1961, σελ. 24.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

της Κύπρου.¹⁰⁷ Μεταξύ άλλων στο πλαίσιο του εορτασμού της 25^{ης} Μαρτίου, του εορτασμού της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, ανεβαίνει το μονόπρακτο δράμα *Μαρία η Συγκλητική* σε συγγραφή και διδασκαλία του φιλόλογου Ι. Κατσούρη,¹⁰⁸ και στις 24 Δεκεμβρίου 1963 στο Θέατρο Royal ανεβαίνει από τα παιδιά του Ελένιου το *Το καλύτερο χριστουγεννιάτικο δώρο*.¹⁰⁹ Γιορτές επενδύονται μουσικά με τραγούδια όπως *Στη Σημαία*,¹¹⁰ *Εις τον Ιερόν Λόχον*,¹¹¹ *Πίνδος*,¹¹² επιβεβαιώνοντας τη «νομιμοφροσύνη προς την Ελλάδα».¹¹³

Η εθνική ζωή του κυπριακού λαού είναι αλληλένδετη με την εθνική παιδεία,¹¹⁴ έτσι και οι διαλέξεις σε μαθητές,¹¹⁵ η επιμόρφωση και η μετεκπαίδευση εκπαιδευτικών κινούνται στο ίδιο πλαίσιο. Το καλοκαίρι του 1960 το Ελληνικό Γραφείο Παιδείας διοργανώνει επιμορφωτικά μαθήματα με τη συμμετοχή των Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλου (ακαδημαϊκού), Ε. Παπανούτσου (πρώην γενικού διευθυντή υπουργείου παιδείας Ελλάδας) και Κ. Σπετσιέρη (καθηγητή).¹¹⁶ Ο Δρ. Α. Κούρος, τμηματάρχης Στοιχειώδους Εκπαίδευσης στο Γραφείο Ελληνικής Παιδείας,

¹⁰⁷Κώστας Δ. Ιωαννίδης, *Φωνητικά γυμνάσματα και παιδαγωγικά τραγούδια διά τας παιδαγωγικάς ακαδημίας, σχολεία και ωδεία*, τ. Β', Γραφείο Παιδείας, Λευκωσία, 1963, σελ. 1.

¹⁰⁸Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1961-1962*, «Πρόγραμμα Εορτασμού επί τη Εθνική Επετείω της 25^{ης} Μαρτίου», Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσσης, Λευκωσία, 1963, σελ. 24.

¹⁰⁹Υπόθεση : ο καταζητούμενος αγωνιστής της ΕΟΚΑ Σταμάτης δίνει την κόρη του Ειρήνη στην οικογένεια συναγωνιστή του. Βλ. Σίμος Συμεωνίδης, *Το καλύτερο χριστουγεννιάτικο δώρο*, 1963.

¹¹⁰Κώστας Δ. Ιωαννίδης, *ό. π.*, σελ. 205.

¹¹¹Κώστας Δ. Ιωαννίδης, *ό. π.*, σελ. 254.

¹¹²Κώστας Δ. Ιωαννίδης, *ό. π.*, σελ. 256.

¹¹³Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, *Η εκπαίδευση της Κύπρου μπροστά στην πρόκληση της Ευρώπης*, *ό. π.*, σελ. 35.

¹¹⁴Περιοδικό *Δελτίον Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών Κύπρου*, «Επιστολαί», τ. 1, Ιούνιος 1962, σελ. 47.

[...] Μετά το 1945, όταν έπαιξε ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος με την νίκη των συμμάχων, εις τους οποίους πρώτη και καλύτερη συγκατελέγετο η Ελλάς και έγινε αντιληπτόν ότι η Αγγλία ουδεμίαν διάθεσιν είχε ν' αποδώσει, ως όφειλε, την Κύπρον εις την Ελλάδα, μία δίκαια αγανάκτησις ηπλώθη εις όλα τα στρώματα του Κυπριακού λαού. Είχαμεν, και ως Ελληνικόν Έθνος και ως Έλληνες Κύπριοι, εμπαιχθή από τους Μεγάλους. Έπρεπε πλέον ν' αντιδράσωμεν με κάποιους άλλους τρόπους από την συνηθισμένην τακτικήν. Ημεις οι διδάσκαλοι των Έλληνοπαίδων της Κύπρου ηρχίσασμεν να προπαρασκευάζωμεν την νεολαίαν των σχολείων μας δια μίαν εντονωτέραν εθνικήν δράσιν. Βλ. Κυριάκος Χατζηιωάννου (επιμ.), *Η 9η Ιουλίου 1821 εν Κύπρω: δράμα εις κυπριακήν διάλεκτον : ποίημα Βασίλη Μιχαηλίδη*, Εκδόσεις Βιβλιοθήκης Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου, Αμμόχωστος, 1960, σελ. 7.

¹¹⁵Μαθητικές Διαλέξεις - Διαλέξεις Φιλολογικού Ομίλου

Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1960-1961*, Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1962, σσ. 48-49.

Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1961-1962*, Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1963, σελ. 28.

¹¹⁶Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Τα επιμορφωτικά μαθήματα του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας», Οκτώβριος 1960, αρ. 1, σελ. 44.

Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Τα επιμορφωτικά μαθήματα», αρ. 22 (121), 28 Ιουλίου 1961.

Το Α' Πανελλήνιο Συνέδριο Παιδαγωγικών Ακαδημιών διοργανώθηκε το διάστημα 11-14 Απριλίου 1961 στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου.

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Α' Πανελλήνιον Συνέδριον Παιδαγωγικών Ακαδημιών 11-14 Απριλίου 1961», τ. 10, Ιούνιος 1961, σελ. 214.

Α' Πανελλήνιο Συνέδριο Διδασκάλων (1962) Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου*, «Διάφοροι προσφωνήσεις του κ. Διευθυντού της Σχολής», 1961-1962, σελ. 61.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

στις 15 Φεβρουαρίου 1961 δίνει διάλεξη με θέμα *Η Ελληνοχριστιανική Παράδοση*, την οποία τον ίδιο χρόνο εκδίδει ο Καλλιτεχνικός Όμιλος Διδασκάλων Λεμεσού.¹¹⁷

Η μετεκπαίδευση εκπαιδευτικών αποτελεί «*ιστορική αναγκαιότητα*» και εντάσσεται στο πλαίσιο της διεύρυνσης των πνευματικών σχέσεων της Ελληνικής Κοινότητας με το μητροπολιτικό κέντρο. Ο θεσμός της μετεκπαίδευσης των Ελλήνων Διδασκάλων στο Πανεπιστήμιο Αθηνών αριθμεί κοντά σαράντα χρόνια ζωής. Έχει θεμελιωθεί από τον Ν. Εξαρχόπουλο το 1923, σε βάση ακαδημαϊκή, και έκτοτε ενισχύεται με την πολύτιμη πείρα κορυφαίων Ελλήνων Παιδαγωγών. Την εν λόγω περίοδο διευθύνεται από τον καθηγητή Κ. Σπετσιέρη. Μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας παραχωρείται μεγαλύτερος αριθμός υποτροφιών, η Ελλάδα συγκεντρώνει για πρώτη φορά επίσημα Κυπρίους και η μετεκπαίδευση τους αποκτά ακαδημαϊκό χαρακτήρα.¹¹⁸

Η διδασκαλία των εθνικών χορών,¹¹⁹ οι επισκέψεις μαθητών στον μητροπολιτικό χώρο,¹²⁰ τα θεατρικά έργα στα τουρκικά σχολεία, ο εορτασμός των εθνικών και των θρησκευτικών γιορτών στα χωριά τα τελευταία χρόνια της αγγλικής διοίκησης,¹²¹ αναζωπυρώνουν τον εθνικό ζήλο της Τουρκικής Κοινότητας. Αυτές οι θεατρικές βραδιές, με έργα όπως *Bayraktar Türküsü To δημοτικό τραγούδι του σημαιοφόρου* του Özker Yaşın, *İsimsiz Kahramanlar* *Ανώνυμοι ήρωες* του Mehmet Irmak,¹²² *İstiklal Aνεξαρτησία* του Reşat Nuri Güntekin, προάγουν την αξία του φρονήματος και της εθνικής ενότητας.¹²³

¹¹⁷Ανδρέας Κούρος, *Η ελληνοχριστιανική παράδοσις*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Κύπρος, 1961, σελ. 3.

¹¹⁸Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Η μετεκπαίδευση του Κύπριου Δασκάλου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών», αρ. 11, Οκτώβριος 1961, σσ. 33-34.

¹¹⁹Mümtaz Cönger, *Türk milli oyunlarından örnekler I*, Lefkoşa, 1960, σσ. 56-58. [Παραδείγματα από τους τουρκικούς εθνικούς χορούς]

¹²⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kızlarımızın dergisi: Utku», 21 Nisan 1962.[Το περιοδικό των κοριτσιών μας : Θρίαμβος]

¹²¹«Ben bir küçük askerim....» «Είμαι ένας μικρός στρατιώτης....»

Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σσ. 78, 79, 80.

¹²²Mehmet Irmak, *İsimsiz Kahramanlar*, Halkın Sesi, Lefkoşa, 1959.

¹²³Yaşar Ersoy, *Kıbrıs Türk tiyatrosu hareketi : Toplumsal, sosyal ve siyasal olaylarla iç içe*, Ateş, Lefkoşa, 1998, σελ. 50. [Η τουρκική θεατρική κίνηση της Κύπρου]

Πανεπιστήμιο Κύπρου :

Η ιδέα της σύστασης πανεπιστημίου ανάγεται στο 1935.¹²⁴ Ο Γ. Α. Καραγιώργης στο σύγγραμμά του για το εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου αναφέρει ότι οι πρώτες αναφορές για σύσταση πανεπιστημίου εντοπίζονται στην πρόταση του Baron Kinross, μέσω ενός γράμματος στην εφημερίδα *Times* στις 31 Δεκεμβρίου 1949, αλλά και σε τοποθετήσεις ομιλητών σε συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στις 14 Νοεμβρίου 1962 στη Λευκωσία.¹²⁵

Ενώ η εφημερίδα *Halkın Sesi* στηλιτεύει την κοντόφθαλμη πολιτική της Ελληνικής Κοινότητας σε σχέση με το θέμα της ίδρυσης πανεπιστημίου,¹²⁶ και ο Necdet Nereli, βοηθός διευθυντής του Εμπορικού Λυκείου Haydarpaşa στην Κύπρο, τονίζει ότι δεν αποτελεί εμπόδιο το γεγονός ότι στην Κύπρο ζουν δύο ξεχωριστές κοινότητες,¹²⁷ ο συνεργάτης της αθηναϊκής εφημερίδας *Το Βήμα* Ευάγγελος Π. Παπανούτσος υποστηρίζει ότι «*Σήμερα που δεν έγινε η πολιτική Ένωση, δεν συμβουλεύω ν' αποκτήσουν το δικό τους Πανεπιστήμιο*»,¹²⁸ και στο Α΄ Παγκύπριο Πανσπουδαστικό Συνέδριο τονίζεται η ανάγκη να μελετηθεί με «προσοχή» η ιδέα της σύστασης πανεπιστημίου.

¹²⁴Ο κυβερνήτης της Κύπρου ο Sir Richmond Palmer σε επιστολή του τον Απρίλιο του 1935 προς τον εκπαιδευτικό σύμβουλο του Υπουργείου Αποικιών Arthur Mayhew αναφέρει ότι η ίδρυση του Πανεπιστημίου Κύπρου θα μπορούσε να συμβάλει ακόμη και στη λύση του Κυπριακού Ζητήματος. Βλ. Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, «Η βρετανική αποικιακή εκπαιδευτική πολιτική και τα σχέδια για ίδρυση Πανεπιστημίου στην Κύπρο κατά το τέλος της δεκαετίας του 1930 (1935-1939) : Σκέψεις για τους τρόπους διαμόρφωσης της βρετανικής αποικιακής πολιτικής και τους τρόπους αντίδρασης των Ελλήνων της Κύπρου», στο Ιωάννης Θεοχαρίδης (επιμ.), *Πρακτικά του Τρίτου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου*, ό. π., σελ. 32.

¹²⁵Γ. Α. Καραγιώργης, ό. π., σελ. 120.

Ο Παύλος Μ. Παύλου αναφέρεται στα άρθρα των Baron Kinross και W. E. Sinnett.

Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, ό. π., σσ. 768-769, 794-795.

Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ John F. Kennedy απήντησε σοβαρή πρόταση να βοηθήσει τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ίδρυση πανεπιστημίου στην Κύπρο. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, ό. π., σελ. 794.

¹²⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Üniverstie İdeali İçindeyiz», 17 Kasım 1962. [Ασπαζόμαστε την ιδέα ιδρύσεως πανεπιστημίου]

Παύλος Μ. Παύλου, ό. π., σελ. 797.

¹²⁷Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyetinin doğuşu....*, ό. π., σελ. 85.

¹²⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ελλάδα και Κύπρος», 27 Αυγούστου 1960.

[...]Εκείνο μόνο που γενικά φαινόταν ήταν μια επιφύλαξη για το σπουδαίο αυτό θέμα. Καμιά απόφαση δεν ελήφθη αλλά το ζήτημα ανετέθη σε επιτροπή που θα συσταθή και θα μελετήσει με προσοχή το θέμα. Εκείνο που αποφασίσθηκε προς το παρόν να γίνη ήταν η ίδρυση Ινστιτούτου Επιστημονικών Ερευνών.¹²⁹

Αν και η ίδρυση ενός κοινού πανεπιστημίου αποτελεί απευκταίο εγχείρημα,¹³⁰ αφού θα οδηγούσε στη διαμόρφωση της συνείδησης της ενιαίας πατρίδας «*yurt bilinci*», περιοδικά είναι ευνοϊκά διακείμενα απέναντι στην ανάγκη ίδρυσης τοπικού πανεπιστημίου.¹³¹ Στο περιοδικό *Πνευματική Κύπρος* η Μαργαρίτα Δαλμάτη αναφέρει ότι «*Η Κύπρος χρειάζεται ένα Πανεπιστήμιο όπου να υπάρχει και Ινστιτούτο Ανατολικών Γλωσσών*», και στο περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά* ο Τάκης Χατζηδημητρίου επισημαίνει ότι το «*επιχείρημα ότι η δημιουργία ενός Πανεπιστημίου θα εμπόδιζε τη σπουδή στην Αθήνα, και την άμεση επαφή με τον νεοελληνικό πολιτισμό είναι αποκαλυπτικό της στενόκαρδης πολιτικής μας*».¹³²

¹²⁹Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Το Πρώτο Παγκύπριο Πανσπουδαστικό Συνέδριο και οι εργασίες του», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 17.

Στο Β' Σπουδαστικό Συνέδριο τον Αύγουστο του 1961 συζητήθηκε η δυνατότητα ίδρυσης πανεπιστημίου. Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Ειδήσεις και σχόλια», Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1961, σελ. 24.

¹³⁰Mehmet Hasgüler, *Coğrafyasına teslim olan ada Kıbrıs*, ό. π., σελ. 76.

Πάυλος Μ. Παύλου, ό. π., σελ. 781.

Το περιοδικό *Μόρφωσις* αναφέρει μεταξύ άλλων «*θα ήτο εθνικώς και πολιτικώς επιζήμιον*». Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Σημειώματα», Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1961, σελ. 24.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Δ', Απρίλιος 1959-Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 455.

¹³¹Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Μερικές σκέψεις γύρω από το ζήτημα της ίδρυσης πανεπιστημίου στην Κύπρο», τ. 19, Σεπτέμβριος 1960, σελ. 11.

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Πανεπιστήμιο στην Κύπρο», αρ. 68, 1960, σελ. 7.

[..]Επί πλέον προβάλλει το ζήτημα της ιδρύσεως Πανεπιστημίου, το οποίον να χρησιμεύση ως κέντρον ακτινοβολίας του ελληνικού πολιτισμού εις την Ανατολικήν Μεσόγειον. Η ακτινοβολία όμως του ελληνικού πολιτισμού δεν είναι ζήτημα απλώς εκπαιδευτικόν. Είναι ζήτημα γενικώτερον πολιτικόν. Δια τούτο η ίδρυσις επιστημονικών κέντρων ερευνών και η ίδρυσις ή ενίσχυσις οργανισμών, οι οποίοι να προάγουν τον ελληνικόν πολιτισμόν πρέπει να είναι εκ των πρώτων μελημάτων της Κοινοτικής Βουλής.

Βλ. Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Πανεπιστήμιο στην Κύπρο», αρ. 68, 29 Ιανουαρίου 1960, σελ. 8.

¹³²Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Εθνικιστικό εθνικό και πανανθρώπινο ιδεώδες», τ. 16, Φλεβάρης 1962, σελ. 163.

«Εξωγενείς δράσεις»: Έμμεσες με εκπαιδευτική διαδικασία και παιδεία

Οι δύο κοινότητες επιστρατεύουν διάφορες δράσεις για να νομιμοποιήσουν τα πολιτικά τους θέλω. Οι φορείς διαχείρισης της μνήμης, η επιστράτευση προπαγανδιστικών μηχανισμών, οι εκδόσεις διαφώτισης του τουριστικού ρεύματος,¹³³ το στρατευμένο θέατρο και η έντονη δραστηριότητα των οργανώσεων νεολαίας αποτελούν ένα δείγμα των δράσεων αυτών.¹³⁴ Στην πλειονότητα τους αυτές οι δράσεις επενδύονται με ένα ιστορικό περιεχόμενο, αφού η Ιστορία ως εργαλείο στον εθνικιστικό λόγο αποτελεί δομικό στοιχείο των ταυτοτήτων,¹³⁵ με μοναδικό σκοπό την αναίρεση του Άλλου, μέσα από μια σειρά κοινών μεθοδολογικών πρακτικών.¹³⁶

¹³³[...]Παρά το γεγονός ότι η Τουρκική Κοινότητα έχει αποταθή επανειλημμένως εις το Υπουργείον Εμπορίου δι' εν Τουριστικόν Γραφείον εις τον Τουρκικόν Τομέα, πληροφορούμεθα μετά λύπης ότι μέχρι σήμερα το αίτημα δεν έχει ληφθή υπ' όψιν. Είναι αναμφισβήτητον ότι η ίδρυσις τοιούτων τουριστικών παραρτημάτων εις διάφορα μέρη της πόλεως μας, η οποία διαρκώς μεγαλώνει ήτο ωφέλιμος.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 12^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 128. Ο υπουργός εμπορίου και βιομηχανίας Αντρέας Αραούζος αναφέρει ότι το μέγεθος της τουριστικής κίνησης δεν ευνοεί κάτι τέτοιο.

¹³⁴ Επιστολή του προεδρείου της ΕΦΕΚ προς τον πρωθυπουργό της Ελλάδας Κ. Καραμανλή. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 163.

Στο Διεθνές Σεμινάριο Ιστορίας που πραγματοποιήθηκε στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου το 1962 απηύθυνε χαιρετισμό εκ μέρους της Εθνικής Κυπριακής Φοιτητικής Ενώσης ο καθηγητής κ. Περσιάνης.

Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Διεθνές Σεμινάριον ιστορίας εν Κύπρω», Οκτώβριος 1962, σελ. 18.

Σύσταση Παγκύπριου Συνδέσμου Επιστημόνων

Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Επιστημονικός Σύνδεσμος», Απρίλιος 1963, σελ. 41.

¹³⁵Το παρελθόν ορίζεται ως «επινοημένο», και η ιστορία ως η αντίληψη του κοινού παρελθόντος συνδέεται με την αναζήτηση της καταγωγής και συχνά παρουσιάζεται ως το κύριο στοιχείο των εθνικών ομάδων.

Βλ. Νίκος Α. Σταματάκης, *ό. π.*, σσ. 63, 64.

¹³⁶Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, *ό. π.*, σσ. 141-142.

Σύμφωνα με τη Julie Scott η μνήμη είναι περιστασιακή. Νέες ερμηνείες και έννοιες ενεργοποιούνται στο κοινωνικό συγκείμενο της επιτέλεσης, ως ιστορίες που προστίθενται για να εξωραΐσουν, να αμφισβητήσουν, να εξευμενίσουν.

Βλ. Julie Scott, «Mapping the past: Turkish Cypriot narratives of time and place in the Canbulat museum, northern Cyprus, *History and Anthropology*, Volume 13, No. 3, 2002, σελ. 224.

Η μνήμη και η λήθη βρίσκονται σε διαλεκτική σχέση. Η μνήμη συνδέεται με τη νομιμοποίηση του επιθυμητού πολιτικού μέλλοντος «of the politically desired future». Βλ. Γιάννης Παπαδάκης, «Nation, narrative and commemoration: political ritual in divided Cyprus», *ό. π.*, σελ. 254.

Ο Benedict Anderson τονίζοντας τους πολιτισμικούς δεσμούς του εθνικισμού με τον θάνατο

[...] ΔΕ ΘΑ ΒΡΕΙ ΚΑΝΕΙΣ πιο παραστατικά εμβλήματα της σύγχρονης κουλτούρας του εθνικισμού από τα κενοτάφια και τα μνημεία του Άγνωστου Στρατιώτη. Βλ. Benedict Anderson, *ό. π.*, σσ. 31-32.

Κατά την πολιορκία της Αμμοχώστου ο Τούρκος διοικητής *Canbulat Paşa* πέρφει στο πεδίο της μάχης. Με αφορμή την εν λόγω θυσία, σε σχολικό εγχειρίδιο τονίζεται η ανάγκη ανέγερσης ιστορικών μνημείων που να υπογραμμίζουν την τουρκικότητα του νησιού.

Βλ. *Yurttaşlık Bilgisi I*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, σσ. 35, 36.

Φορείς διαχείρισης της μνήμης

Η συγγραφή ιστορικών δοκιμίων, οι εθνικές γιορτές, η ονοματοδοσία των δρόμων,¹³⁷ η ανέγερση μουσείων και οικημάτων,¹³⁸ η ανάδειξη και η προβολή ιστορικών χώρων και μνημείων αποτελούν σημαντικούς φορείς διαχείρισης της μνήμης.¹³⁹ Στις 3 Ιουνίου 1961 στην εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας δημοσιεύεται Νόμος της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης τιτλοφορούμενος «*Ο περί επισήμων αργιών και ημερών αφιερωμένων εις μνήμην των τεθνεώτων Νόμος*». Μεταξύ των ημερομηνιών αυτών περιλαμβάνεται η 7^η Ιουνίου ως «*Ημέρα Εθνικού Αγώνος*» και η 9^η Σεπτεμβρίου ως «*Ημέρα Κατακτήσεως*».¹⁴⁰ Με αφορμή τον προαναφερθέντα νόμο αρθρογράφος της εφημερίδας *Ελευθερία* τονίζει «*Εάν ωρισμένοι Τούρκοι έχουν τόσον γελοίαν αντίληψιν της εννοίας του εθνικού αγώνος, τότε είναι άξιοι οίκτου*».¹⁴¹

Γλυπτικά συμπλέγματα, ανδριάντες ή γλυπτικές προσωπογραφίες αποτελούν επίσης δράσεις ιστορικής και πολιτικής νομιμοποίησης. Ο Nazim Beratlı στο αυτοβιογραφικό του βιβλίο *Αγαπημένη μου Λεύκα Lefke Sevgilim* αναφέρει ότι το 1962 στον κήπο του λυκείου Gazi Lisesi εγκαινιάστηκε η γλυπτική προσωπογραφία του Atatürk.¹⁴² Μέσα από αναδημοσιευμένο άρθρο της εφημερίδας *Bozkurt* στην εφημερίδα *Ελευθερία* γίνεται γνωστή η πρόθεση της Τουρκικής Κοινότητας να κάνει έρανο για ανέγερση μνημείου προς τιμήν των πεσόντων της Τουρκικής Κοινότητας.¹⁴³ Από την άλλη, πλούσια είναι και η δράση της Ελληνικής Κοινότητας. Στις 25 Σεπτεμβρίου 1960 ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας αποκαλύπτει στην τότε Πλατεία Μεταξά (σήμερα Πλατεία Ελευθερίας) την προτομή του πρώτου πολιτικού εξόριστου της

¹³⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Leymonsun Türk Kesimi Sokaklarına Verilen İsimler», 2 Mayıs 1961. [Τα ονόματα που δόθηκαν στους δρόμους της Λεμεσού στον Τουρκικό Τομέα]

[...]Η αντιπαράθεση για την μετονομασία οδών στην Λευκωσία χρονολογείται από το 1912. Η ελληνική δημοτική πλειοψηφία είχε αποφασίσει τότε να μετονομάσει τις οδούς που είχαν «κοκόχηα τουρκικά ονόματα».

Βλ. Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 445.

Πάυλος Μ. Παύλου, ό. π., σελ. 108.

¹³⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τα εγκαίνια του Οικήματος του Συνδέσμου Αγωνιστών Λεμεσού», 11 Φεβρουάριου 1962.

¹³⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs'ta Türk Eserleri», 22 Nisan 1961. [Τουρκικά Έργα στην Κύπρο]

¹⁴⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η Τουρκική Κοινot. Συνέλευσις καθιερώνει ως αργία : την 7^{ην} Ιουνίου, επέτειον τουρκοκυπριακού οργίου αίματος κατά των Ελλήνων», 4 Ιουνίου 1961.

¹⁴¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Ιουνίου 1961.

¹⁴²Nazim Beratlı, *Lefke sevgilim anılar*, ό. π., σελ. 110.

¹⁴³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Τούρκοι θα ανεγείρουν Μνημείον», 2 Μαρτίου 1961.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Κύπρου Νικόλαου Καταλάνου.¹⁴⁴ Παράλληλα, ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας αποκαλύπτει μνημεία πολλών αγωνιστών της ΕΟΚΑ. Στις 2 Οκτωβρίου 1960 την προτομή του Γρηγόρη Ανξεντίου,¹⁴⁵ στις 4 Δεκεμβρίου 1960 το μνημείο των Ηλία Παπακυριακού και Αλέκου Κωνσταντίνου,¹⁴⁶ στις 26 Φεβρουαρίου 1961 την προτομή του Φώτη Πίττα στο Φρέναρος,¹⁴⁷ στις 2 Απριλίου 1961 την προτομή του Κυριάκου Μάτση,¹⁴⁸ στις 24 Σεπτεμβρίου 1961 την προτομή του Χαράλαμπου Μούσκου,¹⁴⁹ στις 22 Οκτωβρίου 1961 την προτομή του Παναγιώτη Τουμάζου στα Κάτω Βαρώσια,¹⁵⁰ στις 12 Νοεμβρίου 1961 το μνημείο του Πετράκη Γιάλλουρου και του Παναγιώτη Κάσπη,¹⁵¹ στις 13 Μαΐου 1962 το μνημείο πεσόντων μαθητών του Γυμνασίου Πάφου στο Κτήμα,¹⁵² και στις 28 Οκτωβρίου 1962 τον ανδριάντα του Μάρκου Δράκου.¹⁵³

Η μουσειακή αγωγή και εκπαίδευση έχει τη δική της συμβολή. Το 1961 έρχεται στην Κύπρο ο διευθυντής του Μουσείου Mevlana του Ικονίου (Mevlana Müzesi Müdürü) και ο υπεύθυνος Τουρκικών Ισλαμικών Τεχνών Mehmet Önder (Türk İslam Sanatları uzmanı), και κατόπιν εισήγησής τους, λαμβάνεται η απόφαση της σύστασης του Τουρκικού Μουσείου *Kıbrıs Türk Müzesi* κοντά στην Πύλη Κερύνειας στο Mevlevi Tekkesi. Το *Kıbrıs Türk Müzesi* ολοκληρώνεται στις 30 Απριλίου 1963.¹⁵⁴ Από την άλλη, στην Ελληνική Κοινότητα στις 31 Μαρτίου 1962 τελούνται τα εγκαίνια του Μουσείου του Απελευθερωτικού Αγώνα.¹⁵⁵

Και οι δύο κοινότητες συγκροτούν επιτροπές για να νομιμοποιήσουν τον ιστοριογραφικό τους λόγο. Στις 2 Ιουλίου 1961 ιδρύεται στη Λευκωσία η Τουρκική Ιστορική Εταιρεία *Kıbrıs Türk*

¹⁴⁴Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Δ', Απρίλιος 1959- Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 221.

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Εδώ και πενήντα χρόνια», αρ. 93, 22 Ιουλίου 1960, σελ. 28.

¹⁴⁵Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 231.

¹⁴⁶*Ο. π.*, σελ. 250.

¹⁴⁷*Ο. π.*, σελ. 35.

¹⁴⁸*Ο. π.*, σελ. 47.

¹⁴⁹*Ο. π.*, σελ. 143.

¹⁵⁰*Ο. π.*, σελ. 155.

¹⁵¹*Ο. π.*, σελ. 176.

¹⁵²*Ο. π.*, σελ. 248.

¹⁵³*Ο. π.*, σελ. 430.

¹⁵⁴Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, ό. π., σελ. 75.

¹⁵⁵Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 219.

Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Το Μουσείον του Κυπριακού Αγώνος», αρ. 12(111), 10 Μαρτίου 1961, σελ. 17.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Tarih Kurumu.¹⁵⁶ Το συμβούλιο αποτελείται από τα ακόλουθα μέλη : Nazım Ali İleri, Vergi H. Bedevi, Ali Süla, Kemal Durmuş, M. Naim Aytaçoğlu, H. Zihni İmamzade και Fikri Karayel.¹⁵⁷ Από τους πρώτους στόχους της *Kıbrıs Türk Tarih Kurumu* είναι η έκδοση ενός βιβλίου που θα φέρει τον τίτλο *Η Κύπρος μέσα στην Τουρκική Ιστορία Türk Tarihi içinde Kıbrıs*.¹⁵⁸ Ο Vergi Bedevi εκδίδει τα ιστορικά δοκίμια *Kıbrıs tarihinin hiçbir devrimde Yunan adası olmamıştır - Cyprus has never been Greek Island*,¹⁵⁹ και *En eski devirlerden itibaren Kıbrıs – Anadolu münasebetlerine genel bir bakış*,¹⁶⁰ και ο Δρ S. Şükrü Pamırtan το *Το νησί της Κύπρου στους Τούρκους και στο Ισλάμ Türk ve İslamda Kıbrıs adası*.¹⁶¹

Παρά την ίδρυση του *Kıbrıs Türk Tarih Kurumu* από τον Ιούλιο του 1961, στο περιοδικό *Κυπριακαί Σπουδαί* καταγράφεται το ακόλουθο περιστατικό. Η Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών τον Δεκέμβριο του 1960 καταρτίζει δύο Επιτροπές, την Επιτροπή Βυζαντινών Σπουδών (Χατζηψάλτης, Κύρρης, Χατζηϊωάννου, Σοφοκλέους, Ιντιάνος) και την Επιτροπή Ιστορικών Επιστημών (Σπυριδάκης, Δίκαιος, Καραγιώργης, Κύρρης, Χατζηψάλτης). Και οι δύο Επιτροπές θέλησαν να εγγραφούν στους αντίστοιχους Διεθνείς Οργανισμούς. Ενώ η Επιτροπή Βυζαντινών Σπουδών Κύπρου «ήδη εξελέγη ομοφώνως κατά την διάρκεια του XII Βυζαντινολογικού Συνεδρίου της Αχρίδος (10-16.9.1961) ως επίσημον μέλος της Association Internationale des Etudes Byzantines διά των παρισταμένων εις το Συνέδριον Κυπρίων Βυζαντινολόγων και μελών της Ε.Β.Σ.Κ. κ.κ. Κ. Κύρρη και Κ. Χατζηψάλτη», η Επιτροπή Ιστορικών Επιστημών Κύπρου «συνήντησεν άρνησιν εκ μέρους της Comitè Internatinal des Sciences Historiques». Σε απαντητική επιστολή του Γραμματέα της Comitè Internatinal des Sciences Historiques στο Γραμματέα της Επιτροπής Ιστορικών Επιστημών Κύπρου στις 20 Σεπτεμβρίου 1961, ο Γραμματέας της Comitè Internatinal des Sciences Historiques του υποδεικνύει να συμμετάσχει στην Επιτροπή τουλάχιστο «εις Τουρκοκύπριος Ιστορικός προτού η αίτησις της υποβληθή εκ νέου». Το σχόλιο της Επιτροπής Ιστορικών Επιστημών Κύπρου στο περιοδικό *Κυπριακαί*

¹⁵⁶ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η Κύπρος εις τον 21^{ον} Διεθνές Βυζαντινολογικόν Συνέδριον», 23 Σεπτεμβρίου 1961.

¹⁵⁷ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Türk Tarih Kurumu dün kuruldu», 3 Temmuz 1961. [Ιδρύθηκε χθες η Τουρκική Ιστορική Εταιρεία Κύπρου]

Εκπρόσωποι του Τουρκικού Γραφείου Παιδείας και της *Kıbrıs Türk Tarih Kurumu* συναντήθηκαν με τον Sir Harry Luke. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"Cyprus under the Turks" eserinin yazarı Kıbrısta», 21 Mayıs 1963. [Στην Κύπρο ο συγγραφέας του έργου "Cyprus under the Turks"]

¹⁵⁸ Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, ό. π., σελ. 128.

¹⁵⁹ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «400 yıllık kani», 20 Aralık 1963. [Το αίμα 400 χρόνων] Αναφέρεται στο έργο του νεαρού καθηγητή Bedevi.

¹⁶⁰ *Σύνοψη των σχέσεων Κύπρου και Ανατολίας από των αρχαιοτάτων χρόνων*

¹⁶¹ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tarih konuşuyor», 31 Ocak 1961. [Η ιστορία μιλά]

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

*Σπουδαί είναι «Η Διεθνής Επιτροπή φαίνεται αγνοούσα ότι ουδείς Τουρκοκύπριος ιστορικός υφίσταται εν Κύπρω».*¹⁶²

Στην Ελληνική Κοινότητα στον τομέα του πνευματικού πολιτισμού καθοριστική είναι η συμβολή της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών, του Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου και του Συνδέσμου Ελλήνων Φιλολόγων Κύπρου, με στόχο τη μελέτη του κυπριακού πολιτισμού υπό το πρίσμα της ενίσχυσης «του Ελληνικού αυτού χαρακτήρος» και της αντιμετώπισης της διαστροφής της αλήθειας. Η Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών αποτελεί επιστημονικό σωματείο με σκοπό την έρευνα και τη μελέτη της κυπρολογίας (Αρχαιολογία, Ιστορία, Λαογραφία, Λαϊκή Τέχνη κ.τ.λ.).¹⁶³ Στον τομέα των κυπρολογικών σπουδών μνημονεύεται η συμβολή του Γεώργιου Παπαχαλαάμπους ως διευθυντή του Κέντρου Επιστημονικών Κυπρολογικών Ερευνών.¹⁶⁴ Ο Στασίνογ, Σύνδεσμος Ελλήνων Φιλολόγων Κύπρου, θέτει ως σκοπό τη «μελέτη του αρχαίου Κυπριακού πολιτισμού εν συναρτήσει ή συσχετισμώ προς τον καθόλου Ελληνικόν Κλασσικόν Πολιτισμόν».¹⁶⁵

Στην Τουρκική Κοινότητα ξεχωρίζουν οι αποστολές από το μητροπολιτικό κέντρο για την ανέγερση βιβλιοθηκών. Το 1958 ο Aziz Beker, γενικός διευθυντής βιβλιοθηκών του Τουρκικού Υπουργείου Παιδείας, με τον βιβλιοθηκονόμο İsmet Parmaksızoğlu επισκέπτονται την Κύπρο με σκοπό να έρθουν σε επαφή με αρμοδίους. Δύο χρόνια αργότερα αποστάλθηκαν από την Τουρκία 3000 βιβλία για τη νεοσύστατη βιβλιοθήκη *Maarif Merkez Kütüphanesi-İare Servisi Κεντρική Βιβλιοθήκη Παιδείας-Υπηρεσία Δανεισμού*. Η τουρκική βιβλιοθήκη *Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Halk Kütüphanesi* (Λαϊκή Βιβλιοθήκη Ομοσπονδίας Τουρκικών

¹⁶²Περιοδικό *Κυπριακαί Σπουδαί*, «Κυπριακή Βιβλιογραφία» τ. ΚΕ', Λευκωσία, 1961, σελ. 300.

¹⁶³Περιοδικό *Κυπριακαί Σπουδαί*, «Λογοδοσία επί των πεπραγμένων του έτους 1961», τ. ΚΣΤ', Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, 1962, σελ. ix.

Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η πνευματική παράδοση και ζωή της Κύπρου», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1963, σσ.18-19.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πνευματικός Απολογισμός του 1962», αρ. 29, Φλεβάρης 1963, σελ.170.

Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Βλ. Αθηνά Ταρσουλή, *Κύπρος*, τ. Α', Εκδόσεις Άλφα, Αθήνα, 1955, σελ. 142.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η Κύπρος εις το 21^{ον} Διεθνές Βυζαντινολογικόν Συνέδριον», 23 Σεπτεμβρίου 1961.

¹⁶⁴Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Λαογραφικές εργασίες του Γεώργιου Παπαχαλαάμπους», αρ. 27, Δεκέμβρης 1962, σελ. 94.

Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, ό. π., σελ. 124.

¹⁶⁵Σύνδεσμος Ελλήνων Φιλολόγων Κύπρου Στασίνογ, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1962, σσ. 3, 8.

Για την ιδέα ίδρυσης Ελληνοκυπριακού Κέντρου. Βλ. Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Για τις πνευματικές μας σχέσεις με την Ελλάδα », αρ. 13(112), 24 Μαρτίου 1961, σσ. 5, 6.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Οργανώσεων Κύπρου), που λειτουργούσε από το 1953, το 1961 μετονομάζεται σε Εθνική Βιβλιοθήκη *Kıbrıs Türk Milli Kütüphanesi*.¹⁶⁶

Από την άλλη, ο Στασίνος αναφέρεται στις υποτυπώδεις βιβλιοθήκες της Ελληνικής Κοινότητας.¹⁶⁷ Πέρα από τις βιβλιοθήκες που ήδη λειτουργούν π.χ. *Βιβλιοθήκη Παγκυπρίου Γυμνασίου* (1927), *Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκωσίας* (1927), *Βιβλιοθήκη Φανερωμένης* (1933), *Βιβλιοθήκη του Κυπριακού Μουσείου* (1935), *Δημοτική Βιβλιοθήκη Λεμεσού* (1945), *Δημοτική Βιβλιοθήκη Πάφου* (1946), *Δημοτική Βιβλιοθήκη Αμμοχώστου* (1953), μετά το 1960 ιδρύεται η *Βιβλιοθήκη Ελληνικού Γραφείου Παιδείας* (1960), η *Δημοτική Βιβλιοθήκη Λάρνακος* (1961) και η *Βιβλιοθήκη Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως Κύπρου* (1961).¹⁶⁸

Προπαγανδιστικοί μηχανισμοί

Κατά τη διάρκεια των εργασιών της Βουλής των Αντιπροσώπων με αποκορύφωμα τη συζήτηση του *Περί Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου (Τροποποιητικού) νόμου του 1963*, αλλά και σε στήλες εντύπων στηλιτεύεται η όλη δράση του ΡΙΚ,¹⁶⁹ το θέμα της πνευματικής ελευθερίας, της λογοκρισίας «*sansür tatbikine kalkışarak*»,¹⁷⁰ των μονομερών ειδήσεων,¹⁷¹ τίθεται υπό

¹⁶⁶Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, ό. π., σελ. 52.

¹⁶⁷Σύνδεσμος Ελλήνων Φιλολόγων Κύπρου Στασίνος, ό. π., σελ. 6.

¹⁶⁸Γιώργος. Φ. Πιερίδης, *Βιβλία και βιβλιοθήκες*, Έκδοση Δημοτικής Βιβλιοθήκης Αμμοχώστου, Αμμόχωστος, 1962, σσ. 43-44.

Περιοδικό Κυπριακά Χρονικά, «Μια «οικεία επιτροπή» κάνει ένα κατάλογο», τ. 32-33, Ιούνης-Ιουλίου 1963, σελ. 313.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πνευματικός Απολογισμός του 1962», αρ. 29, Φλεβάρης 1963, σελ. 168.

¹⁶⁹Η Κυπριακή Ραδιοφωνική Υπηρεσία μετατρέπεται σε Ίδρυμα το 1959. Η πολιτική του Ιδρύματος καθορίζεται από το Συμβούλιο του Ιδρύματος, το οποίο διορίζεται από το Υπουργικό Συμβούλιο και αποτελείται από μέλη και των δύο κοινοτήτων.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 22^η Ιανουαρίου 1962, σελ. 33.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 151. Ο Τούρκος βουλευτής Halit Ali Rıza καταγγέλλει ότι ο διορισμός του Γενικού Διευθυντή έγινε από το Υπουργικό Συμβούλιο και όχι από την Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Το θέατρο και τα ραδιοφωνικά είδη του στο Ραδιοφωνικόν Ίδρυμα Κύπρου Τμήμα Ραδιοφωνίας, κατά το έτος 1962», αρ. 29, Φλεβάρης 1963, σσ. 178-179.

Περιοδικό Κυπριακά Χρονικά, «Εκθέσεις που εκθέτουν», τ. 32-33, Ιούνιος-Ιούλιος 1963, σελ. 354.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs televizyonunun rezaleti», 11 Aralık 1963. [Το αίσχος της κυπριακής τηλεόρασης] Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων ...*, ό. π., σελ. 125.

¹⁷⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Öyle bir dert ki», 4 Şubat 1961. [Τόσος είναι ο καημός που]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «ΕΟΚΑ film çeniriyor», 9 Nisan 1962. [Η ΕΟΚΑ γυρίζει ταινία] Ο Βίας Μαρκίδης, ως γενικός διευθυντής του ΡΙΚ, φέρνει αντιρρήσεις για τουρκικό πρόγραμμα αφιερωμένο στα γεγονότα του 1958.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 30^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 80. Επέμβαση Έλληνα λειτουργού στις τουρκικές εκπομπές.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

αμφισβήτηση το κατά πόσον είναι πρόπον να λαμβάνει το ΡΙΚ οδηγίες από τον εκάστοτε Υπουργό Εσωτερικών,¹⁷² και επικρίνονται προγράμματα που έρχονται σε αντίθεση με τα εθνικά αισθήματα της άλλης κοινότητας.¹⁷³ Στην εφημερίδα *Halkın Sesi* ο Özker Yaşın σχολιάζει τον τρόπο με τον οποίο Έλληνας αξιωματούχος του ΡΙΚ αντιλαμβάνεται την έννοια της ιστορικής πραγματικότητας, τον καταγγέλλει για μεροληπτική στάση «*Türk haklarını tartarken galiba teraziniz bozuluyor*»,¹⁷⁴ και υποστηρίζει ότι δεν πρέπει στην τηλεόραση να παραχαράσσεται η ιστορική πραγματικότητα.

Η Τουρκική Κοινότητα, αντιλαμβανόμενη το χρήσιμο εργαλείο που έχει η Ελληνική Κοινότητα υπό το έλεγχο της, ποδηγετώντας τον δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα του νησιού και κατ' επέκταση τη λαϊκή ετυμηγορία, αιτείται άδειας λειτουργίας δικού της ραδιοσταθμού και δικού της σταθμού τηλεόρασης. Το εν λόγω αίτημα απορρίπτεται από το Υπουργικό Συμβούλιο.¹⁷⁵

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 3^η Μαρτίου 1961, σελ. 164. Ανάγνωση ερώτησης βουλευτή εκλογικής περιφέρειας Αμμοχώστου του Milli Cephe (1960-1961) Hasan Güvener «Ο Διευθυντής Ραδιοφωνίας και Τηλεοράσεως ημπόδισε την μετάδοσιν προγράμματος εις μνήμην των πεσόντων την 27^η και 28^η Ιανουαρίου 1958, κατά την διάρκεια γενναίου αγώνος κατά των Άγγλων».

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Ρ.Ι.Κ. και πνευματική ελευθερία», τ. 17, Μάρτιος 1962, σελ. 293.

¹⁷¹«μεταδίδονται μονομερώς ειδήσεις» Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 14^η Σεπτεμβρίου 1962, σελ. 20.

«μονοπώλιο στα χέρια ορισμένων που φροντίζουν για την αυτοπροβολή των, αποσιωπούν ειδήσεις, και αποκλείουν την μετάδοση κειμένων όσων πέρασαν στη μαύρη χάρτα τους» Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Απέναντι στη βία», τ. 19, Μάιος 1962, σελ. 341.

¹⁷²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 31^η Μαΐου 1963, σσ.183-206. Η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από το θέμα κατά πόσον ο Υπουργός Εσωτερικών πρέπει να λάβει την εξουσία να δίνει γενικές οδηγίες ή όχι στο ΡΙΚ.

¹⁷³Με αφορμή την ανεξαρτησία και την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας μεταδίνονται έργα όπως *Ήταν όλοι τους ανδρείοι, Πολεμούσανε όλοι, Συμφωνία της Λεβεντιάς*. Ο αγώνας της ΕΟΚΑ εντάσσεται και στη λογοτεχνία του ΡΙΚ, σε πολλά ποιητικά έργα, στη νουβέλα *Ο πατέρας κι 'ο αδερφός μου ο Νίκος*, το διήγημα *Ταξίδευε*, το βιβλίο *ΖΗΤΑ. ΣΙΓΜΑ. ΡΕ. Στα συρματοπλέγματα της σκλαβιάς*, το θεατρικό έργο *Η προδοσία*, το αυτοβιογραφικό έργο *Ομορφία* κ.τ.λ..

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Ειδήσεις», αρ. 1, Οκτώβρης 1960, σσ. 52-53.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «"Ο απελευθερωτικός μας αγώνας στη λογοτεχνία μας" του ΡΙΚ», αρ. 33, Ιούνης 1963, σσ. 319-320.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «"Ο απελευθερωτικός μας αγώνας στη λογοτεχνία μας" του ΡΙΚ», αρ. 34-35, Ιούλιος-Αύγουστος 1963, σσ. 348-349.

Προβάλλεται ιστορικό πρόγραμμα για τη μάχη του Ναβαρίνου, το οποίο προάγει την τουρκική εχθρότητα «*Türk düşmanlığı*». Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs radyosunu rumca yayınları», 9 Ekim 1961. [Οι ελληνικές εκπομπές του κυπριακού ραδιοφώνου]

¹⁷⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Televizyonda başımızdan geçenler», 2 Şubat 1961. [Αυτά που περνούν από το κεφάλι μας στην τηλεόραση]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Televizyonda başımızdan geçenler», 3 Şubat 1961.

¹⁷⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Τούρκοι εξήτησαν ίδρυσιν ιδικού των Ραδιοσταθμού και σταθμού τηλεοράσεως», 2 Μαρτίου 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Niçin istedik?», 8 Mart 1961. [Γιατί ζητήσαμε;]

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 3 Μαρτίου 1961.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Η «διαφώτιση» της ξένης κοινής γνώμης για το «δίκαιο» της κάθε κοινότητας οδηγεί στην έκδοση οδηγιών, λευκωμάτων και βιβλιαρίων. Η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση κυκλοφορεί σε έξι χιλιάδες φύλλα το «*Η Ελληνική κληρονομιά της Κύπρου*»¹⁷⁶ (*The Greek Heritage of Cyprus*). Ο Γεώργιος Ευστρατιάδης στο περιοδικό *Μόρφωσις* αναφέρεται στην έκδοση ενός αγγλόγλωσσου ιστορικοτουριστικού εικονογραφημένου λευκώματος με τίτλο *Republic of Cyprus and Greece*, το οποίο θα ασχολείται με την ελληνικότητα της Κύπρου και τη δοθείσα λύση. Σύμφωνα με τον Ευστρατιάδη θα υπάρχει και παράρτημα στα Ελληνικά με τίτλο *Εθνικόν Κυπριακόν Λεύκωμα*, όπου θα εκφράζονται απόψεις σχετικά με τον αγώνα της ΕΟΚΑ, το Κυπριακό Ζήτημα και την Κυπριακή Πολιτεία.¹⁷⁷ Όπως η Ελληνική Κοινότητα εκδίδει το *The Greek Heritage of Cyprus* και το *Cyprus, the Island of Aphrodite* η Τουρκική Κοινότητα εκδίδει το *Τουρκικόν Τουριστικόν Βιβλιάριον* και το *Güzel Kıbrıs Resimlerle Ωραία Κύπρος με εικόνες*.¹⁷⁸

Στρατευμένο Θέατρο

Εκτός από τις εκδόσεις, τη μουσειακή εκπαίδευση, τους προπαγανδιστικούς μηχανισμούς και η θεατρική εκπαίδευση λειτουργεί υπό το πρίσμα των πολιτικών αναγκαιοτήτων.¹⁷⁹ Οι θεατρικές παραστάσεις από τον μητροπολιτικό χώρο είναι αναγκαίες «για την ανανέωση και ποδηγέτησή μας».¹⁸⁰ Η παρουσία των μελών της Ελληνικής Κοινότητας σε θεατρική παράσταση του

«Πάλι οι τουρκικές εκπομπές βρίσκονται υπό ξένη διεύθυνση» «*Demek ki, televizyonun Türkçe yayınlarını gene yabancılar idare etmektedir*». Υπογραμμίζεται η απουσία Τούρκων υπαλλήλων από τη διευθυντική μηχανή. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Televizyonda Türk Memur Kalmadı*», 22 Eylül 1960. [Δεν έμειναν Τούρκοι υπάλληλοι στην τηλεόραση]

¹⁷⁶Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Υπεύθυνα κι' ανεύθυνα», τ. 31, Μάιος 1963, σελ. 254.

¹⁷⁷Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Προσεχής έκδοσις ιστορικοτουριστικού εικονογραφημένου λευκώματος», Μάρτιος 1963, σελ. 20.

¹⁷⁸*The Greek heritage of Cyprus : A handbook on the island's past and present*, Greek Communal Chamber, Nicosia, 1963.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τουρκικόν Τουριστικόν Βιβλιάριον», 17 Νοεμβρίου 1961.

Αχλλέας Λυμπουρίδης, *Cyprus : The Island of Aphrodite*, Cosmos, Nicosia, 1962.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Resimlerle Güzel Kıbrıs*», 28 Kasım 1961.

¹⁷⁹Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Κυπριακή Βιβλιογραφία Δημοσιευμένων Θεατρικών Έργων», αρ. 26, Νοέμβριος 1962, σσ. 49-51.

¹⁸⁰Κρατικό Θέατρο Αγκυρας. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Devlet Tiyatrosu*», 24 Temmuz 1961. [Κρατικό Θέατρο]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Kral Oidipus*», 31 Temmuz 1961. [Οιδίπους Τύραννος]

Νίκος Χατζηϊωάννου Κούρρας, *Εισαγωγή στη νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1960, σελ. 99.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Εθνικού θεάτρου της Ελλάδας προσλαμβάνει διαστάσεις «γενικής λαϊκής κινητοποίησης» και επέχει θέση «λαϊκού προσκυνήματος».

[...]Ας ελπίσωμεν ότι θα αντιληφθώσιν οι πάντες την τοιαύτην σημασίαν και θα φροντίσωσιν, ώστε η εν μέσω ημών παρουσία του Εθνικού θεάτρου της Ελλάδος να αποτελέση εθνικόν λαϊκόν προσκύνημα, και ότι η συρροή θεατών εις πάσας τας παραστάσεις αυτού θα αποτελέση γενικὴν λαϊκὴν του ελληνικοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ κινητοποίησιν.¹⁸¹

Στην Ελληνική Κοινότητα παρατηρούνται οι ακόλουθες θεατρικές κινήσεις. Το Κυπριακό Θέατρο, που δραστηριοποιείται την περίοδο 1951-1961, ανεβάζει διάφορα έργα όπως *Ο Κουμπάρος μου ο Τζυρκακός του Α. Ροδίνη*.¹⁸² Οι Ενωμένοι Καλλιτέχνες, που ιδρύονται την άνοιξη του 1957,¹⁸³ το καλοκαίρι του 1960 ανεβάζουν στο Θέατρο Όαση την επιθεώρηση *Αχ Μουσταφά* του Κ. Άλκιμου (Κώστα Μόντη).¹⁸⁴ Την εν λόγω εποχή τα θεατρικά συγκροτήματα προστρέχουν στους παλιούς επιθεωρησιογράφους με τη φιλοδοξία να αναβιώσουν την κυπριακή επιθεώρηση.¹⁸⁵ Τον Οκτώβριο του 1960 ιδρύεται το Νέο Θέατρο, και ανεβάζει έργα όπως *Τα δέντρα πεθαίνουν όρθια* (29 Οκτωβρίου 1960) και *Τζουάνα* του Παύλου Ξιούτα (26 Νοεμβρίου 1960).¹⁸⁶ Μέσα από το Θέατρο Τέχνης και το ΟΘΑΚ, το θέατρο αναδιοργανωμένο πάνω σε καθαρή επαγγελματική βάση και με επιστημονική καθοδήγηση κάνει τα πρώτα σταθερά

¹⁸¹Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Το μέγιστον καλλιτεχνικόν γεγονός του έτους» αρ. 25 (124), 8 Σεπτεμβρίου 1961, σελ. 56.

¹⁸²Αντρη Χ. Κωνσταντίνου, *Το θέατρο στην Κύπρο (1960-1974): Οι θίασοι, η κρατική πολιτική και τα πρώτα χρόνια του Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2007, σσ. 55, 67.

¹⁸³Αντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σελ. 67.

¹⁸⁴Ελευθερία *Ελευθερία*, «Αχ Μουσταφά !», 16 Αυγούστου 1960.

Αντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σελ. 87.

¹⁸⁵Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Κυπριακή βιβλιογραφία δημοσιευμένων θεατρικών έργων», αρ. 25, Οκτώβρης 1962, σσ. 49-51.

Αναφερόμενος στο Rauf Denktaş

«κακό χρόνο θα'χει», «Κάτσε να φας κάτσε να πιής κάτσε να τραγουδήσης, αφού πρώτα την άδεια απ' τον Ντεκτάς ζητήσης» Βλ. Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, Λάρνακα, 1961, σελ. 53.

Αναφερόμενος στο Fazıl Küçük

[...]Είς τον Κουτσιούκ, πολιτική χάρισε καριέρα

και μια που ο νους του γιόμισε κουπανιστόν αέρα

πες του την παροιμία μας ν' ακούσουν κι' οι Αγάδες

«Τζή Μαρικκού τον άντραν της με τουςπραματευτάδες».

Βλ. Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, Λάρνακα, 1961, σελ. 63.

Βλ. Τάσος Αριστοτέλους, *Ιστορία της κυπριακής σάτιρας*, Διόνυσος, Λευκωσία, 1991-1992, σσ. 120-123,125.

Επιθεώρηση : *Αχ Μουσταφά* του Κώστα Μόντη

Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Μια αναβίωση», αρ. 1, Οκτώβρης 1960, σελ. 46.

¹⁸⁶Αντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σσ. 58, 92, 94.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

του βήματα.¹⁸⁷ Το καλοκαίρι του 1961 διαλύεται το Νέο Θέατρο και ιδρύεται η Νέα Σκηνή,¹⁸⁸ αλλά και το Θέατρο Τέχνης που λειτουργεί μέχρι την Άνοιξη του 1962.¹⁸⁹ Τον Ιούλιο του 1961 ιδρύεται ο Οργανισμός Θεατρικής Ανάπτυξης Κύπρου (ΟΘΑΚ), που διαλύεται το 1968.¹⁹⁰ Μέχρι το 1968 ανεβάζει έργα όπως ο *Καραϊσκάκης* του Δημήτρη Φωτιάδη, *Ο Κανάρης στη Λάπηθο* του Κύπρου Χρυσάνθη και *Η κυρία με τ' άσπρα γάντια* του Άγγελου Τερζάκη.¹⁹¹

Το ρεπερτόριο των θεατρικών αυτών ομάδων συμπλέκεται με τις υπό εξέταση δράσεις πολιτικής νομιμοποίησης. Οι επιλογές του ΟΘΑΚ ακολουθούν την αθηναϊκή θεατρική ζωή όχι μόνο στο πλαίσιο της «εύκολης λύσης», αλλά και στο πλαίσιο της «προσήλωσης» στο εθνικό κέντρο.¹⁹² Η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση την άνοιξη του 1963 αποπειράται να ιδρύσει Κοινοτικό Θέατρο, δηλαδή της Ελληνικής Κοινότητας, με στόχο την «προαγωγή των σχέσεων με το θεατρικό κόσμο της Ελλάδος».¹⁹³ Η προσήλωση στο εθνικό κέντρο, στην πολιτισμική ενότητα των Ελλήνων συμπλέκεται με την έννοια της «παρακολούθησης» και της προληπτικής λογοκρισίας «για να ορθοποδήσει το θέατρο μας».¹⁹⁴ Στις 26 Ιανουαρίου 1962 στην παράσταση *Η κυρία με τ' άσπρα γάντια* ο Φρίξος Βραχάς αναφέρεται στην ανάγκη «παρακολούθησης» του ΟΘΑΚ.¹⁹⁵

Στις αρχές του 1960 οι τουρκικές θεατρικές προσπάθειες αναζωπυρώνονται. Νέοι σύλλογοι και θίασοι κάνουν την εμφάνισή τους.¹⁹⁶ Ιδρύονται οι Πολιτιστικοί Σύλλογοι Λεμεσού *Limasol Türk Kültür Derneği* και Αμμοχώστου *Gazimağusa Kültür Derneği*, και ανεβάζουν έργα όπως

¹⁸⁷Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Πνευματική και Καλλιτεχνική Ζωή», τ. 34, Δεκέμβριος 1961, σελ. 25.

¹⁸⁸Αντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σσ. 98-99.

¹⁸⁹Αντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σελ. 119.

¹⁹⁰Αντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σσ. 144, 150, 187.

Γενικός διευθυντής του ΟΘΑΚ είναι ο Γεώργιος Φιλής.

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Σχήματα και πραγματικότητα», τ. 30, Απρίλιος 1963, σελ. 221.

¹⁹¹Αντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σελ. 192.

Το θεατρικό *Ο Κανάρης στη Λάπηθο* μεταδόθηκε από το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου στις 2 Σεπτεμβρίου 1962. Βλ. Κύπρος Χρυσάνθης, *Ο Κανάρης στη Λάπηθο και Η ανάσταση : δύο μικρά μονόπρακτα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962, σελ. 8.

¹⁹²Αντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σελ. 274.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Σχήματα και πραγματικότητα», τ. 30, Απρίλιος 1963, σελ. 221.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Για το θέατρο», τ. 32-33, Ιούνιος - Ιούλιος 1963, σελ. 277.

¹⁹³Σε σχέση με το Κοινοτικό Θέατρο Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Κοινοτικό Θέατρο», τ. 16, Γενάρης 1962, σσ.182-183.

Αντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σσ. 158-163.

¹⁹⁴Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Σχήματα και Πραγματικότητα», τ. 30, Απρίλιος 1963, σελ. 221.

¹⁹⁵Αντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σσ. 213-214.

Ο Φρίξος Βραχάς διετέλεσε γενικός γραμματέας της *Ένωσης Συλλόγων Ελλήνων Αποφοίτων Κύπρου* και διευθυντής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου. Βλ. Ανδρέας Κλ. Σοφοκλέους, *Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού τύπου 1945-1960*, τ. Στ', *ό. π.*, σσ. 166, 566.

¹⁹⁶Yaşar Ersoy, *ό. π.*, σελ. 57.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

η Χουρέμ Σουλτάν *Hürrem Sultan* και ο Πορθητής *Fatih*.¹⁹⁷ Στη Λευκωσία ιδρύεται ο Σύλλογος Καλών Τεχνών *Güzel Sanatlar Derneği*,¹⁹⁸ και η Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση προβαίνει στην ίδρυση Τουρκικού Κοινοτικού Θεάτρου για την «προαγωγή, μέσω της θεατρικής τέχνης, του Τουρκικού πολιτισμού εν Κύπρω».¹⁹⁹ Αν και στον Τύπο καταγράφεται ο εμπρησμός τουρκικού κινηματογράφου στον οποίο προβλήθηκε ελληνική ταινία,²⁰⁰ και σε θεατρικό κομμάτι αναφέρεται η φράση «*Papaz Makarios değil Şeydandır asıl adın*» «Μακάριε δεν είσαι Παπάς, Σατανάς είναι το πραγματικό σου όνομα»,²⁰¹ μετά το 1960, λόγω της «διαδικασίας εξομάλυνσης» «*bir yumuşama süreci*» των σχέσεων των δύο κοινοτήτων, δεν απαντούν έργα με εθνικιστικό χαρακτήρα.²⁰² Από την άλλη, το τρίπρακτο του Cemal Ertürk *Bir Serseri Ένας αλήτης* (1961) αποτελεί ορόσημο, αφού μετά από αυτό παρατηρείται στροφή σε θέματα με εθνικιστικό χαρακτήρα.²⁰³ Τον Φεβρουάριο του 1963 ιδρύεται το πρώτο ιδιωτικό τουρκικό θέατρο στην Κύπρο και στις 26 Φεβρουαρίου 1963 εκδίδεται για πρώτη φορά το θεατρικό περιοδικό *Πρώτη Σκηνή İlk Sahne*.²⁰⁴ Ο *Τυφλός Kör* του Vedat N. Tör είναι το πρώτο έργο που ανεβαίνει.²⁰⁵

¹⁹⁷Yaşar Ersoy, *ό. π.*, σελ. 67.

¹⁹⁸Yaşar Ersoy, *ό. π.*, σελ. 68.

Şemsi Belli, *Yavru vatan'dan notlar*, *ό. π.*, σελ. 75.

¹⁹⁹Ελευθερία *Ελευθερία*, «Ιδρύεται Τουρκικών Κοινοτικών Θεάτρον», 16 Νοεμβρίου 1962.

Rauf Raif Denktaş, *Türk Cemaat Meclisi İcra Heyeti Başkanı Rauf Raif Denktaş'ın T.C. Meclisinin 1' inci devre 4' üncü çalışma yılının başlaması dolayısıyla Cemaat Meclisinin faaliyetleri hakkında irat ettiği nutuk* : 15 Eylül 1963, Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1963.[Η ομιλία που εκφώνησε ο Πρόεδρος της Εκτελεστικής Επιτροπής της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης Rauf Raif Denktaş σχετικά με τις δραστηριότητες της Κοινοτικής Συνέλευσης με αφορμή την αρχή της 1^{ης} περιόδου του 4^{ου} εργασιακού έτους της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης]

²⁰⁰Ελευθερία *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 8 Σεπτεμβρίου 1960.

²⁰¹Το *Bayraktar Türküsü* του Özker Yaşın ανέβηκε το 1959 στην κινηματογραφική αίθουσα Zafer, και προκάλεσε την αντιπαράθεση μεταξύ του Τούρκου Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας και του Προέδρου της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης. Ο μεν πρώτος καλούσε να μην παιχτεί «*oynatayın*», ενώ ο δεύτερος να παιχτεί «*oynayın*». Βλ. Yaşar Ersoy, *ό. π.*, σσ. 51-52.

Özker Yaşın, *Bayraktar türküsü : manzum oyun, üç perde*, Kıbrıs Postası, Lefkoşa, 1959, σελ. 30.

"*Katil Makaryos*" *Μακάριε Φονιά* Βλ. Özker Yaşın, *Bayraktar türküsü* ..., *ό. π.*, σελ. 36.

²⁰²Yaşar Ersoy, *ό. π.*, σελ. 68.

Ανεβαίνουν έργα όπως *Para Delisi Ζουρλός με τα λεφτά*, *Erkek Güzel Αντρική ομορφιά*, *Dalgin Tabib Αφηρημένος γιατρός* κ.τ.λ..

²⁰³*Kıbrıs Türk Edebiyatı (II. Kitap)*, Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı, Kurtis, İstanbul, 2007, σελ. 150. [Τουρκική Λογοτεχνία Κύπρου]

²⁰⁴Yaşar Ersoy, *ό. π.*, σελ. 70.

Yaşar Ersoy, «Kıbrıs Türk Tiyatro Tarihi», İsmail Bozkurt, Huseyin Ateşin & Mehmet Kansu (επιμ.), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 27-27 Kasım 1998*, τ. III, Türkçe Bildiriler Edebiyat -Sanat, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Gazimağusa, 1999, σελ. 329.

²⁰⁵Yaşar Ersoy, *Kıbrıs Türk tiyatro hareketi* ..., *ό. π.*, σελ. 70.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İlk Sahne Kör », 23 Şubat 1963. [Πρώτη Σκηνή *Τυφλός*]

Οργανώσεις νεολαίας

Στην ελληνική ιστοριογραφία και λογοτεχνία μνημονεύεται η συμμετοχή της νεολαίας στον αγώνα της ΕΟΚΑ.²⁰⁶ Πολύ χαρακτηριστική η ποιητική συλλογή *Ήρωες* του Κώστα Σωκράτους που εκδίδεται τον Ιούλιο του 1959. Στο ποίημα του με τίτλο *Μπαλάντα στις νεάνιδες της ΟΧΕΝ* μνημονεύεται ο ρόλος της ΟΧΕΝ, και ιδιαίτερα των κοριτσιών της «*Νεάνιδες η Πίστη σας, σα φωτεινό καντήλι*».²⁰⁷ Η Ορθόδοξη Χριστιανική Ένωση Νέων ιδρύεται το 1946 και από αυτή στρατολογούνται πολλά μέλη της ΕΟΚΑ.²⁰⁸ Εκτός από την Ορθόδοξη Χριστιανική Ένωση Νέων, και η οργάνωση νεολαίας ΠΕΟΝ (Παγκύπρια Εθνική Οργάνωση Νεολαίας), που ιδρύεται το 1951 σύμφωνα με τις οδηγίες του αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', στελεχώνει την ΕΟΚΑ.²⁰⁹ Τόσο η Ορθόδοξη Χριστιανική Ένωση Νέων όσο και άλλες οργανώσεις το 1962 τίθενται κάτω από την ομπρέλα του Εθνικού Συμβουλίου Νεολαίας Κύπρου. Το Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας Κύπρου, που ιδρύεται στις 2 Μαρτίου του 1962 και μέχρι το 1967

²⁰⁶Πίτσα Γαλάζη, *Στιγμές εφηβείας...*, ό. π., σελ. 21. Η ποιητική συλλογή είναι αφιερωμένη στον Κύπριο έφηβο του 1955-1959.

Τα ποιήματα του Κ. Π. Κύρρη στο περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Εφηβος πνέων τα λoίσθια», τ. 6, Απρίλιος 1961, σελ. 236.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Νειάτα της Κύπρου», τ. 6, Απρίλιος 1961, σελ. 237.

Λεύκιος Κρίνας, *Αντάρτικη Φλόγα*, ό. π., σελ. 23. Το ποίημα του *Νεκρική Ωδή* είναι αφιερωμένο στους νεκρούς μαθητές της Σχολής Σαμουήλ Μάρκο Δράκο, Ιάκωβο Πατάτσο, Ροτσίδη.

Ο Γεώργιος Κ. Ευστρατιάδης ίδρυσε το 1955 την *Εθνική Μαθητική Οργάνωση*, από μαθητές του Παγκυπρίου Λυκείου Λάρνακας. Την εν λόγω περίοδο συνεχίζει τη δράση της εναντίον του κομμουνιστικού κινήματος της Κύπρου. Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «"Ε.Μ.Ο."», Μάιος 1963, σελ. 8.

Σάββας Χρίστου, ό. π., σελ. 133.

ΕΦΟΚ Εθνική Φοιτητική Οργάνωση Κολλεγίου

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Από την δράσιν των Ελληνοπαίδων των κυβερνητικών σχολείων», τ. 4, 1960, σελ. 171.

Η ΦΕΚΑ (Φιλική Ένωση Κυπρίων Αγωνιστών) ιδρύθηκε στη Λάρνακα από ομάδα νεαρών τον Ιανουάριο του 1956. Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Η συμβολή της "ΦΕΚΑ" εις τον αγώνα της ΕΟΚΑ», Απρίλιος 1963, σελ. 13.

²⁰⁷Κώστας Σωκράτους, *Ήρωες ποιήματα*, ό. π., σελ. 33.

[...] *Νεάνιδες η Πίστη σας, σα φωτεινό καντήλι,*

εφώτιζεν τον ουρανό, μ' αγγελικά φτερά,

μα βάλσαμο σκορπίζοντας, με τα γλυκά σας χείλη,

η ζυμωμένη σας ψυχή. Αυτόν ας καρτερά.

²⁰⁸Αρχιμανδρίτης Φώτιος Σ. Κωνσταντινίδης, *Μνημόσυνα ηρώων του κυπριακού απελευθερωτικού αγώνος*,

Λευκωσία, 1963, σελ. 77. Αναφορά στον Ιάκωβο Πατάτσο που γαλουχήθηκε μέσα στις Χριστιανικές

Οργανώσεις της Λευκωσίας και στον Στυλιανό Λένα της ΟΧΕΝ Λευκωσίας. (σελ. 35)

Ο αγωνιστής της ΕΟΚΑ Μιχαλάκης Παρίδης ήταν μέλος της ΟΧΕΝ Λάρνακας. Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Ο ήρωας της Βάβλας Μιχαλάκης», Απρίλιος 1963, σελ. 20.

Μιχαήλ Ε. Μιχαηλίδης, *Πέρασε κάποιος στρατιώτης*, Λεμεσός, 1962, σελ. 35. Αναφέρεται στον ιδρυτή της ΟΧΕΝ, πρώτο ιδρυτή κατηχητικών σχολείων στην Κύπρο, τον Σολομώντα Παναγίδη.

²⁰⁹Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz idaresinde Kıbrıs*, ό. π., σελ. 42.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

αποτελείται από 10 οργανώσεις,²¹⁰ καταπιάνεται μεταξύ άλλων με τη διαφώτιση επί του Κυπριακού Ζητήματος και μεριμνά «*δια τα προβλήματα των Τουρκοπλήκτων δια της ιδρύσεως της Προνοίας Τουρκοπλήκτων*».²¹¹ Το Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας Κύπρου προβαίνει στη δημιουργία εβδομαδιαίας εκπομπής με τίτλο *Νεανικοί Παλμοί* και στην έκδοση του περιοδικού *Φωτεινοί Ορίζοντες*. Το περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες* ξεκινά να εκδίδεται τον Νοέμβριο του 1962 με σκοπό να «*καταστή όργανον υγιούς εθνικής και θρησκευτικής διαπαιδαγωγήσεως*».²¹² Στις 6 Σεπτεμβρίου ιδρύει το Κυπριακό Επιμελητήριο Νέων.²¹³

Το Α΄ Παγκύπριο Πανσπουδαστικό Συνέδριο οργανώνεται το 1960 από τις τρεις ενώσεις Κυπρίων Φοιτητών, της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης και του Λονδίνου.²¹⁴ Κατά το Β΄ Σπουδαστικό Συνέδριο, στο οποίο παρίσταται και ο πρόεδρος της Εθνικής Φοιτητικής Ένωσης Κυπρίων Α. Παναγιώτου, συζητείται η δυνατότητα ίδρυσης Ομοσπονδίας Κυπριακών Φοιτητικών Οργανώσεων.²¹⁵ Τέλος, στην ιδρυτική συνέλευση του Εθνικού Συμβουλίου Νεολαίας Κύπρου το 1962 παρευρίσκεται και ο Γιάγκος Θωμά ως εκπρόσωπος της σπουδαστικής νεολαίας.

Από την άλλη, τη δεκαετία του 50, μαθητές λυκείου, απόφοιτοι λυκείου, νεαροί καθηγητές της Τουρκικής Κοινότητας προχωρούν στη σύσταση οργανώσεων νεολαίας και πρωτοστατούν στον αγώνα της κοινότητας τους.²¹⁶ Στις 28 Σεπτεμβρίου 1953 ιδρύεται η *Τουρκική Εθνική Ένωση Νεολαίας Κύπρου Kıbrıs Türk Milli Gençlik Birliği* και στα τέλη της δεκαετίας του 50 τη διαδέχεται η *Τουρκική Οργάνωση Νεολαίας Κύπρου Kıbrıs Türk Gençlik Teşkilatı*.²¹⁷ Η οργάνωση έχει μεταξύ άλλων ως βασικά καθήκοντα τις εκστρατείες «*vatandaş Türkçe konuş*» «*μίλα Τουρκικά*» και «*Türkten Türkiye*» «*από Τούρκο σε Τούρκο*», των οποίων ηγείται ο Celal

²¹⁰OXEN, Θρησκευτικά Ορθόδοξα Ιδρύματα, Κατηχητικά σχολεία, Παναγροτική Ένωση Κύπρου, Συνομοσπονδία Εργατών Κύπρου, Ένωση Συλλόγων Ελλήνων Αποφοίτων Κύπρου, Σώμα Κυπρίων Προσκόπων, Σώμα Κυπρίων οδηγών, Παγκύπριος Οργάνωση Ελλήνων Διδασκάλων, Παγκύπριος Συντεχνία Δημοσίων Υπαλλήλων. Βλ. *Τρόποι συμπαραστάσεως προς τα υφιστάμενα σωματεία : 3^ο σεμινάριο Ε.Σ.Ν.Κ. εις Ιεράν Μονήν Μαχαίρα 3-4 Μαΐου 1967*, Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας Κύπρου, Λευκωσία, 1967, σελ. 50.

²¹¹*Τρόποι συμπαραστάσεως...*, σελ. 51.

²¹²Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Χαιρετισμός της Α. Μ. του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου προς το περιοδικόν «Φωτεινοί Ορίζοντες»», αρ. 1, Νοέμβριος 1962, σελ. 5.

²¹³Μίκης Α. Μιχαηλίδης, *Εθνικόν Συμβούλιον Νεολαίας Κύπρου*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1967, σσ. 1, 2, 8. *Τρόποι συμπαραστάσεως...*, σελ. 50.

²¹⁴Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Το Πρώτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 16.

²¹⁵Περιοδικό *Μόρφωση*, «Το Β΄ Σπουδαστικόν Συνέδριον», Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1961, σελ. 24.

²¹⁶Ali Nesim, «Kıbrıs Türk Gençlik Hareketi», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & M. Kansu (επιμ.), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, 24-27 Kasım 1998, τ. IV Türkçe Bildiriler Halkbilim-Çeşitli Konular, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, Gazimağusa, σελ. 283. [Τουρκικό Κίνημα Νεολαίας Κύπρου]

²¹⁷Ali Nesim, «Kıbrıs Türk Gençlik Hareketi», ό. π., σελ. 285.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Hordan. Με την απομάκρυνση του Celal Hordan αναλαμβάνει ο Δρ. Hasan Güvener.²¹⁸ Πέρα από την ίδρυση της *Kıbrıs Türk Gençlik Teşkilatı*, ιδρύονται οι *Ενώσεις Αποφοίτων Λυκείου Lise Mezunları Birlikleri*,²¹⁹ το 1961 το *Τμήμα Νεολαίας του Τουρκικού Πολιτιστικού Σωματείου της Κύπρου Kıbrıs Türk Kültür Derneği Gençlik Kolları* και στις 11 Μαΐου 1962 το *Τουρκικό Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας Κύπρου Kıbrıs Türk Milli Gençlik Konseyi*.²²⁰

Ο προσκοπισμός από την περίοδο της αποικιοκρατίας έχει έναν χαρακτήρα κοινοτικό, με εξαίρεση τα σχολεία της Αγγλικής Σχολής σε Λευκωσία και Λάρνακα, της American Academy και του σχολείου Saint Joseph όπου οι προσκοπικές εργασίες είναι μικτές. Οι *Τούρκοι Πρόσκοποι Κύπρου Kıbrıs Türk Erkek İzcilik* διοργανώνουν το 1961 το πρώτο φεστιβάλ προσκόπων,²²¹ ενώ η Εφορεία Συνδέσμου Ελλήνων Προσκόπων Κύπρου εκδίδει το 1963 το *Πάντα Εμπρός*, μηνιαία έκδοση εθνικής και ηθικής αγωγής.

²¹⁸Ali Nesim, «Kıbrıs Türk Gençlik Hareketi», ό. π., σελ. 287.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «K.T.G.T. Basın Toplantısı», 8 Eylül 1960. [Διάσκεψη Τύπου Οργάνωσης Τουρκικής Νεολαίας Κύπρου]

²¹⁹27-28 Ocak, 1958 : *Şehitleri anma gecesi*, Kıbrıs Liseleri Türk Mezunları Birliği, 27 & 28 Ocak 1962. [27^{ης} & 28^{ης} Ιανουαρίου 1958 : *Νύχτα μνήμης Ηρώων*, Ένωση Τούρκων Αποφοίτων Κυπριακών Λυκείων] Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, ό. π., σελ. 108.

²²⁰Ali Nesim, «Kıbrıs Türk Gençlik Hareketi», ό. π., σσ. 287, 289, 293.

Περιοδικό *Κύπρος Cyprus Greek-American Review*, «Οι Τούρκοι φοιτηταί εναντίον του Δρος Κιουτσουνκ», αρ. 33, Ιούλιος 1960, σελ. 4.

²²¹Esen Bahadır, *Kıbrıs Türk izcilik tarihinden kesitler*, Gazimağusa, 2006, σσ. 27, 30, 57. [Ψηφίδες από την ιστορία του προσκοπισμού των Τούρκων της Κύπρου]

3.5. Δράσεις επιφανειακής ενσυναίσθησης που στερούνται πολιτικού περιεχομένου

[...]Μέσα στις πικρίες της μεταεπαναστατικής περιόδου, οι καλλιτέχνες της Κύπρου να μπορούν να συνεργάζονται στον τομέα της τέχνης, δείχνοντας συμβολικά τον δρόμο της καλής θελήσεως και συμφιλίωσης η οποία συνήθως ακολουθεί.²²²

Ενώ η προσήλωση στα εθνικά οράματα επιτάσσει «ενδογενείς δράσεις» άμεσες με την εκπαιδευτική διαδικασία και επικουρικά «εξωγενείς δράσεις» έμμεσες με την εκπαιδευτική διαδικασία, που προάγουν την «εθνική αλήθεια», καταγράφονται και επιφανειακές δράσεις αποδοχής του Άλλου, όπως η επίσκεψη σε ελληνικό σχολείο του Μορφωτικού Ακολουθού της Τουρκικής Πρεσβείας,²²³ η προσφορά του βουλευτή Halit Ali Riza υπέρ του ταμείου προνοίας του Ελληνικού Γυμνασίου Μόρφου στη μνήμη του Ευστάθιου Μακρυγιώργη,²²⁴ η επίσκεψη των μαθητών και του Προέδρου της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης σε έκθεση Τούρκων ζωγράφων στο Κυπριακό Μουσείο,²²⁵ το σεμινάριο μετεκπαίδευσης εκπαιδευτών προσκόπων,²²⁶ η πρόταση για κοινή προσκοπική εκδήλωση Ελλήνων και Τούρκων προσκόπων μετά από συνομιλία του γενικού εφόρου των προσκόπων Κύπρου Ντίμη Γ. Δημητρίου και του Προέδρου της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης,²²⁷ η προσπάθεια ελληνοτουρκικής συνεργασίας στον επιστημονικό τομέα για τη συγγραφή της ιστορίας της Κύπρου,²²⁸ το κοινό σεμινάριο για την *Πολιτιστική συνάντηση Ανατολής και Δύσης*,²²⁹ η πρόσληψη του καθηγητή

²²²Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Η κίνηση της ζωγραφικής το 1961», αρ. 16, Γενάρης 1962, σελ. 191.

²²³Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1961-1962*, Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσσης, Λευκωσία, 1963, σελ. 20.

²²⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Κοινωνική ζωή», 6 Οκτωβρίου 1960.

²²⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk ressamları sergisi ilgi çekiyor», 5 Mayıs 1961. [Η έκθεση των Τούρκων ζωγράφων τράβηξε το ενδιαφέρον]

²²⁶Το νεοϊδρυθέν Κέντρο Εκπαίδευσης Προσκόπων διοργάνωσε σεμινάριο μετεκπαίδευσης εκπαιδευτών προσκόπων. Στο σεμινάριο αυτό συμμετείχαν 6 Τούρκοι, 3 Ισραηλίτες, 17 Κύπριοι 10 από την Ελληνική Κοινότητα, 4 από την Τουρκική Κοινότητα και 3 Άγγλοι. Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Σεμινάριον μετεκπαιδύσεως Εκπαιδευτών Προσκόπων», Απρίλιος 1963, σελ. 41.

²²⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ελληνες και Τούρκοι Πρόσκοποι», 6 Απριλίου 1963.

Τηλεγράφημα διαμαρτυρίας του Γενικού Εφόρου του Σώματος Κυπρίων Προσκόπων Ντίμη Δημητρίου. Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ο κ Ντενκντάς απήντησεν εις τον κ Ντίμην Δημητρίου», 11 Απριλίου 1963.

²²⁸Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Άγνωστα παρασκήνια της συγγραφής τουρκικής ιστορίας της Κύπρου», τ. 9-10, Ιούλιος-Αύγουστος 1961, σελ. 428.

²²⁹Το διάστημα 18 Σεπτεμβρίου–5 Οκτωβρίου 1962 πραγματοποιήθηκε το Διεθνές Σεμινάριο *Η πολιτισμική συνάντηση Ανατολής και Δύσης* από τη Γερμανική Επιτροπή της Διεθνούς Πανεπιστημιακής Υπηρεσίας της Unesco. Ο Vergi H. Bedevi στην τοποθέτηση του αναφέρεται σε αμφορείς που ανευρέθηκαν το 1951 στην περιοχή Φιλιά της Μόρφου από τον αρχαιολόγο Hetty Goldman. Οι αμφορείς αυτοί παρουσιάζουν ομοιότητες με αμφορείς που ανευρέθηκαν σε νεκροταφεία της Νότιας Ανατολίας.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Ερτογρούλ Τανίρ στο Ινστιτούτο Ξένων Γλωσσών Αμμοχώστου,²³⁰ η συμμετοχή δικηγόρων και από τις δύο κοινότητες στη νεκρώσιμη πομπή των Hikmet-Gürkan, η πρόταση του Μ. Καλομοίρη για δικοινοτική Κρατική Ορχήστρα,²³¹ η κοινή έκθεση ζωγραφικής στη Γκαλερί *Απόφαση* με τη συμμετοχή 4 Τούρκων καλλιτεχνών,²³² η καταγραφή των πολιτιστικών εκδηλώσεων της άλλης κοινότητας,²³³ η συνεργασία του καθηγητή Κ. Π. Αναστασιάδη με τον καθηγητή της Τουρκικής Φιλολογίας της Αγγλικής Σχολής Halid Akarca για την έκδοση του βιβλίου *Τουρκικόν Βιβλίον*,²³⁴ η συνεργασία της διευθύντριας της Ανώτερης Εμπορικής Σχολής Κυρήνειας Νιόβης Ι. Φράγκου με την πρώην συνάδελφο της Nilufer İbrahim,²³⁵ η συμβολή του Fadil Korkut σε άρθρο που επιμελείται ο Αντώνης Κ. Ιντιάνος κτλ.²³⁶

Πολύ χαρακτηριστική επίσης η περίπτωση που παρατίθεται στην τρίγλωσση έκδοση *Ηχώ από τα παλιά: Η τουρκοκυπριακή κοινότητα της Λεμεσού και η κληρονομιά της*. Ο Cemal φοίτησε σε ελληνικό γυμνάσιο κι έτσι μιλούσε, έγραψε και διάβαζε άπταιστα την ελληνική γλώσσα,

Βλ. Vergi H. Bedevi, «En eski devirlerden itibaren Kıbrıs – Anadolu münasebetlerine genel bir bakış», *Kıbrıs'ın tarih boyunca Anadolu ile ilgisi*, Kıbrıs Türk Maarif Yayını, Lefkoşa, 1962, σελ. 5. [Σύνοψη των σχέσεων Κύπρου και Ανατολίας από των αρχαιοτάτων χρόνων]

[...]μίλησε ο καθηγητής του τουρκικού Διδαστικού κολλεγίου Λευκωσίας κ. Βεργκί Μπέτεβι με θέμα «Σύνοψη των σχέσεων Κύπρου και Ανατολίας από των αρχαιοτάτων χρόνων», που πρόβαλε αστήρικτες και αντιεπιστημονικές απόψεις με εμφανή πολιτική σκοπιμότητα [...] Το ουσιαστικότερο μειονέκτημα της διάλεξης του Μπ., το οποίο ήλεγξε ο Κ. Κ., ήταν η άγνοια των πηγών και εμφανής παραχάραξη όλων των γεγονότων για ναδειχτεί ότι η Κύπρος ουδέποτε είχε εθνική συνείδηση, και ότι ήταν πάντα εθνικά και φυλετικά ουδέτερα χώρα εθελοδούλων που αλλάζουν κατακτητές χωρίς την ελάχιστη αντίδραση.

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Σεμινάριο για την «πολιτιστική συνάντηση Ανατολής και Δύσης»», τ. 25, Νοέμβριος 1962, σελ. 35.

²³⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Το Ινστιτούτο Ξένων Γλωσσών Αμμοχώστου», 19 Οκτωβρίου 1960.

²³¹Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Μια συνέντευξη με τον ακαδημαϊκό κ. Μ. Καλομοίρη», αρ. 13, Οκτώβριος 1961, σελ. 39.

²³²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk ve Rum ressanlarının ilk müsterek sevgisi yarın açılıyor», 22 Ekim 1961. [Αύριο η πρώτη κοινή έκθεση Τούρκων και Ελλήνων ζωγράφων]

Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Πνευματική και Καλλιτεχνική Ζωή», τ. 34, Δεκέμβριος 1961, σελ. 25.

Μεταξύ άλλων συμμετέχουν οι Τζεζβέτ Γζεβτατ, Φικρί Γιρέκογλου, Γ. Θεμιστοκλέους, Μ. Νικοδήμου, Μαρία Κων. Πυλιώτη, Τ. Στεφανίδης, Οικονόμου, Σ. Βότσης και ο Χρ. Σάββας.

Ο αρθρογράφος του περιοδικού *Κυπριακοί Καιροί* κάνει αναφορά στον Ισμέτ Γκιουνέι και στο έργο του *Φεγγάρι στο λιμάνι της Κερύνειας*. Βλ. Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Οι έκθεση των 33 Κυπρίων ζωγράφων», αρ. 8 (107), 13 Ιανουαρίου 1961, σελ. 5.

²³³Η έκθεση στο Mevlevi Tekkesi περιλαμβάνει 90 πίνακες από 13 μέλη της Τουρκικής Κοινότητας.

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Χρονικό του Απριλίου», τ. 19, Μάιος 1962, σελ. 350.

Η *Νέα Εποχή* αναφέρεται σε ομαδική έκθεση ζωγράφων της Τουρκικής Κοινότητας στο Κυπριακό Μουσείο. Βλ. Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Το Πνευματικό και Καλλιτεχνικό 1961», τ. 35, Ιανουάριος 1962, σελ. 29.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Δύο επιτυχείς παραστάσεις του Τουρκικού Κρατικού Θεάτρου εν Αθήναις», 24 Σεπτεμβρίου 1961.

²³⁴Κ. Π. Αναστασιάδης, *Τουρκικόν βιβλίον Türkçe kitabı*, Λευκωσία, 1960, σελ. 3.

²³⁵Νιόβη Ι. Φράγκου, *Ελληνο-τουρκική μέθοδος*, Λευκωσία, 1960.

²³⁶Περιοδικό *Κυπριακά Σπουδαί*, «Δαμασκηνός Α' Αρχιεπίσκοπος Κύπρου και Πρόεδρος Μητρόπολης Κιτίου», τ. ΚΔ', Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, 1960, σελ. 82.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

τόσο στην καθομιλουμένη όσο και στην καθαρεύουσα και την αρχαΐζουσα. Το πρωί εργαζόταν ως πλανοδιοπώλης και τα απόγευμα δίδασκε Τουρκικά στους Έλληνες και Ελληνικά στους Τούρκους.²³⁷

²³⁷Ozay & Selcuk Arif, *ό. π.*, σελ. 25.

Κεφάλαιο 5 :

Σχολικά εγχειρίδια

1. Τα υπό εξέταση σχολικά εγχειρίδια

Η παρούσα μελέτη αξιοποιεί κυπριακές σχολικές εκδόσεις της υπό εξέταση περιόδου, σχολικά εγχειρίδια μαθητών ή εκπαιδευτικών και εκδόσεις των Γραφείων Παιδείας της Ελληνικής και της Τουρκικής Κοινότητας.¹ Ταυτόχρονα, λαμβάνοντας υπ' όψιν το γεγονός ότι τα σχολικά εγχειρίδια των μητροπολιτικών κέντρων χρησιμοποιούνται στα κυπριακά σχολεία, και το γεγονός ότι ένας βασικός τροπισμός συγκρότησης της Τουρκικής Κοινότητας είναι υπό το πρίσμα του οριενταλιστικού λόγου θα εξεταστεί και δείγμα σχολικών εγχειριδίων του ελληνικού μητροπολιτικού χώρου για να αναδειχθούν περαιτέρω πτυχές του οριενταλιστικού λόγου.

Αν και τα εκπαιδευτικά συστήματα των δύο κοινοτήτων στηρίζονται στα σχολικά εγχειρίδια των μητροπολιτικών κέντρων,² προχωρούν και στις δικές τους εκδοτικές προσπάθειες. Η Τουρκική Κοινότητα τυπώνει λίγα βιβλία στην Κύπρο.³ Ο εκ Τουρκίας εκπαιδευτικός Hikmet İlaydın κυκλοφορεί το *Ek Okuma Kitabı* και το *Edebiyatımıza toplu bir bakış ve şiirlerden örnekler* το 1960.⁴ Το Γραφείο Τουρκικής Παιδείας προβαίνει στις δικές του εκδόσεις.⁵ Το 1961 ο Fevzi Selen κυκλοφορεί το *Hayat Bilgisi Öğretimi* στο πλαίσιο σειράς εγχειριδίων των εκπαιδευτικών.⁶ Αυτό το εγχειρίδιο ετοιμάστηκε για τη διδασκαλία του μαθήματος *Hayat*

¹Το σύνολο των κυπριακών σχολικών εκδόσεων της υπό εξέταση περιόδου, τα σχολικά εγχειρίδια μαθητών ή εκπαιδευτικών και οι εκδόσεις των Γραφείων Παιδείας της Ελληνικής και της Τουρκικής Κοινότητας που εντοπίστηκαν παρατίθενται στη Βιβλιογραφία.

²Γ. Α. Καραγιώργης, *ό. π.*, σελ. 44.

³Γ. Α. Καραγιώργης, *ό. π.*, σελ. 44.

⁴Πάυλος Παρασκευάς (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 191.

Ek Okuma Kitabı = Βιβλίο ανάγνωσης επιθημάτων.

Edebiyatımıza Toplu Bir Bakış ve Şiirlerden Örnekler = Επισκόπηση της λογοτεχνίας μας και παραδείγματα από την ποίηση.

⁵Barbara Hodge & G. Lewis, *Cyprus school history textbooks: A study in education for international misunderstanding*, Education Advisory Committee of the Parliamentary Group for World Government, London, 1966, σελ. 40.

⁶Fevzi Selen, *Hayat Bilgisi Öğretimi*, Öğretmen kitapları serisi 1, Kıbrıs Türk Maarif Müdürlüğü, Lefkoşa, 1961, σσ. 3, 8.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Bilgisi (Πραγματογνωσία), το οποίο περιλαμβάνεται στο πρόγραμμα των δημοτικών σχολείων. Το μάθημα αυτό άρχισε να διδάσκεται το 1959 στις τρεις πρώτες τάξεις των δημοτικών σχολείων με σκοπό να γνωρίσουν τα παιδιά γεγονότα και πράγματα που τους περιβάλλουν.⁷ Το 1962 εκδίδεται μια ιστορική εργασία, υπό τη μορφή αντιγράφου, με τίτλο *Σημειώσεις στην Κυπριακή Ιστορία Kıbrıs Tarihi Notları* και το *Kıbrıs'ın tarih boyunca Anadolu ile ilgisi* *Η σχέση της Ανατολίας με την Κύπρο κατά τη διάρκεια της Ιστορίας*. Ο Ahmet An αναφέρει ότι το *Kıbrıs Tarihi Notları* τελικά δεν αξιοποιήθηκε στα σχολεία.⁸

Το 1962 η διεύθυνση του Τουρκικού Γραφείου Παιδείας εκδίδει τη σειρά βιβλίων *Yurttaşlık bilgisi* για το μάθημα της Πατριδογνωσίας.⁹ Το βιβλίο καταπιάνεται με τις ακόλουθες θεματικές : στενό περιβάλλον (οικογένεια, σχολείο, γειτονιά, χωριό, δημαρχείο, τοπικισμός, κυκλοφοριακό), θεσμοί που κρατούν ζωντανή την κοινότητα, εθνική κοινότητα, έθνος, διάκριση εξουσιών, δημοκρατία δικαιώματα και υποχρεώσεις «*vatandaşlık ödevleri*», Κύπρος και Κοινοπολιτεία, Κυπριακή Δημοκρατία και χαρακτηριστικά, Βουλή των Αντιπροσώπων και Τουρκική Κοινοτική Βουλή κ.τ.λ..

Αν και στην Τουρκική Κοινότητα υπήρξαν σχολικές χρονιές χωρίς σχολικά εγχειρίδια ή με σχολικά εγχειρίδια που ήταν απόλυτα ελεγχόμενα - εκτυπωμένα στη Βρετανία -, τα βιβλία που χρησιμοποιούνται στα τουρκικά σχολεία της Κύπρου είναι τα ίδια με αυτά που χρησιμοποιούνται στην Τουρκία. Χαρακτηριστικό το παράδειγμα του 1929. Τα βιβλία που διδασκόταν στα λύκεια της Κωνσταντινούπολης είναι τα ίδια με αυτά της Κύπρου και είναι γραμμένα σε λατινικό αλφάβητο.¹⁰ Από την άλλη, την περίοδο 1951-1957 δύο μικρές προσούρες που έφεραν τον τίτλο *Τουρκική και Κυπριακή Ιστορία Türk ve Kıbrıs Tarihi* χρησιμοποιήθηκαν στα δημοτικά σχολεία του νησιού, και είχαν συγγραφεί από δύο ντόπιους δασκάλους.¹¹

⁷Ωρολόγιο πρόγραμμα κατανομής διδακτικών περιόδων για τη σχολική χρονιά 1960-1961. Bλ. Hasan Behçet, *ό. π.*, σελ. 220.

⁸Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, *ό. π.*, σελ. 128.

«*bu metinler öğrenemediğimiz nedenlerle okullarda okutulmamıştır*» «επειδή αυτά τα κείμενα δεν μπορούσαμε να τα μάθουμε δεν διδάχθηκαν στα σχολεία».

⁹Παύλος Παρασκευάς (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 195.

¹⁰Hasan Behçet, *ό. π.*, σελ. 133.

¹¹Τα μητροπολιτικά σχολικά εγχειρίδια αποτυπώνουν την πολιτική του Atatürk, ενώ οι αναφορές στην Κύπρο είναι περιορισμένες. Μητροπολιτικά εγχειρίδια όπως τα *Ιστορία Δημοτικού Tarih İlkokul 5* των Osman Egilmez και Niyazi Aksit, *Ιστορία Γυμνασίου Tarih Ortaokul II* του Hilmi Oran, *Ιστορία Γυμνασίου Tarih Ortaokul III*

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Η συγγραφή εγχειριδίων Ιστορίας για την αξιοποίηση τους εντός και εκτός του σχολικού χώρου αποτελεί ύψιστη πολιτική αναγκαιότητα. Το 1939 εκδίδεται από τον καθηγητή Ιστορίας και Γεωγραφίας Halil Fikret Alasya το εγχειρίδιο λυκείου *Kıbrıs Tarihi* (M.E. 1450 M.S. 1878) *ve Belli başlı antikiteleri Kıprıakı İstoria & Ta πιο σημαντικά αρχαιολογικά μνημεία*, το 1951 από τον δάσκαλο Fikri Karayel το εικονογραφημένο βιβλίο για τον λαό και τα παιδιά *Halk ve çocuklara resimli Kıbrıs Tarih bilgisi* Γνώσεις πάνω στην Κυπριακή Ιστορία με εικόνες για τον λαό και τα παιδιά, και παραμονές της ανακήρυξης της Κυπριακής Δημοκρατίας εκδίδεται το εγχειρίδιο του εκ Τουρκίας καθηγητή Ιστορίας Hüseyin Metin. Ο Hüseyin Metin, ο οποίος δίδαξε στο *Adana Erkek Lisesi* και στο *Kıbrıs Mağusa Namık Kemal Lisesi*, κυκλοφορεί το *Kıbrıs tarihine toplu bir bakış* *Mia σφαιρική ματιά στην κυπριακή ιστορία*. Στο εισαγωγικό του σημείωμα, αναφερόμενος στο σκοπό του βιβλίου του, τονίζει ότι η γνώση της ιστορίας των προγόνων θα αποτελέσει το εφελτήριο για την πραγμάτωση από τις επόμενες γενεές πιο μεγάλων επιτευγμάτων «*Türk zocuğu ecdadını tanıdıkça, daha büyük, işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır*». Το 1960 εκδίδεται από τον Ahmet Gazioğlu, καθηγητή Ιστορίας του Atatürk Enstitüsü, το *İngiliz İdaresinde Kıbrıs H Kıprus κατά τη διάρκεια της αγγλικής διοίκησης*. Το εν λόγω βιβλίο εκτυπώνεται τον Σεπτέμβριο του 1960 στην Κωνσταντινούπολη από την Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu και για χρόνια αποτελεί τη μοναδική πηγή για αυτό το θέμα. Μετά τα γεγονότα του 1963, η έκδοση νέων βιβλίων Ιστορίας αποτελεί ύψιστη πολιτική προτεραιότητα.¹²

1962 του Hilmi Oran και *İstoria Ankeıu Tarihi Lise III* 1963 του Niyazi Aksit χρησιμοποιούνται στα σχολεία τα οποία είναι κάτω από τον έλεγχο της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης.

Βλ. Barbara Hodge & G. Lewis, *ό. π.*, σσ. 40, 42, 44, 46, 47.

¹²Μετά το 1965 εισάγεται από την Τουρκία και χρησιμοποιείται ως υποχρεωτικό εγχειρίδιο το βιβλίο του Vehbi Zeki Serter *Kıbrıs Tarihi*. Το 1966 ο Vergi Bedevi εκδίδει το βιβλίο *Κυπριακή Ιστορία Από τη Γένεση Μέχρι την Εποχή μας Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*, και τη δεκαετία του 70 εκδίδονται τα βιβλία του Vehbi Zeki Serter, δραστήριου μέλους της TMT και μετέπειτα προέδρου του Kıbrıs Türk Tarihi Kurumu. Το 1970 το *Orta Dereceli Okullar İçin Kıbrıs Tarihi* (*Κυπριακή Ιστορίας για το Γυμνάσιο*) και το 1973 το *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi* (*Η ιστορία του Αγώνα των Τούρκων της Κύπρου*).

Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 193.

Γιάννης Παπαδάκης, «History Education in Divided Cyprus : A Comparison of Greek Cypriot and Turkish Cypriot Schoolbooks on the ‘History of Cyprus’», *PRIO Cyprus Center Report 2*, International Peace Research Institute, Oslo, 2008, σελ. 12.

Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, *ό.π.*, σσ. 129-131.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Στην Ελληνική Κοινότητα η εκδοτική δραστηριότητα είναι σαφώς διαφορετική. Η Ελληνική Κοινότητα εκδίδει εγχειρίδια ιδιαίτερα για το δημοτικό, αλλά και εγχειρίδια για την ιστορία της Κύπρου και την ιστορία της Εκκλησίας της Κύπρου.¹³

Λειτουργοί του Γραφείου Παιδείας, Επιθεωρητές Στοιχειώδους Παιδείας, καθηγητές της Παιδαγωγικής Ακαδημίας προβαίνουν στη συγγραφή εγχειριδίων. Ο Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, διευθυντής του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας, εκδίδει διάφορα εγχειρίδια Ιστορίας για τη Μέση Εκπαίδευση. Ο Φρίξος Σ. Μαραθεύτης, καθηγητής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας, εκδίδει το *Υλη και διδακτική της φυσικής και γενικής γεωγραφίας του δημοτικού σχολείου*. Μετά την υπογραφή των Συμφωνιών ο πρώην διευθυντής της Αστικής Σχολής Αμμοχώστου και Επιθεωρητής Δημοτικών Σχολείων Μιχάλης Κούμας εκδίδει το *Ιστορία και γεωγραφία της Κύπρου*. Πολυγραφότατος επίσης εκπαιδευτικός είναι και ο συνταξιούχος δάσκαλος-διευθυντής Νέαρχος Κληρίδης, ο οποίος μεταξύ άλλων συγγράφει τα *Μαθήματα εκκλησιαστικής ιστορίας για την Ε' Δημοτικού*, τα *Μαθήματα ιστορίας για το δημοτικό*, το *Εγχειρίδιον ιστορίας της Ορθόδοξου Εκκλησίας της Κύπρου*, τα *Θρησκευτικά μαθήματα* κ.τ.λ.. Στην Ελληνική Κοινότητα συγγραφείς εκπαιδευτικών εγχειριδίων και όχι μόνο, καταδεικνύουν τα κενά που εντοπίζουν σε μητροπολιτικά εγχειρίδια και τονίζουν ότι χρήζουν αναθεώρησης με βάση τη σύγχρονη ελληνοκυπριακή πραγματικότητα.¹⁴ Ο Ανδρέας Μιτσίδης, καθηγητής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας, τονίζει ότι η παιδεία πρέπει να συμβαδίζει τόσο με τις νέες εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και θεωρίες, όσο και με το τι επιτάσσουν οι νέες πολιτικές αναγκαιότητες που διαμορφώθηκαν μετά την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου.

¹³Αναφορά στο *Εγχειρίδιο ιστορίας δημοτικού* του Νέαρχου Κληρίδη (1964).

Βλ. Barbara Hodge & G. Lewis, *ό. π.*, σσ. 11, 13.

Το 1962 διεξήχθη έρευνα, με ερωτηματολόγια σε 120 σχολεία, με θέμα την καταλληλότητα των βιβλίων Ιστορίας (Ν. Κληρίδη) και Θρησκευτικών (Ι. Κ. Γιανέλλη), τα οποία χρησιμοποιούνται στη Γ' τάξη.

Βλ. Περιοδικό *Δελτίον Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών Κύπρου*, αρ. 1, Ιούνιος 1962, σελ. 43.

¹⁴Νέαρχος Κληρίδης, *Εγχειρίδιον ιστορίας της Ορθόδοξου Εκκλησίας της Κύπρου*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1956, σελ. 6.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...]η αναθεώρησης της όλης εν τω σχολείω διδακτικής ενεργείας, εις τρόπον ώστε να λάβη αυτή την μορφήν, την οποίαν απαιτούν τόσο τα νεώτερα πορίσματα της επιστήμης, όσον και η σύγχρονος Ελληνοκυπριακή πραγματικότητα.¹⁵

Παράλληλα, εντοπίζει ότι το μάθημα των Θρησκευτικών δεν διέπεται από την πατριδογνωστική αρχή και καλεί τους εκπαιδευτικούς να μεριμνήσουν *«δια την συμπλήρωσιν των κενών, τα οποία παρουσιάζουν τα εν λόγω εγχειρίδια»*.

[...]Δυστυχώς, τα παρ' ημιν εν χρήσει εγχειρίδια των διαφόρων επί μέρους μαθημάτων των Θρησκευτικών αγνοούν ως επί το πλείστον την ιδιαιτέραν ημών πατρίδα, και τούτο διότι ταύτα συνετάχθησαν υπό Ελλήνων μη Κυπρίων συγγραφέων και προορίζονται δι' όλα τα απανταχού Ελληνικά Σχολεία. Δια τούτο είναι υποχρέωσις παντός Έλληνος Κυπρίου διδασκάλου, όπως φροντίζη δια την συμπλήρωσιν των κενών, τα οποία παρουσιάζουν τα εν λόγω εγχειρίδια.¹⁶

¹⁵Ανδρέας Μιτσίδης, *Η διδακτική των θρησκευτικών*, Λευκωσία, 1961, σελ. 5.

¹⁶Ανδρέας Μιτσίδης, *ό. π.*, σσ. 21-22.

[...]Το Πατριαρχείον της Κωνσταντινουπόλεως ανεκήρυξε την ανεξαρτησίαν της Εκκλησίας της Ελλάδος κατά το έτος 1850.[...] Η Εκκλησία της Κρήτης παραμένει και μετά την ένωσιν της νήσου μετά της μητρός Πατρίδος ημιαντόνομος υπαγομένη εις το Πατριαρχείον.[...] Πλην της Εκκλησίας της Ελλάδος και των Πατριαρχείων υπάρχουν και άλλαι αυτοκέφαλοι Εκκλησίαι αποτελούσαι μετ' αυτών την Ανατολικήν Ορθόδοξον Εκκλησίαν. Τοιαύται είναι : 1) Η Εκκλησία της Κύπρου. Ανεγνωρίσθη αυτοκέφαλος από του Ε' αιώνος (431 μ. Χ.) και συνετέλεσε τα μέγιστα εις την διατήρησιν της ελληνικότητος της μεγαλονήσου.

Βλ. Βασίλειος Ε. Πετρούνιαν, *Εκκλησιαστική Ιστορία για την Δ' τάξιν των εξατάσεων γυμνασίων*, Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1960, σσ. 153,154, 157.

2. Η σχολική ζωή ως «πειθαρχικός θεσμός»

Τα σχολεία είναι θεσμοί κοινωνικού ελέγχου που επιδιώκουν να υπαγορεύουν, να παρακολουθούν και να επιβάλλουν την «κατάλληλη» συμπεριφορά.¹⁷ Το σχολείο ως «πειθαρχικός θεσμός» δομεί τον κοινωνικό χώρο και προβάλλει έναν τρόπο σκέψης ο οποίος συνάδει με τη «λογική της πειθαρχίας», επικυρώνοντας και επιβάλλοντας φυσιολογικές και αποκλίνουσες συμπεριφορές.¹⁸ Δεν ρυθμίζει μόνο την ανθρώπινη αλληλεπίδραση, αλλά επιχειρεί να εξουσιάσει άμεσα την ανθρώπινη φύση.¹⁹

Στο σχολικό πεδίο μεταλαμπαδεύεται το «επίσημο μητρώο της γνώσης της κοινωνίας»,²⁰ το οποίο σφυρηλατείται μέσα από μια επίπονη διαδικασία επιτέλεσης φιλοσοφικών, κοινωνιολογικών, πολιτικών, πολιτιστικών και ψυχολογικών επιλογών,²¹ και επέχει θέση φορέα της «επίσημης επιδοκιμασίας»,²² βραβείου μιας ιδεολογικής μάχης,²³ της μάχης που προηγήθηκε για το ποιος θα ορίζει την πραγματικότητα, τη γνώση και την αλήθεια.

Τα Αναλυτικά Προγράμματα και κατ' επέκταση τα «σύνεργα» τους τα σχολικά εγχειρίδια είναι κάτι πέρα από ένα παιδαγωγικό κείμενο, κατάλογος ύλης για διδασκαλία. Αποτελεί φερέφωνο του ηγεμονικού λόγου, μηχανισμό καταπίεσης, το οποίο εξυπηρετεί όλους όσους βρίσκονται στην εξουσία.

¹⁷Ιστορικά η εποπτεία έχει διαδραματίσει κεντρικό ρόλο σε τέτοιες διαδικασίες. Βλ. Andrew Hope, «Biopower and school surveillance technologies 2.0», *British Journal of Sociology of Education*, Volume 37, No.7, 2016, σελ. 886.

¹⁸Michael Hardt & Antonio Negri, *Αυτοκρατορία*, Scripta, Αθήνα, 2002, σελ. 49.

Σίμος Κ. Συμεωνίδης, *Σχολικές Διατάξεις*, Λευκωσία, 1961, σσ. 13-14, 30-33.

[...] η εκπαίδευση παύει πια να είναι ένας πολιτικός τρόπος κατοχύρωσης της γνώσης και μετατρέπεται σε ένα πολιτικό μηχανισμό ελέγχου και επιτήρησης της γνώσης. Βλ. Γιάννης Παπαθεοδώρου, ««Διδακτισμός» ή διδακτική της ιστορίας;», *Κυπριακή Εκπαίδευση*, τ. 125, Ιούλιος-Αύγουστος, 2002, σελ. 91.

[...] Καθώς, λοιπόν, η σχολική Ιστορία τελεί υπό καθεστώς κρατικής επιτήρησης και πολιτικής ομηρίας, η παιδαγωγική αυτονομία του εκπαιδευτικού έχει συρρικνωθεί δραματικά. Βλ. Τριαντάφυλλος Μηταφίδης, «Η σχολική Ιστορία σε καθεστώς κρατικής επιτήρησης και πολιτικής ομηρίας», *Κυπριακή Εκπαίδευση*, τ. 125, Ιούλιος-Αύγουστος 2002, σελ. 102.

¹⁹Michael Hardt & Antonio Negri, *ό. π.*, σελ. 18.

²⁰Don Alexander, «Curriculum turmoil in liberal democracies», *Journal of Curriculum Studies*, Volume 23, No. 1, 1991, σελ. 71.

²¹Μαίρη Κουτσελίνη, «Το μετανεοτερικό αναλυτικό πρόγραμμα και η διδακτική πράξη», *Επιστήμες της Αγωγής*, τ. 2, 2004, σελ.7.

²²Ευαγγελία Κανταρτζή, *ό. π.*, σελ. 59.

²³Don Alexander, *ό. π.*, σελ. 74.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[..] Τα μαθήματα του Αναλυτικού Προγράμματος, το περιεχόμενό τους, οι σχέσεις τους, η κατοχύρωση ή η κατάργηση τους και η αύξηση ή η μείωση του χρόνου διδασκαλίας τους αποτελούν ένα κοινωνικό γεγονός με την έννοια ότι εκφράζουν επιλογές ιδεολογικού και πολιτικού χαρακτήρα, πέρα από τις οποιεσδήποτε παιδαγωγικές - εκπαιδευτικές οριοθετήσεις του προγράμματος. Η θεσμοθέτηση της συγκεκριμένης επιλογής στα εκπαιδευτικά προγράμματα εμφανίζει την επικρατούσα ιδεολογία σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο αλλά και τις κοινωνικές σχέσεις που επιτρέπουν τη θεσμοθέτηση και την άσκηση της εκπαιδευτικής πολιτικής.²⁴

Πώς συγκροτείται η «*λογική της πειθαρχίας*» εντός του κυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος όπου από τη μία η εκπαιδευτική πολιτική εξυπηρετεί πολιτικούς στόχους οι οποίοι δεν συνάδουν με την πολιτική πραγματικότητα, και από την άλλη ο «*ελληνοκεντρικός*» ή «*τουρκοκεντρικός*» χαρακτήρας της εκπαίδευσης αναγνωρίζεται από τις Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου.²⁵ Στο κυπριακό συγκείμενο, οι εκπρόσωποι της ιδεολογίας η οποία υπηρετεί το εθνικό ιδεώδες ως το ύψιστο αγαθό κατέχουν νευραλγικές θέσεις εξουσίας, έτσι έχουν τον πρώτο λόγο για την άσκηση και την επιτήρηση της εκπαιδευτικής πολιτικής.

[...]οι εκπρόσωποι της ιδεολογίας που ήθελε το εθνικό ιδεώδες ως το υπέρτατο αγαθό ασκούσαν αποτελεσματικό έλεγχο στον εκπαιδευτικό μηχανισμό ως ανώτεροι λειτουργοί στο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο και – μετά την Ανεξαρτησία – στην Κοινοτική Συνέλευση και αργότερα στο Υπουργείο Παιδείας. Για το ρόλο αυτό μέχρι το 1980 θεωρείται ότι η επιλογή συγκεκριμένων προσώπων στη θέση του Υπουργού Παιδείας είχε άμεση σχέση με τη διάθεση διατήρησης ή όχι της "εθνικής" εκπαιδευτικής πολιτικής.²⁶

Στο πλαίσιο της διασφάλισης της εθνικής εκπαιδευτικής πολιτικής εντάσσεται και η περίπτωση της κατάργησης του μαθήματος των Ελληνικών στο Τουρκικό Αναλυτικό Πρόγραμμα, ως μιας επιλογής ιδεολογικού και πολιτικού χαρακτήρα. Η ριζοσπαστικοποίηση της Τουρκικής Κοινότητας, ιδιαίτερα μετά το 1955, επιφέρει αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα και στα Αναλυτικά Προγράμματα. Ενώ σε προγράμματα των σχολικών ετών 1952-

²⁴Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, ό. π., σελ. 161.

²⁵Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, *Η εκπαίδευση της Κύπρου μπροστά στην πρόκληση της Ευρώπης*, ό. π., σσ. 26-27.

²⁶Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, ό. π., σσ. 273-274.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

1953 απαντά το μάθημα Ελληνικά «*Rumca*» στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση της Τουρκικής Κοινότητας, η δράση της ΕΟΚΑ οδηγεί στην κατάργηση του μαθήματος αυτού. Πιο συγκεκριμένα, το Διοικητικό Συμβούλιο της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Τουρκικής Κοινότητας *Tali Okullar İdare Heyeti* το 1956 καταργεί το μάθημα των Ελληνικών από τα γυμνάσια και τα λύκεια, απόφαση η οποία δεν ανακλήθηκε με την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας.²⁷ Η πιο πάνω εκπαιδευτική πολιτική ενέχει ποικίλες πολιτικές συνέπειες και αποτελεί ακόμη ένα κλασσικό παράδειγμα του πώς το σχολείο ως θεσμός σφυρηλατεί από τη μία τις άμεμπτες και από την άλλη τις επίμεμπτες, κατακριτέες πολιτικές και κοινωνικές συμπεριφορές.

Τα σχολικά εγχειρίδια και ο λόγος που συγκροτούν αποτελούν παράδειγμα «βιοεξουσίας» και το αντικείμενο της εξουσίας τους είναι «ο κοινωνικός βίος στο σύνολο του».²⁸ Οι «διαχωριστικές στάσεις» εκφράζονται ως ενσυνείδητες επιλογές από τις δύο κοινότητες.²⁹ Ενώ το μάθημα των Θρησκευτικών καλείται να είναι λόγος αγάπης και ενσυναίσθησης,³⁰

²⁷Hasan Behçet, *ό. π.*, σελ. 141, 220, 225, 229, 248-249.

Το συμβούλιο αποτελούν τα ακόλουθα μέλη : Nazım Ali İleri, Ali Vasıf, Ümit Süleyman, Hamit Orundalı, Kemal Deniz, Ahmet Rauf, Mustafa Kenan, Dolun Ali Rıza, Hale Avkıran.

²⁸Michael Hardt & Antonio Negri, *ό. π.*, σελ. 18.

Βιοεξουσία «είναι όλες οι στρατηγικές καθιέρωσης και ενίσχυσης του φυσικοποιημένου τρόπου ζωής»

Βλ. Βάσсос Αργυρού, «"Keep Cyprus Clean": Littering, Pollution, and Otherness», *Cultural Anthropology*, Volume 12, No. 2, May 1997, σελ. 168.

Στη νεότερη εποχή, σύμφωνα με τον Foucault, η φυσική ζωή αρχίζει να εμπερικλείεται στους μηχανισμούς και στους υπολογισμούς της κρατικής εξουσίας, και η πολιτική μεταμορφώνεται σε βιοπολιτική, καθιστώντας τη σημασία της βιολογικής ζωής και της υγείας του έθνους ως πρόβλημα της κυρίαρχης εξουσίας. Ο θρίαμβος του καπιταλισμού συνδέεται με τον πειθαρχικό έλεγχο της βιοεξουσίας, η οποία μέσα από μια σειρά κατάλληλων τεχνολογιών, δημιουργεί «πειθήνια σώματα». Βλ. Giorgio Agamben, *Homosacer : Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, Εκδόσεις Scripta, Αθήνα, 2005, σσ. 19-20.

Σύμφωνα με τον Foucault, η βιοεξουσία εμφανίστηκε στα τέλη του δέκατου όγδοου αιώνα με σκοπό τον «έλεγχο των πληθυσμών» μέσα από ένα σύνολο μηχανισμών, μέσω των οποίων οι βασικές βιολογικές λειτουργίες του ανθρώπινου είδους καθίστανται αντικείμενο μιας πολιτικής στρατηγικής, μιας γενικής στρατηγικής της εξουσίας. Βλ. Andrew Hope, *ό. π.*, σελ. 887.

«Εξάλλου, στα σχολεία, αλλά κυρίως έξω από τα σχολεία, τα Ελληνόπουλλα της Κύπρου διδάσκονται πως τα παραμονεύει ένας θανάσιμος εχθρός: ο Αφελληνισμός». Βλ. Χριστόφορος Χρηστίδης (Δαμωνίδης), *Η αυτοκαταστροφή των Ελληνοκυπρίων ή ο θρίαμβος της διχόνοιας*, Αθήνα, 1973, σελ. 21.

Το έθνος διδάσκει τους πολίτες του πώς να είναι εθνικοί. Βλ. Rebecca Bryant, «Justice or respect? A comparative perspective on politics in Cyprus», *ό. π.*, σελ. 895.

Αδαμαντία Πόλλις, «The social construction of ethnicity and nationality: The case of Cyprus», *ό. π.*, σελ. 70.

²⁹Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, *ό. π.*, σελ. 164.

³⁰[...]Καθήκον όθεν του διδασκάλου, αναφέρει και το Νέον Αναλυτικόν πρόγραμμα του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας είναι να επωφεληται πάσης περιστάσεως, ούτως ώστε το απόσταγμα της θείας διδασκαλίας του Χριστού, ήτοι η αγάπη προς τους συνανθρώπους μας και αυτούς ακόμη τους εχθρούς μας, να ενσταλαχθή εις τας παιδικάς ψυχάς και να εύρη την εκδήλωσιν της εις τας πράξεις του καθ'ημέραν βίου.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

καλλιεργεί την τουρκική εχθρότητα «*düşmanlık politikası*» και τον στερεοτυπικό λόγο. Χαρακτηριστικό το πιο κάτω απόσπασμα που αναφέρεται στην 9^η Ιουλίου 1821. Με αφορμή την εξέγερση των υπόδουλων Ελλήνων στον ελλαδικό χώρο, στην Κύπρο οι Οθωμανοί αξιωματούχοι προληπτικά, κατασταλτικά, αλλά και καιροσκοπικά οδηγούν στην αγχώνη τον αρχιεπίσκοπο Κύπρου Κυπριανό και τους θρησκευτικούς και πολιτικούς αξιωματούχους της διοικούμενης κοινότητας.

[...] Η πλατεία του Σαραγιού ήταν ελεύθερη μονάχα για τους Τούρκους, που ήθελαν να παρακολουθήσουν το μεγάλο δράμα, που δεν ήταν άλλο από τη σφαγή των Ελλήνων, με την οποίαν θα ένοιωθαν χαρά και ευχαρίστηση.³¹

Ο ιστοριογραφικός λόγος της Τουρκικής Κοινότητας πρέπει να συνάδει με την κεμαλική ιστοριογραφία, την Τουρκική Ιστορική Θεώρηση *Türk Tarih Tezi*. Από τη δεκαετία του 30 ο Kemal Atatürk με το υπό την καθοδήγηση του συλλογικό έργο *Οι Θεμελιώδεις Άξονες της Τουρκικής Ιστορίας (Türk Tarihinin Ana Hatları)* και την ίδρυση του Ινστιτούτου Τουρκικής Ιστορίας (*Türk Tarih Kurumu*) συγκροτεί τη νέα εθνική ταυτότητα. Υπό το πλαίσιο αυτό μελετάται η προ-ισλαμική τουρκική ιστορία και απορρίπτονται οι αξίες του οθωμανικού παρελθόντος.³² Εντούτοις, το οθωμανικό παρελθόν που απορρίπτεται είναι αυτό που νομιμοποιεί στον τουρκικό λόγο την παρουσία της Τουρκικής Κοινότητας στην Κύπρο. Το 1939 κυκλοφορεί το πρώτο βιβλίο ιστορίας της Κύπρου από μέλος της Τουρκικής Κοινότητας, από τον Halil Fikret Alasya, και μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 50 αποτελεί το εγχειρίδιο διαπαιδαγώγησης της ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας. Ενώ κυκλοφορεί τη δεκαετία της διαμόρφωσης της Τουρκικής Ιστορικής Θεώρησης, στο βιβλίο του η οθωμανική περίοδος δεν αποτελεί μια «σκοτεινή περίοδο», και αναφέρεται στην Τουρκική Κοινότητα χρησιμοποιώντας τους όρους «Οθωμανοί» και «Τούρκοι». Παρά τις όποιες αποστάσεις από

Βλ. Ανδρέας Μιτσίδης, *Η διδακτική των θρησκευτικών*, Λευκωσία, 1961, σσ. 10-11.

³¹Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα εκκλησιαστικής ιστορίας για την Ε' Δημοτικού*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, σελ. 119.

³²Niyazi Kızılyürek, *Κεμαλισμός : Η γένεση και η εξέλιξη...*, ό. π., σσ. 68-69.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

την κεμαλική ιστοριογραφία, ιδιαίτερα σε σχέση με την οθωμανική περίοδο, διατηρεί την πίστη του στην Τουρκική Ιστορική Θεώρηση.³³

Από την άλλη, η τουρκική ρητορική προσπαθεί να απονομιμοποιήσει κάθε πολιτική αξίωση της Ελληνικής Κοινότητας τονίζοντας ότι οι κάτοικοι του νησιού δεν είναι Έλληνες. Η θέση αυτή απαντά στο έργο του Κύπριου δασκάλου İsmet Konur *Kıbrıs Türkleri Oı Tούρκοı της Κύπρου* που εκδόθηκε στην Τουρκία από τις εκδόσεις Remzi Kitabevi το 1938.³⁴ Αν και το εν λόγω εγχειρίδιο λόγω της κριτικής που ασκεί στη βρετανική αποικιακή δύναμη δεν κυκλοφορεί στο νησί, η θέση του υιοθετείται και αναπαράγεται κατά κόρον στις κατοπινές τουρκικές ιστοριογραφικές προσεγγίσεις.³⁵ Στο πλαίσιο της διακειμενικότητας στο *Kıbrıs tarihi notları : en eski zamanlardan Osmanlı devrine kadar Σημεία της κυπριακής ιστορίας : Από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι την Οθωμανική περίοδο* ο συγγραφέας ενσωματώνει απόσπασμα από τον τραγικό ποιητή Αισχύλο και μια βρετανική αναφορά του 1880 για να νομιμοποιήσει τον λόγο του σχετικά με τη μη ελληνικότητα της Ελληνικής Κοινότητας.³⁶

³³Mete Hatay & Γιάννης Παπαδάκης, «A critical comparison of Greek Cypriot and Turkish Cypriot official historiographies (1940s to the present)», in Rebecca Bryant & Γιάννης Παπαδάκης (επιμ.), *Cyprus and the politics of memory: history, community and conflict*, I. B. Tauris, London, 2012, σσ. 30, 32, 33.

³⁴Οι πρώτες 22 σελίδες του βιβλίου είναι αφιερωμένες στην ιστορία της Κύπρου. Ο İsmet Konur μετανάστευσε από την Κύπρο στην Τουρκία και εργάστηκε ως καθηγητής Ιστορίας στο Denizli Lisesi. Το 1946 εκδίδει από τις εκδόσεις Seyhan Basımevi στα Άδανα το *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'taki Türk eserleri H Ιστορία της Κύπρου & Τουρκικά έργα της Κύπρου*.

Βλ. Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, ό. π., σελ. 138.

³⁵Mete Hatay & Γιάννης Παπαδάκης, ό. π., σελ. 32.

³⁶*Kıbrıs tarihi notları...*, ό. π., σσ. 16, 25.

3. Τα σχολικά εγχειρίδια ως πολιτισμικά προϊόντα του εθνικισμού

[...]Θεμέλιωσαν σκολειά, ν' ανιστορούν
την προγονική δόξα.³⁷
Ευγενία Πετρώνδα

Ο εθνικισμός έχει παίξει ισχυρό ρόλο στον καθορισμό των πολιτισμικών πρακτικών τόσο των γραπτών όσο και των προφορικών. Η ποίηση, το μυθιστόρημα, η μουσική, οι πλαστικές τέχνες ως πολιτισμικά προϊόντα του εθνικισμού εκφράζουν τον φόβο και το μίσος για τον Άλλο.³⁸ Στο κυπριακό συγκείμενο η εκπαιδευτική πολιτική λειτουργεί ως θεραπαινίδα της εθνικιστικής ιδεολογίας και η εθνικιστική ιδεολογία ως θεραπαινίδα της εκπαιδευτικής πολιτικής. Η εθνικιστική ιδεολογία νομιμοποιεί μια εκπαιδευτική πολιτική η οποία είναι γνωστή ως ελληνοκεντρική ή τουρκοκεντρική παιδεία, ενώ ταυτόχρονα η ελληνοκεντρική ή τουρκοκυπριακή παιδεία συμβάλλει στη συγκρότηση της εθνικιστικής ιδεολογίας.³⁹

Το εκπαιδευτικό οικοδόμημα της Ελληνικής Κοινότητας στηρίχθηκε πάνω στον ελληνικό εθνικισμό,⁴⁰ στην αρχή της συνέχειας του ελληνικού έθνους μέσα στον χρόνο, από την αρχαία Ελλάδα μέσω της μεσαιωνικής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στη νεότερη Ελλάδα.⁴¹ Οι αφηγήσεις του εθνικού παρελθόντος και του εθνικού μέλλοντος, αλλά και οι τροπισμοί συγκρότησης της εθνικής ενότητας, διεισδύοντας μέσω των δασκάλων και των σχολικών εγχειριδίων από τη μητρόπολη, ή μέσω των ντόπιων εκπαιδευτικών που φοιτούν στον μητροπολιτικό χώρο, υιοθετούνται στην αναπτυσσόμενη κυπριακή εκπαίδευση από την περίοδο της βρετανικής κυριαρχίας.⁴²

³⁷Ευγενία Πετρώνδα, *Εξοδος*, Κέδρος, Αθήνα, 1961, σελ. 23.

³⁸Benedict Anderson, *ό. π.*, σελ. 213.

³⁹Παναγιώτης Κ. Περισιάνης, *Η εκπαίδευση της Κύπρου μπροστά στην πρόκληση της Ευρώπης*, *ό. π.*, σελ. 26.

Για τους σκοπούς της διατριβής αυτής η ιδεολογία ορίζεται ως η πολιτική, κοινωνική και εκπαιδευτική φιλοσοφία, οι αξίες και τα ιδεώδη, οι πνευματικές και ψυχικές στάσεις και οι διάφοροι τρόποι έκφρασης μιας κοινωνίας. Βλ. Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, *ό. π.*, σελ. 15. Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, «Παράλληλες διαδρομές διαφορετικές ταχύτητες: Η γένεση του ελληνικού και τουρκοκύπριου εθνικισμού στην Κύπρο», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 21.

⁴⁰Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, *ό. π.*, σελ. 121.

⁴¹Ο Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος τη δεκαετία του 1850-1860 εντάσσει τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία μέσα στον κανόνα του Ελληνικού Έθνους. Βλ. Ελευθέριος Κληρίδης, «National identities on the move: Examples from the historical worlds of Greater Britain and Hellenism», *Comparative Education*, Augustus 2009, Volume 45, No. 3, σελ. 438.

⁴²Ελευθέριος Κληρίδης, *ό. π.*, σσ. 436, 445-446.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Στην εκπαιδευτική πολιτική της Τουρκικής Κοινότητας κυριαρχεί η αρχή του παντουρκισμού «*Türkçülük*».⁴³ Σε ποίημα του Özker Yaşın ο εκπαιδευτικός παρουσιάζεται να θέτει τέσσερις ερωτήσεις στα παιδιά. Όταν ο δάσκαλος ρωτά «*Ağrı nedir çocuklar?*» τι σημαίνει «*Ağrı*» (Όρος Αραράτ), οι μαθητές με ένα στόμα απαντούν «*Memleketimizin en yüce dağı*» «το πιο ψηλό βουνό της Πατρίδας μας».⁴⁴ Πολύ χαρακτηριστική και η αυτοβιογραφική αναφορά του V. Volkan :

[...] I can still hear what we learned in elementary school on Cyprus : "Cyprus was once connected with Anatolia, but it sank into the sea. It rose, only to sink again. When it rose for the third time after its third submersion, it was, alas, no longer connected with Anatolia." ⁴⁵

Οι συγγραφείς των τοπικών σχολικών εγχειριδίων, ως συγγραφείς της «*daughter land*», αξιοποιούν και διαφορετικές πηγές. Οι συγγραφείς των τοπικών σχολικών εγχειριδίων συγκροτούν την κοινοτική συλλογική ταυτότητα, τους τροπισμούς συγκρότησης του εθνικού παρελθόντος και του εθνικού μέλλοντος μέσω της ιδιαίτερης ιστορίας τους, των ιδιόμορφων χαρακτηριστικών του τόπου τους και της ιδιαίτερης πολιτικής πραγματικότητας.⁴⁶ Στον επίλογο του βιβλίου *İngiliz idaresinde Kıbrıs* ο Ahmet Gazioğlu καλεί την κοινότητα του να είναι ενωμένη και να επαγρυπνεί, γιατί η Ελληνική Κοινότητα έχει στο πίσω μέρος του μυαλού της ως στόχο την Ένωση «*Enosisi kafalarında bir hedef olarak saklıyan Rumlara*

Το Πανεπιστήμιο Αθηνών κατέστη το πανεπιστήμιο που φοιτούσαν οι Κύπριοι. [...] *The University of Athens became the alma mater of Cypriots* Βλ. *Cyprus : A handbook on the islands past and present*, Nicosia, 1964, σελ. 79.

⁴³Mehmet Hasgüler, *Coğrafyasına teslim olan ada Kıbrıs*, ό. π., σελ. 76.

Ο Hikmet İlaydın αναφερόμενος στο τουρκικό έθνος κατά τη διάρκεια της ιστορίας :

[...] *Jesirlik nedir bilmiyorlardı. δεν ξέρουν τι είναι η δουλεία.*

Βλ. Hikmet İlaydın, *Ek okuma kitabı*, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu, Lefkoşa, 1960, σελ. 62.

⁴⁴Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, ό. π., σελ. 63.

⁴⁵Σύμφωνα με αυτά που διδάχθηκε στο δημοτικό, η Κύπρος ήταν κάποτε ενωμένη με την Ανατολία, αλλά βυθίστηκε στη θάλασσα. Αναδυόταν μόνο για να βυθιστεί ξανά. Όταν θα αναδυόταν για τρίτη φορά, μετά την τρίτη βύθιση της, δεν θα συνδεόταν πλέον με την Ανατολία. Βλ. Vamik Volkan, *Cyprus-War and Adaptation : A Psychoanalytic History of Two Ethnic Groups in Conflict*, University Press of Virginia, Charlottesville, 1979, σελ. 13.

⁴⁶Ελευθέριος Κληρίδης, ό. π., σελ. 450.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

*karşı daima uyanık, daima kuvvetli birbirlik halinde kalmak gerektiği inancındayım».*⁴⁷ Από την άλλη, ο Κλεάνθης Γεωργιάδης στο εγχειρίδιο *Ιστορία της Κύπρου*, σχολιάζοντας τις προσφάτως υπογραφείσες Συμφωνίες αναφέρει :

[...] Διότι παρ' όλων το γεγονός, ότι η επελθούσα λύσις δεν αποτελεί ολοκλήρωσιν των πόθων και των ονείρων του Κυπριακού λαού ως ουτοί διεγράφοντο εις τας καρδιάς γενεών γενεών, παραμένει, όμως αναμφισβήτητον κέρδος, ότι απεδιώχθησαν οι κυρίαρχοι και αναπνέομεν ήδη ελεύθεροι και κυρίαρχοι του τόπου μας εις μιαν Δημοκρατίαν, η οποία μας δίδει το δικαίωμα προσανατολισμού προς την χώραν εκείνων, η οποία δι' ημάς αποτελεί μητρικόν Έθνος. Η δια του προσανατολισμού τούτου διατήρησις των πολιτιστικών και εθνικών δεσμών μετά της Ελλάδος θα αποτελή κανόνα δι' όλας τας επερχομένας γενεάς, των Κυπρίων, οι οποίοι εις την μελέτην της Κυπριακής ιστορίας θα βλέπουν την ιστορίαν ενός λαού, ο οποίος, αποσπασθείς εκ του εθνικού κορμού, και ως κράτος ελεύθερον θα διατηρήση την εθνικήν του συνείδησιν.⁴⁸

Οι υποτιμητικές προσφωνήσεις στα σχολικά εγχειρίδια αποτυπώνουν τις εθνικές επιθυμίες της κάθε κοινότητας. Σε σχέση με τα σχολικά εγχειρίδια της Ελληνικής Κοινότητας έχει επισημανθεί η συστηματική προσπάθεια τοποθέτησης της Τουρκικής Κοινότητας σε μια περιθωριακή παρουσία στο ιστορικό γίνεσθαι, με άμεση επιδίωξη και την περιθωριακή παρουσία στο πολιτικό γίνεσθαι.

[...]Στα ε/κ σχολικά εγχειρίδια της περιόδου 1960-1974 -σ' αυτά τουλάχιστον που εντοπίστηκαν - απουσιάζει ο όρος «Τουρκοκύπριοι». Οι τελευταίοι εκλαμβάνονται ως «Τούρκοι», έχουν μια μάλλον περιθωριακή παρουσία στο ιστορικό γίνεσθαι ενώ παρατηρείται και μια συστηματική καλλιέργεια προκαταλήψεων.⁴⁹

⁴⁷Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz idaresinde Kıbrıs*, ό. π., σελ. 313.

⁴⁸Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 4.

⁴⁹Λώρης Κουλλαπής, ό. π., σελ. 284.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Η μη συμπερίληψη της Τουρκικής Κοινότητας στον όρο «Κύπριοι» υποδηλώνει ότι η Τουρκική Κοινότητα δεν νομιμοποιείται να έχει λόγο στα πολιτικά ζητήματα της Κύπρου.⁵⁰

Σε σχέση με τα σχολικά εγχειρίδια της Τουρκικής Κοινότητας μπορεί να επισημανθεί η συστηματική χρήση του όρου «*Rum*» και η συγκρότηση των δύο κοινοτήτων με όρους του απώτερου παρελθόντος. Ανάγει τα σύγχρονα πολιτικά της θέλω στο πρότερο καθεστώς της ως Διοικούσας Κοινότητας *Millet-i Hakime*.⁵¹ Η προσφώνηση «*Rum*» υποδεικνύει τη σιωπηρή ταυτότητα των μελών της Ελληνικής Κοινότητας ως «*πρώην υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*».⁵²

Μαθήματα όπως η Ιστορία και η Γεωγραφία συμβάλλουν στη διαδικασία της εθνικής συνείδησης. Επιτελούν κοινή ιδεολογική λειτουργία στον σχολικό χώρο. Διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο στην καλλιέργεια της φιλοπατρίας, καθώς η Ιστορία επιβεβαιώνει την ενότητα στον χρόνο και η Γεωγραφία την ενότητα στον χώρο. Μέσα από τα μαθήματα αυτά αντλούνται τα αποδεικτικά εκείνα στοιχεία, που έχουν τόσο ιστορικό όσο και γεωγραφικό περιεχόμενο, και προσκομίζονται από τις δύο κοινότητες για να στοιχειοθετήσουν τις πολιτικές τους επιδιώξεις. Η περιγραφή του εθνικού παρελθόντος από την Ιστορία και του εθνικού παρόντος από τη Γεωγραφία, άλλοτε με το να δίνεται έμφαση στην πληθυσμιακή αναλογία και σύνθεση και άλλοτε στις γεωγραφικές συντεταγμένες, τίθενται στην υπηρεσία του εθνικισμού με μοναδικό θύμα τη νεοσύστατη δικοινοτική Κυπριακή Δημοκρατία.⁵³

⁵⁰Γιάννης Παπαδάκης, «History Education in Divided Cyprus : A Comparison of Greek Cypriot and Turkish Cypriot Schoolbooks on the "History of Cyprus"», ό. π., σελ. 8.

Mete Hataş & Γιάννης Παπαδάκης, ό. π., σελ. 30.

⁵¹[...]Η Τουρκική κυβέρνηση επέδειξε τη δέουσα επιμέλεια, ούτως ώστε να διοικήσει δίκαια το νησί.

«*Türk hükümeti, adayı adil bir şekilde idare etmek için büyük titizlik göstermiştir*».

Βλ. Vergi H. Bedevi, «En eski devirlerden itibaren Kıbrıs-Anadolu münasebetlerine genel bir bakış», *Kıbrıs'ın tarih boyunca Anadolu ile ilgisi*, ό. π., σελ. 11.

⁵²Γιάννης Παπαδάκης, ό. π., σελ. 13.

Σία Αναγνωστοπούλου, *Μικρά Ασία, 19ος αι. - 1919, οι Ελληνορθόδοξες κοινότητες : Από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998, σσ. 18-19, 46, 276-277.

Ο όρος δεν είναι ουδέτερος, αλλά παραπέμπει και σε ένα σωρό οπισθόβουλες ερμηνείες.

Βλ. Μερóπη Αναστασιάδου & Paul Dumont, *Οι Ρωμηοί της Πόλης : Τραύματα και προσδοκίες*, Εστία, Αθήνα, 2007, σελ. 10.

Χαρακτηρισμός των Οθωμανών χριστιανών που είχαν τις ρίζες τους στη Βυζαντινή ή Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, χαρακτηρισμός των Ελληνορθόδοξων υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Βλ. Bruce Clark, *Δuo φορές ξένος : Οι μαζικές απελάσεις που διαμόρφωσαν τη σύγχρονη Ελλάδα και Τουρκία*, Ποταμός, Αθήνα, 2007, σσ. 35, 55.

⁵³Χριστίνα Κουλούρη, ό. π., σσ. 8, 69-70, 73, 75,77.

4. Το μάθημα της Γεωγραφίας ως μέρος ενός ευρύτερου πολιτικού λόγου

Το μάθημα της Γεωγραφίας δεν συγκροτείται μόνο από γεωγραφικές γνώσεις. Αποτελεί και μια προσέγγιση των πολιτισμικών πρακτικών, αφού συχνά περιέχει τις αξίες και τους κανόνες που ισχύουν τη στιγμή της δημιουργίας. Το μάθημα της Γεωγραφίας αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου πολιτικού και κοινωνικού λόγου.⁵⁴

Η έννοια της ταξινόμησης

Ο γεωγραφικός λόγος συνυφαίνεται με τις αρχές της ταξινόμησης και της σύγκρισης.⁵⁵ Το κλίμα χρησιμοποιείται στον γεωγραφικό λόγο για να κατηγοριοποιήσει τόπους και ανθρώπους, αφού οι κλιματολογικές ζώνες ενέχουν τα δικά τους μηνύματα.⁵⁶ Η «*racialising*» των ανθρώπων με όρους του περιβάλλοντος (κυρίως του κλίματος) και της τοποθεσίας στα κείμενα Γεωγραφίας διευκολύνει την ταξινόμηση τους, καθιστώντας τους «*αφανείς*» ως ανθρώπους.⁵⁷ Στο σχολικό εγχειρίδιο *Γεωγραφία, Μαθηματική και Φυσική μετά στοιχείων Γεωλογίας και Ορυκτολογίας* με τη φράση «*Εις το θαυμάσιον ελληνικόν κλίμα αποδίδεται το θαύμα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού*» ο φυσικός νόμος γίνεται ιστορικός νόμος και τονίζεται η επίδραση του κλίματος και του φυσικού περιβάλλοντος στον άνθρωπο.⁵⁸ Από την άλλη, ανάλογα με την επιδεξιότητα ενός λαού μπορεί να αξιοποιηθεί η φυσική γεωγραφία ενός τόπου, όπως στην περίπτωση της αλιευτικής παραγωγής της Προποντίδας που κατοικείται από Έλληνες και σήμερα ανήκει στην τουρκική επικράτεια. Ο Παναγιώτης Γαβρεσέας στο *Γεωγραφία Ηπείρων : Ασίας, Αφρικής, Αμερικής, Ωκεανίας, Ανταρκτικής* αναφέρει :

⁵⁴Avril M. C. Maddrell, «Discourses of race and gender and the comparative method in geography school texts 1830 – 1918», *Environment and Planning D: Society and Space*, Volume 16, No. 1, 1998, σελ. 81.

⁵⁵Avril M. C. Maddrell, *ό. π.*, σελ. 88.

⁵⁶Avril M. C. Maddrell, *ό. π.*, σελ. 94.

⁵⁷Avril M. C. Maddrell, *ό. π.*, σελ. 94.

⁵⁸Ευάγγελος Σταμάτης, *Γεωγραφία, Μαθηματική και Φυσική μετά στοιχείων Γεωλογίας και Ορυκτολογίας δια την Δ' τάξιν του Γυμνασίου*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962, σελ. 103.

Χριστίνα Κουλούρη, *ό. π.*, σσ. 64-65.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...] Αι αλιευόμεναι όμως σήμερον ποσότητες είναι κατά πολύ μικρότεραι εκείνων, αι οποίαι ηλιεύοντο πριν εκδιωχθούν εκ της Ασιατικής Τουρκίας και ιδίως εκ των παραλίων της Προποντίδος οι εκεί από αιώνων διαμένοντες Έλληνες, οι οποίοι ήσαν επιδεξιότατοι αλιείς.⁵⁹

Ο αποικιακός και ιμπεριαλιστικός λόγος εδραίωσε τις «γεωγραφικές και φυλετικές οριοθετήσεις της καταπίεσης και της εκμετάλλευσης»,⁶⁰ συγκροτώντας μύθους όπως «Μόνον εις την Ευρώπην ο ανθρώπινος πολιτισμός εξειλίχθη επί τα βελτίω»,⁶¹ και συνδέοντας έτσι την υπεροχή του ευρωπαϊκού πολιτισμού με τα εύκρατα κλίματα.⁶² Από την άλλη, η Ανατολή «Ο θρύλος περί των αμυθήτων θησαυρών της Ανατολής εκέντριζε την φαντασίαν των τολμηρών ηγεμόνων»,⁶³ ως ευρωπαϊκή επινόηση, συγκροτείται ως «ένας τόπος ρομαντισμού, εξωτικών πλασμάτων, αζέχαστων αναμνήσεων και τοπίων, σημαντικών εμπειριών».⁶⁴

Απέναντι στους φιλάργυρους, λαίμαργους και ανορθολογικούς Ανατολίτες, στον τουρκικό σχολικό λόγο, στο μάθημα της Πατριδογνωσίας, οι Τούρκοι συγκροτούνται ως «πολιτισμένοι άνθρωποι». Οι Τούρκοι ως πολιτισμένο έθνος διακατέχονται από το στοιχείο της εγκρατείας.

[...]İhtiyaclarımızı azaltmak, lüzumsuz lüks eşya almaktan vazgeçmek, tutumlu olmanın temel şartıdır [...] Biz Türkler ise, gayet medeni insanlarız. Onun için bize medeni insanlar gibi tutumlu olmak yaraşır.⁶⁵

⁵⁹Παναγιώτης Γαβρεσέας, *Γεωγραφία Ηπείρων : Ασίας, Αφρικής, Αμερικής, Ωκεανίας, Ανταρκτικής τάξη Γ'*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962, σελ. 12.

Παναγιώτης Γαβρεσέας, *Γεωγραφία Ευρώπης διά την Β' τάξιν εξατάξιων γυμνασίων*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962, σελ. 52.

⁶⁰Michael Hardt & Antonio Negri, *ό. π.*, σελ. 74.

«Παραλαβών λαούς αμαθεστάτους» Βλ. Αλέξανδρος Ι. Κοσμάς, *ό. π.*, σελ. 108.

⁶¹Παναγιώτης Γαβρεσέας, *Γεωγραφία Ευρώπης ...*, *ό. π.*, σελ. 6.

⁶²Χριστίνα Κουλούρη, *ό. π.*, σελ. 66.

⁶³Ε. Κ. Ανδρουλιδάκης, *Παγκόσμιος ιστορία (και ελληνική) δια τους υποψήφιους των σχολών του πανεπιστημίου, παιδαγωγικών ακαδημιών, ανωτ. εμπορικής, Παντείου κ.λ.π., τ. Β'*, Αθήνα, 1961, σελ. 80.

⁶⁴Edward W. Said, *Οριενταλισμός*, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, 1996, σελ.11.

⁶⁵[...]Είναι επιτακτική ανάγκη να μειώσουμε τις ανάγκες μας, να σταματήσουμε να παίρνουμε περιττά αντικείμενα πολυτελείας, να είμαστε εγκρατείς[...]Ενώ εμείς οι Τούρκοι, είμαστε πολύ πολιτισμένοι άνθρωποι. Γι' αυτό αρμόζει σε μας να είμαστε εγκρατείς όπως οι πολιτισμένοι άνθρωποι. Βλ. *Yurttaşlık Bilgisi I, Türk Maarif Müdürlüğü*, 1962, σελ. 8.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ο γεωγραφικός λόγος στο κυπριακό συγκείμενο

Στο βιβλίο *Υψηλή και διδακτική της φυσικής και γενικής γεωγραφίας του δημοτικού σχολείου* ο Φρίξος Μαραθεύτης θέλοντας να τονίσει την πολιτική και πολιτιστική σύμπλευση Κύπρου και Ελλάδας κάνει συνεχείς αναφορές στην Ελλάδα και στα φυσικά της φαινόμενα, ενώ με βάση τις γεωγραφικές συντεταγμένες της Κύπρου γειτονικές χώρες είναι άλλες. Η Τουρκία αναφέρεται κυρίως ως «*NA Ασία*».⁶⁶

Στον αντίποδα, η γεωγραφική εγγύτητα της Κύπρου με την Τουρκία και οι στενές τους σχέσεις στο διάβα των αιώνων, έτσι όπως προβάλλονται από τον τουρκικό λόγο, καταδεικνύουν πόσο αβάσιμο είναι το αίτημα της οποιασδήποτε πολιτικής, διοικητικής σχέσης Κύπρου και Ελλάδας, και εντείνει τον μύθο που φέρει την Κύπρο να είναι προέκταση της Ανατολίας «*İşte, adanın Türkiye ile olan bu yakınlığı en eski devirlerden beri Kıbrıs' la Türkiye arasında sıkı münasebetlerin başlamasını ve devamını sağlamıştır*». Ο τουρκικός λόγος επιχειρεί, μέσω της γεωγραφικής νομιμοποίησης, μέσω των σχολικών χαρτών, να συγκροτήσει τον δικό του λόγο, δεδομένου ότι οι χάρτες αποτυπώνουν την απόσταση «*uzaklığı*» με τις γειτονικές χώρες και νομιμοποιούν συγκεκριμένα πολιτικά θέλω.⁶⁷

Η Τουρκική Κοινότητα επικαλείται τη Φυσική και Ιστορική Γεωγραφία με έμφαση στο ιδιοκτησιακό καθεστώς, ενώ η Ελληνική την Πολιτιστική και Ιστορική Γεωγραφία με έμφαση στον πληθυσμό.⁶⁸ Ενώ η μία κοινότητα γίνεται υπέρμαχος της Φυσικής Γεωγραφίας και η

⁶⁶Φρίξος Μαραθεύτης, *Υψηλή και διδακτική της φυσικής και γενικής γεωγραφίας του δημοτικού σχολείου*, Λευκωσία, 1962, σσ. 40, 81, 90.

⁶⁷[...]*Ιδού, αυτή η απόσταση η οποία υπάρχει μεταξύ της Τουρκίας και του νησιού από την αρχαιότητα συνετέλεσε στη δημιουργία και στη διατήρηση των στενών σχέσεων ανάμεσα στην Τουρκία και την Κύπρο. Kıbrıs tarihi notları...*, ό. π., σελ. 1.

⁶⁸Τα κυριότερα θέματα με τα οποία καταπιάνεται η Φυσική Γεωγραφία : φυσικό τοπίο, γεωλογία, γεωμορφολογία, γεωγραφική θέση κ.τ.λ..

Τα κυριότερα θέματα με τα οποία καταπιάνεται η Ιστορική Γεωγραφία: πληθυσμό μιας περιοχής ή μιας χώρας, σύστημα οικισμών, ιδιοκτησιακό καθεστώς κ.τ.λ..

Τα κυριότερα θέματα με τα οποία καταπιάνεται η Πολιτική Γεωγραφία : σύνορα κρατών, κατηγορίες κρατών, εκλογικά συστήματα, διχοτομήσεις και αποσχίσεις κρατών κ.τ.λ..

Τα κυριότερα θέματα με τα οποία καταπιάνεται η Πολιτιστική Γεωγραφία : μορφώματα που έχουν σχέση με την ασφάλεια και την άμυνα, με τη θρησκεία, με τη μυθολογία και την παράδοση, τα αρχαιολογικά μορφώματα, μορφώματα που σχετίζονται με τάφους, εθνικούς αγώνες ηρώων και ηγετών κ.τ.λ..

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

άλλη της Πολιτιστικής Γεωγραφίας, την ίδια στιγμή η κάθε κοινότητα υπονομεύει τον λόγο της άλλης κοινότητας. Ενώ στον τουρκικό λόγο η Κύπρος στα προϊστορικά χρόνια ήταν ενωμένη με την Anadolu,⁶⁹ στον ελληνικό λόγο η Anadolu συγκροτείται ως Μικρά Ασία. Τοιουτοτρόπως, γίνεται αναφορά στο ελληνικό παρελθόν της περιοχής :

[...]Η θέση αυτής και η γεωλογική της σύνθεσις δικαιολογούν την πληροφορίαν, την οποίαν μας δίδει ο Πλίνιος, Λατίνος ιστορικός του πρώτου μ.Χ. αιώνας, ότι η Κύπρος ήτο ηνωμένη με την Μ. Ασίαν, και η οποία επιστημονικώς αποδεικνύεται αληθής.⁷⁰

Πολύ ενδεικτικό είναι και το πιο κάτω απόσπασμα από το εγχειρίδιο του Κλεάνθη Γεωργιάδη *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, που εκδόθηκε το 1962 για τις πρώτες τάξεις των σχολών Μέσης Παιδείας, σε σχέση με τον φυσικό πλούτο της Κύπρου :

[...] Ο πλούτος της επίσης ήτο τόσο μεγάλος ώστε ήτο πολύ φυσικόν να γίνεται στόχος κατακτητικών επιθέσεων εκ μέρους εκείνων, οι οποίοι κατά καιρούς εγίνοντο οι ισχυροί εις την Μεσόγειον. Έτσι εξηγείται η συχνή αλλαγή κυριάρχων και έτσι ακόμη εξηγείται το γεγονός, ότι όλοι αυτοί οι κυρίαρχοι απέφυγαν να αφομοιώσουν τον πληθυσμόν. Εκείνο δια το οποίον ενδιαφέροντο ήτο η στρατηγική θέσις της Κύπρου και ο πλούτος της και όχι η αφομοίωσις του πληθυσμού.⁷¹

Βλ. Γιώργος Καρούζης, *Σύγχρονη γεωγραφία της Κύπρου*, τ. 1. Φυσική γεωγραφία της Κύπρου (Το φυσικό τοπίο της Κύπρου), ΣΕΛΑΣ Κέντρο Μελετών, Ερευνών & Εκδόσεων, Λευκωσία, 1997, σσ. 7, 18, 23.

Γιώργος Καρούζης, *Σύγχρονη γεωγραφία της Κύπρου*, τ. 2. Ιστορική, πολιτική και πολιτιστική γεωγραφία της Κύπρου, ΣΕΛΑΣ Κέντρο Μελετών, Ερευνών & Εκδόσεων, Λευκωσία, 1998, σσ. 7, 42, 94, 95, 96, 98, 99, 110. Χριστίνα Κουλούρη, ό. π., σελ. 63.

⁶⁹[...] *Kıbrıs bir ada şeklini almış ve Andoludan bu suretle ayrılmıştır. H Kıbrıs πήρε τη μορφή νησιού και αποκόπηκε με αυτό τον τρόπο από την Ανατολία*. Βλ. Hüseyin Metin, *Kıbrıs tarihine toplu bir bakış*, Halkın Sesi, Lefkoşa, 1959, σελ. 11.

⁷⁰Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, δια την Α' και Β' τάξιν Σχολών Μέσης Παιδείας, τ. Α', Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1962, σσ. 3-5.

Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, *Λόγος επιμνημόσυνος κατά το εν τω Παγκυπρώ Γυμνασίω φιλολογικόν μνημόσυνον του Κωνσταντίνου Αμάντου*, Εκδόσεις «Κυπριακής Εκπαιδεύσεως», Λευκωσία, 1961, σελ. 9.

Η Μικρά Ασία ως «η καρδιά της μεσαιωνικής Ελληνικής Αυτοκρατορίας» Βλ. Λοΐζος Φιλίππου, *Κύπριοι αγωνισταί*, Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία, 1953, σελ. ζ'.

[...]άλλο η Μικρασία (που ως τα 1922 είχε τη σφραγίδα των Ελλήνων) κι' άλλο η Τουρκία. Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Περισσότερος σεβασμός», αρ. 3, Δεκέμβριος 1960, σελ. 144.

⁷¹Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, ό. π., σελ. 10.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ο Κλεάνθης Γεωργιάδης αναφέρεται στον πλούτο και στην στρατηγική θέση της Κύπρου ως τα στοιχεία εκείνα της Φυσικής Γεωγραφίας που αποτέλεσαν πηγή δυστυχίας για το νησί. Εντούτοις, ο καιροσκοπισμός και οι πρακτικές των κατακτητών (συμπεριλαμβανομένων των Οθωμανών) δεν επηρέασαν και δεν αφομοίωσαν τον ντόπιο πληθυσμό.

Από την άλλη, η πολιτιστική γεωγραφία είναι έργο των ανθρώπων. Στις περιπτώσεις όπου ο γεωγραφικός χώρος δεν συνάδει με τα πολιτικά θέλω, ο εθνικιστικός λόγος επιστρατεύει την επιστήμη της Αρχαιολογίας και το κύρος των αρχαιολογικών ευρημάτων και των ερμηνειών των αρχαιολόγων, «Χωρίς την αρχαιολογία δεν θα ξέραμε γιατί είμαστε σήμερα Έλληνες, πώς να εξηγήσουμε αυτό το φαινόμενο που από γεωγραφικής απόψεως τουλάχιστο φαίνεται κάπως παράδοξο»,⁷² δεδομένου ότι η Ιστορία και η Αρχαιολογία «είναι οι ευγλωττότεροι και αξιοπιστότεροι μάρτυρες περί της Ελληνικής συνειδήσεως».⁷³ Από την άλλη, ο καθηγητής Ιστορίας και Γεωγραφίας Halil Fikret Alasya, στο εγχειρίδιο λυκείου *Kıbrıs Tarihi (M.E. 1450 M.S. 1878) ve Belli başlı antikiteleri* το 1939 και στη δεύτερη έκδοση του το 1964, κάνει αναφορά σε ένα σύλλογο τουρκικών μνημείων (π.χ. τζαμιά camii, τεμένη tekke, βρύσες çeşme, μνήματα mezar, μασωλεία türbesi, κτήρια τύπου Bedestan),⁷⁴ τα οποία αποτελούν έμπρακτη απόδειξη της πολιτιστικής παρέμβασης της Τουρκικής Κοινότητας στον κυπριακό χώρο. Στη Λευκωσία το Bayraktar Camii, το Bedestan, το Büyük Han, ο Büyük Medrese, η Büyük Medrese Çeşmesi, ο Mevlevi Tekkesi, το Ömeriye Cammi και το Sarayönü Cammi αποτελούν ανθρώπινα δημιουργήματα που υπογραμμίζουν την τουρκική πολιτιστική παρέμβαση στην επαρχία Λευκωσίας. Η ίδια πολιτιστική παρέμβαση απαντά και στις υπόλοιπες επαρχίες, στο Mehmet Çelebi'nin mezarı στην Αμμόχωστο, στο Hala Sultan Tekkesi στη Λάρνακα, στο Camii Kebir στη Λεμεσό, στο Hazreti Ömer Türbesi στην Κερύνεια και στο Dalide Ziya Paşa Camii στην Πάφο.⁷⁵

⁷²Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η σημασία της αρχαιολογίας στην Κύπρο», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1961, σελ. 171.

⁷³Ινώ Μιχαλίδου Κ. Νικολάου, *Tituli agonistici hellenistici et romani ad res Cyprias pertinentes*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1961, σελ. 63.

⁷⁴Η καρδιά μιας οθωμανικής πόλης είναι το *Bedestan*. Το *Bedestan* είναι σκεπαστή αγορά, κτήριο μνημειακό. Εκεί εμπορεύονται τα πιο ακριβά ή πολύτιμα είδη, και φυλάσσονται τα χρήματα ή τα χρυσαφικά. Ολόγυρα στο κεντρικό *Bedestan* υπάρχουν μαγαζιά. Βλ. Halil İncelik, *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300-1600*, Weidenfeld & Nicolson, London, 1973, σσ. 8, 143.

⁷⁵Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi (M.E. 1450- M.S. 1878)* ..., ό. π., σσ. 129-156.

Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi ve Kıbrıs Türk Eserleri*, ό. π., σσ. 172-215.

5. Μετάπλαση του ιστορικού υλικού σε αυτόνομο μύθο

Η ιστορία και η ταυτότητα αποτελούν δύο συνιστώσες του εθνικισμού.⁷⁶ Τα ιστορικά γεγονότα μεταπλάθονται σε αυτόνομους μύθους άλλοτε για να προβάλλουν την καθαρότητα και τη συνέχεια και άλλοτε την πραγματικότητα, την ανομοιογένεια και την σύμπτωση.⁷⁷ Οι ιστορικές εκδοχές των δύο κοινοτήτων αποσκοπούν στο να εξωραΐσουν, να αμφισβητήσουν, να εξυμενίσουν, με απώτερο σκοπό να θέσουν τις βάσεις του πολιτικού τους μέλλοντος, και η έννοια των ιστορικών εχθρών είναι άμεσα συνυφασμένη με τις αφηγήσεις των εθνικών αγώνων.⁷⁸

Τα σχολικά εγχειρίδια αποτελούν ένα λαμπρό πεδίο όπου διάφοροι μύθοι ως μετέωρα σημαίνοντα επενδύονται με διαφορετικά περιεχόμενα.⁷⁹ Οι μύθοι ερμηνεύουν την καταγωγή μιας κοινότητας και εξασφαλίζουν τη λειτουργία της.⁸⁰ Η επιλεκτική μνήμη, που εξυπηρετεί πολιτικούς σκοπούς,⁸¹ ενεργοποιεί νέες έννοιες και ερμηνείες.⁸² Κάτωθι επισημαίνονται επινοημένα πρόσωπα και λόγοι που συγκροτούνται στα κυπριακά σχολικά εγχειρίδια. Ποιες λειτουργίες επιτελούν τα επινοημένα πρόσωπα και ποιοι λόγοι συγκροτούνται στα σχολικά εγχειρίδια. Πώς μεταπλάθεται η μυκηναϊκή, η βυζαντινή, η αραβική, η οθωμανική παρουσία στο νησί, η μεταρρυθμιστική περίοδος του Tanzimat και ποιες οι πολιτικές αποτιμήσεις τους.

⁷⁶Γιάννης Παπαδάκης, «Nation, narrative and commemoration: political ritual in divided Cyprus», *ό. π.*, σελ. 253. Μιράντα Χρίστου, «The Language of Patriotism: Sacred History and Dangerous Memories», *British Journal of Sociology of Education*, Volume 28, No. 6, November 2007, σελ. 718.

⁷⁷Γιάννης Παπαδάκης κ.α., «Introduction: Modernity, History and Conflict in Divided Cyprus, An overview», in Γιάννης Παπαδάκης, Νίκος Περιστιάνης & Gisela Welz (επιμ.), *Divided Cyprus...*, *ό. π.*, σελ. 19.

⁷⁸Γιάννης Παπαδάκης, «The National Struggle Museums of a divided city», *ό. π.*, σελ. 411.

⁷⁹[...] Στην περίπτωση πάλι όπου δηλώνουμε κάτι αληθώς ή ψευδώς, ακριβώς όπως και στην περίπτωση όπου συμβουλευόμαστε καλά ή κακά, οι στόχοι και οι εφαρμογές της εκφοράς, καθώς και το γενικό πλαίσιο, έχουν σημασία· αυτό που κρίνεται αληθές σε ένα σχολικό βιβλίο, μπορεί να μην κριθεί έτσι σε μια εργασία ιστορικής έρευνας.

Βλ. John Langshaw Austin, *Πώς να κάνουμε πράγματα με τις λέξεις*, Εστία, Αθήνα, 2003, σελ. 167.

⁸⁰Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 257.

⁸¹Γιάννης Παπαδάκης, «Nation, narrative and commemoration: Political ritual in divided Cyprus», *ό. π.*, σελ. 254.

⁸²Julie Scott, «Mapping the past: Turkish Cypriot narratives of time and place in the Canbulat museum, northern Cyprus», *History and Anthropology*, Volume 13, No. 3, 2002, σελ. 224. Μιράντα Χρίστου, «A Double Imagination: Memory and Education in Cyprus», *Journal of Modern Greek Studies*, Volume 24, 2006, σσ. 285–306.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Γεωλογική εποχή «*Ηώκαινη Εποχή*»

Βιβλιογραφικά έχει προταθεί ότι οι δύο κοινότητες αντιλαμβάνονταν τον εαυτό τους ως «*προέκταση*» των μητροπολιτικών τους κέντρων. Η Τουρκική Κοινότητα προσπαθώντας να νομιμοποιήσει αυτή τη σχέση επικαλείται την περίοδο του γεωλογικού σχηματισμού της Κύπρου για να υποστηρίξει ότι κατά την *Ηώκαινη Εποχή* το νησί της Κύπρου ήταν ενωμένο με την *Anadolu* «*En son jeolojik tetkiklere göre Kıbrıs adası EOCENE devrinde Anadolu ile iltisaki olan bir kıta idi*», δίνοντας και γεωγραφική, γεωλογική διάσταση στον όρο προέκταση.⁸³ Ο Halil Fikret Alasya αναφέρει ότι ο πρώτος αυτόχθονας λαός είχε έρθει από την Ασία.⁸⁴ Και οι δύο αναφορές έχουν σκοπό να υποδείξουν τον άρρηκτο γεωγραφικό, πολιτικό δεσμό της Κύπρου με την Ανατολία.

Αν και η ελληνική ιστοριογραφία αποδέχεται το πιο πάνω γεωλογικό γεγονός, το επενδύει με διαφορετικό περιεχόμενο. Η Κύπρος ήταν ενωμένη με τη Μικρά Ασία «*η Κύπρος ήτο ηνωμένη με την Μ. Ασίαν*».⁸⁵ Ουσιαστικά και οι δύο όροι, *Anadolu* και Μικρά Ασία, αναφέρονται στις ίδιες γεωγραφικές συντεταγμένες, αλλά νοηματοδοτούνται εντελώς διαφορετικά.⁸⁶ Η *Anadolu* αποτελεί το κέντρο όπου, μετά τις συγκρούσεις με τον βυζαντινό στρατό (1071), τουρκικά φύλα αρχικά εγκαταστάθηκαν και αργότερα εδραίωσαν την κυριαρχία τους.⁸⁷ Στη σύγχρονη εποχή συνδέεται με τον *Πόλεμο της Ανεξαρτησίας Kurtuluş Savaşı* (1919-1923), έτσι όπως συγκροτείται στην τουρκική ιστοριογραφία η ένοπλη προσπάθεια του μετέπειτα Προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας Kemal Atatürk να ανατρέψει τα δεδομένα που προέκυψαν μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, μιας και η Οθωμανική Αυτοκρατορία βρέθηκε στο πλευρό των ηττημένων. Στον αντίποδα στην ελληνική ιστοριογραφία γίνεται χρήση του όρου *Μικρά Ασία*. Ο όρος *Μικρά Ασία* υποδηλώνει τόσο την παρουσία των Ελλήνων στα παράλια της Μικράς Ασίας μέχρι το 1922,

⁸³[...] Σύμφωνα με τις τελευταίες γεωλογικές διερευνήσεις το νησί της Κύπρου στην *Ηώκαινη εποχή* ήταν ενωμένο με την Ανατολία.

[...] *En son jeolojik tetkiklere göre Kıbrıs adası EOCENE devrinde Anadolu ile iltisaki olan bir kıta idi* ki
Βλ. Hüseyin Metin, ό. π., σελ. 11.

⁸⁴Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi ve Kıbrıs'ta Türk eserleri*, ό. π., σελ. 15.

⁸⁵Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, ό. π., σελ. 5.

⁸⁶Σία Αναγνωστοπούλου, *Μικρά Ασία, 19ος αι. - 1919, οι Ελληνορθόδοξες κοινότητες : Από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος*, ό. π., σσ. 12, 51, 52, 85, 86, 531.

⁸⁷Barbara Hodge & G. Lewis, ό. π., σελ. 40.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

όσο και τις πολιτιστικές, πολιτικές διεργασίες που επέφεραν τον εξελληνισμό της περιοχής, μέσα από τον Α' Ελληνικό Αποικισμό περίπου τον 11ο αι. π. Χ. μέχρι και τον 9ο αι. π. Χ. :

[...] επειδή δε αυξηθέντες εις πληθυσμόν δεν ηδύναντο να ζήσουν εις την εντεύθεν του Αιγαίου Ελλάδα, εγκατάστησαν και εκείθεν αυτού αποικίας πολλές και ευδαίμονας εις την εύφορον δυτικήν Ασίαν.

Πρώτον οι Αιολείς εκ Βοιωτίας δια της θρακικής παραλίας και των νήσων Θάσου, Σαμοθράκης, Ίμβρου και Λήμνου διαβάντας εις Τρωάδα έκτισαν την Άβυδον έναντι της Σηστού και εις την Μαγνησίαν, την Κύμην, όχι πολύ μακράν των Σάρδεων.

Κατόπιν οι Δωριείς διά των Κυκλάδων και της Ρόδου διαπεραιωθέντες, αποίκισαντες δε τα Κύθηρα, την Κρήτην, την Κω και την Κάρπαθον κατέλαβον επί της δυτικής Ασίας την Κνίδον και την Αλικαρνασσόν αποτελέσαντες την ασιατικήν Δωρίδα.

Τέλος εκ της Αττικής και Ευβοίας ορμηθέντες Ίωνες απώκισαν την ασιατικήν Ιωνίαν, την μεγίστην και καλλίστην των αποικιών τούτων; περιλαμβάνουσαν τας νήσους Χίον, Σάμον και δώδεκα πόλεις ομοσπόνδους, των οποίων ο κοινός ναός ηγέρθη επί του ακρωτηρίου της Μυκάλης υπό το όνομα Πανιώνιον · ονομαστότεροι εξ αυτών ήσαν : Φώκαια, Σμύρνη, Κλαζομεναί, Κολοφών, Έφεσος, Μίλητος.

[...] Αι μικρασιατικάί αποικίαί υπερέβησαν τας μητροπόλεις των κατά την δύναμιν και τον πολιτισμόν. Χωρίς δε να απολέσουν τίποτε εκ της αρχαίας αυτών υποστάσεως μεταξύ των βαρβάρων, ανέπτυξαν την ιδιοφυίαν της φυλής και κατέστησαν την χώραν εστίαν των επιστημών, των τεχνών και της ποιήσεως. Σμυρναίος υπήρξεν ο Όμηρος, Μιλήσιος ο Θαλής και Αλικαρνασσεύς ο Ηρόδοτος.⁸⁸

Η γεωγραφική εγγύτητα και η γεωλογική σύνδεση Κύπρου και Ανατολίας υπονομεύεται στον ελληνικό λόγο μέσα από τη συγκρότηση του εν λόγω γεωγραφικού χώρου ως ενός χώρου στον οποίο μεταλαμπαδεύτηκε το ελληνικό κλέος και ο ελληνικός πολιτισμός.

Πέρα από τη γεωλογική σύνδεση, στην τουρκική ιστοριογραφία τονίζεται ότι οι πρώτοι κάτοικοι αφίχθησαν από την Ανατολία. Προβάλλεται ότι ο ίδιος τύπος σκελετού που απαντά στην Ανατολία (γεροδεμένοι, περιορισμένου ύψους, βραχυκέφαλοι), απαντά και στα στρώματα της νεολιθικής εποχής της Κύπρου.⁸⁹ Ο γηγενής πληθυσμός, στον ελληνικό λόγο, αφομοιώνεται πλήρως με τη μυκηναϊκή κάθοδο «αφωμοίωσαν και τους πρώτους κατοίκους»,⁹⁰

⁸⁸Ιωάννης Δ. Φωκίτης, *Παγκόσμιος οικονομική ιστορία*, Εκδοτικός οίκος Ν. Αλικιώτης & Υιοί, Αθήνα, 1962, σελ. 41.

⁸⁹*Kıbrıs tarihi notlar...*, ό. π., σελ. 3.

⁹⁰Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Γενική Ιστορία - Ιστορία της Κύπρου*, ό. π., σελ. 9.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

δεδομένου ότι στον ελληνικό λόγο «Από όλους τους λαούς που ήρθαν στο νησί μας μόνο οι Έλληνες επέζησαν».⁹¹

Μυκηναϊκή παρουσία

Η μυκηναϊκή κάθοδος σηματοδοτεί την αρραγή παρουσία του ελληνικού στοιχείου στο νησί «*unbroken existence*»,⁹² συνδέεται με τη διαμόρφωση της φυλετικής ομοιομορφίας, την εθνολογική σύσταση του πληθυσμού της Κύπρου,⁹³ και τη μεταστροφή προς τη Δύση.⁹⁴

[...]Από όλους τους λαούς που ήρθαν στο νησί μας μόνο οι Έλληνες επέζησαν. Μόνο αυτοί αφήκαν τη γλώσσα τους, τη θρησκεία τους και τα έθιμά τους και έβαλαν τα θεμέλια της κατοπινής Ιστορίας της Κύπρου.⁹⁵

Στον τουρκικό λόγο τονίζεται ότι η μυκηναϊκή παρέμβαση είναι μόνο πολιτιστική «είχαν εισαγάγει τον πολιτισμό τους» «*medeniyetini sokmuşlardı*», ότι οι Μυκηναίοι (Αχαιοί) ίδρυσαν ανεξάρτητες πόλεις χωρίς κανένα πολιτικό δεσμό με τον μητροπολιτικό τους χώρο,⁹⁶ και ότι η ύπαρξη της ελληνικής κουλτούρας στο διάβα των αιώνων «*Yunan kültürü*»

⁹¹Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, *Ιστορία της Κύπρου για την Γ' Δ', Ε' και Στ' τάξη των δημοτικών σχολείων*, Λευκωσία, 1959, σελ. 10.

⁹²Ελευθέριος Κληρίδης, ό. π., σελ. 444.

«*an uninterrupted the history of the country*» Βλ. Μιράντα Χρίστου, «The Language of Patriotism: Sacred History and Dangerous Memories», *British Journal of Sociology of Education*, Volume 28, No. 6, November 2007, σελ. 717.

Στον τουρκικό λόγο η εν λόγω θέση κρίνεται τελείως αντιεπιστημονική. Βλ. Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türk kimliği'nin oluşması : Neden ortak bir Kıbrıslı kimliği yok?*, ό. π., σελ. 63.

⁹³Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, ό. π., σελ. 23.

⁹⁴«*turns to the West definitely*» «*draws apart from the East*»

Η ζωή και η κουλτούρα των Κυπρίων διαπνέεται από το Ελληνικό Πνεύμα «The life and culture of the Cypriots was dominated by the Greek Spirit» Βλ. Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, *A survey of the history of Cyprus*, Geka Press, Nicosia, 1962, σσ. 4, 5.

⁹⁵Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, ό. π., σελ. 10.

⁹⁶*Kıbrıs tarihi notları...*, ό. π., σελ. 11.

Το γεγονός ότι τα Κυπριακά Βασίλεια είναι οργανωμένα διοικητικά και οικονομικά κατά το πρότυπο των μυκηναϊκών βασιλείων υποδηλώνει ότι η Κύπρος εναρμόνισε τους διοικητικούς της θεσμούς με βάση τα μυκηναϊκά πρότυπα. Βλ. Γεώργιος Β. Χαραλάμπους, *Ο εθνικός "εαυτός" και ο εθνικός "άλλος" στα ελληνοκυπριακά σχολικά βιβλία Ιστορίας της Μέσης εκπαίδευσης : Μια ερευνητική προσέγγιση υπο το πρίσμα της παιδαγωγικής της ειρήνης*, Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2009, σελ. 158.

Μυκηναϊκός πολιτισμός, ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα από τον ΙΣΤ΄ ως τον ΙΓ΄ π. Χ. αιώνα, δηλαδή στην Όψιμη Εποχή του Χαλκού - την Ύστερη Χαλκοκρατία.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

είναι η μόνη σχέση που συνδέει τις δύο χώρες.⁹⁷ Οι Μυκηναίοι, πριν έρθουν στο νησί, ζούσαν μέσα στην ανέχεια «*bu elverişsizlik içinde*».⁹⁸

Στην τουρκική συλλογιστική εξέχουσα θέση κατέχει η «*θεωρία του ξίφους*».⁹⁹ Ο ελληνικός ιστοριογραφικός λόγος οικειοποιείται την πιο πάνω συλλογιστική. Δεν συγκροτεί τη μυκηναϊκή κάθοδο μόνο ως μια ειρηνική κάθοδο, ως μετανάστευση,¹⁰⁰ η οποία θα θέσει τα θεμέλια της κατοπινής ιστορίας της Κύπρου, αλλά και ως κατάκτηση, ισχυροποιώντας και νομιμοποιώντας περαιτέρω την ελληνική παρουσία στο νησί, «*ο βασιλεύς των Αχαιών Ατταρασίγας, τον οποίον οι ιστορικοί ταυτίζουν με τον Ατρέα, κατέκτησε την Κύπρον περί το 1225 π.Χ.*».¹⁰¹

Φοίνικες

Στα ελληνικά εγχειρίδια αξίζει να ερευνηθεί ο τρόπος που συγκροτούνται οι Φοίνικες στο κυπριακό συγκείμενο, αλλά και ο παραλληλισμός των Φοινίκων με τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας.¹⁰² Οι Φοίνικες δεν αναμειγνύονται στις εσωτερικές υποθέσεις, ζουν βίο χωριστό,

Οι Δωριείς ήταν το επικρατέστερο στοιχείο του πληθυσμού στα νότια και στα δυτικά τμήματα της Ελλάδας, που ωφελήθηκε από τη μυκηναϊκή κατάρρευση.

Βλ. John Chadwick, *Μυκηναϊκός κόσμος*, Gutenberg, Αθήνα, 1997, σσ. ιε', 388.

⁹⁷Hüseyin Metin, *Kıbrıs tarihine toplu bir bakış*, ό. π., σσ. 18, 41.

⁹⁸*Kıbrıs tarihi notları...*, ό. π., σελ. 10.

⁹⁹Σύμφωνα με τη «*θεωρία του ξίφους*» η πολεμική κατάκτηση δικαιολογεί τίτλο ιδιοκτησίας. Βλ. Νεοκλής Σαρρής, *Η άλλη πλευρά*, τ. Α', Γραμμή, Αθήνα, 1977, σσ. μα' -μβ'.

¹⁰⁰[...] *Αφού τέλειωσε ο Τρωϊκός Πόλεμος οι Έλληνες γύρισαν στην πατρίδα τους. Γρήγορα όμως κατάλαβαν ότι εκτός από την πατρίδα τους υπάρχουν κι άλλοι τόποι πλούσιοι όπου θα μπορούσαν να ζήσουν επίσης καλά. Ο πλούτος της Κύπρου τους τραβά. Έτσι κατά το 1400 π.Χ. αρχίζει η μετανάστευση των Ελλήνων.* Βλ. Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, ό. π., σσ. 10-11.

¹⁰¹Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, ό. π., σελ. 26.

¹⁰²[...] *Η επικράτησις των Δωριέων και η υπ' αυτών κατάλυσις του κράτους των Αχαιών εις την Πελοπόννησον και την Κρήτην είχαν ως άμεσον συνέπειαν και την εξασθένησιν αυτών εις την θάλασσαν, με πλήρη την παρακμήν των περί τα τέλη του ΙΑ' αιώνος π.Χ. Αποτέλεσμα της παρακμής ταύτης ήτο να κυριαρχήσουν εις την Μεσόγειον οι Φοίνικες, λαός δραστήριος και ριψοκίνδυνος που κατώρθωσαν να διαπλεύσουν με τα μικρά πλοία των και αυτάς τας Ηρακλείους στήλας (Γιβραλτάρ) και να φτάσουν εις τον Ατλαντικόν ωκεανόν. Μοναδική ασχολία των ήτο το εμπόριον. Δι' αυτό ίδρυσαν εμπορικούς σταθμούς εις τους λιμένας των χωρών, αι οποίαι διέθετον προϊόντα προς εξαγωγήν, και ανελάμβανον το εμπόριον εις τας χείρας των. Ενώ λοιπόν προς της παρακμής των Αχαιών η δραστηριότης των Φοινίκων περιοριζέτο προς νότον της Φοινίκης και προς δυσμάς, μετά την παρακμήν περιέλαβον ουτοί ολόκληρον το Αιγαίον και ίδρυσαν εμπορικούς σταθμούς εις τας νήσους και την ηπειρωτικήν Ελλάδα. Μεταξύ των νήσων ήτο και η Κύπρος.*

Βλ. Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, διά την πρώτην τάξην σχολείων Μέσης παιδείας, τ. Α', Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1965, σελ. 27.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

«συνετάσσοντο με τους κατακτητάς»,¹⁰³ και προσπαθούν με τους Πέρσες να «εκβαρβαρώσουν την νήσον»,¹⁰⁴ «Πάντες οι Φοίνικες βασιλείς της Σαλαμίνας ειργάσθησαν μετά ζήλου δια να επιτύχουν τον εκβαρβαρισμόν της πόλεως».¹⁰⁵

Στο βιβλίο *Αγωγή του Πολίτου* της Ε' τάξης Δημοτικού ο Νέαρχος Κληρίδης αναφέρεται στην πληθυσμιακή σύνθεση του νησιού «500.000 χιλιάδες από αυτούς είναι Έλληνες και οι υπόλοιποι είναι Μωαμεθανοί, Αρμένιοι, Μαρωνίτες, Άγγλοι κι άλλοι ξένοι. Όλοι αυτοί είναι πολίτες της Κύπρου». Συγκροτεί τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας ως μωαμεθανούς. Τους εκδύει από κάθε εθνικό αίσθημα.¹⁰⁶ Τους καλεί να περιοριστούν στον πολιτιστικό τους ρόλο. Υποτιμά το γεγονός ότι πολλές φορές, όταν μια συνιστώσα παραγκωνιστεί από το εσωτερικό, μια εξωτερική δύναμη μπορεί ευκολότερα να πετύχει τον προσεταιρισμό της, παραδείγματος χάριν η Τουρκία.

Βυζαντινή παρουσία

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή η διαίρεση της ελληνικής ιστορίας είναι προϊόν της ακαδημαϊκής ιστοριογραφίας του δεύτερου μισού του δέκατου ένατου αιώνα που ενσωμάτωσε τη βυζαντινή περίοδο στην ελληνική ιστορική θεώρηση.¹⁰⁷ Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία συγκροτείται ως Ελληνική Αυτοκρατορία. Η Κύπρος υπάγεται στην Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, αποτελεί «*τμήμα του Βυζαντινού Κράτους*» και τοιουτοτρόπως διατηρεί «*ανόθευτον τον εθνικόν αυτής χαρακτήρα*».¹⁰⁸

Αν και ο εθνικισμός έχει τη μαγική ικανότητα να μεταμορφώνει το τυχαίο σε πεπρωμένο,¹⁰⁹ στην τουρκική ιστοριογραφία η βυζαντινή παρουσία στο νησί συγκροτείται ως ένα τυχαίο συγκυριακό γεγονός. Μετά τον θάνατο του αυτοκράτορα Θεοδοσίου το 395 η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία χωρίστηκε. Με ρηματικές φράσεις όπως «*έπεσε στο μερίδιο του Βυζαντίου*» «*ayrilmasından sonra Kıbrıs, coğrafi mevkii icabı Doğu Roma İmparatorluğunun (Bizansın)*

¹⁰³Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Γενική Ιστορία - Ιστορία της Κύπρου*, ό. π., σελ. 12.

¹⁰⁴Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, ό. π., σελ. 71.

¹⁰⁵Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 49.

¹⁰⁶Νέαρχος Κληρίδης, *Αγωγή του πολίτου, για την Ε' τάξη του δημοτικού*, σελ. 13.

¹⁰⁷Ελευθέριος Κληρίδης, ό. π., σελ. 444.

¹⁰⁸Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 95.

¹⁰⁹Benedict Anderson, ό. π., σελ. 33.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

*hissesine düşmüs»,*¹¹⁰ ή ο διοικητής της Κύπρου διοριζόταν από τον κόμη της Αντιόχειας,¹¹¹ προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι δεν υπήχθη άμεσα στον βυζαντινό κρατικό μηχανισμό, σε αντίθεση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία που ενέπλεξε ακόμη και τον ίδιο το θεσμό της Εκκλησίας της Κύπρου στην κρατική γραφειοκρατική μηχανή της.

Αραβική παρουσία, τουρκικά φύλα στη Μικρά Ασία & «γέννηση του κυπριακού ζητήματος»

Η τουρκική ιστοριογραφία οικειοποιείται την ιστορία των Αράβων και τους συγκροτεί ως «*Türk*». Το μανσωλείο της Ummü Haram συγκροτείται ως τουρκικό μνημείο, συνδέεται με την απαρχή της τουρκικής παρουσίας, με την τουρκική πολιτιστική παρέμβαση στο νησί.¹¹² Το ιστορικό αυτό γεγονός νοηματοδοτείται στην τουρκική ιστοριογραφία με σαφείς πολιτικές προεκτάσεις. Το ιστορικοπολιτικό αυτό γεγονός έχρισε την Κύπρο ως χώρα του Ισλάμ «*islam ülkesi*».¹¹³ Η δύναμη του αίματος «*the power of blood*»,¹¹⁴ που αποτελεί συστατικό στοιχείο του τουρκικού λόγου, ιδιαίτερα σε σχέση με την οθωμανική κατάκτηση, απαντά και στις αραβικές επιδρομές. Μνημονεύονται οι 24 αραβικές επιδρομές και το αίμα που χύθηκε.¹¹⁵ Στον τουρκικό λόγο πέρα από το αίμα που μετασχημάτισε την Κύπρο σε μια ισλαμική χώρα, μνημονεύεται και η μάχη του Μαντζικέρτ / Malazgirt (1071), μεταξύ της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και των Σελτζούκων. Μετά τη νίκη του τουρκικού φύλου επιτυγχάνεται η εγκαθίδρυση του στη Μικρά Ασία, ξεκινά το «*κυπριακό ζήτημα*» για τον τουρκισμό και οι αιματηροί αγώνες «*kanlı savaşlar*», αφού η Ανατολία δεν ζει χωρίς την Κύπρο και η Κύπρος χωρίς την Ανατολία «*Kıbrıs'ın Anadolu'suz ve Anadolunun da Kıbrıs'sız yaşayamayacağı*».¹¹⁶ Στην ελληνική ιστοριογραφία, αν και υπογραμμίζεται η διατήρηση του ελληνικού χαρακτήρα της Κύπρου, οι αραβικές επιδρομές συγκροτούνται με τον πιο ζοφερό τρόπο, με φράσεις όπως

¹¹⁰Hüseyin Metin, *Kıbrıs tarihine toplu bir bakış*, ό. π., σελ. 69.

¹¹¹Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi (M.E. 1450- M.S. 1878)* ..., ό. π., σελ. 24.
St. Hilarion castle : a guide, Department of Antiquities, Nicosia, 1963, σελ. 2.

¹¹²*Kıbrıs tarihi notları...*, ό. π., σελ. 26.

¹¹³*Kıbrıs tarihi notları...*, ό. π., σελ. 57.

¹¹⁴Rebecca Bryant, *Imagining the modern ...*, ό. π., σελ. 190.

¹¹⁵Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi (M.E. 1450- M.S. 1878)* ..., ό. π., σελ. 22.

¹¹⁶Hüseyin Metin, *Kıbrıs tarihine toplu bir bakış*, ό. π., σελ. 87.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

αποτελέσει περίοδο «τρόμου και φρίκης».¹¹⁷ Προτάσσεται ο πρωτόγονος, καιροσκοπικός, ληστρικός χαρακτήρας των αραβικών επιδρομών, με βασικά εργαλεία τη «φωτιά» και το «σίδερο».¹¹⁸

[...]Μερικοί υποστηρίζουν, ότι κατά το μακρόν τούτο διάστημα των επιδρομών η Κύπρος έχασε τον ελληνικόν αυτής χαρακτήρα και, απεσπάσθη από την Βυζαντινήν αυτοκρατορίαν. Τούτο είναι τελείως αναληθές και αποδεικνύεται με πολλές αποδείξεις, ότι ούτε η Κύπρος έχασε τον ελληνικόν της χαρακτήρα, ούτε το Βυζάντιον έπαυσε να θεωρή την Κύπρον τμήμα της ελληνικής Βυζαντινής αυτοκρατορίας.¹¹⁹

Οθωμανική παρουσία

Η συμπερίληψη της Κύπρου στη διοικητική περιφέρεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας νομιμοποιεί τον μύθο των σύγχρονων πολιτικών θέλω της Τουρκικής Κοινότητας. Με την κατάληψη της Κύπρου το νησί ενώθηκε με τη μητέρα πατρίδα «*nihayet Anavatana ilhak edilmis*», έγινε καθ' ολοκληρίαν, διά παντός φυσικό κομμάτι των Τούρκων «*tamanyile Türkün öz mali*».¹²⁰ Το αίμα των Οθωμανών στρατιωτών που σκοτώθηκαν κατά την πολιορκία συγκροτείται ως «*aziz*» ιερό και «*kutsal*» θείο. Μετατρέπει το νησί σε πατρίδα «*bir vatan haline getirdi*».¹²¹ Ο οθωμανικός στρατός συγκροτείται ως τουρκικός. Οι ντόπιοι τους καλοδέχθηκαν.¹²² Τα κίνητρα του οθωμανικού στρατού δεν ήταν ιδιοτελή, αλλά για να σταθεροποιηθεί η τουρκική εξουσία.¹²³

¹¹⁷Νέαρχος Κληρίδης, *Εγχειρίδιον ιστορίας της Ορθόδοξου Εκκλησίας της Κύπρου*, ό. π., σελ. 27.

Παναγιώτης Γαβρεσέας, *Γεωγραφία Ηπείρων* ..., ό. π., σελ. 121.

Γιώργος Βλέσσας & Δ. Δούκα, *Φυσική και χημεία : προς χρήσιν των μαθητών της Ε' και Σ' τάξεως των δημοτικών σχολείων*, Ατλαντίδος, Αθήνα, 1959. Καμιά αναφορά σε Άραβα επιστήμονα.

¹¹⁸Νέαρχος Κληρίδης, *Εγχειρίδιον ιστορίας της Ορθόδοξου Εκκλησίας της Κύπρου*, ό. π., σελ. 88.

¹¹⁹Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Από την Ρωμαιοκρατίαν μέχρι της Ενετοκρατίας*, ό. π., σσ. 37-38.

¹²⁰*Kıbrıs tarihi notları*..., ό. π., σελ. 69.

¹²¹*Kıbrıs tarihi notları*..., ό. π., σελ. 114.

¹²²*Kıbrıs tarihi notları*..., ό. π., σσ. 60, 61, 63.

[...] Τέλος, ένας μεθυσμένος Έλληνας κατέβασε από το παλάτι τη σημαία του Αγίου Μάρκου κι ανέβασε την τουρκική. Βλ. Κάτια Χατζηδημητρίου, *Ιστορία της Κύπρου*, Λευκωσία, 2010, σελ. 237.

George Hill, *A history of Cyprus*, τ. 3 The Frankish Period 1432-1571, Cambridge University Press, Cambridge, 1948, σελ. 983.

¹²³*Kıbrıs tarihi notları*..., ό. π., σελ. 72.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ενώ στον τουρκικό λόγο οι χριστιανοί υπήκοοι βελτίωσαν το οικονομικό τους status και πλούτισαν χάρη στο οθωμανικό δημοσιονομικό σύστημα και τα προνόμια που απολάμβαναν,¹²⁴ στον ελληνικό λόγο, παρά τις όποιες διαφοροποιήσεις,¹²⁵ κυριαρχεί η αμαυρωτική εικόνα της οθωμανικής διοίκησης. Γίνεται αναφορά στην «*Τουρκική απληστία*»,¹²⁶ στο γεγονός ότι μόλις «*ήρθαν οι Τούρκοι στην Κύπρο την μετάρρεψαν σε κόλαση*»,¹²⁷ και με αφορμή την αφήγηση για τον Ενετό διοικητή της Αμμοχώστου Βραγαδινό προβάλλεται ότι είναι άπιστοι στις συμφωνίες τους.¹²⁸ Στον ελληνικό λόγο οι Οθωμανοί χαρακτηρίζονται ως Τούρκοι από τη στιγμή της εμφάνισής τους στην ιστορική διήγηση. Η παρουσίαση των χαρακτηριστικών του τουρκικού έθνους ξεκινά με την κατάληψη της Κύπρου από τους Οθωμανούς το 1571. Οι Τούρκοι συγκροτούνται ως ο προαιώνιος εχθρός του ελληνισμού.¹²⁹

Η οθωμανική παρουσία συνδέεται με την ανάδυση του θεσμού της Εκκλησίας της Κύπρου σε εθναρχικό θεσμό. Η αποκατάσταση και η δράση της μετά την ενετική καταδυνάστευση τυγχάνει διαφορετικής προσέγγισης από τους σχολικούς λόγους των δύο κοινοτήτων. Στον τουρκικό σχολικό λόγο τονίζεται ότι η πολιτική της δράση πλήττει την αρχή της εκκοσμίκευσης,¹³⁰ ότι ληστεύει το λαό και καταχράται τα προνόμια που της έχουν παραχωρηθεί.¹³¹ Στον ελληνικό λόγο εξυμνούνται οι συνεχείς αγώνες της «*εθναρχούσης εκκλησίας*», η οποία συνδέεται με «*Το δράμα της 9^{ης} Ιουλίου*».¹³² Η Εκκλησία της Κύπρου,

¹²⁴Barbara Hodge & G. Lewis, *ό. π.*, σελ. 44.

¹²⁵[...] *Εν συνεχεία περιήλθεν υπό τους Οθωμανούς Τούρκους, παρά όμως την υπ' αυτούς μακράν και φοβεράν δουλείαν, ο Ελληνισμός διετηρήθη ακμαίος εις τας κυριωτέρας πόλεις, στοιχείον πολιτισμού και ανθρωπισμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.* Βλ. Παναγιώτης Γαβρεσέας, *Γεωγραφία Ηπείρων ...*, *ό. π.*, σελ. 18.

¹²⁶Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα εκκλησιαστικής ιστορίας για την Ε' Δημοτικού*, *ό. π.*, σσ. 66, 71.

¹²⁷Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, *ό. π.*, σελ. 64.

¹²⁸Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 214

¹²⁹Η ονομασία "Τούρκος" επιβλήθηκε εκ των έξω στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και αποσκοπεί στην υποτίμηση των Οθωμανών.

Βλ. Γεώργιος Β. Χαραλάμπους, *ό. π.*, σσ. 247, 258, 318.

¹³⁰*Kıbrıs tarihi notları...*, *ό. π.*, σελ. 80.

¹³¹Hüseyin Metin, *ό. π.*, σελ. 154.

¹³²Στις 9 Ιουλίου 1821 ο Οθωμανός διοικητής κάλεσε όλους τους Χριστιανούς επιφανείς στο σεράι και τους διάβασε το φερμάνι με την καταδίκη τους. Πρώτοι εκτελέστηκαν ο Αρχιεπίσκοπος και οι Μητροπολίτες. Οι εκτελέσεις κληρικών και λαϊκών συνέχισαν για έναν μήνα. Βλ. Γιώργος Γεωργής, «Από την πρώτη στη δεύτερη Αγγλοκρατία (1191-1878)», στο Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμ.), *Κύπρος : Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, *ό. π.*, σσ. 128-129.

Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 227.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

μέσω της ποιμαντικής της δράσης, ακόμη και της πολιτικής της δράσης, προστατεύει τους υπηκόους της Κύπρου ανεξαρτήτως θρησκείας «*Την προστασία του ζητούσαν καθημερινά, όχι μόνον οι κατατρεγμένοι και αδικούμενοι Έλληνες, αλλά και αυτοί οι Τούρκοι*».¹³³

Τέλος, η κίνηση του *Tanzimat* (Μεταρρύθμιση), με το μεταρρυθμιστικό διάταγμα «*Islahat Fermani*», αποτελεί μια βασική πτυχή της ύστερης οθωμανικής περιόδου στα τουρκικά σχολικά εγχειρίδια. Το μεταρρυθμιστικό διάταγμα «*Islahat Fermani*» αποτελεί ένα ιστορικοπολιτικό γεγονός που σηματοδοτεί την τοποθέτηση του τουρκικού έθνους στα δυτικά έθνη, αποτελεί βήμα προς τη δύση.¹³⁴

Η 9^η Ιουλίου 1821 στον ελληνικό λόγο συγκροτείται ως «μία επέτειος χρέους», «σύμβολον εις την ιστορίαν των εθνικοαπελευθερωτικών μας αγώνων».

Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Επί τη επετείω της 9^{ης} Ιουλίου του 1821», Ιούνιος - Ιούλιος 1962, σελ.13.

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964, σελ. 43.

Από την άλλη, σύγχρονες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις, συνδέουν τα γεγονότα του Ιουλίου με το φαινόμενο της υπονόμησης αξιωματούχων από άλλους κρατικούς λειτουργούς, και με την προσπάθεια μείωσης της πολιτικής εξουσίας των αρχιερέων, παρά με μια εθνική δράση της Εκκλησίας της Κύπρου.

Βλ. Μιχάλης Ν. Μιχαήλ, *Η εκκλησία της Κύπρου κατά την οθωμανική περίοδο : 1571-1878 : Η σταδιακή συγκρότηση της σε θεσμό πολιτικής εξουσίας*, ό. π., σσ. 220, 236, 237.

Σία Αναγνωστοπούλου, *Μικρά Ασία, 19ος αι. - 1919, οι Ελληνορθόδοξες κοινότητες : Από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος*, ό. π., σελ. 376.

Σύγχρονες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις τονίζουν ότι η Εκκλησία της Κύπρου ως οθωμανικός θεσμός πολιτικής εξουσίας δεν επιθυμεί την ανατροπή του οθωμανικού πλαισίου διοίκησης.

Βλ. Μιχάλης Ν. Μιχαήλ, *Η εκκλησία της Κύπρου κατά την οθωμανική περίοδο : 1571-1878 : Η σταδιακή συγκρότηση της σε θεσμό πολιτικής εξουσίας*, ό. π., σελ. 313.

¹³³Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα εκκλησιαστικής ιστορίας για την Ε' Δημοτικού*, ό. π., σελ. 114.

Πρακτική που υιοθετείται και στο σύγχρονο συγκείμενο. «*Τούρκοι απευθύνονται στο Μακάριο για βοήθεια*» «*Turks are against the tension and often call on Makarios for help*». Βλ. Χριστόδουλος Παπαχρυσόστομος, «The reality about Cyprus», *Cyprus TO-DAY*, Volume 1, No. 6, November-December. 1963, Press and Information Office, Ministry of Interior, Nicosia, 1963, σσ. 33-34.

Hugh Dominic Purcell, ό. π., σελ. 174

¹³⁴*Yurttaşlık Bilgisi II*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, σελ. 19.

Hüseyin Metin, ό. π., σελ. 151.

Σία Αναγνωστοπούλου, *Μικρά Ασία, 19ος αι. - 1919, οι Ελληνορθόδοξες κοινότητες : Από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος*, ό. π., σελ. 45.

Bülent Gökay and Lily Hamourtziadou, «Whiter than White': Race and Otherness in Turkish and Greek National Identities», *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Volume 18, No. 2, 2016, σσ. 177-189.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Βρετανική παρουσία

Ο σχολικός λόγος επιδρά αρνητικά, συντείνει στη διαιώνιση των στερεοτυπικών καταλοίπων του παρελθόντος, αλλά και στη μονοπώληση του πόνου. Τα κυπριακά σχολικά εγχειρίδια συγκροτούν τις φυλετικές μνήμες των κοινοτήτων τους και μονοπωλούν την προσφυγιά, τον πόνο και τη δυστυχία «*monopoly on pain*».¹³⁵

[...]Κατά την ιδίαν τετραετή περίοδον ο Ελληνικός Κυπριακός λαός υπέφερε τα πάνδεινα εκ μέρους των Άγγλων και Τουρκοκυπρίων. Πλείστοι Έλληνες εφονεύθησαν ή απιχονίσθησαν, άλλοι εφυλακίσθησαν και άλλοι έχασαν τας περιουσίας των, μερικαί δε Ελληνικαί Εκκλησίαι κατεστράφησαν ή ελεηλατήθησαν υπό φανατικών Τούρκων [...] Η λύσις αυτή δεν θεωρείται τελική από τον Ελληνικόν Κυπριακόν λαόν όστις αποτελεί τα 4)5 του ολικού πληθυσμού της νήσου.¹³⁶

Στο πλαίσιο της «*monopoly on pain*» η περίοδος της Βρετανικής Αποικιοκρατίας συγκροτείται με τέτοιο τρόπο που προβάλλεται ότι το μόνο θύμα είναι η μία ή η άλλη πλευρά. Έτσι απαντούν ρηματικές πρακτικές όπως «επειδή αδικηθήκαμε» «*büyük haksizlıklara uğradığından*»,¹³⁷ ή ο Ελληνικός Κυπριακός λαός «υπέφερε τα πάνδεινα», «Πλείστοι Έλληνες εφονεύθησαν ή απιχονίσθησαν, άλλοι εφυλακίσθησαν και άλλοι έχασαν τας περιουσίας των». Στην τουρκική ιστοριογραφία προβάλλεται ότι την περίοδο του αγώνα της ΕΟΚΑ, που συγκροτείται ως «περίοδος τρομοκρατίας» «*tedhiş yıllarında*», μέλη της Τουρκικής Κοινότητας για να διασφαλίσουν την ασφάλεια τους ξεριζώθηκαν από τη γη τους, βιώνοντας την προσφυγιά.¹³⁸

¹³⁵Γιάννης Παπαδάκης κ.α., «Introduction: Modernity, History and Conflict in Divided Cyprus, An overview», in Γιάννης Παπαδάκης, Νίκος Περιστιάνης & Gisela Welz (επιμ.), *Divided Cyprus...*, ό. π., σελ. 13.

¹³⁶Μιχάλης Κούμας, *Ιστορία και γεωγραφία της Κύπρου*, ό. π., σελ. 43.

¹³⁷*Yurttaşlık Bilgisi V*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, σελ. 25.

¹³⁸*Yurttaşlık Bilgisi II*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, σελ. 4.

«*Tedhiş yıllarında emniyeti sağlamak için bol vaidlerle Türk köylüsü toplağında sökülüp alındı*»

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Κεφάλαιο 6:

Λογοτεχνία-Βιβλία ποικίλης ύλης

1. Ανασκόπηση των Δελτίων της Βιβλιογραφικής Εταιρείας Κύπρου

Ελληνική Κοινότητα

Το 1960 αποτελεί «κορυφαίο σημείο στη σχέση του Κυπριακού ελληνισμού και της τέχνης του με την πνευματική και καλλιτεχνική ζωή του υπόλοιπου ελληνισμού».¹ Η γενιά που γεύτηκε την πίκρα της απογοήτευσης, ύστερα από τη διάψευση των ελπίδων της,² έσφιξε τα χείλη, και «κάποτε με μια κραυγή διαμαρτυρίας, κάποτε μ' ένα σιγανό παράπονο, κάποτε με μια αγχώδη ή οργισμένη φωνή», συνέχισε να εμπνέεται από τη «λαϊκή ψυχικότητα», από την εμμονή του Κυπριακού Ελληνισμού στα εθνικά και τα ουμανιστικά ιδανικά.³ Η νέα ποιητική γενιά «φλέγεται από τους πόθους και τα προβλήματα που βασανίζουν τον κυπριακό λαό».⁴ Αρνούμενη τη σκληρή πραγματικότητα, καταφεύγει σε χώρους φανταστικούς ή αναζητεί διέξοδο για να εκφράσει τη νέα πραγματικότητα.⁵ Η επικράτηση ενός «αντιηρωικού στοιχείου», των δυνάμεων της φθοράς, των ηρώων της φθοράς, και η απαισιοδοξία «πόθοι που μείναν στείροι» αποτελούν επίσης συνθετικά στοιχεία της εν λόγω περιόδου,⁶ έτσι όπως αποτυπώνονται μεταξύ άλλων στο ποίημα *Κραυγές του Άνθου Λυκαύγης* και στο *Τα δύο βουνά* του Παντελή Μηχανικού.⁷

¹Γιώργος Κεχαγιόγλου (επιμ.), *Δεύτερη πανελλήνια ποιητική συνάντηση : Νεότεροι Κύπριοι Ποιητές, 1960-1982*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1982, σελ. 19.

Νίκη Λαδάκη-Φιλίππου, *Μελετήματα λογοτεχνίας*, Λευκωσία, 1992, σελ. 8.

²Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Πνευματικός και καλλιτεχνικός απολογισμός για το 1960», τ. 23, Ιανουάριος 1961, σελ. 27.

Το αίτημα της Ένωσης συμβολοποιείται ως Τροία στο ποίημα *Λουκάς Χριστοφίδης* του Γλαύκου Αλιθέρη. Βλ. Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Λουκάς Χριστοφίδης», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1963, σελ.13.

³Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Πνευματική και καλλιτεχνική ζωή», τ. 48, Φεβρουάριος 1963, σελ. 18.

Κώστας Κλεάνθους, *Προσφορά*, Λευκωσία, 1962.

⁴Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Πνευματική και καλλιτεχνική ζωή», τ. 48, Φεβρουάριος 1963, σελ. 18.

⁵Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Το πνευματικό και καλλιτεχνικό 1961», τ. 35, Ιανουάριος 1962, σελ. 28.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Με λογισμό και μ' όνειρο», αρ. 1, Οκτώβριος 1960, σελ. 41.

⁶Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Κυπριακό Πρόβλημα», τ. 9-10, Ιούλιος – Αύγουστος 1961, σσ. 383, 385. Λεόντιος Χατζηκώστας, *Μεταίχμια (ποιήματα)*, Θεσσαλονίκη, 1963, σελ. 15.

⁷Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Άνθου Λυκαύγης : Κραυγές, Ποιήματα», τ.15, Γενάρης 1962, σελ. 142.

Παντελής Μηχανικός, *Τα δύο βουνά*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1963.

Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σελ. 468.

«η πολιτική αβεβαιότητα και η ιδεολογική διάψευση διαχέονται σε αρκετά ποιήματα της συλλογής».

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Η ανεξαρτησία επιφέρει πνευματική ανασυγκρότηση, πρωτόγνωρη οικονομική, εκπαιδευτική και πολιτιστική ανάπτυξη.⁸ Την εν λόγω περίοδο δραστηριοποιούνται δύο εταιρείες λογοτεχνών, η *Εταιρεία Κυπρίων Λογοτεχνών*,⁹ η ιδρυτική συνέλευση της οποίας λαμβάνει χώρα στο Θέατρο Μέλπω στις 27 Μαΐου 1962, και η *Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών* Κύπρου,¹⁰ η οποία εκδίδει την πρώτη συλλογική της έκδοση το 1963. Η πρώτη συλλογική της έκδοση με τίτλο *Ωδές και μπαλλάντες στον Γρηγόρη Αυξεντίου* περιλαμβάνει 13 ποιήματα.¹¹

Εκπρόσωποι της πνευματικής ελίτ (Α. Γεωργιάδης Κυπρολέοντας, Φρ. Βραχάς, Κύπρος Χρυσάνθης) ανακινούν εντονότερα το ζήτημα της έκδοσης κυπριακού βιβλίου. Η Εταιρεία Κυπρίων Λογοτεχνών τείνει περισσότερο στην ιδέα δημιουργίας ενός εκδοτικού οργανισμού με χορηγημένο κεφάλαιο από κάποια επίσημη αρχή, η Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου τείνει περισσότερο στην υιοθέτηση συλλογικών εκδόσεων, και ο Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου προσανατολίζεται στην ιδέα ίδρυσης δικού του εκδοτικού οργανισμού. Το Τμήμα Πολιτιστικής - Πνευματικής Αναπτύξεως Κύπρου της ΕΚΣΚ την ίδια περίοδο καθιερώνει βραβείο για το καλύτερο λογοτεχνικό και επιστημονικό βιβλίο της χρονιάς.¹² Τέλος, καταγράφεται η λυρική αξιοποίηση των απελευθερωτικών αγώνων της Κύπρου μέσα από την προκήρυξη διαγωνισμών,¹³ όπως του *Α' Πιερρίδειου Ποιητικού Διαγωνισμού* του λογοτεχνικού περιοδικού *Πνευματική Κύπρος*.¹⁴

Στο «*Τα δύο βουνά*» υπάρχει έκδηλη η αναζήτηση της φυγής και ο πόνος αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο συνδεδεμένο με τη ζωή, ενώ μακαρίζει όλους όσους στάθηκαν πάνω από τις πίκρες της ζωής. Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Το βιβλίο», αρ. 37, Οκτώβριος 1963, σελ. 26.

⁸Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σσ. 447, 489.

«*δε θα διστάσωμε τη πένα μας να τη κάνωμε κεντρί*» Βλ. Λεύκιος Κρίνας, *Αντάρτικη φλόγα και σκορπισμένα γιασεμιά: ποιήματα*, 1959, σελ. 4.

⁹Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Εταιρεία Κυπρίων Λογοτεχνών», τ. 20, Ιούνιος 1962, σελ. 386.

¹⁰Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Το κυπριακό βιβλίο», αρ. 33, Ιούνιος 1963, σελ. 323.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Σχόλια και σκέψεις», αρ. 30, Μάρτιος 1963, σελ. 240.

Η Εταιρεία είναι αντεπιστέλλον μέλος της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών της Αθήνας με δικαίωμα να παρακάθεται αντιπρόσωπος της στις συνελεύσεις της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών της Αθήνας.

Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου», αρ. 34-35, Ιούλιος-Αύγουστος 1963, σσ. 375-376.

¹¹Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Ανθολογίες και αγώνες», τ. 32-33, Ιούνιος-Ιούλης 1963, σελ. 311.

Άντης Περνάρης & Κύπρος Χρυσάνθης (επιμ.), *Ωδές και μπαλλάντες στον Γρηγόρη Αυξεντίου*, Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου, Λευκωσία, 1963.

¹²Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Το κυπριακό βιβλίο», αρ. 33, Ιούνιος 1963, σελ. 323.

¹³Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πνευματικός απολογισμός του 1962», αρ. 29, Φλεβάρης 1963, σελ. 168.

¹⁴Το πρώτο βραβείο απονέμεται στον Γιάννη Κ. Παπαδόπουλο με το *Τότε που πολεμούσαμε*.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Με βάση την ανασκόπηση των δελτίων της Βιβλιογραφικής Εταιρείας Κύπρου των ετών 1960-1963, και ιδιαίτερα του υλικού που έγινε κατορθωτό να εντοπιστεί και να εξεταστεί, πέρα από τις ατομικές εκδόσεις, φαίνεται ότι μεγάλος όγκος βιβλίων εκδίδεται από τις εκδόσεις Α. Π. Πολίτη (Λευκωσία-Βαρώσια), Νέα Σπάρτη (Αμμόχωστος), Ζαβαλλή (Λευκωσία), Ι. Γ. Κασουλίδη (Λευκωσία) και από τη Λυρική Κύπρο.¹⁵ Ο Εκδοτικός Οργανισμός του Άγγελου Π. Πολίτη ενδιαφέρεται αποκλειστικά για το σχολικό βιβλίο και το παιδικό-νεανικό.¹⁶

Κομβικός είναι και ο ρόλος των βιβλιοπωλείων.¹⁷ Η νουβέλα *Εκ προμελέτης* τυπώνονται στην Αθήνα από τις εκδόσεις Ι. Σιδέρη, αλλά κυκλοφορεί στο νησί μέσω του βιβλιοπωλείου Φιλίππιδη.¹⁸ Η ποιητική συλλογή *Φλογισμένοι ύμνοι των αθανάτων νεκρών της ΕΟΚΑ* εκδίδεται τον Οκτώβριο του 1959 και διανέμεται από το βιβλιοπωλείο του Σάββα Ιωάννου στα Βαρώσια. Σύμφωνα με το προλογικό σημείωμα του βιβλίου, μέρος των πωλήσεων θα δοθεί από τον δημιουργό του Αλέξη Καπλάνη για την ανοικοδόμηση της οικίας της μητέρας του πεσόντος στο Κούρδαλι, αγωνιστή της ΕΟΚΑ, Αλέκου Κωνσταντίνου.

Στις ελληνόγλωσσες λογοτεχνικές αναζητήσεις περίοπτη θέση κατέχει η ποιητική παραγωγή, της οποίας τη θεματική της σφραγίζουν οι πολιτικές περιπέτειες του νησιού. Η Κύπρος έρχεται στο προσκήνιο της ποίησης.¹⁹ Παράλληλα, απαντά και μια στοχαστική λυρική

Γιάννης Κ. Παπαδόπουλος, *Τότε που πολεμούσαμε*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.

¹⁵Εξέδωσε συνολικά 36 βιβλία μεταξύ των ετών 1958-1963 με διμηνιαίες αυτοτελείς εκδόσεις. Ο Κύπρος Χρυσάνθης διευθύνει τη Λυρική Κύπρο.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Οι εκδόσεις της «Λυρικής Κύπρου»», αρ. 33, Ιούνης 1963, σελ. 311.

Η Λυρική Κύπρος αποτελεί «διαλεχτικό κρίκο ανάμεσα στις άπειρες μνήμες των ανθρώπων του νησιού μας».

Βλ. Ανδρέας Χατζηθωμάς, *Βιβλιογράφιση και παρουσίαση των εκδόσεων της "Λυρικής Κύπρου"*, 1958-1963,

Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, Λευκωσία, 1991, σσ. 7, 8-9.

¹⁶Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πνευματικός απολογισμός του 1962», αρ. 29, Φλεβάρης 1963, σελ. 167.

¹⁷[...] *Δια προσκοπικά βιβλία, λογοτεχνικά και σχολικά αποταθήτε στο Βιβλιοπωλείον Ι. Γ. Κασουλίδη Οδός Λιπέρτη 37, Λευκωσία.* Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, Οκτώβριος 1963, σελ. 29

¹⁸Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Το βιβλίο», αρ. 33, Ιούνης 1963, σελ. 333.

¹⁹Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σελ. 455.

Επιφανειακή εικόνα της κυπριακής υπαίθρου στο *Εκ προμελέτης* του Α. Γεωργιάδη Κυπρολέοντα. Βλ.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Α. Γεωργιάδη Κυπρολέοντα "Εκ προμελέτης"», τ. 31, Μάιος 1963, σελ. 267.

Η συλλογή *Ενδοσκόπιο* του Σοφοκλή Λαζάρου έχει ως πηγή έμπνευσης τη γενέθλια γη, τους αγώνες της και

τους ανθρώπους της. Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Δύο ποιητικές συλλογές», τ. 7, Μάιος 1961, σελ. 322.

«από τα καλντερίμια της Λευκωσίας». Βλ. Θεοδόσης Πιερίδης, *Πρωτομαγιά*, Κέδρος, Αθήνα, 1961, σελ. 7.

Ποιητική συλλογή *Τα δύο βουνά [...] η Κύπρος σαν γεωγραφικός χώρος με την δική του θέση μέσα στο παγκόσμιο, με το δικό του προβληματισμό.[...] Στηριγμένος πάνω στην Κύπρο, δίνει την Κύπρο με τα πάθη της, τους καύμούς της, τα ονείράτα της.* Βλ. Πανίκος Παιονίδης, *Τομές σε θέματα λόγου*, *ό. π.*, σελ. 213.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

ποίηση που επικεντρώνεται σε υπαρξιακά θέματα,²⁰ χωρίς όμως να είναι πάντα τελείως αποσυνδεδεμένη από το πολιτικό στοιχείο, και μια μεταπολεμική πολιτική ποίηση, όπως αποτυπώνεται στην ποιητική συλλογή *Προσφορά* 1962 του αριστερής ιδεολογίας Κώστα Κλεάνθους.²¹ Η δημιουργική πεζογραφία εξελίσσεται.²² Το κυπριακό πεζογράφημα στην οποιαδήποτε μορφή του - διήγημα, νουβέλα, μυθιστόρημα - είναι ένα είδος πολύ σπάνιο,²³ και ως επί το πλείστον «δεν είναι δημιουργήματα της εποχής μας».²⁴ Τα μυθιστορήματα είναι ποσοτικά περιορισμένα σε σύγκριση με τα σύντομα διηγήματα και τις νουβέλες.²⁵ Τον ανανεωμένο αφηγηματικό λόγο συμπληρώνει τη δεκαετία αυτή η έκδοση ταξιδιωτικών αφηγημάτων, όπως το *Προς τα σύνορα*.²⁶ Στη διηγηματογραφική παραγωγή κυριαρχούν δύο τάσεις, αν και δεν είναι πάντα απόλυτα διακριτές. Από τη μία η στροφή σε θέματα από το κυπριακό ιστορικό πρόσφατο παρελθόν και παρόν, και από την άλλη η ενασχόληση με υπαρξιακά - οικουμενικά θέματα και προβλήματα του μεταπολεμικού ανθρώπου.²⁷ Την περίοδο αυτή η ποιοτική σάτιρα έχει περάσει στα χέρια δόκιμων ποιητών.²⁸ Από το επιθεωρησιακό έργο του Κώστα Μόντη της περιόδου 1941-1978 μπορούν να αναφερθούν

²⁰ «λυρική κραυγή πόνου». Βλ. Τάσος Στεφανίδης, *Ο γυιός των υδάτων (ή Αποκάλυψη)* : νουβέλλα, Αποκάλυψη, Λευκωσία, 1960, σελ. 7.

«Μελαγχολία ... σ' αγαπώ» Βλ. Νίκη Λαδάκη-Φιλίππου, *Δρόμοι Αγάπης: ποιήματα*, Κόσμος, Κύπρος, 1960, σελ. 5.

²¹ Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σσ. 460, 470.

²² Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σελ. 490.

Ηρωική συμφωνία Βλ. Κίκα Ολυμπίου, *Δεκαεπτά Κύπριοι πεζογράφοι*, Λευκωσία, 1983, σσ. 7-9.

Ανατολική Μεσόγειος Βλ. Κίκα Ολυμπίου, *ό. π.*, σσ. 36-37.

Ανατολική Μεσόγειος Βλ. Πανίκος Παιονίδης, *Τομές σε θέματα λόγου*, *ό. π.*, σσ. 202-203.

Ανώνυμη Πόλη Βλ. Πανίκος Παιονίδης, *Τομές σε θέματα λόγου*, *ό. π.*, σσ. 200-201.

Η κυρία Ρίμα Βλ. Πανίκος Παιονίδης, *Τομές σε θέματα λόγου*, *ό. π.*, σσ. 130-131.

²³ Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Το βιβλίο : Τάσου Στεφανίδη: "Ο γυιός των υδάτων"», τ. 5, Μάρτιος 1961, σελ. 226.

«παρουσίαζε στην Κύπρο πάντα μια σχετική αναιμία». Βλ. Σπύρος Παπαγεωργίου, *Ο αγώνας, τα κείμενα του και το χρέος μας: μελέτη*, Λευκωσία, 1963, σελ. 11.

²⁴ Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Κυπριακή Πεζογραφία Έτος Μηδέν», τ. 27, Ιανουάριος 1963, σελ. 92.

²⁵ Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σσ. 490, 506.

²⁶ Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σσ. 519-520.

Θεόκλητος Σοφοκλέους, *Προς τα σύνορα ... ταξιδιωτικό*, Λυρική Κύπρος, 1960.

²⁷ Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σελ. 491.

Λεόντιος Χατζηκώστας, *Το μνημόσυνο της αδερφής μου κι' άλλα διηγήματα*. Θεσσαλονίκη, 1962, σελ. 10.

²⁸ Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σελ. 470.

Για το *Τα δύο βουνά* και τον Παντελή Μηχανικό «είναι από τους ελάχιστους ποιητές της εποχής του που διαθέτουν οξεία και απροκατάληπτη πολιτική ματιά και είναι σε θέση να δουν και να στηλιτεύσουν καταστάσεις του κυπριακού χώρου με τη συμβολή της σάτιρας» Βλ. Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σελ. 468.

«οι γιατροί γιαιτρώγονται» Βλ. Λεύκιος Κρίνας, *Αντάρτικη φλόγα και σκορπισμένα γιασεμιά ...*, *ό. π.*, σελ. 91.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

τα σκωπτικά σχόλια του σε σχέση με το πολιτικό σκηνικό «Υπουργός των Εσωτερικών! Φρίκη οι ασχολίες και το χάλι μου, Ακέλ, Κέκ, Πέκ, εργατικών, τιμάρημος, εμπόρια, στο κεφάλι μου»,²⁹ «Με μια προς τον Μακαριώτατο ανοιχτή επιστολή αρθρογραφεί πλέον κι' ο Ιχσάν Αλή!»,³⁰ τα καυστικά σχόλια του για το Σύνταγμα «Τον Κύπριο τον ατσίγγανο [...] Γι' αυτούς, λοιπόν, στο Σύνταγμα καθόλου δε μιλάμε ούτε σε ποια κοινότητα θ' ανήκουν καθορίζουμε»,³¹ όπως και το σχόλιο του για την ξένη εμπλοκή :

[...] Νιάου οι Αγγλοτούρκοι,
νιάου οι Αμερικάνοι [...]
νιάου -ώϊμενα !-
κ' η ελεύθερη πατρίς.³²

Ο αγώνας της ΕΟΚΑ αποτελεί «θεμελιώδες κίνητρο εμπνεύσεως».³³ Τα πρόσωπα της λογοτεχνικής παραγωγής, ιστορικά ή επινοημένα, μπαίνουν σε δράση αποκλειστικά και μόνο χάρη στους χειρισμούς και την οπτική του δημιουργού τους με σκοπό να αναδείξουν πολιτικά θέλω,³⁴ την πολιτική πίκρα για την έκβαση του αγώνα, αλλά και την πίστη ότι οι προσφάτως διαμορφωθείσες πολιτικές συνθήκες θα είναι παροδικές, καθότι δεν εδράζονται στον νόμο της ηθικής, όπως στο *Οι μπαλάντες μιας ηρωικής εποχής*,³⁵ *Θρόμβοι και σταλαχτίτες (1955-1958)*,³⁶ *Γρηγόρης Αυξεντίου*,³⁷ αλλά και στη συλλογή διηγημάτων του Κύπρου Χρυσάνθη *Εννιά πικρά και ρωμαλέα διηγήματα*, το οποίο έχει αποκλειστικό θέμα «τον αγώνα του

²⁹Κώστας Μόντης, *Άπαντα Γ' θεατρικά*, Ίδρυμα Αναστάσιου Γ. Λεβέντη, Λευκωσία, 1986, σελ. 50.

³⁰Κώστας Μόντης, *Άπαντα Γ' θεατρικά*, ό. π., σελ. 74.

³¹Κώστας Μόντης, *Άπαντα Γ' θεατρικά*, ό. π., σελ. 80.

³²Κώστας Μόντης, *Άπαντα Γ' θεατρικά*, ό. π., σελ. 85.

³³Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Το βιβλίο», αρ. 16, Γενάρης 1962, σελ. 184.

«εθνικό ορόσημο» Βλ. Σπύρος Παπαγεωργίου, *Ο αγώνας, τα κείμενα του και το χρέος μας: μελέτη*, ό. π., σελ. 14. Αξιολόγηση του παρελθόντος εν ονόματι του μέλλοντος. Βλ. Χαρά Μπακονικόλα, *Η Ε.Ο.Κ.Α. στη θεατρική λογοτεχνία της Κύπρου*, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου - Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης ΕΟΚΑ 1955-1959, Λευκωσία, 1998, σελ. 121.

³⁴Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, ό. π., σελ. 118.

³⁵Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Το βιβλίο», αρ. 16, Γενάρης 1962, σελ. 184.

³⁶Ο ποιητής Ξάνθος Λυσιώτης κατά τον αγώνα της ΕΟΚΑ ένιωσε «τον πόνο και την αγωνία μέσα στο δράμα του φυλακισμένου παιδιού» του. Βλ. Μελής Νικολαΐδης, *Η Κύπρος μας : Η ομορφιά της Η ζωή της Ο αγώνας της*, Πνευματική Ζωή, Αθήνα, 1965, σελ. 75.

Ο Μελής Νικολαΐδης επισημαίνει «ο έντεχνος Κυπριακός λόγος δεν υστέρησε στην ποιητική ανάπλαση και μορφοποίηση του μεγάλου αγώνα και του υψηλού του πνεύματος». (σς. 74-75)

³⁷Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Τα θέατρο του Αγώνα», τ. 17, Μάρτιος 1962, σς. 295-297.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Κυπριακού λαού».³⁸ Στη νουβέλα *Ο Γυιός των Υδάτων* του Τάσσου Στεφανίδη, ενώ κυριαρχεί ένα κλίμα σουρρεαλιστικό, γίνεται αναφορά στον αγώνα της ΕΟΚΑ και ιδιαίτερα στον θάνατο του αγωνιστή της Γρηγόρη Αυξεντίου.³⁹ Στο βιβλίο *Η Κυπριακή Βαστίλλη* ο Διευθυντής της Ιερατικής Σχολής «*Απόστολος Βαρνάβας*» Αρχιμ. Κωνσταντίνος Λευκωσιάτης περιλαμβάνει διάφορα άρθρα, έγγραφα τα οποία ο ίδιος δημοσίευσε στις εφημερίδες με ψευδώνυμο κατά την κράτηση του ως πολιτικού κρατουμένου στις Κεντρικές Φυλακές «*εις ανάμνησιν μιας ηρωικής πτυχής του ενδόξου απελευθερωτικού ημών αγώνος*».⁴⁰

Αν και σε σύγκριση με τα υπόλοιπα λογοτεχνικά γένη, η θεατρική παραγωγή και ιδιαίτερα ορισμένες κατηγορίες της φαίνεται ότι προσφέρεται περισσότερο στην αξιοποίηση του κυπριακού γλωσσικού ιδιώματος,⁴¹ καταγράφονται μεταξύ άλλων τα ακόλουθα έμμετρα λογοτεχνικά εγχειρήματα σε κυπριακό γλωσσικό ιδίωμα : *Η Αθάνατη Τζιύπρου*, κυπριακά τραγούδια του Νεόφυτου Χ. Μαυρίδη,⁴² «*γνωστό παιδί της αγροτιάς από την τοπολαλιά του, την τίμια και εργατική ζωή του και τον άδολο πατριωτισμό του*»,⁴³ το *Δώδεκα παρά δέκα*,⁴⁴ *Οι καμοί του χωρκάτη: κυπριακή διαλεκτική ποίηση*,⁴⁵ *Ο φιλόσοφος ρεσπέρης*,⁴⁶ *Οι παραντζιελλιές του ρεσπέρη στον γυιόν του*,⁴⁷ και *Ο πόνος του αρκάτη*.⁴⁸

Επιπρόσθετα, θα αξιοποιηθούν βιβλία ποικίλης ύλης, ιστορικού ή άλλου περιεχομένου, τα οποία είτε μπορεί να συμβάλουν στη μελέτη του πολιτικού, κοινωνικού, οικονομικού, πολιτιστικού πλαισίου είτε μπορούν να συμβάλουν στην ανίχνευση των τροπισμών συγκρότησης της Ετερότητας και της Πολιτότητας. Μεταξύ άλλων θα αξιοποιηθούν τα *The Zurich and London agreements and the Cyprus Republic* (1961), *Απομνημονεύματα αγώνος*

³⁸Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Τα βιβλία», αρ. 1, Οκτώβρης 1960, σσ. 50-51.

Ο Κύπρος Χρυσάνθης διετέλεσε μεταξύ άλλων γραμματέας του Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου, διοικητικός σύμβουλος των *Κυπριακών Σπουδών*, γραμματέας και γενικός υπεύθυνος της ύλης της *Πνευματικής Κύπρου*, και προϊστάμενος των σχολιατρικών υπηρεσιών των Ελληνικών Εκπαιδευτηρίων Λευκωσίας.

³⁹Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Τα βιβλία», αρ. 5, Φλεβάρης 1961, σελ. 252.

⁴⁰Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «Εκδόσεις», αρ.1-2, Ιανουάριος-Φλεβάρης 1962, σελ. 52.

⁴¹Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σσ. 522, 528.

⁴²Νεόφυτος Χ. Μαυρίδης, *Η Αθάνατη Τζιύπρος : τζιυπριώτικα τραούδκια*, τ. Γ', Νέα Σπάρτη, Αμμόχωστος, 1959.

⁴³Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Πνευματική θεατρική και καλλιτεχνική κίνησης», Μάιος 1960, σελ. 15.

⁴⁴Παύλος Λιασίδης, *Δώδεκα παρά δέκα*, Αυγή, Κύπρος, 1960.

⁴⁵Κώστας Μαρκίδης, *Οι καμοί του χωρκάτη: κυπριακή διαλεκτική ποίηση*, Λάρνακα, 1961.

⁴⁶Νεόφυτος Χ. Μαυρίδης, *Ο φιλόσοφος ρεσπέρης*, Νέα Σπάρτη (Μεσαορίας), Αμμόχωστος, 1961.

⁴⁷Νεόφυτος Χ. Μαυρίδης, *Οι παραντζιελλιές του ρεσπέρη στον γυιόν του...*, Νέα Σπάρτη (Μεσαορίας), Αμμόχωστος, 1962.

⁴⁸Παύλος Δ. Πικροδάφνης, *Ο πόνος του αρκάτη : ποιητική συλλογή*, Λεμεσός, 1960.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

E.O.K.A. 1955-1959, (1961), *Η ζωντανή Κύπρος : Λαογραφικά θέματα* (1963), *Οκτώ ελληνικά θέματα* (1962), *Τοπικές ιστορίες : Ιστορία της Λύσης* (1960), *Η πρώτη 25ετηρίδα του συνεργατικού ταμειευτηρίου διδασκάλων Κύπρου λτδ 1936-1961* (1962), *Our destiny : A consideration of some problems pertaining to Cyprus* (1963), *Η μαιευτική στην Κύπρο ανάμεσα στον λαό* (1963), αλλά και τα εγχειρίδια εκμάθησης των δύο κρατικών γλωσσών, όπως το βιβλίο του καθηγητή της Αγγλικής Σχολής Κ. Π. Αναστασιάδη *Τουρκικόν βιβλίον για τους σπουδαστές*, το *Ελληνο-τουρκική μέθοδος* της Νιόβης Φράγκου και το *Η τουρκική : άνευ διδασκάλου* του Κ. Χ" Κλείτου, το οποίο εκδόθηκε για όποιο «είναι, ή θέλει να γίνη Κυβερνητικός υπάλληλος».⁴⁹

Τέλος, εντοπίστηκαν εκδοτικά εγχειρήματα λογοτεχνικά ή μη που δεν μπορούν να συμβάλουν ιδιαίτερα στα ερευνητικά ερωτήματα, όπως η νουβέλα *Εκ προμελέτης* 1963 του Α. Γεωργιάδη Κυπρολέοντα,⁵⁰ *Οι ποιητάρηδες της Κύπρου* 1961 του Κώστα Κύρρη,⁵¹ η νουβέλα *Έτσι άρχισε η Κυριακή*,⁵² η νουβέλα *Το ημερολόγιο του γαλάζιου κοριτσιού*,⁵³ και η ποιητική συλλογή *Ταφόπετρες*, τα ποιήματα του Τώνη Μελά για τον πρόωρο χαμό του αγοριού του.

Τουρκική Κοινότητα :

Και σε αυτή την κοινότητα περίοπτη θέση κατέχει η ποιητική παραγωγή. Εξαιτίας των πολιτικών διεργασιών που σημειώνονται ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 50 εντός της Τουρκικής Κοινότητας, η ποίηση, επηρεαζόμενη από «νέες διανοητικές διαστάσεις», αλλάζει περιεχόμενο και μορφή.⁵⁴ Στο πλαίσιο της διαδικασίας συγκρότησης εθνικής ταυτότητας

⁴⁹Κ. Χ" Κλείτος, *Η τουρκική : άνευ διδασκάλου*, Λευκωσία, 1959, σελ. 3.

⁵⁰Ανδρέας Γεωργιάδης Κυπρολέον, *Εκ προμελέτης: νουβέλλα μαζί με 4 διηγήματα*, Σιδέρης, Αθήνα, 1963. Η νουβέλλα καταπιάνεται με την προσπάθεια του Κώστα, μετά τον θάνατο της γυναίκας του, να φέρει νέα γυναίκα από το χωριό του.

⁵¹Κώστας Κύρρης, *Οι ποιητάρηδες της Κύπρου*, Λευκωσία, 1961.

⁵²Κύπρος Χρυσάνθης, *Έτσι άρχισε η Κυριακή ... : νουβέλλα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1961.

⁵³Χρυσάνθης Κύπρος, *Το ημερολόγιο του γαλάζιου κοριτσιού : νουβέλλα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1961.

⁵⁴Mehmet Kansu, «1960'lı Yıllardan İtibaren Ada'daki Siyasal Gelişmelerden Etkilenen ve Değişen Kıbrıs Türk Şiiri'ne İlişkin Kısa Değışmeler», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & Mehmet Kansu (επιμ.), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-27 Kasım 1998*, τ. III, Türkçe Bildiriler Edebiyat-Sanat, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Gazimağusa, 1999, σελ. 179. [Επισκόπηση της Τουρκικής Ποίησης στην Κύπρο : Πώς οι πολιτικές εξελίξεις από το 1960 επηρεάζουν και αλλάζουν την Τουρκική Ποίηση]

Metin Turan, «Çağdaş Kıbrıs Türk Romanında Tarih ve Kimlik Sorunu», İsmail Bozkurt (επιμ.), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 13-17 Kasım 2000: Proceedings of the 3rd International Congress*

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

«*kimlik mücadelesi*»,⁵⁵ και της διαμόρφωσης της μνήμης σχετικά με τον Άλλο,⁵⁶ από το 1950 οι ποιητές αναζητούν την έμπνευση τους στα προγονικά εδάφη,⁵⁷ στην ομορφιά της μητέρας πατρίδας,⁵⁸ στην αγάπη για τη γη, στη σημαία⁵⁹ στην Τουρκία ως σύμβολο ελευθερίας,⁶⁰ αλλά και στον ξεσηκωμό εναντίον της αποικιοκρατίας,⁶¹ με κορυφαίους εκπροσώπους τους Özker Yaşın, Osman Türkay και Mustafa İ. Adiloğlu.⁶²

Η περίοδος 1960-1974 στην τουρκική βιβλιογραφία αποτελεί περίοδο εθνικής αντίστασης «*Ulusal Direniş Dönemi*». ⁶³ Η ποιητική παραγωγή της περιόδου 1960-1969 χαρακτηρίζεται από εθνικιστικό περιεχόμενο «*ulusal içerikli*». ⁶⁴ Η εθνικιστική ποίηση «*Milliyetçi Şiir*» αποδίδει λογοτεχνικά τον πόθο της Τουρκικής Κοινότητας ως «*yavruvatan*» να

for Cyprus Studies 13-17 November 2000, τ. II, Dil - Edebiyat/ Linguistics & Literature, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Gazimağusa, 2000, σελ. 309. [Το ζήτημα της ιστορίας και της ταυτότητας στο σύγχρονο τουρκικό μυθιστόρημα της Κύπρου]

Mehmet Yaşın, «The question of identity and its socio-historical basis in Turkish Cypriot Literature», Niyazi Kızılyürek κ.ά., *Turkish Cypriot identity in literature : Turkish Cypriot Panel of Young Intellectuals*, London, 21 June 1987, Fatal Publications, London, 1990, σσ. 33-78.

⁵⁵Metin Turan, ό. π., σελ. 309.

⁵⁶Neşe Yaşın, *Şiirle Hatırlamak Kıbrıslı Türk Şiirinde Paradigma Değişimi*, Söylem, Lefkoşa, 2013, σσ. 35, 79. [Η θύμηση μέσα από την ποίηση : Η περίπτωση της τουρκοκυπριακής ποίησης]

Στέφανος Στεφανίδης, «Introduction : Nostalgia for the future», in Στέφανος Στεφανίδης (επιμ.) *Cultures of memory, memories of culture*, University of Nicosia Press, Nicosia, 2007, σσ. 1-13.

⁵⁷Necat Birinci, «Osman Türkay'ın Şiirinde Kıbrıs», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & Mehmet Kansu (επιμ.), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-27 Kasım 1998*, τ. III, ό. π., σελ. 101. [Η Κύπρος στην ποίηση του Osman Türkay]

⁵⁸Neşe Yaşın, *Şiirle Hatırlamak Kıbrıslı Türk Şiirinde Paradigma Değişimi*, ό. π., σελ. 90.

⁵⁹Αποτελεί σύμβολο της πατρίδας και της ελευθερίας. Βλ. Gülgün Serdar, «Kıbrıs Türk Şiiri'nde Aşk», İsmail Bozkurt (επιμ.), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 13-17 Kasım 2000*, ό. π., σελ. 377. [Ο έρωτας στην Τουρκική Ποίηση της Κύπρου]

Mustafa Yeniasır, «Süleyman Uluçamgil'in Kıbrıs Türk Şiirindeki Yeri», *Turkish Studies*, Volume. 4, No. 3, Spring 2009, σσ. 2293-2294. [Η θέση του Süleyman Uluçamgil στην Τουρκική Ποίηση της Κύπρου]

Ay Bayrak Altında Aχ Κάτω από τη Σημαία Βλ. Vedat Ş. Polo, *Funda : şiirler*, Lefkoşa, 1961, σσ. 31-32.

İz Apomεινάρι Βλ. Orbay Mehmet, *Peykin Telsizinden : şiirler*, Nacak, Lefkoşa, 1961, σελ. 37.[Από τον ασύρματο του υπόδουλου ανθρώπου]

Bener Hakkı Hakeri, *Lefkoşa'nın fethi*, Yaratış, Limasol, 1962, σελ. 13. [Η κατάκτηση της Λευκωσίας]

⁶⁰Mustafa Yeniasır, ό. π., σελ. 2292.

⁶¹Bülent Fevzioğlu, «Kıbrıs Türk Şiirinden Üç Trajik Yaşam Öyküsü», İsmail Bozkurt (επιμ.), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 13-17 Kasım 2000 ...*, ό. π., σελ. 281.[Τρία τραγικά βιογραφικά σημειώματα από την Τουρκική Ποίηση της Κύπρου]

[...] *demokrat İngiliz Milletinin! Του δημοκρατικού Αγγλικού Έθνους!* Βλ. Özker Yaşın, *Mehmetçik Kıbrıs'ta*, Çevre, Lefkoşa, 1960, σελ. 8.

⁶²Gülgün Serdar, ό. π., σελ. 376.

⁶³Suna Atun, *Kıbrıs Türk Edebiyatı*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, σελ. 7. [Η Τουρκική Λογοτεχνία της Κύπρου]

⁶⁴Mehmet Kansu, «1960'lı Yıllardan İtibaren Ada'daki Siyasal Gelişmelerden Etkilenen ve Değişen Kıbrıs Türk Şiiri'ne İlişkin Kısa Değnımler», ό. π., σελ. 182.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

απελευθερωθεί από τη μητέρα πατρίδα «*anavatan*».⁶⁵ Παράλληλα, στο πλαίσιο της συγκρότησης και της ενίσχυσης της εθνικής ταυτότητας η ποιητική παραγωγή καλείται να μεταφέρει στην Τουρκική Κοινότητα την τουρκική εποποιία.⁶⁶

Ποιητές όπως ο Taner Baybars και ο Osman Türkay διαφοροποιούνται από τη «*Milliyetçi Şiir*» και στέκονται δίπλα στα έθνη που καταπιέζονται.⁶⁷ Ο Osman Türkay στο *Sömürge Apokıya* το 1960 «ανοίγει το οικουμενικό παράθυρο», διηγείται τα αισθήματα των ξεσηκωμένων,⁶⁸ και ειρωνεύεται τις πολιτικές της αποικιοκρατίας, τις επιτελέσεις, τα σύνεργα που υφαίνουν το αποικιακό της περίβλημα «*θρόνος*» «*στέμμα*» κ.τ.λ..⁶⁹ Ο Osman Türkay προσεγγίζει τα γεγονότα του 1958 και από την οπτική μιας ακόμη ελληνοτουρκικής σύγκρουσης, αλλά και από την οπτική ενός πολέμου εναντίον της Βρετανικής Αποικιοκρατίας για τη λευτεριά.⁷⁰

Ο Fikret Demirağ, ο Kaya Canca, ο Mehmet Kansu και ο Zeki Ali αρνούνται τον πόλεμο και αποτελούν τους εκπροσώπους της *soyut şiiri* αφηρημένης ποίησης.⁷¹ Το ποίημα «*Sütlüman*» «*Ηρεμη θάλασσα*» στη συλλογή *İkinin Yaşamı* (1960) του Mehmet Kansu αποτελεί δείγμα ανανεωτικής κίνησης.⁷² Γενικότερα τα ποιητικά του εγχειρήματα *Tutku Páθος*, *İkinin Yaşamı*, *Esperanza Ελπίδα* χαρακτηρίζονται από συναισθηματισμό και εξωτισμό.⁷³ Ποιητές

⁶⁵Neşe Yaşın, ό. π., σελ. 21.

⁶⁶Ali Nesim, ό. π., σελ. 63.

⁶⁷Metin Turan, «Çağdaş Kıbrıs Türk Şiirinde Ortak Ana Temalar», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & Mehmet Kansu (επιμ.), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 27-27 Kasım 1998*, τ. III, ό. π., σελ. 186. [Θεματολογία & Σύγχρονη Τουρκική Ποίηση της Κύπρου]

⁶⁸Can Özgür, «Çağdaş Kıbrıslı Şairlerin Dilinde Yerel Özellikler», İsmail Bozkurt (επιμ.), *Üçüncü uluslararası Kıbrıs Araştırmaları kongresi 13-17 Kasım 2000..*, ό. π., σελ. 354. [Τοπικά χαρακτηριστικά στη γλώσσα των σύγχρονων ποιητών της Κύπρου]

⁶⁹Suna Atun, ό. π., σελ. 69.

Gülgün Serdar, *Şairlerimiz Şiirlerimiz Geçmişten Günümüze Kıbrıs Türk Şiiri*, Ateş, Lefkoşa, 2000, σσ. 56-57.

[Οι ποιητές μας & Η ποίηση μας : Η Τουρκική Ποίηση της Κύπρου από το παρελθόν μέχρι τις μέρες μας]

⁷⁰Ali Nesim, ό. π., σελ. 87.

⁷¹Vedat Yazıcı, «Çağdaş Kıbrıs Türk Şiirinde Barış İzleği», İsmail Bozkurt (επιμ.), *Üçüncü uluslararası Kıbrıs Araştırmaları kongresi 13-17 Kasım 2000...*, ό. π., σελ. 407. [Το θέμα της ειρήνης στη Σύγχρονη Τουρκική Ποίηση της Κύπρου]

Can Özgür, ό. π., σελ. 354.

⁷²Gülgün Serdar, *Şairlerimiz Şiirlerimiz*, ό. π., σελ. 78.

Mehmet Kansu & Fikret Demirağ Βλ. Γιώργος Μολέσκης, *Σύγχρονοι Τουρκοκύπριοι ποιητές : Απόπειρα επικοινωνίας*, ό. π., σσ. 137-138.

⁷³Neşe Yaşın, ό. π., σελ. 30.

Hasan Şefik Altay (επιμ.), *Kıbrıs Türk şiiri antolojisi*, Kıbrıs Türk Maarif Dairesi, Lefkoşa, 1965, σελ. 42. [Τουρκική ποιητική ανθολογία της Κύπρου]

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

καταπιάνονται με το θέμα του έρωτα και της μοναξιάς,⁷⁴ όπως η ποιητική συλλογή του Özker Yaşın *Babil daha uzakta*,⁷⁵ και το ποίημα *Farklı İnsan* του Cevdet Çağdaş.⁷⁶

Όπως στην Ελληνική Κοινότητα ο αγώνας της ΕΟΚΑ αποτελεί «θεμελιώδες κίνητρο εμπνεύσεως», έτσι και στην Τουρκική Κοινότητα η άφιξη των *Mehmetcik* αποτελεί ορόσημο στη ζωή και στην ποίηση της. Ο Özker Yaşın, αφουγκρασμένος αυτή την αλλαγή που συντελείται στην κοινότητα του, εκδίδει το 1960 την ποιητική συλλογή *Mehmetcik Kıbrıs'ta Ta Mehmetcik στην Κύπρο*. Τα *Mehmetcik* προσφωνούνται «ήρωες» και αποτυπώνεται ο ενθουσιασμός για την κάθοδο τους.⁷⁷ Ξεχωρίζει η υποδοχή των *Mehmetcik* και το καλωσόρισμα του κοριτσιού.⁷⁸ Εκφράζει την αγάπη, τη νοσταλγία της κοινότητας του για την εθνική σημαία, τη μητέρα πατρίδα,⁷⁹ και διηγείται τους καημούς της κοινότητας του.⁸⁰ Η σημαία αποτελεί σύμβολο κάθε πνευματικής και υλικής αξίας,⁸¹ αλλά παράλληλα εκπροσωπεί

⁷⁴Ποίημα *Aşka çağrı* Έκκληση στον έρωτα «İhtiyarlıyoruz tükeniyoruz Gel» «γερνάμε τελειώνουμε έλα» σελ. 133.

Ποιητική συλλογή *Son* Τέλος ποίημα *Son* 1963.

Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, ό. π., σελ.155.

Fuat Veziroğlu, *Çukur yanaklı*, Lefkoşa, Beşparmak, 1961, σσ. 7, 10.

Ο ποιητής Fuat Veziroğlu το 1961 στην ποιητική του συλλογή *Çukur Yanaklı Me* σάπιο μάγουλο καταπιάνεται με ένα ερωτικό θέμα. Βλ. Gülgün Serdar, *Şairlerimiz şiirlerimiz geçmişten günümüze Kıbrıs Türk şiiri*, ό. π., σελ. 74.

Hikmet Afif Mapolar, ό. π., σελ. 194.

Το ποίημα του Vedat Polo *Funda Peşî* 1961 αναφέρεται στον έρωτα ενός δεκατετράχρονου. Βλ. Gülgün Serdar, *Şairlerimiz şiirlerimiz geçmişten günümüze Kıbrıs Türk şiiri*, ό. π., σελ. 60.

Orbay Mehmet, *Bursa gözlüm : şiirler*, 1962, σελ. 3.

Ποίημα *Sarhoş* Μεθυσμένος «Masada yalnızlığım ve ben» «Στο τραπέζι η μοναξιά μου και εγώ». Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, ό. π., σελ. 114.

Yalnızlık μοναξιά Βλ. Fikret Demirağ, *Açar yöüngeler çiçeği : şiirler*, Yaratış, Lefkoşa, 1963, σελ. 26.

⁷⁵Ποιητική Συλλογή *H Baβυλώνα είναι ακόμα μακριά*

Suzan Yılmaz (επιμ.) *Şiirler Poets*, Modern Kıbrıslı Türk edebiyatı dizisi /A series of modern Turkish Cypriot literature 1, Freebirds, Girne, 2009, σσ. 86-87.

Mehmet Yaşın, «Three Generations, Three Identities, Three "Patriae" Within Twentieth-Century Cypriot Poetry», Βαγγέλης Καλότσης (επιμ.), *Cyprus and its people : Nation, identity, and experience in an Unimaginable community, 1955-1997*, ό. π., σελ. 228.

⁷⁶Ποίημα *Διαφορετικός άνθρωπος* Βλ. *Kıbrıs Türk Edebiyatı (II. Kitap)*, ό. π., σελ. 82.

⁷⁷Gülgün Serdar, «Kıbrıs Türk Şiiri'nde Aşk», ό. π., σελ. 378.

⁷⁸Gülgün Serdar, *Şairlerimiz şiirlerimiz geçmişten günümüze Kıbrıs Türk şiiri*, ό. π., σελ. 73.

⁷⁹Ali Nesim, ό. π., σελ. 90.

⁸⁰Hüseyin Tuncer, «Kıbrıs'ta Vuruşanlar'ın Dramı», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & Mehmet Kansu (επιμ.), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 27-27 Kasım 1998*, τ. III, ό. π., σελ. 129. [Το δράμα αυτών που παλεύουν στην Κύπρο]

Neşe Yaşın, ό. π., σελ. 38.

⁸¹Gülgün Serdar, *Şairlerimiz şiirlerimiz geçmişten günümüze Kıbrıs Türk şiiri*, ό. π., σελ. 58.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

και την αξιοπρέπεια του έθνους «*Milletin onurunu temsil eder*».⁸² Δεσπόζουσα θέση στη συλλογή κατέχει η στωική αντιμετώπιση των μητέρων,⁸³ όπως στο ποίημα *Al Karanfiller* *Πάρε γαρύφαλλα* που αναφέρεται στη μάνα που θυμάται τα γράμματα που της έγγραφε ο γιος της από την Τουρκία.⁸⁴

Η κυπριακή γη εξετάζεται στην ποίηση από ποικίλες παραμέτρους. Ο Özker Yaşın στο ποίημα *Gitme oğul* *Γιε μη φεύγεις* αναφέρεται σε αυτούς που εγκαταλείπουν την κυπριακή γη,⁸⁵ ενώ ο Osman Türkay στο *Ömrümün Dağlarından* *Από τα βουνά της ζωής μου*,⁸⁶ και ιδιαίτερα στο *Beşparmak* *Πενταδάκτυλος*, αναφέρεται στη ζωή στο χωριό.⁸⁷ Στα ποιήματα του Osman Türkay δημιουργείται ένας πνευματικός στενός δεσμός ανάμεσα στην πατρίδα και την κοινωνική συλλογικότητα που κάνει πατρίδα ένα γεωγραφικό κομμάτι. Σύμφωνα με τον ποιητή υπάρχει ο ίδιος δεσμός μεταξύ των έργων που δημιουργήθηκαν σε έναν τόπο με τους ανθρώπους που εγκαταστάθηκαν σε μεταγενέστερη φάση στον τόπο αυτό.⁸⁸ Μέσα από τα εδάφη της Μεσαορίας, μέσα από τη γη και την πατρίδα του πετυχαίνει την ολοκλήρωση και την ταύτιση με τη γη του.⁸⁹

Η μυθιστορηματική παραγωγή είναι πενιχρή με κύριους εκπροσώπους τους Numan Levent, Hikmet Afif Mapolar, Orbay Mehmet Deliceirmak και Fikret Demirağ.⁹⁰ Το μυθιστόρημα του Numan Levent *Αναζητείται νύφη* *Bir gelin aranıyor* καταπιάνεται με τη ζωή στο χωριό, το στήσιμο του σπιτιού και το ζήτημα της προίκας.⁹¹ Ο Orbay Mehmet Deliceirmak στο *El kapılarında* *Στα ξένα χέρια* (1960) αναφέρεται σε ένα νεαρό κορίτσι που τυγχάνει αντικείμενο

⁸²Neşe Yaşın, ό. π., σελ. 78.

⁸³Neşe Yaşın, ό. π., σελ. 70.

⁸⁴Neşe Yaşın, ό. π., σελ. 90.

Hüseyin Tuncer, «Kıbrıs' ta Vuruşanlar' ın Dramı», ό. π., σελ. 129.

⁸⁵Ali Nesim, ό. π., σελ. 13.

⁸⁶Ali Nesim, ό. π., σσ. 38-39.

⁸⁷Ο Πενταδάκτυλος ως σύμβολο. Βλ. Mustafa Yeniasır, ό. π., σελ. 2295.

⁸⁸Necat Birinci, «Osman Türkay' ın Şiirinde Kıbrıs», ό. π., σελ. 114.

⁸⁹Ali Nesim, ό. π., σελ. 40.

⁹⁰Hakkı Yücel, «Turkish Cypriot Literature and Identity : The art of the novel and short story», Niyazi Kızılyürek κ.ά., *Turkish Cypriot identity in literature : Turkish Cypriot Panel of Young Intellectuals*, London, 21 June 1987, Fatal Publications, London, 1990, σσ. 101-120.

⁹¹*Kıbrıs Türk Edebiyatı (II. Kitap)*, Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı, ό. π., σσ. 147, 253.

Λευτέρης Παπαλεοντίου & İbrahim Aziz, *Διηγήματα Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων : Δίγλωσση ανθολογία*, Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία, 2013, σσ. 14, 195-198.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

εκμετάλλευσης στον χώρο εργασίας και στο ερωτικό πεδίο.⁹² Ο Hikmet Afif Mapolar το 1958 εξέδωσε τη μυθιστορηματική αυτοβιογραφία *Οι τρεις μας Üçümüz* στο οποίο περιγράφει το ξεκλήρισμα της οικογένειας του από τους τοκογλύφους. Το 1962 εκδίδει το μυθιστόρημα *Beyaz Gül Άσπρο Τριαντάφυλλο*, το οποίο οικοδομείται πάνω στη ομορφιά της μυθολογικής θεάς Αφροδίτης, αν και η ηρωίδα του δεν είναι η Αφροδίτη.⁹³ Στη μυθιστορηματική παραγωγή της περιόδου περιλαμβάνεται και το μυθιστόρημα του Fikret Demirağ *Yağmur Ağaçları*.

Πέρα από τη λογοτεχνική παραγωγή, η έκδοση των αναφορών *Köy Raporları* του Kutlu Adalı, οι οποίες εκδόθηκαν από το τμήμα εκδόσεων της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης Basın İrtibat Bürosu Yayınları, έχει ιδιαίτερη πολιτιστική αξία.⁹⁴ Στηριζόμενος σε αυτές τις αναφορές, το 1963 εκδίδει από τις εκδόσεις Beşparmak Yayınları με τον τίτλο *Dağarcık - Geçtiğim Köylerden Notlar Σημεία από τα χωριά που πέρασα*.⁹⁵

⁹²Mihrican Aylanç, «Kıbrıs Türk Romanının Gelişimi», *Journal of Cyprus Studies*, Volume 10, No. 26/27, 2004, σελ. 102.[Η εξέλιξη του Τουρκικού Μυθιστορήματος της Κύπρου]

Zübeyir Yılmaz & Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk nesri*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1996, σελ. 238.

[Τουρκική πεζογραφία Κύπρου]

Η μικρή Lerzan και η μητέρα της πέρασαν τη ζωή τους σε ξένα χέρια. Οι πρώτες σελίδες αποτυπώνουν τις παιδικές σκέψεις της Lerzan, και θυμίζουν παιδικό ημερολόγιο. Ο πατέρας της δεν δέχεται να την στείλει στο σχολείο, αφού πια δεν διδάσκεται το κοράνι «"Kız okul istemez" diyordu."Okullarda artık kuran okutulmuyor"». Βλ. Orbay Mehmet, *El kapılarında : roman*, Nacak, 1960, σσ. 5, 35, 37.

⁹³Γεννήθηκε το 1919 στο χωριό Τέμπλος της επαρχίας Κερύνειας. Το 1931 παρουσιάζεται με το ψευδώνυμο Muzaffer Gökmen. Τα πρώτα του διηγήματα δημοσιεύονται στην ελληνόφωνη κυπριακή εφημερίδα *Εμπρός*. Το 1962 εκδίδει την εφημερίδα *Devrim Επανάσταση*.

Βλ. Mihrican Aylanç, *ό. π.*, σσ. 100, 101.

Αναφορές στις σχέσεις των δύο κοινοτήτων Βλ. Arif Mapolar, *Üçümüz : roman*, Çardak, Lefkoşa, 1956, σσ. 27 28.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Beyaz gül», 1 Ocak 1962.

Emine Adalı, «Hikmet Afif Mapolar», *Νέα Εποχή*, τ. 195, 1989, σσ. 64-65.

⁹⁴Οι αναφορές το 1961 καλύπτουν 30 τουρκικά χωριά και το 1962 άλλα 17. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Köyden rapor», 29 Haziran 1962.

Hikmet Afif Mapolar, *Kıbrıs güncesi 40yılın anıları 2*, *ό. π.*, σελ. 194.

Περιγράφει τη ζωή, την ιστορική εξέλιξη των χωριών και τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων.

⁹⁵Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, *ό. π.*, σελ. 128.

2. Φυλετικές μνήμες : Η λογοτεχνία ως μαρτυρία

Οι φυλετικές μνήμες άλλοτε τρέφουν τη λογοτεχνία καταπολεμώντας τη λήθη και άλλοτε συγκροτούνται μέσα στη λογοτεχνική παραγωγή. Οι πρόσφατες διακοινοτικές συγκρούσεις, που εισήγαγαν στη συλλογική συνείδηση των δύο κοινοτήτων το φαινόμενο της προσφυγιάς και της αιματοχυσίας, δεν θα ήταν δυνατό να μην αποδοθούν στα λογοτεχνικά εγχειρήματα. Το ποίημα του Λεύκιου Κρίνα *Μάρτυρες* είναι αφιερωμένο στον δολοφονηθέντα από τους Τούρκους θείο του Αντώνη Ιωάννου Μπλάκκη.⁹⁶ Ο Νέαρχος Κληρίδης στο *Ο Διγενής Ακρίτας* αναφέρεται στην «*Τουρκική Θηριωδία στο Κιόνελη*».⁹⁷ Στο *Εννιά πικρά και ρωμαλέα διηγήματα* γίνεται αναφορά στο φαινόμενο των αναγκαστικών μετακινήσεων και στο *Το καλύτερο χριστουγεννιάτικο δώρο* στα ορφανά των αγωνιστών της ΕΟΚΑ.⁹⁸ Στο *Ο δήμιος : Το ημερολόγιο του Φούσκου* και στο *Σάρκα, αίμα, πηλός* γίνεται αναφορά στον ύπουλο ρόλο των Βρετανών αποικιοκρατών.⁹⁹ Στη συλλογική συνείδηση της Ελληνικής Κοινότητας η λύση που δόθηκε παραβιάζει την ίδια την έννοια της ελευθερίας. Στο οπισθόφυλλο της ποιητικής συλλογής *Ήρωες* του Κώστα Σωκράτους η φιγούρα που συμβολίζει τον Τούρκο δίνει στο άγαλμα της Ελευθερίας «*μανδήλιον λευκόν*», που αναγράφει πάνω «*ΣΑΒΑΝΟ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ*», ενώ το άγαλμα χύνει δάκρυα που μορφοποιούνται και παίρνουν το σχήμα της Κύπρου. Από την άλλη, σε τουρκική μαντινάδα αποτυπώνονται οι μη αγαστές σχέσεις του υπουργού εσωτερικών Πολύκαρπου Γιωρκάτζη με την Τουρκική Κοινότητα, και σε θεατρικό και μαντινάδα οι τεταμένες σχέσεις του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας με την Τουρκική Κοινότητα.¹⁰⁰

⁹⁶Λεύκιος Κρίνας, *ό. π.*, σελ. 35.

Κώστας Σωκράτους, *Ήρωες : ποιήματα*, Π. Οικονόμου, Αθήνα, 1959, σελ. 25.

⁹⁷Νέαρχος Κληρίδης, *Ο Διγενής Ακρίτας: Ο καινούριος μυθικός ήρωας των Ελλήνων: Ιστορία και θρύλοι στο Βυζάντιο και στην Κύπρο*, *ό. π.*, σελ. 112.

Κώστας Σωκράτους, *Ήρωες : ποιήματα*, Π. Οικονόμου, Αθήνα, 1959, σσ. 25-26.

Νεόφυτος Χ. Μαυρίδης, *Η Αθάνατη Τζιύπρος : τζιυπριώτικα τραούδκια*, τ. Γ', Νέα Σπάρτη, Αμμόχωστος, 1959, σσ. 29-30.

⁹⁸Κύπρος Χρυσάνθης, *Εννιά πικρά και ρωμαλέα διηγήματα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1961, σελ. 25.

⁹⁹Τάσος Ψαρόπουλος, *Ο δήμιος : Το ημερολόγιο του Φούσκου*, Δίφρος, Αθήνα, 1962, σελ. 123.

Κώστας Σωκράτους, *Σάρκα, αίμα, πηλός*, Λευκωσία, 1962, σελ. 103.

¹⁰⁰Erdoğan Saracoğlu, *ό. π.*, σελ. 19.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Με δεδομένο ότι η επικράτηση της μίας ή της άλλης ερμηνείας ενός ιστορικού γεγονότος συνηγορεί αντίστοιχα υπέρ της μίας ή της άλλης ιδεολογίας,¹⁰¹ οι λογοτέχνες διεκδικούν την «έγκυρη και «αληθινή» μαρτυρία» για να ενισχύσουν τον ιδεολογικό τους λόγο μέσα από ένα σύνολο πρακτικών. Ο Ελλαδίτης Ρόδης Ρούφος στο μυθιστόρημα του *Χάλκινη εποχή*, εμφανίζεται με το προσωπείο του Δίωνα, του εκδότη της χειρόγραφης και βιαστικά γραμμένης μαρτυρίας του πλασματικού ήρωα Αλέξη Μπαλαφάρα. Συνθέτοντας ένα μυθιστόρημα με την «έγκυρη και «αληθινή» μαρτυρία ενός Κύπριου αγωνιστή, που ζει από μέσα τα γεγονότα», διεκδικεί το χαρακτήρα του χρονικού, της προσωπικής μαρτυρίας ή του ιστορικού ντοκουμέντου, αν και δεν παύει να είναι μυθοπλαστικό κείμενο.¹⁰² Στο μυθιστόρημα *Ηρωική Συμφωνία* της Ειρένας Αδαμίδου στο πρώτο μέρος μεταπλάθεται μυθιστορηματικά η περίπτωση του νεαρού μαθητή του Γυμνασίου Αμμοχώστου, του αγωνιστή της ΕΟΚΑ, Πετράκη Γιάλλουρου.¹⁰³ Τα γεγονότα στο *Το κλάμα του μωρού κι άλλα διηγήματα* του Λεόντιου Χατζηκώστα εκτυλίσσονται στη Βόρεια Ιταλία την άνοιξη του 1944 κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ιστορία του θυμίζει πολύ τη ζωή του συγγραφέα, δεδομένου ότι κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κατετάγη και ο ίδιος εθελοντικά στο Κυπριακό Σύνταγμα.

Η οθωμανική διοίκηση

Το «δράμα της τουρκοκρατίας» συγκροτείται συχνά σε λογοτεχνικά ή ιστορικά κείμενα.¹⁰⁴ Ο Τάσος Ψαρόπουλος στο *Ο δήμιος: Το ημερολόγιο του Φούσκου* προσπαθώντας να ερμηνεύσει την πιο πάνω πρακτική αναφέρει :

¹⁰¹Κύρκος Δοξιάδης, *ό. π.*, σελ. 177.

¹⁰²Λευτέρης Παπαλεοντίου, «Οι Κλειστές πόρτες του Κ. Μόντη ως αντίλογος στα Πικρολέμονα του L. Durrell και στη Χάλκινη Εποχή του Ρ. Ρούφου», *Ετερότητα και Εκπαίδευση: Ο φιλόλογος και οι παιδαγωγικές προκλήσεις της πολυπολιτισμικότητας*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008, σσ. 239, 242.

Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σελ. 507.

¹⁰³Κίκα Ολυμπίου, *Δεκαεπτά Κύπριοι Πεζογράφοι*, Λευκωσία, 1983, σελ. 7.

¹⁰⁴Η *Μαρία η Συγκλητική* διαδραματίζεται με φόντο την άφιξη των Οθωμανών το 1571 στην Κύπρο.

[...]Όταν κατέλαβον την Λευκωσία επεδόθησαν εις σφαγάς, εις ατιμώσεις, εις λεηλασίας και τέλος διαλέξαντε χιλίους νέους και νέας και τους μπαρκάρανε σε πλοία για να τους στείλουν εις την Κωνσταντινούπολιν ως δώρον εις τον Σουλτάνον και τους εκεί Μεγιστάνας. Μέσα στο πλοίο μεταξύ των νεανίδων βρίσκεται και η ΜΑΡΙΑ Η ΣΥΓΚΛΗΤΙΚΗ, η οποία σκεπτόμενη την τρομεράν ατίμωσι, επροτίμησε να βάλη φωτιά στην πυριτιδαποθήκη του πλοίου κι έτσι ανατίναξε τούτο εις τον αέρα και εσκοτώθησαν όλοι και όλες που βρίσκοντο μέσα σ' αυτό.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...] Στο δράμα της τουρκοκρατίας του νησιού, δεν δόθηκε η πρέπουσα δημοσιότητα, δε συζητήθηκε, δε δικαιώθηκε η Ρωμιοσύνη, από καμιά Κοινή Γνώμη, δεν εξαντλήθηκε το θέμα. Έκλεισε η πληγή, μ' άφησε το πύο μέσα. Κι η κάθε γενιά μεταδίδει στην άλλη τον απαρηγόρητο πόνο της φυλής της.¹⁰⁵

Ο ναός της Παναγιάς της Γαλούσας που γκρεμίστηκε από τον Πασά της Κύπρου για να φτιάξει υδραγωγείο,¹⁰⁶ η προσωνυμία Κανακαριά,¹⁰⁷ το «σατανικό πάτωμα» του μοναστηριού Σταυροβουνίου συνδέονται με τον τρόπο που συγκροτείται στη συλλογική συνείδηση της Ελληνικής Κοινότητας η οθωμανική διοίκηση.¹⁰⁸ Από την άλλη, η συγκρότηση της εν λόγω περιόδου ως «*Τουρκοκρατίας*» συνδέεται με τον μύθο των διαχρονικών εχθρών της ελληνικής φυλής.

Στην τουρκική ιστοριογραφία η οθωμανική διοίκηση συγκροτείται ως περίοδος ευνομίας και ισονομίας όπου όλοι οι υπήκοοι ανεξαρτήτως φυλής και θρησκείας χαίρουν σεβασμού. Όπως είναι αναμενόμενο αυτή η εκδοχή της ιστορίας συντηρείται και στη λογοτεχνική παραγωγή. Στο ποίημα *Şehirlerin Efesi Lefkoşa Λευκωσία Το Παλικάρι των Πόλεων* της Urkiye Mine Balman η οθωμανική διοίκηση ταυτίζεται με την επανοίκηση, την ανοικοδόμηση, την ιεροποίηση της Λευκωσίας στο πρότυπο μιας ισλαμικής πόλης, η οποία όμως στο ποίημα συγκροτείται ως τουρκική πόλη «*Bir Türk şehri*».¹⁰⁹

Βλ. Ιωάννης Κασουλίδης, *Μαρία η Συγκλητική: δράμα εις πράξεις τρεις*, Λευκωσία, 1962, σελ. 3.

¹⁰⁵Τάσος Ψαρόπουλος, *Ο δήμος : Το ημερολόγιο του Φούσκου*, Δίφρος, Αθήνα, 1962, σελ. 123.

Χριστόφορος Παλαίσης ποιητάρης της Κύπρου που πέθανε το 1949. Στο αφηγηματικό του ποίημα ΤΑ ΑΙΓΓΟΝΙΑ ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΒΟΣΚΩΝ αποτυπώνεται το «δράμα της τουρκοκρατίας». Βλ. Κυριάκος Χατζηωάννου, *Κυπριακά διαλεκτικά κείμενα*, Αμμόχωστος, 1961, σελ. 79.

¹⁰⁶Νέαρχος Κληρίδης, *Τοπικές ιστορίες : Ιστορία της Λύσης*, Λευκωσία, 1960, σελ. 5.

¹⁰⁷Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', ό. π., σελ. 60.

¹⁰⁸Αθηνά Ταρσούλη, ό. π., σελ. 175.

Η Αθηνά Ταρσούλη και στον πρώτο τόμο της, που εκδόθηκε το 1955, αναφέρεται σε μνημεία που συντηρούν τη φυλετική μνήμη. Ναοί που μετατράπηκαν σε τζαμιά (σελ. 184), η Παναγιά του Άρακα (σελ. 277), η Παναγιά η Μολυβοσκέπαστη (σελ. 287), η εκκλησία της Χρυσορροιάτισσας (σελ. 377), η Χρυσοκάβα στην Άνω Κερύνεια (σσ. 402-403), η εκκλησία της Αγίας Ειρήνης στη Λάπηθο (σελ. 430) κ.τ.λ..

¹⁰⁹Zübeyir Yılmaz & Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk şiiri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1992, σελ. 54.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ο μύθος των Επικουρικών

Ο ελληνικός λόγος συνδέει τους Επικουρικούς Αστυνομικούς με τη φιλοχρηματία «*Συνετάχθησαν χάριν χρηματισμού με τον κατακτητή*»,¹¹⁰ την ωμή βία «*βαναύσου μεταχειρίσεως τυγχανόντων από μέρους των Τούρκων αστυνομικών*»,¹¹¹ την αδιαντροπιά «*πλείστοι των Τούρκων τούτων ήσαν τελείως αγράμματοι και δεν είχαν ανεπίληπτον ιδιωτικόν βίον*»,¹¹² την αμορφωσιά «*Τους μάζευαν όπως μπορούσαν, γραμματισμένους κι' αγράμματους, τίμιους και τυχοδιώχτες, αφελείς και τροφίμους των φυλακών*»,¹¹³ τη δουλοπρέπεια «*Το «Κύριο» είναι ο Άγγλος ανακριτής, που στη φαντασία του Τούρκου δεσμοφύλακα προβάλλει σαν κυρίαρχος, αφέντης!*»,¹¹⁴ και την αβελτηρία «*ανεπίδεκτοι τοιαύτης μαθήσεως*». ¹¹⁵

Ο μυθιστοριογράφος Ρόδης Ρούφος δανείζεται αυτά τα μετέωρα σημαίνοντα (κακός Τούρκος, κακοί Επικουρικοί) και επενδύει σε αυτά με διαφορετικά περιεχόμενα μύθων. Η δουλεία του Επικουρικού είναι μια κερδοφόρα δουλεία, που προσφέρεται σε έναν άνθρωπο ταλαιπωρημένο χωρίς ποινικό μητρώο, που έχει έφεση για τα γράμματα, αλλά οι συνθήκες δεν του επέτρεψαν να μορφωθεί, και που το μόνο που θέλει είναι να έχει τα στοιχειώδη για να μπορέσει να ξεκινήσει τη δικιά του ζωή :

[...]Είχα συναντήσει τον Αλή λίγες μέρες πρωτότερα, κι απόρησα βλέποντας τον ντυμένο Επίκουρο Αστυνομικό. Η στολή του πήγαινε ωραία. Με πλησίασε χαμογελώντας φιλικά και μου εξήγησε πως είχε καταταχτεί στην Αστυνομία γιατί ο μισθός ήταν μεγάλος : από τις οικονομίες του είχε κιόλας αγοράσει ένα ποδήλατο. Του ευχήθηκα καλή τύχη κι έκανα να προχωρήσω αλλά με σταμάτησε και αφού βεβαιώθηκε πώς δε μας άκουγαν, είπε χαμηλόφωνα και ζωηρά : «Μη νομίσεις, κύριε

¹¹⁰Σπύρος Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του κυπριακού ...*, ό. π., σελ. 219.

¹¹¹Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, «Η εθνική εξέγερσις της Κύπρου και τα ελληνικά σχολεία αυτής», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, τ. 4, 1960, σελ. 168.

¹¹²Γεώργιος Γρίβας, *Απομνημονεύματα αγώνος Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959*, Αθήνα, 1961, σελ. 98.

Ο λόγος ύπαρξης τους δεν ήταν η τήρηση της τάξης αλλά «*δια την δολοφονίαν Ελλήνων*» (σελ. 149).

¹¹³Κώστας Μόντης, *Κλειστές πόρτες*, Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας Κύπρου, Λευκωσία, 1964, σελ. 20.

¹¹⁴Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Ομορφίτα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1962, σελ. 167.

¹¹⁵Γεώργιος Γρίβας, ό. π., σελ. 98.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Αλέξη, ότι είμαι εχθρός των Ρωμιών. Μερικοί δικοί μας δεν τους χωνεύουν, είν' αλήθεια, αλλά όχι όλοι μας. Θέλουμε να ζήσουμε μαζί σας ειρηνικά».¹¹⁶

Το 1956 όταν ξεσπούν οι πρώτες σοβαρές ταραχές, οι δύο ήρωες, ο Αλή και ο καθηγητής Αλέξης, θα συναντηθούν ξανά. Αυτή τη φορά στις φυλακές, ο ένας ως κρατούμενος και ο άλλος ως αστυφύλακας. Ο Αλή εδώ αναλαμβάνει ως μεσάζοντας να παραδώσει ένα μήνυμα (το μήνυμα - το σχέδιο της απόδρασης) κάποιου συμπολεμιστή του Αλέξη.

[..]Μια μέρα πρόσεξα πώς ο αστυφύλακας που φρουρούσε απόξω από το κελί μου ήταν ο Αλή.

[..]Σε μια στιγμή, ωστόσο, όταν δε μας έβλεπε κανένας, πέρασε το χέρι του μέσα από τα κάγκελα του κελιού μου κι έριξε ένα κομματάτι χαρτί.¹¹⁷

Στο τέλος ο Αλή τιμωρείται από την ΤΜΤ για την πράξη του αυτή. Η φιγούρα του Αλή δεν κατορθώνει να κυριαρχήσει στο μυθιστόρημα. Το ηγεμονικό κλείσιμο του ελληνικού λόγου με τις λεκτικές εκφορές *«δύστυχου του Αλή»*, *«Τούρκοι φανατικοί»*, *«φονιάδες»*, *«Έλληνες φίλους»*, *«ανθελληνικές ταραχές»* επισκιάζει την ενέργεια του Αλή.

[..] Όταν έγινα λίγο καλύτερα άρχισε να μου διαβάζει εφημερίδες και να μου λέει τα νέα. Μου διηγήθηκε το θάνατο του δύστυχου του Αλή : τον σκότωσαν Τούρκοι φανατικοί, που είχαν ανακαλύψει τη συμπάθεια του για μας, πυροβολώντας τον μέσα στην Τουρκική συνοικία την ώρα που ήταν καβάλα στο καινούριο του ποδήλατο. Πριν ξεψυχήσει, ωστόσο, είχε προλάβει να πει μπροστά σ' αξιόπιστους μάρτυρες ότι είχε δει τους φονιάδες, κι ότι ήταν Τούρκοι. Έτσι, ακόμα κι οι τελευταίες του λέξεις χρησίμευσαν για ν' απαλλάξουν τους Έλληνες φίλους του από κάθε υπόνοια που θα μπορούσε νάχε γίνει πρόσχημα για καινούριες ανθελληνικές ταραχές.¹¹⁸

¹¹⁶Ρόδης Ρούφος, *ό. π.*, σελ. 173.

¹¹⁷Ρόδης Ρούφος, *ό. π.*, σελ. 317.

¹¹⁸Ρόδης Ρούφος, *ό. π.*, σελ. 364.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Στην *Ηρωική Συμφωνία*, στη νουβέλα της Ειρένας Ιωαννίδου, απαντά η φιγούρα του Τούρκου φύλακα Αχμέτ.

[..]Μη βλέπεις που βρίσκομαι τώρα εδώ. Ορκίζομαι στον Αλλάχ πως Ρωμιό δε σκότωσα από τότε που άρχισε το κίνημα κι ούτε ποτέ θα σκοτώσω, γιατί γεννήθηκα κι έζησα όλα μου τα χρόνια σε τούτο τον τόπο και τον νοιώθω σα δικό μου. Είπαν πως θα με σκότωναν κάτι άλλοι Τούρκοι φανατικοί, γι' αυτό αναγκάστηκα νάρθω να δουλέψω στη φυλακή. Αλλά είμαι μόνο φύλακας και ποτέ δεν κακομεταχειρίζομαι τα παλληκάρια.¹¹⁹

Η συγγραφέας δεν κατορθώνει να ενεργοποιήσει τον λόγο του Άλλου. Ο Αχμέτ εξηγώντας γιατί κατατάχθηκε στην αστυνομία επιστρατεύει λεκτικές εκφορές που τον συγκροτούν ως απάτριδα «τον τόπο και τον νοιώθω σα δικό μου», επιστρατεύει λεκτικές εκφορές που νομιμοποιούν τον ενωτικό αγώνα της Ελληνικής Κοινότητας «αναγκάστηκα» «παλληκάρια» «κίνημα» κ.τ.λ..

Κατά τη συνομιλία του Αχμέτ με τον αγωνιστή της ΕΟΚΑ Νικόλα, αποκαλύπτεται ότι ο Κωνσταντής, ένας άλλος αγωνιστής της ΕΟΚΑ, αποκάλυψε τα πάντα στους Άγγλους και ότι ο Αχμέτ έσωσε τον αρχηγό της ΕΟΚΑ όπως κάποτε ο αρχηγός είχε σώσει τη δική του ζωή. Ο μονόλογος του Νικόλα, αλλά και ο διάλογος του αρχηγού με την αρραβωνιαστικιά του Νικόλα, την Ελένη, αποκαλύπτει πόσο ρευστές είναι οι ταυτότητες, αν και η συγγραφέας δεν απαγκιστρώνεται εντελώς από τον στερεοτυπικό λόγο :

[..] ο νέος τάχε χαμένα. Μήπως τον κορόϊδευε ο δεσμοφύλακας ή τον γελούσαν τ' αυτιά του; Εκείνος, ένας άπιστος, να κάμη τέτοια μεγάλη πράξη, όταν ο αδερφός του Έσφιξε με λύσσα τις γροθιές του στη θύμηση του προδότη.¹²⁰

[..]Εκείνος ήταν που πέτυχε να σας τον δώσουν να τον θάψετε..., ένας Τούρκος, ένας εχθρός μας, που θα μπορούσε να κάμη αυτό πούκαμε ο Κωνσταντής και χειρότερα ακόμα, χωρίς ναν' ατιμία, αφού ήταν εχθρός μας. Κι όμως μας πόνεσε και μας βοήθησε

¹¹⁹Ειρένα Ιωαννίδου, ό. π., σελ. 113.

¹²⁰Ειρένα Ιωαννίδου, ό. π., σελ. 114.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

περισσότερο κι από δικό μας, αυτός, ένας άπιστος, όταν ο Κωνσταντής γινόταν προδότης για να μην υποφέρει !¹²¹

Οι Επικουρικοί, επομένως, στο ευρύτερο πεδίο του λόγου, συγκροτούνται σε τρεις σφαίρες ύπαρξης.¹²² Στην καθαυτό αντικειμενικότητα αποτελούν ένα αστυνομικό σώμα που αποτελείται από μέλη της Τουρκικής Κοινότητας. Στην καθαυτό αναφορικότητα, σε αυτή την ενδιάμεση σφαίρα, υπάρχουν διάφοροι Επικουρικοί. Πρόκειται για τους Επικουρικούς ως αντικείμενο της γνώσης. Ανάλογα με τον λόγο που συγκροτείται, συγκροτούνται και διαφορετικοί Επικουρικοί. Αν επιστρατευθούν οι όροι σημαίνουν και σημαινόμενο, τότε ένα τέτοιο σημαίνουν μπορεί να είναι ο Επικουρικός. Ποικίλοι λόγοι προτείνουν διαφορετικά περιεχόμενα για τη νοηματική επένδυση αυτού του σημαίνοντος.¹²³ Στις *Cyprus annual reports* του Βρετανικού Γραφείου Αποικιών αποτελούν αστυνομικές δυνάμεις κατά των τρομοκρατών της ΕΟΚΑ.¹²⁴ Από την άλλη, ο Έλληνας πρέσβης Άγγελος Βράχος, ως γενικός πρόξενος στη Λευκωσία, στα απομνημονεύματά του γράφει για τους Επικουρικούς :

[...] Λίγους μήνες μετά την άφιξη μου στην Λευκωσία άρχισε η Αγγλική διοίκηση να σχηματίζει τις πρώτες μονάδες «Επικουρικής Αστυνομίας» στρατολογώντας αποκλειστικά Τούρκους.

[..] Οι Τούρκοι «επικουρικοί» θα είχαν κύριο καθήκον να καταδιώκουν την ΕΟΚΑ η οποία ήταν φυσικό να τους θεωρήσει σαν εχθρούς και να τους χτυπάει.¹²⁵

Στον καθαυτό λόγο, στον ελληνικό λόγο οι Επικουρικοί χαρακτηρίζουν το σύνολο της Τουρκικής Κοινότητας ως απαίδευτη, δουλόφρων και αιμοδιψή, ενώ στον τουρκικό λόγο οι Επικουρικοί χαρακτηρίζονται ως σώματα ασφαλείας κατά της τρομοκρατίας, θεματοφύλακες της τουρκικότητας και της επιβίωσης της κοινότητας τους στο νησί. Τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας συνασπίζονται με όποιο πολεμά την τρομοκρατική ΕΟΚΑ και τους πολιτικούς

¹²¹Ειρένα Ιωαννίδου, ό. π., σελ. 130.

¹²²Κύρκος Δοξιάδης, ό. π., σσ. 158-159.

Τρεις σφαίρες της ύπαρξης : Καθαυτό αντικειμενικότητα, καθαυτό αναφορικότητα & καθαυτό λόγος.

¹²³Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, ό. π., σελ. 42.

Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Από το ημερολόγιο του Αγώνα», τ. 5, Μάρτιος 1963, σελ. 223.

¹²⁴Colonial reports, *Cyprus reports for the year 1956*, Her Majesty's Stationery Office, London, 1957, σελ. 65.

¹²⁵Άγγελος Βλάχος, *Μια φορά κι ένα καιρό, ένας διπλωμάτης...* : 50 Κυβερνήσεις, ό. π., σελ. 293.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

σκοπούς της, και αρνούνται κατηγορηματικά ότι η ανέχεια «*fakr-ü zaruret*» αποτελεί τον λόγο που κάποιο μέλος της Τουρκικής Κοινότητας κατατάσσεται στην Επικουρική Αστυνομία.¹²⁶

Από την άλλη ο Nazim Beratlı, αναφερόμενος στην αριθμητική δύναμη ορισμένων τμημάτων (1700 Τούρκοι σε αγγλικές βοηθητικές αστυνομικές ομάδες, 542 σε ειδικές αστυνομικές ομάδες, 585 σε ομάδες κομάντο),¹²⁷ υπογραμμίζει τις αδιερεύνητες συνέπειες που είχε για την Τουρκική Κοινότητα η ανοιξιάτικη εκστρατεία της ΕΟΚΑ το 1956, αν συνυπολογιστεί ότι την περίοδο αυτή ο αριθμός των Τούρκων αστυνομικών έφτανε στις 5000.¹²⁸

Μέσα από το ηγεμονικό κλείσιμο του ελληνικού λόγου, κυριαρχεί ο στερεοτυπικός τύπος του Επικουρικού Αστυνομικού. Στον αντίποδα, στην Τουρκική Κοινότητα τα μέλη της ΕΟΚΑ συγκροτούνται ως φορείς βίας, που σκοτώνουν όποιο δεν ενστερνίζεται τα ιδανικά τους.¹²⁹ Στο ηγεμονικό κλείσιμο του τουρκικού λόγου το ιδανικό και ο αγώνας των αγωνιστών της ΕΟΚΑ εμπερικλείει ό, τι πιο σκοτεινό και ζοφερό.

Ο μύθος της συνύπαρξης ή της μη συνύπαρξης

Η περίοδος 1960-1963 ως αντικείμενο της γνώσης συγκροτείται ανάλογα με το υποκείμενο της εκφοράς του λόγου. Πέρα από την αντικειμενικότητα του ήδη τετελεσμένου, του πεπραγμένου υπάρχει πάντα το ζήτημα του ιδεολογικού διακυβεύματος. Ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας στις 12 Φεβρουαρίου 1961 δηλώνει ότι η συμβίωση είναι αρμονική,¹³⁰ ενώ στις 26 Απριλίου 1961 ότι παρατηρείται φυλετικός διαχωρισμός και ότι «δεν συναναστρέφονται μεταξύ των κοινωνικώς».¹³¹ Ο Nazim Beratlı αναπολώντας τους Έλληνες κατοίκους του χωριού Λεύκα αναφέρει ότι είναι αδύνατο να ξεχάσει τον Κυριάκο Δράκο που συνέχιζε να ζει μαζί τους μέχρι το 1963, αν και ο γιος του υπήρξε αγωνιστής

¹²⁶Nazim Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, ό. π., σελ. 199.

¹²⁷Nazim Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, ό. π., σελ. 199.

¹²⁸Nazim Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, ό. π., σελ. 214.

¹²⁹Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 9.

¹³⁰Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 488.

¹³¹Ο. π., σελ. 522.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

της ΕΟΚΑ.¹³² Ο Stanley Mayes αναφέρει ότι οι δύο κοινότητες ζουν δίπλα - δίπλα «*side by side*» και ότι μια μόνιμη διαίρεση θα ήταν αφύσικη «*unnatural*».¹³³ Στο ηγεμονικό κλείσιμο του ελληνικού λόγου τα μικτά χωριά παρουσιάζονται ως ένα πρότυπο ειρηνικής συνύπαρξης, ενώ στον τουρκικό λόγο προσφέρονται ως απόδειξη ότι η συνύπαρξη είναι ανέφικτη.¹³⁴

Τα ποικίλα ρεπερτόρια λόγων των μελών της Ελληνικής Κοινότητας υποδηλώνουν και το ιδεολογικό υπόβαθρο της κάθε λεκτικής εκφοράς, άλλοτε με υπερτονισμό της κοινωνικής διάστασης «*αντεγκλήσεις βασικές δεν υπήρχαν ανάμεσα στους Έλληνες και τους Τούρκους της Κύπρου στο πρώτο ήμισυ του εικοστού αιώνα*»,¹³⁵ άλλοτε με υπερτονισμό της οικονομικής διάστασης «*Η ανάγκη και η συνήθεια υποτάζανε την αδύνατη τσέπη στο καλοστεκούμενο χωριό*»,¹³⁶ άλλοτε με υπερτονισμό ενός περιστατικού / μιας τεταμένης περιόδου «*Αι σχέσεις μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων εις τα χωριά είναι πολύ καλύτεραι παρά εις τας πόλεις. Εις πολλά χωριά αι φιλικαί σχέσεις δεν διαταράχθησαν ούτε κατά την περίοδον εκτάκτου ανάγκης, ότε συνέβησαν θλιβερά διακοινοτικά επεισόδια*»,¹³⁷ και άλλοτε με υπερτονισμό του επίπλαστου χαρακτήρα της συνύπαρξης των δύο κοινοτήτων. Η Αθηνά Ταρσούλη συγκροτεί τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων «*επί τουρκοκρατίας*» μέσα από την αναφορά της στο μοναστήρι του Ομόδους. Το μοναστήρι του Ομόδους ήταν ένα μοναστήρι που έχαιρε προνομίων όπου Έλληνες και Τούρκοι ζούσαν ειρηνικά. Οι συνεχείς όμως αναφορές στο μπόλικο χρυσάφι που απέστελλαν στους πασάδες τονίζουν το πόσο επίπλαστη ήταν αυτή η

¹³²Nazım Beratlı, *Lefke sevgilim anılar*, ό. π., σελ. 24.

¹³³Stanley Mayes, *Cyprus and Makarios*, ό. π., σελ. 90.

¹³⁴Ελένη Λύτρα & Χάρης Ψάλτης, *Πρώην Μικτά Χωριά στην Κύπρο : Αναπαραστάσεις του Παρελθόντος, του Παρόντος και του Μέλλοντος*, ό. π., σελ. 8.

¹³⁵Πλουτής Σέρβας, ό. π., σελ. 23.

Ο Michael Walzer τονίζει ότι ο χαρακτήρας της σχέσης Ελλήνων και Τούρκων υπό την οθωμανική διοίκηση δεν βασιζόταν στον αμοιβαίο σεβασμό, βασιζόταν στην αμοιβαία τους υποτέλεια.

Βλ. Michael Walzer, *Περί ανεκτικότητας : Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1998, σελ. 105.

¹³⁶Κύπρος Χρυσάνθης, *Εννιά πικρά και ρωμαλέα διηγήματα*, ό. π., σελ. 25.

Stahis Panagides, ό. π., σελ. 134.

¹³⁷Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Στ', Ιανουάριος 1963-4 Μαρτίου 1964, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1996, σελ. 268.*

«*Πολλά έχουν επιτευχθή από της Συμφωνίας του Λονδίνου. Σπουδαιότερον τούτων είναι η αποκατάστασις φιλικών σχέσεων μεταξύ των Ελλήνων και των Τούρκων της Νήσου*». Βλ. Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Δ', Απρίλιος 1959-Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 303.*

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

συνύπαρξη και η οικονομική ευημερία, με αποκορύφωμα τον ειδεχθή αποκεφαλισμό του γέροντος Δοσίθεου, οικονόμου της μονής του Ομόδους το 1821:

[..] Ο δήμιος του Αχμέτ αγάς έλεγε ύστερα από τον αποκεφαλισμό του με καυχήσιάν : «Τρείς φορές έκατέβασά του την με το γιατταγάννιν μου κ' ή κ'εφαλή του εν εκόβκετουν' εδισπίρκασα (απελπίστηκα) κ' έσφαξα τον σαν τ' αρνίν. Εν' φορτωμένος μαϊκά (μαγικά) ο σκ' ύλλος, αμμά με τα μαϊκά του με ο Γριστός του τον εγλυτώσασιν.¹³⁸

Στο ηγεμονικό κλείσιμο του τουρκικού λόγου τονίζεται ο καταστροφικός ρόλος της στάσης της Ελληνικής Κοινότητας και του αιτήματος της για Ένωση «*The two Communities have always lived together-harmoniously if Greeks did not press for political ends unacceptable to Turks such as ENOSIS and precariously when they did so*».¹³⁹ Ο Kutlu Adalı ενώ αναφέρεται στην κοινή συνεδρία Ελλήνων και Τούρκων με σκοπό να αναστείλουν τα μέτρα για την απαγόρευση της βόσκησης στα δάση,¹⁴⁰ επικρίνει το γεγονός ότι Έλληνες βάζουν δηλητήριο μέσα στις πατάτες, στα ξερά σταφύλια, και τα ρίχνουν στους κάμπους όπου γυρνούν οι Τούρκοι βοσκοί.¹⁴¹ Αναφέρεται στον πατέρα του Rauf Denktaş, Hakim Raif, ο οποίος συνέβαλε ούτως ώστε οι κάτοικοι του χωριού Μαλιά Bağlarbaşı να ξαναπάρουν τα χωράφια τους από τον Έλληνα μεγαλογαιοκτήμονα Μιχαήλ Χατζηγαβριήλ και το χωριό να γίνει πάλι τουρκικό.¹⁴² Ο Süleyman Uluçamgil σε γράμμα του σε μια φίλη του από τη Σμύρνη αναφέρεται σε Έλληνες των γύρω χωριών οι οποίοι καταφεύγουν στο χωριό του για δουλειά. Μέσα από το απόσπασμα οι επιγαμίες συγκροτούνται ως πρακτική πολιτικής εξόντωσης της Τουρκικής Κοινότητας.

¹³⁸ Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', ό. π., σελ. 245.

¹³⁹ Απόσπασμα από επιστολή του Fazıl Küçük στον Lyndon Johnson, αντιπρόεδρο των ΗΠΑ, στις 28 Αυγούστου 1962. Βλ. στο Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, τ. II, ό. π., σελ. 393.

¹⁴⁰ Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 31.

¹⁴¹ Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 65.

¹⁴² Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 90.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...] Bizim köyde hiç Rum yok. Ama köyde bazı adamlar Rumca konuşabiliyorlar. Eskiden bize civar Rum köylerinden ırgatlık için gelirlerdi. O zaman öğrenmişler. Babam da biliyor biraz. Biliyorsun Rum kızlarının güzelliğinden sana bahsetmiştim. Babam bu ırgat diye gelenlerden bir kızla sevişmiş.
[...] Önceleri hep Türk'müş. Fakat Türkler yanlarında çalışmak için gelen Rumlara ev, tarla vermişler. Rum kızları ile evlenmiye başlamışlar. Zamanla Türkler azaldı.¹⁴³

Το ζητούμενο είναι πώς μεταπλάθεται αυτός ο ετερόκλητος λόγος στη λογοτεχνική παραγωγή. Στο μυθιστόρημα του Ρόδη Ρούφου αναφέρεται ότι η «*τουρκική κοινότητα εξακολουθούσε να ζει δίπλα στους Έλληνες*» και ότι «*διατηρούσαν πολύ καλές γειτονικές σχέσεις, ιδιαίτερα στα χωριά*».¹⁴⁴ Στο μυθιστόρημα οι μαθητές του σχολείου περιθάλπουν ένα φτωχό Τουρκάκι, το οποίο στη συνέχεια φεύγει από το σχολείο και βρίσκει δουλειά.¹⁴⁵ Όταν επιστρέφει στο σχολείο για να ευχαριστήσει τα υπόλοιπα παιδιά, αναφέρεται στην ανασφάλεια που νιώθουν οι υπόλοιποι Τούρκοι.

¹⁴³[...] Στο χωριό μας δεν υπάρχουν Έλληνες. Αλλά στο χωριό κάποιοι άνθρωποι ξέρουν να μιλούν Ελληνικά. Παλιά έρχονταν σε μας από τα γύρω ελληνικά χωριά για εργατοδουλειές. Τότε έμαθαν. Και ο μπαμπάς μου ξέρει λίγα. Ξέρεις, μου είχε μιλήσει για την ομορφιά των Ελληνίδων. Ο μπαμπάς μου ερωτεύτηκε μια κοπέλα από αυτούς που ήρθαν για εργατοδουλειά.[...] Κάποτε ήταν όλοι Τούρκοι. Αλλά οι Τούρκοι έδωσαν στους Έλληνες που ήρθαν να εργαστούν κοντά τους, σπίτι, χωράφι. Άρχισαν να παντρεύονται με Ελληνίδες. Με τον καιρό οι Τούρκοι μειώθηκαν.

Βλ. Orbay Deliceirnak (επιμ.), ό. π., σελ. 11.

¹⁴⁴Ρόδης Ρούφος, ό. π., σελ. 41.

Οι Έλληνες κάτοικοι ζουν σε συγκεκριμένο μέρος του χωριού, το οποίο έφερε το όνομα «*Gavur Mahallesi*» η γειτονιά των απίστων ή «*Rum Mahallesi*» η γειτονιά των Ρωμίων. Βλ. Nazım Beratlı, ό. π., σελ.119.

¹⁴⁵[...] Οι επιλογές που αφορούν το φύλο και την ηλικία του Άλλου, σε σχέση με τον παρατηρητή, αποτελούν ιδιαίτερο ερευνητικό πεδίο, που μπορούμε να εξετάσουμε στο πλαίσιο του έμφυλου λόγου. Τίθεται ένα επιπλέον ζήτημα ετερότητας όταν ο Άλλος είναι γένος θηλυκού – Τσιγγάνα, χανούμισσα, οδαλίσκη, Εβραιοπούλα -, δηλαδή πρόσωπο στο οποίο προβάλλονται σεξουαλικές επιθυμίες, ή παιδί - δηλαδή άτομο αδιαμόρφωτο, χωρίς την απαραίτητη αγωγή που είναι προϋπόθεση για τη διαμόρφωση εθνικής ταυτότητας.

Βλ. Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, ό. π., σελ. 256.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[..] Δε θα πιστέψω ποτέ τα ψέματα που λένε μερικοί για σας [...] Πως αν εσείς οι Ρωμιοί πάρετε την Κύπρο, θα μας τυραννάτε και θα μας κόψετε το ψωμί μας και δε θα μας αφήσετε να ζήσουμε ήσυχα.
[..] Έχουμε ζήσει μαζί τόσον καιρό, τίποτα δε μας χωρίζει.¹⁴⁶

Μέσα από τον λόγο του Αλή δεν ενεργοποιείται ο λόγο του Άλλου, αλλά ο συγγραφέας αναπαράγει «κατασκευές του συλλογικού φαντασιακού» της Ελληνικής Κοινότητας.¹⁴⁷

Ο Παύλος Λιασίδης το 1960 εκδίδει την ποιητική συλλογή *Δώδεκα παρά δέκα* σε κυπριακή διάλεκτο. Στο ποίημα *ΣΕΒΑΣΤΟΥΣ ΕΣΟΥ* χαρακτηρίζει τη Συμφωνία «καλή» και καλεί τον Αλή στην ταβέρνα :

[..] Η συμφωνία της Ζυρίχης εν καλή
[..] Φιλίαν πκιόν. Ε Ζαβροζίγγο ώρα καλή
τζιαί αξιαπλάμ χαϊρρο σου κουμπάρε Αλή.
Με στην ταβέρναν πα να πιουμεν του Πετρή
[..] Τζιείνοι που μας απώνουν εν οι κερτιμιοί
αννοίξετε τα μάδκια σας Τούρτζιοι, Ρωμιοί.¹⁴⁸

Ο Παύλος Λιασίδης στο ποίημα του εστιάζεται στην κοινωνική διάσταση της συνύπαρξης. Από την άλλη, η λεκτική εκφορά «*Με στην ταβέρναν πα να πιούμεν του Πετρή*» φέρνει στην επιφάνεια ένα μόνιμο παράπονο της άλλης κοινότητας, Έλληνες και Τούρκοι

¹⁴⁶Ρόδης Ρούφος, ό. π, σελ. 101.

[...]Και οι Ελληνοκύπριοι, αλλά και οι Τουρκοκύπριοι μαθαίνουν να περιγράφουν αρνητικά οι μεν τους δε, ήδη από την παιδική τους ηλικία. Οι Τουρκοκύπριοι, για παράδειγμα ακούνε για τους Ελληνοκύπριους ότι δεν μπορεί να τους εμπιστευθεί κανείς, κι ότι «domuzdan post, gavurdan dost olmaz» που σημαίνει ότι «όπως δεν μπορεί να γίνει πετσά απ' το δέρμα ενός γουρουνιού, έτσι δεν μπορεί να γίνει φίλος ένας άπιστος» [...]Υπάρχει μεγάλη καχυποψία και έλλειψη εμπιστοσύνης, που απορρέει και τροφοδοτείται από τη μακροχρόνια επίσημη και ανεπίσημη εκπαίδευση και κοινωνική αγωγή, καθώς και από τις ιστορικές εμπειρίες και τις πολιτισμικές διαφορές. Οι Τούρκοι έχουν την τάση να θεωρούν τους Έλληνες ανάξιους εμπιστοσύνης, ενώ οι Έλληνες έχουν την τάση να θεωρούν τους Τούρκους βάρβαρους. Βλ. Özgür Özdemir, ό. π., σελ. 17.

Ο φόβος της υποταγής «*fears of subjection*» Βλ. στο Donald Horowitz, ό. π., σελ. 190. Ο Rauf Denktaş σε άρθρο του στην εφημερίδα *Nacak* στις 20 Οκτωβρίου 1961 τονίζει ότι οι Έλληνες επιχειρούν την εκ των έσω υποδούλωση της Τουρκικής Κοινότητας. «*Rumlar "kale içten fethedilmeli" düsturuna inanmışlar, onu tatbik ediyorlar*».

Βλ. Salih Öztoprak, ό. π., σελ. 59.

¹⁴⁷Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, ό. π., σσ. 261-262.

¹⁴⁸Παύλος Λιασίδης, *Δώδεκα παρά Δέκα*, Κύπρος, 1960, σελ. 42.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

συναναστρέφονται κυρίως στα ελληνικά καφενεία, στα ελληνικά μπακάλικά, στα ελληνικά πανηγύρια όχι το αντίθετο.

Στην τουρκική λογοτεχνική παραγωγή ξεχωρίζει η πιο κάτω μαντινάδα :

[...]Su doldurdum şişeyi
Döneceyig köşeyi
Dr Küçük tanımaz
Magaryos eşeğini.¹⁴⁹

Στη μαντινάδα τονίζεται ότι η υπομονή που υπέδειξε η Τουρκική Κοινότητα πλέον έχει στερέψει «Γέμισα τη μπουκάλα νερό». Η πιο κάτω μαντινάδα σχετίζεται με την απόφαση του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας για κατάργηση των Δήμων, απόφαση η οποία επικυρώθηκε και από το Υπουργικό Συμβούλιο τον Ιανουαρίου του 1963. Ο Fazıl Küçük χρησιμοποιεί την εξουσία του ως αντιπροέδρου και ασκεί το δικαίωμα της αρνησικυρίας με την αιτιολογία ότι είναι αντισυνταγματική η πιο πάνω απόφαση. Έτσι και η μαντινάδα κλείνει με τον ακόλουθο στίχο «Ο Küçük δεν αναγνωρίζει το γαϊδούρι τον Μακάριο».

¹⁴⁹Saracoğlu Erdoğan, ό. π., σελ. 94.

[...]το Υπουργικόν Συμβούλιον, ισχυριζόμενον ότι επωφελείται του περί Χωρίων (Διοικήσεις και Βελτιώσεις) Νόμου προέβη εις την δημιουργίαν περιοχών βελτιώσεως εις τας περιοχάς των δήμων και συγχρόνως και εις τας περιοχάς των Τουρκικών δήμων, την δε 3^{ην} Ιανουαρίου 1963 έλαβεν απόφασιν όπως διορίση εις τας περί ων ο λόγος περιοχάς Συμβούλια Βελτιώσεως.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 30^{ης} Ιανουαρίου 1963, σελ. 29.

Οκτώ παρατάσεις του προσωρινού περί Δήμων νόμου. Βλ. Diana Markides-Weston, ό. π., σελ. 216.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Το προαιώνιο αίσθημα του συνανήκειν

[...] γιατί ήμασιν Έλληνες
οι Κύπριοι τζιαί μεις.¹⁵⁰

Οι διάφορες πολιτιστικές, αρχαιολογικές και ιστορικές αναφορές,¹⁵¹ οι ερμηνευτικές εκδοχές της κυπριακής ιστορίας, η βιωματική σχέση με τον χώρο και η επιθυμία για ομοιογένεια,¹⁵² το προαιώνιο αίσθημα του συνανήκειν,¹⁵³ η προγονική προίκα,¹⁵⁴ η νεκροφόρα γη,¹⁵⁵ οι φυλετικοί κληρονομικοί τίτλοι,¹⁵⁶ η επαρχιώτικη αφέλεια,¹⁵⁷ δεν θα ήταν δυνατό να μην αποτελούν δομικά στοιχεία του λογοτεχνικού λόγου, της λογοτεχνικής έκφρασης και παραγωγής. Η εθνική αυτοσυνείδηση τόσο στην Ελληνική όσο και στην Τουρκική Κοινότητα συγκροτείται ως μια έννοια προαιώνια που οι εκάστοτε πολιτικές συνθήκες του νησιού δεν κατόρθωσαν να την μεταβάλουν. Πολύ χαρακτηριστικός ο τρόπος που συγκροτείται η συμμετοχή των Κυπρίων με το στράτευμα των Περσών κατά των Ελλήνων κατά τη Ναυμαχία της Σαλαμίνας (480 π.Χ.), όπου η λιποψυχία τους δεν οφείλεται στην έλλειψη αγωνιστικότητας, αλλά στην εθνική αυτοσυνείδηση των Κυπρίων.¹⁵⁸ Το θεατρικό μονόπρακτο του Κύπρου Χρυσάνθη *Η μάχη των Μύλων*, που εκδόθηκε το 1960, αναφέρεται στην αυτοθυσία και τον ηρωισμό των Κρητικών και ενός Κυπρίου, οι οποίοι πολέμησαν στο πλάι των υπόδουλων Ελλήνων εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.¹⁵⁹

¹⁵⁰Παύλος Δ. Πικροδάφνης, *Ο πόνος του αρκάτη : ποιητική συλλογή*, Λεμεσός, 1960, σελ. 20.

¹⁵¹Νάντια Χαραλαμπίδου, «Εικόνες του Άλλου στην Κυπριακή πεζογραφία», *Σημείο*, τ. 4, 1996, σελ. 250.

¹⁵²Νάντια Χαραλαμπίδου, *ό. π.*, σελ. 253.

¹⁵³«η συνείδησις της ενότητος μετά των άλλων Ελλήνων δια δεσμών καταγωγής, θρησκείας, γλώσσης»

Βλ. Θεόκλητος Σοφοκλέους, *Η εθνική συνείδησις των Κυπρίων επί Φραγκοκρατίας*, Γραφείο Εθναρχίας, Λευκωσία, 1949, σελ. 8.

¹⁵⁴Λεύκιος Κρίνας, *ό. π.*, σελ. 15.

¹⁵⁵Λεύκιος Κρίνας, *ό. π.*, σελ. 18.

¹⁵⁶Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, *ό. π.*, σελ. 21.

¹⁵⁷Θεόκλητος Σοφοκλέους, *Προς τα σύνορα ... ταξιδιωτικό*, Λυρική Κύπρος, 1960, σελ. 29.

Αντρέας Ιακωβίδης, *Βιολέττες στη Βερενίκη*, Λευκωσία, 1962, σσ. 17, 151, 182.

¹⁵⁸[...] Το σπουδαιότερο όμως κακό που έπαθαν οι Κύπριοι είναι ότι αναγκάστηκαν από τους Πέρσες να πολεμήσουν και αυτοί ενάντια στους Έλληνες στη Ναυμαχία της Σαλαμίνας το 480 π.Χ. Οι Κύπριοι όμως επειδή δεν ήθελαν να πολεμήσουν ενάντια στους αδελφούς των, μόλις είδαν τα Ελληνικά καράβια υπεχώρησαν πρώτοι και έτσι συνέτειναν στην καταστροφή των Περσών.

Βλ. Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, *Ιστορία της Κύπρου για την Γ' Δ', Ε' και Στ' τάξη των δημοτικών σχολείων*, *ό. π.*, σελ. 21.

¹⁵⁹Κύπρος Χρυσάνθη, *Η μάχη των Μύλων*, *ό. π.*, σελ. 5.

Ανδρέας Χατζηθωμάς, *ό. π.*, σελ. 16.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...]Δεκάδες χρόνια πνίγει το λαιμό μας, τότε των Φράγκων η θηλιά, τώρα του Τούρκου η φούχτα. Μα δε βολεί να βγει η ψυχή μας. Μήτε φραγκεύουμε κι ας στέλνουν φραγκοπαπάδες με κοντάρια, μήτε τουρκεύουμε κι' ας ξένει το γιαταγάνι το λαιμό μας.

Στον αντίποδα, Τούρκοι ποιητές εκφράζουν τον θυμό τους για τα Δαρδανέλια Çanakkale,¹⁶⁰ όπου ανυποψίαστα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας «*haince ve habersizce*» μεταφέρθηκαν για να πολεμήσουν στο στράτευμα των Βρετανών εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.¹⁶¹ Η ίδια η επιλογή του ρήματος «μεταφέρθηκαν» «*götürmüştü*» υπογραμμίζει την εξαπάτηση και τον εξαναγκασμό. Ο Κύπριος ποιητής Süleyman Uluçamgil σε γράμμα του προς τη φίλη του Yıldız αναφέρεται στην πρόθεση του να γράψει ένα μυθιστόρημα. Με αφορμή αυτό το μυθιστόρημα θυμάται τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο «*Birinci Dünya Harbi' nda İngilizler Çanakkale' ye Kıbrıs' tan asker olarak Türkleri de götürmüştü. Bizim köyde üç kişi gitmiş ve Türk cephesine kaçmışlar xoğu*»,¹⁶² και αναφωνεί καμιά σφαίρα δεν βγήκε από Τούρκο σε Τούρκο.¹⁶³ Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται ταυτίζεται με όρους δανεισμένους από την οικογένεια και τη συγγένεια «*αδερφός σε αδερφό*» «*kardaş kardaşa*».¹⁶⁴ Η στάση των μελών της Τουρκικής Κοινότητας στην περίπτωση των Δαρδανελίων δεν αποτελεί πράξη αυτομολίας, αλλά πράξη εθνικής αυτοσυνείδησης.

¹⁶⁰Gülgün Serdar, «Kıbrıs Türk Şiiri'nde Aşk», ό. π., σελ. 374.

¹⁶¹Mustafa Yeniasır, ό. π., σελ. 2295.

¹⁶²Οι Βρετανοί κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μετέφεραν και Τούρκους από την Κύπρο ως στρατιώτες στα Δαρδανέλια. Και από το χωρίο μας πήγαν τρία άτομα, και οι περισσότεροι από αυτούς προσχώρησαν στο Τουρκικό μέτωπο.

¹⁶³Orbay Deliceimmak (επιμ.), ό. π., σελ. 13.

Atımı bağlattılar bir delikli taşa Δέσμευσαν το άλογο μου σε μια κούφια πέτρα

Otuz iki düvele bir Kemal Paşa Ένας Kemal Paşa με 32 δαμαλίδες

İngiliz kodu bizi Çanakkaleye Οι Βρετανοί άφησαν εμάς στα Δαρδανέλια

Hiç kurşun sıkar mı kardaş kardaşa Αδερφός δεν πυροβολεί αδερφό

¹⁶⁴Δήμητρα Γκέφου-Μαδιανού (επιμ.), *Εαυτός και άλλος: Εννοιολογήσεις, ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο*, Gutenberg, Αθήνα, 2003, σελ. 41.

«*Το "εθνικό αίμα" κάνει τους άντρες αδέρφια*» [...] 'national blood', makes all men brothers Βλ. Ana Maria Alonso, «The Effects of Truth: Re-Presentations of the Past and the Imagining of Community», *Journal of Historical Sociology*, Volume 1, No. 1, March 1988, σελ. 40.

3. Ο έρωτας ως ιδεώδης τρόπος οικείωσης

[...] Αν τύχη τζι'είπεγ καμμιά ρωμαίισα
πως έσεις Τούρκον να σ'αγαπά,
τζαι η καρκιά σου κρούζει που μέσα,
πε μου το, μεγ κρυφτής Κιούλσαπά.

Βασίλης Μιχαηλίδης¹⁶⁵

Η Χιώτισσα

Αν και ο Άλλος ως «απαγορευμένο ερωτικό πρόσωπο» εκπροσωπεί την «απαγορευμένη ομάδα», η επιθυμία για τον Άλλο οδηγεί «σε άρση της απαγορευμένης επιθυμίας μέσα στον Εαυτό».¹⁶⁶ Στο κυπριακό συγκείμενο το «απαγορευμένο ερωτικό πρόσωπο» απαντά μεταξύ άλλων στην παραλογή *Τούρκος αγάπησε τη Ρωμιοπούλα*,¹⁶⁷ στην περίπτωση της Μαρικκούς από την Εφτακώμη της Καρπασίας που απαρνείται τον Αντώνη της για τον Αχμέτ Αγάν,¹⁶⁸ στην περίπτωση του μουεζίνη και της ανιψιάς του Εμινέ,¹⁶⁹ του Παφίτη Μουσταφά με την Ελένη κ.τ.λ..¹⁷⁰

¹⁶⁵Κυριάκος Χατζιωάννου, *ό. π.*, σελ. 100.

¹⁶⁶Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 302.

Λευτέρης Παπαλεοντίου & İbrahim Aziz, *Διηγήματα Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων : Δίγλωσση ανθολογία*, *ό. π.*, σσ. 14-15.

¹⁶⁷Κωνσταντίνος Γ. Σπυριδάκης & Σταύρος Καρακάσης, *ό. π.*, σελ. 324.

¹⁶⁸Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Η Μαρικκούς», αρ. 26, Απρίλιος –Ιούνιος 1960, σσ. 215-216.

Κωνσταντίνος Γιαγκουλλής, *Ανθολογία Κυπρίων ποιητάρηδων και λαϊκών ποιητών : (ρίμες, ποιήματα, τσατίσματα, ερωτικά, κοφτά, γνωμικά, ερωταποκρίσεις)*, Λευκωσία, 2011, σσ. 21-28.

Ανδρέας Π. Γεωργιάδης, *Κώμη Κεπήρ : Αρχοντοχώρι της Καρπασίας*, Λευκωσία, 2001, σσ. 116-124.

Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, *ό. π.*, σελ. 33.

Ματθαίος Κυριακούλης, *Η Επατακώμη : Αμμοχώστου-Κύπρου*, Αμμόχωστος, 1970, σσ. 76-84.

¹⁶⁹[...]Και όντως την αυτήν εσπέραν τον επανέφεραν εις την πάτριον θρησκείαν του οι ομόφυλοι του θραύσαντες διά κοπάνου την οσίαν αυτού κεφαλήν !

Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Ο αείμνηστος Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος Βος και Οθωμανοί εξωμόται και αποστάται», Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1963, σσ. 13, 14.

¹⁷⁰Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, *ό. π.*, σελ. 33.

Λευτέρης Παπαλεοντίου, «Εικόνες Τουρκοκυπρίων και Τούρκων σε πεζογραφήματα Ελληνοκυπρίων», *Νέα Εποχή*, τ. 284, Άνοιξη 2005, σελ. 10.

Φοίβος Σταυρίδης, *Βιβλιογραφία κυπριακής λαϊκής ποίησης : φυλλάδες και αυτοτελείς εκδόσεις 1884-1960*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία, 2002, σσ. 395, 420-421, 423.

Harid Fedai & Mustafa Haşim Altan (επιμ.), *ό. π.*, σσ. 1-2.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Όταν το αντικείμενο της ερωτικής έλξης είναι αλλοεθνής, ελλοχεύει ο κίνδυνος της απώλειας της θρησκευτικής και εθνικής ταυτότητας. Ο Ανδρέας Θ. Ζυμπής αναφέρεται στην αρχοντοπούλα Τουρκάλλα που ερωτεύτηκε τον Γιαννάκη και βαφτίστηκε χριστιανή.¹⁷¹ Ο Kutlu Adalı αναφέρεται σε μια χριστιανή του χωριού Gündoğdu Αντρολύκου (Πάφος) η οποία αγάπησε τον μουσουλμάνο Hasan. Η άρνηση του πατέρα της την έκανε να φύγει από το σπίτι και να γίνει μουσουλμάνα.¹⁷² Ο Kutlu Adalı χαρακτηρίζει τη σύναψη γάμων μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων ως το «χειρότερο κοινωνικό φαινόμενο». Αναφέρεται στο χωριό Αγία Μαρίνα Σκυλλούρας όπου μετατράπηκε σε μαρωνίτικο χωριό μέσω των γάμων.¹⁷³ Ο Süleyman Uluçamgil συνδέει την πιο πάνω κοινωνική πρακτική με την πληθυσμιακή συρρίκνωση της Τουρκικής Κοινότητας «*Zamanla Türkler azaldı*».¹⁷⁴ Ο Kutlu Adalı αναφέρει χαρακτηριστικά:

[..] Οι Τούρκοι και οι Έλληνες ο ένας με τον άλλον μπερδεύονταν και ενώνονταν, έπαιρναν την κόρη, έδιναν την κόρη, συγγένευαν!¹⁷⁵

Ο έρωτας εμποτίζεται και εξαγνίζεται από το θρησκευτικό συναίσθημα, αφού η ερωτική αγάπη, όπως και στα δημοτικά τραγούδια, παρουσιάζεται πάντα «*συνταιριασμένη με τη χριστιανική πίστη*».¹⁷⁶ Έτσι στις περιπτώσεις που διαπράττεται ύβρις και η ερωτική αγάπη δεν συνάδει με τη χριστιανική πίστη επέρχεται η *τίσις*. Ανάμεσα στα χαρτιά του Διονύσιου Σολωμού βρέθηκε μια συλλογή με δημοτικά τραγούδια της Κύπρου «*Κόρη σκοτωμένη από*

Kutlu Adalı, *Köy raporları 1962*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1962, σελ. 46.

Όταν ήταν μικρός ο Nazım Beratlı, είχε αγαπήσει μια Ελληνίδα. Η πρώτη γυναίκα του θείου του ήταν επίσης Ελληνίδα, η Όλγα.

Βλ. Nazım Beratlı, *Lefke sevgilim anılar*, ό. π., σσ. 5, 7.

¹⁷¹Κωνσταντίνος Γ. Γιαγκουλλής, *Λαϊκές πηγές μελέτης της Κυπριακής Ιστορίας*, Λευκωσία, 1980, σελ. 31.

¹⁷²Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., 23.

¹⁷³Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, ό. π., σελ. 19.

¹⁷⁴«Οι Τούρκοι μειώθηκαν» Βλ. Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σελ. 11.

¹⁷⁵Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 140. «*En kötüsü toplumsal durum idi. Türk'lerle Rum'lar iyice birbirlerine karışıp kaynaşmışlar, kız alıp kız vermişler, hısım akraba olmuşlardı*».

¹⁷⁶Μελής Νικολαΐδης, *Δύο διαλέξεις πάνω στο δημοτικό τραγούδι*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1963, σελ. 11.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

τον πατέρα της, όταν αγαπά έναν Τούρκο».¹⁷⁷ Στο *Ο Δήμιος* : Το ημερολόγιο του Φούσκου η χριστιανή που παντρεύτηκε μουσουλμάνο ξυλοφορτώνεται από τον άντρα της «την έδερνε». Μεταنيωμένη για «να τον εξευμενίσει, άναβε καντήλια σε εικονίσματα, κάπνιζε λιβάνι και προσευχότανε».¹⁷⁸

Σε άλλες περιπτώσεις προβάλλονται οι έμφυλες διαστάσεις του έρωτα. Σε γράμμα του ο φοιτητής Süleyman Uluçamgil αναφέρει ότι έχει έναν αδερφό τον Νικόλα. Ο Νικόλας είναι μέλος της ΕΟΚΑ και είναι καρπός του έρωτα του πατέρα του με μια Ελληνίδα εργάτρια. Μέσα από την τροπικότητα «πάντα»,¹⁷⁹ ενισχύει τον ισχυρισμό του ότι ο έρωτας είναι έμφυλα προκαθορισμένος, ο άρρεν είναι πάντα Τούρκος και η θήλυ πάντα γυναίκα. Ο Ηρακλής Μήλλας επισημαίνει ότι τόσο οι Έλληνες άρρενες όσο και οι Τούρκοι άρρενες συνάπτουν σχέση με τον ετερόφυλο Άλλο, εκφράζουν τον θαυμασμό τους για την ομορφιά του, πότε όμως στη λογοτεχνία ο άρρεν δεν θα εγκαταλείψει την εθνική του ταυτότητα. Όποιος και αν είναι ο λόγος, σύμφωνα με τον Ηρακλή Μήλλα «γεγονός είναι ότι η θέση της γυναίκας απέναντι στον «Άλλο» λειτουργεί σαν δηλωτικό μιας ταυτότητας».¹⁸⁰

¹⁷⁷Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', ό. π., σελ. 380.

¹⁷⁸Τάσσος Ψαρόπουλος, ό. π., σελ. 119.

Εκτυλίσσεται στη Λευκωσία την περίοδο 1945-1948. Βλ. Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, ό. π., σελ. 511.

¹⁷⁹[..]Αυτό πάντα έτσι γινόταν εξάλλου. Μπαμπάδες Τούρκοι, μαμάδες Ελληνίδες.

Βλ. Orbay Deliceimmak (επιμ.), ό. π., σελ. 11.

Η γυναίκα του Άλλου είναι αυτή που συνάπτει ερωτικές σχέσεις με τον «δικό μας» άντρα.

[..] Her "öteki" kadınlar "bizim" erkekler aşık olmakta Βλ. Ηρακλής Μήλλας, *Türk Romanı ve "Öteki"* : *Ulusal Kimlikte Yunan İmajı*, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2000, σελ. 343.

¹⁸⁰Ηρακλής Μήλλας, ό. π., σελ. 271.

«Η ανδροκρατούμενη κοινωνία όπου τα παιδιά ακολουθούν την ταυτότητα ή τη θρησκεία του πατέρα μπορεί να έχει συμβάλει στη διαμόρφωση αυτού του ταμπού». Βλ. Ηρακλής Μήλλας, ό. π., σσ. 270-271.

Rebecca Bryant, «Writing the Catastrophe : Nostalgia and Its Histories in Cyprus», ό. π., σελ. 416.

Η Ιδιότητα του Πολίτη έχει εγγενώς ανδροκρατικό χαρακτήρα.

Βλ. Μάρω Παντελίδου Μαλούτα, *Το φύλο της δημοκρατίας : Ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκείμενα*, Σαββάλα, Αθήνα, 2002, σελ. 23.

Κεφάλαιο 7:

Ημερήσιος Τύπος-Περιοδικός Τύπος

1. Χαρακτηριστικά Δημοσιογραφικού Λόγου «Journalistic Discourse»

[...] ο δημοσιογραφικός λόγος είναι ένας διακεκριμένος λόγος, που οι όροι του καθορίζονται κυρίως από το είδος της επικοινωνίας, το οποίο είναι επιφορτισμένος να επιτελέσει, αλλά και από τους παράγοντες που συμμετέχουν στο είδος αυτό της επικοινωνίας (πομπός, δέκτης, μορφή κειμένου, Μέσο) και την επίσημα και κοινωνικά καθορισμένη κανονικότητα της γλώσσας που χρησιμοποιεί, τη «συσκευασία» και τον πληροφοριακό ρόλο που έτσι και αλλιώς καλείται να διαδραματίσει.¹

Ο δημοσιογραφικός λόγος αποτελεί ένα είδος διακεκριμένο από τα άλλα είδη του λόγου (λογοτεχνικό, θρησκευτικό, επιστημονικό κ.τ.λ.).² Οι όροι που διαμορφώνουν τον δημοσιογραφικό λόγο είναι μεταξύ άλλων ο παραγωγός του δημοσιογραφικού λόγου, η πολιτικοϊδεολογική γραμμή του μέσου, οι τεχνικοί παράγοντες (θέση, μέγεθος), η επικαιρότητα, ο σκοπός, αλλά και η «συσκευασία» του. Παράλληλα, η αυστηρή προσαρμογή της μορφής του δημοσιογραφικού λόγου προς τις αρχές και τους κανόνες της επίσημης ρυθμιστικής γραμματικής της εθνικής γλώσσας συνυπάρχει στον βαθμό του δυνατού με την ποικιλία μορφών και δομών της εκάστοτε γλώσσας. Ο Σωφρόνης Χατζησαββίδης εγείροντας το ζήτημα της ισοτιμίας ή μη των προαναφερθέντων όρων αναφέρεται στη μη ισότιμη συμβολή τους.

¹Σωφρόνης Χατζησαββίδης, «Όροι και όρια του δημοσιογραφικού λόγου», *Γλώσσα*, τ. 38, Χειμώνας 1996, σελ. 31.

²Ο. π., σσ. 23-32.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...]Συμπερασματικά θα λέγαμε οι όροι που διαμορφώνουν το δημοσιογραφικό λόγο είναι : το είδος της επικοινωνίας των Μ.Μ.Ε., ο ρόλος του Πομπού, η φύση του Μέσου, η διαίσθηση του Δέκτη, το θέμα, ο σκοπός, η κανονικότητα της επίσημης κωδικοποιημένης γλώσσας ενός κράτους και η αισθητική αντίληψη των εμπλεκομένων στη διαδικασία της επικοινωνίας. Οι όροι αυτοί δεν συμμετέχουν και δε συμβάλλουν ισότιμα στη διαμόρφωση του δημοσιογραφικού λόγου· ο βαθμός συμμετοχής και συμβολής του καθενός από αυτούς ελέγχεται και καθορίζεται από τους κατέχοντες τα μέσα παραγωγής και μετάδοσης του δημοσιογραφικού λόγου, δηλαδή των παραγωγών του λόγου και των Μέσων εκπομπής.³

Παρά το γεγονός ότι στον δημοσιογραφικό λόγο εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις συμμετοχής των απαραίτητων για τη διενέργεια της επικοινωνίας παραγόντων (πομπός, δέκτης, κανάλι), πραγματώνεται ένα είδος επικοινωνίας στην οποία δεν ευοδώνεται η αλληλεπίδραση πομπού και δέκτη, και δεν μπορεί να θεωρηθεί η πληροφόρηση ο μοναδικός όρος του δημοσιογραφικού λόγου.

Η μορφή του δημοσιογραφικού λόγου κινείται μεταξύ μη εμφανώς προσδιορισμένων ορίων που καθορίζονται από τους προαναφερθέντες όρους. Ο δημοσιογραφικός λόγος είναι κατά κύριο λόγο δημόσιος λόγος, εμφανίζεται ως αντικειμενικός, σοβαρός και ουσιαστικός στο πλαίσιο πάντα της υποκειμενικής ερμηνείας, «πειθαναγκαστικός» αλλά όχι κατ' ανάγκην «αυταρχικός», μη επιστημονικός, ενώ η δομή του δημοσιογραφικού κειμένου γίνεται με κριτήριο την αποτελεσματικότερη ενημέρωση του δέκτη, την ελκυστικότητα και τον εντυπωσιασμό.

Ο δημοσιογραφικός λόγος συνίσταται από τον ειδησεογραφικό λόγο που περιλαμβάνει τις ειδήσεις που δημοσιεύονται στον Τύπο, τις ειδήσεις που συνοδεύονται από σχόλιο και κάθε είδος ρεπορτάζ, από τον σχολιογραφικό λόγο που περιλαμβάνει τα άρθρα, τα σχόλια, τα χρονογραφήματα, τις επιφυλλίδες, τις κριτικές και τα παραπολιτικά σημειώματα, από τον λόγο των τίτλων που περιλαμβάνει κυρίως τους τίτλους των δημοσιογραφικών κειμένων, και από τον λόγο των συνεντεύξεων.⁴

³Ο. π., σελ. 27.

⁴Σωφρόνης Χατζησαββίδης, *Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος : Θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις*, Gutenberg, Αθήνα, 2000, σσ. 49-52.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Αν επιχειρηθεί μια σύνοψη των επιλογών των παραγωγών και διαμορφωτών του δημοσιογραφικού λόγου, μπορεί να επισημανθεί ότι το σύνολο του ειδησεογραφικού λόγου και ένα μεγάλο μέρος του σχολιογραφικού λόγου παρουσιάζονται ανώνυμα, χωρίς όμως να χάνει από την αξιοπιστία του το περιεχόμενο. Παράλληλα, η τραχύτητα, η οίηση, η συντομία, ο ελλειπτικός και συνθηματικός λόγος, η ρητορεία, η ψευδοαντικειμενικότητα, η ηθικότητα, και η περιγραφή «ανεπανάληπτων» γεγονότων πετυχαίνουν μεγαλύτερο ποσό πρόσληψης νοημάτων από τον δέκτη.⁵

⁵Ο. π., σσ. 69-71.

2. Ταυτότητα Ημερήσιου & Περιοδικού Τύπου

Παρά την κοινή διάσκεψη των εκπροσώπων του Τύπου, την έκδοση κοινής ανακοίνωσης,⁶ τη 15μελή κοινή αποστολή δημοσιογράφων στην Ελλάδα και την Τουρκία,⁷ ο Τύπος της εν λόγω περιόδου συνδέεται με τη στερεοτυπική εικόνα και την άγνοια της πραγματικότητας της εσωτερικής πολιτικής της άλλης κοινότητας,⁸ την παραγωγή αρθρογραφίας κάτω από τον

⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk ve Rum basın temsilcilerin toplantısı», 22 Ocak 1961. [Διάσκεψη των εκπροσώπων του Τουρκικού και Ελληνικού Τύπου]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Türk ve Rum basın Mümessillerinin beyannamesi», 24 Ocak 1961. [Έκδοση κοινής ανακοίνωσης του Τουρκικού και Ελληνικού Τύπου της Κύπρου]

Ο τομέας της δημοσιογραφίας καλύπτεται από τις καθημερινές εφημερίδες *Ελευθερία* που διευθύνεται από τον Γ. Χατζηνικολάου, τη *Μάχη* (του Ν. Σαμψών), το *Φιλελεύθερο* (του Ν. Παττίχη), τη *Χαραυγή* (όργανο του ΑΚΕΛ) και τις εβδομαδιαίες εφημερίδες *Κύπρος*, *Αλήθεια*, *Θάρρος*, *Συναγερμός*, *Φως*, *Αλλαγή*, *Νέοι Καιροί*, *Εθνική* κ.τ.λ.. Βλ. Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η πνευματική παράδοση και ζωή της Κύπρου», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1963, σελ. 18.

Στον Ημερήσιο Τύπο «πέρ' απ' την παλιά τοποθέτηση, Δεξιά ή Αριστερά διαφαίνεται πληθώρα θέσεων κι' έτσι βλέπουμε τις 4 Δεξιές τοποθετημένες σε διαφορετική βάση».

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Ο ρόλος του Τύπου», τ. 5, Μάρτιος 1961, σελ. 223.

Στην Τουρκική Κοινότητα κυκλοφορούν οι καθημερινές εφημερίδες *Halkın Sesi* *H φωνή του λαού*, *Bozkurt* *Γκρίζος λύκος*, *Akın* *Επέλαση* (1962) και οι εβδομαδιαίες *Nacak* *Τσεκούρι*, *Cumhuriyet* *Δημοκρατία* (1960-1962) και *Devrim* *Επανάσταση* (1963). Βλ. Hasan Behçet, *ό. π.*, σσ. 253-254.

Η αντιπολιτευτική αρθρογραφία της εφημερίδας *Cumhuriyet* επέσυρε τη δολοφονία των εκδοτών της, του Ayhan Hikmet και του Ahmet Muzaffer Gürkan, τον Απρίλιο του 1962.

Με θέσεις όπως «Κανένας Κύπριος δεν θέλει να δει ξανά εικόνες εξηντάχρονων βοσκών με λιωμένο το κεφάλι δίπλα στο πηγάδι», τάσσεται κατά της διακοινοτικής βίας και υπέρ της ανασυγκρότησης και ανάκαμψης της Τουρκικής Κοινότητας. Βλ. Niyazi Kızılyürek (επιστημ. επιμέλεια), *Οι δημοσιογράφοι της Δημοκρατίας ..*, *ό. π.*, σσ. 12, 48, 79, 84, 100.

Μέσα από τις καθημερινές της παρεμβάσεις η εφημερίδα *Halkın Sesi* στηλιτεύει την "επιζήμια" αρθρογραφία της εφημερίδας *Cumhuriyet*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"Cumhuriyet" Hangi yoldadır?», 8 Ağustos 1961. [Η "Cumhuriyet" σε ποιο δρόμο είναι;]

Εφημερίδα, *Halkın Sesi*, «"Cumhuriyet" gazetesi boyundan büyük laf ediyor», 9 Ağustos 1961. [Η μεγαληγορία της εφημερίδας "Cumhuriyet"]

Η έκδοση της εβδομαδιαίας εφημερίδας *Nacak* με σλόγκαν «Her eve bir Nacak» «Σε κάθε σπίτι μια Nacak», είναι απόρροια της αντιπαράθεσης των δύο Τούρκων ηγετών, του Fazıl Küçük και του Rauf Denktaş. Ο Kutlu Adalı και ο Fuat Veziroğlu αρθρογραφούν, και ο Rauf Denktaş είναι ο εκδότης.

Βλ. Hikmet Afif Mapolar, *ό. π.*, σσ. 195-196.

Η NACAK απευθύνεται στους αγρότες, τους εργάτες και τη νεολαία της κοινότητας της. Βλ. Νίκος Στέλγιας, *Ο θάνατος του ανεπιθύμητου βρέφους...*, *ό. π.*, σελ. 28.

⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıslı Türk ve Rum gazeteciler bugün Yunanistana gidiyorlar», 14 Haziran 1961. [Οι Τούρκοι και οι Έλληνες της Κύπρου πηγαίνουν σήμερα στην Ελλάδα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Anavatan Türkiye», 6 Haziran 1961. [Τουρκία Μητέρα πατρίδα]

⁸Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 244.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

«ασφυκτικό κλοιό της σιωπής»,⁹ και τον χαρακτηρισμό εντύπων ως μηχανορράφο «κουτάλα».¹⁰

Ημερήσιος Τύπος

Το πρώτο φύλλο της εφημερίδας *Ελευθερία* κυκλοφορεί τον Μάρτιο του 1906. Ξεκινά ως εβδομαδιαία εφημερίδα. Από το 1936 αρχίζει να εκδίδεται ως μεγάλη καθημερινή εφημερίδα μέχρι τις 19 Ιουλίου 1974 όπου αναστέλλει οριστικά την έκδοση της. Αποτελεί «έκφραση των ονείρων, των προβλημάτων και των διλημμάτων» της Ελληνικής Κοινότητας.¹¹ Δημιουργοί της εφημερίδας είναι οι αδερφοί Κύρος και Δημοσθένης Θ. Σταυρινίδης.¹²

Η εφημερίδα *Halkin Sesi* αποτελεί τη μεγαλύτερη σε κυκλοφορία εφημερίδα της Τουρκικής Κοινότητας με εκδότη και ιδιοκτήτη τον νεωτεριστή, τον κατεξοχήν εκφραστή του εθνικιστικού κινήματος ανάμεσα στην Τουρκική Κοινότητα τον Fazıl Kûşük. Αποτελεί το εκφραστικό όργανο των νεωτεριστών και του Κεμαλισμού στην Κύπρο.¹³ Ο Σώτος Κτωρής, στηριζόμενος σε βρετανικά αρχεία, αναφέρει ότι τη δεκαετία του 40, όπου και ιδρύεται, δεχόταν συστηματικά οικονομική στήριξη απευθείας από το τουρκικό προξενείο στη Λευκωσία, και τη δεκαετία του 50 κατηγορείται από τον Βρετανό Κυβερνήτη της Κύπρου ότι υποθάλλει τη βία μεταξύ των δύο κοινοτήτων.¹⁴

⁹Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Απέναντι στη βία», τ. 19, Μάιος 1962, σελ. 341.

¹⁰Εφημερίδα *Halkin Sesi*, «Gazete değil kerçe», 6 Ocak 1961. [Δεν είναι εφημερίδα είναι κουτάλα]

Το περιοδικό *Μόρφωσις* επικρίνει τον βανδαλισμό «των τουρκοπαίδων μαθητών» στην Εκκλησία των Αγίων Παίδων και υποδεικνύει ως ηθικό αυτουργό τον Τύπο της Τουρκικής Κοινότητας, που ενσπείρει το μίσος «αντί πάσης θυσίας να φροντίζει δια την εξομάλυνσιν και τη δημιουργίαν καλών και ειρηνικών σχέσεων μεταξύ των δυο ενοίκων στοιχείων δια την πρόοδον και ευημερίαν της Νέας Πολιτείας».

Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Σημειώματα», Μάιος 1961, σελ.18.

¹¹Ανδρέας Κλ. Σοφοκλέους, *Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού τύπου 1900-1914*, τ. Γ', μέρος Α', Εκδόσεις Intercollege, Λευκωσία, 2003, σσ. 131, 133, 359.

¹²Διετέλεσε μέλος του Εθναρχικού Συμβουλίου.

¹³Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 320.

¹⁴Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 186, 556.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Περιοδικός Τύπος

Το 1961 είναι πολύ φτωχό από την άποψη της ποιητικής και λογοτεχνικής προσφοράς και η πεζογραφική παραγωγή είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Η φτωχή εκδοτική κίνηση επηρεάζεται και από το γεγονός ότι τόσο η ποίηση όσο και η πεζογραφία εκφράζονται από τις σελίδες των περιοδικών.¹⁵

Στον Περιοδικό Τύπο ξεχωρίζει ιδιαίτερα στην Ελληνική Κοινότητα πληθώρα εντύπων.¹⁶ Στη Γενική Συνέλευση του Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου, στις 3 Ιανουαρίου 1960, ο Κύπρος Χρυσάνθης προτείνει την κυκλοφορία μιας ετήσιας έκδοσης του Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου, η οποία θα περιλαμβάνει καλλιτεχνική και λογοτεχνική ύλη Κυπρίων. Το Συμβούλιο στις 15 Ιανουαρίου αποφασίζει την έκδοση ετήσιας έκδοσης με τον τίτλο *Φιλολογική Κύπρος* και ορίζει επιτροπή έκδοσης της τους Κ. Σπυριδάκη, Θ. Σοφοκλέους και Κ. Χρυσάνθη.¹⁷ Το περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, το οποίο συνδέθηκε με το «εθνικό κίνημα της Κύπρου»,¹⁸ και από τον Οκτώβριο του 1960 μετονομάζεται σε *Κυπριακοί καιροί*, είναι περιοδικό ποικίλης ύλης με «ανανεωμένες όμως δυνάμεις κι' ευρύτερα ενδιαφέροντα».¹⁹ Τα περιοδικά *Καιροί της Κύπρου* και *Νέα Εποχή*, σύμφωνα με τον Κύπρο Χρυσάνθη, «κάτι προσφέρουν και στον πνευματικό τομέα» αλλά και τα δύο «έχουν βασική επιδίωξη την πολιτική, κι' όλα τ' άλλα είναι διάνθισμα που βοηθούν απλώς τον πολιτικό στόχο».²⁰ Το περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά* ιδρύεται το 1923 και προσφέρει με τη συμμετοχή των Συκουτρή και Κυριαζή «αξιόλογες υπηρεσίες κυρίως στη Λαογραφία», ενώ το περιοδικό *Κυπριακαί Σπουδαί* αποσπά το Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών με πρωτεργάτες τους Κ. Σπυριδάκη, Γ. Παπαχαλαράμπους, Θ. Σοφοκλέους κ.τ.λ..²¹

¹⁵Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Το πνευματικό και καλλιτεχνικό 61», τ. 35, Ιανουάριος 1962, σελ. 28.

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964, σσ. 83-85.

¹⁶Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Η ιστορία του ελληνικού τύπου», τ. 7, Μάιος 1961, σσ. 322-326.

Ανδρέας Κλ. Σοφοκλέους, *Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού τύπου 1945-1960*, τ. Στ', μέρος Α', ό. π., σσ. 129-132, 452-497, 532-560, 561-569.

¹⁷*Εικοσαετηρίς Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου 1947-1967*, Λευκωσία, 1968, σελ. 6.

¹⁸Νίκος Χατζηϊωάννου Κούρρας, *Εισαγωγή στη νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1960, σελ. 98.

¹⁹Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Ειδήσεις», αρ. 2, Νοέμβριος 1960, σελ. 99.

²⁰Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Ο περιοδικός τύπος της Κύπρου», αρ. 2, Νοέμβριος 1960, σελ. 88.

²¹Νίκος Χατζηϊωάννου Κούρρας, ό. π., σελ. 98.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Την εν λόγω τριετία μεταξύ άλλων κυκλοφορούν και τα ακόλουθα περιοδικά. Το περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, ως εκκλησιαστικό περιοδικό, όργανο της Εκκλησίας της Κύπρου, αποτελεί δείγμα του λόγου που αρθρώνει ο θεσμός της Εκκλησίας της Κύπρου. Η *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, το διμηνιαίο παιδαγωγικό περιοδικό που ανήκει στις εκδόσεις του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας, η *Μόρφωσις*, το μηνιαίο περιοδικό όργανο των υγιών εκπαιδευτικών αρχών, των εκπαιδευτικών λειτουργών, γονέων και παιδιών,²² τα δελτία του *Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών Κύπρου* και οι *Επετηρίδες της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου* αποτελούν δείγμα του λόγου που αρθρώνει ο θεσμός του σχολείου.²³ Τέλος, θα αξιοποιηθεί το περιοδικό *Νέα αγροτική επιθεώρησις* με εκδότη και διευθυντή τον γεωπόνο Σπύρο Σπύρου, από το Τμήμα Δημοσιεύσεων της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης τα αγγλόφωνα περιοδικά *The Greek Heritage of Cyprus* και το διμηνιαίο περιοδικό *Cyprus to-day*, και το *Cyprus : The Island of Aphrodite* του Αχιλλέα Λυμπουρίδη.²⁴

Μέσα από την εφημερίδα *Halkın Sesi* και τις καλλιτεχνικές της στήλες εντοπίζονται αναφορές, αποσπάσματα και σχολιασμός των περιοδικών εντύπων της Τουρκικής Κοινότητας (*Varlık*,²⁵ *Çardak*,²⁶ *Beşparmak*, *Uyari*, *Çevre*, *İz*, *Şölen*). Αν και πριν από 15-16 χρόνια ο Afif Marpolat εξέδωσε το περιοδικό *Ocak* (*Εστία*) και μέσα από τα περιοδικά *Gençlik* (*Νεολαία*), *Beşparmak*, *Uyari* καταγράφεται μια προσπάθεια μελέτης της πολιτιστικής συγκρότησης της Τουρκικής Κοινότητας,²⁷ σχολιάζοντας τις καλλιτεχνικές δράσεις των τελευταίων δεκαετιών ετών επικρίνει το γεγονός ότι οι εν λόγω δράσεις βρίσκονται ακόμη σε αρχικό στάδιο.

²²Είναι εγκεκριμένο από το Γραφείο Ελληνικής Παιδείας για τις σχολικές βιβλιοθήκες, με διευθυντή τον Χρ. Π. Εξαδάκτυλο.

²³Περιοδικό *Δελτίον Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών Κύπρου*, «Επιστολαί», αρ. 1, Ιούνιος 1962, σελ. 47.

Ο Όμιλος Παιδαγωγικών Ερευνών ιδρύεται στις 4 Ιανουαρίου 1960. Αποτελεί μια εκπαιδευτική εταιρεία με πρόεδρο τον Α. Δ. Χριστοδουλίδη και αντιπρόεδρο την καθηγήτρια της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου Αντιγόνη Μιχαηλίδου. Το *Δελτίον Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών Κύπρου* αποτελεί το όργανο του Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών. Είναι εξαμηνιαίο περιοδικό παιδαγωγικής έρευνας.

²⁴Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Δήλωση του προέδρου της Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως Δρος Κ. Σπυριδάκη επί τη ιδρύσει του Τμήματος Δημοσιεύσεων και τη εκδόσει του Α' τεύχους του περιοδικού "Cyprus to-day" τη 2^η Φεβρουαρίου, 1963 ώρα 12 μ.», αρ. 30, Μάρτιος 1963, σελ. 239.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Cyprus to-day», αρ. 30, Μάρτιος 1963, σελ. 240.

²⁵*Varlık* (Υπαρξη) Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Okurken», 10 Eylül 1960.[Διαβάζοντας]

²⁶*Çardak* (Κληματαριά) Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bizde sanat hareketleri», 18 Kasım 1961.[Οι καλλιτεχνικές μας κινήσεις]

²⁷Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 5.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Το περιοδικό *Beşparmak* (Πενταδάκτυλος) εκδίδεται στις 15 Μαρτίου 1959 με την υποστήριξη της *Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu* υπό τη διεύθυνση του Kutlu Adalı. Αργότερα μετονομάζεται σε «*Ödül*» (Βραβείο).²⁸ Δύο βραχύβια περιοδικά είναι το περιοδικό *Uyarı* (Ερέθισμα) του Hasan Daniş με τη στήριξη της *Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu* και το περιοδικό *Çevre* (Κύκλος) που ιδρύεται την 1 Μαρτίου 1960 από τους Ö. Yaşın, N. Levent και A. Mapolar.²⁹ Η έκδοση των περιοδικών *Şölen* (Συμπόσιο) και *İz* (Απομεινάρι) στα τέλη του 1961 αποτελεί ένα καλλιτεχνικό γεγονός «*bir sanat olayı olarak*».³⁰ Οδηγεί στο κλείσιμο του περιοδικού *Ödül*, που εκφράζει μια άλλη εποχή, και στην ανανέωση των πνευματικών οριζόντων της Τουρκικής Κοινότητας.³¹ Το πρώτο τεύχος του *Şölen* εκδίδεται την 1 Δεκεμβρίου του 1961 και είναι ένα περιοδικό καλλιτεχνικό και απόψεων «*sanat ve fikir dergisi*».³² Μεταξύ άλλων φιλοξενούνται τα διηγήματα *Aynalı kadın* του Nevzat Özveren,³³ *Karanlığın götürdüğüm adam* του Mehmet Kansu,³⁴ *Bir çiçekçi kaldırımı* του Fikret Demirağ,³⁵ οι καλλιτεχνικές παρεμβάσεις του Osman Türkay³⁶ και η μυθολογική Νιόβη του Oğuz Kusetoğlu.³⁷ Τέλος, το περιοδικό *İz* εκδίδεται στη Λεμεσό και διευθύνεται από τον Numan Levent.³⁸

²⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bizde sanat hareketleri», 30 Kasım 1961. [Οι καλλιτεχνικές μας κινήσεις] Hasan Şefik Altay (επιμ.), *Kıbrıs Türk şiiri antolojisi*, ό. π., σσ. 15, 59, 76, 112. Şemsi Belli, *Yavru vatan'dan notlar*, ό. π., σσ. 80, 81.

²⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bizde sanat hareketleri», 2 Aralık 1961.

³⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Niçin yaşamıyorlar», 17 Aralık 1961. [Γιατί δεν ζουν]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Fikir kulübü», 21 Mayıs 1962. [Στοχαστική λέσχη]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Selam Çocuklar size», 9 Aralık 1961. [Χαίρε παιδιάς]

³¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"Bursa gözlüm" üstüne», 22 Mayıs 1962. [Σχετικά με το "Bursa gözlüm"]

³²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanat köşemiz», 9 Kasım 1961. [Η καλλιτεχνική μας γωνιά]

³³*Ομορφή γυναίκα*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Şölen ve Aynalı kadın», 5 Nisan 1962.

³⁴*Ο άνθρωπος που μετέφερα στα σκοτάδια*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Şubat Sayısında Şölen», 24 Şubat 1962.

³⁵Ενα καλντερίμι ανθοπωλείο Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Şölen' in dördüncü sayısı», 10 Mayıs 1962.

³⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Şubat sayısında Şölen», 24 Şubat 1962.

³⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Şölen' in dördüncü sayısı», 9 Mayıs 1962.

³⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanat Armağanına dair», 10 Şubat 1962. [Σχετικά με τον Καλλιτεχνικό Αναμνηστικό Τόμο]

Μετά το τρίτο τεύχος το περιοδικό εκδίδεται από τις μοντέρνες εγκαταστάσεις των εκδόσεων *Halkın Sesi* ως 16σέλιδο έντυπο. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanatımızın bereketli günleri», 28 Nisan 1962. [Οι παραγωγικές μέρες της τέχνης μας]

Στο περιοδικό φιλοξενούνται έργα των Afif Mapolar, Bener Hakkı Hakeri, Kutlu Adalı, Özker Yaşın, Ayhan Gazioğlu, Fersan Hakkı, Erkan Manavoğlu, Numan A. Levent κ.τ.λ..

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanat köşesi», 13 Şubat 1962. [Καλλιτεχνική γωνιά]

3. Ειδησεογραφικός λόγος & Σχολιογραφικός λόγος

Η είδηση είναι το εξαγόμενο προϊόν του γνώστη και του γνωστού. Ο ρόλος του παρατηρητή είναι πάντα επιλεκτικός και συνήθως δημιουργικός. Ο Τύπος είναι το αποτέλεσμα μιας ολόκληρης σειράς επιλογών σχετικά με το ποιες ειδήσεις θα τυπωθούν, σε ποια θέση θα τυπωθούν, πόσο χώρο θα καταλάβει η καθεμιά και ποια έμφαση θα δοθεί στην καθεμιά.³⁹

Στον ειδησεογραφικό λόγο δεσπόζει η είδηση και το ρεπορτάζ. Στις 21 Αυγούστου 1960 με τίτλο «*Είναι καιρός ο Μητροπολίτη Κυρηναίας να φιμωθεί*»,⁴⁰ αποτελεί είδηση η περιήγηση του εν λόγω Μητροπολίτη σε χωριά και η ενωτική του εκστρατεία. Αν και δεν αποτελεί το κύριο άρθρο της εφημερίδας, βρίσκεται στο πρωτοσέλιδο, σε περίοπτη θέση, και με δυσανάλογη γραμματοσειρά σε σχέση με τους τίτλους άλλων άρθρων που βρίσκονται στο πρωτοσέλιδο. Η αποστροφή προς τον θεσμό της Εκκλησίας, η αποστροφή προς την ενωτική πολιτική είναι δύο κριτήρια που θέτουν το εν λόγω γεγονός σε περίοπτη θέση.

Στον αντίποδα, στην ελληνόφωνη εφημερίδα είδηση αποτελεί το αίτημα δημοψηφίσματος, υπό την εποπτεία των Ηνωμένων Εθνών, της επαναστατικής κυβέρνησης του Αλγερίου. Αν και δεν αφορά την εγχώρια πολιτική σκηνή, βρίσκεται στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας *Ελευθερία*, γιατί η ανάγκη του Αλγερινού λαού για δημοψήφισμα, η ανάγκη του να στηλιτεύσει την αποικιακή πολιτική, εν προκειμένω τη γαλλική πολιτική, η οποία «*στερεί την αυτοδιάθεσιν του δημοκρατικού περιεχομένου της και επιθυμεί να επιβάλη καθεστώς τείνον προς την βαλκανοποίησιν του Αλγερίου*», ταυτίζεται με την ανάγκη της Ελληνικής Κοινότητας να στηλιτεύσει το γεγονός ότι οι προσφάτως υπογραφείσες Συμφωνίες υπονομεύουν το δικαίωμα αυτοδιάθεσης του κυπριακού λαού.⁴¹ Το ζήτημα του Αλγερίου δεν προσεγγίζεται και δεν τυγχάνει της ίδιας πολιτικής εκμετάλλευσης από την εφημερίδα *Halkın Sesi*, η οποία τονίζει ότι μόνο οι αιθεροβάμονες θα μπορούσαν να επινοήσουν κάποια ομοιότητα μεταξύ της Κύπρου και του Αλγερίου «*Hayal içinde yasıyanlar için*

³⁹Walter Lippmann, *Κοινή γνώμη*, ό. π., σσ. 82, 313.

⁴⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Girne papazının susturulması zamanıdır», 21 Ağustos 1960.

⁴¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΛΓΕΡΙΟΥ ΑΠΗΤΗΣΕ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΥΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟΝ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ», 23 Αυγούστου 1960.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

*Cezayir ile Kıbrıs arasında benzerlik kurmak hiç de zor sayılmaz».*⁴² Στον τουρκικό λόγο επισημαίνεται ότι το ζήτημα του Αλγερίου εδράζεται στη διαμάχη μεταξύ του Αλγερινού λαού και μιας ξένης, εγκατεστημένης στα εδάφη τους δύναμης, σε αντίθεση με την Κύπρο όπου καταγράφεται μια διαμάχη πολιτικών αιτημάτων μεταξύ δύο κοινοτήτων.

Τόσο η τοποθέτηση της είδησης όσο και οι λεκτικές εκφορές που μεταχειρίζονται οι δύο εφημερίδες για να αναφερθούν στη «*Διακήρυξη των εκπροσώπων του Ελληνικού και Τουρκικού Τύπου*» ενέχουν τις δικές τους πολιτικές αποτιμήσεις. Στην ελληνόφωνη εφημερίδα η διακήρυξη είναι στο οπισθόφυλλο και έχει το ακόλουθο περιεχόμενο: «*Πιστεύομεν απολύτως εις την αναγκαιότητα της ειλικρινούς και φιλικής συμβιώσεως και συνεργασίας των συνοίκων στοιχείων του τόπου μας, δια την γενικήν ευημερίαν και πρόοδον του λαού μας*».⁴³ Στην τουρκόφωνη εφημερίδα η διακήρυξη βρίσκεται στο πρωτοσέλιδο με τις πιο κάτω λεκτικές εκφορές «*Halkımızın umumin saadet ve terakkisi namına Türk ve Rum Cemaatlarının samimiyet ve sıkı dostluk içinde beraberce yaşayıp işbirliği yapmaları lüzumuna tamamen kani bulunuyoruz*».⁴⁴ Στην ελληνόφωνη διακήρυξη υπάρχει η λεκτική εκφορά «*σύννοικα στοιχεία*», μια λεκτική εκφορά που δεν ενέχει καμιά πολιτική χροιά, δεν εγκυμονεί πολιτικούς συνειρμούς και δεν εκκολάπτει πολιτικά θέλω, σε αντίθεση με τη λεκτική εκφορά «*Τουρκική και Ελληνική Κοινότητα*» της τουρκόφωνης διακήρυξης που ενέχει πολιτικές επιδιώξεις και υπογραμμίζει το status κάτω από το οποίο δραστηριοποιείται πολιτικά η Τουρκική Κοινότητα.

Συνήθης πρακτική ιδιαίτερα στα αιχμογραφήματα, στηλογραφήματα του σχολιογραφικού λόγου είναι η χρήση ψευδωνύμων «*takma adı*», όπως στην περίπτωση του Reşat Kazım με το ψευδώνυμο C. Turanlı (Τουρανικός) στη στήλη *Gelişigüzel* (Όπως τύχει),⁴⁵ ή του M. Kazım Bedevi με το ψευδώνυμο Yavuz (Δεινός) στη στήλη *Günün Cilveleri* (Τα καμώματα της ημέρας) της εφημερίδας *Halkın Sesi*.⁴⁶ Σε αντίθεση με τη στήλη *Görüşler* (Απόψεις) της

⁴² Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Cezayir Barışı», 4 Temmuz 1962. [Η ειρήνη του Αλγερίου]

⁴³ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΔΙΑΚΗΡΥΞΙΣ ΤΩΝ ΕΚΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ», 24 Ιανουαρίου 1961.

⁴⁴ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Türk ve Rum Basın Mümessillerinin Beyannamesi», 24 Ocak 1961.

⁴⁵ Hikmet Afif Mapolar, *ό. π.*, σελ. 233.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Birleştiğimiz tek nokta», 6 Kasım 1960. [Το μοναδικό σημείο που μας ενώνει]

⁴⁶ Hikmet Afif Mapolar, *ό. π.*, σελ. 259.

Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, *ό. π.*, σελ. 117.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

εφημερίδας *Halkın Sesi* όπου ο Afif Marpolat εκθέτει τις απόψεις του ενυπόγραφα,⁴⁷ οι στήλες *Günün yazısı* (Το δημοσίευμα της ημέρας) και *Yorum* (Σχόλιο) δεν φέρουν την υπογραφή του συντάκτη, αλλά της εφημερίδας γενικά.⁴⁸ Στην εφημερίδα *Ελευθερία* η στήλη *Λακωνικά*, που σχολιάζει με ένα πιο σκωπτικό τρόπο την επικαιρότητα, είναι επίσης ανυπόγραφη.

Μέσα από τις στήλες των εφημερίδων, οι αρθρογράφοι προσεγγίζουν ένα σύνολο ζητημάτων ή αναδεικνύουν νέα, συγκροτώντας τον λόγο του κυπριακού δημοσιογραφικού λόγου. Μεταξύ άλλων προσεγγίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι δύο κοινότητες καλούνται να συνυπάρχουν όχι μόνο στον πολιτικό, αλλά και στον καλλιτεχνικό και αθλητικό στίβο. Με αφορμή τον αγώνα της Μικτής Κύπρου με το Ισραήλ στις 13/27 Νοεμβρίου 1960 τίθεται το ζήτημα της ενοποίησης των αθλητικών δυνάμεων, αφού το Σύνταγμα στην περίπτωση του αθλητισμού είναι ελαστικό.⁴⁹

Ιδιαίτερα στις διεθνείς μας εμφανίσεις επιβάλλεται η συγκρότηση πραγματικά αντιπροσωπευτικών ομάδων αν δε θέλουμε οι λέξεις «Μικτή» ή «Εθνική» να χάσουν στην περίπτωση της Κύπρου τη σημασία τους. Ό, τι απαιτείται σε τέτοιες περιπτώσεις είναι η επίδειξη πνεύματος αλληλοκατανόησης από μέρους όλων των ενδιαφερομένων. Κριτήριο για τη συγκρότηση μιας αθλητικής αντιπροσωπευτικής ομάδας πρέπει να

⁴⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Beşikteki çocuklara kadar», 6 Kasım 1960. [Μέχρι τα παιδιά που είναι στην κούνια]

⁴⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Diş Dünyanın Takdir Ettigi», 1 Nisan 1962. [Το εξωτερικό επικροτεί]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «TATBİK EDİLMİYEN SİSTEM», 1 Nisan 1963. [Ανεφάρμοστο σύστημα]

⁴⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Αι προετοιμασίες δια τον καταρτισμόν μικρής Κύπρου», 10 Σεπτεμβρίου 1960.

Σε άρθρο της η εφημερίδα *Halkın Sesi* ζητά ανεξάρτητη εθνική ομάδα «*müstakilen Milli takım gösterme hakkı*».

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rum Futbol Federasyonu Kıbrıs Milli Takımını temsil edemez», 9 Kasım 1960. [Δεν μπορεί να αντιπροσωπεύει την ομάδα της Εθνικής Κύπρου η ομοσπονδία ποδοσφαίρου της Ελληνικής Κοινότητας]

Η Κυπριακή Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου ιδρύθηκε στις 23 Σεπτεμβρίου 1934 και «*τυγχάνει μόνη και αποκλειστικώς αρμοδία δια την εκπροσώπησην του Κυπριακού Ποδοσφαίρου*». Τα ιδρύσαντα σωματεία ήταν η Αθλητική Ένωσις Λεμεσού, η Ανόρθωση Αμμοχώστου, ο Αθλητικός Ποδοσφαιρικός Όμιλος Ελλήνων Λευκωσίας, ο Άρης Λεμεσού, η Ένωσις Πεζοπορικού ΑΜΟΛ (ΕΠΑ) Λάρνακας, ο Ολυμπιακός Λευκωσίας, η Τουρκική Λέσχη Λευκωσίας (Lefkoşa Türk Spor Kulübü) με εκπρόσωπο τον Memduh Asaf και το ΤΡΑΣΤ Λευκωσίας. Στις 29 Οκτωβρίου 1955 ιδρύεται η Τουρκική Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου Κύπρου Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu. Βλ. Ahmet An, İlk Kıbrıs Türk futbol takımları ve Çetinkaya'nın tarihi, (1902-1963), Ateş, Lefkoşa, 2000, σσ. 33,77. [Οι πρώτες τουρκικές ποδοσφαιρικές ομάδες της Κύπρου και η ιστορία της Çetinkaya.]

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964, σελ. 119.

Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Αθλητική Σελίς», Οκτώβριος 1962, σελ. 19.

Από τη Μικτή Κύπρου στην Εθνική Κύπρου. Βλ. Καίσαρ Μαυράτσας, *Όψεις του ελληνικού εθνικισμού στην Κύπρο: Ιδεολογικές αντιπαραθέσεις και η κοινωνική κατασκευή της ελληνοκυπριακής ταυτότητας 1974-1996*, ό. π., σελ. 83.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

αποτελούν τα προσόντα και οι ικανότητες των αθλουμένων υπηκόων της Δημοκρατίας, ανεξαρτήτως φυλής ή θρησκείας.⁵⁰

Ο Νίκος Αργύρης στο πιο πάνω αθλητικό άρθρο επικαλείται την «Αθλητική ιδέα» και την «αλληλοκατανόηση», και αναφέρει ότι αυτά πρέπει να είναι τα μοναδικά κριτήρια για την ανάδειξη κάποιου ποδοσφαιριστή στην Εθνική Κύπρου. Εντούτοις, η χρυσή τομή δεν μπορεί να αναζητηθεί σε μια επιφανειακή αλληλοκατανόηση, αλλά στον τρόπο που σχολιάζει ο Νίκος Σιαφκάλης στο περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά* την έκθεση Ελλήνων και Τούρκων Ζωγράφων στη γκαλερί Απόφαση. Ο Νίκος Σιαφκάλης υποστηρίζει «Καλύτερα όμως αυτά τα πράγματα να μην τονίζονται αλλά να γίνονται απλά και αθόρυβα και να παρουσιάζονται σαν φυσικά. Θα μπορούσε μια έκθεση Κυπρίων Ζωγράφων να περιλαμβάνει έργα Ελλήνων, Τούρκων κι αν υπήρχε και κανένας Κινέζος ζωγράφος που να ζει εδώ, κι' αυτού».⁵¹ Και ακριβώς αυτό έλειπε από την κυπριακή κουλτούρα, ο χειρισμός των καταστάσεων «απλά» και «αθόρυβα», χωρίς επιβεβλημένες ποσοστιαίες αναλογίες ή επιφανειακές προσεγγίσεις που δεν λαμβάνουν υπ' όψιν τα αντικειμενικά δεδομένα.⁵²

Αυτό το «απλά και αθόρυβα» προϋποθέτει ότι όλοι οι πολίτες περιβάλλονται από τέτοιες συνθήκες οι οποίες τους δημιουργούν την αίσθηση ότι ανήκουν σε μια «κοινή συλλογικότητα», όπως κοινές επετείους, κοινά σύμβολα, κοινό εθνικό ύμνο, στέγαση των Κυπρίων υπό μια πανεπιστημιακή σημαία «*ilmin bayrağı*» κ.τ.λ..⁵³ Αντί αυτού η 9^η Ιουλίου συγκροτείται στο περιοδικό *Κυπριακοί καιροί* ως η πρώτη εθνική επέτειος της Κύπρου,⁵⁴ ως η πρώτη ενσυνείδητη πράξη σύμπλευσης με τους εθνικούς αγώνες του μητροπολιτικού χώρου «η θυσία της 9^{ης} Ιουλίου εντάσσει ταυτόχρονα την Κύπρο μέσα στην δραματική και αγωνιώδη πορεία του νέου Ελληνισμού, προδιαγράφει το εθνικό της μέλλον και την πορεία του έπρεπε να ακολουθήσει για την πραγμάτωση των επιδιώξεων της»,⁵⁵ και σε διάφορες διασυλλογικές

⁵⁰Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Οι συναντήσεις της μικτής Κύπρου», τ. 23, Ιανουάριος 1961, σελ. 39.

⁵¹Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Ο μήνας που πέρασε», τ. 13, Νοέμβριος 1961, σελ. 43.

⁵²Περιοδικό *Cyprus to-day*, «An interview with the President of the House of Representatives Mr Glafkos Clerides», Volume 1, No. 3, May–June 1963, σελ. 7.

⁵³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Üniverstie ideali içindeyiz», 17 Kasım 1962.

⁵⁴Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Η 9^η Ιουλίου Κυπριακή Εθνική Επέτειος», αρ.21(120), 14 Ιουλίου 1961, σελ. 55.

⁵⁵Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η νεοελληνική παράδοση και η Ενάτη Ιουλίου 1821», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1963, σελ. 38.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

οργανώσεις η Κύπρος παρουσιάζεται χωρίς εθνικό ύμνο, όπως στην περίπτωση που σκωπτικά αναφέρει ο δημοσιογράφος «δεν μας βρήκε «συσταρισμένους»» :

[...]Στις τέτοιες περιπτώσεις η φιλαρμονική παιανίζει τους ύμνους των διαγωνιζομένων χωρών προτού αρχίσει το παιχνίδι αλλά ... ελλείψει ύμνου προτιμήσαμε να κάνουμε την πάπια !!!.⁵⁶

Χαρακτηριστικό παράδειγμα κοινοτικής νοοτροπίας αποτελεί και ο τρόπος που προσεγγίζει ο ελληνικός Τύπος την ενέργεια της τουρκικής αντιπολίτευσης να προσλάβει οργανωμένη μορφή. Χαρακτηριστικά αναφέρει «δεν θα αναμειχθώμεν εις εσωτερικά υποθέσεις των Τούρκων». Η ίδρυση ενός νέου κυπριακού κόμματος, που θα μπορούσε με την πολιτική του φιλοσοφία και δράση να αμβλύνει τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων, θα έπρεπε να ήταν ένα πολιτικό εγχείρημα που θα έπρεπε να είχε την ανάλογη πολιτική ανταπόκριση.⁵⁷

Το αποτέλεσμα, όμως, των τουρκικών αναπληρωματικών εκλογών υπογραμμίζει αυτή τη νέα συνιστώσα του πολιτικού σκηνικού της Τουρκικής Κοινότητας, και χαιρετίζεται από τον Τύπο της Ελληνικής Κοινότητας «ευχάριστον το γεγονός».⁵⁸ Ο ελληνικός Τύπος χαιρετίζει και την αντικατάσταση του Rauf Denktas, ο οποίος βρισκόταν στην προεδρία της *Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu*.⁵⁹

Το έγκλημα ως συστατικό στοιχείο της καθημερινής ζωής αποτυπώνεται στο Τύπο, και ενίοτε με αναφορές στον πρότερο πολιτικό βίο του εκλιπόντος, «δικαιολογείται», έμμεσα νομιμοποιείται ένα έγκλημα π.χ. ο τραυματισμός με κυνηγετικό του Hüseyin Osman,⁶⁰ η δολοφονία του αστυνομικού Μιλτιάδη Μαρνέρου, ο οποίος ήταν «μεταξύ των πρώτων Κυπρίων αστυνομικών εναντίον της ζωής των οποίων εγένοντο απόπειραι κατά την έκτακτον

⁵⁶Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Η επίσκεψη της ισραηλινής ομάδας στην Κύπρο», αρ.4(103), 18 Νοεμβρίου 1960, σελ. 55.

⁵⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 4 Οκτωβρίου 1960.

⁵⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Διακοινοτική συνεργασία», 16 Οκτωβρίου 1960.

⁵⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 1 Νοεμβρίου 1960.

⁶⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Gönelli' li bir Türk yaralı olarak bulundu», 4 Eylül 1960. [Τούρκος από το Κιόνελλι βρέθηκε τραυματισμένος]

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

κατάστασιν»,⁶¹ ο με πολιτικά κίνητρα ξυλοδαρμός Έλληνα κατοίκου του χωριού Τύμπου κ.τ.λ..⁶²

Η μορφή της σύγκρουσης στο εσωτερικό της Ελληνικής Κοινότητας, μεταξύ Δεξιάς και Αριστεράς, τη δεκαετία του 40 και ιδιαίτερα μετά το 1955, δεν θα ήταν δυνατό να μην αξιοποιηθεί από την τουρκική ρητορική. Η αναζωπύρωση της διαμάχης Δεξιάς και Αριστεράς σε συνδυασμό με το «σύνδρομο της Κρήτης» εντείνουν το αίσθημα ανασφάλειας της Τουρκικής Κοινότητας.⁶³ Η εν λόγω αρθρογραφία αποτελεί ιδεολογικό εργαλείο για τη διαδικασία ενίσχυσης του τουρκικού εθνικισμού στο νησί. Τονίζεται ότι η πολιτική θέση της Τουρκικής Κοινότητας στο πλαίσιο του ενιαίου κράτους είναι επισφαλής, και ότι καθίσταται επιτακτική η διασφάλιση της κοινοτικής αυτονομίας.⁶⁴

Ο τουρκικός Τύπος απορρίπτοντας τον οριενταλιστικό λόγο της Ελληνικής Κοινότητας αναφέρεται στην πολιτισμική στάθμη του Άλλου.⁶⁵ Αρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* αναφέρει ότι οι αγώνες της δικής του κοινότητας είναι αναίμακτοι, αφού αυτοί δεν σκοτώνουν ανθρώπους όπως φαντασιώνονται τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας «*Fakat bizim mücadelemiz onların tahayyül ettikleri gibi insan öldürmekle olmiyacaktır*», και υποστηρίζει ότι ο δικός τους αγώνας στηρίζεται στη λογική «*mantığa dayanarak*».⁶⁶ Σε άλλο άρθρο ο

⁶¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τέως αστυνομικός λοχίας επυροβολήθη θανασίμως χθες εις οδόν της Λεμεσού», 30 Οκτωβρίου 1960.

⁶²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Limasolda bir Rum daha vurularak öldürüldü», 26 Eylül 1960. [Έλληνας στη Λεμεσό πυροβολήθηκε ξανά και δολοφονήθηκε]

⁶³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Olaylar arasında», 1 Temmuz 1962. [Ανάμεσα στα γεγονότα]

Αλέξης Χρ. Αλέκου, 1948 : *Ο ελληνικός εμφύλιος και η Κύπρος*, ό. π., σσ. 107, 111, 142, 144, 146, 147, 148, 162, 187, 190, 193, 198, 199, 200, 223, 224, 301, 302.

⁶⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rodos Türkleri üzerinde büyük manevi baskı», 29 Temmuz 1962. [Η μεγάλη ηθική πίεση πάνω στους Τούρκους της Ρόδου]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Medeniyet dedikleri», 16 Kasım 1962. [Αυτό που αποκαλούν πολιτισμό]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rodos ve Kıbrıs», 17 Ağustos 1963. [Ρόδος και Κύπρος]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Girit' i Türklerden nasıl almışlardı», 12 Aralık 1963-18 Aralık 1963. [Πώς πήραν την Κρήτη από τους Τούρκους]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rodos ve Kıbrıs», 17 Ağustos 1963. [Ρόδος και Κύπρος]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «86 yaşındaki Kazım Nami Durunun hatıratı», 30 Nisan 1961. [Οι αναμνήσεις του 86χρονου Kazım Nami Durunun]

⁶⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Spiritakis ithamlarını geri al!», 21 Haziran 1961. [Σπυριδάκη, πάρε πίσω τις κατηγορίες σου!]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Medeniyet bu mudur?», 14 Mayıs 1961. [Αυτό είναι πολιτισμός;] Διερωτάται κατά πόσον αποτελεί δείγμα πολιτισμένης συμπεριφοράς η δολοφονία του 27 Άγγλου, παντρεμένου με δύο παιδιά.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 9 Ιουλίου 1961, 3 Απριλίου 1962.

⁶⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bukadar mı dokundu?», 29 Eylül 1962. [Τόσο πείραξε;]

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

αρθρογράφος διερωτάται τι σημαίνει η λέξη βαρβαρότητα, γιατί βαφτίζουν τα γεγονότα του 1821 βαρβαρότητα, και όχι τα γεγονότα στη Σμύρνη ή τη δράση της ΕΟΚΑ. Διερωτάται γιατί αποκαλούν «παλληκάρια» αυτούς που κτυπούν αθώους άνανδρα από πίσω.⁶⁷

Στον τουρκικό λόγο η Ελληνική Κοινότητα έχει υιοθετήσει την αποικιακή ρητορική και πρακτική. Η Ελληνική Κοινότητα χρησιμοποιεί τη μέθοδο του διαίρει και βασίλευε «*parçala ve idare*»,⁶⁸ συμπεριφέρεται με νοοτροπία απαξίωσης «*hor bakmak zihniyet*» και με ρατσισμό «*ırkçılık zihniyeti*».⁶⁹ Ακόμη και το αίτημα της Ελληνικής Κοινότητας για ένωση με την Ελλάδα γίνεται αντιληπτό ως μια προσπάθεια αποικιοποίησης εκ νέου της Κύπρου «*Onlar Kıbrısı bir yeni sömürge haline getirmek istiyorlar*».⁷⁰ Στον αντίποδα η μη συμπερίληψη της αλύτρωτης Κύπρου στον εθνικό κορμό, σύμφωνα με τον ελληνόφωνο Τύπο, μπορεί να αντισταθμιστεί με την ένταξη της Κύπρου στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Εκεί μπορεί να συναντήσει την Ελλάδα, εκεί θα συνυπάρχει το εθνικό και το πανανθρώπινο ιδεώδες και θα υπερφαλαγγιστεί ο τουρκικός σωβινισμός και τα προνόμια του.⁷¹

⁶⁷«*masum ve silahsız insanları arkadan kahbece vurmasını "kahramanlık" sayarken*». [Αυτοί που θεωρούν ανδρεία το να κτυπούν άνανδρα από πίσω αθώους και άοπλους ανθρώπους]. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"Barbarlık" ne demek?», 12 Temmuz 1963. [Τι σημαίνει βαρβαρότητα;]

⁶⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Lagudondis' in İfşaatı», 23 Temmuz 1962. [Η αποκάλυψη του Λογοδόνητη]

⁶⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rakamlar konuşuyor», 9 Aralık 1963. [Οι αριθμοί μιλούν]

⁷⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yirminci asır sömürgeciliği», 19 Eylül 1963. [Η αποικιοκρατία του 20^{ου} αιώνα]

⁷¹Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Εθνικιστικό εθνικό και πανανθρώπινο ιδεώδες», τ. 16, Φλεβάρης 1962, σελ. 163.

Η Κύπρος υπέφερε από «χαμηλό επίπεδο εμπλοκής στο διεθνή χώρο». Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 318.

4. Ο λόγος της συνέντευξης

Ο λόγος της συνέντευξης είναι ένας λόγος ερωτηματικός, αφού κυριαρχούν οι ερωτηματικές φράσεις.⁷² Στον Ημερήσιο και Περιοδικό Τύπο σπάνια ο συνεντευξιαζόμενος ανήκει στην άλλη κοινότητα. Σε πολύ μεμονωμένες περιπτώσεις φιλοξενούνται σε έντυπα της Ελληνικής Κοινότητας συνεντεύξεις πολιτών, αξιωματούχων που ανήκουν στην Τουρκική Κοινότητα, όπως στην περίπτωση της γυναίκας του αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Süheyla Küçük,⁷³ και του υπουργού γεωργίας της Κυπριακής Δημοκρατίας Fazıl Plümer. Στον αντίποδα η τουρκόφωνη εφημερίδα *Halkın Sesi* φιλοξενεί δήλωση του ζωγράφου Χριστόφορου Σάββα, που διαπρέπει σε Λονδίνο και Παρίσι.⁷⁴ Με τίτλο «300.000 χωρικοί ζητούν οικονομική βοήθεια» το περιοδικό *Κυπριακοί καιροί* αναφέρει ότι έγιναν 300.000 αιτήσεις από μέρους του αγροτικού πληθυσμού για οικονομική βοήθεια. Βλέποντας ευμενώς το έργο του Υπουργού Γεωργίας σχολιάζει :

[..]Σε συνέντευξή μας με τον υπουργό Γεωργίας κ. Φαζίλ Πλουμέρ διαπιστώσαμε ότι το υπουργείο του αποδίδει εξαιρετική σημασία και προτεραιότητα στα προβλήματα αρδεύσεως, διατηρήσεως του εδάφους, ελαττώσεως του κόστους παραγωγής,[...]⁷⁵

Το ίδιο περιοδικό λίγο μετά την υπογραφή των Συμφωνιών φιλοξενεί συνέντευξη της Süheyla Küçük, σε μια προσπάθεια να σκιαγραφηθεί η προσωπικότητα του Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας. Παρά την αναφορά στον αγώνα του συζύγου της «πιστεύω απόλυτα στα ιδεώδη του» και τη δικιά της συμβολή, ως Προέδρου της Τουρκικής Ομοσπονδίας Γυναικών, η συνέντευξη εστιάζεται στον οικογενειακό βίο του Fazıl Küçük και στη συνήθεια του να καπνίζει πολύ. Από την άλλη, η εφημερίδα *Halkın Sesi* φιλοξενεί δήλωση του καλλιτέχνη Χριστόφορου Σάββα, ο οποίος τονίζει ότι η κοινή έκθεση ζωγραφικής έχει ως στόχο να προσεγγίσει η μία κοινότητα την άλλη μέσω της τέχνης «*sanat yönünden bir birine yaklaştırmaktır*».

⁷²Σωφρόνης Χατζησαββίδης, *Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος*, ό., π., σελ. 52.

⁷³Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Σουχειλά Κουτσιούκ», αρ. 72, 26 Φεβρουαρίου 1960, σελ. 7.

⁷⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk ve Rum ressamlarının ilk müşterek sergisi yarın açıyor», 22 Ekim 1961.

⁷⁵Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «300.000 χωρικοί ζητούν οικονομική βοήθεια», αρ.3(102), 4 Νοεμβρίου 1960, σελ. 5.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

5. Ο λόγος των εικόνων

Το φωτογραφικό υλικό, η εικονογράφηση και οι γελοιογραφίες που συνοδεύουν τα άρθρα του Τύπου συμβάλλουν στην ενδυνάμωση των μύθων.⁷⁶ Ενώ οι τροπισμοί συγκρότησης του Εαυτού παραπέμπουν στην εγρήγορση, την αγωνιστικότητα και την επαγρύπνηση, στους παράλληλους αγώνες με τον μητροπολιτικό χώρο,⁷⁷ οι τροπισμοί συγκρότησης του Άλλου παραπέμπουν στο καχεκτικό, στο αιμοσταγές και στο υποχθόνιο. Μεταξύ άλλων στα ελληνόφωνα έντυπα ξεχωρίζει στο περιοδικό *Νέα Εποχή* το φωτογραφικό στιγμιότυπο από κοινή εκδήλωση της επετείου της Πρωτομαγιάς του 1950 στη Λευκωσία,⁷⁸ στο οποίο τονίζονται οι αγαστές σχέσεις των δύο κοινοτήτων. Αυτή η επιφανειακή προσέγγιση εμποδίζει τους πολίτες αυτού του κράτους να αντιληφθούν τις πραγματικές τους ευθύνες έναντι των συμπολιτών τους, να γίνει αντιληπτό το ουσιαστικό περιεχόμενο της έννοιας Πολιτότητα και τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτή. Στο ίδιο περιοδικό η φωτογραφία στην οποία παρουσιάζεται η κατοικία του Χαλήλ Χουσεϊν Ταγκούλη στη Λεμεσό και η λεζάντα «Εδώ μέσα ζει στριμωγμένος χειμώνα-καλοκαίρι μαζί με τη γυναίκα του και τα έξη παιδιά του»,⁷⁹ συγκροτούν την οικονομική πραγματικότητα του Άλλου, συγκροτούν τον Άλλο ως περιθωριακό και παρακμιακό. Η ταξική διάσταση είναι μια άλλη παράμετρος, ένα άλλο είδος λόγου που επιστρατεύεται από την Ελληνική Κοινότητα. Στον αντίποδα στην τουρκόφωνη εφημερίδα *Halkın Sesi* το φωτογραφικό υλικό που δημοσιεύεται σε σχέση με την άλλη κοινότητα μπορεί να ταξινομηθεί σε δύο κατηγορίες, φωτογραφικό υλικό που αποτυπώνει τον επιζήμιο ρόλο της άλλης κοινότητας και αυτό που

⁷⁶Εφημερίδα *Bozkurt*, 19 Kasım 1963. Εφημερίδα *Εθνική* 17 Αυγούστου 1960. Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 21 Νοεμβρίου 1963.

⁷⁷Με αφορμή την επέτειο της πολιορκίας της Λευκωσίας από τον οθωμανικό στρατό, η εφημερίδα *Halkın Sesi* φιλοξενεί μια εικόνα Οθωμανού σημαιοφόρου. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1960.

Η εικόνα του οπλοφόρου Mehmetçik, ο οποίος πατά πάνω στην Κύπρο, φιλοξενείται στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας στις 16 Αυγούστου 1960 και συνοδεύεται από τη φράση «Για ειρήνη στη χώρα, για ειρήνη στην οικουμένη».

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 16 Ağustos 1960.

Μνημείο Ηρώων Δαρδανελίων «Çanakkale Şehitleri anıtı» Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 23 Ağustos 1960.

Στον αντίποδα η μορφή του Έλληνα, ως φρουρού, που αντλεί δύναμη από τον Θεό και από τους αδιάλειπτους αγώνες της ελληνικής φυλής. Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, 25 Μαρτίου 1961, 28 Οκτωβρίου 1961, 27 Οκτωβρίου 1963.

⁷⁸Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Η εργατική πρωτομαγιά», τ. 15, Μάιος 1960, σελ. 11.

⁷⁹Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Το στεγαστικό μας πρόβλημα», τ. 29, Ιούλιος 1961, σελ. 11.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

αποτυπώνει κοινές δράσεις μελών των δύο κοινοτήτων.⁸⁰ Δημοσιογράφοι δημοσιεύουν φωτογραφικό υλικό από δελτία πολιτικών ταυτοτήτων μελών της Τουρκικής Κοινότητας, στα οποία στην εθνικότητα αναγράφεται η λέξη «Έλληνα»,⁸¹ για να στηλιτεύσουν την ελληνική στάση, η οποία δεν σέβεται τα εθνικά αισθήματα και την εθνική καταγωγή της Τουρκικής Κοινότητας. Δημοσιεύουν τουρκικά σπίτια που έχουν μετατραπεί σε αχυρώνες,⁸² για να υποδείξουν τις μεθοδευμένες προσπάθειες της Ελληνικής Κοινότητας για μια δεύτερη Κρήτη. Οι Τούρκοι αρθρογράφοι δημοσιεύουν φωτογραφίες από τη σύλληψη του βουλευτή της Ελληνικής Κοινότητας Λεύκιου Ροδοσθένους,⁸³ και φωτογραφίες του αστυνόμου Γιώργου Λογοδόνη, θέλοντας να τονίσουν ότι στην Κύπρο «η μάσκα, το πιστόλι και το αυτόματο, έχουν πάρει το νόμο στα χέρια τους» με κύριους υποκινητές την πολιτική ελίτ και τους αξιωματούχους της Ελληνικής Κοινότητας.⁸⁴ Φωτογραφικό υλικό αναφέρεται στη δράση της ΕΟΚΑ, από την εν ψυχρώ δράση της στο πρόσφατο παρελθόν,⁸⁵ στην καταχθόνια σύγχρονη δράση της για την πολιτική, οικονομική εξόντωση της Τουρκικής Κοινότητας και την τρομοκράτηση του κυπριακού λαού στο σύνολο του.⁸⁶ Τέλος, στον Τύπο δημοσιεύεται ένα σύνολο επιστολών με πολιτικές σκοπιμότητες, που φέρονται να διανεμηθήκαν, να έχουν αποσταλεί σε πολίτες, αξιωματούχους κ.τ.λ.,⁸⁷ ή καταγράφονται αναδημοσιεύσεις εικόνων / φωτογραφιών από εγχώρια ή μη έντυπα.⁸⁸

⁸⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 24 Ekim 1961, 28 Şubat 1962, 28 Şubat 1963.

⁸¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 13 Aralık 1960, 18 Nisan 1961, 22 Ağustos 1961.

⁸²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 7 Şubat 1963.

⁸³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 25 Şubat 1961, 14 Nisan 1961.

⁸⁴Περιοδικό *Νέα Εποχή* «Μάσκα, Πιστόλι, Αυτόματο δολοφονούν την Κυπριακή Δημοκρατία», τ. 41, Ιούλης 1962, σελ. 6.

⁸⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 20 Kasım 1960.

⁸⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 21 Kasım 1960.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 19 Ocak 1961, 28 Şubat 1961, 22 Nisan 1961, 26 Nisan 1961 (ανακοίνωση ΟΠΕΚ).

⁸⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 14 Temmuz 1963, 18 Ağustos 1963, 11 Ekim 1962.

⁸⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 25 Haziran 1963. Αναδημοσίευση από εφημερίδα Κωνσταντινούπολης *Milliyet*.

6. Ο λόγος των διαφημίσεων

Παρά τις συνεχείς εκκλήσεις από τον τουρκόφωνο Τύπο, να προστατευθεί η οικονομία της Τουρκικής Κοινότητας και να στηριχθούν οι Τούρκοι καταστηματάρχες και τα τουρκικά προϊόντα,⁸⁹ τόσο η ελληνόφωνη όσο και η τουρκόφωνη εφημερίδα φιλοξενούν στα έντυπα τους διαφημιζόμενα προϊόντα της άλλης κοινότητας.⁹⁰

Στο περιοδικό *Cyprus: The island of Aphrodite* περιλαμβάνεται η διαφήμιση της Οθωμανικής Τράπεζας και η διαφήμιση ασφαλειών στο ναυτιλιακό τομέα των *Orphanides & Murat*.⁹¹ Στην εφημερίδα *Ελευθερία* απαντά μεταξύ άλλων η διαφήμιση του καταστήματος καλτσών του Σαλάχη Αλή Ριζά και η νοστιμότητα Fry's Turkish Delight.⁹² Η εφημερίδα *Halkın Sesi* φιλοξενεί πλήθος διαφημίσεων, όπως τη διαφήμιση του προϊόντος Γάλα Βλάχας,⁹³ της ΚΕΟ,⁹⁴ των τσιγάρων *Κυπριακά* του Διανέλλου και Βεργόπουλου,⁹⁵ των αδερφών Λανίτη,⁹⁶ του Αντρέα Λοΐζου,⁹⁷ της μαργαρίνης του Αντρέα Ιγνατίου,⁹⁸ του προζυμιού του Μιχαήλ Σταυρινού κ.τ.λ..⁹⁹

⁸⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 31 Aralık 1960. Προειδοποίηση *Güneş Türk Makarına Fabrikası* της Εταιρείας Τουρκικών Μακαρονιών Ήλιος.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Her şeydan envvel cemaat», 24 Haziran 1962. [Πάνω από όλα η κοινότητα] [...] Σχετικά μ' αυτό οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι κράτος και κεφαλαιοκρατία ευνοούσαν αυτόν τον οικονομικό διαμελισμό - θεμελιακό υπόβαθρο, όπως είπαμε, του πολιτικού διαμελισμού. Βλ. Πλουτής Σέρβας, ό. π., σελ. 131.

⁹⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 18 Ağustos 1963.

⁹¹Αχιλλέας Λυμπουρίδης, *Cyprus: The island of Aphrodite*, Cosmos Press, Nicosia, 1963.

⁹²Εφημερίδα *Ελευθερία*, 9 Νοεμβρίου 1962, 5 Δεκεμβρίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 20 Ιανουαρίου 1963.

⁹³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Γάλα Βλάχας», 20 Kasım 1960.

⁹⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «ΚΕΟ», 24 Aralık 1960.

⁹⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Κυπριακά», 12 Mayıs 1961.

⁹⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 15 Haziran 1961. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 21 Kasım 1961. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Coca -Cola içiniz», 13 Ağustos 1961.[Πιείτε Coca -Cola]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Πορτοκαλάδα Λεμονάδα», 17 Kasım 1961. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tohumluk ırlanda patatesi», 9 Aralık 1961.[Σπορική ιρλανδική πατάτα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Lanitis Mağazaları», 4 Temmuz 1962. [Καταστήματα Λανίτη]

⁹⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Avcılar», 17 Kasım 1961. [Κυνήγοι]

⁹⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Taze Margarini şimdi her zaman temin edebilirsiniz», 6 Ağustos 1961. [Τώρα μπορείτε να εξασφαλίζετε πάντα φρέσκα μαργαρίνη]

⁹⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Fransız ekmek mayaları», 22 Haziran 1962. [Προζύμι για γαλλικό ψωμί]

Άλλες διαφημίσεις *Halkın Sesi* 21/7/1962, 21/10/1962, 2/12/1962, 3/1/1963, 19/11/1963.

7. Η λογοτεχνική παραγωγή του Τύπου

I. Ελληνική Κοινότητα

Ο Άλλο εισάγεται στις διηγηματογραφίες που φιλοξενούνται στα περιοδικά με διάφορους τροπισμούς. Στα *Κυπριακά Χρονικά* στο «Η νουβέλλα της Ειρήνης» της Ήβης Μελεάγρου, η παρουσία του Άλλου εισάγεται μέσα από την ηχητική εικόνα του Τούρκου πωλητή που φωνάζει συρτά κι ήρεμα «*Σαλεπιτζης Παγωμένο*».¹⁰⁰ Μια ηχητική εικόνα εισάγει επίσης τον Άλλο και στο έργο του Γιώργου Φιλίππου Πιερίδη «*Ο Σαλήχ, ο Τούρκος, θα γεμίσει τους μαχαλάδες με την ιαχή του, που την επαναλαμβάνει απαράλλαχτη, είκοσι χρόνια τώρα, [...] Αιράνν !*».¹⁰¹ Στο περιοδικό *Μαθητική Εστία* στο διήγημα «Ένα αστέρι στο σκοτάδι» ο χώρος του Άλλου είναι το σκοτάδι, με τον Μεχμέτ τον Τούρκο ηγέτη να εκφωνεί λόγους και τον τουρκικό όγλο να λειτουργεί ως φερέφωνο «*Κάπου βαθειά, κάποιος ηγέτης τους μιλούσε. Τους έλεγε για τους πατριώτες τους που πριν κάμποσα χρόνια έχυσαν το αίμα τους γι' αυτό το νησί. Μα οι τέσσερεις στους πέντε «γρυ» δεν καταλάβαιναν. Το μόνο που ήξεραν ήταν ότι μπροστά τους είχαν πλούσιο χωράφι για θέρισμα ...*». Από την άλλη, μέσα στο σκοτάδι συγκροτείται η εικόνα του Χασάν που σκοτώνει τον Μεχμέτ, σώσει τον φίλο του Μιχάλη και τους Έλληνες της γειτονιάς του, και γίνεται το αστέρι μέσα στο σκοτάδι.¹⁰²

Στα λογοτεχνικά εγχειρήματα ανιχνεύεται το πολιτισμικό κεφάλαιο σε σχέση με την άλλη κοινότητα, τόσο στο παρελθόν όσο και στο σύγχρονο συγκείμενο. Στο «*Ο δράκος του Νερού*», στο κυπριακό διήγημα του Αχιλλέα Αιμιλίου, γίνεται αναφορά στον οθωμανικό στρατιωτικό θεσμό των σπαχήδων, στον βαλή, στον σουλτάνο και στον απαγχονισμό του Παναγή που γλύτωσε το χωριό από τον βαλή.¹⁰³ Στην *Παιδική Χαρά* ο Χρ. Καραγιώργης στο «Το γλυκοχάραμα της λευτεριάς» αναφέρει :

[...] Τότε θα δείρουμε τα τουρκάκια εμείς, είπε ο Στρατής. Τους τις βρέξαμε και χθες, και σήμερα δεν ξεμύτησαν στην γειτονιά. Μόνο ο Αλής πέρασε καβάλλα στ'άλογο με τον πατέρα του και μουβγαλε την γλώσσα. Πού θα μου πάη όμως ...¹⁰⁴

¹⁰⁰Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Η νουβέλλα της Ειρήνης», τ. 6, Απρίλιος 1961, σελ. 266.

¹⁰¹Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Το τελευταίο κόσμημα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1962, σελ. 121.

¹⁰²Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Ένα αστέρι στο σκοτάδι», αρ. 35, Μάιος – Ιούνιος 1963, σελ. 186.

¹⁰³Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «Ο δράκος του νερού», τ. 2 (26), Νοέμβριος 1963, σσ. 33-34.

¹⁰⁴Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Το γλυκοχάραμα της λευτεριάς», τ. 3, Μάρτιος 1962, σσ. 12-13.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Στο περιοδικό *Πνευματική Κύπρος* απαντά διασκευή του έργου του Βασίλη Μιχαηλίδη «Η 9^η Ιουλίου 1821» από τον Ανδρέα Κούρο, στον οποίο συγκροτείται η φιγούρα του Τούρκου Κιόρογλου, ο οποίος καλείται από τον αρχιεπίσκοπο Κυπριανό «Στον τόπο μας πο δα κ'αι δα να καμ' ό, τι μπορήση να μεν γινή μιαλλύτερον κακόν στην Ρωμοσύνην».¹⁰⁵ Στο περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες* στο θεατρικό έργο του Κυριάκου Μ. Καραμάνου «Μαρία Συγκλητική» συγκροτείται ο οριενταλιστικός λόγος «δεν ήταν δυνατόν να είχαν αλλάξει οι Τούρκοι και να έγιναν πολιτισμένος λαός από τον καιρό που πήραν την Κων/πόλη»,¹⁰⁶ όπως και στο ομότιτλο «Μαρία η Συγκλητική» του Περιοδικού *Πάντα Εμπρός* «Σταθήτε μπροστά σ' αυτούς τους βαρβάρους και δούλους των κτηνώδικων ορέξεων».¹⁰⁷ Στο διήγημα του Μιχάλη Γ. Πιτσιλλίδη «Η Αρχόντισσα» ο Τούρκος παπλωματάς Χουσεϊν θα κατηγορηθεί για την κλοπή των χρυσαφικών της σπιτονοικοκυράς του Καλλιόπης.¹⁰⁸ Στο περιοδικό *Νέα εποχή* στο κυπριώτικο σκετσ του Θράσου Μακρυγιάννη «Απού φάει έφαεν», ο Νιαζής ως υπάλληλος του Τουρκικού Δημαρχείου, μετά την άρνηση του αρμένιου καταστηματάρχη να πληρώσει £10, απειλεί τον καταστηματάρχη.¹⁰⁹ Τέλος, στο διήγημα της Ιάνθης Ε. Λυκούργου «Πλερώθηκε» ο Γιουσούφης, ο οποίος συνεχίζει τις συναλλαγές και τη συναναστροφή με τους Έλληνες φίλους του, σκοτώνεται από τον πατέρα του.¹¹⁰ Ο πατέρας του αποτελεί μια σκληρή φιγούρα, αφού έπινε, σκότωσε από το ξύλο τη μητέρα του, και στο τέλος «ως καλός πατριώτης» σκότωσε τον γιο του που συνέχισε να έχει επαφές με τους Έλληνες.

¹⁰⁵Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Η 9^η Ιουλίου 1821», τ. 1, Οκτώβριος 1960, σελ. 27.

¹⁰⁶Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Μαρία Συγκλητική», τ. 13, Δεκέμβριος 1963, σελ. 516.

¹⁰⁷Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Μαρία η Συγκλητική», αρ. 2, Μάρτιος 1963, σελ. 77.

Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «Ηρωίδες της Κύπρου», τ. 3 (27), Δεκέμβριος 1963, σσ. 37-38.

¹⁰⁸Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Η Αρχόντισσα», τ. 28, Φεβρουάριος 1963, σσ. 115-119.

[..]Τρέξανε δυό-τρείς αστυνομικοί, βγήκαν απάνω κι' η γρηά Καλλιόπη αποσύρθηκε απ' το μπαλκόνι παίρνοντας μαζί της το κλάμα της, για να τους ιστορήσει τη συμφορά της. Όταν κατέβηκαν, ήρθαν ολόϊσα πάνω στον παπλωματά.

-Πάμε Χουσεϊν!

Τάχασε ο τούρκος για μια στιγμή. Κοίταξε δεξιά-ζεβρά απορημένος.

-Μά ..εμένα !

-Ναί, πάμε !

-Μά πού, εφέντημ!

-Στην αστυνομία... Κάτι θα σε ρωτήσωμε.

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Η Αρχόντισσα», τ. 28, Φεβρουάριος 1963, σελ. 118.

¹⁰⁹Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Απού φάει έφαεν», αρ. 1, Μάρτης 1959, σελ. 73.

¹¹⁰Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πλερώθηκε», αρ. 26, Νοέμβριος 1962, σσ. 55-56.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Και στον μυθοπλαστικό χώρο η Τουρκική Κοινότητα συγκροτείται ως όργανο της Βρετανικής Αποικιοκρατίας. Στο *Οι Απροσκύνητοι* του Μιχάλη Πιτσιλλίδη γίνεται αναφορά στη σύλληψη των αγωνιστών της ΕΟΚΑ Λοϊζίδη και Καραδήμα, που επιχειρούν να ξεφορτώσουν πυρομαχικά από τη βάρκα και να τα κρύψουν από τον Έλληνα αστυνόμο, που πρόσκειται φιλικά προς το αποικιακό καθεστώς, και τους Τούρκους Επικουρικούς Κεμάλ και Απτουλλάχ.¹¹¹ Στο διήγημα «Τρεις –Τέσσερις μέρες πριν απ’ τα Χριστούγεννα» ο Κώστας Μόντη αναφέρει «Έβγαναν τα συρτάρια, κύταζαν ένα-ένα τα έγγραφα. Όταν ήταν Ελληνικά και τα υποψιαζόντουσαν τα περνούσαν στον Τούρκο να τα διαβάση».¹¹² Στο «Ομορφίτα» του Χριστόδουλου Παπαχρυσοστόμου ο Άλλος ανάγεται σε σύμβολο εθελοδουλίας «*Το «Κύριο» είναι ο Άγγλος ανακριτής, που στη φαντασία του Τούρκου δεσμοφύλακα προβάλλει σαν κυρίαρχος, αφέντης!*».¹¹³ Στο «Γκούτ ήβνιγκ Σερ!» του Χριστόδουλου Παπαχρυσοστόμου χαρακτηρίζονται «μάστιγα», «Παραμονή των Χριστουγέννων του 1956. Την Κύπρο μαστίζουν αλύπητα η ανομβρία, η καταναγκαστική ανεργία, οι Άγγλοι στρατιωτικοί κι’ οι Τούρκοι επικουρικοί».¹¹⁴

Τέλος στο απόσπασμα από το ανέκδοτο μυθιστόρημα της Τατιάνας Γκρίτση - Μιλλιέξ «Ενώπιος ενωπίω» και στο «*Ντούρας ο Τουρκομερίτης*» ο Άλλος συγκροτείται μέσα από τις τραυματικές εμπειρίες που βίωσαν οι ήρωες στη Σμύρνη από τον Τούρκο του μητροπολιτικού χώρου «*Είχε έρθει κι’ αυτή απ’ την Ανατολή όπου της είχανε σκοτώνει τους έξη γιούς και τον άντρα της, όπου για να της ξεκολλήσουνε οι Τούρκοι από τ’ αυτιά τα σκουλαρίκια της τα ξεσκίσανε κι’ έμεινε εκείνη η άγρια λαβωματιά*».¹¹⁵ Ο Σπύρος Παπαγεωργίου στο «*Ντούρας ο Τουρκομερίτης*», με αφορμή την εκδίωξη των Ελλήνων από τη Σμύρνη, συγκροτεί την εικόνα του εθνικού Άλλου «*ο Τούρκος στο θυμό του πάντα έχει δυο φωτιές, μια στην ψυχή του και μια στο χέρι*».¹¹⁶

¹¹¹Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Οι απροσκύνητοι», αρ. 5, Ιούνιος 1963, σσ. 204-205.

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Τι γίνονταν στις φυλακές και τα κρατητήρια», τ. 93, 22 Ιουλίου 1960 σελ. 38.

¹¹²Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Τρεις – τέσσερις μέρες πριν απ’ τα Χριστούγεννα», αρ. 3, Δεκέμβριος 1960, σσ. 107-109.

¹¹³Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Ομορφίτα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1962, σελ. 167.

¹¹⁴Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Γκούτ ήβνιγκ Σερ!», τ. 26, Δεκέμβριος 1962, σελ. 85.

¹¹⁵Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Ενώπιος ενωπίω», τ. 28, Φεβρουάριος 1963, σσ. 104-111.

¹¹⁶Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Ντούρας ο Τουρκομερίτης», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1963, σελ. 78.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

II. Τουρκική Κοινότητα

Η λογοτεχνική παραγωγή βρίσκεται πεδίο έκφρασης στις λογοτεχνικές σελίδες των εφημερίδων και στα λογοτεχνικά περιοδικά.¹¹⁷ Η εφημερίδα *Halkın Sesi* φιλοξενεί ποικίλες στήλες με λογοτεχνικό περιεχόμενο, οι οποίες επιμελούνται από εξέχουσες προσωπικότητες (Mehmet Kansu, Fikret Demirağ, Ersin Taşer) της πνευματικής ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας, όπως οι στήλες *Sanat Köşemiz*, *Edebiyat köşesi*, *Hep daldan bir yaprak*, *Sanat yaprağı*, αλλά και το λογοτεχνικό ένθετο *Halkın Sesi Sanat Armağanı*.¹¹⁸ Μέσα από τις στήλες αποτυπώνεται η λογοτεχνική παραγωγή (Fikret Demirağ,¹¹⁹ Oktay Öksüzöğlü,¹²⁰ Bener Hakkı Hakeri, Mehmet Kansu, Özker Yaşın), οι λογοτεχνικές έριδες,¹²¹ και οι διαφορετικές προσεγγίσεις σε σχέση με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο προώθησης των ντόπιων πονημάτων και καλλιτεχνικών εγχειρημάτων.¹²²

Πέρα από τα ποιήματα που προβάλλουν τα εθνικά σύμβολα,¹²³ τις εθνικές επετείους,¹²⁴ τον Kemal Atatürk,¹²⁵ την οθωμανική κατάκτηση,¹²⁶ και τα παιδικά ποιήματα ως εθνικά εμβλήματα,¹²⁷ καταγράφονται ποιήματα που αναφέρονται στο μεταναστευτικό φαινόμενο,¹²⁸ ποιήματα με οικουμενική, πανανθρώπινη διάσταση,¹²⁹ αλλά και ερωτικά ποιήματα.¹³⁰ Μεταξύ

¹¹⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Türk edebiyatı», 26 Ağustos 1961. [Τουρκική λογοτεχνία της Κύπρου]

¹¹⁸Η λογοτεχνική γωνιά μας, Λογοτεχνική γωνιά, Ένα φύλλο από κάθε στάλα, Καλλιτεχνικό φύλλο.

Ο Ersin Taşer γεννήθηκε το 1945.Ενώ είναι μαθητής του Τουρκικού Λυκείου Türk Erkek Lisesi διευθύνει τη στήλη *Sanat Köşesi* και γράφει άρθρα στη στήλη *Her Daldan Bir Yaprak*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanat Köşesi», 6 Ocak 1963.

¹¹⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanat Köşemiz», 27 Nisan 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Fikret Demirağ ve "Tutku" su», 28 Eylül 1961. [Fikret Demirağ και "Πάθος"]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Demirağ'ın şiirleri», 9 Nisan 1962.[Τα ποιήματα του Demirağ]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Demirağ'ın şiirleri», 10 Nisan 1962.

¹²⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Seni hayalimde gördüm», 19 Mayıs 1961. [Σε είδα στο όνειρο μου]

¹²¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanatta yanlış yürüyoruz», 1 Aralık 1960. [Στην τέχνη βαδίζουμε λάθος]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 23 Ekim 1960, 21 Mayıs 1962.

¹²²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Fikir kulübü üstüne», 18 Temmuz 1962. [Σε σχέση με τη Στοχαστική λέσχη]

¹²³Ποίημα του Derviş Manizade. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 17 Ağustos 1960.

¹²⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «27 Mayıs», 12 Eylül 1960. [27^η Μαΐου]

¹²⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İzinde», 10 Kasım 1960. [Στα χνάρια του]

¹²⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk derler bize», 30 Aralık 1962. [Μας λένε Τούρκους]

¹²⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Girne kapısında», 13 Mayıs 1962. [Στην Πύλη Κερύνειας]

¹²⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"Gitme Oğul" Der Kıbrıs Toprağı», 25 Aralık 1960.[Η κυπριακή γη λέει "γιέ μη φύγεις"]

¹²⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"Bursa gözlüm" üstüne», 23 Mayıs 1962. [Σε σχέση με την ποιητική συλλογή "Bursa gözlüm"]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kansu' nun Piramit acısı», 16 Temmuz 1962. [Η ποιητική συλλογή "Piramit acısı" του Kansu]

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

άλλων ξεχωρίζουν τα ποιήματα *Πάρε γαρύφαλλα Al karanfiller* του Özker Yaşın,¹³¹ *Τα Mehmetcik στην Κύπρο Mehmetciler Kıbrıs'ta* του Zekai A. Özal,¹³² *Αν πίστευες İnansaydın* του Mehmet Kansu,¹³³ *Το τραγούδι των ανθρώπων που κραυγάζουν Çiğlik Suratlı Adamların Şarkısı* του Fikret Demirağ,¹³⁴ *Σε είδα στο όνειρο μου Seni Hayalimde Gördüm* του Oktay Öksüzöğlü,¹³⁵ *Πύλη Κερύνειας Girne Kapısında* του Vedat Polo,¹³⁶ *Ελπίδα Umut* του Süleyman Uluçamgil,¹³⁷ *Η μάχη της Λευκωσίας Lefkoşa'nın Fethi* του Bener Hakkı Hakeri,¹³⁸ και *Στάση σεβασμού Saygı duruşu* του Özker Yaşın.¹³⁹

Φιλοξενούνται επίσης διηγήματα, όπως το *Αναζητείται νύφη Bir gelin aranıyor* του Numan Levent, το *Δεν υπάρχει τίποτα χαμένο Kaybolan birşey yok* και το *Σαν όνειρο Rüya gibi* του Bener Hakkı Hakeri, αλλά και το μυθιστόρημα *Άσπρο τριαντάφυλλο Beyaz gül* του Afif Marolar.¹⁴⁰ Η εφημερίδα *Halkın Sesi* πέρα από τις λογοτεχνικές της στήλες παρουσιάζει αποσπασματικά κάποιο μυθιστόρημα σε καθημερινή βάση. Η εφημερίδα λίγο μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας φιλοξενεί στην εν λόγω στήλη μέχρι τις 16 Νοεμβρίου ένα μυθιστόρημα από τον μητροπολιτικό χώρο, το μυθιστόρημα του Oğuz Özdeş. Το μυθιστόρημα του Oğuz Özdeş από το Kırşehir της Τουρκίας εκδόθηκε το 1959 με τίτλο *Το χρέος προς την πατρίδα Vatan Borcu*.¹⁴¹ Η εκστρατεία των Δαρδανελίων *Çanakkale Savaşı* και ο πόλεμος της Ανεξαρτησίας *Kurtuluş Savaşı* στην τουρκική συλλογική συνείδηση κατέχουν περίοπτη θέση. Έτσι και το μυθιστόρημα καταπιάνεται με τον αγόγγυστο αγώνα των Τούρκων αξιωματικών, να υπηρετούν την πατρίδα και να επαγρυπνούν. Μέσα από τη φιγούρα του Τούρκου αξιωματικού εξυμνεί τις νίκες που έχουν σημειωθεί κατά τη διάρκεια

¹³⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 8 Eylül 1960, 15 Eylül 1960.

¹³¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Al karanfiller», 28 Ocak 1961.

¹³²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 5 Eylül 1960.

¹³³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 15 Eylül 1960.

¹³⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 27 Nisan 1961.

¹³⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 19 Mayıs 1961.

¹³⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 13 Mayıs 1962.

¹³⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 30 Eylül 1962.

¹³⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk derler bize», 30 Aralık 1962.

¹³⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 10 Kasım 1963.

¹⁴⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 12 Kasım 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanat Köşesi», 3 Mayıs 1962.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanat Köşesi», 23 Ocak 1962.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Beyaz gül», 1 Ocak 1962.

¹⁴¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Vatan borcu», 26 Ağustos 1960.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

της τουρκικής ιστορίας. Η φιγούρα του ταγματάρχη Ümit, το πρωινό της 30^{ης} Αυγούστου 1923,¹⁴² η συνάντηση του Τούρκου αξιωματικού με την κόρη του, αλλά και η τελευταία εικόνα, ο δρόμος με τα λουλούδια «*çiçekli yollar açılıyordu*» που ανοίγεται μπροστά, αποτυπώνουν την ελπιδοφόρα πορεία του τουρκικού έθνους χάρη στις θυσίες των αξιωματικών του, οι οποίοι υπηρέτησαν το χρέος τους έναντι της πατρίδας τους.¹⁴³ Αφού έχει εκπληρώσει το καθήκον του στην πατρίδα, ξέγνοιαστος ο Ümit αφιερώνει χρόνο στην κόρη του.¹⁴⁴ Από την 1 Ιανουαρίου 1962 κάνει την εμφάνιση του σε αποσπασματική μορφή μέχρι τις 28 Μαρτίου 1962 το μυθιστόρημα *Άσπρο τριαντάφυλλο Beyaz gül* του Afif Mapolar. Το μυθιστόρημα εκδόθηκε την ίδια χρονιά από τις εκδόσεις Çardak. Το *Beyaz gül* ή *Akdeniz Masalıdır Παραμύθι της Μεσογείου* προήλθε από τις διηγήσεις της γιαγιάς του Afif Mapolar, της Potuk που διέμενε στην Κερύνεια,¹⁴⁵ μια νύχτα του 1931, όταν οι Βρετανοί Αποικιοκράτες είχαν επιβάλλει «*sokağa çıkma yasakları*».¹⁴⁶ Η ηρωίδα του αναδύεται από τους αφρούς της θάλασσας. Αν και οι ψαράδες που την εντοπίζουν υποψιάζονται ότι είναι μπάσταρδο της Αφροδίτης ή η αναγεννημένη μυθολογική Αφροδίτη, ο μυθιστοριογράφος σπεύδει να διευκρινίσει ότι η ηρωίδα του δεν έχει καμιά σχέση με τη μυθολογική Αφροδίτη. «*Bu Afrodit'in doğuşu değildi. Güneş, ışıklarını Akdeniz köpüklerine vurmuştu ama, köpüklerdeki beyaz kaynaşmalar hiç de Afrodit'e benzemiyordu*».¹⁴⁷

¹⁴²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Vatan borcu», 6 Kasım 1960.

¹⁴³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Vatan borcu», 16 Kasım 1960.

¹⁴⁴[...]Ümit, kızının elinden tuttu ve çok yavaş bir sesle:

- Haydi yavrum, gidelim artık, dedi.

Suzan hiç cevap vermeden yürüdü.

Biraz sonra otomobil hareket etti.

Ο Ümit κράτησε το χέρι της κόρης του και με αργόσυρτη φωνή :

- Άντε παιδί μου, πλέον ας πάμε, είπε.

Η Suzan περπάτησε χωρίς να απαντήσει. Λίγο μετά το αυτοκίνητο ξεκίνησε.

¹⁴⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Olur mu, böyle olur mu!», 20 Ocak 1962.

¹⁴⁶«κατ' οίκον περιορισμός».

¹⁴⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Beyaz gül», 1 Ocak 1962.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

8. Νεανική δημιουργία

Έντυπα -Παρεμβάσεις

Σημαντικά εργαλεία ανίχνευσης του λόγου της νεολαίας της Ελληνικής Κοινότητας αποτελούν τεύχη μαθητικών ή νεανικών περιοδικών και σχολικών επετηρίδων που έγινε κατορθωτό να εντοπιστούν. Ενδεικτικά επετηρίδες σχολικών ετών του Παγκυπρίου Γυμνάσιου Θηλέων Παλουριωτίσσης και του Παγκυπρίου Γυμνασίου,¹⁴⁸ και τεύχη από τα περιοδικά *Μαθητική Εστία* (μηνιαίο περιοδικό των μαθητών και μαθητριών του Παγκυπρίου Γυμνασίου),¹⁴⁹ *Μαθητικοί Αντίλαλοι* (περιοδικό των μαθητριών του Παγκυπρίου Γυμνάσιου Θηλέων Παλουριωτίσσης), *Παιδική Χαρά* (μηνιαίο περιοδικό της ΠΟΕΔ), *Φωτεινοί Ορίζοντες* (μηνιαίο νεανικό περιοδικό Εθνικού Συμβουλίου Νεολαίας Κύπρου) και το περιοδικό *Πάντα Εμπρός* (επίσημο όργανο Εφορείας Συνδέσμου Ελλήνων Προσκόπων Κύπρου).

Στην Τουρκική Κοινότητα στα μέσα της δεκαετίας του 1950 πρωτοεκδίδεται το περιοδικό *Παιδί Çocuk* που καταπιάνεται με παιδικά θέματα. Από την 1 Σεπτεμβρίου 1961 επανεκδίδεται υπό τη διεύθυνση του εκπαιδευτικού Ahmet Savalaş. Τα άρθρα στοχεύουν στη εθνική συνείδηση «*milli bilinçlenmeyi*». Το περιοδικό εγγράφεται στον καθηγητή του Atatürk Enstitüsü Cengiz Kan. Αρχικά εκδίδεται από το Türk Öğretmen Koleji Τουρκικό Διδασκαλικό Κολλέγιο και αργότερα από τη Türk Eğitim Müdürlüğü Διεύθυνση Τουρκικής Παιδείας.¹⁵⁰ Δίπλα στα άρθρα των ντόπιων εκπαιδευτικών υπάρχουν αυτά των Nihal Yalaza

¹⁴⁸Κώστας Δ. Στεφάνου (επιμ.), *Κυπριακή Βιβλιογραφία : Βιβλιογραφικών Δελτίων ετών 1960-1961*, Λευκωσία Κύπρος, 1962, σσ. 360-362.

¹⁴⁹Από το τεύχος αρ. 24 (Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 1959) μέχρι το τεύχος αρ. 29 (Απρίλιος – Ιούνιος 1961) αποτελεί το εκφραστικό όργανο των μαθητών του Παγκυπρίου Γυμνασίου.

Από το τεύχος αρ. 30 (Οκτώβριος -Δεκέμβριος 1961) μέχρι το τεύχος αρ. 35 (Μάιος –Ιούνιος 1963) αποτελεί το εκφραστικό όργανο των σχολείων Κεντρικού και Κύκκου.

Το τεύχος αρ. 36 (Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 1963) αποτελεί το εκφραστικό όργανο των σχολείων Κεντρικού - Φανερωμένης και Νεαπόλεως.

¹⁵⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Çocuk Dergisi», 18 Aralık 1960. [Περιοδικό *Çocuk*]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Çocuk Dergisi», 18 Ekim 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yeni yayınlar», 14 Şubat 1962. [Νέες εκδόσεις]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Ölümsüz Bayraktar», 12 Nisan 1962. [Αθάνατος σημαιοφόρος]

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Taluy και İbrahim Alaeddin Gönsa από την Τουρκία.¹⁵¹ Είναι ένα περιοδικό για τα παιδιά των δημοτικών σχολείων, και ξεχωρίζουν τα άρθρα για τον Atatürk, τα άρθρα για τον προσκοπισμό, η εξύμνηση των αθάνατων σημαιοφόρων «*Ölümşüz Bayraktar*», και η εικόνα του Fatih Sultan Mehmet Μωάμεθ του Πορθητή, που απαντά σε εξώφυλλο του περιοδικού.¹⁵² Εκτός από το περιοδικό *Çocuk* κυκλοφορούν τα ακόλουθα παιδικά έντυπα, *Utku*, *Bayrak*, *Gençlik*, *Kemalizm*, *Girne Anafartalar Ortaokulu*. Το περιοδικό *Utku* (Θρίαμβος) αποτελεί το περιοδικό του Λυκείου Θηλέων Λευκωσίας *Lefkoşa Türk Kız Lisesi* και ξεχωρίζουν οι εκθέσεις των μαθητριών από τις επισκέψεις στον μητροπολιτικό χώρο, το άρθρο για την φιλοτεχνία των Τούρκων και τα ποιήματα των κοριτσιών Hale Resa και Ayşe Cemal.¹⁵³ Το περιοδικό *Σημαιοφόρος Bayraktar* αποτελεί το περιοδικό του Τουρκικού Λυκείου Λευκωσίας *Lefkoşa Türk Lisesi*. Καταπιάνεται με ποικίλα θέματα.¹⁵⁴ Η *Gençlik* (Νεολαία) εκδίδεται από τον *Σύνδεσμο Αποφοίτων Κυπριακών Λυκείων Kıbrıs Türk Liseleri Mezunlar Derneği*.¹⁵⁵ Το περιοδικό *Kemalizm* *Κεμαλισμός* εκδίδεται από τον δάσκαλο M.Türkeli του Δημοτικού Köprü Atatürk İlkokul. Το περιοδικό *Kemalizm* φιλοξενεί ποιήματα των παιδιά του δημοτικού σχολείου Köprü Atatürk İlkokul.¹⁵⁶ Στο περιοδικό του Γυμνασίου Κερύνειας *Girne Anafartalar Ortaokulu* περιλαμβάνονται αναμνήσεις από το σχολείο και το χωριό.¹⁵⁷ Τέλος, μέσα από τις στήλες της εφημερίδας *Halkın Sesi*, *Küçüklerin sütunu* (Η στήλη των μικρών), *Gençlik ne düşünüyor?* (Η νεολαία τι σκέφτεται;) και *Sanat Köşesi*, καταγράφονται μαθητικές και νεανικές φωνές. Από την άλλη, σημαντικό εργαλείο ανίχνευσης του λόγου της νεολαίας της Τουρκικής Κοινότητας, αποτελεί ολόκληρο το έργο του μαθητή και μετέπειτα φοιτητή Süleyman Uluçamgil, ο οποίος σε ηλικία 20 χρονών έπεσε νεκρός στις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1964.¹⁵⁸

¹⁵¹Harid Fedai, *Kıbrıs Türk Kültürü*, Ankara, 2002, σελ. 307.

¹⁵²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Çocuk», 20 Mart 1962.

¹⁵³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kızlarımızın dergisi: Utku», 21 Nisan 1962.[Το περιοδικό των κοριτσιών μας : Θρίαμβος]

¹⁵⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bayraktar dergisi», 4 Mayıs 1961.

¹⁵⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bizde sanat hareketleri», 21 Kasım 1961.

¹⁵⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kemalizm İsimli Bir Dergi Ve Düşündürdükleri», 1 Aralık 1961.

¹⁵⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Anafartalar», 2 Haziran 1962.

¹⁵⁸Ο φοιτητή Süleyman Uluçamgil γεννήθηκε στις 28 Μαρτίου του 1944 στο χωριό Dağyolu / Φώτα και έπεσε νεκρός στις 21 Ιουλίου 1964 στο χωριό Bozdağ / Άγιος Θεόδωρος της Τηλλυρίας. Σε ηλικία 14 χρονών συμμετείχε στα επεισόδια της 27^{ης} - 28^{ης} Ιανουαρίου 1958. Το διάστημα 1960-1963 πραγματοποίησε

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Περί των Συμφωνιών

Τα εκφραστικά όργανα των μαθητών, υπό την εποπτεία των καθηγητών τους, και τα νεανικά περιοδικά αποτελούν ένα λαμπρό πεδίο στα οποία αποτυπώνονται οι πολιτικές αποτιμήσεις των λόγων των σχολικών εγχειριδίων και οι λόγοι που συγκροτούν οι εκκολαπτόμενοι πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Στον λόγο των εκκολαπτόμενων πολιτών της Ελληνικής Κοινότητας αποτυπώνεται η αδικία, αλλά και η ελπίδα για ένα «γαλανόλευκο μέλλον». Υπάρχουν αναφορές όπως οι «μεγάλες Δυνάμεις μας υποχρέωσαν να τις δεχθούμε»,¹⁵⁹ και η αναφορά του μαθητή Μιχαήλ Φοινικαρίδη ότι ο κυπριακός λαός απέκτησε «μερικώς» την ανεξαρτησία του.¹⁶⁰ Τόσο στο ποίημα του μαθητή Κύρου Ρωσσίδα της ΣΤ΄ τάξης του Παγκυπρίου Γυμνασίου Κύκκου με τίτλο η *Απογοήτευση* «να πέφτουν ξεροί των ονείρων του οι κήποι»,¹⁶¹ όσο και στο ποίημα της μαθήτριας Ρέας Δημητρίου της ΣΤ΄ τάξης με τίτλο *Και τώρα ;...* αποτυπώνεται αυτό που βιβλιογραφικά αποδίδεται ως «συνειδησιακή ταραχή»,¹⁶² σε αυτά «τα χρώματα τα αιματοποτισμένα συνείδηση Ελληνική».¹⁶³

Το αποτέλεσμα ήταν βαρύ,
και μας έκανε να θυμηθούμε τα χρόνια μας
ο ήλιος για πάντα έχει χαθή
και φύγανε μακριά όλα τ' αηδόνια μας
μούχλιασαν οι καρδιές,
και ξύπνησε ο ναρκωμένος εαυτός μας
ποτέ δεν φανταστήκαμε
πώς θάταν τουτος ο σκοπός μας ! ...
Η θύελλα πήρε το χρώμα
που σκέπαζε τα σαπιμένα κορμιά των νεκρών

διάφορες δημοσιεύσεις στην εφημερίδα *Nacak*. Το διάστημα 1962-1963 φοίτησε στο τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης και αλληλογραφούσε με τον λογοτέχνη και μετέπειτα επιμελητή του έργου του Orbay Deliceirmak. Βλ. Orbay Deliceirmak (επιμ.), *ό. π.*, σσ. XI-XV.

¹⁵⁹Περιοδικά Παιδικά Χαρά, «Τότε που ήσαστε πολύ μικροί», τ. 8, Απρίλιος 1963, σελ. 9.

¹⁶⁰Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1959-1960*, «Δείγματα του επιπέδου των μαθητικών εργασιών εις εν τω σχολείω διαγωνισμούς δι' απονεμόμενα υπ' αυτού βραβεία», Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1961, σελ. 84.

¹⁶¹Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, αρ. 30, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 1961, σελ. 5.

¹⁶²Niyazi Kızılyürek, *Doğmamış bir devletin...*, *ό. π.*, σελ. 104.

¹⁶³Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Μορφές του Αγώνος ΜΙΧΑΛΑΚΗΣ ΠΑΡΙΔΗΣ», τ. 6, Απρίλιος 1963, σελ. 261.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

και τα άσπρα κόκκαλα στήσαν χορό
πάνω στο μαύρο σίδερο – της γης το γυμνό σκελετό -.
Μετρήθηκαν οι χρόνοι οι περασμένοι
κι είμαστε όλοι πια πολύ γερασμένοι
τώρα που θα πεθάνουμε, που θα μας θάψουν ;
δεν υπάρχουνε χώματα να μας σκεπάσουν.
Πώς θα λυώσουνε οι σάρκες μας;
Τι τύχη στις ψυχές μας τις μαύρες ! ...¹⁶⁴

Η ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας αφήνει την Ελληνική Κοινότητα μετέωρη και εμβρόντητη «*πώς θάταν τουτος ο σκοπός μας!*», αφού το νέο κράτος στερείται «*ιστορικής νομιμοποίησης*»,¹⁶⁵ αποκαμωμένη «*κι είμαστε όλοι πια πολύ γερασμένοι*» και συντετριμμένη «*Τι τύχη στις ψυχές μας τις μαύρες!*».

Στον ελληνικό λόγο συγκροτείται ο μύθος της ύπαρξης ενός Συντάγματος που δεν «*κατοχυρώνει τα ανθρώπινα δικαιώματα*», ενώ στον τουρκικό λόγο κυριαρχεί ο λόγος της παραβίασης της *Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του 1948* από την Ελληνική Κοινότητα.¹⁶⁶ Στη διεθνή βιβλιογραφία τονίζεται ότι αυτό που αγνοείται και από τις δύο κοινότητες είναι το γεγονός ότι οι όροι των Συμφωνιών συνυπολογίζουν «*τα αντικειμενικά δεδομένα του κυπριακού ζητήματος*».

[...] Πρέπει να υπογραμμιστεί, ωστόσο, ότι οι ατέλειες, για να μη λεχθεί κάτι χειρότερο, των Συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου απορρέουν, κατά τρόπο σχεδόν αναπόφευκτο, από τα αντικειμενικά δεδομένα του κυπριακού ζητήματος,¹⁶⁷

Στην ελληνική ιστοριογραφία έχει επισημανθεί ότι «*Η συνταγματική δομή της νέας δημοκρατίας εμπόδιζε την ομαλή λειτουργία του κυβερνητικού μηχανισμού*».¹⁶⁸ Στο μάθημα των

¹⁶⁴Περιοδικό *Μαθητικοί Αντίλαλοι*, «Και τώρα;...», αρ. 1, Οκτώβριος 1962 – Ιανουάριος 1963, σελ. 5.

¹⁶⁵Πολύβιος Γ. Πολυβίου, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, ό. π., σελ. 94.

¹⁶⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs'ta çığnenen İnsan Hakları», 10 Aralık 1963. [Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα που καταπατούνται στην Κύπρο]

¹⁶⁷Francois Crouzet, ό. π., σελ. 1131.

¹⁶⁸Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, *Το κυπριακό πρόβλημα ...*, ό. π., σελ. 35.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Αγγλικών σε έκθεση με θέμα «*Το καθήκον της Κυπριακής Νεολαίας*» «*The Duty of Cyprus Youth to the Republic*» ο μαθητής Στέφανος Χαραλάμπους της τάξης Στ'1 του Παγκυπρίου Γυμνασίου Κύκκου αναφέρει «*The newly - born Republic of Cyprus is threatened by numerous dangerous and for this reason every youth must feel the burden or responsibility on his shoulders*»,¹⁶⁹ ενώ σε έκθεση μαθητών με θέμα «*Επί ποίων θεμελιώδων αρχών πρέπει να στηριχθή η νέα Κυπριακή πολιτεία;*»¹⁷⁰ ο μαθητής Αλέξανδρος Μαρκίδης γράφει :

[..]Η εφαρμογή όμως της πρωτίστης αρχής, επί τα οποίας πρέπει να στηριχθή η νέα πολιτεία, ήτοι της αρχής της εξασφάλισεως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δεν παρεμποδίζεται εκ της φύσεως του πολιτεύματος.[..] Ωστε δια να ευημερήση η νέα κυπριακή πολιτεία πρέπει να κατοχυρώση τα ανθρώπινα δικαιώματα των πολιτών της, ήτοι την πολιτικήν ελευθερίαν των.

Στο περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες* ο Κλεάνθης Γεωργιάδης, αναφέροντας ότι «*η λύση που δόθηκε - αν εμείς το θέλουμε - δεν μας απομακρύνει από το ελληνικό έθνος, αλλ' αντίθετα κατοχυρώνεται νομικά με την συνθήκη της Ζυρίχης το δικαίωμα ν' ανήκουμε οι Έλληνες στο έθνος τούτο*», συμπληρώνει :

[...]Πρέπει οι νέοι να το κάμουν συνείδηση πώς, αν σαν κράτος αποτελούμε ξεχωριστή οντότητα, όμως σαν έθνος παραμένουμε αναπόσπαστο τμήμα της ελληνικής πατρίδας, με την οποία μας συνδέουν δεσμοί αίματος ακατάλυτοι και προαιώνιοι. Και αν αυτό το κάνουν συνείδηση οι νέοι μας, θα αντιληφθούν την θέση που προνομιακά κρατούν στη δημοκρατία που τώρα γεννιέται. Και η προνομιακή ταύτη θέση είναι να δημιουργήσουν με την θετική εργασία τους ένα δεύτερο ελληνικό κράτος που να έχει όλες τις αρετές του πρώτου[...].¹⁷¹

¹⁶⁹[...] Η νεοσύστατη Κυπριακή Δημοκρατία απειλείται από πολυάριθμους κινδύνους και για αυτό το λόγο κάθε νεαρός πρέπει να νιώσει το βάρος ή την ευθύνη στους ώμους του.

Βλ. Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, αρ. 30, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 1961, σελ. 71.

¹⁷⁰Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1959-1960*, «Δείγματα του επιπέδου των μαθητικών εργασιών εις εν τω σχολείω διαγωνισμούς δι' απονεμόμενα υπ' αυτού βραβεία», Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1961, σσ. 81-82.

¹⁷¹Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Η θέση των νέων στην Κυπριακή Δημοκρατία», τ. 3, Ιανουάριος 1963, σελ. 120.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ο μαθητής Α. Μ. Χριστοδουλίδης του Παγκυπρίου Γυμνασίου στην έκθεση του «Η εκδρομή μας στην Ελλάδα» τονίζει *«πώς η ίδια αυτή φλόγα ανάβει στις ψυχές όλων των Ελλήνων, κι ιδίως στις επαρχίες, πióτερος ανάβει μέσα μας ο πόθος»* :

[...] Στην Ελλάδα δεν συναντήσαμε ένα ξένο έδαφος. Βρήκαμε την ίδια την πατρίδα μας, αισθανόμαστε το δικό μας έδαφος. Κι αλήθεια, δεν είναι δικό μας έδαφος; Δεν είναι απ' αυτό που ξεκίνησαν οι πρώτοι Έλληνες για να μεταδώσουν και στο νησί μας την Ελληνική φλόγα, που δίκαια μπορούμε να υπερηφανευόμαστε πώς την κρατήσαμε ψηλά ύστερα από αιώνων κακουχίες; Ύστερα δε από την επίσκεψη μας αυτή, ύστερα από την προσωπική μας διαπίστωση πώς η ίδια αυτή φλόγα ανάβει στις ψυχές όλων των Ελλήνων, κι ιδίως στις επαρχίες, πióτερος ανάβει μέσα μας ο πόθος να την κρατήσουμε ψηλά, πιο ψηλά, με μια δημιουργική εργασία για την πραγματική ανάπτυξη του τόπου μας.¹⁷²

Ο μαθητής Α. Μ. Χριστοδουλίδης, αναφέροντας *«πώς η ίδια αυτή φλόγα ανάβει στις ψυχές όλων των Ελλήνων, κι ιδίως στις επαρχίες, πióτερος ανάβει μέσα μας ο πόθος»*, συγκροτεί την Κύπρο ως επαρχία του Ελληνισμού, ως διοικητική υποδιαίρεση του ελληνικού κράτους. Από την άλλη, συγκροτώντας την Κύπρο ως επαρχία, υπό την έννοια της περιοχής που βρίσκεται μακριά από την πολιτιστική-πνευματική του μητρόπολη, υπογραμμίζει ότι δεν μειονεκτεί, αντίθετα όπως επισήμανε και ο Κλεάνθης Γεωργιάδης η Κύπρος ως επαρχία έχει συνδράμει στον πολιτισμό της μητρόπολης *«αυτοί έδιδον εις αυτούς»*.¹⁷³

Τα έθνη συχνά έχουν μεγαλύτερη σημασία για τους ανθρώπους από ό, τι τα κράτη. Τα έθνη μετρούν ηθικά, ενώ τα κράτη μετρούν εγγενώς ηθικά.¹⁷⁴ Ο Süleyman Uluçamgil στο ποίημα του *Kıbrıs–Türkiye* αναφέρει ότι πιστεύει σε μία πατρίδα *«İnanıyorum bir tek vatana»*, αφού ό, τι και αν υπάρχει ανάμεσα στην Κύπρο και την Τουρκία, ό, τι και αν τις χωρίζει, πάντα θα υπάρχουν τα *«ίδια σύνορα» «her ayın sınırlarda»*.¹⁷⁵ Ο Süleyman Uluçamgil στο ποίημα του *«Ξέρω δεν θα ξεχάσεις» «Unutmayacaksın bilirim»* αναφέρει ότι η Τουρκία αποτελεί το σύμβολο για έναν ελεύθερο βίο *«Sen özgür yaşıntılarımızın sembolü»*. Η Κυπριακή Δημοκρατία δεν νομιμοποιείται στα μάτια του νεαρού φοιτητή, αφού δεν μπορεί

¹⁷²Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Η εκδρομή μας στην Ελλάδα», αρ. 30, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 1961, σελ. 45.

¹⁷³Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Γενική Ιστορία - Ιστορία της Κύπρου*, ό. π., σελ. 12.

¹⁷⁴Τοποθέτηση Kwame Anthony Appiah

Βλ. Martha Craven Nussbaum, *Υπέρ πατρίδος: πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός;* ό. π., σελ. 43.

¹⁷⁵Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σελ. 57.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

να διασφαλίσει την ασφάλεια του.¹⁷⁶ Στην πολιτική κουλτούρα και στη συλλογική συνείδηση της Τουρκικής Κοινότητας, η μόνη δύναμη, που δύναται και νομιμοποιείται να διαφυλάττει τα συμφέροντα, ακόμη και την ίδια την πολιτική παρουσία της Τουρκικής Κοινότητας στο κυπριακό συγκείμενο, είναι μόνο η Τουρκία.

Περί του πολιτικού μέλλοντος της Κύπρου

Ιστοριογραφικά επισημαίνεται ότι και οι δύο κοινότητες έχουν στο πίσω μέρος του μυαλού τους τη διάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας,¹⁷⁷ αφού η «*συντήρηση και η καλλιέργεια ενός εθνοκεντρικού πολιτικού λόγου με την παράλληλη απαξίωση του κυπριακού κράτους και στις δύο κοινότητες δημιούργησαν στους πολίτες την αίσθηση ότι η λύση που δόθηκε το 1960 δεν ήταν οριστική*»,¹⁷⁸ στοιχείο το οποίο εντοπίζεται και στις μαθητικές δημιουργίες «*σύντομα να γευτούμε τους ώριμους καρπούς του*».¹⁷⁹

Ο μαθητής Ρηγίνος Μεγάλεμος του Δημοτικού Σχολείου Λυκαβητού, σχολιάζοντας την επίσκεψη της κόρης του Βασιλιά Παύλου της Ελλάδας, πριγκίπισσας Ειρήνης, εξομολογείται «*Για μια στιγμή νομίσαμε πώς πραγματικά είμαστε ενωμένοι με την μητέρα Ελλάδα*»,¹⁸⁰ και σε άλλο τεύχος εκφράζεται η επιθυμία να τους επισκεφτούν από τη βασιλική οικογένεια «*για να τιμήσουν τους πανηγυρικούς εορτασμούς που θα κάμουμε σαν γίνουν οι πόθοι μας πραγματικότητας κι ενώθῃ ἡ Κύπρος μια για πάντα με την Μάνα Ελλάδα*».¹⁸¹

Στον αντίποδα, ο μαθητής του δημοτικού σχολείου της Αμμοχώστου Gazi İlkokulu Şükun Şevket στη στήλη *Küçüklerin Sütunu* (Η στήλη των μικρών) της εφημερίδα *Halkın Sesi* με το ποίημα του *Bayrak Şemaia* υποδηλώνει την προσήλωση του στην εθνική του αιματοβαμμένη σημαία.

¹⁷⁶Orbay Deliceirnak (επιμ.), ό. π., σελ. 106.

¹⁷⁷Σπύρος Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του κυπριακού ...*, ό. π., σσ. 270, 272.

¹⁷⁸Γιάννης Η. Ιωάννου, «Η Κυπριακή Δημοκρατία σε αναζήτηση κρατικής ταυτότητας», ό. π., σελ. 97.

¹⁷⁹Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Τότε που ήσαστε πολύ μικροί», τ. 8, Απρίλιος 1963, σελ. 9.

¹⁸⁰Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Οι μικροί μας συνεργάτες», τ. 4, Δεκέμβριος 1962, σελ. 20.

¹⁸¹Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Η ελληνική Κύπρος πανηγυρίζει και νοσταλγεί», τ. 3, Νοέμβριος 1962, σελ. 14.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Göklerde dalgalanan
Türk kanıyla boyanan
Al Bayrağım dalgalan
Türklerin yurtlarında.
Beyazla kırmızıya boyandın
Ayla yıldızı gökten aldın
Ey şanlı Türk Bayrağı.¹⁸²

Ο μαθητής από πολύ νωρίς έχει μυηθεί στην τουρκική συλλογιστική, ο λόγος του αποκρυσταλλώνει το πλαίσιο αναφοράς, τις πολιτισμικές πρακτικές και το πολιτισμικό κεφάλαιο (θεμελιακό αίμα, η τουρκική σημαία ως δηλωτικό στοιχείο των τουρκικών εδαφών) του έθνους στο οποίο ανήκει.

Τον Σεπτέμβριο του 1962 στο ένθετο της εφημερίδας *Halkın Sesi Sanat Armağanı* φιλοξενείται το ποίημα *Deli Şehir* του Süleyman Ulaşamgil, το οποίο αναφέρεται στην πόλη της Λευκωσίας. Η Λευκωσία χαρακτηρίζεται ως τρελή πόλη (deli şehir). Το ποίημα απεικονίζει τα στοιχεία, τα οποία μυθοποιούν την πόλη της Λευκωσίας στη σκέψη του νεαρού ποιητή: το δικαστήριο, ο λούστρος στο λιθόστρωτο «*Kaldırımında boyacı Boyacı diyor*», το ζεστό καλοκαιρινό πρωινό, τα κορίτσια που στόμα έχουν και μιλιά δεν έχουν, που μάτια έχουν αλλά μαντίλια δεν έχουν, οι αμανέδες στις ταβέρνες, η μυρωδιά του ψωμιού, το πλιγούρι, η τσίκνα κ.τ.λ.. Στο ποίημα *Deli Şehir* ο Süleyman Ulaşamgil συγκροτεί τα συνθετικά στοιχεία του κυπριακού χώρου (καπηλειά, μυρωδιά του ψωμιού, μιναρέδες), τονίζοντας τη νευραλγική θέση του μιναρέ ως συμβόλου της τουρκικής παρουσίας στο νησί «*Lefkoşanın içinde Minaresi başka mahallerde Kendisi başka*».¹⁸³

¹⁸²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bayrak», 13 Mart 1962.

Σημαία μου που κυματίζεις στους ουρανό
Σημαία μου που βάφτηκες με τουρκικό αίμα
Σημαία μου που κυματίζεις
στα εδάφη των Τούρκων.
Εσύ βάφτηκες στα κόκκινα με άσπρο
πήρες από τον ουρανό το φεγγάρι και το αστέρι
Ω τυχερή Τουρκική Σημαία.

¹⁸³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Halkın Sesi - Sanat Armağanı», 30 Eylül 1962.

Κεφάλαιο 8:

Πρακτικά κοινοβουλευτικών συνεδριάσεων

1. Ο Πολιτικός Λόγος «Political Discourse» ως πρακτική εξουσίας

[...]Η εξουσία ασκείται με το λόγο περισσότερο απ' ό,τι με τη φυσική επιβολή και την τεχνική υπεροχή (τη μυϊκή δύναμη ή τα όπλα). Η εξουσία ασκείται σε μεγάλο βαθμό με τις ιδέες, άρα με τη γλώσσα, με τις λέξεις.¹

Ο πολιτικός λόγος κατασκευάζοντας τη συνοχή των δεκτών σε ομάδα, νομιμοποιεί το δικαίωμα του ομιλητή στον λόγο.² Οι εκπρόσωποι της πολιτικής εξουσίας έχουν «μεγάλη κοινωνική νομιμότητα», και επιβάλλοντας τη «νομιμότητα του πομπού», της οποίας κάνουν χρήση και κατάχρηση, μετατρέπουν «τη γλώσσα σε όπλο για την άσκηση εξουσίας και βίας».³ Μέσα από μια διαδικασία απόσπασης εξουσιοδότησης από τους δέκτες, ο πομπός καθίσταται ο καθ' ύλην αρμόδιος για να αποφασίζει, ενώ την ίδια στιγμή οι δέκτες μετατρέπονται σε «άβουλη άφωνη ομάδα».⁴ Κατά τη διαδικασία απόσπασης αυτής της εξουσιοδότησης επιστρατεύεται ένα σύνολο χαρακτηριστικών του πολιτικού λόγου.

Ο πολιτικός λόγος χαρακτηρίζεται από λεκτικό πληθωρισμό (πλεονασμοί, κατάχρηση συνωνύμων, διατύπωση βεβαιωτική, δεοντολογική και θαυμαστική, έντονη συναισθηματική φόρτιση και μεγαλοστομία), ο οποίος δεν επιστρατεύεται για να πείσει, αλλά για να επιφέρει συνοχή.⁵ Ο Αναστάσιος Ιωάννης Δ. Μεταξάς, αντί του λεκτικού πληθωρισμού, χρησιμοποιεί τον όρο «διαφεύγον στυλ» και παραθέτει μια άλλη λειτουργία του.

¹Άννα Φραγκουδάκη, *Γλώσσα και ιδεολογία : Κοινωνιολογική προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας*, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1993, σελ. 151.

²Ο. π., σελ. 185.

³Ο. π., σελ. 154.

⁴Ο. π., σελ. 185.

[...] Η δημιουργία της συγκατάθεσης δεν είναι καινούργια τέχνη. Είναι πολύ παλιά και υποτίθεται ότι πέθανε με την εμφάνιση της δημοκρατίας. Αλλά δεν πέθανε. Βλ. Walter Lippmann, *ό. π.*, σελ. 224.

⁵Άννα Φραγκουδάκη, *ό. π.*, σελ. 158.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...] Δεν αποκλείεται όμως μια ομιλία να είναι ηθελημένα πληθωρική και πολύπλοκη. Όταν θέλει, μέσα από το πρόσχημα μιας δήθεν πολυσύνθετης λογικής, να παράγει σοφοφανείς συνεξαρτήσεις, δημιουργώντας στους τρίτους την εντύπωση ότι δεν καταλαβαίνουν, επειδή τα ίδια τα πράγματα από τη φύση τους «είναι» δύσβατα.⁶

Ο πολιτικός λόγος χειρίζεται λέξεις με ηθική διάσταση. Οι λέξεις αξίες «κατασκευάζουν μηνύματα άτρωτα σε κάθε χειρισμό» και «το αξιολογικό τους βάρος λειτουργεί από μόνο του καταστροφικά στο νόημα» «ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΕΘΝΟΣ ΟΥΔΕΠΟΤΕ ΕΖΗΣΕΝ ΥΠΟΔΟΥΛΟΝ».⁷ Ο πολιτικός λόγος είναι έντονα συμφωρματικός στις έννοιες, αφού χρησιμοποιεί σαν συνώνυμες λέξεις με διαφορετική σημασία,⁸ και η ευφημιστική διατύπωση έχει συχνά στόχο τον εξορθολογισμό του μηνύματος ή τη νομιμοποίηση του πομπού με τις λέξεις.⁹ Η μετάθεση του υποκειμένου στον πολιτικό λόγο δίνει μεγάλη δύναμη στον ομιλητή «τους καλούμεν να έλθουν μαζί μας δια να υποστηρίξουν τα δικαιώματα ολοκλήρου του Κυπριακού λαού ψηφίζοντας τον Νόμον περί Φόρου Εισοδήματος»,¹⁰ και ισχυρό αποτέλεσμα έχουν οι υποκαταστάσεις που εμφανίζουν υποκείμενα των μηνυμάτων αφηρημένες έννοιες και ηθικές αξίες.¹¹ Η αξιολογική διχοτόμηση είναι συνήθης στον πολιτικό λόγο. Η διχοτομική λογική προϋποθέτει την εκ των προτέρων οριοθετημένη και στατική αξιολόγηση του καλού και του κακού.¹²

⁶Αναστάσιος Ιωάννης Δ. Μεταξάς, *Προεισαγωγικά για τον πολιτικό λόγο : Δεκατέσσερα μαθήματα για το στυλ*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2001, σελ. 190.

⁷Άννα Φραγκουδάκη, *ό. π.*, σελ. 162.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 716.

⁸Για παράδειγμα ο όρος «έθνος» δεν χρησιμοποιείται ως ιστορική έννοια, αλλά σαν συνώνυμο της λέξης «φυλή». Έτσι καταργείται η ιστορία και η έννοια της εξέλιξης. Βλ. Άννα Φραγκουδάκη, *ό. π.*, σελ. 168.

⁹Άννα Φραγκουδάκη, *ό. π.*, σελ. 170.

Νομιμοποίηση της βίας εναντίον των αγωνιστών της ΕΟΚΑ κατά τη διάρκεια του 1955-1959 αποτελεί το επίθετο «τρομοκρατίας». Οι Βρετανοί Αποικιοκράτες επιχειρούν να «νομιμοποιήσουν με τις λέξεις την εξόντωση τους».

¹⁰Τοποθέτηση Προέδρου της Βουλής των Αντιπροσώπων. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 672.

¹¹Άννα Φραγκουδάκη, *ό. π.*, σσ. 170-171.

[...] Πιστεύω ότι τα συμφέροντα του λαού θα εξυπηρετηθούν εάν οι καταλλήλοτεροι πάντοτε επιλέγωνται διά τας καταλλήλους θέσεις. Τοποθέτηση βουλευτή Βάσου Λυσσαρίδη. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 25^{ης} Απριλίου 1962, σελ. 236.

¹²Άννα Φραγκουδάκη, *ό. π.*, σελ. 175.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...]Η διχοτομική αξιολόγηση κάνει τη δήλωση πανίσχυρη, γιατί κατασκευάζοντας την επαλήθευση, που στηρίζεται στο καλό και στο κακό, γίνεται ορθολογική και αδιάψευστη.¹³

Στη συνεδρία της 13^{ης} Νοεμβρίου 1961 ο βουλευτής του Milli Cephe Halit Ali Riza προτείνει να συμμετέχουν στο Ιατρικό Διοικητικό Συμβούλιο πρόσωπα και από τις δύο κοινότητες προς αποφυγήν οποιασδήποτε παρεξήγησης.

[...]Δεν υπάρχει λογικότερον πράγμα από το να εργάζονται ομού εις το Διοικητικόν Συμβούλιον Έλληνες και Τούρκοι ιατροί. Τουναντίον, τούτο δημιουργεί εναργέστερον το πνεύμα της συνεργασίας.¹⁴

Στη συνεδρία της 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961 ο βουλευτής του Milli Cephe Halil Ali Riza τοποθετείται σε σχέση με τις εξουσίες της κοινότητας του.

[...]Τας εξουσίας μας με κανένα τρόπον δεν τας εχρησιμοποίησαμεν δια το κακόν, τόσον δε οι Έλληνες συνάδερφοι όσον και ολόκληρος η Ελληνική Κοινότης δύνανται να είναι βέβαιοι ότι ουδέν δικαίωμα ή εξουσίαν μας θα χρησιμοποιήσωμεν καθ' οιονδήποτε τρόπον δια το κακόν. Γνωρίζομεν διατί μας παρεχωρήθησαν αι εξουσίαι αυταί. Αυταί μας εδόθησαν διά να χρησιμοποιώνται με σκοπόν να διασφαλίζωμεν τα δικαιώματα, τα οποία μας παρεχώρησε το Σύνταγμα ή άλλαι σχετικαί συμφωνιαί.¹⁵

Στο πρώτο απόσπασμα ο βουλευτής του Milli Cephe Halit Ali Riza αναφέρεται στη διχοτομική αξιολόγηση έλλογη-άλογη πρακτική. Με βάση το απόσπασμα επιχειρείται η σύνδεση - ταύτιση της έλλογης πολιτικής με την πολιτική που ασκεί η Τουρκική Κοινότητα. Στο δεύτερο απόσπασμα απαντά η διαχωριστική φράση «*Τας εξουσίας μας με κανένα τρόπον δεν τας εχρησιμοποίησαμεν δια το κακόν*», ταυτίζοντας το καλό με τις ενέργειες της κοινότητας του.

¹³Άννα Φραγκουδάκη, ό. π., σελ. 177.

¹⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 13^{ης} Νοεμβρίου 1961, σελ. 538.

¹⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 670.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Τέλος, ο πολιτικός λόγος γίνεται συχνά αυταπόδεικτος με την καταφυγή στην παρατήρηση, τη φύση και τον κοινό νου. Με αυτή την πρακτική καθιστά τη δήλωση άτρωτη, την αλήθεια της αμετάκλητη και χωρίς την ανάγκη καμιάς απόδειξης.¹⁶ Πολύ χαρακτηριστική η τοποθέτηση του βουλευτή της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Πατριωτικού Μετώπου Μιχαλάκη Σαββίδη στη συνεδρία της 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961 :

[...] Πραγματικώς με εκπλήττει η πρότασις των συναδέλφων οι οποίοι μας ζητούν να κάμωμεν κάτι πρωτοφανές εις τον κόσμον. Δηλαδή να ψηφίσωμεν ένα Νόμον Φόρου Εισοδήματος ο οποίος κάθε χρόνον να λήγη.¹⁷

Ο βουλευτής Μιχαλάκης Σαββίδης, με τις φράσεις «με εκπλήττει», «πρωτοφανές εις τον κόσμον», υπογραμμίζει πόσο απέχει από τον κοινό νου και τη συνήθη πεπατημένη η πρόταση ψήφισης ενός τόσο σημαντικού νόμου με περιορισμένη ισχύ.

¹⁶ Άννα Φραγκουδάκη, *ό. π.*, σελ. 180.

¹⁷ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, *ό. π.*, σελ. 665.

2. Η πολιτική κουλτούρα των μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων

Στις 31 Ιουλίου 1960 διεξήχθησαν οι πρώτες βουλευτικές εκλογές με πολυεδρικό πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα, ξεχωριστά για κάθε κοινότητα, σε ξεχωριστούς εκλογικούς καταλόγους. Η Δημοκρατική Ένωση δεν διεκδίκησε τις εκλογές, ενώ το ΑΚΕΛ μετά από μια «εκλογική συνεννόηση», στις 10 Ιανουαρίου 1960, δέχτηκε να περιοριστεί σε πέντε μόνο έδρες. «Με τη συμφωνία αυτή το ΑΚΕΛ στερήθηκε ουσιαστικά κάθε πρωτοβουλίας στη ρύθμιση του πολιτικού βίου της Κύπρου και περιορίστηκε σε αμυντική στρατηγική».¹⁸ Έτσι το Πατριωτικό Μέτωπο κατήρτισε συνδυασμούς για τις τριάντα μόνο έδρες από τις 35. Ενώ στην Ελληνική Κοινότητα 5 Έδρες κατέλαβε το ΑΚΕΛ και 30 έδρες το Πατριωτικό Μέτωπο, στην Τουρκική Κοινότητα τις 15 βουλευτικές έδρες τις κατέλαβε το Milli Cephe. Στην ελληνική ιστοριογραφία οι 15 βουλευτικές έδρες της Τουρκικής Κοινότητας «ανήκαν εκ προοιμίου» στο Milli Cephe.¹⁹ Στις 20 Ιουλίου 1960 ο Rauf Denktaş διοργάνωσε διάσκεψη τύπου και ανακοίνωσε τους υποψηφίους του Milli Cephe.²⁰ Στις 31 Ιουλίου 1960 οι υποψήφιοι σε Πάφο, Λεμεσό και Αμμόχωστο κέρδισαν με μεγάλη πλειοψηφία, ενώ στις επαρχίες Λευκωσίας, Λάρνακας και Κερύνειας δεν διεξήχθησαν εκλογές. Μετά την υπουργοποίηση των βουλευτών Niyazi Manyera, Osman Örek και Fazıl Mustafa Plümer και τις αναπληρωματικές εκλογές του Σεπτεμβρίου, εκλέχθηκε χωρίς ανθυποψήφιο στην Αμμόχωστο ως βουλευτής του Milli Cephe ο πρόεδρος του Τουρκικού Δημαρχείου Αμμοχώστου Nebil Nabi, στη Λευκωσία ως βουλευτής του Milli Cephe ο διευθυντής της Türk Bankası Ibrahim Orhan, και ως ανεξάρτητος ο Kemal Deniz.²¹

Στην ελληνική ιστοριογραφία αναφέρεται ότι στη Βουλή των Αντιπροσώπων, παρά τις αντιθέσεις σε βασικά θέματα, το νομοθετικό έργο διεξαγόταν κανονικά και «ένα πλήθος νόμων

¹⁸Salih Öztoprak, *ό. π.*, σελ. 52.

Πασχάλης Μ. Κιτρομυλίδης, «Το ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου :κριτική θεώρηση», στο Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμ.), *Κύπρος : Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, *ό. π.*, σσ. 459.

¹⁹Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη...*, *ό. π.*, σσ. 15-17.

²⁰Η λίστα με τα ονόματα των υποψηφίων : Osman Örek, Fazıl Plümer, Ümit Süleyman, Halit Ali Rıza, Selçuk Sömek, Niyazi Manyera, Burhan Nalbantoğlu, Hasan Güvener, Aziz Altay, Halit Kazım, Orhan Müderrisoğlu, Necdet Hüseyin, Ramadan Cemil, Hüseyin Derviş και Ahmet Mithan Berberoğlu.

Βλ. Ahmet Gazioğlu, *Enosis çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne : İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yıl 1958-60*, *ό. π.*, σσ. 204-205.

²¹Ahmet An, *Kıbrıslı Türklerin siyasal tarihi (1930-1960)....*, *ό. π.*, σελ. 689.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

συμπλήρωνε κάθε τόσο την εσωτερική δομή της νέας Πολιτείας».²² Ο τότε Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων δεκαετίες αργότερα αναφέρει ότι το δικαίωμα αναπομπής νόμου προς αναθεώρηση ασκήθηκε κατά την περίοδο 1960-1963 μόνο μία φορά από τον Πρόεδρο και μία από τον Αντιπρόεδρο. Και στις δύο περιπτώσεις η Βουλή δεν θεώρησε σκόπιμο να αλλάξει την προηγούμενη θέση της.²³

²²Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία*, ό. π., σελ. 27.

Μελέτη και ψήφιση νομοσχεδίων σε νόμο :

Περί Ειδικεύσεως Αναπληρωματικής Πιστώσεως Νόμος του 1960. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^{ης} Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 27.

Περί Οφειλετών (Αναβολή και Περιορισμός των Πωλήσεων Ακίνητου Περιουσίας) Νόμος του 1960. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 28^{ης}-29^{ης} Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 86.

Περί Ειδικεύσεως Αναπληρωματικής Πιστώσεως (Αρ. 4) Νόμος του 1960. £22,449 θα διατεθούν για σχέδια υδατοπρομήθειας και αρδευτικά σχέδια. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 20^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 200.

Περί Θρησκευτικών Ομάδων και Πολιτών (Τρόπος Επιλογής) Νόμος του 1960.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 9^{ης} Νοεμβρίου 1960, σσ. 284, 285.

Περί Ειδικεύσεως Αναπληρωματικής Πιστώσεως Νόμος (Αρ. 6) του 1960. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 8^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 176.

Περί Δικαστηρίων Νόμος του 1960. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 13^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 258.

Περί Υπουργών και του Προέδρου, του Αντιπροέδρου και των Μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων (Αποζημιώσεις) Νόμος του 1960. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 20^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 314.

Περί Τελωνειακών Δασμών (Τροποποιητικός) Νόμος του 1960. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960 - 30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 23^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 335.

Περί Συνεχίσεως των Προνοιών των περί Φόρων ή Τελών Νόμων Νόμος του 1960. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 30^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 356.

1961 : Οι νομοθετικές διεργασίες, αν και συνεχείς, δεν έχουν επιλύσει όλα τα νομικά προβλήματα και κενά. Προκηρύχθηκαν εκλογές με βάση τον αποικιακό νόμο *περί Χωριών (Διοίκησης και Βελτίωσης)*.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 2^{ης} Νοεμβρίου 1961, σελ. 514.

²³Γλαύκος Κληρίδης, ό. π., σελ. 133.

Περί Ειδικεύσεως Αναπληρωματικής Πιστώσεως Νόμος (Αρ. 7) του 1960. Προέβλεπε ποσό £165,246 «προς επίτευξιν πληρωμών προς Κυβερνητικούς λειτουργούς και υπαλλήλους απολυθέντας ή των οποίων η υπηρεσία ανεστάλη συνεπεία πολιτικών λόγων κατά την διάρκεια της περιόδου εκτάκτου ανάγκης για την υπ' αυτών απώλειαν των αμοιβών των ένεκα της απολύσεως ή αναστολής». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 20^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 302.

Έγινε αναπομπή του νόμου από τον Αντιπρόεδρο. Τελικά καταψηφίστηκε με 20 ψήφους έναντι 13 υπέρ. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 30^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σσ. 373-374.

Περί Αποκαταστάσεως Δημοσίων Υπαλλήλων Νόμος του 1961:

Τοποθέτηση βουλευτή της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Milli Cephe Halit Ali Riza [...] Υπό την σημερινή του μορφή ο νόμος, εάν τηρηθή ως έχει, εμποδίζει την υπαγωγή πολλών Τούρκων υποστάντων πράγματι

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ιστοριογραφικά επισημαίνεται ότι η στείρα εθνικοφροσύνη ποτέ δεν ενέκυψε στο φαινόμενο της «κοινής πατρίδας»,²⁴ αν και η κυπριακή συνείδηση θα βοηθούσε πολύ σε ένα ειρηνικό και καλύτερο μέλλον.²⁵

[...]Γιατί ο πολίτης της Μεγαλονήσου, ανεξάρτητα από την κοινωνική του θέση ή τα πολιτικά του φρονήματα έχει καταγωγή ελληνική ή τουρκική. Αυτό, το πυρηνικό στοιχείο της προσωπικότητας του δεν μπορεί να το μεταβάλει καμία επίκτητη και εκ των υστέρων προκύπτουσα ιδιότητα. Είτε αγρότης, είτε επιχειρηματίας, είτε συντηρητικός, είτε ριζοσπάστης, παραμένει, ακόμα και αν φραστικά ή τυπικά την απαρνηθεί, Έλληνας ή Τούρκος.²⁶

Κατά πόσον και πώς αυτό το πυρηνικό στοιχείο αποτελεί δομικό στοιχείο των νομοθετικών διεργασιών της Βουλής, αν συνυπολογιστεί ότι στο πλαίσιο της ανεξάρτητης κυπριακής πολιτείας θα μπορούσε να αναπτυχθεί η κοινή πολιτική ταυτότητα.²⁷ Πώς διαγράφεται η πολιτική κουλτούρα των εκπροσώπων του λαού στα πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων την περίοδο 15 Αυγούστου 1960 - 17 Δεκεμβρίου 1963.

παρομοίας ζημίας εις την υπό του νόμου προβλεπομένην κατηγορίαν. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 5^η Οκτωβρίου 1961, σελ. 445.

Ο Αντιπρόεδρος αναπέμποντας τον νόμο περί *Αποκαταστάσεως των Δημοσίων Υπαλλήλων Νόμο του 1961* αναφέρει ότι είναι «μεροληπτικός». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 2^η Νοεμβρίου 1961, σσ. 518-519.

Η αναπομπή απορρίπτεται με 7 υπέρ και 20 ψήφους εναντίον.

²⁴Πλουτής Σέρβας, *Κοινή πατρίδα*, Πρόοδος, Αθήνα, 1997, σελ. 4.

²⁵Özdemir Özgür, *ό. π.*, σελ. 275.

²⁶Λουκάς Αξελός, *ό. π.*, σελ. 33.

²⁷Η πρόωρη κρίση που ξέσπασε στα τέλη του 1963 δεν επέτρεψε τη δημιουργία κοινής πολιτικής ταυτότητας. Βλ. Στέφανος Κωνσταντινίδης, *Επισκόπηση της Νεότερης Κυπριακής Ιστορίας ...*, *ό. π.*, σελ. 304.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Οι βασικές συνιστώσες της πολιτικής κουλτούρας των μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων

Ο φαύλος κύκλος της δυσπιστίας «*Suspicion Syndrome*», η άρνηση της κοινωνικής πραγματικότητας και η απουσία συνεκτικών πολιτικών συνασπισμών αποτελούν βασικές συνιστώσες της πολιτικής κουλτούρας των εκπροσώπων της Βουλής των Αντιπροσώπων, οι οποίοι αποτελούν βασική συνιστώσα της κυπριακής πολιτικής ελίτ.

«Suspicion Syndrome»

Το σύνδρομο της υποψίας «*Suspicion Syndrome*», στο οποίο δομούνται οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, μεταφέρεται και στην Κύπρο.²⁸ Ο φαύλος κύκλος της δυσπιστίας οξύνει συνεχώς τις αμοιβαίες υποψίες «*mutual suspicions*» των δύο κοινοτήτων.²⁹ Οι λανθασμένοι χειρισμοί, η νοοτροπία που δημιούργησε ο ενωτικός αγώνας και η δράση της TMT, το «*αίσθημα της αστυνομοκρατίας*»,³⁰ οι φυλετικές μνήμες και τα «*αισθήματα της ιστορικής καχυποψίας και έλλειψης εμπιστοσύνης*»,³¹ ο μύθος της αδυναμίας συνύπαρξης, η συνειδητή άρνηση για μια κοινωνικοπολιτική ολοκλήρωση-ενσωμάτωση «*socio-political integration*»,³² οι ενδόμυχες επικρατούσες αντιλήψεις και φόβοι,³³ της αφομοίωσης και της διχοτόμησης, και η «*έλλειψη εγκάρσιων εθνικών, κοινωνικών ή πολιτικών δεσμών*» αμβλύνουν το σύνδρομο της υποψίας και επιδρούν ανασταλτικά στη διαμόρφωση κοινής πολιτικής κουλτούρας.

²⁸Ιωσήφ Ιωσήφ, *Cyprus : Ethnic Conflict and International Politics*, ό. π., σελ. 43.

²⁹Hal Kosut, *Cyprus 1946-68*, ό. π., σελ. 7.

³⁰Βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του ΑΚΕΛ Εζεκίας Παπαϊωάννου «*Το ποσό των £746,299 το οποίο διατίθεται δια την αστυνομία είναι εν σημαντικό μέρος του Προϋπολογισμού*». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 700.

Ο βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Αμμοχώστου του ΑΚΕΛ & γενικός γραμματέας της ΕΚΑ Χαμπής Μιχαηλίδης καυτηριάζει το γεγονός ότι συζητούν ένα προϋπολογισμό που προβλέπει περίπου το ποσό των £600,000 για την ανάπτυξη της γεωργίας και το ποσό των £1380,000 για την αστυνομία.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 107.

³¹Özdemir Özgür, ό. π., σελ. 27.

³²Halil Ibrahim Salih, *Cyprus: An analysis of Cypriot Political Discord*, ό. π., σελ. vii.

Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *The Cyprus Question*, ό. π., σελ. 276.

³³Η διαιώνιση ενός κύκλου αυτο-εκπληρούμενων φόβων του Γιάννη Παπαδάκη Βλ. Βαγγέλης Καλότυχος, «*Η Κύπρος και ο Λαός της: Έθνος, Ταυτότητα και Εμπειρία σε μια Μη-Φαντασιακή Κοινότητα (1955-1997)*», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 53.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Εξαιτίας ορισμένων αδεξιοτήτων των Ελλήνων, η Τουρκική Κοινότητα απαιτεί κατά τρόπο αδιάλλακτο να γίνουν σεβαστά στο ακέραιο τα δικαιώματα της.³⁴ Ο βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Κερύνειας του Milli Cephe Ahmet Mithan Berberoğlu, ενώ η Βουλή παμψηφεί εγκρίνει τον νόμο «*Περί Φορολογικών Νόμων (Επαναψήφισις υπ' αρ. 1) Νόμο του 1961*», αναφέρει ότι σύμφωνα με το εδάφιο 2 του άρθρου 78 του Συντάγματος απαιτείται έγκριση ή απόρριψη «*κεχωρισμένως*» και ζητά να εφαρμοστούν κατά γράμμα οι εν λόγω πρόνοιες.³⁵ Από την άλλη, η Ελληνική Κοινότητα δικαιολογεί την εν λόγω πρακτική προβάλλοντας το επιχείρημα ότι ασκείται στο πλαίσιο της «*καλής θελήσεως*» και της «*ευκολίας*», προκαλώντας την αντίδραση της τουρκικής κοινοβουλευτικής ομάδας.

[...]Επιθυμώ να υποβάλω ότι αυτό δεν είναι ζήτημα καλής θελήσεως ή ευκολίας. Αυτό είναι καθαρώς θέμα Συντάγματος. Το μέρος του Συντάγματος, το οποίο αφορά τις δημοσιονομικές διατάξεις, απαιτεί όπως άπασαι αι δαπάναι δεικνύονται εις τον Προϋπολογισμόν κεχωρισμένους.³⁶

Αυτή η επίκληση στην «*καλήν πίστιν*» απαντά και στον διορισμό του Γενικού Διευθυντή του ΡΙΚ από το Υπουργικό Συμβούλιο, αντί από την Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας. Τούρκος Βουλευτής καυτηριάζει το γεγονός ότι η επίκληση στην «*καλήν πίστιν*» με σκοπό να παρακαμφθούν διαδικασίες και νομικώς κατοχυρωμένες πρακτικές, εντέλει, βλάπτει αυτή την ίδια την «*καλήν πίστιν*».

³⁴Francois Crouzet, *ό. π.*, σελ. 1136.

³⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^η Ιουνίου 1961, σελ. 307.

³⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 7^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 125.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...]Παρά το γεγονός ότι η προσοχή των αρμοδίων επεστήθη επί της καταστάσεως, ούτοι βάσει διαφόρων ερμηνειών επέμενον όπως γίνη ο εν λόγω διορισμός παραβαίνοντες την καλήν πίστιν. Λαμβάνουν οι ενδιαφερόμενοι υπ' όψιν ότι τοιούτου είδους παραβάσεις τόσον εις το γράμμα όσον και εις το πνεύμα του Συντάγματος το οποίον αποτελεί μια Συνθήκην βασιζομένην επί της καλής πίστεως πλήττει την συνεργασίαν και την καλήν πίστιν;³⁷

Στο «μετεπαναστατικό κλίμα» της εποχής,³⁸ η καλλιέργεια του φόβου και της ανασφάλειας, ως εργαλείου ελέγχου και χειραγώγησης της κοινής γνώμης,³⁹ υποβοηθείται από το γεγονός ότι πρώην αγωνιστές της ΕΟΚΑ και μέλη της TMT διατηρούν υπό την κατοχή τους οπλισμό «Μερικά όπλα παρεδόθησαν».⁴⁰ Ο Charles Foley και ο W. I. Scobie αναφέρουν ότι ελληνικός οπλισμός μαζί με άλλο οπλισμό, που εισήχθηκε λαθραία λίγο πριν από την τελική εκεχειρία, θα αποτελούσε τη βάση για τον πρώτο από τους ιδιωτικούς στρατούς, που επρόκειτο να ταλανίσει την Κύπρο κατά την επόμενη δεκαετία.⁴¹ Το 1961 σημαδεύεται από πολλά γεγονότα τα οποία ενισχύουν το κλίμα της αμοιβαίας καχυποψίας. Η μεταφορά όπλων, η εισαγωγή λαθραίων όπλων στα τελωνεία,⁴² η διάπραξη φόνων,⁴³ και ο κατ' οίκον έλεγχος προκαλούν

³⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 151.

³⁸Ομιλία Τάσσου Παπαδόπουλου στο *Κυπριακή ζωή και κοινωνία ...*, ό. π., σελ. 27.

³⁹Γιάννης Ιωάννου, *Θεωρία της Συνωμοσίας και Κουλτούρα της Διχοτόμησης ...*, ό. π., σελ. 122.

⁴⁰Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Δ',* Απρίλιος 1959- Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 455.

⁴¹[...] *In accordance with the terms of the agreement, EOKA was to hand in all its arms, but the Grivas faction kept back their best, including the one hundred a base for the first of the "private armies" which were to harry Cyprus over the next decade.* Βλ. Charles Foley & W. I. Scobie., ό. π., σελ. 161.

Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Βλ. Άγγελος Μ. Χρυσοστόμου, ό. π., σελ. 225.

⁴²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 24^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 73.

«Οι ταχυδρομικοί σάκκοι οίτινες μετεφέροντο αεροπορικώς εξ Αγκύρας την 30^η Σεπτεμβρίου 1960, ηρπάγησαν εκ του Τελωνείου του αεροδρομίου Λευκωσίας υπό μερικών προσώπων». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^η Οκτωβρίου 1960, σσ. 156-157.

⁴³Ερώτηση στις 8 Δεκεμβρίου 1960 του βουλευτή της εκλογικής περιφέρειας Πάφου του Milli Cephe 1960-1961 Aziz Ahmet Altay «Ποιος είναι ο αριθμός των δι' όπλων προσφάτως διαπραχθέντων διαδοχικών φόνων; [...] Ποια είναι η κυβερνητική άποψις σχετικώς με τη φύσιν των εν λόγω εγκλημάτων των διαπραχθέντων εν μέση οδώ και σχετικώς με το κατά πόσον γίνονται υπό την προστασίαν και ενθάρρυνσιν οργανώσεως».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 269.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

καχυποψία.⁴⁴ Από τον Απρίλιο του 1961 μέχρι το τέλος του χρόνου εκείνου διαπράττονται αρκετοί φόντοι. Στην ελληνική ιστοριογραφία προτάσσεται ότι οι δράστες είναι μέλη της TMT, ανάμεσα τους και Τούρκοι αστυνομικοί, οι οποίοι δίνουν στην οργάνωση τους πληροφορίες.⁴⁵ Από την άλλη, στην τουρκική ιστοριογραφία εμπλέκουν στις εγκληματικές ενέργειες Έλληνες αστυνομικούς με ιθύνοντα νου τον Υπουργό Εσωτερικών. Σε ομιλία του στο Πανεπιστήμιο της Άγκυρας ο αντιπρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων Orhan Müderrisoğlu κατηγορεί τον υπουργό Εσωτερικών Πολύκαρπο Γιωρκάτζη ότι υποστηρίζει τις τρομοκρατικές πράξεις που διαπράττονται στην Κύπρο, και ισχυρίζεται πως όπλα της αστυνομίας χρησιμοποιούνται στη διάπραξη δολοφονικών, τρομοκρατικών πράξεων.⁴⁶

Η επικρατούσα αντίληψη της πολιτικής ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας, σύμφωνα με την οποία η εμπέδωση της Κυπριακής Δημοκρατίας θα οδηγούσε στην αφομοίωση της Τουρκικής Κοινότητας, δεν επιτρέπει στην πολιτική ηγεσία της να συμβάλει στην καλλιέργεια της κοινωνικής συνοχής, αντίθετα μεγεθύνει και τα πιο μικρά προβλήματα, συντηρώντας την εθνική ένταση.⁴⁷

[...]Από φόβο σταδιακής συγχωνεύσεως ή υποταγής από την υπερτερούσα αριθμητικά και οικονομικά ελληνική κοινότητα, οι Τούρκοι ηγέτες υιοθέτησαν μια χωριστική κοινωνικό - οικονομική πολιτική.⁴⁸

«Αρχές του 1961 η εξτρεμιστική ηγεσία των Τούρκων έθεσε σε εφαρμογή ένα σχέδιο εγκληματικών δραστηριοτήτων, του οποίου σκοπός ήταν να δημιουργήσει ένταση.». Βλ. Θεοφάνης Δημητρίου, ό. π., σελ. 89.

⁴⁴Derviş Manizade, *Baştan sona Kıbrıs gerçeği*, ό. π., σελ. 41.

⁴⁵Άγγελος Μ. Χρυσοστόμου, ό. π., σελ. 221.

«Στις 12 Απριλίου 1961, ο ύπατος αρμοστής της Βρετανίας στην Κύπρο Sir A. Clark σε έκθεσή του προς το Γραφείο Κοινοπολιτειακών σχέσεων έγραφε ότι η T.M.T. ήταν πολύ καλά οργανωμένη και εξοπλισμένη με διασυνδεδεσείς σε Αστυνομία και Χωροφυλακή».

⁴⁶Παναγιώτης Παπαδημήτρης & Αντώνης Νεοφύτου, ό. π., σσ. 273, 274, 287.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 3^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 85. Το εν λόγω θέμα συζητείται και στη Βουλή, μετά την επιστολή που εστάλη από τον Υφυπουργό παρά τω Προέδρω Α. Κοντό.

⁴⁷Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, ό. π., σελ. 57.

⁴⁸Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Το κυπριακό πρόβλημα*, ό. π., σελ. 371.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Όπως τονίζει και ο R. Holland, επειδή η Τουρκική Κοινότητα βρισκόταν «στην περίεργη θέση μιας μειοψηφίας που κάποτε αποτελούσε τμήμα της εξουσίας», επιδεικνύει μια ενστικτώδη εχθρότητα απέναντι σε οτιδήποτε παρεμφάνει την ελληνική υπεροχή.⁴⁹ Ο Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, μελετώντας την κοινοβουλευτική ιστορία, επισημαίνει την «αντιφατική θέση των βουλευτών της Τουρκικής Κοινότητας ως αντιπολιτευόμενης συμπολίτευσης».⁵⁰ Σε κάθε ευκαιρία διεκδικεί την κατοχύρωση της συνταγματικής, θεσμικής, κοινοτικής συγκρότησης της, είτε με το αίτημα για μικτό Διοικητικό Συμβούλιο γιατρών,⁵¹ είτε με το αίτημα για κείμενα «εις αμφοτέρας τας γλώσσας»,⁵² είτε με την καταγγελία του βουλευτή της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Milli Cephe Kemal Deniz :

[...] Υπάλληλοι του Γεωργικού Τμήματος ετοιχοκόλλησαν εις τα Τουρκικά καφενεία του χωριού Περιστερώνας της επαρχίας Λευκωσίας γεωργικάς γνωστοποιήσεις γραμμένας Ελληνιστί, και ότι οι Τούρκοι κάτοικοι του εν λόγω χωριού υφίστανται ζημιάς ως εκ του γεγονότος ότι δεν αντιλαμβάνονται τας εν λόγω γνωστοποιήσεις. Τα παράπονα ότι ακολουθείται η ίδια τακτική εις πολλά Τουρκικά χωριά διαρκώς αυξάνουν.⁵³

Αν και η Ελληνική Κοινότητα αποτελεί τη μεγαλύτερη κοινότητα της Κύπρου, δεν έχει εμποτιστεί με τη σκέψη, ότι η βασική της επιδίωξη έπρεπε να είναι η διάλυση της βαθύτατης δυσπιστίας της Τουρκικής Κοινότητας «*Türk Cemaati arasında birtakım endişeler doğurmaktadır*», «ανάμεσα στην Τουρκική Κοινότητα διάφορες ανησυχίες γεννιούνται».⁵⁴ Αντί να

⁴⁹Robert Holland, *Η Βρετανία και ο Κυπριακός αγώνας 1954-1959*, Εκδόσεις Ποταμός, Αθήνα, 2001, σσ. 35-36.

⁵⁰Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη...*, ό. π., σελ. 31.

⁵¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 13^η Νοεμβρίου 1961, σελ. 538.

⁵²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 133.

Στον Κυπριακό Στρατό τα παραγγέλματα είναι μόνο στην ελληνική γλώσσα Βλ. Χρίστος Μιτσίδης, ό. π., σσ. 121-122.

⁵³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^η Μαρτίου 1961, σελ. 181.

⁵⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 6^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 166.

Αγγελος Βλάχου, *Δέκα χρόνια Κυπριακού*, ό. π., σελ. 264 .

Σπύρος Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του κυπριακού...*, ό. π., σελ. 217. «ενδείξεις περί της φοβίας και της ανασφαλείας η οποία διακατέχει το σύνολο των στοιχείων».

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

προβεί σε ένα άνοιγμα με οικονομικά, κοινωνικά και διοικητικά μέτρα, τα οποία θα δημιουργούσαν στην Τουρκική Κοινότητα «όχι μόνο το αίσθημα της ασφαλείας αλλά και της φιλικής εμπιστοσύνης»,⁵⁵ περιορίζεται σε επιφανειακές αναφορές και συνθήματα υπέρ της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και κατανόησης.

[...] Εν πάση περιπτώσει όμως, πέραν και ανεξαρτήτως των θεσμικών πτυχών, έπρεπε και ήταν ιδιαίτερα σημαντικό η ελληνοκυπριακή πλευρά να καταβάλει κάθε προσπάθεια για να λειτουργήσει το Σύνταγμα και να οικοδομηθεί εμπιστοσύνη μεταξύ των δύο κοινοτήτων, κυρίως εφόσον οι Ελληνοκύπριοι είχαν την αναγκαία οικονομική ευρωστία για να υποβοηθήσουν οικονομικά τους Τουρκοκύπριους, με τρόπο που να προωθηθεί με τον καιρό η ειρηνική συνύπαρξη των δύο κοινοτήτων και η δημοκρατική λειτουργία του κράτους. Αντί των πιο πάνω, τι έγινε; Δεν καταβλήθηκε από πλευράς ελληνοκυπριακής ηγεσίας ουσιαστική προσπάθεια για να γεφυρωθούν οι διαφορές που υπήρχαν με την τουρκοκυπριακή ηγεσία. Δεν είχε γίνει κατανοητό ότι ήταν προς το συμφέρον της ελληνοκυπριακής κοινότητας η κατά το δυνατόν πιο εύρυθμη λειτουργία του υφιστάμενου πολιτεύματος, για να αποφευχθεί η δημιουργία έντασης στην Κύπρο και ενδεχομένως ευρύτερη κρίση στην περιοχή.⁵⁶

Στον αντίποδα, από τα μέσα της δεκαετίας του 50, ο φόβος της διχοτόμησης επηρεάζει αρνητικά την ελληνική στάση και πολιτική.⁵⁷ Στο στρατόπεδο της Τουρκικής Κοινότητας η διχοτόμηση έχει καταστεί εθνική συνείδηση και η διαίρεση του νησιού έχει ταυτιστεί με μια ασφαλή ζωή.⁵⁸ Η Τουρκική Κοινότητα δεν κατορθώνει να μειώσει τους φόβους της Ελληνικής Κοινότητας, ότι εργάζεται κρυφά για τη διχοτόμηση και τη δημιουργία ενός τουρκικού κράτους στην Κύπρο.⁵⁹ Στην ελληνική συλλογική συνείδηση τα δικαιώματα που δόθηκαν στην Τουρκική Κοινότητα θα χρησιμοποιηθούν στον δρόμο της διχοτόμησης του νησιού.⁶⁰

⁵⁵Άγγελος Βλάχου, *Δέκα χρόνια Κυπριακού*, ό. π., σελ. 264.

⁵⁶Πολύβιος Πολυβίου, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, ό. π., σσ. 19-20.

⁵⁷Βαγγέλης Κουφουδάκης, *Κύπρος : Ένα σύγχρονο πρόβλημα σε ιστορική προοπτική*, ό. π., σελ. 185.

⁵⁸Niyazi Kızılyürek, «Υπό την ψευδαίσθηση του Έθνους», Νίκος Περισιτιάνης & Γιώργος Τσαγγαράς (επιμ.), *Ανατομία μιας μεταμόρφωσης : Η Κύπρος μετά το 1974 : κοινωνία, οικονομία, πολιτική, πολιτισμός*, ό. π., σελ. 409.

⁵⁹Hon. Sir Peter Ramsbotham, «*Impressions of Archbishop Makarios 1969-1971*», στο Ιωάννης Κουμουλίδης, ό. π., σελ. 102.

Παναγιώτης Παπαδημήτρης & Αντώνης Νεοφύτου, ό. π., σσ. 320-321.

⁶⁰Ahmet An, *Kıbrıs'ta fırtınalı yıllar, 1942-1962*, ό. π., σελ. 141.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Η «έλλειψη εγκάρσιων εθνικών, κοινωνικών ή πολιτικών δεσμών» εμποδίζει την ανάπτυξη κοινής κυπριακής πολιτικής κουλτούρας και θολώνει την εμπιστοσύνη ανάμεσα στις δύο κοινότητες,⁶¹ ενώ την ίδια στιγμή η μάχη των ξεχωριστών δήμων αποτελεί την «κινητήρια μηχανή της εθνικής διαίρεσης» και «πηγή του χειρότερου σωβινισμού από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη».⁶² Ο πρώτος χωριστός δήμος δημιουργείται στη Λευκωσία στις 16 Ιουνίου του 1958. Σε ορισμένα τουρκικά χωριά ελληνικές οικογένειες εγκαταλείπουν τα σπίτια τους. Αυτό επιτρέπει τον ισχυρισμό πως η διχοτόμηση γίνεται πραγματικότητα κατά τρόπο «φυσικό», και πως δεν μένει παρά να γίνουν αποδεκτά τα αποτελέσματα ενός τετελεσμένου γεγονότος.⁶³ Αν και ο υπουργός εξωτερικών της Ελλάδας Ευάγγελος Αβέρωφ στη Βουλή των Ελλήνων, σχολιάζοντας τους χωριστικούς θεσμούς, αναφέρει ότι «λαμβάνουν μορφήν άλλην και όχι διασπάσεως»,⁶⁴ ο Francois Crouzet τονίζει ότι εντείνουν τη διακοινοτική διένεξη.

[..]Από την άλλη πλευρά, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το σύστημα της Ζυρίχης και του Λονδίνου, καίτοι καταδίκασε καταρχήν τη διχοτόμηση της Κύπρου, έτεινε, όπως και το σχέδιο Μακμίλλαν, να καθιερώσει μια «μη εδαφική διχοτόμηση», να θεσμοθετήσει τη διαίρεση μεταξύ δύο κοινοτήτων «χωριστών αλλά ίσων»· δημιουργούσε γι' αυτές ανεξάρτητους θεσμούς (κοινοτικές Βουλές, χωριστούς δήμους), που θα διέφευγαν σε πολύ μεγάλο βαθμό τον έλεγχο της κεντρικής κυβέρνησης, τόσο που στην πράξη θα υπήρχαν δύο παράλληλες κυβερνήσεις. Αυτή η διχοτομία ήταν αναμφίβολα αναπόφευκτη, με δεδομένη την παθιασμένη διένεξη που έφερνε αντιμέτωπες τις δύο κοινότητες, τη στιγμή που πραγματώθηκε η ρύθμιση της Ζυρίχης και του Λονδίνου, και ιδίως τη δυσπιστία και το μίσος των Τούρκων έναντι των Ελλήνων. Αυτή η ρύθμιση όμως καθιέρωνε ένα «ανταγωνιστικό» καθεστώς, το οποίο πόρρω απείχε από το να ευνοεί την προσέγγιση και τη συγχώνευση των δύο κοινοτήτων, αφού δεν περιοριζόταν απλώς να τις «περιβάλλει μ' ένα τείχος», αλλά έτεινε μάλλον να τις φέρει αντιμέτωπες, να ενισχύει την «εθνική» τους συνείδηση, να τροφοδοτεί και να εντείνει τη διακοινοτική διένεξη.⁶⁵

⁶¹[...] *The lack of cross-cutting ethnic, social, or political ties prevented the development of a common Cypriot political and culture overarching loyalties among the two groups.* Βλ. Ιωσήφ Ιωσήφ, ό. π., σελ. 33.

⁶²Robert Holland, ό. π., σελ. 423.

⁶³Francois Crouzet, ό. π., σσ. 1017-1018.

⁶⁴Γεροζήσης Τριαντάφυλλος (επιμ.), ό. π., σελ. 23.

⁶⁵Francois Crouzet, ό. π., σσ. 1129-1130.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Άρνηση κοινωνικής πραγματικότητας

Στη συλλογική συνείδηση των δύο κοινοτήτων, οι διατάξεις του Συντάγματος υποδαυλίζουν τα μίσση και τα πάθη των δύο κοινοτήτων, αφού έχει εμπεδωθεί η αντίληψη ότι το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας αντιτίθεται στην κυπριακή «κοινωνική πραγματικότητα».⁶⁶ Η νέα κοινωνική πραγματικότητα, όμως, φέρει την υπογραφή των δύο κοινοτήτων, μια υπογραφή την οποία κανείς δεν είναι διατεθειμένος να τηρήσει, αντίθετα, με κάθε τρόπο προσπαθούν να υπεκφύγουν «(με την επίμονη άρνηση μας να εφαρμόσουμε το Σύνταγμα που έφερε και τη δική μας υπογραφή) αποδείχτηκε τραγικά λανθασμένοι».⁶⁷ Πολύ χαρακτηριστική η τοποθέτηση του βουλευτή Βάσου Λυσσαρίδη σχετικά με το ζήτημα της εφαρμογής της ποσοστιαίας αναλογίας 70:30 «δυστυχώς, είμαι υποχρεωμένος να σεβασθώ ωρισμένες δεσμευτικές διατάξεις αλλά εκεί και όπου εφαρμόζονται».⁶⁸ Η πολιτική ελίτ των δύο κοινοτήτων δεν καταφέρνει να αντιληφθεί ότι δεν είναι τόσο το Σύνταγμα που αντιτίθεται στην κοινωνική πραγματικότητα, αλλά πρώτιστα η ίδια. Οι συναισθηματικές συμπεριφορές των δύο κοινοτήτων είναι που καθιστούν το Σύνταγμα ανεφάρμοστο.⁶⁹

Σε συνεδριάσεις Βουλευτές παρουσιάζονται να μην κατανοούν τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα και την ανάγκη για κοινωνική διπλογλωσσία. Κατά τη συζήτηση του νόμου *Περί Συνστάσεως και Οργανώσεως της Εξωτερικής Υπηρεσίας της Δημοκρατίας* ο βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Πατριωτικού Μετώπου Τίτος Φάνος εισηγείται την τροποποίηση της παραγράφου 5(β) «ούτως ώστε να μη απαιτείται επαρκής γνώσις της Τουρκικής γλώσσης προκειμένου περί Έλληνας ή της Ελληνικής γλώσσης προκειμένου περί Τούρκου», αλλά

⁶⁶Ο συνταγματολόγος Θεμιστοκλής Τσάτσος, σε συνέντευξη του στην εφημερίδα *Φιλελεύθερος* 18 Οκτωβρίου 1998, επισημαίνει ότι το σύνταγμα ανεπιτυχώς προσπάθησε να καθυποτάξει μια κοινωνική πραγματικότητα.

Βλ. Γαβριήλ Μηνάς, *Η εθνική αυτοματαίωση του ελληνισμού στην Κύπρο*, ό. π., σελ. 153.

⁶⁷Λουκάς Κακουλλής, ό. π., σελ. 104.

Τοποθέτηση βουλευτή της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας 1961-1963 Halit Ali Riza «Αυτή απορρέει από το γεγονός ότι ως Κράτος δεν ησχίσαμε να αναγνωρίζωμεν τα δικαιώματα των δύο Κοινοτήτων και κατ'αυτόν τον τρόπον να εργασθώμεν ως φυσιολογικόν Κράτος». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 670.

⁶⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 6^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 166.

⁶⁹Vamik Volkan, ό. π., σελ. 17.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

να είναι «εν επιπλέον προσόν». ⁷⁰ Ο Γλαύκος Κληρίδης, ως πρόεδρος της Βουλής, από τη μία αναγνωρίζει ότι «τελικώς δια την καλήν και ομαλήν λειτουργίαν της Δημοσίας Υπηρεσίας η γνώσις αμφοτέρων των γλωσσών είναι αναγκαία», και από την άλλη διατυπώνει τη θέση ότι «το θέμα δεν είναι πολιτικής φύσεως». ⁷¹

Ο προϋπολογισμός του 1961 αποτελεί εκτός από τον πρώτο προϋπολογισμό και μια ξεκάθαρη στάση άρνησης της κοινωνικής πραγματικότητας. Στις 12 Σεπτεμβρίου 1961 νομοσχέδιο με το οποίο θα αυξάνονταν οι επιχορηγήσεις προς τις Κοινοτικές Συνελεύσεις για τα έξοδα της Παιδείας εγκρίνεται με αναλογία 87.5% - 12.5%. ⁷² Ενώ η Τουρκική Κοινότητα είναι διασκορπισμένη, και ο αριθμός των σχολείων και των διδασκάλων είναι κατ' αναλογίαν μεγαλύτερος, ⁷³ οι Έλληνες Βουλευτές κοντόφθαλμα παίρνουν την προαναφερθείσα απόφαση.

⁷⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960- 30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 23.

⁷¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960- 30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 25.

⁷²Στη συνεδρίαση της 12^{ης} Σεπτεμβρίου 1961 συζητείται το θέμα της ποσοστιαίας αναλογίας της επικουρικής βοήθειας προς τις Κοινοτικές Συνελεύσεις. Το θέμα της ποσοστιαίας αναλογίας θα πρέπει να αποφασιστεί από τη Βουλή. Το σχέδιο προβλέπει το 2,5% να αναλογεί στην Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 6^η Οκτωβρίου 1961, σσ. 460-461.

Ο βουλευτής Halil Ali Riza αναφέρει

«*Δυστυχώς, εις το ενώπιόν μας νομοσχέδιον συμπληρωματικού προϋπολογισμού παρατηρώ ότι εις την Τουρκικήν Κοινοτικήν Συνέλευσιν εκ του ποσού 600,000 παρεχωρήθη ποσοστόν μόνον 2,5%*».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 12^{ης} Σεπτεμβρίου 1961, σελ. 418.

Η εισήγηση του βουλευτή της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Milli Cephe Ümit Süleyman για το κεφάλαιο 43Α *Χορηγία για τις Κοινοτικές Συνελεύσεις* καταψηφίζεται. Προτείνει ως επιπρόσθετη χορηγία για την Ελληνική Συνέλευση το ποσό των £480,000, αντί για το προβλεπόμενο ποσό των £525,000, και για την Τουρκική Συνέλευση το ποσό των £75,000, αντί για το προβλεπόμενο ποσό των £120,000. (σελ. 420)

Στη συνεδρίαση της 6^{ης} Οκτωβρίου 1961 γίνεται ανάγνωση της επιστολής αρ.60/61 του Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας προς τον Πρόεδρο της Βουλής. Στην επιστολή αναφέρει «*Η παραχώρησις των επτά ογδών της εκ 600,000 συμπληρωματικής προνοίας εις την Ελληνικήν Κοινοτικήν Συνέλευσιν και μόνον του ενός ογδού ταύτης εις την Τουρκικήν Κοινοτικήν Συνέλευσιν αποτελεί διάκρισιν εις βάρος της Τουρκικής Κοινότητος*».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 6^η Οκτωβρίου 1961, σελ. 459.

Ο Αντιπρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας αναφέρει ότι αν δεν αλλάξει η αναλογία 7:1, θα προσφύγει στο Συνταγματικό Δικαστήριο. Τονίζει ότι η κατά μαθητή δημοτικού σχολείου ετήσια δαπάνη έχει ως ακολούθως: Τούρκος μαθητής 30 λίρες, Έλληνας μαθητής 22 λίρες. Η αναλογούσα κατά μαθητή της στοιχειώδους εκπαίδευσης δαπάνη είναι 60:40.

⁷³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 6^η Οκτωβρίου 1961, σελ. 461.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Η περίοδος 1960-1963 χαρακτηρίζεται από μια έντονη ανταγωνιστική προσπάθεια των δύο κοινοτήτων να διασφαλίσουν και να επεκτείνουν τα νομικά ερείσματα τους.⁷⁴ Στις 31 Μαρτίου 1961 ο *περί Φόρων ή Τελών (Συνέχισις Διατάξεων) Νόμος του 1961* καταψηφίζεται από τους Βουλευτές της Τουρκικής Κοινότητας.⁷⁵ Στις 2 Απριλίου 1961 η πρώτη συνταγματική κρίση είναι γεγονός. Ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας δίνει εντολές να συνεχίσουν να συλλέγουν τους φόρους, αφού «το Σύνταγμα υπήρχε χάριν του κράτους».⁷⁶ Στις 18 Δεκεμβρίου 1961 η Τουρκική Κοινότητα εμποδίζει την ψήφιση του *Περί Φορολογίας του Εισοδήματος Νόμου του 1961*. Η εν λόγω ενέργεια της 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961 χαρακτηρίζεται ως πολιτικός πρωτογονισμός «ενέργησαν με πολιτικό πρωτογονισμό».⁷⁷ Παρά το γεγονός ότι η Τουρκική Κοινότητα επιζητεί να ασκεί οικονομική πίεση στην Ελληνική Κοινότητα για να βρεθεί ένας τρόπος να υπερπηδηθούν οι δυσκολίες και να εφαρμοσθούν τα άρθρα 123 και 173 του Συντάγματος, ο βουλευτής του ΑΚΕΛ Εζεκίας Παπαϊωάννου, αναφερόμενος στην καταψήφιση του νομοσχεδίου για τον Φόρο Εισοδήματος, δεκαετίες μετά επισημαίνει :

[...]Δεν υπάρχει αμφιβολία πως η τουρκοκυπριακή ηγεσία προέβη σε μια σκόπιμη ενέργεια που καθιστούσε ουσιαστικά προβληματική την ύπαρξη και λειτουργία του νεαρού κυπριακού κράτους. Είναι όμως συζητήσιμο κατά πόσον εξαντλήθηκαν όλα τα μέσα για να πεισθεί η τουρκοκυπριακή πλευρά ότι η ενέργεια της στρεφόταν σε τελευταία ανάλυση και εναντίον των Τουρκοκυπρίων. Είναι συζητήσιμο κατά πόσον συζητήθηκαν

⁷⁴Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία...*, ό. π., σελ. 12.

[...] ή τηρούνται κατά γράμμα οι διατάξεις αυτού του Συντάγματος, ή καθίσταται αδύνατος η συνέχισις της υπάρξεως αυτής της Δημοκρατίας.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 714.

⁷⁵Αντρέας Φάντης, *Κυπριακό 1960-1974* ..., ό. π., σελ. 41.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 31^{ης} Μαρτίου 1961, σελ. 208.

⁷⁶Diana Markides, ό. π., σελ. 223.

⁷⁷Γιάννης Λάμπρου, *Ιστορία του Κυπριακού: Τα χρόνια μετά την ανεξαρτησία, 1960-2004*, Εκδόσεις Πάργα, Λευκωσία, 2004, σελ. 87.

Τοποθέτηση Βουλευτή Βάσου Λυσσαρίδη [...] σκοπός της εισηγήσεως ήτο να υπάρξη εκβιαστικών όπλων δια του οποίου οι ατακτούντες Έλληνες πλειοψηφούντες Βουλευταί θα είναι υποχρεωμένοι ως φρόνιμα και ηλίθια παιδιά να υπακούουν εις τα κελεύσματα της Τουρκικής Ομάδος.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 667.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σσ. 665, 670, 673, 674.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

όσον έπρεπε και όπως έπρεπε οι επιπτώσεις από την τουρκοκυπριακή ενέργεια για να πεισθεί ότι έπρεπε ν' αποσύρει το βέτο που άσκησε.⁷⁸

Η παρουσία εθνικά χρωματισμένων φυγόκεντρων δυνάμεων και το πρόβλημα της «υπευθυνότητας» δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο το ήδη τεταμένο πολιτικό κλίμα και αποθαρρύνει τους Βουλευτές να δεχτούν τη νέα κοινωνική πραγματικότητα. Οι εθνικά χρωματισμένες φυγόκεντρες δυνάμεις ροκανίζουν, εν τέλει καταστρέφουν την εύθραυστη συνταγματική δομή και υπονομεύουν τη συνύπαρξη των δύο κοινοτήτων σε ένα ενωμένο ανεξάρτητο κράτος.⁷⁹ Πέρα από αυτές τις «εθνικά χρωματισμένες φυγόκεντρες δυνάμεις», ο Robert Holland αναφέρεται στο πρόβλημα της «υπευθυνότητας» και στο γεγονός «ότι πολλοί άνθρωποι κατανοούσαν διαφορετικά τις επιταγές της».

[...]Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος είχε μια ευθύνη απέναντι στην Εκκλησία του και το όραμα της για μια «πιστή» και απολυτρωμένη Κύπρο. Ο Γρίβας συναισθανόταν την ευθύνη του απέναντι στον εθνικό ηρωισμό, στον οποίο υπέτασσε την ισχνή προσωπικότητά του. Η Ελληνική Κυβέρνηση είχε μια ευθύνη απέναντι σε μια συγκεκριμένη σύλληψη του ελληνισμού, εντός της οποίας όμως η Κύπρος δεν προκαλούσε τις ισχυρότερες δονήσεις. Η Τουρκική Κυβέρνηση είχε την ευθύνη να αδράξει οποιαδήποτε ευκαιρία της παρουσιαζόταν για να βοηθήσει τους ομόθρησκους και προστατευόμενούς της, αλλά και να ανακτήσει κάτι από την αίγλη του αυτοκρατορικού παρελθόντος της.⁸⁰

Αν και το ΑΚΕΛ στον λόγο του επιστρατεύει μια επιφανειακή αποδοχή της κοινωνικής πραγματικότητας και του νέου θεσμικού ρόλου της Τουρκικής Κοινότητας, αναγκάζεται να συμβαδίσει «με τα λαϊκά άπιαστα όνειρα».⁸¹ Το επίπλαστο περιεχόμενο των αγαστών σχέσεων

⁷⁸Εζεκίας Παπαϊωάννου, *ό. π.*, σσ.121-122.

⁷⁹Ιωσήφ Ιωσήφ, *ό. π.*, σελ. 25.

⁸⁰Robert Holland, *ό. π.*, σσ. 568-569.

Ιδεολογικός εγκλωβισμός στην "ηθική του φρονήματος" Βλ. Στέλιος Χιωτάκης, «Η "πολυπολιτισμικότητα" εναντίον της πολυπολιτισμικότητας; Ανασταλτικοί παράγοντες της "ανοιχτής κοινωνίας"», *Επιστήμη και Κοινωνία : Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, τ. 2, 1999, σελ. 111.

⁸¹Παύλος Δίγκλης, *Πικρές αλήθειες...*, *ό. π.*, σελ. 229.

Πλουτής Σέρβας, *Κοινή πατρίδα*, *ό. π.*, σσ. XVI, 138, 91.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

και ο επιφανειακός χαρακτήρας των συνθημάτων του καταδεικνύεται από την αναφορά του Γενικό Γραμματέα της ΠΕΟ στο 12^ο Παγκύπριο Συντεχνιακό Συνέδριο στις 14-16 Απριλίου 1961, στο οποίο γίνεται αναφορά και πάλι σε «τουρκική μειονότητα».⁸²

Η πολιτική κουλτούρα της ανεξάρτητης Κύπρου στερείται ενσυναίσθησης *empathy*,⁸³ συνείδησης της αλληλεξάρτησης,⁸⁴ και θεμελιώνεται στη «διαλεκτική της μισαλλοδοξίας»,⁸⁵ η οποία είναι τόσο βαθιά παγιωμένη στην πολιτική κουλτούρα της ανεξάρτητης Κύπρου που όλες οι δειλές φωνές που τάσσονται κατά της στο όνομα της επιβίωσης της Δημοκρατίας πατάσσονται.⁸⁶

Στον Τύπο της Τουρκικής Κοινότητας γίνεται αναφορά στη σύμπλευση της κυπριακής Αριστεράς και του αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'. Βλ. Νίκος Στέλγιας, *ό. π.*, σελ. 48.

Αλέξης Χρ. Αλέκου, *ό. π.*, σσ. 230, 243, 301.

Γιάννης Κατσουρίδης, «The National Question in Cyprus and the Cypriot Communist Left in the Era of British Colonialism (1922–59)», *ό. π.*, σσ. 492-493.

⁸²Το 1944 ιδρύεται το Ίδρυμα Τουρκικών Εργατικών Ενώσεων Κύπρου ΚΤİBK, και στις 8 Ιανουαρίου 1948 υπογράφει συμφωνία συνεργασίας με την ΠΕΟ. Το ΑΚΕΛ διατηρεί Türk Bürosu με πρόεδρο τον Ahmed Sadi Erkurt. Ο Fazıl Önder, πρώην αρχισυντάκτης της εφημερίδας *İnkılapçı Epanastatıs*, εφημερίδας της Τουρκικής Κοινότητας που ελεγχόταν από το ΑΚΕΛ, δολοφονείται στις 24 Μαΐου 1958.

Niyazi Kızılyürek, *Şiddet mevsiminin saklı tarihi*, *ό. π.*, σσ. 33, 41.

Niyazi Kızılyürek, *Μια Εποχή της Βίας : Το Σκοτεινό 1958*, Heterotopia, Λεμεσός, 2015, σσ. 48-51.

Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 599.

Η ΠΕΟ κυκλοφορεί το *Μηνιαίο Εργατικό Δελτίο Türkçe Aylık İşçi Bülteni*. Βλ. *Ιστορία ΠΣΕ - ΠΕΟ 1941-1991*, ΠΕΟ, Λευκωσία, 1991, σσ. 131, 251, 272-273.

Αντρέας Φάντης, *ό. π.*, σελ. 100.

Πλουτής Σέρβας, *Η τραγωδία της Κύπρου*, *ό. π.*, σελ. 129.

Λουκάς Κακουλλής, *ό. π.* σελ. 100.

[...] Γιατί δίχως αυτή την αμοιβαία εμπιστοσύνη, δίχως την αμοιβαία κατανόηση και συναντίληψη, δίχως την σύμπνοια, δεν ήταν εύκολο να τροποποιηθεί οποιοδήποτε σημείο του Συντάγματος πολύ περισσότερο να καταργηθούν οι συνθήκες εγκαθίδρυσης, εγγύησης και συμμαχίας που πραγματικά ακρωτηρίαζαν την κυπριακή ανεξαρτησία.

[...] Αυτή τη θέση το ΑΚΕΛ την έκαμε συνείδηση του, όμως το ίδιο δυστυχώς δεν έγινε και με τις άλλες πολιτικές καταστάσεις ανάμεσα στους Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους». Βλ. Εζεκίας Παπαϊωάννου, *ό. π.*, σελ. 1.

⁸³Ciement Dodd, «A Historical Overview», στο Ciement Dodd (επιμ.), *Cyprus: The Need for New Perspectives*, *ό. π.*, σελ. 7.

⁸⁴Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, *ό. π.*, σελ. 38.

«αλληλοδέσμευση και τον εξαναγκασμό προς συνεργασία». Απόσπασμα από το περιοδικό *DIEZUKUNFT* (τεύχος 6/ Μάρτιος 1964) όπως αναδημοσιεύεται μεταφρασμένο στο Περιοδικό *Νέα Οικονομία*, «Η Κύπρος και οι ξένοι», τ. 9 (213), Σεπτέμβριος 1964, σελ. 739.

Ζήνων Σταυρινίδης, *ό. π.*, σελ.133.

⁸⁵Πασχάλης Κιτρομηλίδης, «The Dialectic of Intolerance : Ideological Dimensions of Ethnic Conflict», στο Peter Worsley & Πασχάλης Κιτρομηλίδης (επιμ.), *ό. π.*, σσ. 143-184.

⁸⁶Η ελληνική πλευρά, εκμεταλλευόμενη την απουσία μιας φιλελεύθερης πολιτικής κουλτούρας, είναι ανηλεής, κηλιδώνοντας ως εθνική προδοσία κάθε αιρετική φωνή κριτικής. Στην τουρκική πλευρά, οι εξτρεμιστές που είναι βαθιά ριζωμένοι στην ηγεσία της Τουρκικής Κοινότητας δεν περιορίζονται στον ηθικό και ψυχολογικό εξαναγκασμό, αλλά επιστρατεύουν όλους τους τρόπους, χρησιμοποιώντας υπόγειες τρομοκρατικές συμμορίες για να πετύχουν τη φυσική εκκαθάριση των διαφωνούντων και των επικριτών. Βλ. Πασχάλης Κιτρομηλίδης, «The Dialectic of Intolerance : Ideological Dimensions of Ethnic Conflict», *ό. π.*, σελ. 169.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Απουσία συνεκτικών πολιτικών συνασπισμών

Ενώ η συνοχή της πολιτείας θα έπρεπε να οικοδομηθεί πάνω σε «*συνεκτικούς πολιτικούς συνασπισμούς*», οι οποίοι θα αποσοβούσαν τις εσωτερικές πολιτικές έριδες, η δομή του Πατριωτικού Μετώπου στηρίζεται στον αποκλεισμό της τοπικής Αριστεράς και έχει ως βασική συνιστώσα «*μία πολιτική ηθική παραδοσιακού εθνικισμού*».⁸⁷ Με αφορμή τον *Περί τοκιστών Νόμο του 1962* καταγράφεται η διαφωνία του βουλευτή του Πατριωτικού Μετώπου Αντώνη Αναστασιάδη με τον Μιχαλάκη Σαββίδη «*Διότι αν επρόκειτο ό,τι μας στέλλουν να συμφωνώμεν, τότε δεν θα χρειαζότο να πληρωνώμεθα 125 λίρας τον μήνα διά να διαβάζωμεν τας εκθέσεις*».⁸⁸ Σε σχέση με τον *Περί Ελαιολάδου Νόμο* του 1963 καταγράφεται η διαφωνία του βουλευτή του Πατριωτικού Μετώπου Λέλλου Δημητριάδη με τον Αντώνη Αναστασιάδη. Ο βουλευτής Λέλλος Δημητριάδης ζητά διακοπή για να συσκεφτούν οι Βουλευτές του Πατριωτικού Μετώπου και αναφέρει ότι ο «*λόγος είναι καθαρώς πολιτικός όπως και πολιτικόν είναι το Σώμα αυτό*».⁸⁹ Χαρακτηριστική είναι και η στάση 9 Βουλευτών του Πατριωτικού Μετώπου, οι οποίοι καταψηφίζουν την ένταξη της Κύπρου στην Κοινοπολιτεία.⁹⁰ Τέλος, ο βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Πατριωτικού Μετώπου και γενικός γραμματέας της ΣΕΚ Πέτρος Στυλιανού το 1962 διαγράφεται από το Πατριωτικό Μέτωπο. Εντός της Βουλής αποτελεί ανεξάρτητο βουλευτή, και από το 1962 αναλαμβάνει το αξίωμα του γενικού γραμματέα της ΔΕΟΚ.⁹¹

[...]Το έντονο κλίμα μισαλλοδοξίας και οξύτητας που εν τέλει «οδήγησε μοιραία στην ενόραση αποκλειστικών, για την κάθε μια, πολιτικών πετρωμένων με συνέπεια να οικοδομηθεί σταδιακά η ιδεολογική και ψυχολογική βάση της διακοινοτικής διαμάχης». Βλ. Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Το ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου :κριτική θεώρηση», στο Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμ.), *Κύπρος : Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, ό. π., 452.

⁸⁷Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Το ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου :κριτική θεώρηση», ό. π., σελ. 459.

⁸⁸Τοποθέτηση βουλευτή Μιχαλάκη Σαββίδη Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 18^η Οκτωβρίου 1962, σελ. 75.

⁸⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 22^η Απριλίου 1963, σελ. 140.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 26^η Απριλίου 1963, σελ. 149.

⁹⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 132.

⁹¹Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη...*, ό. π., σελ. 20.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Από την άλλη, στις αρχές του 1961 ο Τούρκος βουλευτής Ahmet Mithat Berberoğlu παραιτείται από την Τουρκική Κοινοβουλευτική Ομάδα και δηλώνει ανεξάρτητος βουλευτής.⁹² Λίγους μήνες αργότερα διαμορφώνεται μια νέα Ανεξάρτητη Κοινοβουλευτική Ομάδα 11 Τούρκων βουλευτών.⁹³ Η Ανεξάρτητη Κοινοβουλευτική Ομάδα αντανακλά το διαμερισμό εξουσίας ανάμεσα στον Fazıl Küçük και τον Rauf Denktaş,⁹⁴ αποτελεί «το αποτέλεσμα της σύγκρουσης για πρωτοκαθεδρία εντός της τουρκικής κοινοβουλευτικής ομάδας».⁹⁵

⁹²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Νόμιμος η διάταξη δι' είσπραξιν δασμών», 6 Απριλίου 1961.

Ο Ahmet Berberoğlu υπήρξε αντιπρόεδρος της *Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu*. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 459.

Το 1961 παραιτείται από το Milli Cephe και συνεχίζει την κοινοβουλευτική του πορεία ως ανεξάρτητος βουλευτής εξαιτίας των χειρισμών της υπόλοιπης ομάδας σε σχέση με τους φόρους.

Βλ. Hikmet Afif Mapolar, *ό. π.*, σελ. 83.

⁹³Στη συνεδρία της 11^{ης} Δεκεμβρίου 1961 ανακοινώνεται η ίδρυση της Ανεξάρτητης Τουρκικής Κοινοβουλευτικής Ομάδας υπό την προεδρία του αντιπροέδρου της Βουλής Orhan Müderrisoğlu.

Ομιλητής εκ μέρους της Ομάδας είναι ο βουλευτής Halil Ali Rıza και γραμματέας ο ιατρός Burhan Nalbantoğlu. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 11^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 598.

[...] παραδόξως, όμως, η Τουρκική Κοινότητα διχάστηκε εσωτερικά στη Βουλή στις 11 Δεκεμβρίου 1961.

Βλ. Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη...*, *ό. π.*, σελ. 35.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «11 Τούρκοι Βουλευταί εσχμήτισαν ανεξάρτητον κοινοβουλευτ. ομάδα», 6 Δεκεμβρίου 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Temsilciler Meclisi bağımsız Türk grubundan bildiri», 5 Aralık 1961.

Ο βουλευτής Ahmet Mithat Berberoğlu διαφώνησε με την απόφαση των μελών της Ανεξάρτητης Τουρκικής Κοινοβουλευτικής Ομάδας. Σύμφωνα με την απόφαση της Ανεξάρτητης Τουρκικής Κοινοβουλευτικής Ομάδας ο Αντιπρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων, κατά τη διάρκεια της απουσίας του, θα αντικατασταθεί από τον βουλευτή Halil Ali Rıza, Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 5^{ης} Ιουνίου 1962, σελ. 314.

⁹⁴Diana Markides, *ό. π.*, σελ. 238.

⁹⁵Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη...*, *ό. π.*, σελ. 39.

3. Τοποθετήσεις Βουλευτών και η ιδεολογική συγκρότηση των λόγων τους

Η ιδεολογική συγκρότηση των λόγων περί «μειονότητας»

Σύμφωνα με τον Niyazi Kızılyürek, οι Συμφωνίες του 1959 άλλαξαν άρδην τη βάση πάνω στην οποία είχαν οικοδομηθεί μέχρι τότε οι σχέσεις των δύο κοινοτήτων. Οι σχέσεις των δύο κοινοτήτων με τις Συμφωνίες «εισήλθαν σε μια νέα ιστορική εποχή». Η Τουρκική Κοινότητα μετατρέπεται σε «εθνικό εταίρο» ανατρέποντας την αντίληψη της Ελληνικής Κοινότητας ότι η Τουρκική Κοινότητα δεν έχει λόγο στα μεγάλα πολιτικά ζητήματα της Κύπρου.⁹⁶ Αν και συνταγματικά οι δύο εθνικές κοινότητες καθίστανται συνιδρυτές εταίροι της Κυπριακής Δημοκρατίας,⁹⁷ και η Τουρκική Κοινότητα δεν ορίζεται ως μειονότητα, αλλά ως κοινότητα που κατέχει «θεσμικό ρόλο με ποσοστιαία συμμετοχή στη διαχείριση της κεντρικής εξουσίας και περιορισμένα δικαιώματα λειτουργικής αυτοδιοίκησης»,⁹⁸ στον ελληνικό λόγο η Τουρκική Κοινότητα συγκροτείται ως *τουρκική μειονότητα*.⁹⁹

Στους λόγους που συγκροτούν τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας ξεχωρίζουν οι ποικίλες συνδηλώσεις του όρου *μειονότητα*. Ο όρος *τουρκική μειονότητα* ενέχει πολιτικές συνδηλώσεις. Αμφισβητεί και υπονομεύει τον νέο θεσμικό ρόλο της Τουρκικής Κοινότητας. Στην ελληνική συλλογιστική :

⁹⁶Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, ό. π., σελ. 54.

Ζήνων Ρωσσίδης, *The island of Cyprus and union with Greece*, Etharchy of Cyprus, Nicosia, 1953, σελ. 13.
Cyprus demands self-determination, Royal Greek Embassy Information service, Washington, 1954, σελ. 17.

⁹⁷Rauf Denktash, *The Cyprus triangle*, ό. π., σελ. 25.

⁹⁸Πέτρος Λιάκουρας, *Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη* ..., ό. π., σσ. 51-52.

⁹⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^η Νοεμβρίου 1961, σελ. 588.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 668.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 714.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 102.

[...] αποτελεί την μειονότητα έστω και με ίσα προς την πλειονότητα δικαιώματα,

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Αι βασικά προϋποθέσεις της κυπριακής ελληνικής εκπαιδευσεως», τ. 4, Απρίλιος 1960, σελ. 203.

Γιάννης Κατσουρίδης, «The National Question in Cyprus and the Cypriot Communist Left in the Era of British Colonialism (1922 –59)», ό. π., σελ. 492.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...] Η παρουσία της μειονότητας των Τούρκων, καταλοίπων Τουρκικού κατακτητικού στρατού, δεν μεταβάλλει την πραγματικότητα και ούτε της παρέχει νομικόν δικαίωμα λαού, εις τοπον Ελληνικόν από της αυγής της ιστορίας ή προνόμια περαν εκείνων που διεθνώς αναγνωρίζονται εις τας μειονότητας.¹⁰⁰

Ο όρος *τουρκική μειονότητα* συνδέεται με την άκρατη πλεονεξία και την κατάχρηση «*ποιούνται κατάχρησιν*»,¹⁰¹ συνδέεται με ένα σύνολο παρασιτικών δαπανών,¹⁰² με μια «*προνομιούχον τάξιν παχυμίσθων*»,¹⁰³ με τις πολιτικές των θετικών διακρίσεων που κάνουν δικαιώματα να μοιάζουν προνόμια, υπερτροφικά προνόμια «*Ασφαλώς δεν είμαι υπέρ διακρίσεων υπέρ της μιας ή της άλλης κοινότητας, ούτε υπέρ υπερτροφικών δικαιωμάτων*»,¹⁰⁴ και με την ειδική μεταχείριση λόγω ευπάθειας και καχεξίας.

Πέρα από την ιεραρχική ταξινόμηση, Ελληνική Κοινότητα πλειονότητα - Τουρκική Κοινότητα μειονότητα, και τη σύνδεση της δεύτερης με την ατροφία «*οι εκπρόσωποι της με υπερτροφικά ατροφικής μειονότητας*»,¹⁰⁵ ο όρος *τουρκική μειονότητα* συνδέεται με ένα σύνολο υποτιμητικών συνδηλώσεων «*το μεγαλύτερον μέρος του φόρου θα πληρωθή υπό της Ελληνικής κοινότητας*».¹⁰⁶ Σε αντίθεση με την Ελληνική Κοινότητα που έχει δικαιώματα «*τα ολίγα δικαιώματα τα οποία έχομεν*»,¹⁰⁷ στην Τουρκική Κοινότητα παραχωρήθηκαν δικαιώματα-προνόμια «*το οποίον*

¹⁰⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 2 Νοεμβρίου 1960.

¹⁰¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 669.

¹⁰²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 10^{ης} Δεκεμβρίου 1962, σελ. 176.

Τοποθέτηση βουλευτή Βάσου Λυσσαρίδη. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 13^{ης} Δεκεμβρίου 1962, σελ. 183.

¹⁰³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 10 Ιουνίου 1961.

¹⁰⁴Τοποθέτηση βουλευτή Βάσου Λυσσαρίδη. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 25^{ης} Απριλίου 1962, σελ. 244.

¹⁰⁵Τοποθέτηση βουλευτή Βάσου Λυσσαρίδη.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^{ης} Φεβρουαρίου 1961, σελ. 102.

¹⁰⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 672.

¹⁰⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 315.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

παρεχωρήθη»,¹⁰⁸ «τα οποία τους εδόθησαν»,¹⁰⁹ τα οποία αντιβαίνουν στην ηθική, τη δικαιοσύνη και την ισότητα.¹¹⁰

Τέλος, προτάσσεται ότι η Τουρκική Κοινότητα, υπό αυτό το νομικό πλαίσιο, επιβάλλει την πολιτική του "eşek gibi",¹¹¹ του ετσιθελισμού «δεδομένου ότι παραμένει εις την δύναμιν οκτώ μελών της Βουλής να στερήσουν το κράτος τοιούτων εσόδων».¹¹² Ελέγχει την κυβερνητική μηχανή «Η Βουλή προ πολλού κατήντησε παιγνίδι εις τας χείρας των Τούρκων συναδέλφων, οι οποίοι δεν εδίστασαν να αφήσουν την χώραν άνευ φορολογικών νόμων»¹¹³ και αποτελεί κράτος εν κράτει.¹¹⁴ Ζητούν «να δικτατορεύουν εφ' όλης της κοινωνικής, οικονομικής και εφ' όλης της ζωής αυτού του τόπου»,¹¹⁵ και τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας να «υπακούουν εις τα κελεύσματα της Τουρκικής ομάδος».¹¹⁶

¹⁰⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 311.

¹⁰⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 315.

¹¹⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 25^{ης} Απριλίου 1962, σελ. 244.

¹¹¹[...]Η εποχή του «εσιέκκιπι» έχει παρέλθει ανεπιστρεπτί. Τοποθέτηση βουλευτή Βάσου Λυσσαρίδη.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 315.

¹¹²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 13^{ης} Δεκεμβρίου 1962, σελ. 182.

¹¹³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 315.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 668.

¹¹⁴Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, *Το κυπριακό πρόβλημα...*, ό. π., σελ. 37.

Ελευθέριος Κληρίδης, «National identities on the move: Examples from the historical worlds of Greater Britain and Hellenism», ό. π., σελ. 124.

¹¹⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 315.

¹¹⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 667.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Από την άλλη, η Τουρκική Κοινότητα μέσα από τις τοποθετήσεις των Βουλευτών της διεκδικεί «χωριστόν καθεστώς».¹¹⁷

[...] Συνεπώς, εις κάθε νέαν ευκαιρίαν, αλλά και τώρα, λέγομεν ότι ως Κοινότης ουδέποτε προτιθέμεθα να παραιτηθώμεν των δικαιωμάτων μας, τα οποία είναι ηγγυημένα εις το Σύνταγμα.¹¹⁸

Ο βουλευτής Halit Ali Riza αναφέρει ότι η αναγνώριση των δικαιωμάτων τους αποτελεί πολιτική αναγκαιότητα «αναγνωρισθούν τα δικαιώματά μας, να θεωρούμεθα εις τα όμματά των ως μία Κοινότης αξία να ζήση εις αυτήν την χώραν εντίμως».¹¹⁹

Ενώ στον τουρκικό λόγο η "Συνταγματική τάξις" συνδέεται με την ύπαρξη δικαιωμάτων,¹²⁰ ο ελληνικός λόγος συγκροτεί τον λόγο της ισότητας «ίσα δικαιώματα όλων των πολιτών».¹²¹

[...] Τώρα μας χρειάζεται πάλιν η Πατρίδα διότι πρέπει να εφαρμοσθούν και εδώ αι Αρχαί της Διακηρύξεως των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Πριν ολίγα χρόνια, συμφέροντα μεγάλων δυνάμεων δεν επέτρεψαν την πλήρη εφαρμογήν των Αρχών της Ελευθερίας και της Δικαιοσύνης δια την Κύπρον. Πρόθυμοι ας εργασθώμεν δια την πλήρη εφαρμογήν των Διακηρύξεων περί ισότητος και ελευθερίας.¹²²

¹¹⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^η Νοεμβρίου 1961, σελ. 588.

¹¹⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 31^η Δεκεμβρίου 1962, σελ. 271.

¹¹⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 670.

¹²⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 11^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 614.

¹²¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 668.

¹²²Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1963-1964*, «Ομιλία της διευθύντριας κ Κ. Καραγιώργη επί τη 15^η επετείο της διακηρύξεως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τη 10^η Δεκεμβρίου 1963», Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσσης, Λευκωσία, 1965, σελ. 11.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Απέναντι στο ρεπερτόριο λόγου της Ελληνικής Κοινότητας «*περί ισότητας και ελευθερίας*», στον τουρκικό λόγο η ύπαρξη αυτών των δικαιωμάτων μπορεί να περιορίσει την Ελληνική Κοινότητα, η οποία ως πλειονότητα συνδέεται με τις τακτικές επιβολής της εξουσίας.¹²³

[...]Ημείς, οι εκπρόσωποι της Τουρκικής Κοινότητας, τους οποίους οι Έλληνες βουλευταί χαρακτηρίζουν ως μειοψηφίαν, υφιστάμεθα την χειρότεραν μεταχείρισιν και μας προσάπτονται ποικίλαι κατηγορίαι, οσάκις προωθούμεν προτάσεις επί θεμάτων, τα οποία συμβάλλουν εις την εξασφάλισιν της επιβιώσεως της Κοινοτητός μας. Ενώ, εκείνοι, οι οποίοι, κατά την φράσιν των, αποτελούν την πλειονότητα, θεωρούν δικαίωμά των να καταπατούν παν δικαίωμά μας.¹²⁴

¹²³[...] το δικαίωμα να αμυνθή Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 313.

¹²⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 714.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Η ιδεολογική συγκρότηση των λόγων περί «της δυσμενούς διακρίσεως»

Η ελληνική πολιτική ελίτ υποτιμά την εθνολογική, δημογραφική και πολιτική πραγματικότητα του νησιού. Για να απαλλαγεί από την αλληλεξάρτηση και να επιβάλει την ηγεμονία της αποκλείει την Τουρκική Κοινότητα και δεν διστάζει να χρησιμοποιεί οικονομικά και πολιτικά μέσα.¹²⁵ Η Ελληνική Κοινότητα διακατέχεται από το αίσθημα της αδικίας εις βάρος της, αλλά και από τη βούληση της να κυριαρχήσει.¹²⁶ Η Ελληνική Κοινότητα τονίζει ότι ο Ελληνικός Κυπριακός λαός «είναι ο μόνος ο οποίος δικαιούται να ορίζει ποίου τα σύνορα είναι εις την Κύπρον»,¹²⁷ και ότι «το 18% του πληθυσμού, δεν θα έπρεπε να έχει λόγο για το μέλλον αυτού του τόπου».¹²⁸

Από τις πρώτες συνεδριάσεις της Βουλής Τούρκοι Βουλευτές υποβάλλουν ερωτήσεις σχετικά με την εφαρμογή των διατάξεων του Συντάγματος,¹²⁹ και τις διαδικασίες που έχουν ακολουθηθεί για διορισμούς, συμφωνίες και προαγωγές κ.τ.λ..¹³⁰ Τίθεται η ερώτηση γιατί μόνο ένας Τούρκος

¹²⁵Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 42.

Δηλώσεις προέδρου Συνταγματικού Δικαστηρίου Ernst Forsthoff Βλ. Halil Ibrahim Salih, *Cyprus: An analysis of Cypriot Political Discord*, ό. π., σελ. 98.

¹²⁶Αλέξης Ηρακλείδης, *Το κυπριακό : σύγκρουση και επίλυση*, ό. π., σελ. 89.

Robert Stephens, ό. π., σελ. 173.

«αρωγός η ποσοτική και ασύγκριτα ποιοτική πλειοψηφία που διέθετε» Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη...*, ό. π., σελ. 23.

¹²⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 102.

¹²⁸Πανίκος Παιονίδης, *Ανδρέας Ζιαρτίδης ..*, ό. π., σελ. 219.

¹²⁹Βουλευτής Halil Ali Riza «Ποια μέτρα ελήφθησαν προς εφαρμογήν των προνοιών του Άρθρου 123 του Συντάγματος σχετικά με την Δημόσια Υπηρεσία». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 28^η-29^η Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 59.

Ο βουλευτής Halil Ali Riza σχετικά με την αναλογία 70:30 στη Δημόσια Υπηρεσία «Γίνεται αντιληπτόν εκ του τρόπου της εργασίας της Επιτροπής Δημοσίας Υπηρεσίας, όστις ουδόλως είναι ικανοποιητικός, και εξ ωρισμένων υιοθετηθείσων στάσεων σχετικά με το ζήτημα τούτο, ότι η εν λόγω διαδικασία δεν θα συμπληρωθή μέχρι της 15^{ης} Ιανουαρίου 1961».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 6^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 153.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^η Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 25.

¹³⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 3^η Οκτωβρίου 1960, σσ. 94, 99.

[...] Πληροφορούμεθα ότι ο Γενικός Διευθυντής Αρχής Εσωτερικών Τηλεπικοινωνιών παρητήθη, και ότι ο Πρόεδρος του Συμβουλίου εκτελεί χρέη αντ' αυτού. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 151.

Σε σχέση με την υπογραφή εγγράφου μεταξύ του υπουργού εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας Σπύρου Κυπριανού και του προέδρου της εμπορικής αποστολής της Ηνωμένης Αραβικής Δημοκρατίας ο βουλευτής του

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

αστυνομικός, ο οποίος έχασε τη δουλεία του για πολιτικούς λόγους επί Βρετανικής Αποικιοκρατίας, επανήλθε στα καθήκοντα του.¹³¹ Ο βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Αμμοχώστου του Milli Cephe Adnan Hasan Güvener κατακρίνει το Γραφείο Δημοσίων Έργων Αμμοχώστου, το οποίο απασχολεί λίγους Τούρκους εργάτες,¹³² και ο βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Αμμοχώστου του Milli Cephe Burhan Nalbantoğlu θέτει το ερώτημα :

[...] Οι έκτακτοι εργάται των Δημοσίων Έργων εγένοντο τακτικοί εργάται κατόπιν απασχολήσεώς των επί ωρισμένων συνεχές χρονικόν διάστημα, η δε έλλειψις εργασίας εις τα Δημόσια Έργα εθεωρείτο «Διακοπή εργασίας». Εν όψει της τάσεως να χρησιμοποιήται αυτό ως μια μέθοδος εφευρεθείσα δια να μην γίνωνται οι Τούρκοι εργάται τακτικοί, δεν αισθάνεται το Υπουργείον Συγκοινωνιών και Έργων την ανάγκην αλλαγής του συστήματος τούτου,¹³³

Τούρκοι Βουλευτές κακίζουν σε κάθε ευκαιρία την «πλειονότητα» *«Τα Ελληνικά Μέλη της Βουλής ως πλειονότης καταπατούν το Σύνταγμα»* και ενεργούν αντισυνταγματικώς.¹³⁴ Επικρίνονται τα μέτρα που είναι προς το συμφέρον της υγείας, των ανέσεων και της γενικής ευημερίας των πολιτών της Τουρκικής Κοινότητας. Οι βουλευτές της εκλογικής περιφέρειας Λεμεσού και Πάφου του Milli Cephe Hüseyin Derviş και Halit Şemsettin Kazım επικρίνουν το γεγονός ότι μικρά ελληνικά χωρία όπως τα Κελοκέδαρα, Σαλαμιού, Αρμίνου, Φιλούσα, Κέδαρες ασφαλοστρώνονται, ενώ δρόμοι εντός μεγάλων τουρκικών χωρίων όχι.¹³⁵ Ο βουλευτής Halit

Milli Cephe Hasan Güvener διερωτάται αν «έχει ληφθή η έγκρισις του Υπουργικού Συμβουλίου» Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 19^η Οκτωβρίου 1960, σελ 175.

¹³¹Μεταξύ άλλων ο Υπουργός Εσωτερικών απάντησε ότι δεν θα επανέλθουν όλοι όσοι απομακρύνθηκαν τότε, επειδή κρίθηκαν ακατάλληλοι ή για πειθαρχικούς λόγους.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 259.

¹³²Αρχές Σεπτεμβρίου απασχολούνται 30 Τούρκοι και 220 Έλληνες εργάτες. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 3^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 100.

¹³³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 3^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 101.

¹³⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 714.

¹³⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 157.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ali Riza αναφέρει ότι στο νομοσχέδιο *Περί Προϋπολογισμού Αναπτύξεως* στο Κεφάλαιο «Διοίκηση» ότι δεν έχει παραχωρηθεί οποιοδήποτε κονδύλι για την Τουρκική Κοινότητα. Στο κεφάλαιο 7Δ «*Δημόσια Έργα*» αναφέρει «*αν και το συνολικόν κονδύλιον δια την κατασκευήν δρόμων, πλήν των κυρίων δρόμων, οι οποίοι θα είναι δυνατόν να βελτιωθούν, ανέρχεται εις £195,000, μόνο £27,000 περίπου θα χρησιμοποιηθούν δια τους δρόμους Τουρκικών χωριών*».¹³⁶

Στις 9 Ιανουαρίου ο βουλευτής Kemal Deniz αναφέρει ότι η «*οδός μεταξύ Λευκωσίας και του χωρίου Χαμίτ παρημελήθη επί μακρόν και δεν έχει ασφαλοστρωθή, οι κάτοικοι του εν λόγω χωρίου αντιμετωπίζουν, ιδίως κατά τους μήνας του χειμῶνος, πλείστας δυσκολίας*».¹³⁷

Ο βουλευτής Ümit Süleyman διερωτάται γιατί δεν παραχωρούνται άδειες για εκσκαφή φρεάτων προς ανεύρεση ύδατος στα χωριά Καζιβερά, ενώ στη Μόρφου έχει δοθεί.¹³⁸ Τούρκοι Βουλευτές καταγγέλλουν ότι η κοινότητα Καζιβερά, παρά το γεγονός ότι είναι πρόθυμη να ανορύξει αρτεσιανά φρεάτια, δεν παραχωρούνται οι σχετικές άδειες.¹³⁹ Αναφέρονται στην απόρριψή της αίτησης για έκδοση άδειας για ανόρυξη φρεάτων του Oğuz Hüseyin και του Hüseyin Kara Salih.¹⁴⁰ Επικρίνουν το γεγονός ότι δεν δόθηκε άδεια για δοκιμαστική εκσκαφή αρτεσιανού φράγματος στον Ali Osman, τον Mehmet Bayram και τον İbrahim Hasan από τη Δένεια, ενώ

Ο Υπουργός Εσωτερικών αναφέρει ότι η ασφάλτωση έγινε πριν από 4 χρόνια, ύστερα από υπόδειξη του Τούρκου Διοικητή Πάφου. Από το εν λόγω σχέδιο επωφελήθηκε τόσο το τουρκικό χωριό Σταυροκόννου όσο και τα χωριά Κελοκεδάρα, Σαλαμιού, Αρμίνου, Φιλούσα. «*δια τον λόγον ότι η διέλευσις αυτοκινήτων και άλλων τροχοφόρων δια μέσου των χωριών επροκαλούσεν ανυπόφορον κονιορτόν προς βλάβην της υγείας των κατοίκων*». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 19^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 169.

Σταυροκόννου τουρκικό χωριό. Νότια των Κελοκεδάρων. Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Χωριά και ...*, ό. π., σελ. 230.

Στο χωριό Άγιος Γεώργιος της επαρχίας Λευκωσίας ο δρόμος του τουρκικού τομέα δεν έχει επιδιορθωθεί εδώ και 30 χρόνια. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^η Νοεμβρίου 1961, σελ. 578.

¹³⁶Καταγγελίες βουλευτή Halit Ali Riza. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 20^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 48.

¹³⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 23^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 156.

¹³⁸Ο Υπουργός Εσωτερικών αναφέρει ότι την περίοδο 1^η Ιανουαρίου 1960-7^η Οκτωβρίου 1960 ελήφθησαν δύο αιτήσεις από το χωριό Καζιβερά, και η μία εγκρίθηκε. Σχετικά με την κωμόπολη Μόρφου, ενώ έγιναν 14 αιτήσεις, 12 απορρίφθηκαν, μία ανανεώθηκε και η τελευταία εγκρίθηκε υπό τον όρο ότι θα τεθεί «*εν αχρηστία άλλος λάκκος του ίδιου ιδιοκτήτου*». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 12^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 130.

¹³⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^η Μαρτίου 1961, σελ. 182.

¹⁴⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 23^η Ιουνίου 1961, σελ. 318.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

δόθηκε στο συγχωριανό τους Παρασκευά Κωστή, και στον Χρήστο Θωμά από το Ακάκι.¹⁴¹ Ο βουλευτής Kemal Deniz στις 9 Ιανουαρίου 1961 καταγγέλλει ότι τα χωριά Πέτρα του Ρωμιού – Κορνόκηπος «παρημελήθησαν», το έργο για υδροδότηση του χωριού Επηχώ «δεν έχει μέχρι σήμερα αρχίσει», και το χωριό Χαμίτ και το χωριό Καλυβάκια στερούνται ύδατος.¹⁴²

Στις 16 Ιανουαρίου 1961 υποβάλλεται ερώτηση σχετικά με τη συνοικία Köşklüçiftlik «Εις την συνοικίαν Κιοσκλού Τσιφλίκ, ήτις αποτελεί μίαν των πλέον εκλεκτών της Λευκωσίας, υπάρχουν μέχρι σήμερα 10 οικογένειαι αι οποίαι στερούνται ηλεκτρικού ρεύματος».¹⁴³ Τούρκοι βουλευτές καταγγέλλουν ότι η τουρκική συνοικία του Ιδαλίου στερείται ηλεκτρικού ρεύματος και οι βρύσες ποσίμου ύδατος είναι «ολίγαι».¹⁴⁴ Τα χωριά Εληά,¹⁴⁵ Καζίβερά, Αγκολέμης,¹⁴⁶ Çamlıköy (Καλό Χωριό Λεύκας) στερούνται ηλεκτρισμού, ενώ άλλα γειτονικά χωριά έχουν.¹⁴⁷ Τα τουρκικά χωριά της επαρχίας Λεμεσού δεν έχουν ηλεκτρικό.¹⁴⁸

¹⁴¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^η Νοεμβρίου 1961, σελ. 578.

¹⁴²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 24^η Ιανουαρίου 1961, σσ. 74-75.

Ο βουλευτής Ümit Süleyman αναφέρει ότι σε σχέδιο του τμήματος Αναπτύξεως Υδάτων δεν υπάρχει ούτε ένα τουρκικό χωριό. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 20^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 49.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 1^η Σεπτεμβρίου 1961, σσ. 391-392.

¹⁴³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 30^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 80.

¹⁴⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^η Μαρτίου 1961, σελ. 181.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^η Ιουνίου 1961, σελ. 300.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 23^η Μαρτίου 1961, σσ. 184-185.

¹⁴⁵Ελιά, βρίσκεται στα βόρεια του χωριού Πέτρα στην περιοχή της Λεύκας. Το χωριό κατοικείται από μέλη της Τουρκικής Κοινότητας. Με την επικράτηση εκεί του τουρκικού στοιχείου τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν σε γειτονικά χωριά. Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Χωριά και πολιτείες* ..., ό. π., σελ. 83.

¹⁴⁶Τουρκικό χωριό στον δρόμο Ασπρομερίτη - Πέτρας. Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Χωριά και* ..., ό. π., σελ. 4.

¹⁴⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 3^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 100.

¹⁴⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^η Οκτωβρίου 1960, σσ. 149-150.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Σύμφωνα με τοποθετήσεις Τούρκων Βουλευτών η κυβέρνηση δεν λαμβάνει αποτρεπτικά μέτρα οδηγώντας χωρία στην εθνική διένεξη «Περιοχή του χωριού Χαμίτ Μάνδρες καλλιεργείται διαρκώς υπό μελών της κοινότητας Μιας Μηλιάς»,¹⁴⁹ «χαλίτικη γη ανήκουσα στο χωριό Άγιοι Ηλιόφωτοι της Επαρχίας Λευκωσίας καλλιεργείται διαρκώς υπό των γεωργών εκ Μιτσερού»,¹⁵⁰ και «εις την τοποθεσίαν Καρά Τεπέν του Χωριού Κανλή υπάρχει έκτασις γης» που καλλιεργείται παράνομα από τους κατοίκους του χωριού Γερόλακκος.¹⁵¹

¹⁴⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^η Νοεμβρίου 1961, σελ. 577.

Μάντρες : βρίσκεται στη βόρεια Λευκωσία και κατοικείται από μέλη της Τουρκικής Κοινότητας. Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Χωριά και ...*, ό. π., σσ. 160-161.

¹⁵⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^η Νοεμβρίου 1961, σελ. 578.

¹⁵¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^η Μαρτίου 1961, σελ. 181.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Η ιδεολογική συγκρότηση των λόγων περί «της συστάσεως του Κυπριακού Στρατού»

Ως βασική πρόνοια των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου, η δημιουργία του Κυπριακού Στρατού αποτελεί το 129^ο θεμελιώδες άρθρο του Κυπριακού Συντάγματος.¹⁵² Ο Κυπριακός Στρατός αποτελείται από 2,000 άνδρες εκ των οποίων το 60% είναι Έλληνες και το 40% Τούρκοι. Σύμφωνα με τον Άγγελο Χρυσοστόμου αυτή η συνταγματική πρόνοια «μάλλον ικανοποιούσε την κοινοτική και αναλογική πληθυσμιακή συμμετοχή των Ελλήνων και των Τούρκων της Κύπρου, παρά την ουσιαστική ανάγκη αμυντικής θωράκισης της Δημοκρατίας της Κύπρου».¹⁵³ Στις 20 Ιανουαρίου 1961 συζητείται στη Βουλή το νομοσχέδιο με τίτλο «Ο περί Στρατού της Δημοκρατίας (Σύνθεσις και Κατάταξις) Νόμος».¹⁵⁴

Στις συνεδριάσεις της Βουλής αποτυπώνεται η «πολιτική απροθυμία» και η απαξίωση. Ο βουλευτής Εξεκίας Παπαϊωάννου στις 13 Οκτωβρίου 1960, τονίζοντας τη «σοβαράν οικονομικήν αφαίμαξιν» από «περιττάς και ακρήστους δαπάνας», απευθύνει την ακόλουθη ερώτηση στον υπουργό άμυνας Osman Nuri Örek,:

[...]Εν όψει του γεγονότος ότι η δημιουργία Κυπριακού στρατού εκ 2,000 ανδρών σημαίνει σοβαράν οικονομικήν αφαίμαξιν δια τον λαόν δι' ολότελα περιττάς και ακρήστους δαπάνας, εις μίαν μάλιστα εποχήν κατά την οποίαν ο τόπος αντιμετωπίζει σοβαράν οικονομικήν κρίσιν και ανεργίαν, μελετάται υπό της Κυβερνήσεως η εξεύρεσις τρόπου παρακάμψεως της ιδέας συγκροτήσεως Κυπριακού στρατού και τα προοριζόμενα προς τον σκοπόν αυτόν ποσά να διατεθούν δια το άνοιγμα παραγωγικών και άλλων κοινωφελών έργων;¹⁵⁵

¹⁵²Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία, 1960, σελ. 50.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Ordusu Kurulurken», 4 Mart 1961. [Ενώ ιδρύεται ο Κυπριακός Στρατός]

¹⁵³Άγγελος Μ. Χρυσοστόμου, *ό. π.*, σελ. 15.

¹⁵⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 20^η Ιανουαρίου 1961, σσ. 34-71.

¹⁵⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 25^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 211.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Τα ρεπερτόρια λόγων των Βουλευτών της Ελληνικής Κοινότητας σχετικά με το άρθρο 129 αποτυπώνουν την απαξίωση του Συντάγματος από τους Έλληνες Βουλευτές και την αντίληψη τους ότι η συνταγματική δομή της Κυπριακής Δημοκρατίας αποτελεί τροχοπέδη για την ομαλή λειτουργία του κράτους.¹⁵⁶

Από την άλλη, οι Βουλευτές της Τουρκικής Κοινότητας τονίζουν ότι ο στρατός θα είναι πρώτης τάξεως «αρωγός δια το μέλλον και την ασφάλειαν της χώρας»,¹⁵⁷ ότι αποτελεί θεμελιώδες άρθρο του Συντάγματος η ίδρυση του Κυπριακού Στρατού,¹⁵⁸ και επικρίνουν την περικοπή του κονδυλίου για τον Κυπριακό Στρατό.¹⁵⁹ Τα ρεπερτόρια λόγων των Βουλευτών αποτυπώνουν την ενσυνείδητη άρνηση της αλληλεξάρτησης.¹⁶⁰ Η υλοποίηση των προνοιών του Συντάγματος θα αποδείκνυε την καλή θέληση όλων, σε αντίθετη περίπτωση, θα ενέτεινε τον φόβο και την ανησυχία για το μέλλον.

¹⁵⁶Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, *Το κυπριακό πρόβλημα ...*, ό. π., σελ. 35.

[...] 2.000 παράσιτα. Τοποθέτηση βουλευτή Βάσου Λυσσαρίδη.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 13^η Δεκεμβρίου 1962, σελ. 183.

Βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Λεμεσού του Πατριωτικού Μετώπου Χριστόδουλος Μιχαηλίδης «Και θα ήτο ευχής έργον, εάν κατά την συζήτησιν του Προϋπολογισμού του 1963 επετυγχάνετο η περικοπή και του υπόλοιπου ποσού των 180,000». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων* (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 692.

¹⁵⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων* (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 698.

¹⁵⁸Απάντηση Υπουργού Άμυνας :

[...]Δυνάμει του άρθρου 129 του Συντάγματος μας, η Δημοκρατία υποχρεούται να διατηρή στρατόν εκ δύο χιλιάδων ανδρών, το δε Άρθρον 182 του Συντάγματος προνοεί ότι το ως άνω Άρθρον αποτελεί εν των θεμελιωδών Αρθρων του Συντάγματος και δεν δύναται «καθ' οιονδήποτε τρόπον να τροποποιηθή δια μεταβολής, προσθήκης ή καταργήσεως».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 1^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 233.

¹⁵⁹Βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Λάρνακας της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας 1961-1963 Necet Hüseyin [...]Με αυτήν την απόφασίν της η Επιτροπή Προϋπολογισμού έδωσε εμμέσως εις τον Στρατόν την εντολήν «διαλύσατε».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 708.

¹⁶⁰Niyazi Kızılyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους ...*, ό. π., σελ. 17.

Κεφάλαιο 9:

Τροπισμοί συγκρότησης του Άλλου

1. Ετερότητα

Η Ετερότητα κατασκευάζεται και αντιπροσωπεύει τις σκέψεις, τις αξίες, τις ιδέες και τα συναισθήματα.¹ Η Ετερότητα ως έννοια είναι απαραίτητη για την παραγωγή νοημάτων, για τη συγκρότηση της γλώσσας και της κουλτούρας, για τη συγκρότηση της κοινωνικής ταυτότητας και για την υποκειμενική αίσθηση του εαυτού ως *sexed υποκειμένου*.² Σύμφωνα με τον Ρώσο γλωσσολόγο Mikhail Bakhtin η διαφορά η οποία προκύπτει από μια διαλογική διεργασία με τον Έτερο, με τον Άλλο, οικοδομεί το ίδιο το νόημα.³

[...] Η ετερότητα για το θέατρο είναι μια *conditio sine qua non*, αφού ο δραματικός λόγος είναι διάλογος, και ο διάλογος ορίζεται από δύο "εγώ" που δεν συμπίπτουν υπαρξιακά ποτέ. Ακόμη και στο μονοπρόσωπο έργο, έχουμε πάντοτε ένα υποκείμενο που διαλέγεται με τον εαυτό του ως "έτερον" ή με κάποιον απόντα που τοποθετείται σε διαλεκτική σχέση με τον ήρωα. Στο μυθιστόρημα, στη νουβέλα

¹Gintarė Pocė & Milda Ališauskienė, «Creating Otherness: Minority Religions and Media in Lithuania», *International Journal for the Study of New Religions*, Volume 8, No. 1, 2017, σελ. 53.

²Σε αντίθεση με την προσωπική ταυτότητα που παραπέμπει στη μοναδικότητα του υποκειμένου, η κοινωνική ταυτότητα παραπέμπει σε συλλογικότητες, αφού το υποκείμενο ανήκει σε κοινωνικές κατηγορίες. Βλ. Αθανάσιος Ε. Γκότοβος, *ό. π.*, σελ. 146.

Sarah Anne Ganter, «Perception and Articulation of *own Cultural Otherness* in Elite Interview Situations: Challenge or Repertoire?», *The Qualitative Report*, Volume 22, No. 4, 2017, σελ. 943.

Η δημιουργία μιας ταυτότητας προϋποθέτει τον ορισμό μιας διαφοράς, μιας διαφοράς που κατασκευάζεται συχνά στη βάση μιας ιεραρχίας. Κάθε ταυτότητα είναι σχεσιακή και η αναγνώριση μιας διαφοράς, ενός Άλλου, είναι προϋπόθεση για την ύπαρξη κάθε ταυτότητας. Η δημιουργία ενός Εμείς μπορεί να υπάρξει μόνο αν διαχωριστεί από ένα Αυτοί. Μια τέτοια σχέση δεν είναι απαραίτητα σχέση ανταγωνιστική. Μπορεί να είναι ανταγωνιστική, όταν Αυτοί θεωρούνται ότι αμφισβητούν την ταυτότητα που έχουμε Εμείς και απειλούν την ύπαρξη της. Η διάκριση Εμείς / Αυτοί, που είναι όρος δυνατότητας για το σχηματισμό πολιτικών ταυτοτήτων, μπορεί να γίνει ο τύπος ενός ανταγωνισμού. Από την άλλη, οι ταυτότητες είναι στην πραγματικότητα το αποτέλεσμα διαδικασιών ταύτισης και δεν μπορούν ποτέ να παγιωθούν οριστικά.

Βλ. Chantal Mouffe, *Επί του πολιτικού*, Εκκρεμές, Αθήνα, 2010, σσ. 23, 24, 26, 27.

[...] «αυτοί» αποτελούν όρο δυνατότητας για «μας», το «καταστατικό έζωθεν» της ταυτότητας μας, η συγκρότηση ενός επιμέρους «εμείς» εξαρτάται πάντοτε από τον τύπο «αυτών» από τους οποίους διακρίνεται.²

Βλ. Chantal Mouffe, *ό. π.*, σελ. 27.

Gintarė Pocė & Milda Ališauskienė, «Creating Otherness: Minority Religions and Media in Lithuania», *International Journal for the Study of New Religions*, Volume 8, No. 1, 2017, σελ. 53.

Έφ η Α β δ έ λ α, «"Ετερότητα" και "ταυτότητα": ιστοριογραφικές προσεγγίσεις», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 54, 1995, σσ. 17-20.

³Stuart Hall, «The spectacle of the 'other'», Stuart Hall (επιμ.), *Representation cultural representations and signifying practices*, Thousand Oaks & Sage Publications, London & Calif, 1997, σσ. 235, 236.

Ο Charles Taylor τονίζει ότι η ανακάλυψη της ταυτότητας αποτελεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης μέσω ενός διαλόγου, είτε κυριολεκτικού είτε εσωτερικού, που διεξάγει κάποιος με τον Άλλο.

Charles Taylor, *Πολυπολιτισμικότητα : Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης*, Πόλις, Αθήνα, 1997, σ. 82.

[...] Θα μπορέσουμε ίσως να δώσουμε απάντηση στην ερώτηση «τι είναι ο άνθρωπος», αν μάθουμε να τον αντιλαμβανόμαστε ως ον, του οποίου η διαλογική διάσταση, η αμοιβαία παρουσία μέσα στην ενότητα των δύο προσώπων, συνιστά την περιοχή όπου εκάστοτε πραγματώνεται και γίνεται συνειδητή ή συνάντηση του Ενός με τον Άλλο.

Βλ. Martin Buber, *Το πρόβλημα του ανθρώπου*, Γνώση, Αθήνα, 1987, σελ. 140.

και στο διήγημα, ανεξάρτητα από το αν ο ήρωας είναι ένα "εγώ" ή ένα "αυτός", η ετερότητα γίνεται αντιληπτή με έμμεσους τρόπους, και δεν είναι πάντοτε αναγκαίο να προβάλλεται, ούτε καν να υπάρχει.⁴

Η Ετερότητα *Otherness* ως έννοια αποτυπώνει μια σχέση που συνδέει-χωρίζει οντότητες. Παραπέμπει στη διαφορά και προϋποθέτει σύγκριση.⁵ «Η ετερότητα ως έννοια και ως βίωμα προϋποθέτει σύγκριση, είτε η σύγκριση αυτή είναι συνειδητή είτε όχι. Αυτό από μόνο του σημαίνει ότι δεν μπορεί να είναι κάποιος αφ'εαυτού διαφορετικός, αλλά ότι είναι διαφορετικός σε σχέση με κάποιον άλλον».⁶

Το ζήτημα της Ετερότητας ήρθε στο προσκήνιο τις τελευταίες δεκαετίες στις *Cultural Studies*.⁷ Σε ποικίλες αναφορές στον ορισμό της Ετερότητας «υπολανθάνει η υποβάθμιση σε σχέση με κάτι που είναι κυρίαρχο», και απαντά η εξίσωση της Ετερότητας με την ξενικότητα.⁸ Αν κάποιος με οποιοδήποτε τρόπο διαφέρει από την πλειονότητα, εκτίθεται στο δυαδικό σχήμα της αναπαράστασης, καλός / κακός, πολιτισμένος / απολίτιστος, άσχημος / υπερβολικά ελκυστικός, απωθητικός εξαιτίας της διαφορετικότητας του και ελκυστικός εξαιτίας του γεγονότος ότι είναι εξωτικός και παράξενος.⁹ Η παραλλαγή του εθνοτύπου του Μογγόλου, η οποία τείνει να εξομοιώσει τα χαρακτηριστικά της φυλής αυτής με μια παθολογία,¹⁰ οι κύκλωπες και οι Λαιστρυγόνες ως

⁴Εισήγηση Χαράς Μπακονικόλα με θέμα Η ετερότητα ως θεϊκή καταγωγή στην ελληνική τραγωδία στο Χριστάκης Γεωργίου (επιμ.) *Δέκατο Διεθνές Συμπόσιο Αρχαίου Ελληνικού Δράματος Θέμα: Ταυτότητα και Ετερότητα στο Αρχαίο Ελληνικό Δράμα 4-6 Σεπτεμβρίου 2008 Δρούσια-Πάφος*, Λευκωσία, 2010, σελ. 109.

⁵Barnett Savery, «Identity and Difference», *The Philosophical Review*, Volume 51, No. 2, March 1942, σελ. 205.

Ο Αριστοτέλης πρόσφερε την πρώτη τυπική ανάλυση της λογικής της αντίθεσης. Βλ. Paul Cartledge, *Οι Έλληνες : Εικόνες του εαυτού και των άλλων*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2002, σελ. 34.

Η συμβολή του Λιθουανού Εβραίου Emmanuel Levinas στη συγκρότηση της έννοιας της Ετερότητας.

[...]Η ετερότητα, όπως την αναπροσδιόρισε και την ανασυγκρότησε ο Λεβινάς, σημαίνει ιδίως την κατασκευή διαφοράς και αποκλεισμού που υφίσταται μια «εξωτερική» ομάδα απέναντι στην οποία μία κυρίαρχη ομάδα και τα μεμονωμένα μέλη της ορίζουν αρνητικά τον εαυτό τους στο πλαίσιο μιας ιδεατής πολιτικής αντίθεσης. Βλ. Paul Cartledge, *ό. π.*, σελ. 18.

Η σχέση με τον Άλλο αποτελεί μια σχέση «with a Mystery». Βλ. Sean Hand (επιμ.), *The Levinas reader*, B. Blackwell, Oxford UK & Cambridge USA, 1989, σελ. 43.

Michael Walzer, *Περί ανεκτικότητας : Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1998, σσ. 62-63.

⁶Αθανάσιος Ε. Γκότοβος, *Εκπαίδευση και ετερότητα : Ζητήματα διαπολιτισμικής παιδαγωγικής*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2002, σελ. 16.

⁷Stuart Hall, *ό. π.*, σελ. 234.

⁸Βασίλης Τσάφος, «Η εικόνα του «Άλλου» στα κείμενα της αρχαιοελληνικής γραμματείας που διδάσκονται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση : Η διδακτική της αξιοποίηση σε ένα πολυπολιτισμικό εκπαιδευτικό περιβάλλον», Ιωσήφ Σ. Ιωσήφ & Γιάννος Κ. Σωκράτους (επιμ.) *Ετερότητα και Εκπαίδευση ...*, *ό. π.*, σελ. 96.

⁹Stuart Hall, *ό. π.*, σελ. 229.

Υπάρχει μια κυκλική σχέση ανάμεσα στην επιβολή του πόνου και στο πρόβλημα της Ετερότητας.

Τοποθέτηση Elaine Scarry στο Martha Craven Nussbaum, *Υπέρ πατρίδος: πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός;* *ό. π.*, σελ. 125.

¹⁰Κατερίνα Στενού, *Εικόνες του άλλου: Η ετερότητα: από τον μύθο στην προκατάληψη*, Εκδόσεις Unesco, Εξάντας, Αθήνα, 1998, σελ. 73.

σύμβολα του φόβου και της απόρριψης του Άλλου,¹¹ η ξενοφοβία, η κοινωνική διάκριση, η θρησκευτική μισαλλοδοξία, οι πρακτικές και οι τροπισμοί που τονίζουν φυλετικά χαρακτηριστικά «*racialized other*»,¹² η δυαδική αντίθεση «ο πολιτισμός του λευκού» «*civilization*» και η «αγριότητα του έγχρωμου» «*savagery*»,¹³ η δυαδική αντίθεση Πολιτισμός Culture (λευκός) Φύση Nature (έγχρωμος),¹⁴ η φυσικοποίηση της διαφοράς στη σεξουαλικότητα,¹⁵ και η βία της «*objectification*»,¹⁶ αποτελούν τροπισμούς απόρριψης της Ετερότητας.¹⁷

Ο Edward W. Said αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου δεν αποδίδεται η πολυπλοκότητα και η Ετερότητα του Άλλου, και οι κουλτούρες επιβάλλουν μεταμορφώσεις σε άλλες κουλτούρες :

[...] Είναι απολύτως φυσικό για το ανθρώπινο πνεύμα να αντιστέκεται στις επιθέσεις της αδόμαστης ετερότητας· γι' αυτό και οι κουλτούρες έτειναν πάντα να επιβάλλουν μεταμορφώσεις σε άλλες κουλτούρες, προσλαμβάνοντας αυτές τις άλλες κουλτούρες όχι όπως ήταν άλλα, προς χάριν του αποδέκτη, όπως όφειλαν να είναι.¹⁸

Στο πλαίσιο των πιο πάνω μεταμορφώσεων και της ετεροφοβίας συγκροτείται στο ευρωπαϊκό φαντασιακό η ύπαρξη των Κυνοκεφάλων στις μακρινές περιοχές,¹⁹ τα υπερτονισμένα σωματικά χαρακτηριστικά,²⁰ ο μύθος της εβραϊκής δυσσομίας, η βία του κορανικού νόμου,²¹ οι αρνητικές συνδηλώσεις του μαύρου χρώματος,²² και η τριχοφυΐα είναι δηλωτική της ζωώδους φύσης «που είναι ασύμβατη με μια πλήρη ανθρώπινη υπόσταση».²³

Στις *Postcolonial studies* απαντά ο αποικιακός Άλλος «*colonial Other*». Κυριαρχεί το δίπολο «οικεία μοντέρνα Δύση» «*well-known modern West*» και «ανοίκεια εξωτική Ανατολή» «*unknown exotic East*».²⁴ Ο David Spurr στο βιβλίο του *The rhetoric of empire*

¹¹Κατερίνα Στενού, *ό. π.*, σελ. 34.

¹²Stuart Hall, *ό. π.*, σελ. 239.

¹³Stuart Hall, *ό. π.*, σελ. 243.

¹⁴Stuart Hall, *ό. π.*, σελ. 244.

¹⁵Stuart Hall, *ό. π.*, σελ. 266.

¹⁶Zelia Gregoriou, *ό. π.*, σελ. 241.

¹⁷Κατερίνα Στενού, *ό. π.*, σελ. 51.

¹⁸Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 13.

¹⁹Κατερίνα Στενού, *ό. π.*, σελ. 30.

²⁰Κατερίνα Στενού, *ό. π.*, σελ. 77.

²¹Κατερίνα Στενού, *ό. π.*, σελ. 96.

²²Κατερίνα Στενού, *ό. π.*, σελ. 123.

²³Κατερίνα Στενού, *ό. π.*, σελ. 43.

²⁴Dina Roginsky, «Nationalism and ambivalence: ethnicity, gender and folklore as categories of otherness», *Patterns of Prejudice*, Volume 40, No. 3, 2006, σελ. 242.

[...] το βασικό όπλο των αποικιοκρατών υπήρξε η επιβολή της εικόνας του υποτελούς στους λαούς που υποδούλωναν.

αναφέρεται στην επιτήρηση (*surveillance*),²⁵ στη ρητορική της οικειοποίησης του μη-Δυτικού (*appropriation*) και στην αισθητικοποίηση της πραγματικότητας του Τρίτου Κόσμου (*aestheticization*),²⁶ σε ένα σύνολο τροπισμών και λόγων που νομιμοποιούν μια «ιεραρχική κατάταξη της ανθρωπότητας κατά μήκος μιας σειράς διαβαθμίσεων που κυμαίνονται μεταξύ δύο πόλων του πολιτισμού και της βαρβαρότητας»,²⁷ στην υποτίμηση του Άλλου (*debasement*),²⁸ και στο γεγονός ότι στο πλαίσιο της στρατηγικής της άρνησης (*negation*) ο Άλλος συγκροτείται ως «απουσία, κενό, ανυπαρξία, θάνατος».²⁹ Αναφέρεται στη ρητορική της επιβεβαίωσης (*affirmation*), της επιβεβαίωσης της αρχής του Δυτικού, η οποία είναι απαραίτητη για τη διατήρηση της εξουσίας του.³⁰ Στη ρητορική της εξιδανίκευσης, της εξιδανίκευσης του πρωτόγονου με τον πολιτισμό του Άλλου.³¹ Στη ρητορική της φυσικοποίησης (*naturalization*) στο πλαίσιο του αντιθετικού σχήματος nature - culture / civilization,³² στη ρητορική της έλλειψης υποστασιοποίησης, η οποία καθιστά τον Άλλο «χαρωπό» «αποπροσανατολισμένο» λόγω της διαλυμένης συνείδησης του,³³ αλλά και στη ρητορική του eroticization, η οποία σχετίζεται με την ερωτική επιθυμία, την αποπλάνηση, αλλά και τον ερωτικό κίνδυνο που εγκυμονεί ο Άλλος.³⁴

Από την άλλη, η Ετερότητα αποτελεί αναγκαία, συστατική αλλά και την πιο προβληματική συνιστώσα της εθνικής ταυτότητας.³⁵ Ο κάθε λαός βλέπει τον Άλλο σύμφωνα με μια ερμηνεία της ιστορίας, η οποία αποτελεί το πλαίσιο στον οποίο αντιλαμβάνεται τη δίκη του υπόστασης.³⁶ Η εθνική ταυτότητα και η εικόνα του Άλλου

Βλ. Charles Taylor, *Πολυπολιτισμικότητα : Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης*, ό. π., σελ. 120.

²⁵David Spurr, *The rhetoric of empire : Colonial discourse in journalism, travel writing, and imperial administration*, Duke University Press, Durham, 1993, σελ. 27.

²⁶David Spurr, ό. π., σσ. 32, 47.

²⁷[...] the hierarchical classification of humanity along a series of gradations ranged between the two roles of civilization and savagery. Βλ. David Spurr, ό. π., σελ. 67.

²⁸David Spurr, ό. π., σελ. 79.

²⁹David Spurr, ό. π., σελ. 92.

³⁰David Spurr, ό. π., σελ. 124.

³¹David Spurr, ό. π., σελ. 128.

³²David Spurr, ό. π., σελ. 156.

³³insubstantialization Βλ. David Spurr, ό. π., σελ. 142.

³⁴David Spurr, ό. π., σελ. 173.

³⁵Χρυσούλα Κωνσταντοπούλου, «Εισαγωγή : Αναφορά στην Έννοια και τις Όψεις των Σύγχρονων Αποκλεισμών», Χρυσούλα Κωνσταντίνου...[κ.ά.] (επιμέλεια), *«Εμείς» και οι «άλλοι» : Αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα*, Τυπωθήτω, Αθήνα, 2000, σελ. 12.

Αλέξης Ηρακλείδης, «Το ελληνικό έθνος σε έναν 'εχθρικό κόσμο': Εθνική αφήγηση και επιστημονικός εθνικισμός», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τ. 5-6, 2001, σσ. 17-37.

Ο εθνικισμός ως ένας ευρύτερος πολιτισμικός λόγος μέσα από τον οποίο νοηματοδοτούνται κοσμοαντιλήψεις και ταυτότητες. Βλ. Καίσαρ Μαυράτσας, *Όψεις του ελληνικού εθνικισμού στην Κύπρο: Ιδεολογικές αντιπαραθέσεις και η κοινωνική κατασκευή της ελληνοκυπριακής ταυτότητας 1974-1996*, Κατάρτι, Αθήνα, 1998, σελ. 28.

Ernest Gellner, *Έθνη και εθνικισμός: Συνοδεύεται από το κείμενο "Εθνικισμός και πολιτική στην Ανατολική Ευρώπη"*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1992, σσ. 13, 21, 22, 23, 85, 86, 89, 106.

³⁶Ηρακλής Μήλλας, ό. π., σελ. 22.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

είναι παραστάσεις αλληλένδετες.³⁷ Έτσι για τη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας του Εαυτού «*Kendi*» χρησιμοποιείται ως μέσο ο Άλλος «*Öteki*», ο οποίος συγκροτείται ως εχθρός «*düşman*».³⁸

[...] Η εθνική ταυτότητα συνυπάρχει με την ανάγκη μιας εθνικής υπερηφάνειας και με ένα αίσθημα ανωτερότητας (υποχρεωτικά κατά κάποιου κατώτερου «Άλλου»). Δηλαδή η αρνητική εικόνα του «Άλλου» που είναι απόρροια ενός εθνικού και πολιτικού προγράμματος είναι ελαστική και μεταβάλλεται σύμφωνα με τη συγκυρία και τις πραγματικές ανάγκες, ενώ η εικόνα του «Άλλου» που κατασκευάζεται για τις «ανάγκες» κάποιας εθνικής ταυτότητας δεν μεταβάλλεται με την ίδια ευχέρεια μέσα στο χρόνο.³⁹

Όταν ο Άλλος «*Öteki*» δεν συγκροτείται ως εχθρός «*düşman*», και η εικόνα του είναι θετική:

[...] τότε τραυματίζεται η γενικευμένη αντίληψη της διαχρονικής αντίστασης του έθνους κατά του «Άλλου» και όταν πάλι η εικόνα του «Άλλου» προβάλλεται υπερβολικά αρνητική σε σύγχρονα κείμενα, τότε τραυματίζεται η εικόνα που το ίδιο το έθνος έχει για τον εαυτό του : ένας λαός δίχως εμπάθεια και μίσση, με αντικειμενική κρίση, με κατανόηση και μέτρο.⁴⁰

Η πιο κοινότοπη φοβία είναι εκείνη η οποία βλέπει στην αναγνώριση του Άλλου την απειλητική υποτίμηση του Εαυτού.⁴¹ Ο τρόπος με τον οποίο ενεργεί κάποιος απέναντι στον Άλλο σχετίζεται με τον τρόπο με τον οποίο τον φαντάζεται.⁴² Η αποσιώπηση, η συγχώνευση, η γενίκευση και η αστυνόμευση αποτελούν τροπισμούς συγκρότησης του Άλλου. Με τη αποσιώπηση του Άλλου η διαφορετικότητα του καθίσταται ανάξια λόγου,⁴³ με τη διαγραφή του όποιου διαφορετικού στοιχείου του επιτυγχάνεται η συγκάλυψη της

³⁷Ηρακλής Μήλλας, *ό. π.*, σελ. 293.

³⁸Pinar Erkem Güllboy, *ό. π.*, σελ. 30.

Μιράντα Χρίστου, «The Language of Patriotism: Sacred History and Dangerous Memories», *British Journal of Sociology of Education*, Volume 28, No. 6, November 2007, σελ. 711.

³⁹Ηρακλής Μήλλας, *ό. π.*, σελ. 270.

⁴⁰Ηρακλής Μήλλας, *ό. π.*, σελ. 293.

⁴¹Προλογικό σημείωμα Κωνσταντίνου Παπαγεωργίου.

Βλ. Charles Taylor, *Πολυπολιτισμικότητα : Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης*, *ό. π.*, σσ. 14-15.

Ηρακλής Μήλλας, *ό. π.*, σελ. 16.

Δήμητρα Γκέφου-Μαδιανού (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 44.

⁴²Τοποθέτηση Elaine Scarry

Βλ. Martha Craven Nussbaum, *Υπέρ πατρίδος: πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός;* *ό. π.*, σελ. 121.

⁴³Γιάννα-Μαρία Παναγή, «Πώς η προσέγγιση της λογοτεχνίας μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση πολιτών μιας κοσμοπολίτικης κοινωνίας», Αθανάσιος Γαγάτσης κ.ά. (επιμ.), *Σύγχρονες τάσεις στην εκπαιδευτική έρευνα και πρακτική ...*, *ό. π.*, σελ. 15.

Από την άλλη, η απουσία αντιπροσώπευσης των πεποιθήσεων και των πρακτικών του Άλλου από τη δημόσια σφαίρα γεννά ένταση και πίκρα.

Βλ. Michael Walzer, *Περί ανεκτικότητας : Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς* *ό. π.*, σελ. 107.

διαφορετικότητας του και η ταύτιση-συγχώνευση του με το Εγώ,⁴⁴ και με τη γενικευμένη παρουσίαση του ενισχύεται ο στερεοτυπικός λόγος και ο Άλλος συνήθως απεικονίζεται αμαυρωτικά.⁴⁵ Η εξαφάνιση του Άλλου γίνεται στο συλλογικό φαντασιακό νευραλγικός όρος για την επιβίωση του Εαυτού,⁴⁶ και η επικινδυνότητα του Άλλου μπορεί να μετριαστεί, αν υπάρχει μια στοιχειώδης γνώση των «λεγομένων, των γραφομένων του», γνώση για τις ενέργειες και τις προθέσεις του. Η πιο πάνω πρακτική δεν αποσκοπεί στη σύζευξη του Εαυτού με τον Άλλο, στην ενσυναίσθηση, στον αφουγκρασμό του λόγου, των φόβων, των αναγκών του Άλλου, αλλά στην αστυνόμευση και στον έλεγχο του, μέσα από μια στρεβλή, παραμορφωτική, επιλεκτική αναφορά στον λόγο του Άλλου.⁴⁷

Απέναντι στην αποσιώπηση, τη συγχώνευση, τη γενίκευση και την αστυνόμευση, η πολλαπλότητα "εικόνων" τόσο του Εαυτού όσο και του Άλλου δίνει την ευκαιρία στο άτομο να βιώσει τον πλούτο της Ετερότητας, και να δει τον Άλλο όπως τον Εαυτό του, να τον βιώσει.⁴⁸ Απέναντι στον μισάνθρωπο λόγο *hate speech*, ο οποίος προϋποθέτει την εγγενή κατωτερότητα του Άλλου και ο οποίος παραβιάζει τον πλέον στοιχειώδη ηθικό γνώμονα, να σεβόμαστε την αξιοπρέπεια όλων των ανθρώπων,⁴⁹ η πολιτική της ανεκτικότητας, η πολιτική στην οποία δεν αντιμετωπίζεται ο Άλλος ως ξένος, αλλά ως πολίτης ενός κοινού κόσμου,⁵⁰ και η πολιτική της ισότητας στην αξιοπρέπεια εδράζονται

⁴⁴Γιάννα-Μαρία Παναγή, *ό. π.* σελ. 16.

⁴⁵Εφη Πηλαβά, «Μια προσέγγιση στο βιβλίο «Ματωμένα Χώματα» από μια κοσμοπολίτικη οπτική», Αθανάσιος Γαγάτσης κ.ά. (επιμ.), *Σύγχρονες τάσεις στην εκπαιδευτική έρευνα και πρακτική : Πρακτικά VIII Παγκύπριου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου*, Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία, Μάιος 2004, σελ. 33.

⁴⁶Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 41.

Από την άλλη, σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο Παπαγεωργίου, όταν ρίχνουμε ένα πέπλο λήθης στον Άλλο, παγιδύεται ο εθνοπολιτισμικός Εαυτός μας. Βλ. Charles Taylor, *ό. π.*, σελ. 16.

Η αντίπαλη εθνική ομάδα ως εθνικός στόχος «the opposed ethnic group become represented as legitimate targets» Βλ. Peter Loizos, «How Might Turkish and Greek Cypriots See Each Other More Clearly?», Βαγγέλης Καλότσης (επιμ.), *Cyprus and its people : Nation, identity, and experience in an Unimaginable community, 1955-1997*, *ό. π.*, σελ. 39.

⁴⁷Πέρα από την καταγραφή της αρθρογραφίας του Άλλου, οι δύο κοινότητες ανταπαντούν στα δημοσιεύματα του Άλλου, ιδιαίτερα μέσα από τη στήλη *Λακωνικά* η *Ελευθερία* και τις στήλες *Basın ne diyor?* «Ο τύπος τι λέει» και *Sutunlarda seyahat* «Ταξίδι στις στήλες» η *Halkın Sesi*. Αναπαράγουν τα γραφόμενα του Άλλου, χωρίς ενσυναίσθηση, με έντονο το στοιχείο της ειρωνείας. Η χρήση γελοίων σκίτσων υποτιμά τα θέλω και την επιχειρηματολογία του Άλλου.

⁴⁸Γιάννα-Μαρία Παναγή, «Πώς η προσέγγιση της λογοτεχνίας μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση πολιτών μιας κοσμοπολίτικης κοινωνίας», Αθανάσιος Γαγάτσης κ.ά. (επιμ.), *Σύγχρονες τάσεις στην εκπαιδευτική έρευνα και πρακτική ...*, *ό. π.*, σελ. 14.

⁴⁹Τοποθέτηση Amy Gutmann

Βλ. Charles Taylor, *Πολυπολιτισμικότητα : Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης*, *ό. π.*, σελ. 67.

⁵⁰Προλεγόμενα Νίκου Κοτσιά Βλ. Michael Walzer, *Περί ανεκτικότητας : Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς*, *ό. π.*, σελ. 47.

Ξένος ως ο μη έχων το δικαίωμα σε κρατικές και κοινωνικές λειτουργίες, σε πολιτικά δικαιώματα, ένα είδος μοντέρνου μη πολίτη.

Βλ. Michael Walzer, *Περί ανεκτικότητας : Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς*, *ό. π.*, σελ. 47.

στην ιδέα ότι όλοι οι άνθρωποι δικαιούνται ίσου σεβασμού.⁵¹ Η Martha Craven Nussbaum στο *Υπέρ πατρίδος: πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός* τονίζει ότι το να μετράμε τους ανθρώπους ως ηθικά ίσους σημαίνει ότι αντιμετωπίζουμε την εθνικότητα, την εθνότητα, τη θρησκεία, την τάξη, τη φυλή, και το φύλο ως «ουδέτερα από ηθική άποψη».⁵²

Οριενταλισμός

Ο Οριενταλισμός στηρίζεται «σε μια οντολογική και επιστημονική διάκριση που γίνεται μεταξύ «Ανατολής» και «Δύσης»».⁵³ Ο Οριενταλισμός είναι «ένας δυτικός τρόπος για την κυριάρχηση, την ανασυγκρότηση και την άσκηση εξουσίας επί της Ανατολής»,⁵⁴ και αποτελεί «σημαντική διάσταση της σύγχρονης πολιτικοδιανοητικής κουλτούρας».⁵⁵ Η Ανατολή στο ευρωπαϊκό φαντασιακό υπήρξε από την αρχαιότητα «τόπος ρομαντισμού, εξωτικών πλασμάτων, αζέχαστων αναμνήσεων και τοπιών, σημαντικών εμπειριών».⁵⁶ Είναι αποκλίνουσα, υπανάπτυκτη, κατώτερη, ομοιόμορφη και ανίκανη να ορίσει τον εαυτό της.⁵⁷ Εκεί που η Ανατολή είναι «ανορθολογική, εξαχρειωμένη, παιδική, «διαφορετική»», η Ευρώπη είναι «ορθολογική, ενάρετη, ώριμη, «κανονική»»,⁵⁸ ο παρατηρητής, ο κριτής και ο «δικαστής κάθε όψης της συμπεριφοράς της Ανατολής».⁵⁹ Βασικές συνιστώσες της Ανατολής είναι ο αισθησιασμός, η τάση προς τον δεσποτισμό, η αποκλίνουσα πνευματικότητα, η συνήθεια της ανακρίβειας και η οπισθοδρομικότητα.⁶⁰ Ο Ανατολίτης είναι στερημένος της λογικής ικανότητας, εύπιστος και άβουλος, ο αδύναμος εταίρος, φιλάργυρος και λαίμαργος, ακόλαστος, παθητικός αποδέκτης,⁶¹ νωχελικός, έκφυλος, ικανός για περίπλοκες ίντριγκες και εκφυλισμένο υπόλειμμα ενός παλιού μεγαλείου.⁶² Στο πλαίσιο του έμφυλου λόγου οι Ανατολίτισσες ως «δημιουργήματα μιας αρσενικής εξουσιαστικής φαντασίας» εκφράζουν απεριόριστη σεξουαλικότητα και είναι πρόθυμες.⁶³

⁵¹Charles Taylor, *Πολυπολιτισμικότητα : Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης*, ό. π., σελ. 90.

⁵²Martha Craven Nussbaum, *Υπέρ πατρίδος: πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός*; ό. π., σελ. 159.

⁵³Edward W. Said, ό. π., σελ. 13.

⁵⁴Edward W. Said, ό. π., σσ. 13-14.

⁵⁵Edward W. Said, ό. π., σελ. 24.

⁵⁶Edward W. Said, ό. π., σελ. 11.

«Η Ανατολή με τους πασάδες και τα χαρέμια ήταν μια θύμηση που δε θα την ανεχόταν ο ατίθασος χαρακτήρας της» Βλ. Αντρέας Ιακωβίδης, *Βιολέττες στη Βερενίκη*, Λευκωσία, 1962, σελ. 32.

⁵⁷Edward W. Said, ό. π., σελ. 362.

⁵⁸Edward W. Said, ό. π., σελ. 56.

⁵⁹Edward W. Said, ό. π., σελ. 136.

⁶⁰Edward W. Said, ό. π., σελ. 248.

⁶¹Edward W. Said, ό. π., σσ. 54, 56, 86, 135, 136.

Η περίπτωση του Σπήλιου της Κκεζιπάνης. Ένας μαύρος κλέβει τη γυναίκα ενός τυφλού Τούρκου.

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακαί Σπουδαί*, «Ιστορία και τοπωνύμια Λατσιών», τ. ΚΣΤ', Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, 1962, σελ. 157.

⁶²Edward W. Said, ό. π., σσ. 281, 305, 345.

⁶³Edward W. Said, ό. π., σελ. 250.

2. Είδη Ετερότητας

Εθνική Ετερότητα

Σύμφωνα με τη Judith Butler ο λόγος παράγει τα αποτελέσματα που ονομάζει, και ένα φαινόμενο γίνεται υπαρκτό με το ονομάτισμα του. Η προσφώνηση αποτελεί «εγκαθίδρυση ενός ορίου και την ίδια στιγμή είναι επίσης επαναλαμβανόμενη ενστάλαξη μιας νόρμας».⁶⁴

Στο υπό εξέταση υλικό η Τουρκική Κοινότητα συνδέεται με ένα έθνος ληστρικών κατακτητικών πολέμων, και συγκροτείται κυρίως με όρους που δεν ενέχουν πολιτική χροιά, «το ποσοστό του Τουρκικού πληθυσμού»,⁶⁵ «όχλος»,⁶⁶ «υιοθετήσαμε τους Βαρβάρους»,⁶⁷ «υπολείματα του Τούρκου κατακτητή»,⁶⁸ «ενοίκων» «αλλοφύλων»,⁶⁹ «Αγαρηνούς»,⁷⁰ «Τουρκοκύπριοι».⁷¹ Η Ελληνική Κοινότητα αγνοώντας συστηματικά την πολυεθνική δομή του ντόπιου πληθυσμού, απονομιμοποιεί την Τουρκική Κοινότητα από κάθε πολιτική αξίωση.⁷² Στα τουρκικά κειμενικά είδη χρησιμοποιούνται οι όροι «*Rum*» και «*Gavur*», όροι οι οποίοι υποδηλώνουν ότι η Ελληνική Κοινότητα προέρχεται από ένα υπόδουλο, άπιστο, διοικούμενο έθνος.⁷³ Ο Vergi H. Bedevi, Πρόεδρος του *Kıbrıs Türk Tarih Kurumu*, αν και αναφέρει ότι αποδέχτηκαν με βάση το Σύνταγμα τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας ως Έλληνες *Elen* «*Elen kabul ediyoruz*», το νησί δεν είναι Ελληνικό «*Yunan adası*», επειδή η Ελλάδα δεν έχει ιστορικά δικαιώματα στο νησί «*tarihi bir hak*».⁷⁴ Έτσι, η Τουρκική Κοινότητα συγκροτείται με όρους που δεν ενέχουν πολιτική χροιά ή με όρους οι οποίοι τους καθιστούν ξένους προς τον κυπριακό χώρο, ενώ η Ελληνική Κοινότητα με όρους που υποδηλώνουν ότι υπήρξε μια «διοικούμενη θρησκευτική κοινότητα» εντός του οθωμανικού οικοδομήματος.

⁶⁴Judith Butler, *Σώματα με σημασία : Οριοθετήσεις του "Φύλου" στο λόγο*, Εκκρεμές, Αθήνα, 2008, σσ. 42, 52, 62.

⁶⁵Ναταλία Ρωσσίδου, *Οδοιπόροι*, Λευκωσία, 1969, σελ. 88.

⁶⁶Κώστας Μόντης, *Κλειστές πόρτες*, ό. π., σελ. 84.

Ρόδης Ρούφος, *Η χάλκινη εποχή ...*, ό. π., σελ. 247.

Λευτέρης Παπαλεοντίου, «Οι Κλειστές πόρτες του Κ. Μόντη ως αντίλογος στα Πικρολέμονα του L. Durrell και στη Χάλκινη Εποχή του Ρ. Ρούφου», ό. π., σελ. 254.

⁶⁷Ντίνα Παγιάση-Κατσούρη, *Ποιήματα*, Λευκωσία, 1964, σελ. 5.

⁶⁸Τάσος Ψαρόπουλος, *Ο δήμιος: Το ημερολόγιο του Φούσκου*, ό. π., σελ. 123.

⁶⁹Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Σημειώματα», Μάιος 1961, σελ.18.

⁷⁰Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Μαρία η Συγκλητική», αρ. 2, Μάρτιος 1963, σελ. 71.

⁷¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 25 Αυγούστου 1960.

⁷²Γεώργιος Β. Χαλαλάμπους, ό. π., σελ. 95.

⁷³«*Gavuristan oldu degyusun adası!*». «Έγινε Gavuristan το νησί του κερατά».

Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, ό. π., σελ. 166.

⁷⁴Vergi H. Bedevi, *Vesikalarla tarihi bir gerçeği açıklıyoruz : Kıbrıs Tarihin Hiçbir Devrinde Yunan Adası Olmamıştır*, Halkın Sesi Basımevi, Lefkoşa, 1963, σελ. 13.

Όταν συνυπάρχουν στην ίδια απόφαση οι δύο κοινότητες, εντοπίζονται διάφορα αντιθετικά σχήματα. Στο ποίημα του Παύλου Λιασίδη κυριαρχεί το αντιθετικό σχήμα «Τούρτζιοι» - «Ρωμιοί».⁷⁵ Ο όρος Ρωμιοί παραπέμπει στον αέναο αγώνα της ρωμιοσύνης, της ελληνικής φυλής «κανέννας δεν εβρέθηκε για να την -ι-ξηλείψη»,⁷⁶ και η εκφορά του εθνικού ονόματος «Τούρτζιοι» προκαλεί στερεοτυπικούς συνειρμούς.⁷⁷

Στην ελληνική συλλογική συνείδηση ο άνθρωπος είναι από τη φύση του ένα «εθνικό υποκείμενο», μέλος μιας φυλής.⁷⁸ Η Ελληνική Κοινότητα, λόγω της ελληνικής της καταγωγής, είναι γνήσιο παιδί της δημοκρατίας.⁷⁹ Από την άλλη, στον τουρκικό λόγο, παρά το γεγονός ότι το γειτονικό ελληνικό έθνος επιστράτευσε την τουρκική εχθρότητα και με κάθε μέσο προσπάθησε να πλήξει το τουρκικό μεγαλείο,⁸⁰ και παρά το γεγονός ότι το τουρκικό έθνος συγκροτείται ως το πιο δυσφημισμένο έθνος στην ιστορία «*Tarihte en çok iftiraya uğramış bir Ulus olarak tanınmaktayız*»,⁸¹ το τούρκικο έθνος δεν είναι αγνώμον,⁸² οι Τούρκοι σέβονται τις υποχρεώσεις τους έναντι των συμπατριωτών και των γειτόνων τους «*bir komşuluk ve vatandaşlık borcu saymaktayız*»,⁸³ επιδεικνύουν θετική στάση,⁸⁴ και είναι ολιγαρχείς.⁸⁵

Η μητέρα πατρίδα του Άλλου συγκροτείται με βάση τις πολιτικές στοχεύσεις της κάθε κοινότητας. Ενώ στον ελληνικό λόγο ο μυκηναϊκός πολιτισμός αποτελεί σημείο -καμπή σε σχέση με τον προσανατολισμό της χώρας «*turning points in the island's history*»,⁸⁶ οι Μυκηναίοι στον τουρκικό λόγο συγκροτούνται ως «*Yunan muhacirleri*» Έλληνες μετανάστες.⁸⁷ Οι Αχαιοί και οι Δωριείς άποικοι «*Kıbrıs'taki Aka ve Dor kolonileri*» ίδρυσαν στην Κύπρο Πόλεις - Κράτη,⁸⁸ οι οποίες δεν είχαν σχέση πολιτική, διοικητική με

⁷⁵ Παύλος Λιασίδης, *Δώδεκα παρά δέκα*, ό. π., σελ. 42.

⁷⁶ Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Η 9^η Ιουλίου 1821», τ. 1, Οκτώβριος 1960, σελ. 26.

⁷⁷ Νάντια Χαραλαμπίδου, «Εικόνες του Άλλου στην Κυπριακή πεζογραφία», ό. π., σελ. 249.

⁷⁸ Rebecca Bryant, «On the condition of Postcoloniality in Cyprus» in Γιάννης Παπαδάκης, Νίκος Περιστιάνης & Welz Gisela (επιμ.), *Divided Cyprus ...*, ό. π., σελ. 53.

⁷⁹ Περιοδικό *Cyprus to-day*, «A review of Current Events», Volume 1, No. 5, September- October 1963, σελ. 31.

⁸⁰ Ο Aydın Taneri αναφέρει ότι οι Έλληνες χρησιμοποιούν την τουρκική εχθρότητα.

«*Yunanlı Türk düşmanlığını her vesile ile kullanmaktadır*». Βλ. Aydın Taneri, ό. π., σελ. 302.

⁸¹ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk Düşmanlığı», 1 Kasım 1962. [Τουρκική εχθρότητα]

Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, ό. π., σσ. 59, 86, 93.

⁸² Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Propaganda silahı», 6 Mayıs 1961. [Προπαγανδιστικό όπλο]

⁸³ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tek taraflı hak olamaz», 18 Nisan 1962.

⁸⁴ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Biz ve onlar», 18 Şubat 1962. [Εμείς και αυτοί]

⁸⁵ *Yurttaşlık Bilgisi I*, ό. π., σελ. 8.

«*bize bir sokum ekmek yeter*» «μας φτάνει μια μπουκιά ψωμί». Βλ. Στο ποίημα *Sömürge Çocuğunun Türkiyesi* του Orbay Deliceirmak. Βλ. Ali Nesim, ό. π., σελ. 95.

⁸⁶ Αχλλέας Λυμπουρίδης, *Cyprus : The island of Aphrodite*, ό. π., σσ. 11, 13.

⁸⁷ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bir mektuba verilen cevap (2)», 27 Ağustos 1960. [Η απάντηση που δόθηκε σε ένα γράμμα]

⁸⁸ *Kıbrıs tarihi notları ...*, ό. π., σσ. 10, 11.

τον μητροπολιτικό τους χώρο, σε αντίθεση με την οθωμανική περίοδο όπου η Κύπρος υπήχθη στον κρατικό, διοικητικό μηχανισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και ενσωμάτωσε τους οθωμανικούς θεσμούς. Στον ελληνικό λόγο η οθωμανική παρουσία συνδέεται με το όνειρο του μεθύστακα Selim II «Ο σουλτάνος Σελίμ ο Β΄ ο αποκαλούμενος «μεθύστακας», που ονειρευόταν να κατακτήσει την Κύπρο επειδή εύρισκε πως τα κρασιά της ήταν από τα ωραιότερα του κόσμου», και ο Άλλος εισάγεται στον ιστοριογραφικό λόγο ως κατακτητής «νέος κατακτητής».⁸⁹ Στο έργο του Ιωάννη Γ. Κασουλίδη *Μαρία η Συγκλητική*,⁹⁰ η Μαρία σκιαγραφεί τα φυλετικά χαρακτηριστικά των Οθωμανών, οι οποίοι συγκροτούνται ως Τούρκοι:

Μαρία : [...] Είναι δυνατόν να μη φθονούν αυτή τη φυλή, αυτοί οι μικροί και βάρβαροι λαοί που στερούνται οιοδήποτε ιδανικού, και οι οποίοι μόνον και μόνον σκέπτονται τα υλικά κέρδη και τις αποκλειστικές κερδοσκοπικές κατακτήσεις.⁹¹

Από την άλλη, ο τουρκικός λόγος δεν αποδέχεται τον όρο εισβολή «istila» για το 1571. Αναφέρεται σε έντιμους γεωργούς από την Ανατολία οι οποίοι εκούσια ήρθαν στο νησί «*Kıbrıs'ı istilâ ede Osmanlı silâhlı kuvvetleri değil, kendilerine tercih hakkı verilen ve Ada'ya yerleşip toprağa bağlanan çalışkan, düürüst Anadolu'nun çiftçi evlâtlarıdır*».⁹² Τα γεγονότα που καθόρισαν τις ελληνοτουρκικές σχέσεις στα δύο μητροπολιτικά κέντρα έχουν αντίκτυπο και στο κυπριακό συγκείμενο, με κορυφαίο παράδειγμα τα γεγονότα του 1922 στη Σμύρνη. Ο Kutlu Adalı στο *Dağarcık* αναφέρει ότι στο χωριό Dağlarbaşı Μαλλιά, με βάση τις διαφορετικές φάσεις του *Αγώνα της Ανεξαρτησίας* του Kemal Atatürk, αρχικά οι Έλληνες κάτοικοι του χωριού κορόιδευαν τους Τούρκους, και μετά την

⁸⁹ Αθήνα Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β΄, ό. π., σελ. 105.

Σάββας Χρίστου, ό. π., σελ. 11.

[...] γνώρισε τα αίσχυστα π' αυτούς η Ρωμοσύνη. Βλ. Νίκος Μηλιώτης, ό. π., σελ. 28.

⁹⁰ [...] Ο Μουσταφάς κράτησε δώρο για το σουλτάνο τους καλύτερους νέους και νέες που αιχμαλώτισε στη Λευκωσία και τους φόρτωσε σε τρία πλοία για την Κωνσταντινούπολη. Πριν ακόμα ξεκινήσουν, μια από τις αιχμαλώτες έβαλε φωτιά στην πυριτιδαποθήκη. Ανατινάχτηκαν τα πλοία και σκοτώθηκαν όλοι οι επιβάτες εκτός από τέσσερις. Το γεγονός αυτό έγινε κοντά στην Αμμόχωστο, για το όνομα της νέας όμως υπάρχουν αμφιβολίες. Άλλες πηγές αναφέρουν ως ηρωίδα την Αρνάλδα, κόρη του Ευγένιου Συγκλητικού, που ήταν υπεύθυνος των στρατιωτικών δυνάμεων της Λευκωσίας στη διάρκεια της πολιορκίας. Άλλες αναφέρουν τη Μαρία Συγκλητική κι αλλού πάλι αναφέρεται χωρίς όνομα μια Κυπρία αριστοκρατικής καταγωγής.

Βλ. Κάτια Χατζηδημητρίου, ό. π., σελ. 238.

⁹¹ Ιωάννης Γ. Κασουλίδης, ό. π., σελ. 10.

Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η 25^η Μαρτίου», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1962, σελ. 9.

⁹² Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Resimlerle güzel Kıbrıs», 28 Kasım 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Madeniyetler Yaratan: Türkler», 11 Ağustos 1963. [Τούρκοι : Αυτοί οι οποίοι δημιούργησαν πολιτισμό]

εκδίωξη των Ελλήνων από τη Σμύρνη, οι Τούρκοι τους Έλληνες.⁹³ Στο χωριό Φώτα της Κύπρου ο Τούρκος κάνει θυσία για την επιτυχία του Kemal Atatürk, ενώ ο Έλληνας αστυνομικός τον κοιτά με μίσος και φόβο, και του αναφέρει ότι δεν μπορεί να κάνει θυσία.⁹⁴ Στο χωριό Kanakli (Άγιος Γεώργιος Πάφου) οι Έλληνες αναγκάζονται να εγκαταλείψουν στις εστίες τους. Πολύ χαρακτηριστικοί και οι πιο κάτω στίχοι : «*Askerinle binler yaza*» «χιλιόχρονος με το στρατό σου», «*Yüzbin Yunan kellesini*» «τις 100,000 ελληνικές κεφαλές».⁹⁵

Ενώ από την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέχρι το σύγχρονο συγκείμενο ξεχωρίζει ο βίαιος χαρακτήρας του εθνικού Άλλου, ο Γεώργιος Β. Χαραλάμπους αναδεικνύει μια άλλη πτυχή : «*Εντόπωση, όμως, δημιουργεί το γεγονός ότι πουθενά στην ιστορική διήγηση δεν γίνεται αναφορά στις απώλειες του εθνικού «άλλου».* Ούτε ακόμα και στις ελάχιστες περιπτώσεις κατά τις οποίες ως επιτιθέμενος παρουσιάζεται ο εθνικός «εαυτός»».⁹⁶ Με αφορμή την κατάληψη της Κύπρου από τους Οθωμανούς μνημονεύονται στον τουρκικό λόγο μόνο οι 80.000 Τούρκοι στρατιώτες,⁹⁷ ενώ στον ελληνικό λόγο στο δημοτικό ιστορικό ποίημα *Ο θρήνος της Κύπρου*, που αναδημοσιεύεται το 1963 στο Β' τόμο του έργου της Αθηνάς Ταρσούλη, υπάρχει η αναφορά στις «εξήντα χιλιάδες» χριστιανών.⁹⁸ Η Μικρασιατική Εκστρατεία / ο Αγώνας της Ανεξαρτησίας,⁹⁹ η προσφυγιά και η κάθοδος των προσφύγων στην Κύπρο προσεγγίζεται επίσης ποικιλοτρόπως, και ο θάνατος αναδεικνύεται ως ο κυριότερος παράγοντας στη συγκρότηση της Ετερότητας.¹⁰⁰

⁹³Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 93.

⁹⁴Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σελ. 159.

⁹⁵Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 152.

⁹⁶Γεώργιος Β. Χαραλάμπους, ό. π., σελ. 266.

⁹⁷Niyazi Kızılyürek, «Η ιστοριογραφία στην Κύπρο και η εικόνα του «Άλλου»», Ιωσήφ Σ. Ιωσήφ & Γιάννος Κ. Σωκράτους (επιμ.), ό. π., σελ. 223.

⁹⁸Αθηνά Ταρσούλη, ό. π., σελ. 306.

[...] Εξήντα χιλιάδες έκοψαν πριν ο ήλιος νά δώση, ως έξι ώρες της ημερού δέν είχαν τελειώσει. Εκείτοντον οι χριστιανοί χαμαί μακελλεμένοι, ωσάν δεμάτια ήτανε όλοι θεμωνιασμένοι.

⁹⁹Μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο δόθηκε στον Έλληνα Πρωθυπουργό η εντολή της προσωρινής κατάληψης της Σμύρνης. Στις 2/15 Μαΐου 1919 ο Ελληνικός Στρατός υπό την προστασία του Αγγλικού Στόλου αποβιβάστηκε στη Σμύρνη. Στον ελληνικό ιστοριογραφικό λόγο η Μικρασιατική Εκστρατεία, στην οποία αποδύθηκε ο Ελληνικός Στρατός από τις 2 Μαΐου 1919 μέχρι τις 6 Σεπτεμβρίου 1922, αποσκοπούσε στην απελευθέρωση των ελληνικών πληθυσμών που κατοικούσαν στη Μικρά Ασία. Η αποτυχημένη αυτή εκστρατεία γνωστή και ως «*Μικρασιατική Καταστροφή*» οδήγησε στον «*αφανισμό του Ελληνισμού της Μικράς Ασίας*». Βλ. Αθανάσιος Δ. Νικολοδήμος, *Μέρες πολέμου (1902-1922): Αυτοί που έγραψαν ιστορία*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία, 2005, σσ. 229, 231, 381.

Στον αντίποδα στον τουρκικό λόγο τα γεγονότα του 1922 συνδέονται με τη νίκη του Αγώνα της Ανεξαρτησίας του Τουρκικού Έθνους. Βλ. Erik J. Zürcher, *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2004, σελ. 221.

¹⁰⁰Γιάννης Παπαδάκης, «Nation, narrative and commemoration: political ritual in divided», σελ. 254.

[...] που σφαγιάστησαν από τους Τούρκους. Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα ιστορίας για την Στ' δημοτικού*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 126.

Η κάθε κοινότητα εστιάζεται σε κάποια φάση της Μικρασιατικής Εκστρατείας / του Αγώνα της Ανεξαρτησίας θέλοντας να μονοπωλήσει τον πόνο και να αναδείξει τον βίαιο χαρακτήρα του εθνικού Άλλου. Απέναντι στο «δεν είχε μείνει αγριότητα που δεν έκαναν στον τουρκικό πληθυσμό» του τουρκικού λόγου,¹⁰¹ ο μαθητής Παντελάκης Στυλιανού της Γ'9 στο διήγημα του *Προσφυγιά* αναφέρει μεταξύ άλλων «Χιλιάδες πλάσματα, θύματα της σκοτεινής Θεότητας, της μοίρας και ενός προαιώνιου μίσους, τραβούσαν το δρόμο της προσφυγιάς».¹⁰²

Ενώ στον τουρκικό λόγο οι στρατιώτες της ΤΟΥΡΔΥΚ είναι σοβαροί, αξιοπρεπείς,¹⁰³ παράγοντας διατήρησης της ειρήνης «*dünya sulhunun idamesi*», οι στρατιώτες της ΕΛΔΥΚ είναι επιπόλαιοι. Ο τουρκικός Τύπος αναφέρεται σε στρατιώτες της ΕΛΔΥΚ οι οποίοι καυγάδισαν με μέλη της Ελληνικής Κοινότητας για τα μάτια μιας κοπέλας.¹⁰⁴ Στον ελληνικό λόγο ο στρατιώτης της ΤΟΥΡΔΥΚ «απειλεί το Ελληνικόν Γένος» και μηχανορραφεί,¹⁰⁵ σε αντίθεση με τους «γενναίους φαντάρους» της ΕΛΔΥΚ,¹⁰⁶ με την άποψη συμπεριφορά και στάση που «υπαγορεύεται απλώς από την επίγνωσιν του λεπτού ρόλου των και των ευθυνών των».¹⁰⁷

Το αίμα ως τροπισμός συγκρότησης της εθνικής διάκρισης Βλ. Moira Killoran, «Nationalism and Embodied Memory in Northern Cyprus», Βαγγέλης Καλότσης (επιμ.), *Cyprus and its people : Nation, identity, and experience in an Unimaginable community, 1955-1997*, ό. π., σελ. 163.

¹⁰¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Barbarlık Ne Demek?», 12 Temmuz 1963. [Τι σημαίνει βαρβαρότητα ;]

¹⁰²Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Προσφυγιά», Ιανουάριος –Μάρτιος 1961, αρ. 28, σελ. 131.

¹⁰³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Küstahlığın da Bir Hattı Vardır», 3 Ekim 1962. [Και η θρασύτητα έχει και τα όρια της]

¹⁰⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yunan askerleriyle Rumlar kavga etti», 8 Ekim 1961. [Οι Έλληνες καυγάδισαν με στρατιώτες της ΕΛΔΥΚ.]

¹⁰⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΤΟΥΡΚΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ ΑΠΕΙΛΕΙ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΓΕΝΟΣ», 17 Φεβρουαρίου 1961.

«Οι Μεντερικοί της Τουρκίας» Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΘΑΡΣΕΙΝ ΧΡΗ», 10 Μαρτίου 1961.

¹⁰⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΟΙ ΓΕΝΝΑΙΟΙ ΦΑΝΤΑΡΟΙ ΥΠΟ ΤΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΝ ΑΡΠΟΥΖΗΝ ΕΥΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΧΘΕΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ», 17 Αυγούστου 1960.

¹⁰⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η πρόκλησις», 28 Σεπτεμβρίου 1962.

Θρησκευτική Ετερότητα

[..]ezan sesleri çan seslerine karışır.¹⁰⁸

Η συγκρότηση των δύο κοινοτήτων ορίζεται και με θρησκευτικούς όρους, όπως στο ποίημα *Ματωμένη Κύπρος III* στο οποίο ο Τεύκρος Ανθίας αποτυπώνει τη σύγκρουση του μιναρέ με το καμπαναριό «Ο μιναρές σε πόλεμο με το καμπαναριό, και πνίγηκε η φωνή του Μουεζζίνη σ' ένα χάος και σήμαινε η καμπάνα το μοτίβο του κινδύνου κι' άρχισε το μεγάλο μακελιό».¹⁰⁹ Ο Τεύκρος Ανθίας, στο *Η ζωντανή Κύπρος : Λαογραφικά θέματα*, επισυνάπτει το τραγούδι *Το στήσιμο της Μανάσσας*. Το εν λόγω κυπριακό τραγούδι κάνει αναφορά στους «Τούρκους» και τους «Γρισιτιανούς» «τζι'αγιά Χρυσorroϊάτισσα πούσαι με το ζωνάριν, ποσπάξεις Τούρκους - Γρισιτιανούς που μέσα στο ζωντάνιν».¹¹⁰ Σε αυτό το αντιθετικό σχήμα η μία κοινότητα χάρη στη θρησκευτική ταυτότητα της χαίρει θεϊκής εύνοιας, ενώ για την άλλη κοινότητα επιστρατεύεται ο όρος *Τούρκοι* που αποτελεί μια εθνική ταυτότητα. Στο *Ο στραγγαλισμός της μικράς Φανούλλας Παναγιώτου από τη Νεάπολη Λευκωσίας στις 23 Μαΐου 1960*, ποίημα του Αριστοτέλη Νικολάου από τον Κάτω Πύργο, απαντά η αντιθετική φράση «οθωμανόν» - «Χριστιανόν».¹¹¹ Στον θρησκευτικό λόγο εξαιτίας της ασέβειας και της εθνικής καταγωγής τους «καταστροφική μανία των Τούρκων ξεσπάει στα ιερά και στα όσια της θρησκείας μας»,¹¹² επονομάζονται «αντίχριστοι», «αντίχριστοι με φθονερό μαχαίρι σε τρυπούσαν».¹¹³ Η θρησκευτική Ετερότητα αποτελεί μια ειδική μορφή Ετερότητας που αναφέρεται σε ανθρώπους διαφορετικού από το επικρατέστερο σε μια χώρα θρησκευματος.¹¹⁴ Από την

¹⁰⁸Στο ποίημα *Σε αυτή τη χώρα Bu memlekette* του Süleyman Uluçamgil πλέκεται η φωνή του μουεζζίνη με αυτή της καμπάνας. Βλ. Orbay Deliceimmak (επιμ.), ό. π., σελ. 131.

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964, σελ. 9.

¹⁰⁹Τεύκρος Ανθίας, *Ποιητικά άπαντα 1928-1962*, ό. π., σελ. 505.

Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, «Παράλληλες διαδρομές διαφορετικές ταχύτητες: Η γένεση του ελληνικού και τουρκικού εθνικισμού στην Κύπρο», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 18.

¹¹⁰Το «στήσιμο της Μανάσσας», η επίδειξη του νοικοκυριού και των προικιών της νύφης.

Βλ. Τεύκρος Ανθίας, *Η ζωντανή Κύπρος : Λαογραφικά θέματα*, Anthias Publications, London, 1963, σελ. 63.

¹¹¹[...] Μάλιστα εν'οθωμανός, Μεχμέτ το όνομάν του, από την Πόλην Χρυσοχούς εν'τα γεννητικά του.

Τούρκος από την πίστην του αυτόν γνώρισέν τον και μάλιστα και μια Τουρκού ακόμη έδειξεν τον.

Οι μάρτυρες είναι πολλοί όπου εμαρτυρήσαν, μάλιστα τον οθωμανόν όπου τον ιγνωρίσαν, τον άλλον τον Χριστιανόν όμως εξαπολύσαν.

Βλ. Κωνσταντίνος Γ. Γιαγκουλλής, *Λαϊκές πηγές μελέτης της Κυπριακής Ιστορίας*, τ. Β', ό. π., σελ. 31.

¹¹²Ο «ΘΡΗΝΟΣ» ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ στο Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', ό. π., σελ. 307.

¹¹³Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Κύπρος*, ό. π., σελ. 28.

¹¹⁴Ιωσήφ Σ. Ιωσήφ & Γιάννος Κ. Σωκράτους (επιμέλεια), ό. π., σελ. 96.

Ο Aziz Ibrahim, αναφερόμενος στις σχέσεις των δύο κοινοτήτων κατά την οθωμανική περίοδο, συγκροτεί τις δύο κοινότητες με τους όρους "Οθωμανός ραγιάς" και "αλλόθρησκος ραγιάς".

άλλη, η θρησκευτική Ετερότητα συντείνει και στη συγκρότηση μιας άλλης μορφής Ετερότητας, της ταξικής, αφού οι γυναίκες μουσουλμάνες δεν συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία.¹¹⁵

Στον τουρκικό λόγο ο *Müslümanlığı* διαδίδεται χωρίς βία «*Güzellik*», με σεβασμό στην αντίθετη θρησκεία.¹¹⁶ Στον αντίποδα, η *Ortodoksluk* συνδέεται με την *namlusu* «κάννη» και τη βία «*Kadınlarımızı çocuklarımız öldürmekte*».¹¹⁷ Η περίπτωση του παλαίμαχου στρατηγού *Antoni Flaho* από το χωριό *Arapköy* Κλεπίνη της Κερύνειας αποδίδει ένα χαρακτηριστικό του Άλλου, αυτό της «σειρήνας», η οποία με τα θέλητρα της μπορεί να «διαφθείρει». Ο στρατηγός *Antoni Flaho* αποφάσισε να εγκαταλείψει την κοσμική ζωή και να γίνει παπάς. Έκτισε μια εκκλησία και εξηγούσε τον ευαγγελικό λόγο. Στο πιο κάτω απόσπασμα ο *Kutlu Adalı* περιγράφει πώς οι Τούρκοι κάτοικοι του χωριού Κλεπίνη της Κερύνειας είναι μόνο 30 το 1963. «*Gel zaman git zaman papaz Antoni'nin tatlı dili anlattığı öyküler, Türklerin kimisini etkilemeye başladı! [...] Derken 1963 yılı gelip çattı. Arapköy Türkleri bir de çevrelerine baktılar ki köyde topu topu 30 kişi kalmışlar*»!¹¹⁸

Στον ελληνικό λόγο απαξιώνεται η θρησκεία του Άλλου. Σε σχολική διάλεξη για τον ισλαμισμό αναφέρεται ότι «Επιτρέπει τον άσωτο και έκλυτο βίο».¹¹⁹ Ο ισλαμισμός ασπάζεται τη βία για την υποστήριξη της θρησκείας του.¹²⁰ Οι ιερές μορφές του γελοιοποιούνται «*Μιάβ βολάν τζ' έναν τζαιρόν είσεν έναχ χότζαν τζαί σαν ετζοιμάτουν την*

Βλ. Aziz Ibrahim, *ό. π.*, σελ. 17.

Κατά την οθωμανική περίοδο οι κοινοτικές ταυτότητες ορίζονταν με θρησκευτικά κριτήρια. Όταν οι Βρετανοί έφτασαν στην Κύπρο διατήρησαν τον θρησκευτικό διαχωρισμό του οθωμανικού συστήματος, το οποίο ενσωμάτωσαν στις δομές του δικού τους πολιτικού και διοικητικού συστήματος. Οι πρώτες βρετανικές απογραφές του 1881 και του 1921 διατήρησαν την οθωμανική λογική της διάκρισης μεταξύ μουσουλμάνων και μη μουσουλμάνων, στην τρίτη απογραφή του 1931 οι κατηγορίες μετατράπηκαν σε «Έλληνες ορθοδόξους» και «Τούρκους μουσουλμάνους», και μία σχεδόν δεκαετία αργότερα οι κατηγορίες που χρησιμοποιούνταν ήταν αυτές των «Ελλήνων» και των «Τούρκων».

Βλ. Ελένη Λύτρα & Χάρης Ψάλτης, *ό. π.*, σσ. 9-10.

[...]Επιμένω πολύ επί του σημείου ότι οι περιστοιχίζοντες την Ελληνικήν αυτήν εσχατιάν λαοί είναι κατά 95% περίπου Ισλαμικοί και ότι και αυτή η εν τη Νήσω ξένη μειονότης είναι επίσης Ισλαμική.

Βλ. Θεόδωρος Παπαδόπουλος, *Το εθνολογικόν πρόβλημα του Ελληνισμού...*, *ό. π.*, σελ. 8.

¹¹⁵Agnes Smith, *ό. π.*, σσ. 159-160.

¹¹⁶Orbay Deliceirmak (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 66.

¹¹⁷«Σκοτώνουν τις γυναίκες και τα παιδιά μας». Βλ. Orbay Deliceirmak (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 67.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ποιαι αι εκδηλώσεις των εδώ Τούρκων επί τη επετείω της Τουρκικής Δημοκρατίας», 31 Οκτωβρίου 1961.

¹¹⁸[...] Μετά από χρόνια και καιρούς οι ιστορίες, που διηγείτο η γλυκιά γλώσσα του Αντωνή, άρχισαν να επηρεάζουν μέρος των Τούρκων. Ήρθε ο καιρός και το έτος ήταν 1963. Οι Τούρκοι της Κλεπίνης κοίταξαν γύρω τους και είχαν μείνει στο χωριό 30 άτομα.

Βλ. *Kutlu Adalı, Dağarcık*, 2. cilt, *ό. π.*, σελ. 35.

¹¹⁹Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Γενική σύγκριση του Ισλαμισμού και Χριστιανισμού», Απρίλιος – Ιούνιος 1961, αρ. 29, σελ. 223.

¹²⁰Γεώργιος Β. Χαραλάμπους, *ό. π.*, σελ. 221.

νύχταν εσέστημ πάνω του»,¹²¹ και στο «Δκνύο γα αροι εμαλλώνναν για ζένον ασσιερώνναν...» διακωμωδείται το θρησκευτικό περιεχόμενο του ισλαμισμού και του ιουδαϊσμού «ππιλάβιν ζυμωμένον ναν με το γάλαν τόζνον, είτε με ταϊράνιν».¹²²

Ο τουρκικός Τύπος καλεί την κοινότητα του να προστατεύει κάτω από το πλαίσιο των αρχών του Atatürk, το θρησκευτικό αίσθημα της κοινότητας του.¹²³ Τονίζει ότι το κράτος πρέπει να εδράζεται στη φυλετική και θρησκευτική διάκριση «*rejimin tarafsızlığı konusu bu ırkı ve dini ayrılıkların ısıği altında incelenmelidir*».¹²⁴ Με αφορμή το άρθρο 9(1) Όρκος Πίστεως προς την Δημοκρατίαν και τη φράση «έστω μοι ο Θεός βοηθός»,¹²⁵ ο βουλευτής Halit Ali Riza αποτυπώνει τη διττή στάση της κοινότητας του. Από τη μία τονίζει την κοσμικότητα που επιβάλλουν οι άξονες του Κεμαλισμού «*Biz bu hususta laikiz Türkiye Cumhuriyet laik bir devlettir*». Από την άλλη, τονίζει το σεβασμό στη θρησκεία «*biz dine hürmet etmekle beraber bu gibi hususlara Allahı karıştırmamaği prensip olarak uygun görüyoruz*».¹²⁶ Στο τέλος το νομοσχέδιο εγκρίνεται και οι όποιες ελληνικές ή τουρκικές αντιρρήσεις ή προβληματισμοί αποσύρονται. Οι «κοσμικές φωνές» των δύο κοινοτήτων ατονούν και εντέλει σιωπούν. Η πολιτική ελίτ των δύο κοινοτήτων γνώριζε ότι όσα περισσότερα τείχη έστηνε μεταξύ των δύο κοινοτήτων τόσο περισσότερο εδραιωνόταν η εξουσία της. Έτσι, τονίζει τις θρησκευτικές διαφορές των δύο κοινοτήτων, και ο θρησκευτικός, πολιτικός, λογοτεχνικός λόγος της διανθίζεται με στερεοτυπικές φράσεις όπως «*Μωαμεθανός κεκηρυγμένος εχθρός της Χριστιανωσύνης*» κ.τ.λ..¹²⁷

¹²¹ «Ο παπάς, βιτσιάν του χότζα. Οι γειτόνισσες γέλιοοο!».

Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Κυπριακά Παραμύθια*, μέρος Α', Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία 1959, σσ. 12, 47.

«Ο Χότζας τζιαι ο φούρνος του».

Καταγραφή του μαθητή Χριστάκη Θεοφίλου (Αγ. Γεώργιος Σπαθαρικού)

Βλ. Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Ο Χότζας τζιαι ο φούρνος του», τ. 5, Ιανουάριος 1963, σελ. 21.

¹²² Νεόφυτος Χ. Μαυρίδης, *Ο φιλόσοφος ρεσπέρης*, ό. π., σελ. 24.

¹²³ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Dine bağlılık», 19 Ocak 1961. [Πίστη στη θρησκεία]

Ο Kutlu Adalı αναφέρεται με θλίψη στην αδιαφορία των νέων για τη θρησκεία, στο γεγονός ότι οι νέοι παίζουν χαρτιά και πίνουν την ώρα της ανάγνωσης του καλέσματος του μουεζίνη. Καταγράφεται η εισήγηση όπως τις Παρασκευές για μία ώρα να κλείνουν τα καφενεία.

Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, ό. π., σελ. 93.

¹²⁴ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tarafsız idare», 23 Şubat 1961. [Ουδέτερη διοίκηση]

¹²⁵ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 13^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 247.

¹²⁶ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 13^η Δεκεμβρίου 1960, σσ. 250, 255.

Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 320.

¹²⁷ Ιωάννης Γ. Κασουλίδης, *Μαρία η Συγκλητική...*, ό. π., σελ. 14.

Στο ποίημα *Τουρκοκρατία* του Μιχαήλ Πισσά η Κύπρος συγκροτείται ως «Χριστιανή και μυροβαφτισμένη» και ματώνει «με το κάρφωμα Τούρκου Μπαϊρακτάρη».

Βλ. Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Κύπρος*, Αλεξάνδρεια, 1962, σελ. 27.

Γλωσσική Ετερότητα

[...] Ένας όμως, προσωρινά τουλάχιστον, αποδεκτό κριτήριο πολιτισμού θα μπορούσε να θεωρηθεί η γλώσσα, ως ικανή τουλάχιστον, αν όχι αναγκαία, λυδία λίθος του.¹²⁸

Στην ελληνική γλώσσα η ηχοποίητη λέξη βάρβαρος σήμαινε αυτόν που μιλούσε ακατανόητα, δηλαδή τον ξενόγλωσσο ή αυτόν που δεν μιλούσε ή δεν πρόφερε καλά την ελληνική γλώσσα. Αργότερα αποκτά και έντονη πολιτική και πολιτιστική χροιά, ως αποτέλεσμα της αφύπνισης της εθνικής αυτοσυνείδησης.¹²⁹ Στα αποσπάσματα που ακολουθούν προβάλλεται η πρωτοκαθεδρία της ελληνικής γλώσσας έναντι της τουρκικής γλώσσας,¹³⁰ το ζήτημα του γλωσσικού εξελληνισμού και η δαιμονοποίηση της γλωσσικής διαφοράς.

Στον ελληνικό λόγο η ελληνική γλώσσα αποτελεί το μέσο επικοινωνίας των κατοίκων του νησιού «*Ο Λευτέρης του μίλησε και το παιδί απάντησε με τα καλούτσικα ελληνικά που μεταχειρίζονται όλοι οι Τουρκοκύπριοι*».¹³¹ Η γνώση της ελληνικής γλώσσας από την Τουρκική Κοινότητα θεωρείται αναγκαία για τις ειρηνικές διακοινοτικές σχέσεις. Ο Ragip Malyali στον χαιρετισμό του, τον όποιο «*έκαμεν Ελληνιστί και χειροκροτήθη ζωηρότατα*», στη χοροεσπερίδα της Ένωσης Κυπρίων Αμερικής ανέφερε :

¹²⁸Ernest Gellner, *ό. π.*, σσ. 85-86.

¹²⁹Εισήγηση του Δρ. Κωνσταντίνου Σ. Γιάλουκα με θέμα Ελληνική ταυτότητα και βαρβαρική ετερότητα : Ένα ειρωνικό παιγνίδι στις τραγωδίες του Ευριπίδη στο Χριστάκης Γεωργίου (επιμ.), *ό. π.*, σσ. 160-161.

David Spurr, *ό. π.*, σσ. 102-103.

¹³⁰Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, *ό. π.*, σσ. 7-9.

Το πιο κάτω απόσπασμα αναφέρεται στο 1955, όταν ο 18χρονος τότε δάσκαλος Münir βρέθηκε στην περιοχή Τηλλυρίας και συναντήθηκε με τον μουχτάρη (κοινοτάρχη) *muhtar* του χωριού Άγιος Θεόδωρος Bozdağ. Δημιείφθη μεταξύ τους η ακόλουθη στιχομυθία.

" *Uzun sözü'n kısacı öğretmencik, Rumca biliyor musun ? " dedi.*

" *Azcık biliyorum dedim.*"

"*Öyleyse iyi geçineceğiz.*" *Dedi.*

[...] "*Με λίγα λόγια καθηγητάκο, Ελληνικά ξέρεις;*" *είπε.*

" *Είπα ξέρω λίγο* ".

"*Τότε καλά θα περάσουμε.*" *είπε.*

Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, *ό. π.*, σελ. 9.

¹³¹Ρόδης Ρούφος, *ό. π.*, σελ. 67.

[...] *Η τουρκική κοινότητα εξακολουθούσε να ζει δίπλα στους Έλληνες, πολύ πιο κοντά σ' αυτούς παρά στους αφέντες. Μ' όλο που Έλληνες και Τούρκοι είχαν ξεχωριστά σχολεία και δεν παντρεύονταν αναμεταξύ τους, διατηρούσαν πολύ καλές γειτονικές σχέσεις, ιδιαίτερα στα χωριά, όπου ο πληθυσμός ήταν πολύ μικρός για να επιτραπεί χωριστή κοινοτική ζωή : κανόνας ήταν εκεί η αλλολοβοήθεια, οι αμοιβαίες προσκλήσεις σε γάμους και κηδείες, πότε-πότε κοινές προσευχές για βροχή, καφές, και κουβέντες στα ελληνικά που όλοι οι Τούρκοι καταλάβαιναν.*

Βλ. Ρόδης Ρούφος, *ό. π.*, σελ. 41.

[..] Σας φέρνω τον χαιρετισμόν της Τουρκικής Κοινότητας της Κύπρου. [...]Μια απόδειξις της καλής μας θελήσεως προς σας είναι το γεγονός ότι απόψε σας ομιλώ ελληνιστί –τουρκεστί, άλλωστε, δεν θα σας ήτο δυνατόν να με εννοήσετε.¹³²

Σχολιάζοντας ο Τύπος τον διορισμό του πρώτου Αμερικανού Πρεσβευτή, του Fraser Wilkins, και την ενέργεια του να μάθει Ελληνικά, αρθρογράφος της εφημερίδας *Ελευθερία* υπογραμμίζει ότι «η Ελληνική γλώσσα θα του χρησιμεύση», «κατά τας εδώ επαφάς του με τον γηγενή πληθυσμόν της Νήσου», για να κατανοήσει καλύτερα τα αισθήματα από τα οποία διακατέχεται ο γηγενής αυτός πληθυσμός.¹³³

Από την άλλη, η Τουρκική Κοινότητα καλείται να ενισχύσει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά της εθνικής της ταυτότητας που τη διαφοροποιούν από την κοινότητα η οποία αποτελεί την πλειονότητα.¹³⁴ Ο Oktay Öksüzöğlu προτείνει να συσταθεί Γλωσσικό Ίδρυμα στην Κύπρο «*Dil Kurumu*», για να σταματήσουν τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας «να καρφώνουν χατζάρι δηλητηριώδες συνεχώς στα τούρκικα μας».¹³⁵

Η γλώσσα διαχωρίζει, υπαινίσσεται χωρίς να κατονομάζει. Αρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* αναφέρεται σε άγνωστα άτομα «*meçhul şahıslar*» τα οποία στην Αμμόχωστο επιχείρησαν να απαγάγουν μικρά παιδιά από την Τουρκική Κοινότητα. Το μόνο δηλωτικό στοιχείο της ταυτότητας των ατόμων αυτών είναι ότι «μιλούσαν Ελληνικά», και έτσι εικάζεται ότι οι δράστες είναι Έλληνες.¹³⁶

Τα στραπατσαρισμένα Ελληνικά,¹³⁷ κάποιες ξεκομμένες τουρκικές φράσεις,¹³⁸ και ο πλάγιος λόγος υποκρύπτουν τις δικές τους ιδεολογικές φωνές, οι οποίες σε καμιά

¹³²Περιοδικό *Κύπρος/Cyprus Greek-American Review*, «Από την πανηγυρικήν εσπερίδα της Ενώσεως Κυπρίων Αμερικής», αρ. 36, Οκτώβρης 1960, σελ. 5.

¹³³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η Αμερική», 19 Αυγούστου 1960.

¹³⁴Καταγγελίες για μη έκδοση εγγράφων και στις δύο επίσημες γλώσσες. Αναφορά σε εγκύκλιο του Υπουργείου Συγκοινωνιών αρ. M.C.W. 152/57/8 η οποία δεν εκδόθηκε στα Τουρκικά παρά μόνο στα Ελληνικά και Αγγλικά. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 3^η 15 Οκτωβρίου 1960, σελ. 101.

¹³⁵[...] *Kıbrıslı Türk kardeşlerimiz, Türkcemize devamlı bir şekilde zehirli hançerler saplamaktadır.*

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Dilimizin ahengi», 12 Haziran 1961. [Η αρμονία της γλώσσας μας]

¹³⁶«*Mütecavizlerin Rumca konuşmalarından dolayı Rum oldukları tahmin edilmektedir.*»

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Mağusa'da meçhul şahıslar Türk çocukları kaçırmağa yeltendiler», 15 Ağustos 1960. [Στην Αμμόχωστο άγνωστα άτομα επιχείρησαν να αρπάξουν Τουρκόπουλα.]

¹³⁷[...] *Κύρης μου κασάπης` μακάρι πάντα χέρι του είχε. Μια νύχτα φέσι ήρτε, μάνα μου μουσκάρι του φάνηκε, έβαλε κάτω κι έσφαξε. [...] Αίμα της πήρε, πασαλείφτηκε, πήδαγκε και γκελούσε.*

Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πλερώθηκε», αρ. 26, Νοέμβριος 1962, σελ. 55.

¹³⁸«αζιαπλάμ» «*iyi akşamlar*»: καλησπέρα Βλ. Παύλος Λιασιδής, *Δώδεκα παρά δέκα*, Αυγή, Κύπρος, 1960, σελ. 42.

[...] «*Εχ βάλλαχι πολλά γλυτζύ κρασί τούτο*» φώναζε. «*vallahı*»: μα το Θεό

Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πλερώθηκε», αρ. 26, Νοέμβριος 1962, σελ. 55.

περίπτωση δεν δίνουν χώρο στον Άλλο. Το θεατρικό *Οι Απροσκύνητοι* δημοσιεύτηκε τον Ιούνιο του 1963 στο περιοδικό *Πάντα Εμπρός*. Η υπόθεση εκτυλίσσεται σε μια παραλία. Εκεί ο Έλληνας αστυνόμος με τη συνοδεία των Τούρκων Επικουρικών Αστυνομικών συλλαμβάνει αγωνιστές της ΕΟΚΑ που εμπλέκονται σε υπόθεση μεταφοράς πυρομαχικών.

Αστυνόμος :Εκεί που είσαι ... Αστυνομικοί ! Συλλάβετέ τους... Κεμάλ! Δωσ' μου τες φωτοβολίδες να τες ανάψω, να δώσω σύνθημα στο αντιτορπιλικό Κκόμετ ... Απτουλλάχ τσιαούσιη ! Αν φέρουν τίποτες αντίστασιν τούτοι, να τους πυροβολήσετε ...[...]

Φωνή : «Προσοή, προσοή ! Να σταματά καϊτζιη τζιαί να παραδώννει, για να σας πυροβολούμεν. Τούτο πολεμικό ένι. Να σταματά τζιαί μεν να υρεύκει να πετάσει τίποτες που το βάρκα. (Σιγά σιγά η σκηνή μετατίθεται κοντά στο καϊκι. Ακούγεται η μηχανή του καϊκιού κι' η φωνή πιο κοντά) ...Να σταματά τζιαμαί που ένι, ώσπου νάρκεται το τμάκατος του πολεμικός. Μεν ν'ακούει το ντιαταγή μας τζιαί να φέρνει αντίσταση, με την κανόνιαν του πολεμικός να πομπαρτίζει(η μηχανή του καϊκιού επιταί χύνεται για να δώσει την εντύπωση προσπάθειας διαφυγής). Μεν να φεύκει ... (πιο δυνατά) Μεν να σταματά, να πομπαρτίζει τώρα ... (κραυγάζει). Σταμάτα! ... (ακούγεται κανονιά) ..Να παττίζει το καϊτζιη πολεμικός ... (η μηχανή ανακόπτει και τέλος σταματά)... Έρκεται το τμάκατος ... (ακούγεται η ατμάκατος) Ούλοι σιέρκα πάνω να σηκώννει ... (ακούγονται οι θόρυβοι των οπλοφόρων πεζοναυτών και αποβιβάζονται στο καϊκι και φωνές (χεντς απ! «κκουίκλι» ττέϊκ ωλ οφ δέμ ττου δέ μπόουτ» κ.τ.λ)... Χάτε, ούλο μεσ' το τμάκατος. Τσιαπούκ ! μετά λίγο ακούεται η ατμάκατος που κατευθύνεται στη ξηρά.¹³⁹

Ο φορέας του λόγου είναι ο Έλληνας αστυνόμος που υπάγεται στο αποικιακό καθεστώς. Η ύπαρξη των Τούρκων Επικουρικών δηλώνεται με την παρέμβαση του Έλληνα αστυνόμου. «*Συλλάβετε τους... Κεμάλ ! [...] Απτουλλάχ τσιαούσιη ! Αν φέρουν τίποτες αντίστασιν τούτοι, να τους πυροβολήσετε....*». Οι Επικουρικοί Αστυνομικοί απογυμνώνονται από κάθε ανθρώπινο χαρακτηριστικό. Τα σπαστά Ελληνικά και κάποιες τουρκικές φράσεις υποδηλώνουν την εθνοτική καταγωγή τους. Στη στιχομυθία τους με τους δύο αγωνιστές, εκεί που δηλώνεται το πρόσωπο που μιλά, υπάρχει η λέξη «φωνή».

«Μά πού, εφέντημ!». Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Η Αρχόντισσα», τ. 28, Φεβρουάριος 1963, σελ. 118.

Στο *Απού φάει έφαεν*, ο Τούρκος Δημοτικός Υπάλληλος, απευθυνόμενος στον Αρμένιο καταστηματάρχη, μεταχειρίζεται λεκτικές φράσεις όπως :

«*Τεμέκ εν πλερώννεις; Που να πας που τον σιέρκα μας. Εμείς να βκαίννιμεν που τον χάκκι σου, μεν φουάσαι*».

Κυπριακό σκετς του Θράσου Μακρυγιάννη. Βλ. Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Απού φάει έφαεν», αρ. 1, Μάρτης 1959, σελ. 73.

¹³⁹Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Οι απροσκύνητοι», αρ. 5, Ιούνιος 1963, σσ. 204-205.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Ο Ιωάννης Γ. Κασουλίδης είναι ποιητής, πεζογράφος και θεατρικός συγγραφέας. Γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1886 και πέθανε το 1969.¹⁴⁰ Το 1962 έγραψε το θεατρικό *Μαρία η Συγκλητική*. Η ιστορία διαδραματίζεται κατά την κατάληψη της Κύπρου από τους Οθωμανούς. Η Μαρία και ο Φαίδρος ανατινάζουν το πλοίο το οποίο θα τους μετέφερε στην Πύλη του Σουλτάνου. Η Μαρία φέρει το σχέδιο της εις πέρας χάρη στη βοήθεια / αφέλεια του Τούρκου καμαρότου. Ο Φαίδρος του ζητά να δει τα μέρη του карабиού και ένα κερί. Ο "τούρκος" πάντα πρόθυμος, εκτελεί μετ' αμοιβής κάθε επιθυμία του Φαίδρου. Η ιστορία τελειώνει με την ανατίναξη του карабиού.

[..]Σκηνή Δ΄

ΜΑΡΙΑ : (κάπως μυστικά) Λοιπόν τι έκαμες με εκείνον τον Τούρκο τον καμαρώτον ; Σαν να μου φαίνεται μαλακός.

ΦΑΙΔΡΟΣ : Για να τον πλησιάσω του ζήτησα με τρόπον ένα τσιγάρο. Δεν μου έκαμε δυσκολία και μου έδωσε. Τότε και εγώ με προθυμία έβγαλα και του έδωσα τρεις λίρες χρυσές. Ο τούρκος έμεινε εμβρόντητος και με εκύταζε περίεργα και με ενδιαφέρο, και μου λέγει : Εσύ καλό άνθρωπο εή αταμ.[..]¹⁴¹

Παρά το γεγονός ότι ο Τούρκος καμαρότος περιγράφεται ως μαλακός και περιλαμβάνεται και μια τουρκική φράση «Εσύ καλό άνθρωπο εή αταμ», δεν δίνεται χώρος στον Άλλο, αφού τα λόγια του "τούρκου" μεταφέρονται από τον Φαίδρο.

Τέλος, πολύ χαρακτηριστικό και το απόσπασμα που ακολουθεί στο οποίο τα τουρκικά ονόματα απαξιώνονται και εκλαμβάνονται ως βρισιά. Το εν λόγω απόσπασμα ανήκει στο αφηγηματικό πεζογράφημα *Ο δήμιος : Το ημερολόγιο του Φούσκου*. Στο εν λόγω λογοτεχνικό έργο γίνεται αναφορά σε μια οικογένεια που ζει κοντά στη Μόρφου. Ο μέθυσος μουσουλμάνος πατέρας βιαιοπραγεί κατά της χριστιανής συζύγου του, και ο μοναχογιός φέρει το όνομα Άχμετ –Παύλος.

[...]Τον αγαπούσε κι η μάνα μου, που τον φώναζε χαϊδευτικά «Παυλάκη», εκτός όταν θύμωνε μαζί του· τότε τον φώναζε «Άχμετ». Καμιά βρισιά δεν τον πείραζε τόσο όσο το τούρκικό του όνομα. Σε τέτοιες στιγμές ο Παύλος σώπαινε, σκυθρωπίαζε και το βλέμα του γινότανε σκληρό.¹⁴²

¹⁴⁰Λήμμα «Κασουλίδης Ιωάννης» από *Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 8, Εκδόσεις Αρκτίνο, Λευκωσία, 2012, σσ. 321-322.

¹⁴¹Ιωάννης Κασουλίδης, *Μαρία η Συγκλητική*, ό. π., σελ. 40.

¹⁴²Τάσος Ψαρόπουλος, *Ο δήμιος : Το ημερολόγιο του Φούσκου*, ό. π., σελ. 121.

Κοινωνικοταξική διαρθρωτική Ετερότητα

[..] Τα σκυλιά ! Τους δίδαμε το χέρι και τόγλυφαν, μα άμα κοκκάλιασε λίγο, από την πείνα, τάρπαξαν, κόκκαλο είναι λέει, τάρπαξαν να το φάνε! Σκυλιά δεν είναι; Είναι !¹⁴³

Το περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος* αναφέρει ότι οι Έλληνες έχουν ιδιαίτερη ικανότητα στη χρυσοχοΐα, στην ξυλουργική, στην κατεργασία δερμάτων και στο κτίσιμο. Αντίθετα, οι Τούρκοι είναι καλοί σταμπατζήδες, σαμαράδες και παπουτζήδες.¹⁴⁴ Ο Αντώνης Ι. Σωτηριάδης στη μελέτη του *Η μαιευτική στην Κύπρο ανάμεσα στον λαό* αναφέρει ότι στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, αλλά και κατά τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας, το επάγγελμα της μαιίας, επειδή θεωρείτο «ποταπό», «εξευτελιστικό», ασκείτο από άτομα «τελευταίας κοινωνικής στάθμης και χωρίς καμιά υπόληψη», από Τούρκισσες, αναδεικνύοντας και την ταξική διαφορά μεταξύ των δύο κοινοτήτων.¹⁴⁵ Αν ο ελληνικός λόγος εξισώνει την επαγγελματική δραστηριότητα των Τούρκων με τα «ποταπά επαγγέλματα», με ποιους ρηματικούς τρόπους εγκαθιδρύει αυτή τη σύνδεση ή με ποιους ρηματικούς τρόπους ανατρέπει αυτή τη σύνδεση;

Στην ελληνική ιστοριογραφία αναφέρεται ότι στα χρόνια της οθωμανικής περιόδου η παραδοσιακή θέση των μουσουλμάνων ως διοικούσας τάξης, «*Millet-i Hakime*»,¹⁴⁶ ως διοικητών ή κτηματιών δεν ενθάρρυνε τις οικονομικές επιχειρήσεις οι οποίες αφέθηκαν στα χέρια των Ελλήνων. Στην τουρκική ιστοριογραφία αναφέρεται ότι από το 1839 στο

¹⁴³Κώστας Σωκράτους, *Σάρκα, αίμα, πηλός*, ό. π., σελ. 103.

¹⁴⁴Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η λαϊκή τέχνη στη Λευκωσία κατά τον 18^{ον} και 19^{ον} αιώνα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1960, σσ. 103, 106-107.

[..]Belli ticaret alanları inşaat ve marangozluk sadece Rumlar tarafından, ebelik, halk hekimliği, yorgancılık, ve dokumacılık da sadece Türkler tarafından yapılıyordu.

Βλ. Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, ό. π., σελ. 30.

Οι Έλληνες καταπιάνονται με το εμπόριο, τις κατασκευές και τις ξυλουργικές εργασίες, ενώ οι Τούρκοι με τη μαιευτική, τη λαϊκή ιατρική, τη τέχνη της παπλωματοποιίας και της υφαντικής.

¹⁴⁵Αντώνης Σωτηριάδης, *Η μαιευτική στην Κύπρο ανάμεσα στον λαό*, Πάφος, 1963, σσ. 11, 24.

Ερώτηση βουλευτή εκλογικής περιφέρειας Πάφου του Πατριωτικού Μετώπου 1960-1969 Ηρόδοτου Νικολαΐδη. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 155.

«güçsüz» αδύνατος, «geri» οπισθοδρομικός, «özgüvenden yoksun» έλλειψη εμπιστοσύνης, «Lokmacı» λουκουματζής, «Bello Tourko».

Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, ό. π., σσ. 51, 52, 56.

Ali Rattansi & Sallie Westwood, *Racism, modernity and identity : On the western front*, Polity Press, Cambridge, 1994, σελ. 182.

¹⁴⁶Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 37.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

νησί συνυπάρχουν δύο ξεχωριστές άρχουσες τάξεις, στην πολιτική ο κυρίαρχος είναι οι Τούρκοι άρχοντες και στην οικονομία ο κυρίαρχος είναι οι Έλληνες.¹⁴⁷

Στα ελληνικά κειμενικά είδη του 1960-1963, που αναφέρονται στην περίοδο (1571-1955), ο Άλλος συγκροτείται με τους ακόλουθους τρόπους. Άλλοτε ως μέρος της επαρχιακής διοίκησης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας,¹⁴⁸ ως κτηματίας,¹⁴⁹ ως στρατιώτης,¹⁵⁰ ως βιολιτζής,¹⁵¹ αργότερα ως υπάλληλος της αποικιακής κυβέρνησης,¹⁵² ως έμπορος,¹⁵³ και ως μέλος επαγγελματιών χαμηλών εισοδημάτων και κοινωνικής

¹⁴⁷Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, ό. π., σελ. 12.

¹⁴⁸Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Η ιστορία του τσιφλικιού», τ. 1, Σεπτέμβριος 1962, σελ. 18.

Αναφορά στον Τούρκο Μπέη χατζή Μουσταφά που κυβερνούσε την επαρχία Λάρνακας με έδρα το τσιφλίκι Αλαμινού.

Άλλες πηγές οι οποίες αναφέρονται στον ρόλο τους ως μέρος της επαρχιακής διοίκησης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας :

Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Ο Εθνομάρτυς Κυπριανός 1810-1821», τ. 9, Ιούλιος-Αύγουστος 1963, σσ. 366 & 267.

Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Αρματωλοί και κλέφτες», αρ. 2, Μάρτιος 1963, σελ. 57.

Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Σχολεία και Διδάσκαλοι της Λευκωσίας», τ. 20, Οκτώβριος 1960, σελ. 11.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Η 9^η Ιουλίου 1821», αρ. 1, Οκτώβριος 1960, σσ. 21-29.

Στο απόσπασμα του Γ. Παπαχαλαράμπους [...] *Εις Μαραθόβουνον επήραν 17 προεστούς και τους ωδήγησαν εις Κυθρέαν, όπου τους έκλεισαν εις την φυλακήν. Μεταξύ των συλληφθέντων ήτο και κάποιος Τελή Σάββας, ο οποίος προ ολίγων ετών έκρυπεν εις την οικίαν του Τούρκον κακοποιόν, τον οποίον τοιουτοτρόπως έσωσεν από την αστυνομίαν. Ο Τούρκος αυτός κατόπιν έλαβεν ανωτέραν θέσιν εις την αστυνομίαν της Κυθρέας και όταν έμαθεν ότι μεταξύ των συλληφθέντων ήτο και ο άλλοτε προστάτης του Τελήσαββας, έσπευσε να τον σώση.*

Βλ. Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η επανάσταση του Καλογήρου (1833)», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1962, σσ. 63-64.

¹⁴⁹Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Εκλιπόντες συνοικισμοί και ιστορικά γεγονότα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1961, σελ. 158.

«Η Κουρκούσα ή Κουρκού και το Νέον Χωριόν Κυθρέας» :

[...] *δε δούλευαν. Όλες τις γεωργικές εργασίες σποράν, θέρος, αλώνισμα, σόδειασμα, τις έκαναν οι μισταρκοί (=μισθωτοί) Έλληνες, καθώς αναφέρει η ντόπια παράδοση που υπάρχει στο Νέον Χωριόν ανάμεσα στους γέροντες Έλληνες και Τούρκους.*

Καταγραφή μιας παράδοσης από τον Κώστα Πιπερίδη ετών 76 από το Ακάκι. Ο Τούρκος γαιοκτήμονας Ζαΐμης από το Ακάκι δεν πουλά γη στους Έλληνες, για να μπορέσουν να ζήσουν, ούτε την καλλιεργεί. Η δεισιδαιμονία ότι ο κόκορας όταν κράζει διαφορετικές ώρες από τις συνηθισμένες σημαίνει την αλλαγή βασιλείου (δηλ. από την οθωμανική στην αγγλική διοίκηση) κάνει τον Τούρκο να πουλήσει τη γη και να επιστρέψει στην πατρίδα του, την Τουρκία.

Βλ. Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Μία παράδοσις», αρ. 29, Απρίλιος-Ιούνιος 1961, σελ. 233.

Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «Παραδόσεις από το Μένοικο», τ. 18, Μάρτιος 1963, σελ. 42.

[...] *Bu dönemde, Ada halkının yüzde 60'ını Türkler oluştuyordu. Topraklarının da yüzde 70'i Türklere aitti.*

Στην τουρκική ιστοριογραφία μετά την οθωμανική άφιξη το 60% του πληθυσμού του νησιού αποτελείτο από Τούρκους. Την εποχή εκείνη το 70% των εδαφών ανήκε στους Τούρκους. Βλ. *Kıbrıs'ın tarihi gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, ό. π., σελ. 7.

¹⁵⁰Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Μαρία η Συγκλητική», αρ. 2, Μάρτιος 1963, σελ. 71.

Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «Ηρωίδες της Κύπρου», τ. 27, Δεκέμβριος 1963, σσ. 37-38.

¹⁵¹Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Παράδοση για Κύπρια ηρωίδα», αρ. 16, Γενάρης 1962, σελ. 229.

¹⁵²[...] *Ενώ η τουρκοκυπριακή ελίτ συμμετείχε δραστήρια στην αποικιακή διοίκηση, η ελληνοκυπριακή ελίτ μονοπωλούσε το εμπόριο και αργότερα τη βιομηχανική ανάπτυξη.*

Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 84.

Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «Ένα όνειρο και ένα αξίωμα», τ. 2, Νοέμβριος 1961, σελ. 14.

¹⁵³Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «Ο Άγιος Νικόλαος (ΜΠΕΝΤΕΣΤΑΝ) καθηδρικός ναός των Ορθοδόξων κατά την ενετικήν περίοδον», τ. 1-2, Περίοδος Γ', τ. ΚΑ', Ιανουάριος – Φεβρουάριος 1960, σελ. 38.

καταξίωσης (σταμπατζήδες, σαμαράδες, παπουτζήδες, ψαράδες, παπλωματάδες).¹⁵⁴ Ως κάτοχοι τσιφλικιών είτε δεν τα καλλιεργούσαν είτε δεν τα δούλευαν «οι Τούρκοι δεν δούλευαν». ¹⁵⁵ Τα τσιφλίκια καλλιεργούνταν από τους Έλληνες «ήτανε χρόνοι κάποτε σκλαβιάς και καταφρόνιας, έβλεπες κάθε χριστιανό κοντά στους Τούρκους σκλάβο». ¹⁵⁶ Από τα τελευταία χρόνια της οθωμανικής περιόδου οι Τούρκοι παρουσιάζονται να χάνουν τα τσιφλίκια τους, είτε από χρέη είτε από τον πολυμήχανο νου των Ελλήνων. ¹⁵⁷ Μέχρι το 1914 αποτυπώνεται η δυσανάλογα υψηλή συμμετοχή των μελών της Τουρκικής Κοινότητας στη δημόσια υπηρεσία. ¹⁵⁸ Η ροπή προς αυτό το επάγγελμα μπορεί να θεωρηθεί ως απότοκο της «Τουρκοκρατίας».

[..]Αξιοσημείωτη είναι η πληθώρα Τούρκων αστυνομικών, κληρονομιά της Τουρκοκρατίας, μα και η μικρή ποιοτική διαφορά τους από εκείνους που ήταν εντεταλμένοι να παρακολουθούν ! ¹⁵⁹

[..]Στα εμποροβιομηχανικά επιμελητήρια γίνονταν μέλη και οι Τούρκοι έμποροι, όπως και σε διάφορες άλλες οικονομικές και πολιτιστικές οργανώσεις. Βλ. Πλουτής Σέρβας, ό. π., σελ. 28.

¹⁵⁴[..] Οι πρώτες εκθέσεις των Βρετανών αναφέρονται στη Μουσουλμανική κοινότητα ως "αρκετά αμόρφωτη." Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Ολική Κύπρος*, ό. π., σελ. 13.

Γίνεται αναφορά στον Τούρκο τυφλό «ταμπουλετζή» (τυμpanιστή).

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Σπουδαί*, «Ιστορία και τοπωνύμια Λατσιών», τ. ΚΣΤ', Λευκωσία 1962, σελ. 157.

«κουρελήδες Τούρκους ψαράδες»

Βλ. Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Ντούρας ο Τουρκομερίτης», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1963, σελ. 79.

Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η λαϊκή τέχνη στη Λευκωσία κατά τον 18^{ον} και 19^{ον} αιώνα», 1960, σσ. 103, 106-107.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Η Αρχόντισσα», τ. 28, Φεβρουάριος 1963, σελ. 116.

Διήγημα του Μιχάλη Πιτσιλλίδη.

Απόσπασμα :

[..] Κάτω απ' το μπαλκόνι της, δίπλα στην είσοδο του σπιτιού της, είχε ένα μαγαζάκι μιστωμένο σ' ένα τούρκο παπλωματά. Κάθε πρωτομηνιά η κυρά Καλλιόπη κατέβαινε τη σκάλα κι' ερχότανε για το νοίκι. Τότες ο τούρκος φορτωνότανε τα παραγγελμένα και τα κουβαλούσε στα σπίτια τω πελατών. Και καρτερούσε η κυρά Καλλιόπη καθισμένη ώρες εκεί, τον τερματισμό της διανομής των προσκεφάλων και των κρεβατιών, που είχαν αντίτιμο το περιπόθητο νοίκι.

¹⁵⁵Το ελληνικό στερεότυπο της τουρκικής έμφυτης τεμπελιάς. Βλ. Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 44.

¹⁵⁶Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Πνίξε, μάνα, το παιδί ... », αρ. 29, Απρίλιος – Ιούνιος 1961, σελ. 190.

Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Εκλιπόντες συνοικισμοί και ιστορικά γεγονότα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1961, σελ. 158.

¹⁵⁷[...] η διαδικασία εκποίησης γης είχε αρχίσει στα τελευταία στάδια της οθωμανικής διοίκησης στην Κύπρο. Βλ. Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 43.

«Με την πολυέξοδο ζωή του αυτή που περνούσε χρεοκόπησε οικονομικά». Βλ. Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Η ιστορία του τσιφλικιού», τ. 1, Σεπτέμβριος 1962, σελ. 18.

Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, ό. π., σελ. 134.

Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Το χωρίον μου», τ. 28, Ιανουάριος – Μάρτιος 1961, σελ. 137.

¹⁵⁸Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 41.

¹⁵⁹Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Το κοινωνικό και πολιτιστικό κλίμα της Κύπρου στα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας μέζ' από ανέκδοτα έγγραφα», τ. 26, Δεκέμβριος 1962, σελ. 72.

Υπάρχουν αναφορές για εμπλοκή Τούρκων αστυνομικών με τους κύκλους της πορνείας «τον ζαπτιέν Εμίρ Ουσεϊν, ιστάμενον παρά τας θύρας των δημοσίων (πορνών)».¹⁶⁰ Συγκροτούνται ως κακοποιοί που «κατόπιν έλαβεν ανωτέραν θέσιν εις την αστυνομίαν».¹⁶¹ Αναλαμβάνουν καθήκοντα ως αστυνομικοί υπό την εποπτεία του Άγγλου αποικιοκράτη, όπως στην περίπτωση του διοικητή Λευκωσίας Τσάμπερλαιν και του Τούρκου Δεκανέα,¹⁶² ή του Άγγλου αστυνόμου Κάλλαγκερ, ο οποίος δίδει εντολές στους Τούρκους αστυνομικούς.¹⁶³ Ως μέλη του Νομοθετικού Συμβουλίου χαρακτηρίζονται ως «συνοδοιπόροι» των αποικιοκρατών.¹⁶⁴ Καταγράφεται η περίπτωση ανάδειξης Τούρκου στο αξίωμα του δημάρχου εξαιτίας της διάσπασης των Ελλήνων.¹⁶⁵ Γίνεται αναφορά στη συνεργασία Ελλήνων και Τούρκων στο Δημοτικό Συμβούλιο Βαρωσίων μέχρι το 1956,¹⁶⁶ αλλά και στη στάση των Τούρκων Διδασκάλων «Οι Τούρκοι δασκάλοι κάνουν πολύ λίγες καταθέσεις στο Διδασκαλικόν Ταμειντήριον και ζητούν περισσότερα δάνεια».¹⁶⁷ Τέλος, δεν είναι μόνο τα επαγγέλματα περιορισμένου κύρους που χαρακτηρίζουν τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας, αλλά και η σύνδεση τους με παράνομες ενέργειες. Η δράση των Χασανπουλιών ταυτίζει τους Τούρκους με το έγκλημα και την παρανομία.¹⁶⁸

¹⁶⁰Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Το κοινωνικό και πολιτιστικό κλίμα της Κύπρου στα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας μέσ' από ανέκδοτα έγγραφα», τ. 26, Δεκέμβριος 1962, σελ. 72.

«επαρουσιάσθη ο Ερρενέρ και ειδοποίησεν τον Μουλλαζήμ ότι εις το σπίτι των δημοσίων ετραβήχθη μαχαίρι υπό του Ζαπτιέ Σαλίχη Παφίτη και ότι το μαχαίρι του το επήρην ο Οσμάν Τελή Μουσταφά και το έδωσεν εις τον Αλήν Τσαούσην.»

¹⁶¹Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η επανάσταση του Καλόγερου (1833)», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1962, σσ. 63-64.

¹⁶²Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Δράσις και ανέκδοτα διοικητού Λευκωσίας Τσάμπερλαιν», τ. 21, Νοέμβριος 1960, σελ. 47.

Μιχάλης Ατταλίδης, «Οι σχέσεις των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκυπρίους», Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμέλεια), *ό. π.*, σελ. 433.

¹⁶³Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Εδώ και πενήντα χρόνια», αρ. 89, 24 Ιουνίου 1960, σελ. 59.

¹⁶⁴Σχετικά με τη στάση των Τούρκων Βουλευτών και τη συνεργασία τους με τους Άγγλους :

Harry Luke, *ό. π.*, σελ. 182.

Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Νικόδημος Μυλωνάς», τ. 12, Νοέμβριος 1963, σελ. 477.

[...] κυριαρχούσαν το βέτο του Άγγλου Κυβερνήτη και η θέληση των Τουρκικών μελών.

Βλ. Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Νικόδημος Μυλωνάς», τ. 12, Νοέμβριος 1963, σελ. 478.

¹⁶⁵Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Παλιές εκλογές στην Κύπρο», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 39.

¹⁶⁶Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Το κοινωνικό και πολιτιστικό κλίμα της Κύπρου στα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας μέσ' από ανέκδοτα έγγραφα», τ. 26, Δεκέμβριος 1962, σελ. 72.

¹⁶⁷[...]Οι Έλληνες δασκάλοι δεν παραπονέθηκαν ποτέ, γιατί οι Τούρκοι δασκάλοι να καταθέτουν λιγότερα και να δανείζονται περισσότερα, επειδή στον Συνεργατισμό δεν πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων.

Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Η πρώτη 25ετηρίδα του Συνεργατικού Ταμειντηρίου Διδασκάλων Κύπρου ΑΤΔ 1936-1961*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1962, σελ. 14.

¹⁶⁸[...]Τα Χασανπουλιά ήσαν τρεις Τούρκοι εκ Μαμωνιών της Πάφου, της οποίας η επαρχία ήτο η πλέον εγκληματική εις την νήσον. Βλ. Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Η εγκληματική δράση των Χασανπουλιών», αρ. 89, 1960, σελ. 26.

Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Οι ποιητάρηδες της Κύπρου», τ. 34, Δεκέμβριος 1961, σελ. 29.

Γίνεται μια αναδρομή στο 1901 και στον ηγούμενο του Μετοχίου του Χρυσοστόμου Μακάριο Θεοδωρίδη που σκοτώθηκε από Τούρκους κακοποιούς «απέκοψαν τον λαιμόν του δια μαχαίρας». Βλ. Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Εδώ και πενήντα χρόνια», τ. 93, 22 Ιουλίου 1960, σελ. 28.

Ο Field Marshal Lord Carver επισημαίνει ότι τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας ήταν πιο φιλοκυβερνητικοί «*pro-government*» στα χρόνια της βρετανικής κυριαρχίας, και ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του αγώνα της ΕΟΚΑ.¹⁶⁹ Στην τουρκική ιστοριογραφία η κατάταξη στα επικουρικά σώματα παρουσιάζεται ως μέτρο απέναντι στην τρομοκρατία της ΕΟΚΑ.¹⁷⁰ Στην ελληνική ιστοριογραφία οι Επικουρικοί Αστυνομικοί συνδέονται με «*τον ανεπίληπτον ιδιωτικόν βιον*» :

[...]Από του Νοεμβρίου 1956 μέχρι σήμερα προσήχθησαν ενώπιον ΜΟΝΟΝ του ειδικού δικαστηρίου Λευκωσίας, βαρυνόμενοι με διαφόρους κατηγορίας, ΦΟΝΟΥ, ΚΛΟΠΗΣ, ΛΕΗΛΑΣΙΑΣ, ΟΠΛΟΦΟΡΙΑΣ, κτλ. περί τους ΤΡΙΑΚΟΣΙΟΥΣ Τούρκου αστυνομικοί, εξ ων τα τρία τέταρτα περίπου επικουρικοί και ειδικοί χωροφύλακες.¹⁷¹

Έτσι και σε κειμενικά είδη που αναφέρονται στο πρόσφατο παρελθόν (1955-1959, τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας ως επί το πλείστον εργάζονται ως Επικουρικοί Αστυνομικοί.¹⁷² Στο ποίημα *Νυασαλάνδη*, το οποίο δημοσιεύεται στο περιοδικό *Νέα Εποχή*, συγκροτείται ο Επικουρικός.

[...]έχουμε πολλούς προς δόξαν της φυλής μας. όπως ειν' τα Χασα μπουλλιά κι' ο Αλή Τσιελεπής μας.
Βλ. Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, ό. π., σελ. 59.

Από την άλλη, η Nazemin M. Gelen τονίζει ότι η αποικιακή κυβέρνηση, σπιλώνοντας τη μνήμη τους, προσπάθησε να τους απομυθοποιήσει.

Βλ. Nazemin M. Gelen, *Hasanbulliler : Bir devrin efsane kahramanlari*, σελ. 138.[Hasanbulliler : Οι μυθικοί λεβέντες μιας εποχής]

¹⁶⁹Field Marshal Lord Carver, «Peacekeeping in Cyprus», Ιωάννης Κουμουλίδης (επιμ.), *Cyprus in transition 1960-1985*, ό. π., σελ. 21.

Κατά τη διάρκεια της αποικιακής διοίκησης μόνο το 18% των υπαλλήλων της δημόσιας υπηρεσίας είναι Τούρκοι. Βλ. Γλαύκος Κληρίδη, *Η κατάθεσή μου*, ό. π., σελ. 129.

Στην κυπριακή αστυνομία την 31^η Δεκεμβρίου 1956 υπηρετούν 697 Έλληνες και 1135 Τούρκοι, 1475 Τούρκοι ειδικοί χωροφύλακες και 1417 Τούρκοι επικουρικοί.

Βλ. Γεώργιος Γρίβας, *Απομνημονεύματα αγώνος Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959*, ό. π., σελ. 211.

Το ποσοστό απασχόλησης Τούρκων στην Επικουρική Αστυνομία μέχρι τον Μάιο του 1957 ξεπερνούσε το 96 % (1335 από τους 1380) και το 1958 αριθμούσε 1594. Βλ. Άγγελος Μ. Χρυσοστόμου, ό. π., σελ. 39.

¹⁷⁰Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, ό. π., σελ. 160.

¹⁷¹Σπύρος Παπαγεωργίου (επιμ.), *Αρχείον των παράνομων εγγράφων ...*, ό. π., σελ. 184.

¹⁷²Ενδεικτικά σε επιστολή (αρ. Β439/Ζ,616) του γυμνασιάρχη του Παγκυπρίου Γυμνασίου Δρ. Κ. Σπυριδάκη προς τον Άγγλο Κυβερνήτη.

[..]Επιδειχθείσα βιαιότης και βαναυσότης ιδίως υπό Τούρκων επικουρικών χωροφυλάκων αυτόχρημα βάρβαρος.

Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς σχολικών ετών 1955-56, 1956-1957, 1957-58*, Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1961, σελ. 16.

[..] Ανοίγει σχεδόν κάθε μέρα την ίδια ώρα το κελλί, προβάλλει η κεφαλή του Τούρκου δεσμοφύλακα, κι ακούεται η στερεότυπη πρόσκληση.

Βλ. Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Ομορφίτα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1962, σελ. 167.

Αναφορές σε Τούρκους Επικουρικούς στα ακόλουθα περιοδικά και τεύχη:

Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Ομορφίτα», τ. 6, Απρίλιος 1963, σελ. 284.

[...] Σε όσους τώρα νοσταλγούνε την τετραετία
που ως ενθυμείσθε δίνονταν πάντοτε ευκαιρία
σε κάθε αχαΐρεφτο, σε καθ' ένα μπερμπάντη
να παν άνευ αναβολής εις την Νυασαλάντη.
Είν' ευκαιρία έκτακτη πολύ προκλητική
να παν' εκεί και να γραφτούν πάλι Επικουρικοί.¹⁷³

[..] Το μόνο που' ν δυσάρεστο στους Τούρκους συναιτέρους
που' ναι και κάπως άδικο ου μην και τραγικόν
και πρέπει «Βέτο» σταθερώς να ασκηθή εκ μέρους μας
θα είναι η διάλυσις των Επικουρικών.
Άλλοιώς τα ..συμπαθή παιδιά θα πέσουν στην αφάνεια
και τα παληά επαγγέλματα θα βγουν στην επιφάνεια.¹⁷⁴

Στον ελληνικό λόγο οι Τούρκοι ως Επικουρικοί Αστυνομικοί γίνονται συνώνυμο της βίας και της δουλοπρέπειας. Οι Τούρκοι αποδέχονται, αλλά και συντηρούν, την υποτελή τους θέση έναντι των Άγγλων.¹⁷⁵ Στο απόσπασμα από το περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, το περιοδικό του Εθνικού Συμβουλίου Νεολαίας Κύπρου, ο Άγγλος συγκροτείται ως ένας σύγχρονος φεουδάρχης και ο Επικουρικός Αστυνομικός με τη νοοτροπία ενός σύγχρονου βασάλου. Ενδεικτικές οι φράσεις «έκανε υπόκληση», «Κύριο» κ.τ.λ. :

Αναφορά στον αστυνομικό Οσμάν. Η Ελένη Παπαδημητρίου με το πιο πάνω διήγημα πήρε το δεύτερο βραβείο στο διαγωνισμό διηγήματος της εκπομπής *Νεανικοί Παλμοί*.

Βλ. Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Η 1^η Απριλίου 1955», τ. 10, Σεπτέμβριος 1963, σελ. 424.

Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Ο παράνομος τύπος κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού μας αγώνα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1960, σελ. 89.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά* «Εικοστός αιώνας», τ. 2, Δεκέμβριος 1960, σελ. 52. Ποίημα του Γιάννη Κ. Παπαδόπουλου που γράφτηκε το 1959.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Απροσδόκητος Σωτήρας», αρ. 5, Φεβρουάριος 1961, σελ. 243.

Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτυρα», αρ. 3, Μάιος 1959, σελ. 11.

Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Από το ημερολόγιο του Αγώνα», τ. 5, Μάρτιος 1963, σελ. 223.

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Μερικές ψυχολογικές αντιδράσεις του λαού», 15 Ιουλίου 1960, αρ. 92, σελ. 13.

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Τι γίνονταν στις φυλακές και τα κρατητήρια», 22 Ιουλίου 1960, τ. 93, σελ. 38.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Γκούτ ήβνιγκ Σέρ!», τ. 26, Δεκέμβριος 1962, σελ. 85.

Διήγημα του Χρ. Παπαχρυσόστομου.

¹⁷³Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτυρα», αρ. 3, 1 Μαΐου 1959, σελ. 11.

¹⁷⁴Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτυρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σελ. 28.

¹⁷⁵[...] Δυστυχώς μια μικρά μειοψηφία θερμοαίμων νεαρών Τούρκων έγινε οργανον των ιμπεριαλιστικών σκοπών των Άγγλων εις βάρος της νομιμόφρονος πλειοψηφίας του τουρκικού πληθυσμού της νήσου και με την στολήν του αστυνομικού και τα όπλα των Άγγλων φονεύουν αθώους Έλληνας πολίτας, βασανίζουν εις τα κρατητήρια. Βλ. Σπύρος Παπαγεωργίου (επιμ.), *Αρχείον των παράνομων εγγράφων* ..., ό. π., σελ. 79.

[...] Σταματήσαμε μπροστά σε μια πόρτα χωρίς νούμερα, διαφορετική απ' τις άλλες. Χτύπησε ο επικουρικός, ευγενικά, σα να επρόκειτο να μπούμε σε χώρο ιερό κι' απαραβίαστο. «Φέρε τον μέσα», ακούστηκε βαρεία η φωνή απ' το βάθος. Κι' έμοιαζε το μούγκρισμα σαν προσταγή κάποιου θεριού. Τσακίστηκε ο Τούρκος. «Γιές Σέρ», και μ' έμπασε μέσα. Έκαμε μια υπόκλιση, ένα δήθεν στρατιωτικό χαιρετισμό κι' απεχώρησε.¹⁷⁶ [...] Αμέσως μπήκαν στο δωμάτιο ο ψηλός ξανθός σατανάς, ένας γεροδεμένος Τούρκος, [...] οι τρεις, εκτός του Τούρκου, φόρεσαν γάντια πυγμαχίας.¹⁷⁷

Ο ειρωνικός τόνος είναι διάχυτος σε πολλά αποσπάσματα.

[...] Ένας Τούρκος στέκει στην πόρτα και φέρνει μια σπουδαία αγγελία
-Ατε ! να πάη στο μέρος. Να νιφτή.
[...] η κεφαλή του Τούρκου δεσμοφύλακα, κι ακούεται η στερεότυπη πρόσκληση.
-Χάτε, πάνω. Θέλει σε το Κύριο.
Το «Κύριο» είναι ο Άγγλος ανακριτής, που στη φαντασία του Τούρκου δεσμοφύλακα προβάλλει σαν κυρίαρχος, αφέντης.¹⁷⁸

Σε κάτωθι απόσπασμα αναφέρονται και άλλες σπουδαίες αρμοδιότητες των Επικουρικών:

[....] Ένας Τούρκος με πολιτικά μας διέταξε να ξεντυθούμε. Μέτρησε τα ρούχα μας και τάγραψε. Το ίδιο και τα παπούτσια. Ζήτησε τα στοιχεία μας. Τα πήρε. Κι' αφού ικανοποιήθηκε, μας παρέδωσε σ' ένα Τούρκο επικουρικό να μας φυλάξη.¹⁷⁹

¹⁷⁶Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Ομορφίτα», τ. 6, Απρίλιος 1963, σελ. 257.

¹⁷⁷Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Ομορφίτα», τ. 6, Απρίλιος 1963, σελ. 284.

¹⁷⁸Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Ομορφίτα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1962, σελ. 167.

¹⁷⁹Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Ομορφίτα», τ. 6, Απρίλιος 1963, σελ. 257.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Η συγκρότηση των μελών της Τουρκικής Κοινότητας δεν περιορίζεται μόνο στην αρνητική παραστασιακή επιτέλεση του «Επικουρικού»,¹⁸⁰ αφού γίνονται σποραδικές αναφορές στον Τούρκο Γιουσούφη που πωλεί μάντολες,¹⁸¹ τον Νιαζή τον υπάλληλο του Τουρκικού Δημαρχείου κ.τ.λ..¹⁸² Μέσα από το διήγημα *Πλερώθηκε* επιχειρείται η σύνδεση των επαγγέλμάτων χαμηλού κύρους με τη ροπή προς τη βία και την κατάχρηση οινοπνευματωδών ποτών, όπως στην περίπτωση του πατέρα του Γιουσούφη.

Στο σύγχρονο συγκείμενο τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας αναλαμβάνουν θέσεις στον κρατικό μηχανισμό λόγω των προνοιών του Συντάγματος, χωρίς να δύνανται να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους.¹⁸³ Η απόδοση των Τούρκων δημόσιων υπαλλήλων «tembellikle» προβάλλεται ως επιχείρημα για τη μη ανέλιξη τους.¹⁸⁴ Σε άλλες περιπτώσεις ως επαίτες, εξαιτίας της δυσμενούς θέσης στην οποία περιέπεσαν, καιροφυλακτούν, για να επωφεληθούν, επιβαρύνοντας τον κρατικό μηχανισμό.¹⁸⁵

[..]Αν οι Έλληνες υφίστανται τας συνεπείας μιας αναποφεύκτου οικονομικής κρίσεως η μικρά τουρκική κοινότης που δεν δύναται ούτε και αντέχει εις παρόμοιες ταλαιπωρίες ευρίσκεται εις πραγματικήν εξαθλίωσιν και ζητεί να επωφεληθή έστω και της παραμικράς ευκαιρίας δια να εξοικονομήση μερικάς θέσεις συντηρουμένας από τον Κυπριακόν προϋπολογισμόν.¹⁸⁶

¹⁸⁰[...]Ο αξιοσέβαστος καθηγητής της Φιλολογίας κ. Γιάννης Αναγνωστόπουλος, που για πολλά χρόνια δίδασκε στα Γυμνάσια της Κύπρου, διηγείται τα πιο κάτω χαρακτηριστικά :«Με την κήρυξη από τους Βρετανούς του διωγμού ενάντια στους εξ Ελλάδος καθηγητές, Άγγλος αξιωματικός με Τούρκο επικουρικό επέδραμαν στο σπίτι μου και με συνέλαβαν. Την επομένη, ο Τούρκος επικουρικός βρήκε τον τρόπο να μπει στο κελί μου, να ξεσπάσει σε κλάματα, γιατί αυτός, παλιός μαθητή μου στη Σχολή Σιακαλλή, βρέθηκε στην ανάγκη να συλλάβει τον καθηγητή του. Ταυτόχρονα, διαβίβασε τη συγνώμη του ανωτέρου του – ήταν κι αυτός Τούρκος – που διαβεβαίωνε ότι οι Τούρκοι δεν φταίνε για ό, τι κάνουν».

Βλ. Πλουτής Σέρβας, ό. π., σελ. 34.

Η περίπτωση του Επικουρικού Αστυνομικού που αρνήθηκε να φρουρήσει τον νεκρό παλιό του συμμαθητή της Terra Santa Πετράκη Κυπριανού.

Βλ. Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Από το ημερολόγιο του Αγώνα», τ. 5, Μάρτιος 1963, σελ. 223.

¹⁸¹Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πλερώθηκε», αρ. 26, Νοέμβριος 1962, σελ. 55.

Στο διήγημα της Ιάνθης Ε. Λυκούργου «Μάντολες....., αρμυρές, γλυτζιές».

¹⁸²Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Απού φάει έφαεν», αρ. 1, Μάρτης 1959, σελ. 73.

¹⁸³Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σσ. 27-28.

¹⁸⁴Εφημερίδα *Halkin Sesi*, «Memurlara vurulan damga», 20 Aralık 1960. [Αυτό που στιγματίζει τους υπαλλήλους]

Hubert Faustmann, ό. π., σελ. 110.

Επιστολή (14/10/1960) Αντιπροέδρου Κυπριακής Δημοκρατίας προς Πρόεδρο Κυπριακής Δημοκρατίας σε σχέση με την αργή εφαρμογή 70:30. Βλ. Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, τ. Ι, ό. π., σελ. 163.

Επιστολή (12/9/1961) Αντιπροέδρου Κυπριακής Δημοκρατίας προς Πρόεδρο Κυπριακής Δημοκρατίας. Βλ. Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, τ. ΙΙ, ό. π., σσ. 379-381.

Report of Committee Appointed to Make Recommendations for the Implementation of 70:30 Ratio in the Civil Service, September 1960. Βλ. Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, τ. ΙΙ, ό. π., σελ. 457.

¹⁸⁶Περιοδικό *Κύπρος /Cyprus Greek-American Review*, «Γράμμα από την Κύπρο», αρ. 42, Απρίλιος 1961, σελ. 6.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Υποτιμούνται οι ιατρικές τους γνώσεις. Ενδεικτικό το πιο κάτω σκωπτικό δίστιχο «Το της Υγείας έτυχε οι Τούρκοι ν' αναλάβουνε και όσοι είναι άρρωστοι σπεύδουν να ...μεταλάβουνε»,¹⁸⁷ όπως και το πιο κάτω ερώτημα :

[..]Οι νοσοκόμοι λέγουν, ότι ο αριθμός του προσωπικού που υπάρχει τώρα δε καλύπτει την αναλογία του 70:30 που καθορίζεται για μια κυβερνητική υπηρεσία. Για να προσληφθεί λοιπόν νέο προσωπικό πρέπει να προέρχεται από την τουρκική μειονότητα. Γιατί τότε δεν προσλαμβάνουν Τούρκους, αφού τουλάχιστο χρειάζονται 50-60 νοσοκόμοι για να καλυφθούν οι ανάγκες του Νοσοκομείου; Οι νοσοκόμοι λέγουν, ότι για να προσληφθεί ένας στον κλάδο τους πρέπει κατ' ανάγκη νάχει ορισμένα προσόντα : πρώτα απ' όλα απολυτήριο μέσης παιδείας, ή τουλάχιστο 3 χρόνια φοίτησης σε ανώτερο σχολείο. Μήπως εδώ βρίσκεται το αδιέξοδο; Μήπως δεν υπάρχουν πρόσωπα στην τουρκική μειονότητα με τα πιο πάνω προσόντα, που να θέλουν να υπηρετήσουν στο Νοσοκομείο;¹⁸⁸

Τέλος, παρουσιάζονται να ασχολούνται, πέρα από τα συνήθη επαγγέλματα (γεωργοί και κτηνοτρόφοι, κάτοχοι γης, δημόσιοι υπάλληλοι),¹⁸⁹ και με επαγγέλματα με κοινωνικό κύρος και γόητρο π.χ. ζωγράφοι, δημοσιογράφοι, καθηγητές.¹⁹⁰ Σε κάποιες περιπτώσεις

¹⁸⁷Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 3, 1 Μαΐου 1959, σελ. 11.

¹⁸⁸Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Τι γίνεται με το Γενικό Νοσοκομείο;», τ. 22, Δεκέμβριος 1960, σελ. 10.

Ιατροί, οδοντογιατροί, φαρμακοποιοί 1962

Εθνική ομάδα	Ιατροί	Οδοντογιατροί	Φαρμακοποιοί	Ιατροί	Οδοντογιατροί	Φαρμακοποιοί
Σύνολο	403	139	227	100	100	100
Έλληνες	347	113	208	86,1	81,3	91,6
Τούρκοι	56	26	19	13,9	18,7	8,4

Ιδιωτικές κλινικές και φαρμακεία 1963

Εθνική ομάδα	Ιδιωτικές κλινικές Κλινική	Ιδιωτικές κλινικές Bedcapacity	Φαρμακεία 1963	Ιδιωτικές κλινικές Κλινική	Ιδιωτικές κλινικές Bedcapacity	Φαρμακεία
Σύνολο	75	988	129	100	100	100
Έλληνες	70	928	120	93,3	93,9	93
Τούρκοι	5	60	9	6,7	6,1	7

Βλ. *The Cyprus dilemma* ..., ό. π., σελ. 84

¹⁸⁹Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Το χωρίο μου», τ. 8, Απρίλιος 1963, σελ. 21. Του μαθητή Νίκου Βρυώνη (Στ' Κούκλια Πάφου).

Περιοδικό *Μαθητικοί Αντίπαλοι*, «Η κατάρα του γουμένου του Χρυσοστόμου», Φεβρουάριος – Μάιος 1963, αρ. 2, Λευκωσία, σσ. 41-42.

Τούρκοι Αστυνομικοί διαμαρτύρονται. [...] με τον τρόπον προαγωγής μερικών ομογενών των αξιωματικών της Αστυνομίας[...] Εάν εγένοντο, εκείνοι που νομίζουν ότι ηδικήθησαν ας οπλισθούν με το θάρρος των Τούρκων συναδέλφων των δια να διαμαρτυρηθούν. Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 25 Ιουνίου 1961.

¹⁹⁰Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Η κίνηση της ζωγραφικής το 1961», αρ. 16, Γενάρης 1962, σελ. 191.

Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Πνευματική και Καλλιτεχνική Ζωή», τ. 34, Δεκέμβριος 1961, σελ. 25.

Περιοδικό *Κυπριακοί καιροί*, «Οι έκθεση των 33 Κυπρίων ζωγράφων», αρ.8 (107), 13 Ιανουαρίου 1961, σελ. 5.

Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Να παταχθεί το έγκλημα», τ. 40, Ιούνης 1962, σελ. 5.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Σεμινάριο για την «πολιτιστική συνάντηση Ανατολής και Δύσης»», τ. 25, Νοέμβριος 1962, σελ. 35.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

παρουσιάζονται ως συστατικό στοιχείο του κυπριακού εργατικού δυναμικού π.χ. ως ποδοσφαιριστές της Μικτής Κύπρου,¹⁹¹ ως συστατικό στοιχείο των Τραπεζικών Υπαλλήλων Κύπρου.¹⁹² Με αφορμή την 24^η απεργία της Γεωργικής Τράπεζας «ΟΛΟΙ οι οργανωμένοι εργάτες Έλληνες - της ΠΕΟ και της ΣΕΚ - και Τούρκοι, προειδοποίησαν την κυβέρνηση με μια 24ωρη απεργία»,¹⁹³ οι υπάλληλοι έχουν πλακάτ τα οποία φέρουν και το τουρκικό σύνθημα «askıda bulunan proplemlerimizin hallinden kavgınlıolar» «αποφεύγουν τη λύση των προβλημάτων μας που βρίσκονται σε εκκρεμότητα».

[...] Άλλως τε είναι γνωστή εις πάντας τους ενδιαφερομένους η ολοκληρωτική επιτυχία της 24ώρου απεργίας, της 8)8)1961, ήτις με την καθολική συμμετοχή των υπαλλήλων, μηδέ των Τούρκων συναδέλφων εξαιρουμένων, εστερέωσε, έτι μάλλον, το ισχυρόν έρεισμα επί του οποίου στηρίζεται η «ΕΤΥΚ» προς διεκδίκησιν και κατάκτησιν των πλήρως δικαιολογημένων αιτημάτων της.¹⁹⁴

Καταγράφεται η προσπάθεια συμμετοχής και μέλους της Τουρκικής Κοινότητας στη Γενική Συνέλευση του Συνδέσμου Εργοδοτών Κύπρου.¹⁹⁵ Τέλος, ψήγματα ενός διαφορετικού λόγου καταγράφονται και στο περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*.

Το 1960 υπήρχαν 3274 Έλληνες και Τούρκοι που κατείχαν πανεπιστημιακό τίτλο. Από αυτούς 2634 ή 80,5% είναι Έλληνες και 640 ή 19,5% είναι Τούρκοι.

Βλ. Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Το κυπριακό πρόβλημα: Πορεία προς τη χρεωκοπία*, ό. π., σελ. 358.

Σε στατιστικά του 1962 με τίτλο «Educational statistics by ethnic group 1962» υπάρχουν 3950 εκπαιδευτικοί, 3100 Έλληνες και 850 Τούρκοι. Βλ. *The Cyprus dilemma...*, ό. π., σελ. 85.

Την 1^η Νοεμβρίου 1960 ιδρύεται η Τουρκική Ένωση Μηχανικών και Αρχιτεκτόνων Κύπρου. Βλ. Ahmet An, *Kıbrıs Türklerin siyasal tarihi (1930-1960)*., ό. π., σελ. 697.

¹⁹¹Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Οι συναντήσεις της μικτής Κύπρου», τ. 23, Ιανουάριος 1961, σελ. 39.

¹⁹²Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Από τη σκοπιά της «Νέας Εποχής»», τ. 20, Οκτώβρης 1960, σελ. 5.

Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «ΕΤΥΚ- ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ», τ. 20, Αύγουστος 1961, σελ. 8.

Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Οι εργατοϋπάλληλοι της Κύπρου στο πλευρό της ΕΤΥΚ», τ. 22, Οκτώβριος 1961, σελ. 33.

Τη διακήρυξη της κοινής σύσκεψης των τεσσάρων συντεχνιακών ομοσπονδιών υπογράφει και ο γενικός γραμματέας της ΚΤİBF Necati Taşkın. Η απεργία (της Οθωμανικής Τράπεζας) ξεκίνησε στις 7/9/1961 (Βλ. Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Ο αγώνας μας θα δικαιωθεί», τ. 21 Σεπτέμβριος 1961). Η απεργία διήρκεσε 48 ημέρες και έλαβε τέλος στις 25/10/1961.

Βλ. Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Η τελευταία προκήρυξις της κεντρικής απεργιακής επιτροπής», τ. 23, Νοέμβριος 1961, σελ. 5.)

Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Χαιρετισμοί προς το Ζ' συνέδριον της ΕΤΥΚ», τ. 29, Μάιος 1962, σελ. 29.

¹⁹³Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Από τη σκοπιά της «Νέας Εποχής»», τ. 20, Οκτώβρης 1960, σελ. 5.

¹⁹⁴Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «ΕΤΥΚ - ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ», τ. 20, Αύγουστος 1961, σελ. 8.

¹⁹⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η χθесινή Γενική Συνέλευσις του Συνδέσμου Εργοδοτών Κύπρου», 28 Απριλίου 1963.

[..]Η έκθεση των Τουρκοκυπρίων ζωγράφων έδειχνε πώς η Τουρκοκυπριακή ζωγραφική μόλις τώρα αρχίζει να παίρνει μορφή με μια μικρή ομάδα από νέους ζωγράφους, μερικοί των οποίων, οι νεώτεροι, μπορεί να θεωρηθούν ο πυρήνας μιας νέας γενιάς ανθρώπων της τέχνης που θέλει να κινηθή μέσα στο ευρωπαϊκό πνεύμα και που ζητεί να εκφρασθή μέσα στα προβλήματα της ανθρωπότητας. Η έκθεση των Ελλήνων και Τούρκων Κυπρίων ζωγράφων που έγινε με την πρωτοβουλία της Γκαλερύ «Απόφαση», είναι αρκετά ενθαρρυντική. Μέσα στις πικρίες της μεταεπαναστατικής περιόδου, οι καλλιτέχνες της Κύπρου να μπορούν να συνεργάζονται στον τομέα της τέχνης, δείχνοντας συμβολικά τον δρόμο της καλής θέλησεως και συμφιλιώσεως η οποία συνήθως ακολουθεί.¹⁹⁶

Στον ελληνικό λόγο επιδοκιμάζεται ο προσανατολισμός της νέας τουρκικής καλλιτεχνικής φωνής και η μεταστροφή της στο ευρωπαϊκό πνεύμα.

¹⁹⁶Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Η κίνηση της ζωγραφικής το 1961», αρ. 16, Γενάρης 1962, σελ. 191.

3. Η ιεράρχηση των σχέσεων και η αντιδιαστολή Εμείς – Αυτοί

Από τον Οριενταλισμό στον Αντιοριενταλισμό

Η φανταστική γεωγραφία με τις αδιαμόρφωτες αχανείς εκτάσεις, η απουσία της πολιτιστικής διάστασης και η απανθρωποποίηση τίθενται στην υπηρεσία της ευρύτερης «κοσμοεικόνας του Οριενταλισμού». Οριενταλοποιώντας το ανατολίτικο, και ενεργοποιώντας τον οριενταλιστικό λόγο η Ελληνική Κοινότητα επιφέρει την ενεργοποίηση του αντιοριενταλιστικού λόγου από την Τουρκική Κοινότητα.¹⁹⁷

Το πλέγμα της γνώσης και της εξουσίας που δημιουργεί τον «Ανατολίτη», και εν προκειμένω τον Τούρκο, ως υποτελή, τεμπέλη, εκφυλισμένο, απολίτιστο κατά μια έννοια τον εξαφανίζει ως ανθρώπινο ον.¹⁹⁸ Περιγραφές όπως «Σταθήτε μπροστά σ' αυτούς τους βαρβάρους και δούλους των κτηνώδικων ορέξεων», στερούν τον Άλλο από κάθε ανθρώπινη συμπεριφορά και τον καθιστούν άλογο ον.¹⁹⁹

Οι όποιες πολιτιστικές επιτεύξεις της Ανατολής οφείλονται σε δυτικά, ελληνικά, χριστιανικά θεμέλια. «Οι Άραβες εύρον της ρίζας του ελληνισμού πολιτισμού εις την Συρίαν, τας εκαλλιέργησαν και τοιοντοτρόπως εβλάστησεν ο Αραβικός πολιτισμός διαδοθείς συγχρόνως με την Αραβικήν εξάπλωσιν εις την Ευρώπην».²⁰⁰ Χαρακτηριστικό παράδειγμα η αποδόμηση του «αραβικού πολιτισμού» μέσα από τον όρο «συριακός πολιτισμός».

[...]Η όλη ανάπτυξιν του αραβικού πολιτισμού οφείλεται κυρίως εις τους Σύρους, οι οποίοι μαθόντες την αραβικήν γλώσσαν και δεχθέντες τον Ισλαμισμόν, συνετέλεσαν εις την δημιουργίαν αυτού. Δια τούτο ορθότερον θα ήτο να ωνομάζεται συριακός πολιτισμός.²⁰¹

¹⁹⁷Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 27.

¹⁹⁸Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Οι απροσκύνητοι», αρ. 5, Ιούνιος 1963, σσ. 204-205.

Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Η Κύπρος στις φλόγες και στο αίμα», τ. 6, Ιούνιος 1962, σσ.11, 25-26.

Περιοδικό *Παιδική Χαρά* «Η ιστορία του τσιφλικιού», τ. 1, Σεπτέμβριος 1962, σελ. 18.

Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Μαρία Συγκλητική», τ. 13, Δεκέμβριος 1963, σελ. 516.

«γνώρισε τα αίσχυστα π' αυτούς η Ρωμιοσύνη». Βλ. Νίκος Μηλιώτης, *ό. π.*, σελ. 28.

«πρωτόγονα άγρια ένστικτά τους». Βλ. Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Ο Εθνομάρτυς Κυπριανός 1810-1821», τ. 9, Ιούλιος 1963, σελ. 367.

Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 41.

¹⁹⁹Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Μαρία η Συγκλητική», αρ. 2, Μάρτιος 1963, σελ. 77.

Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «Ηρωίδες της Κύπρου», τ. 27, Δεκέμβριος 1963, σελ. 37.

«τα θύματα των Τούρκων δολοφόνων». Βλ. Νίκος Μηλιώτης, *ό. π.*, σελ. 28.

²⁰⁰Ε. Κ. Ανδρουλιδάκης, *Παγκόσμιος ιστορία (και ελληνική) δια τους υποψήφιους...*, *ό. π.*, σελ.108.

²⁰¹Ελένη Μαρινάκου Βουραζέλη, *Ιστορία των μέσων χρόνων*, Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962, σελ. 55.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Ο τρόπος που προσεγγίζει ο ελληνικός λόγος το εγχείρημα του Τουρκικού Εθνικού Θεάτρου να ανεβάσει αρχαία τραγωδία ενέχει τα δικά του μηνύματα. Από τη μία στο περιοδικό *Καιροί της Κύπρου* τονίζεται ότι μια ελληνική τραγωδία η οποία ανεβαίνει από ένα τουρκικό θίασο δεν μπορεί να αποχωριστεί τον ανατολίτικο της χαρακτήρα, αφού ο χορός «ωρύεται «Αμάν»», «φωνάζει κάθε τόσο «Αμάν!.... Αμάν!....»» και μοιάζει με «ένα μάτσο χανούμισσες»,²⁰² από την άλλη το γεγονός :

[...]ότι το Τουρκικόν Εθνικόν Θέατρον έκρινε πρόσφορον να διδάξη την αρχαίαν τραγωδίαν «Οιδίπους Τύραννος» εν Κύπρο και άλλαις χώραις εις κυρίας εμφανίσεις αυτού αποδεικνύει ότι και η χώρα αυτή, της οποίας ο πληθυσμός ήλθεν εξ Ασίας, ζητεί να αποβάλει τον ανατολικόν αύτης χαρακτήρα, ενταχθή δε εις την Ευρώπην.²⁰³

Απέναντι στον λόγο περί της πονηριάς «*Ασιατικήν πονηρίαν*»,²⁰⁴ του νομαδικού βίου «*νομάδων και επιζώντων εξ επιδρομών*»,²⁰⁵ και της τεμπελιάς «*lazy Turkish pashas*»,²⁰⁶ στον τουρκικό λόγο τονίζεται ότι η μογγολική καταγωγή είναι καύχημα.²⁰⁷ Στα ποιήματα *Tarih bizim yaşıantımız H ιστορία είναι η ζωή μας και Evrenin üstüne çekilmiş bayrak H σημαία που τραβήχτηκε πάνω από την οικουμένη*, η εμφάνιση της τουρκικής φυλής σηματοδοτεί την απαρχή της ιστορίας «*Tarih başlamış o andan...*», την εκκόλαψη μιας φυλής ποιητών, σοφών, λογίων και ηρώων «*Bilge, ozan, edip, kahraman...*»,²⁰⁸ έναν αέναο αγώνα επιτευγμάτων και πολιτισμού που ξεκίνησε από την Κεντρική Ασία «*uygarlıklar getirmiştir*». ²⁰⁹ Απέναντι στον μύθο «*Έρχονται οι Τούρκοι*», το τρέμουλο, τα ξίφη, τις ξιφολόγχες, προτάσσεται ότι η τουρκική διοίκηση αποτελεί συνώνυμο της δικαιοσύνης, της ευσπλαχνίας και της θαλπωρής.²¹⁰

²⁰²Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Ο Μίνως Αργυράκης ανακαλύπτει την Ελλάδα στο Παρίσι», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 57.

²⁰³Περιοδικό *Κυπριακοί καιροί*, «Το μέγιστον καλλιτεχνικόν γεγονός του έτους», αρ. 25(124), 1961, σελ. 5.

²⁰⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι εκβιασμοί», 2 Απριλίου 1961.

²⁰⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 23 Σεπτεμβρίου 1962, 20 Ιουνίου 1963.

²⁰⁶Agnes Smith, ό. π., σελ. 210.

²⁰⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Moğol olmanın gururu», 22 Kasım 1960. [Η περηφάνια του να είναι κανείς Μόγγολος]

Από την άλλη, στο πλαίσιο της πολιτισμικής αλλαγής «*medeniyet değiştirme*», με κατεύθυνση τα δυτικά πρότυπα, η τουρκική ρητορική τοποθετεί το τουρκικό έθνος στο στρατόπεδο της δύσης «*Tanzimat hareketi sayesinde Türk milleti Batı milletleri arasında yer almağa yöneldi*». Ο Kemal Atatürk στο ποίημα του Mustafa Kemal αποτελεί έναν ηγέτη δυτικού τύπου, με μπλε μάτια «*mavi gözleriyle*».

Βλ. *Yurttaşlık Bilgisi II*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, σελ. 19.

Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, ό. π., σελ. 189.

²⁰⁸Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, ό. π., σελ. 188.

²⁰⁹Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, ό. π., σελ. 187.

²¹⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yavuz Geliyor, Yavuz», 3 Aralık 1963. [Έρχεται ο άγριος, ο άγριος]

Στον τουρκικό λόγο οι Δυτικοί προβαίνουν σε βανδαλισμούς «*Bütün Anrurayı Vandalizme belerdik. Biz Nöron olmadık*» «Εμείς δεν ήμασταν ο Νέρωνας»,²¹¹ έχουν χρήματα όπως τον Ναπολέοντα «*Biz Napolyon gibi para olmadık*» και ασχολούνται με τις βασιλικές διαδοχές και τους βασιλικούς γάμους «*Biz Kraliçe Elizabetin Sekizinci kocası olmadık*».²¹² Ευθαρσώς ομολογούν σαν κι αυτούς δεν είμαστε «*Biz onlar gibi olmadık*». Στην Αλγερία έγιναν σάβανο για να θέσουν φραγμό σε κάθε σχέδιο των Δυτικών «*Cezayire kefen olduk biz*», και στο ποίημα *Atatürk' e* συγκροτούνται ως άοπλοι «*silahsız*».²¹³

Στο πλαίσιο του τουρκικού αντιαποικιακού λόγου, ο Osman Türkay στο ποίημα *Sömürge Apokıya* αντιπαραβάλλει την αποικιοκρατική δύναμη, με τις φωτεινές πόλεις, τα παλάτια, τους θρόνους και τις κορόνες, με τον αποικιοκρατούμενο που είναι πεινασμένος, διψασμένος, χωρίς φάρμακα.²¹⁴ Η αποικιοκρατικές δυνάμεις είναι δυνάμεις που εκπροσωπούν την τυραννία και τη θρασύτητα, την πολιτική του διαίρει και βασίλευε «*Parçala ve idare et*».²¹⁵ Από την άλλη, η Κύπρια Şerife κάτω από τα θωρακισμένα, η δύστυχη Αλγερινή Cemile, ο Mau-Mau εκπροσωπούν τον αποικιοκρατούμενο.²¹⁶

Από τον παρατηρητή στο πρόσωπο του παρατηρούμενου πολιτισμού

Ο Άλλος συγκροτείται «ως ένα κατώτερο κράμα της ανθρώπινης φύσης».²¹⁷ Ο ιερέας, στο *Σάρκα αίμα πηλός* του Κώστα Σωκράτους, επικρίνοντας τη στάση των συγχωριανών του, συγκροτεί τον Άλλο ως κάτι το απευκταίο «*Ποιόνε το χάλι σας; Τούρκοι γινήκατε ωρέ, να πιήτε αίμα από τη γυναίκα;*».²¹⁸ Με ποιους τροπισμούς η κάθε κοινότητα ως παρατηρητής συγκροτεί τον Άλλο, με ποιους τροπισμούς συγκροτεί το πρόσωπο του παρατηρούμενου πολιτισμού;

Στο ελληνικό συλλογικό φαντασιακό η Τουρκική Κοινότητα συγκροτείται με χαλαρή εθνική και θρησκευτική συνείδηση.²¹⁹ Το 1963 δημοσιεύεται στο περιοδικό *Cyprus to-day*

²¹¹Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σελ. 66.

²¹²Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σελ. 67.

²¹³Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σσ. 67, 77.

²¹⁴Ali Nesim, ό. π., σελ. 88.

²¹⁵Ali Nesim, ό. π., σελ. 89.

Suna Atun, ό. π., σελ. 69.

²¹⁶Serdar Gülgün, *Şairlerimiz Şiirlerimiz Geçmişten Günümüze Kıbrıs Türk Şiiri*, Ateş, ό. π., σελ. 57.

²¹⁷Edward W. Said, ό. π., σελ. 174.

²¹⁸Κώστας Σωκράτους, *Σάρκα, αίμα, πηλός*, ό. π., σελ. 79.

²¹⁹Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Η 9^η Ιουλίου 1821», τ. 1, Οκτώβριος 1960, σσ. 21-29.

Η περίπτωση των κατοίκων του Άρσους και των γύρω χωριών που επιφύλαξαν «εις τον Μακαριώτατον θερμὴν υποδοχήν» Βλ. Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «Ο Μακαριώτατος εις το Άρσος Λάρνακος», τ. 3-4, Μάρτιος – Απρίλιος 1962, σελ. 120.

το άρθρο του Χριστόδουλου Παπαχρυσόστομου «The reality about Cyprus».²²⁰ Μέσα από τον λόγο που συγκροτεί, αναφέρει ότι οι Τούρκοι απευθύνονται στον αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ΄ για βοήθεια, επειδή είναι ενάντια στην ένταση, και ότι η μειοψηφούσα τουρκική ηγεσία υποδαυλίζει την ενότητα, προάγει την ένταση και την εχθρότητα.²²¹ Στον ελληνικό λόγο ο Άλλος παρουσιάζεται να μη σέβεται τις θρησκευτικές του παραδόσεις καταναλώνοντας χοιρομέρι.²²² Το άναμμα της καντήλας στον ναό του Αγίου Νικολάου στο Νέο Χωριό Κυθρέας από «γυναίκες Μωαμεθανών»,²²³ οι προσευχές στο μοναστήρι του Αποστόλου Αντρέα «Ακόμη και Τούρκοι πηγαίνουν στον Αϊντρικά και τον παρακαλούν να τους γιατρέψει από τις αρρώστιες τους»,²²⁴ και στην Παναγιά Γαλακτοτροφούσα του χωριού Γαλαταριά της Πάφου έτσι όπως περιγράφεται από τον ιατρό μαιευτήρα γυναικολόγο Αντ. Ι. Σωτηριάδη «Τόσο δε μεγάλη φήμη έχει αποκτήσει η Παναγιά τούτη ώστε έρχονται στη χάρη της όχι μόνον Ελληνίδες αλλά και Τουρκάλλες, κι' όχι μόνο από τα χωριά της Πάφου μα κι' από τα χωριά των άλλων επαρχιών ιδίως όμως της Λεμεσού και της Μαραθάσας»,²²⁵ υπονομεύουν τη θρησκευτική συνείδηση του Άλλου.

Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «Η. Α. Β. Υ. η Πριγκίπισσα της Ελλάδος Ειρήνη εις Κύπρον», τ. 9-10, Σεπτέμβριος – Οκτώβριος 1962, σελ. 299.

Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «Η. Α. Μ. ο Αρχιεπίσκοπος εις Ελλάδα», τ. 9-10, Σεπτέμβριος– Οκτώβριος 1962, σελ. 288.

Κατά τη διάρκεια του αγώνα της ΕΟΚΑ μέλη της Τουρκικής Κοινότητας συνεισέφεραν σε εράνους για τους αγωνιστές της ΕΟΚΑ στις φυλακές.

Βλ. Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Τι γίνονταν στις φυλακές και τα κρατητήρια», τ. 93, 22 Ιουλίου 1960 σελ. 9.

²²⁰Ο Χριστόδουλος Παπαχρυσόστομος γεννήθηκε το 1905 στην Αγία Βαρβάρα και πέθανε το 1987. Στον αγώνα της ΕΟΚΑ είχε συμμετάσχει και ο ίδιος ενεργά ως γενικός υπεύθυνος όπλων και πυρομαχικών και ως σύμβουλος του Διγενή. Κρατήθηκε σε στρατόπεδο συγκέντρωσης. Ο ίδιος έγγραψε τον Ύμνο στην ΕΟΚΑ. Το 1959 διορίστηκε Γενικός Επιθεωρητής Μέσης Παιδείας και λίγους μήνες αργότερα του ανετέθη η διεύθυνση του Τμήματος Πνευματικής Πολιτισμικής Αναπτύξεως και Επιστημονικών Ερευνών. Το 1961 ίδρυσε με εντολή της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης και διηύθυνε έκτοτε το Μουσείο Αγώνος.

Βλ. Λήμμα «Παπαχρυσόστομος Χριστόδουλος» από *Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια*, ό. π., σελ. 27.

Σύμφωνα με έκθεση του Τμήματος Πνευματικής Πολιτιστικής Αναπτύξεως (1962)

[...]Διενήργησε περί τας 2.000 διαλέξεις εις τας διαφόρους κοινότητας της Νήσου,[...] Ίδρυσε 17 Κοινοτικάς Βιβλιοθήκας [...]Παρέσχε τρεις υποτροφίας εις ενέλιδας νεαρούς Κυπρίους σπουδαστάς και προεκήρυξεν επιτυχώς ένα φιλολογικόν διαγωνισμόν. Εις 9 Κοινοτήτας παρέσχε την πρόπουσαν οικονομικήν επιχορήγησιν διά την ανέγερσιν Ηρώων. Έθεσεν εις λειτουργίαν το Κέντρον Κυπριολογικών Ερευνών[...] ήρchiσε τον καταρτισμόν αρχείου του Αγώνος και κατήρτισε πλήρη αίθουσαν φωτογραφιών του Αγώνος»

Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Τα πεπραγμένα του Τμήματος Πνευματικής Αναπτύξεως», Φεβρουάριος 1963, σελ. 26.

²²¹[...]The great majority of the Turks are against the tension and often call on Makarios for help against the terrorism of the few Turkish fanatic leaders who do not have the interests of Cyprus at heart, and who thrive on tension and hostility.

Βλ. Περιοδικό *Cyprus to-day*, «The reality about Cyprus», Volume 1, No. 6, November-December 1963, σελ. 34.

²²²Κύπρος Χρυσάνθης, *Ο Κανάρης στη Λάπηθο και Η ανάσταση : δύο μικρά μονόπρακτα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962, σελ. 8.

²²³Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Εκλιπόντες συνοικισμοί και ιστορικά γεγονότα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1961, σελ. 158.

²²⁴Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β΄, ό. π., σελ. 69.

²²⁵Αντώνης Σωτηριάδης, *Η μαιευτική στην Κύπρο ανάμεσα στον λαό*, ό. π., σελ. 48.

Γενικότερα η φιλοχρηματία,²²⁶ τα ακόρεστα πάθη «σφαγές, δηώσεις, καταστροφές, κορεσμόν κτηνωδών και βαρβάρων παθών»,²²⁷ η ροπή προς το έγκλημα,²²⁸ την αρπαγή,²²⁹ και τη βία,²³⁰ «ο αριθμός των Τούρκων καταδίκων, όστις εις όλα τα έτη ανέρχεται σχεδόν εις το ήμισυ του των Ελλήνων, ενώ ξεύρομεν ότι οι εν Κύπρω Τούρκοι δεν υπερβαίνουν το 1/5 του γηγενούς πληθυσμού»,²³¹ η ροπή προς το αλκοόλ,²³² η τεμπελιά,²³³ η ασέβεια, όπως στην περίπτωση του Τούρκου από το Δάλι στο παλιό ναΐσκο του Αγίου Γεωργίου,²³⁴ είναι βασικές συνιστώσες του Άλλου.

Ο Άλλος στον τουρκικό λόγο συγκροτείται ως εχθρός με πρόσωπο φίλου «*dost yüzlü düşmanlar*», ο οποίος ενώ επαγγέλλεται ψευδώς ίσα δικαιώματα,²³⁵ παρεμποδίζει συστηματικά την όποια προσπάθεια ανάκαμψης της Τουρκικής Κοινότητας.²³⁶ Η υπονόμευση κάθε προσπάθειας ανάκαμψης δεν περιορίζεται μόνο μέσω των δηλητηριάσεων, όπως στην περίπτωση των χωριών Μαθιάτη *Matyat* και Κοτσιάτη *Koçzat*, αλλά και μέσα από την αρπαγή κτημάτων λόγω χρεών, όπως στην περίπτωση του χωριού Μαλλιά *Bağlarbaşı* όπου από το 1919-1941 ο έμπορος Μιχαήλ Χ" Γαβριήλ πέρασε υπό την κυριότητα του το 90% του χωριού, αναγκάζοντας τους Τούρκους κατοίκους να

²²⁶Ιωάννης Γ. Κασουλίδης, *Μαρία η Συγκλητική: δράμα εις πράξεις τρεις*, ό. π., σελ. 40.

Η περίπτωση του Αγίου Λαζάρου στη Λάρνακα, του Ναού της Αγίας Νάπας στη Λεμεσό, του μοναστηριού του Ομόδους. Βλ. Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', ό. π., σσ. 139, 198, 245.

[...]Β' Ανακριτής: Οι Τούρκοι ...! Μα αυτοί είναι χρυσοί άνθρωποι, πραγματικοί σύμμαχοι. Ότι τους πεις το κάνουν, φτάνει να πέφτη ... (κίνησις χεριού). Η θέσις μας αγαπητέ Τόμ εις τον Ο.Η.Ε. θα ήτο πάρα πολύ δύσκολη αν δεν βρισκόντουσαν οι Τούρκοι να τους κάνουμεν όργανα μας με το χρήμα, και να τους φέρουμε σε διαμάχη με τους Έλληνες και να φωνάζουν ότι θέλουν διχοτόμηση.

Βλ. Ευριπίδης Νεοκλέους & Ανδρέας Αθηνοδώρου, *Αυτοί που δεν λύγισαν : σε πράξεις τέσσερεις*, Κύπρος, 1963, σελ. 25.

²²⁷Ιωάννης Γ. Κασουλίδης, ό. π., σελ. 15.

²²⁸Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Η εγκληματική δράση των Χασανπουλιών», αρ. 89, 1960, σελ. 26.

²²⁹Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Παραδόσεις και ανέκδοτα της Τουρκοκρατίας στην Κύπρο», αρ. 27, Δεκέμβρης 1962, σσ. 106-107.

Χαρακτηριστικά ιστορικά ανέκδοτα : *Ο "παπάς" και ο τράγος* & *Το Αργάκι του Μάντη*.

²³⁰Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Εδώ και πενήντα χρόνια», αρ. 89, 24 Ιουνίου 1960, σελ. 59.

²³¹Κωνσταντίνος Λευκωσιάτης, *Η Κυπριακή Βασιίλη*, Αθήνα, 1961, σελ. 29.

²³²Τάσσος Ψαρόπουλος, ό. π., σελ. 118.

Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', ό. π., σελ. 105.

²³³Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Μια παράδοση», αρ. 29, Απρίλιος –Ιούνιος 1961, σελ. 233.

²³⁴Περιοδικό *Κυπριακαί Σπουδαί*, «Ιστορία και τοπωνύμια Λατσιών», τ. ΚΣΤ', Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, 1962, σελ. 155.

²³⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Dost yüzlü düşmanlar», 23 Aralık 1960.

²³⁶Καταγράφονται καταγγελίες για παράνομη βόσκησι, ετεροβαρείς συναλλαγές μεταξύ Τούρκων παραγωγών και Ελλήνων μεταπωλητών, παράπονα για Έλληνες υπαλλήλους που κρατούν στην ανέχεια και την ανεργία το χωριό Gökçebel Φάλεια κ.τ.λ..

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Adım adım Türk Köyleri – Bulgurlu (Armenechor)», 25 Temmuz 1962. [Βήμα βήμα τα τουρκικά χωριά - Αρμενοχώρι]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Aşağı Kalkanlı Bağcılarının Acıklı Durumu», 8 Ekim 1960. [Η τραγική κατάσταση των αμπελουργών στο χωριό Αρόδες]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Adım adım Türk Köyleri – Gökçebel (Falya)», 21 Ağustos 1962.

μεταναστεύσουν.²³⁷ Στον τουρκικό τύπο αναφέρεται ότι η Τουρκική Κοινότητα έχει να αντιμετωπίσει δύο φωτιές, δύο κλοιούς πυρακτωμένους, τον έναν στον πολιτικό στίβο και τον άλλο στον οικονομικό.²³⁸

Η υπονόμηση της θρησκευτικής ταυτότητας της Τουρκικής Κοινότητας υπογραμμίζεται μέσα από τις αναφορές του Kutlu Adalı. Μεταξύ άλλων απαριθμεί 45 τουρκικά χωριά των οποίων οι μουσουλμάνοι κάτοικοι ασπάστηκαν τον χριστιανισμό. Καταλογίζει ευθύνες στην εκστρατεία των χριστιανών μετά την παραχώρηση της Κύπρου στην Αγγλία.²³⁹ Η θρησκευτική ταυτότητα της Τουρκικής Κοινότητας υπονομεύεται και από την κοινότητα των μαρωνιτών στην Κύπρο, οι οποίοι ανήκουν στο ανατολικό χριστιανικό δόγμα της Καθολικής Εκκλησίας.²⁴⁰

Γενικότερα ο Άλλος στον τουρκικό λόγο συγκροτείται μέσα από τη δράση του. Παρουσιάζεται να δρα παρασκηνιακά σκάβοντας βαθιούς λάκκους για τους Τούρκους «*Rum müfritlerinin Türkler için kazdikları kuyular çok derindir*»,²⁴¹ να προσπαθεί να

²³⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Matyatta Rumlar Türk çobanlarını mahvediyor», 19 Ağustos 1961.[Στο Μαθιάτη οι Έλληνες εξοντώνουν τους Τούρκους βοσκούς]
Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 89.

²³⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Parolamız kalkınmak olmalı», 2 Şubat 1962. [Το σύνθημα μας πρέπει να είναι η ανάκαμψη]

²³⁹Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 10.

Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, ό. π., σελ. 154.

Στον αντίποδα στον ελληνικό λόγο :

[...] Παρόλα αυτά, μόλις η τουρκική διοίκηση αποχώρησε, παρατηρήθηκε μια έντονη τάση των λινοπαμπάκων για επιστροφή στο Χριστιανισμό. Μια τάση που, ενώ για λίγο καταλάγιασε, στη συνέχεια, στα 1881, κορυφώθηκε, για να αρχίσει πάλι από τότε να μειώνεται συνεχώς. Από πολλά χωριά του νησιού, μαζικά (π.χ. Μονάγρι), είτε μεμονωμένα, οικογένειες διακήρυτταν την επιστροφή τους στο Χριστιανισμό.[...] Η πρώτη επίσημη και σοβαρή μαρτυρία για τις επιστροφές των λινοπαμπάκων είναι η προαναφερθείσα αναφορά του Βασιλειάδη όπου μας πληροφορεί για τη βάφτιση μιας οικογένειας μουσουλμάνων (λινοπαμπάκων) τον Οκτώβριο του 1879, σχετικά με την οποία οι Άγγλοι δεν εκδήλωσαν κανένα θετικό ή αρνητικό ενδιαφέρον. [...] Παράλληλα με τις επιστροφές Λινοπαμπάκων, που δυστυχώς απείχαν πολύ από τις προσδοκίες του Βασιλειάδη, οι Έλληνες του νησιού αρχίζουν να διεκδικούν φανερά πια την Ένωση με την Ελλάδα.[...] Δεν θάταν άστοχο αν διατυπωνόταν εδώ η άποψη, ότι εάν γινόταν τότε η Ένωση με την Ελλάδα, οι λινοπάμπακοι χωρίς φόβο πια θα εκδηλώνονταν σαν Έλληνες και ο αριθμός των σημερινών «Τουρκοκυπρίων» θα ήταν σήμερα πολύ μικρός.[...] Οι Άγγλοι βλέποντας τις εθνικές διεκδικήσεις των Ελλήνων και ανησυχώντας για το πού ήταν δυνατό να οδηγήσουν, πίστεψαν ότι μια αύξηση του Τουρκικού πληθυσμού θα ήταν αντίβαρο σ' αυτές τις διεκδικήσεις. Έτσι όταν οι χοτζάδες ξεχύνονταν στα χωριά της Κύπρου τρομοκρατώντας κάθε λινοπάμπακο, που ήθελε να ξαναγίνει Χριστιανός φανερά, η Αγγλική Διοίκηση εκώφευσε στις διαμαρτυρίες λινοπαμπάκων και Χριστιανών.

Βλ. Παρασκευάς Μ. Σαμαράς, ό. π., σσ. 24-27.

Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Η πρώτη περίοδος της «Αγглоκρατίας» στην Κύπρο, 1878-1914 : Πολιτικός εκσυγχρονισμός και κοινωνικές αδράνειες*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1996, σσ. 239-243.

²⁴⁰Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, ό. π., σελ. 20.

[...] Mehmet Ahmet, *Yosif olmuş Ahmet de Solomi olmuştu. Rahme Halil adındaki kız da EOKA'cılarının harekete geçtiği yıllarda bir Maronit polisle evlenmiş, Marina adını alarak Maronit olmuştu.*

Ο Mehmet Ahmet έγινε Ιωσήφ και ο Ahmet Σολωμής. Η Rahme Halil παντρεύτηκε κατά την περίοδο του αγώνα της ΕΟΚΑ με έναν μαρωνίτη αστυνομικό, έγινε μαρωνίτισσα και πήρε το όνομα Μαρίνα.

²⁴¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Zincirleme bir tahmin», 20 Ocak 1962. [Μια αλυσιδωτή υπόθεση]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Hesap soruyoruz», 10 Şubat 1962. [Ζητούμε λογαριασμό]

Μέλη της Ελληνικής Κοινότητας κρύβουν όπλα στις στέγες. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Gazete değil keçe!», 6 Ocak 1961.

απαλλαγεί από την Τουρκική Κοινότητα γκρεμίζοντας τα σπίτια τους και μετατρέποντας τα σε στάβλους,²⁴² να διασπείρει την ταραχή «*huzursuzluk çikarmiya*»,²⁴³ οι υποσχέσεις του είναι σαν κλούβιο αβγό «*Fakat bu prensip Rumlarda cilk yumurta gibi çoktan bozulmuştur*»,²⁴⁴ εγωιστής που με το που πέφτει από τη μήτρα της μητέρας του μεγαλώνει με την ιδέα ότι οι Τούρκοι είναι εχθροί «*ana rahminden düşer düşmez Türk düşmanı*

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İşleri hep dalavere», 20 Haziran 1961. [Οι δουλειές τους είναι πάντα οι μηχανορραφίες]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tertip karşısındayız», 19 Ocak 1962. [Απέναντι στις δολοπλοκίες]

²⁴²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Lefkonuktaki Türk evleri ortadan kaldırılmak isteniyor», 7 Şubat 1963.

[Επιδιώκουν να γκρεμίσουν τα τουρκικά σπίτια στο Λευκόνοικο]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 22 Ağustos 1961.

Επιστολή Μαύρου Αετού προς Θεόδωρο Αττικουρή από Άγιο Ιωάννη Πιτσιλαίας.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rum vatandaşlarımızın yeni bir "işbirliği" örneği», 14 Temmuz 1963.

[Νέο παράδειγμα συνεργασίας των Ελλήνων συμπατριωτών μας]

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 20^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 48.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 27^η Φεβρουαρίου 1962, σελ. 153.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 1^η Σεπτεμβρίου 1961, σελ. 392.

Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 310.

²⁴³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Dış Dünyanın Takdir Ettiği», 1 Nisan 1962. [Το εξωτερικό επικροτεί]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tehlikeli bölgesi», 31 Aralık 1961. [Επικίνδυνες περιοχές]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rumlar sivil harb tohumları saçmaya başladı», 22 Eylül 1960. [Οι Έλληνες άρχισαν να επιδίδονται σε πολιτικό πόλεμο]

Ο Kutlu Adalı γίνεται μάρτυρας του ακόλουθου περιστατικού. Στο χωριό Y.... τους προσέγγισε ένας Έλληνας χωρικός και τους ζήτησε να μεταφέρουν την κόρη του στο νοσοκομείο Πάφου όπου θα έκανε εγχείρηση. Στη συζήτηση τους παρεμβαίνει ένας άλλος Τούρκος :

[...] *Türk köylüler bizi dürttü*

"Götürmeyin imansızı!" dediler.

"Neden" dedik.

"Bu köyün en aşı gavurudur. Kargaşalıklar içinde bize saldıranların başında bu köpek vardı! Öteki Rumları da haylayan buydu !"

[.....] *Öte yandan Türkler :*

"Kanmayın beyim. Çok düzencidir. Hepimize içinden sövüp saymıyorsa kendimizi bu ağaca asarız. Kızının hastalığı da çok önemli değil!"

[...] *Τούρκοι χωρικοί μας έσπρωξαν*

"Μην πάρετε τον άπιστο!" είπαν.

«Γιατί», είπαμε.

"Είναι ο πιο ακραίος άπιστος αυτού του χωριού. Μέσα στις ταραχές υπήρχε ένας σκύλος που ήταν ο επικεφαλής αυτών που επιτέθηκαν σε μας. Αυτός ήταν που γαύγιζε και στους άλλους Έλληνες!"

[... ..] *Από την άλλη οι Τούρκοι:*

"Μην ξεγελιάστε κύριε μου. Είναι μεγάλος απατεώνας. Αν δεν μας σκυλοβρίσει όλους, θα κρεμάσει τους δικούς μας σε αυτό το δέντρο. Και η ασθένεια της κόρης του δεν είναι πολύ σημαντική!"

Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, *ό. π.*, σελ. 79.

²⁴⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sütunlarda seyahat», 15 Ağustos 1960.

Δεν έχουν καλή πρόθεση «*iyi niyet sahibi olmuş olsalardı*».

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İyi niyet, iyi niyet», 15 Ocak 1962.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İstenilen dostluk bu mu?», 15 Haziran 1962. [Αυτή είναι η φιλία που επιδιώκεται;]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Daha kötüye doğru», 21 Ağustos 1961. [Προς τα χειρότερα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Göz Boyama Kabilinden», 11 Haziran 1962. [Όπως τα φύκια για μεταξωτές κορδέλες]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Huzur temennimizin boşluğu», 13 Şubat 1962. [Η επιφανειακή ευχή για γαλήνη]

olarak yetiştirilmektedirler»,²⁴⁵ τυχοδιώκτης *maceraperestler* ,²⁴⁶ με ακόρεστη πλεονεξία «*oburlukla*» ο οποίος εποφθαλμιά τα δικαιώματα της Τουρκικής Κοινότητας.²⁴⁷

Φορέας του βλέμματος & Αντικείμενο του βλέμματος

Οι επιλογές που αφορούν το φύλο και την ηλικία θέτουν ένα επιπλέον ζήτημα Ετερότητας.²⁴⁸ Όταν είναι παιδί, δηλαδή «*άτομο αδιαμόρφωτο, χωρίς την απαραίτητη αγωγή που είναι προϋπόθεση για τη διαμόρφωση εθνικής ταυτότητας*», είναι ευάλωτο, χωρίς ιδιαίτερες εθνικές αντιστάσεις και ευπροσάρμοστο στα πολιτικά θέλω των μεγάλων. Στο διήγημα *Ηρωική Συμφωνία* παρατίθενται με άνισους όρους συγκρότησης οι δύο κοινότητες. Από τη μία το ορφανό μικρό Τουρκάκι και από την άλλη ο Έλληνας ενήλικας που το περιμαζεύει.²⁴⁹ Όταν ο Άλλος είναι γένους θηλυκού, δηλαδή «*πρόσωπο στο οποίο προβάλλονται σεξουαλικές επιθυμίες*», συγκροτείται στο πλαίσιο του εξωτισμού.²⁵⁰ Σε μισοτέλειωτο μυθιστόρημα του Süleyman Uluçamgil, στις Ελληνίδες εργάτριες δεν αποδίδονται εξαιρετικές ιδιότητες, χαρίσματα φυσικά και ψυχικά, δεν συγκροτούνται ως πρόσωπα που προξενούν θαυμασμό μέσα στη διαφορά τους. Αντίθετα, η έκδοση αυτή της θετικότητας του έμφυλου Άλλου δεν απέχει από τον εξωτισμό,²⁵¹ και η ομορφιά τους είναι αποτέλεσμα της επιμιξίας μεταξύ των δύο κοινοτήτων «*Kızlarının güzelliği de bence melezi oluşlarındandır*».²⁵²

²⁴⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bir nesil soysuzlaşınca», 23 Ocak 1963.[Όταν μια γενιά εκφυλίζεται]
Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk düşmanlığı», 1 Kasım 1962.[Τουρκική έχθρα]
«*aşırılık*» «*εξτρεμισμός*»

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Laf ebeliğine karnımız tok!», 22 Ocak 1961.

[Είμαστε χορτασμένοι από τη γλωσσοκοπανιά]

²⁴⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Dönüşü», 15 Şubat 1963.[Η επιστροφή της Κύπρου]

²⁴⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tedirginlik», 15 Şubat 1963. [Ανησυχία]

²⁴⁸Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 256.

²⁴⁹Ειρένα Ιωαννίδου, *Ηρωική Συμφωνία*, *ό. π.*, σσ. 113, 130.

«*κουρελιάρικο*» «*Τουρκάκι*». Βλ. Ρόδης Ρούφος, *Η χάλκινη εποχή* ..., *ό. π.*, σελ. 67.

²⁵⁰Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σσ. 256, 311-312.

²⁵¹Turhan Uludağ (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 184.

Στο ποίημα του Özker Yaşar *Atına Mektubu* *Αθηναϊκό Γράμμα* εξυμνείται η ομορφιά των Ελληνίδων του μητροπολιτικού χώρου.

Η ομορφιά των Ελλαδιτισσών «*Yunan kadınlarının güzelliği*». Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, *ό. π.*, σελ. 120.

Süleyman Uluçamgil & Orbay Deliceirmak, *Asi : şiirler*, *ό. π.*, σελ. 13.

²⁵²«*Και η ομορφιά των κοριτσιών κατά την άποψη μου έγκειται σε αυτή τη διασταύρωση*».

Από την άλλη, στον ελληνικό λόγο η ομορφιά των Οθωμανίδων είναι αποτέλεσμα των επιγαμιών των Οθωμανών στρατιωτών με τις Ενετές οι οποίες διέμεναν στην Κύπρο κατά την κατάληψη. «*Αι οθωμανίδες, είλκον το γένος εκ των Ενετών, διότι ο κυριεύσας την Κύπρον το 1571 Λαλά Μουσταφάς ενέκλεισε τας γυναίκας των Ενετών εντός του γυναικωνίτου, αυται δε υπανδρεύθησαν Τούρκους, εκούσαι ή άκουσαι*».

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακοί καιροί*, «Η Λευκωσία του 1878 και του 1960», αρ. 5(104), 2 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 38.

Η ιεράρχηση των έμφυλων σχέσεων συγκροτείται και μέσα από τις επιτελέσεις ο φορέας του βλέμματος και το αντικείμενο του βλέμματος.²⁵³ Στο μισοτέλειωτο μυθιστόρημα του Süleyman Uluçamgil, αυτές που εκτίθενται, που είναι το αντικείμενο του βλέμματος, είναι οι όμορφες Ελληνίδες εργάτριες με τα μπλε μάτια «*Rum ırgatlar*», «*çoğu lacivert gözlü*», ενώ το ενεργό υποκείμενο, οι φορείς του βλέμματος, είναι οι άτακτοι Τούρκοι «*köy delikanlılarının en çok haşarı*».²⁵⁴ Ο Τούρκος είναι αυτός που έχει την πρωτοβουλία του βλέμματος «*Biliyorsun Rum kızlarının güzelliğinden sana bahsetmiştim*» «*Ξέρεις σου είχα αναφέρει για την ομορφιά των Ελληνίδων*». Παρά τις όποιες προσπάθειες της εργάτριας μέσα από τα περίτεχνα κτενίσματα της να αποκρύψει την ομορφιά της «*saçlarını arkadan gamze yapıp önde, alınlarında birbirine geçirirlerdi*», η νύχτα την αναγκάζει να εκτεθεί στο μάτι του Τούρκου άρρενος «*Ancak bu güzel yüzler, akşam olup, başlardaki gölgelikler çıkınca iyice görülebilirdi*».

Η αρπαγή νεανίδων στα χρόνια της «*Τουρκοκρατίας*»,²⁵⁵ η διαπόμπευση των Ελληνίδων μπροστά στους Επικουρικούς Αστυνομικούς στο πεζογράφημα *Κλειστές Πόρτες*,²⁵⁶ ο στίχος «*Σύλβια ριάλια της διά να δείξει το βυζίν της τζ' ετζέινη που την αντροπήν εξέβην η ψυσιή της*»,²⁵⁷ η νουθεσία του τραγουδιού *Η Χριστινού της Θερμοκρήνης* «*Μέσ σου γελάση το Τουρτζίν, το σαλαβατισμένον*»,²⁵⁸ καταδεικνύουν ότι η έκθεση στον Άλλο, στον ελληνικό λόγο, είναι συνώνυμο της ατίμωσης.²⁵⁹

²⁵³Η απόλαυση του βλέμματος ανήκει στον άντρα, το ενεργό υποκείμενο. [...] Εκείνος βλέπει και η γυναίκα εκτίθεται. Δεν ανταποδίδει ούτε ενεργοποιεί το δικό της βλέμμα.

Βλ. Νίκος Κολοβός, *Η γυναίκα στον κινηματογράφο*, Αιγόκερος, Αθήνα, 1995, σσ. 32-33, 52, 111.

²⁵⁴Turhan Uludağ (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 184.

[...] Η εποχή που ήταν πιο άτακτα τα παλικάρια του χωριού ήταν το διάστημα του θερισμού. Διότι εντός των Ελλήνων εργατών υπήρχαν πολύ όμορφες κοπέλες. Οι περισσότερες εξ αυτών με γαλάζια μάτια.

²⁵⁵Κωνσταντίνος Γ. Σπυριδάκης & Σταύρος Καρακάσης, *Λαογραφική αποστολή εις Κύπρον (21 Οκτωβρίου-20 Νοεμβρίου 1960): Ιέκθεσις περί της λαογραφικής συλλογής II)* έκθεσις περί της συλλογής μουσικής ύλης, Αθήνα, 1962, σελ. 322.

²⁵⁶Κώστας Μόντης, *Κλειστές πόρτες*, *ό. π.*, σελ. 38.

²⁵⁷Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Η κόρη του Τζυρ –Παπά», αρ. 87, 1960, σελ. 10.

²⁵⁸Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η Χριστινού της Θερμοκρήνης», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1963, σελ. 61.

²⁵⁹Στον ελληνικό λόγο ο Έλληνας σέβεται τη γυναίκα του Άλλου. Ο Μέγας Αλέξανδρος σεβάστηκε τη μητέρα, τη σύζυγο και τη θυγατέρα του Δαρείου.

Βλ. Παντελής Τσιγκίνης, *Ελληνική ιστορία δια τους μαθητάς της Γ' και Δ' τάξεως των δημοτικών σχολείων αμφοτέρων των φύλων και της Δ' Τάξεως των πλήρων Αστικών σχολών*, Ι. Γ. Κασουλίδης, Λευκωσία, 1932, σελ. 70.

«*Η απαγωγή και δολοφονία της επταετούς παιδίσκης*» Βλ. Κωνσταντίνος Γιαγκουλλής (επιμ.), *Τα άπαντα του Μαρωνίτη ποιητή Α. Μιχαήλ*, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία, 2005, σσ. 175-181.

Διαδικασία οργάνωσης του χώρου του Άλλου

Κάθε περιγραφή του χώρου είναι επιλεκτική και διαθέτει έναν βαθμό ακρίβειας, η οποία μπορεί να την καθιστά ικανοποιητική ή όχι, ανάλογα με τις περιστάσεις οι οποίες συνοδεύουν την εκφορά και το ιδεολογικό υπόβαθρο της εκφοράς του λόγου.²⁶⁰ Μέσα από τη διαδικασία του βλέπειν, στο *Η σφαγή των Κοντεμενιωτών στο Κιόνελι*, τα εδάφη του Άλλου συγκροτούνται με ζοφερά χρώματα «τα τούρκικα μαυρειδερά χωράφια -που να τα πνίξη η αρμύρα κι' η οχιά- νύχτα μολύβι αφήσαν τα χρυσάφια να πέσουν στο καρτέρι μ' απονιά κι' η σφαίρα να τους πνίξη τα κροτάφια, να τους ξεσκίσει σπλάχνα και καρδιά».²⁶¹ Σε άλλες αναφορές οι τουρκικές συνοικίες έχουν «όψιν κοιμητηρίου», συνδέονται με ηχητικές και οπτικές εικόνες οι οποίες παραπέμπουν στον θάνατο,²⁶² ή με οσφρητικές εικόνες «*Turkish confections*».²⁶³ Αν και σε πολλά χωριά ο μιναρές του τζαμιού δεν είναι πολύ μακριά από το καμπαναριό της εκκλησίας, ο μιναρές συγκροτείται ως στοιχείο κατάκτησης «*remind us that Turks have settled among the Greeks in the island*».²⁶⁴ Τα μνημεία και τα τεμένη της Τουρκικής Κοινότητας συγκροτούνται ως μνημεία κατακτητών που δεν επηρέασαν τον χαρακτήρα του νησιού.²⁶⁵ Στον τουρκικό λόγο αποσιωπάται η παρουσία του Άλλου, οι βιότοποι συγκροτούνται ως κενά τοπία «*"empty" landscapes*», ακατοίκητα «*Türkün Yeşil adası*», ανιστόρητα, «*Burası Lefkoşa' dır.....Bir Türk şehri*»,²⁶⁶ και στις περιπτώσεις που γίνεται αναφορά στον χώρο

²⁶⁰John Langshaw Austin, ό. π., σελ. 246.

²⁶¹Αυτό που βλέπουν είναι αυτό που υπάρχει «*What they see is what there is*». Βλ. Mary Louise Pratt, ό. π., σελ. 213.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Μπαλλάντα : Η σφαγή των Κοντεμενιωτών στο Κιόνελι», αρ. 2, Νοέμβριος 1960, σελ. 59.

«Το κάθε δέντρο σα γυνό κοντάρι να ξεραθή κι' η οχιά να κυριαρχή» Βλ. Κύπρος Χρυσάνθης, *Οι μπαλλάντες μιας ηρωϊκής εποχής*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962, σελ. 31.

²⁶²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οικονομική κρίσις και αίτια», 5 Μαρτίου 1961.

[...] Η πλαϊνή αυλή ήταν ένα παλιό Τούρκικο νεκροταφείο. Το χορταράκι είχε ψηλώσει αλλά οι στητές ταφόπετρες ξεχώριζαν θλιβερές. Τουρκάκια έπαιζαν ανάμεσα στα μνήματα. [...] Ο σκύλλος του μπήκε ορμητικός στην Τούρκικη αυλή. [...] Τότε, σαν από σύνθημα, άρχισαν τα τζιτζίκια όλα μαζί το τιτίβισμα στο Τούρκικο κοιμητήρι.

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Η νουβέλλα της Ειρήνης», τ. 6, Απρίλιος 1961, σσ. 256, 264.

Ο χώρος / *landscape* ως «*soundscape*» ηχοτόπιο. Βλ. Nick Montgomery, «Colonial Rhetoric and the Maternal Voice: Deconstruction and Disengagement in Virginia Woolf's *The Voyage Out*», *Twentieth Century Literature*, Volume 46, No. 1, Spring 2000, σελ. 44.

²⁶³Αχιλλέας Λυμπουρίδης, *Cyprus : The island of Aphrodite*, ό. π., σελ. 79.

²⁶⁴*The Greek heritage of Cyprus : A handbook on the island's past and present*, Greek Communal Chamber, Nicosia, 1963, σελ. 4.

[...]sometimes the minaret of the Turkish mosque rivals the church steeple in height and reminds us that in many villages the Turks live and work side by side with the Greek inhabitants of the island.

Βλ. *Cyprus : A handbook on the islands past and present*, Nicosia, 1964, σελ. 9.

²⁶⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Σάββατο», 15 Απριλίου 1961.

²⁶⁶Mary Louise Pratt, ό. π., σσ. 60, 50.

του Άλλου, ο χώρος του έχει καφενεία με τηλεόραση, ηλεκτρισμό, μαίεις και γιατρούς, αυλάκια νερών, και γενικότερα ο χώρος του Άλλου αποπνέει μια αίσθηση αφθονίας, ευμάρειας και ευημερίας. Ο Kutlu Adalı, αναφερόμενος στο τουρκικό χωριό *Faşlı* Φάσλι και στο πρόβλημα υδροδότησης που αντιμετωπίζει, τονίζει ότι μία από τις πηγές υδροδότησης περνά μέσα από το χωράφι ενός Έλληνα, αλλά ο άπιστος δεν αφήνει να την χρησιμοποιούν «*Gavur birakmıyor*».²⁶⁷

Η Rebecca Bryant, αναφερόμενη στη βία του Άλλου «*violation of the other*», τονίζει ότι εγγράφεται σε ένα τοπίο «*is written into the landscape*».²⁶⁸ Τα γκρεμισμένα και καμένα σπίτια στον Άγιο Θεόδωρο Καρπασίας, τα συνθήματα πάνω στους τοίχους *Ζήτω ο Μακάριος, Ζήτω ο Διγενής, Ζήτω η ΕΟΚΑ*,²⁶⁹ τα τσαντίρια στα οποία διαμένουν πια οι κάτοικοι του χωριού *Kuzacuk* Αρναδί, αφού τα σπίτια τους έχουν γκρεμιστεί «*çadirlarda yaşıyan Kuzacuk*»,²⁷⁰ η πλατεία *Karga Şehit Meydanı* στο χωριό *Antepe* Άγιος Συμεών προς τιμήν του *Mehmet Hasan Karga*, ο οποίος έχασε τη ζωή του στις διακοινοτικές ταραχές του 1958, το σημάδι που άφησε η σφαίρα στην ξύλινη πόρτα του τουρκικού καφενείου στο χωριό Μαθιάτης είναι τροπισμοί με τους οποίους εγγράφεται η βία του Άλλου πάνω σε ένα τοπίο, σε έναν χώρο, σε ένα κατασκεύασμα κ.τ.λ..²⁷¹ Από την άλλη, στο *Τραγούδια των κρατητηρίων (Ημερολόγιο Α')*, στο ποίημα *Βάστα, καημένη Λευκωσία* «*Βλέπω τις φλόγες που σε ζώνουν, βλέπω τις κάπνες που σε πνίγουν*»,²⁷² αποτυπώνεται η βία του Άλλου και συγκροτείται η στερεοτυπική ρηματική παράσταση «*Τούρκοι πέρασαν ... Χαλασμός!*».²⁷³

Πέρα από τη διαδικασία οργάνωσης του χώρου του Άλλου ή τη διαδικασία οργάνωσης του χώρου μετά τη δράση του Άλλου, μέσα από το υπό εξέταση υλικό, αναδεικνύεται ακόμη μια παράμετρος σε σχέση με τον χώρο. Σε αντίθεση με τον ιδιωτικό χώρο που συγκροτείται ως ο χώρος του Άλλου, ο δημόσιος χώρος συγκροτείται ως ο φυσικός

«*Τουρκικό Πράσινο νησί*» «για αιώνες ήσουν δικό μας δικό μας θα μείνεις». Ποίημα *KIBRISIM* του Kemal Zorlo.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*HALKIN SESİ - SANAT ARMAĞANI*», 16 Ekim 1962.

«*Αυτό το μέρος εδώ είναι η Λευκωσία ...Μια Τουρκική πόλη*». Ποίημα της Urkiye Mine Balman (1960).

Βλ. Zübeyir Yılmaz & Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk şiiri*, ό. π., σελ. 54.

²⁶⁷Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, ό. π., σσ. 121, 165, 167, 171.

²⁶⁸Rebecca Bryant, *The past in pieces: Belonging in the new Cyprus*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia & Oxford, 2010, σσ. 57, 124.

²⁶⁹*Şehitler albümü*, Türk Cemaat Meclisi Sosyal İşler Dairesi, Lefkoşa, 1963. [Το λεύκωμα των ηρώων]

²⁷⁰Kutlu Adalı, *Köy raporları 1963*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1963, σελ. 39.

²⁷¹Kutlu Adalı, *Köy raporları 1961*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1961, σσ. 53, 13.

²⁷²Αντώνης Σωτηριάδης, *Τραγούδια των κρατητηρίων (Ημερολόγιο Α')*, Πάφος, 1961, σελ. 73.

Α. Γ. Μούσκος, *Αδούλωτο νησί : τρίπρακτο, πατριωτικό, παιδικό δραματάκι δια τα δημοτικά σχολεία*, Νέος Κόσμος, Λευκωσία, 1960, σσ. 12-13.

²⁷³Κ. Χ. Αγγελίδης & Ελ. Θ. Κασιανίδη, *Τούρκοι πέρασαν.... χαλασμός !*, 1955.

χώρος του πολίτη.²⁷⁴ Έτσι και ο Πετράκης Γιάλλουρος, ο τελειόφοιτος μαθητής του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου, διαδηλώνει στους δρόμους «*Και στις Οράς ψηλά κάποιο σοκκάκι αθάνατο τον κάναν τον Πετράκη*»,²⁷⁵ ενώ μέλη της Τουρκικής Κοινότητας στο χωριό Μανσούρα γράφουν στους τοίχους «*γίνετε μέλη*» «*üye olun*» της οργάνωσης *Kıbrıs Türk Gençlik Teşkilatı*.²⁷⁶

²⁷⁴Καλλιόπη Σπανού, ό. π., σελ. 546.

«ο ουρανός συμπυκνώθηκε βαθυγάλαζος στις πλευρές του δρόμου να μας δη» Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Έτσι αρχίσαμε την Πρωταπριλιά», αρ. 7, Απρίλιος 1961, σελ. 319.

[...] Λόγγοι, σπηλιές των αγριμιών· Στ' αθόλωτα, στ' αρρενωπά σας στήθια ονείρατα ανθοβόλησαν παιδιών, περιστεριών.

Βλ. Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Κυπριακή Ραψωδία», 1961, σελ. 196.

«οι βουνοπλαγιές» Βλ. Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Μάρκος Δράκος», αρ. 2, Δεκέμβριος 1962, σελ. 61.

«δρόμους» Βλ. Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Σ' ένα νεκρόν έφηβο», αρ. 4, Φεβρουάριος 1963, σελ. 160.

²⁷⁵Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, ό. π., σελ. 47.

Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Πετράκης Γιάλλουρος», τ. 6, Φεβρουάριος 1963, σελ. 5.

²⁷⁶Kutlu Adalı, *Köy raporları 1962*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1962, σελ. 16.

4. Πράξεις εκφώνησης της Ετερότητας

Ο τρόπος ομιλίας, οι κινήσεις, οι χειρονομίες, τα σκεύη, η ενδυμασία αποτελούν διάφορους τροπισμούς εκφώνησης της Ετερότητας, διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο Εγώ και στον Άλλο, μαρτυρούν το πολιτισμικό κεφάλαιο της κάθε κοινότητας για τον Άλλο.²⁷⁷ Ο λόγος του Άλλου απαξιώνεται, ο Άλλος χάνει την ανθρώπινη, την ηθική του υπόσταση, όταν ο τρόπος ομιλίας του δεν αποφεύγει τις υβριστικές φράσεις, τις τσιρίδες, τις ιαχές και τους αλαλαγμούς.²⁷⁸ Ο Κωνσταντίνος Λευκωσιάτης, στο *Η Κυπριακή Βαστίλλη*, αναφέρει ότι οι Τουρκάλες φυλακισμένες «καθίστανται εστία ψυχικής αναταραχής και ηθικής μολύνσεως».²⁷⁹ Οι υβριστικές εκφράσεις, οι προκλήσεις, η σκληρότητα τους, τις διαφοροποιεί από τις Ελληνίδες κατάδικους.²⁸⁰ Με τον ίδιο τρόπο συγκροτούνται και στο θεατρικό *Μαρία η Συγκλητική* του Κυριάκου Μ. Καραμάνου. Η υπόθεση του θεατρικού έργου εκτυλίσσεται στη Λευκωσία λίγο μετά την είσοδο του οθωμανικού στρατού στην πόλη.

Μαρία : Στάσου ... Άφησε το χέρι σου κάτω άπιστε(χαστούκι)

Α' Τούρκος : Σκύλα χτυπάς α ... (γέλοια στρατιωτών)

Β' Τούρκος : Αί Μουσταφά Μπέη ... χαστούκι αρχοντικό αί ... (γέλοια)

Α' Τούρκος : Αί μα γι' αυτό και τα ρυάλια που θα πάρω απ' αυτήν θαναι τριπλά

....

Γλυκερία : Σκασμός άπιστε ... Μουρτάτη.²⁸¹

Οι πειρακτικές κουβέντες, τα άγαρμπα χωρατά, οι άγριες φωνές και οι άθλιοι λαρυγγισμοί συνδέονται με τον Άλλο. Οι Τούρκοι στο χωριό Μένονικο στέκονται στην πόρτα του ναού, κάνουν αγραχτάν (κλώθουν χοντρό νήμα για σχοινιά) και ενοχλούν με διάφορες πειρακτικές κουβέντες τις γυναίκες, οι οποίες περνούν από μπροστά τους για να μπουκ στην εκκλησία.²⁸² Στο διήγημα *Ομορφίτα*, ο Χρ. Παπαχρυσόστομος περιγράφοντας την κατάσταση στον Αστυνομικό Σταθμό το βράδυ, αναφέρει για τους Τούρκους Επικουρικούς :

[...] Σε λίγο παύουνε κι' οι βρισιές και τ' άγαρμπα χωρατά. Ένα πράγμα μονάχα συνεχίζεται απαίσιο, μονότονο. Το τραγούδι του φρουρού απάνω στη στέγη. Όσο χαμηλό και ψιθυριστό και να ναι, είναι φριχτό. Δε σταματάει λεπτό. Μεσάνυχτα

²⁷⁷Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, ό. π., σσ. 255-256.

²⁷⁸«τρομακτικός αλαλαγμός» Βλ. Κ. Χ. Αγγελίδης & Ελ. Θ. Κασιανίδη, *Τούρκοι πέρασαν.... χαλασμός !*, 1955, σελ. 57.

²⁷⁹Κωνσταντίνος Λευκωσιάτης, *Η Κυπριακή Βαστίλλη*, ό. π., σελ. 35.

²⁸⁰Κωνσταντίνος Λευκωσιάτης, *Η Κυπριακή Βαστίλλη*, ό. π., σελ. 36.

²⁸¹Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Μαρία η Συγκλητική», αρ. 2, Μάρτιος 1963, σελ. 76.

²⁸²Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «Παραδόσεις από το Μένονικο», τ. 18, Μάρτιος 1963, σελ. 42.

είναι; πολεμάει «Αμά ά ά άααα άαν». Λαρυγγισμοί άθλιοι, χωρίς νόημα, μονότονοι θλιβεροί, που σε κάνουν να νοιώθεις πιο πολύ τη μονοτονία της φυλάκισής του.²⁸³

Η ικανότητα του ανθρώπινου είδους να επικοινωνεί με έναρθρο λόγο αφαιρείται από τον Άλλο. Οι ιεροί εκπρόσωποι της ισλαμικής θρησκείας προσομοιάζουν των κοράκων.²⁸⁴ Αντί να άδουν, να ψάλλουν, να υμνούν, εισάγονται με ένα ρήμα που δηλώνει άρνηση της αξίας, «κράζουν οι χοτζάδες». Χάνουν κάθε ανθρώπινη ιδιότητα, όταν συγκροτούνται ως αιμοσταγείς, ως «σκυλιά», με «άγριες φωνές».²⁸⁵

Στον τουρκικό λόγο, ο έναρθρος λόγος του Άλλου υπογραμμίζει την αυταρχική, επιζήμια, ύπουλη στάση του. Με οχλοβοή «yaggaralariyle», σπέρνει υπόνοιες «bulandır mıya»,²⁸⁶ ξεφωνίσει-στριγκλίζει,²⁸⁷ μεταχειρίζεται υβριστικές φράσεις «Açlıktan gebertelim köpekleri», «Türklere ölüm», «Bu işi Türkler yaptı»,²⁸⁸ και ψιθυρίζει στα μικρά Τουρκάκια τα Ελληνικά.²⁸⁹ Με ρηματικές εκφορές οι οποίες πόρρω απέχουν από μια κοινότητα που αρθρώνει συνετό πολιτικό λόγο, ο τουρκικός λόγος αποδομεί το αίτημα της Ελληνικής Κοινότητας «στριγκλίζουν σαν κακομαθημένα παιδιά για να φέρουν την απομίμηση της Κρήτης και της Ρόδου» «haylaz çocuklar gibi çizlik koparıyorlar».²⁹⁰

Με κινήσεις ή με χειρονομίες όπως «άναβαν τότε τα μούτρα τους», «Έκανε υπόκλιση», «με φάτσα σκληρή»,²⁹¹ «Χτύπησε ο επικουρικός, ευγενικά», «Μόνο ο Αλής πέρασε καβάλλα στ' άλογο με τον πατέρα του και μουβγαλε την γλώσσα»,²⁹² ο Άλλος καθίσταται άλλοτε γραφικός και άλλοτε αγενής ή δουλόφρων. Γραφικές φιγούρες αποτελούν οι Επικουρικοί Αστυνομικοί στο πεζογράφημα *Ηρωική Συμφωνία*. Γίνονται αντικείμενο κοροϊδίας για τα προηγούμενα τους επαγγέλματα και την άγνοια τους σε σχέση με τις σύγχρονες κοινωνικές πρακτικές.

- Παπλωματάς εδώ ! Σιάμισι πουλώ και λουκουμάδες!.....

²⁸³Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Ομορφίτα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1962, σελ. 169.

²⁸⁴Ιωάννης Γ. Κασουλίδης, *Μαρία η Συγκλητική...*, ό. π., σελ. 15.

²⁸⁵Νέαρχος Κληρίδης, *Ο Διγενής Ακρίτας ...*, ό. π., σελ. 156.

Κωνσταντίνος Γ. Σπυριδάκης & Σταύρος Καρακάσης, ό. π., σελ. 319.

²⁸⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Diş Dünyanın Takdir Ettigi», 1 Nisan 1962. [Το εξωτερικό επιδοκιμάζει]

²⁸⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bir Alçaklık örneği», 15 Şubat 1962. [Ένα παράδειγμα μικροπρέπειας]

²⁸⁸«Να σκοτώσουμε τα σκυλιά από την πείνα». Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Çektiklerimiz yeter olsun», 24 Nisan 1962. [Αυτά που περάσαμε]

«Θάνατος στους Τούρκους», «Οι Τούρκοι έκαναν αυτή τη δουλειά»

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İki toplum arasındaki tezat», 1 Haziran 1962. [Η αντίθεση ανάμεσα στις δύο κοινότητες]

²⁸⁹Στο χωριό Γαλαταριά της Πάφου *Yogurtçular* Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, ό. π., σελ. 87.

²⁹⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bir Alçaklık örneği», 15 Şubat 1962.

²⁹¹«çizğ suratlı». Βλ. Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σελ. 141.

²⁹²Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Για την πατρίδα», τ. 3, Μάρτιος 1962, σελ. 13.

Αναβαν τότε τα μούτρα τους, γύριζαν τα ντουφέκια και μας φοβέριζαν.

- Σκασμός, γιαού ! Εμείς είμαστε «κηπουρικοί» !
Μια φορά τους έδωσαν οι Εγγλέζοι οδοντόπαστα να τρίψουν τα δόντια τους και κείνοι τη νόμισαν για αντζούγια κονσέρβα. Την άλειψαν πάνω στο ψωμί και την έφαγαν. Ερε τι έγινε σαν το μάθαμε !²⁹³

Η περίπτωση του Τούρκου δημοτικού υπαλλήλου Νιαζή στο κυπριώτικο σκετσ *Απού φάει έφαεν*, ο οποίος επιχειρεί να εισπράξει 10 λίρες από τον αρμένιο καταστηματάρχη που έχει ήδη πληρώσει τρεις λίρες στο ελληνικό δημαρχείο, η κακήν κακώς αποχώρηση του, αφού απειλήθηκε με ξύλο, και η καταληκτική φράση του αρμενίου «*έπρεπε να σου κόβκη μέσα τζιαι να δης είντα να σου κάμνει*», απογυμνώνει τον Τούρκο υπάλληλο από κάθε στοιχείο κύρους και σοβαρότητας, αφού η επιτέλεση αυτή τον καθιστά τη γραφική φιγούρα του κυπριακού σκετσ.²⁹⁴

Τέλος, οι τροπισμοί με τους οποίους συγκροτείται ο Τούρκος στο *Ομορφίτα, χαρισμένο σ' αυτούς που πόνεσαν*, η υπόκλιση του, η βιασύνη του να εκτελέσει την εντολή υποδηλώνουν την εθελόδουλη στάση του.

[...]«Φέρε τον μέσα», ακούστηκε βαρειά η φωνή απ' το βάθος. Κι' έμοιαζε το μούγκρισμα σαν προσταγή κάποιου θεριού. Τσακίστηκε ο Τούρκος. «Γιές Σέρ», και μ' έμπασε μέσα. Έκαμε μια υπόκλιση, ένα δήθεν στρατιωτικό χαιρετισμό κι' απεχώρησε.²⁹⁵

Οι κινήσεις και οι χειρονομίες του Άλλου στον τουρκικό λόγο υπογραμμίζουν τη δεσποτική, εγκληματική του δράση. Ενδεικτικό το ποίημα *Alişamadiği gözlerimin* *Αυτά που δεν μπορούν να συνηθίσουν τα μάτια μου*.²⁹⁶ Στο ποίημα του Süleyman Uluçamgil *Alişamadiği gözlerimin* ο Άλλος καλεί στα Ελληνικά «*γυρίστε πίσω σας*» και τότε σκοτώνει «*Rumca arkanızı dönün dediler, Döndük Öldürdüler*».²⁹⁷ Στον τουρκικό λόγο ο Έλληνας κτυπά, ενώ ο Τούρκος χτυπιέται,²⁹⁸ οι Έλληνες είναι αυτοί που τρέχουν μπροστά

²⁹³Ειρένα Ιωαννίδου, *Ηρωική Συμφωνία*, ό. π., σελ. 28.

²⁹⁴Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Απού φάει έφαεν», αρ. 1, Μάρτης 1959, σελ. 73.

²⁹⁵Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Ομορφίτα», τ. 6, Απρίλιος 1963, σελ. 257.

²⁹⁶*Alişamadiği gözlerimin* :

[...]Çiğ surathı adamlar girdi kahveye
Yüzlerindeki maskeler kadar robot
Rumca arkanızı dönün dediler,
Döndük
Öldürdüler.

²⁹⁷Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σελ. 141.

²⁹⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rum polislerin kabadayılıkları», 17 Şubat 1961. [Οι παλικάρισμοί των Ελλήνων αστυνομικών]

από τους Τούρκους «*Türklerin önlerindedir kaçan insanlar*», ενώ οι Τούρκοι είναι πίσω και κουβαλούν τον κουβά «*Rumların arkasında kovalıyan*».²⁹⁹ Στο ποίημα *Mehmetçik Kıbrıs'ta* του Özker Yaşın ο Άλλος τον κυπά πισώπλατα, στην καρδιά, «*kahbere vurdular sırtlarından*».³⁰⁰

Τα βασικά εργαλεία του Άλλου παραπέμπουν στον πρωτογονισμό «αν οι άλλοι τους ριχτούν με τα τσεκούρια και τις διχάλες»,³⁰¹ στις εχθροπραξίες «πάνοπλους»,³⁰² στην αποθηρίωση ««Θα πιά αίμα των Ρωμιών» μου λέει ο άπιστος και με μπαλτά έκοβε τα πόδια και τα χέρια των Ελλήνων και ρούφαγε αίμα»,³⁰³ στην εκβαρβάρωση «Το μόνο που ήξεραν ήταν ότι μπροστά τους είχαν πλούσιο χωράφι για θέρισμα...»,³⁰⁴ στη δόλια προαίρεση «Με όπλα, με μαχαίρια και αζίνες ακόμη. Όποιους βρίσκανε ξεμοναχιασμένους τους σκότωναν με τον πιο άγριο τρόπο», στην αποκτήνωση «Έτσι στις 23 Ιουλίου 1958 κοντά στο χωριό Τρυπημένη της Αμμοχώστου, το φονικό μαχαίρι των Τούρκων πήρε τη ζωή ενός ασπρομάλλη γέροντα κι ενός παιδιού 12 χρόνων», στη βία «στις 12 Ιουνίου κοντά στο Τούρκικο χωριό Κιόνελλι, [...]κάπου εκεί κρυμμένοι επιτέθηκαν εναντίον των Ελλήνων με όπλα, μαχαίρια και αζίνες»,³⁰⁵ στην ανοσιότητα «έλειωσαν την κεφαλήν του στο «χτίν»»,³⁰⁶ στη μουσική του παράδοση «νταουλιών, πουρουδών και ζωρνέδων»³⁰⁷ και το οριενταλιστικό συγκείμενο.³⁰⁸ Ο Kutlu Adalı αναφέρεται στη συνήθεια των Τούρκων, να πλένονται μέσα σε πιθάρια. Η συνήθεια αυτή απαντά σε διάφορα χωριά, όπως στον Esentepe Άγιο Αμβρόσιο Κερύνειας, στο Aydın Πραστεϊό Μόρφου και στη Yeronasi Γεροβάσα Λεμεσού. Η Ελληνική Κοινότητα δεν έχει αυτή τη συνήθεια, αφού οι Έλληνες

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Aydın Köyünde Bir Türk Genci Rum Polis Tarafından Döğüldü», 25 Haziran 1961. [Νεαρός Τούρκος κυπήθηκε από Έλληνα αστυνομικό στο χωριό Πραστεϊό]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bir Türk yüzlerce Rumun gözü önünde döndüldü», 29 Eylül 1963. [Ένας Τούρκος κυπήθηκε μπροστά στα μάτια εκατοντάδων Ελλήνων]

²⁹⁹Orbay Deliceirmek (επιμ.), ό. π., σελ. 111.

³⁰⁰Neşe Yaşın, ό. π., σελ. 38.

³⁰¹Κύπρος Χρυσάνθη, *Εννιά πικρά και ρωμαλέα διηγήματα*, ό. π., σελ. 26.

[...] Μόλις έπερτε το σκοτάδι ξεκινούσαν απ' τα βάθη της Ασίας, απ' τα βάθη των αιώνων οπλισμένοι με μαχαίρια και τσεκούρια και χυνόντουσαν στους έρημους απ' τα κέρφια (γι' αυτούς δεν ίσχυαν τα κέρφια) δρόμους. Οι σηματοφόροι τους είχαν γυμνό το στήθος κι' αλειμμένο μ' αίμα βωδιού.

Βλ. Κώστας Μόντης, *Κλειστές πόρτες*, ό. π., σελ. 84.

«χώνναν το λεπίδι τους» Βλ. Νίκος Μηλιώτης, ό. π., σελ. 28.

³⁰²Περιοδικό *Κυπριακοί καιροί*, «Ενώ κυττούν οι καμπάνες», αρ. 6(105), 16 Δεκεμβρίου 1960, σσ. 11-12.

³⁰³Στο διήγημα του μαθητή Ανδρέα Φωκαΐδη της Ε' 1.

Βλ. Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Στο θεό και στην πατρίδα», Απρίλιος – Ιούνιος 1960, αρ. 26, σελ. 185.

Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Προσφυγιά», Ιανουάριος – Μάρτιος 1961, αρ. 28, σσ. 131-132.

³⁰⁴Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Ένα αστέρι στο σκοτάδι», αρ. 35, Μάιος – Ιούνιος 1963, σελ. 186.

³⁰⁵Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Η Κύπρος στις φλόγες και στο αίμα», τ. 6, Ιούνιος 1962, σσ. 11, 25.

³⁰⁶Περιοδικό *Μαθητικοί Αντίπαλοι*, «Η κατάρα του γουμένου του Χρυσοστόμου», αρ. 2, Φεβρουάριος – Μάιος 1963, Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσσης, Λευκωσία, σσ. 41-42.

³⁰⁷Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σελ. 27.

³⁰⁸«ναργιλές» Βλ. Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Ο Μίνως Αργυράκης ανακαλύπτει την Ελλάδα στο Παρίσι», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 57.

δεν δίνουν ιδιαίτερη σημασία στο πλύσιμο «*Rumlar yıkanmaya pek önem vermedikleri için kullanmazlar*».³⁰⁹ Η εμφάνιση και η ενδυμασία του Άλλου αποτελούν δηλωτικά στοιχεία της σκοτεινής πλευράς του, της πολιτιστικής του ταυτότητας ή της ένδειας του.³¹⁰ Αρθρογράφος της *Halkın Sesi* αναφέρεται σε παλιούς αγωνιστές της ΕΟΚΑ οι οποίοι την ημέρα της Ανεξαρτησίας φορώντας μαύρα διένειμαν προκηρύξεις κατά του αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'.³¹¹ Άλλού συγκροτούνται ως μασκοφόροι «*yüzlerindeki maskeler*»,³¹² ως μασκοφόροι οι οποίοι οπλοφορούν και δέρνουν ομοφύλους τους.³¹³ Στις αναφορές του Kutlu Adalı η λέξη «*ξυπόλητα*», για τους μαθητές του τουρκικού σχολείου, αποτελεί ένα εξωτερικό χαρακτηριστικό της τότε πραγματικότητας, αλλά και μια σήμανση η οποία επιδέχεται ιδεολογικές και αξιολογικές ερμηνείες, αφού υποδηλώνει τη δυσανάλογη ανάπτυξη των δύο κοινοτήτων και τις ευθύνες της Ελληνικής Κοινότητας.³¹⁴ Ενώ ο Τουρκικός Τύπος τονίζει τη δυτική ταυτότητα της Τουρκικής Κοινότητας,³¹⁵ στον Ελληνικό Τύπο γίνεται αναφορά στο φέσι ως εθνικό ένδυμα του Άλλου και τονίζεται η ανατολίτικη ταυτότητα του. Τονίζοντας την ανατολίτικη ταυτότητα του Άλλου, και ο Κώστας Μαρκίδης αναφέρεται στο σαλβάρι, στη βράκα ασιατικής καταγωγής :

«Η Κύπρος είναι Τουρκική, και η Ελλάς ... Τουρκία».
Και ο Αρχαίος Περικλής, το λέει το τροπάρι,
κι' ο Όμηρος που' ταν ... Ομέρ, φορούσανε.... σιαλβάρι !!

³⁰⁹Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, ό. π., σελ. 40.

³¹⁰[...] Σε λίγο ένας άνθρωπος κοντός, μελαχροινός, πνιγμένος στα πάχη, ακούμπησε στο πλαίσιο της πόρτας και με μπάνιζε.

-Εσύ 'σαι, Μουσταφά ; Ρώτησα διστατικά ύστερ' από λίγα λεπτά.

-Ναί, απάντησε ψυχρά.

Ήταν ένας παλιός φίλος, γείτονας στ' άλλο χωριό.

Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Απροσδόκητος Σωτήρας», αρ. 5, Φλεβάρης 1961, σσ. 242-243.

Η εικόνα του μη εύρωστου ως τροπισμού συγκρότησης του Άλλου απαντά στο διήγημα *Για την πατρίδα* στο οποίο ο Τούρκος συγκροτείται ως «*χλωμός κι άρρωστος*». Βλ. Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Για την πατρίδα», τ. 3, Μάρτιος 1962, σελ. 18.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Είδη γυναικείας ενδυμασίας (από κείμενα περιηγητριών)», αρ. 7, Απρίλιος 1961, σσ. 350-351. Άρθρο της Αγγελικής Γ. Πιερίδη.

³¹¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Cumhuriyet Törenleri ve Makarios aleyhine binlerce beyanname dağıtıldı», 15 Ağustos 1960. [Οι εορτασμοί της Δημοκρατίας & Διανεμήθηκαν χιλιάδες προκηρύξεις κατά του Μακαρίου]

³¹²Orbay Deliceirnak (επιμ.), ό. π., σελ. 141.

³¹³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bakanlıklarda Değişiklik Yapılacaktır», 8 Haziran 1962.[Αν δεν γίνουν αλλαγές στα Υπουργεία]

³¹⁴Νάντια Χαραλαμπίδου, ό. π., σελ. 250.

³¹⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Başa Giyilen Şeyler», 10 Mayıs 1962.[Αυτά που φοριούνται στο κεφάλι]

Κατά τις κεμαλικές μεταρρυθμίσεις το φέσι, το κόκκινο τσόχινο σκουφί που αποτελούσε, από την εποχή του Μαχμούτ Β', το καθιερωμένο κάλυμμα της κεφαλής των Οθωμανών, αντικαταστάθηκε από το δυτικό καπέλο. Βλ. Erik J. Zürcher, ό. π., σελ. 237.

Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, ό. π., σελ. 54.

5. Η ελληνική και τουρκική εκδοχή του «αφελούς θετικού» Άλλου

Σε κάποιες περιπτώσεις τα κύρια σημαίνοντα (*master signifiers*), τα κομβικά σημεία της ταυτότητας (*the nodal points of identity*) του Άλλου συντείνουν στην επιφανειακή αποφυγή της στρεβλής συγκρότησης του, συγκροτώντας τον «αφελή θετικό» Άλλο.³¹⁶ Πιο συγκεκριμένα, μεμονωμένη και αποκομμένη μια μορφή που ανήκει στο «στρατόπεδο» του Άλλου παρουσιάζεται με θετικό τρόπο, ενώ όλα τα υπόλοιπα συμφραζόμενα αποδυναμώνουν την προσπάθεια αυτή. Όταν το σημαίνον είναι ο Έλληνας ή ο Τούρκος, ποιοι λόγοι προτείνουν διαφορετικά περιεχόμενα για τη νοηματική επένδυση αυτού του σημαίνοντος και πώς ανατρέπεται μερικώς αυτό το «αντικειμενικό πεδίο παγιωμένου λόγου».³¹⁷

Στη λογοτεχνία παρουσιάζεται συχνότερα η ελληνική εκδοχή του «αφελούς θετικού» Άλλου σε σχέση με την τουρκική εκδοχή.³¹⁸ Μια σημαντική παράμετρος αυτής της διαφοροποίησης είναι το διαφορετικό «ρεπερτόριο λόγων» που χρησιμοποιεί η τουρκική λογοτεχνική παραγωγή σε σχέση με την ελληνική λογοτεχνική παραγωγή. Η ελληνική λογοτεχνική παραγωγή συγκροτεί έναν λόγο με κεντρικό άξονα τον Άλλο (τον Τούρκο, τον Άγγλο, τον εκάστοτε κατακτητή).³¹⁹ Στην ελληνική εκδοχή του «αφελούς θετικού» Άλλου κυριαρχεί η ύπαρξη του καλού Άλλου, ο οποίος επιβεβαιώνει την ανωτερότητα του Εαυτού, αλλά και η σύνδεση του «αφελούς θετικού» Άλλου με τον «φιλέλληνα» Άλλο.³²⁰

³¹⁶Ο Μήλλας, σχολιάζοντας την εικόνα του Έλληνα και του Τούρκου στα μυθιστορήματα, αναφέρει ότι και στις δύο χώρες γενικά υπάρχει η έννοια του «*safsa olumlu*».

Βλ. Ηρακλής Μήλλας, *Türk Romanı ve "Öteki" : Ulusal Kimlikte Yunan İmajı*, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2000, σελ. 344.

Για τον όρο του «αφελούς θετικού». Βλ. Ηρακλής Μήλλας, ό. π., σελ. 342.

³¹⁷Για τους όρους *nodal points of identity* (Laclau & Mouffe) & *master signifiers* (Lacan).

Βλ. Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, ό. π., σελ. 42.

Για τον όρο *objective field of sedimented discourse*

Βλ. Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, ό. π., σελ. 55.

³¹⁸Η περίπτωση του Σουλεϊμάνη.

Βλ. Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Αρματολοί και Κλέχτες», αρ. 2, Μάρτιος 1963, σελ. 57.

Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Ένα αστέρι στο σκοτάδι», Μάιος – Ιούνιος 1963, αρ. 35, σελ. 186.

³¹⁹Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, ό. π., σελ. 77.

³²⁰Στο θεατρικό *Μαρία η Συγκλητική* η μορφή του «μαλακού» Τούρκου καμαρότου, μέσα σε ένα κείμενο στο οποίο γίνονται συνεχείς αναφορές στον Τούρκο ως τον «κεκρηγμένο εχθρό» της χριστιανότητας, αλλά και στις μεγάλες θυσίες των Κυπρίων, επιβεβαιώνει την έννοια του «αφελούς θετικού» Άλλου.

Βλ. Ιωάννης Κασουλίδης, ό. π., σσ. 3, 14, 40.

Στον Άλλο αποδίδονται θετικές ιδιότητες, όταν συγκροτείται ως φιλέλληνας. Παράδοση αναφέρει ότι μάλιστα η οποία ήταν κρυμμένη σε σπηλιά έπνιξε το παιδί της, το οποίο έκλαιε, για να μην την εντοπίσουν οι Τούρκοι. Η παράδοση της Χούλου αναφέρει ότι ο βιολιστής ο οποίος τους προειδοποίησε ήταν Τούρκος φιλέλληνας.

Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Παράδοση για Κύπρια ηρωίδα», αρ. 16, Γενάρης 1962, σελ. 229.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Τα ρεπερτόρια λόγων της τουρκικής λογοτεχνικής παραγωγής, στο πλαίσιο ενός αντιδραστικού και ριζοσπαστικού εθνικιστικού λόγου, διαπνέονται από έντονο αντιοριενταλιστικό στοιχείο, και η κεμαλική ιδεολογία αποτελεί πηγή έμπνευσης και αναφοράς.³²¹ Στη λογοτεχνική παραγωγή απορρίπτεται ο βάρβαρος κόσμος του Ισλάμ σε ένα οριενταλιστικό συγκείμενο και προτάσσεται η συγκρότηση του Τούρκου ως φορέα του δυτικού πολιτισμού.³²² Στην τουρκική εκδοχή του «αφελούς θετικού» Άλλου, πέρα από την ύπαρξη του καλού Άλλου που επιβεβαιώνει την ανωτερότητα του Εαυτού, εντοπίζονται λεκτικές εκφορές που αποτυπώνουν το δέος για τον Άλλο.³²³

Ελληνική εκδοχή του «αφελούς θετικού» Άλλου

Ο Ρόδη Ρούφος, με το ψευδώνυμο Ρόδης Προβελέγγιος, είναι διπλωμάτης και συγγραφέας.³²⁴ Το 1960 εξέδωσε το μυθιστόρημα *Η χάλκινη εποχή : Το μυθιστόρημα του κυπριακού αγώνα*, αρχικά στα αγγλικά ως *The Age of Bronze*. Μέσα από την εξιστόρηση του Έλληνα καθηγητή Αλέξη που διδάσκει στο Ελληνικό Γυμνάσιο, αποτυπώνονται διάφορες φάσεις του αγώνα της ΕΟΚΑ. Ξεχωριστή φυσιογνωμία αποτελεί ο «Αλή το Τουρκάκι», ένα φτωχό παιδί που το περιμαζεύει το ελληνικό σχολείο, και αργότερα κατατάσσεται στην Επικουρική Αστυνομία:

[...] Φαίνεται πώς ένα βράδυ, καθώς γύριζε σπίτι του, ο Λευτέρης βρήκε ένα κουρελιάρικο αγόρι, πετσί και κόκαλο, να κάθεται έξω από την πόρτα του και να κλαίει. Ο Λευτέρης του μίλησε και το παιδί απάντησε με τα καλούτσικα ελληνικά που μεταχειρίζονται όλοι οι Τουρκοκύπριοι. Λεγόταν Αλή, ήταν ορφανός και μοναχός στον κόσμο[...]³²⁵

³²¹Για τη ριζοσπαστικοποίηση του τουρκικού εθνικισμού στην Κύπρο (1955-1960). Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 659.

Αντιδραστικός εθνικιστικός λόγος «tepkiseldir» Βλ. Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs'ta Enosis ..*, *ό. π.*, σελ. 299.

³²²Για τον όρο *discursive categories*. Βλ. Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ό. π.*, σελ. 111.

³²³Αποσπάσματα από συνέντευξη Niyazi Kızılyürek

[...] Οι Ελληνοκύπριοι ήταν για τους Τουρκοκυπρίους ο «σημαντικός άλλος». Τους προκαλούσαν αυτό που αποδίδει η ελληνική λέξη «δέος», δηλαδή θαυμασμό και φόβο μαζί.

[...] Στο Ελληνοκυπριακό Εκπαιδευτικό Σύστημα οι Τουρκοκύπριοι γίνονται πραγματικά «ο άλλος», μετά το 1960. Στο Τουρκοκυπριακό, από το 1964, οι Ελληνοκύπριοι από «σημαντικός άλλος» γίνονται πια ο «άλλος», τον οποίο δεν θαυμάζουν πλέον και στον οποίον σταματούν να θέλουν να μοιάσουν.

Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σσ. 891, 893.

³²⁴Λήμμα «Προβελέγγιος Ρόδης», *Λογοτεχνία των Ελλήνων*, Εκδοτικός Οίκος Χάρη Πατσή, Αθήνα, σελ. 619.

³²⁵Ρόδης Ρούφος, *ό. π.*, σελ. 67.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Ο Λευτέρης προσφέρεται να βοηθήσει το παιδί. Όταν το θέμα συζητείται μεταξύ των μαθητών, ο μαθητής Βίας προτείνει :

[..]Πολύ προτιμότερο θάταν να τον βοηθήσουμε εμείς οι ίδιοι, να δείξουμε ότι συμπαθούμε τους Τούρκους.[...] Έτσι ο Αλή υιοθετήθηκε από το Γυμνάσιο, και θέλησε να το ξεπληρώσει με την προθυμία του για κάθε λογής δουλειές.³²⁶

Περιγράφεται να έχει κερδίσει τη συμπάθεια του θυρωρού και να είναι υποδειγματικός μαθητής :

[..]Στα μαθήματα έδειξε μιαν αντίληψη και μιαν επιμέλεια σχεδόν απίστευτες, που εξηγήθηκαν όταν μάθαμε πώς δεν ήταν δεκατριών ή δεκατεσσάρων χρόνων, όπως είχαμε νομίσει στην αρχή, αλλά δεκαεφτά, μόνο που φαινόταν μικρότερος, από τον υποσιτισμό.³²⁷

Τη χρονιά που εκδόθηκε το μυθιστόρημα *Η χάλκινη εποχή* εκδόθηκε και το μυθιστόρημα *Ηρωική Συμφωνία* της Ειρένας Ιωαννίδου Αδαμίδου.³²⁸ Η πλοκή εκτυλίσσεται κατά τη διάρκεια του αγώνα της ΕΟΚΑ. Η φιγούρα του Αχμέτ δίνει μια ξεχωριστεί νότα. Στο κεφάλαιο XIV, ενώ ο αγωνιστής της ΕΟΚΑ Νικόλας είναι στο κελί του εξαντλημένος από τα βασανιστήρια, μπαίνει στη σκηνή μια άγνωστη μορφή :

[...]Ξαφνικά ένοιωσε ένα παγωμένο πανί να του δροσίζει το κεφάλι. [...]Μισάνοιξε τα μάτια. Αντίκρυσε πλάι του γονατιστό ένα μεσόκοπο Τούρκο με τη στολή του δεσμοφύλακα. Είχε χάμω στα πόδια του μια κούπα με νερό και στη ζώνη περασμένα τα κλειδιά του. Δεν ήταν καθόλου αποκρουστικός. Χαμογέλασε στο παλληκάρι. Κείνο όμως σούφρωσε απειλητικά τα φρύδια.

-Μη με διώξεις από κοντά σου, Νικόλα! Είπε μαλακά. Δε θέλω το κακό σου. Εσύ δε με ξέρεις, ήσουν πολύ μικρός τότε που ο πατέρας σου με περιμάζεψε ορφανό και με πήρε να δουλέψω μαζί του στα χτήματα

Ο νέος άνοιξε ολότελα τα μάτια του.

-Αμχέτ ! ψιθύρισε. Είσαι σύ ;

-Να πού με ξέρεις !

-Πάντα ο πατέρας μου μιλούσε με αγάπη για σένα !.³²⁹

³²⁶Ρόδης Ρούφος, ό. π., σσ. 68-69.

³²⁷Ρόδης Ρούφος, ό. π., σελ. 69.

³²⁸Λήμμα «Αδαμίδου Ιωαννίδου Ειρένα» από *Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια*, ό. π., σσ. 231-232.

³²⁹Ειρένα Ιωαννίδου, *Ηρωική Συμφωνία*, ό. π., σσ. 112-113.

Οι ήρωες των δύο μυθιστορημάτων, ο Αλή και ο Αχμέτ είναι ορφανοί, καταπονημένοι, εργάζονται ως Επικουρικοί Αστυνομικοί και στο παρελθόν έτυχαν στήριξης από μέλη της Ελληνικής Κοινότητας. Μέσα από τα αποσπάσματα των δύο μυθιστορημάτων η ύπαρξη του καλού Άλλου επιβεβαιώνει την ανωτερότητα του Εαυτού, και δεν ανατρέπεται η στερεοτυπική παράδοση και κατηγοριοποίηση «κουρελιάρικο αγόρι, πετσί και κόκαλο», «μεσόκοπο Τούρκο».³³⁰

Η Αθηνά Ταρσούλη, η οποία προσκλήθηκε από την Εκκλησία της Κύπρου, ήρθε στην Κύπρο, συγκέντρωσε ιστορικά, λαογραφικά και άλλα στοιχεία και εξέδωσε το 1963 το δεύτερο τόμο του έργου της *Κύπρος*.³³¹ Παρά τις αναφορές στους Τούρκους ως «άγρια θηριά» και ως «φονιάδες»,³³² στην παθητικότητα τους «ρουφάνε ραχατλίδικα τον ναργιλέ τους»,³³³ στον «μεθύστακα» Σελίμ,³³⁴ γίνεται αναφορά στους Τούρκους που πηγαίνουν για προσκύνημα στον Απόστολο Αντρέα.³³⁵ Στο κεφάλαιο της για την άνθηση της διαλεκτικής ποίησης επισυνάπτει το έργο του Βασίλη Μιχαηλίδη *Η 9^η Ιουλίου 1821 εν Λευκωσία ή Το Τραούδι του Κυπριανού*. Από τους πρώτους στίχους του ποιήματος γίνεται αναφορά στον Κκιόρογλου «που 'τουν καλή, πολλά καλή η ψυχή του».³³⁶ Αν και ο Κκιόρογλου δύο φορές προσπάθησε να σώσει τον αρχιεπίσκοπο Κυπριανό, ο αρχιεπίσκοπος Κυπριανός είναι αυτός που υπηρετεί διαχρονικές αξίες και υψηλά ιδανικά.³³⁷ Ο Κκιόρογλου και γενικότερα ο ρόλος των υπόλοιπων Τούρκων μετά τον απαγχονισμό του περιορίζεται στο

³³⁰Οι όροι της Ετερότητας αποδομούνται, σύμφωνα με τη Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, αν ο Άλλος έχει όνομα, κατοικεί σε γειτονικά σπίτια και αποτελεί κομμάτι της ζωής της πόλης. [...] Στο μυθιστόρημα του Νίκου Μπακόλα οι όροι της ετερότητας αποδομούνται με μεγάλη προσοχή. Οι Εβραίοι έχουν ονόματα, κατοικούν σε γειτονικά σπίτια, αποτελούν κομμάτι της ζωής της πόλης. Οι σχέσεις τους με τους χριστιανούς δεν αποτελούν ειδικό θέμα, αλλά τέμνουν την αφήγηση σε διαφορετικά σημεία της. Η αντιδιαστολή «εμείς» vs «εκείνοι» αποφορτίζεται. Τα πρόσωπα Εβραίων ανατρέπουν τη στερεοτυπική παράδοση και κατηγοριοποίηση, και εμφανίζονται σε ποικίλες και διαφοροποιήσεις που καλύπτουν το ευρύτερο κοινωνικό φάσμα.

Βλ. Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σσ. 325-326.

Παρά τις προσπάθειες του ελληνικού λόγου να προτάξει μια εικόνα που αγκαλιάζει τον αδύναμο Τούρκο, ο Robert Stephens αναφέρει ότι το μεγαλύτερο ίσως λάθος που έκανε η Ελληνική Κοινότητα ήταν η αδιαφορία της για την τουρκική φτώχεια, η οποία στον ελληνικό λόγο αποδίδεται στην τουρκική τεμπελιά, στην απουσία επιχειρήσεων και στην επιρροή του Ισλάμ. Σύμφωνα με τον Robert Stephens τα προβλήματα της Τουρκικής Κοινότητας έχουν πολύπλοκες κοινωνικές και ιστορικές αιτίες. Βλ. Robert Stephens, *ό. π.*, σελ. 173.

³³¹Λήμμα «Ταρσούλη Αθηνά», *Λογοτεχνία των Ελλήνων*, Εκδοτικός Οίκος Χάρη Πατσή, Αθήνα, σσ. 449-451.

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Αθηνά Ταρσούλη», αρ. 80, 22 Απριλίου 1960, σσ. 29-30.

³³²Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', *ό. π.*, σσ. 22, 111.

³³³Αθηνά Ταρσούλη, *ό. π.*, σελ. 30.

³³⁴Αθηνά Ταρσούλη, *ό. π.*, σελ. 105.

³³⁵Αθηνά Ταρσούλη, *ό. π.*, σελ. 69.

³³⁶Αθηνά Ταρσούλη, *ό. π.*, σελ. 400.

³³⁷«Στο επίκεντρο βρίσκεται η μορφή του αρχιεπισκόπου, ο οποίος εκφράζει στο πρόσωπο του τα συλλογικά οράματα των συμπατριωτών του και την πίστη τους για την επιβίωση της Ρωμοσύνης».

Βλ. Λευτέρης Παπαλεοντίου, «Ποίηση στην κυπριακή διάλεκτο», *Περγαμηνή*, τ. Γ', Ετήσια έκδοση Πανεπιστημίου Κύπρου, 2008, σελ. 110.

«κ' ἦτουν και το Μουσουλμανιόν τριγύρου παναῦριν. Ἐφαίνονταν περίλυποι οι Τοῦρκ' οι κυπριῶτες».³³⁸ Ἀλλοῦ «Το μακελλειόν που γίνηκεν κ' οι Τοῦρκ' ἔλυπηθῆκαν, δεν εἶχεν πλάσμαν πῶν εἶπεν ἀπού καρδκιᾶς : ἐν' κρῖμαν».³³⁹

Ἡ Ἀθηνά Ταρσούλη αναφέρεται και στην ηρωική πράξη του Τζαμπουλάτ (Cambolat) με το ἄλογο του κατά την πολιορκία της Κύπρου ἀπὸ τους Οθωμανούς.³⁴⁰

[...] Ὅποιος περνούσε ἀπὸ κει γινόταν ἀμέσως κομμάτια. [...] Με αὐτό τον τρόπο πλήθος Γενίτσαροι βρήκαν ἐκεῖ τραγικό θάνατο, ὥσπου ἓνας ἀρχηγός τους τσαούσης λεγόμενος Τζαμπουλάτ αποφάσισε να θυσιάσει κι αὐτός τη ζωή του. Ὁρμησε καβάλα με το ἄτι του ἀπάνω στο σατανικό μηχανήμα και, ὅπως ἦταν φυσικό, πολτοποιήθηκε κι αὐτός και το ἄλογο του. Ἡ μηχανή ὁμως, ἀπὸ το ζόρι που συνάντησε να λιώσει τα κόκαλα του ἀλόγου, μπούκωσε, σταμάτησε και ἀχρηστεύτηκε. Ὁ Λαλά Μουσταφάς ἀνακήρυξε τον Τζαμπουλάτ ἐθνικό ἥρωα για την υπεράνθρωπη θυσία του.

Παρά το γεγονός ὅτι κατοπινοὶ ιστοριογράφοι δεν ἀναφέρουν κανένα στοιχείο για τον Cambolat, μέσα σε αὐτή τη «μετεπαναστατική» περίοδο, δίνεται χώρος στον Ἄλλο. Ἀν και στην ἐλληνική ιστοριογραφία ἀποτυπώνεται με τα πιο μελανὰ χρώματα η κατάκτηση της Κύπρου ἀπὸ τους Οθωμανούς, και η ἐλληνική ιστοριογραφία και ρητορική μονοπωλεῖ τις ἀξίες του αλτρουισμού, της θυσίας και της ἀυταπάρνησης, γίνεται ἀναφορά στον γενναῖο Cambolat.

Τουρκική ἐκδοχή του «αφελούς θετικού» Ἄλλου

Ὁ Özker Yaşın γεννήθηκε το 1932 στη Λευκωσία. Τα παιδικὰ του χρόνια τα πέρασε στην Κωνσταντινούπολη. Το 1962 ἐξέδωσε το *Babil daha Uzakta* / Ἡ Βαβυλώνα εἶναι πιο μακριά. Το ποίημα του *Ἀθηναϊκό Γράμμα* / *Atina Mektubu*, το οποίο γράφτηκε το 1961, ἀναφέρεται στην ομορφιά των Ἑλλαδισισσών.³⁴¹

³³⁸ Ἀθηνά Ταρσούλη, ὁ. π., σελ. 414.

³³⁹ Ἀθηνά Ταρσούλη, ὁ. π., σελ. 415.

Γιάννης Κατσούρης, *Βασίλης Μιχαηλίδης : Ἡ ζωή και το ἔργο του*, Χρ. Ἀνδρέου, 1987, Λευκωσία, σσ. 173-175.

Γιάννης Κατσούρης, «Ἡ 9^η Ἰουλίου 1821 : Παρατηρήσεις, διαπιστώσεις και υποψίες», Κώστας Νικολαΐδης (ἐπιμ.), *Βασίλης Μιχαηλίδης : Πρακτικά ἡμερίδας 1.12.2007*, Πολιτιστικές Ὑπηρεσίες Ὑπουργείου Παιδείας και Πολιτισμοῦ, Λευκωσία, 2011, σσ. 49-51.

³⁴⁰ Ἀθηνά Ταρσούλη, ὁ. π., σελ. 107.

Ὁ Cambolat ἔχει μια ξεχωριστή θέση στον λόγο των Τούρκων. Ὁ Özker Yaşın στο ποίημα του *Το μνημεῖο των ἡρώων Şehitler anıtı* τονίζει ὅτι αὐτό το μνημεῖο εἶναι για τους ἀπόγονους του Cambolat.

«*Bu taş, kutsal bir anıt : Bayraktar'ın Cambolat'ın torunlarına*».

Βλ. Halil Sadrazam, ὁ. π., σελ. 116.

³⁴¹ [...] *Ἡ ομορφιά των Ἑλλαδισισσών*

Εἰδὼ και ἐκατομμύρια χρόνια δεν ἔχει ἀλλάξει καθόλου.

[...]Yunan kadınlarının güzelliği
Hiç değişmemiş yüzyıllardan beri
[...]Ağlıyacağım umutsuz Elektra gibi
Ağlıyacağım Iphigenia'nın gözyaşlarıyla

Ο Kutlu Adalı γεννήθηκε στη Λευκωσία. Το 1958, όταν ο Rauf Denktaş εκλέγεται στην προεδρία της *Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu*, λαμβάνεται η απόφαση να σταλεί μια ολιγομελής ομάδα στα χωριά, στην οποία συμμετέχει και ο ίδιος, για να καταγραφούν τα προβλήματα της Τουρκικής Κοινότητας.³⁴² Το 1959 αρχίζει να αρθρογραφεί στην εφημερίδα *Nacak*. Από το 1960-1972 είναι Διευθυντής του Ειδικού Γραφείου της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης *Türk Cemaat Meclisi Özel Kalem Müdürü*. Το 1963 εκδίδει το έργο *Dağarcık*.

[...]Türkler bütün ticari alış-verişlerini Rumlar'la yapmaktadırlar. Köylünün bu alış-verişi Leymonsun'a bir Türk içki fabrikası kurulana değin sürecektir. Yıldırımcılık günlerinde köydeki Rumlar ile aralarında bir çarpışma olmamıştır. Rumlar bir ara korkarak köyü terketmeye kalkmışlarsa da Türkler' in iyi niyeti, barışçı davranışları sayesinde köyde kalmışlardır.³⁴³

Αν και οι Έλληνες αρχικά σκέφτηκαν να εγκαταλείψουν το χωριό, έμειναν λόγω των καλών προθέσεων των Τούρκων και της ειρηνικής τους συμπεριφοράς. Ο τρόπος με τον οποίο συγκροτεί τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων και το πώς αυτές δεν μεταβλήθηκαν κατά την περίοδο του ενωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ, χάρη στην ανώτερη στάση των Τούρκων, συντείνουν στη συγκρότηση του «αφελούς» θετικού Άλλου.

Σύμφωνα με τη Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου ένα βασικό στάδιο στην εικονολογική ανάλυση είναι ο χώρος του Άλλου, οι διαδικασίες οργάνωσης του, οι «διπολικότητες που επιτρέπουν να δημιουργηθεί η ονειροπόληση του χώρου του, στη θετική ή εφιαλτική εκδοχή της». Στην εικονολογία δίδεται σημασία στο «βαθμό μυθοποίησης του χώρου» του Άλλου και στο πώς ο χώρος του δομείται με συμβολικές αντιθέσεις, όπως

[..]Θα κλάψω όπως την απελπισμένη Ισμήνη
Θα κλάψω με τα δάκρια της Ιφιγένειας.

Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, ό. π., σσ. 120-121.

³⁴²Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 10.

³⁴³Οι Τούρκοι διενεργούν κάθε είδους εμπορικές συναλλαγές με τους Έλληνες. Αυτή η πρακτική των χωρικών θα συνεχιστεί μέχρι να ιδρυθεί η Τουρκική Εταιρεία Ποτών στη Λεμεσό. Την περίοδο 1955-1959 (την εποχή της τρομοκρατικής δράσης της ΕΟΚΑ) δεν σημειώθηκαν συγκρούσεις με τους Έλληνες του χωριού. Αν και οι Έλληνες αρχικά σηκώθηκαν να εγκαταλείψουν το χωριό λόγω φόβου, έμειναν στο χωριό λόγω των καλών προθέσεων των Τούρκων και της ειρηνικής τους συμπεριφοράς.

Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, ό. π., σελ. 93.

«παράδεισος – κόλαση».³⁴⁴ Στο ποίημα του Özker Yaşın *Αθηναϊκό Γράμμα /Atina Mektubu* περιγράφεται η Αθήνα. Η Αθήνα συγκροτείται μέσα στους θρύλους «*Atina efsaneler içinde*», μέσα στο παραμύθι των σπασμένων αγαλμάτων «*kırık heykellerin öyküsünde*», στη σκιά των λευκών κιόνων και στο παραμύθι που αντηχεί στον Παρθενώνα «*Parthenon'da dinledigim masal Canlanır beyaz sütunların gölgesinde*». Ο τουρκικός ποιητικός λόγος εμπνέεται και από την ελληνική μυθολογία. Γίνονται αναφορές στον Φειδιππίδη ή *Φιλιππίδη* στον διάσημο Αθηναίο δρομέα και στις αδερφές του μυθολογικού Ορέστη Ιφιγένεια και Ηλέκτρα.³⁴⁵ Ο νεαρός Κύπριος Ersin Vedat Taşer σε ποίημα του το 1963 αναφέρει ότι ο μυθολογικός θεός Απόλλων του χαμογελά «*Apollon bana güler*».³⁴⁶

Στα λογοτεχνικά αποσπάσματα αποτυπώνεται το πρόσκαιρο κλείσιμο των ταυτοτήτων. Ακόμη και η επιστράτευση του «*αφελούς θετικού*» Άλλου συντείνει στη δημιουργία των συλλογικών ταυτοτήτων των φαντασιακών κοινοτήτων (imagined communities), που βασίζονται στην ιδέα της κοινής ταυτότητας.³⁴⁷ Η ύπαρξη του «*αφελούς θετικού*» Άλλου, η όποια προσπάθεια συγκρότησης του Άλλου μακριά από τον παγιωμένο λόγο, και ο βαθμός επιτυχίας του, θα πρέπει να ερμηνευτεί και να μελετηθεί και κάτω από το πρίσμα των εξωτερικών συνθηκών εκφοράς του λόγου, τις συνθήκες που προσδιορίζουν τόσο την προέλευση όσο και την απεύθυνση του λόγου, το πολιτιστικό πλαίσιο, το ζήτημα της συγγραφικής λειτουργίας, της κριτικής πρόσληψης και της επιρροής που ασκείται από τους μηχανισμούς υποδοχής του λόγου, όπως είναι οι εφημερίδες, τα περιοδικά, το αναγνωστικό κοινό κ.τ.λ..³⁴⁸

³⁴⁴ Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 255.

³⁴⁵ Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, *ό. π.*, σελ. 121.

³⁴⁶ Hasan Şefik Altay (επιμ.), *Kıbrıs Türk şiiri antolojisi*, *ό. π.*, σελ. 68.

³⁴⁷ Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ό. π.*, σελ. 112.

³⁴⁸ Κύρκος Δοξιάδης, *ό. π.*, σελ. 173.

[...]οι συγγραφείς ορισμένες φορές προσπαθούν στα έργα τους να εκφράσουν “το κλίμα της εποχής” ή την “επίσημη ιστορική θέση του εκάστοτε κράτους”, ενώ παράλληλα πολλές φορές ταυτίζονται με την ιδεολογία της κάθε εποχής και επωμίζονται την ευθύνη να διαφωτίσουν το λαό ως προς την ταυτότητα του, συσπειρώνοντάς τον κατά κάποιου «Άλλου». Βλ. Γιάννα-Μαρία Παναγή, *ό. π.*, σελ. 13.

Κεφάλαιο 10 :

Πολιτότητα

1. Η έννοια της Ιδιότητας του Πολίτη (Citizenship)

[...]Η ιδιότητα του πολίτη, δηλαδή το φάσμα των πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, των νομικο-πολιτικών προνομίων, που κατακτούν και απολαμβάνουν τα μέλη μιας κοινωνίας με διαφορισμένο καταμερισμό εργασίας και αστικο-δημοκρατική πολιτική δομή, κατοχυρώνεται υπό τη μορφή συνόλου νομικών εγγυήσεων στο πλαίσιο του εκάστοτε ισχύοντος καταστατικού χάρτη.¹

Αν και η έννοια του πολίτη είναι ένα σχετικά όψιμο προϊόν της ιστορίας,² η Ιδιότητα του Πολίτη *Citizenship* αναπτύχθηκε ιστορικά στο πλαίσιο του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα, και ως έννοια επιδέχεται διάφορες ερμηνείες.³ Πολίτης, υποστηρίζει ο Αριστοτέλης, είναι όποιος έχει το δικαίωμα στη βουλευτική ή τη δικαστική εξουσία, όποιος έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στην απονομή δικαιοσύνης και στα δημόσια αξιώματα «*Πολίτης δ' ἀπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὀρίζεται μᾶλλον ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς*».⁴ Βασική επιδίωξη των πολιτών είναι η αυτάρκεια της πόλης τους «*Διόπερ ὁ λεχθεὶς ἐν μὲν δημοκρατίᾳ μάλιστ' ἐστὶ πολίτης, ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἐνδέχεται μὲν, οὐ μὴν ἀναγκαῖον*».⁵ Σε μια πόλη, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, ο ίδιος άνθρωπος μπορεί να είναι και καλός άνθρωπος και χρηστός πολίτης, ενώ σε μια άλλη πόλη, άλλος είναι ο ένας κι άλλος ο άλλος «*Πότερον μὲν οὖν*

¹Γιώργος Κόκκινος, «Τα ελληνικά συντάγματα και η ιδιότητα του πολίτη (1844-1927)», *Μνήμων*, τ. 19, 1997, σελ. 73.

²Πέτρος Κουλιμάσης, *Πολίτες του κόσμου : Ιστορία του κοσμοπολιτισμού*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1997, σελ. 51.

³Πέτρος Θεοδωρίδης, «Προσωπική ταυτότητα, εθνική ταυτότητα και ιδιότητα του πολίτη», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τ. 5-6, 2001, σελ. 62.

Η διάκριση του A. Oldfield. Η Ιδιότητα του Πολίτη ως νομική θέση και ως πρακτική. Η πρώτη περιλαμβάνει τα δικαιώματα που χαίρει ο πολίτης ως μέλος μιας κοινότητας, ενώ η δεύτερη αναφέρεται στο ουσιαστικό περιεχόμενο της λειτουργίας του ως πολίτη που ενεργεί ως τέτοιος.

Βλ. Μάρω Παντελίδου Μαλούτα, *Το φύλο της δημοκρατίας : Ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκείμενα*, ό. π., σελ. 104.

⁴Βασίλης Μοσκόβης (επιμ.), *Αριστοτέλους Πολιτικά (α'-δ')*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1989, σσ. 236-239.

Τα *Πολιτικά* του Αριστοτέλη χωρίζονται σε οκτώ βιβλία. Στο τρίτο βιβλίο αναφέρεται στην έννοια του πολίτη και την πολιτική αρετή. Ο προαναφερθείς ορισμός αναφέρεται στον πολίτη του δημοκρατικού πολιτεύματος.

⁵Βασίλης Μοσκόβης (επιμ.), ό. π., σελ. 240.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

ἐτέραν ἢ τὴν αὐτὴν θετέον καθ' ἣν ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐστὶ καὶ πολίτης σπουδαῖος, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τινὸς μὲν πόλεως ὁ αὐτὸς τινὸς δ' ἕτερος».⁶

Στο *Το κοινωνικό συμβόλαιο* του Jean – Jacques Rousseau ο πολίτης μετέχει στην κυρίαρχη εξουσία και τη θέσπιση των νόμων.⁷ Η πολιτεία *Republique*, ο πολίτης και η αρετή είναι έννοιες οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους. Η αρετή χαρακτηρίζει τον καλό πολίτη, η οποία είναι περισσότερο συνδεδεμένη με τα καθήκοντα παρά με τα ατομικά δικαιώματα.

Η Ιδιότητα του Πολίτη εντάσσεται στο πλαίσιο που διαμόρφωσε η πολιτική νεωτερικότητα, η ιστορική κοινωνιολογία των σύγχρονων δημοκρατιών.⁸ Η Ιδιότητα του Πολίτη αποτελεί στοιχείο της θεωρίας της δημοκρατίας.⁹ Σύμφωνα με τον Bryan S. Turner η έννοια της Ιδιότητας του Πολίτη ασχολείται με το περιεχόμενο των κοινωνικών δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων, με τη μορφή ή το είδος των εν λόγω υποχρεώσεων και δικαιωμάτων, με τις κοινωνικές δυνάμεις που τα παράγουν, και τέλος με διάφορες κοινωνικές ρυθμίσεις με τις οποίες αυτά κατανέμονται σε διαφορετικούς τομείς της κοινωνίας. Η αδυναμία απόδοσης της έννοιας έγκειται μεταξύ άλλων στις διαφορετικές συνθήκες στις οποίες αναπτύσσεται η Ιδιότητα του Πολίτη ανά χώρα και περιοχή.¹⁰

Ο T. H. Marshall τη δεκαετία του 50 στο βιβλίο του *Citizenship and Social Class and other essays* συνέδεσε την Ιδιότητα του Πολίτη με την κατοχή δικαιωμάτων.¹¹ Η μελέτη του T. H. Marshall για την εξέλιξη της Ιδιότητας του Πολίτη έγινε σε δεδομένο πλαίσιο. Αφορούσε την Αγγλία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.¹² Οι ιδέες του T. H. Marshall αποτελούν σταθμό στη μεταπολεμική κοινωνιολογία και κοινωνική πολιτική, και προτάσσονται για να τονιστεί η σημασία των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων.

⁶Βασίλης Μοσκόβης (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 262.

⁷Βασιλική Γρηγοροπούλου (επιμ.), *Ζαν-Ζακ Ρουσσώ : Το κοινωνικό συμβόλαιο ή αρχές πολιτικού δικαίου*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2004, σσ. 23, 287, 289.

Stuart Hall & Bram Gieben, *ό. π.*, σελ. 185.

⁸Bryan S. Turner, «Contemporary problems in the theory of citizenship», Bryan S. Turner (επιμ.), *Citizenship and social theory*, SAGE Publication, London & Thousand Oaks, 1994, σελ. 9.

⁹Καλλιόπη Σπανού, *Διοίκηση, πολίτες και δημοκρατία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2000, σελ. 18.

¹⁰Hall Stuart & Gieben Bram, *Η διαμόρφωση της νεωτερικότητας : οικονομία, κοινωνία, πολιτική, πολιτισμός*, Σαββάλας, Αθήνα, 2003, σελ. 150.

¹¹Εφη Αβδελά, «Between duties and rights : gender and citizenship in Greece, 1864-1952», Faruk Birtek and Thalia Dragonas (επιμ.), *Citizenship and the Nation-State in Greece and Turkey*, Routledge, London & New York, 2005, σελ. 119.

¹²Thomas Humphrey Marshall & Tom Bottomore, *Ιδιότητα του πολίτη και κοινωνική τάξη*, Gutenberg, Αθήνα, 2000, σσ. 28, 144, 191.

Derek Robbins, «Ιδιότητα του πολίτη και εθνικότητα: Σκέψεις για την αγγλική περίπτωση», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχ. 54, Μάρτιος 1995, σσ. 77-78.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Ο T. H. Marshall οριοθετώντας τις μορφές της Πολιτότητας αναφέρεται στην *Αστική Πολιτότητα* η οποία περιλαμβάνει τα δικαιώματα της προσωπικής ελευθερίας, δηλαδή τα δικαιώματα της περιουσίας, της ατομικής ελευθερίας και της δικαιοσύνης, την *Πολιτική Πολιτότητα* η οποία περιλαμβάνει τα δικαιώματα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, δηλαδή της συμμετοχής στην άσκηση της εξουσίας, και την *Κοινωνική Πολιτότητα* η οποία περιλαμβάνει τα δικαιώματα της οικονομικής και κοινωνικής ασφάλειας.¹³ Τα ατομικά δικαιώματα *civil rights* διαμορφώθηκαν τον 18^ο αιώνα, τα πολιτικά δικαιώματα *political rights* τον 19^ο και τα κοινωνικά δικαιώματα *social rights* τον 20^ο.

Σε σχέση με τη θεωρητική κατανόηση του όρου, ο T. H. Marshall τονίζει ότι η Ιδιότητα του Πολίτη είναι μια κοινωνική θέση, η οποία απονέμεται σε όλους όσοι είναι πλήρη μέλη μιας κοινότητας. Η Ιδιότητα του Πολίτη προϋποθέτει μια άμεση αίσθηση συμμετοχής στην κοινότητα, βασισμένη στην προσήλωση σε έναν κοινό πολιτισμό.¹⁴ Τονίζει τη διάκριση ανάμεσα στην «τυπική» και την «ουσιαστική» Ιδιότητα του Πολίτη. Η πρώτη ορίζεται ως «*η ιδιότητα του μέλους ενός εθνικού κράτους*», ενώ η δεύτερη ως «*ένα φάσμα ατομικών, πολιτικών και ιδίως κοινωνικών δικαιωμάτων, τα οποία εμπεριέχουν ένα βαθμό συμμετοχής στη διοίκηση*». Η Ιδιότητα του Πολίτη με την τυπική της έννοια επηρεάζει την παραχώρηση δικαιωμάτων, ακόμα και αν δεν αποτελεί ούτε την απαραίτητη ούτε επαρκή προϋπόθεση για την αποτελεσματική απόκτηση και υλοποίηση στην πράξη διάφορων δικαιωμάτων, ενώ η ανάπτυξη της ουσιαστικής Ιδιότητας του Πολίτη έχει ακολουθήσει μια πιο άνιση και ποικίλη πορεία.¹⁵

Παρά τις προσπάθειες του να καταδείξει την επίδραση μιας ραγδαίας αναπτυσσόμενης έννοιας των δικαιωμάτων του πολίτη στη δομή της κοινωνικής ανισότητας και την επίδραση της Ιδιότητας του Πολίτη στις κοινωνικές τάξεις, επικρίθηκε για πολλά σημεία της μελέτης

¹³Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, *Πολιτότητα και νεανική παραβατικότητα*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία, 2010, σσ. 12-13.

Nira Yuval-Davis, *Gender & Nation*, Sage Publications, London, Thousand Oaks and New Delhi, 1997, σελ. 69.

¹⁴Thomas Humphrey Marshall & Tom Bottomore, *ό. π.*, σσ. 47, 62, 75.

Η Ιδιότητα του Πολίτη ως αρχιτέκτονας της κοινωνικής ανισότητας. (σελ. 97)

Η Ιδιότητα του Πολίτη ως εργαλείο κοινωνικής διαστρωμάτωσης. (σελ. 102)

Η πορεία προς τη μεγαλύτερη κοινωνική ισότητα ως το τελευταίο στάδιο της εξέλιξης της Ιδιότητας του Πολίτη. (σελ. 125)

Μάρω Παντελίδου Μαλούτα, *Το φύλο της δημοκρατίας : Ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκείμενα*, *ό. π.*, σελ. 106.

¹⁵Thomas Humphrey Marshall & Tom Bottomore, *ό. π.*, σσ. 145, 157, 177.

Τα κοινωνικά δικαιώματα μπορεί να δοθούν χωρίς να υπάρχουν τα αντίστοιχα πολιτικά ή ατομικά δικαιώματα, χωρίς την πλήρη συμμετοχή στην Ιδιότητα του Πολίτη. (σελ. 19)

Η διαδικασία ανάπτυξης των δικαιωμάτων του πολίτη μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα αφορούσε μόνο τους άνδρες. (σελ. 19)

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

του.¹⁶ Η προσπάθεια του T. H. Marshall να διακρίνει τις προαναφερθείσες μορφές Πολιτότητας και να αναγάγει την Ιδιότητα του Πολίτη σε έννοια ενιαία, αντίκειται στο σύγχρονο ακαδημαϊκό διάλογο.¹⁷ Από τη μία επικριτές του T. H. Marshall επισημαίνουν ότι συχνά «*group identities*» όπως η φυλή, η θρησκεία, η γλώσσα, το φύλο λειτουργούν ως βάση για την απόκτηση της «*Citizenship Identity*»,¹⁸ και από την άλλη η σύγχρονη πραγματικότητα οδηγεί σε νέες κατηγοριοποιήσεις, όπως η Πολιτισμική Πολιτότητα, η Ευρωπαϊκή Πολιτότητα κ.τ.λ..¹⁹

Η συγκρότηση των πολιτικών ταυτοτήτων (εθνική ταυτότητα και Ιδιότητα του Πολίτη) συνέπεσε με την ιστορική περίοδο όπου συνυφαίνονται οι αφηγήσεις του έθνους και της Ιδιότητας του Πολίτη. Η Ιδιότητα του Πολίτη εξισώνει την έννοια αυτή με τη «*δυναμική ενεργητική παρουσία στα κοινά*». ²⁰ Ο Πέτρος Θεοδωρίδης αναφέρεται στη διαδικασία σύνδεσης του πολίτη με την κρατική κυριαρχία :

[...]Η ιδιότητα του πολίτη ενείχε στην νεωτερικότητα μια συνδήλωση ενεργούς συμμετοχής, που ανήγαγε τον πολίτη σε υποκείμενο της πολιτικής και τον συνέδεε-μέσω του έθνους- με την κρατική κυριαρχία.²¹

Η «*National Citizenship*» αποτελεί μια κοινωνική κατασκευή.²² Η Πολιτότητα εδώ ορίζει οριοθετημένους πληθυσμούς με συγκεκριμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις, εξαιρώντας

¹⁶Thomas Humphrey Marshall & Tom Bottomore, *ό. π.*, σσ. 121, 126.

Barry Hindess, «Citizenship in the modern West», Bryan S. Turner (επιμ.), *Citizenship and social theory*, SAGE Publication, London & Thousand Oaks, 1994, σσ. 19, 28.

¹⁷Thomas Humphrey Marshall & Tom Bottomore, *ό. π.*, σελ. 68.

¹⁸T. K. Oommen, *Citizenship, Nationality and Ethnicity : Reconciling competing identities*, Polity Press, Cambridge, 1997, σελ. 21.

¹⁹Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, *ό. π.*, σελ. 13.

Bryan S. Turner, «Contemporary problems in the theory of citizenship», Bryan S. Turner (επιμ.), *Citizenship and social theory*, SAGE Publication, London & Thousand Oaks, 1994, σελ. 9.

Barry Hindess, «Citizenship in the modern West», *ό. π.*, σελ. 23.

²⁰Πέτρος Θεοδωρίδης, *ό. π.*, σσ. 55, 62.

Οι εθνικές ταυτότητες εμφανίζονται ως πολιτισμικές ταυτότητες και προσφέρουν ένα συναισθηματικό βάθος στην πολιτική, θεωρούνται «*προϊόν μακρών, συνεχών και αδιάσπαστων ιστορικών διαδικασιών*» και προσφέρουν ιστορικά «*ένα είδος συναισθηματικής γέφυρας μεταξύ του ατόμου, της κοινωνίας και του κράτους*».

Βλ. Πέτρος Θεοδωρίδης, *ό. π.*, σσ. 55, 60, 61.

²¹Πέτρος Θεοδωρίδης, *ό. π.*, σελ. 72.

Heather Piper & Dean Garratt, «Identity and Citizenship: Some Contradictions in Practice British», *Journal of Educational Studies*, Volume 52, No. 3, September 2004, σελ. 285.

²²Yasemin Nuhoğlu Soysal, *Limits of citizenship : Migrants and postnational membership in Europe*, University of Chicago Press, United States, 1994, σελ. 189.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

άλλους για λόγους εθνικότητας.²³ Σύμφωνα με τη Yasemin Nuhoğlu Soysal, η Ιδιότητα του Πολίτη απέκτησε μέσα από ένα σύνολο μηχανισμών και θεσμών όπως η εκπαίδευση, η στρατολογία, το κράτος πρόνοιας «ιδιότητες αποκλεισμού», οδηγώντας στην ενοποίηση και την περιχαράκωση.²⁴ Σύμφωνα με τον Γιώργο Κόκκινο στην Ιδιότητα του Πολίτη συγχωνεύονται η ένταξη του ατόμου στην πολιτική κοινωνία και η συμμετοχή του στην πολιτισμική κοινότητα του έθνους.²⁵

[...]Κατά συνέπεια, στην ιδιότητα του πολίτη συγχωνεύονται η ένταξη του ατόμου στην πολιτική κοινωνία και η συμμετοχή του στην πολιτισμική κοινότητα του έθνους. Αντίθετα, η απλή υπηκοότητα, η οποία βασίζεται αποκλειστικά και μόνο στην απόδοση αστικών δικαιωμάτων, ισοδυναμεί με αποκλεισμό του ατόμου από τα κατ' εξοχήν πολιτικά αγαθά και με περιχαράκωση του στη σφαίρα της ιδιωτικότητας. Η αντιδιαστολή της εθνικής ιθαγένειας από την απλή υπηκοότητα ανάγεται στη διαφοροποίηση του ατόμου-ιδιώτη, φορέα δικαιωμάτων αυτοπροσδιορισμού, από το άτομο-πολίτη, φορέα στοιχειώδους και ισοδύναμης πολιτικής ισχύος στο πλαίσιο της συλλογικής πολιτικής βούλησης.

Από την άλλη, σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες τονίζεται ότι η ταυτότητα κάθε πολίτη, η οποία είναι συνυφασμένη με συλλογικές ταυτότητες, πρέπει να δρα στο πλαίσιο της αμοιβαίας αναγνώρισης,²⁶ στο πλαίσιο της συμμετοχής και της ανοχής,²⁷ δεδομένου ότι η ταυτότητα *identity* και τα δικαιώματα *rights* αποτελούν τις συνταγματικές πτυχές της Πολιτότητας.²⁸ Τοιουτοτρόπως, η Ιδιότητα του Πολίτη αποκτά οικουμενική και διαπολιτισμική διάσταση.

²³Yasemin Nuhoğlu Soysal, *ό. π.*, σελ. 2.

²⁴Yasemin Nuhoğlu Soysal, *ό. π.*, σελ. 17.

Σε άρθρο της η εφημερίδα *Halkın Sesi* αναφέρει ότι καλός πολίτης είναι κάποιος ήρωας, κάποιος γενναίος ο οποίος χωρίς να το σκεφτεί, ενσυνείδητα θυσιάζεται για χάρη του έθνους.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İyi bir vatandaş», 15 Ağustos 1962. [Ένας καλός πολίτης]

²⁵Γιώργος Κόκκινος, *ό. π.*, σελ. 74.

²⁶Jürgen Habermas, *Ο μεταεθνικός αστερισμός*, Πόλις, Αθήνα, 2003, σσ. 110-111.

Tariq Modood, «Anti-Essentialism, Multiculturalism, and the 'Recognition' of Religious Groups», Will Kymlicka & Wayne Norman (επιμ.), *Citizenship in Diverse Societies*, Oxford University Press, London, 2000, σελ. 175.

[...]το ζητούμενο είναι σήμερα πώς η αρχή της οικουμενικότητας της ιδιότητας του πολίτη, σεβόμενη την κάθε υποκειμενικότητα, θα εξασφαλίσει ισότιμη πρόσβαση στην ιδιότητα αυτή, πώς θα αναγάγει τη διαφορετικότητα σε κανόνα και όχι σε παρέκκλιση, πώς δηλαδή θα κατοχυρώσει θεσμικά την πολλαπλότητα των ταυτοτήτων ως θεμιτή και αναμενόμενη.

Βλ. Μάρω Παντελίδου Μαλούτα, *Το φύλο της δημοκρατίας ...*, *ό. π.*, σελ. 43.

²⁷Πέτρος Θεοδωρίδης, *ό. π.*, σελ. 73.

²⁸Yasemin Nuhoğlu Soysal, *ό. π.*, σελ. 8.

Nira Yuval-Davis, *ό. π.*, σελ. 88.

[...]στο αναδυόμενο πλαίσιο της διεθνοποιημένης οικονομίας και της οικοδόμησης υπερεθνικών κρατικών οντοτήτων, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και σε αναφορά προς το ιδεώδες της κοσμοπολίτικης δημοκρατίας, η δημοκρατική ιθαγένεια (= αστικά, πολιτικά, κοινωνικά δικαιώματα) παύει πλέον να συνδέεται οργανικά με το έθνος-κράτος και αποκτά οικουμενική και διαπολιτισμική διάσταση. Μεταστοιχειώνεται σε πλανητική ιθαγένεια ενσωματώνοντας στην ιδιότητα του πολίτη τη λεγόμενη τέταρτη γενιά δικαιωμάτων.²⁹

Αν οι βασικές προϋποθέσεις της απόκτησης του αγαθού της Πολιτότητας είναι η συνειδητοποίηση του καθήκοντος της ατομικής ευθύνης, η συμμετοχή στα κοινά και η ύπαρξη ενός πολιτικού συστήματος που να προάγει την ισοπολιτεία,³⁰ το κεφαλαίο αυτό καλείται κυρίως να εξετάσει τους ρηματικούς τρόπους με τους οποίους ο Άλλος «απολαύει» ή «εκπίπτει» της Πολιτότητας του. Τι αποκλείει ένας λόγος που αναφέρεται στον Άλλο και ποιες κοινωνικές συνέπειες έχει αυτός ο αποκλεισμός; Αν ο τρόπος που συγκροτεί η μία πολιτική ελίτ τον λόγο της περί της άλλης δεν αφήνει κανένα περιθώριο υγιούς εξέλιξης, και οι τροπισμοί συγκρότησης του Άλλου αποτελούν εθνική αναγκαιότητα,³¹ αξίζει να διερευνηθεί κάτω από ποιες προϋποθέσεις ο Άλλος «απολαύει» της Πολιτότητας του.

²⁹Γιώργος Κόκκινος, *ό. π.*, σελ. 76.

Από την άλλη η Iris Marion Young ασκεί κριτική στην «*universal citizenship*» και προτάσσει την έννοια «*a group differentiated citizenship*».

Βλ. Iris Marion Young, «Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship», *Ethics*, Volume 99, No. 2, January 1989, σελ. 258.

³⁰Αλέξιος Α. Πέτρου, «Οι προϋποθέσεις της πολιτότητας : Σκέψεις πάνω στις μεταμοντέρνες ετεροτοπίες και την κοινωνική ηθική του Αριστοτέλη», Λεύκιος Νεοφύτου (επιμέλεια έκδοσης), *Proceedings from the International Conference Citizenship Multiculturalism Cosmopolitanism : University of Cyprus, Nicosia 3-4 November 2007*, POLIS Citizenship Association, Nicosia, 2009, σελ. 139.

³¹Το εθνικιστικό μίσος αναδύεται, όταν ένα άλλο έθνος απειλή την απόλαυση «*jouissance*» του.

Βλ. Chantal Mouffe, *ό. π.*, σσ. 36-38.

2. Ρηματικές παραστάσεις οικειοποίησης της Ιδιότητας του Πολίτη

Η Ιδιότητα του Πολίτη & Κοινοτική Συνείδηση

[...] Έχει πάντοτε παρατηρηθεί, ότι στην αστική ανθρωπιστική παράδοση οι ελεύθερες κοινωνίες, στηριζόμενες, όπως και πρέπει, στην αυθόρμητη υποστήριξη των μελών τους, χρειάζονται το έντονο αίσθημα της αφοσίωσης το οποίο ο Μοντεσκιέ αποκαλούσε *vertu* [αρετή]. [...] Μια δημοκρατία των πολιτών μπορεί να λειτουργήσει μόνο αν τα περισσότερα από τα μέλη της έχουν πεισθεί, ότι η πολιτική τους κοινωνία αποτελεί κοινό εγχείρημα υπολογίσιμης σημασίας, και πιστεύουν ότι έχει τέτοια ζωτική σημασία που συμμετέχουν με όποιον τρόπο πρέπει, για να διατηρηθεί η δημοκρατική της λειτουργία. Μια τέτοια συμμετοχή προϋποθέτει όχι μόνο αφοσίωση στο κοινό πρόγραμμα, αλλά και μία ιδιαίτερη έννοια δεσμού μεταξύ των ανθρώπων που συνεργάζονται.³²

Πέρα από το δοτό σύνταγμα «Δεν είμαστε υπεύθυνοι διά το Σύνταγμα, κύριε Πρόεδρε»,³³ και το επιβληθέν νεοϊδρυθέν κράτος που νομιμοποιούν το δικαίωμα της πολιτικής ανυπακοής, θεμελιακό στοιχείο της πολιτικής κουλτούρας και δράσης των Κυπρίων είναι η σημασία του έθνους υπεράνω του ατόμου και της κοινωνίας των πολιτών.³⁴ Έτσι, από τη μία στον τουρκικό λόγο απαντά «η Μητέρα πατρίδα μας» «*Anavatanimiz*» και από την άλλη «η χώρα μας» «*memleketimiz*» και «η πατρίδα μας» «*yurdumuz*», και στον ελληνικό λόγο οι όροι «μεγάλην (ευρυτέραν) πατρίδα» και «ιδιαιτέραν (στενήν) τοιαύτην».³⁵

[...] Η πατρίς διακρίνεται εις την μεγάλην (ευρυτέραν) πατρίδα, της οποίας είμεθα όλοι τέκνα και ως τοιούτοι είμεθα αδελφοί, έχοντες την αυτήν γλώσσαν, θρησκείαν,

³²Τοποθέτηση Charles Taylor

Βλ. Martha Craven Nussbaum, *Υπέρ πατρίδος: πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός;* ό. π., σσ. 145-146.

³³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1960-31 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 13^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 248.

[...] Εμείς οι Έλληνες της Κύπρου έχομε δική μας Κυβέρνηση, το δικό μας κράτος, τη δική μας Βουλή, γιατί έτσι το θέλησαν οι Άγγλοι, που μας είχαν υποδουλωμένους για 82 χρόνια, κι οι Τούρκοι που μας υποδούλωσαν την Κύπρο από το έτος 1570 ως το 1878 (άλλα 308 χρόνια).

Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Αγωγή του πολίτη* ..., ό. π., σελ. 15.

³⁴Καίσαρας Μαυράτσας, ό. π., σελ. 55.

Niyazi Kızılyürek, «The Challenges of Citizenship in Cyprus», *Journal of Cyprus Studies*, Volume 8/9, No. 22/25, 2003, σελ. 136.

³⁵*Yurttaşlık Bilgisi II*, ό. π., σελ. 34.

Yurttaşlık Bilgisi V, ό. π., σελ. 8.

Νώντας Περ. Σακελλαροπούλος, ό. π., σελ. 15.

«Τον γεννηθέντα εν Κύπρω ονομάζομεν Κύπριον». Βλ. Αλέξανδρος Ι. Κοσμά, ό. π., σελ. 72.

[...] Η έννοια του λαού είναι διάφορος του έθνους. Εις την πολιτείαν υπάρχει ένας λαός δύναται όμως να υπάρχουν πολλά έθνη· Κλασσικόν παράδειγμα είναι η Ελβετία και η Κύπρος αλλά και πλείσται άλλαι χώραι.

Βλ. Νώντας Περ. Σακελλαρόπουλος, ό. π., σελ. 16.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

πολιτισμόν, ιστορίαν, ήθη, έθιμα, και εις την ιδιαιτέραν (στενήν) τοιαύτην, εν τη οποία εγεννήθημεν και ανετράφημεν.

Η σημασία του έθνους υπεράνω της κοινωνίας των πολιτών, πέρα από την ανύψωση των μητέρων πατρίδων «στο επίπεδο της θρησκείας», συνέτεινε στην «κοινοτική αγκίστρωση», στην απόλυτη ταύτιση με τον κοινοτισμό.³⁶ Ο Πασχάλης Κιτρομηλίδης αναφέρει ότι η συνταγματική διάρθρωση αναγνωρίζει την ιδιότητα του μέλους κοινότητας και όχι την ιδιότητα του ατόμου - πολίτη «ως της πρωταρχικής καθοριστικής βάσης της πολιτικής ταυτότητας των υπηκόων του νέου κράτους».³⁷ Η τοποθέτηση του βουλευτή του Milli Cephe Burhan Nalbantoğlu «Οι εδώ εκπρόσωποι της πολύ μικράς Τουρκικής ομάδας είναι υπόλογοι μόνον εις τους εκλογείς των»,³⁸ και η στάση της τουρκικής κοινοβουλευτικής ομάδας κατά τη συνεδρία της 21^{ης} Ιουλίου 1961 όπου ο Έλληνας βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Λεύκιος Ροδοσθένους εκπίπτει του βουλευτικού αξιώματος του λόγω «εγκλήματος ατιμωτικής φύσεως»,³⁹ αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα του πώς η κοινοτική συνείδηση συνδέεται με την ιδιότητα του χρηστού πολίτη.

Ο πολίτης της δημοκρατίας είναι ενεργός, διότι ασκεί τα δικαιώματα και τις ελευθερίες του και δεν επιτρέπει να του τα στερούν. Χωρίς να είναι εγωκεντρικός, είναι ατομικιστής. Ο ατομικισμός όμως έχει θετική έννοια.⁴⁰ Έτσι και στο κυπριακό συγκείμενο ο κοινοτισμός. Απέναντι σε θέσεις όπως «η πρότασίς του αυτή προέρχεται από ζήλον προς την κοινότητα την οποία αντιπροσωπεύει», η κοινότητα αυτή είναι «τυφλωμένη από αδικαιολόγητον φανατισμόν», αρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* διερωτάται γιατί όποιος προστατεύει τα δικαιώματα της κοινότητας του αποκαλείται φανατικός.⁴¹

³⁶Niyazi Kızılyürek, *Ολική Κύπρος*, ό. π., σελ. 24.

³⁷Πασχάλης Κιτρομηλίδης, «Το ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου : κριτική θεώρηση», Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμέλεια), ό. π., σελ. 455.

³⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 315.

«Αλλ' εάν δε χρησιμοποιήσωμεν τας εξουσίας μας δια να εξασφαλίσωμεν τα ιδικά μας δικαιώματα, θα προδώσωμεν την Τουρκικήν Κοινότητα». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 670.

[...]kendi cemaatinin haklarını korumağa çalışan birisi neden fanatik ve müfrit olsun?

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bazı Deyimlere Dair», 28 Nisan 1962. [Σχετικά με κάποιες εκφράσεις]

³⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 21^{ης} Ιουλίου 1961, σελ. 362. Στην ψηφοφορία τα κοινοβουλευτικά μέλη της Τουρκικής Κοινότητας δεν συμμετέχουν. Ο Λεύκιος Ροδοσθένους χάνει το αξίωμα του με 22 ψήφους υπέρ, 10 κατά και 2 αποχές.

⁴⁰Καλλιόπη Σπανού, ό. π., σελ. 56.

⁴¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 12^{ης} Σεπτεμβρίου 1961, σελ. 418.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Το διακύβευμα της Πολιτότητας & Η σύνδεση της με τον γεωγραφικό χώρο

Βιβλιογραφικά επισημαίνεται ότι οι δύο κοινότητες αποτελούν «προέκταση» των μητέρων πατρίδων τους και ότι διαφαίνεται μια αδυναμία ταύτισης με τον τόπο.⁴² Στο ποίημα *Πάρε Γαρόφαλλα* Al Karanfiller του Özker Yaşın συγκρίνεται η Κύπρος με την Τουρκία.⁴³ Σε αντίθεση με την Κύπρο, στην Τουρκία δεν υπάρχουν άνθρωποι που δεν ξέρουν τη γλώσσα σου, ούτε παιδιά αλλόδοξα που στήνουν ενέδρες στους δρόμους «*ne sokaklarında puslu kuran ganur çocukları, ne lisanını bilmediğimiz insanlar*». Ο ποιητής Orbay Mehmet Deliceirmak στο ποίημα του *Sömürge zocuğunun Türkiyesi* αναγνωρίζει ότι η πόλη που γεννήθηκε είναι πολύ μακριά από την Κωνσταντινούπολη «*İstanbul'a uzak bir kentte doğdum*». Ο Orbay Mehmet Deliceirmak, αποκαρδιωμένος, παραδέχεται ότι αυτό ήταν το σχέδιο της μοίρας «*Kismet o kadardı, ne yapalım*».⁴⁴ Στον αντίποδα, τον ίδιο καημό εκφράζει τόσο ο Βασίλης Μιχαηλίδης «*Είμαι μεσ' σ' τούτην την γωνιάν, που μ' έβαλεν η φύσις*»,⁴⁵ όσο και ο Πέτρος Σόφας στο ποίημα *Κληρονομιά*. Η γη για χρόνια κυοφορεί «*πετρωμένα ονείρατα*», αλλά οι συνθήκες δεν επέτρεψαν να ευοδωθούν.⁴⁶

⁴²Niyazi Kızılyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους*, ό. π., σελ. 15.

«*Η Κύπρος δεν γινόταν αντιληπτή ως αυτοτελή εδαφική οντότητα, όπου θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα ανεξάρτητο κράτος, αλλά ως εδαφικό υπόλοιπο το οποίο νοσηματοδοτείται μόνο ως μέρος της μεγάλης οικογένειας του ελληνικού ή και του τουρκικού έθνους*».

Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 144.

«*Οι «διανοούμενοι εκπαιδευτές» τόσο της ελληνοκυπριακής όσο και της τουρκοκυπριακής ελίτ εμπόδισαν τον Κύπριο, που για αιώνες ζούσε σ' αυτό το νησί, να ταυτιστεί με τον τόπο του*».

Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 36.

[...] ούτε ασπόνδυλος «ελληνοκεντρισμός» ούτε στείρος «κυπριακός απομονωτισμός», αλλά άρτια και γόνιμη «ελληνοκυπριακότητα», όπως τουλάχιστο καίρια τη διατυπώνει ο Κυριάκος Χαραλαμπίδης :

[...] *είμαστε, Κύπριοι και Έλληνες, Έλληνες και Κύπριοι, ένα και το αυτό, χωρίς καμιά αντίφαση. Η αντίφαση, αντίθετα, βρίσκεται στην απάρνηση και την αποκόλληση από την τοπική ταυτότητά μας χάριν μιας ευρύτερης εθνικής, για την οποία, φυσικά, θα ήμασταν άχρηστοι, αφού δεν θα είχαμε πρόσωπο να υπάρχουμε και γη να πατούμε.*

Βλ. Πίτσα Γαλάζη κ.α. (επίμ.), *Δεύτερη πανελλήνια ποιητική συνάντηση : νεότεροι κύπριοι ποιητές, 1960-1982*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1982, σσ. 18-19.

«*Επιπροσθέτως προς το ότι είμεθα Τούρκοι, θεωρούμεν συγχρόνως τους εαυτούς μας ως κατοίκους αυτής της Νήσου*»

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^η Νοεμβρίου 1961, σελ. 589.

⁴³Neşe Yaşın, ό. π., σελ. 90.

Hüseyin Tuncer, «*Kıbrıs'ta Vuruşanlar'ın Dramı*», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & Mehmet Kansu (επιμ.), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 27-27 Kasım 1998*, τ. III, ό. π., σελ. 129.

⁴⁴Suna Atun & Bülent Fevzioğlu, ό. π., σελ. 293.

⁴⁵Βασίλης Μιχαηλίδης, *Ποιήματα*, ό. π., σελ. 42.

«*ξεκομμένη γεωγραφικά*».

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

[..]Πώς να σε ξεχερσώσω, γη μου,
από τα πετρωμένα ονείρατα,
που απόμειναν στον κόρφο σου
καρτερώντας χρόνια να βλαστήσουν...

Από την άλλη, οι ιστοριογραφίες προσπαθούν να συγκροτήσουν μια μονοπωλιακή σχέση με τον γενέθλιο τόπο.⁴⁷ Έτσι, στην ελληνική ιστοριογραφία είναι πολύ χαρακτηριστικός ο λόγος τον οποίο συγκροτεί ο Ελευθέριος Τζελέπης :

[...] Οι Τούρκοι ποτέ δεν αιθάνθηκαν «σπίτι τους» στην Κύπρο. Τούτο είναι άλλωστε φυσικό διότι πρόκειται για τους απογόνους των στρατιωτών και των υπαλλήλων της Οθωμανικής κυριαρχίας στην Κύπρο. Ο αριθμός τους, σε σχέση με τον ελληνικό πληθυσμό, συνεχώς μειωνόταν από τότε που έληξε η Οθωμανική κυριαρχία. Και τούτο παρά την πολιτική των βρετανικών αρχών που ενεθάρρυναν συστηματικά την είσοδο και εγκατάσταση Τούρκων από την Τουρκία και τον εκπατρισμό των Ελληνοκυπρίων από τους οποίους 300,000 ζουν σήμερα στην Αγγλία. Σύμφωνα με επίσημες απογραφές των Βρετανών, το 1881 η αναλογία των Τούρκων προς Έλληνες ήταν 24,4%. Σε έναν πληθυσμό 186,173 ψυχών, 45,458 ήταν Τούρκοι και 137,631 ήταν Έλληνες. Από τη μια απογραφή στην άλλη το ποσοστό αυτό μειωνόταν προοδευτικά : 22,89% το 1891,

Βλ. Σπύρος Παπαγεωργίου, *Ο αγώνας, τα κείμενα του και το χρέος μας: μελέτη*, ό. π., σελ. 9.

«την αφήσετε ολομόναχη μέσα στο πέλαγο».

Βλ. Θεοδόσης Πιερίδης, *Το χρυσό μονοπάτι*, Πολιτικές και Λογοτεχνικές εκδόσεις, 1961, σελ. 33.

[...] Ήμαστε βυζαντινά ορφανεμένα

και κάθε φορά που κάποια Αμάλθεια

ερχόταν να μας βυζιάζει

ήθελε σώνει και καλά

να μας πείση πως μας γέννησε κιόλας.

Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Ήμαστε και είμαστε», αρ. 7, Απρίλιος 1961, σελ. 356.

⁴⁶Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Ποίηση», τ. 32, Οκτώβριος, 1961, σελ. 23.

⁴⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 9 Ιουλίου 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"Gitme Oğul" Der Kıbrıs Toprağı», 25 Aralık 1960.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bizans Rüyası», 12 Haziran 1961.[Βυζαντινό όνειρο]

Στην ελληνική συλλογική συνείδηση η Τουρκική Κοινότητα ποτέ δεν δέθηκε με αυτό τον τόπο. Ο Αθανάσιος Παπαγεωργίου στο *Η Βασιλική Μαραθόβουνου* αναφέρει ότι Τούρκος ιδιοκτήτης εντόπισε δύο θωράκια ένα μύλι βόρεια του Μαραθόβουνου και τα πώλησε σε αρχαιοκάπηλο, αδιαφορώντας για τη διάσωση και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου.

Βλ. Αθανάσιος Παπαγεωργίου, *Η Βασιλική του Μαραθόβουνου*, Κόσμος, Λευκωσία, 1963, σελ. 84.

Ματθαίος Κυριακούλης, *Η Επατακώμη : Αμμοχώστου-Κύπρου*, Αμμόχωστος, 1970, σσ.85-86.

Για το ζήτημα της παραχώρησης της κυπριακής ιθαγένειας στους εν Αιγύπτω εγκατεστημένους Κυπρίους η εφημερίδα *Ελευθερία* αναφέρει ότι πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν «η καταγωγή των και όχι η εθνικότης των», και προβάλλει την έννοια της καταγωγής, του γενέθλιου χώρου των προγόνων.

Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 26 Ιανουαρίου 1961.

Βλ. Ευγενία Παλαιολόγου -Πετρώνα, *Έξοδος*, Κέδρος, Αθήνα, 1961, σελ. 42. Θέμα της ποιητικής σύνθεσης της Ευγενίας Παλαιολόγου - Πετρώνα είναι η τελευταία περιπέτεια του ελληνισμού της Αιγύπτου, η συγκινητική αυθόρμητη συμμετοχή του στις εθνικές δοκιμασίες του εθνικού συνόλου, ο εκπατρισμός και η αναζήτηση νέων εστιών για να ριζώσει. Η ποιήτρια αποτυπώνει την οδυνηρή αυτή εμπειρία. «Τώρα «σαν γενναίος, σαν έτοιμος από καιρό χαιρέτα την την Αλεξάνδρεια», που οδεύει με σιγουριά στα ιστορικά της πετρωμένα».

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

21,64% το 1901, 20,59% το 1911, 19,75% το 1920, 18,46% το 1931, 17,89% το 1946 και 17,5% το 1956».⁴⁸

Το εν λόγω ρεπερτόριο λόγου απαντά και στην έκθεση *Το Χωριό μου* του μαθητή της Ε' τάξης. Ο μαθητής, αναφερόμενος στους Τούρκους του χωριού Κατύδατα, επισημαίνει ότι εγκατέλειψαν το χωριό εξαιτίας μιας κολλητικής αρρώστιας. Από την άλλη, οι Έλληνες κάτοικοι, μετά το κακό, επέστρεψαν «Όταν πέρασε το θανατικό, οι Χριστιανοί επέστρεψαν στα σπίτια τους».

[...] Την εποχή της Τουρκοκρατίας οι περισσότεροι κάτοικοι ήταν Τούρκοι, φαίνεται έδιωξαν τους Έλληνες. Οι γέροι μας λένουν ότι είχε δυό Τουρκικά νεκροταφεία. Πριν 100 όμως περίπου χρόνια όταν οι Χριστιανοί άρχισαν να κτίζουν την Εκκλησίαν μας φάνηκεν μια κολλητική αρρώστεια που θέριζε τον κόσμο. Οι Χριστιανοί έφυγαν και κατοίκησαν στην Σκουριώτισσα που ήταν τότε Μοναστήρι. Η αρρώστεια θέρισε τους Τούρκους. Όσοι έμειναν έφυγαν και κατοίκησαν στη Λεύκα. Όταν πέρασε το θανατικό, οι Χριστιανοί επέστρεψαν στα σπίτια τους. Έτσι σήμερα δεν έχουμε ούτε ένα Τούρκο στο χωριό μας. Έχει μόνο στα χωράφια μας λίγες ελιές βακούφικες.⁴⁹

Ο λόγος της μονοπωλιακής σχέσης με τον τόπο απαντά τόσο στη συμβιβαστική πρόταση του Τούρκου Αντιπροέδρου σε σχέση με τις βρετανικές βάσεις «Οι Τούρκοι δεν εξέφρασαν καμιά «δυσφορία» για τη διατήρηση των βρετανικών βάσεων στην Κύπρο. Και στην περίπτωση αυτή, έμεναν πιστοί στη γενική τους στάση που εκφραζόταν με την τέλεια αδιαφορία τους για τα καθαρώς κυπριακά συμφέροντα, σα να μην τους αφορούσαν καθόλου τα ζητήματα που είχαν ζωτική σημασία για τη νήσο και για το μέλλον της»,⁵⁰ όσο και στην τουρκική απόπειρα κατεδάφισης τμήματος του Ενετικού τείχους της Αμμοχώστου.⁵¹

[...] Νέα αυθαιρεσία εξεδηλώθη υπό φανατικών Τούρκων δια της αποπείρας των να κατεδαφίσουν τμήμα του Ενετικού τείχους της Αμμοχώστου, παρά το γεγονός ότι το τείχος τούτο ενέχει τεραστίαν ιστορικήν και αρχαιολογικήν σημασίαν και προκαλεί ζωηρόν το τουριστικόν ενδιαφέρον. Η σωβινιστική μερίς των Τούρκων, αδιαφορούσα δια την

⁴⁸Ελευθέριος Ν. Τζελέπης, *Το κυπριακό και οι συνωμότες του*, ό. π., σσ. 352- 353.

⁴⁹Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Το χωριό μου», τ. 3, Μάρτιος 1962, σελ. 20.

⁵⁰Ελευθέριος Ν. Τζελέπης, ό. π., σελ. 137.

⁵¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά» 20 Νοεμβρίου 1963.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

αρχαιολογικήν αξίαν του Ενετικού τείχους της Αμμοχώστου και επιχειρούσα, κατά τον επιπολαιότερον τρόπον, να το κατεδαφίση, αποδεικνύει πόσον στενοκέφαλος είναι και πόσον δεν δύναται να εκτιμήση αρχαίους χώρους και καλλιτεχνικά μνημεία.

Με τις ρηματικές παραστάσεις «και στην περίπτωση αυτή», «αδιαφορία», «σαν να μην τους αφορούσαν», συγκροτείται μια κοινότητα η οποία τυχοδιωκτικά, καιροσκοπικά και υστερόβουλα δρα στο κυπριακό συγκείμενο χωρίς να την δένουν ισχυροί συναισθηματικοί δεσμοί με τον τόπο.

Απέναντι στον ελληνικό λόγο του «γαλάζιου νησιού»,⁵² στον τουρκικό λόγο η γεωγραφική θέση της Κύπρου έχει συμβάλει στη μετεξέλιξη της σε τόπο πολιτισμικού αναβρασμού, προϊόν του οποίου είναι και οι δυο κοινότητες του.⁵³ Τονίζεται ότι η Κύπρος δεν είναι πατρίδα μόνο της Ελληνικής Κοινότητας «*Kıbrıs sadece Rumların vatanı değildir*».⁵⁴ Τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας είναι από τους πιο παλιούς ιδιοκτήτες «*en eski sahibleri*» και οι πιο παλιοί σταθεροί εκπρόσωποι της γεωργίας «*ziraatın en eski ve köklü temsilcileri olarak*».⁵⁵ Σε αντίθεση με τον λόγο της Ελληνικής Κοινότητας, ο οποίος αμφισβητεί το δέσιμο της Τουρκικής Κοινότητας με τη γη, ο Süleyman Uluçamgil ταυτίζεται με τη γη «*Toprak olduk ve biz bastık*»,⁵⁶ ο ποιητής Osman Türkay τονίζει ότι η ψυχή του γεννήθηκε σε αυτά τα χώματα,⁵⁷ αρθρογράφος της *Halkın Sesi* αναφέρει ότι είναι δεμένοι στη γη «*Toprağa bağlılığımızı*» και χαρακτηρίζει αυτόν τον τόπο γενέθλιο «*Bu topraklarda doğduk, bu topraklarda yaşıyacağız*».⁵⁸ Στον τουρκικό ποιητικό λόγο δημιουργείται ένας πνευματικός στενός δεσμός ανάμεσα στην πατρίδα και την κοινωνική συλλογικότητα που κάνει πατρίδα ένα γεωγραφικό κομμάτι.⁵⁹ Ο Osman Türkay μέσα από τα εδάφη της Μεσαορίας πετυχαίνει την ολοκλήρωση και την ταύτιση. Ο Osman Türkay στο ποίημα *Kurak*

⁵²Σπύρος Παπαγεωργίου, *Τέσσερα διηγήματα*, ό. π., σελ. 6.

«κατακτητικά δικαιώματα της Τουρκικής Κοινότητας» Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Σεπτεμβρίου 1963.

⁵³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Cumhurbaşkan Muavini Dr. Fazıl Küçük' ün kesin cevabı», 17 Ekim 1963. [Η τελεσίδικη απάντηση του αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας δρ Fazıl Küçük]

⁵⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Görenler -görmiyenler», 12 Mayıs 1963. [Αυτοί που βλέπουν -Αυτοί που δεν βλέπουν]

⁵⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Propaganda dairesi», 9 Haziran 1962. [Τμήμα Προπαγάνδας]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Önem vereceğimiz alanlar», 5 Şubat 1961. [Οι τομείς που θα δώσουμε σημασία]

⁵⁶Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σελ. 68.

⁵⁷Ali Nesim, ό. π., σελ. 40.

⁵⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bu topraklara bağlıyız», 18 Aralık 1960. [Είμαστε δεμένοι με αυτά τα εδάφη]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Aşırı haklar meselesi», 27 Haziran 1962. [Το πρόβλημα των υπέρμετρων δικαιωμάτων]

⁵⁹Necat Birinci, «Osman Türkay' ın Şiirinde Kıbrıs», ό. π., σελ. 114.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Ονα Ξηρή Πεδιάδα πετυχαίνει την ταύτιση με αυτή τη γη, με αυτά τα χρώματα : «*Bu toprak annemdir Bu dağlar kardeşim Ruhum başlangıçta bu yerde doğdu Bu ada da, Bu sari ovanın altındadır*».⁶⁰ Ο Özker Yaşın στο ποίημα *Γιε, μη φύγεις Gitme oğlu*, τονίζοντας την αρχή της ενιαίας και αδιαίρετης ολοκλήρωσης του ανθρώπου και της πατρίδας και την ταύτιση του δίπτυχου άνθρωπος – γη,⁶¹ αναφέρεται σε αυτούς που εγκαταλείπουν την κυπριακή γη.⁶² Σε αντίθεση με τις φημισμένες ευρωπαϊκές πλατείες, ο κυπριακός χώρος συγκροτείται με τους πλανόδιους πωλητές, τα παιδιά που πωλούν γιασεμί, τα τουρκικά τραγούδια και τα τουρκικά παραδοσιακά εδέσματα «*Seyyar kebarçılar, ayrançı, bulgur köftesi, Hurma yaprağına dizilmiş yasemin satan çocuk Gazinolarda Türkçe şarkılar*».⁶³ Στο ποίημα *Beşparmak* του Behçet Kemal Çağlar καταγράφεται η συμβολική ιεροποίηση της οροσειράς του Πενταδακτύλου, η οποία παρομοιάζεται με κάστρο το οποίο το έκανε ο Αλλάχ «*Allahın yaptığı bir kale gibi*».⁶⁴ Στο ποίημα του Süleyman Uluçamgil περιγράφονται με σεβασμό τα στοιχεία του κυπριακού χώρου (ξύλινα τουρκικά σπίτια με ντουλάπια γεμάτα γδαρσίματα, στενοί δρόμοι χωρίς πεζοδρόμια, χουρμουδιές που ξεπετάγονται σαν μανιτάρια από τη μέση των στεγών, η κουράδα του μουλαριού που είναι ακριβώς στη μέση της ξεστής μαύρης ασφάλτου), τα οποία τονίζουν τη σπουδαιότητα της γενέθλιας γης.⁶⁵ Πέρα από τον δεσμό μεταξύ του ανθρώπου και της γης απαντά σε ποιήματα και ο δεσμός μεταξύ των έργων που δημιουργήσαν αυτοί που διέμεναν σε έναν τόπο προηγουμένως και των ανθρώπων που εγκαταστάθηκαν εκ των υστέρων σε αυτόν τον τόπο. Στο ποίημα *Şehirlerin Efesi Lefkoşa* της Urkiye Mine Balman η Λευκωσία συγκροτείται ως τουρκική πόλη «*Bir Türk şehri*».⁶⁶ Οι υλικές κατασκευές της Λευκωσίας υποδηλώνουν τον ρόλο του Ισλάμ στην πολεοδομία και αποτυπώνουν τα στοιχεία μιας οθωμανικής - τουρκικής πόλης : κομποί

⁶⁰[...]Αυτό το έδαφος είναι η μητέρα μου
Αυτά τα βουνά είναι ο αδερφός μου
Το πνεύμα μου αρχικά γεννήθηκε σε αυτόν τον τόπο
Και σε αυτό το νησί,
Είναι κάτω από αυτή την κίτρινη πεδιάδα.

Βλ. Ali Nesim, ό. π., σελ. 40.

⁶¹Ali Nesim, ό. π., σελ. 89.

⁶²Ali Nesim, ό. π., σελ. 13.

⁶³Ali Nesim, ό. π., σελ. 89.

⁶⁴Ο Behçet Kemal Çağlar απήγγειλε το εν λόγω ποίημα στις 28 Ιανουαρίου 1963 στην τελετή εγκαινίων του Μνημείου Ηρώων *Şehitler Anıtı*. Βλ. Gülgün Serdar, ό. π., σελ. 96.

⁶⁵Βλ. Mehmet Yaşın, ό. π., σσ. 49-50.

Στο ποίημα *Girne Caddesi Λεωφόρος Κερύνειας «şehitlerimizi burda vermiştik»* «εδώ δώσαμε τους ήρωες μας» Βλ. Mehmet Kansu & Fikret Demirağ, *İkinin yaşamı : şiirler*, Ankara, 1959, σελ. 10.

[...]Mesarya'da yıldız ışığında köpek seslerini özliyordu. Νοσταλγούσε τις φωνές των σκύλων στο φως των αστεριών στη Μεσαορία. Βλ. Mehmet Kansu, *Piramit acısı : şiirler*, Şölen, Kıbrıs, 1962, σελ. 23.

⁶⁶Zübeyir Yılmaz & Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk Şiiri*, ό. π., σελ. 54.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

μιναρέδες «*İnce minareleri*», πανδοχείο «*Hanlari*», βρύσες και κρήνες «*çeşmeleri*». Στο ποίημα *Μπροστά στη Λευκωσία Lefkoşa önlerinde* ο Özker Yaşın μνημονεύει τα άλση και τις βρύσες «*Meçhul koruluklar meçhul pınarlar*».⁶⁷

Η άφιξη των Mehmetcik το 1571 σηματοδοτεί την επαναφορά των εδαφών στην ηθική καθαρότητα «*Εσύ αγγίζεις αυτά τα εδάφη πλέον Memet Memet αυτά τα εδάφη είναι δικά μου*» «*Sen bu topraklara değiniyorsun artık Memet Sen bu toprak bizim*».⁶⁸ Στο ποίημα *Ο Namık Kemal στην Κύπρο Namık Kemal Kıbrıs'ta* του Özker Yaşın, με φόντο το 1571, παρατηρείται η μετεξέλιξη του κυπριακού χώρου σε πατρίδα, μέσα από τη σταδιακή εναλλαγή των στροφών, από τη χρήση της λέξης μια «*χώρα*» *ülke* σε έδαφος *toprak* ποτισμένο με αίμα.⁶⁹ Ο Behçet Kemal Çağlar στο *Beşparmak* το 1963 αναφέρεται σε αυτούς οι οποίοι έδωσαν ψυχή στη γη αυτή,⁷⁰ και ο Süleyman Uluçamgil στο γεγονός ότι με ευτυχισμένους θανάτους η συνείδηση των εδαφών εξαγνίστηκε «*mutlu ölümlerle özleşmiş tabya toprağının bilgiçliği*».⁷¹ Στο ποίημα του *Τα κελεύσματα από έναν ήρωα Bir şehitten seslenişler* ο Κύπριος φοιτητής Süleyman Uluçamgil αναφέρει ότι τα χώματα αυτά δεν είναι χωρίς όνομα, είναι διαποτισμένα με τη γλώσσα τους «*nemli toprağı Adsız değildir işlenmiştir dilimizle*», τα χώματα αυτά είναι υγρά και η γη μυρωδάτη.⁷²

Λαμβάνοντας υπόψη ότι στον εθνικιστικό λόγο «*τα μνημεία και τα ερείπια, από τα οποία είναι εγκατεσπαρμένη η Κυπριακή γη*»,⁷³ εκφράζουν το εθνικό παρελθόν και το εθνικό μέλλον, αιτιολογείται η μυωπική στάση, η αποσιώπηση του Άλλου από αυτά τα χώματα, αφού τα μνημεία του Άλλου ενέχουν θέση ενοχλητικής παρουσίας.⁷⁴ Ενώ η Τουρκική Κοινότητα

⁶⁷Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, ό. π., σελ. 45.

⁶⁸Ποίημα *Memet* του Kutlu Adalı. Βλ. Gülgün Serdar, *1571'den 1964'e Kıbrıs Türk Edebiyatında*, ό. π., σελ. 94. «*Γίναμε το έδαφος που πατήσαμε πάνω του, έδαφος γίναμε και πατήσαμε*» «*Biz üstüne bastığımız toprak olduk Toprak olduk ve biz bastık*». Βλ. Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σελ. 68.

⁶⁹Mehmet Yaşın, *Kıbrıslı Türk Şiiri Antolojisi*, 18. yy - 20. yy.,Yapı Kredi, İstanbul, 1994, σσ. 237-239. [Ανθολογία Τουρκοκυπριακής ποίησης]

Neşe Yaşın, ό. π., σελ. 66.

⁷⁰Gülgün Serdar, ό. π., σσ. 95-96.

⁷¹Ο Süleyman Uluçamgil στις 12 Νοεμβρίου 1962 σε γράμμα του εκφράζει τη λαχτάρα και τη νοσταλγία του για τη Λευκωσία «*Lefkoşa özlemiyle*».

Βλ. Mehmet Yaşın, ό. π., σσ. 49-50.

⁷²Gülgün Serdar, ό. π., σελ. 95.

⁷³Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «*Η. Α. Μ. ο Αρχιεπίσκοπος εις Ελλάδα*», αρ. 9-10, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1962, σελ. 291.

Τα ιστορικά μνημεία υπογραμμίζουν την τουρκικότητα τους. Βλ. *Yurttaşlık Bilgisi I*, ό. π., σελ. 36.

⁷⁴Ο Βουλευτής του Milli Cephe Halil Ali Rıza καταγγέλλει ότι δεν προνοείται οποιαδήποτε δημόσια δαπάνη για την Τουρκική Κοινότητα, τονίζοντας ότι δεν υπάρχει κάποιο κονδύλι για τα τεμένη Selimiye Camii και Lala Mustafa Paşa Camii, και το Μουσουλείο Hala Sultan Tekkesi.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 20^η Ιανουαρίου 1961, σσ. 48-49.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

αναφέρει ότι οι ρίζες της Κύπρου είναι στην Ανατολία «*kökin Anadolu*»,⁷⁵ στον ελληνικό λόγο αναφέρουν ότι «*επί αμφιβόλων γεωγραφικών και γεωπολιτικών δεδομένων*» προβάλλεται η ενότητα της Κύπρου με την Ανατολία, και τονίζουν ότι θα ήταν διαφορετική η συγκρότηση του χώρου, αν η Κύπρος ήταν τουρκική, αντί λουτρά θα είχε χαρέμια, αντί αρχαία θέατρα θα είχε *καραγκιόζ-μπερντές*.⁷⁶ Στον λογοτεχνικό ελληνικό λόγο ο Άλλος αφανίζεται, όπως στο ποίημα του Μιχαήλ Ν. Πισσά «*Ουδένα ίχνος ξενικό*» :

[..]σβύσαν σαν νάτανε βραχνάς, φριχτός μέσ' στην οδύνη.
Δεν έμεινε σημάδι τους μια πέτρα, μια κολώνα,
ένας ναός, ένας βωμός, μια λέξη να προδίνη
του ξένου τα κατάλοιπα, την λύσσα του χειμώνα...⁷⁷

Το 1961 ο Αντώνης Σωτηριάδης εξέδωσε στην Πάφο το *Τραγούδια των κρατητηρίων* τονίζοντας «*όλοι μια μέρα φύγαμε, κι' ούτε σημάδι αφήσαν!*»:⁷⁸

[...] Πέρνα απ' το Μάριο, Κούριο, τη Λήδρα, τη Κερύνεια,
να σου μιλούν ελληνικά, να τους ακούσεις όλους!
Κί' αν ήρθαν Φράγκοι, κι' Ενετοί κι' αν ήρταν Τούρκοι
κι' Άγγλοι,
κι' αν σφάζαν κι' αν ερήμωσαν, κι' αν ξειλημμό σκορπίσαν.
Κί' αν εχαλάσαν εκκλησιές, κι' αν τα σχολεία μας κλείσαν
όλοι μια μέρα φύγανε, κι' ούτε σημάδι αφήσαν!
Όλοι ήρθανε, και φύγανε, σαν κλέφτες ντροπιασμένοι,
μα ο τόπος τούτος έμεινε και πάντοτε θα μένει,
Ελληνικά να ομιλεί, να κλαίει να τραγουδάει,
την πρώτη καταγωγή, πάντα να μαρτυράει!

Στον εθνικιστικό λόγο απαντά ο μετασχηματισμός του φυσικού χώρου, η συγκρότηση φυσικών εθνικών τεχνουργημάτων «*physical national artefacts*»,⁷⁹ η επιστράτευση

Τουρκικά μνημεία σε κυπριακά χαρτονομίσματα. Βλ. *Cyprus : A handbook on the islands past and present*, Nicosia, 1964, σσ. 288, 289, 296.

⁷⁵Στο ποίημα *Η Κύπρος μου Kıbrısım* του Kemal Zorlo. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrısım», 16 Ekim 1962. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Anadolu ile Kıbrıs' in kaderi eski devirlerde beri müsterektir», 17 Ekim 1963. [Η μοίρα της Κύπρου με την Ανατολία είναι κοινή από την προϊστορία]

⁷⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τούρκος καθηγητής δια την Κύπρον», 27 Σεπτεμβρίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 4 Μαΐου 1963.

ναργιλέδες, γεμενιά, Τούρκικα γιαταγάνια Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 30 Απριλίου 1963.

⁷⁷Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Κύπρος*, ό. π., σελ. 40.

⁷⁸Αντώνης Σωτηριάδης, *Τραγούδια των κρατητηρίων (Ημερολόγιο Α')*, ό. π., σελ. 27.

Ο Αντώνης Σωτηριάδης συνελήφθη και κλείστηκε στα κρατητήρια κατά τον αγώνα της ΕΟΚΑ. Χρησιμοποιούσε το ψευδώνυμο D. P. 811. Το 1960 εξελέγη μέλος της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκεκριμένο

γενικότερα του γεωγραφικού λόγου για να νομιμοποιηθούν εθνικά θέλω. Έτσι, η Κύπρος από τη μία συγκροτείται ως η Ελληνίδα κόρη της Μεσογείου «Akdeniz'in Yunanlı bir kızı» και από την άλλη ως το γνήσιο παιδί της Ανατολίας «Anadolu' nun öz bir yavrusudur».⁸⁰ Ο Orbay Mehmet Deliceirmak στο ποίημα του *Sömiürge zocuğunun Türkiye'si* αναφέρεται στους ανέμους που φύσηξαν από την οροσειρά του Ταύρου «Torostan estiğinizde rüzgarlar»,⁸¹ και τους ανέμους που φύσηξαν από τον Πενταδάκτυλο μέχρι τον Ταύρο «Beşparmaktan esti Torosa doğru».⁸² Οι άνεμοι συγκροτούν ένα πλέγμα νοητής γεωγραφικής ενότητας, θεϊκά εμπνευσμένο «tanrının isteğince»,⁸³ με ταχύτητα 40 ναυτικών μιλίων «saatta kırk deniz mili hızla»,⁸⁴ τα οποία υποδηλώνουν τα χιλιόμετρα που χωρίζουν τον κυπριακό γεωγραφικό χώρο από τις ακτογραμμές της Τουρκίας. Στο ποίημα *Kıbrıs-Türkiye* ο Süleyman Uluçamgil αναφέρεται στα κοινά σύνορα με την Τουρκία «her ayı sınırlarda sivanmışız».⁸⁵ Από την άλλη, στις περιπτώσεις όπου τα γεωγραφικά και τα γεωπολιτικά δεδομένα δεν συνάδουν με τα πολιτικά θέλω, ο ελληνικός εθνικιστικός λόγος επιστρατεύει τη λαογραφία ως εθνική επιστήμη,⁸⁶ την επιστήμη της αρχαιολογίας, το κύρος των αρχαιολογικών ευρημάτων και των ερμηνειών των αρχαιολόγων «Χωρίς την αρχαιολογία δεν θα ξέραμε γιατί είμαστε σήμερα Έλληνες, πώς να εξηγήσουμε αυτό το φαινόμενο που από γεωγραφικής απόψεως τουλάχιστο φαίνεται κάπως παράδοξο»,⁸⁷ αφού η Ιστορία και η Αρχαιολογία «είναι οι ευγλωττότεροι και αξιοπιστότεροι μάρτυρες περί της Ελληνικής συνειδήσεως».⁸⁸

⁷⁹Ruth Wodak κ.ά., ό. π., σελ. 31.

Η Κύπρος και η Ελλάδα συνδέονται με «κρυστάλλινη γέφυρα». Βλ. Θεοδόσης Πιερίδης, *Το χρυσό μονοπάτι*, ό. π., σελ. 33.

«η Κύπρος μας του Νότου η Ελλάδα». Βλ. Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, ό. π., σσ. 27, 39.

⁸⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Toptan bir cevap», 19 Ağustos 1960. [Μια σύντομη απάντηση]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sevgili KIBRIS'lı Kardeşlerim», 16 Şubat 1961.[Αγαπημένοι μου Αδελφοί ΚΥΠΡΙΟΙ]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs», 10 Mart 1963.

⁸¹Γεννήθηκε στις 22 Οκτωβρίου 1942. Ήταν απόφοιτος της Αγγλικής Σχολής. Εργάστηκε στην εφημερίδα *Nacak*, και το Συμβούλιο Υδατοπρομήθειας. Χρησιμοποιούσε και το ψευδώνυμο Orbay Mehmet.

Βλ. Gülgün Serdar, ό. π., σελ. 90.

Suna Atun & Bülent Fevzioğlu, ό. π., σελ. 289.

⁸²Suna Atun & Bülent Fevzioğlu, ό. π., σελ. 290.

⁸³Suna Atun & Bülent Fevzioğlu, ό. π., σελ. 290.

⁸⁴Suna Atun & Bülent Fevzioğlu, ό. π., σελ. 295.

⁸⁵Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σελ. 57.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 102.

⁸⁶Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Λαογραφία και Κύπρος», αρ. 27, Δεκέμβρης 1962, σελ. 114.

Άρθρο του Νέαρχου Κληρίδη.

⁸⁷Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η σημασία της αρχαιολογίας στην Κύπρο», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1961, σελ. 171.

⁸⁸Ινώ Μιχαηλίδου Κ. Νικολάου, ό. π., σελ. 63.

[...]της Πάφος τα πλατιά νερά της πανωραίας, της ακριβής και της ιστορημένης.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Το διακύβευμα της Πολιτότητας σε σχέση με την ανόθευτη ψυχή και το αίμα

[...]Χαίρε συ που στου Φράγκου δεν εμπήκες την κλίνη
πουπες όχι ! ως ο Τούρκος σουπε : πλάι μου κοιμήσου ...
Εσύ κόρη κυπρέα που κυπρέα έχεις μείνει
διαφεντεύτρα οργισμένη των ανθών της ψυχής σου.
Χαίρε πουμεινες πάντα στην περφάνεια λουσμένη
καθαρή, κρυσταλένια, της τιμής σου ερωμένη.⁸⁹

Στον ελληνικό λόγο πέρα από την εικόνα της μητέρας πατρίδας «*Η Ελλάς μικρά ούσα μεγάλα πράττει*», «*Η Ελλάς είναι η πατρίς των Ελλήνων*», «*Η ιδική μας πατρίς είναι ένδοξος*», η ανάγκη της διασφάλισης της ανόθευτης ελληνικής ψυχής στο «*πολύπαθο κορμί*» αποτελεί ζήτημα κεφαλαιώδους σημασίας.⁹⁰ Αν και ο ποιητής Μιχαήλ Ν. Πισσάς αναφωνεί «*ΚΥΠΡΟ σε ξέρω αμόλυντη κι' αδάμαστη ΕΛΛΗΝΙΔΑ!*»,⁹¹ στον ιστοριογραφικό λόγο προτάσσονται ποικίλα ρεπερτόρια λόγων. Ιστοριογραφικές πηγές αναφέρονται στις αναμείξεις «*Cyprus have become thoroughly mixed in the course of time*», οι οποίες αποτελούν δομικό στοιχείο της φυλετικής αποδόμησης «*deconstruction of race*».⁹² Ο Stanley Mayes το 1960 στο βιβλίο του *Cyprus and Makarios* αναφέρει ότι η Ελληνική Κοινότητα, οι «*Greek Cypriots*» είναι «*απολίτιστοι*» «*uncultivated*» και «*άξεστοι*» «*uncouth*».⁹³ Από την άλλη, το κίνημα του Κυπριωτισμού αναφέρεται σε «*κάποια sui generis χαρακτηριστικά τα οποία όχι μόνον διαφοροποιούν τους Ελληνοκύπριους και τους Τουρκοκύπριους από τους Έλληνες και τους Τούρκους αντίστοιχα, αλλά επίσης δημιουργούν και κοινό έδαφος ανάμεσα στις δύο κοινότητες του νησιού*».⁹⁴

Βλ. Πυθαγόρας Ν. Δρουσιώτης, *Εκλογή : ποιήματα*, Λεμεσός, 1963, σελ. 31.

⁸⁹Θεοδόσης Πιερίδης, *Κυπριακή συμφωνία*, Κέδρος, Αθήνα, 1964, σελ. 73.

⁹⁰Αλέξανδρος Ι. Κοσμά, *ό. π.*, σσ. 226, 17, 123.

«γιασεμί του γένους των Ελλήνων».

Βλ. Κύπρος Χρυσάνθης, *Ελένη Παλαιολόγου : σε τέσσερις εικόνες*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962, σελ. 50.

Κώστας Δ. Ιωαννίδης, *ό. π.*, σελ. 232.

«εν άλλαζεν μητ' η ψυσή».

Βλ. Κώστας Μαρκίδης, *Οι καμοί του χωρκάτη : κυπριακή διαλεκτική ποίησης*, Λάρνακα, 1961, σελ. 38.

⁹¹Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Κύπρος*, *ό. π.*, σελ. 18.

⁹²Franz Georg Maier, *Cyprus : From earliest time to the present day*, *ό. π.*, σελ. 142.

Zelia Gregoriou, *ό. π.*, σελ. 251.

«*Μας είπαν αμάλγμα φυλών*». Βλ. Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Αι βασικά προϋποθέσεις της κυπριακής ελληνικής εκπαιδεύσεως», τ. 4, Απρίλιος 1960, σελ. 203.

George Hill, *A history of Cyprus*, τ. 1 *To the Conquest by Richard Lion Heart*, Cambridge University Press, Cambridge, 1940, σελ. 94.

Μιχάλης Ατταλίδης, *Cyprus : Nationalism and International Politics*, *ό. π.*, σελ. 33.

⁹³Stanley Mayes, *Cyprus and Makarios*, *ό. π.*, σελ. 91.

⁹⁴Καίσαρ Μαυράτσας, *ό. π.*, σσ. 85-86.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκεκριμένο

Βασικοί μύθοι των ελληνικών σχολικών εγχειρίδιων είναι ότι η Κύπρος είναι περισσότερο Βυζαντινή παρά ελληνική «*Η Κύπρος είχε την τύχην να αποτελέση τμήμα του Βυζαντινού Κράτους και τοιουτοτρόπως να διατηρήση ανόθευτον τον εθνικόν αυτής χαρακτήρα ως νήσος ελληνική*» και ότι το ελληνικό στοιχείο διατηρείται «*αμείωτον μέχρι σήμερον*».⁹⁵ Στα σχολικά εγχειρίδια, για να διασφαλισθεί η ανόθευτη ελληνική ψυχή μνημονεύονται οι Μυκηναίοι οι οποίοι «*αφωμοίωσαν και τους πρώτους κατοίκους*», και ο ρόλος των επιγαμιών «*Πολλαί Ελληνίδες ήλθον τότε εις την νήσον και ενυμφεύθησαν με Κυπρίους δια να τονώσουν το πατριωτικόν των αίσθημα*».⁹⁶ Ο Κωνσταντίνος Γ. Σπυριδάκης, στο *Κύπριοι βασιλείς του 4 αι. π.χ. (411-311/10 π.χ.)*, αναφέρεται στις εκδιώξεις κατοίκων «*αποδιώξαντες ή αφομοίωσαντες βαθμιαίως τους πρώην κατοίκους, ους «Ετεοκυπρίους» κατά τους Ετεόκλητας δυνάμεθα να ονομάσωμεν*» και στην απαλοιφή της προηγούμενης γλώσσας «*εκτυπήθη η παλαιά κυπριακή συλλαβική γραφή*».⁹⁷ Η φοινικική συμβολή στο κυπριακό συγκεκριμένο απαλείφεται, καθότι η ανόθευτη ελληνικότητα δεν πλήγηκε ούτε από τη «*φοινικική σφραγίδα του εμπορικού ιδανικού*» τους.⁹⁸

Ενώ οι επιγαμίες με τους Μυκηναίους μνημονεύονται ως στοιχείο «*κάθαρσης*» από τους πρότερους βαρβαρικούς λαούς, οι γάμοι μεταξύ των μελών της Ελληνικής και της Τουρκικής Κοινότητας δεν είναι αποδεκτοί, γιατί η ελληνική ψυχή δεν θα παρέμενε καθαρή. Αν και οι μικτοί γάμοι είναι σπάνιοι και προτάσσεται ότι η διαφορά της θρησκείας αποτελεί

⁹⁵ Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα εκκλησιαστικής ιστορίας για την Ε' Δημοτικού*, ό. π., σελ. 65.

Η Κύπρος «*εξάκολουθούσα να είναι σαρξ εκ της σαρκός του Βυζαντίου*».

Βλ. Κώστας Π. Κύρρης, *Ο Κύπριος Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Υάκινθος (1345-6) και ο ρόλος του εις τον Αντιπαλαμυτικόν αγώνα*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1961, σελ. 91.

[...]Ο μαύρος δикέφαλος στο κίτρινο πανί υπόταζε το γαλάζιο ουρανό και την πράσινη γη.

Βλ. Κύπρος Χρυσάνθης, *Το ξεσήκωμα των σκλάβων : νουβέλλα*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1963, σελ. 60.

Νώντας Περ. Σακελλαρόπουλος, ό. π., σελ. 11.

Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Από την Ρωμαϊοκρατίαν μέχρι της ...*, ό. π., σελ. 16.

⁹⁶ Κώστας Δ. Ιωαννίδης, ό. π., σελ. 232.

Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Γενική Ιστορία - Ιστορία της Κύπρου*, ό. π., σσ. 9, 23

Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, ό. π., σελ. 10.

Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι ...*, ό. π., σσ. 27, 45.

«*αφομοίωσις του ιθαγενούς πληθυσμού*».

Βλ. Κυριάκος Νικολάου, *Κίτιον Ελλήνις*, Λευκωσία, 1961, σελ. 32.

⁹⁷ Κωνσταντίνος Γ. Σπυριδάκης, *Κύπριοι βασιλείς του 4 αι. π.χ. (411-311/10 π.χ.) : Μετά εισαγωγής περί του ελληνικού χαρακτήρος της αρχαίας κυπριακής ιστορίας*, ό. π., σσ. 7, 79.

⁹⁸ Φρίξος Π. Βραχάς, *Οκτώ ελληνικά θέματα*, ό. π., σελ. 9.

Αχιλλέας Λυμπουρίδης, *Cyprus : The island of Aphrodite*, ό. π., σσ. 27, 73.

«*ελάχιστα Φοινικικά λείψανα*» Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1962-1963*, «ΘΕΜΑΤΑ ΥΠΟΒΑΗΘΕΝΤΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΟΥΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ», Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσης, Λευκωσία, 1964, σελ. 37.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

το κυριότερο εμπόδιο,⁹⁹ δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί η ανάγκη της διασφάλισης της ανόθευτης ελληνικής ψυχής και ο επιζήμιος ρόλος των επιγαμιών στο ζήτημα της Πολιτότητας και των έμφυλων διαστάσεων της.¹⁰⁰ Η αφήγηση του Αντωνή Χ" Κωστή στη μαθήτρια Άννα Μ. Χατζινικολάου, με θέμα τη Μαρικκού που απαρνείται τον Αντωνή της για τον Αχμέτ Αγά, συγκροτεί τις γυναίκες ως πιο ευπαθείς και επιρρεπείς, ενώ ο σταθερός ακοίμητος θεματοφύλακας της ελληνικής ψυχής είναι πάντα ο άρρεν, υποδηλώνοντας ότι η Πολιτότητα συνδέεται και με το κοινωνικό φύλο.

Και στη λογοτεχνική παραγωγή η εθνική ταυτότητα περιγράφεται με όρους καθαρότητας «*national identity in terms of cleanness*».¹⁰¹ Στο διήγημα *Το χόμα τραβάει* ο Κύπρος Χρυσάνθης, αναφερόμενος στο 1958, τονίζει την ανάγκη «να εμποδίσουν την προσβολή από το έμπα της ξένης ράτσας στο δικό τους χόμα».¹⁰² Στο *Το κλάμα του μωρού* γίνεται αναφορά στο βαθμό καθαρότητας κάθε περιοχής «*Ασφαλισμένο λοιπόν καταφύγιο μπορούσε να ελπίζει μονάχα στην κεντρική ή νότια Ελλάδα, που η ράτσα ήταν πιο αγνή κι ομοιόμορφη, κι' όχι νοθεμένη με τα ξενικά γερμανόφιλα παράσιτα*».¹⁰³ Τέλος η γειτνίαση με ομοαίματους «*Να μετακινηθούμε σε άλλη περιοχή που θάχουμε γειτόνους από το ίδιο μας το αίμα*» και το αίμα Ρωμιού «*Τ' άλλα χωριουδάκια ολόγυρα είχαν σμιχτό πληθυσμό ή ήταν μια φούχτα η άλλη ράτσα, που δεν είχε αίμα Ρωμιού στις φλέβες της*»,¹⁰⁴ αποτυπώνουν τις πολιτικές συνδηλώσεις του.

Ενώ η ανόθευτη ελληνική ψυχή αποτελεί δομικό στοιχείο της Πολιτότητας και η Πολιτότητα είναι άμεσα συνυφασμένη με τους ομοαίματους, με όσους διαφυλάττουν και εγρηγορούν για την ανόθευτη ελληνική ψυχή, η Τουρκική Κοινότητα ως εκφυλισμένη κοινότητα «*ελληνόφωνοι Μωαμεθανοί χωρίς κανένα εθνικό συναίσθημα και με μια αμυδρή*

⁹⁹Πάυλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σσ. 386-387.

Robert Holland, *ό. π.*, σελ. 35.

¹⁰⁰Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Η Μαρικκού», αρ. 26, Απρίλιος –Ιούνιος 1960, σσ. 215-216.

Το ίδιο μοτίβο απαντά και στην αφήγηση του Süleyman Uluçamgil, ο οποίος αναφέρεται σε Τούρκους μπαμπάδες και Ελληνίδες μαμάδες. «*Babaları Türk, anneleri Rum*».

Βλ. Orbay Deliceimlak (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 11.

Nira Yuval-Davis, *Gender & Nation*, *ό. π.*, σελ. 24.

¹⁰¹Rebecca Bryant, «The Purity of Spirit and the Power of Blood: A Comparative Perspective on Nation, Gender and Kinship in Cyprus», *Journal of the Royal Anthropological Institute*, Volume 8, No. 3, September 2002, σελ. 513.

¹⁰²Κύπρος Χρυσάνθης, *Εννιά πικρά και ρωμαλέα διηγήματα*, *ό. π.*, σελ. 26.

¹⁰³Λεόντιος Χατζηκόστας, *Το κλάμα του μωρού κι' άλλα διηγήματα*, Μ. Τριανταφύλλου Υιοί, Θεσσαλονίκη, 1960, σελ. 77.

[...] Όμως σήμερα πολύ λίγες χώρες έχουν σαν την Ελλάδα, καθαρόν πληθυσμόν.

Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα ιστορίας για την Στ' δημοτικού*, *ό. π.*, σελ. 105.

¹⁰⁴Κύπρος Χρυσάνθης, *Εννιά πικρά και ρωμαλέα διηγήματα*, *ό. π.*, σελ. 25.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκεκριμένο

ανάμνηση πως είναι Χριστιανοί» εκπίπτει των πολιτικών της δικαιωμάτων «ούτε της παρέχει νομικόν δικαίωμα λαού, εις τόπον Ελληνικόν».¹⁰⁵ Συγκροτούνται ως «επήλυδες», ξενοφερμένοι, Λινοβάμβακοι, οι οποίοι «τα τελευταία χρόνια με την έξαψη του φανατισμού τους κέρδισαν οι Τούρκοι κι αρχίζουν να μαθαίνουν Τούρκικα»,¹⁰⁶ «εν μέρει Ελλήνων εξησλαμησθέντων».¹⁰⁷

Απέναντι στον μύθο του «ομοφύλου» και της μητέρας Τουρκίας ως επίπλαστου προϊόντος, το Τουρκικό Γραφείο Παιδείας, το οποίο εκδίδει το 1962 το *Kıbrıs tarihi notları*, αναφέρει ότι χάρη στον τουρκικό στρατό το 1571 το νησί έγινε φυσικό ανόθευτο κομμάτι της Ανατολίας «Anadolunun tabii, öz parçası», και ότι η γλώσσα η οποία μιλούν είναι καθαρά Τουρκικά «temiz bir Türkçedir».¹⁰⁸ Η παράδοση «geleneklerimiz», οι κοινές ρίζες και οι αναμνήσεις του παρελθόντος, οι κοινές σκέψεις και τα αισθήματα για το μέλλον επιστρατεύονται για να θωρακίσουν τον «ανόθευτο» πολιτικό βίο και την παρουσία της Τουρκικής Κοινότητας στο νησί.¹⁰⁹

Ενώ στον ελληνικό λόγο η ανόθευτη ελληνική ψυχή στο «αιματόβρεκτο κορμί» αποτελεί δομικό στοιχείο της Πολιτότητας,¹¹⁰ στον τουρκικό λόγο εξέχουσα θέση κατέχει η έννοια του αίματος, αφενός γιατί η σύνδεση της Τουρκικής Κοινότητας με τη μητέρα πατρίδα εδράζεται πάνω σε βιολογικούς δεσμούς, δεσμούς αίματος,¹¹¹ και αφετέρου γιατί στον τουρκικό λόγο πατρίδα ορίζεται το γεωγραφικό κομμάτι όπου υπάρχει κάποιους που πέθανε για αυτό «Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır».¹¹² Στον τουρκικό ποιητικό λόγο το αίμα στις φλέβες των παιδιών της αποικιοκρατίας συνενώθηκε με την Τουρκία «Sevda olmuştur

¹⁰⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 2 Νοεμβρίου 1960.

¹⁰⁶Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η κυπριακή διάλεκτος», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1963, σελ. 134.

Κώστας Π. Κύρρης, *Symbiotic elements in the history of the two communities of Cyprus*, Nicosia, 1976, σελ. 265.

¹⁰⁷Χρίστος Σάββα, *ό. π.*, σελ. 36.

¹⁰⁸*Kıbrıs tarihi notları* ..., *ό. π.*, σσ. 69, 108.

¹⁰⁹*Yurttaşlık Bilgisi V*, *ό. π.*, σελ. 8.

Yurttaşlık Bilgisi II, *ό. π.*, σελ. 17.

¹¹⁰Ιωάννης Οικονομίδης, *Νεανικοί παλμοί : ποιήματα*, 2^η έκδοση, Λευκωσία, 1961, σελ. 11.

¹¹¹Βιολογική συνέχεια. Βλ. Αθανάσιος Ε. Γκότοβος, *ό. π.*, σελ. 116.

Rebecca Bryant, *Imagining ...*, *ό. π.*, σελ. 191.

[...] *Anam babam Türktüm. Η μητέρα μου ο πατέρας μου είμαι Τούρκος.*

Βλ. Orbay Mehmet Deliceirmak, *Sömürge Çocuğunun Türkiyesi : destan*, Ödül, Lefkoşa, 1963, σελ. 19.

«*jus sanguinis*» Βλ. Peter Loizos, «How Might Turkish and Greek Cypriots See Each Other More Clearly?», Βαγγέλης Καλότυχος (επιμ.), *Cyprus and its people : Nation, identity, and experience in an Unimaginable community, 1955-1997*, *ό. π.*, σελ. 43.

¹¹²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1960.

[...] *Can vererek vatanlaştırdık Kıbrıs'ı* Δίνοντας το αίμα μας κάναμε πατρίδα μας την Κύπρο Βλ. Ali İhsan Tezel & Fikret Ahmet Demirağ, *Tutku : şiirler*, Ankara, 1960, σελ. 21.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

kayniyordu Türkiye' sine Sömürge zocuğunun damarlarındaki kan»,¹¹³ για αυτό και στο ποίημα *Şehitler anıtı To μνημείο των ηρώων* οι Κύπριοι αναφέρονται ως τέκνα του Mustafa Kemal.¹¹⁴ Ο νεαρός Κύπριος ποιητής Süleyman Uluçamgil έχοντας στη μνήμη του τον εκ Τουρκίας δάσκαλο του İbrahim Zeki Burdurlu ανάγει την καταγωγή της Τουρκικής Κοινότητας στους Χετταίους «*Giderken tarihini başlamağa ta Hititlerden*»,¹¹⁵ και ο Özker Yaşın τονίζει ότι προέρχονται από το τουρκικό γένος «*Benim kutlu soyun, Türk soyu*». ¹¹⁶ Ο Özker Yaşın στο ποίημα *Στους Τούρκους της Κύπρου Kıbrıs Türklerine* αναφέρει ότι αυτοί που ζουν σε αυτά τα εδάφη έχουν το αίμα των πρώτων *Mehmetçik* «*Siz bu topraklar üzerinde yaşıyorlar Benim kanımı taşıyanlar*»,¹¹⁷ και ότι αυτά τα εδάφη έγιναν πατρίδα τους «*yurt edinmiş*», γιατί το έκανε η γενιά του Hasan, του Mehmet και του İbrahim. Απέναντι στον τουρκικό λόγο, στον οποίο τονίζονται τα κοινά χαρακτηριστικά με τους Τούρκους της Ανατολίας *Anadolu Türkü*, η κοινή αιματολογική ομάδα,¹¹⁸ και τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας συγκροτούνται ως «*λεβαντίνοι*»,¹¹⁹ ο ιστορικός Θεόδωρος Παπαδόπουλος προτάσσει τους εθνοϊστορικούς παράγοντες «*η φυλετική σύνθεσις ενός λαού χρησιμεύει μόνον ως βιολογικόν υπόβαθρον δια την διαμόρφωσιν μιας κοινωνίας, χάνει δε το νόημα της αφ' ης στιγμής επεμβαίνουν εθνοϊστορικοί παράγοντες*». ¹²⁰

¹¹³Suna Atun & Bulent Fevzioğlu, ό. π., σελ. 295.

¹¹⁴Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, ό. π., σελ. 153.

¹¹⁵Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σελ. 107.

¹¹⁶Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σελ. 187.

¹¹⁷Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, ό. π., σελ. 55.

¹¹⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Resimlerle güzel Kıbrıs», 28 Kasım 1961.

¹¹⁹Τον όρο αυτόν τον συναντάμε και σε υπόμνημα της Τουρκικής Κυβέρνησης για το Κυπριακό στις 8 Αυγούστου 1955. Βλ. Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 481.

Οι Λεβαντίνοι ή Φραγκολεβαντίνοι διέμεναν και δραστηριοποιούνταν στα αστικά κέντρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. [...] Όμως, άλλες μελέτες έχουν δείξει ότι οι Γάλλοι που διέμεναν στο Λεβάντε, κόντρα στις φιλοδοξίες του Λουδοβίκου ΙΔ', του Κολμπέρ και του ντε Βιλνέβ, ήταν ικανοί να αγνοούν τους κανονισμούς που έφταναν από το Παρίσι και τη Μασσαλία.[...] Στον 17ο και τον 18ο αιώνα οι ξένοι έμποροι είχαν συχνά πολύ λιγότερη δύναμη απ' όση αρέσκονται να πιστεύουν και, προκειμένου να συνεχίσουν να εμπορεύονται, έπρεπε να προσαρμοστούν στα οθωμανικά έθιμα και κανόνες.

Βλ. Suraiya Faroqhi, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία και ο κόσμος γύρω της*, Εικοστός Πρώτος, 2009, Αθήνα, σελ. 259.

Αρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* τονίζει ότι δεν υπάρχει καμιά φυλετική σχέση μεταξύ των Βυζαντινών και της Ελληνικής Κοινότητας.

[...] *O zamanki Bizanslılarla şimdiki Kıbrıs Rumları arasında hiç bir soy bağlantısı yoktur.*

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bunlara Ne Oluyor?», 29 Mayıs 1963. [Τι γίνεται με αυτά]

Hasan A. Binatlı, *Yunanistan ve Kıbrıs Rumları*, Lefkoşa, 1980, σσ. 5, 27, 28.

«δεν δυνάμεθα να επιτρέψωμεν εις εαυτούς να μετατραπώμεν εις φραγκολεβαντίνους της παλαιάς εποχής»

Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πώς βλέπω την έκδοσιν της «Πνευματικής Κύπρου»», αρ. 1, Οκτώβριος 1960, σελ. 2.

¹²⁰Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η κρίσις της κυπριακής συνειδήσεως», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1964, σελ. 205.

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964, σελ. 27.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Η Ιδιότητα του Πολίτη ως πολιτικό τάλαντο

Η Ιδιότητα του Πολίτη δεν συγκροτείται ως καθολικό δικαίωμα, αλλά ως μια ζηλευτή διάκριση και τιμή, ως πολιτικό τάλαντο.¹²¹ Η Ιδιότητα του Πολίτη συγκροτείται ως ένα πολιτικό τάλαντο αυτών που αγωνίζονται για υψηλές αξίες, όπως η ελευθερία.¹²² Και οι δύο κοινότητες παρουσιάζονται ως ένθερμοι υπερασπιστές της ελευθερίας,¹²³ μιας ελευθερίας που ορίζεται «ethnically» «νέους αγώνες των Ελλήνων της Κύπρου για τη δική τους λευτεριά, που δεν είναι άλλη από την Ένωση» «να δω την πατρίδα μου να ανταμώνει την ελευθερία» «Yurdumu hürriyete kanıyışımı görmek».¹²⁴ Από τη μία προτάσσεται ότι η Ελληνική Κοινότητα «επί μίαν τετραετίαν έχυσεν άφθονον αίμα υπέρ της ελευθερίας του»,¹²⁵ και ότι «Δια των αιματηρών συγκρούσεων εξαλκεύθησαν πεποιθήσεις και εκ των ερειπίων των μαχών ανεπήδησεν της ελευθερίας ο αθάνατος Φοίνις»,¹²⁶ και από την άλλη ο βουλευτής του Milli Cephe Ahmet Berberoğlu αναφέρει ότι είναι εκπρόσωπος μιας κοινότητας «η οποία είναι αφοσιωμένη εις την ελευθερίαν της».¹²⁷ Στην ποιητική συλλογή του Özker Yaşın Bayraktar Desteni Το έπος του Σημαιοφόρου τονίζεται ότι ο τουρκισμός σε αυτό το νησί δεν πεθαίνει «Türklük ölmez Bu adada», αφού από το στήθος τους δεν κομματιάζεται η πίστη τους, η οποία είναι σαν ατσάλι.¹²⁸ Το γυμνό σπαθί το οποίο μπήκε στον αγώνα για ελευθερία, το σπάσιμο των αλυσίδων, αφού δεν περιορίζονται στις προσευχές στον Αλλάχ «dua kafi değil

¹²¹Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η διατήρηση της κοινωνίας είναι έργο των πολιτών, παρόλο που οι πολίτες μεταξύ τους είναι διαφορετικοί. Ο χρηστός πολίτης, στο πλαίσιο της πολιτικής αρετής πρέπει να ξέρει, αλλά και να μπορεί, τόσο να άρχει όσο και να άρχεται, να γνωρίζει δηλαδή και τις δύο όψεις της εξουσίας των ελευθεριών. Βλ. Βασίλης Μοσκόβης (επιμ.), *ό. π.*, σσ. 252-253.

¹²²Βασιλική Γρηγοροπούλου (επιμ.), *Ζαν-Ζακ Ρουσσώ : Το κοινωνικό συμβόλαιο ή αρχές πολιτικού δικαίου*, *ό. π.*, σελ. 126.

¹²³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «25 Mart», 25 Mart 1963.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kahraman Bir Milletiz», 20 Nisan 1963. [Είμαστε ένα ηρωικό έθνος]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Köleliğin Felsefesi », 6 Haziran 1963. [Η φιλοσοφία της σκλαβιάς]

[...]Έτσι η κυπριακή συνείδηση είναι η συνείδηση της ελευθερίας και όχι της εθνικής ιστορικής καταγωγής.

Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Ολική Κύπρος*, *ό. π.*, σελ. 49.

Hürriyet atışıyla Me τη φωτιά της λευτεριάς Βλ. Mehmet Levent, *Sensizlik : şiirler*, Bozkurt, Lefkoşa, 1963, σελ. 28.

Hürriyet Ateşi H φωτιά της λευτεριάς Βλ. Ergün Aydoğan, *Mahperi : şiirler*, Lefkoşa, 1962, σελ. 10.

¹²⁴Rebecca Bryant, «Justice or respect?», *ό. π.*, σσ. 897-898.

Νέαρχος Κληρίδης, *Αγωγή του Πολίτου* ..., *ό. π.*, σελ. 18.

Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, *ό. π.*, σελ. 79.

¹²⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 9.

¹²⁶Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, *ό. π.*, σελ. 8.

¹²⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 13.

¹²⁸Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, *ό. π.*, σελ. 44.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Allaha», αλλά σπάζουν τις αλυσίδες που είναι στα χέρια τους «*Bileklerinizdeki zincirleri kırmak gerek*»,¹²⁹ «*Tutsaklığı yırtmak isteyen*» και οι μάρτυρες της λευτεριάς «*üzgürlük için ölmek*»,¹³⁰ είναι μεταξύ άλλων τροπισμοί που υπογραμμίζουν την αγωνιστικότητα της Τουρκικής Κοινότητας. Στο ποίημα *Hürriyet Ağacı To* δέντρο της ελευθερίας τονίζεται ότι το δέντρο της λευτεριάς ποτίστηκε με το αίμα τους «*Kanımla suladım seni*». ¹³¹ Τα νεκροτράπεζα «*musallada*»,¹³² τα σάβανα «*kefen*»,¹³³ τα φέρετρα «*al bayrağa sarılı tabutunu*»¹³⁴ και τα νεκροταφεία «*Rahat uyu Mezarında*»¹³⁵ αποτελούν σύμβολα αγωνιστικότητας, αυταπάρνησης και εθελουσίας.

Ο Süleyman Uluçamgil, σε αντίθεση με τον λόγο που συγκροτεί η Ελληνική Κοινότητα, σύμφωνα με τον οποίο η Τουρκία και η Τουρκική Κοινότητα είναι οι προστατευόμενοι των Μεγάλων Δυνάμεων,¹³⁶ στο ποίημα του *Atatürk'e* μνημονεύει τους αγώνες του τουρκικού έθνους εναντίον των μηχανορραφιών των Μεγάλων Δυνάμεων «*Ateş açmak için emir verenlerin Parmakları 40 yıl önce Çanakkalede kalmıştı*»,¹³⁷ και στο ποίημα 27-28 Ocak 1958 μνημονεύει τους πρόσφατους αγώνες εναντίον των αποικιοκρατών στην Κύπρο «στο σκοτάδι των 80 χρόνων» «*seksen senenin karanlığında*». ¹³⁸ Ενώ ο Orbay Deliceirmak στο *Somurge Çocuğunun Türkiyesi* αναγνωρίζει ότι είναι παιδί της αποικιοκρατίας, δεν αποδέχεται ότι είναι «ανδράποδο», και οραματίζεται ότι μια μέρα το πρόσωπο του θα είναι καθαρό «*Ama esir olmadık bir gün bile Yüzümüz bu bakımdan aktır*». ¹³⁹ Παρά το γεγονός ότι βίωσε το σύνδρομο του παιδιού της αποικιοκρατίας, το εθνικό του φρόνημα είναι ανόθευτο, και στην ημερήσια τουρκική αρθρογραφία τονίζεται η ετοιμότητα για ένα νέο «*Çanakkale*». ¹⁴⁰

¹²⁹Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, ό. π., σελ. 73.

¹³⁰Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σελ. 88.

¹³¹Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, ό. π., σελ. 62.

¹³²Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σελ. 93.

¹³³Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σελ. 67.

¹³⁴Neşe Yaşın, *Şiirle Hatırlamak Kıbrıslı Türk Şiirinde Paradigma Değişimi*, ό. π., σελ. 70.

¹³⁵Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, ό. π., σελ. 44.

¹³⁶Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, ό. π., σελ. 86.

¹³⁷«τα δάκτυλα αυτών που έδωσαν εντολή για να ανοίξουν πυρ έμειναν στο Çanakkale πριν από 40 χρόνια».

Βλ. Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σελ. 77.

¹³⁸Orbay Deliceirmak (επιμ.), ό. π., σελ. 93.

¹³⁹Gülgün Serdar, ό. π., σελ. 90.

¹⁴⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «2 günde yedi şehit verdik», 27 Ocak 1962. [Σε δύο μέρες δώσαμε 7 ήρωες]

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Η στρατιωτική ιδιότητα σε συνδυασμό με τον πόλεμο ως ύψιστο πολιτικό καθήκον

Βιβλιογραφικά έχει επισημανθεί ο καταλυτικός ρόλος του στρατού στην πολιτική κουλτούρα της Τουρκικής Κοινότητας, ως φρουρού της κυπριακής υπόθεσης,¹⁴¹ ως «κανονιστικής δύναμης στο όνομα του έθνους»,¹⁴² και ο στρατιωτικός χαρακτήρας της τουρκικής φυλής «τόση ήτο η αφοσίωσις των Τούρκων εις τα στρατιωτικά, κατά τους πρώτους χρόνους, ώστε το Τουρκικόν κράτος παρουσίαζεν όψιν στρατοπέδου».¹⁴³ Πρότυπο χρηστού πολίτη αποτελούν για την Τουρκική Κοινότητα τα *Mehmetcik*, τα οποία αποτελούν σύμβολο φωτός «*izik*», αίματος «*kansin*», τιμής «*şefersin*» και αξιοπρέπειας «*namussun*».¹⁴⁴ Από την άλλη, σε άρθρο του συνταγματάρχη Γ. Κουμανάκου τονίζεται ότι η παρουσία του Ελληνικού Στρατού (ΕΛΔΥΚ) στην Κύπρο αποτελεί «μίαν πρόσθετον έκφρασιν και τον δυναμικόν φορέα του Ελληνικού ενδιαφέροντος και της συμπαραστάσεως της Ελλάδος εις την νεαράν Δημοκρατίαν», αλλά και δυναμικό φορέα «ασφάλειας και τάξεως».¹⁴⁵

Τοποθετήσεις Βουλευτών υπογραμμίζουν ότι η Ιδιότητα του Πολίτη είναι συνυφασμένη με τη στρατιωτική ιδιότητα. Ο βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Κώστας Χριστοδουλίδης αναφέρει ότι «ευχόμεθα και ελπίζομεν την πρόκλησιν των να την συνεχίσουν και εκτός της Βουλής, εις ένα αγώνα δι' αυτοδιάθεσιν και να τον συνεχίσωμεν εις οιαδήποτε πεδία αυτοί προκαλέσουν».¹⁴⁶ Ο βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Βάσος Λυσσαρίδης δεν διστάζει να αναφέρει ότι «εάν επιζητούν να παρασύρουν αυτήν την χώραν εις αναρχίαν και εις χάος, πιστεύω ότι είναι οι πρώτοι οι οποίοι θα κλάψουν».¹⁴⁷ Ο πρόεδρος της Βουλής Γλαύκος Κληρίδης στο ίδιο πλαίσιο αναφέρει :

¹⁴¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Mehmetcikler Kıbrıs'ta», 5 Eylül 1960.

«*Adanın hakiki bekçisi MEHMETCİKLER*» «οι νόμιμοι φρουροί του νησιού είναι οι Τούρκοι Στρατιώτες»

¹⁴²Σία Αναγνωστοπούλου, *Τουρκικός εκσυγχρονισμός: Ισλάμ και Τουρκοκύπριοι στη δαιδαλώδη διαδρομή του Κεμαλισμού*, ό. π., σελ. 23.

¹⁴³Ελένη Μαρινάκου Βουραζέλη, *Ιστορία των μέσων χρόνων*, ό. π., σελ. 233.

¹⁴⁴*Mehmetcik Kıbrıs'ta* 1960.

Βλ. Gülgün Serdar, «Kıbrıs Türk Şiiri'nde Aşk», İsmail Bozkurt (επιμ.), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 13-17 Kasım 2000*, ό. π., σελ. 377.

¹⁴⁵Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Η Ελληνική Δύναμη Κύπρου και η συμβολή της στην ασφάλεια του νησιού», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ.13.

¹⁴⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 103.

¹⁴⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^η Ιουνίου 1961, σελ. 315.

Για τον βουλευτή Βάσο Λυσσαρίδη. Βλ. Αλέξης Χρ. Αλέκου, ό. π., σελ. 244.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

[...]Πρέπει επίσης δε να γνωρίζουν ότι και εκ φύσεως και εκ συνηθείας και εκ πεποιθήσεως ο Ελληνικός Κυπριακός λαός, ο οποίος αντιμετώπισεν εις το παρελθόν μεγάλας δυνάμεις, δεν είναι διατεθειμένος να υποκύπτει εις τοιούτου είδους απειλάς.¹⁴⁸

Από την άλλη, ο βουλευτής της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας Halit Ali Riza τονίζοντας ότι οι Έλληνες με τις αναφορές τους στον αγώνα της ΕΟΚΑ τορπιλίζουν το καλό κλίμα, δεν διστάζει να εκστομίσει «*Εις αυτόν τον υλικόν αγώνα είναι γνωστή και η παράδοσις και το χαρακτηριστικόν γνώρισμα της φυλής μας και δεν είναι ανάγκη να το επαναλάβω*».¹⁴⁹ Πιο αναλυτικά η τοποθέτηση του βουλευτή Halit Ali Riza :

[....]«ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΕΘΝΟΣ ΟΥΔΕΠΟΤΕ ΕΖΗΣΕΝ ΥΠΟΔΟΥΛΟΝ». Εάν δεν υπάρχει η δυνατότης να ζώμεν με την τιμήν και την υπόληψίν μας, τότε προτιμώμεν να αποθάνωμεν. Αυτό είναι το χαρακτηριστικόν γνώρισμα του Τουρκικού Έθνους. [...]ουδέποτε ηθελήσαμεν να κάμωμεν μνείαν εξαναγκασμού, βίας ή αγώνος· αυτή δε η Βουλή δεν είναι πεδión μάχης[...].¹⁵⁰

Στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια ο στρατιωτικός μηχανισμός νομιμοποιείται. Ο πόλεμος και η ρητορική της βίας συγκροτούνται ως «*δίκαια*», ως «*ηθικά εργαλεία*».¹⁵¹ Η νομιμότητα του στρατιωτικού μηχανισμού, ο οποίος είναι ηθικά θεμελιωμένος, και η αποτελεσματικότητα της στρατιωτικής δράσης για την επίτευξη της επιθυμητής τάξης και ειρήνης εντοπίζονται σε σχολικά εγχειρίδια.¹⁵²

Η παραδοσιακή έννοια του δίκαιου πολέμου «*bellum justum*» ανάγει τον πόλεμο σε «*τετριμμένη πρακτική [banalization]*» «*το δε ξίφος των Χριστιανών εθέριζεν ως δρέπανον τους απίστους*»,¹⁵³ και τον αποθεώνει σε «*ηθικό εργαλείο*».¹⁵⁴ Στο *Ιστορία της Κύπρου : Από*

¹⁴⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 715.

¹⁴⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 717.

¹⁵⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 716.

¹⁵¹Michael Hardt & Antonio Negri, *ό. π.*, σελ. 41.

¹⁵²Michael Hardt & Antonio Negri, *ό. π.*, σελ. 36.

«*μάχου υπέρ πατρίδος*», ο στρατιώτης «*είναι φιλόπατρις*», «*ο στρατός ανεχώρουν*», «*οι στρατιώται εμάχοντο επί τρεις ημέρας*», «*οι ήχοι των σαλπήγων οδηγούν τους στρατιώτας*», «*ο παλαιός στρατιώτης οπλίζετο με ξίφος, περικεφαλαίαν, δόρυ και ασπίδα*», «*οι στρατιώται κυριεύσαντες την πόλιν επανήλθον εις τα ίδια*», «*δύναμαι πολεμείν*».

Βλ. Αλέξανδρος Ι. Κοσμά, *ό. π.*, σσ. 69, 96, 213, 220, 70, 226, 230.

¹⁵³Ελένη Βουραζέλη-Μαρινάκου, *Ιστορία των μέσων χρόνων*, *ό. π.*, σελ. 150.

Στο περιοδικό *Πάντα Εμπρός* αναδημοσιεύεται ένα δημοτικό τραγούδι από τα πιο παλιά του κύκλου των κλέφτικων.

«*Κι' ευχήσου με, μανούλα μου, Τούρκους πολλούς να σφάζω*».

Βλ. Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «*Αρματωλοί και Κλέφτες*», Μάρτιος 1963, αρ. 2, σελ. 56.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

την Ρωμαιοκρατίαν μέχρι της Ενετοκρατίας του Κλεάνθη Π. Γεωργιάδη ο Πέτρος Α΄ συγκροτείται ως ακολούθως :

[...] Το μικρόν διάστημα της βασιλείας του χαρακτηρίζει συνεχής δράσις κατά των Τούρκων, κατά των οποίων τοιούτον υπήρξε το μίσος του ώστε λέγεται ότι έφερε πάντοτε γυμνόν σπαθί περίξ του δαιμού του δια να μη λησμονή ότι πρέπει να μάχεται συνεχώς κατ' αυτών.¹⁵⁵

Στον ελληνικό λόγο το πολεμικό σθένος συνδέεται με το «γυμνόν σπαθί», τον πόλεμο «κατά των Τούρκων»,¹⁵⁶ και τη θεία συνεργεία «αγωνιζόμενος κατά των Τούρκων εκτελεί θείαν αποστολήν».¹⁵⁷ Ο Μελής Νικολαΐδης στο Δύο διαλέξεις πάνω στο δημοτικό τραγούδι επισημαίνει ότι τα άρματα των Ελλήνων πολεμιστών στα δημοτικά τραγούδια είναι ευλογημένα από τον Θεό, όργανα δικαιοσύνης «κλείνουν μέσα τους κάτι το ιερό, το σεπτό, το ευλαβικό, και αποπνέουν τη θεία βούληση».¹⁵⁸ Ο Νέαρχος Κληρίδης στο Μαθήματα ιστορίας, αναφερόμενος στις αραβικές επιδρομές και στα ακριτικά σώματα που κλήθηκαν από τη Μικρά Ασία για να προφυλάξουν το νησί από τις επιδρομές, επισημαίνει :

[...] Τα Ακριτικά αυτά σώματα λέγονταν και τάγματα των Μαρδαϊτών, κι είχαν προστάτη τους τον Άγιο Μάμα, που τον είχαν ζωγραφισμένο στο σιδερένιο τους κοντάρι, το οποίον αποτελούσε τον τρόπο των Σαρακηνών.¹⁵⁹

Παράλληλα, η φωνή της συνείδησης, η ηθικότητα, η δικαιοσύνη, και οι καθολικές αξίες «χαλκούνται σε νέες διαστάσεις»,¹⁶⁰ και ο πόλεμος γίνεται για χάρη της ειρήνης «Ευτυχής ο λαός, ο οποίος αγαπά την ειρήνην και ο οποίος νικά όχι διά να νικήση, αλλά διά να

¹⁵⁴Michael Hardt & Antonio Negri, ό. π., σελ. 35.

¹⁵⁵Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Από την Ρωμαιοκρατίαν μέχρι της Ενετοκρατίας*, ό. π., σελ. 91.

¹⁵⁶Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Γενική Ιστορία - Ιστορία της Κύπρου*, ό. π., σελ. 67.

¹⁵⁷Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Από την Ρωμαιοκρατίαν μέχρι της Ενετοκρατίας*, ό. π., σσ. 91-92.

¹⁵⁸Μελής Νικολαΐδης, *Δύο διαλέξεις πάνω στο δημοτικό τραγούδι*, ό. π., σσ. 10-11.

¹⁵⁹Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα ιστορίας για την Δ΄ δημοτικού*, ό. π., σσ. 62-63.

¹⁶⁰Michael Hardt & Antonio Negri, ό. π., σσ. 43, 45.

[...]Ο κυπριώτικός μας νους λέει να πολεμήσουμε για το μεγάλο σου παιδί τη λευτεριά.

Βλ. Κύπρος Χρυσάνθης, *Γρηγόρης Αυξεντίου*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1962, σελ. 20.

[...] Τα παλληκάρια χρειάζονται μπαρούτι και τροφή. Με τούτα θα μας φέρουν τη λευτεριά.

Βλ. Κύπρος Χρυσάνθης, *Ήταν όλοι τους αντρείοι : τρίπραχτο*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1960, σελ. 8.

«να πολεμούμε Τούρκους για τη λευτεριά».

Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα ιστορίας για την Στ΄ δημοτικού*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 23.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

διατηρήσει την ειρήνην».¹⁶¹ Ο Αντωνάκης Ευγενίου αναφέρεται στο νέο σπαθί «Όμως η Λευτεριά, πόχει σταθή για σε παλιός σκοπός παλιό βοτάνι, τη βλέπω να σου δίνη νέο σπαθί κ' ένα στεφάνι νέο να σου βάνη»,¹⁶² και ο ποιητής Μιχαήλ Πισσάς στο *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων* αναφέρει ότι το σπαθί με το οποίο ο Μέγας Αλέξανδρος απέκοψε τον γόρδιο δεσμό «ήτο Κυπριακόν». Υπενθυμίζοντας αυτή η συμβολική εικόνα διερωτάται «η Μήτηρ Ελλάς έπρεπε κάποτε εκτός των ψυχικών και πνευματικών εφοδίων, να προσφέρει και τα πολεμικά μέσα εις την θυγατέρα της Κύπρον δια να αποτινάξη τον ζυγόν της τυραννίας;».¹⁶³ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν οι τροπισμοί με τους οποίους συγκροτείται «ο μύθος της διάκρισης του εθνικισμού σε καλό "πατριωτισμό" και κακό "επεκτατικό" εθνικισμό».¹⁶⁴ Μεταξύ άλλων η επεκτατική πολιτική τόσο των Αχαιών όσο και του Μεγάλου Αλεξάνδρου εξωραΐζονται, επειδή διαδραμάτισαν «αποφασιστικόν ρόλον εις την διαμόρφωσιν και εξέλιξιν της Κυπριακής ιστορίας και της εθνολογικής συστάσεως του πληθυσμού της Κύπρου».¹⁶⁵ Η εκστρατεία των Αχαιών, η εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου ως δράση «εκπολιτισμού»,¹⁶⁶ δικαιώνεται εφ' εαυτής.¹⁶⁷ Η ενέργεια του Μεγάλου Αλεξάνδρου «ξεκίνησε για να εξελληνίση τον τότε γνωστό κόσμο».¹⁶⁸ Η κατάκτηση της Κύπρου από τους Αχαιούς το 1225 δεν αποδίδεται αρνητικά, ενώ οι προσπάθειες των Περσών και των Φοινίκων χαρακτηρίζονται ως προσπάθειες εκβαρβαρισμού του νησιού.¹⁶⁹ Ενώ οι προσπάθειες εποικισμού των Αχαιών φέρουν τον εξελληνισμό, για τον εποικισμό των μαρωνιτών χρησιμοποιείται η αρνητική ρηματική παράσταση «κουβαλήθηκαν».¹⁷⁰ Με ρηματικές παραστάσεις όπως «Εξεπολίτισε τους βαρβάρους της Ασίας»,¹⁷¹ «Τι προσέφερον τα Ελληνιστικά Βασίλεια; [...] Εξήγαγον την Ανατολήν και άλλας χώρας εκ του σκότους της

¹⁶¹Χ. Δημητρακόπουλος κ.ά., *Νεοελληνικά Αναγνώσματα, Α' Γυμνασίου*, Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1961, σελ. 161.

¹⁶²Αντωνάκης Ευγενίου, *Αιολικοί σκοποί : ποιήματα*, Εκδόσεις Ζάβαλλη, Λευκωσία, 1963, σελ. 39.

«Μ'ανθοκλώναρα σε ραίνουν στρατιώται της Τιμής». Βλ. Ιωάννης Οικονομίδης, ό. π., σελ. 11.

¹⁶³Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, ό. π., σελ. 10.

¹⁶⁴Πέτρος Θεοδωρίδης, ό. π., σελ. 71.

¹⁶⁵Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, ό. π., σελ. 23.

¹⁶⁶Παντελής Τσιγκίνης, *Ελληνική ιστορία δια τους μαθητάς της Γ' και Δ' τάξεως των δημοτικών σχολείων αμφοτέρων των φύλων και της Δ' Τάξεως των πλήρων Αστικών σχολών*, Ι. Γ. Κασουλίδης, Λευκωσία, 1932, σσ. 69, 72.

¹⁶⁷Michael Hardt & Antonio Negri, ό. π., σελ. 36.

¹⁶⁸Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, ό. π., σελ. 27.

¹⁶⁹Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, ό. π., σελ. 71.

¹⁷⁰Νέαρχος Κληρίδης, *Εγχειρίδιον ιστορίας της Ορθόδοξου Εκκλησίας της Κύπρου*, Εκδόσεις Ζάβαλλη, Λευκωσία, 1956, σελ. 36.

¹⁷¹Κ. Ε. Ανδρουλιδάκης, ό. π., σελ. 104.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

βαρβαρότητας»,¹⁷² νομιμοποιείται ο μύθος του δικαιώματος ή καθήκοντος «των επικρατέστερων υποκειμένων της παγκόσμιας τάξεως να επεμβαίνουν σε εδάφη άλλων υποκειμένων»,¹⁷³ και συγκροτούνται οι όροι «civilising mission» και «consequent rights of conquest».¹⁷⁴ Η διάκριση του «ευεργέτη» και του «ευεργετούμενου», του ανώτερου «superior» και του υποδεέστερου «inferior»,¹⁷⁵ νομιμοποιεί την πιο πάνω πρακτική και συγκροτεί την έννοια του «ευεργετούμενου» πρωτόγονου, θηριώδους Άλλου.¹⁷⁶

Από την άλλη, στα εγχειρίδια της Τουρκικής Κοινότητας το τουρκικό έθνος είναι ένα στρατιωτικό έθνος «asker millet», νομιμοποιείται η πρακτική του πολέμου, αφού διασφαλίζει την ειρήνη «Barişin korunması için de her zaman kuvvetli bulunmak lazımdır. Buna tarih boyunca önem verdik; kuvvetli olmağa çalıştık; kendimizi dünyaya "asker millet" olarak tanıttık.[...] Savaştaki savunmanın başarısı ise barıştaki savunmağa bağlıdır»,¹⁷⁷ και υπηρετεί την ανθρωπότητα, όπως στην περίπτωση της ισλαμικής επιδρομής στην Αφρική η οποία «είχε σκοπόν να εξυπηρετήσει την ανθρωπότητα και τίποτε άλλο».¹⁷⁸ Στην περίπτωση της Κύπρου οι Οθωμανοί στρατιώτες απάλλαξαν τον γηγενή πληθυσμό από τον Βενετό τύραννο «zalim». Οι ντόπιοι τους καλοδέχτηκαν «Türk askerleri adaya ayak bastığı andan itibaren Kıbrıs halkı tarafından çok iyi bir kabul görmüşlerdir»,¹⁷⁹ έγιναν δεκτοί ως απελευθερωτές «kurtarıcı».¹⁸⁰ Ο οθωμανικός στρατός, ο οποίος συγκροτείται ως τουρκικός στρατός, τιμά «şan veren», διδάσκει τον ηρωισμό «Kahramanlık öğreten»,¹⁸¹ την

¹⁷²Κ. Ε. Ανδρουλιδάκης, ό. π., σελ. 108.

¹⁷³Michael Hardt & Antonio Negri, ό. π., σελ. 42.

¹⁷⁴Avril M. C. Maddrell, ό. π., σσ. 95, 100.

Ιεραποστολικός χαρακτήρας «missionary purpose». Βλ. Ελευθέριος Κληρίδης, «National identities on the move: Examples from the historical worlds of Greater Britain and Hellenism», ό. π., σελ. 437.

¹⁷⁵Ελευθέριος Κληρίδης, ό. π., σελ. 440.

Superiority Βλ. James Casteel, «Searching for the 'New World', Finding 'Asia'», *Cultural and Social History*, Volume 12, No. 2, 2015, σελ. 257.

¹⁷⁶David Spurr, ό. π., σελ. 7.

¹⁷⁷[...]Ανέκαθεν πιστεύαμε στην ανάγκη της παρουσίας δυνάμεων και για τη διατήρηση της ειρήνης. Δώσαμε σημασία σε αυτό κατά τη διάρκεια της ιστορίας και προσπαθήσαμε να είμαστε ισχυροί. Εμείς οι ίδιοι συστηθήκαμε στον κόσμο ως ένα στρατιωτικό έθνος. [...] Ενώ η επιτυχία στον πόλεμο είναι συνδεδεμένη με την υπεράσπιση της ειρήνης.

Βλ. *Yurttaşlık Bilgisi III*, ό. π., σελ. 27.

¹⁷⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ποιαι αι εκδηλώσεις των εδώ Τούρκων επί τη επετείο της Τουρκικής Δημοκρατίας», 31 Οκτωβρίου 1961.

¹⁷⁹*Kıbrıs tarihi notları*, ό. π., σελ. 60.

¹⁸⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tarihten bir yaprak», 20 Ağustos 1960. [Σελίδα από την ιστορία]

¹⁸¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İskenderun' dan Kıbrıs'a», 21 Ağustos 1960. [Από την Αλεξανδρέττα στην Κύπρο]

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

ανιδιοτέλεια, την αυτοθυσία,¹⁸² και θέτει τις βάσεις για μια δίκαιη και αδιάφθορη διοίκηση.¹⁸³

Στον τουρκικό ποιητικό λόγο η στρατιωτική ιδιότητα αποτελεί δομικό στοιχείο της Πολιτότητας,¹⁸⁴ αφού «οικοδομεί νέες χώρες» «*bu yeni ülkeyi imar etmek*»,¹⁸⁵ για αυτό στο ποίημα *Λευκωσία Το παλικάρι των Πόλεων Şehirlerin Efesi Lefkoşa* της Urkiye Mine Balman ο σημαιοφόρος κάθε βράδυ μέχρι το πρωί με ενθουσιασμό είναι στη σκοπιά χωρίς προσφάι «*Her gece sabahlara dek nöbette Katıksız heyecanlı Bayraktar*». ¹⁸⁶

Ενώ ο στρατιωτικός μηχανισμός προσλαμβάνει διαστάσεις θείας, οικουμενικής, πανανθρώπινης αποστολής, ο στρατιωτικός χαρακτήρας του Άλλου λαμβάνει άλλο περιεχόμενο. Ο στρατιωτικός χαρακτήρας, η στρατιωτική ιδιότητα του Άλλου λαμβάνει ένα χαρακτήρα «*ληστρικό*» και κινείται στα όρια του «*πρωτογονισμού*», της κουλτούρας και της πολιτισμικής στάθμης του στερεοτυπικού Άλλου.¹⁸⁷ Από την άλλη, αν η υποτίμηση *debasement* ως μια μορφή άρνησης *negation* αναιρεί την αξία του Άλλου, η έλλειψη πολεμικού σθένους του Άλλου τον καθιστά ανάξιο του δικαιώματος της Πολιτότητας «*Gavurda yiğitlik yoktur*». ¹⁸⁸

¹⁸²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Hürriyet için», 7 Haziran 1961. [Για την ελευθερία]

¹⁸³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Nükseden hastalık», 7 Aralık 1961. [Υποτροπιάζουσα ασθένεια]

¹⁸⁴Στο ποίημα *Bayraktar'ım* γίνεται αναφορά στην οθωμανική στρατιωτική μπάντα *mehterhane* και στο στρατιωτικό μουσικό *mehter* που φέρνει το χαρμόσυνο μήνυμα.

Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, ό. π., σελ. 44.

Στο πεδίο των μαχών μάχεται γενναία «*aslanca*», όπως στο ποίημα *Ξεχνιούνται οι ήρωες της μάχης της Λευκωσίας; Lefkoşa'nın Fethi Yiğitler unutulur mu ?* του Bener Hakkı Hakeri.

Βλ. *Kıbrıs Türk Edebiyatı*, ό. π., σελ. 98.

Ben askerim Eίμαι στρατιώτης Βλ. Özker Yaşın, *Atatürk'e saygı duruşu : destan*, Çevre, Lefkoşa, 1963, σελ. 39.

¹⁸⁵[...] Οι Τούρκοι εγκαταστάθηκαν στην Κύπρο όχι για αποικιοκρατικούς σκοπούς αλλά για να κατοχυρώσουν την τουρκική κυριαρχία στο νησί, να ιδρύσουν αυτή τη νέα χώρα εν συντομία εγκαταστάθηκαν με σκοπό την ολόπλευρη ανάπτυξη της Κύπρου.

[...] *Türk Kıbrıs'a sömürgecilik gayesiyle değil adadaki Türk hakimiyetini sağlamlaştırmak*, bu yeni ülkeyi imar etmek kısaca Kıbrıs her bakımdan kalkındırmak gayesiyle yerleşmişlerdir.

Βλ. *Kıbrıs tarihi notları*, ό. π., σελ. 72.

¹⁸⁶Zübeyir Yılmaz & Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk şiiri*, ό. π., σελ. 54.

¹⁸⁷Stuart Hall, ό. π., σελ. 245.

¹⁸⁸David Spurr, ό. π., σελ. 4.

[...] *Gavurda yiğitlik yoktur* Δεν υπάρχει γενναιότητα στον άπιστο

Βλ. Özker Yaşın, *Mehmetçik Kıbrıs'ta*, Çevre, Lefkoşa, 1960, σελ. 6.

3. Ρηματικές παραστάσεις υπονόμησης της Ιδιότητας του Πολίτη

[...]The Turkish minority, by virtue of its position as a community, is trying to dictate its will upon the Greek population of Cyprus by its efforts for partition.¹⁸⁹

[...]Yorgacis' i sorarsan
Ovada domuz begler.¹⁹⁰

Σύμφωνα με τον Πλωτίνο οι πράξεις του πολίτη συνδέονται με το έλλογο μέρος της ψυχής.¹⁹¹ Από την άλλη, οι πράξεις του Άλλου «έχουν το κίνητρο τους στο άλογο μέρος της ψυχής».¹⁹² Ενώ ο Δημόκριτος θέλει τον πολίτη σώφρονα και δίκαιο, οι πράξεις του να κατευθύνονται από τη φρόνηση και τη σύνεση, αλλά και την ανδρεία που είναι άμεσα συνυφασμένη με τις επιταγές του λόγου και της ηθικότητας, ο Άλλος στερείται των «δύο καίριων εσωτερικών μηχανισμών ρύθμισης και ελέγχου της ανθρώπινης συμπεριφοράς»,¹⁹³ του αισθήματος της αιδούς και της ατομικής ηθικής συνείδησης. Σύμφωνα με την ελληνική φιλοσοφία και τον Διογένη από τη Βαβυλώνα η κατάταξη των πολιτών, στην τάξη των σπουδαίων και στην τάξη των φαύλων, εξαρτάται από τις διανοητικές ικανότητες τους.¹⁹⁴ Ο Άλλος στο κυπριακό συγκείμενο, υπό το φωτισμό των αξιακών αντινομιών, αδυνατεί να υπηρετεί το γενικό καλό, λόγω έλλειψης της αρχής της αλληλεγγύης, της αίσθησης του καθήκοντος, της πολιτικής αρετής, του αισθήματος της αιδούς και της ατομικής ηθικής συνείδησης «έλλειψιν πολιτικής ευθύνης και πολιτικής ηθικής»,¹⁹⁵ στερείται λογικής και εκπίπτει της Πολιτότητας του.

¹⁸⁹Περιοδικό *Cyprus to-day*, «An Interview with the President of the Greek Communal Chamber Dr. C. Spyridakis», Volume 1, No. 4, July –August 1963, σελ. 7.

¹⁹⁰[...] *Αν ρωτήσεις τον Γιωρκάτζη στην πεδιάδα χοίροι περιμένουν.*

Βλ. Erdoğan Saracoğlu, *ό. π.*, σελ. 19.

¹⁹¹Γ. Αποστολοπούλου, «Στοιχεία της έννοιας του πολίτη στην φιλοσοφία του Πλωτίνου», Ευάγγελος Μουτσόπουλος & Μαρία Πρωτοπαπά-Μαρνέλη (επιμ.), *Η έννοια του πολίτη στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*, Ακαδημία Αθηνών Ερευνητικό Κέντρο της Ελληνικής Φιλοσοφίας, Αθήνα, 2009, σελ. 279.

¹⁹²Γ. Αποστολοπούλου, *ό. π.*, σελ. 279.

¹⁹³Ιωάννης Γ. Καλογεράκος, «Ο πολίτης στη σκέψη του Δημόκριτου», Ευάγγελος Μουτσόπουλος & Μαρία Πρωτοπαπά-Μαρνέλη (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 101.

¹⁹⁴Μαρία Πρωτοπαπά-Μαρνέλη, «Μόνο ο σπουδαίος άρχει και ει μη πάντως κατ'ένεργειαν, κατά διάθεσιν δε και πάντως», Ευάγγελος Μουτσόπουλος & Μαρία Πρωτοπαπά-Μαρνέλη (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 244.

¹⁹⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 103.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Απουσία δημοκρατικής ευθύνης

Αν και τα εθνικά χρώματα και οι εθνικές προσδοκίες επισκιάζουν ακόμη και το «μείζον έλλειμμα δημοκρατίας»,¹⁹⁶ και η δημοκρατική πολιτική θα έπρεπε να είχε προσφέρει μορφές ταύτισης που θα ευνοούσαν τις δημοκρατικές πρακτικές,¹⁹⁷ οι δύο κοινότητες συγκροτούν την έννοια της δημοκρατίας και κατ' επέκταση της δημοκρατικής ευθύνης με διαφορετικό περιεχόμενο, με διαφορετικές πολιτικές συνδηλώσεις, υπό το πρίσμα των πολιτικών τους σκοπιμοτήτων.¹⁹⁸

Στον ελληνικό λόγο η δημοκρατία ταυτίζεται με τον σεβασμό της γνώμης της πλειοψηφίας, ενώ για την Τουρκική Κοινότητα η δημοκρατία βρίσκεται γραμμένη σε συμφωνίες.¹⁹⁹ Ο Νέστωρ Παπαδόπουλος σε επιστολή του, η οποία δημοσιεύεται στην εφημερίδα *Ελευθερία*, αφού αναφέρει «*Ημείς οι αυτόχθονες θεωρούμεν τους Τουρκοκυπρίους αδερφούς μας*», ευελπιστεί «*Ελπίζομεν, ότι σύντομα θα συνειδητοποιήσουν οι ίδιοι τα δημοκρατικά ιδεώδη*»,²⁰⁰ υπογραμμίζοντας ότι το υπάρχον σύνταγμα πόρρω απέχει από τα δημοκρατικά ιδεώδη. Ο βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Φειδίας Παρασκευίδης αναφέροντας ότι η «*ελευθερία και η Δημοκρατία είναι κάτι το οποίον αισθάνεται κανείς, και το οποίον φέρει βαθειά εις την ψυχήν του*»,²⁰¹ καθιστά την έννοια της ελευθερίας και της δημοκρατίας ως κάτι ανοίκειο για τον Άλλο και το έθνος το οποίο εκπροσωπεί.²⁰² Από την άλλη, Τούρκος Βουλευτής τονίζει

¹⁹⁶[...] Αυτό το μείζον έλλειμμα δημοκρατίας επενδύθηκε με τα εθνικά χρώματα και τις εθνικές προσδοκίες που η κάθε ηγεσία ανέλαβε να εκφράσει αυταρχικά στο όνομα της κοινότητάς της.

Βλ. Πρόλογος Σίας Αναγνωστοπούλου στο Νικόλαος Στέλγιας, *Ο θάνατος του ανεπιθύμητου βρέφους: Το εγχείρημα της Συνεταρικής Δημοκρατίας στα πρωτοσέλιδα του Τουρκοκυπριακού Τύπου 1960-1963*,ό. π., σελ. 19.

¹⁹⁷Chantal Mouffe, ό. π., σελ. 38.

¹⁹⁸Rebecca Bryant, «Justice or respect?..», ό. π., σσ. 897-898.

¹⁹⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 12.

²⁰⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Θαρσείν χρη», 10 Μαρτίου 1961.

²⁰¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 12.

²⁰²Δημοκρατικό πολίτευμα, χρηστή πολιτεία και Έλληνες τείνουν να είναι ταυτόσημα στη συλλογική συνείδηση των Ελλήνων. Στην ελληνική ιστοριογραφική προσέγγιση οι διοικητικοί θεσμοί, τα πολιτικά και διοικητικά στοιχεία, το οικονομικό σύστημα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αποτελούν βυζαντινή κληρονομιά, και η ίδια η κρατική υπόσταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στηρίζεται στους Έλληνες.

[...] Κατά βάθος οι Τούρκοι δεν εγνώριζαν κρατικήν διοίκησιν παρά μόνον μετά την άλωσιν. Προηγουμένως ήσαν στατιωτικά ορδαί ως επί το πλείστον και διά τούτο η μόνη οργάνωσις, την οποίαν εγνώρισαν, ήτο η συνεχής στρατιωτική ζωή. Και αυτήν ακόμη την στρατιωτικήν οργάνωσιν εγνώρισαν από τους Βυζαντινούς, αφ' ότου κατέκτησαν την Μικράν Ασίαν.

Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου 1960-1961*, «Η ιστορική σημασία της 29ης Μαΐου 1453», 1961, σσ. 267-268.

[...]Ο Φαναριωτισμός στηριζόμενος εις τη διανοητική υπεροχή των Ελλήνων επί των Τούρκων εθεμελιώθη κυρίως δια της κατοχής τεσσάρων εκ των υψηλότερων θέσεων της Τουρκικής διοικήσεως.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

«σεβόμεθα τας αρχάς της ελευθερίας και της δημοκρατίας και δι' αυτάς αγωνιζόμεθα».²⁰³ Σε τουρκικό σχολικό εγχειρίδιο του μαθήματος της *Πατριδογνωσίας* το τουρκικό έθνος χαρακτηρίζεται με βαθύτατη δημοκρατική συνείδηση.²⁰⁴ Αντιπαραβάλλεται η έννοια της δημοκρατίας έτσι όπως απαντά στην αρχαία Πόλη – Κράτος με αυτήν του συμβουλίου των Χάνων «*kurultay*»,²⁰⁵ και τονίζεται ότι η δημοκρατία έτσι όπως εφαρμόστηκε στην αρχαία Ελλάδα ήταν περιορισμένη «*fakat bu gayet sinırlı bir demokrasi idi*».²⁰⁶

Στον ελληνικό λόγο τα συνταγματικά δικαιώματα της Τουρκικής Κοινότητας αντιστρατεύονται την ισονομία, την ισηγορία και την ισοκρατία της δημοκρατικής πολιτείας «*Σκλάβους των Συνοίκων μας*».²⁰⁷ Στον ελληνικό λόγο τα εν λόγω συνταγματικά δικαιώματα, συνταγματικά προνόμια, επηρεάζουν δυσμενώς τη ζωή του τόπου, ευθύνονται για τις δημοσιονομικές και οικονομικές δυσχέρειες,²⁰⁸ εμποδίζουν τη λειτουργία της πολιτείας «*εμποδίζει την ειρηνική ανάπτυξη της Κύπρου, ζημιώνει και τους Τούρκους και τους Έλληνες*»,²⁰⁹ και χρησιμοποιούνται για υστερόβουλους σκοπούς.²¹⁰ Στον ελληνικό λόγο η Τουρκική Κοινότητα παραγνωρίζει τις επιταγές της δημοκρατικής ευθύνης και ζητώντας

Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου 1961-1962*, «Ο Φαναριωτισμός και ο Δραγομάνος της Κύπρου Χ' Γεωργάκης Κορνέσιος», 1962, σελ. 92.

²⁰³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 11^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 608.

«*Είμεθα άνθρωποι, οι οποίοι πιστεύομεν εις Κράτος Δικαίον*».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 716.

Άρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* επικρίνει τις μεθόδους που θέτει σε εφαρμογή η Ελληνική Κοινότητα, οι οποίες δεν συνάδουν με την αρχή της ελευθερίας «*hürriyet kavramı*».

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Realist çareler*», 24 Ocak 1963.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Gerçek demokrasinin esasları*», 4 Ekim 1960. [Οι αρχές της πραγματικής δημοκρατίας] Σία Αναγνωστοπούλου, *Τουρκικός εκσυγχρονισμός...*, ό. π., σελ. 279.

²⁰⁴*Yurttaşlık Bilgisi III*, ό. π., σελ. 2.

²⁰⁵Kurultay ή Kūrtāy συμβούλιο Μογγόλων πριγκίπων που συγκαλείτο μεταξύ άλλων για να εκλέξει νέο khan. Βλ. C. E. Bosworth κ.ά. (επιμ.), *The Encyclopaedia of Islam*, τ. V, E. J. Brill, Leiden, 1986, σελ. 498.

²⁰⁶*Yurttaşlık Bilgisi III*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, σελ. 2.

²⁰⁷Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σελ. 28.

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964, σσ. 49, 155.

Rebecca Bryant, «Justice or respect? A comparative perspective on politics in Cyprus», ό. π., σσ. 896, 897.

²⁰⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 13^η Δεκεμβρίου 1962, σελ. 195.

²⁰⁹Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Οι άνθρωποι του πνεύματος και της τέχνης της Ελλάδας στο πλευρό του κυπριακού λαού», τ. 58, Δεκέμβριος 1963, σελ. 28.

²¹⁰Τοποθέτηση βουλευτή εκλογικής περιφέρειας Αμμοχώστου του ΑΚΕΛ Χαμπή Μιχαηλίδη

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 668.

«*λαμβάνει αμετακλήτους αποφάσεις εκτός της αιθούσης*». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^η Νοεμβρίου 1961, σελ. 587.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

την πλήρη εφαρμογή αυτών των δικαιωμάτων επιζητεί να επιβάλει δια νόμου καθορισμό φυλετικής διάκρισης.²¹¹

Από την άλλη, η Τουρκική Κοινότητα αρνείται ότι τα συνταγματικά δικαιώματα της είναι ευεργετήματα, προνόμια «είναι δικαιώματα δεν είναι ευεργεσία».²¹² Με αφορμή νομοσχέδιο για την ίδρυση της Τράπεζας Αναπτύξεως ο βουλευτής της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας Ibrahim Orhan αναφέρει ότι σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα δεν μπορεί να νοηθεί η λέξη προνόμιο:

[...] Η λέξις «παραχώρησις», δηλαδή «προνόμιον», είναι λέξις παλαιά, η οποία δεν ηχεί ευχαρίστως εις την ακοήν. Η λέξις αυτή συνήθως φαίνεται να είναι ενοχλητική εις την ακοήν ιδιαιτέρως ημών, οι οποίοι θεωρούμεν ότι ζώμεν εις μίαν χώραν κυβερνωμένην υπό καθεστώς δημοκρατικών. Διότι από απόψεως εννοίας αυτή σημαίνει εξαιρετικήν μεταχείρισιν κάποιου εκ της ολότητος των ομοίων του.²¹³

Η αρετή που εκφράζει την ορθοπραξία απαιτεί δύναμη. Δύναμη για να υπερβεί κανείς τα προσωπικά του, κοινοτικά του, εθνικά του πάθη, στοιχείο από το οποίο δεν διέπεται ο Άλλος.²¹⁴ Στον τουρκικό λόγο η Ελληνική Κοινότητα μιλά εν ονόματι του κυπριακού λαού,²¹⁵ οι ίδιοι νομιμοποιούνται για το καθετί «*Bu memlekette rumlar için her şey mubahtır*»,²¹⁶ τονίζεται ότι στην Κύπρο παράλληλα με την κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας υπάρχει και η κυβέρνηση της ΕΟΚΑ «*Birinin adı Cumhuriyet ikincisinin de EOKA' dır*»,²¹⁷ ότι καταπατούνται τα ανθρώπινα δικαιώματα της Τουρκικής Κοινότητας και το ίδιο το Σύνταγμα.²¹⁸

²¹¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 4^η Μαΐου 1962, σελ. 265.

²¹²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Haklar bağış değil», 3 Ekim 1962. [Είναι δικαιώματα δεν είναι ευεργεσία]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İyi niyet şampiyonları», 5 Mart 1963. [Πρωταθλητές της καλής θέλησεως]

²¹³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 30^η Μαρτίου 1963, σελ. 106.

²¹⁴Βασιλική Γρηγοροπούλου (επιμ.), *Ζαν-Ζακ Ρουσσώ : Το κοινωνικό συμβόλαιο ...*, ό. π., σελ. 289.

Καλλιόπη Σπανού, ό. π., σελ. 525.

²¹⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rum kadamanlarına ithaf», 30 Kasım 1963.[Αφιέρωμα στα μεγάλα κεφάλια των Ελλήνων]

«βλέπει τα δικαιώματα αυτά του λαού της Κύπρου ως δικαιώματα λαού ελληνικού»

Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Δικαιώματα και καθήκοντα εντός της νέας κυπριακής πολιτείας», αρ. 19, Απρίλιος 1962, σελ. 285.

²¹⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bu gidişle», 29 Mart 196. [Με αυτήν την πορεία]

²¹⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Silahlansızlanma Yarışı», 27 Eylül 1960. [Αγώνας αφοπλισμού]

²¹⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sokrat'ın Son Sözleri», 6 Şubat 1963. [Τα τελευταία λόγια του Σωκράτη]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Hangi eşit haktan dem vuruyorlar?», 1 Kasım 1963. [Σε ποια ίσα δικαιώματα αναφέρονται;]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Huzur gelmez ki», 24 Haziran 1962. [Και η ηρεμία δεν έρχεται...]

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

«Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, Ἑρμῆν πέμπει ἄγοντα εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ τε καὶ δίκην»²¹⁹

Ο Άλλος καταπατεί ηθικούς και κοινωνικούς κανόνες χωρίς να αισθάνεται το αίσθημα της ντροπής «αιδούς». ²²⁰ Αξιωματούχοι της άλλης κοινότητας δεν αποτελούν πρότυπο χρηστού πολίτη και πολιτεύονται χωρίς να εκπροσωπούν την Κυπριακή Δημοκρατία στο σύνολο της. ²²¹ Αξιωματούχοι της άλλης κοινότητας συνδέονται με την παρανομία, ²²² την αυθαιρεσία, τις ατασθαλίες, ²²³ και τη διασπάθιση δημόσιου χρήματος. ²²⁴ Ο βουλευτή Ahmet Berberoğlu σε ερώτηση του προς τον υπουργό εσωτερικών Πολύκαρπο Γιωρκάτζη αφήνει υπόνοιες για μεροληπτικές προαγωγές:

[...]Παρακαλώ όπως ο έντιμος κ. Υπουργός των Εσωτερικών μας πληροφόρηση κατά πόσον αι πρόσφατοι προαγωγαί Αστυνομικών και Χωροφυλάκων εγένοντο επί βάσει μέτρου τινός, και αν εχρησιμοποιήθη τοιούτον μέτρον τι είναι το μέτρον τούτο (π.χ. έτη υπηρεσίας, επαγγελματικά προσόντα, εξαιρετικόν βάρος κ.τ.λ.),²²⁵

[...]Αντιπαρερχόμενον την ειρωνικήν διάθεσιν του εντίμου Μέλους, το Υπουργείον Εσωτερικών παραπέμπει το έντιμον Μέλος εις τους Κανονισμούς τους ισχύοντας δια τας προαγωγάς των Αστυνομικών και Χωροφυλάκων τους δημοσιευθέντας εις την

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 20^{ης} Ιανουαρίου 1961, σελ. 42.

²¹⁹[...] Τότε ο Δίας ανησύχησε μήπως χαθεί η ράτσα μας από το πρόσωπο της γης και στέλνει τον Ερμή να φέρει στους ανθρώπους την αιδώ και τη δικαιοσύνη. Βλ. Ηλίας Σ. Σπυρόπουλος, *Πλάτωνος Πρωταγόρας*, Θεσσαλονίκη, 1985, σσ. 74-75.

²²⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Polis ve Halk», 9 Kasım 1963. [Αστυνομία και Λαός]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Büyük skandal», 30 Mayıs 1963.[Μεγάλο σκάνδαλο]

²²¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Gelsinler, Görsünler», 7Aralık 1963.[Να έρθουν να δουν]

Πρόταση για ανασυγκρότηση της αστυνομίας και συσχετισμός με την περίπτωση του Γεώργιου Λαγοδόντη.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Polis Yeniden Teşkilatlanmalı», 26 Haziran 1962. [Πρέπει να ανασυγκροτηθεί η αστυνομία]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İçişleri Bakanı Türk Belediye Pazarını Taksim Edecekmiş »,11 Ağustos 1962.

[Ο Υπουργός Εσωτερικών θα διχοτομήσει την αγορά του Τουρκικού Δημαρχείου]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tehlikeli temayüller», 25 Ekim 1961. [Επικίνδυνες τάσεις]

²²²Τούρκος στρατιώτης του Κυπριακού Στρατού συνελήφθη για σωρεία διαρρήξεων.

Ο στρατιώτης είναι ο Αϊτίν Αχμέτ 21 ετών από την Αγ. Κελίρ και τώρα κάτοικος Λευκωσίας.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τουρκοκύπριος στρατιώτης διέπραξε σωρείαν διαρρήξεων», 3 Ιουνίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τουρκοκύπριος στρατιώτης εις φυλάκισιν επί κλοπή ενδυμασίας», 5 Αυγούστου 1961.

²²³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kanunsuzluk yolu», 23 Ekim 1961. [Ο δρόμος της αυθαιρεσίας]

²²⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 718.

²²⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 12^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 121.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 150.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

επίσημον εφημερίδα υπ' αριθμόν 4128 της 30^{ης} Απριλίου 1958, Παραρτήματος 3, Σελίς 307, επί τη βάσει των οποίων εγένοντο αι πρόσφατοι προαγωγαί.²²⁶

Ο βουλευτής Halit Ali Riza διερωτάται κατά πόσον έχουν αρχίσει διαδικασίες για υποχρεωτικές απαλλοτριώσεις :

[...] Εφ' όσον δεν έχει μέχρι σήμερα θεσπισθή νόμος περί αναγκαστικής απαλλοτριώσεως, πώς δύναται η Κυβέρνησις ν' ακολουθήσῃ οδόν αναγκαστικής απαλλοτριώσεως; Η μήπως το Σύνταγμα κατά διαφόρους τρόπους καταπατείται και πάλιν;²²⁷

Ο βουλευτής Halit Ali Riza καταγγέλλει ότι «*Το Υπουργείον Εμπορίου και Βιομηχανίας χειρίζεται κατ' αυθαίρετον τρόπον τας υποθέσεις τας υποκειμένας εις άδειαν εισαγωγής*». Ο υπουργός εμπορίου και βιομηχανίας Αντρέας Αραούζος ανταπαντώντας τονίζει ότι η στάση του δεν τιμά την «*υπεύθυνον αντιπροσωπευτικήν ιδιότητα*» του.

[...] Ο Υπουργός Εμπορίου και Βιομηχανίας πληροφορεί τον έντιμον Βουλευτήν ότι είναι λυπηρόν και εκπληκτικόν ότι πρόσωπα έχοντα υπεύθυνον αντιπροσωπευτικήν ιδιότητα αποδίδουν αυθαιρέτους ενεργείας εις ωρισμένον Υπουργείον χωρίς να αναφέρουν συγκεκριμένα γεγονότα....²²⁸

Τέλος, μέλη της Βουλής δεν αμφισβητούν το δικαίωμα των βουλευτών να σχολιάζουν απαντήσεις Υπουργών, αμφισβητούν «*την σκοπιμότητα της συζήτησεως*»,²²⁹ και επικρίνουν πολιτικές συμπεριφορές και στάσεις.²³⁰

²²⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 12^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 121.

²²⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 19^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 174.

²²⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 150.

²²⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 141.

²³⁰Ο βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Χριστόδουλος Μιχαλίδης αναφέρει ότι οι τροποποιητικές εισηγήσεις της Ανεξάρτητης Τουρκικής Κοινοβουλευτικής Ομάδας και του βουλευτή Ahmet Mithat Berberoğlu «*στερείται οιασδήποτε λογικής*».

Ο βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Τίτος Φάνος τονίζει «*Θα ήθελα να εκφράσω την λύπην μου διότι Τούρκος συνάδελφος όχι μόνον δεν συνεφώνησε προς την λογικωτάτην και ορθοτάτην εισήγησιν της Επιτροπής...*». Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 706.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^{ης} Νοεμβρίου 1961, σελ. 587.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 668.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Η αντίληψη για το δίκαιο και το άδικο, ο σεβασμός των γραπτών νόμων και των δικαιωμάτων δεν διέπει τον Άλλο. Οι πράξεις του Άλλου δεν προάγουν την ευνομία και τη δικαιοσύνη :

[...] Δεν υπήρξε περίπτωσης μέχρι τούδε καθ' ην Τούρκοι πολίται να παρέσχον πληροφορίας εις την Αστυνομίαν ή την Χωροφυλακήν δισκολυνούσας αυτάς ν' ανεύρουν και κατάσχουν όπλα δια των οποίων δολοφονούνται εν ψυχρώ Τούρκοι υπό Τούρκων.²³¹

Η πολιτεία είναι στενά συνδεδεμένη με τους νόμους του κράτους.²³² Αρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* τονίζει ότι πρέπει η ελευθερία του ενός να σταματά εκεί που αρχίζουν να θίγονται τα όρια της ελευθερίας των άλλων «*Yani birinin hürriyetinin başladığı yerde ötekinin hürriyeti son bulur*»,²³³ και ότι πρέπει να σέβονται τα δικαιώματα των άλλων «εις λαός να μη αναγνωρίζη εις ένα άλλον λαόν, διαβιούντα εις την ιδίαν χώραν, τα δικαιώματά του».²³⁴

Στη λογοτεχνική παραγωγή χαρακτηριστικό παράδειγμα του πώς ο Άλλος εκπίπτει της Πολιτότητας του λόγω της απουσίας του αισθήματος της αιδούς και της ατομικής ηθικής συνείδησης αποτελεί το μυθιστόρημα του Ρόδη Ρούφου. Ένας μαθητής του Παγκυπρίου Γυμνασίου, ο Βίας, καταδικάστηκε σε θάνατο από τους Βρετανούς αποικιοκράτες την περίοδο του αγώνα της ΕΟΚΑ, γιατί ψευδώς Τούρκοι κατέθεσαν εναντίον του.

[...]Τρεις Τούρκοι μάρτυρες κατάθεσαν αδιάντροπα πως ο Βίας ήταν ο άνθρωπος πουχαν δει να φεύγει τρέχοντας από τη σκηνή του φόνου, και πάνω σ' αυτό καταδικάστηκε σε θάνατο.²³⁵

Από την άλλη, στο θεατρικό *Bayraktar türküsü* ο Özker Yaşın, αναφερόμενος στον αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ', τον χαρακτηρίζει φονιά «*katil*» και τα χέρια του αιματοβαμμένα «*kanlı ellerinde*».²³⁶

²³¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Σεπτεμβρίου 1962.

²³²Βασιλική Γρηγοροπούλου (επιμ.), *Ζαν-Ζακ Ρουσσώ : Το κοινωνικό συμβόλαιο ή αρχές πολιτικού δικαίου*, ό. π., σελ. 288.

²³³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Yirminci asır sömürgeciliği*», 19 Eylül 1963.

²³⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 11^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 613.

²³⁵Ρόδης Ρούφος, ό. π., σελ. 242.

²³⁶Özker Yaşın, *Bayraktar türküsü : manzum oyun, üç perde*, Kıbrıs Postası, Lefkoşa, 1959, σελ. 36.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Ο Άλλος ως ρίψασπις

Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη στο *Περικλέους Επιτάφιος* ο πολίτης μάχεται για τις γεωστρατηγικές του επιδιώξεις στήνοντας μνημεία ανδραγαθίας «μνημεῖα».²³⁷ Από την άλλη, ο Άλλος δεν στήνει μνημεία αθάνατα, αλλά χαρακτηρίζεται ως «φυγόμαχος». Ο βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Βάσος Λυσσαρίδης κάνει λόγο για τη «φυγομαχία του αντιπάλου» «Δεν είναι εκπληκτικόν διότι οι εκπρόσωποι της με υπερτροφικά ατροφικής μειονότητας ηκολούθησαν την φυγή εν τη ώρα μάχης».²³⁸ Ο ίδιος βουλευτής, σχετικά με το ψήφισμα για τον αλγερινό λαό, αναφέροντας ότι «οι επιστήμονες βασανιστάι του Γαλλικού αποικισμού είναι κατά πολύ ανώτεροι και εφευρετικότεροι των ξένων και ντόπιων βασανιστών του Κυπριακού λαού»,²³⁹ τονίζει ότι στο πρόσφατο παρελθόν συνέπλευσαν με τον βρετανό κατακτητή, παραλείποντας να αναγνωρίσει ότι ο λόγος που δεν συμμετείχαν στον αγώνα της ΕΟΚΑ δεν ήταν η «φυγομαχία», «η φιλοχρηματία», «η έλλειψη ηθικής», αλλά το γεγονός ότι η Τουρκική Κοινότητα δεν ασπάζεται το ιδανικό για το οποίο πολέμησαν οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ. Στις 16 Ιανουαρίου η αντιπολιτευόμενη τουρκόφωνη εφημερίδα *Δημοκρατία Cumhuriyet* τονίζει :

[....]Dün olduđu gibi bugün de biz Türkler Enosis fikrini kabul etmiyoruz, katiyen benimsemiyoruz. İngiliz devrinde Enosis tehlikesi, başımızda Demokles'in Kılıcı gibi asılı durmuştu. Bu tehlike bizi haklı, derin endişelere sevketmişti.[...] 80 yıllık siyasi, iktisadi, hatta içtimai tarihimiz hep bu tehlikeye karşı tedbir düşünmek, derlenip toplanmak, kurtuluş yolları aramakla geçmiştir. Cumhuriyetle beraber yeni bir devir açılmıştır.²⁴⁰

²³⁷Ιωάννης Θ. Κακριδής, *Περικλέους Επιτάφιος*: Θουκυδ. II 34-46, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 1996, σελ. 28.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Alithia'nın küstahlığı», 20 Eylül 1960. [Η αναίδεια της Αλήθειας]

Γίνεται αναφορά στην κληρονομία της Τουρκικής Κοινότητας, τα μνήματα των 80.000 ηρώων της.

²³⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 102.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 27^η Απριλίου 1961, σελ. 276.

²³⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 10.

[...] Φράξαμε στόματα λεόντων Βρεττανικών,
σβήσαμε δύναμη πυρός Τουρκικού,

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Εικοστός Αιώνας», Δεκέμβριος 1960, σελ. 52.

²⁴⁰[...] Όπως χθες έτσι και σήμερα εμείς οι Τούρκοι δεν αποδεχόμαστε την ιδέα της Ένωσης, κατηγορηματικά δεν την ενστερνιζόμαστε. Επί Αγγλοκρατίας ο κίνδυνος της Ένωσης, επικρέματο ως δαμόκλειος σπάθη πάνω από το κεφάλι μας. Αυτός ο κίνδυνος ωθεί εμάς σε ορθές, βαθιές ανησυχίες.[...] Για 80 χρόνια η πολιτική, η οικονομική ακόμη και η κοινωνική ιστορία μας πέρασε με το να σκεφτόμαστε πάντα μέτρα απέναντι σε αυτό τον κίνδυνο, με το να προσπαθούμε να αποκτήσουμε συλλογική φωνή και να αναζητούμε τον δρόμο του λυτρωμού. Με τη Δημοκρατία μια νέα εποχή εγκαινιάστηκε.

Βλ. Ahmet An, *Kıbrıs'ta firtınalı yıllar, 1942-1962*, ό. π., σελ. 169.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Και οι δύο κοινότητες συγκροτούνται ως θύματα της αποικιοκρατίας,²⁴¹ ενώ ο Άλλος συγκροτείται ως το «ευνοούμενο παιδί της» και δουλόφρων. Στον ελληνικό λόγο τονίζεται «όλοι ενθυμούμεθα πικρώς τας πικράς ημέρας της αποικιοκρατίας. Μερικοί όμως πολύ πικρότερον από άλλους. Διότι ο φόρος ο οποίος πληρώθη δια να απαλλαγώμεν από την αποικιοκρατίαν, ομολογώ ότι έκαμε δυσμενή διάκρισιν κατά των Ελλήνων»,²⁴² ενώ αρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* στην προσπάθεια του να αποκρούσει ότι αποτέλεσαν συμμάχους των Βρετανών προτάσσει τα γεγονότα της 27^{ης} -28^{ης} Ιανουαρίου, τονίζει ότι βίωσαν τον καταναγκασμό, την εχθρότητα, ότι υπέστησαν τα παιχνίδια της αποικιοκρατίας για να προστατεύσουν την πολιτική οντότητα τους «*varlığıni korumak için sömürgecilerin oyunlarıyla uğraşmak zorunda kalmıştı*», ότι έχουν υποστεί πρακτικές που εδώ και 82 χρόνια τους έχουν στερήσει τα δικαιώματα τους, ότι οι αποικιοκράτες έγιναν αιτία να μεταναστεύουν, και ότι υπέστησαν απολύσεις για πολιτικούς σκοπούς.²⁴³ Στην τουρκική ρητορική ο αγώνας που διεξήγαγε η ΕΟΚΑ δεν ήταν ένας αγώνας απελευθερωτικός, ήταν ένας αγώνας για την Ένωση. Αν ήταν ένας αγώνας για τη δημοκρατία και την ελευθερία θα συνέδραμαν «*mücadele demokrasi için olsaydı*».²⁴⁴

Σε σχέση με το Δημοψήφισμα του 1950, ο τουρκικός Τύπος αναφέρει ότι το σχεδίασαν αφ' εαυτού τους «*kendiliklerinden*», λογαριάζοντας χωρίς τον ξενοδόχο «*gelin güney olmuşlar*», το οποίο υλοποίησαν αξιοποιώντας μέσα σε 40 μέρες και 40 νύχτες γάμους, φαγοπότια.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Gönül tesellisi», 16 Ocak 1963. [Το βάλσαμο της καρδιάς]

Ο Rauf Denktaş σε σχέση με την Ένωση αναφέρει «*Περιμένουν την ημέρα που θα κομματιάσουν τους Τούρκους της Κύπρου οι οποίοι ορθώνονται σαν ένα βουνό απέναντι στην Ένωση*»

«*Onlar Enosis karşısında bir dağ gibi duran Kıbrıs Türklerinin parçalanacağı günü beklemektedirler*».

Βλ. Ahmet Gazioğlu, *Enosis çemberinden Kıbrıs Cumhuriyetine* İngiliz yönetiminde Kıbrıs son iki yıl, 1958-60, ό. π., σελ. 205.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Acı bir yıldönümü», 20 Kasım 1960. [Μια πικρή επέτειος]

²⁴¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sütunlarda seyahat», 11 Haziran 1962.

²⁴²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 20^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 295.

Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1959-1960*, «Δείγματα του επιπέδου των μαθητικών εργασιών εις εν τω σχολείω διαγωνισμούς δι' απονεμόμενα υπ' αυτού βραβεία», Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1961, σσ. 82-86.

²⁴³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Oyun içinde oyun», 31 Aralık 1962. [Ίντριγκα στην ίντριγκα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İddiamızda ısrar ederiz», 16 Eylül 1960. [Επιμένουμε στις αξιώσεις μας]

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 3^{ης} Μαρτίου 1961, σελ. 164.

Orbay Deliceirmak (επιμ.) *Bir şehitten seslenişler : Süleyman Uluçamgil*, Lefkoşa, 1964, σσ. 31-32.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk Cemaati Adada Sulh ve Sükun istiyor», 22 Ekim 1962. [Η Τουρκική Κοινότητα επιδιώκει ειρήνη και ηρεμία στο νησί]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Amme Hizmeti Komisyonu», 7 Ocak 1963. [Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας]

Εναντίωση των αποικιακών διοικήσεων σε σχέση με τη μαζική μετανάστευση της Τουρκικής Κοινότητας. Βλ. Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 131.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^{ης} Νοεμβρίου 1960, σελ. 259.

²⁴⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Mücadele demokrasi için olsaydı», 24 Ekim 1961.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Από την άλλη, η έννοια του πολίτη καταλήγει να είναι συνώνυμη των ηθικών αρετών που τον χαρακτηρίζουν.²⁴⁵ Στις περιπτώσεις όπου ο Άλλος δεν συγκροτείται ως ρίψασπις, τα κίνητρα του τον αποδομούν. Πολύ χαρακτηριστικός ο τρόπος που προσεγγίζονται δύο επαναστατικές κινήσεις κατά την οθωμανική περίοδο. Η επανάσταση του Γκιαούρ Ιμάμη γίνεται «διότι η Τουρκ. κυβέρνηση, επέβαλεν εις τους Τούρκους της νήσου φόρον 10 γροσίων κατ'άτομον», ενώ η επανάσταση του Καλόγερου Ιωαννίκιου αποβλέπει στην απαλλαγή του λαού από τη δουλεία «ο πόθος να ελευθερώση την πατρίδα του από τον ζυγόν της δουλείας»:

[...]Το αίτιον το οποίον έκαμε τον Γκιαούρ Ιμάμη να στασιάση ήτο διότι η Τουρκ. κυβέρνηση, επέβαλεν εις τους Τούρκους της νήσου φόρον 10 γροσίων κατ'άτομον, ενώ τον Καλόγηρον εκίνησεν ο πόθος να ελευθερώση την πατρίδα του από τον ζυγόν της δουλείας και επιτύχη την Ένωσιν αυτής με την μητέρα της Ελλάδα.²⁴⁶

Οι δύο κοινότητες υιοθέτησαν ανατρεπτικές εθνικές ιδεολογίες και αμφισβήτησαν τη νομιμότητα της βρετανικής παρουσίας.²⁴⁷ Η Ελληνική Κοινότητα για να απαλλαγεί από την αλληλεξάρτηση και για να επιβάλει την ηγεμονία της υπονομεύει την ισότιμη συμμετοχή στην Πολιτότητα με ποικίλες ρηματικές παραστάσεις. Η συγκρότηση του Άλλου ως ριψάσπιδος υπογραμμίζει ότι η Τουρκική Κοινότητα εγκαταλείπει λόγω δειλίας κάθε αγωνιστική προσπάθεια, ενώ δεν διστάζει να καρπωθεί ό, τι πέτυχε με το αγωνιστικό της πνεύμα η Ελληνική Κοινότητα.²⁴⁸ Στην ελληνική συλλογική συνείδηση η σημαία της Κυπριακής Δημοκρατίας αποτελεί «σύμβολον της μετά μακρούς αγώνας κηθείσης πολιτικής ανεξαρτησίας, εις την οποίαν μας ωδήγησεν η φιλοπατρία των Ελλήνων της Κύπρου».²⁴⁹

Ιδεολογικός και πολιτικός προσανατολισμός στελεχών ΕΟΚΑ Βλ. Τάκης Χατζηδημητρίου, *Κύπρος 1955-1959 Το Τέλος του Αλυτρωτισμού : Πολιτική και ιδεολογική θεώρηση*, ό. π., σελ. 173.

²⁴⁵Καλλιόπη Σπανού, ό. π., σελ. 115.

²⁴⁶Μιχάλης Κούμας, *Ιστορία και γεωγραφία της Κύπρου*, Αμμόχωστος, 1959, σελ. 41.

²⁴⁷Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 139.

²⁴⁸Με αφορμή το χαρακτηρισμό του αγώνα της ΕΟΚΑ ως «τρομοκρατία», Έλληνες Βουλευτές τονίζουν ότι είναι ένας ανεπιτυχής και ελεεινός χαρακτηρισμός και ότι «Χάρης εις την τρομοκρατίαν αυτήν ο έντιμος Βουλευτής Λευκωσίας κ. Ντερβίς έχει την ευτυχίαν να παρακάθεται εις την αίθουσαν ταύτην».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 25^η Οκτωβρίου 1960, σσ. 217-218.

²⁴⁹Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Η γαλανόλευκος κυματίζουσα αφόβως και υπερηφάνως επί των σχολικών κτιρίων», τ. 4, Απρίλιος 1960, σελ. 175.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Ο Άλλος εκπίπτει της Πολιτότητας του λόγω οικονομικού status

[...] Το γεγονός ότι η εις τον φόρον εισοδήματος ετησία εισφορά της Τουρκικής Κοινότητας ανέρχεται εις £65,000 περίπου, ήτοι 8 τοις εκατόν του εκ της Ελληνικής Κοινότητας εισπραττομένου ετησίως υπό μορφήν φόρου εισοδήματος ποσού αποτελεί μίαν ένδειξιν του ποσοστού της συνεισφοράς της Τουρκικής Κοινότητας εις την Εθνικήν Οικονομίαν της νήσου. [...] Η ολική έκτασις της καλλιεργησίμου γης εν Κύπρω ανέρχεται εις 3.197.748 στρέμματα εκ των οποίων 652.468 ή 20 τοις εκατόν του ολικού κατέχονται υπό Τούρκων.²⁵⁰

Το οικονομικό status του Άλλου συγκροτεί ένα είδος Ετερότητας «*ötekileştirme*»,²⁵¹ αποτελεί ακόμη ένα ρεπερτόριο λόγου το οποίο ενέχει τις δικές του πολιτικές συνδηλώσεις σε σχέση με την Πολιτότητα. Λαμβανομένης υπ' όψιν της βούλησης της Ελληνικής Κοινότητας να κυριαρχήσει σε όλες τις σφαίρες,²⁵² πώς συγκροτείται η έγκληση των Τούρκων πολιτών ως «υποκειμένων», πώς συγκροτείται η υποταγή τους στον ελληνικό κυρίαρχο λόγο.²⁵³

Στον ελληνικό κυρίαρχο λόγο η Ελληνική Κοινότητα συγκροτείται ως ο ακρογωνιαίος λίθος της «Εθνικής Οικονομίας».

[...]γιατί πέρα από τα ιστορικά, εθνολογικά και πνευματικά γεγονότα, υπάρχουν τα οικονομικά στοιχεία, που αξιολογούν με αριθμούς την αξίαν αυτών των «δικαιωμάτων» της μειονότητας. Να, τους έχω εδώ. Από 3.260.000 εκτάρια καλλιεργημένης γης, μόνο ένα ποσοστό 13 τοις εκατόν ανήκει σ' αυτούς, ενώ στην πραγματικότητα η ουσιαστική αξία αυτής της εκτάσεως δεν υπερβαίνει τα επτά εκατοστά της συνολικής αξίας του τόπου.

[...]η επιμονή τους σε σημεία που καθημερινά αναφύονται είναι όχι μόνον αδικαιολόγητα, αλλά αλλόκοτα.²⁵⁴

Από την άλλη, τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας ως υποκείμενα εγκαλούνται να υιοθετήσουν έναν περιθωριακό, παρασιτικό ρόλο στον οικονομικό μηχανισμό του κράτους. Μέσω των Τούρκων πολιτών, ως υποκειμένων, συγκροτείται η ιδεολογία, ο ελληνικός κυρίαρχος λόγος. Το δικαίωμα της Πολιτότητας μονοπωλείται από την Ελληνική Κοινότητα

²⁵⁰Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «Οι νοήμονες προτιμούν τα δεδομένα», τ. 24, Σεπτέμβριος 1963, σελ. 13.

²⁵¹Pinar Erkem Gülboy, ό. π., σελ. 341.

²⁵²«Αναζήτησε την κατάλληλη ευκαιρία να εκδηλωθεί και να αναζητήσει διεξόδους που να ανταποκρίνονται στο μέγεθος της υπεροχής της, να αναλάβει την εξουσία, να επικρατήσει στον κυριαρχικό έλεγχο και να ασκήσει ουσιαστική και αποτελεσματική πολιτική» Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, ό. π., σελ. 23.

²⁵³Louis Althusser, ό. π., σελ. 116.

²⁵⁴Ηβη Μελεάγρου, *Ανατολική Μεσόγειος*, ό. π., σσ. 23-24.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

εξαιτίας της οικονομικής της συμβολής στην πολιτεία.²⁵⁵ Το οικονομικό status της Τουρκικής Κοινότητας και η συνεισφορά της «εις την Εθνικήν Οικονομίαν» νομιμοποιούν τη μη ενεργό Πολιτότητα της.

Μετά την ανακήρυξης της Κυπριακής Δημοκρατίας η ατέρμονη εξάρτηση της Τουρκικής Κοινότητας αποτελεί βασικό διακύβευμα. Χαρακτηριστικό το σχόλιο της εφημερίδας *Ελευθερία* σε σχέση με την προσπάθεια οικονομικής ανασυγκρότησης της Τουρκικής Κοινότητας. Η προσπάθεια οικονομικής ενίσχυσης της Τουρκικής Κοινότητας αποτελεί για τον ελληνικό τύπο το πρώτο βήμα «δια την πολιτικήν και, ακόμῃ, την εθνικήν επικράτησίν των εις την Νήσον μας».²⁵⁶ Στην ελληνική συλλογιστική είναι έκδηλη η προσπάθεια όχι μόνο της ποδηγέτησης και όχι της ενδυνάμωσης της Τουρκικής Κοινότητας, αλλά και η ανησυχία για το ποιος θα κατορθώσει να προσεταιριστεί την «ποδηγετούμενη» Τουρκική Κοινότητα, η Ελληνική Κοινότητα ή η Τουρκία «ένα από τα πράγματα που εγώ τόνιζα τότε, ήταν ότι αν δεν τους το δώσουμε εμείς, θα τους το δώσει η Τουρκία και θα γίνουν πιο εξαρτώμενοι από την Τουρκία».²⁵⁷

Από την άλλη, η τουρκική ελίτ τονίζει ότι συνεταιρικό κράτος και εξάρτηση δεν συνάδουν. Ο Rauf Denktaş, ο οποίος το 1966 εξέδωσε το *Η Κύπρος στο 12 παρά 5 Ο τελευταίος λόγος είναι της Μητέρας Πατρίδας Kıbrıs* :12' ye 5 kala. *Son söz Anavatanındır*, τονίζει ότι σε ένα συνεταιρικό κράτος πρέπει οι δύο κοινότητες να δραστηριοποιούνται κάτω από μια υγιή οικονομική βάση, για να περιοριστεί η εξάρτηση της μίας κοινότητας από την άλλη.²⁵⁸ Η εξάρτηση δεν αποτελεί πανάκεια από όπου και αν προέρχεται, της μίας κοινότητας από την άλλη κοινότητα, ούτε και των δύο κοινοτήτων από τις μητέρες πατρίδες, αλλά η «αλληλοδέσμευση» που έπρεπε να διατρέχει κάθε πτυχή του βίου των δύο κοινοτήτων.²⁵⁹

²⁵⁵[...]Bu andlaşmaları kabul ediyorlar,çünkü bunların çerçevesi dahilinde uzun vadeli bir siyaset ile Türkleri ezip, siyaseten usandırıp, yıpratırıp, tedricen adadan uzaklaştıracaklardır! Bütün mücadele iktisadi sahada olacak, ve bizi diğer sahalarda yıpratma yoluna gideceklerdir!

Βλ. Aydın Akkurt, *Yakın mücadele tarihimizin bilinmeyen yönleri ve "Yorgacis'in casusları"*, Boğaziçi, İstanbul, 1998, σελ. 213.

Ο Rauf Denktaş σε ομιλία του στις 19 Απριλίου 1961 αναφέρει

«The Greeks accepted the Agreement, because they have a long-term policy according to which they would oppress the Turks, they would make them politically inactive and force them to leave the Island. The whole struggle will be in the financial field».

Βλ. Ιάκωβος Τσαγκάρης (επιμ.), Aydın Akkurt *Yakın mücadele tarihimizin bilinmeyen yönleri ve "Yorgacis'in casusları"* *Unknown aspects of our recent history and struggle and "The spies of Yorgadjis"*, σελ. 33.

Turhan Feyzioğlu & Necati M. Ertekun, ό. π., σελ. 29.

²⁵⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 20 Οκτωβρίου 1960.

²⁵⁷Niyazi Kızılyürek, *Γλαύκος Κληρίδης : Η πορεία μιας χώρας*, ό. π., σελ. 78.

²⁵⁸Diana Markides, ό. π., σελ. 151.

²⁵⁹Niyazi Kızılyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους*., ό. π., σελ. 36.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκεκριμένο

Στις 6 Δεκεμβρίου στη στήλη *Λακωνικά* η εφημερίδα *Ελευθερία* σχολιάζοντας τη συνήθη πρακτική της Τουρκικής Κοινότητας να χρεώνει στην Ελληνική Κοινότητα την οικονομική δυσπραγία της αναφέρει :

[...] Χθες, όμως, η «Μποζκούρτ» εδημοσίευσεν, ότι, όπως κατήγγειλεν εις ομιλίαν του ο Αντιπρόεδρος Δρ Κιουτσούκ εις τι χωριον, υπάρχουν μεταξύ της Τουρκικής κοινότητος πολλοί, οι οποίοι αποστέλλουν τα χρήματά των εις το εξωτερικόν. Και η ανωτέρω εφημερίς, σχολιάζουσα την παρατήρησιν αυτήν του Δρος Κιουτσούκ, γράφει : «Σήμερον, ενώ η άλλη κοινότης φέρει κεφάλαια από τας Η.Π.Α., την Ελλάδα και την Αφρικήν, ημείς αποστέλλομεν τα ιδικά μας εις το εξωτερικόν. Το γεγονός αυτό είναι πολύ θλιβερόν. Οι ενεργούντες κατ' αυτόν τον τρόπον εμποδίζουν την πρόοδον της κοινότητός μας. Αρκεί πλέον».²⁶⁰

Ο αρθρογράφος της εφημερίδας *Ελευθερία* κλείνει το άρθρο του τονίζοντας «Οι Έλληνες εργάζονται προοδευτικώς κι ωφελούν τον τόπο των». Η πρακτική μερίδας της Τουρκικής Κοινότητας, της εκροής ρευστού στο εξωτερικό, θα πρέπει να εξεταστεί, πέρα από την πιο πάνω επιφανειακή, στερεοτυπική προσέγγιση, υπό το πρίσμα της ανασφάλειας που βιώνει η Τουρκική Κοινότητα.

Από την άλλη, στον τουρκικό λόγο η οικονομική ετερογένεια καταδεικνύει ότι η Ελληνική Κοινότητα δεν κινείται στα όρια της αυτάρκειας και του μέτρου. Αντίθετα, ο άμετρος πλουτισμός της στηρίζεται στο γεγονός ότι ιδιοποιείται τον κόπο του Τούρκου γεωργού και στο γεγονός ότι η εταιρική κοινωνική ευθύνη των επιχειρηματιών της Ελληνικής Κοινότητας εκφραζόταν και εκφράζεται κοινοτικά.²⁶¹ Με αφορμή την περίπτωση του καπνεμπορίου Βεργόπουλου τονίζεται η διαχρονική στάση της ελληνικής επιχειρηματικής ελίτ, στα πλαίσια της εταιρικής κοινωνικής της ευθύνης, να μην ανταμείβει και την Τουρκική Κοινότητα, η οποία αγοράζοντας τα προϊόντα της συμβάλλει και η ίδια στην οικονομική της ευρωστία.²⁶²

[...] το χαμηλό βιοτικό επίπεδο των Τούρκων «δεν είναι ένδειξη δυνάμεως αλλ' αδυναμίας των Ελλήνων.

Βλ. Κώστας Χατζηαργύρης, «Το κυπριακό στα πλαίσια του διεθνούς ανταγωνισμού», *Η Νέα Οικονομία*, 2(206), 1964, σελ. 141.

²⁶⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Δεκεμβρίου 1962.

²⁶¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bizi sömürdükleri yetmiyor mu ?», 29 Aralık 1961. [Δεν φτάνει που μας απομυζούν;] Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, Işık Kitabevi, Lefkoşe, 1997, σελ. 29.

²⁶²[...] Evet, Vergopulos, Kıbrıslı bir tüütün fabrikatörüdür ve kazandığı servetten kendi cemaatine bir okul binası yaptırmıştır. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «1821 ve Vergopulos», 29 Nisan 1963.

[...]Ναι, ο Βεργόπουλος, είναι Κύπριος εργοστασιάρχης καπνού και από τα πλούτη που έκανε έκτισε ένα σχολικό κτήριο για τη δική του κοινότητα.

Παρά το εν λόγω δημοσίευμα, η ίδια εφημερίδα φιλοξενεί στις στήλες της διαφήμιση της Εταιρείας *Διανέλλος και Βεργόπουλος LTD*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 12 Mayıs 1961.

Σε άρθρα της η εφημερίδα *Halkın Sesi* εκθειάζει τη φιλανθρωπική δράση της Εταιρείας *Αδελφοί Λανίτη Ατδ*:

4. Διαφορετικά περιεχόμενα μύθων & Υποτυπώδεις τροπισμοί αποδοχής του Άλλου

[...]η ιδέα ότι είμεθα συμπατριώται, πράγμα, το οποίον είναι η μεγαλύτερα μου επιθυμία ως Κυπρίου πολίτου να ιδω²⁶³

Στο υπό εξέταση υλικό, σε συγκεκριμένες εκφορές του λόγου, απαντούν διαφορετικά περιεχόμενα μύθων και υποτυπώδεις τροπισμοί αποδοχής του Άλλου.²⁶⁴ Απέναντι στον μύθο της μη συνύπαρξης και στις εκρήξεις του 1962, σύμφωνα με τον αρθρογράφο του περιοδικού *Νέα Εποχή*, οι πολίτες, ο λαός της Κύπρου (Έλληνες και Τούρκοι), επέδειξαν νουνεχή συμπεριφορά, προικισμένοι πλέον από την πείρα του πρόσφατου αιματηρού παρελθόντος.

[...] Ευτυχώς ο κυπριακός λαός φάνηκε πιο ώριμος από μερικές θερμές κεφαλές. Με την πείρα του, που πλουτίστηκε αρκετά στην περίοδο της έντασης του απελευθερωτικού αγώνα, κατόρθωσε να διακρίνει ότι πίσω από τις εκρήξεις αυτές βρίσκονταν ο κοινός εχθρός, Ελλήνων και Τούρκων, δεξιών και αριστερών : ο ιμπεριαλισμός. Αδιάφορο τίνος τα χέρια εχτέλεσαν τη διαταγή, ο λαός, (Έλληνες και Τούρκοι), αντιλήφθηκε ότι τη διαταγή αυτή την έδωσε δύναμη ξένη προς τα δικά των συμφέροντα : ο αποικισμός που επιδιώκει την αναταραχή για να επανακτήσει τις θέσεις που έχασε.²⁶⁵

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Lanitis Kardeşler Cola-Cola'da İşleyenlerin çocuklarına burs verecek», 8 Haziran 1962.[Οι Αδελφοί Λανίτη θα παραχωρήσουν υποτροφίες σε παιδιά των εργαζομένων της Cola-Cola]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Lanitis Bros Ltd. Hayırsever Kurumlara Bağışlarda Bulundu», 25 Aralık 1962.[Η εταιρεία Αδελφοί Λανίτη Λτδ. συνεισέφερε σε φιλανθρωπικά ιδρύματα]

²⁶³Τοποθέτηση βουλευτή της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας Nebil Nabi

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 26^η Φεβρουαρίου 1962, σελ. 113.

²⁶⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τεράστια πυρκαϊά εν Λευκωσία κατέστρεψε τουρκικόν κατάστημα και τουρκικάς λαϊκάς κατοικίας», 30 Σεπτεμβρίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 27 Σεπτεμβρίου 1963.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Akama Bölgesi Köylülerin Dilekçesi», 18 Şubat 1961. [Η αίτηση των χωρικών της περιοχής Ακάμα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Peristeronali Türk ve Rumlar müstereken yürüyüş yaptı», 19 Şubat 1961. [Έκαναν κοινή πορεία οι Τούρκοι και οι Έλληνες της Περιστερώνας]

²⁶⁵Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Τα ιμπεριαλιστικά τεχνάσματα», τ. 39, Μάιος 1962, σελ. 5.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκεκριμένο

Ο Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, αν και αναφέρει ότι η Ελληνική Κοινότητα προβάλλει την έννοια του πολίτη της Δημοκρατίας, και η Τουρκική Κοινότητα την έννοια της διακοινοτικότητας, εντοπίζει «μικτές κοινοβουλευτικές συμμαχίες».²⁶⁶ Ο βουλευτής της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας Halit Ali Riza στη συνεδρίαση της 24^{ης} Φεβρουαρίου 1962 αναφέρει ότι όλοι οι Βουλευτές στο σύνολο τους εκτελούν το καθήκον τους.

[...] Συνάδελφοι. Παρ'όλα όσα συμβαίνουν, εις τας εργασίας της Βουλής γενικώς, πολλά προβλήματα έχουν επιλυθή μεταξύ των Ελληνικών και των Τουρκικών μελών. Γνωρίζομεν όλοι μας με ποίον τρόπον διεξάγονται αι εργασίαι ιδιαιτέρως εις τας Επιτροπάς. Ας λέγη ο καθείς ό,τι θέλει. Εγώ είμαι της γνώμης ότι η Βουλή μας προσεπάθησε να εκτελέση καλώς το καθήκον της και εις τούτο έχει επιτύχει.²⁶⁷

Αν και το έθνος διδάσκει τους πολίτες του πώς να είναι εθνικοί και ο εθνικιστικός λόγος οικειοποιείται ποικιλοτρόπως την πατρίδα - γη,²⁶⁸ στο περιοδικό *Νέα Εποχή* οι Έλληνες και οι Τούρκοι συγκροτούνται ως αδέρφια, «παιδιά της ίδιας μάνας, της ίδιας πατρίδας»,²⁶⁹ ως κυπριακός λαός.²⁷⁰ Αρθρογράφος του περιοδικού *Καιροί της Κύπρου*, τονίζοντας «Είμεθα όλοι Κύπριοι. Πολίται της Ανεξάρτητου Κυπριακής Δημοκρατίας», αναφέρει ότι ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' και ο Fazıl Küçük αποτελούν θεσμούς του κυπριακού κράτους, τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο του αντίστοιχα.²⁷¹ Αν και αρθρογράφος του περιοδικού *Καιροί της Κύπρου* καλεί να «καλλιεργήσωμεν την ευθύνην του πολίτου της Κυπριακής

²⁶⁶Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη...*, ό. π., σελ. 39.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 13^{ης} Απριλίου 1961, σσ. 226, 242.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 21^{ης} Απριλίου 1961, σσ. 256, 257.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 16^{ης} Νοεμβρίου 1962, σελ. 125. Ο βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Γεώργιος Τομπάζος και ο βουλευτής του Milli Cephe Ümit Süleyman υπέρ αναπομπής Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας.

²⁶⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 24^{ης} Φεβρουαρίου 1962, σελ. 97.

²⁶⁸Rebecca Bryant, «Justice or respect?..», ό. π., σελ. 895.

[...] να γίνωμεν καλοί Έλληνες πολίται και καλοί άνθρωποι.

Βλ. Νικόλαος Ξιούτας, *Αγωγή του Πολίτου*, μέρος Α', τ. α', σελ. 1. Ο Νικόλαος Ξιούτας είναι Επιθεωρητής Μέσης Παιδείας.

²⁶⁹Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Από τη σκοπιά της Νέας Εποχής», τ. 9, 28 Οκτωβρίου 1959, σελ. 3.

²⁷⁰Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Από τη σκοπιά της Νέας Εποχής», τ. 17, Ιούλιος 1960, σελ. 5.

²⁷¹Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Να καλλιεργήσουμε την ευθύνη του πολίτου της Κυπριακής Πολιτείας», Παρασκευή 8 Ιανουαρίου 1960, αρ. 65, σελ. 5.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Πολιτείας»,²⁷² και ο Νίκος Λανίτης στο *Our destiny* τονίζει την έννοια του συμπατριώτη και όχι του εχθρού «*non dealing with enemies but with Cypriot Turks, fellow-countrymen of ours*»,²⁷³ με αφορμή τον *Ο περί Φαρμακευτικής και Δηλητηρίων Τροποποιητικός Νόμο* ο βουλευτής της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας Nebil Nabi παραδέχεται «*Είναι, εν τούτοις, απαραίτητον να σκεπτόμεθα ως Κύπριοι. Πρέπει να παραδεχθώμεν αμέσως ότι ο αριθμός εκείνων, οι οποίοι σκέπτονται ως Κύπριοι, είναι ακόμη πολύ μικρός*».²⁷⁴

Ενώ στις 16 Ιανουαρίου 1961 σε επιστολή του στην εφημερίδα *Ελευθερία* ο Ιω. Ι. Σουκιούρογλου τονίζει «*θέλουμεν λοιπόν και τους Τούρκους ισχυρούς. Δια να σύρωμεν ομού την βαρειάν άμαξαν της Δημοκρατίας μας, πρέπει να έχωμεν την ίδιαν κατεύθυνσιν, τας ίδιαν δυνάμεις*»,²⁷⁵ απουσιάζει η λέξη «*συμπατριώτες*». Οι Τούρκοι συγκροτούνται ως φίλοι «*διαβεβαιώ τους Τούρκους φίλους*». Νιώθει την ανάγκη να τονίσει «*Έχω πολλούς φίλους Τούρκους*», δεν αντιμετωπίζει το ζήτημα πολιτικά, δεν κατορθώνει να απαλλαγεί από τον κυρίαρχο ελληνικό λόγο και χρησιμοποιεί την ακόλουθη διαχωριστική φράση «*Επιθυμούμεν ειλικρινώς την πρόοδον των συνοίκων μας*».

²⁷²Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Να καλλιεργήσουμε την ευθύνη του πολίτη της Κυπριακής Πολιτείας», Παρασκευή 8 Ιανουαρίου 1960, αρ. 65, σελ. 5.

²⁷³Νίκος Λανίτης, *ό. π.*, σελ. 31.

²⁷⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 10^η Ιουλίου 1962, σελ. 364.

²⁷⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Διαχωρισμός των δήμων», 17 Ιανουαρίου 1961.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

Κεφάλαιο 11:

Ρεπερτόρια λόγων, αποφάνσεις & πολιτικές αποτιμήσεις

1. Προγονική ταυτότητα & Πολιτότητα στα κυπριακά εγχειρίδια

Ο σχολικός λόγος αποτελεί σύνολο ιδεολογικών και πολιτικών επιλογών. Στα σχολικά εγχειρίδια της Ελληνικής Κοινότητας η προγονική ταυτότητα «*απόγονοι των Τουρκικών στρατευμάτων Κατοχής*»,¹ ένα σύνολο συμπεριφορών «*παρεσπόδησε*»,² ένα σύνολο λέξεων, οι οποίες θεωρούνται φυλετική ή κοινοτική προσβολή και στερούν τον πολιτικό λόγο του Άλλου «*της αδιαλλαξίας του συνοίκου στοιχείου της Τουρκικής μειονότητας*»,³ ένα σύνολο μύθων, η ύπαρξη αρνητικών κοινωνικών προτύπων,⁴ οι φυλετικές μνήμες «*Οι Τούρκοι έμειναν ικανοποιημένοι βλέποντες τα πτώματα όλων των προκρίτων βουτυγμένα στα αίματα*», «*Μόλις ήλθαν οι Τούρκοι στην Κύπρο την μετέτρεψαν σε κόλαση*», «*Ο πληθυσμός λιγόστεψε πολύ κι έτσι η Κύπρος το ξακουστό νησί της αρχαιότητας έφτασε στα τελευταία σκαλοπάτια της καταστροφής*»,⁵ αποτελούν τροπισμούς οι οποίοι υπονομεύουν στον σχολικό λόγο την Πολιτότητα του Άλλου.

Από την άλλη, τα δομικά στοιχεία της προγονικής ταυτότητας της Ελληνικής Κοινότητας συνυφαίνονται άρρηκτα με την Πολιτότητα.⁶ Η Ελληνική Κοινότητα βασίζεται στο κριτήριο της «*αυθεντικότητας*». ⁷ Χαρακτηρίζονται από «*φιλελευθερία*»,⁸ είναι ομόφυλοι «*εξ ίσου Έλληνες*»,⁹ και με εθνική αυτοσυνειδησία από αρχαιοτάτων χρόνων.¹⁰ Η Ελληνική Κοινότητα

¹ Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, *ό. π.*, σελ. 65.

² Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Γενική Ιστορία ...*, *ό. π.*, σελ. 83.

«*πόσον άπιστοι ήσαν οι Τούρκοι εις τας συμφωνίας των*»

Βλ. Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 214.

³ Νώντας Περ. Σακελλαρόπουλος, *ό. π.*, σελ. 33.

Niyazi Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι...*, *ό. π.*, σσ. 141-142.

⁴ Νίκος Περιστιάνης, «*Η κατάρρευση του δικαιοδικού, συναινετικού κράτους : 1960-1963*», Χρυσόστομος Περικλέους (επιμέλεια), *ό. π.*, σελ. 252.

«*Τουρκικής απληστίας*», *φιλοχρήματοι*

Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα εκκλησιαστικής ιστορίας για την Ε' Δημοτικού*, *ό. π.*, σσ. 151, 156.

⁵ Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, *ό. π.*, σσ. 64, 71, 72.

⁶ Ιωσήφ Ιωσήφ, *ό. π.*, σελ. 4.

⁷ Δήμητρα Γκέφου-Μαδιανού (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 51.

⁸ Χαράλαμπος Χρήστου, *Παιδικά νεοελληνικά κείμενα και γλωσσικές ασκήσεις*, Λεμεσός, 1963, σσ. 73, 76.

⁹ Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Γενική Ιστορία ...*, *ό. π.*, σελ. 11.

¹⁰ Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, *ό. π.*, σελ. 21.

Η εθνική ταυτότητα τείνει να ορίζεται ως αντικειμενική και παγιωμένη ταυτότητα. Βλ. Δήμητρα Γκέφου-Μαδιανού (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 39.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

παρά το γεγονός ότι αθετεί να υλοποιήσει άρθρα του Συντάγματος, και έχει κατά μια έννοια τον ρόλο του θύτη, στο κάτωθι απόσπασμα από το σχολικό εγχειρίδιο *Αγωγή του Κύπριου πολίτου* ενδύεται τον ρόλο του θύματος, μέσα από τον «τροπισμό της αντικατάστασης».¹¹

[...] η κατάσταση των Δήμων ευρίσκεται εις διακοινοτικόν αδιέξοδον λόγω της απληστίας και της αδιαλλαξίας του συνοίκου στοιχείου της Τουρκικής μειονότητας. [...] Η καλή διάθεση των Ελλήνων προσέκρουσεν πάντοτε εις την απληστίαν, την αδιαλλαξίαν, και τας παραλόγους αξιώσεις των Τούρκων.¹²

Η καλή διάθεση των Ελλήνων προσκρούει «πάντοτε» στον ανορθόδοξο τρόπο με τον οποίο η Τουρκική Κοινότητα χειρίζεται τα ζητήματα της πολιτείας, και στην αδυναμία της να κάνει βίωμα της ότι η ενεργός Πολιτότητα θεμελιώνεται μεταξύ άλλων στην αρχή της αλληλεγγύης. Το θρησκευτικό στοιχείο συμπλέκεται με την έννοια της Πολιτότητας, αφού η θρησκεία μπορεί να προάγει τον άνθρωπο πνευματικά. Το θρήσκευμα της Ελληνικής Κοινότητας, ο χριστιανισμός, τους έδωσε «νέας ηθικής δυνάμεις» και τους ώθησε «εις τα έργα του πολιτισμού»,¹³ σε αντίθεση με τη «φωτιά» και το «σίδερο» του μωαμεθανικού φανατισμού.¹⁴ Ο Άλλος απολαύει της Πολιτότητας του κυρίως μέσα από τις ρηματικές παραστάσεις του «μύθου του ομοφύλου». Ενώ μετά την τουρκική εισβολή πληθαίνουν οι φωνές «πρέπει οι σχέσεις μας προς τους Τουρκοκυπρίους να είναι αδελφικές, γιατί είναι κι αυτοί Έλληνες, που μέσα στα σκοτεινά χρόνια της Τουρκικής τυραννίας αλλαξοπίστησαν, έγιναν στην αρχή λινοπάμπακοι κι αργότερα τράβηξαν σιγά-σιγά προς τον ισλαμισμό, που τους έδωσε την Τούρκικη πολιτογράφηση»,¹⁵ την κρίσιμη εκείνη περίοδο σε σχολικά εγχειρίδια δεσπόζει η ερώτηση «Πόθεν κατάγονται οι σημερινοί Τούρκοι της Κύπρου;». Με βάση το απόσπασμα από το σχολικό βιβλίο η σωστή απάντηση είναι «Οι Τούρκοι που ζουν σήμερα στην Κύπρο είναι απόγονοι των Τουρκικών στρατευμάτων Κατοχής».¹⁶

Στα τουρκικά σχολικά εγχειρίδια, η προγονική ταυτότητα της Ελληνικής Κοινότητας επιστρατεύεται για να υπονομεύσει τα σύγχρονα πολιτικά της ερείσματα και τον ελληνικό

¹¹Πέρα από τη μετάπλαση του Εαυτού από υποκείμενο βίας σε φορέα νόμιμης βίας «*legitimate violence*», προκειμένου να υπερασπιστεί τον Εαυτό του ή τους συμπολίτες του, συγκροτείται και στη θέση του θύματος, μέσα από τον «τροπισμό της αντικατάστασης».

Βλ. Mary Louise Pratt, *ό. π.*, σελ. 65.

¹²Νώντας Περ. Σακελλαρόπουλος, *ό. π.*, σελ. 33.

¹³Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Γενική Ιστορία ...*, *ό. π.*, σελ. 43.

¹⁴Νέαρχος Κληρίδης, *Εγχειρίδιον ιστορίας της Ορθόδοξου Εκκλησίας της Κύπρου*, *ό. π.*, σελ. 88.

¹⁵Κυριάκος Χατζηιωάννου, *ό. π.*, σσ. 10-11.

¹⁶Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, *ό. π.*, σελ. 65.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

λόγο γενικότερα. Η Ελληνική Κοινότητα με βάση την προγονική της ταυτότητα συνδέεται με τους Δωριείς αποίκους «*Dor kolonileri*»,¹⁷ σε αντίθεση με την Τουρκική Κοινότητα η οποία απορρίπτει τον όρο «*άποικοι*» για τους δικούς της προγόνους και την συνδέουν δεσμοί αίματος με τους Οθωμανούς - Τούρκους,¹⁸ οι οποίοι χαρακτηρίζονται ως λυτρωτές «*kurtaran Türkleri*». ¹⁹ Και στον λόγο της Τουρκικής Κοινότητας επιστρατεύεται η έννοια των καθαρών ταυτοτήτων. Προτάσσουν ότι ο κυπριακός λαός αντλεί την καταγωγή του από τους ανατολικούς λαούς «*Anadolulu, Mezopotamyalı ve Suriyeli oldukları halde Kıbrıs halkı, Rumca konuşa konuşa zamanla hakiki dillerini ve benliklerini unutacak kendilerini Yunan saymağa başladılar ve bugünkü Kıbrıs rumlarını meydana getirdiler*». ²⁰ Η ίδια η γλώσσα των δύο κοινοτήτων επιστρατεύεται σε αυτό το παιχνίδι των γνήσιων ταυτοτήτων. ²¹ Σε αντίθεση με τα «*χαλασμένα Ελληνικά*» της Ελληνικής Κοινότητας «*bozuk bir elence*», προβάλλονται τα καθαρά Τουρκικά που μεταχειρίζεται η Τουρκική Κοινότητα «*temiz bir Türkçedir*». ²² Ένα σύνολο συμπεριφορών της Ελληνικής Κοινότητας «*παράχρηση εξουσίας*» «*hakları kötüye kullandılar*», ²³ ένα σύνολο λέξεων που θεωρούνται φυλετική ή κοινοτική προσβολή «*Kıbrıs rumları*», ²⁴ αλλά και οι φυλετικές μνήμες της Τουρκικής Κοινότητας συγκροτούν την Ελληνική Κοινότητα ως μια κοινότητα η οποία δεν μπορεί να διαχειριστεί την πολιτική εξουσία και τα μέλη της δεν μπορούν να λειτουργούν ως χρηστοί πολίτες. ²⁵

¹⁷*Kıbrıs tarihi notları* ..., ό. π., σελ. 11.

¹⁸*Kıbrıs tarihi notları* ..., ό. π., σσ. 71, 72.

¹⁹*Kıbrıs tarihi notları* ..., ό. π., σελ. 63.

²⁰*Kıbrıs tarihi notları* ..., ό. π., σελ. 25.

«ο κυπριακός λαός αν και κατάγεται από την Ανατολία, τη Μεσοποταμία και τη Συρία, με την πάροδο του χρόνου μιλώντας Ελληνικά οι Κύπριοι θα ξεχάσουν τη γνήσια γλώσσα και προσωπικότητα τους. Έτσι άρχισαν να θεωρούν τους εαυτούς τους Έλληνες και δημιουργήθηκαν οι σημερινοί *Kıbrıs rumları*».

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964, σελ. 35.

²¹*Cyprus : A handbook on the islands past and present*, Nicosia, 1964, σσ. 35, 75.

²²*Kıbrıs tarihi notları* ..., ό. π., σελ. 108.

Στον ελληνικό λόγο το Κυπριώτικο Γλωσσικό Ιδίωμα, αν και καταντά «*ακαταλαβίστικο*» για τον Έλληνα του μητροπολιτικού χώρου, «*δεν σημαίνει πως δεν είναι Ελληνικό*».

Βλ. Κώστας Μαρκίδης, *Οι καμοί του χωρκάτη : κυπριακή διαλεκτική ποίησης*, Λάρινα, 1961, σελ. 1.

Βασιλική Γεωργίου, «*Competing discourses in the debate on place names in Cyprus : Issues of (symbolic) inclusion/exclusion in orthographic choices*», *Journal of Language and Politics*, Volume 9, No. 1, 2010, σελ. 158.

²³*Kıbrıs tarihi notları* ..., ό. π., σελ. 80.

Η διαχείριση του νερού από δεξαμενές σε μικτά χωριά, η καταπάτηση εδαφών του Ενκaf σε ελληνικά χωριά και η μη συντήρηση των αυλακιών των τουρκικών χωραφιών. Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 2. cilt, Işık Kitabevi, Lefkoşe, 2000, σσ. 159, 161, 166, 171.

²⁴*Yurttaşlık Bilgisi II*, ό. π., σελ. 24.

²⁵*Yurttaşlık Bilgisi II*, ό. π., σελ. 4.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

Από την άλλη, η Τουρκική Κοινότητα συνδέει την Πολιτότητα με την έννοια της γεωγραφικής εγγύτητας «*yakınlığı*»,²⁶ της εθνικής ομοιογένειας,²⁷ με τα ανθρώπινα σκελετικά υπολείμματα,²⁸ με την πολιτική νομιμοποίηση που επιφέρουν ιστορικά γεγονότα όπως το 1571 όπου η Κύπρος κατέστη φυσικό κομμάτι της Ανατολίας «*Anadolunun tabii, öz parçası*» «*öz mal*»,²⁹ αλλά και με την έννοια του αίματος «*Şehitlerin dökülen kanları bu toprakları daha aziz, daha kutsal bir vatan haline getirdi*».³⁰

²⁶*Kıbrıs tarihi notları* ..., ό. π., σελ. 1.

²⁷*Kıbrıs tarihi notları* ..., ό. π., σελ. 25.

²⁸*Kıbrıs tarihi notları* ..., ό. π., σελ. 3.

²⁹*Kıbrıs tarihi notları* ..., ό. π., σελ. 69.

³⁰«*Το αίμα των ηρώων που χύθηκε μετέτρεψε αυτά τα εδάφη σε μια πιο αγαπημένη, πιο ιερή πατρίδα*»
Kıbrıs tarihi notları ..., ό. π., σελ. 114.

2. Σφαίρες συμπερίληψης (inclusion) & αποκλεισμού (exclusion) στον ημερήσιο Τύπο

Ο λόγος που συγκροτεί τόσο ο ελληνόφωνος όσο και ο τουρκόφωνος Τύπος της Κύπρου, ο οποίος αποτυπώνεται στις εφημερίδες *Ελευθερία* (ελληνόφωνη) και *Halkin Sesi* (τουρκόφωνη), καταδεικνύει ότι στο πλαίσιο μιας στρατευμένης αρθρογραφίας οι δύο κοινότητες επιχειρούν να υπονομεύσουν την πολιτική δεινότητα, τη δεινότητα και επιδεξιότητα της άλλης κοινότητας σε σχέση με το πολιτεύειν και το πολιτεύεσθαι. Η Πολιτότητα της άλλης κοινότητας φαλκιδεύεται. Η υπονόμευση της γίνεται με την έντεχνη αφαίρεση του ουσιαστικού περιεχόμενου της. Η έννοια της Πολιτότητας συνδέεται άρρηκτα με την ιεραρχία των πολιτών «*hierarchy of citizens*»,³¹ την έννοια της λευκής - δυτικής ρατσιστικής εξουσίας «*Whiteness*»,³² την έννοια της ομοιότητας «*the concept of sameness*», και με ένα σύνολο πρακτικών ενός παγιωμένου λόγου.

Η έννοια της ομοιομορφίας «*the concept of sameness*» στο κυπριακό συγκείμενο συγκροτείται με βάση τον γεωγραφικό χώρο, άλλοτε σε τοπικό επίπεδο και άλλοτε σε περιφερειακό. Η έννοια της Πολιτότητας είναι άμεσα συνυφασμένη με την έννοια της πληθυσμιακής πλειονότητας.³³ Η Ελληνική Κοινότητα με βάση το «στενό – τοπικό γεωγραφικό χώρο» αποτελεί την πλειονότητα «*Ελληνικής πλειονότητος*»,³⁴ τον «γηγενή πληθυσμό»,³⁵ τους «αυτόχθονες»,³⁶ σε σύγκριση με την Τουρκική Κοινότητα που αποτελεί το «κατάλοιπο»,³⁷ το «αλλογενές»,³⁸ «μειονοτικό»,³⁹ «μειοψηφικό» στοιχείο.⁴⁰ Ενώ σε τοπικό επίπεδο η Τουρκική Κοινότητα αποτελεί ένα υποτυπώδες «*τμήμα της ολότητος του Κυπριακού λαού*» με βασική ομοιόμορφη, ομοιογενή συνιστώσα την Ελληνική Κοινότητα,⁴¹ στον αντίποδα στο περιφερειακό γεωγραφικό πλαίσιο η Ελληνική Κοινότητα αποτελεί το «*μη όμοιον*». Η Τουρκική Κοινότητα παρουσιάζοντας «*τίτλους εθνικής ιθαγένειας*» απειλεί «τον

³¹Tony S. Juge & Michael P. Perez, «The Modern Colonial Politics of Citizenship and Whiteness in France», *Social Identities*, Volume 12, No. 2, March 2006, σελ. 201.

³²Ο. π., σελ. 201.

³³Ο. π., σελ. 199.

³⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΗΝ. ΠΟΛΙΤΕΙΑΙ ΚΑΙ ΚΥΠΡΟΣ», 3 Ιουνίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Απριλίου 1961.

³⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΠΙΣΤΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ», 16 Αυγούστου 1960.

³⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΘΑΡΣΕΙΝ ΧΡΗ», 10 Μαρτίου 1961.

³⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 2 Νοεμβρίου 1960.

³⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Ιουνίου 1961.

³⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ», 9 Σεπτεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η ΧΘΕΣΙΝΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΕΡΓΟΔΟΤΩΝ ΚΥΠΡΟΥ», 28 Απριλίου 1963.

⁴⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΘΑ ΕΠΙΔΕΙΞΟΥΝ ΤΟΥΛΑΧΙΣΤΟΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΙΝ;», 17 Αυγούστου 1960.

⁴¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 7 Απριλίου 1961.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

αυτόχθονα και γηγενή πληθυσμό»,⁴² αφού σε ένα τέτοιο πλαίσιο η Ελληνική Κοινότητα αποτελεί την «πραγματική μειονότητα στη Μεσογειακή γωνιά τους».⁴³ Αρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* τονίζει ότι η Τουρκική Κοινότητα δεν είναι μια ασήμαντη μειονότητα «*önemsiz azınlık*». Ο εθνικός χαρακτήρας της αποτελεί την μεγάλη πλειονότητα «*büyük çoğunluğu*».⁴⁴ Υπό το πρίσμα των «*discourse of inclusion / exclusion*»,⁴⁵ τόσο η Ελληνική Κοινότητα με βάση τα «ενδογενή γεωγραφικά δεδομένα» όσο και η Τουρκική Κοινότητα με βάση τα «εξωγενή γεωγραφικά δεδομένα» επιχειρούν να αποκτήσουν εκείνα τα δικαιώματα που θα ενισχύσουν τον πολιτικό τους ρόλο και τις πολιτικές τους επιδιώξεις (Ένωση – Διχοτόμηση) αντίστοιχα.

Ιστοριογραφικά ένα στοιχείο που εμπόδισε το καθεστώς Ζυρίχης – Λονδίνου να λειτουργήσει ήταν η περιφρονητική υπεροψία της Ελληνικής Κοινότητας.⁴⁶ Στο κυπριακό συγκείμενο η ιεραρχία των πολιτών «*hierarchy of citizens*» συγκροτείται στη βάση του ιδεολογικού περιεχομένου της λευκής-δυτικής ρατσιστικής εξουσίας «*Whiteness*» και του οριενταλιστικού λόγου.⁴⁷ Η κατά τους Maher και Tetreault «*διαβρωτική*» ιδεολογία του «*Whiteness*», που δικαιολογεί την κυριαρχία μιας ομάδας (των Λευκών), των δυτικών πάνω σε άλλους «*white prestige*», και η οποία αποτελεί το φόντο της «*colonial legacy*»,⁴⁸ δεν θα μπορούσε να μην επηρέαζε τον λόγο που συγκροτούν πρώην αποικιοκρατούμενες κοινότητες. Η Ελληνική Κοινότητα επιβεβαιώνοντας την κατά Fanon θεωρία, συμφωνά με την οποία με την αποχώρηση της αποικιοκρατικής δύναμης μια νέα μπουρζουαζία αναδύεται και στην προσπάθεια της να εδραιωθεί υιοθετεί τις τακτικές και τη ρητορική της πρώην καταπιεστικής αποικιοκρατίας,⁴⁹ ιεραρχεί τους πολίτες μέσα από την καταπιεστική πρακτική της λευκής - δυτικής ρατσιστικής εξουσίας «*Whiteness*». Η Τουρκική Κοινότητα συγκροτείται με ένα

⁴²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΟΥ ΟΙΚΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΛΕΜΕΣΟΥ», 11 Φεβρουαρίου 1962.

⁴³Laurence Stern, *Λάθος άλογο : Η Πολιτική του Επεμβατισμού και η Αποτυχία της Αμερικάνικης Διπλωματίας*, Ταμασός, Λευκωσία, 1978, σελ. 101.

⁴⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kader Birliği Yaptıklarımız», 3 Kasım 1962.

⁴⁵Tony S. Juge & Michael P. Perez, *ό. π.*, σελ. 187.

⁴⁶Αγγελος Βλάχος, *Μια φορά κι ένα καιρό, ένας διπλωμάτης... : 50 Κυβερνήσεις*, *ό. π.*, σελ. 481.

⁴⁷Tony S. Juge & Michael P. Perez, *ό. π.*, σελ. 200.

⁴⁸Angelina Castagno, «Multicultural Education and the Protection of Whiteness», *American Journal of Education*, Volume 120, November 2013, σελ. 102.

Adriana Valdez Young, «Honorary whiteness», *Asian Ethnicity*, Volume 10, No. 2, June 2009, σελ. 180.

Tony S. Juge & Michael P. Perez, *ό. π.*, σελ. 187.

⁴⁹Λεύκιος Νεοφύτου, «Η κληρονομιά της αποικιοκρατίας στην Κύπρο και η επίδραση της στην εκπαίδευση», στο Αθανάσιος Γαγάτσης ... [κ.ά.] (επιμέλεια έκδοσης), *ό. π.*, σελ. 100.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

σύνολο τροπισμών που αναπαράγουν τον οριενταλιστικό λόγο «*Ασιατικήν πονηριάν*»,⁵⁰ «*ανατολίτικων παζαρευμάτων*»,⁵¹ «*πρωτόγονα ένστικτα*»,⁵² «*φανατικοί και φώνασκοι*»,⁵³ «*όντων νομάδων και επιζώντων εξ επιδρομών*». ⁵⁴

Η εικόνα του βάρβαρου Τούρκου, η οποία καλλιεργήθηκε από τον δυτικό και τον χριστιανικό κόσμο, αποδομείται από τον λόγο που συγκροτεί ο αντι-οριενταλιστικός λόγος. Η τουρκόφωνη εφημερίδα προτάσσοντας ότι η μογγολική τους καταγωγή αποτελεί καύχημα και καμάρι «*Moğol ırkindan gelmenin bizim için bir gurur ve iftihar vesilesi teşkil ettiğini*»,⁵⁵ τονίζοντας ότι το ίδιο τους το όνομα «*Türk*» δηλώνει την πολιτική τους δεινότητα, αφού η λέξη «*Türk*» με την πάροδο του χρόνου σήμαινε αυτούς οι οποίοι ίδρυσαν κράτος «*devlet kuran*» και υπακούουν στον ηγεμόνα τους «*hükümdara itaat eden*»,⁵⁶ και υπογραμμίζοντας ότι στα χρόνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας διοίκησαν με δικαιοσύνη, επιείκεια, ανθρωπιά «*adalet, merhamet, şefkat ve insaniyet*», υπονομεύει τον οριενταλιστικό λόγο.⁵⁷ Ταυτόχρονα, η Τουρκική Κοινότητα προτάσσοντας τη διαδικασία της εκδυτικοποίησης «*batılılaştırma*» του τουρκικού έθνους, «*είμαστε γνήσια τέκνα των προγόνων που προέρχονται από τη δύση*»,⁵⁸ «*Batıya gelen Ataların öz evlatlarıyız*»,⁵⁹ και αντιπαρατάσσοντας την κομμουνιστική ροπή της Ελληνικής Κοινότητας,⁶⁰ συγκροτείται ως ο «*αμύντωρ*» εναντίον του κομμουνισμού, ο φορέας δυτικών ιδανικών.⁶¹

Οι τροπισμοί συγκρότησης των δύο κοινοτήτων με όρους όπως «*πολίτες*»,⁶² συμπολίτες «*vadantaşlar*»,⁶³ συνέταιροι «*ortaklarımız*»,⁶⁴ «*συνεταιρική εθνότης*»,⁶⁵ «*αδέρφια*» «*kardeş*

⁵⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΟΙ ΕΚΒΙΑΣΜΟΙ», 2 Απριλίου 1961.

⁵¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 13 Ιουλίου 1961.

⁵²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η 9η ΙΟΥΛΙΟΥ ΕΙΝΑΙ ΗΜΕΡΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΞΑΡΣΕΩΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΥ», 9 Ιουλίου 1961.

⁵³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 11 Ιουλίου 1961.

⁵⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 23 Σεπτεμβρίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 30 Μαρτίου 1963.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 27 Σεπτεμβρίου 1963.

⁵⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Moğol olmanın gururu», 22 Kasım 1960. [Η υπερηφάνεια για τη μογγολική καταγωγή]

⁵⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"TÜRK" KALİMESİNİN MANASI», 29 Mart 1961. [Η σημασία της λέξης Τούρκος]

⁵⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yavuz Geliyor, Yavuz», 3 Aralık 1963. [Έρχεται ο σκληρός]

⁵⁸[...] ο Κεμαλισμός προσανατολίστηκε προς τη Δύση και τον εκδυτικισμό και, με την ίδια κίνηση, απέρριψε την Ανατολή, δηλαδή την οθωμανική και μουσουλμανική κληρονομιά. Σε αυτή τη διαδικασία η συγκρότηση σε έθνος συγγέεται με τον εκδυτικισμό. Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κεμαλισμός...*, ό. π., σελ. 66.

⁵⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türkler Niçin Müslüman olmuştur», 16 Şubat 1961.[Οι Τούρκοι γιατί έγιναν μουσουλμάνοι]

⁶⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «KOMÜNİSM KARŞISINDA», 1 Aralık 1961. [Απέναντι στον κομμουνισμό]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İŞTE BU OLMADI», 21 Nisan 1961.

⁶¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 2 Αυγούστου 1961.

⁶²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΓΡΑΝΙΤΩΔΕΙΣ ΒΑΣΕΙΣ», 28 Νοεμβρίου 1961.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

gibi»,⁶⁶ συνδέουν την έννοια της «citizenship» με την ιεραρχία των πολιτών «*hierarchy of citizens*», την έννοια της λευκής-δυτικής ρατσιστικής εξουσίας «*Whiteness*», την έννοια της ομοιότητας «*the concept of sameness*», αλλά και τη διαδικασία της Έγκλησης.

Στον ελληνικό δημοσιογραφικό λόγο τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας δεν αποτελούν πρότυπο χρηστού πολίτη,⁶⁷ αλλά όντα με οπισθόβουλες προθέσεις «*των οπισθοβούλων προθέσεων*»,⁶⁸ που στο πρόσφατο παρελθόν τέθηκαν υπό την υπόθαλψη των Βρετανών «*υποθάψεως των συνοίκων μας*».⁶⁹ Αποτελούν μια κοινότητα χωρίς πολιτική αυτονομία «*λαμβάνουν οδηγίας εξ Αγκύρας*», η οποία οφείλει την επίπλαστη πολιτική της οντότητα στην Άγκυρα «*Χωρίς, άλλωστε, την υποστήριξίν της δεν θα υφίσταντο καν ως πολιτική οντότης*».⁷⁰ Αποτελούν μια κοινότητα στην οποία έχουν δοθεί άοκνα «*πρωτοφανή πολιτικά δικαιώματα*».⁷¹ Η Τουρκική Κοινότητα μέσα από τους όρους «*σύνοικοι*»,⁷² «*αδερφοί*»,⁷³, «*friends*»,⁷⁴ «*μάζα*»,⁷⁵ λαϊκή μάζα «*λαϊκής μάζης της Τουρκικής μειονότητας*»,⁷⁶ με όρους δηλαδή χωρίς ιδιαίτερο πολιτικό περιεχόμενο, και στις περιπτώσεις όπου γίνεται χρήση του

⁶³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 6 Kasım 1960.

⁶⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 1 Ocak 1962.

⁶⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 2 Δεκεμβρίου 1960.

⁶⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 3 Ekim 1963.

[...] να σκεφθώμεν όλοι μαζί σαν μία οικογένεια ποίον είναι το συμφέρον του τόπου μας και να μην παρασυρόμεθα από αισθήματα καχυποψίας και φυλετικού φανατισμού,

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 10^η Δεκεμβρίου 1962, σελ. 168.

⁶⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΠΟΙΟΙ ΨΕΥΔΟΝΤΑΙ», 6 Σεπτεμβρίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Δύο Τούρκοι πολίται υπό κράτησιν προς διευκόλυνσιν των ανακρίσεων», 20 Νοεμβρίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Δεκεμβρίου 1962.

⁶⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΠΡΟΤΟΥ ΘΕΡΙΣΟΥΝ ΑΛΛΟΙ», 16 Απριλίου 1961.

⁶⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Ιουνίου 1961.

«*εθώπευον την Τουρκικήν μειονότητα*». Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 13 Οκτωβρίου 1962.

«*υπεθάλλοντο*» Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΓΕΛΟΙΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΙ», 5 Ιανουαρίου 1963.

Ο αγώνας της ΕΟΚΑ απέβη για αυτούς «*προσοδοφόρος*».

Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΝΑ ΤΟ ΑΠΟΡΡΙΨΟΥΝ», 9 Δεκεμβρίου 1961.

⁷⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΥΠΟΠΤΕΥΟΝΤΑΙ ΤΑΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», 15 Ιουλίου 1961.

⁷¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 7 Νοεμβρίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΝΑ ΕΠΙΔΙΩΧΘΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΜΕ ΤΕΛΙΚΟΝ ΣΚΟΠΟΝ ΤΗΝ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΙΝ», 15 Οκτωβρίου 1961.

⁷²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 4 Νοεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 8 Απριλίου 1962.

⁷³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΘΑΡΣΕΙΝ ΧΡΗ», 10 Μαρτίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΓΡΙΒΑΣ ΕΤΟΝΙΣΕΝ ΟΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΓΑΠΩΜΕΝ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ ΩΣ ΑΔΕΛΦΟΥΣ», 4 Δεκεμβρίου 1960.

⁷⁴*Cyprus : A handbook on the islands past and present*, Nicosia, 1964, σελ. 157.

⁷⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 28 Σεπτεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 10 Ιουνίου 1961. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 31 Μαΐου 1962.

⁷⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η Τουρκική ηγεσία καθήκον έχει να αναθεωρήση αμέσως την στάσιν της ακολουθούσα την οδόν της συνεργασίας», 6 Απριλίου 1961.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

όρου «*λαϊκή μάζα*» και με ταξικές διαστάσεις, καθότι η έννοια του λαϊκού ταυτίζεται με τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, εγκαλείται σε έναν ρόλο πολιτισμικού στοιχείου,⁷⁷ σε αντίθεση με την Ελληνική Κοινότητα η οποία μέσα από τις έννοιες «*πληθυσμός*» η οποία υποδηλώνει ποσοτικό άθροισμα σε μια δεδομένη γεωγραφική περιοχή,⁷⁸ «*φορολογούμενοι*» η οποία ορίζει αυτούς οι οποίοι εισφέρουν ένα μέρος των εισοδημάτων τους στο κράτος,⁷⁹ «*λαός*» έννοια η οποία απορρέει εξουσία,⁸⁰ αποτελεί το υποκείμενο της πολιτικής και νομιμοποιείται να μονοπωλεί το πολιτικό γίγνεσθαι.

Πιο κάτω παρατίθενται δύο αποσπάσματα από την ελληνόφωνη εφημερίδα *Ελευθερία* που αποτυπώνουν τους άνισους όρους με τους οποίους συγκροτούνται οι δύο κοινότητες και το λανθασμένο πλαίσιο στο οποίο τίθενται οι σχέσεις των δύο κοινοτήτων, το φιλικό «*φιλικάς μεθ' ημών σχέσεις*»,⁸¹ και όχι το πολιτικό πλαίσιο.

[...] Και εις τούτο δύναται να υπολογίξη εις αμέριστον συμπαράστασιν των Ελλήνων Κυπρίων, προθύμων να ανταποκριθούν εις εκδηλώσεις καλής θελήσεως, που αποτελούν απαραίτητον προϋπόθεσιν δια σύσφιγξιν των οικονομικών και πολιτιστικών σχέσεων των δύο συνοίκων στοιχείων.⁸² [...] Αλλ' εις τα οικονομικά και τα πολιτικά ζητήματα η Τουρκική μειονότης πρέπει να διαπνέεται υπό ειλικρινούς πνεύματος συνεργασίας μετά του Ελληνικού λαού.⁸³

Μέσα από τη διαδικασία της Έγκλησης (*Interpellation*) η ελληνόφωνη εφημερίδα συγκροτεί την κοινωνική, πολιτική θέση της κάθε κοινότητας. Σε κάποια πεδία όπως το πολιτικό, το δημοσιονομικό θα συνεργούν υπό τους ετεροβαρείς όρους «*τουρκική μειονότητα*» έναντι του «*ελληνικού λαού*», ενώ σε κάποια άλλα πεδία όπως το πεδίο των «*ευρύτερων συναλλαγών*»,⁸⁴ και το πεδίο του «*πολιτισμού*» εγκαλούνται να ενεργούν υπό τον ισοβαρή όρο «*σύννοικοι*»,

⁷⁷Niyazi Kızılyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους*, ό. π., σελ. 21.

⁷⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΠΙΣΤΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ», 16 Αυγούστου 1960.

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964, σελ. 9.

⁷⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 25 Οκτωβρίου 1960.

⁸⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 7 Απριλίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Απριλίου 1961.

[...] Κυριώτατον ωσαύτως στοιχείον της πολιτείας ήνε ο λαός.[...] όταν πρόκηται να αποφασισθή η τύχη λαού τινος, πρέπει να ερωτάται η γνώμη αυτού. Βλ. Μιχαήλ Δ. Βολονάκης, *Αγωγή του πολίτου προς χρήσιν των σχολείων της μέσης εκπαιδεύσεως και των διδασκαλείων*, Ελευθερία, Λευκωσία, 1908, σσ. 22, 191.

⁸¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 19 Αυγούστου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 1 Αυγούστου 1963.

⁸²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 4 Νοεμβρίου 1960.

⁸³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 7 Απριλίου 1961.

⁸⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 11 Οκτωβρίου 1962.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

δεδομένου ότι στον ελληνικό λόγο τα δικαιώματα των μειονοτήτων περιορίζονται σε θέματα που άπτονται των θρησκευτικών και εκπαιδευτικών ζητημάτων.⁸⁵ Οποιοδήποτε περαιτέρω αίτημα εδράζεται πάνω σε ένα «ιμπεριαλιστικό πρότυπο».⁸⁶

Στον τουρκικό λόγο πέρα από τη διάκριση *Türkiye Türkü* Τούρκος της Τουρκίας, *Kıbrıs Türkü* Τούρκος της Κύπρου, *Kıbrıs'lı Türk* Τουρκοκύπριος,⁸⁷ οι συνδηλώσεις του όρου Κύπριος είναι ποικίλες. Από τη μία, αρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* τονίζει ότι δεν υφίσταται ο όρος *Kıbrıs Kıbrıslı* Κύπριος της Κύπρου, αφού δεν υφίσταται κυπριακό έθνος.⁸⁸ Από την άλλη, με βάση τη συνέντευξη που παραχώρησε ο Τούρκος αντιπρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Fazıl Küçük σε ξένο ανταποκριτή, ως *Kıbrıslı* όλοι οι πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας νομιμοποιούνται να απολαύουν ενός συνόλου ίσων πολιτικών δικαιωμάτων «*Kıbrıs Cumhuriyetinin bütün vatandaşları "Kıbrıslıdırlar". Mamafih, Anayasamız tahtinde Kıbrıslılar, ayrı zamanda Rum veya Türk' türler de*».⁸⁹ Για την Τουρκική Κοινότητα το θεσμικό πλαίσιο του 1960 δεν αποτελεί ένα θεσμικό πλαίσιο προστασίας μειονοτικών δικαιωμάτων, αλλά το θεσμικό πλαίσιο ενός συνεταιρικού κράτους «*Kıbrıs Cumhuriyetinde artık bir azınlık, çoğunluk meselesi yoktur. Türk ve Rum topluluklarının ortaklaşa, müşterek bir idaresi vardır*»,⁹⁰ με δύο πολιτικά ισότιμους συνεταιίρους «*ortaklarımız*». Μέσα από τον όρο «*συνέταιροι*» προσβλέπει σε μια συνεργασία ισότιμη «*eşit şartlar altında işbirliği*»,⁹¹ παραπέμποντας και στο πολιτικό της στόχο για πολιτική ισότητα. Η αποδόμηση του δημοσιογραφικού λόγου των κυπριακών εφημερίδων *Ελευθερία* (ελληνόφωνη) και *Halkın Sesi* (τουρκόφωνη), της περιόδου 1960-1963, κατέδειξε ότι οι σφαίρες συμπερίληψης (*inclusion*) και αποκλεισμού (*exclusion*) της Πολιτότητας (*citizenship*) συστρατεύτηκαν στον αγώνα των δύο κοινοτήτων για να νομιμοποιήσουν εκείνα τα δικαιώματα τα οποία θα τους έδιναν εκείνα τα πολιτικά ερείσματα για μια μελλοντική πολιτική δράση.

⁸⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 4 Αυγούστου 1961.

⁸⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 4 Αυγούστου 1961.

⁸⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs dönüşü», 15 Şubat 1963.

⁸⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «CEZAYİR VE KIBRIS», 15 Nisan 1962. [Αλγερία και Κύπρος]

⁸⁹[...] Όλοι οι πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι "Κύπριοι". Ωστόσο, στο σύνταγμα μας οι Κύπριοι, ταυτόχρονα είναι και Έλληνες ή Τούρκοι.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Cumhurbaşkan Muavini Dr. Fazıl Küçük' ün kesin cevabı», 17 Ekim 1963.

⁹⁰[...] Στην Κυπριακή Δημοκρατία δεν υπάρχει πλέον το ζήτημα μειονότητας-πλειονότητας. Η Τουρκική και η Ελληνική κοινότητα έχουν από κοινού τη διοίκηση.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Cumhuriyetinde Türkçe», 30 Eylül 1960. [Τα Τουρκικά στην Κυπριακή Δημοκρατία]

⁹¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bazı Deyimlere Dair», 28 Nisan 1962. [Σχετικά με κάποιες εκφράσεις]

3. Μύθοι του Κυπριακού Προβλήματος στον πεζό και στον έμμετρο λόγο

Η «προσωπική τραγωδία» της οικονομικής δυσπραγίας της Τουρκικής Κοινότητας

Η Ελληνική Κοινότητα δεν επιθυμούσε να «φορτωθεί» το οικονομικό βάρος των προνοιών του Συντάγματος «για να μπορέση ο άμοιρος λιγάκι να χωνέψη της ανεξαρτησίας του το... ανούσιο πιετό», ούτε και το οικονομικό βάρος της ενίσχυσης των κοινωνικών και οικονομικών δομών της Τουρκικής Κοινότητας.⁹² Αυτό το «φόρτωμα» συγκροτείται στον ελληνικό λόγο ως ένα αβάστακτο, οδυνηρό, επαχθές βάρος, το οποίο θα έπρεπε να επωμισθεί άδικα η Ελληνική Κοινότητα, ο Ελληνικός Κυπριακός λαός «Τον χωρισμό των Τουρκικών των Δήμων θα δεχθούμε μόνο που θα πληρώνουμε για να τους συντηρούμε».⁹³

[...] Πώς ο Κυπριακός λαός θα δυνηθή να φέρη το βάρος τόσων πολλών και τεραστίων δημοσίων δαπανών, είναι το συχνόν αίνιγμα, το οποίον οφείλουν να κληθούν να λύσουν αμέσως οι υπεύθυνοι των Συμφωνιών.⁹⁴

[..]Αν οι Έλληνες υφίστανται τας συνεπείας μιας αναποφεύκτου οικονομικής κρίσεως η μικρά τουρκική κοινότης που δεν δύναται ούτε και αντέχει εις παρόμοιες ταλαιπωρίες ευρίσκεται εις πραγματικήν εξασθλίωσιν και ζητει να επωφεληθή έστω και της παραμικράς ευκαιρίας δια να εξοικονομήση μερικής θέσεις συντηρουμένας από τον Κυπριακόν προϋπολογισμόν.⁹⁵

[..] Μα κι' ο Κυπριακός Λαός πρέπει αίτησι να πέψη
ν' αλλάξη το ... στομάχι του μ' άλλο πιο δυνατό
για να μπορέση ο άμοιρος λιγάκι να χωνέψη
της ανεξαρτησίας του το... ανούσιο πιετό.⁹⁶

Από την άλλη, τα προβλήματα, τα ζητήματα, οι ανάγκες της Τουρκικής Κοινότητας προσεγγίζονται από την Ελληνική Κοινότητα μέσα από ένα ρεπερτόριο λόγου το οποίο

⁹²Νίκος Στέλγιας, *Ο θάνατος του ανεπιθύμητου βρέφους...*, ό. π., σελ. 43.

⁹³Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Έμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σελ. 28.

⁹⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 22 Οκτωβρίου 1960.

⁹⁵Περιοδικό *Κύπρος / Cyprus Greek-American Review*, «Γράμμα από την Κύπρο», αρ. 42, Απρίλιος 1961, σελ. 6.

⁹⁶Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Έμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σελ. 27.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

πετυχαίνει την «ιατρικοποίηση» των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών ζητημάτων της Τουρκικής Κοινότητας «να επιδιώξουν μέσα θεραπείας».⁹⁷

[...] Ατυχώς ηγετικοί παράγοντες της Τουρκικής μειονότητας ουδέποτε εις το παρελθόν ή τώρα ηθέλησαν να διαβλέψουν εις την μόνιμον σχεδόν κακοδαιμονίαν των Τούρκων συμπατριωτών, εργατικών και καλοπροαιρέτων κατά βάθος ανθρώπων, τα πραγματικά αίτια και να επιδιώξουν μέσα θεραπείας.⁹⁸

Οι πολιτικές ανασφάλειες, τα πολιτικά αιτήματα, η ανάγκη για οικονομική ανασυγκρότηση της Τουρκικής Κοινότητας, η ανάγκη για αποδόμηση του αντιθετικού σχήματος «*Τούρκοι εργάται*» «*Ελληνικάς εργοδοτικές επιχειρήσεις και συνδικαλιστικές οργανώσεις*»,⁹⁹ συγκροτούνται στον ελληνικό λόγο με τέτοιες λεκτικές εκφορές που τονίζουν την «προσωπική τραγωδία» των μελών της Τουρκικής Κοινότητας «*υποφέρει, πεινά, ή υποσιτίζεται*», «*να βελτιώσουν την μοίραν των*», «*θα εύρουν κατανόησιν και θα τύχουν υποστηρίξεως*», «*η πλήρης σχεδόν απομόνωσης των*».¹⁰⁰

Πέρα από την ασθενικότητα της, η Τουρκική Κοινότητα διάκειται ευμενώς απέναντι στον παρασιτισμό ή με την πολιτική της στάση τείνει προς αυτόν. Στον ελληνικό λόγο η στάση της Τουρκικής Κοινότητας, σε σχέση με τον Προϋπολογισμό της Κυπριακής Δημοκρατίας του 1962, αφυδατώνει τις παραγωγικές δυνάμεις προς όφελος παρασιτικών λειτουργιών και υποδηλώνει την ενσυνείδητη στάση της Τουρκικής Κοινότητας για επαιτεία «*αναμένοντες βοήθειαν από τους ευπόρους φίλους*». Ο βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Μιχαλάκης Σαββίδης τονίζει :

[...] Έντιμε κ. Πρόεδρε, έντιμοι συνάδελφοι.

⁹⁷Ευαγγελία Μπούτσκου, «Κατασκευάζοντας «τους γονείς» : Ψίθυροι των δασκάλων ειδικής αγωγής», Ελένη Φτιάκα (επιμ.), *Περάστε για έναν καφέ : Σχέσεις οικογένειας και σχολείου στην κόψη της διαφορετικότητας*, Ταξιδευτής, Αθήνα, 2008, σελ. 204.

[...] Πολύ περισσότερον χαίρομεν όταν βλέπωμεν τους Έλληνας συμπατριώτας να καταβάλλουν με τόσην υπομονήν και επιμονήν τας δεούσας φροντίδας προς αποκατάστασιν των παλαιών ομαλών σχέσεων με τους Τούρκους συμπατριώτας μας, μερικοί από τους οποίους με την κεκτημένην ταχύτητα δεν θέτουν τελείαν και παύλαν εις τα κακά του παρελθόντος.

Βλ. Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Να καλλιεργήσουμε την ευθύνη του πολίτου της Κυπριακής Πολιτείας», αρ. 65, Παρασκευή 8 Ιανουαρίου 1960, σελ. 4.

⁹⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ», 2 Μαρτίου 1962.

⁹⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 10 Ιουνίου 1961.

¹⁰⁰Ευαγγελία Μπούτσκου, *ό. π.*, σελ. 203.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 10 Ιουνίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 22 Απριλίου 1961.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

Σήμερα ευρισκόμεθα εδώ δια να μελετήσωμεν, και αφού επιφέρωμεν τας απαιτούμενας τροποποιήσεις, να εγκρίνωμεν και ψηφίσωμεν τον Προϋπολογισμόν της Δημοκρατίας του 1962.

Αλλ' έντιμοι κύριοι, διερωτώμαι εάν ευρισκόμενοι όλοι εδώ έχωμεν σαφή συναίσθησιν της ευθύνης μας διά την εκτέλεσιν του σοβαρού τούτου έργου· και δυστυχώς είμαι υποχρεωμένος να δηλώσω αδιστακτως και απεριφράστως ότι αμφιβάλλω πολύ, διότι δια να έχη κανείς συναίσθησιν της σοβαρότητος και της ευθύνης του ως εντολοδόχος των συμφερόντων του τόπου πρωτίστως οφείλει να σκέπτεται ως Κύπριος. Να σκέπτεται γενικώς δια το καλόν όλου του λαού της χώρας χωρίς εξαιρέσεις, ανεξαρτήτως φυλής, θρησκεύματος, πολιτικής παρατάξεως, ιδεολογίας και οικονομικής καταστάσεως, και να πιστεύη ότι ο κάθε πολίτης έχει ίσα δικαιώματα ως επίσης και ίσας υποχρεώσεις και ευθύνas αναλόγως των δυνατοτήτων του. Και οφείλομεν επίσης να έχωμεν υπ' όψιν οτι εφ' όσον είμεθα ένα νέον κράτος το οποίον φροντίζωμεν να οργανώσωμεν κατά τον καλύτερον δυνατόν τρόπον, δια τα πρώτα χρόνια θα χρειασθώμεν θυσίας από όλους μας δια να μπορέσωμεν εν ευθέτω καιρώ να δρέψωμεν τους καρπούς των κόπων μας, και δεν πρέπει να ζητώμεν τον εύκολον τρόπον παρασιτισμού αναμένοντες βοήθειαν από τους ευπόρους φίλους μας δια να αντεπεξέλθωμεν, πράγμα αναξιοπρεπές και ούχι ισάξιον ενός λαού υπερηφάνου, πολιτισμένου, ευφυούς, εργατικού και αξίου ως του Κυπριακού.¹⁰¹

Με λεκτικές εκφορές όπως η Ελληνική Κοινότητα πρέπει να επιδείξει τη μεγαλύτερη δυνατή φροντίδα και αγάπη «*true care and love*»,¹⁰² να τείνει χείρα φιλίας, βοήθειας «*να τείνουν την χείρα συνεργασίας εις τον Ελληνικόν Κυπριακόν λαόν βέβαιοι, ότι θα εύρουν κατανόησιν και θα τύχουν υποστηρίξεως*»,¹⁰³ «*stretch its hand out to the Turks*»,¹⁰⁴ τόσο η έννοια της φροντίδας, της φιλίας «*τας φιλικάς των διαθέσεις προς τους συνοίκους των*»,¹⁰⁵ της αγάπης «*Τους εκτιμώ και τους αγαπώ*»,¹⁰⁶ όσο και της βοήθειας είναι όροι ουδέτεροι, απολίτικοι οι οποίοι υποδηλώνουν την ύπαρξη αναγκών και όχι δικαιωμάτων.¹⁰⁷ Αν και η Ελληνική Κοινότητα δεν διάκειται εχθρικώς προς την Τουρκική Κοινότητα, κάθε επιλογή λέξης, κάθε ερμηνεία υποδηλώνει ότι οι ανάγκες της Τουρκικής Κοινότητας συνδέονται με την "ανικανότητα"

¹⁰¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 689.

¹⁰²Νίκος Λανίτης, *ό. π.*, σελ. 31.

¹⁰³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 10 Ιουνίου 1961.

¹⁰⁴Νίκος Λανίτης, *ό. π.*, σελ. 22.

¹⁰⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 1 Αυγούστου 1963.

Κώστας Π. Κύρρης, *Symbiotic elements in the history of the two communities of Cyprus*, *ό. π.*, σελ. 243.

¹⁰⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Διαχωρισμός των δήμων», 17 Ιανουαρίου 1961.

[...]Πολύ προτιμότερο θάταν να τον βοηθήσουμε εμείς οι ίδιοι, να δείξουμε ότι συμπαθούμε τους Τούρκους.

Βλ. Ρόδης Ρούφος, *ό. π.*, σελ. 68.

Από τη συμπάθεια *sympathy* στην ενσυναίσθηση *empathy* Βλ. Μιχαλίνος Ζεμπύλας, «The Emotional Complexities of "Our" and "Their" Loss: The Vicissitudes of Teaching about/for Empathy in a Conflicting Society», *Anthropology & Education Quarterly*, Volume 44, 2013, σελ. 23.

¹⁰⁷Ευαγγελία Μπούτσκου, *ό. π.*, σσ. 204-205.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

παρά με την "ικανότητα",¹⁰⁸ «των αναξιοπαθούντων Τούρκων βιοπαλαιστών»,¹⁰⁹ «το συμπαθέστατον και ανεξίκακον εις την μεγάλην πλειονότητα του μειονοτικών στοιχείον».¹¹⁰ Τοιουτοτρόπως, δεν συγκροτούνται ως ενεργοί πολίτες αλλά ως «ευπαθής ομάδα».¹¹¹ Αντιμετωπίζονται ως αποδέκτες αγαθοεργίας, στην πράξη θεωρούνται πολίτες δεύτερης κατηγορίας.¹¹²

Τροπισμοί νομιμοποίησης της πολιτικής ισότητας

Στον ελληνικό λόγο οι δύο κοινότητες, με βάση το συνταγματικό πλαίσιο του 1960-1963, οφείλουν να κινηθούν στο πλαίσιο του ενιαίου κράτους και ως επί το πλείστον στο πλαίσιο της εφαρμογής της αρχής της απλής πλειοψηφίας. Από την άλλη, ο τουρκικός λόγος έχει εγκύψει στο ζήτημα της πολιτικής ισότητας. Στον τουρκικό λόγο το 1958 τέθηκαν τα θεμέλια για την ύπαρξη δύο πολιτικά ίσων κοινοτήτων και το 1960 θεμελιώθηκε η πολιτική ισότητα των δύο κοινοτήτων.¹¹³

Η αποσιώπηση της αριθμητικής ανισομέρειας των δύο κοινοτήτων, οι αναφορές σε περιπτώσεις ομοσπονδιακών δομών που κατοχυρώνουν την ενεργό συμμετοχή στα σώματα λήξης αποφάσεων, η ταύτιση της αρχής της πολιτικής ισότητας με την αρχή της αρμονικής πολιτικής συμβίωσης, αλλά και η ίδια η παρουσία της Τουρκίας, και ιδιαίτερα των *Mehmetcik*, ως αποτρεπτικής δύναμης κατά της αφομοίωσης της Τουρκικής Κοινότητας, ως εγγυήτριας της πολιτικής υπόστασης της Τουρκικής Κοινότητας ως ισότιμου εταίρου, αποτελούν τροπισμούς νομιμοποίησης της πολιτικής ισότητας στον τουρκικό λόγο.

Στον τουρκικό λογοτεχνικό, πολιτικό, δημοσιογραφικό λόγο τονίζεται η ανατροπή του αντιθετικού σχήματος των εννοιών πλειονότητας και μειονότητας,¹¹⁴ και επιχειρείται η

¹⁰⁸Αναστασία Χατζηγιαννακού κ.α., «Γονείς ανάπηρων παιδιών : Το εκπαιδευτικό σύστημα και οι καθημερινές προκλήσεις», Ελένη Φτιάκα (επιμ.), ό. π., σελ. 220.

¹⁰⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Αλλαγή ψυχολογίας» 22 Ιουλίου 1961.

¹¹⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ην. Πολιτεία και Κύπρος », 3 Ιουνίου 1962.

¹¹¹Όχι υποκείμενο πολιτικών δικαιωμάτων, «ευπαθείς» «*hassas*».

Βλ. Sabahattin İsmail, *100 soruda Kıbrıs sorunu*, ό. π., σελ. 58.

¹¹²Thomas Humphrey Marshall & Tom Bottomore, ό. π., σελ. 154

¹¹³Niyazi Kızılyürek, *Η Ομοσπονδία στον κόσμο Η Ομοσπονδιακή Κύπρος*, ό. π., σσ. 119, 123.

Ahmet Gazioğlu, *Yavru Vatan Kıbrıs*, Hür Fikir Yayınları, Lefkoşa, 1960, σελ. 6.

¹¹⁴[...] *Zürih ve Londra antlaşmaları ile Türk toplumu "azınlık" olmaktan çıkmıştır. Me τις συμφωνίες Ζυρίχης Λονδίνου η Τουρκική Κοινότητα έπαψε να είναι μειονότητα.*

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Dost yüzlü düşmanlar...», 23 Aralık 1960.

«Ενώ, εκείνοι, οι οποίοι, κατά την φράσιν των, αποτελούν την πλειονότητα, θεωρούν δικαίωμά των να καταπατούν παν δικαίωμα μας».

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

αλλοίωση των αριθμητικών μεγεθών.¹¹⁵ Αυτή η αλλοίωση των αριθμητικών μεγεθών γίνεται κοινή γνώση. Αυτή η κοινή γνώση απαντά στους στίχους του ποιητή Özker Yaşın, τουτέστιν στους 120,000 σημαιοφόρους που βρίσκονται στο νησί «Yüzyirmi bin Bayraktar var» (1962),¹¹⁶ αλλά και στα εκατομμύρια Τούρκων που βρίσκονται στις τέσσερις πλευρές του νησιού «Şimdi yurdumun dört yanında Milyonlar evet Milyonlar» (1960).¹¹⁷ Αρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* αναφέροντας ότι σε αυτά τα εδάφη ζουν 120,000 Τούρκοι τονίζει ότι είναι οι πιο παλιοί ιδιοκτήτες και ότι είναι συμμετοχοί στη σημερινή διοίκηση «*Bu topraklarda, bu toprakların en eski sahipleri olarak yüzyirmi bin Türk yaşamaktadır ve bugünkü idareye ortaktır*».¹¹⁸

Εξαιτίας της δημογραφικής ανασφάλειας, της ανάγκης νομιμοποίησης της αρχής της πολιτικής ισότητας και της ανάγκης ανατροπής του μειονοτικού status, αποσιωπάται η ίδια η παρουσία της πλειοψηφούσας κοινότητας, «*Türkün Yeşil adası*» «*Yüzyıllarca bizimdin bizim kalacaksın*»,¹¹⁹ αποσιωπάται η ίδια η ιστορική της παρουσία «*Sen bu topraklara değiniyorsun artık Memet Memet bu toprak bizim*» «*Εσύ αγγίζεις αυτά τα εδάφη πλέον Memet Memet αυτά τα εδάφη είναι δικά μου*»,¹²⁰ η πολιτιστική της συμβολή «*Burası Lefkoşa' dır.....Bir Türk şehri*»,¹²¹ αποσιωπούνται οι αγώνες της Ελληνικής Κοινότητας και τονίζεται ότι μόνο η Τουρκία έκανε για χάρη της Κύπρου εθνικούς αγώνες.¹²²

Στον τουρκικό λόγο η αρχή της πολιτικής ισότητας και τα συνταγματικά δικαιώματα της Τουρκικής Κοινότητας, τα οποία υπογραμμίζουν τη μετεξέλιξη ενός μειονοτικού στοιχείου σε ισότιμη κοινότητα, ταυτίζονται με την αρμονική πολιτική συμβίωση, τη συνταγματική

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 714.

¹¹⁵ *Republic of Cyprus Statistical Abstract 1961*, No. 7, Statistics and Research Department Ministry of Finance, Nicosia, σελ. 15.

Το έτος 1960 οι Έλληνες ορθόδοξοι ανέρχονται σε 441,656 και οι Τούρκοι μουσουλμάνοι σε 104, 942.

¹¹⁶ Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, ό. π., σελ. 44.

¹¹⁷ Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, ό. π., σελ. 231.

¹¹⁸ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «PROPAGANDA DAİRESİ», 9 Haziran 1962.

¹¹⁹ «*Τουρκικό Πράσινο νησί*» «για αιώνες ήσουν δική μας δική μας θα μείνεις». Ποίημα KIBRISIM του Kemal Zorlo. Βλ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «HALKIN SESİ - SANAT ARMAĞANI», 16 Ekim 1962.

¹²⁰ Ποίημα *Memet* του Kutlu Adalı.

Βλ. Gülgün Serdar, *1571'den 1964'e Kıbrıs Türk Edebiyatında*, ό. π., σελ. 94.

¹²¹ «*Αυτό το μέρος εδώ είναι η Λευκωσία ..Μια Τουρκική πόλη*».

Ποίημα Urkiye Mine Balman (1960).

Zübeyir Yılmaz & Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk şiiri*, ό. π., σελ. 54.

¹²² Μνημονεύονται τα 80,000 μνήματα των Οθωμανών στρατιωτών του 1571 «*80,000 şehit mezarı*».

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Alithia'nın küstahlığı», 20 Eylül 1960.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

τάξη,¹²³ τη συνεργασία «Τότε θα έχουν από ημάς κάθε είδους συνεργασίαν»,¹²⁴ αλλά και με έναν ευυπόληπτο πολιτικό βίο «Εάν δεν υπάρχει η δυνατότης να ζώμεν με την τιμήν και την υπόληψιν μας, τότε προτιμώμεν να αποθάνωμεν».¹²⁵ Παρά το γεγονός ότι το θεσμικό πλαίσιο του 1960 αναφέρεται σε ένα ενιαίο κράτος, σταδιακά εντείνονται οι φωνές που οραματίζονται μια άτυπη ομοσπονδιακή δομή, δηλαδή μια Κυπριακή Δημοκρατία όπου θα αποτελείται από δύο πολιτείες, καθεμιά από τις οποίες θα διοικείται από την αντίστοιχη κοινότητα της, την Ελληνική ή την Τουρκική «*her iki cemaatin ayrı idareler altında, fakat aynı topraklarda*», και οι αρμοδιότητες των δύο Κοινοτικών Συνελεύσεων θα διευρυνθούν σε κρατική κλίμακα «*bir devlet ölçüsünde genişletilirse*».¹²⁶ Στον τουρκικό λόγο, ο ευυπόληπτος πολιτικός βίος μπορεί να διασφαλιστεί μόνο στο πλαίσιο ενός διοικητικού συστήματος το οποίο θα στηρίζεται στην πολιτική ισότητα «*Eşitliğe dayanan idari sistem*».¹²⁷

Τέλος, η ίδια η παρουσία της Τουρκίας «οι 30 εκατομμύρια καρδιές που κτυπούν στη μητέρα πατρίδα» «*Anavatandaki 30 milyonun kalbi*» ενθαρρύνει το αίτημα της πολιτικής ισότητας, εγγυάται ότι η πολιτική ισότητα θα διατρέχει κάθε πτυχή της πολιτικής ζωής του νησιού, και δύναται να αποτρέψει την επανάληψη μιας δεύτερης Κρήτης ή Ρόδου.¹²⁸

¹²³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 1^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 614.

¹²⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 670.

¹²⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 716.

¹²⁶«κάθε κοινότητα κάτω από ξεχωριστή διοίκηση αλλά κάτω από το ίδιο έδαφος»

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Realist çareler», 24 Ocak 1963.

¹²⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Haklarımız tanınmadıkça», 19 Kasım 1960. [Όσο δεν αναγνωρίζονται τα δικαιώματά μας]

[...] Η συμμετοχή, η ενεργός ιδιότητα του πολίτη, η δυνατότητα απασχόλησης και η αξιοπρέπεια αποτελούν ισάριθμους παράγοντες που εξαρτώνται πλέον από την κατοχή της Κουλτούρας με κεφαλαίο Κ, η οποία αποτελεί επίσης το επίλεκτο ιδίωμα της πολιτικής οντότητας μέσα στην οποία ζει κανείς.

Βλ. Ernest Gellner, *ό. π.*, σσ. 262-263.

¹²⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Girit'i Türklerden Nasıl Almışlardı ?», 12 Aralık 1963. [Πώς πήραν από τους Τούρκους την Κρήτη;]

4. Συμβολή στην κατανόηση του Κυπριακού Προβλήματος

Η συνταγματική κατοχύρωση της εθνικής αυτοσυναίσθησης

Οι λεβαντίνοι και οι λινοβάμβακοι, ως τροπισμοί υπονόμησης της εθνικής υπόστασης, δεν μπορούν να αποδομήσουν την εθνική αυτοσυναίσθηση της κάθε κοινότητας,¹²⁹ η οποία κατοχυρώνεται και συνταγματικά.¹³⁰ Στο ηγεμονικό κλείσιμο του ελληνικού και τουρκικού λόγου η συμμετοχή του Χριστόδουλου Σώζου στους Βαλκανικούς Πολέμους «επολέμησες μάλην να δης Ελλάδα» και του Horoz Ali Mora στον στόλο του Ιμπραήμ για να καταστείλει την Ελληνική Επανάσταση στην Πελοπόννησο (1821-1827),¹³¹ η ανάρτηση πανιού πάνω στη στέγη του σχολείου που ανέγραφε «ΠΑΤΡΙΣ –ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ» από τον πρώτο δάσκαλο του σχολείου των Περάτων Ιωάννη Τζουβανάκη και η ανάρτηση της τουρκικής σημαίας το 1934 από τον δάσκαλο Süleyman Nesip Altay Bey του χωριού Μαλιά (Λεμεσός),¹³² η απήχηση της Μικρασιατικής Καταστροφής / Απελευθερωτικού Αγώνα στα μικτά χωριά της Κύπρου,¹³³ η εγκάρδια υποδοχή αξιωματούχων από το ελληνικό και τουρκικό κράτος και οι συνδηλώσεις της «Για μια στιγμή νομίσαμε πώς πραγματικά είμαστε ενωμένοι με την μητέρα Ελλάδα» (κατά την επίσκεψη της πριγκίπισσας Ειρήνης),¹³⁴ «ήλθατε ως πρόσβης, ευελπιστούμε να φύγετε ως Κυβερνήτης από το νησί» (κατά την άφιξη του Τούρκου πρόσβη Emin Dirvana), η διατύπωση διθυραμβικών σχολίων για το ελληνικό και τουρκικό στρατιωτικό απόσπασμα «γενναίοι φαντάροι», «Δεν υπεδέχθημεν τους φαντάρους ως «συμμάχους», αλλά ως ιδικά μας παιδιά», «Mehmetçik geliyor Yurtta Sulh Cihanda Sulh için»,¹³⁵ επιστρατεύονται στον ιδεολογικό αγώνα της κάθε κοινότητας ενάντια στα δομικά στοιχεία της φυλετικής αποδόμησης της «Μας είπαν αμάλαμα φυλών»,¹³⁶ «πρέπει οι σχέσεις

¹²⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 9 Νοεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 10 Νοεμβρίου 1960.

¹³⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ας σεβασθούν τουλάχιστον την Συμφωνία Ζυρίχης», 15 Νοεμβρίου 1960.

¹³¹Βασίλης Μιχαηλίδης, *Ποιήματα*, Δημοτική Βιβλιοθήκη Λεμεσού, Λευκωσία, 1960, σελ. 61.

¹³²Kutlu Adalı, *Köy raporları 1963*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1963, σελ. 58.

¹³³Kutlu Adalı, *Dağarcık*, 1. cilt, Işık Kitabevi, Lefkoşe, 1997, σσ. 151-152.

¹³⁴Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Οι μικροί μας συνεργάτες», τ. 4, Δεκέμβριος 1962, σελ. 20.

¹³⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 16 Ağustos 1960. «Το Τουρκικό στρατιωτικό απόσπασμα έρχεται. Για ειρήνη στη χώρα για ειρήνη στον κόσμο».

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Συναισθήματα», 17 Αυγούστου 1960.

¹³⁶Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Αι βασικά προϋποθέσεις της κυπριακής ελληνικής εκπαιδευσεως», τ. 4, Απρίλιος 1960, σελ. 203.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

μας προς τους Τουρκοκυπρίους να είναι αδελφικές, γιατί είναι κι αυτοί Έλληνες, που μέσα στα σκοτεινά χρόνια της Τουρκικής τυραννίας αλλαξοπίστησαν».¹³⁷

Ενωτικός Αγώνας ή Απελευθερωτικός Αγώνας

Ο ενωτικός αγώνας της Εθνικής Οργάνωσης Κυπρίων Αγωνιστών (ΕΟΚΑ) στον ηγεμονικό λόγο των δύο κοινοτήτων συγκροτείται, προσλαμβάνεται, ερμηνεύεται και κατανοείται με εκ διαμέτρου αντίθετο τρόπο. Στην κρατούσα ιστοριογραφία και στον ηγεμονικό λόγο της Ελληνικής Κοινότητας ο ένοπλος ενωτικός αγώνας της ΕΟΚΑ συγκροτείται ως απελευθερωτικός αγώνας, ξεπήδησε από τη «συνείδηση του εθνισμού»,¹³⁸ χαρακτηρίζεται από μαζικότητα «γιατί με χέρια μιας Μαρούλλας, κάποιου Αντρέα, άναβε σε μια στιγμούλα τόση δα μέσ' στ' Ακρωτήρι έξη αεροπλάνα και τακανε λαμπάδες»,¹³⁹ και ανοίγει «ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο στην ιστορία των εθνικών αγώνων της Κύπρου».¹⁴⁰ Στην κρατούσα ιστοριογραφία και στον ηγεμονικό λόγο της Ελληνικής Κοινότητας «τόσον οι εορτασμοί επί τη ανακηρύξει της Δημοκρατίας, όσον και αυτή αύτη η δημιουργία αυτής οφείλονται εις τον αγώνα της ΕΟΚΑ».¹⁴¹ Σε αυτόν τον αγώνα η Τουρκική Κοινότητα όχι μόνο δεν συμμετείχε αλλά τάχθηκε με το πλευρό του ξένου δυνάστη «ήταν ο υπέρτατος Νόμος της Πολιτείας και βασιζόταν στην συνύπαρξη δύο κοινοτήτων, οι οποίες δεν ήταν συμμετοχοί στον απελευθερωτικό αγώνα. Έπρεπε όμως να γίνουν συνέταιροι στο σύστημα διακυβέρνησης μετά το 1960»,¹⁴² «Χάρης εις την τρομοκρατίαν αυτήν ο έντιμος Βουλευτής Λευκωσίας κ. Ντερβίς έχει την ευτυχίαν να παρακάθεται εις την αίθουσαν ταύτην».¹⁴³ Από την άλλη στον ηγεμονικό λόγο της Τουρκικής Κοινότητας ο αγώνας που διεξήγαγε η ΕΟΚΑ δεν ήταν ένας αγώνας απελευθερωτικός, ήταν ένας αγώνας για την Ένωση, ο οποίος τα έκανε όλα γης μαδιάμ «*Enosis olsun diye uğraşır didindiler Böylece her şeyini allak bullak ettiler*», «για την

¹³⁷Κυριάκος Χατζηγιάννου, *Η καταγωγή των Τουρκοκυπρίων και το κυπριακό*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 1997, σσ.10,11.

¹³⁸Γιώργος Φ. Πιερίδης, *Σκληροί καιροί :Διηγήματα*, Κέδρος, Αθήνα, 1963, σελ. 13.

¹³⁹Γιάννης Κ. Παπαδόπουλος, *Τότε που πολεμούσαμε*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1963, σελ. 14.

¹⁴⁰Σπύρος Παπαγεωργίου (επιμ.), *Αρχείον των παράνομων εγγράφων του Κυπριακού αγώνος 1955-1959 : έγγραφα Διγενή, Ε.Ο.Κ.Α., Π.Ε.Κ.Α., Α.Ν.Ε. και ποικίλα άλλα*, Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 1984, σελ. 15.

¹⁴¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 19 Αυγούστου 1960.

¹⁴²Πολύβιος Πολυβίου, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, ό. π., σελ. 89.

¹⁴³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 25^η Οκτωβρίου 1960, σσ. 217-218.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

*Ένωση για 4 χρόνια χύθηκε αίμα, για 4 χρόνια μετατράπηκε η χώρα σε κόλαση», «Enosis için dört yıl kan döküldü, dört yıl memleket cehenneme döndü».*¹⁴⁴

1960-1963 : Η λυδία λίθος της λύσης

Η μελέτη της ιστορικής πορείας του Κυπριακού Προβλήματος και ιδιαίτερα της περιόδου 1960-1963 μπορεί να αποτελέσει την πυξίδα για τη λύση του Κυπριακού Προβλήματος. Λύση του Κυπριακού Προβλήματος μπορεί να γίνει αποδεκτή όταν οδηγεί σε άρση της αδικίας «ένα βασανιστικό αίσθημα μείωσης πλήγωσε το λαό μας, σαν αντίκρυσε τα Τουρκικά προνόμια»,¹⁴⁵ όταν εμπεριέχει πρόνοιες βιώσιμες και λειτουργικές «Απ' τ'από της Ζυρίχης ποτήρι αργοπίνω καϋμό και χολή»,¹⁴⁶ όταν τα δικαιώματα συνδέονται με τη δικαιοσύνη,¹⁴⁷ όταν οι συμφωνηθείσες διατάξεις τηρούνται «ή τηρούνται κατά γράμμα οι διατάξεις αυτού του Συντάγματος, ή καθίσταται αδύνατος η συνέχισης της υπάρξεως αυτής της Δημοκρατίας»,¹⁴⁸ όταν επιδεικνύει σεβασμό στις ανθρώπινες αξίες «σκλάβος τώρα γίνηκε της ανεξαρτησίας»,¹⁴⁹ «Τώρα μας χρειάζεται πάλιν η Πατρίδα διότι πρέπει να εφαρμοσθούν και εδώ αι Αρχαί της Διακηρύξεως των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Πριν ολίγα χρόνια, συμφέροντα μεγάλων δυνάμεων δεν επέτρεψαν την πλήρη εφαρμογή των Αρχών της Ελευθερίας και της Δικαιοσύνης δια την Κύπρον. Πρόθυμοι ας εργασθώμεν δια την πλήρη εφαρμογή των Διακηρύξεων περί ισότητος και ελευθερίας»,¹⁵⁰ όταν βασιίζεται στον σεβασμό των ανθρωπίνων και πολιτικών δικαιωμάτων των πολιτών «Αυτή απορρέει από το γεγονός ότι ως Κράτος δεν ηρχίσαμε να αναγνωρίζωμεν τα δικαιώματα των δύο Κοινοτήτων και κατ'αυτόν τον τρόπον να εργασθώμεν

¹⁴⁴Suna Atun & Bülent Fevzioğlu, *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatında Destanlar ve Ağtlar Üzerine Bilgiler-Belgeler -Araştırmalar*, cilt 3, ό. π., σελ.126.

Η φωτογραφία της 5χρονης ορφανής Sevilay Ali από το χωριό Αξύλου (Πάφος) Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 18 Ağustos 1962.

¹⁴⁵Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Εθνικιστικό εθνικό και πανανθρώπινο ιδεώδες», τ. 16, Φλεβάρης 1962, σελ. 161.

¹⁴⁶Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Όχι τέρμα στη Ζυρίχη», Οκτώβριος 1963, σελ. 21.

¹⁴⁷Rebecca Bryant, «Justice or respect? A comparative perspective on politics in Cyprus», ό. π., σσ. 893, 903, 911.

¹⁴⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 714.

¹⁴⁹Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σελ. 27.

¹⁵⁰Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1963-1964*, «Ομιλία της διευθύντριας * Κ. Καραγιώργη επί τη 15^η επετείο της διακηρύξεως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τη 10^η Δεκεμβρίου 1963», Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσσης, Λευκωσία, 1965, σελ. 11.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

ως φυσιολογικόν Κράτος»,¹⁵¹ όταν δεν είναι «δοτόν καθεστώ»,¹⁵² όταν η πολιτική ηγεσία και ο κυπριακός λαός αποφασίζει χωρίς εκβιαστικά διλήμματα «Ο Αβέρωφ δεν δεχότανε καμία τροποποίηση και της Ζυρίχης έψαλλε, πεισμόνως το τροπάριο, και στους Κυπρίους έστειλε σαφώς προειδοποίηση ότι θα εγκατέλειπε σύζυλο τον Μακάριο»,¹⁵³ όταν οδηγεί στην κατάργηση των εγγυήσεων και στην αποχώρηση των στρατευμάτων «Τα Μεχμετζίκ περπατούν στους δρόμους της Κυριακής. Τους διώξαμε και ξαναγύρισαν. [...]Τι σίγουρα πατούν τα πόδια τους, μάθαν τους δρόμους καλύτερα από μας, κοίτα πως στρίβουν δεξιά, βέβαιοι που βγαίνουν .. Άλλοι δυό, τώρα, να... Άκου, πως αντηχεί, σαν κυρίαρχο, το βήμα τους»,¹⁵⁴ όταν παραπέμπει στην «ισομέρεια στην εκτίμηση» (parity of esteem),¹⁵⁵ «αποτελεί την μειονότητα έστω και με ίσα προς την πλειονότητα δικαιώματα»,¹⁵⁶ και όταν διασφαλίζεται ο σεβασμός της αυτονομίας και της κοινοτικής ταυτότητας της κάθε κοινότητας.¹⁵⁷

Πολιτική ισότητα : Ισότητα μεταξύ ποιων και ως προς τι ;¹⁵⁸

Η πολιτική ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας σε κάθε ευκαιρία διεκδικεί την κατοχύρωση της συνταγματικής, θεσμικής, κοινοτικής συγκρότησης της λόγω του «συνδρόμου της Κρήτης», ενώ μετά το 1962 τάσσεται υπέρ του «Μοντέλου της Ινδίας». Θεμελιώδες αξίωμα της πολιτικής ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας είναι ότι στο νησί συνυπάρχουν δύο διακριτές και ισότιμες κοινότητες «*ezit ve ortak bir hüviyete sahibiz*».¹⁵⁹

¹⁵¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 670.

¹⁵²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 22 Δεκεμβρίου 1960.

¹⁵³Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σελ. 26.

¹⁵⁴Ήβη Μελεάγρου, *Ανατολική Μεσόγειος*, ό. π., σελ. 90.

¹⁵⁵Camille C. O'Reilly, «The Irish Language - Litmus Test for Equality? Competing Discourses of Identity, Parity of Esteem and the Peace Process», *Irish Journal of Sociology*, Volume 6, 1996, σσ. 154, 170, 176, 177. Αλέξης Ηρακλείδης, *Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα, 2015, σελ. 127.

¹⁵⁶Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Αι βασικά προϋποθέσεις της κυπριακής ελληνικής εκπαιδευσεως», τ. 4, Απρίλιος 1960, σελ. 203.

¹⁵⁷Rebecca Bryant, «Justice or respect? A comparative perspective on politics in Cyprus», ό. π., σελ. 910.

¹⁵⁸Η δυσχέρεια ορισμού της περιγραφικής σημασίας της «πολιτικής ισότητας»

Charles R. Beitz, *Political equality: An essay in democratic theory*, Princeton University Press, Princeton, 1989, σσ. 217-219.

Ronald Dworkin, *Ισότητα*, Πόλις, Αθήνα, 2006, σσ. 92-93.

¹⁵⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs' ta yaşayan halklar», 20 Ekim 1963. [Οι λαοί που ζουν στην Κύπρο]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İyi geçinmenin şartları», 1 Eylül 1960. [Κανόνες καλής συνύπαρξης]

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

Από την άλλη η Ελληνική Κοινότητα «βλέπει τα δικαιώματα αυτά του λαού της Κύπρου ως δικαιώματα λαού ελληνικού»,¹⁶⁰ και θεμελιώδες αξίωμα του ηγεμονικού λόγου της Ελληνικής Κοινότητας είναι «Βασική γραμμή πολιτικής έναντι των Τούρκων παραμένει να κατανοήσουν ούτοι ότι δεν αποτελούν παρά μίαν απλήν μειονότητα και ότι επομένως δεν δικαιούνται να έχουν τα υπερπρονόμια τα οποία σήμερα έχουν».¹⁶¹

Εδώ και μισό αιώνα περίπου στο άκουσμα της πολιτικής ισότητας συγκροτούνται ποικίλα ρεπερτόρια λόγου στον ελληνικό ρόλο. Πολιτική ισότητα με ποιους; Με τα «παλαιά κατάλοιπα κατακτητών»,¹⁶² με την κοινότητα που προβάλλει «πατρογονικούς τίτλους βάσει του δικαίου της κατακτητικής εισβολής»,¹⁶³ με τους ξενοφερμένους «η έπηλυσ Τουρκική μειονότης»,¹⁶⁴ με την κοινότητα η οποία είναι «άβουλον όργανον ξένων συμφερόντων»,¹⁶⁵ ανδράποδο της Άγκυρας «*Turkish Cypriot puppet state*».¹⁶⁶ Σε άλλα ρεπερτόρια λόγου τονίζεται ότι η Ελληνική Κοινότητα δεν αρνείται την πολιτική ισότητα, εκείνο που αρνείται είναι την αριθμητική ισότητα «η μία κοινότης είναι πενταπλασία της άλλης»,¹⁶⁷ «Υπάρχουν, λοιπόν, δύο κοινότητες εν Κύπρω, αλλ' αύται δεν είναι ίσαι και, συνεπώς, αύται δέον να απολαμβάνουν δικαιωμάτων αναλόγων προς την πληθυσμικήν των δύναμιν».¹⁶⁸ Η πολιτική ισότητα στο ηγεμονικό κλείσιμο του ελληνικού λόγου αποτελεί «απόδειξιν των διαμελιστικών της σχεδίων»,¹⁶⁹ υποδηλώνει «τας διαμελιστικάς της τάσεις»,¹⁷⁰ θα οδηγήσει «εις ακρότητας», δεν θα αποτελέσει «μέσον συγκερασμού απόψεων προς ισορρόπησιν της Κυπριακής Πολιτείας»,¹⁷¹ αλλά θα οδηγήσει στην αυταρχικότητα «Να υποτάσσεται δηλαδή η θέλησις της μεγίστης πλειονότητος του λαού εις τον ετσιθελισμόν της μειονότητος».¹⁷²

¹⁶⁰Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Δικαιώματα και καθήκοντα εντός της νέας κυπριακής πολιτείας», αρ. 19, Απρίλιος 1962, σελ. 285.

¹⁶¹Σπύρος Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του κυπριακού...*, ό. π., σελ. 278.

¹⁶²«Και οι διαβιούντες σήμερα εν Κύπρω Τούρκοι είναι παλαιά κατάλοιπα κατακτητών».

Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 4 Νοεμβρίου 1960.

¹⁶³ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 30 Απριλίου 1963.

¹⁶⁴ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 19 Δεκεμβρίου 1963.

¹⁶⁵ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Εκκαθάρισις», 17 Δεκεμβρίου 1963.

¹⁶⁶Tozun Bahcheli & Sid Noely, «The Quest for a Political Settlement in Cyprus: Is a Dyadic Federation Viable?», *The Journal of Federalism*, Volume 44, Issue 4, October 2014, σελ. 675.

¹⁶⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Απριλίου 1963.

¹⁶⁸ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 7 Απριλίου 1963.

¹⁶⁹ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Από την αρχήν», 30 Απριλίου 1963.

¹⁷⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Απριλίου 1963.

¹⁷¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 5 Απριλίου 1963.

¹⁷²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τόλμη Και Θάρρος», 3 Απριλίου 1963.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ : Συμπεράσματα

Από την άλλη, στο ηγεμονικό κλείσιμο του λόγου της Τουρκικής Κοινότητας από τη δεκαετία του 60 κυριαρχεί το αίτημα για συμμετοχή με ίσους πολιτικούς όρους στη συνεταιρική Κυπριακή Δημοκρατία. Με την πολιτική εμπειρία του 1960-1974 «*unutmayacağız*» «δεν θα ξεχάσουμε»,¹⁷³ την πολιτική ασφάλεια μετά το 1974 με τη διαίρεση του νησιού,¹⁷⁴ την παράνομη ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου και την εμμονή του Rauf Denktas σε λύση βασισμένη σε δύο λαούς και δύο κράτη,¹⁷⁵ αλλά και την κατάργηση της πολιτικής του Rauf Denktas το 2004 με την αντίδραση των μελών της Τουρκικής Κοινότητας,¹⁷⁶ η ομοσπονδιακή λύση η οποία να στηρίζεται στην πολιτική ισότητα στο ηγεμονικό κλείσιμο του τουρκικού λόγου «*iki toplumlu siyasi eşitliğe dayalı federal bir çözümdür*» κατέστη εκ των ων ουκ άνευ.¹⁷⁷

Στον σύγχρονο διάλογο οι δύο πλευρές δίνουν διαφορετική ερμηνεία στην πολιτική ισότητα. Το πώς ερμηνεύεται η «πολιτική ισότητα» στα ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών ίσως να έχει και τη λιγότερη σημασία. Το διακύβευμα είναι πώς ερμηνεύουν ή πως πρέπει να ερμηνεύουν την πολιτική ισότητα οι δύο κοινότητες ούτως ώστε να συμβάλουν σε μια βιώσιμη λύση του Κυπριακού Προβλήματος.

¹⁷³Γιάννης Παπαδάκης, *Η ηχώ της Νεκρής Ζώνης : Οδοιπορικό στη διαιρεμένη Κύπρο*, ό. π., σσ. 196-197.

¹⁷⁴Peter Loizos, «Κατανοώντας το 1974, κατανοώντας το 1994», Νίκος Περιστιάνης & Γιώργος Τσαγγαράς (επιμ.), *Ανατομία μιας μεταμόρφωσης : Η Κύπρος μετά το 1974 : κοινωνία, οικονομία, πολιτική, πολιτισμός*, ό. π., σελ. 116.

«*Ασφαλείς και ανελεύθεροι*». Βλ. Niyazi Kızılyürek, «Υπό την ψευδαίσθηση του Έθνους», Νίκος Περιστιάνης & Γιώργος Τσαγγαράς (επιμ.), *Ανατομία μιας μεταμόρφωσης : Η Κύπρος μετά το 1974 : κοινωνία, οικονομία, πολιτική, πολιτισμός*, Intercollege Press, Λευκωσία, 1995, σσ. 411-417.

¹⁷⁵Niyazi Kızılyürek, *Η Ομοσπονδία στον κόσμο Η Ομοσπονδιακή Κύπρος*, ό. π., σελ. 140.

¹⁷⁶Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, ό. π., σελ. 12.

¹⁷⁷Εφημερίδα *Hürriyet*, «KKTC Cumhurbaşkanı Akıncı: Gayriresmi Kıbrıs görüşmesi bundan sonraki süreç için olumlu bir adım», 26 Kasım 2019.[Akıncı Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου: Οι άτυπες διαβουλεύσεις είναι ένα θετικό βήμα για την επόμενη διαδικασία]

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς Πηγές :

Κατάλογος ημερήσιου και περιοδικού τύπου

Απόστολος Βαρνάβας, Ιανουάριος 1960 - Αύγουστος 1963.

Δελτίον Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών, 1962-1963.

Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου, 1959-1960, 1960-1961, 1961-1962.

Επετηρίς Παγκυπρίου Γυμνασίου, 1955-1964.

Επετηρίς Παγκυπρίου Γυμνασίου Θηλέων Παλουριωτίσσης, 1961-1964.

Επετηρίς Παγκυπρίου Γυμνασίου Κύκκου, 1961-1963, Λευκωσία, 1964.

Εφημερίδα Ελευθερία, 1960-1963.

Εφημερίδα Halkın Sesi, 1960-1963.

Καιροί της Κύπρου & Κυπριακοί Καιροί, 8 Ιανουαρίου 1960 - 22 Σεπτεμβρίου 1961.

Κυπριακά Χρονικά, Νοέμβριος 1960- Ιούλιος 1963.

Κυπριακαί Σπουδαί, 1960-1963.

Κυπριακή Εκπαίδευσις, Οκτώβριος 1959, Απρίλιος 1960, Ιούνιος 1961, Οκτώβριος 1961.

Κύπρος Cyprus Greek-American Review, Ιούλιος 1960-Μάιος 1961.

Μαθητική Εστία, Απρίλιος-Ιούνιος 1960, Ιανουάριος -Μάρτιος 1961, Απρίλιος -Ιούνιος 1961, Οκτώβριος -Δεκέμβριος 1961, Μάιος- Ιούνιος 1963, Σεπτέμβριος -Δεκέμβριος 1963.¹

Μαθητικοί Αντίλαλοι, Οκτώβριος 1962 –Φεβρουάριος 1964.

Μόρφωσις, 1960-1963.

Νέα Αγροτική Επιθεώρησις, 1960-1963.

Νέα Εποχή, Μάρτιος 1959 – Δεκέμβριος 1963.

Ο συνεργατιστής, Οκτώβριος 1961- Δεκέμβριος 1963.

Ο Τραπεζικός, 1960-1963.

Παιδική Χαρά, Ιανουάριος 1962 - Ιούνιος 1963.

Πάντα Εμπρός, Φεβρουάριος 1963- Δεκέμβριος 1963.

Πνευματική Κύπρος, 1960-1963.

¹Από το τεύχος αρ. 24 (Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 1959) μέχρι το τεύχος αρ. 29 (Απρίλιος –Ιούνιος 1961) αποτελεί το εκφραστικό όργανο των μαθητών του Παγκυπρίου Γυμνασίου.

Από το τεύχος αρ. 30 (Οκτώβριος- Δεκέμβριος 1961) μέχρι το τεύχος αρ. 35 (Μάιος –Ιούνιος 1963) εκδίδεται από τα σχολεία Κεντρικού και Κύκκου.

Από το τεύχος αρ. 36 (Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 1963) εκδίδεται από τα σχολεία Κεντρικού -Φανερωμένης και Νεαπόλεως.

Βιβλιογραφία

Φιλολογική Κύπρος, 1960-1964.

Φωτεινοί Ορίζοντες, Νοέμβριος 1962-Δεκέμβριος 1963.

Αγγλόφωνα περιοδικά

Cyprus : The Island of Aphrodite, Cosmos Press, Nicosia, 1963.

Cyprus : A handbook on the islands past and present, Nicosia, 1964.

Cyprus to-day, Ιανουάριος- Φεβρουάριος 1963, Μάιος -Ιούνιος 1963, Ιούλιος - Αύγουστος 1963, Σεπτέμβριος -Οκτώβριος 1963, Νοέμβριος -Δεκέμβριος 1963.

The Greek heritage of Cyprus : A handbook on the island's past and present, Greek Communal Chamber, Nicosia, 1963.

Σχολικά εγχειρίδια

Ελληνικά σχολικά εγχειρίδια / Σχολικά βοηθήματα / Εγχειρίδια εκπαιδευτικού

Ανδρουλιδάκης Ε. Κ., *Παγκόσμιος ιστορία (και ελληνική) δια τους υποψήφιους των σχολών του πανεπιστημίου, παιδαγωγικών ακαδημιών, ανωτ. εμπορικής, Παντείου κ.λ.π., τ. Α΄*, Αθήνα, 1961.

Βαρναβίδου Π. Λ. & Βαρναβίδου Γ. Λ., *Πρακτική γεωμετρία προς χρήσιν των μαθητών της Α΄ και Β΄ τάξεως των γυμνασίων, λυκείων, εμπορικών και τεχνικών σχολών*, Λευκωσία, 1960.

Βλέσσας Γιώργος & Δούκα Δ., *Φυσική και χημεία προς χρήσιν των μαθητών της Ε' και Σ' τάξεως των δημοτικών σχολείων*, Ατλαντίδος, Αθήνα, 1959.

Βολονάκης Μιχαήλ Δ., *Αγωγή του πολίτου προς χρήσιν των σχολείων της μέσης εκπαιδεύσεως και των διδασκαλείων*, Ελευθερία, Λευκωσία, 1908.

Βουραζέλη-Μαρινάκου Ελένη, *Ιστορία των μέσων χρόνων*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962.

Γαβρεσέας Παναγιώτης, *Γεωγραφία Ευρώπης διά την Β' τάξιν εξατάξιων γυμνασίων*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962.

Γαβρεσέας Παναγιώτης, *Γεωγραφία Ηπείρων : Ασίας, Αφρικής, Αμερικής, Ωκεανίας, Ανταρκτικής τάξη Γ΄*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962.

Γεωργιάδης Κλεάνθης Π., *Γενική Ιστορία - Ιστορία της Κύπρου, τ. Α'*, Λευκωσία, 1940.

Βιβλιογραφία

- Γεωργιάδης Κλεάνθης Π., *Ιστορία της Κύπρου*, Λευκωσία, 1953.
- Γεωργιάδης Κλεάνθης Π., *Ιστορία της Κύπρου*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960.
- Γεωργιάδης Κλεάνθης Π., *Ιστορία της Κύπρου : Από την Ρωμαιοκρατίαν μέχρι της Ενετοκρατίας, διά την Γ' και Δ' τάξιν Σχολών Μέσης Παιδείας*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1962.
- Γεωργιάδης Κλεάνθης Π., *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων, διά την Α' και Β' τάξιν Σχολών Μέσης Παιδείας*, τ. Α', Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1962.
- Γεωργιάδης Κλεάνθης Π., *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων, διά την πρώτην τάξιν σχολείων Μέσης παιδείας*, τ. Α', Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1965.
- Γρηγορίου Ιωάννης, *Ελληνική στενογραφία κατά το σύστημα "ΓΚΡΕΓΚ" : Το πλέον διαδεδομένον σύστημα ανά την υφήλιον*, Αυγή, Λευκωσία, 1963.
- Δημητρακόπουλος Χ. κ.ά., *Νεοελληνικά Αναγνώσματα, Α' Γυμνασίου*, Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1961.
- Ιωαννίδης Κώστας Δ., *Φωνητικά γυμνάσματα και παιδαγωγικά τραγούδια διά τας παιδαγωγικάς ακαδημίας, σχολεία και ωδεία*, τ. Β', Γραφείο Παιδείας, Λευκωσία, 1963.
- Κληρίδης Νέαρχος, *Αγωγή του πολίτου για την Ε' τάξη του δημοτικού*.
- Κληρίδης Νέαρχος, *Μαθήματα εκκλησιαστικής ιστορίας για την Ε' Δημοτικού*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία.
- Κληρίδης Νέαρχος, *Μαθήματα ιστορίας για το δημοτικό*, Λευκωσία, 1949.
- Κληρίδης Νέαρχος, *Εγχειρίδιον ιστορίας της Ορθόδοξου Εκκλησίας της Κύπρου*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1956.
- Κληρίδης Νέαρχος, *Μαθήματα ιστορίας για την Δ' δημοτικού*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960.
- Κληρίδης Νέαρχος, *Μαθήματα ιστορίας για την Στ' δημοτικού*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960.
- Κληρίδης Νέαρχος, *Θρησκευτικά Μαθήματα για την Α' και τη Β' τάξη του δημοτικού σύμφωνα με το επίσημο πρόγραμμα*, Λευκωσία, 1962.
- Κληρίδης Νέαρχος, *Μαθήματα Πατριδογνωσίας για την Α' και Β' τάξη των δημοτικών σχολείων, σύμφωνα με τον νέον αναλυτικόν πρόγραμμα του Ελληνικού Γραφείου Παιδείας, και εγκεκριμένον υπό του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας*, Λευκωσία, 1968.
- Κοντογιάννης Δημήτρης κ.ά., *Αναγνωστικό για την έκτη τάξη του δημοτικού σχολείου*, Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1952.

Βιβλιογραφία

Κοσμά Αλέξανδρος Ι., *Γραμματική της ελληνικής γλώσσας μετά παραρτήματος ορθογραφικών κανόνων προς χρήσιν των μαθητών της Ε' και Στ' τάξεως των Δημοτικών Σχολείων αμφοτέρων των φύλων και των ανώτερων Σχολών*, Κόσμος, Λευκωσία, 1960.

Κουσουλίδης Ρένος Π., *Η Ελληνική Στενογραφία*, Λευκωσία, 1961.

Κρητικός Βίκτωρ Δ. & Κοσμά Κυριάκος (επιμ.), *Αρριανού Αλεξάνδρου ανάβασις : εκλογαί, & Ηροδότου Ιστορίαι*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1963.

Λιώκης Λεωνίδας Σπ., *Στοιχεία ανόργανου χημείας Ε' τάξεως εξατάξιου Γυμνασίου*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1959.

Μαραθεύτης Φρίξος, *Υλη και διδακτική της φυσικής και γενικής γεωγραφίας του δημοτικού σχολείου*, Λευκωσία, 1962.

Μιτσίδης Ανδρέας Ν., *Η διδακτική των θρησκευτικών*, Λευκωσία, 1961.

Ξιούτας Νικόλαος, *Αγωγή του Πολίτου*, Λευκωσία.

Παναγάκης Κωνσταντίνος Γ., *Ασκήσεις μαθηματικών πραγματικοί αριθμοί δια τα γυμνάσια πρακτικής κατευθύνσεως και τους υποψήφιους των ανωτάτων σχολών*, Μ. Πεχλιβανίδης, Αθήνα, 1963.

Παντελούρης Ευαγόρας Μ., *Ανθρωπολογία δια την Δ' τάξιν των εξατάξιων γυμνασίων*, Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962.

Πετρούνιας Βασίλειος Ε., *Εκκλησιαστική Ιστορία για την Δ' τάξιν των εξατάξεων γυμνασίων*, Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1960.

Πετρούνιας Βασίλειος Ε., *Ιερά ιστορία της Καινής Διαθήκης διά την Β' τάξιν των εξατάξιων γυμνασίων*, Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1960.

Σακελλαρόπουλος Νώντας Περ., *Αγωγή του Κύπριου πολίτου*, Λευκωσία, 1963.

Σιμς Γ. (επίμ), *Διάλογοι ελληνική μετάφρασις*, Τύποις «ΜΟΥΣΩΝ», Λευκωσία.

Σπεράντσας Στέλιος, *Σωματολογία του ανθρώπου μετά στοιχείων υγιεινής τάξης Ε'*, Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962.

Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, *Σύντομος Ιστορία της Κύπρου*, Λευκωσία, 1972.

Σταμάτης Ευάγγελος, *Γεωγραφία, Μαθηματική και Φυσική μετά στοιχείων Γεωλογίας και Ορυκτολογίας δια την Δ' τάξιν του Γυμνασίου*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962.

Τζάρτζανος Αχιλλέας Α., *Συντακτικόν της αρχαίας ελληνικής γλώσσας διά τας ανωτέρας τάξεις των γυμνασίων*, Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1963.

Βιβλιογραφία

Τσιγκίνης Παντελής, *Ελληνική ιστορία δια τους μαθητάς της Γ' και Δ' τάξεως των δημοτικών σχολείων αμφοτέρων των φύλων και της Δ' Τάξεως των πλήρων Αστικών σχολών*, Ι. Γ. Κασουλίδης, Λευκωσία, 1932.

Φάντης Πέτρος Ζ., *Μεθοδικαί ασκήσεις δακτυλογραφίας*, Λευκωσία, 1960.

Φωκίτης Ιωάννης Δ., *Παγκόσμιος οικονομική ιστορία*, Εκδοτικός οίκος Ν. Αλικιώτης & Υιοί, Αθήνα, 1962.

Χατζηϊωάννου Κούρρας Νίκος, *Εισαγωγή στη νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1960.

Χατζηκυριάκου Σταύρος Σ., *Ιστορία της Κύπρου για την Γ', Δ', Ε' και Στ' τάξη των δημοτικών σχολείων*, Λευκωσία, 1959.

Χρήστου Χαράλαμπος, *Παιδικά νεοελληνικά κείμενα και γλωσσικές ασκήσεις*, Λεμεσός, 1963.

Τουρκικά Σχολικά Εγχειρίδια- Εγχειρίδια Εκπαιδευτικού

Alasya Halil Fikret, *Kıbrıs tarihi (M.E. 1450- M.S. 1878) Belli başlı Antikitelemi*, M. Fikri Matbaasında, Lefkoşa, 1939.

Alasya Halil Fikret, *Kıbrıs tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ayyıldız Matbaasında, Ankara, 1964.

Gazioğlu Ahmet, *İngiliz idaresinde Kıbrıs*, Ekin Basımevi, İstanbul, 1960.

İlaydın Hikmet, *Ek okuma kitabı*, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu, Lefkoşa, 1960.

Metin Hüseyin, *Kıbrıs tarihine toplu bir bakış*, Halkın Sesi, Lefkoşa, 1959.

Selen Fevzi, *Hayat Bilgisi Öğretimi*, Öğretmen kitapları serisi 1, Kıbrıs Türk Maarif Müdürlüğü, Lefkoşa, 1961.

Εκδόσεις Τουρκικού Γραφείου Παιδείας

Kıbrıs tarihi notları, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962.

Kıbrıs'ın tarih boyunca Anadolu ile ilgisi, Kıbrıs Türk Maarif Yayını, Lefkoşa, 1962.

Yurttaşlık Bilgisi I, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962.

Yurttaşlık Bilgisi II, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962.

Yurttaşlık Bilgisi V, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962.

Yurttaşlık Bilgisi VI, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962.

Βιβλιογραφία

Εκδοτικά εγχειρήματα Ελληνικής Κοινότητας

Αβρααμίδου Έλλη, *Κυπριακά Σκέτς*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1960.

Αιμιλιανίδης Αχιλλέας, *The Zurich and London Agreements and the Cyprus Republic*, Imprimerie A. Klissiounis, Athenes, 1961.

Αναστασιάδης Κ. Π., *Τουρκικόν βιβλίον Türkçe kitabı*, Λευκωσία, 1960.

Ανθίας Τεύκρος, *Ποιητικά άπαντα 1928-1962 Αθήνα-Κύπρος-Λονδίνο*, Aegean Press, Λονδίνο, 1962.

Ανθίας Τεύκρος, *Η ζωντανή Κύπρος : Λαογραφικά θέματα*, Anthias Publications, London, 1963.

Αχιλλέας Αιμίλιος, *Η συμφωνία του λυτρωμού*, Δίφρος, Κύπρος, 1960.

Βόγιας Μιχαλάκης Ι., *Ο άγνωστος ασθενής του αρ. 19 τρίτου ορόφου*, Λεμεσός, 1963.

Βραχάς Φρίξος Π., *Οκτώ ελληνικά θέματα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962.

Γαλάζη Πίτσα, *Στιγμές εφηβείας: ποιήματα*, Φέξης, Αθήνα, 1963.

Γεωργιάδης-Κυπρολέων Ανδρέας, *Εκ προμελέτης: νουβέλλα μαζί με 4 διηγήματα*, Σιδέρης, Αθήνα, 1963.

Γιάκου Δημήτρης, *Ο δρόμος της χαραυγής : διηγήματα*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.

Γρίβας Γεώργιος, *Απομνημονεύματα αγώνος Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959*, Αθήνα, 1961.

Γρίβας Γεώργιος, *Αγών Ε.Ο.Κ.Α και ανταρτοπόλεμος : πολιτικοστρατιωτική μελέτη*, Αθήνα, 1962.

Δίκαιος Πορφύριος, *A conspectus of architecture in ancient Cyprus plates 1-60*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1960.

Δρουσιώτης Πυθαγόρας Ν., *Εκλογή : ποιήματα*, Λεμεσός, 1963.

Ευγενίου Αντωνάκης, *Αιολικοί σκοποί : ποιήματα*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1963.

Ιακωβίδης Αντρέας, *Βιολέττες στη Βερενίκη*, Λευκωσία, 1962.

Ιωαννίδου Ειρένα, *Ηρωική Συμφωνία*, Εστία, Αθήνα, 1960.

Καλοζώης, Μάκης Φ., *Κυπριακά μοτίβα : ποιήματα*, Κύπρος, 1962.

Καπλάνης Αλέξης, *Φλογισμένοι ύμνοι των αθανάτων νεκρών της ΕΟΚΑ : ποιήματα*, Κύπρος, 1959.

Κασουλίδης Ιωάννης, *Μαρία η Συγκλητική: δράμα εις πράξεις τρεις*, Λευκωσία, 1962.

Κλεάνθους Κώστας, *Προσφορά*, Λευκωσία, 1962.

Κλεάνθους Κώστας, *Αδελφέ μου Οσμάν : ποιήματα*, Έκδοση Κ. Σ. ΕΔΟΝ, Λευκωσία, 1975.

Βιβλιογραφία

Κληρίδης Νέαρχος, *Κυπριακά Παραμύθια*, μέρος Α΄, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία 1959.

Κληρίδης Νέαρχος, *Τοπικές ιστορίες : Ιστορία της Λύσης*, Λευκωσία, 1960.

Κληρίδης Νέαρχος, *Ο Διγενής Ακρίτας: Ο καινούριος μυθικός ήρωας των Ελλήνων: Ιστορία και θρύλοι στο Βυζάντιο και στην Κύπρο*, Α. Π. Πολίτης, Βαρώσια, 1961.

Κληρίδης Νέαρχος, *Χωριά και πολιτείες της Κύπρου : για να γνωρίσωμε την Κύπρο μας*, Λευκωσία, 1961.

Κληρίδης Νέαρχος, *Η πρώτη 25ετηρίδα του Συνεργατικού Ταμειυτηρίου Διδασκάλων Κύπρου ΑΤΔ 1936-1961*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1962.

Κληρίδης Νέαρχος, *Η αρχαία πολιτεία της Ταμασσού στα προ και μετά Χριστόν χρόνια*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1963.

Κουγιάλης Θεοκλής, *Μολυβιές στο περιθώριο: απομνημονεύματα 1958-59*, Χρ. Γ. Σταυρινίδης, Λευκωσία, 1960.

Κούρος Ανδρέας, *Η ελληνοχριστιανική παράδοση*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Κύπρος, 1961.

Κρίνας Λεύκιος, *Αντάρτικη φλόγα και σκορπισμένα γιασεμιά: ποιήματα*, 1959.

Κύρρης Κώστας, *Ο Κύπριος Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Υάκινθος (1345-6) και ο ρόλος του εις τον Αντιπαλαμυτικόν αγώνα*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1961.

Κύρρης Κώστας, *Οι ποιητάρηδες της Κύπρου*, Λευκωσία, 1961.

Κωνσταντινίδης Αρχιμανδρίτης Φώτιος Σ., *Μνημόσυνα ηρώων του Κυπριακού απελευθερωτικού αγώνος*, Λευκωσία, 1963.

Λαδάκη-Φιλίππου Νίκη, *Δρόμοι Αγάπης: ποιήματα*, Κόσμος, Κύπρος, 1960.

Λαδάκη-Φιλίππου Νίκη, *ατονα*, Κύπρος, 1963.

Λαζάρου Σοφοκλής, *Ενδοσκόπιο : ποιήματα*, Κύπρος, 1961.

Λανίτης Νικόλαος Κλ., *Our destiny : A consideration of some problems pertaining to Cyprus*, Proodos, Nicosia, 1963.

Λεύκης Γιάννης, *Τραγούδι των ζυπνημένων ανθρώπων κι άλλα ποιήματα*, Λεμεσός, 1963.

Λευκωσιάτης Κωνσταντίνος, *Λογοδοσία επί τη λήξει των εργασιών του σχολικού έτους 1960-61*, Λευκωσία, 1961.

Λευκωσιάτης Κωνσταντίνος, *Η Κυπριακή Βαστίλλη*, Αθήνα, 1961.

Λιασίδης Παύλος, *Δώδεκα παρά δέκα*, Αυγή, Κύπρος, 1960.

Βιβλιογραφία

- Λοϊζίδης Σάββας, *Συνέπεται των συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου: Κρίσις εκ του διαχωρισμού των δήμων, οι Τούρκοι και η Κύπρος, η απειλή επεμβάσεως*, Αθήναι, 1963.
- Λυκαύγης Άνθος, *Κραυγές*, Αθήνα, 1961.
- Λυμπουρίδης Αχιλλέας, *Cyprus: The island of Aphrodite*, Cosmos Press, Nicosia, 1963.
- Λυσιώτης Ξάνθος, *Θρόμβοι και σταλαχτίτες (1955-1958)*, Λευκωσία, 1960.
- Λυσιώτης Ξάνθος, *Αποδημία*, Λευκωσία, 1961.
- Μαρκίδης Κώστας, *Εδώ ΕΟΚΑ*, Λάρνακα, 1961.
- Μαρκίδης Κώστας, *Οι καμοί του χωρκάτη : κυπριακή διαλεκτική ποιήσεις*, Λάρνακα, 1961.
- Μαυρίδης Νεόφυτος Χ., *Η Αθάνατη Τζιύπρος : τζιυπριώτικα τραούδκια*, τ. Γ', Νέα Σπάρτη, Αμμόχωστος, 1959.
- Μαυρίδης Νεόφυτος Χ., *Ο φιλόσοφος ρεσπέρης*, Νέα Σπάρτη (Μεσαορίας), Αμμόχωστος, 1961.
- Μαυρίδης Νεόφυτος Χ., *Οι παραντζιελιές του ρεσπέρη στον γυιόν του...*, Νέα Σπάρτη (Μεσαορίας), Αμμόχωστος, 1962.
- Μελάς Τώνης, *Ρίζες ιδεών : πρόζες-στοχασμοί*, Λεμεσός, 1960.
- Μελάς Τώνης, *Στα φτερά του πεπρωμένου : δράμα τρίπρακτο : (αντιπολεμικό)*, Λεμεσός, 1960.
- Μελάς Τώνης, *Στη σιωπή της μέρας : τετράστιχα ποιήματα*, Λεμεσός, 1961.
- Μελάς Τώνης, *Ταφόπετρες : ποιήματα*, Λεμεσός, 1961.
- Μελεάγρου Ήβη, *Πόλη ανώνυμη: διηγήματα*, Γ. Φέξης, Αθήνα, 1963.
- Μελεάγρου Ήβη, *Ανατολική Μεσόγειος*, Λευκωσία, 1969.
- Μηλιώτης Νίκος, *Μολών Λαβέ : Το έπος της Κύπρου*, Η Κιβωτός, Βαρώσια-Αμμόχωστος, 1959.
- Μηχανικός Παντελής, *Τα δυο βουνά*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1963.
- Μιχαηλίδης Βασίλης, *Ποιήματα*, Δημοτική Βιβλιοθήκη Λεμεσού, Λευκωσία, 1960.
- Μιχαηλίδης Μιχαήλ Ε., *Πάντα μπροστά*, Αθήνα, 1960.
- Μιχαηλίδης Μιχαήλ Ε., *Πέρασε κάποιος στρατιώτης*, Λεμεσός, 1962.
- Μόντης Κώστας, *Συμπλήρωμα των στιγμών*, Λευκωσία, 1960.
- Μόντης Κώστας, *Ποίηση του Κώστα Μόντη*, Λευκωσία, 1962.
- Μούσκος Α. Γ., *Αδούλωτο νησί : τρίπρακτο, πατριωτικό, παιδικό δραματάκι δια τα δημοτικά σχολεία*, Νέος Κόσμος, Λευκωσία, 1960.
- Μούσκος Α. Γ., *Ανταποδώσατε πύρ! : πατριωτικό δράμα εις πράξεις τέσσαρας*, Κύπρος, 1965.
- Νεοκλέους Ευριπίδης & Αθηνοδώρου Ανδρέας, *Αυτοί που δεν λύγισαν : σε πράξεις τέσσερεις*, Κύπρος, 1963.

Βιβλιογραφία

- Νικολαΐδης Μελής, *Δύο διαλέξεις πάνω στο δημοτικό τραγούδι*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.
- Νικολαΐδης Μελής, *Η Κύπρος μας : η ομορφιά της, η ζωή της, ο αγώνας της*, Πνευματική Ζωή, Αθήνα, 1965.
- Νικολάου Κυριάκος, *Κίτιον Ελλήνις*, Λευκωσία, 1961.
- Νικολάου Κ. Μιχαηλίδου Ινώ, *Tituli agonistici, hellenistici et romani, ad res Cyprias pertinente*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1961.
- Οικονομίδης Ιωάννης, *Νεανικοί παλμοί: ποιήματα*, 2^η έκδοση, Λευκωσία, 1961.
- Παγιάση-Κατσούρη Ντίνα, *Ποιήματα*, Λευκωσία, 1964.
- Παλαιολόγου-Πετρώνδα Ευγενία, *Εξοδος*, Κέδρος, Αθήνα, 1961.
- Παπαγεωργίου Αθανάσιος, *Η Βασιλική του Μαραθόβουνου*, Κόσμος, Λευκωσία, 1963.
- Παπαγεωργίου Σπύρος, *Ντούρας ο Τουρκομερίτης*, Λευκωσία, 1963.
- Παπαγεωργίου Σπύρος, *Ο αγώνας, τα κείμενα του και το χρέος μας: μελέτη*, Λευκωσία, 1963.
- Παπαγεωργίου Σπύρος, *Τέσσερα διηγήματα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.
- Παπαδόπουλος Γιάννης Κ., *Τότε που πολεμούσαμε*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.
- Παπαχαλαράμπους Νεόφυτος Χ., *Το ορφανό παιδί και η κακιά μυτριά*, μέρος Β', Λευκωσία, 1964.
- Πασιαρδής Μιχάλης, *Ποιήματα II*, Κύπρος, 1964.
- Πάτης Σώζος Σ., *Χαραυγή της ελληνικής δόξης : Το δράμα της Τήνου*, Αστρομερίτης, 1960.
- Παυλίδης Ανδρέας, *Η διδασκαλία των νέων ελληνικών*, Λευκωσία, 1961.
- Παυλίδης Ανδρέας, *Σωκράτης : θεατρικό έργο σε έξι εικόνες*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1961.
- Περνάρης Άντης & Χρυσάνθης Κύπρος (επιμ.), *Ωδές και μπαλλάντες στον Γρηγόρη Αυξεντίου*, Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου, Λευκωσία, 1963.
- Πιερίδης Γιώργος Φ., *Βιβλία και βιβλιοθήκες*, Εκδόσεις Δημοτικής Βιβλιοθήκης Αμμοχώστου, Αμμόχωστος, 1962.
- Πιερίδης Γιώργος Φ., *Σκληροί καιροί : διηγήματα*, Κέδρος, Αθήνα, 1963.
- Πιερίδης Θεοδόσης, *Το χρυσό μονοπάτι*, Πολιτικές και Λογοτεχνικές εκδόσεις, 1961.
- Πιερίδης Θεοδόσης, *Πρωτομαγιά*, Κέδρος, Αθήνα, 1961.
- Πιερίδης Θεοδόσης, *Κυπριακή συμφωνία*, Κέδρος, Αθήνα, 1964.
- Πικροδάφνης Παύλος Δ., *Ο πόνος του αρκάτη : ποιητική συλλογή*, Λεμεσός, 1960.
- Πιλαβάκης Κώστας Α., *Το δράμα του Λιπέρτη*, Λευκωσία, 1963.

Βιβλιογραφία

- Πισσάς Μιχαήλ Ν., *Κύπρος*, Αλεξάνδρεια, 1962.
- Πισσάς Μιχαήλ Ν., *Κύπρος :Αναγκαίο σημείωμα*, Αλεξάνδρεια, 1962.
- Πισσάς Μιχαήλ Ν., *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, Αλεξάνδρεια, 1962.
- Πισσάς Μιχαήλ Ν., *Τα ανθρώπινα*, Αλεξάνδρεια, 1963.
- Πολεμίτης Άρης, *Πρώτοι παλμοί*, Πρόοδος, Κύπρος, 1960.
- Πυλιώτης Αχιλλέας, *Προσφορά ποιήματα 1946-1974*, Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία, 1994.
- Ρολάνδης Νίκος, *Τα δάκρυα των νέων ανθρώπων ποιήματα*, Λευκωσία, 1958.
- Ρούφος Ρόδης, *Η χάλκινη εποχή : Το μυθιστόρημα του Κυπριακού αγώνα*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 1960.
- Σοφοκλέους Θεόκλητος, *Προς τα σύνορα ... ταξιδιωτικό*, Λυρική Κύπρος, 1960.
- Σπάρτην Δαβίδ, *Ποιητικοί αντίλαλοι*, Κύπρος, 1962.
- Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, *Ο χαρακτήρ της κυπριακής επαναστάσεως του 1426 και Λεόντιος Μαχαιράς*, Αθήνα, 1960.
- Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, *Λόγος επιμνημόσυνος κατά το εν τω Παγκυπρίω Γυμνασίω φιλολογικόν μνημόσυνον του Κωνσταντίνου Αμάντου*, Εκδόσεις «Κυπριακής Εκπαιδεύσεως», Λευκωσία, 1961.
- Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, *A survey of the history of Cyprus*, Geka Press, Nicosia, 1962.
- Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, *Κύπριοι βασιλείς του 4 αι. π.χ. (411-311/10 π.χ.) :Μετά εισαγωγής περί του ελληνικού χαρακτήρος της αρχαίας κυπριακής ιστορίας*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1963.
- Σπυριδάκης Κωνσταντίνος & Καρακάσης Σταύρος, *Λαογραφική αποστολή εις Κύπρον (21 Οκτωβρίου-20 Νοεμβρίου 1960): I) έκθεσις περί της λαογραφικής συλλογής II) έκθεσις περί της συλλογής μουσικής ύλης*, Αθήνα, 1962.
- Στεφανίδης Τάσος, *Ο γνιός των υδάτων (ή Αποκάλυψη) : νουβέλλα*, Αποκάλυψη, Λευκωσία, 1960.
- Συμεωνίδης Σίμος, *Σχολικές Διατάξεις*, Λευκωσία, 1961.
- Συμεωνίδης Σίμος, *Το καλύτερο χριστουγεννιάτικο δώρο*, 1963.
- Σωκράτους Κώστας, *Ήρωες : ποιήματα*, Π. Οικονόμου, Αθήνα, 1959.
- Σωκράτους Κώστας, *Σάρκα, αίμα, πηλός*, Λευκωσία, 1962.
- Σωτηριάδης Αντώνης, *Τραγούδια των κρατητηρίων (Ημερολόγιο Α')*, Πάφος, 1961.

Βιβλιογραφία

- Σωτηριάδης Αντώνης, *Τραγούδια των κρατητηρίων (Ημερολόγιο Β')*, Πάφος, 1963.
- Σωτηριάδης Αντώνης, *Η μαιευτική στην Κύπρο ανάμεσα στον λαό*, Πάφος, 1963.
- Ταρσούλη Αθηνά, *Κύπρος*, Εκδόσεις Άλφα, Αθήνα, 1955 & 1963.
- Φράγκου Νιόβη Ι., *Ελληνο-τουρκική μέθοδος*, Λευκωσία, 1960.
- Χαραλαμπίδης Κυριάκος, *Πρώτη πηγή*, Αθήνα, 1961.
- Χατζηϊωάννου-Κουρράς Νίκος, *Εισαγωγή στη νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1960.
- Χατζηϊωάννου Κυριάκος (επιμ.), *Η 9η Ιουλίου 1821 εν Κύπρω: δράμα εις κυπριακήν διάλεκτον : ποίημα Βασίλη Μιχαηλίδη*, Εκδόσεις Βιβλιοθήκης Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου, Αμμόχωστος, 1960.
- Χατζηϊωάννου Κυριάκος, *Κυπριακά διαλεκτικά κείμενα*, Αμμόχωστος, 1961.
- Χατζηκλείτος Κ., *Η τουρκική : άνευ διδασκάλου*, Λευκωσία, 1959.
- Χατζηκώστας Λεόντιος, *Το κλάμα του μωρού κι' άλλα διηγήματα*, Μ. Τριανταφύλλου Υιοί, Θεσσαλονίκη, 1960.
- Χατζηκώστας Λεόντιος, *Το μνημόσυνο της αδερφής μου κι' άλλα διηγήματα*, Θεσσαλονίκη, 1962.
- Χατζηκώστας Λεόντιος, *Μεταίχμια : ποιήματα*, Θεσσαλονίκη, 1963.
- Χρίστου Σάββας, *Ο γολγοθάς και η απολύτρωση της Κύπρου*, Λάρνακα, 1959.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Η μάχη των Μύλων*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1960.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Ήταν όλοι τους αντρείοι : τρίπρακτο*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1960.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Το κρησφύγετο : τρίπρακτο*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1960.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Εννιά πικρά και ρωμαλέα διηγήματα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1961.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Έτσι άρχισε η Κυριακή ... : νουβέλλα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1961.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Η προδοσία-Πατέρας δίχως παιδί: δύο μικρά μονόπρακτα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1961.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Το ημερολόγιο του γαλάζιου κοριτσιού : νουβέλλα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1961.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Γρηγόρης Αυξεντίου*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1962.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Ελένη Παλαιολόγου : σε τέσσερις εικόνες*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Ο Κανάρης στη Λάπηθο και Η ανάσταση : δύο μικρά μονόπρακτα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962.

Βιβλιογραφία

- Χρυσάνθης Κύπρος, *Οι μπαλλάντες μιας ηρωϊκής εποχής*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Δεκατρία (κακοσήμαδα): αντιποιητικά θέματα*, Φιλολογική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Η ανάσταση του αντάρτη· Το δίλημμα : δύο μικρά μονόπρακτα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Παγκυπριονίκες*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Το ξεσήκωμα των σκλάβων : νουβέλλα*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Το ροζ φουστάνι : σε τέσσερις εικόνες*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.
- Ψαρόπουλος Τάσος, *Ο δήμιος : Το ημερολόγιο του Φούσκου*, Δίφρος, Αθήνα, 1962.

Άλλες εκδόσεις

- Ο κυπριακός αγών και οι κομμουνισταί*, Πολιτική και Κοινωνική Βιβλιοθήκη 2, Δυτικός-Ανατολικός Κόσμος, Αθήνα.
- Ο κυπριακός αγών και οι κομμουνισταί (1926-1954: Η προϊστορία της προδοσίας)*, Πολιτική και Κοινωνική Βιβλιοθήκη 3, Δυτικός-Ανατολικός Κόσμος, Αθήνα, 1960.
- Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας*, Κυβερνητικό Τυπογραφείο Κύπρου, Λευκωσία, 1960.
- Σύνδεσμος Ελλήνων Φιλολόγων Κύπρου Στασίνος*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1962.

Εκδοτικά εγχειρήματα Τουρκικής Κοινότητας

- Adalı Kutlu, *Köy raporları 1961*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1961.
- Adalı Kutlu, *Köy raporları 1962*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1962.
- Adalı Kutlu, *Köy raporları 1963*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1963.
- Adalı Kutlu, *Dağarcık : Geçtiğim köylerden notlar*, Beşparmak, Lefkoşa, 1963.
- Adalı Kutlu, *Dağarcık*, 1. cilt, Işık Kitabevi, Lefkoşe, 1997.
- Adalı Kutlu, *Dağarcık*, 2. cilt, Işık Kitabevi, Lefkoşe, 2000.
- Aydoğan Ergün, *Mahperi : şiirler*, Lefkoşa, 1962.

Βιβλιογραφία

- Bedeve Vergi H., *Vesikalarla tarihi bir gerçeği açıklıyoruz : Kıbrıs Tarihin Hiçbir Devrinde Yunan Adası Olmamıştır*, Halkın Sesi Basımevi, Lefkoşa, 1963.
- Cönger Mümtaz, *Türk milli oyunlarından örnekler 1*, Lefkoşa, 1960.
- Deliceırmak Orbay (hazırlayan) *Bir şehitten seslenişler Süleyman Uluçamgil*, Lefkoşa, 1964.
- Deliceırmak Orbay (hazırlayan), *Süleyman Uluçamgil: Bütün eserleri*, K.K.T.C. Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1998.
- Demirağ Fikret, *Açar yörüngeler çiçeği : şiirler*, Yaratış, Lefkoşa, 1963.
- Deliceırmak Orbay Mehmet, *Sömürge Çocuğunun Türkiyesi : destan*, Ödül, Lefkoşa, 1963.
- Denktaş Rauf Raif, *Türk Cemaat Meclisi İcra Heyeti Başkanı Rauf Raif Denktaş'ın T.C. Meclisinin 1' inci devre 4' üncü çalışma yılının başlaması dolayısıyla Cemaat Meclisinin faaliyetleri hakkında irat ettiği nutuk : 15 Eylül 1963*, Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1963.
- Gazioğlu Ahmet, *Yavru Vatan Kıbrıs, Hür Fikir Yayınları, Lefkoşa, 1960*.
- Egeli Münir Hayri, *Atatürk'ün istediği çocuklar : Milli hikayeler*, Akın Kitabevi, İstanbul, 1954.
- Hakeri Bener Hakkı, *Lefkoşa' nın fethi*, Yaratış, Limasol, 1962.
- Irmak Mehmet, *İsimsiz Kahramanlar*, Halkın Sesi, Lefkoşa, 1959.
- Kansu Mehmet, *Piramit acısı : şiirler*, Şölen, Kıbrıs, 1962.
- Kansu Mehmet & Demirağ Fikret, *İkinin yaşamı : şiirler*, Ankara, 1959.
- Levent Mehmet, *Sensizlik : şiirler*, Bozkurt, Lefkoşa, 1963.
- Mapolar Afif, *Beyaz gül : Bir Akdeniz masalı : roman*, Çardak, Lefkoşa, 1962.
- Mehmet Orbay, *El kapılarında : roman*, Nacak, 1960.
- Mehmet Orbay, *Peykin telsizinden : şiirler*, Nacak, Lefkoşa, 1961.
- Mehmet Orbay, *Bursa gözlüm : şiirler*, 1962.
- Polo Vedat Ş., *Funda : şiirler*, Lefkoşa, 1961.
- Rüstem Kemal (επιμ.), *Güzel Kıbrıs resimlerle*, Rüstem, Lefkoşa, 1961.
- Tezel Ali İhsan & Demirağ Fikret Ahmet, *Tutku : şiirler*, Ankara, 1960.
- Uluçamgil Süleyman & Deliceırmak Orbay, *Asi : şiirler*, 1966.
- Veziroğlu Fuat, *Çukur yanaklı*, Lefkoşa, Beşparmak, 1961.
- Yaşın Özker, *Bayraktar türküsü : manzum oyun, üç perde*, Kıbrıs Postası, Lefkoşa, 1959.
- Yaşın Özker, *Mehmetçik Kıbrıs'ta*, Çevre Yayınları, Lefkoşa, 1960.
- Yaşın Özker, *Atatürk'e saygı duruşu : destan*, Çevre, Lefkoşa, 1963.
- Yaşın Özker, *Babil daha uzakta : şiirler*, Yeditepe, İstanbul, 1963.

Βιβλιογραφία

Yaşın Özker, *Tüm şiirler*, Çevre Yayınları, İstanbul, 1986.

Άλλες εκδόσεις

Şehitler albümü, Türk Cemaat Meclisi Sosyal İşler Dairesi, Lefkoşa, 1963.

Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960).

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960- 30 Δεκεμβρίου 1960).

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (Α΄ Βουλευτική περίοδος - Σύνοδος Α΄ 1 Ιανουαρίου 1961 - 15 Αυγούστου 1961).

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (Α΄ Βουλευτική περίοδος - Σύνοδος Β΄ 16 Αυγούστου 1961- 31 Δεκεμβρίου 1961).

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (Α΄ Βουλευτική περίοδος - Σύνοδος Β΄ 1 Ιανουαρίου 1962 - 15 Αυγούστου 1962).

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (Α΄ Βουλευτική περίοδος - Σύνοδος Γ΄ 16 Αυγούστου 1962 - 31 Δεκεμβρίου 1962).

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (Α΄ Βουλευτική περίοδος - Σύνοδος Γ΄ 1 Ιανουαρίου 1963 - 15 Αυγούστου 1963).

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (Α΄ Βουλευτική περίοδος - Σύνοδος Δ΄ 16 Αυγούστου 1963- 31 Δεκεμβρίου 1963).

Βιβλιογραφία

Δευτερογενείς Πηγές :

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Αγγλόφωνη Βιβλιογραφία

Adams Thomas William, *U.S. Army Area Handbook for Cyprus*, U. S. Government Printing Office, Washington, 1964.

Adams Thomas William, *AKEL: The communist party of Cyprus*, Hoover Institution Press, Stanford, Calif, 1971.

Adams Thomas William, «The first Republic of Cyprus : A Review of an unworkable constitution», *Western Political Quarterly*, Volume XIX, No. III, 1996, σσ. 475-490.

Adams Thomas William & Cottrell Alvin J., *Cyprus between east and west*, Johns Hopkins Press, Baltimore, 1968.

Aktar Ayhan, Kızılyürek Niyazi & Özkırımlı Umut (επιμ.), *Nationalism in the troubled triangle Cyprus, Greece and Turkey*, Palgrave Macmillan, Basingstoke & New York, 2010.

Alastos Doros, *Cyprus Guerrilla : Grivas, Makarios and the British*, Heinemann, London, 1960.

Alastos Doros, *Cyprus –What now ?*, Zeno, 1964.

Anastasiou Harry, «Communication across conflict lines: The case of ethnically divided Cyprus», *Journal of Peace Research*, Volume 39, No. 5, September 2002, σσ. 581-596.

Αργυρού Βάσσος, *Tradition and modernity in the Mediterranean: The wedding as symbolic struggle*, Cambridge University Press, New York, 1996.

Αργυρού Βάσσος, «"Keep Cyprus Clean": Littering, Pollution, and Otherness», *Cultural Anthropology*, Volume 12, No. 2, May 1997, σσ. 159-178.

Ατταλίδης Μιχάλης (επίμ.), *Cyprus reviewed: The result of a seminar on the Cyprus problem held in June 3-6 1976 by the Jus Cypri Association and the Coordinating Committee of Scientific and Cultural Organizations*, Jus Cypri Association, Nicosia, 1977.

Ατταλίδης Μιχάλης, *Cyprus : Nationalism and International Politics*, Q Press, Edinburgh, 1979.

Bahcheli Tozun & Noely Sid, «The Quest for a Political Settlement in Cyprus: Is a Dyadic Federation Viable?», *The Journal of Federalism*, Volume 44, Issue 4, October 2014, σσ. 659-680.

Βιβλιογραφία

- Βανέζης Προκόπης, *Makarios :Faith and Power*, Abelard-Schuman, London, 1971.
- Βανέζης Προκόπης, *Makarios: Pragmatism V. Idealism*, Abelard-Schuman, London, 1974.
- Bosworth C. E. κ.ά. (επιμ.), *The Encyclopaedia of Islam*, E. J. Brill, Leiden, 1986.
- Bozkurt İsmail, Ateşin Hüseyin & Kansu Mehmet (επιμ.), *Second international congress for Cyprus studies 24-27 November 1998*, Cyprus Issue & History, Eastern Mediterrenean University Centre for Cyprus Studies, Gazimağusa, 1999.
- Bryant Rebecca, «An Aesthetics of Self: Moral Remaking and Cypriot Education», *Comparative Studies in Society and History*, Volume 43, No. 3, 2001, σσ. 538-614.
- Bryant Rebecca, «Justice or respect? A comparative perspective on politics in Cyprus», *Ethnic and Racial Studies*, Volume 24, No. 6, 2001, σσ. 892-924.
- Bryant Rebecca, «The Purity of Spirit and the Power of Blood: A Comparative Perspective on Nation, Gender and Kinship in Cyprus», *Journal of the Royal Anthropological Institute*, Volume 8, No. 3, September 2002, σσ. 509-530.
- Bryant Rebecca, *Imagining the Modern : The cultures of nationalism in Cyprus*, I. B. Tauris, London - New York, 2004.
- Bryant Rebecca, «Writing the Catastrophe : Nostalgia and Its Histories in Cyprus», *Journal of Modern Greek Studies*, Volume 26, No. 2, 2008, σσ. 399-422.
- Bryant Rebecca, *The past in pieces: Belonging in the new Cyprus*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia & Oxford, 2010.
- Bryant Rebecca & Παπαδάκης Γιάννης (επιμ.), *Cyprus and the politics of memory: history, community and conflict*, I. B. Tauris, London, 2012.
- Βρυώνης Σπύρος (επιμ.), *Cyprus Between East and West. A Political and Moral Dilemma: The Past as Prologue to the Present*, Crete University Press, Herakleion, 1994.
- Byrne Sean, «Power Politics as Usual in Cyprus and Northern Ireland : Divided Islands and the Roles of external ethno-guarantors», *Nationalism & Ethnic Politics*, Volume 6, No. 1, 2000, σσ. 1-23.
- Calleja Isabelle, «Education and the teaching of history in the light of encouraging conflict resolution in Cyprus», *Mediterranean Journal of Educational Studies*, Volume. 13, No. 2, 2008, σσ. 49-67.

Βιβλιογραφία

- Γεωργίου Βασιλική, «Competing discourses in the debate on place names in Cyprus : Issues of (symbolic) inclusion/exclusion in orthographic choices», *Journal of Language and Politics*, Volume 9, No. 1, 2010, σσ.140–164.
- Copeaux Etienne & Mauss-Copeaux Claire, *Taksim!: Chypre divisee, 1964-2005*, Aedelsa, Lyon, 2005.
- Crawshaw Nancy, *The Cyprus revolt : An account of the struggle for union with Greece*, George Allen & Unwin, Boston & Sydney, 1978.
- Denктаş Rauf, *The Cyprus triangle*, K. Rustem & Brother, London, 1988.
- Denктаş Rauf, *The national identities in Cyprus*, Photocopy of typed text. Dissertation (MA) in International Relations and Diplomacy, School of Oriental and African Studies, University of London, 1997.
- Δημητρίου Όλγα & Χατζηπαύλου-Τριγιώργη Μαρία, «The Impact of Women's Activism on the Peace Negotiations in Cyprus», *Nationalism & Ethnic Politics*, Volume 24, Issue 1, January-March 2018, σσ. 50-65.
- Dodd Ciement (επιμ.), *The Political, Social, and Economic Development of Northern Cyprus*, The Eothen Press, Huntingdon, England, 1993.
- Dodd Ciement (επιμ.), *Cyprus: The Need for New Perspectives*, Eothen Press, England, 1999.
- Drevet Jean-François, *Chypre en Europe*, Harmattan, Paris, 2000.
- Ehrlich Thomas, *Cyprus 1958-1967*, Oxford University Press, London, 1974.
- Faustmann Hubert, «Independence Postponed: Cyprus 1959-1960», *Cyprus Review*, Volume14, No. 2, 2002, σσ. 99-119.
- Feyzioglu Turhan & Ertekun Necati M., *The Crux of the Cyprus Question*, Lefkoşa, 1987.
- Foley Charles, *Legacy of strife : Cyprus from rebellion to civil war*, Penguin Books, Baltimore 1964.
- Foley Charles & Scobie W. I., *The struggle for Cyprus*, Hoover Institution Press, Stanford & Calif, 1975.
- Foot Hugh, *A start in freedom*, Hodder and Stoughton, London, 1964.
- Gökay Bülent and Hamourtziadou Lily, «Whiter than White’: Race and Otherness in Turkish and Greek National Identities», *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Volume 18, No. 2, 2016, σσ. 177-189.

Βιβλιογραφία

Γρηγορίου Ζέλια, «De-scribing hybridity in "unspoiled Cyprus": Postcolonial tasks for the theory of education», *Comparative Education*, Volume 40, No. 2, May 2004, σσ. 241-266.

Ζεμπύλας Μιχαλίνος, «Trauma, justice and the politics of emotion: the violence of sentimentality in education», *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, Volume 29, No. 1, March 2008, σσ. 1-17.

Ζεμπύλας Μιχαλίνος, «Making sense of traumatic events: Toward a politics of aporetic mourning in educational theory and pedagogy», *Educational Theory*, Volume 59, Number 1, 2009, σσ. 85-104.

Ζεμπύλας Μιχαλίνος, «Reclaiming nostalgia in educational politics and practice: counter-memory, aporetic mourning, and critical pedagogy», *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, Volume 32, No. 5, December 2011, σσ. 641-655.

Ζεμπύλας Μιχαλίνος, «The affective (re)production of refugee representations through educational policies and practices: Reconceptualising the role of emotion for peace education in a divided country», *International Review of Education / Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, Volume 58, Issue 4, August 2012, σσ. 465-480.

Ζεμπύλας Μιχαλίνος, «Citizenship Education and Human Rights in Sites of Ethnic Conflict: Toward Critical Pedagogies of Compassion and Shared Fate», *Studies in Philosophy and Education*, Volume 31, Issue 6, November 2012, σσ. 553-567.

Ζεμπύλας Μιχαλίνος, «The Emotional Complexities of "Our" and "Their" Loss: The Vicissitudes of Teaching about/for Empathy in a Conflicting Society», *Anthropology & Education Quarterly*, Volume 44, 2013, σσ. 19-37.

Ζεμπύλας Μιχαλίνος, «Affective citizenship in multicultural societies: implications for critical citizenship education», *Citizenship Teaching & Learning*, Volume 9, Number 1, 2014, σσ. 5-18.

Heinze Christian, *Cyprus conflict 1964-1985*, K. Rustem, 1986.

Hill George, *A history of Cyprus*, τ. 1 To the Conquest by Richard Lion Heart, Cambridge University Press, Cambridge, 1940.

Hill George, *A history of Cyprus*, τ. 3 The Frankish Period 1432-1571, Cambridge University Press, Cambridge, 1948.

Hill George, *A history of Cyprus*, τ. 4 The Ottoman Province: The British Colony 1571-1948, Cambridge University Press, Cambridge, 1952.

Βιβλιογραφία

Hodge Barbara & Lewis G., *Cyprus school history textbooks: A study in education for international misunderstanding*, Education Advisory Committee of the Parliamentary Group for World Government, London, 1966.

Holland Robert, *Britain and the Revolt in Cyprus 1954-1959*, Clarendon Press, Oxford, 1998.

Ηρακλείδης Αλέξης, «Imagined Enemies: The Aegean Conflict», *Mediterranean Politics*, Volume 16, No. 2, July 2011, σσ. 221–239.

Hunt David (επιμ.), *Footprints in Cyprus : An illustrated history*, Trigraph, London, 1990.

Ιεροδιακόνου Λεόντιος, *The Cyprus Question*, Almquist and Wiksell, Sweden, 1971.

İlter Tuğrul, «The Island of Love/The Island of Conflict: Hospitality and Hostility of Turkish Cypriot Identity and Citizenship in North Cyprus», *Communication and Critical/Cultural Studies*, Volume 12, No. 1, March 2015, σσ. 19–41.

İnalçık Halil, *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300-1600*, Weidenfeld & Nicolson, London, 1973.

Ιωάννου Ανδρέας, Θεοφάνους Ανδρέας, Περιστιάνης Νίκος (επιμ.), *The Cyprus problem : Its solution and the day after : Proceedings of the international symposium and held on 3-6 April, 1997*, Research and Development Center Intercollege, Nicosia, 1998.

Ιωσήφ Ιωσήφ, *Cyprus : Ethnic Conflict and International Politics : From Independence to the Threshold of the European Union*, Mcmillan press, London, 1997.

James Alan, «The Making of the Cyprus Settlement 1958-1960», *The Cyprus Review*, Volume 10, No. 2, Fall 1998, σσ. 11-32.

Jenness Diamond, *The economics of Cyprus : A Survey to 1914*, McGill University Press, Montreal, 1962.

Καλόττοχος Βαγγέλης (επιμ.), *Cyprus and its people : Nation, identity, and experience in an Unimaginable community, 1955-1997*, Westview Press, America, 1998.

Καραγιώργης Ανδρέας, *Education development in Cyprus, 1960-1977*, Nicosia, 1986.

Κατσουρίδης Γιάννης, «The National Question in Cyprus and the Cypriot Communist Left in the Era of British Colonialism (1922 –59)», *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Volume 16, No. 4, 2014, σσ. 474–501.

Κιτρομηλίδης Πασχάλης Μ., «Greek irredentism in Asia minor and Cyprus», *Middle Eastern Studies*, Volume 26, No. 1, 1990, σσ. 3-17.

Βιβλιογραφία

Niyazi Kızılyürek κ.ά., *Turkish Cypriot identity in literature : Turkish Cypriot Panel of Young Intellectuals, London, 21 June 1987*, Fatal Publications, London, 1990.

Kızılyürek Niyazi, «The Politics of Separation and the Denial of Interdependence», *Cyprus Review*, Volume 10, No. 2, 1998, σσ. 33-39.

Kızılyürek Niyazi, «The Challenges of Citizenship in Cyprus», *Journal of Cyprus Studies*, Volume 8/9, No. 22/25, 2003, σσ. 136–141.

Kızılyürek Niyazi, «The politics of identity in the Turkish Cypriot community : A response to the politics of denial ?», *Méditerranée : Ruptures et Continuités. Actes du colloque tenu à Nicosie les 20-22 octobre 2001*, Université Lumière-Lyon 2, Université de Chypre. Lyon : Maison de l'Orient et de la Méditerranée Jean Pouilloux, 2003, σσ. 197-204.

Κληρίδης Ελευθέριος, «National identities on the move: Examples from the historical worlds of Greater Britain and Hellenism», *Comparative Education*, Volume 45, No. 3, August 2009, σσ. 435-452.

Κληρίδης Ελευθέριος, «(Re)reading national identities in school historiographies: Pedagogical implications from the case of Cyprus», *Pedagogy, Culture & Society*, Volume 24, No. 2, 2016, σσ. 269-283.

Kosut Hal, *Cyprus, 1946-68*, Facts on File, New York, 1970.

Koullis L. K., *Greek education in Cyprus*, Education Office Greek Communal Chamber, Nicosia, 1964.

Κουμουλίδης Ιωάννης (επιμ.), *Cyprus in transition 1960-1985*, Trigraph, London, 1986.

Κουφουδάκης Βαγγέλης, «United Nations Peacekeeping and Peacemaking and the Cyprus Question», *The Western Political Quarterly*, Volume 29, No. 3, September 1976, σσ. 457-473.

Kyriakides Stanley, *Cyprus constitutionalism and crisis government*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1968.

Κύρρης Κώστας Π., *Symbiotic elements in the history of the two communities of Cyprus*, Nicosia, 1976.

Leonard Madeleine, «Echoes from the Past: Intergenerational Memories in Cyprus», *Children & Society*, Volume 28, 2014, σσ. 66–76.

Λοϊζίδης Νεόφυτος, «Ethnic Nationalism and Adaptation in Cyprus», *International Studies Perspectives*, Volume 8, Issue 2, May 2007, σσ. 172–189.

Loizos Peter, *Unofficial views: Cyprus society and politics*, Intercollege Press, Nicosia, 2001.

Βιβλιογραφία

Loizos Peter, *The Greek gift : Politics in a Cypriot village*, Bibliopolis, Mannheim & Mohnesee, 2004.

Luke Harry, *Cyprus : A portrait and an appreciation*, George G. Harrap, London, 1957.

Maier Franz Georg, *Cyprus : From earliest time to the present day*, Elek Books Limited, London, 1968.

Markides Kyriacos C., *The rise and fall of the Cyprus Republic*, Yale University Press, New Haven and London, 1977.

Μαυράτσας Κάισαρ, «National Identity and Consciousness in Everyday Life: Towards a Sociology of Knowledge of Greek-Cypriot Nationalism», *Nations & Nationalism*, Volume 5, Issue 1, January 1999, σσ. 91-104.

Mayes Stanley, *Cyprus and Makarios*, Putnam, London, 1960.

Meyer Albert & Βασιλείου Σίμος, *The Economy of Cyprus*, Harvard University Press, Cambridge, 1962.

Μιχαήλ Μιχάλης & Τάμης Αναστάσιος (επιμ.), *Cyprus in the Modern World*, Vantias, Thessaloniki, 2005.

Morag Nadav, «Cyprus and the clash of Greek and Turkish Nationalisms», *Nationalism & Ethnic Politics*, Volume 10, No. 4, 2004, σσ. 595-624.

Moran Michael, *Rauf Denktash at the United Nations speeches on Cyprus*, Eothen Press, Huntington & Cambs, 1997.

Μπίτσιος Δημήτρης, *Cyprus: The Vulnerable Republic*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1975.

Νεοφύτου Λεύκιος (επιμ.), *Proceedings from the International Conference Citizenship Multiculturalism Cosmopolitanism : University of Cyprus, Nicosia 3-4 November 2007*, POLIS Citizenship Association, Nicosia, 2009.

Oberling Pierre, *The road to Bellapais : The Turkish Cypriot exodus to Northern Cyprus*, Columbia University Press, New York, 1982.

Örek Osman, *Cyprus: Makarios on enosis?*, Public Information Office of the Turkish Cypriot Administration, Nicosia, 1974.

Panagides Stahis, «Communal conflict and economic considerations: The case of Cyprus», *Journal of Peace Research*, Volume 5, No. 2, 1968, σσ. 133-145.

Βιβλιογραφία

Παντελή Σταύρος, *A history of Cyprus : From foreign domination to trouble independence*, East-West Publications, London, 2000.

Παπαδάκης Γιάννης, «The Politics of Memory and Forgetting in Cyprus», *Journal of Mediterranean Studies*, Volume 3, No. 1, 1993, σσ. 139-154.

Παπαδάκης Γιάννης, «The National Struggle Museums of a divided city», *Ethnic and Racial Studies*, Volume 17, No. 3, 1994, σσ. 400-419.

Παπαδάκης Γιάννης, «Nation, narrative and commemoration: political ritual in divided Cyprus», *History and Anthropology*, Volume 14, No. 3, 2003, σσ. 253-270.

Παπαδάκης Γιάννης, «History Education in Divided Cyprus : A Comparison of Greek Cypriot and Turkish Cypriot Schoolbooks on the "History of Cyprus"», *PRIO Cyprus Center Report 2*, International Peace Research Institute, Oslo, 2008.

Παπαδάκης Γιάννης, Περιστιάνης Νίκος & Welz Gisela (επιμ.), *Divided Cyprus: Modernity, history, and an island in conflict*, Indiana University Press, Bloomington, 2006.

Patrick Richard Arthur, *Political geography and the Cyprus conflict, 1963-1971*, Dept. of Geography, Faculty of Environmental Studies, University of Waterloo, Waterloo, 1976.

Πόλλις Αδαμαντία, «The social construction of ethnicity and nationality: The case of Cyprus», *Nationalism and Ethnic Politics*, Volume 2, No. 1, 1996, σσ. 67-90.

Purcell Hugh Dominic, *Cyprus*, Ernest Benn Ltd, London, 1969.

Reddaway John, *Burdened with Cyprus the British connection*, Weidenfeld & Nicolson, London, 1986.

Ρωσσίδης Ζήνων, *The island of Cyprus and union with Greece*, Etharchy of Cyprus, Nicosia, 1953.

Salih Halil Ibrahim, *Cyprus: An analysis of Cypriot political discord*, Theo. Gaus' Sons, Brooklyn, 1968.

Salih Halil Ibrahim, *Cyprus: The impact of diverse nationalism on a state*, University of Alabama Press, Tuscaloosa & AL, 1978.

Scott Julie, «Mapping the past: Turkish Cypriot narratives of time and place in the Canbulat museum, northern Cyprus», *History and Anthropology*, Volume 13, No. 3, 2002, σσ. 217-230.

Smith Agnes, *Through Cyprus in 1887*, Opheltis Publications, Nicosia, 1996.

Sonyel Salahi R., *Cyprus : The Destruction of a Republic, British documents, 1960-65*, Eothen Press, Huntingdon, Cambridgeshire, 1997.

Βιβλιογραφία

Σουλιώτη Στέλλα, *Fettered Independence : Cyprus 1878-1964*, Modern Greek Studies, University of Minnesota, Minneapolis, 2006.

Σπύρου Σπύρος, «Images of 'the Other': 'the Turk' in Greek Cypriot children's imaginations», *Race Ethnicity and Education*, Volume 5, No. 3, 2002, σσ. 255-272.

Σταματάκης Νίκος, «History and nationalism : The cultural reconstruction of the modern Greek Cypriot identity», *The Cyprus Review*, Volume 3, No. 1, 1991, σσ. 59-86.

Σταυρινίδης Ζήνων, *The Cyprus conflict : National identity and statehood*, CYREP, Nicosia, 1999.

Στεφανίδης Στέφανος (επιμ.), *Cultures of memory, memories of culture*, University of Nicosia Press, Nicosia, 2007.

Stephens Robert Henry, *Cyprus a place of arms : Power politics and ethnic conflict in the eastern Mediterranean*, Pall Mall Press, London, 1966.

Suha Ali, «Turkish Education in Cyprus», in *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri :The First International Congress of Cypriot Studies*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1971.

Τσαγκάρης Ιάκωβος (επιμ.), *Aydın Akkurt Yakın mücadele tarihimizin bilinmeyen yönleri ve "Yorgacis'in casusları" Unknown aspects of our recent history and struggle and "The spies of Yorgadjis"*.

Volkan Vamik, *Cyprus-War and Adaptation : A Psychoanalytic History of Two Ethnic Groups in Conflict*, University Press of Virginia, Charlottesville, 1979.

Vlanton Elias & Alicia Diane, «The 1959 Cyprus Agreement : Oracle of Disaster. & Intelligence Report No. 8047 : Analysis of the Cyprus Agreements, July 14, 1959 by The Bureau of Intelligence and Research Department of State», *Journal of the Hellenic Diaspora*, Volume 11, No. 4, Winter 1984, σσ. 5-31.

Worsley Peter & Κιτρομηλίδης Πασχάλης (επιμ.), *Small states in the modern world : The conditions of survival*, Cyprus Sociological Association New Cyprus Association, Nicosia, 1979.

Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Britain and the international status of Cyprus, 1955-59*, University of Minnesota, Minneapolis & Minn, 1997.

Χατζηπαύλου-Τριγιώργη Μαρία, «No Permission to Cross: Cypriot women's dialogue across the divide», *Gender, Place & Culture*, Volume 13, Issue 4, 2006, σσ. 329-351.

Βιβλιογραφία

Χατζηπαύλου - Τριγιώργη Μαρία, «The Cyprus Conflict: Root Causes and Implications for Peacebuilding», *Journal of Peace Research*, Volume 44, No. 3, 2007, σσ. 349–365.

Χρίστου Μιράντα, «A Double Imagination: Memory and Education in Cyprus», *Journal of Modern Greek Studies*, Volume 24, 2006, σσ. 285–306.

Χρίστου Μιράντα, «The Language of Patriotism: Sacred History and Dangerous Memories», *British Journal of Sociology of Education*, Volume 28, No. 6, November 2007, σσ. 709-722.

Ψάλτης Χάρης, «Collective Memory, Social Representations of Intercommunal Relations, and Conflict Transformation in Divided Cyprus», *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, Volume 22, No. 12, 2016, σσ. 19 –27.

Zetter Roger, «Reconceptualizing the Myth of Return: Continuity and Transition Amongst the Greek-Cypriot Refugees of 1974 », *Journal of Refugee Studies*, Volume 12, Issue 1, January 1999, σσ. 1–22.

Άλλες εκδόσεις

Annual Report of the Ministry of Labour and Social Insurance for the year 1963, Republic of Cyprus, Nicosia 1964.

Annual Report 1966-67 (with reference to, and statistical data of the year 1962-1966), Ministry of Education, Nicosia.

Dr Ihsan Ali Turkish Cypriot Leader and Champion of Peaceful Coexistence, Public Information Office, Nicosia, 1979.

Colonial reports, *Cyprus reports for the year 1956*, His Majesty's Stationery Office, London, 1957.

Cyprus demands self-determination, Royal Greek Embassy Information service, Washington, 1954.

Cyprus : Turkish reply to Archbishop Makarios' proposals, Aid Society of New York, New York, 1964.

Planned massacre of Turks in Cyprus, Turkish Aid Society of New York, 1964.

St. Hilarion castle : a guide, Department of Antiquities, Nicosia, 1963.

Statistical Abstract 1961, No. 7, Statistics and Research Department Ministry of Finance, Nicosia.

Βιβλιογραφία

The Cyprus dilemma : options for peace, Institute for Mediterranean Affairs, New York, 1967.

Ελληνόφωνη Βιβλιογραφία

Αβέρωφ-Τοσίτσας Ευάγγελος, *Ιστορία χαμένων ευκαιριών : Κυπριακό, 1950-1963*, τ. Β', Βιβλιοπωλείον της 'Εστίας', Αθήνα, 1982.

Αγγελίδης Κ. Χ. & Κασσιανίδη Ελ. Θ., *Τούρκοι πέρασαν.... χαλασμός !*, 1955.

Αιμιλιανίδης Αχιλλέας, *Η κοινοβουλευτική συνύπαρξη Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, 1960-1963*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 2003.

Αλέκου Αλέξης Χρ., *1948 : Ο ελληνικός εμφύλιος και η Κύπρος*, Power Publishing, Λευκωσία, 2012.

Ali İhsan, *Τα απομνημονεύματά μου*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1980.

Αναγνωστοπούλου Σία, *Μικρά Ασία, 19ος αι. - 1919, οι Ελληνορθόδοξες κοινότητες : Από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998.

Αναγνωστοπούλου Σία, *Τουρκικός εκσυγχρονισμός: Ισλάμ και Τουρκοκύπριοι στη δαιδαλώδη διαδρομή του Κεμαλισμού*, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2004.

Αναστασιάδου Μερόπη & Dumont Paul, *Οι Ρωμηοί της Πόλης : Τραύματα και προσδοκίες*, Εστία, Αθήνα, 2007.

Ανδρονίκου Γεωργία, *Πενήντα χρόνια Κυπριακού Κοινοβουλίου : Οι αντιπρόσωποι του λαού Kibris Meclisi'nin Elli Yili : Halkin Temsilcileri Fifty years of Cyprus parliament : There presentatives of the people*, Υπηρεσία Ερευνών, Μελετών και Εκδόσεων, Βουλή των Αντιπροσώπων, Λευκωσία, 2010.

Αντωνίου Ελευθέριος, *Στρατηγικές προσέγγισης: Κοινωνικές σχέσεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων*, Βιβλιοεκδοτική, Λευκωσία, 2009.

Αξελός Λουκάς, *Κύπρος η ανοιχτή πληγή του Ελληνισμού : αυτοδιάθεση-ανεξαρτησία-διχοτόμηση*, Στοχαστής, Αθήνα, 1994.

Αργυρού Φανούλα, *Top secret : Η βρετανική κηδεμόνευση του κυπριακού...και πώς φθάσαμε στο σχέδιο «Ανάν Β»...*, Γερμανός, Θεσσαλονίκη, 2004.

Arif Özay & Arif Selçuk, *Echoes from the past: The Turkish Cypriot community of Limassol and its heritage. Geçmişten yankılar Leymosun: Kıbrıs Türk cemaati ve mirası* Ηχώ από τα παλιά

Βιβλιογραφία

: *Η Τουρκοκυπριακή Κοινότητα της Λεμεσού και η κληρονομιά της*, Terra Cypria, Limassol, Cyprus, 2008.

Aziz Ibrahim, *Ματιά στο παρασκήνιο Perde aralığında*, Περί λύχνων αφάς, Λευκωσία, 2011.

Βακαλόπουλος Απόστολος Ε., *Νέα ελληνική ιστορία: 1204-1985*, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1987.

Berstein Serge & Milza Pierre, *Ιστορία της Ευρώπης*, τ. 3, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1997.

Blanc Pier, *Ο διαμελισμός της Κύπρου : Η γεωπολιτική ενός διχασμένου νησιού*, Ολκός, Αθήνα, 2002.

Βλάχος Άγγελος, *Δέκα χρόνια Κυπριακού*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 1980.

Βλάχος Άγγελος, *Μια φορά κι ένα καιρό, ένας διπλωμάτης... : 50 Κυβερνήσεις*, τ. Δ', Εστία, Αθήνα, 1999.

Βουρνάς Τάσος, *Ιστορία της νεώτερης Ελλάδας : Από την επανάσταση του 1821 ως το κίνημα του Γουδί (1909)*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 1998.

Γεροζήσης Τριαντάφυλλος (επιμ.), *Το Κυπριακό στη Βουλή των Ελλήνων*, τ. Γ' 1959-1967, Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, Αθήνα, 1994.

Γεωργιάδης Ανδρέας Π., *Κώμη Κεπήρ : Αρχοντοχώρι της Καρπασίας*, Λευκωσία, 2001.

Γεωργιάδης Κλεάνθης Π., *Η καταγωγή των Κυπρίων*, Νέος Κόσμος, Λευκωσία, 1936.

Chadwick John, *Μυκηναϊκός κόσμος*, Gutenberg, Αθήνα, 1997.

Γιαγκουλλής Κωνσταντίνος, *Λαϊκές πηγές μελέτης της κυπριακής ιστορίας*, τ. Β', Λευκωσία, 1980.

Γιαλλουρίδης Χριστόδουλος Κ., *Η Τουρκία σε μετάβαση*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1997.

Γιαλλουρίδης Χριστόδουλος Κ. & Τσάκωνας Παναγιώτης Ι. (επιμ.), *Η νέα διεθνής τάξη, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1993.

Clark Bruce, *Δυο φορές ξένος : Οι μαζικές απελάσεις που διαμόρφωσαν τη σύγχρονη Ελλάδα και Τουρκία*, Ποταμός, Αθήνα, 2007.

Crouzet Francois, *Η κυπριακή διένεξη 1946-1959*, MIET, Αθήνα, 2011.

Dakin Douglas, *Ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία 1821-1833*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 1999.

Δημητρίου Θεοφάνης, *Πολιτικά εγκλήματα : Άγνωστες ιστορικές πτυχές 1960-1978*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 2007.

Δίγκλης Παύλος, *Πικρές αλήθειες: Κυπριακό 1878-2004*, Λευκωσία, 2006.

Βιβλιογραφία

- Δοξιάδης Κύρκος, «Βόρειοι και Νότιοι», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ. 123-128.
- Δραγούμης Ίων, *Ελληνικός πολιτισμός*, Φιλόμυθος, Αθήνα, 1993.
- Δρουσιώτης Μακάριος, *Η πρώτη διχοτόμηση : Κύπρος 1963-1964*, Αλφάδι, Λευκωσία, 2005.
- Durrell Lawrence A., *Πικρολέμονα*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1959.
- Elmas Hasan, «Η Κύπρος στην τουρκική πολιτική», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ. 150-180.
- Ζαννέτος Φίλιος, *Ιστορία της νήσου Κύπρου*, τ. Β', Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 1997.
- Zürcher Erik J., *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2004.
- Faroghi Suraiya, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία και ο κόσμος γύρω της*, Εικοστός Πρώτος, 2009, Αθήνα.
- Firat Melek, *Οι Τουρκοελληνικές σχέσεις και το Κυπριακό*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2012.
- Holland Robert, *Η Βρετανία και ο Κυπριακός αγώνας 1954-1959*, Εκδόσεις Ποταμός, Αθήνα, 2001.
- Ηρακλείδης Αλέξης, «Το ελληνικό έθνος σε έναν 'εχθρικό κόσμο': Εθνική αφήγηση και επιστημονικός εθνικισμός», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τ. 5-6, 2001, σσ. 17-37.
- Ηρακλείδης Αλέξης, «Κυπριακό: Η άλυτη διένεξη;», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ. 93-107.
- Ηρακλείδης Αλέξης, *Το κυπριακό : σύγκρουση και επίλυση*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2002.
- Ηρακλείδης Αλέξης, *Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα, 2015.
- Θεοχαρίδης Ιωάννης (επιμ.), *Πρακτικά του Τρίτου Διεθνούς Κυπρολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία 16-20 Απριλίου 1996)*, τ. Γ' Νεότερο Τμήμα, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 2000-2001.
- Ιεροδιακόνου Λεόντιος, *Το κυπριακό πρόβλημα : Πορεία προς τη χρεωκοπία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1975.
- Ιεροδιακόνου Λεόντιος, *Τεθλασμένη πορεία*, Αλήθεια, 2003.
- Ιωάννου Γιάννης, *Θεωρία της συνωμοσίας και κουλτούρα της διχοτόμησης: Δοκίμιο για τον πολιτικό πολιτισμό της Κύπρου*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2009.
- Κακουλλής Λουκάς, *Η αριστερά και οι Τουρκοκύπριοι: Το κυπριακό από μια άλλη σκοπιά*, Εκδόσεις Κασουλίδη, Λευκωσία, 1990.

Βιβλιογραφία

- Καλότυχος Βαγγέλης, «Η Κύπρος και ο Λαός της: Έθνος, Ταυτότητα και Εμπειρία σε μια Μη-Φαντασιακή Κοινότητα (1955-1997)», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ. 44-64.
- Καρούζης Γιώργος, *Μειονότητες: Με ειδική αναφορά στην Τουρκοκυπριακή μειονότητα*, Στράβων, Λευκωσία, 1977.
- Καρούζης Γιώργος, *Σύγχρονη γεωγραφία της Κύπρου*, τ. 1. Φυσική γεωγραφία της Κύπρου (Το φυσικό τοπίο της Κύπρου), ΣΕΛΑΣ Κέντρο Μελετών, Ερευνών & Εκδόσεων, Λευκωσία, 1997.
- Καρούζης Γιώργος, *Σύγχρονη γεωγραφία της Κύπρου*, τ. 2. Ιστορική, πολιτική και πολιτιστική γεωγραφία της Κύπρου, ΣΕΛΑΣ Κέντρο Μελετών, Ερευνών & Εκδόσεων, Λευκωσία, 1998.
- Κάτσης Άριστος, *Από την ανεξαρτησία στην τουρκική εισβολή*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1978.
- Κατσιγιάννη Άννα, «Η ανάδυση μιας υβριδικής πολιτισμικής ταυτότητας : Η τουρκοκυπριακή γραφή», *Σύγκριση /Comparison*, τ. 24, 2013, σσ. 75-84.
- Κιτρομηλίδης Πασχάλης Μ., «Κυπριακές πολιτικές στάσεις και λύση του Κυπριακού», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ. 108-110.
- Κιτρομηλίδης Πασχάλης Μ., «Η πεντηκονταετηρίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας και οι ιδεολογικές προϋποθέσεις της συμφωνίας των δύο κοινοτήτων», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τ. 37, Ιούνιος 2011, σσ. 5-16.
- Kızılyürek Niyazi, *Ολική Κύπρος*, Λευκωσία, 1990.
- Kızılyürek Niyazi, *Η Κύπρος πέραν του έθνους Ulus ötesi Kıbrıs*, Λευκωσία, 1993.
- Kızılyürek Niyazi, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, Μάυρη Λίστα, Αθήνα, 1999.
- Kızılyürek Niyazi, «Το τείχος μας: Ένας καθρέπτης», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ. 117-118.
- Kızılyürek Niyazi, «Ομοσπονδιακή Κύπρος : Προβλήματα και προοπτικές», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ. 77-82.
- Kızılyürek Niyazi, *Γλαύκος Κληρίδης : Η πορεία μιας χώρας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2006.
- Kızılyürek Niyazi, *Κεμαλισμός : Η γένεση και η εξέλιξη της επίσημης ιδεολογίας της σύγχρονης Τουρκίας*, Εκδόσεις Μεσόγειος, Αθήνα, 2006.
- Kızılyürek Niyazi, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2009.
- Kızılyürek Niyazi, *Γιώργος Βασιλείου : Στοχασμοί για το χθες και το αύριο*, Ετεροτοπία, Λευκωσία, 2014.

Βιβλιογραφία

Kızılyürek Niyazi, *Η Ομοσπονδία στον κόσμο Η Ομοσπονδιακή Κύπρος*, Heterotopia, Λεμεσός, 2015.

Kızılyürek Niyazi, *Μια Εποχή της Βίας : Το Σκοτεινό 1958*, Heterotopia, Λεμεσός, 2015.

Kızılyürek Niyazi (επιστημ. επιμέλεια), *Οι δημοσιογράφοι της Δημοκρατίας : Ayhan Hikmet και Ahmet Muzaffer Gürkan : Οι φονευθέντες υπερασπιστές της Ανεξαρτησίας*, Heterotopia, Λεμεσός, 2015.

Κληρίδης Γλαύκος, *Η κατάθεσή μου*, τ. Α', Αλήθεια, Λευκωσία, 1988.

Κοκκίνου Ουρανία & Νεάρχου Νεάρχος (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Δ', Απρίλιος 1959-Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993.

Κοκκίνου Ουρανία & Νεάρχου Νεάρχος (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961-Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995.

Κοκκίνου Ουρανία & Νεάρχου Νεάρχος (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Στ', Ιανουάριος 1963-4 Μαρτίου 1964, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1996.

Κουλλαπής Λώρης, «Ιδεολογικοί προσανατολισμοί της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης με έμφαση στο μάθημα της ιστορίας», *Σύγχρονα θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ. 276-296.

Κούμας Μιχάλης, *Ιστορία και γεωγραφία της Κύπρου*, Αμμόχωστος, 1959.

Κουτσελίνη Μαίρη Ιωαννίδου, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών στην Κύπρο*, Έκδοση Γρηγόρη, Αθήνα, 1997.

Κουτσελίνη Μαίρη, «Το μετανεότερο αναλυτικό πρόγραμμα και η διδακτική πράξη», *Επιστήμες της Αγωγής : Πρώην σχολείο και ζωή*, τ. 2, 2004, σσ. 7-17.

Κουτσοχέρας Γιάννης Π., *Το ιστορικό της Κύπρου: Πορεία προς την Ένωση*, Αθήνα, 1965.

Κουφουδάκης Βαγγέλης, *Κύπρος: Ένα σύγχρονο πρόβλημα σε ιστορική προοπτική*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2008.

Κρανιδιώτης Γιάννος Ν., *Το κυπριακό πρόβλημα : Η ανάμειξη του ΟΗΕ και οι ξένες επεμβάσεις στην Κύπρο, 1960-1974*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1984.

Κρανιδιώτης Νίκος, *Ανοχύρωτη πολιτεία : Κύπρος 1960-1974*, τ. Α', Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 1985.

Κρεμμυδάς Βασίλης, *Η μεγάλη ιδέα: Μεταμορφώσεις ενός εθνικού ιδεολογήματος*, Τυπωθήτω, Αθήνα, 2010.

Κτωρής Σώτος, *Τουρκοκύπριοι: Από το Περιθώριο στο Συνεταιρισμό (1923-1960)*, Εκδόσεις Παπαζήση, Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική, Αθήνα, 2013.

Βιβλιογραφία

- Κυπριανού Χρύσανθος Στ. (επιμ.), *Συμπόσιον λαογραφίας του περιοδικού "Λαογραφική Κύπρος"*, Λευκωσία, 1972.
- Κυριακίδης Χρίστος Κ., *Το Κυπριακό Νομοθετικό Συμβούλιο, 1878-1937: ίδρυση, λειτουργία και κοινοβουλευτικές αντιπαραθέσεις: συνταγματικές ελευθερίες υπό περιορισμό και αμφισβήτηση*, Βουλή των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία, 2016.
- Κυριακούλης Ματθαίος, *Η Επατακώμη : Αμμοχώστου-Κύπρου*, Αμμόχωστος, 1970.
- Κύρου Αλέξης, *Ελληνική εξωτερική πολιτική*, Βιβλιοπωλείον της 'Εστίας', Αθήνα, 1984.
- Κωνσταντινίδης Κωνσταντίνος Α., *Η αγγλική κατοχή της Κύπρου του 1878*, Λευκωσία, 1930.
- Κωνσταντινίδης Στέφανος, *Το Κυπριακό πρόβλημα : Δομές της κυπριακής κοινωνίας και εθνικό θέμα*, Κέντρο Ελληνικών Ερευνών, Καναδάς, 1995.
- Κωνσταντινίδης Στέφανος, *Επισκόπηση της Νεότερης Κυπριακής Ιστορίας : Κοινωνικές Δομές, Θεσμοί και Ιδεολογία. Από την Οθωμανοκρατία και την Αγγλοκρατία στην Ανεξαρτησία*, Ταξιδευτής, Αθήνα, 2011.
- Κωνσταντίνου Άντρη Χ., *Το θέατρο στην Κύπρο (1960-1974): Οι θίασοι, η κρατική πολιτική και τα πρώτα χρόνια του Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2007.
- Λάμπρου Γιάννης, *Ιστορία του Κυπριακού προβλήματος: Τα χρόνια μετά την ανεξαρτησία, 1960-2008*, Εκδόσεις Πάργα, Λευκωσία, 2004.
- Le Geyt Philip S., *Ο Μακάριος στην εξορία*, Λευκωσία, 1961.
- Λιάκουρας Πέτρος, *Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη: Σε αναζήτηση ομοσπονδιακής επίλυσης*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2007.
- Λοϊζίδης Σάββας, *Κύπρος μεγάλη ιδέα του ελληνισμού σήμερα*, Γραφείο Εθναρχίας, Λευκωσία, 1949.
- Λύτρα Ελένη & Ψάλτης Χάρης, *Πρώην Μικτά Χωριά στην Κύπρο : Αναπαραστάσεις του Παρελθόντος, του Παρόντος και του Μέλλοντος*, Όμιλος Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας, Λευκωσία, 2011.
- Μαμάκης Γεώργιος, «Εθνικισμός, πολιτική και διπλωματία : Το παράδειγμα της εκπαιδευτικής περιφέρειας Μεραμβέλλου της Κρήτης», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 125, Ιούλιος - Αύγουστος 2002, σσ. 108-126.
- Μανδρίτης Αντώνης, *Κυπριακό φοιτητικό κίνημα στη Θεσσαλονίκη*, Λάρινα, 2000.
- Μαραθεύτης Μιχαλάκης Ι., *Κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα : Σταθμοί και θέματα*, Λευκωσία, 1992.

Βιβλιογραφία

- Markides-Weston Diana, *Κύπρος 1957-1963*, Μεσόγειος, Αθήνα, 2009.
- Μαυράτσας Καίσαρ, *Όψεις του ελληνικού εθνικισμού στην Κύπρο: Ιδεολογικές αντιπαραθέσεις και η κοινωνική κατασκευή της ελληνοκυπριακής ταυτότητας 1974-1996*, Κατάρτι, Αθήνα, 1998.
- Μέλισσας Δημήτρης, *Η οργάνωση της πολιτικής εξουσίας στην Κυπριακή πολιτεία*, τ. Α' Το εκλογικό σώμα Η Βουλή των Αντιπροσώπων, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1996.
- Μηνάς Γαβριήλ, *Η εθνική αυτοματαίωση του ελληνισμού στην Κύπρο : Ιστορική επισκόπηση 1959-1974*, τ. Α', Αρμός, Αθήνα, 2007.
- Μιτσίδης Χρίστος, *Διά πυρός και σιδήρου*, Λάρνακα, 2008.
- Μιχαήλ Μιχάλης Ν., *Η εκκλησία της Κύπρου κατά την οθωμανική περίοδο : 1571-1878 : Η σταδιακή συγκρότηση της σε θεσμό πολιτικής εξουσίας*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία, 2005.
- Μιχαηλίδης Μίκης Α., *Εθνικόν Συμβούλιον Νεολαίας Κύπρου*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1967.
- Μιχαηλίδης Περικλής, *Στοιχειώδης τοπογραφία η πολιτική γεωγραφία της νήσου Κύπρου : προς χρήσιν ιδίως των μαθητών αυτής : μετά 40 εικονογραφιών*, Εκδόσεις Κυριακίδη, Λευκωσία, 2009.
- Μυριανθόπουλος Κλεόβουλος Ι., *Η παιδεία εν Κύπρω επί Αγγλοκρατίας 1878-1946*, Λεμεσός, 1946.
- Μυριανθόπουλος Κλεόβουλος Ι., *Ζωή και τάφος Χριστόδ. Σώζου*, Χρ. Γεωργίου, Λεμεσός, 1951.
- Μωραϊτίδης Μιχαήλ - Παναγιώτης Κυριάκος, *Το φοιτητικό κίνημα στην Ελλάδα: Πολιτική ριζοσπαστικοποίηση και συλλογική δράση: 1956-1964*, Σχολή Επιστημών του Ανθρώπου, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Διδακτορική Διατριβή, Σεπτέμβριος 2015.
- Νικολοδήμος Αθανάσιος Δ., *Μέρες πολέμου (1902-1922): Αυτοί που έγραψαν ιστορία*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία, 2005.
- Ξύδης Αλέξανδρος, Λιναρδάτος Σπύρος & Χατζηαργύρης Κώστας (επιμ.), *Ο Μακάριος και οι σύμμαχοί του*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 1974.
- Οικονομίδης Χριστοφής, «Η εξέλιξη του ελληνικού και τουρκικού πληθυσμού της Κύπρου επί Τουρκοκρατίας και οι "εξισλαμισμοί"», *Κυπριακά Χρονικά*, τ. 53, Ιούνιος-Ιούλιος 1966, σσ. 127-135.

Βιβλιογραφία

- Παιονίδης Πανίκος, *Ανδρέας Ζιαρτίδης : χωρίς φόβο και πάθος*, Λευκωσία, 1995.
- Πανταζής Παντελάκης, *Το οδοιπορικό μιας μοιρασμένης πατρίδας*, Λάρνακα, 2007.
- Παπαγεωργίου Σπύρος (επιμ.), *Αρχείον των παράνομων εγγράφων του Κυπριακού αγώνος 1955-1959 : έγγραφα Διγενή, Ε.Ο.Κ.Α., Π.Ε.Κ.Α., Α.Ν.Ε. και ποικίλα άλλα*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 1984.
- Παπαγεωργίου Σπύρος, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του κυπριακού (1959-1967)*, τ. Α', Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Αθήνα, 2000.
- Παπαγεωργίου Στέφανος Π., *Η πρώτη περίοδος της «Αγγλοκρατίας» στην Κύπρο, 1878-1914 : Πολιτικός εκσυγχρονισμός και κοινωνικές αδράνειες*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1996.
- Παπαγεωργίου Στέφανος Π., «Παράλληλες διαδρομές διαφορετικές ταχύτητες: Η γένεση του ελληνικού και τουρκικού εθνικισμού στην Κύπρο», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ. 18-24.
- Παπαγεωργίου Στέφανος Π., *Από το γένος στο έθνος: Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους, 1821-1862*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005.
- Παπαδάκης Γιάννης, *Η ηχώ της Νεκρής Ζώνης : Οδοιπορικό στη διαιρεμένη Κύπρο*, Scripta, Αθήνα, 2009.
- Παπαδημήτρης Παναγιώτης, *Η κυπριακή δημοκρατία, 1960-1963: Συνεχείς καυγάδες Ελλήνων και Τούρκων μέχρι που μίλησαν τα όπλα στις 21.12.1963: Το σχέδιο Ανάν σε σχετικό ένθετο, πλήρης ανάλυση του σχεδίου με απλά λόγια*, Λευκωσία, 2004.
- Παπαδημήτρης Παναγιώτης & Νεοφύτου Ανδρέας, *Πολύκαρπος Γιωρκάτζης : Ο Χουντίνι της ΕΟΚΑ*, Λευκωσία, 1998.
- Παπαδόπουλος Ελευθέριος, *Η μαρτυρία μου ενώπιον της Adhoc επιτροπής της Κυπριακής Βουλής δια τον "Φάκελον Κύπρου" : Προδότες και προδοσίες εις βάρος της πατρίδος μου, της γλυκείας Κύπρου*, Λευκωσία, 2010.
- Παπαδόπουλλος Θεόδωρος, «Η κρίσις της Κυπριακής Συνειδήσεως», *Φιλολογική Κύπρος*, Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1964, σσ. 204-209.
- Παπαδόπουλλος Θεόδωρος, *Το εθνολογικόν πρόβλημα του Ελληνισμού εις την κυπριακήν αυτού φάσιν*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1964.
- Παπαδόπουλλος Θεόδωρος, «Πρόσφατοι εξισλαμισμοί αγροτικού πληθυσμού εν Κύπρω», *Κυπριακαί Σπουδαί*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, 1965, σσ. 29-47.
- Παπαδόπουλλος Θεόδωρος (επιμ.), *Πρακτικά του πρώτου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1972-1973.

Βιβλιογραφία

- Παπαδόπουλλος Θεόδωρος, *Ενωτικόν δημοψήφισμα 1921*, Εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία, 2003.
- Παπαδόπουλος Φαίδωνας, *Τούρκοι, Μουσουλμάνοι ή Κρυπτοχριστιανοί (Λινοβάμβακοι); Γνωριμία με το σύννοικο στοιχείο*, Λευκωσία, 2002.
- Παπαϊωάννου Εζεκίας, *Ενθυμήσεις από τη ζωή μου*, Πυρσός, Λευκωσία, 1988.
- Παπαπολυβίου Πέτρος, *Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι : Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, Λευκωσία, 1997.
- Παπαπολυβίου Πέτρος, *Φαεινόν σημείον ατυχούς πολέμου: Η συμμετοχή της Κύπρου στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία, 2001.
- Παπαπολυβίου Πέτρος (επιμ.), *1960-2010: Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας*, τ. 1, 1960-1969: Η δεκαετία της εγκαθίδρυσης, Λευκωσία, 2010.
- Παπαπολυβίου Πέτρος (επιμ.), *Οι Κύπριοι εθελοντές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου: Τα μητρώα, οι κατάλογοι και ο φόρος του αίματος*, Πολιτιστικές Υπηρεσίες, Λευκωσία, 2012.
- Παρασκευάς Παύλος (επιμ.), *Δελτίο Βιβλιογραφικής Εταιρείας Κύπρου*, τ. Γ', Βιβλιογραφική Εταιρεία Κύπρου, Έκδοση αρ.10, Λευκωσία, 1991.
- Παύλου Παύλος Μ., *Κράτος, ιδεολογία, πολιτική και εκπαίδευση στην Κύπρο, 1959-1974*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2015.
- Περικλέους Χρυσόστομος (επιμ.), *Κυπριακή δημοκρατία 50 χρόνια: Επώδυνη Πορεία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2010.
- Περιστιάνης Νίκος & Τσαγγαράς Γιώργος (επιμ.), *Ανατομία μιας μεταμόρφωσης: Η Κύπρος μετά το 1974: κοινωνία, οικονομία, πολιτική, πολιτισμός*, Intercollege Press, Λευκωσία, 1995.
- Περσιάνης Παναγιώτης Κ. *Η εκπαίδευση της Κύπρου μπροστά στην πρόκληση της Ευρώπης*, Τυπογραφεία Στέλιου Λειβαδιώτη, Λευκωσία, 1996.
- Πετρίδης Παύλος Β., *Ο Γεώργιος Παπανδρέου και το κυπριακό ζήτημα (1954-1965)*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1998.
- Πόλλης Αδαμαντία, «Η κοινωνική κατασκευή της εθνοτικότητας και της εθνικότητας. Η περίπτωση της Κύπρου», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ. 25-43.
- Πολυβίου Πολύβιος, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2009.
- Προδρόμου Γεώργιος (επιμ.), *Η Κύπρος στον 20^ο αιώνα εκκλησία: Εκπαίδευση-Παιδεία, Επιδράσεις των Ξένων, Αρχαιολογία, Λογοτεχνία, Σχέσεις Ελληνοκυπρίων-Τουρκοκυπρίων*,

Βιβλιογραφία

Πολιτική Εξέλιξη, Κοινωνία, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Έκδοση Δήμου Λευκωσίας, Λευκωσία, 2007.

Ρήγος Άλκης, «Το τείχος μας: "...η μνήμη που και να την αγγίζεις πονεί..." (Γ. Σεφέρης, Μνήμη Α')», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ. 139-133.

Quataert Donald, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία : Οι τελευταίοι αιώνες, 1700-1922*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006.

Σαμαράς Παρασκευάς, *Η ελληνική καταγωγή των Τουρκοκυπρίων: ιστορική μελέτη*, Αθήνα, 1987.

Σαρρής Νεοκλής, *Η άλλη πλευρά*, τ. Α', Γραμμή, Αθήνα, 1977.

Σαρρής Νεοκλής, *Η άλλη πλευρά*, τ. Β', Βιβλίο Α' (1955-1963), Γραμμή, Αθήνα, 1983.

Σβολόπουλος Κωνσταντίνος (επιμ.), *Κωνσταντίνος Καραμανλής : αρχείο, γεγονότα & κείμενα*, τ. 6, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1994.

Σέρβας Πλουτής, *Κοινή πατρίδα*, Πρόοδος, Αθήνα, 1997.

Σέρβας Πλουτής, *Η τραγωδία της Κύπρου: Πώς τα καταφέραμε και φτάσαμε στο μηδέν*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 2005.

Σκοπετέα Έλλη, *Το "Πρότυπο Βασίλειο" και η Μεγάλη Ιδέα : Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα, 1830-1880*, Εκδόσεις Πολύτυπο, Αθήνα, 1988.

Σοφοκλέους Ανδρέας Κλ., *Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού τύπου 1945-1960*, τ. Γ', μέρος Α', Εκδόσεις Intercollege, Λευκωσία, 2003.

Σοφοκλέους Ανδρέας Κλ., *Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού τύπου 1945-1960*, τ. Στ', μέρος Α', Εκδόσεις Νικοκρέων, Λευκωσία, 2011.

Σοφοκλέους Θεόκλητος, *Η εθνική συνείδησις των Κυπρίων επί Φραγκοκρατίας*, Γραφείο Εθναρχίας, Λευκωσία, 1949.

Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, *Οκτώ άρθρα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1959.

Στέλγιας Νίκος, *Ο αγώνας της ΕΟΚΑ 1955-59 στα πρωτοσέλιδα του τουρκοκυπριακού τύπου*, Ινστιτούτο Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, Λευκωσία, 2014.

Στέλγιας Νίκος, *Ο θάνατος του ανεπιθύμητου βρέφους: Το εγχείρημα της Συνεταιρικής Δημοκρατίας στα πρωτοσέλιδα του Τουρκοκυπριακού Τύπου 1960-1963*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2015.

Stern Laurence, *Λάθος άλογο : Η Πολιτική του Επεμβατισμού και Η Αποτυχία της Αμερικάνικης Διπλωματίας*, Ταμασός, Λευκωσία, 1978.

Βιβλιογραφία

Στεφάνου Κώστας Δ., *Κυπριακή Βιβλιογραφία : Βιβλιογραφικόν Δελτίον ετών 1960-1961*, Λευκωσία, 1962.

Στεφάνου Κώστας Δ., *Κυπριακή βιβλιογραφία : Βιβλιογραφικόν Δελτίον του έτους 1962*, Λευκωσία, 1963.

Στεφάνου Κώστας Δ., *Κυπριακή βιβλιογραφία : Βιβλιογραφικόν Δελτίον του έτους 1963*, Λευκωσία, 1964.

Tahsin Arif Hasan, *Η άνοδος του Ντενκτάς στην κορυφή*, Διαφάνεια, Λευκωσία, 2001.

Τενεκίδης Κ. «Η νέα φάση του Κυπριακού Προβλήματος από της σκοπιάς του Διεθνούς Δικαίου», *Η Νέα Οικονομία*, τ. 3(207), Μάρτιος 1964, σσ. 219-228.

Τενεκίδης Γιώργος & Κρανιδιώτης Γιάννος (επιμ.), *Κύπρος: Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 2009.

Τερλεξής Παναζής, *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού : Ανατομία ενός λάθους*, Κέδρος, Αθήνα, 2004.

Τζελέπης Ελευθέριος Ν., *Το Κυπριακό και οι συνωμότες του*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1965.

Τζερμιές Παύλος, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας: Με αναδρομή στη ζωή της μεγαλονήσου στο διάβα των χιλιετιών*, Libro, Αθήνα, 2001.

Τορναρίτης Κρίτων Γ., *Η γένεσις του Κυπριακού κράτους και η μορφή αυτού*, Λευκωσία, 1974.

Φάντης Ανδρέας, *Ο ενταφιασμός (ενός «γλυκύτατου» ονείρου) της Ένωσης*, Λευκωσία, 1995.

Φάντης Ανδρέας, *Κυπριακό 1960-1974 : Αναζητώντας την αλήθεια*, Μέρος Α΄(1960-1968) Λευκωσία, 1999.

Φάντης Ανδρέας, *Το κυπριακό συνδικαλιστικό κίνημα στα χρόνια της Αγγλοκρατίας : 1878-1960*, τ. Β΄, Λευκωσία, 2005.

Φιλίππου Λοΐζος, *Κύπριοι αγωνισταί*, Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία, 1953.

Χαραλάμπους Γεώργιος Β., *Ο εθνικός "εαυτός" και ο εθνικός "άλλος" στα ελληνοκυπριακά σχολικά βιβλία Ιστορίας της Μέσης εκπαίδευσης : Μια ερευνητική προσέγγιση υπό το πρίσμα της παιδαγωγικής της ειρήνης*, Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2009.

Χαρίτωνος Αδάμος, *Εξομολόγηση*, Λευκωσία, 1985.

Χατζηαντωνίου Κώστας, *Κύπρος 1954-1974: Από το έπος στην τραγωδία*, Ιωλκός, Αθήνα, 2007.

Χατζηαργύρης Κώστας, «Το κυπριακό στα πλαίσια του διεθνούς ανταγωνισμού», *Η Νέα Οικονομία*, τ. 2(206), 1964, σσ. 141-147.

Χατζηδημητρίου Κάτια, *Ιστορία της Κύπρου*, Λευκωσία, 2010.

Βιβλιογραφία

Χατζηδημητρίου Τάκης, *Κύπρος 1955-1959 Το Τέλος του Αλυτρωτισμού : Πολιτική και ιδεολογική θεώρηση*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2018.

Χατζηιωάννου Κυριάκος, *Η καταγωγή των Τουρκοκυπρίων και το κυπριακό*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 1997.

Χατζηπαύλου-Τριγιώργη Μαρία, «Επαναπροσέγγιση: Η σκέψη πέρα από την διχοτόμηση», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ. 83-92.

Χρηστίδης Χριστόφορος, *Η αυτοκαταστροφή των Ελληνοκυπρίων ή ο θρίαμβος της διχόνοιας*, Αθήνα, 1973.

Χριστοδούλου Μιλτιάδης, *Η πορεία μιας εποχής: Η Ελλάδα, η κυπριακή ηγεσία και το κυπριακό πρόβλημα*, τ. Β', Φλώρος, Αθήνα, 1987.

Χριστοδούλου Μιλτιάδης, *Η πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων και η Κύπρος*, Πρόοδος, Λευκωσία, 1995.

Χρυσοστομίδης Κύπρος, *Το κράτος της Κύπρου στο διεθνές δίκαιο*, Σάκκουλα, Αθήνα, 1994.

Χρυσοστόμου Άγγελος Μ., *Από τον Κυπριακό Στρατό μέχρι και τη δημιουργία της Εθνικής Φρουράς (1959-1964)*, Λευκωσία, 2015.

Ψυρούκης Νίκος, *Το κυπριακό δράμα (1958-1986): άρθρα-μελετήματα*, Επικαιρότητα, Αθήνα, 1987.

Ψυρούκης Νίκος, *Κύπρος : Από την αυτοδιάθεση στην κατοχή : άρθρα, μελετήματα και συνεντεύξεις 1958-1998*, Αιγαίον & Κουκίδα, Λευκωσία, 2005.

Άλλες Εκδόσεις :

Εικοσαετηρίς Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου 1947-1967, Λευκωσία, 1968.

Ετήσια έκθεσις 1966-1967 (Με Αναφοράν και Στατιστικά Στοιχεία των ετών 1962-1966), Υπουργείον Παιδείας.

Εφημερίδα *Εθνική* 17 Αυγούστου 1960.

Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 21 Νοεμβρίου 1963.

Η κυπριακή εκπαίδευση από το 1960 μέχρι το 2010: Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία, 2012.

Ιστορία ΠΣΕ - ΠΕΟ 1941-1991, ΠΕΟ, Λευκωσία, 1991.

Βιβλιογραφία

Κυπριακή ζωή και κοινωνία: λίγο πριν την ανεξαρτησία και μέχρι το 1984, Διαλέξεις Λαϊκού Πανεπιστημίου 3, Έκδοση Δήμου Λευκωσίας, Λευκωσία, 1993.

Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής Αναπτύξεως : Προσφωνήσις Του Προέδρου της Δημοκρατίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Προς την Βουλήν των Αντιπροσώπων την 21ην Αυγούστου 1961, Κυπριακή Δημοκρατία, Λευκωσία, 1961.

Το Εθνικό Ζήτημα και Εμείς, Ελεύθερον Εργατικόν Κέντρον Αμμοχώστου, Μάρτιος, 1964.

Τρόποι συμπαράστασεως προς τα υφιστάμενα σωματεία : 3^ο σεμινάριο Ε.Σ.Ν.Κ. εις Ιεράν Μονήν Μαχαιρά 3-4 Μαΐου 1967, Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας Κύπρου, Λευκωσία, 1967.

Τουρκόφωνη Βιβλιογραφία

Akkurt Aydın, *Yakın mücadele tarihimizin bilinmeyen yönleri ve "Yorgacis'in casusları"*, Boğaziçi, İstanbul, 1998.

Altan Mustafa Haşim, *Belgelerle Kıbrıs Türk vakıflar tarihi:1571-1974*, Kıbrıs Vakıflar İdaresi, 1986.

An Ahmet, *Kıbrıs' ta fırtınalı yıllar, 1942-1962*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1996.

An Ahmet, *Kıbrıs'ta isyanlar ve anayasal temsiliyet mücadelesi : 1571-1948*, Mez-Koop Yayınları, Lefkoşa, 1996.

An Ahmet, *Kıbrıs Türk liderliğinin oluşması : 1900-1942*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1997.

An Ahmet, *Kıbrıslılık bilincinin geliştirilmesi*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1998.

An Ahmet, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1999.

An Ahmet, *İlk Kıbrıs Türk futbol takımları ve Çetinkaya'nın tarihi, (1902-1963)*, Ateş, Lefkoşa, 2000.

An Ahmet, *Kıbrıs Türk toplumunun geri kalmışlığı (1892-1962)*, Şadi Kültür ve Sanat Yayınları, Lefkoşa, 2006.

An Ahmet, *Kıbrıslı Türklerin siyasal tarihi (1930-1960):Basının aynasında Kıbrıslı Türklerin unutturulan siyasal geçmişi ve liderlik kavgası*, Ozyay Matbaacılık, Lefkoşa, 2006.

An Ahmet, *TMT'nin kurbanları*, Birleşik Kıbrıs Partisi Yayınları, Lefkoşa, 2008.

Βιβλιογραφία

- Ateşin Hüseyin Mehmet, *Doktor Fazıl Küçük ve Şeyh Nazım Kıbrısı Kıbrıs'ta Türklük ve Müslümanlık Kimliği'nin Şahsiyet Bulma Mücadelesinde Menfi ve Müsbet En Etkin İki Odak*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1997.
- Baha Özler A., *Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluş anlaşmaları*, İstanbul, 1959.
- Bahadır Esen, *Kıbrıs Türkizcilik tarihinden kesitler*, Gazimağusa, 2006.
- Behçet Hasan, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi : (1571-1968)*, Lefkoşa, 1969.
- Beratlı Nazım, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, 3. Kitap, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1995.
- Beratlı Nazım, *Kıbrıslı Türk kimliği'nin oluşması : Neden ortak bir Kıbrıslı kimliği yok?* Işık Kitabevi, Lefkoşa, 1999.
- Beratlı Nazım, *Lefke sevgilim : anılar*, Işık, Lefkoşa, 2002.
- Binatlı Hasan A., *Yunanistan ve Kıbrıs Rumları*, Lefkoşa, 1980.
- Denктаş Rauf R., *12' ye 5 kala Kıbrıs : Kıbrıs davası hakkında düşünceler, notlar ve hatıralar*, Ankara, 29 Ekim 1966.
- Düzgün Öntaş & Öncül Tamer, *Kıbrıs Türk yüksek öğrenim gençliği hareketleri, 1960-1981*, Nacı Talat Vakfı Yayınları, 1999.
- Erim Nihat, *Bildiğim ve gördüğüm ölçüler içinde Kıbrıs*, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1975.
- Ersoy Yaşar, *Kıbrıs Türk tiyatro hareketi :Toplumsal, sosyal ve siyasal olaylarla iç içe*, Ateş, Lefkoşa,1998.
- Esenbel Melih, *Kıbrıs : Ayağa kalkan adam 1954-1959*, Bilgi, Ankara, 1993.
- Fedai Harid & Altan Mustafa Haşim (επιμ.), *Fadıl Niyazi Korkut : hatıralar*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, 2000.
- Feridun Arif, *Unutulmasın diye*, İstanbul, 2011.
- Gazioğlu Ahmet, *Enosis çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne : İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yıl 1958-60*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Ankara, 2000.
- Gelen Nazemin M., *Hasanbulliler : Bir devrin efsane kahramanları*.
- Gülboy Pınar Erkem, *Sömürgeci ulus devlete*, Khora, Lefkoşa, 2015.
- Gürkan Haşmet Muzaffer, *Bir Zamanlar Kıbrıs'ta : Tarih Yazıları 1860-1945*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2006.
- Hasgüler Mehmet, *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İletişim, İstanbul, 2002.
- Hasgüler Mehmet, *Coğrafyasına Teslim Olan Ada Kıbrıs*, İstanbul, 2004.

Βιβλιογραφία

- Hasgüler Mehmet, *Kıbrıslılık*, Agorakitaplığı, İstanbul, 2009.
- İsmail Sabahattin, *Kıbrıs Cumhuriyetinin doğuşu-çöküşü ve KKTC'nin kuruluşu 1960-1983*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1992.
- İsmail Sabahattin, *100 soruda Kıbrıs sorunu*, Dilhan Offset, Lefkoşa, 1992.
- Kızılyürek Niyazi, *Kıbrıs Sorununda iç ve dış etkenler*, Işık Kitabevi, Lefkoşa, 2001.
- Kızılyürek Niyazi, *Milliyetçilik kısırcasında Kıbrıs*, İletişim, İstanbul, 2002.
- Kızılyürek Niyazi, *Doğmamış bir devletin tarihi : Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- Kızılyürek Niyazi, *Paşalar ve papazlar : Kıbrıs ve hegemonya*, Khora, Lefkoşa, 2011.
- Kızılyürek Niyazi, *Şiddet mevsiminin saklı tarihi*, Heterotopia Yayınları, Limasol, 2015.
- Kızılyürek Niyazi, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2016.
- Küçük Süheyla, *Dr. Küçük'le bir ömür*, Lefkoşa, 2009.
- Kürkçügil Masis (επιμ.), *Kıbrıs dün ve bugün*, İthaki, İstanbul, 2003.
- Manisali Erol, *Dünden bugüne Kıbrıs*, Cumhuriyet, İstanbul, 2000.
- Manizade Derviş, *Baştan sona Kıbrıs gerçeği*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, İstanbul, 1965.
- Manizade Derviş, *Kıbrıs dün, bugün, yarın*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği (İstanbul Subesi) Yayınları, İstanbul, 1975.
- Manizade Derviş, *65 yıl boyunca Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği (İstanbul Subesi) Yayınları, İstanbul, 1993.
- Mapolar Hikmet Afif, *Kıbrıs güncesi 40yılın anıları 2*, Galeri Kültür Yayınları, 2002.
- Oberling Pierre, *Bellapais'e giden yol "Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a göçü"*, Genel kurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1987.
- Öcal Fazlıoğlu Cemal Oğuz, *Kıbrıs'a seferim var*, Sinan Matbaası, İstanbul, 1958.
- Özersay Kudret, «Uluslararası Hukukta Objektif Rejim (Statü) Yaratıcı Anlaşmalar ve 1959-1960 Kıbrıs Anlaşmaları», *Journal of Cyprus Studies*, Volume 8/9, 2002/2003, σσ.109-121.
- Öztoprak Salih, *Kıbrıs'ta Hasıraltı Belgeler 1925-1975*, Yazır, Yenikent-Gonyeli, 2006.
- Sadrazam Halil, *Kıbrıs'ta varoluş mücadelemiz şehitlerimiz ve anıtlarımız*, Türkiye Şehitlikleri İmar Vakfı, İstanbul, 1990.
- Taneri Aydın, *Türk kavramının gelişmesi*, Ocak Yayınlar, Ankara, 1993.

Βιβλιογραφία

Taşcı Yıltan, *İngiliz Okulu'nda öğrenim görmüş Kıbrıslı Türk değerler : biyografi -röportaj*, Deniz Plaza Yayınları, İstanbul, 2010.

Tuncel Kamil, *Düşmana inat. Bir gün daha yaşamak*, Mavi Basın -Yayın, Lefkoşa, 2005.

Yavuzalp Ercüment, *Kıbrıs yangınında büyükelçilik 1967-1970*, Bilgi, Ankara, 1993.

Άλλες εκδόσεις

27-28 Ocak, 1958: Şehitleri anma gecesi, Kıbrıs Liseleri Türk Mezunları Birliği, 27 & 28 Ocak 1962.

Kıbrıs'ın tarihi gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Ankara, 1984.

Εφημερίδα *Bozkurt* «Kıbrıs İngiltereye Nasıl Terkedilmişti?», 16 Ağustos 1960.

Εφημερίδα *Bozkurt*, 19 Kasım 1963.

Βιβλιογραφία

Θεωρητική ανασκόπηση

Αγγλόφωνη Βιβλιογραφία

Alexander Don, «Curriculum turmoil in liberal democracies», *Journal of Curriculum Studies*, Volume 23, No. 1, 1991, σσ. 71-78.

Alonso Ana Maria, «The Effects of Truth: Re-Presentations of the Past and the Imagining of Community», *Journal of Historical Sociology*, Volume 1, No. 1, March 1988, σσ. 33-57.

Andrews Tom, «What is Social Constructionism?», *The Grounded Theory Review*, Volume 11, No. 1, 2012, σσ. 39-46.

Barker Chris & Galasinski Dariusz, *Cultural Studies and Discourse Analysis : A Dialogue on Language and Identity*, SAGE, London, 2001.

Beitz Charles R., *Political equality: An essay in democratic theory*, Princeton University Press, Princeton, 1989.

Birtek Faruk & Dragonas Thalia (επιμ.), *Citizenship and the Nation-State in Greece and Turkey*, Routledge, London & New York, 2005.

Castagno Angelina, «Multicultural Education and the Protection of Whiteness», *American Journal of Education*, Volume 120, November 2013, σσ. 101-128.

Casteel James, «Searching for the ‘New World’, Finding ‘Asia’», *Cultural and Social History*, Volume 12, No. 2, 2015, σσ. 255-272.

Dworkin Ronald, *Ισότητα*, Πόλις, Αθήνα, 2006.

Fairclough Norman, *Language and power*, Longman, London, 1989.

Foucault Michel, *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*, Vintage Books, New York, 1994.

Frantz Fanon, *Black skin, white masks= Peau noire, masques blancs*, Pluto Press, 1986, London.

Ganter Sarah Anne, «Perception and Articulation of own Cultural Otherness in Elite Interview Situations: Challenge or Repertoire?», *The Qualitative Report*, Volume 22, Number 4, 2017, σσ. 942-956.

Gellner Ernest, *Έθνη και εθνικισμός: Συνοδεύεται από το κείμενο "Εθνικισμός και πολιτική στην Ανατολική Ευρώπη"*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1992.

Βιβλιογραφία

- Giles James, «Social Constructionism and Sexual Desire», *Journal for the Theory of Social Behaviour*, Volume 36, No. 3, September 2006, σσ. 225-238.
- Hand Sean (επιμ.), *The Levinas reader*, B. Blackwell, Oxford UK & Cambridge USA, 1989.
- Hermans Chris A. M. κ.ά. (επιμ.), *Social Constructionism and Theology*, Brill, Leiden, 2002.
- Holub Renate, *Antonio Gramsci: Beyond Marxism and Postmodernism*, Routledge, London, 1992.
- Horowitz Donald, *Ethnic groups in conflict*, University of California Press, Berkeley & Los Angeles, 2000.
- Hope Andrew, «Biopower and school surveillance technologies 2.0», *British Journal of Sociology of Education*, Volume 37, No.7, 2016, σσ. 885-904.
- Jorgensen Marianne W. & Phillips Louise J., *Discourse Analysis as Theory and Method*, SAGE Publications, London, 2002.
- Juge Tony S. & Perez Michael P., «The Modern Colonial Politics of Citizenship and Whiteness in France», *Social Identities*, Volume 12, No. 2, March 2006, σσ. 187-212.
- Kymlicka Will & Norman Wayne (επιμ.), *Citizenship in Diverse Societies*, Oxford University Press, London, 2000.
- Lijphart Arend, «Consociational Democracy», *World Politics*, Volume 21, No. 2, 1969, σσ. 207-225.
- Maddrell Avril M. C., «Discourses of race and gender and the comparative method in geography school texts 1830 – 1918», *Environment and Planning D: Society and Space*, Volume 16, No. 1, 1998, σσ. 31-103.
- Montgomery Nick, «Colonial Rhetoric and the Maternal Voice: Deconstruction and Disengagement in Virginia Woolf's *The Voyage out*», *Twentieth Century Literature*, Volume 46, No. 1, Spring 2000, σσ. 34-55.
- Nandy Ashis, *Exiled at home*, The intimate enemy, Oxford University Press, 2005, 1998.
- Oommen T. K., *Citizenship, Nationality and Ethnicity : Reconciling competing identities*, Polity Press, Cambridge, 1997.
- O'Reilly Camille C., «The Irish Language - Litmus Test for Equality? Competing Discourses of Identity, Parity of Esteem and the Peace Process», *Irish Journal of Sociology*, Volume 6, 1996, σσ. 154-178.

Βιβλιογραφία

Parker Ian (επιμ.), *Social Constructionism, Discourse and Realism*, SAGE Publications Ltd, London, 1998.

Piper Heather & Garratt Dean, «Identity and Citizenship: Some Contradictions in Practice British», *Journal of Educational Studies*, Volume 52, No. 3, September 2004, σσ. 276-292.

Pocė Gintarė & Ališauskienė Milda, «Creating Otherness: Minority Religions and Media in Lithuania», *International Journal for the Study of New Religions*, Volume 8, No. 1, 2017, σσ. 49-71.

Pratt Mary Louise, *Imperial eyes: Travel writing and transculturation*, Routledge, New York & London, 2008.

Rattansi Ali & Sallie Westwood, *Racism, modernity and identity : On the western front*, Polity Press, Cambridge, 1994.

Roginsky Dina, «Nationalism and ambivalence: ethnicity, gender and folklore as categories of otherness», *Patterns of Prejudice*, Volume 40, No. 3, 2006, σσ. 237-258.

Savery Barnett, «Identity and Difference», *The Philosophical Review*, Volume 51, No. 2, March 1942, σσ. 205-212.

Silverman Hugh J. (επιμ.), *Derrida and Deconstruction*, Continental Philosophy II, Routledge, New York & London, 1989.

Simon Jenni, «Locating Gender and Resistance Through a Feminist Application of Gramsci's "Organic Intellectual": An Analysis of Time Magazine's 2002 "Person(s) of the Year"», *Southern Communication Journal*, Volume 78, No. 1, January–March 2013, σσ. 56–69.

Soysal Yasemin Nuhoglu, *Limits of citizenship : Migrants and postnational membership in Europe*, University of Chicago Press, United States, 1994.

Springer Rusla Anne & Clinton Michael E., «Doing Foucault: Inquiring into nursing knowledge with Foucauldian discourse analysis», *Nursing Philosophy*, Volume 16, 2015, σσ. 87-97.

Spurr David, *The rhetoric of empire : Colonial discourse in journalism, travel writing, and imperial administration*, Duke University Press, Durham, 1993.

Stuart Hall (επιμ.), *Representation cultural representations and signifying practices*, Thousand Oaks & Sage Publications in association with the Open University, London & Calif, 1997.

Turner Bryan S. (επιμ.), *Citizenship and social theory*, SAGE Publication, London & Thousand Oaks, 1994.

Βιβλιογραφία

Wodak Ruth κ.ά., *The Discursive Construction of National Identity*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1999.

Young Adriana Valdez, «Honorary whiteness», *Asian Ethnicity*, Volume 10, No. 2, June 2009, σσ. 177–185.

Young Iris Marion, «Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship», *Ethics*, Volume 99, No. 2, January 1989, σσ. 250-274.

Yuval-Davis Nira, *Gender & Nation*, Sage Publications, London, Thousand Oaks and New Delhi, 1997.

Ελληνόφωνη Βιβλιογραφία

Α β δ έ λ α Έ φ η, «"Ετερότητα" και "ταυτότητα": ιστοριογραφικές προσεγγίσεις», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 54, 1995, σσ. 17-20.

Agamben Giorgio, *Homo sacer : Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, Εκδόσεις Scripta, Αθήνα, 2005.

Althusser Louis, *Θέσεις (1964-1975)*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1994.

Αμπατζοπούλου Φραγκίσκη, *Ο άλλος εν διωγμώ : Η εικόνα του Εβραίου στη λογοτεχνία: ζητήματα ιστορίας και μυθοπλασίας*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1998.

Anderson Benedict, *Φαντασιακές κοινότητες : Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, Νεφέλη, Αθήνα, 1997.

Ασημάκη Άννη, Κουστουράκης Γεράσιμος & Καμαριανός Ιωάννης, «Οι έννοιες της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας και η σχέση τους με τη γνώση : Μια κοινωνιολογική προσέγγιση», *Το βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, τ. 60, Καλοκαίρι 2011, σσ. 99-120.

Austin Langshaw John, *Πώς να κάνουμε πράγματα με τις λέξεις*, Εστία, Αθήνα, 2003.

Βαμβούκας Μιχάλης Ι. & Χουρδάκης Αντώνης Γ. (επιμέλεια), *Παιδαγωγική επιστήμη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη: τάσεις και προοπτικές: Πρακτικά Ζ' διεθνούς συνεδρίου Ρέθυμνο 3-5 Νοεμβρίου 1995*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1997.

Buber Martin, *Το πρόβλημα του ανθρώπου*, Γνώση, Αθήνα, 1987.

Butler Judith, *Σώματα με σημασία : Οριοθετήσεις του "Φύλου" στο λόγο*, Εκκρεμές, Αθήνα, 2008.

Βιβλιογραφία

- Γαγάτσης Αθανάσιος κ.ά. (επιμ.), *Σύγχρονες Τάσεις στην Εκπαιδευτική Έρευνα και Πρακτική : Πρακτικά VIII Παγκύπριου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου*, Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία, Μάιος 2004.
- Cartledge Paul, *Οι Έλληνες : Εικόνες του εαυτού και των άλλων*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2002.
- Γεωργίου Χριστάκης (επιμ.) *Δέκατο Διεθνές Συμπόσιο Αρχαίου Ελληνικού Δράματος Θέμα : Ταυτότητα και Ετερότητα στο Αρχαίο Ελληνικό Δράμα 4-6 Σεπτεμβρίου 2008 Δρούσια-Πάφος*, Λευκωσία, 2010.
- Γκέφου-Μαδιανού Δήμητρα (επιμ.), *Εαυτός και άλλος: Εννοιολογήσεις, ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο*, Gutenberg, Αθήνα, 2003.
- Γκότοβος Αθανάσιος Ε., *Εκπαίδευση και ετερότητα : Ζητήματα διαπολιτισμικής παιδαγωγικής*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2002.
- Γρηγοροπούλου Βασιλική (επιμ.), *Ζαν-Ζακ Ρουσσώ : Το κοινωνικό συμβόλαιο ή αρχές πολιτικού δικαίου*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2004.
- Δάντης, *Η Θεία Κωμωδία : Η κόλαση*, Εκδόσεις Ελένης Καζαντζάκη, Αθήνα, 1969.
- Δοξιάδης Κύρκος, *Ανάλυση λόγου : Κοινωνικο-φιλοσοφική θεμελίωση*, Πλέθρον, Αθήνα, 2008.
- Foucault Michel, *Η αρχαιολογία της γνώσης*, Εξάντας, Αθήνα, 1987.
- Frantz Fanon, *Της γης οι κολασμένοι*, Κάλβος, Αθήνα, 1982.
- Giddens Anthony, *Οι συνέπειες της νεοτερικότητας*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2001.
- Gramsci Antonio, *Οι διανοούμενοι*, Στοχαστής, Αθήνα, 2005.
- Habermas Jurgen, *Ο μεταεθνικός αστερισμός*, Πόλις, Αθήνα, 2003.
- Hall Stuart & Gieben Bram, *Η διαμόρφωση της νεωτερικότητας : οικονομία, κοινωνία, πολιτική, πολιτισμός*, Σαββάλας, Αθήνα, 2003.
- Hardt Michael & Negri Antonio, *Αυτοκρατορία*, Scripta, Αθήνα, 2002.
- Θεοδωρίδης Πέτρος, «Προσωπική ταυτότητα, εθνική ταυτότητα και ιδιότητα του πολίτη», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τ. 5-6, 2001, σσ. 55-82.
- Ιωσηφίδης Θεόδωρος, *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2008.
- Κακριδής Ιωάννης Θ., *Περικλέους Επιτάφιος: Θουκυδ. II 34-46*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 1996.

Βιβλιογραφία

Κανταρτζή Ευαγγελία, *Εικόνα της γυναίκας : Διαχρονική έρευνα των αναγνωστικών βιβλίων του Δημοτικού Σχολείου*, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1991.

Κανταρτζή Ευαγγελία, «Τα στερεότυπα για το ρόλο των δύο φύλων μέσα από τις εικόνες των αναγνωστικών», *Σύγχρονη εκπαίδευση*, τ. 62, 1992, σσ. 55-64.

Κόκκινος Γιώργος, «Τα ελληνικά συντάγματα και η ιδιότητα του πολίτη (1844-1927)», *Μνήμων*, τ. 19, 1997, σσ. 73-108.

Κουλμάσης Πέτρος, *Πολίτες του κόσμου : Ιστορία του κοσμοπολιτισμού*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1997.

Κουλούρη Χριστίνα, *Ιστορία και γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία (1834-1914): Γνωστικό αντικείμενο και ιδεολογικές προεκτάσεις*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Αθήνα, 1988.

Κυριάκου Ανδρέας, *Οι επαγγελματικές φιλοδοξίες και ο οικογενειακός προσανατολισμός των μαθητριών και μαθητών της Β' τάξεως λυκείου από αστικές και αγροτικές περιοχές της Κύπρου*, Πανεπιστήμιο Πατρών, Διδακτορική Διατριβή, 2010.

Κωνσταντίνου Χρυσούλα [κ.ά.] (επιμέλεια), *«Εμείς» και οι «άλλοι» : Αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα*, Τυπωθήτω, Αθήνα, 2000.

Lippmann Walter, *Κοινή γνώμη*, Κάλβος, Αθήνα, 1988.

Lombardi Franco, *Οι παιδαγωγικές αντιλήψεις του Αντόνιο Γκράμσι*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1986.

Marshall Thomas Humphrey & Bottomore Tom, *Ιδιότητα του πολίτη και κοινωνική τάξη*, Gutenberg, Αθήνα, 2000.

Μεταξάς Αναστάσιος Ιωάννης Δ., *Προεισαγωγικά για τον πολιτικό λόγο: Δεκατέσσερα μαθήματα για το στυλ*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2001.

Μηταφίδης Τριαντάφυλλος, «Η σχολική Ιστορία σε καθεστώς κρατικής επιτήρησης και πολιτικής ομηρίας», *Κυπριακή Εκπαίδευση*, τ. 125, Ιούλιος - Αύγουστος 2002, σσ. 99-103.

Μοσκόβης Βασίλης (επιμ.), *Αριστοτέλους Πολιτικά (α'-δ')*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1989.

Mouffe Chantal, *Επί του πολιτικού*, Εκκρεμές, Αθήνα, 2010.

Μουτσόπουλος Ευάγγελος & Πρωτοπαπά –Μαρνέλη Μαρία (επιμ.), *Η έννοια του πολίτη στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*, Ακαδημία Αθηνών Ερευνητικό Κέντρο της Ελληνικής Φιλοσοφίας, Αθήνα, 2009.

Nussbaum Martha Craven, *Υπέρ πατρίδος: πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός;*, Εκδόσεις Scripta, Αθήνα, 1999.

Βιβλιογραφία

- Παντελίδου Μαλούτα Μάρω, *Το φύλο της δημοκρατίας : Ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκείμενα*, Σαββάλα, Αθήνα, 2002.
- Παπαθεοδώρου Γιάννης, « «Διδακτισμός» ή διδακτική της ιστορίας;», *Κυπριακή Εκπαίδευση*, τ. 125, Ιούλιος-Αύγουστος 2002, σσ. 90-92.
- Περσιάνης Παναγιώτης Κ., *Πολιτότητα και νεανική παραβατικότητα*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία, 2010.
- Phillips Louise & Jorgensen Marianne W., *Ανάλυση λόγου : θεωρία και μέθοδος*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2009.
- Robbins Derek, «Ιδιότητα του πολίτη και εθνικότητα: Σκέψεις για την αγγλική περίπτωση», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 54, 1995, σσ. 77-78.
- Said Edward W., *Οριενταλισμός*, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, 1996.
- Saussure Ferdinand, *Μαθήματα γενικής γλωσσολογίας*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1979.
- Σπανού Καλλιόπη, *Διοίκηση, πολίτες και δημοκρατία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2000.
- Σπυρόπουλος Ηλίας Σ., *Πλάτωνος Πρωταγόρας*, Θεσσαλονίκη, 1985.
- Στενού Κατερίνα, *Εικόνες του άλλου: Η ετερότητα: Από τον μύθο στην προκατάληψη*, Εκδόσεις Unesco, Εξάντας, Αθήνα, 1998.
- Taylor Charles, *Πολυπολιτισμικότητα : Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης*, Πόλις, Αθήνα, 1997.
- Τρικούκης Μάκης, *Πολιτική και φιλοσοφία στο Γκράμσι*, Εξάντας, Αθήνα, 1985.
- Τσαγγαρίδου Ν., Συμεωνίδου Σ., Μαύρου Κ., Φτιάκα Ε., & Κυριακίδης Λ., *Διαχείριση Εκπαιδευτικής Αλλαγής: Έρευνα, Πολιτική, Πράξη', Πρακτικά 11^{ου} Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου, 4-5 Ιουνίου 2010*, Πανεπιστήμιο Κύπρου, 2010, Λευκωσία.
- Φραγκουδάκη Άννα, *Γλώσσα και ιδεολογία: Κοινωνιολογική προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας*, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1993.
- Φτιάκα Ελένη (επιμ.), *Περάστε για έναν καφέ : Σχέσεις οικογένειας και σχολείου στην κόψη της διαφορετικότητας*, Ταξιδευτής, Αθήνα, 2008.
- Χατζησαββίδης Σωφρόνης, «Όροι και όρια του δημοσιογραφικού λόγου», *Γλώσσα*, τ. 38, Χειμώνας 1996, σσ. 23-32.
- Χατζησαββίδης Σωφρόνης, *Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος : Θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις*, Gutenberg, Αθήνα, 2000.

Βιβλιογραφία

Χιωτάκης Στέλιος, «Η "πολυπολιτισμικότητα" εναντίον της πολυπολιτισμικότητας; Ανασταλτικοί παράγοντες της "ανοιχτής κοινωνίας"», *Επιστήμη και Κοινωνία : Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, τ. 2, 1999, σσ. 105-144.

Walzer Michael, *Περί ανεκτικότητας : Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1998.

Βιβλιογραφία

Λογοτεχνική βιβλιογραφική ανασκόπηση : Ελληνόφωνη Βιβλιογραφία

Αγγελάτος Δημήτρης, *Η "φωνή" της μνήμης : Δοκίμιο για τα λογοτεχνικά είδη*, Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1997.

Adalı Emine, «Τουρκοκυπριακή λογοτεχνία», *Νέα Εποχή*, τ. 194, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1989, σσ. 60-62.

Adalı Emine, «Hikmet Aftı Marpol (1919-1989)», *Νέα Εποχή*, τ. 195, Μάρτιος-Απρίλιος 1989, σσ. 64-65.

Adalı Emine, «Fikret Demirağ : Τριάντα χρόνια ποιητικής δημιουργίας», *Νέα Εποχή*, τ. 196, Μάιος-Ιούνιος 1989, σσ. 58-59.

Αριστοτέλους Τάσος, *Ιστορία της κυπριακής σάτιρας*, Διόνυσος, Λευκωσία, 1991-1992.

Γαλάζη Πίτσα κ.ά. (επίμ.), *Δεύτερη πανελλήνια ποιητική συνάντηση : Νεότεροι Κύπριοι ποιητές, 1960-1982*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1982.

Γιαγκουλλής Κωνσταντίνος, *Κυπρίων ποιητάρηδων και λαϊκών ποιητών : ρίμες, ποιήματα, τσαττίσματα, ερωτικά, κοφτά, γνωμικά, ερωταποκρίσεις*, Λευκωσία, 2011.

Κατσούρης Γιάννης, *Βασίλης Μιχαηλίδης : Η ζωή και το έργο του*, Χρ. Ανδρέου, 1987, Λευκωσία.

Κεχαγιόγλου Γιώργος & Παπαλεοντίου Λευτέρης, *Ιστορία της νεότερης κυπριακής λογοτεχνίας*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία, 2010.

Κωνσταντίνος Γιαγκουλλής (επιμ.), *Τα άπαντα του Μαρωνίτη ποιητάρη Ιωσήφ Α. Μιχαήλ*, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία, 2005.

Λαδάκη-Φιλίππου Νίκη, *Μελετήματα λογοτεχνίας*, Λευκωσία, 1992.

Μελεάγρου Ήβη, *Ανατολική Μεσόγειος*, Λευκωσία, 1969.

Μήλλας Ηρακλής, *Εικόνες Ελλήνων και Τούρκων: σχολικά βιβλία, ιστοριογραφία, λογοτεχνία και εθνικά στερεότυπα*, Αθήνα, 2005.

Μολέσκης Γιώργος, *Σύγχρονοι Τουρκοκύπριοι ποιητές : Απόπειρα επικοινωνίας*, Τόπος, Αθήνα, 2010.

Μόντης Κώστας, *Κλειστές πόρτες*, Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας Κύπρου, Λευκωσία, 1964.

Μόντης Κώστας, *Άπαντα Γ' θεατρικά*, Ίδρυμα Αναστάσιου Γ. Λεβέντη, Λευκωσία, 1986.

Μπακονικόλα Χαρά, *Η Ε.Ο.Κ.Α. στη θεατρική λογοτεχνία της Κύπρου*, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου - Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959, Λευκωσία, 1998.

Βιβλιογραφία

Νικολαΐδης Κώστας (επιμ.), *Βασίλης Μιχαηλίδης : Πρακτικά ημερίδας 1.12.2007*, Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία, 2011.

Ολυμπίου Κίκα, *Δεκαεπτά Κύπριοι πεζογράφοι*, Λευκωσία, 1983.

Παιονίδης Πανίκος, *Τομές σε θέματα λόγου*, Κύπρος, 1981.

Παπαλεοντίου Λευτέρης, «Εικόνες Τουρκοκυπρίων και Τούρκων σε πεζογραφήματα Ελληνοκυπρίων», *Νέα Εποχή*, τ. 284, Άνοιξη 2005, σσ. 5-16.

Παπαλεοντίου Λευτέρης, «Ποίηση στην κυπριακή διάλεκτο», *Περγαμηνή*, τ. Γ', Πανεπιστημίου Κύπρου, Λευκωσία, 2008, σσ. 105-124.

Παπαλεοντίου Λευτέρης, «Οι Κλειστές πόρτες του Κ. Μόντη ως αντίλογος στα Πικρολέμονα του L. Durrell και στη Χάλκινη Εποχή του Ρ. Ρούφου», Ιωσήφ Ιωσήφ Σ. & Σωκράτους Γιάννος Κ. (επιμ.) *Ετερότητα και Εκπαίδευση: Ο φιλόλογος και οι παιδαγωγικές προκλήσεις της πολυπολιτισμικότητας*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008, σσ. 237-269.

Παπαλεοντίου Λευτέρης & Aziz İbrahim, *Διηγήματα Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων : Δίγλωσση ανθολογία*, Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία, 2013.

Ρωσσίδου Ναταλία, *Οδοιπόροι*, Λευκωσία, 1969.

Σταυρίδης Φοίβος, *Βιβλιογραφία κυπριακής λαϊκής ποίησης : φυλλάδες και αυτοτελείς εκδόσεις 1884-1960*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία, 2002.

Χαραλαμπίδου Νάντια, «Εικόνες του Άλλου στην Κυπριακή πεζογραφία», *Σημείο*, τ. 4, 1996, σσ. 247-255.

Χατζηθωμάς Ανδρέας, *Βιβλιογράφηση και παρουσίαση των εκδόσεων της "Λυρικής Κύπρου", 1958-1963*, Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, Λευκωσία, 1991.

Yaşın Mehmet, «Περί κυπριακής λογοτεχνίας και απροσδιορίστων ταυτοτήτων: Μεταμορφώσεις της ταυτότητας στην ποίηση, το παράδειγμα του Καβάφη και του Σεφέρη», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ. 312-321.

Λογοτεχνική βιβλιογραφική ανασκόπηση : Τουρκόφωνη Βιβλιογραφία

Adalı Kutlu, *Nasrettin Hoca ve Kıbrıs*, Beşparmak, Lefkoşa, 1971.

Altay Hasan Şefik (επιμ.), *Kıbrıs Türk şiiri antolojisi*, Kıbrıs Türk Maarif Dairesi, Lefkoşa, 1965.

Atun Suna, *Kıbrıs Türk Edebiyatı*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazımağusa.

Βιβλιογραφία

Atun Suna & Fevzioğlu Bülent, *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatında : Destanlar ve Ağıtlar Üzerine Bilgiler- Belgeler-Araştırmalar*, τ. 3, Mağusa Tarihini Araştırma ve Yazın Vakfı Samtay Vakfı Yayınları, Gazimağusa, 2003.

Aylanç Mıhrıcan, «Kıbrıs Türk Romanının Gelişimi», *Journal of Cyprus Studies*, Volume 10, No. 26/27, 2004, σσ. 99-114.

Belli Şemsi, *Yavru vatan'dan notlar*, Başşehir, Ankara, 1960.

Bozkurt İsmail, Ateşin Hüseyin & Kansu Mehmet (επιμ.), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-27 Kasım 1998*, τ. III, Türkçe Bildiriler Edebiyat -Sanat, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Gazimağusa, 1999.

Bozkurt İsmail, Ateşin Hüseyin & Kansu Mehmet (επιμ.), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-27 Kasım 1998*, τ. IV. Türkçe Bildiriler Halkbilim- Çeşitli Konular, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Gazimağusa, 1999.

Bozkurt İsmail (επιμ.), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 13-17 Kasım 2000:Proceedings of the 3rd International Congress for Cyprus Studies 13-17 November 2000*, τ. II, Dil -Edebiyat / Linguistics & Literature, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Gazimağusa, 2000.

Bülbülcü Murat (επιμ.), *Edebiyat eleştirisi ve inceleme : Literary criticism and study*, Freebirds, Girne, 2009.

Ersoy Yaşar, *Kıbrıs Türk tiyatro hareketi : Toplumsal, sosyal ve siyasal olaylarla iç içe*, Ateş, Lefkoşa, 1998.

Fedai Harid, *Kıbrıs Türk Kültürü*, Ankara, 2002.

Mapolar Arif, *Üçümüz : roman*, Çardak, Lefkoşa, 1956.

Μήλλας Ηρακλής, *Türk Romanı ve "Öteki" : Ulusal Kimlikte Yunan İmajı*, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2000.

Nesim Ali, *Kıbrıs Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, Lefkoşa, 1986.

Saracoğlu Erdoğan, *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru : Bildiriler*, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, Lefkoşa, 1989.

Serdar Gülgün, *1571'den 1964'e Kıbrıs Türk Edebiyatında, gazavetname, destan, efsane, kahramanlık şiiri*, Ulus, Lefkoşa, 1986.

Βιβλιογραφία

Serdar Gülgün, *Şairlerimiz Şiirlerimiz Geçmişten Günümüze Kıbrıs Türk Şiiri*, Ateş, Lefkoşa, 2000.

Uludağ Turhan (επιμ.), *Romanlar Novels, Freebirds*, Girne, 2009.

Yaşın Mehmet, *Kıbrıslı Türk Şiiri Antolojisi, 18. yy - 20. yy.*, Yapı Kredi, İstanbul, 1994.

Yaşın Neşe, *Şiirle Hatırlamak Kıbrıslı Türk Şiirinde Paradigma Değişimi*, Söylem, Lefkoşa, 2013.

Yaşın Özker, *Kanlı Kıbrıs : Bir şahlanışın destanı*, Varlık, İstanbul, 1964.

Yaşın Özker, *Oğlum Savaş'a mektuplar : Bir şahlanışın destanı II*, Çevre, Lefkoşa, 1965.

Yeniasır Mustafa, «Süleyman Süleyman Uluçamgil'in Kıbrıs Türk Şiirindeki Yeri», *Turkish Studies*, Volume 4, No. 3, Spring 2009, σσ. 2286-2299.

Yılmaz Suzan (επιμ.) *Şiirler Poets*, Modern Kıbrıslı Türk edebiyatı dizisi /A series of modern Turkish Cypriot literature 1, Freebirds, Girne, 2009.

Yılmaz Zübeyir & Okumuş Ramazan, *Kıbrıs Türk Nesri*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1996.

Yılmaz Zübeyir & Okumuş Ramazan, *Kıbrıs Türk Şiiri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1992.

Άλλες εκδόσεις :

«ANEMOEΣΣA KYΠΠOΣ» : *Ανθολογία 24 Τουρκοκύπριοι ποιητές*, Εκδόσεις Αριστοτέλους, 2007.

Kıbrıs Türk Edebiyatı (II. Kitap), Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı, Kurtis, İstanbul, 2007.

Κείμενα: Ένα βιβλίο με εργασίες μελών της Ένωσης Λογοτεχνών Κύπρου, Λευκωσία, 1990.

Λογοτεχνία των Ελλήνων, Εκδοτικός Οίκος Χάρη Πατσή, Αθήνα, 1968.

Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, Εκδόσεις Αρκτίνο, Λευκωσία, 2012.